

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

EDİTÖR

Prof. Dr. Özcan BAYRAK

EDİTÖR YARDIMCILARI

Arş. Gör. Hasan KIZILDAĞ
Uzm. Çiğdem ŞAHİN

Year: 7, Number: 26, March 2021
ISSN: 2149-9225

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

EDİTÖR/EDITOR IN CHIEF/ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Prof. Dr. Özcan BAYRAK

SUBEDITORS/ПОМОЩНИК РЕДАКТОРА/EDİTÖR YARDIMCILARI

Arş. Gör. Hasan KIZILDAĞ

Uzm. Çiğdem ŞAHİN

E-mail: kesitakademi@gmail.com

Web: www.kesitakademi.com

ISSN: 2149-9225

Firat University Faculty of Education
Department of Turkish Education
Elazig-TURKEY

ИССН: 2149-9225

Фиратский Университет, Факультет Образования
Турецкий Образования Департамент
Элазиг-ТУРЦИЯ

25/03/2021

Yıl/Year/Год: 7, Sayı/Number/Номер: 26, Mart/March/Март 2021

Hakkında

Kesit Akademi Dergisi, 2015 yılında yayın hayatına başlayan, akademik, bilimsel ve araştırmaya dayalı makalelerin yayınlandığı uluslararası indeksli-hakemli bir dergidir. Kesit Akademi Dergisi, özel sayılar dışında, yılda düzenli olarak Mart, Haziran, Eylül ve Aralık dönemlerinde yayınlanmaktadır.

Amaç

Kesit Akademi Dergisi, bilim insanları ve araştırmacılar için açık erişimli bir yayın platformu olarak hizmet etmeyi amaçlamaktadır.

Kapsam

Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy), sosyal ve beşeri bilimlerin tüm alanlarında yayın yapan akademik, açık erişimli bir dergidir.

Çift Taraflı Kör Hakemlik

Yayınların incelenmesi için çalışmaların içeriğine ve hakemlerin uzmanlık alanlarına göre en az dört hakem editör(ler) tarafından atanır. Tüm hakem değerlendirme raporları elektronik ortamda isimsiz olarak gönderilir. Değerlendirmeyi yapan hakemlerin isimleri çifte körleme yöntemi gereği raporlarda ve dergide belirtilmemektedir. Talep edilmesi halinde, hakem olarak dergiye katkı sağlanıldığına ilişkin yazılı bir belge hakemlere verilebilir. Dergide yayın yapmış tüm yazarlar, gelecek sayılarda hakem olarak dergiye katkı sağlamayı kabul etmiş sayılırlar.

Açık Erişim Politikası

Kesit Akademi Dergisi, herkesin yayınlanan makalelerin tüm metinlerini okumasına, indirmesine, kopyalamasına, dağıtmasına, yazdırmasına, aramasına, bağlantı vermesine veya atıf yapmak suretiyle faydalanmasına izin vermektedir. Kesit Akademi Dergisi, Budapeşte Açık Erişim Girişimi'nin kararlarını esas almaktadır.

About

The Journal of Kesit Academy is an international indexed-peer-reviewed journal that begins its publication life in 2015 and publishes academic, scientific and research-based articles. The Journal of Kesit Academy, regularly published in March, June, September, and December periods.

Aim

The Journal of Kesit Academy aims to serve as an open access publishing platform for scientists and researchers.

Scope

The Journal of Kesit Academy is an academic, open access journal that publishes in all areas of the social and humanities.

Peer-Review Process

The Journal of Kesit Academy is a double-blind peer-reviewed international academic journal. A minimum of four peer reviewers, who are recognized specialists specific to the topic and area of the submissions, are appointed by the editors. All peer review reports are electronically and anonymously delivered to the contributors. Reviewers' names are withheld by the journal to protect the integrity of the double-blind peer-review process. Upon request, written reports can be provided to the reviewer that attests to their contribution. All published authors accept to act as reviewers for future issues.

Open Access Policy

The Journal of Kesit Academy allows anyone to read, download, copy, distribute, print, search, link, or make use of texts of published articles through its open access model. The Journal of Kesit Academy is based on the decisions of the Budapest Open Access Initiative on open access.

Yayın Etiği

Kesit Akademi Dergisi, yayın etiği konusunda editörler ve yazarlar için uluslararası ICMJE (International Committee of Medical Journal Editors) ve COPE (Committee on Publication Ethics) kriterlerini benimseyen açık erişimli bir dergidir.

Etik Kurul Onayı

Kesit Akademi Dergisi, “insan, toplum ve insanın etkileşim içinde bulunduğu tarihi eser ve kültürel varlıklar üzerinde yürütülecek anket, test, ölçek, mülakat, gözlem, bilgisayar ortamında test, video/film kaydı ve ses kaydı” gibi veri toplama yöntemleri ile yapılacak her türlü bilimsel araştırma ve çalışmalara ilişkin “Etik Kurul Onayı” talep edilmektedir.

İntihal Politikası

Dergi sistemine yüklenen bütün çalışmalar intihal taramasından geçmek zorundadır. Çalışmaların tamamı ileri düzeyde intihal tespit yazılımı İntihal.net tarafından kontrol edilir.

Telif Hakkı

Kesit Akademi Dergisi, Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 (CC-BY-NC) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. Kesit Akademi Dergisi, kullanıcıların bir makaleyi kopyalamasına, dağıtmasına ve iletmesine, yazarın atfedildiği ve makalenin ticari amaçlar için kullanılmadığı sürece makaleyi uyarlamasına olanak tanır.

Feragat Politikası

Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy) editörleri dergide yayın gönderen gelişmekte olan ülkelerdeki (Research4Life Countries) yazarlara feragat ve indirimler sunabilir. Feragat ve indirimler için editörler kurulu kararıyla belirlenmiş olan ülkelerdeki yazarlar, taleplerini dergiye yazılı olarak bildirdikleri takdirde talepleri editörler kurulu tarafından değerlendirilmeye alınır.

Publication Ethics

The Journal of Kesit Academy is an open-access journal that adopts the international ICMJE (International Committee of Medical Journal Editors) and COPE (Committee on Publication Ethics) criteria for editors and authors about publication ethics.

Ethics Committee Approval

The Journal of Kesit Academy request “Ethics Committee Review” for all kinds of scientific research and studies related to data collection methods such as “human, society, and human interact with historical artifacts and cultural assets to be conducted on the survey, test, scale, interview, observation, computer environment test, video/film recording and voice recording”.

Plagiarism Policy

All studies uploaded to the journal system must undergo plagiarism screening. All studies are controlled by advanced plagiarism detection software İntihal.net.

Copyright

The Journal of Kesit Academy is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC-BY-NC). The Journal of Kesit Academy allows users to copy, distribute, and transmit an article, adapt the article as long as the author is attributed and the article is not used for commercial purposes.

Waiver Policy

The Journal of Kesit Academy editors may offer waivers and discounts to writers in developing countries (Research4Life Countries) who submit publications in the journal. If the authors in the countries determined by the decision of the editorial board for waivers and discounts report their requests to the Journal in writing, their requests will be evaluated by the editorial board.

Dizinlenme

Kesit Akademi Dergisi, SOBİAD (Sosyal Bilimler Atif Dizini), Index Copernicus, MLA, Microsoft Academic, ROAD (Directory of Open Access Scholarly Resources), Academickeys, Research Journal Impact Factor, Worldcat, Scientific Indexing Services (SIS), ESJI (Eurasian Scientific Journal Index), DRJI (Directory of Research Journals Indexing), MIAR (Information Matrix for The Analysis of Journals), Systematic Impact Factor, Sparc Index, IJIF (International Innovative Journal Impact Factor), TEİ (Türk Eğitim İndeksi), Research Bible, Cosmos Impact Factor, I2OR, ARAŞTIRMAX, SJIF (Scientific Journal Impact Factor), Citefactor, İdealonline, Rootindexing, Scilit, SAJI, ISI gibi onlarca uluslararası veritabanı ve indeks tarafından taranmaktadır.

Indexing

The Journal of Kesit Academy scanning by Sobiad (Sosyal Bilimler Atif Dizini), Index Copernicus, MLA, Microsoft Academic, ROAD (Directory of Open Access Scholarly Resources), Academickeys, Research Journal Impact Factor, Worldcat, Scientific Indexing Services (SIS), ESJI (Eurasian Scientific Journal Index), DRJI (Directory of Research Journals Indexing), MIAR (Information Matrix for The Analysis of Journals), Systematic Impact Factor, Sparc Index, IJIF (International Innovative Journal Impact Factor), Turkish Education Index (TEI), Research Bible, Cosmos Impact Factor, I2OR, Arastirmax, SJIF (Scientific Journal Impact Factor), Citefactor, İdealonline, Rootindexing, Scilit, SAJI, ISI...

Dil

Makalelerin dili, başta Türkçe olmak üzere, İngilizce, Almanca, Rusça, Fransızca ve Arapça'dır.

Language

The Journal of Kesit Academy accepts articles in Turkish, English, German, Russian, French and Arabic languages.

Кесит Академии Журнал это международный рецензируемый журнал открытого доступа, который публикуется четыре раза в год. Все статьи, опубликованные в Кесит Академии журнале, язык, наука и все авторские права защищены Кесит Академии журналом. Опубликованные статьи частично или полностью никоим образом не могут быть напечатаны, воспроизведены без письменного разрешения издателя. Редакция журнала абсолютно свободна в том, публиковать или не публиковать все статьи, присланные в журнал. Представленные работы авторам не возвращаются. Кесит Академии Журнал имеет лицензию CC-BY-NC. Все исследования, загруженные в систему журнала, должны пройти проверку на плагиат. Кесит Академии Журнал-это двойной слепой рецензируемый международный академический журнал.

ISSN: 2149-9225

Firat University Faculty of Education
Department of Turkish Education
Elazig-TURKEY

ИССН: 2149-9225

Фиратский Университет, Факультет Образования
Турецкий Образования Департамент
Элазиг-ТУРЦИЯ

25/03/2021

Yıl/Year/Год: 7, Sayı/Number/ Номер: 26, Mart/March/Март 2021

EDİTÖR/EDITOR IN CHIEF/ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Prof. Dr. Özcan BAYRAK

EDİTÖR YARDIMCILARI/SUBEDITORS/ПОМОЩНИК РЕДАКТОРА

Arş. Gör. Hasan KIZILDAĞ

Uzm. Çiğdem ŞAHİN

EDİTÖRLER KURULU/EDITORIAL BOARD/РЕДКОЛЛЕГИЯ

- Prof. Dr. Sedat Cereci-Mustafa Kemal Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Orhan Küçük-Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Nuri Gömleksiz-Fırat Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Hanife Nalan Genç-Ondokuz Mayıs Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Fulya Topçuoğlu Ünal-Kütahya Dumlupınar Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Esra Dereli-Eskişehir Osmangazi Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Damla Bulut-Ondokuz Mayıs Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Bülent Kırmızı-Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Ali Haydar Şar-Sakarya Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Tofiq Abdühasanli-Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi-Azerbaycan
Prof. Dr. Leyla Gadyiveya-Dağıstan Devlet Üniversitesi-Rusya
Doç. Dr. Yasin Doğan-Pamukkale Üniversitesi-Türkiye
Doç. Dr. Uğur Abakay-Gaziantep Üniversitesi-Türkiye
Doç. Dr. Turgay Bucak-Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi-Türkiye
Doç. Dr. Meltem Akın Kösterelioğlu-Amasya Üniversitesi-Türkiye
Doç. Dr. Mehmet Gürlek-İstanbul Üniversitesi-Türkiye
Doç. Dr. İlker Kösterelioğlu-Amasya Üniversitesi-Türkiye
Doç. Dr. Hatice Güngör Seyhan-Sivas Cumhuriyet Üniversitesi-Türkiye
Doç. Dr. Fazıl Karahan-Pamukkale Üniversitesi-Türkiye
Doç. Dr. Fatih Özek Fırat Üniversitesi-Türkiye
Doç. Dr. Emre Özşahin-Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi-Türkiye
Doç. Dr. Çağatay Benhur-Selçuk Üniversitesi-Türkiye
Doç. Dr. Cemile Zehra Köroğlu-Uşak Üniversitesi-Türkiye
Dr. Suzana Canhasi-Piriştine Üniversitesi-Kosova
Doç. Dr. Liailia Ihsanovna Mingazova-Kazan Federal Üniversitesi-Rusya
Doç. Dr. Kulzhanova Bakytgul-Kazakistan Milli Üniversitesi-Kazakistan
Dr. Öğr. Üyesi Yeliz Yeşil- Trakya Üniversitesi-Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Ali Köroğlu-Uşak Üniversitesi-Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Aslı Sağıroğlu Arslan-Erciyes Üniversitesi-Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi A. Nurdan Tümbek Tekeoğlu-İstanbul Ticaret Üniversitesi-Türkiye
Dr. Menent Shukrieva-Shumen Üniversitesi-Bulgaristan
Dr. Julia Bartha-Debrecen Üniversitesi-Macaristan
Dr. Guzaliya Khazieva-Tataristan Bilimler Akademisi-Rusya
Dr. Elbrus Veliyev-Nahçıvan Devlet Üniversitesi-Azerbaycan
Dr. Bulat Sıbgatov-Tataristan Bilimler Akademisi-Rusya
Dr. Rahil Necefov-Azerbaycan Milli İlimler Akademisi-Azerbaycan
Dr. Öğr. Üyesi Alireza Zadeghan-Tebriiz Üniversitesi-İran
Dr. Öğr. Üyesi Fatima Hocin-Üsküp Blaje Koneski Filoloji Fakültesi-Makedonya

**YABANCI DİL EDİTÖRLERİ/EDITORS FOR FOREIGN LANGUAGE/РЕДАКТОРЫ
ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ**

Almanca/German/Германский

Doç. Dr. Şenay Kaygın-Atatürk Üniversitesi-Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Seval Karacabey-Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi-Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Aykut Haldan-Trakya Üniversitesi-Türkiye

Rusça/ Russian/Русский

Doç. Dr. Reyhan Çelik-Akdeniz Üniversitesi-Türkiye

Arapça/Arabic/Арабский

Dr. Öğr. Üyesi Mürüvvet Türken Çakır-Mardin Artuklu Üniversitesi-Türkiye
Doç. Dr. İsmail Bayer-Artvin Çoruh Üniversitesi-Türkiye

Fransızca/French/Французский Язык

Dr. Öğr. Üyesi Zühre Yılmaz Güngör-Anadolu Üniversitesi-Türkiye
Öğr. Gör. Senem Seda Şahenk Erkan-Marmara Üniversitesi-Türkiye

İngilizce/English/Английский

Dr. Öğr. Üyesi Özge Gümüş-Adıyaman Üniversitesi-Türkiye
Dr. Öznur Yemez-Selçuk Üniversitesi-Türkiye

İNDEKS SORUMLUSU/PRINCIPAL OF INDEXING/СПЕЦИАЛИСТ ПО ИНДЕКСАЦИИ

Arş. Gör. Hasan KIZILDAĞ Ondokuz Mayıs Üniversitesi-Türkiye

GRAFİK TASARIM/ GRAPHIC DESIGN/ГРАФИЧЕСКИЙ ДИЗАЙН

Öğr. Bülent POLAT Milli Eğitim Bakanlığı-Türkiye

YAZI İŞLERİ SORUMLUSU/EDITORIAL OFFICER/СОТРУДНИК РЕДАКЦИИ

Ekrem Demir-Ondokuz Mayıs Üniversitesi-Türkiye

DANIŞMA KURULU/ADVISORY BOARD/КОНСУЛЬТАТИВНЫЙ СОВЕТ

Prof. Dr. Hayati Develi-İstanbul Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. İbrahim Kavaz-Fırat Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Musa Duman-Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Hülya Argunşah-Erciyes Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Ömür Ceylan-İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Mustafa Özkan-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Mustafa Argunşah-Erciyes Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Abdullah Uçman-İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Mustafa Çiçekler-İstanbul Medeniyet Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Günay Karaağaç-Ardahan Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Hanife Nalan Genç-Ondokuz Mayıs Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. İsmail Bekçi-Süleyman Demirel Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Nuri Gömleksiz-Fırat Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Sedat Cereci-Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Muhittin Eliaçık-Kırıkkale Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Tark Özcan-Fırat Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Nadir İlhan-Ahi Evran Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Vedat Çınar-Fırat Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Cihan Işıkkhan-Dokuz Eylül Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Tofiq Abdühasanli-Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi-Azerbaycan
Prof. Dr. Mustafa Bulat-Atatürk Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. İsa Eliri-Kırıkkale Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Murat Sunkar-Fırat Üniversitesi-Türkiye

Prof. Dr. Bahir Selçuk-Fırat Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Engin ÖNER-Van Yüzüncüyıl Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Nedim Bakırcı-Ömer Halis Demir Üniversitesi-Türkiye
Doç. Dr. Mehmet Güneş-Marmara Üniversitesi-Türkiye
Doç. Dr. Gülay Karşıcı-Marmara Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Süleyman Can-Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Prof. Dr. Ganire Hüseynova-Erciyes Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Ergün Serindağ-Çukurova Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Esin Ozansoy-İstanbul Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. İrfan Kalaycı-İnönü Üniversitesi-Türkiye
Doç. Dr. Beşir Mustafayev-Siirt Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Leyla Gadyiveya-Dağıstan Devlet Üniversitesi-Rusya
Doç. Dr. Ayşe Derya Kahraman-İstanbul Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Fatih Özek-Fırat Üniversitesi-Türkiye
Doç. Dr. Önder Yağmur-Atatürk Üniversitesi-Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Turan Sinan-Fırat Üniversitesi-Türkiye
Doç. Dr. Liailia Ihsanovna Mingazova-Kazan Federal Üniversitesi-Rusya
Doç. Dr. Kulzhanova Bakytgul-Kazakistan Milli Üniversitesi-Kazakistan
Dr. Rahil Necefov-Azerbaycan Milli İlimler Akademisi-Azerbaycan
Doç. Dr. İnci Bilgin Tekin-Üniversitesi-Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Tahir Çelikbağ-Fırat Üniversitesi-Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Celal Aslan-Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi-Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Sevgi Sümerli Sarıgül - Kayseri Üniversitesi-Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Alireza Zadeghan-Tebriz Üniversitesi-İran
Dr. Öğr. Üyesi Fatima Hocin-Üsküp Blaje Koneski Filoloji Fakültesi-Makedonya
Dr. Guzaliya Khazieva-Tataristan Bilimler Akademisi-Rusya
Dr. Bulat Sıbgatov-Tataristan Bilimler Akademisi-Rusya
Dr. Elbrus Veliyev-Nahçıvan Devlet Üniversitesi-Azerbaycan
Dr. Suzana Canhasi-Piriştine Üniversitesi-Kosova
Dr. Menent Shukrieva-Shumen Üniversitesi-Bulgaristan
Dr. Julia Bartha-Debrecen Üniversitesi-Macaristan

**DIŞ TEMSİLCİLER / REPRESENTATIVE OF FOREIGN COUNTRY/ПРЕДСТАВИТЕЛЬ
ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН**

Dr. Menent Shukrieva-Shumen Üniversitesi-Bulgaristan
Dr. Guzaliya Khazieva-Tataristan Bilimler Akademisi-Rusya
Dr. Elbrus Veliyev-Nahçıvan Devlet Üniversitesi-Azerbaycan
Dr. Öğr. Üyesi Alireza Zadeghan-Tebriz Üniversitesi-İran
Dr. Öğr. Üyesi Fatima Hocin-Üsküp Blaje Koneski Filoloji Fakültesi-Makedonya
Doç. Dr. Kulzhanova Bakytgul-Kazakistan Milli Üniversitesi-Kazakistan
Dr. Suzana Canhasi-Piriştine Üniversitesi-Kosova
Dr. Öğr. Üyesi Alireza Zadeghan-Tebriz Üniversitesi-İran

KESİT AKADEMİ DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

GENEL İLKELER

Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy), uluslararası hakemli bir dergi olup yılda 4 kez yayınlanır. Gerekli durumlarda özel ya da ek sayılar da yayınlanabilir.

Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy), sosyal ve bilimlerin her alanından yazı yayınlayan bir dergidir. Bu çerçevede özgün bilimsel makaleler, çeviriler, çeviri-yazılar, röportajlar, kitap, makale, sempozyum, panel ve bilimsel etkinlik tanıtma çalışmaları ile nekroloji metinleri yayımlar. Ayrıca, sunulduğu yer, toplantı ve tarihin kaydedilmesi ile başka bir yerde yayınlanmamış olması şartıyla sempozyum bildirimleri de yayınlanabilir. Ancak bu yayın etkinliğinden kaynaklanması muhtemel herhangi bir sorunun sorumluluğu yazara aittir.

Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy)'ne gönderilen yazıların daha önce herhangi bir mecrada yayınlanmamış olması ve sisteme eklendiğinde bir başka yayın organının yayın değerlendirme sürecinde bulunmaması gerekir.

Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy)'ne yayınlanması için yazı göndermek isteyenlerin, yazılarını www.kesitakademi.com adresinde yer alan Makale Takip Sistemi'ne üye olarak buradan göndermeleri gerekir.

Yayınlanma aşamasında, yayınlanmaya değer bulunan çalışmaların yazar kısmına üyelikte kullanılan isim ekleneceğinden dolayı, yazarların, Makale Takip Sistemi'ne akademik etkinliklerini yürütürken kullandıkları isimleriyle üye olmaları gerekir.

Herhangi bir yazının Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy) Dergisi'nin elektronik sistemine eklenmesi, yazının yayınlanması için başvuru olarak kabul edilir ve yazının değerlendirilme süreci başlar.

Başvurunun yapılmasından yazının yayınlanması aşamasına kadar uzanan süreçteki bütün işlemler elektronik ortamda gerçekleşir.

Yayınlanması için Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy)'ne gönderilen yazıların basım ve yayın hakları dergiye devredilmiş olur. Bu yazılar dergi yönetiminden izin alınmaksızın bir başka yayın organında yayınlanamaz, çoğaltılamaz ve kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy), yayınlamış olduğu metinleri çeşitli mecralarda yayımlayabilir.

Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy)'ne gönderilmiş yazılardan kaynaklanması muhtemel herhangi bir yasal, hukuksal, ekonomik ve etik sorumluluk, söz konusu yazı yayınlanmış olsa bile yazarlarına aittir. Dergi herhangi bir yükümlülük kabul etmez.

Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy)'nin yayın dili Türkçe olmakla birlikte İngilizce, Almanca, Fransızca ve Arapça dillerinden gelen yazılar da değerlendirmeye tabi tutulur ve hakemler tarafından yayınlanması uygun görüldüğü takdirde yayınlanır.

DEĞERLENDİRME SÜRECİ

Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy)'ne gönderilen yazılara isim veya yazarın kimliğini deşifre edici herhangi bir bilgi yazılmamalıdır. Hakem sürecinden geçerek yayınlanması uygun görülen yazıların yazarlarına ait bilgiler yayın aşamasında editörler tarafından eklenir.

Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy)'nin sistemine yüklenen her yazı, ilk olarak editör veya editör yardımcıları tarafından yazım ve yayın ilkelerine uygunluğu bağlamından değerlendirilir. Bu değerlendirme sonucunda, yazar tarafından yapılması gereken düzeltmeler olursa, yazı, editörler tarafından düzeltme istenerek yazara iade edilir.

Yazım ilkelerine uygun olmayan yazılar hakeme gönderilmez.

Yazım ve yayın ilkeleri açısından değerlendirilmeye uygun bulunan yazılar hakemlere yönlendirilir. Editör onayından geçen her yazının değerlendirilmesi için en az iki hakem görevlendirilir. Ancak editörün bilgisi ve incelemeleri dahilinde yazılar tek hakeme de gönderilebilmektedir. Hakemler yazının temsil ettiği alan ve anabilim dalında uzmanlıkları bulunan kişiler arasından seçilir.

Hakem ve yazarların isimleri karşılıklı olarak birbirlerinden gizli tutulur.

Hakemlerin kendilerine gönderilen yazıyı değerlendirme süreleri azami 20 gündür. Bu süreç sonunda rapor edilmeyen yazı için yeni bir hakem tayin edilir.

Alan değerlendirmesinden iki olumlu hakem raporu alan yazı yayınlanmaya hak kazanır. Bir olumlu bir olumsuz hakem raporu alan yazı, üçüncü bir hakeme gönderilir ve yazının yayınlanıp yayınlanmaması üçüncü hakemin raporu doğrultusunda belirlenir. Ancak, yazı eğer editör incelemesinden sonra tek hakeme gönderildiyse, tek hakem raporuyla da yayın durumu tayin edilebilir.

Hakemler, düzeltme istedikleri yazıyı yayınlanmadan önce bir kez daha görmek isteyebilirler. Bu talebin raporda belirtilmesi durumunda metnin düzeltilmiş biçimi sistem tarafından otomatik olarak hakeme gönderilir.

Yazarlar, makul çerçevede ve ikna edici verilerle birlikte hakem raporuna itiraz edebilirler. İtirazlar dergi yönetimi tarafından incelenir ve uygun görüldüğü takdirde konu ile ilgili olarak farklı bir hakemin (ya da hakemlerin) görüşlerine başvurulabilir.

Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy)'nin elektronik sistemine eklenen yazıların değerlendirme sürecinin hangi evresinde olduğu, yazarlar tarafından kendi üyelik bilgileri kullanılarak takip edilebilir. Hakem süreci titizlikle izlenmeli, sistem yalnızca bir kez değişiklik hakkı verebildiğinden dolayı yapılması muhtemel değişiklikler için her iki hakem değerlendirmesinin de sonuçlanması ve raporların sisteme girilmesi beklenmelidir.

Dergi editörleri, hakemler tarafından verilen düzeltmeleri titizlikle takip eder. Bu doğrultuda, editörler tarafından bir yazının yayınlanması ya da yayınlanmaması yönünde karar alınabilir.

Dergide yayınlanacak yazıların vergi, intihal raporu, tasarım, uluslararası indekslere tanıtımı, DOI numarasının satın alınması Asos Eğitim Bilişim Danışmanlık Hiz. San. Tic. Ltd. Şti. tarafından yapılmaktadır. Makalenin hakem sürecinin başlatılması; intihal raporunun alınması ve intihal raporunda herhangi bir sıkıntı olmaması koşulu ile başlatılır. Makale intihal raporu dergi yönetimi tarafından alınacak olup oranın yüksek çıkması durumunda yazara bilgi verilecektir.

YAZIM İLKELERİ

Yayınlanması amacıyla Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy) Dergisi'ne gönderilmiş olan özgün makalelerin başında en az 100, en fazla 150 kelimedenden oluşan Türkçe (Özet), İngilizce (Abstract) ve 3-5 kelimelik Türkçe (Anahtar Kelimeler), İngilizce (Keywords) ile Türkçe ve İngilizce başlık yer almalıdır.

Özetler (Türkçe-İngilizce) anahtar kelimelerde dahil olmak üzere sağ ve sol taraftan 1 cm içeride olmalıdır.

Makalelerde yapılan atıflar için yazarların tercihinin uygun olarak ve elbette metin içerisinde bütünlüklü bir standart gözetilerek öncelikle APA ya da MLA sistemlerinden biri kullanılabilir.

Metnin sonunda KAYNAKÇA başlığı altında çalışmada kullanılan kaynakların bir listesi verilir. Çalışmada kullanılan referansların listelendiği bu kaynakça, yazar soyadı sıralamasına göre ve alfabetik olarak hazırlanır.

Yazılara, yazar bilgisi, üst-bilgi, alt-bilgi ve sayfa numarası verilmez. Yazılar kesinlikle kimliksiz olmalıdır.

İmla ve noktalama işaretleri için, metnin içeriği ile ilişki olan farklılıklar dışında TDK'nun yazım ve imla kılavuzu esas alınır.

Microsoft Word programında yer almayan özel bir yazı tipinin (font) kullanıldığı çalışmalarda, sisteme makale ile birlikte font dosyası da eklenir.

Sisteme eklenecek yazıların sayfa düzeninin yazar tarafından ve şu değerlere uygun bir biçimde yapılmış olması gerekir:

Kâğıt Boyutu: A4 Dikey (Makalede yatay sayfalara yer verilmemeli)

Üst Kenar Boşluk: 3 cm

Alt Kenar Boşluk: 3 cm

Sol Kenar Boşluk: 3 cm

Sağ Kenar Boşluk: 3 cm

Yazı Tipi: Palatino Linotype

Yazı Boyutu: Başlıkta 10, metinde 10, özetlerde 10 ve dipnotlarda 9 punto

Paragraf Aralığı: Önce 6 nk – sonra 0 nk

Paragraf Girintisi: Metinde İlk Satır (First Line) 1 cm, dipnotlarda Asılı (Hanging) 0.4 cm

Satır Aralığı: Metinde 1.15, dipnotlarda Tek

Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy) Yayın İlkeleri'ne herhangi bir açıdan uygunluk arz etmeyen yazılar değerlendirilmeye alınmaz.

Metin içi göndermede hangi metot kullanılmışsa Kaynakça için de aynı metot kullanılmalıdır. Metin içi göndermeler ve Kaynakça örneklerde belirtildiği gibi olmalıdır.

APA:

Tek yazarlı kitap ya da makale:

Yapıtta "gerçekçiliği bazıları daha çok yöntem bakımından benimsemiştir, bazıları ise konu bakımından ele almıştır (Moran, 1994: 36);

Berna Moran, gerçekçiliği bazıları daha çok yöntem bakımından benimsemiştir, bazıları ise konu bakımından ele almıştır (1994: 36).

Kitabın bütününe gönderme yapılmışsa: (Kansu, 2009).

İki yazarlı kitap ya da makale:

İki yazarı olan yapıtlara gönderme yapılırken her iki yazarın soyadı verilir. Türkçe makalelerde: (Sümer ve Güngör, 1999: 25); yabancı dildeki makalelerde, (Johanson and Jessica, 2003: 21)

Yazar sayısı ikiden fazla olan yayınlar:

İlk göndermede tüm yazarların isim ve soy isimlerinin tamamı yazılır: (Selçuk, Günaydın, Sümer ve Uysal, 2005: 26). Daha sonraki göndermelerde ise: (Selçuk vd., 2014: 17). veya Selçuk vd. (2005: 17)'ne göre

Aynı yazarın farklı yıllarda yayımlanan eserlerine gönderme:

... (Hesse, 1996: 12; 1999: 38–40)

Aynı gönderme aynı yazarın aynı yılda yayımlanan iki farklı yayınına yapılırsa:

... (Bayrak, 2011a: 24-31; 2011b: 31-50).

Aynı Gönderme aynı yayınlara yapılırsa:

(Şahin, 2009: 37-40; Yıldırım, 2010: 29). Gönderme yayının tamamına yapılmışsa: (Dinçol, 2003; Gökçek ve Akyüz, 2013).

Yazarı belli olmayan yapıt:

Yapıtın yazarı belirtilmemişse alıntı yaparken yapıtın adının ilk birkaç sözcüğü kullanılır. Diğer bir kaynakta (College Cost Book, 1983) belirtildiği gibi... College Cost Book'ta (1983) belirtildiği gibi... Yazarı belli olmayan eserin belli bir cümle, kavram ya da paragrafına gönderme yapılıyorsa gönderme yapılan kısmın sayfa numarası tarihten sonra verilir: (College Cost Book, 1983: 48).

Anonim yayına gönderme:

(Anonim, 1997: 18).

Aynı soyadını taşıyan yazarlar:

Jale Parla (1989); Taha Parla (1993).

Kişisel görüşme:

Kişisel görüşmeler metinde belirtilmeli ama kaynakçada yer almamalıdır. (E. Öztan, kişisel görüşme, 24 Aralık, 2011).

Kuruma gönderme: (Türkiye İstatistik Enstitüsü, 2013).

Web adresine gönderme:

Web adresine gönderme yapılacaksa metin içerisinde, alıntılanan metin veya materyalin sonuna dipnot eklenir ve dipnotlar bölümünde "URL-1, URL-2, URL-3..." şeklinde sıralama yapılır. Kaynakçada ise "Kaynakça" başlığının sonuna "İnternet Kaynakları" başlığı yazılır ve internet alıntıları "URL-1, URL-2 ..." şeklinde sıralanır. (URL-1: "Kişisel Verilerin İşlenme Şartları". <https://www.kvkk.gov.tr/Icerik/4190/Kisisel-Verilerin-Islenme-Sartlari> (Erişim Tarihi: 27.06.2020).)

Alıntılanan ya da aktaran kaynak:

Çalışmalarda birincil kaynaklara ulaşmak esastır, ama bazı güçlükler nedeniyle ulaşılamamışsa, göndermede alıntılanan kaynak belirtilir: (alıntılanan Gürbilek, 2004: 115);

Alıntılanan metin, orijinal kaynaktan değil de ondan yararlanan bir kaynaktansa; yani dolaylı alıntı yapılıyorsa bu durum, parantez içinde kısa künye bilgileri verilirken şöyle belirtilir: Orijinal kaynağın yazarının soyadı yayın yılı: sayfa; aktaran: soyadı yayın yılı: sayfa. Örnek: (Arat 1951: 74; akt.: Tezcan 1994: 49).

Kısaltmalar metinde ilk kez sunulurken paranteze alınır, sonraki kullanımında alınmaz:

Sayısal veriler Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK) alınmıştır. TÜİK, belli dönemlerde araştırmalar yaparak bu verileri ortaya koymaktadır. Sayfa numarası olmayan bir web belgesinden aktarma yapılıyorsa, paragraf numarası belirtilmelidir. Örnek: Dursun, Avatar filmindeki hikâyenin anti emperyalist veya ABD karşıtı olmadığını öne sürmektedir (Dursun, 2009, parag. 10).

APA Kaynakçanın Hazırlanması Kaynaklar yazarların soyadına göre alfabetik olarak sıralanır. Eğer yazar adı yoksa yapıt adı esas alınır. Bir yazarın birden çok yapıtı kullanılmışsa kaynaklar kronolojik sırayla yazılır. Bir yazarın aynı yıl yayımlanmış birden fazla yapıtı kullanılmışsa yapıt adlarının alfabetik sırasına göre "2008a", "2008b" şeklinde sıralanır.

Kitap isimleri ve dergi isimleri italik olarak yazılmalıdır.

Tek yazarlı ya da editörlü kitap:

Ülgen, G. (2001). *Kavram Geliştirme*. Ankara: PegemA Yayıncılık.

Erdoğan, N. (Ed). (2002). *Yoksulluk Halleri: Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Görünümleri*. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı Yayınevi.

İki yazarlı kitap:

Çağdaş, A. ve Şahin, Z. S. (2002). *Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlak Gelişimi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Bassnett, S. and Lefevere, A. (1990). *Translation, History and Culture*. London and New York: Printer.

Çok yazarlı kitap:

Rodopman, A.A.; Bereket, A. ve Ateş, E. (2011). *Kim Korkar Ergenlikten (Gençler ve Anne Babalar İçin Ergenlikle Başa Çıkma Rehberi)*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.

Dergide makale:

Tekerek, N. (2007). Yaratıcı Dramanın Özgürlüğü, Alışkanlıkların Kalıpları ve Bir Uygulama Örneği. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20 (1): 189-219.

Gözden geçirilmiş ya da genişletilmiş baskılar:

Alpay, N. (2004). *Türkçe Sorunları Kılavuzu* (Gözden geçirilmiş ikinci baskı). İstanbul: Metis.

Yazarı belirsiz kitaplar:

The 1995 NEA Almanac of Higher Education. (1995). *Washington DC: National Education Association*.

İki ya da daha fazla ciltten oluşan kitaplar:

Moran, B. (1995). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II*. İstanbul: İletişim.

Çeviri Kitaplar:

Bolman, L. ve Deal, T. (2008). *Organizasyonları Yeniden Yapılandırmak* (Çev.: A. Aypay ve A. Tanrıoğen). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Bir dergide çeviri makale:

Bruce, T. (1994). Çocukların Yaşamında Oyunun Rolü (Çev.: A. F. Altınoğlu). *Eğitim ve Bilim*, 18 (92): 64-69.

Derlemede yer alan bir yazı ya da bölüm:

İrzık, S. (2004). Öznenin Vefatından Sonra Kadın Olarak Okumak. Parla ve İrzık (Ed.), *Kadınlar Dile Düşünce* (s. 35-56). İstanbul: İletişim.

Başvuru kitaplarındaki bölüm ya da yazı:

Akün, Ö. F. (1992). Divan Edebiyatı. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 9, s. 398-422. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Ansiklopediler:

Akün, Ö. F. (1992). Divan Edebiyatı. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 9, s. 398-422. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Bergman, P. G. (1993). Relativity. *New Encyclopaedia Britannica*, Vol. 26, pp. 501-508). Chicago: Encyclopaedia Britannica.

Sözlük:

Türk Dil Kurumu (1969). *Türkçe Sözlük (genişletilmiş baskı)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Sadie, S. (Ed). (1980). *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, 6th ed. Vols. pp.1-20. London: Macmillan.

Dergi:

Aydemir, İ. (2002). Altay Tuvaları-Altaylarda Unutulmuş Bir Türk Halkı. *Bilig*, 48, 1-12.

Yayımlanmamış Yüksek lisans/Doktora Tezi:

Telli, B. (2009). Tarık Buğra'nın Küçük Ağa Romanındaki Şartlı, Ki'li ve İç İçe Birleşik Cümleler. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Öztürk, S. (2004). Türkiye'de Üniversite Özerkliğinin Mali, Akademik ve Yönetmel Boyutlarıyla Kamu ve Vakıf Üniversiteleri İçin Betimlenmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yayımlanmış Bildiri:

Odman, A. E. (2003). "Karşılaştırmalı Ekonomi-Politik: Meksika'da Popülizm ve Türkiye'de Devletçilik", 8.Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, 3-5 Aralık, Ankara.

Yayımlanmamış Bildiri:

Ekşi, H. (2002, Mayıs). Etkili Karakter Eğitimi Müfredatı İçin Stratejiler. 2000'li Yıllarda 1. Öğrenme ve Öğretme Sempozyumunda sunulan poster bildiri, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, İstanbul.

Elektronik Kaynaklar:

"Kişisel Verilerin İşlenme Şartları". <https://www.kvkk.gov.tr/Icerik/4190/Kisisel-Verilerin-Islenme-Sartlari> (Erişim Tarihi: 27.06.2020).

Filmler:

Aksak, B. (2017). Salur Kazan Zoraki Kahraman (Sen.: Burak Aksak. Oyun.: Erdal Tosun, Mahir İpek, Devrim Yakut, Onur Atilla ve diğer.), BKM.

Yasaların Kaynaklarda Gösterilmesi:

Milli Eğitim Temel Kanunu (24 Haziran 1973). Resmi Gazete, 1739/14574. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982).

Derleme eserlerden yapılan alıntılarının kaynaklarda gösterilmesi derleme eserlerin kaynaklarda gösterimi kitaplarla aynı şekilde yapılmalıdır. Ancak, yazar ya da yazarların adlarından sonra parantez içerisinde "derleyen" yer almalıdır. Özel, Oktay ve Öz, Mehmet (drl.) (2000). Söğüt'ten İstanbul'a, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar. Ankara: İmge Kitabevi.

Gazetelerden yapılan alıntılarının kaynaklarda gösterilmesi:

Kızılot, Şükrü (7 Kasım 2009). "Neriman Teyzenin Torunu Evlenince Vergiden Kurtulacak". Hürriyet Gazetesi. 31.

GENERAL PRINCIPLES

The Journal of Kesit Academy is a peer-reviewed journal and its publishing place is Elazığ-Turkey. It is published 4 times a year. When necessary, it can be also published as special publications and extra-publications apart from these publications.

The Journal of Kesit Academy is an academic journal that publishes studies such as presentation articles, translations, interviews, scientific articles about all branches of education scholarship, theology, economic and administrative sciences, drawing, music, physical education, history, the history of art, geography, linguistics all branches about liberal arts like literature. That scientific articles, interviews, translations, and presentation articles are added to the journal system and are accepted as an application for publishing the article, and the article is sent to peer-reviewed journals.

All the copyrights of the articles sent to The Journal of Kesit Academy belong to the journals, and it can't be published in another journal copied or used without showing as a source without getting a permit from The Journal of Kesit Academy.

The publication language of The Journal of Kesit Academy is Turkish, French, English, Arabic, Russian and German. On the other hand, if necessary, the article can be accepted in other languages. There must be at least 200 vocabulary Turkish (summary) and English (abstract), 3-5 vocabulary Turkish (keywords), and English (keywords). There must be Turkish and English titles. The articles which don't fulfill these conditions are not published even if they completed their peer-reviewed duration.

Because the articles sent to The Journal of Kesit Academy are going to be in the process of the referee, there mustn't decipher knowledge of the identification or the name of the author in the articles added to the system. After completed the duration of the article's peer-reviewed, it will be added in the information about the author or authors.

After the article is stored in the system by the author, the processes below have occurred. The loaded article has been checked about the rules of publishing and spelling by the editor or the assistant of the editor. After the editor has completed the approval, the article has been directed to the writing referee. Three referees have been appointed for every article having been confirmed. One of these referees is the language summary referee. The other two referees consist of professional academics in their branches. The author must check the duration of the referee of his own article from his main page.

After the articles are sent from the personal page in The Journal of Kesit Academy through the e-mail and password, the referee duration of the articles can be followed from the same page. After this stage, it must have waited for the reports to come to do the correction. Because the author can add only one correction. When one referee does the correction he wanted and the article is added to the system, in the next stage, if the second referee wants to correct something, these corrections won't be done.

The articles added to the system of the journal mustn't be published in another place. The symposium report can be published with the expression of the situation in the article.

The work referred under the title of REFERENCES at the end of the article must be organized by the way in the order of the author's surname, the author's surname is in the capital author's name is in small letter.

When you want to a member of The Journal of Kesit Academy as an author or a referee, all information required must be filled completely. The work and interests of the author/referee in the

title of autobiography must be put in order. In the title of the main branch first, the main branch must be written and then the branch must be written. Ex: Management/management an organization; Turkish language and literature/new Turkish language

Writing must be organized just like measures below while they are added to the journal system.

Articles must be written in the Microsoft Word/WPS Office/Libre Office Writer programs and pages must be organized like below. FORMAT A4 Vertical Top margin 3 cm Bottom margin 3 cm Left margin 3 cm Right margin 3 cm. Font Palatino linotype. Font style normal. Writing and gap size of 10 Size (footnote text). 9 Paragraph spacing first 6 nk-then 0 nk paragraph indent 1,15 cm line spacing only 1.

In the writings used a special font which isn't in the Microsoft Word Programme, font style which is used must be added while the article is added to the system.

There are not be details such as page number, header, and footer in the articles.

In the terms of spelling and punctuation, except when the article or the topic is compulsory, the Turkish Language Institute spelling guide must be taken essentially.

In the referred system done in the articles, one of the MLA or APA systems can be performed. But there must be a source at the end of every article.

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 – 9225

Yıl/Year: 7

Sayı/Number: 26

Mart/March 2021

ИССН: 2149-9225

Год: 7

Число: 26

Март 2021

İÇİNDEKİLER-CONTENTS-СОДЕРЖАНИЕ

TRANSFORMATION OF SIEGFRIED SASSOON'S WAR POETRY: DISCOURSE
SHAPES PERSPECTIVE
SIEGFRIED SASSOON'UN SAVAŞ ŞİİRİNİN DÖNÜŞÜMÜ: SÖYLEM VE BAKIŞ
AÇISI 1-8
Emrah ATASOY

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY'S IMPACT ON SOCIO-
ECONOMY
BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİSİNİN SOSYO-EKONOMİ ÜZERİNDEKİ
ETKİSİ 9-24
Abdullahi Mohamed NUR - Afissou BADIROU

COVID-19 AND DISTANCE LEARNING
COVID-19 VE UZAKTAN EĞİTİM 25-37
Şebnem GÜR SOY ULUSOY

FRANKENSTEIN'S MONSTER AS A REPRESENTATIVE OF THE THREAT OF
MODERN TECHNOLOGY OPERATED BY ARTIFICIAL INTELLIGENCE
YAPAY ZEKÂ TARAFINDAN YÖNETİLEN MODERN TEKNOLOJİNİN TEHDİDİNİN
TEMSİLCİSİ OLARAK FRANKENSTEIN'İN CANAVARI 38-48
Mahmut KAYAALTI - Pelin KUT BELENLİ

ظاهرة الحنين في الشعر العربي الإفريقي (غرب إفريقيا أمونجا)

THE PHENOMENON OF NOSTALGIA IN AFRICAN ARAB POETRY
(WEST AFRICA EXAMPLE) 49-69

AFRİKA ARAP ŞİİRİNDE NOSTALJİ OLGUSU (BATI AFRİKA ÖRNEĞİ)
Mohamadou Aboubacar MAÏGA

ÖLÜMÜN SESİ (2011) SİNEMATİK ANLATISINDA TRAVMA SONRASI STRES BOZUKLUĞUNUN TEMSİLİ VE ANALİZİ THE REPRESENTATION AND ANALYSIS OF POSTTRAUMATIC STRESS DISORDER IN THE MOVIE NARRATIVE THE MONITOR (2011) Öznur YEMEZ	70-86
"UZUN İNCE BİR YOL": 14 NİSAN 1987 SONRASI TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNİN ULUSAL MEDYA GÖRÜNÜMÜ "A LONG AND NARROW PATH": AFTER 14 APRIL 1987 NATIONAL MEDIA IMAGE OF TURKEY-EUROPEAN UNION RELATIONS Samet ZENGİNOĞLU	87-99
2017 KATALAN BAĞIMSIZLIK REFERANDUMUNU AÇIKLAYAN GEREKÇELER THE REASONS EXPLAINING THE 2017 CATALAN INDEPENDENCE REFERENDUM Sinem ÇELİK	100- 109
HZ. NUH KISSASI VE NUH TUFANININ MİNYATÜR SANATINA YANSIMALARI THE TALE OF PROPHET NOAH AND REFLECTIONS OF NOAH'S FLOOD IN THE ART OF MINIATURE Elif BAYRAK KAYA	110- 144
ŞAVŞAT PERİBACALARININ (ARTVİN) JEOMORFOLOJİSİ VE JEOTURİZM POTANSİYELİ GEOTURISM POTENTIAL AND GEOMORPHOLOGY OF FAIRY CHIMNEYS IN ŞAVŞAT DISTRICT (ARTVİN) Muhammet BAHADIR - Fatih IŞIK	145- 160
İLK VE ORTAOKUL ÖĞRETMENLERİ VE YÖNETİCİLERİNİN OKUL TEMELLİ MESLEKİ GELİŞİME YÖNELİK GÖRÜŞLERİ OPINIONS OF PRIMARY AND SECONDARY SCHOOL TEACHERS AND MANAGERS ON SCHOOL-BASED PROFESSIONAL DEVELOPMENT Nihat ÇETİNTÜRK - Banu YÜCEL TOY	161- 181
MAKEDONCADAKİ TÜRKİZMLER ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR: ÇERÇEVE, DEĞERLENDİRME VE KAYNAKÇA DENEMESİ TURKISM STUDIES CONDUCTED IN THE MACEDONIAN LANGUAGE: FRAMEWORK, EVALUATION AND BIBLIOGRAPHY Doğan YÜCEL	182- 213

ALGILANAN MARKA YENİLİKÇİLİĞİ, MARKA DENEYİMİ VE MARKA BAĞLILIĞI
İLİŞKİSİNDE HEDONİK DUYGULARIN ARACILIK ROLÜ 214-

THE MEDIATING ROLE OF HEDONIC SENSES IN THE RELATIONSHIP OF
PERCEIVED BRAND INNOVATION, BRAND EXPERIENCE AND BRAND LOYALTY 239
Engin YÜCEL

ÖĞRETMENLERİN DİJİTAL MATERYAL OLUŞTURABİLME ÖZ-YETERLİLİKLERİ
ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ 240-
TEACHERS' SELF-EFFICACY SCALE FOR CREATING DIGITAL MATERIALS 254
N. Bilge UZUN - Cenk AKAY

MUSTAFA VÂZİH EFENDİ VE DÎVÂNÇE'Sİ 255-
MUSTAFA VÂZİH EFFENDI AND HIS DÎVÂNÇE 278
Fatma ÖZÇAKMAK

VİZYON 2023 OKUMADAN GERÇEKLEŞTİRMEK GÜÇ YARATICI OKUMA
PROJESİ'NİN ÖĞRENCİLERİN OKUMAYA İLİŞKİN TUTUMLARINA ETKİSİ
THE EFFECT OF THE VISION 2023 IT IS HARD TO REALIZE WITHOUT
READING CREATIVE READING PROJECT ON THE READING ATTITUDES OF
STUDENTS 279-
294
İlker KÖSTERELİOĞLU - Adeviye ALCIL - Remziye ULUDAĞ KIRÇIL - Hacer ERMİŞ -
Erhan ÇAPOĞLU - Meltem AKIN KÖSTERELİOĞLU

4.SINIF MATEMATİK DERSİ DOĞAL SAYILAR ALT ÖĞRENME ALANINA İLİŞKİN
BAŞARI TESTİ GELİŞTİRME ÇALIŞMASI 295-
ACHIEVEMENT TEST DEVELOPMENT STUDY RELATED TO THE 310
SUB-LEARNING AREA OF NATURAL NUMBERS IN FOURTH GRADE MATH
İsmail YILMAZ - Elvan YILMAZ

LOVEMARK EKSENLİ KURUMSAL KİMLİK İNŞASININ İZLERİNİ
FİRMALAR ÜZERİNDEN SÜRMEK 311-
TRACING THE LOVEMARK - ORIENTED CORPORATE IDENTITY 329
BUILDING ON COMPANIES
Kadir AYDIN - Fatma GEÇİKLİ - Zeynep EKMEKÇİ - Yıldız ERZİNCANLI

FİLİPİNLERİN TURİZM SEMBOLÜ: PALAWAN ADASI 330-
TOURISM SYMBOL OF PHILIPPINES: PALAWAN ISLAND 375
Emin ATASOY - Hakan ÖNAL - Erkin TOKPANOV

MEZARTAŞLARININ KİMLİK TEMSİLİ: SAKARYA ERENLER MEZARLIĞI IDENTITY REPRESENTATION OF HEADSTONES: SAKARYA ERENLER Nagihan ÇETİN	376- 394
KÜLTÜREL VE EKONOMİK BİR İMGE OLARAK “HARAKÂNÎ” ÜZERİNE BAZI TESPİTLER SOME DETECTIONS ON “HARAKÂNÎ” AS A CULTURAL AND ECONOMICAL IMAGE Hasan Ali DİKEN	395- 409
TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE İSİMDEN İSİM YAPAN EKLERİN MORFO-SEMANTİK İŞLEVLERİ THE MORPHO-SEMANTIC FUNCTIONS OF THE SUFFIXES IN TURKISH MAKING NOUNS FROM NOUNS Ahmet AKÇATAŞ - Çiçek VAROL	410- 427
ÖĞRETİM ELEMANLARININ MOBBİNG (PSİKOLOJİK YILDIRMA) VE ÖRGÜTSEL SESSİZLİĞE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ INSTRUCTORS' OPINIONS ON MOBBING AND ORGANIZATIONAL SILENCE Merve EVCEN TEMELLİ - Sibel GÜVEN	428- 462
FARKLI EĞİTİM KADEMELERİNDEKİ ÖĞRENCİLERİN NİTELİKLİ OKUL, NİTELİKLİ DERS VE NİTELİKLİ ÖĞRETMEN ÖZELLİKLERİNE YÖNELİK ALGILARININ KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ COMPARATIVE ANALYSIS OF THE PERCEPTIONS OF STUDENTS AT DIFFERENT EDUCATION LEVELS TOWARDS QUALIFIED SCHOOL, QUALIFIED LESSON AND QUALIFIED TEACHER FEATURES Ömer Faruk ABİDE	463- 482
ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN UZAKTAN YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNE BAKIŞI (KAZAKİSTAN VE BOSNA-HERSEK ÖRNEKLERİ) SECONDARY EDUCATION STUDENTS' PERSPECTIVE ON DISTANCE LEARNING TURKISH TO FOREIGNERS (EXAMPLES FROM KAZAKHSTAN AND BOSNIA- HERZEGOVINA) Fatma ERASLAN - Doğan YÜCEL	483- 499

AMATÖR MÜZİK EĞİTİMİ BAĞLAMINDA MÜZİK ÖĞRETMENLİĞİ
BÖLÜMLERİNDE VERİLEN PİYANO DERSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME 500-
A STUDY ON PIANO LESSON IN MUSIC TEACHING DEPARTMENTS IN THE 506
CONTEXT OF AMATEUR MUSIC EDUCATION
Alper AKGÜL

KLASİK FARS ŞİİRİNDE HALLÂC-I MANSÛR 507-
MANSUR AL-HALLAJ IN CLASSICAL PERSIAN POETRY 539
Deniz ERÇAVUŞ

2023 EĞİTİM VİZYONU BELGESİ, KAMU OKULLARINA OKUL MÜDÜRÜ
GÖREVLENDİRME 540-
2023 EDUCATION VISION DOCUMENT, ASSIGNING A SCHOOL 547
MANAGER FOR PUBLIC SCHOOLS
İlhan DUMAN

AQUITAİNE'Lİ ELEANOR ÖRNEKLEMİNDE ORTAÇAĞ'DA
KADIN AŞIKLAR 548-
FEMALE BARDS IN THE MIDDLE AGES IN THE SAMPLE OF ELEANOR OF 556
AQUITAİNE
Esin de THORPE MILLARD

MUHARREF KUTSAL KİTAPLARIN KUR'ÂN'DA HABER VERİLMESİ VE
TAHRİFİN ELEŞTİRİLMESİ 557-
INFORMATION ABOUT THE FALSIFIED HOLY BOOKS IN THE QURAN 578
AND CRITICISM OF THE FALSIFICATION
Mustafa CORA

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

Editörden

Bilim dünyasının değerli insanları,

Kesit Akademi Dergisi (*The Journal of Kesit Academy*) Dergisi yirmi altıncı sayısını yayınlamış bulunmaktadır. Kesit Akademi Dergisi olarak amacımız uluslararası bir boyutta sosyal bilimler alanlarında nitelikli yayınlar sunarak bilim dünyasına hizmet etmektir. Kesit Akademi Dergisi uluslararası akademik bir dergi olmakla birlikte, yazı ve düşünce ile meşgul olan herkesin söz söyleyebileceği disiplinler arası bir bilim platformudur. Akademik hayata bir nebze katkı sunmak üzere çıkmış olduğumuz bu yolculukta, bilim dünyasının siz değerli insanlarını yazar ve hakem olarak yanımızda görmek; ayrıca görüş ve önerilerinizle bizleri en mükemmele ulaştırma noktasında yönlendirmeniz bizlere güç katacaktır. Bu bağlamda Kesit Akademi Dergisi (*The Journal of Kesit Academy*) olarak vereceğiniz her türlü destekten dolayı teşekkür eder, saygılar sunarım.

From the editor

Distinguished scientists,

The Journal of Kesit Academy has published its twenty-sixth issue. Our aim as The Journal of Kesit Academy is to serve the world of science by publishing qualified publications in the fields of Social Sciences and Humanities Science in an international dimension. In addition to being an international academic journal, The Journal of Kesit Academy is an interdisciplinary science platform where anyone engaged in writing and thinking can have a say. In this journey that we have embarked on to contribute a little bit too academic life, it will add strength to us to see you valuable people of the scientific world as writers and judges, as well as to guide us to the point of transportation to the most perfect with your opinions and suggestions. In this context, I would like to thank and pay our respects to you for all your support as The Journal of Kesit Academy.

Editör/Editor in Chief

Prof. Dr. Özcan BAYRAK

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Assist. Prof. Dr. Emrah ATASOY
Cappadocia University, Faculty of Humanities,
Department of English Language and Literature
emrah.atasoy@kapadokya.edu.tr

TRANSFORMATION OF SIEGFRIED
SASSOON'S WAR POETRY:
DISCOURSE SHAPES PERSPECTIVE

SIEGFRIED SASSOON'UN SAVAŞ ŞİİRİNİN
DÖNÜŞÜMÜ: SÖYLEM VE BAKIŞ AÇISI

Geliş / Submitted / Отправлено: 23.01.2021

Kabul / Accepted / Принимать: 07.03.2021

Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Atasoy, E. (2021). Transformation of Siegfried Sassoon's War Poetry: Discourse Shapes Perspective. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 1-8.

Atasoy, E. (2021). Siegfried Sassoon'un Savaş Şiirinin Dönüşümü: Söylem ve Bakış Açısı. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 1-8.

 10.29228/kesit.49023

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

TRANSFORMATION OF SIEGFRIED SASSOON'S WAR POETRY: DISCOURSE SHAPES PERSPECTIVE

SIEGFRIED SASSOON'UN SAVAŞ ŞİİRİNİN DÖNÜŞÜMÜ: SÖYLEM VE BAKIŞ AÇISI

Assist. Prof. Dr. Emrah ATASOY

Abstract: Siegfried Sassoon demonstrates a stark difference in his approach to war in his poetry. In this regard, his poetry can be divided into two: his poetry before the war and his poetry after the war. Sassoon experienced a radical transformation from a patriotic stance into an anti-war discourse in his attitude toward the war under the strong influence of his personal experiences of the war. In this context, this study will seek to analyze Sassoon's pre-war poetry and his poetry reflecting trench warfare, in particular his poems, "Absolution," "The Effect," "Suicide in the Trenches," and "The Dug-Out" in the light of Michel Foucault's concept of discourse. This analysis will ultimately reveal how a nationalistic discourse may easily turn into an anti-nationalistic discourse contingent on first-hand experience as in the case of Siegfried Sassoon.

Keywords: Siegfried Sassoon, World War I, discourse, poetry, transformation

Öz: Siegfried Sassoon'un şiirlerinde savaşa karşı tutum bakımından büyük farklılıklar bulunmaktadır. Bu bağlamda Sassoon'un şiiri, savaş öncesi ve savaş sonrası olmak üzere iki kategori altında ele alınabilir. Sassoon, savaşa ilişkin kişisel deneyimlerinin güçlü etkisi ile savaşa yönelik tutumunda vatansever bir duruştan savaş karşıtı bir söyleme radikal bir dönüşüm yaşamıştır. Bu bağlamda bu yazı, Sassoon'un savaş öncesine ait ve siper savaşının koşullarını yansıtan yapıtlarını, bu çalışma için seçilen "Absolution," "The Effect," "Suicide in the Trenches" ve "The Dug-Out" şiirleri üzerinden ele alacaktır. Bu analizde Michel Foucault'nun söylem kavramından yararlanılacaktır. Çalışmanın nihai amacı ise milliyetçi bir söylemin, Siegfried Sassoon örneğinde olduğu gibi birincil elden deneyimler sonucunda nasıl hızlı bir şekilde milliyetçilik karşıtı bir söyleme dönüşebileceğini ortaya çıkarmaktır.

Anahtar Kelimeler: Siegfried Sassoon, Birinci Dünya Savaşı, söylem, şiir, dönüşüm

Introduction

Discourse, which plays a crucial role in the distribution of knowledge and circulation of power, paves the way for the formation and validation of knowledge. It can legitimate certain catastrophic actions such as war through language and nationalism by creating certain perceptions and feelings. This can make people perceive what goes around them with a different lens or make people dislike another ideological discourse with the shift of discourse. Siegfried Sassoon, one of the poets of the First World War, wrote poems reflecting both the nationalistic discourse and anti-nationalistic discourse of the time in the aftermath of his first-hand war experi-

ence. His poetry in this regard highlights the importance of discourse in the formation of knowledge and truth. This study will therefore discuss Sassoon's pre-war poetry and his poetry of the trenches by applying Michel Foucault's concept of discourse to his poems, "Absolution," "The Effect," "Suicide in the Trenches," and "The Dug-Out." This analysis in the light of the primary sources and relevant secondary sources will ultimately reveal how nationalistic discourse may turn into an anti-nationalistic* discourse.

Siegfried Loraine Sassoon was born in Kent in 1886 as the son of Alfred Ezra Sassoon and Theresa Georgiana Thornycroft Sassoon. Siegfried Sassoon attended the New Beacon School from 1900 to 1902 and then enrolled at Marlborough College. There, he became interested in poetry and began to write. He entered Clare College, Cambridge, in 1906; however, he left Cambridge without taking a degree. After leaving Cambridge, he went back to Weirleigh, where he was encouraged by the anthologist Edward Marsh to move to London where he had the chance to meet Rupert Brooke. Sassoon enlisted in the Sussex Yeomanry Regiment on August 2, 1914 and was commissioned as a lieutenant in the Royal Welsh Fusiliers in 1915. He was sent to France in 1915. At this time, he lost his young brother Hamo at Gallipoli. He was awarded the Military Cross and was nicknamed Mad Jack by his soldiers because he rescued the wounded comrades from "no-man's land" in April 1916. During the Battle of the Somme, he took ill and had to be taken back to England. When he went back to the front in 1917, he was shot during the battle of Arras and was evacuated to the London hospital (Campbell[†], 1999: 11-22).

Thanks to Robert Graves, he was sent to Craiglockhart War Hospital in Edinburgh, as he was suffering from shell-shock: "Graves began a series of manipulative communications and requests for favors designed to arrange a medical board hearing that would save Sassoon from a court-martial for desertion after his public declaration against the war" (Presley, 2010: 273). Sassoon did not want to stay in England while his comrades were suffering; therefore, he went back to the front. In *Sherston's Progress*, he comments on it as follows: "Better to be in the trenches with those whose experience I had shared and understood than with this medley of civilians who, when one generalized about them intolerantly, seemed either being broken by the War or enriched and made important by it" (Sassoon, 1983a: 43). Sassoon spent three months in Palestine and then went to France. On 13 July, he was accidentally shot by one of his men. He married Hester Gatty in 1933, and they had a son, George. However, the marriage ended in 1936. Siegfried Sassoon died on September 1, 1967.

Sassoon's Poetry: Poetry before the War and Poetry after the War

As can be seen, it is possible to observe the repercussions of Sassoon's personal life in his poetry and to divide his poetry into two parts: poetry before the War and poetry after the War. In his poetry before the War, Sassoon was influenced by Georgian Poetry, in which "the poet should strive for sincerity, vitality, and truth by reproducing honestly and faithfully what he saw and felt" (Moore, 1969: 200). In this period, he wrote such poems as "The Daffodil Murderer," "The Old Huntsman," "Morning Express," and "Dryads" in the tradition of Georgian realism (Moore, 1969: 203-204).

Sassoon was not anti-war at the beginning, as he thought that the uniforms were grandiose. He initially considered war as a chance to have some "fun" and adventure (emphasis added). Moreover, he believed that war poems should not be written in a very realistic way. His

* In this study, "anti-nationalistic" is used to denote "anti-war" since anti-war feelings were not accepted during the First World War and were regarded as treason in Sassoon's society.

[†] This source is a significant source for those who wish to learn more about Sassoon's life.

poems did not satirize war until he had the first-hand experience (Thorpe, 2000: 15). There is a drastic change in Sassoon's poetry during and after the War. As he, later on, lost his patriotism, his perception of war also changed accordingly. When he saw and experienced the brutality and the reality of the War in the trenches, he took on a different outlook and began to satirize war. His main objective was to destroy "the romantic idealizations of the War" and to show "the cruel falseness of the romantic glorification of the soldier's attitude" (Moore, 1969: 207).

Sassoon wrote "A Soldier's Declaration" on June 15, 1917 as a protest. He criticized those non-combatants on the home front. In this declaration, Sassoon explains his view as follows:

I am making this statement as an act of willful defiance of military authority, because I believe that the war is being deliberately prolonged by those who have the power to end it. I am a soldier, convinced that I am acting on behalf of soldiers. I believe that this war, upon which I entered as a war of defense and liberation, has now become a war of aggression and conquest. I believe that the purposes for which I and my fellow-soldiers entered upon this war should have been so clearly stated as to have made it impossible to change them, and that, had this been done, the objects which actuated us would now be attainable by negotiation. I have seen and endured the sufferings of the troops, and I can no longer be a party to prolong these sufferings for ends which I believe to be evil and unjust (qtd. in Ferguson, 1972: 217).

Sassoon did not get punished thanks to Robert Graves, as Graves saved him from court-martial and imprisonment. He was sent to Craiglockhart in Edinburgh because he suffered from shell-shock. He openly objected to the War, and harshly criticized those who did not take part in the War in his declaration.

Under the influence of these experiences, Sassoon changed his ideas, as time went by and became more experienced. In *Sherston's Progress*, Sassoon stated that he realized the fact that the War "re-made" him and did away with a lot of his ideas (1983a: 101). His pre-war ideas were destroyed. Death was almost unavoidable at war and one could be killed at any moment. Aware of this fact, Sassoon wrote about how some soldiers felt as follows: "[A]bout 150 strong and healthy men, all wondering how soon they'll get killed and hoping it will be someone else" (Sassoon, 1983a: 112). He started questioning the War more and more. Sassoon, who initially saw war as an adventure, changed his approach, on which he comments as follows: "[T]he War is outside of life and I'm in the War . . . in the darkness where I am alone my soul rebels against what we are doing" (Sassoon, 1983a: 113-122).

In this regard, Sassoon gradually realized the injustice of the War. On the one hand, there were many soldiers and people who died whereas, on the other hand, there were those who lived in comfort and safety while the War went on, which was a stark contrast to Sassoon. Sassoon showed the horror of war, the spiritual weakening, and deterioration. His patriotism was gone. Accordingly, he explains his feelings in *Sherston's Progress* as follows:

How could I begin my life all over again when I had no conviction about anything except that the War was a dirty trick which had been played on me and my generation? That, at any rate, was something to be angry and bitter about now that everything had fallen to pieces and one's mind was in a muddle and one's nerves were all on edge (1983a: 149).

As can be seen, Sassoon experienced a radical transformation at the end of the War, which led him to call the War a trick. His poetry of the trenches and his post-war poetry in this respect were shaped under the influence of his anti-war ideas. Thus, Sassoon reflects both nationalistic

and anti-nationalistic discourses in his poetry. It is possible to apply Foucault's concept of discourse to the analysis of the selected poems such as "The Effect," "Absolution," "Suicide in the Trenches," and "The Dug-Out" within the scope of this study.

Analysis of Sassoon's Poetry: "The Effect," "Absolution," "Suicide in the Trenches," and "The Dug-Out"

Michel Foucault emphasizes the importance of discourse, as it is what defines people and what is defined by people. Discourse is what allows people to talk from a perspective and what produces knowledge and what is influenced by knowledge. It also shapes the social and other practices as well as influencing the shape of nationalism, patriotism, jingoism, and chauvinism. Discourse has a close connection with power, knowledge, and the formation of truth. It is power that shapes the construction of knowledge and truth. Foucault explains the relationship between truth and power as follows:

Truth isn't outside power, or lacking in power. Contrary to a myth whose history and functions would repay further study, truth isn't the reward of free spirits . . . nor the privilege of those who have succeeded in liberating themselves. Truth is a thing of this world: It is produced only by virtue of multiple forms of constraint. And it induces regular effects of power. Each society has its own regime of truth, its "general politics" of truth: that is, the type of discourse which it accepts and makes function as true (1980: 131).

As can be seen, each society differs in its discourse and politics of truth. This politics or regime of truth decides what is to be included or excluded under the influence of power relations.

Discourse is thus shaped in line with power relations with certain multiple factors affecting the construction of truth and discourse. Furthermore, power relations are maintained through certain institutions such as schools, hospitals, and families. Foucault comments on the influential role of power as follows: "[P]ower had to be able to gain access to the bodies of individuals, to their acts, attitudes and modes of everyday behaviour (1980: 125). Thus, the nationalistic discourse is formed through certain institutions. Its power forms its regime of truth through which it persuades people to have an extreme love for one's country. These patriotic feelings can be communicated through poetry as well. Sassoon reflects such a nationalistic discourse in his pre-war poetry which suggests Sassoon's "upper-class affinities and youthful conformism," whereas his later discourse changes from nationalistic into anti-nationalistic once he experiences the War (Matalon, 2002: 27-28).

"Absolution" by Sassoon is a pre-war poem that shows Sassoon's early patriotism, which is affected by the nationalistic discourse of the time. Since discourse gives or imposes people a perspective, and a world is created through this lens, it causes people to behave in a certain way when they are confronted with a problem. It also teaches people how to react to the situation, and how to interpret what takes place around them. Accordingly, it is possible to observe the influence of the patriotic discourse in "Absolution," which claims the righteousness of England's cause and the glorifying features of the War. The poem reflects the patriotic discourse that imprints extreme love of the country into the citizens. The title also attests to the influence of such a discourse. The word, 'Absolution' comes from the Latin *absolutio* which means *acquit-tal* or *absolvere* (absolve). *Ab* means *away* and *solvere* is to *loosen*. Absolution is also used to signify "the act of forgiving someone for having done something wrong or sinful . . . a remission of sins pronounced by a priest" (*Merriam-Webster*).

It can be argued that absolution here stands for forgiveness, glory, and absolution from sins. Sin may be the fear that the soldiers have of death. It is a kind of encouragement for the

soldiers since it is expressed that if the soldiers do not fear death, they will have glory. When they die for their country, death will free them, as they sacrifice themselves for something sacred. They are made to believe that they will be forgiven. This excitement results in certain nationalistic feelings. Individuals might think that they are aware of what they are doing as patriotic citizens; however, they probably forget that when they "know and control themselves, they are also known and controlled" (Love, 1989: 281). The nationalistic discourse can, therefore, control individuals through language and actions. Thus, what the soldiers experience might give temporary pleasure and create a kind of knowledge for them; however, it loses its value once the soldiers experience the battle field. Hence, the formerly constructed discourse places citizens into a certain mindset. People perceive the world through this manipulated lens, which prevents them from seeing the reality. Thus, this poem highlights Sassoon's pre-war patriotic discourse, his perception of the War, and his idealization of the War.

As can be seen, the patriotic discourse is strongly felt in the poem. Sassoon suggests that war makes people mature and wise since they fight for and win their freedom. Loss is enormous, but those losses will pass and the Sun will shine for the happy legion, which is England. There are times when the soldiers are unwilling to die for their country, as they do not want to leave their loved ones. However, as they carry the heritage of England and fight for their country, they should be proud and die if necessary. Concerning this point, Hall's following comments can be useful in comprehending the situation: "Knowledge, once used to regulate the conduct of others, entails constraint, regulation and the disciplining of others" (2001: 76). Thus, the knowledge of one's country and of nationalism can require sacrifice and restraint as in the case of the nationalistic discourse.

However, Sassoon became less satisfied with this poem when he saw and experienced the trenches himself, which led him to have an anti-nationalistic discourse upon experiencing the War. This turn even resulted in his decision not to anthologize it due to the fact that it was "completely false in its emotion" (Moore, 1969: 206). Sassoon comments on this as follows:

The significance of my too nobly worded lines was that they expressed the typical self-glorifying feelings of a young man about to go to the Front for the first time. The poem subsequently found favour with middle-aged reviewers, but the more I saw of the war, the less noble-minded I felt about it (Sassoon, 1945: 17).

After Sassoon was taken to the real battlefield and he experienced the cruelty of the War, he was no longer proud of this poem, and assumed another discourse, which is anti-nationalistic and anti-war.

"The Effect," a poem much different than "Absolution," is a poem that illustrates Sassoon's anti-nationalistic feelings about the War after he experienced the brutality and the reality of the War. The battlefield is like hell and is referred to as yellow daylight. There are corpses sprawled everywhere. The narrator is shocked to learn that those places which were once a road are now ruined. Corpses are capering in the rain. The word, *caper* means "a frolicsome leap" (*Merriam-Webster*). Sassoon uses this word for the corpses which capered in the rain. It is impossible for the corpses to caper under normal circumstances; however, Sassoon brings this image to perception through his poetic creativity. There are dancing words, jumping corpses, and so many dead that one cannot count anymore. All these images and representations can exemplify how Sassoon's nationalistic discourse has turned into the anti-nationalistic discourse.

"Suicide in the Trenches" is another poem that shows Sassoon's anti-war feelings. This anti-patriotic poem also touches on the futility of the War. A naive boy chooses to go to war, as he believes that it is a good option because he does not see any aspirations for the future. He does not have an aim in life; therefore, he "grinned at life in empty joy" (Sassoon, "Suicide in

the Trenches," 1983b: Line 2). The boy is lonely without any hope or light, in despair and emptiness. The rhymes dark and lark may be used to create a dark atmosphere for the reader. These images contribute to the tone of the poem and highlight the radical shift of discourse in Sassoon's perspective.

The terrible health conditions and the psychologies of the soldiers are presented, which is not pleasant. Sassoon uses the words "cowed" and "glum" to show that the soldiers are upset, hopeless, and unhappy (Sassoon, "Suicide in the Trenches," 1983b: Line 5). Moreover, there are bombardments, explosions, and fires, which makes it difficult to remain healthy and sane. This situation influences the soldiers physically and mentally in a negative manner. There is not even enough rum to let them forget the troublesome moments and the images of the War. All these conditions increase the likelihood of committing suicide as the boy does in the poem. After this point, patriotism loses its validity.

Sassoon in this regard criticizes those who try to profit from the War in the third stanza. He satirizes those who take pride in their children's participation in the War, as it gets them nowhere. He uses the expression "you smug-faced crowds" for those who are hypocritical and chauvinist, as war, for Sassoon, is not something to be proud of (Sassoon, "Suicide in the Trenches," 1983b: Line 9). He wants to tell those "who cheer when soldier lads march by" that they are actually mistaken since the soldiers are walking to hell and death (Sassoon, "Suicide in the Trenches," 1983b: Line 10). Through these lines, Sassoon implicated that those who send their children to the War do not probably have a realistic vision of the battlefield, and are unaware of the fact that they may hear of their children's death soon. Thus, this poem reflects how discourse produces power and knowledge, as those, most probably the decision-makers, who do not take part in the War physically, construct the nationalistic discourse, which Sassoon highlights through the poem.

"The Dug-Out" is the last poem to be analyzed within the context of his study that reflects Sassoon's anti-war feelings. Dug-outs were underground shelters during the War. Sassoon chooses this specific place to show the brutality of the War. The persona of the poem tries to speak to a soldier; however, the soldier is about to die. He asks questions to the soldier, but he does not get an answer from him. The powerful images of a soldier lying with his legs "ungainly huddled," with a "sullen, cold, exhausted face" make the reader aware of the soldier's pain, sadness, and fatigue (Sassoon, "The Dug-Out," 1983b: Lines 1-3). Huddled legs, here, demonstrate that the soldier is in pain and his legs are curled up into his body. The persona is not happy to see him in a miserable position, which increases his anti-war stance. The persona witnesses the last moments of the soldier. The soldier becomes "deep-shadow'd from the candle's guttering gold" (Sassoon, "The Dug-Out," 1983b: Line 4). This image of "the candle's guttering gold" may mean that death is imminent for the soldier (Sassoon, "The Dug-Out," 1983b: Line 4). His life is guttering like a candle melting away, and the soldier is close to closing his eyes for good, as he has only a flicker of life left. Hence, this poem illustrates the harsh reality of the War and the fact that most of those who died were really young. Through this poem in which the anti-patriotic discourse can be observed, Sassoon stresses that the young flowers of society had to die in vain.

Conclusion

In conclusion, this study has demonstrated that Siegfried Sassoon experienced a radical transformation from a nationalistic approach to an anti-nationalistic attitude in his poetry in the aftermath of first-hand war experiences. The analysis of the selected poems has revealed that it is possible to observe the importance of discourse in the formation of nationalistic or anti-nationalistic feelings, which can play a crucial role in people's motivation. Sassoon wrote patri-

otic poems before the War as can be seen in his poem "Absolution," in which he saw war as something honorable.

However, once Sassoon observed and experienced the reality of the War, his writing changed drastically. He criticized those at the home-front, their indifference, and those who tried to profit from the War, as they did not physically take part in the War but motivated others to fight. His poetry in this respect had a "didactic feeling" (Silkin, 1972: 167). He aimed to make people conscious of the War by showing its brutality and violence through his poems such as "The Effect," "Suicide in the Trenches," and "The Dug-Out." In short, through his poetry, Sassoon expressed his anti-jingoistic approach implicating that war is not something to be proud of, but something that brings suffering, death, and the loss of human values.

REFERENCES

- Campbell, P. (1999). *Siegfried Sassoon: A study of the war poetry*. Jefferson, North Carolina: McFarland.
- Ferguson, J. (1972). *War and the creative arts: An anthology*. London: Macmillan.
- Foucault, M. (1980). *Power/Knowledge*. Pantheon Books: New York.
- Hall, S. (2001). Foucault: Power, knowledge and discourse. M. Wetherell, S. Yates, and et al. (Eds). *Discourse Theory and Practice: A Reader* (pp. 72-81). New York: SAGE.
- Love, N. S. (1989). Foucault & Habermas on discourse & democracy. *Polity*, 22(2): 269-293.
- Matalon, A. (2002). Difference at war: Siegfried Sassoon, Isaac Rosenberg, U. Z. Grinberg, and poetry of the first world war. *Shofar*, 21, (1): 25-43. Retrieved January 23, 2021, from <http://www.jstor.org/stable/42944017>
- Merriam-Webster. (n.d.). Absolution. In *Merriam-Webster.com dictionary*. Retrieved January 23, 2021, from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/absolution>
- Merriam-Webster. (n.d.). Caper. In *Merriam-Webster.com dictionary*. Retrieved January 23, 2021, from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/caper>
- Moore, L. H. (1969). Siegfried Sassoon and Georgian realism. *Twentieth Century Literature*, 14(4), 199-209. doi:10.2307/440596
- Presley, J. W. (2010). Neurasthenia and the cure of literature: Robert Graves, Siegfried Sassoon, Andy Collins. *JAC*, 30(1/2), 269-313. Retrieved January 23, 2021, from <http://www.jstor.org/stable/20866945>
- Sassoon, S. (1983a). *Sherston's progress*. London: Faber and Faber.
- Sassoon, S. (1983b). *The war poems*. London: Faber and Faber.
- Sassoon, S. (1945). *Siegfried's journey 1916-1920*. London: Faber & Faber.
- Silkin, J. (1972). *Out of battle: The poetry of the great war*. London: Oxford University Press.

Acknowledgments

I am grateful to Prof. Dr. Hande Seber from the Department of English Language and Literature at Hacettepe University, Ankara for her enormous contribution to my understanding of poetry during my doctoral studies.

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

PhD Stu. Abdullahi Mohamed NUR
Akdeniz University

abdullahinur25@gmail.com ORCID

PhD Stu. Afissou BADIROU
Akdeniz University

abdoulafiss@gmail.com ORCID

INFORMATION AND
COMMUNICATION TECHNOLOGY'S
IMPACT ON SOCIO-ECONOMY

BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİSİNİN
SOSYO-EKONOMİ ÜZERİNDEKİ
ETKİSİ

Geliş / Submitted / Отправлено: 17.02.2021

Kabul / Accepted / Принимать: 23.03.2021

Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Nur, A. M. and Badirou, A. (2021). Information and Communication Technology's Impact on Socio-Economy. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 9-24.

Nur, A. M. ve Badirou, A. (2021). Bilgi ve İletişim Teknolojisinin Sosyo-Ekonomi Üzerindeki Etkisi. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 9-24.

 10.29228/kesit.49477

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY'S
IMPACT ON SOCIO-ECONOMY*

BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİSİNİN SOSYO-EKONOMİ
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

PhD Stu. Abdullahi Mohamed NUR

PhD Stu. Afissou BADIROU

Abstract: The study aims to analyze how ICT (Information and Communication Technology) factors affect on the economy and society. The study had analyzed how environmental, readiness and usage factors affect socio-economy. A panel data collected from 60 countries published in the Global Information Technology Reports from 2014 to 2016 periods are used in the study. Multivariate analysis of variance (Manova) method was applied in the analysis as the data has two continuous dependents (social & economy) variables. Study findings showed that the Manova model is significant statistically in all four different statistical tests. The study also found that all independent (environmental, readiness, and usage) variables are significant statistically at either 1%, 5%, or 10% level in both equations.

Key Words: *Information, Communication, Technology, Socio Economy, Panel Method*

JEL Codes: *L86, L96, A13, C33*

Öz: Bu çalışmanın amacı, bilgi ve iletişim teknolojisi faktörlerinin ekonomi ve toplumu nasıl etkilediğini incelemiştir. Çalışma *çevresel, hazır olma ve kullanım* faktörlerinin *sosyo-ekonomiyi* nasıl etkilediğini analiz etmiştir. Çalışmada 2014-2016 dönemlerinde Global Bilgi Teknolojileri Raporlarında yayınlanan 60 ülkeden toplanan panel verileri kullanılmıştır. Verilerin iki sürekli bağımlı (*sosyo and ekonomi*) değişkene sahip olması nedeniyle analizde çok değişkenli varyans analizi (manova) yöntemi uygulanmıştır. Çalışma bulguları, manova modelinin dört farklı istatistiksel testin tamamında istatistiksel olarak anlamlı olduğunu bulunmuştur. Çalışma ayrıca, tüm bağımsız (*çevresel, hazır olma ve kullanım*) değişkenlerin her iki denklemde de istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ya % 1, % 5 veya % 10 düzeyinde bulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Bilgi, İletişim, Teknoloji, Sosyo Ekonomi, Panel Yöntemi*

JEL Kodları: *L86, L96, A13, C33*

* No conflicts of interest were reported for this article. Corresponding Author: Afissou BADIROU / Bu makale için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Sorumlu Yazar: Afissou BADIROU

INTRODUCTION

Information and Communication Technology, in short, "ICT" refers to the technologies which give access to online information through telecommunications. It is also called Information Technology "IT". But Information and Communication Technology primarily focus on communication technology such as the internet, wireless networks, cell phones, and many other communication mediums. ICT became a major factor for facilitating the activities of both individual and business levels. For this reason, ICT in many ways had contributed to the well-being of the economy and society.

This great technology evolution had also affected business structures as well as business strategies. Since internet emerged it had created a lot of opportunities. For example, the internet had allowed businessmen to reach a wide customer population worldwide which increased their revenue. Due to the internet access, large customers from around the world can introduce your business and purchase your products. The internet also became an important alternative distribution channel for both goods and services (Madtros, Chatzoudes, and Sarigiannidis, 2014: 300).

According to Jelassi and Enders (2004), e-business is defined as the use of electronic means to conduct business internally and externally. Internal e-business means the employees of the organization's interconnectivity with each other which improves and facilitates knowledge dissemination, sharing information, and support management reporting all these happens with the help of the internet. E-business activities also include supporting after the sales service activities, collaborating with business partners in researches to produce new products, or formulating new sale strategies and promotions.

Many people think that e-business and e-commerce are the same in one or synonymous or interchangeable. E-business definitions are broader and wider than e-commerce. E-business does not only mean just, buying, selling goods and services, it also means giving support services to customers after the sale, collaborating with the partners in the business to e-learning and electronic processing transactions. On the other hand, e-commerce refers to the process of buying, selling, transferring products or services and information through the internet or any other communication means. E-commerce had a great impact on the following stakeholders: customers, organizations, and society. E-commerce has a lot of advantages to these stakeholders which include, minimizing product and service costs, increasing efficiency, customization of the product or the service according to the customers' needs, and creating a globally virtual market place (Shahriari, Shahriari, and Gheiji, 2015).

According to the 2016 E-commerce Foundation's Global Business to Customer's (B2C) e-commerce turnover report, 1.4 out of the 7.3 billion of the world population had purchased goods and/or services through the internet at least once in 2015. The total amount of money they had spent is \$2,272.7 billion online which makes the spending average per e-shopper is about \$1,582. The Asia-pacific region became the highest and strongest region of the business to customer e-commerce in the world in 2015. Business to Customer (B2C) e-commerce turnover is around \$1,056.8 billion. Asian-pacific region had ranked ahead to its competitors like North America and Europe in which their B2C e-commerce turnover is around \$664.0

billion and \$505.1 billion respectively. On the other hand, Latin America, Middle East, and North Africa (MENA) were scored the lowest business to customer (B2C) e-commerce in comparison to the above three regions and their B2C e-commerce turnover in 2015 was \$33.0 billion and \$25.8 billion respectively.

Table 1. E-commerce Turnover Throughout Global Regions, 2014-2015

Regions	2014	2015	Growth
World	\$1,895.3bn	\$2,272.7bn	+19.9%
Asia-pacific	\$822.8bn	\$1,056.8bn	+28.4%
North America	\$572.5bn	\$644.0bn	+12.5%
Europe	\$446.0bn	\$505.1bn	+13.3%
Latin America	\$25.8bn	\$33.0bn	+28.0%
MENA	\$21.7bn	\$25.8bn	+18.6%

Source: E-commerce Foundation, National Associations and other sources, 2016

On the other hand, the United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) estimated that global e-commerce sales comprising Business to Business (B2B) and Business to Consumer (B2C) transactions amounted to \$16.1 trillion in 2013. Information technology revolution, internet connectivity, sophisticated policies that minimize business barriers, and supportive regulatory & legal environment in many countries had contributed to e-commerce growth (Aladdin and Valdimir, 2016).

Literature Review

Here are some previous researches conducted by different people in different areas which relate to the topic of "how Information and Communication Technology (ICT) impacts on socio-economy". Rajiv, Kartik, and Paul (2013) found that by making ICT available to the citizens, governments are able to increase the level of well-being in that country which reduces the level of stress and suicide rates in the country. According to the results from research conducted by the Commission on Science and Technology for Development (2010) found that ICT impacts the economy, society, and environment positively as a whole. On the other hand, ICT can also cause negative to society and on the environment.

Sabu and Shaijumon (2014) research the role of ICT in the fishing sector and they found that with the help of GPS, Sonar, Fish remote sensing, Wireless set, Computer and Mobile phones can make a significant impact on the fishers productivity, cost efficiency, safety and security of the fishers. All the fishermen had benefited by the use and training of ICT was able to increase productivity and income. Another study conducted by Rami, Mansoor, and Smutka (2016) in which they have examined how ICT, Population Growth, Gross Capital Formation, Openness, and Inflation factors affect economic growth. The data used in the research was collected from 18 selected Arab countries between 1995 to 2013 periods.

They found that ICT has a positive impact on the selected Arab countries' economic growth, except for the inflation variable, all other variables affect positively on the economic growth. A study entitled, "the role of information and communication technology (ICT) in enhancing local economic development and poverty reduction" which examined ICT role in enhancing the local economy had reaffirmed that, ICT is a cross-cutting, an enabler for growth and development which creates a maximum benefit to the society as well as alleviating poverty in the community (Kundishora, Phil and Fzie, 2017).

Research conducted by the JRC European Commission (2007) in Andalucia, Spain and its aim was to contribute to the IPTS (Institute for Prospective Technological Studies) mission to provide customer-driven support to EU policy-making process by providing research-based analysis of questions related to ICT diffusion, knowledge, and innovation in EU regions. The research found that "ICT can be seen as a lever for long-term productivity growth". Their results also showed that the regional dimension of ICT contribution to productivity growth is worth considering as substantial differences may arise which will influence the long-term convergence of those EU regions lagging behind.

Soon (2011) had conducted research about, "The Role and Impact of ICT on Economy Growth". This research had investigated and discussed the use of ICT and its contributions to economic growth. Empirical results were produced using prediction analysis, therefore the research had concluded says that ICT impacts the economy positively. The research also gives advises to the countries that want to enhance their economic growth must adopt policies that facilitate ICT investments. Research conducted by Banco Bilbao Vizcaya Argentaria-BBVA (2021) about the importance of ICT in developing and emerging countries from a demand-side perspective found that a cell phone and internet access are gaining importance and value among the basic needs of the individuals. In comparison to the older people, youngsters consider ICT related needs are more basic for them.

One of the areas that ICT had impacted most is the education sector. It participated and facilitated the progress of education, industrialization, socio-economic development, and modernizations of the country (Ashok and Tony, 2012). Today's students have more chance to access and reach knowledge easily and quickly than their predecessors 30 years ago. ICT importance was also realized in this Covid 19 pandemic period where people's gathering was prohibited due to the infectious spread of the pandemic. All most all the schools and universities in most countries are digitized and students continue their studies through the internet.

Data and Methodology

A panel data taken from 60 countries in the Global Information Technology Reports from 2014 to 2016 periods were used in the study. The table below shows a list of the countries from which the data has been collected.

Table 2. List of the Sample Countries Participated in the Study

No.	Country Name	No.	Country Name	No.	Country Name
1	Singapor	21	Albania	41	Kenya
2	Finland	22	Algeria	42	Rwanda
3	Sweden	23	Bosnia &Herzeg	43	Gambia
4	Netherlands	24	Argentina	44	Bangladesh
5	Norway	25	Azerbaijan	45	Cambodia
6	Switzerland	26	Bostwana	46	Uganda
7	United States	27	Brazil	47	Nepal
8	United Kingdom	28	Bulgaria	48	Tanzania
9	Luxembourg	29	China	49	Mali
10	Japan	30	Colombia	50	Mozambique
11	Canada	31	Jordan	51	Ethiopia
12	Korea Rep.	32	Malaysia	52	Malawi
13	Germany	33	Turkey	53	Madagascar
14	Hong Kong	34	South Africa	54	Haiti
15	Denmark	35	Khazakhstan	55	Burundi
16	Australia	36	Namibia	56	Guinea
17	New Zealand	37	Iran	57	Chad
18	Iceland	38	Panama	58	Zambia
19	Austria	39	Lebonan	59	Zimbabwe
20	France	40	Mexico	60	Benin

The aim of this study is to analyze the Information and Communication Technology (ICT) factors mentioned in the Global Information Technology Report and how these factors affect the economy and society. Many countries in this world especially the developed countries had transformed their economies and the well-being of their society after they had introduced Information and Communication Technology (ICT) into their real life. For this reason, it is worth to be studied and make research on ICT's socio-economical impact. To understand ICT's main factors that contribute to the economy and to the well-being of the society, to what magnitude these factors contribute, and in which directions they affect the dependent variables in the equations. Figure 1 below presents the conceptual framework of the study.

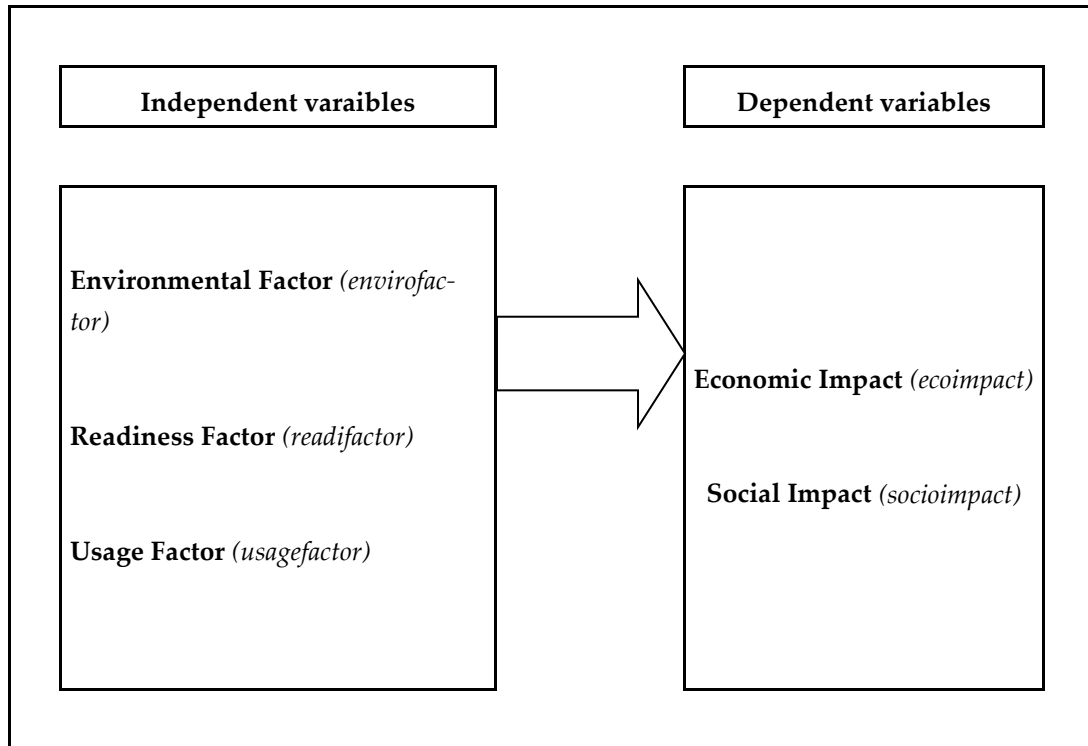

Figure 1. Conceptuel Frame Work of the Manova Regression Analysis Model

Models

$$\text{Ecoimpact} = \alpha_i + \beta_i (\text{envirofactor}) + \beta_i (\text{readifactor}) + \beta_i (\text{usagefactor}) + e_1 \quad (1)$$

$$\text{Socioimpact} = \alpha_i + \beta_i (\text{envirofactor}) + \beta_i (\text{readifactor}) + \beta_i (\text{usagefactor}) + e_2 \quad (2)$$

The conceptual framework presented in figure 1 consists of three independent variables and two dependent variables. The three independent variables are also called drivers because they establish and determine the conditions of the dependent variables (INSEAD, 2014). These three independent variables are divided into 8 pillars or components as you can see below:

Environmental factor: This factor measures how a country's policy and regulations are in favor of ICT implementation, the emergence of entrepreneurship, and support of innovation. When a country's policies and the judiciary are ready to support business competition, innovation, entrepreneurship and protects property rights & investments, especially private investments then such environment is called ICT friendly environment. Under these conditions or constraints, ICT can better contribute to the well-being of the country's economy and society.

Hypothesis # 1

H0: The environmental factor does not affect the dependent variables

H1: The environmental factor does affect the dependent variables

Readiness factor: This factor measures the degrees to which the society is ready to use the ICT. The readiness factor has 3 subindexes: The first subindex is, the structure and digital content subindex factor such as mobile network coverage, secure internet savers, international internet bandwidth, and electric production at the same time the accessibility of the digital content. The second subindex is the affordability subindex factor is also a very important variable that affects the readiness factor and everyone must consider it deeply.

The affordability subindex factor considers the cost of accessing ICT, either through the mobile telephone or fixed broadband internet, as well as the level of competition of the internet and Telephone sectors which also contributes to the ICT readiness factor. The third subindex factor is the skill subindex factor which measures the society's effective usage ability of the ICT. The knowledge and skills needed for the effective use of ICT can be acquired through education from educational institutions, so increasing the literacy and knowledge of ICT can be increased by the effective use of ICT technologies.

Hypothesis # 2

H0: The readiness factor does not affect the dependent variables

H1: The readiness factor does affect the dependent variables

Usage factor is a combination of 3 subfactors which are **(1) the individual usage (2) the business usage (3) the government usage**. Usage factors assess these three sub-components of the ICT: the individual usage level, the business usage level, and the government usage level. Usage factor gauges ICT penetration and diffusion at the individual level using indicators such as number of mobile subscriptions, number of individuals using the internet, number of households available for the personal computer (PC), and number of households with internet access.

On the other hand, at the business usage level, usage factor measures to what extent firms integrated ICT into their business. It also measures ICT's training available to the business innovations. But at the government usage level, the usage factors assess how the government puts policies in favor of the ICT implementation and determinant of carrying friendly policies towards ICT competitiveness, innovations in a way ICT can contribute to the well-being of the economy and society.

Hypothesis # 3

H0: The usage factor does not affect the dependent variables

H1: The usage factor does affect the dependent variables

Impact factor: This factor measures ICT's broad effect on the economy and society. "ICT affects the economy positively, it increases in size and productivity of the ICT sector and an associated growth in the industries that provide inputs to ICT production" (UNCTAD, 2010). ICT is one of the very important factors which contributes to economic growth. ICT's investment & infrastructures can boost the overall capital of the country, therefore, as the investment of the country increases so too the economy also grows bigger. With the help of ICT, Companies are able to produce more at the same time reducing the

cost.

Adopting ICT into their businesses, they are able to perform low-cost transactions which in turn increases their profits. There is no doubt that ICT can affect economic growth positively. On the other hand, the social impact factor measures, how ICT contributes to the well-being of society. Making ICT available to the citizens, governments are able to increase the level of well-being of their society which lowers the level of stress and suicide rate in the country (Rajiv, Kartik, and Paul, 2013). As we know ICT impacts the environment, education system, energy consumption efficiency, health progress, knowledge sharing, and society's communication ways. We will also test the homogeneity and equality of the covariance between groups, so we will run Box's M test to verify whether the null hypothesis or the alternative hypothesis is true.

Hypothesis # 4

Ho: The observed covariance matrices of the dependent variables are equal across groups.

H1: The observed covariance matrices of the dependent variables are not equal across groups.

Empirical Results

As you can see from the descriptive summary in table 3 below, the data seems well balanced and it consists of 180 observations. If we compare the means of the variables are approximately the same, except ecoimpact variable which has a 3.705556 means score. On the other hand, if we glance in the Standard deviation column, we also found that four out of the five variables have approximately the same standard deviations except for the envirofactor variable which has 0.9708827 of standard deviation score and it is the lowest standard deviation in the list.

Table 3. Descriptive summary statistics of the analysis

Variables	Obs	Mean	Std. Dev	Minimum	Maximum
ecoimpact	180	3.705556	1.226783	2	6
socioimpact	180	4.155556	1.267656	2	6
envirofactor	180	4.261111	0.970882	2	6
readifactor	180	4.594444	1.364749	2	6
usagefactor	180	4.127778	1.268574	2	6

Table 4 presents variable correlations and as you can see the correlation between variables is somehow high and all of them are positively correlated. For example, the correlation between usagefactor and ecoimpact is 0.9217, while envirofactor and readifactor correlations with the ecoimpact are 0.8248 and 0.8092 respectively.

Table 4. Correlations between ecoimpact factor and independent variables

Variables	Ecoimpact	Envirofactor	Readifactor	Usagefactor
Ecoimpact	1.0000			
Envirofactor	0.8248	1.0000		
Readifactor	0.8092	0.7255	1.0000	
Usagefactor	0.9217	0.8482	0.8497	1.0000

According to the results presented in table 5, correlations between socioimpact which is a dependent variable, and other independent variables, the usage factor again has the highest correlation which is 0.8873 with the socioimpact factor whereby the envirofactor and readifactor have correlations of 0.8202 and 0.80502 respectively with the socioimpact factor.

Table 5. Correlations between socioimpact factor and independent variables

Variables	socioimpact	envirofactor	readifactor	usagefactor
socioimpact	1.0000			
envirofactor	0.8202	1.0000		
readifactor	0.8052	0.7255	1.0000	
usagefactor	0.8873	0.8482	0.8497	1.0000

According to the hypothesis 1 test results in figure 2; $F(2, 176) = 9.59$ ($P = 0.0001$), the environmental factor is statistically significant at 1% level. Therefore, we reject the null hypothesis and accept the alternative hypothesis which says, the environmental factor does affect the dependent variables.

Test of the environmental factor	
(1) [ecoimpact] envirofactor	= 0
(2) [socioimpact] envirofactor	= 0
F (2, 176)	= 9.59
Prob > F	= 0.0001

Figur 2 . Test of the hypothesis $\neq 1$

If we look to the hypothesis 2 test results in figure 3; $F(2, 176) = 4.85$ ($P = 0.0089$), the readiness factor is statistically significant at 1% level. Therefore, we reject the null hypothesis and accept the alternative hypothesis which is the readiness factor does affect the dependent variables.

Test of the readiness factor	
(1) [ecoimpact] readifactor	= 0
(2) [socioimpact] readifactor	= 0
F (2, 176)	= 4.85
Prob > F	= 0.0089

Figur 3. Test of the hypothesis $\neq 2$

If we also look to hypothesis 3 test results in figure 4; $F(2, 176) = 63.03$ ($P = 0.0000$), the usage factor is statistically significant at 1% level. Therefore, we reject the null hypothesis and accept the alternative hypothesis which is *the usage factor does affect the dependent variables*.

Test of the usage factor		
(1) [ecoimpact] usagefactor	=	0
(2) [socioimpact] usagefactor	=	0
F (2, 176)	=	63.03
Prob > F	=	0.0000

Figure 4 . Test of the hypothesis ≠ 3

We have executed Box's M test to verify the fourth hypothesis and table 6 shows the hypothesis 4 test results. The significance value is greater than 5%, suggesting that, the vector of the dependent variables (ecoimpact and socioimpact) follow a multivariate normal distribution and the variance-covariance matrices are equal across groups. For this reason, we reject the alternative hypothesis and accept the null hypothesis which says, *the observed covariance matrices of the dependent variables are equal across groups.*

Table 6. Box's M Test Results

Box's M	12,468
F	0,617
df1	18
df2	2495,323
Sig.	0,889

To understand ICT's main factors that contribute to the economy and well-being of society, we have conducted this research. According to the Manova test results presented in table 7, we have seen that this model is statistically significant. All the four different test statistics in the model are significant statistically.

Following tests are the four test statistics; Wilks' Lambda (W) statistic, Pillai's trace (P) statistic, Lawley-Hotelling trace (L) statistic, and Roy's largest root (R) statistic. All the variables in the Manova model's significance test table were found to be significant statistically. The four different test statistics and their P-value (Prob > F) results are: W=0,1019, P=0,000; P=0,9146, P=0,0000; L= 8,6516, P= 0,0000; R= 8,6328, P= 0,0000 respectively. The P-values of the four different test statistics are $P < 0,01$, therefore the null hypothesis (H_0 : The Manova model is not significant statistically) has been rejected and accepted the alternative hypothesis (H_a : The Manova model is significant statistically).

Table 7. Multivariate analysis of variance (manova) model test results

Number of Obs=180	W=Wilks' lambda	L=Lawley - Hotelling trace
	P= Pillai's trace	R= Roy's largest root

Source	Statistic	df	F(df1 df2)			Prob > F		
			=	F				
Model	W	0.1019	3	6.0	350.0	124.41	0.0000	e
	P	0.9146		6.0	352.0	49.44	0.0000	a
	L	8.6516		6.0	348.0	250.90	0.0000	a
	R	8.6328		6.0	176.0	506.46	0.0000	u
Residual	176							
envirofactor	W	0.9017	1	2.0	175.0	9.54	0.0001	e
	P	0.0983		2.0	175.0	9.54	0.0001	e
	L	0.1090		2.0	175.0	9.54	0.0001	e
	R	0.1090		2.0	175.0	9.54	0.0001	e
readifactor	W	0.9477	1	2.0	175.0	4.83	0.0091	e
	P	0.0523		2.0	175.0	4.83	0.0091	e
	L	0.0552		2.0	175.0	4.83	0.0091	e
	R	0.0552		2.0	175.0	4.83	0.0091	e
usagefactor	W	0.5827	1	2.0	175.0	62.67	0.0000	e
	P	0.4173		2.0	175.0	62.67	0.0000	e
	L	0.7162		2.0	175.0	62.67	0.0000	e
	R	0.7162		2.0	175.0	62.67	0.0000	e
Residual	176							
Total	179							

E = exact, a = approximate, u = upper bound on F

After we found the model and independent variables which explains to the dependent variables were significant statistically as shown in table 8, we are able to continue interpretation to the rest of the regression and construct equation models. Let's construct a separate regression equation model for each dependent variable with its significant test and p-values. The sample size (Obs=180), the predicted parameters numbers (Parm), the root mean square error of the equation (RMSE), and R2 value (R-sq). The first equation of the first dependent variable (ecoimpact) is $R^2 = 0,8585, F = 355.8825$ ($P = 0.0000$) and the second equation of the second dependent variable (socioimpact) is $R^2 = 0,8127, F = 254.4869$ ($P = 0.0000$). As table 8 presents, each equation's p-value is less than 1% ($p < 0.01$) therefore both equations are significant statistically.

Table 8. The predicted manova regression results

Equation	Obs	Parms	RMSE	R-square	F	P
ecoimpact	180	4	0.4654207	0.8585	355.8825	0.0000
socioimpact	180	4	0.5533357	0.8127	254.4869	0.0000

	Coefficients	Std. Error	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
ecoimpact						
envirofactor	0.1914628	0.067654	2.83	0.005	0.0579461	0.3249796
readifactor	0.0816312	0.048353	1.69	0.093	-0.0137951	0.1770576
usagefactor	0.692471	0.067592	10.24	0.000	0.5590758	0.8258662
Constant	-0.3437054	0.164004	-2.10	0.038	-0.667372	-0.0200389
socioimpact						
envirofactor	0.3103897	0.080433	3.86	0.000	0.1516525	0.4691272
readifactor	0.1674203	0.057487	2.91	0.004	0.0539685	0.2808721
usagefactor	0.5321602	0.080359	6.62	0.000	0.3735674	0.6907529
Constant	-0.1328918	0.194983	-0.68	0.496	-0.5176969	0.2519133

Manova Regression Analysis Results

$$\text{Ecoimpact} = -0.3437 + 0.1915 \text{ envirofactor} + 0.0816 \text{ readifactor} + 0.6925 \text{ usagefactor} + e_1 \quad (1)$$

$$\text{Socioimpact} = -0.1329 + 0.3104 \text{ envirofactor} + 0.1674 \text{ readifactor} + 0.5322 \text{ usagefactor} + e_2 \quad (2)$$

In the **first equation** (ecoimpact model), the constant is statistically significant at 5% level, while envirofactor & usagefactor are statistically significant at 1% levels and finally the readifactor is statistically significant at 10% level. Therefore, if the envirofactor value increases by 1%, then the ecoimpact factor will also increase by 0.192%.

The *envirofactor* is an independent variable, it has two pillars and they are (1) Political & regulatory environment, (2) Business & innovation environment. If the political & regulatory environment in favors ICT (Information and Communication Technology) and the Business & innovation environment is also increased then the envirofactor affects the economic growth positively.

If we look at the *readifactor*, we found that this factor affects economic growth positively. If the readifactor value increases by 1%, then the ecoimpact variable will also increase by 0.082%. As I have explained already the readiness factor has three pillars: (1) Infrastructure & digital content, (2) Affordability, and (3) Skills. This means, when the information and communication technology's infrastructure & digital content investment is increased, the

usage cost of this technology is low, the ICT knowledge and skills also increased then the readifactor contributes to the economic growth positively.

Finally, the *usagefactor* has three pillars: (1) Individual usage, (2) Business usage, and (3) Government usage. we have interpreted the usage factor in this way when individuals use ICT, they acquire knowledge and skills. On the other hand, when the business and government institutions adopt ICT into their businesses and daily activities they are able to reduce cost and increase efficiency. For this reason, the usage factor affects the economic growth positively.

On the other hand, in the **second equation** (socioimpact model), except the constant, all the independent variables (envirofactor, readifactor, and usagefactor) were found to be significant statistically at 1%. So from this result, we conclude that all independent variables affect the dependent variable positively.

According to the second equation (socioimpact) in table 8, the predicted manova regression results, if the *envirofactor* value increases by 1%, then the socioimpact variable value also increases by 0.3104%. The envirofactor as we have mentioned above consists of two pillars: (1) Political & regulatory environment and (2) Business & innovation environment. Therefore, this factor affects the well being of society. As we know ICT (Information and Communication Technology) improves the life of the society in many ways including improvement of education, energy consumption efficiency, health progress, production with economic scale, knowledge & expert sharing, and ease of communication among the society. All these elements contribute to the well being of society.

If we look at the *readifactor* which is the second independent factor, if this factor is increased by 1% the socioimpact variable will also increase by 0.1674%. The readiness factor with its three pillars are: the infrastructure & digital content, affordability, and skills also contribute to the well being of the society.

The third independent factor is the *usagefactor*, therefore, if the usage factor increases by 1% the socioimpact variable will also increase by 0.5322%. The usage factor with its three pillars: individual usage, business usage, and government usage also contributes to the well being of the society positively while the e_1 and e_2 are error terms.

CONCLUSIONS

The objective of the study was to analyze, how ICT affects the economy and society. We have conducted three independent variables (environmental factor, readiness factor, and usage factor) and two dependent variables (economic impact and social impact). A panel data collected from 60 countries in Global Information Technology Reports from 2014 to 2016 periods was used in the study. Manova test analysis were used in the research because the data has two continuous dependent variables. Stata version 13 program was carried out for the analysis. According to the results presented in table 7, the manova model was statistically significant in all four different statistical tests. On the other hand, if we glimpse the predicted manova regression results in table 8 we found that all the independent variables in both the equations were significant statistically either 1%, 5%, and 10% levels.

The study found that the first and most important factor in both equation models is the usage factor. In the economic impact equation model, it has a coefficient of 0.6925 and in the social impact equation model, it has a coefficient of 0.5322 and both of the coefficients are positive and statistically significant at less than 1% significance level. The usage factor gauges ICT penetration and diffusion at the individual, business, and government levels. Therefore, policy makers must encourage and facilitate ICT and internet abundance in the country to the user because it contributes positively to the economy and the wellbeings of the society.

The second and most important factor in both equation models is the environmental factor. In the economic impact equation model, it has a coefficient of 0.1915 and in the social impact equation model, it has a coefficient of 0.3104 and both of the coefficients are positive and statistically significant at 1% significance level. The environmental factor is composed of the country's policy, regulatory, business competition, entrepreneurship, protects property rights, and investments. Therefore, the policy and regulation of the country must be in favor of the ICT facilitate implementations in the country, encourage fair business competition and entrepreneurship, in this way the environmental factor contributes positively to the economy and the well being of the society.

The last factor we analyze in the study is the readiness factor. In the economic impact equation model, it has a coefficient of 0.0816 and in the social impact equation model, it has a coefficient of 0.1674 and both of the coefficients are positive and statistically significant at 10% and 1% significance levels respectively. The readiness factor which consists of the infrastructure & digital content, affordability, and skills should be given a high priority to make ICT ready in the country. The government should give special considerations to ICT infrastructure & digital content investment, the usage cost should be low to be affordable to use this technology and make sure the population majority have the skill and literacy of the usage of ICT and internet.

REFERENCES

- Aladdin, D. and Valdimir, C. (2016). *The Development Dimension of E-Commerce in Asia: Opportunities and Challenges - Asian Development Bank Institute*. ADBInstitute, Policy Brief, No. 2016-2: 1-8.
- Ashok, K., and Tony, S. (2012). *Impact of ICT on Society- Higher Education Students in South-East Asia*. IEEE Symposium on Business, Engineering and Industrial Applications. DOI: [10.1109/ISBEIA.2012.6422872](https://doi.org/10.1109/ISBEIA.2012.6422872)
- Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (2021). *The Importance of ICT in Society's Needs: An Empirical Approach Through Maslow's Lens*. <https://www.bbva-research.com>
- Commission on Science and Technology for Development (2010). *Measuring the Impact of ICT for Development*. CSTD 2010 - 2011 inter-sessional panel, Prepared by the UNCTAD Secretariat: 2-34.
- Ecommerce Foundation (2016). *Global B2C E-Commerce Report 2016*. Facts, Figures, Informationographic & Trends of 2015 and the 2016 Forecast of the Global B2C E-CommerceMarket of Goods and Services: 10 -11.

- INSEAD (2014). *The Global Information Technology Report 2014*. Rewards and Risks of Big Data. http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalInformationTechnology_Report_2014.pdf
- Jelassi, T., and Enders, A. (2004). *Strategies for E-business*. Creating Value through Electronic and Mobile Commerce, Concepts and Cases: 4-15.
- JRC European Commission (2007). *The Role of ICT in the Economic Growth and Productivity of Andalusia*. JRC Scientific and Technical Reports: 42-46.
- Kartik, K., Paul, A., and Rajiv, D. (2013). *Can Information and Communication Technology Lead to Well being?*. An Empirical analysis. Thirty Fourth International Conference on International Systems, Milan 2013: 10-12.
- Soon, K. (2011). *The role and Impact of ICT on Economy Growth*. Management and Science University (MSU): 2-6. <file:///C:/Users/Abdullahi/Downloads/SSRN-id1766282.pdf>
- Kundishora, M., Phil, M., and Fzie, F. (2017). *The Role of Information and Communication Technology (ICT) in Enhancing Local Economic Development & Poverty Reduction*. Zimbabwe Academic and Research Network: 1-6.
- Maditrios, D., Chatzoudes, D. and Sarigiannidis, L. (2014). *Factors affecting e-business successful implementation*. International Journal of Commerce and Management: 300-306.
- Rami, H., Mansoor, M. and Smutka, L. (2016). *The Effect of Information and Communication Technology on Economic Growth: Arab World Case*. International Journal of Economics and Financial Issues: 765-766.
- Sabu, M., and Shaijumon, C. (2014). *Socio-economic Impact of Information and Communication Technology: A case study of Kerala Marine Fisheries Sector*. International Journal of Information Dissemination and Technology: 1-2.
- Shahriari, S., Shahriari, M., and Gheiji, S. (2015). *E-commerce and it's impacts on global trend and market*. International Journal of Research- Granthaalayah. V. 3. No. 4:1- 4.
- UNCTAD (2010). *Measuring the impact of ICT for Development, Commission on Science and Technology for Development*. UNCTAD Current Studies on Science, Technology and Innovation: 1-23.

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Assist. Prof. Dr. Şebnem GÜRİSOY ULUSOY
Istanbul Gelisim University, School of Applied
Science, New Media and
Communication Department
sgursoy@gelisim.edu.tr ORCID

COVID-19 AND DISTANCE
LEARNING

COVID-19 VE UZAKTAN EĞİTİM

Geliş / Submitted / Отправлено: 20.02.2021
Kabul / Accepted / Принимать: 19.03.2021
Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Gürsoy Ulusoy, Ş. (2021). Covid-19 and Distance Learning. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 25-37.

Gürsoy Ulusoy, Ş. (2021). Covid-19 ve Uzaktan Eğitim. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 25-37.

 10.29228/kesit.49853

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

COVID-19 AND DISTANCE LEARNING

COVID-19 VE UZAKTAN EĞİTİM

Assist. Prof. Dr. Şebnem GÜRSOY ULUSOY

Abstract: While microbes have evolved in human history in such a clever and clever way to survive, whenever people start to fight, after these wars, four horsemen of the apocalypse appear. The four horsemen of the apocalypse: war, famine, plague and death always roam together. Andrew Nikiforuk explains this situation as "No matter how hard modern man tries, he can neither defeat the upper organisms, nor fool the fourth horseman" (Nikiforuk: 2018). Time will tell whether the future people will behave well to the world and each other, but Covid-19 may have shown the world how much human needs technology and human interaction. ¹ Epidemics also bring about social transformation. Since January of 2020, Covid-19 areas under the influence of Turkey has emerged as changes in teaching and learning process with the pandemic. This change brought about a technological change. The process of change and expansion that started in a certain part of the society has revealed the working and educational life that the masses continue at home. Training processes started to be continued distance learning. Foundations and state universities across Turkey, have been online for a short time to adapt to the educational process. The online education process from home, which started as of March 2020, has started to continue.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, dijital iletişim, uzaktan eğitim, Covid-19, eğitim teknolojisi

Öz: Mikroplar insanlık tarihinde hayatta kalmak için böylesine zekice bir şekilde evrimleşirken, insanlar ne zaman savaşmaya başlasalar, bu savaşlardan sonra kıyametin dört atlısı ortaya çıkar. Kıyametin dört atlısı: savaş, kıtlık, veba ve ölüm her zaman birlikte dolaşüyor. Andrew Nikiforuk bu durumu "Modern insan ne kadar uğraşırsa uğraşsın, ne üst organizmaları yenebilir ne de dördüncü atlıyı kandıramaz" (Nikiforuk: 2018) şeklinde açıklar. Gelecekteki insanların dünyaya ve birbirlerine iyi davranıp davranmayacağını zaman gösterecek, ancak Covid-19 dünyaya insanoğlunun teknolojiye ve insan etkileşimine ne kadar ihtiyaç duyduğunu göstermiş olabilir. Salgınlar aynı zamanda sosyal dönüşümü de beraberinde getirir. 2020 Ocak ayından bu yana, Türkiye etkisi altındaki Covid-19 alanları, salgınla birlikte öğretim ve öğrenme sürecinde değişiklikler olarak ortaya çıktı. Bu

¹ URL-1

değişiklik teknolojik bir değişikliği de beraberinde getirdi. Toplumun belirli bir kesiminde başlayan değişim ve genişleme süreci, kitlelerin evde devam ettiği çalışma ve eğitim hayatını ortaya çıkarmıştır. Eğitim süreçleri uzaktan eğitimle devam ettirilmeye başlandı. Türkiye genelinde vakıflar ve devlet üniversiteleri, eğitim sürecine uyum sağlamak için kısa bir süredir çevrim içi oldu. Mart 2020 itibariyle başlayan evden online eğitim süreci devam etmeye başladı.

Keywords: Digitalisation, digital communication, distance learning, Covid-19, ed-tech, educational technology

Introduction

In this context, the Covid-19 process, which continues as a pandemic period, has experienced a great change and transformation in the use of educational technologies. This change and transformation has brought about distance education and especially a life that high school and university students lead at home. It is seen that this process brings about the loneliness caused by social isolation and not being able to socialize.

Social penetration theory, abbreviated as SPT, in sociology literature, SPT explains the evolution of interpersonal relationships. "Onion theory" SPT relies on the ability of the growth of relationships to explain individuals' attitudes, personal characteristics, opinions and feelings to each other, pointing to the layers and types of knowledge explained between the parties. SPT focuses on three classes of factors that accelerate or limit the growth of relationships: the personal characteristics of the participants, the consequences of change, and the situational context. Personal characteristics include people's beliefs, biographical features, interests, and social needs. These are superficial, such as age and gender, responses including intimacy, beliefs, and sensuality, each of which contributes to the growth of the relationship (Mangus, Bock, Dora, Jones, Folse and Anne, 2020: 376).

When considered in the context of social penetration theory, it is seen that not being able to socialize and not communicate is one of the biggest problems of online education. People need to communicate face to face while conveying their feelings and thoughts, and in this context, this communication is a social need.

Covid-19 Hi-Tech Tsunami and Turkey

The 2000s in the world brought along a period in which technological change increased and masses turned to internet technologies. This period is seen as a technological comfort period. However, while the use of internet and digital technologies was optional until the pandemic period started, it became a necessity with the start of the pandemic. 2020 furnace technology-dependent increase in the overall mass of the ongoing outbreak starting in Turkey and focused on technology has led to a return to life. In this context, the speed of adaptation to the internet and digital technologies has increased.

Especially as the first primary schools across Turkey with March 2020, the middle and high schools have switched to online education. Turkey immediately in the same week by the

Ministry of Education implemented EBA ²Remote Education Platform has been the beginning of the transition to home education students and parents struggle. Education continuing from home causes the main problem in two aspects. Firstly, since not all students receiving home education are at the same financial income level, the main problem is that not every family has the necessary technical equipment, especially when there is more than one child at home. Secondly, the part of how the children will continue their education process and who will take care of the children when parents are working appears as a second situation.

Higher education is continued by Turkey in the decision by HEC and give. With the directive sent by YÖK to the Public and Foundation Universities in March 2020, universities first switched to the online education process for an indefinite period after 3 weeks. A single platform is not used as a distance education platform in higher education. State universities and Foundation universities use many different programs among similar programs. Considering these programs in general, a presentation and lecture process in which the student is not active, the teacher lectures over the power point presentation in front of the camera emerges. When we look at the guidelines published by Yök regarding the Covid-19 process, it is seen that it constantly implements new regulations according to new developments ³

With the information given by the World Health Organization on March 11, 2020, many countries around the world informed their citizens to stay at home, avoid very close physical contact and pay attention to social or physical distance. Education institutions and these institutions were ordered to make regulations. As a result, online classes were basically the first point to emerge. Therefore, distance education has become the only option for students. Teachers 'communication with each other and students' communication processes with each other and with their teachers were integrated into an online process. Similar to previous outbreaks, the COVID-19 outbreak also affected the personality and mental health of the student. A recent survey found that 8.1% of the general population was under moderate to severe stress during the COVID-19 crisis (Zheng, Khan and Hussain, 2020: 1).

For the last decade, web technologies have been widely used in professional exams and entrance exams such as online education system (OES) khanacademy, zybang, zhukao. Systems that allow students to design exams according to their levels have become a part of the high school and university exam system, especially with the Covid-19 outbreak (Fang, Zhao and Jia, 2019: 311). The online compulsory education created by Covid-19 actually brought along a great experience environment in itself. It has initiated a training process that will lead to taking steps towards the improvement and development of online education that emerged as a necessity. Integrating into distance education processes has brought about a really stressful process. The main problem in online education is the emergence of inadequate interaction between teacher and student. Students experience social experience of loneliness, isolation, anxiety, especially in online education (Zuo, Gao, Wang and Luo, 2020: 224). This whole process reveals a perception that online education can be reevaluated and improved, together with the convenience and lack of interaction it creates.

² URL-1

³ URL-2

Beyond Time and Space Education in Turkey

It can also be stated that online education has a structure that pushes the boundaries and brings education to a completely different environment, since it enables an education environment independent of time and space. In this context, a world independent of space and time has been established, as especially stated by David Harvey in his work on the state of Post Modernity (Harvey: 2014). As a result of this borderlessness of education being independent from the building and an environment, equality of opportunity arises in education. It also creates an opportunity to provide a solution to students' inability to reach school, especially in rural areas. Improving the infrastructure system will create an opportunity in this sense. From this point of view, it is seen to what extent technology affects human life.

According to McLuhan, after technological developments, it is not possible for humanity to return to its ancient times, the time of old states. The concept of "Media is the Message" also emerged from this view (Çelik Varol and Varol, 2019: 139). Now, the way to transmit the message is in technology and technological equipment. The technological infrastructure of the distance education process and the fact that it is much more accessible to the masses who can easily access technological devices have also been seen in this process. Although this process has been seen to be carried out more successfully by certain countries and universities, it has also revealed a process in which students spend time at home and do not participate in education by some countries and universities. In fact, this new term imposes much more responsibility on the student. Taking attendance in distance education and exam perception in online education are completely different from classical education.

When looking at the change and transformation in education, it is possible for students who receive online education with Covid-19 to experience future socialization problems. It can be predicted that this period, in which children and young people have to be at home and have no chance to socialize with their peers, will bring forth negative reflections in the future. One of the most important points that should be mentioned with the online education process is that it is more accessible for some students, but it can create a disadvantage for others. ⁴

Advantages

- An educational environment independent of location in transportation has prevented the loss of time spent on the road.
- Thanks to online education, students are not deprived of the right to continue their education.
- Online education has revealed that education in general can continue regardless of time and place.
- While many people lost their lives due to the Covid-19 virus, it became a great convenience for teachers and students to continue their education process.
- If there was no pandemic process like Covid-19, an educational reform that would

⁴ URL-3

take place over 10 years has been implemented.

- The use of paper has decreased and there has been a significant decrease in the consumption of printed documents.
- Students have become obliged to learn computer technologies and basic computer hardware regardless of the department they study.
- Steps have been taken towards developing new online education technologies.
- Google meet, Zoom, Perculus and many more online meeting and training platforms have emerged.
- Communication processes have turned from face to face to an online process.
- Each student had the chance to study with their family or in their own city.

Disadvantages

- When considered within the scope of digital inequality, inequality arises in education and training due to the fact that technology and technological equipment do not reach every home and every student in the same way.
- While the participation and active status of the students in the course is compulsory in face-to-face education, the applications such as google meet, perculus, zoom used in the online education process create a controversial situation in respect of how the students actively participate in the course because they do not turn on sound and video.
- It was born as a result of the increase in the culture of fear. It has emerged that people start to think that their life safety will disappear when they leave their homes.
- It negatively affected the psychological and identity aspects of the students (Zheng, Khan and Hussein, 2020: 1-3).

Research

Within the scope of the research of this study, university students between the ages of 18-20, who have been away from school for nearly a year, were asked about the problems they experience in socializing and computer addiction.

A total of 100 participants were interviewed. The age range was chosen from the 18-20 age group, which is the group affected by the curfew. The findings were then analyzed with content analysis. The difficulties experienced by the young people and their observations were evaluated.

The concepts of socialization problem, computer addiction, social media addiction are based on. Findings were expressed graphically according to the factors specified.

Participants were expressed as participant number 1 and participant number 2, names and private information of the persons were not used.

The questions asked to the participants were collected in three factors. Factors in the social and emotional loneliness scale (SELSA-S) for adults were used. These factors are factors for

measuring social loneliness. Social loneliness, emotional loneliness consists of factors such as family (Akgül, 2020: 60). The answers given within the scope of the research were collected under these factors.

With the online education process that emerged in the Covid-19 period, findings were collected from the participants about whether they observed an increase in social isolation in their children.

The questions were asked to be answered with an explanation as to answer the following questions with the social feelings they create by considering the Covid-19 period and distance education processes. Besides the questions, it is stated which factor they were asked about.

The participants were asked to give explanatory answers to the questions posed.

1. I feel like part of the group of friends. (Social loneliness)
 2. My friends understand my thoughts and reasons for my behavior. (Social loneliness)
 3. I don't have any friends with whom I shared my views, but I wish they were. (Social loneliness)
 4. I can trust my friends to get help. (Social loneliness)
 5. I don't have any friends who understand me, but I wish they were. (Social loneliness)
 6. I feel lonely when I am with my family. (Emotional Loneliness Family)
 7. There is no one in my family I can trust to support and encourage me, but I wish they were. (Emotional Loneliness Family)
 8. I feel close to my family. (Emotional Loneliness Family)
 9. I feel like part of my family. (Emotional Loneliness Family)
 10. My family really cares about me. (Emotional Loneliness Family)
- (Akgül, 2020: 58-59).

The online education attitude scale was also added to the study and the participants were asked to answer these questions.

Considering the expressions in the factors;

Factor 3: Demand for Distance Education,

Factor 4: Teaching Effectiveness of Distance Education,

It was decided to be named as Factor 5: Problems Encountered in Distance Education.

Within the scope of the research, only the questions included in factor 3,4,5 were asked to the participants in order to link social loneliness.

Factor 3: Request for Distance Education

Item 35: Distance education should be continued for the computer lesson.

Item 33: Distance education should continue for English lessons.

Item 36: Distance education should be continued for the Turkish Language course.

Item 34: Distance education should continue for the history lesson.

Factor 4: Teaching Effectiveness of Distance Education

Item 2: I can learn the lessons alone without being in the classroom.

Item 1: I believe that I have learned enough lessons in distance education.

Item 3: I can follow the distance education lessons live.

Factor 5: Problems Encountered in Distance Education

Item 15: I find it difficult to listen as the distance education lessons are conducted quickly.

Item 14: There are problems in accessing the distance education system.

Item 17: Distance education restricts the learning of applied courses (computer etc.).

(Arslan, Bircan and Eleroğlu, 2019: 12-13).

In the first scale, a 7-degree Likert scale was used in the social and emotional loneliness scale in the scale questions and the participants were asked to give a score up to the degree of strongly disagree (1) and strongly agree (7).

1. I feel like part of the group of friends.	1	2	3	4	5	6	7
	()	()	()	()	()	()	()
2. My friends understand my thoughts and reasons for my behavior.	()	()	()	()	()	()	()
3. I don't have any friends with whom I shared my views, but I wish they were.	()	()	()	()	()	()	()
4. I can trust my friends to get help.	()	()	()	()	()	()	()
5. I don't have any friends who understand me, but I wish they were.	()	()	()	()	()	()	()

6. I feel lonely when I am with my family.	()	()	()	()	()	()	()
7. There is no one in my family I can trust to support and encourage me, but I wish they were.	()	()	()	()	()	()	()
8. I feel close to my family.	()	()	()	()	()	()	()
9. I feel like part of my family.	()	()	()	()	()	()	()
10. My family really cares about me.	()	()	()	()	()	()	()

Table 1 (Akgül, 2020)

In the online education attitude scale, the participants were asked to respond with a rating of 1 (never agree), 2 (rarely agree), 3 (sometimes agree), 4 (usually agree), 5 (always agree) under the likert scale.

1. Distance education should be continued for the computer lesson.	1 ()	2 ()	3 ()	4 ()	5 ()
2. Distance education should continue for English lessons.	()	()	()	()	()
3. Distance education should continue for the Turkish Language course.	()	()	()	()	()
4. Distance education should continue for the history lesson.	()	()	()	()	()
5. I can learn the lessons alone without being in the classroom environment.	()	()	()	()	()
6. I believe that I have learned enough lessons in distance education.	()	()	()	()	()

7. I can follow distance education lessons live.	()	()	()	()	()
8. I find it difficult to listen as the distance education lessons are conducted quickly.	()	()	()	()	()
9. There are problems in accessing the distance education system.	()	()	()	()	()
10. Distance education restricts practical lessons (Computer etc.) to learning.	()	()	()	()	()

Table 2 (Arslan, Bircan and Eleroğlu, 2019).

Within the scope of the research, 52 university students were interviewed. When the answers given by the students who continue their education with distance education within the scope of the research are examined

When the age distribution of the students participating in the study is examined, it is seen that 34 females - 18 males participated.

30 people at the age of 20, 11 people at the age of 19, 6 people at the age of 18 participated.

1. Answers to the question "I feel like part of a group of friends"

31 people answered that I strongly agree.

2. Answers to the question "My friends understand the reasons for my behavior and my thoughts"

21 people answered that I strongly agree.

3. Answers to the question "I don't have any friends with whom I share my views, but I wish they were"

32 people replied strongly disagree.

4. Answers to the question "I can trust my friends to get help"

24 people answered that I strongly agree.

5. I don't have any friends who understand me, but the answers to the question I wish they were

34 people answered that I strongly agree.

6. Answers to the question that I feel alone when I am with my family

30 people replied strongly disagree.

7.No one in my family I can trust to support and encourage me, but the answers to the question I wish there was

33 people replied strongly disagree.

8. Answers to the question I feel close to my family

29 people answered that I strongly agree.

9. Answers to the question I feel like part of my family

35 people answered that I absolutely agree.

10. Answers to the question My family really cares about me

32 people answered that I strongly agree.

Answers given to the question of continuing distance education for computer lesson

15 people replied that they never agree.

10 people always agree with the answer.

12. Answers to the question of continuing distance education for English lessons

21 people always agree with the answer.

13. Answers to the question that distance education should continue for Turkish language course

23 people always agree with the answer.

14. Answers to the question of continuing distance education for history lesson

23 people always agree with the answer.

Answers to the question 15. I can learn the lessons alone without being in the classroom

14 people always agree.

13 people answered that they never agree.

16. Answers to the question I believe that I have learned enough lessons in distance education

16 people replied that they were hesitant.

12 people always agree with the answer.

10 people replied that they never agree.

17. Answers to the question that I can follow distance education lessons live

21 people always agree with the answer.

18. Answers to the question I find it difficult to listen as distance education lessons are

taught quickly

13 people answered "I agree".

12 gave the answer I am undecided.

19. Answers to the question: There are problems in accessing the distance education system

15 people always agree with the answer.

13 people answered "I agree".

11 people gave the undecided answer.

20. Answers given to the question "Distance education restricts the learning of practical lessons (Computer etc.)

27 people always agree with the answer.

Result

As a result of the research, it is seen that 52 participants participating in the study stated that they experienced access difficulties due to the lack of technological infrastructure and Internet problem in the distance education system.

They state that they are generally satisfied with the distance education system and the distance education is provided and this process does not affect the learning process of the lessons negatively.

It is observed that this situation of young people who are in the process of distance education does not affect their family and friend relations negatively.

When all these points are taken into consideration, it is seen that the distance education process is a satisfactory education process especially for the young people studying in the 1st and 2nd grade of the university. It is observed that the absence of students in the school and classroom environment does not negatively affect their dialogue and communication with their friends.

In the future, distance education will perhaps form the basis of an unschooled society. It is inevitable that social transformation and change emerge from extraordinary situations. With the Covid-19 process, distance education has become a part of the lives of students and academics. The section that has adapted to this process has started to continue their socialization rituals in this way. It is observed that the students continue to socialize with their friends, with whom they receive distance education. In this sense, it is seen that the 18-20 year old student group is easily integrated into the distance education process.

Referance

Akgül, H. (2020). Yetişkinler İçin Sosyal ve Duygusal Yalnızlık Ölçeği'nin (SELSA-S) Türk Kültürüne Uyarlaması: Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C/S 10 (21): 54-69.

- Arslan, R.; Bircan, H. and Eleroğlu, H. (2019). Uzaktan Eğitime Yönelik Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi: Cumhuriyet Üniversitesi Örneği. *S.C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*.
- Fang, J.; Zhao, W. and Dongya, J. (2019). Exercise Difficulty Prediction In Online Education Systems, *International Conference on Data Mining Workshops*, 311-317.
- Harvey, D. (2014). *Postmodernliğin Durumu*, Metis Yayınları.
- Mangus, S.; Bock M.; Dora, E.; Jones, E.; Garetson F. and Anne J. (2020). Examining The Effects Of Mutual Information Sharing And Relationship Empathy: A Social Penetration Theory Perspective. *Journal of Business Research*, C/S 109: 375-384. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.12.019>
- McLuhan, M. and Powers, B. L. (1992). *The Global Village: Transformations In World Life And Media In The 21st Century (Communication And Society)*, Oxford University Press.
- Nikiforuk, A. (2018). *Mahşerin Dördüncü Atlısı Salgın Hastalıklar Tarihi*. İletişim Yayınları.
- Varol, M. Ç. and Varol, E. (2019). Kavram Ve Kuramlarıyla Marshall McLuhan'a Bakış: Günümüzün Egemen Medya Araçları Ekseninde Bir Değerlendirme. *International Journal of Cultural and Social Studies*, C/S 5 (1): 137-158.
- Zheng, F.; Khan, N. A. and Hussain, S. (2020). The COVID 19 Pandemic And Digital Higher Education: Exploring The Impact Of Proactive Personality On Social Capital Through İnternet Self-Efficacy And Online İnteraction Quality. *Children and youth Services Review*, C/S 119 (105604): 1-9.
- Zuo, M.; Gao, L.; Wang, W. and Luo, H. (2020). A Sense Of Fulfillment Or İnevitabile Stress? Unraveling The Phenomenon Of Teacher Anxiety İn Synchronous Online Classroom For Rural Education. *International Symposium on Educational Technology*, 224-228.

İnternet Referances

- URL-1 "The Importance of Human Interaction". <https://pepperdine-graphic.com/the-importance-of-humaninterac-tion/#:~:text=%E2%80%9CI%20think%20that's%20an%20important,also%20imperative%20for%20mental%20health>. (Retrieved: 16.01.2021).
- URL-2 "Milli Eğitim Bakanlığı Online Eğitim Platformu EBA". <https://www.eba.gov.tr/#/anasayfa> (Retrieved: 09.01.2021).
- URL-3 "Üniversiteler arası Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK)". <https://covid19.yok.gov.tr/alinan-kararlar> (Retrieved: 11.01.2021).
- URL-4 "Editorial, Research and Higher Education in the Time of Covid-19, The Lancet". www.lancet.com (Retrieved: 15.01.2021)

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Öğr. Gör. Mahmut KAYAALTI
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü
Eğitim Enstitüsü

mahmut.kayaalti@dpu.edu.tr ORCID

Dr. Öğr. Üyesi Pelin KUT BELENLİ
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat
Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü
pelin.belenli@dpu.edu.tr ORCID

FRANKENSTEIN'S MONSTER AS A
REPRESENTATIVE OF THE THREAT OF
MODERN TECHNOLOGY OPERATED
BY ARTIFICIAL INTELLIGENCE

YAPAY ZEKÂ TARAFINDAN YÖNETİLEN
MODERN TEKNOLOJİNİN TEHDİDİNİN
TEMSİLCİSİ OLARAK
FRANKENSTEIN'IN CANAVARI

Geliş / Submitted / Отправлено: 17.02.2021

Kabul / Accepted / Принимать: 22.03.2021

Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Kayaalti, M. and Kut Belenli, P. (2021). Frankenstein's Monster As A Representative of The Threat of Modern Technology Operated by Artificial Intelligence. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 38-48.

Kayaalti, M. and Kut Belenli, P. (2021). Yapay Zekâ Tarafından Yönetilen Modern Teknolojinin Tehdidinin Temsilcisi Olarak Frankenstein'in Canavarı. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 38-48.

 10.29228/kesit.49491

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

FRANKENSTEIN'S MONSTER AS A REPRESENTATIVE OF THE THREAT
OF MODERN TECHNOLOGY OPERATED BY ARTIFICIAL INTELLIGENCE¹

YAPAY ZEKÂ TARAFINDAN YÖNETİLEN MODERN TEKNOLOJİNİN
TEHDİDİNİN TEMSİLCİSİ OLARAK FRANKENSTEIN'İN CANAVARI

Öğr. Gör. Mahmut KAYAALTI

Dr. Öğr. Üyesi Pelin KUT BELENLİ

Abstract: Mary Shelley's well-known novel *Frankenstein; or, The Modern Prometheus* (1818) has been one of the greatest works of English literature. The novel contains such a great number and variety of elements that - since its publication, while being studied by many authors - it has been studied from various perspectives from feminism to Marxism, from materialism to psychology. Accordingly, based on a transhumanist view, this paper has been prepared to query the ethics and limits of science by combining and equalling Victor Frankenstein's Monster and the technology operated with Artificial Intelligence (AI). The paper interrogates to what extent the gadgets both technological and non-technological produced for the good of humanity are useful, and whether they pose a threat to the lifecycle of the universe.

Key Words: Frankenstein, Artificial Intelligence, Transhumanism, dark science, ecology, robots

Öz: Mary Shelley'in ünlü romanı *Frankenstein; or, Modern Prometheus* (1818) İngiliz Edebiyatı'nın en görkemli eserlerinden biri olmuştur. Roman, o kadar çok ve çeşitlilikte unsurlar barındırmaktadır ki - yayımlandığı günden bu yana pek çok yazar tarafından incelenirken - feminizmden Marksizm'e, materyalizmden psikolojiye kadar çeşitli açılardan tartışılmıştır. Transhümanist bir görüşe dayanan bu makale, Victor Frankenstein'in Canavarı ile Yapay Zekâ (AI) ile çalışan teknolojiyi eşit statüde ele alarak, bilimin etik ve sınırlarını sorgulamak için hazırlanmıştır. Makale, insanlığın yararına üretilen hem teknolojik hem de teknolojik olmayan ürünlerin ne ölçüde yararlı olduğunu ve bu ürünlerin evrenin yaşam döngüsü için bir tehdit oluşturup oluşturmadığını sorgulamaktadır.

Anahtar kelimeler: Frankenstein, Yapay Zekâ, Transhümanizm, karanlık bilim, ekoloji, robotlar

¹ No conflicts of interest were reported for this article. Corresponding Author: Mahmut KAYAALTI / Bu makale için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Sorumlu Yazar: Mahmut KAYAALTI

Introduction

Although more than 200 years have passed since its publication, the impact that *Frankenstein; or, The Modern Prometheus* created in the field of literature along with the other areas is notable even today (Canavero et al., 2016: 624). Many claimed various associations regarding the emergence of the novel including Mary Shelley's dark world, a natural phenomenon – "Mount Tambora"² event (Marshall et al., 2019: 223), and the medical advancements in the 19th century (Blum, 2013). Whatever the reasons may be, it does not change the fact that the novel helps to understand the scientific and technological cases even in today's world. The Monster created by the mad scientist Victor Frankenstein has such extraordinary features that they can be re-evaluated from the perspective of transhumanism, which is one of the trend conceptions of our day, and future inferences can be obtained in this field.

The reason for a transhumanist reading of Frankenstein in the paper comes from the academic respect of transhumanism that it has recently gained. This is largely attributable to the technologically sophisticated world under which, in the context of AI, the posthuman phenomenon now occurs (Lilley, 2012). Basically, as a term representing the state between human and non-human, transhumanism focuses on the concept of "superhuman" created to eliminate the deficiencies in individual's biological form in order to carry the mankind to highly advanced settings (Doede, 2009). Accordingly, the Monster in the novel as an artificial being is known to be constructed for a good purpose that is "to banish disease from the human frame and render man invulnerable to any but a violent death" (Shelley, 1818/1993: 33), which makes *Frankenstein* convenient to be reviewed in a transhumanist background.

On the other hand, scientific developments that direct human life has been progressing without slowing down and reached unimaginable dimensions. A number of concepts that were imaginary 50 years ago have become commonplace for human beings today. However, it is claimed by many scientists that these developments will cause more harm than good for people in the future, and that humanity will come to an end one way or another due to those advancements (Barrett, 2018; Anderson & Rainie, 2018; Thimbleby, 2013: 161). This alarming situation has been reflected via Frankenstein's Monster in Shelley's *Frankenstein* as if it foresaw the present time. In this context, this study has been prepared in order to draw attention to environmental awareness resulting from the negligence of nature, and to make forecasts against the potential dangers that may risk the lives of human beings due to the high technology by counting the robots equipped with today's artificial intelligence in the same status as the Monster in Shelley's novel.

1. An Ethical Aspect on The Monster of Frankenstein

Through *Frankenstein*, Mary Shelley put forward a different and at the same time a challenging idea in which a mad scientist gives life to a body, which was made of organs harvested from human corpses. Even without considering the consequences of his action, he successfully completes his experiment, and satisfies his greedy desire that he felt for science. By the way, as

² A volcanic mountain in Indonesia that exploded and killed indirectly 100 thousand people in 1815. Mount Tambora eruption was recorded as the biggest volcanic catastrophe in the history.

a scientist, Victor obviously employs humanistic intentions in creating such a creature, which can be counted as discovering life's secrets, stopping mortality, or even creating new species. He clearly expresses his aim in the novel as follows: "One of the phenomena which had peculiarly attracted my attention was the structure of the human frame, and indeed and any animal endowed with life " (Shelley: 41). For the motivation of the scientist, Carretero-Gonzales suggests "Victor trusts that science can play a decisive role in bringing about the perpetual progress of the human species, and given that he had the advantage of receiving the education that enables him to contribute to that progress, he feels his duty, as a modern Prometheus" (2016: 55) to bring a solution into the dark world of humanity. Apparently, his passion may be justified as a transhumanist fantasy since the followers of this view trust in the belief that science and technology can surpass humanity through their enhanced form (Erdem, 2019). To some extent Victor's rationale might be accepted as "right" deeming that he would contribute to science one way or another. However, the issue is not producing a gadget, or building something simple; but it is creating a new human (term "non-human" is more appropriate)³ from dead body parts and bringing him into life in a sort of way. So, while considering the ethics regarding *Frankenstein*, the scientist's experiment should be handled broadly.

From the beginning, Victor Frankenstein does not have any contact with his colleagues to share his utopic idea, and he acts individually, which is indeed not acceptable in terms of ethics in science (Jucan & Jucan, 2014: 461). If a group of people or a community had decided to put that idea of creation into life, the decision could have been regarded as legal and right because it would be an action of more than one person. Science always seeks for the ways of turning the hypotheses into theories, and for that it applies as much samples as possible (Heun, 2018). Therefore, three is better than two, two is better than one for science. Besides, according to the view of American Association for the Advancement of the Science such serious decisions – if they affect society - should be taken altogether (1998). That also makes the responsibility part easier. Even if the decisions end up with unexpected results, adopting it with crowd is much more desirable.

The second fault of Frankenstein comes from his apathy. After creating his monster, he rejects to care for his creation: "... the beauty of the dream vanished, and breathless horror and disgust filled my heart" (Shelley: 45). There might be several reasons behind it, such as the first shock, the incredibility of success, and facing with an unbelievable being; but the most apparent one is the appearance of his creature.

I saw the dull yellow eye of the creature open; it breathed hard, and a convulsive motion agitated the limbs. How can I describe my emotions at this catastrophe, or how delineate the wretch whom which infinite pains and care I had endeavoured to from? His limbs were in proportion, and I had selected his features as beautiful. Beautiful! - Great God! His yellow skin scarcely covered the work of muscles and arteries beneath; his hair was lustrous black

³ The monster's identity in the novel has a controversial debate due to its classification. While some sources refer it as non-human, the others claim as "constructed-human" which has much more positive attribution than non-human. However, the anthropocentric approach characterizes every other thing other than human as non-human; that's why that term is used in this article.

and flowing; his teeth of pearly whiteness; but these luxuriances only formed a more horrid contrast with his watery eyes that seemed almost of the same colour as the dun-white sockets in which they were set, his shrivelled complexion and straight black lips. (Shelley: 45)

Disappointed by the presence of his Monster, which was supposed to be greater than an average human, Frankenstein does not even give a name to his product, and it "remains nameless through the novel" (Erdem, 2019). Followingly, the Monster having got its first strike from its creator is rejected by the society, too. He comes across a considerable number of people swearing, hitting, and misusing him outside the laboratory. It is obvious that though Victor Frankenstein intended to create an entity that is physically attractive and useful to science, the ultimate scene shows a catastrophic invention that is ostracized not only by its inventor but also by the society (who also believed that they would benefit from him). Upon arriving at a small village, the Monster is attacked because of his non-human display: "Children shrieked, and one of the women fainted. The whole village was roused; some fled, some attacked me, until, grievously bruised by stones and many other kinds of missile weapons, I escaped to the open country and fearfully took refuge" (Shelley: 82). Readers dolorously witness how a ground-breaking science product is dispersed recklessly among the people.

After having experienced the case of the Monster and its adoption into the realm of humanity as a science output, conveniently, it is deduced that the matter in *Frankenstein* is not so different from what the world has today in terms of science and utilisation aspects. Indeed, Mary Shelley's fictional work just mirrors the grim realities of today. Present moment of humans is filled with loads of well-means commodities some of which are computers, vehicles, genetically modified foods, plastics, and others. All of them have been manufactured to serve for a favourable purpose. Howbeit, the point where people stand now is clogged by the fight against those goods. To exemplify, on a very simple ground, children are being tried to be prevented from computers to spend less time on, bicycling instead of autos is encouraged for transportation, modified foods produced to be more nutritious for diets are reported to be hazardous for health, and plastics⁴ used in many areas prepare mankind's dramatic end (Bostrom et al., 2008). The instances might be augmented, but today, those are the ones that humanity has really hard battle with. The famous directors Wachowski siblings (1999) by pointing that battle between humans and the machines touch on the dependency of man's subsistence in their film "Matrix": "Humans are fighting the machines to survive". Considering the date of Wachowskis' utterance, it can be easily understood that the situation is now even more serious.

More importantly, if the issue is handled from the perspective of environmental mindfulness, the miserable situation of humanity can be better understood. The real problem behind the concerns and threats related to undesired consequences of scientific development arouses from the relationship between man and nature. If nature had been taken more seriously into consideration in the actions taken for the progressive aims, world states would not be puzzling their brains for environmental solutions right now (Alger & Dauvergne, 2018: 5). Herein, the argument in this paper may face with anti-criticism; population growth, increase in demand,

⁴ A region in Pacific Ocean is filled with huge amount of plastics. It is called "Great Pacific Garbage Patch". Source: <https://www.nationalgeographic.org/encyclopedia/great-pacific-garbage-patch/>

decrease in sources are claimed to push humanity to take actions which are urgent and have unpredictable ends; but the present portrait of our planet needs more than day-saving recipes. No longer it is widely known fact that recycling will not save the atmosphere, the plastic contaminating lands and waters undoubtedly will turn humans' dead bodies into plasticky corpses. To correlate the case with a scientific research: "Along the Mediterranean coast of Turkey, 1822 microplastic particles were extracted from stomachs and intestines of 1337 fish specimen..." (Olgaç et al, 2017: 290). In a way, people open patches to their tragic finales by means of what they produce as benignant, which is not very different from Frankenstein's intention and his consequent behaviour to creature.

What Victor Frankenstein created in his experiment was not human indeed because the Monster did not have innate specifications that "human" has. It would be appropriate to label him as "non-human" organism. According to the Bennison's explanation, the term non-human is "the divide...a socially constructed separation, an 'othering'..." (2010: 41). In modern world, human is placed at the top of everything, and regarded as superior to any other non-human beings, which is exactly what anthropocentric approach claims (Kopnina et al., 2018: 111). In this context, Frankenstein's care, or lack of care to his monster can be evaluated from this perspective. The monster also openly asserts his existence as the "other": "I, the miserable and abandoned, am an abortion, to be spurned at, at kicked, and trampled on" (Shelley: 169). As a result of his materialistic interests, even without questioning the birth-right of his creature, Frankenstein recklessly gives him life, and rejects him after seeing that he successfully managed his project. Kallman states regarding the egoist manner of Frankenstein that "[he] violates the monster's rights in the sense that the monster has not consented to the experimentation, nor has he agreed to existence under the cruel circumstances he is confronted with on account of his physicality" (2015). Ryder also takes notice of the issue of "playing with life": "To experiment upon an animal is to violate its rights and therefore it is wrong, regardless of any advantage to others" (2010: 239). As happened in Frankenstein's experiment, all the modern stuff making the lives easier have come into existence as a result of human-based thinking. As long as nature (as a representative of Monster in the novel) is kept as the "other" that can be exploited negligently, people will go on losing their dear life sources as Frankenstein did via the slaughters of his brother and lover by his brilliant science product, the Monster.

2. Frankenstein's Monster As "Artificial Intelligence" (AI)

The 21st century has blossomed with its advanced technological innovations, one of the most prominent of which is probably the artificial intelligence (AI) (Liu et al., 2018: 34413). "Artificial intelligence (AI) is an area of computer science that emphasizes the creation of intelligent machines that work and react like humans" (Habeb, 2017). At one glance modern time is easily observed to be filled by the AI's outcomes; without going far away, most of the smart phones that people use in their daily lives are packed with this specification. When they are spotted to a flower for instance, the cameras rapidly detect the image and arrange the colour temperature, brightness and other settings, after all, they present the best-looking picture. By their speech recognition spec, they can even chat with people. In short, devices equipped with AI can behave and think like human beings.

Intrinsically, AI works by making predictions from historical data (OECD, 2019). That ability leads it perform better for the future operations. In a sense, a non-human machine – thanks to its retention capability – evolves itself ceaselessly with a rapid pace. Recently, adaptation of AI to great numbers of current devices has decreased the distance between man and machine. According to Yilmaz (2006: 258) "... artificial intelligence seems to prove that the distinction between the artificial and the real, and man and the machine are already getting blurred. Attributing the case to *Frankenstein*, the Monster appears to be a being that is not less than a robot which is operated with AI. The monster, at first nothing more than a new-born baby in terms of intellectual capacity, does not have human talents; he cannot speak, read, or even know how to feed himself. The film adaptation⁵ directed by Kenneth Branagh depicts how the Monster gives struggle to survive in the society with his "other" identity; no matter how hard he tries to humanize himself to get the acceptance of the community, the Monster fails in each attempt. However, in spite of his alien identity, in time, he learns speaking, reading, and gains power, and kills people. When that quick learning skill of the Monster is taken into consideration, how the creature committed three murders without leaving any clue behind is no longer surprising (Erdem, 2019). Additionally, via his tricky plans the Monster misleads people in uncovering the real murderer of the homicides, which leads Justine and Victor to be supposed as killers. All those events presented in both novel and film as a result of natural learning process overtly indicate that the Monster has a high intellectual, moral and physical capacity. The Monster's superiority is also mentioned in the novel: "I was not even of the same nature as man. I was more agile than they, and could subsist upon coarser diet; I bore the extremes of heat and cold with less injury to my frame; my stature far exceeded their's. When I looked around, I saw and heard of none like me" (Shelley, p. 93). Eventually, the Monster's acquirements reach such a top level that he does not abstain from daring his creator:

'Slave, I before reasoned with you, but you have proved yourself unworthy of my condescension. Remember that I have power; you believe yourself miserable, but I can make you so wretched that the light of day will be hateful to you. You are my creator, but I am your master; - obey!' (Shelley: 128)

Probably Victor himself did not estimate that his action's consequences would come to such a terrible point where he would find his lovers having cleared out from the earth. To him, his unique science innovation would not give harm to his environment since its aim of was to be beneficent to the progress of science. However, unlike his expectation, the Monster had deviated from his aim because he was not a simple machine, but was a non-human entity acting with its own "brain". The owner of that synthetic brain was so developed in a short time that, out of sadness with his loneliness, he even asked the scientist to make a second monster, a partner for him. In spite of the promise he gave, Frankenstein destroyed the female monster after the completion thinking that "she might become ten thousand times more malignant than her mate" (Shelley: 126). Frankenstein by withdrawing the second creature must have considered

⁵ The name of the film is "Mary Shelley's Frankenstein". It was produced by Kenneth Branagh in 1994. The characters for Frankenstein and the monster were respectively: Kenneth Branagh and Robert De Niro.

the concern of the future time that is operated by non-human organisms.

By exemplifying *Frankenstein*, this paper does not defend the idea that humanity should get rid of all the machinery. However, by means of *Frankenstein* the study focuses on the momentousness of science's limits. Artificial Intelligence has already established its own principles and has been advancing with a rapid speed. Its advantages to humankind are numerous, yet, all that is for "now". Nobody is sure for hundred percent how those robots integrated with AI are going to behave in the future (Kose et al., 2018). While they already have left millions of people jobless, the transformation or replacement of manpower with robots is discussed to reach excessive dimension in the immediate future. Dramatically, a study indicates that "30 percent of 'work activities' could be automated by 2030 and up to 375 million workers worldwide could be affected by emerging technologies" (Manyika et al., 2017). The figure might be more trilling not only because they cause unemployment but also they have the potential to lead some other troubles like inequality or the emergence of robot rights. In this regard, the distribution of wealth to be gained through the robots can bring about unfair sharing in the society; and new law systems should be discussed introducing machines' rights and ethics. Here, the study can be criticized harshly as it is drawing black scenarios that human race will face in the course of time, but the direction of process in technological growth just reflects the moodiness of future. It does not seem totally meaningful to leave everything under robots' control. Who can guarantee that those machines will not get the infinite governance of the planet? While some states are getting busy with the preparation of their cyborg soldiers, the previous question's answer seems ambiguous. "The U.S. Army is trying to forecast what biomedically enhanced technologies could be available by 2050. The tech includes electronically super hearing, muscular control, and telepathic transfer of data" (Emanuel et al., 2019).

Conclusion

Mary Shelley, intentionally or unintentionally, has presented a similitude for today with her *Frankenstein* related to possible threats of our modern innovative products. A familiar scenario employing transhumanist and AI elements is also narrated in Winterson's *Frankissstein*⁶. Shelley has tried to highlight that foresight and consideration must be placed into every stage of human's actions, and warned the readers via the message that "technology will vicimize humanity unless technological progress is restricted" (Yılmaz, 2006: 266).

Since there is still no other place except the world to provide the continuance of mankind, people need to be aware of the fact that the planet is unutterably precious for them and the next generations. Even tiny mistakes may cause unrecoverable environmental and civil catastrophes. This paper has not been formed so as to be against technology; on the contrary, the study intends to create awareness on technological developments. Though many world countries and big companies portray themselves as if they were dealing with the environmental issues or investing into future by their technologies, scientists deem that our globalized world has already said goodbye to real honest protectors (Hollander, 2004). Each step that those com-

⁶ The author's inspiration source has been Mary Shelley's *Frankenstein*. Winterson, J. (2019). *Frankissstein: A Novel*. Grove Press.

panies take in favour of global problems, turn back to them as earning, saving (Nordhaus & Shellenberger, 2005). How can a famous brand claim that they are the powerful defender of ecological activities, while at the same time they are going on selling their products within harmful chemical packages? How can a government proud of its developed technology while they are testing their life-threatening weapons in another poor country?

After all, the paper supposes that the Monster in *Frankenstein* was not the real monster even if he carried out undesirable acts and affairs. The main factor that led him to be cruel to community he is in was indeed his creator, Victor Frankenstein. His unethical approaches, and subhuman manners to his creation made his Monster “psychologically monster”, which in fact was physically at first. The case of *Frankenstein* signals the possible responses of the following question. Who is the real threat to our world: the robots or their creators – we humans?

REFERENCES

- Alger, J., & Dauvergne, P. (2018). Researching global environmental politics: trends, gaps, and emerging issues. *A Research Agenda for Global Environmental Politics*, 1–14. <https://doi.org/10.4337/9781788110952.00005>
- American Association for the Advancement of Science. (1998). Acting Alone and in Groups. *Science*, 281(5378), 749. <https://doi.org/10.1126/science.281.5378.749h>
- Anderson, J., & Rainie, L. (2018, April 17). *Concerns about the future of people's well-being*. Pew Research Center: Internet, Science & Tech. <https://www.pewresearch.org/internet/2018/04/17/concerns-about-the-future-of-peoples-well-being/>
- Barrett, P. (2018, December 21). *Is our use of technology doing more harm than good?* HRZone. <https://www.hrzone.com/performance/people/is-our-use-of-technology-doing-more-harm-than-good>
- Bennison, R. (2010). An Inclusive Re-Engagement with Our Nonhuman Animal Kin: Considering Human Interrelationships with Nonhuman Animals. *Animals*, 1(1), 40–55. <https://doi.org/10.3390/ani1010040>
- Blum, D. (2013, February 1). *'The Lady and Her Monsters,' by Roseanne Montillo*. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2013/02/03/books/review/the-lady-and-her-monsters-by-roseanne-montillo.html>
- Bostrom, N., Cirkovic, M. M., & Rees, M. J. (2008). *Global Catastrophic Risks*. Oxford University Press.
- Canavero, S., Ren, X. P., & Kim, C. Y. (2016). Heaven: The Frankenstein effect. *Surgical Neurology International*, 7(25), 623–625. <https://doi.org/10.4103/2152-7806.190472>
- Carretero-González, M. (2016). The Posthuman that Could Have Been: Mary Shelley's Creature. *Relations*, 4(1), 53–64. <https://doi.org/10.7358/rela-2016-001-carr>
- Doede, R. (2009). Transhumanism, technology, and the future. *The Appraisal Journal*, 7(3), 39–54.

- https://www.researchgate.net/publication/255965530_Transhumanism_technology_and_the_future
- Emanuel, P., Walper, S., DiEuliis, D., Klein, N., Petro, J. B., & Giordano, J. (2019, October). *Cyborg Soldier 2050: Human/Machine Fusion and the Implications for the Future of the DOD* (CCDC CBC-TR-1599). U.S. Army Combat Capabilities Development Command Chemical Biological Center. https://community.apan.org/cfs-file/__key/telligent-evolution-components-attachments/13-14742-00-00-00-30-04-58/Cyborg-Soldier-2050-CBC_2D00_TR_2D00_1599.pdf?forcedownload=true
- Erdem, E. (2019). *The Concept of Human and Monster in Mary Shelley's Frankenstein and Robert Louis Stevenson's The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde* (Master's dissertation). Hacettepe University Graduate School of Social Sciences English Language and Literature British Cultural Studies. <http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/handle/11655/7946>
- Habeeb, A. (2017, September). *Introduction to Artificial Intelligence*. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/325581483_Introduction_to_Artificial_Intelligence
- Heun, R. (2018). How to write a scientific paper: A hypothesis-based approach. *Global Psychiatry*, 1(1), 3–6. <https://doi.org/10.2478/gp-2018-0004>
- Hollander, J. M. (2004). *The Real Environmental Crisis*. Amsterdam University Press.
- Jucan, M. S., & Jucan, C. N. (2014). The Power of Science Communication. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 149, 461–466. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.08.288>
- Kallman, A. (2015). *Speciesism in Mary Shelley's Frankenstein* (Master). Lund University Libraries. <https://lup.lub.lu.se/student-papers/search/publication/7440027>
- Kopnina, H., Washington, H., Taylor, B., & Piccolo, J. J. (2018). Anthropocentrism: More than Just a Misunderstood Problem. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 31, 109–127. <https://doi.org/10.1007/s10806-018-9711-1>
- Kose, U , Cankaya, İ , Yigit, T . (2018). Ethics and Safety in the Future of Artificial Intelligence: Remarkable Issues . *International Journal of Engineering Science and Application* , 2 (2) , 65-70 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/ijesa/issue/38052/424709>
- Lilley, S. (2012). *Transhumanism and Society* [E-book]. Springer Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-4981-8>
- Liu, J., Kong, X., Xia, F., Bai, X., Wang, L., Qing, Q., & Lee, I. (2018). Artificial Intelligence in the 21st Century. *IEEE Access*, 6, 34403–34421. <https://doi.org/10.1109/access.2018.2819688>
- Manyika, J., Lund, S., Chui, M., Bughin, J., Woetzel, J., Batra, P., Ko, R., & Sanghvi, S. (2017). *Jobs Lost, Jobs Gained: Workforce Transitions in a Time of Automation*. McKinsey Global Institute. <https://www.mckinsey.com/featured-insights/future-of-work/jobs-lost-jobs-gained-what-the-future-of-work-will-mean-for-jobs-skills-and-wages#>

- Marshall, A., Kantamurapoj, K., Kaenkaew, N., & Felix, M. (2019). The Tambora – Frankenstein Myth: The Monster Inspired. *Humanities Bulletin*, 2(2), 217–236. <https://www.journals.lapub.co.uk/index.php/HB/article/view/1256/1088>
- Nordhaus, T., & Shellenberger, M. (2005, October 14). *The death of environmentalism: Global warming politics in a post-environmental world*. Grist. <https://grist.org/article/doe-reprint/>
- OECD. (2019). *Artificial Intelligence in Society*. OECDiLibrary. <https://doi.org/10.1787/eedfee77-en>
- Olgaç, G., Gökdağ, K., Jovanovic, B., & Kıdeys, A. E. (2017). Microplastic Litter Composition of the Turkish Territorial Waters of the Mediterranean Sea, and Its Occurrence in the Gastrointestinal Tract of Fish. *Environmental Pollution*, 223, 286–294. <http://old.ims.metu.edu.tr/pdf/2200.pdf>
- Ryder, R. D. (2000). *Animal Revolution: Changing Attitudes Towards Speciesism* (1st ed.). Berg Publishers.
- Shelley, M. (1993). *Frankenstein*. Wordsworth Editions.
- Thimbleby, H. (2013). Technology and the future of healthcare. *Journal of Public Health Research*, 2(3), 160–167. <https://doi.org/10.4081/jphr.2013.e28>
- Wachowski, L., Wachowski, A. (Directors). (1999). *The Matrix* [Film]. Warner Bros Inc.
- Yılmaz, K. (2006). Born to Be On-line: Cyberpunk, Cyborgs and the Matrix Trilogy. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23(1), 257–267. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/607096>

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Dr. Öğr. Üyesi Mohamadou Aboubacar MAİGA

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi,
İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belagati
aboubacar.mohamadou@gop.edu.tr

ظاهرة الحنين في الشعر العربي الإفريقي
(غرب إفريقيا أنموذجا)

THE PHENOMENON OF NOSTALGIA
IN AFRICAN ARAB POETRY (WEST
AFRICA EXAMPLE)

AFRİKA ARAP ŞİİRİNDE NOSTALJİ
OLGUSU (BATI AFRİKA ÖRNEĞİ)

Geliş / Submitted / Отправлено: 10.02.2021

Kabul / Accepted / Принимать: 22.03.2021

Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Maiga, M. A. (2021). ظاهرة الحنين في الشعر العربي الإفريقي (غرب إفريقيا أنموذجا). *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 49-69.

Maiga, M. A. (2021). The Phenomenon of Nostalgia in African Arab Poetry (West Africa Example). *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 49-69.

10.29228/kesit.49543

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

ظاهرة الحنين في الشعر العربي الإفريقي (غرب إفريقيا أنموذجاً)

THE PHENOMENON OF NOSTALGIA IN AFRICAN ARAB POETRY
(WEST AFRICA EXAMPLE)

AFRİKA ARAP ŞİİRİNDE NOSTALJİ OLGUSU (BATI AFRİKA ÖRNEĞİ)

Dr. Öğr. Üyesi Mohamadou Aboubacar MAÏGA

مخلص: اهتمَّ الشعبُ الإفريقي بالأدب العربي بمختلف فنونه، خصوصاً فنَّ الشعر العربي. فقد أولاهُ عناية خاصة. ولا شكَّ أنَّ هذا الشعر المقروض من قِبَل هذا الشعب يكاد يشمل كلَّ أغراض الشعر العربي من مدح، وفخر، وعتاب، ووصف، وإظهار حزن، وأسى، وشوقٍ وحنينٍ وغيرها. ومن هذا المنطلق هدفت هذه الدراسة إلى تناول ظاهرة الحنين في شعر إفريقيا جنوب الصحراء، وبالتحديد منطقة غرب القارة، كما تسعى إلى تجلية معاني الحنين، وموضوعاته المختلفة، التي اشتمل عليها، مع إلقاء الضوء على دواعي شعر الحنين، وأسباب ذبوعه في أدب المنطقة. ولقد توصل الباحث من خلال الدراسة إلى جملة من النتائج منها: أنَّ شعراء الأفارقة قد تطرَّقوا إلى ظاهرة الحنين في أشعارهم المختلفة، ودخلوا أسوارها من أوسع نطاق، وبأصدق عاطفة، معبرين عن مشاعرهم بكلمات ساحرة، وألحان عذبة. فالشوقُ والحنينُ إلى الأهل، والأحباب والأوطان من أهمِّ موضوعاتِ الحنين التي زخرَ بها الشعر العربي الإفريقي. وكان الرحلةُ، والاعتقالُ، والتهجيرُ ضمنَ أسباب ذبوع هذا اللون الشعري في إفريقيا الغربية. وتجددُ الإشارةُ إلى أنَّ أهمَّ معاني الحنين في شعر المنطقة هي شوقُ الشاعر الإفريقي إلى وطنه، وتصويره مشاهد الوداع التي فطرت قلبه، وأثر هذه الغربة في نفس المغترب، ووصف ما يعانیه المغترب في أثناء اغترابه، وتذكُّره أيامه السعيدة في الوطن، وملاعب الصبا والشباب وغيرها.

الكلمات المفتاحية: الاشتهاق، إفريقيا، الغربي، شعر، حنين، الأهل، الوطن.

Abstract: Africans were interested in Arabic literature in its various arts, especially the art of Arabic poetry, and they paid special attention to it. There is no doubt that this poetry written by these people includes almost all the aims of Arabic poetry, including praise, pride, rebuke, describing and showing sadness, sorrow, longing, nostalgia, and others. From this standpoint, our study aimed to address the aspect of nostalgia in the poetry of sub-Saharan Africa, specifically the western region of the continent, as well as seeking to demonstrate the meanings of nostalgia and its various themes that it included while shedding light on the motives of nostalgia poetry and the reasons for its spread in the region's literature. The researcher has reached through the study several results, including that African poets have touched on the phenomenon of nostalgia in their various poems, and entered its walls from the widest range and sincerest emotion, expressing their feelings with charming words and sweet melodies. Longing and nostalgia for a family loved ones and homelands is one of the most important themes of nostalgia that abounds in Arab-African poetry. The trip, arrest, and deportation were among the reasons for the spread of this poetic color in Africa. It should be noted that the most important meanings of nostalgia in the region's poetry are the longing of the African poet for

his homeland, his depiction of farewell scenes that broke his heart, the effect of this alienation on the soul of the expatriate, and the description of what the expatriate suffers during his expatriation, and his remembrance of his happy days at home, youth and youth playgrounds, and others.

Keywords: Longing, Africa, West, Poetry, Nostalgia, Family, Homeland

Öz: Afrikalılar, Arap edebiyatının çeşitli sanatlarıyla, özellikle de Arap şiir sanatı ile ilgilenmişlerdir Bu insanların tarafından yazılan şiir, övgü, gurur, kınama, üzüntü, sıkıntı, özlem, nostalji ve diğerleri de dâhil olmak üzere Arap şiirinin hemen hemen tüm amaçlarını kapsamaktadır. Bundan hareketle çalışmamız, Batı Afrika bölgesinde yazılan şiirlerde nostalji olgusunu ele almayı, nostaljinin anlamlarını ve çeşitli temaları, nostalji şiirinin motifleri ve bölge edebiyatında yayılmasının nedenlerini üzerinde durmayı amaçlamaktadır. Araştırmamızın sonucunda, elde ettiğimiz bulgulardan, Afrikalı şairler, çeşitli şiirlerinde nostalji olgusunu samimi duygularla ve kapsamlı bir şekilde ele aldıklarını, etkileyici sözler ve anlamlarla onu ifade ettikleri görülmektedir. Afrika Arap şiirinde bulunan nostaljinin en önemli temalarından biri aileye, sevdiklere ve vatanlara duyulan özlemdir. Bölgede bu tür şiir yayılmasının sebepleri arasında seyahat, tutuklama ve sınır dışı edilme gibi nedenler sayılabilir. Şairlerin şiirindeki nostalji olgusunun en önemli anlamlarından ise Afrikalı şairin anavatanına olan hasreti, kalbini kıran veda sahneleri tasviri, gurbetin gurbetçinin üzerindeki etkisi, gurbetçinin yurtdışında yaşadıkları, gençlik dönemi ve mutlu günlerini hatırlaması gibi anlamlar olduğu da unutulmamalıdır.

Anahtar Kelimeler: Hasret, Afrika, Batı, Şiir, Nostalji, Aile, Vatan

مقدمة

لقد حمل الإسلام معه حين انتشاره وتوغله في أقاصي البلدان الإفريقية، إلى جانب علومه ومعارفه الخاصة به، علوم اللغة العربية بصفة عامة، وأدباً عربياً متمثلاً في جملة من النصوص الشعرية، والنثرية، التي أصبحت من لوازم حذق اللغة العربية، ووسائل التوسُّع في فهم القرآن الكريم، وتذوُّق بلاغته السامية. عكف الشعب الإفريقي على هذه العلوم العربية بصفة خاصة تعلُّماً وتعلُّماً. فأصبح لديه إلمام كافٍ بها. والشعر العربي بمختلف أغراضه، هو أحد الفنون التي اهتمَّ بها الأفارقة.

والغزو الأجنبي الذي تعرض له الشعب الإفريقي من قبل المستعمرين عقب اعتناقهم للدين الإسلامي، بالإضافة إلى الحروب القبلية في مناطق شتى من إفريقيا، مع طبيعة بعض المناطق القاحلة، وشبه الجافة، أدت كل ذلك إلى هجرة بعض السُّكان خارج بلادهم، حيث الطبيعة الخلابية، والساقية، والنخيل، والجروف. وقد انصبَّ معظم المغتربين بمرور الزمن في الحنين إلى أرض الوطن، والأهل، والأحبة، وإلى أيَّام صباهم، والأماكن التي كانت لهم تعلقٌ بها. وترجع أهمية هذه الدراسة في أنها تتناول ظاهرة الحنين، والشوق في الشعري العربي الإفريقي من منطقة الغرب الإفريقي، وتحاول الوقوف على ملامحها، والتعرُّف على أهمِّ من أبدعوا، وأثروا السَّاحة الأدبية العربية الإفريقية بروائع الحنين.

وقد اشتملت هذه الدراسة بالإضافة إلى المقدمة، والخاتمة، ومبحثين. تناول الباحث في المبحث الأول مفهوم الحنين من جانبه اللغوي والاصطلاحي، ووضح أسباب ذبوعه، وبواعثه المختلفة في الشعر العربي الإفريقي. أما المبحث الثاني فقد خصص لدراسة موضوعات الحنين، وأهمِّ معانيه لدى الشعراء الأفارقة. وجرَّد فيه أمثلة من مختلف قصائد ودواوين شعراء المنطقة. أما الخاتمة فقد أوجزت فيها أهمِّ النتائج التي توصل إليها الباحث من خلال دراسة شعر الحنين. واعتمد الباحث في بحثه هذا على المنهج التحليلي الوصفي.

1. مفهوم الحنين، أسباب ذبوعه ودواعيه في الشعر العربي الإفريقي

1.1 مفهوم الحنين

استخدمت العرب لفظ الحنين مرتبط بالناقة، فحنين الناقة تعني صوتها إذا اشتاقت، ونزاعها إلى ولدها من غير صوت على ما أورده الجوهري (ت.393هـ) في كتابه الصحاح (الجوهري، 1990: 2104/5). وسقبه في الإشارة إلى هذا المعنى اللغوي الخليل بن

أحمد الفراهيدي (ت.170هـ)، وزاد بأن استشهد على كلامه بقول الشاعر رؤية بن العجاج (ت.145هـ): (الفراهيدي، 1409: 329)

حَنَنْتُ قُلُوصِي أَمْسٍ بِالْأُرْدُنِّ حَنِّي فَمَا ظَلَمْتُ أَنْ تَحْنِي

وفي لسان العرب: حننت الإبل تعني نزعت إلى أوطانها وقيل حنينها نزاعها بصوت وبغير صوت، والأكثر الحنين بالصوت. حنت الناقة إلى الألفها فهذا صوتٌ مع نزاعٍ. (ابن منظور، 1990: 129/13). يتضح مما سبق ذكره أن صوت الناقة يسمى حنيناً؛ لذلك سُميت الناقة الحائنة. فيقال: "ماله حانة ولا آنة". قال العلامة جار الله الزمخشري (ت.538هـ): "والحنين للناقة والأنين للشاة، يقال: ماله حانة ولا آنة" (الزمخشري، 1998: 1/145؛ الميداني، 1987: 255/3).

ومن معاني الحنين أيضاً الشوق وتلهف النفس. قال الجوهري: الحنين الشوق وتوقان النفس، تقول: حنَّ إليه يحنُّ حنيناً فهو حانٌّ (الجوهري: 1990: 5/2104). وعند ابن دريد (ت.321هـ): حنَّ يحنُّ حنيناً، أي اشتاق (الأزدي، 1344: 164). ويكون الحنين للوطن كما قال العلامة جار الله الزمخشري: حنن يحنُّ إلى وطنه، وقد يكون الحنين أيضاً لغير العاقل (الزمخشري، 1998: 1/145). قال العلامة ابن منظور: حنَّ إليه، أي نزع إليه. وفي الحديث الشريف أن النبي ﷺ كان يصلي إلى جذع في مسجده، فلما عمل له المنبر صعد عليه فحنَّ إليه، أي نزع واشتاق (ابن منظور، 1990: 129/13). هذا من الناحية اللغوية. أما الحنين من الناحية الاصطلاحية فهو الشوق وتوقان النفس مع الطرب والتنعيم. وهو يكشف عن مدى معاناة الإنسان في ديار الغربة بعيداً عن وطنه، فالحنين يرضي شغف النفس، ويشبع حب الناس للأوطان.

ظاهرة الحنين باب قديم في الشعر العربي، وتختلف صورتها من عصر إلى عصر، وإن جاز لنا أن نجعل لشعر الحنين بداية، فيمكن القول بأن أول من حنَّ إلى الديار وبكى عليها في الشعر العربي هو الشاعر ابن جذام (شاعر جاهلي لا يعرف تاريخ وفاته). فقد أشار ابن سالم الجمحي أحد النقاد القدامى إلى بيت للشاعر الجاهلي امرئ القيس ابن حجر (ت. 540م) يحنُّ فيه إلى الديار، كما حنَّ قبله ابن جذام:

عُوجاً على الطلل المحيل لأتناً نبيكي الديار كما بكى ابنُ جذام

(امرئ القيس: 1985: 114) فالبكاء على الديار هنا يدل على شدة الشوق والحنين إلى الذكريات الماضية. والمتتبع لقصائد شعراء الجاهلية المشهورة (المعلقات) يجد هؤلاء الشعراء قد استأنفوا قصائدهم بمقدمات الحنين إلى الديار والأحبة ومواطن الذكريات، وما ذلك إلا على صدق العاطفة والشعور بالانتماء والحنين لمعايشة ذلك الماضي. ولما جاء الإسلام بدى شعر الحنين في صورته الجديدة المتمثلة في بكاء المسلمين ديارهم عندما يخرجون مجاهدين في سبيل الله، ونعومهم غربتهم وأنفسهم. ومصداق ذلك كثير في الشعر الإسلامي. ويمكن أن نمثل له بقصيدة للشاعر مالك بن الربيع التميمي (ت. 57هـ) الذي كثيراً ما كان الحنين إلى أهله ووطنه يحزُّ في نفسه، وهو في بلاد الترك، فيثيره شجو الحمام، ويحرك في نفسه عواطف الحنين فيقول:

تَذَكَّرْنِي قِيَابُ التُّرْكِ أَهْلِي وَمَبْدَاهُمْ إِذَا تَزَلُّوا سَنَامَا

وَصَوْتُ حَمَامَةٍ بِجِبَالِ كِسِّ دَعَتْ مَعَ مَطَلَعِ الشَّمْسِ الحَمَامَا

فَبِتُّ لَصَوْتِهَا أَرْقَا وَبَاتَتْ بِمَنْطِقِهَا تَرَاغِبِي الكَلَامَا

(التميمي، دبت: مج15، 58/1). ومن الشواهد التي تدلُّ على وجود شعر الحنين لدى شعراء العصر الإسلامي أبيات للشاعر عبد الرحمن الداخل (ت. 172هـ) التي تعبّر عن شوقه لربوع الشام التي نشأ فيها، حيث قال:

أَيُّهَا الرَّابِكُ المِيَمِّ أَرْضِي أَقْرَ مِنِّي بَعْضَ السَّلَامِ لِبَعْضِي

إِنْ جَسَمِي كَمَا عَلِمْتَ بِأَرْضِ وَفَوَادِي وَمَالِكِي بِأَرْضِ

فُذِرَ البَيْنَ بَيْنَنَا فَافْتَرَقْنَا فَطَوَى البَيْنُ عَن جَفَوْنِي عُضُّوِي

وَقَضَى اللهُ بِالفِرَاقِ عَلَيْنَا فَعَسَى بِاجْتِمَاعِنَا سَوْفَ يَقْضِي

(الذهبي، 1990: 241/11؛ ابن الأبار، 1985: 37). وقد ذكر الشاعر العباسي ابن الرومي (ت. 283هـ) أيضاً العلة التي يحنُّ من أجلها النَّاسُ إلى أوطانهم، وجمع ما فرقه الشعر من ذلك في أبيات يقول فيها:

وَلِي وَطَنٌ أَلَيْتُ أَلَا أْبِيعَهُ وَأَلَا أَرَى غَيْرِي لَهُ الدَّهْرَ مَالِكَا

عَهْدْتُ بِهِ شَرَّ الشَّبَابِ وَنِعْمَةً كَنِعْمَةِ قَوْمِ أَصْبَحُوا فِي ظِلَالِكَا

فَقَدْ أَلْفَتَهُ النَّفْسُ حَتَّى كَانَتْ لَهَا جَسَدٌ إِنْ بَانَ غُودِرَ هَالِكَا

(ابن الرومي، 2003: 1825/5). يصور الشاعر في هذه الأبيات محبة الوطن، ويفصح عن العلة فيها والسبب، وهي محبة عامة تشترك فيها كلُّ الشعوب والأمم. عموماً إنَّ الشعر الجاهلي وما تلاه قد حفل بهذا اللون من الشعر، ولا نريد أن نسهب كثيراً في الحديث فيه كي لا نبعد عن صميم موضوعنا؛ إذ إنَّ اهتمامنا سينصب على الحنين عند شعراء إفريقيا الغربية.

1.2 أسباب ذبوع شعر الحنين

هنالك العديد من الأسباب التي أدت إلى ذبوع شعر الحنين في الأدب العرب الإفريقي، وساعدت على انتشاره في ربوع منطقة إفريقيا الغربية، عدّ منها الرحلة، والاعتقال، والتهجير. واليكم تفاصيل ذلك:

1.1.1. الرحلة

احتلت الرحلة مكانة مرموقة في الشعر على مرّ العصور، فهي قديمة تناولها الشعراء بالوصف. فكانت ضمن الأسباب المساعدة على ذبوع شعر الحنين لدى الأفارقة. وقد ظهر جلياً حنين شعراء منقطة إفريقيا الغربية إلى أوطانهم من خلال الأشعار التي نظمها، والتي تعبر عن مدى تعلّفهم بأوطانهم وحبّهم لها. فمن شعراء المنطقة الذين ضربوا أروع الأمثال في حبّ الوطن والتعلّق به الشاعر محمد فودي الغيني (ت. 1400 هـ) في قصيدته "أحنّ إلى الأوطان" حيث يقول:

أحنُّ إلى الأوطان ذات المعاهد	منازل آباء كرام الموالد
تذكرت آيات بها ومعارفاً	فأزقتي تذكرها في المواقف
فكملت فجنكوكو فبرك كرى إلى	بحيرة تومن مجمع للمدامد
فكُنبا فينبُ ثم نات فكنتما	غزار المياه طيبات الموارد
فمن يعبر النهر الذي يعرفونه	بـ «كمل» فقد واتاه جلّ المقاصد
فسيمو فيبند ثم كليا فصالها	جبال عوال متعبات المصاعد
وصاعد «بنديد» بشراه خافق	وكليا كلاه الله من كلّ كاند
ومن سام «سيمو» بالصعود فقد سَمَا	سُموا على الأعداء من كلّ حاسد
وفي سفح هذي الشامخات مدينة	أنيقة سَمّت مستراد الجياند
مزارعها مغمورة بعبيدها	وأسواقها محفوفة بالعواند
هي القرية العظمى بناها إمامنا	وعمدتنا الخريت جُمّ الفواند
هو «السالم» المشهور كالثمس في	الورى كثير المزاي والعلا والمحامد

(السالمي، 1992: 112) نلاحظ في الأبيات السابقة كيف تأجج نزعة الحنين إلى الوطن ومسقط رأسه في نفس الشاعر في غربه وبعده عنه، مما يجعله يستحضر الذكريات، وما يتمتع به وطنه من طبيعة خلابة بما فيه من القرى والجبال المزارع والأسواق وغيرها. ومثاله قول الشاعر آدم عبد الله الألوري (ت. 1992م) من نيجيريا:

أيا ذاهبا أرض نيجيريا أبلغن	سلامي إلى أصحابها متراضيا
وقل لهو إني أعو إليهم	إذا عسعس الليل ترى الصبح آتيا
ويم تركت البيت يوم مكدرد	ولكن قلبي للعلا كان ناويا
ولم ليلة قد بتها نابغية	أسامر أفلاك السماء الضواريا
وصلنا إلى الخرطوم بعد مشقة	نحاول إذنا عند من كان ناويا
مكتنا بها شهرا ولم نجد المنى	وقمنا إلى الشلال نظوي الفياويا
هناك منعنا من دخول المدنية	على حالة من يراها كما هيا
ففاضت دموع العين مني غزيرة	لدى رجل ما كان يرحم باكيا

(أغاكا، 2003: 29).

1.1.2. الاعتقال والإبعاد

الظروف السياسية التي ترتب عليها الاعتقال تارة والتي دعت إلى إبعاد بعض الأشخاص كانت إحدى الأسباب التي ساعدت على ذبوع شعر الحنين لدى الشعراء في إفريقيا. فالذين سجنوا من الشعراء لمواقفهم السياسية غدوا يقرضون الشعر للتعبير عن حنينهم وشوقهم. من بينهم الشاعر حمّاه بن محمود (ت. 1997م) من مدينة تمبكتو التي أقام بعاصمة مالي باماكو مفروضا عليه، فيقول في حنينه إلى تمبكتو:

لتينبكتُ شوق دانم وأنين
وتذراف دمع هاطل وحنين

أبيت وقلبي للهموم معسكر	وأصبح صبا والدموع هتون
ولو لم يشقتي البين يوماً لشاقتي	حمام تغني في الغصون حزين
إذا ما عرضت الصبر للقلب شاقه	هموم له ما تنقضي وشجون
كأنني فوادي يوم أصبحت شاسعا	هديل حمام بالبيدين رهين
تضيق علي الأرض حتى كأنني	من العي حيران جفاه معين
أرى كل ذي غلف يضاحك غلغه	وليس معي إلا الهموم خدين
ومما شجاني والخطوب كثيرة	وليس على الدهر الخؤون ضمين
تداعي حمامات على غصن بانه	فيحتاج داء في الفؤاد دفين
داعين فاستعيرت بالدمع والهوى	تباريح أطوار حوى وجنون

(القشاش، 1994: 224؛ القشاش، 1996: 25-26). فالقصيدة كما نلاحظ حزينة جدا تدل على شوق لافح وقلوب مفعم بالأحزان والأشواق، وغربة موحشة يعانيتها الشاعر، وحب طافح إلى وطنه وملاعب صبا. ومن الشعراء الذين ذاقوا مرارة انقلاب الحكام عليهم لأسباب غير سياسية، الشاعر المرتضى بن محمد التمكني (ت. 1991م) فقد كان ممن قاسوا الظلم، والقهر، والاضطهاد من حكم مويبو كيت (الرئيس المالي بعد الاستقلال. ولما أطاح به نظم هذا الشعر، وجعل يحن إلى قومه، وأرضه، ويدعو على الحاكم بالموت والهلاك:

ألم تجز جورك مودب كيت	بضرب وسجن وكيت وكيت
بلى والعزير على أننا	بفقدك في فرح لو دريت
سقيت بكأس المنايا كما	به كم كريم سقيت
ولا تلق عفواً ولا رحمة	من الله جلّ وناراً صليت

(القشاش، 1994: 223).

1.2.3. التهجير عن أرض الوطن

تعرض الكثير من الشعراء للسجن والنفي والإبعاد، أو الهجرة عن أرض الوطن؛ نتيجة للفتن والنكبات الداخلية، كل هذه المآسي دفعت ببعض الشعراء إلى مغادرة أوطانهم مرغمين دون رغبة منهم، والهجرة عنها، وقلوبهم يعتصرها العذاب والألم لما حلّ بهم وبمدينتهم. فقد خلف هؤلاء الشعراء وراءهم أوطانهم التي يكون لها أسمى معاني الحب والوفاء، وليس أدل على ذلك من أشعارهم التي نظموها في ديار الغربية، والتي تفيض حنيناً إلى أوطانهم، والتي عبّروا من خلالها عن صعوبة الحياة في ديار الغربية، وعدم قدرتهم على التكيف في هذه البلاد التي ذهبوا إليها، كما عبّروا عن أمنياتهم بالعودة إلى أرض الوطن. فمن شعراء المنطقة الذين يغدت عليهم الشقة، وهاجروا من أوطانهم، مضطرين رغماً عنهم، الشاعر محمد علي بن الخليفة من آل النجيب (ت. 1990م) الذي هاجر من صحراء مالي إلى المدينة المنورة هروبا من الظلم الذي عانوه في السبعينات، وسجل ذلك في قصيدة يقول فيه:

فلما رأيت الشر ليس يزانل	وقد قطعت كل العرى والوصائل
وقد صرحوا بالكفر والشر والأذى	وقد طرح القرآن طرح المزابل
وقد أسندوا أمرا إلى غير أهله	هربت إلى الرب الكريم المواصل
هربت إليه ثقة وتواكلا	وأمسكت من الطافة بالوسائل
وخليت عن أرضي وأهلي وعترتي	وسالت دموعي مثل مزن هواطل

(القشاش، 1994: 224) من خلال دراستنا للأسباب السابقة المتمثلة في الرحلة، والاعتقال، والإبعاد، والتهجير من أرض الوطن، ومن خلال دراستنا للشعراء والأشعار، يمكن القول بأن الرحلة كانت سبباً رئيساً من الأسباب التي أدت إلى ذبوع شعر الحنين في أدب المنطقة، وقد عرضنا نماذج لها.

1.3. دواعي شعر الحنين

إنّ المناسبات والدواعي التي تهيج لواعج الهوى وتستثير مكامن الشوق والحنين لدى الشعراء كثيرة. منها: الطواهر الطبيعية وغير الطبيعية. فمن الأسباب الطبيعية التي هيّجت أشواق الشعراء الريح، والبرق، وصوت الحمامة على الغصن، والغمامة

حين تسكب الأمطار وغيرها، ومن الأسباب غير الطبيعية أيضا الفراق، والطرود وغيرها. وقد تنوعت هذه المناسبات وتعددت في قصائد الشعراء الأفارقة، ومن أبرزها ما يلي:

1.3.1 الأطلال وآثار ديار ومنازل الحبيب

الوقوف على الأطلال أحد أهم مثيرات الحنين التي ذكرها الشعراء على مرّ العصور الأدبية؛ لأن وقفة الشاعر أمام آثار الديار ومنازل الأحبة تبعث في نفسه ذكريات من كان يسكنها. فمن شعراء المنطقة الذين لجؤوا للتعبير عن حنينهم بمخاطبة رفاق رحلتهم، والذين يشهدون معهم موقفهم أمام الأطلال الشاعر المحمود بن محمد الصالح (ت.1976م) في قصيدته "عقد الهوى" حين قال:

قَفَّ بي على رُبْعِه هذِي معَاهِدُهُ	ظَبْيِي على البعد بالذكري أشاهدُهُ
ناجاك نَجَاك من ليلِ تُكابِدُه	وحِيَه سانلاً عن حِيَه فَمَتِي
لِيَتَا وتأمُرني فيها مقاعده	واسأله عن أحورٍ للعين كيف تُتِي
من جاد بالروح لَمَا عاد عانده	أَمْ كيف ضَنَّ بَلَمَات الخيال على
وخصمُهُ ولأنت اليوم شاهده	يا ظبِي رفقًا بصبِ أنت حاكمُهُ
راضٍ بعقدِ هَوَى المحبوب عاقده	بل ما بدا لك فافعلْ إنني رجلٌ

(الشفيع، مخطوط: 45).

1.3.2 ريح الصبا والنسيم العليل

هبوب الريح عامل طبيعي، مدعاة للشوق والحنين، تترك في نفس الشاعر الذكرى. فالشعراء يحبون هبوب هذا النسيم الرقيق وينتعمون معه ويتغنون به. وقد سموه عليلاً لشدة رفته؛ ذلك أنه يأتي محملاً بالندى الذي يلطّف جو الصحراء الجاف، ويخفّف قسوة المناخ، ويداعب الوجوه، ويلاعب الشعور، وينتبط الأعضاء. فمن شعراء المنطقة الذين تحرك هبوب الريح مشاعرهم الشاعر ابن أحمد يوراه (ت.1925م) حين قال:

وكاد يفضح بالتوديع إفصاحا	يا صاح هذا غراب البين قد صاحا
فيْنَا فما وال من شوق وما واحا	واصبر الناس من رامت أحبته
تهدي نسيمًا بري الورد فَوَاحا	وقلت للريح إذ هبت على مهلٍ
فربما أحيت الأرواح أرواحا	يا ريح أحبيت أرواحا

(القشاش، 1996: 79-80).

1.3.3 البرق

البرق أحد مظاهر الطبيعة التي تثير الحنين والشوق. فهو عندما يلعب تذكر هذه الصورة الشاعر محبوبه فيظل ساهراً مؤرقاً. وقد سئلت أعرابية: ما بال البرق البعيد أشوق من القريب؟ فأجبت: القريب أرجأ والبعيد أياس. إذن فالبرق مدعاة للشوق على تباين بين حالتي الرجاء أن يلقى الشاعر محبوبه، واليأس من لقائه لبعدهما من مسافات. فمن شعراء المنطقة الذين تحرك مشاعرهم لمح البرق الشاعر محمد بن الشيخ سيديا (ت.1869م) حين يقول متشوقاً إلى وطنه:

برق تألق من نحو الميامين	هاج التذکر للأوطان في الجنين
ونبضة العرق في بعض الأحيين	برق يحاكي اغتداء الطير آونة
دور الميامين أو دور الكناوين	فقلت إذ شمته وهنا أخاطبه
عن نازح مستهام القلب محزون	سقى لها أربعا شطت بساكنها
بحيث يجمع بين الضب النون	أخي اغتراب رمى صرف الزمان به
بيع الملاقيح أو بيع المضامين	سكناه بين أناس جل عقدهم
غصب الأبايعر من كل الأناسين	إيمانهم كلها لغو ودأبهم

(القشاش، 1994: 220). ومن شعراء المنطقة الذين أثارت فيهم لمح البرق الذكريات والحنين إلى أوطانهم وأهلهم الشاعر ابن

أحمد يوراه (ت.1925م) الذي يقول في قصيدته هذه:

وكاد يفضح بالتوديع إفضاحا	يا صاح هذا غراب البين قد صاحا
فيينا فما وال من شوق وما واحا	واصبر الناس من رامت أحبته
يحدو ركاما هزيم الودق سماحا	أقول للبرق بعد النوم إذ لاحا
يردن ماء لدى (السياح) سياحا	يا برق عاد خيام اللاء عن كئيب
فصار يعتقد الإفساد اصلاحا	فيهن من تيمت قلبي بمبسمها

(القشاش، 1996: 79-80).

1.3.4. سجع الحمام وتغريد الطيور

إنّ من المثيرات الطبيعية التي تحرك أشجان الشاعر، وتجعله يتذكر، ويحنّ، ويشتاق إلى أهله، ومحبوبه، ووطنه، تغريد الطيور، وهديل الحمام. تلك الطيور عرفت بإلفتها، وواعتها، وقربها للإنسان. فالشعراء يأنسون بهديها، وتشاركهم حزنهم ووحدتهم، من ذلك قول الشاعر ابن أحمد يوراه (ت.1925م) حين قال:

يرد قلوب المرعوبين إلى (الدكس)	بكاء حمامات تغنين بالأمس
فأصبحن من جنس وما هن من جنسي	بكين لأيام بكيت لمثلها
أحب إلى نفسي ليلاله من نفسي	يذكرني عهدا قديما ومعهدا

(القشاش، 1996: 81). يرى شاعرنا أنّ سجع الحمام هو الذي حرّك أشواقه، كأنه داع يدعو إلى الشوق، ويربط بين وقوف الحمامات على غصون الأشجار وبين تعلّق قلبه بمحبوبته بحبائل الحب، التي تمتدّ كلما بُغدت. فشبه الحمامات التي تنوح للفراق بنوحه وبكائه وهو بعيد نازح عن محبوبته. فهذا الصوت الفطري الصافي تتجاوب مع نفسية الشاعر. ونلاحظ الارتباط الوثيق بين نوح الحمام والحنين في نفوس بعض الشعراء، مما جعلهم يديرون حوارات بينهم وبينها، كما هو الحال في قصيدة الشاعر الوزير جنيد بن محمد البخاري النيجيري (ت.1997م) حينما يقول:

مأذا وقوفك في الطلول تنادي	ظعن الذين عهدت في ذا النادي
في أيكّة تشدو على الترداد	وعلام تبيكي من بكاء حمامة
كالماء يجرى في مسيل الواد	والدمع يجرى فوق نهرك سانلا
مردى وطول تهجر وبعاد	ذهبوا وغير رسم دارهم الليلا ال
نو حاجة من رانح أو غاد	حتى كان ذراهم لم يغشها
كانت مقا صد حاضر أو باد	صارت مراتع للوحوش بعيد أن
حرباء لاندّة على الأعواد	أقوت فلست ترى بها أحدا سوى ال
فلكم سكوت معن بمراد	قامت تخاطبني فعزّ كلامها
ر الدهر غير ما ترى في الناد	وتدير عينيها تشير بذاك دو
أحوال في الدنيا فعزّ رقاد	وتلونت ففهمت منه تلون ال
أطيبار فوق غصونهن شواد	لم لا أنادي في الطلول وهذه ال
أو أحمر أو مشرب بسواد	ألوانها ما بين بيض ناصع
رقص القيان بحلة الأعياد	تشدو وترقص في حلا أرياشها
ناديت خالفني على المعتاد	أسفى على ظلل يمازحني متى
فأجابني يأيها ذا الناد	ناديته يأيها ذا الناد
مغبرة تبدوا كلو رماد	لما سكت دنت إلي حمامة

فَسأَلْتَهَا أَيْنَ الَّذِينَ عَهَدْتَهُمْ؟	قَالَتْ لَقَدْ بَلَّغُوا عَلَى الْمِيعَادِ
قَلْتُ اخْبِرْنِي مَنْ تَخَلَّفَ بَعْدَ هُمْ؟	قَالَتْ تَخَلَّفَ دَوْلَةُ الْأَكْرَادِ
مَالِي أَرَى دَوْلَ الْكِرَامِ وَضِيعَةٌ؟	قَالَتْ عَلَتْهَا دَوْلَةُ الْأَوْغَادِ
فَسأَلْتُ مَا خَلَقَ الَّذِينَ تَخَلَّفُوا؟	قَالَتْ ذُووُ فَحْشٍ ذُووُ إِحْقَادِ
لَا تَكْذِبْنِي يَا حَمَامَةَ أَكْشَفِي!	قَالَتْ ذُووُ حَسَدٍ ذُووُ إِفْسَادِ
هَلْأَقْفُوتُ إِلَيْهِمْ عَائَارَهُمْ؟	قَالَتْ قَعَدْتُ لِقَلَّةِ الْأَزْوَادِ

(الوزير، د.ت: 9-12).

1.3.5 طيف الحبيب

ومن مثيرات الحنين لدى الشعراء أيضا زيارة طيف المحبوب ليلا. وهي من المعاني المطروقة في شعر المنطقة، والشواهد على ذلك تكاد لا تحصى. ونجد ملامحه لدى الشاعر علي الكماسي الغاني (ت.1996م) في قصيدته "ذكرى الأحيّة" متحدثا فيها عن طيف محبوبته، الذي كان يتخيلُه أمامه ويبيئه أشواقُه:

نُكِرُ أَحْبَابَنَا يَهِيْجُ جَنَانِي	وَدَمَوْعُ الْعَيْنَيْنِ لِي تَجْرِيَانِ
كَلَمَا زَارَ طَيْفُهُمْ فِي مَنَامِي	فَقَتْرَى لِي عَيْنَانِ نَضَّاحَتَانِ
رَاقَ مَعْنَاهُمْ فَوَادِي وَرَقَّتْ	فَجَرَى شَعْرُهُمْ رَقِيقَ الْمَعَانِي
هَمَّ قَرِينِ الْجَمَالِ أَصْبَحَ دَمْعِي	مَرْسِلًا مِنْ جُمَانِهِ الْفَتَانِ

(ميغيري، 1981: 125). ونجد ذكر طيف المحبوب لدى الشاعر محمد البخاري النيجيري (ت.1849م) في قصيدة غزلية يقول فيها:

هَاجَ لِعَيْنِي دَمْعٌ مَعَ دَمَا	طَيْفٌ أَتَى مِنْ رَشْبِ أَدْمَا
غَرَّ خَذُولُ تَرْتَعِي مَفْرَدَا	مَقْلَدَا فِي شَفْتَيْهِ اللَّمَّا
يَا أَيُّهَا الطَّيْفُ الَّذِي زَارْتَنِي	لَوْ كُنْتُ حَقًّا لَشَفِيتَ الظَّمَا
تَأَوَّبَهُ طَيْفُ الْخِيَالِ بِمَرِيْمَا	فَبَاتَ مُعْتَىً مَسْتَجَنًّا مُتِيْمَا
تَأَوَّبَهُ بَعْدَ الْهَجْوَعِ فَهَاضَه	فَأَبْدَى مِنَ التَّهْيَامِ مَا كَانَ جَمْعَمَا
لَطَافَ بَهَا حَتَّى إِذَا النَّفْسُ أَجْهَشَتْ	وَأَبْدَتْ بِنَاتَانَا لِي خَضِيْبَا وَمَعْصَمَا

(القساط، 1994: 215). إلى جانب ما ذكرناه في الصفحات السابقة، هنالك مواقف وأحداث تَمَرَّ بالشعراء، فتحيي في نفوسهم الأشواق، من بينها الفراق والطرود وغيرهما، وقد ورد بعض من هذه المواقف في قصائد شعراء إفريقيا الغربية، منها ما يلي:

1.3.6 الفراق

الفراق هو السبب المباشر للتشوق؛ لأنه سبب ابتعاد المحبوب عن محبه، ولذلك أكثر شعراء المنطقة من وصف يوم الفراق؛ لما فيه من شدة على نفس المحب. ويلتزم الفراق دائما اليكاء، وسيلان الدموع. فمن شعراء المنطقة الذين بكوا في موقف الفراق وأجادوا في وصف البين الشاعر المالي الصحرابي حمّاه بن محمود (ت. 1997م) الذي يقول:

أَقُولُ لِمَاجِبِي وَالِدَمْعِ مَنِي	عَلَى الْخَدَيْنِ بِجَرِي فِي الْمَغَانِي
أَكْفَكْفَهُ وَتَبِعْتَهُ شَجُونٌ	أَرَيْتَ فِي الْحِيَاظِ مَذْ زَمَانِ
أَوَافِيهِ بِمَا مَنَنْتَ لِيْلِي	أَمَ الْأَخْلَافِ مِنْ شِيمِ الْغَوَانِي
الْأَيَّ لَيْتَ شَعْرِي هَلْ لِمَانِي	مِنَ الْأَمْرِ الْخَلَاجِ أَخُو بِيَانِ
أَحَالَتْ بَعْدَنَا عَمَّا عَهَدْنَا	لَأَنْذَ عَزَّ التَّوَاصِلِ وَالْتِدَانِي

أسير مع الهوى طلق العنان	وربة ليلة قد بت فيها
غداة البين مكرون الجنان	لعمرك إنني لما افترقنا
من الشوق البكاء ولا الأغاني	فقال تجلدن فليس يجدي
عتاب متيم غلق الرهان	فقلت دع العتاب فغير عدل
لخود ما لها في الحسن ثان	ولا عجب إذا انهل دمعي

(القشاش، 1996: 20-21) لقد بدأ الشاعر بوصف مشاعره نحوها، ومدى الشوق الذي جعله يقضي ليله يبكي حنيناً لمن أورتته الضنى، وأضرمت في قلبه ناراً ببعدها عنه. والأبيات تحمل طابع الحزن والأسى، بدلالة ذكره للدمع. وممن تحدثت عن الفراق، ووصف أثره في نفس المحب الشاعر عمر بن محمد صالح - ما زال حياً- الذي أنشد بقصيدة شوقية نزلتها قريحته الشعرية ونسجتها روحه الحاملة في وداعه لأخيه الشقيق محمد الحبيب حين يعود إلى مقر عمله بفرنسا:

ولكن لحزني بالفراق	بكيت وما لحبي واشتياقي
لأخلاق المرء ولا النفاق	فراق أخ شقيق ليس يعزى
وها أنا ذا ألقى ما ألقى	يغادرني وفي الأخشاء وجد

(الصالح، 2015: 658). والأبيات واضحة الألفاظ، جلية المعاني، يبدو فيها وصف هذا الشاعر حاله بعد الفراق، مصوراً معاناته، وما يجده في نفسه من الآم وأحزان. ومن صور الفراق أيضاً موت الصديق والحبيب، مما يدفع الشاعر بنوح لمفارقة. ومثاله لدى الشاعر عبد الوهاب سئل المالي (ت. 1995م) حينما رثا زميله الأستاذ الشيخ أبو بكر عمر باور (ت. 1985م) قائلاً:

لوم عليّ به قد شط مسراه	فقد عجزت عن الصبر الجميل فلا
لباس تقواه يهواني وأهواه	كان الرفيق قرين الخير مرتديا
مني عليّ وما كبر بيسماه	وما تضجر يوماً لا ولا سنا
وأظلم الكون لي حزنا لبلواه	بقيت وحدي وأنسي انفض مجلسه
يعقوب قوس ظهرا منه إبناه	يا حزن قلبي، لقد مرّ الفراق كما

(الصالح، 2015: 319).

1.3.7. الطرد

إن من مثيرات الحنين والشوق طرد الإنسان وابتعاده عن موطنه. فمن شعراء المنطقة الذين وُجدوا في مثل هذا الموقف الشاعر أبو فمين المجلسي (ت. 1170هـ) من شعراء صحراء مالي، الذي نزع طريداً من وطنه، وشاهد في غربته (قبرة) تشدوا فتذكر وطنه وظنها تحن كحنينه؛ لأنه شاهدها هناك:

كما نأيت ويبكي ساكن الوكن	أصخ لقبرة نأت عن الوطن
تشويه حمرة مصفرة البدن	مغبرة الطوق والمنقار جوجوها
بذي (ذوي مائة) تشدو على فنن	لما شد خلّت أني كنت أعهدا

(القشاش، 1994: 221). قوله (ذو مائة) موطن الشاعر الذي تذكر أن هذه القبرة المغبرة الجوجو تشوبها حمرة مصفرة البدن كلون الرمال عندما شدت كأنها كانت تشدو بنفس النغم في موطنه.

هذه كانت أهم الدواعي السياسية التي أبرز محرّك لقرائح شعراء المنطقة، وأهم بواعث الشوق والحنين الكامن في دواخل النفوس. استعرضنا في الصفحات السابقة، ما درج على ذكره شعراء منطقة إفريقيا الغربية في وصف حنينهم إلى أحبّابهم، حيث استخدموا ألفاظاً ومعاني رقيقة، تصف عمق أشواقهم. فكانت الحماسة من أكثر ما ذكر، إذ شاركهم شكواهم من الفراق، وأزرتهم الغمائم والبروق فيكت حسب خيالهم- ووصفوا الريح، والأطلال المقفرة التي تذكرهم وتشجّهم. وتأمّلنا وصفهم ليوم الفراق، وما به من لوعة، ورأينا حنينهم حين طردهم من أوطانهم. كما لاحظنا أن زيارة الطيف ليلاً تشعل نار أشواقهم، فيعبرون عنها بمعاني بديعية، استخدموا فيها أصنافاً من أساليب البيان. فجاءت قصائدهم دقيقة الوصف، واضحة المعاني، جيدة السبك، تميل إلى الرقة.

2. موضوعات شعر الحنين ومعانيها

الحنين هو مراجعة الماضي بكل حبه ورغبةٍ كبيرين. شعراء المنطقة عموماً يحبون بيئتهم؛ لدرجة لا توصف، ويتشوقون إليها. ويعتبرون أنفسهم خارجها غرباء، كالطيور المهاجرة البعيدة عن أوكارها. لهذا نجد القصائد في الحنين والتشوق للأوكار، وتحسن فيها الصدق والإحساس بالغربة المصنوية. وسنوق في هذا المبحث معاني شعر الحنين، وموضوعاته في أدب المنطقة. أما موضوعاته فقد اشتملت على كل من الحنين إلى الإنسان، والمكان، والزمان. وأما المعاني فقد كان أهمها شوق الشاعر الإفريقي إلى وطنه، وتصويره مشاهد الوداع التي فطرت قلبه، وأثر هذه الغربة في نفس المغترب، ووصف ما يعانیه المغترب في أثناء اغترابه، وتذكره أيامه السعيدة في الوطن، وملاعب الصبا والشباب، كذلك من المعاني ذكر الشاعر أسباب الإغتراب وغيرها.

2.1. موضوعات شعر الحنين

للحنين في الشعر العربي الإفريقي موضوعات عديدة، نود أن نورد أهمها حسب التقسيم الثلاثي الآتي: الحنين إلى الإنسان، والحنين إلى لزمان والحنين إلى المكان. وتجدر الإشارة بأن هذا التقسيم جاء لأغراض الدراسة فقط. وتفصيلها كما يلي:

2.1.1. الحنين إلى الإنسان

إن الإنسان بطبيعته ميالٌ إلى ما يألفه، فإذا غاب عنه لمدة من الزمن افتقده، وشعر بدافع قوي (الحنين والاشتياق) يدفعه إليه. وهذا القول يصدق على الكثير من شعراء المنطقة. ففي نفاتهم الشعرية نجدهم شديدي التحنن والاشتياق إلى الأشخاص الذين تركوهم في وطنهم أو فقدوهم، وإلى أصدقاء الزمن الجميل، وإلى العلاقات الاجتماعية القوية، التي كان يتمتع بها قبل مغادرته، ويذوبون شوقاً لمرأها. والحنين عند هؤلاء الشعراء، له عدة أنواع، نود هنا أن نعرض بعضاً من قصائد المنطقة التي جاد فيها الشعراء قرائحهم للتعبير عن مشاعر شوقهم، وحنينهم إلى أحببهم، بدءاً برسول الله عليه السلام على النحو التالي:

2.1.1.1. الحنين إلى رسول الله

رسول الله عليه السلام أول من يشتاق ويحنُّ إليه القلوب المسلمة. وكلُّ مُحِبِّ صادقٍ يشتاق إليه، ويحنُّ قلبه إلى رؤيته. وقد أبدع شعراء المنطقة بين مدحه عليه السلام وبين الحنين إليه، بأساليب سلسة، أعطى أشعارهم جمالاً ورونقاً. فمن أشهر الشعراء الذين حملت قصائدهم مشاعر الشوق والحنين إلى رسول الله الشاعر المحمود بن حماد (ت. 1987م) من صحراء مالي في قصيدته "المصطفى خير من أشكى الشكاه":

هو الفراق بحدِّ سيفه جَزَماً	عِرْقُ الكرى فجرى دمع العيون دَمَا
وقد براني حتى لا يرى أحدٌ	جسمي، ولو رام، برِّي الكاتبِ القلما
وحقَّ حبِّ نأى وما له سكنٌ	غيرُ الحشا وكفى بحقه قسما
لو أنَّ بي أصغرُ الدَّر استظلَّ لما	أظلمتُ رقةً فكيف ما عظما
أبيتُ تلطمني أيدي الغرام ومن	ما نابني لا أزالُ أشتكي الألما

(البرتلي، 1981: 208). ويقول الشاعر الحاج محمد انياس السنغالي (ت. 1959م) في مطلع قصيدة له في مدح النبي:

قد هاج شوقي إلى دور الأحياء	برق تألق في ديجور ظلماء
أه لقلب يعنيه الغرام فما	يزيده العذل فيه غير إغراء
قلب تياسره الشوق المبرح لا	من حبِّ مي ولا هند وأسماء
بل حبِّ من حبه بالروح ممتزج	قبل التكون مزج الراح بالماء

(انياس، 1996: 6).

2.1.1.2. الحنين إلى العلماء والأولياء

وممن عبّر شعراء المنطقة عن شوقهم لهم العلماء، والأولياء، ومشايخ الطرق الصوفية، الذين كان لهم دورٌ بارزٌ، ونفوذٌ كبير في المجتمعات الإفريقية المسلمة. ونمثل لذلك بقول الشاعر الحاج محمد الأمين بن الزبير السنغالي (ت. 1987م) حين قال عن الحاج فضل أمبك حضرة الشيخ الخليفة في الطريقة الموريتانية:

ألا تحن إلى الركوب لترحل	وقتنا تهيئ للسلام على الولي
شيخ المشايخ (فضل أمبك) ومن له	تم العطايا من أبيه الأفضل

أعني الخديم حبيب طه أحمد
قد زاره الشعراء قبلك فانتوا
من حاز فضلام إله الأجل
منه بآلاف النقود وم الحلي

(الصالح، 2015: 373). ومن أظهر شوقه وحنينه إلى العلماء الشاعر جبرنو حامد أن (ت. 1956) في أبيات له يرثي فيها الشيخ أحمد بمبه السنغالي ويحن له:

جری الدمع من عيني وحنّ كنيب
نلفقد خديم المصطفى خير قائد
وفي القلب مني لوعة ولهيب
يقود إلى سبل الهدى وينيب

(الصالح، 2015: 269).

2.1.1.3. الحنين إلى المحبوب

الحنين إلى المحبوب أحد أهم الموضوعات التي اجتذبت شعراء المنطقة؛ لأن الحنين يتولد من الحب، والحب يورث شوقاً. فقد عبّر شعراء المنطقة عنه بقصائد جيدة السبك، صادقة في كثير من الأحيان، ولعل مرجع ذلك لتولدها من عاطفة صادقة. فمن الشعراء الذين وصفوا هذه الظاهرة الشاعر محمد بن إبراهيم الأنصاري (ت. 1985م) من شعراء صحراء مالي الذي يقول في الشوق إلى حبيبته:

الأطرقت خديجة مستهاما
فظل وجفنه يرفضُ دمعا
يردد في حيازمه غراما
على خديه ينسجم انسجاما
تكلفه الهموم إذا رآته
هموم كلما كلفتُ نفسي
سلام الله يا تمدي عليكم
سلام كلما مرت حمام
أقول لها حمام الجوّ مهلا
لأنّ الشوق بعد البين شيء
لأنّ الشوق بعد البين شيء

(القشاش، 1996: 23-24) وللشاعر الغامبي امباي كيبا كاه قصيدة بعنوان "المغترب" امتازت ببكاء مرير:

فما لعينك منها الماء ينسكب
وما لجمسك أم داهتك داهتة
هذي الخدود على خدي شققها
العين شاهرة والشهب طالعة
فهل أدوق الكرى والنفس متعبة
الدار نانبة والحرز يعصرني
تمضي الليالي وتبقي النفس صانمة
فما لعينك منها الماء ينسكب
وما لجمسك أم داهتك داهتة
هذي الخدود على خدي شققها
العين شاهرة والشهب طالعة
فهل أدوق الكرى والنفس متعبة
الدار نانبة والحرز يعصرني
تمضي الليالي وتبقي النفس صانمة

(كيبا، 2011: 574/2)

2.1.1.4. الحنين إلى الأصدقاء

إنّ الأهل ليس فقط سند الإنسان في دنياه، بل له أخته، وأصدقاء أوفياء، يقومون بهذا الدور على أكمل وجهه. فهذا الإنسان قد يشنق إلى أحبته، وأصدقائه، عند البعد والفراق، ويحنّ إليهم أرقّ الحنين. كذا الحال لدى شعراء المنطقة. فقد كان بأسرهم الشوق والحنين إلى أصدقائهم. فحرك ذلك قرائحهم الشعرية، واستفزها للتعبير عما يشعرون بها عند افتراقهم. ومن ذلك قول الشاعر والأديب ابن عمر بآ السنغالي في حقّ صديقه وزميله في الدراسة، وخاله في النسب، الأستاذ الأديب الشاعر سراج بن معزوز:

خالني أحنّ إليه في الساعات
بل في الدقائق بل مع اللحظات

شخص إذا ما دار فكري فيه لم
أملك لنفسي الصبر في الأزمات
وفراق خالي أزمة ومصيبة
حلت عليّ ولم تطقها ذاتي
تنضخ الأفكار في صدر الفنى
يتفجر ينبوع للأهات
فيلين حيناً ثم يصرخ تارة
ويردد الويلات فالويلات

(الصالح، 2015: 644). ومن المعروف أن في الحنين إلى الوطن يكمن الشوق إلى الأحباب، الذين تتمحي أسماؤهم في وصف الوطن وصفا حسياً، غير أن بعضهم يُشؤون على أسماء الأحباب الذين يدور حولهم الحنين، وإن كان ذلك نادراً. فنجد الغامبي محمد كرنلا (ت. 1996م) يذكر أصحابه في هذه الفائفة التي استوفت أهم عناصر الحنين كالشوق إلى الأحباب بحزن البعد والبكاء:

قلبي إلى الإخوان الأحباب منعطفاً
متأسفاً بالنوى والدمع قد وكفا

وصرت في ساعتي تالله في ولع
إلى لقاهم وفكري نحوهم انصرفاً

(جايبي، مخطوط: 1010). ومن الشعراء الذين نظموا الشعر للتعبير عن مشاعرهم تجاه الأحباب الذين اشتقوا إليهم الشاعر محمد السنوسي غوث فاس بن إبراهيم جايبي (ت. 1956م) من غامبيا في قصيدته "أحباء قلبي":

أحباء قلبي كم جفوتكم مصافياً
يقاسي شجى أشواقكم متوالياً

أهلاً وصلتم أم أجبتم نداءه؟
فكم مرة ناداكم متمادياً

عدلتم وجرتم كلّه عنده سوا
فليس يرى عنكم بديلاً مساوياً

عسى زلفه منكم ولو في سويعة
يزيل بها ذاك الشجى المتناهياً

فأنتم شفا قلبي وما بي من ضنى
وأنتم أطباني فكونوا دوانياً

(كبا، مقابلة شخصية، 22 فبراير 2004).

2.1.2. الحنين إلى المكان والزمان

إن الحنين الشوق لا يكون للإنسان فحسب، بل قد يكون أيضاً لمكان من الأمكنة، عاش فيها الإنسان وقت صباه، أو قام بزيارتها في الماضي. فتعلق قلبه بها، والتي تحمل أيضاً الكثير من الذكريات. ويكون الحنين أيضاً لزمان من الأزمنة المختلفة، كزمن الطفولة والشباب، وزمن رومانسي عاشه الشخص، ولا يكاد ينساه، وهكذا. ونحاول أن نستعرض بعضاً من قصائد شعر المنطقة، التي ظهرت فيها ملامح الحنين إلى المكان والزمان على النحو التالي:

2.1.2.1. الحنين إلى المكان

الحنين إلى المكان عبارة عن الحنين إلى الأوطان وأرض المحبوب وإلى مكان كان الشاعر يجتمع فيه بأهل أنسه وأصحابه كالأديرة، وإلى الأماكن الغالية والمقدسة لديه. وقد ورد في بعض من قصائد شعراء المنطقة الحنين إلى المكان على النحو التالي:

2.1.2.1.1. الحنين للوطن

الوطن جزء لا يتجزأ من وجدان المواطن، فلذا لن يقدر أحدٌ على التكرار لوطنه، وطرده حبه له من جنبابه، وكيانه حين الغربة. فالحنين إلى الأوطان كان من أحد الموضوعات التي خيمت في ساحة الشعر العربي الإفريقي وزخر بها. فقد طرقة كثيرٌ من شعراء المنطقة بأسلوب رفيع. ومن أوائل شعراء المنطقة الذين قرضوا في شعر الحنين للوطن العلامة القاضي والفقيه أحمد بابا التمبكتي (ت. 1627م) الذي عبّر عن شوقه إلى تنبكتو في أثناء وجوده بالمغرب، فيقول:

أيا قاصداً كماغو فخرج نحو بلدتي
وزمز لهم باسمي وبلغ أحبتي

سلاماً عطيراً من غريب وشانق
إلى وطن الأحباب رهطي وجيرتي

(محمد الصغير، 1888: 98؛ بابا، 2000: 52؛ زبادية، 1974: 158؛ أويكر، 2020: 647). ومن نماذج شعر الحنين نحو ديار الآباء من القرى ما نجده لدى الشاعر الغامبي الشيخ محمد الأمين كيمورن (ت. 1975م)، الذي زار أطلال قرية "جارومي" التي أسسها أباه قبل هجرتهم عنها، فقال:

تلوح لي المنازل بالعشي
بجارم مثل ما وشم الهدى

لتغيير الحوادث كالحبيّ	فيا عجباً جهلّت محلّ قومي
غذا كلّ إلى خير جليّ	سالت الدور: أين الأهل، قالت:
رماه الموتُ سهما عن قسيّ	ترحلّ بعضهم والبعض منهم
عجيب للبيب وللذكيّ	فقلت لها كذلك حال دنيا

(كبا، 2011، 572/2). وقد يشناق الشاعر إلى قرية شيخه، التي تحفظ ذكرياته الدراسية، وفي مثل هذه الحالة لا يكون الحنين إلى طول اللقاء بالقرية بل لتخفيف آلام الفراق، كما هو الحال عند الشاعر الشيخ دنوب واكي المالي (ت. 1978م) لما كان يفارق قرية شيخه "مرجا"، التي قضى فيها قرابة ربع قرن في الدراسة، فيقول:

بروحيّ فيها والفؤاد لحاضر	تغرّبت عن «مرج» بجسمي وإنني
على أثر الحكم الإلهيّ سائر	تغرّبت عنها غير قالٍ وإنني
وأنّي إليها بالرجوع مُبادر	تغرّبت عنها كي أفورّ بحاجة
مقيلاً ولكن لا اضطراري أسافر	تغرّبت عنها لا سواها أريدها
ومن بهم أهل الزمان أفاخر	فكيف وفيها أهل وديّ وبيعتي
صبوراً ومن كل الرذائل طاهر	ففيها تقيّ عالم متفنّن

(ديبار، 2003: 87). ونجد الشاعر شعيب الكنكاوي— على قيد الحياة— أشقى بكاء لوطنه، رغم قرب إقامته منه في بنين، فسورّ لوعات قلبه، وخفقانه بهيجان البحر أو الطير:

وطني العزيز عندما ذكرته	والقلب يلقى مثل بحر عاشقا
ويسير بالقدمين حين لحظته	فكأنه طير يطير صبابة
مثل الحمامة حيثما فقّصته	كم بات مكتنبا حنانا مدهشا
لا تجزعن فالخير فيم كرهته	وعلا نداء من بعيد قانلا

(كبا، 2011: 573/2). ومثالا آخر لشعراء المنطقة الذين قرضوا الشعر للتعبير عن مشاعر شوقهم وحنينهم إلى أرض الوطن الشاعر مصطفى أن (ت. 2005م) في جيميته التي تكاد تتميز حزننا وشوقنا إلى وطنه، حين قال:

للأهل مبتعدا عن شاطئ العاج	هواي في اليوم أن أخطي بادلجي
رمانى الشوق في ضيق وإحراج	فإني صرت مشتاقا إلى وطني
عن أهله ضمن فصل ليله داج	كأنني كنت طفلا تاه مبتعدا
وسرت تيهها كولاّج وخرّاج	إني أجول ولا أرض سلوت بها
فالموج من مانها يعلو كأبراج	أرضي بها الزهر حول الماء مبتسما

(كبا، 2011: 574/2).

2.1.2.1.2. الحنين إلى مكة والمدنية

زيارة الأراضي المقدسة هو الحلم الذي يراود كل مسلم بأن يحظى بها. ولقد كان الشعراء على مرّ العصور والأزمان يعبرون عما يشعرون به تجاه هذه الأراضي المباركة بين بالك شوقاً وتوقاً، وبين مشتاقٍ يتمنى القدوم إليها. فالشعراء الأفارقة أيضا قد أبدعوا في الإفصاح عن شوقهم وحنينهم إلى هذه الأراضي، فجاءت قرائحهم لوصف ما يجدونه من اشتقاق. فهذا الشاعر الشيخ هارون الرشيد جلو (ت. 1983م) يقول في قصيدته "الشوقان":

قد كان لي جسما أو روحان	يا ليتني مذ كان لي شوقان
قد كان لي جسمان أو دمان	أو كان لي قلبان أو صبرنان
لي حيلة فتنازع الشوقان	شوقان يزدحمان في قلبي وما

شوقان شقا مهجتي وأراهما
شوق إلى حيث الركائب تنتهي
حيث الحطم وحيث بيت الله حي
حتى إذا خرج المطايا تحتذي
أرض أضيف للإله وضمّنت
الصالح، 2015: 567-568). ولا يخفى ما في هذه القطعة من أشواق إلى الأراض المباركة، عبّر عنها الشاعر بالعديد من الوسائل، منها؛ قوله: بيت الله، والحجر، وقوله: المدينة بقعة الرضون، وقوله: شوقان شقا مهجتي، وقوله: أيضا يا ليني مذ كان لي شوقان. ومن الشعراء الذين أضناهم الشوق إلى المدينتين المقدستين الشاعر محمد السنوسي غوث (ت.1956م) الذي أبدع في قصيدته "أمّ المدينة"، والتي تعكس عمق حنينه لزيارة الأماكن المقدسة، فيقول:

إذا ما عطشت ورمت الرّوى
فأمّ المدينة خير البلاد
كذاك الذي أمّها طاوياً
بلاد بها خير رسل الإله
وكنت حليف الطّوى والنّوى
ففيها رواء لباعي الرّوى
فيلفي بها ما يقيه الطّوى
وخير بريّاته قد ثوى

(كبا، مقابلة شخصية، 11 فبراير 2004). نلاحظ هنا مدى فصاحة الشاعر، وجزالة لغة شعره، وحسن سبكه، وحسن تصرفه في صوغ المعاني والأساليب.

2.1.2.2. الحنين إلى الزمان

أما الحنين للزمان فقد يكون لأيام وصال المحبوب التي انقضت ومضت أو لأيام الطفولة البريئة أو لأيام الشباب التي هي من أكثر فترات العمر ثراء بالأحداث والمشاعر الفياضة وغيرها. وقد ظهر ملامح الحنين إلى الزمن لدى شعراء المنطقة على النحو التالي:

2.1.2.2.1. الحنين إلى أيام العيد

وربما تشدّد لوعة الشوق خلال مناسبات العيد، التي يقضيها الإنسان بعيداً عن وطنه؛ لذا لم يُخفِ الشاعر السنغالي محمد الأمين عاج السنغالي (ت.1994م) أحزانه، فحكى مأساته مع زملائه من الطلبة الأفارقة في قضاء أحد أعياد الأضحى بالمغرب، فتغافل عنهم جيرانهم في مشاركتهم في الفرح، وأكل اللحوم، فقاوسوا مرارة الغربة واشتاقوا إلى أوطانهم في مثل هذه المناسبة:

من الصباح لوقت العصر ما شعبت
والله ذكرى ذا اليوم أضحية
لولا المعلم أهدى من ذبيحته
فإنه مدرك مأساة غربتنا
بطون إخواننا في مثل ما اعتادوا
يلهو بها في بلادي اليوم أولاد
عضوا غدا عيدنا لمن هادوا
وإنه في قرى الأعراب، سداد

(كبا، 2011: 574/2).

2.1.2.2.2. الحنين إلى أيام الشباب

نال البكاء على أيام الشباب والحنين إليه نصيباً وافراً من شعر المنطقة؛ إذ وجد شعراء في مرحلة الشيخوخة تمتلئ أشعارهم بذكر الشباب والحسرة عليه. ومن ذلك قول الشاعر فواد محمد أحمد (ت.1937م) في وصف المشيب في قصيدته "الشعرة البيضاء":

ودعت بالدمع أحلامي وآمالي
ولّى الشباب فلم أهنأ بلذته
دبّ المشيب برأسي فاهتزت له
فيا خيوط الأسي قد زدتي حزنًا
لم يُغن عنيّ لا جاهي ولا مالي
وأقبل الشيب مصحوباً بأهوال
من روعة، وذكرت الموت في الحال
فأجملي إنني أصبحت ذا بال

وقفت بين فصول العيش فاصلةً
بيضٌ ظواهرها، سودٌ بواطنها
رأيتها في سواد الشعر ظاهرةً
كأنك الحدُّ بين المرِّ والحالي
تفتّر مشرقاً عن غاربٍ صال
فذكرتني نفورَ العاشق السالي

(فواد، 1939: 98). ومن شعراء المنطقة الذين عبّروا عن حنينهم للشباب الشاعر علي باه السنغالي – على قيد الحياة – حين قال:

لي أربعون من الميلاد سنينا
واجعل إلهي خير العمر آخره
ألحقتي الله بالهادين من كملوا
يا نفس أوبي وتوبي توبة صلحت
ولي الشباب وربّي الله يكفيننا
واجعل ختامي بالاخلاص مقرونا
مروعة وقفوا إلهي والهدى ديننا
وحصلي الزاد بالتقوى وتبكيننا

(كبا، 2011: 431/2). ونمثل للشعراء الذين عبّروا عن مشاعر شوقهم وحنينهم إلى مرحلة الشباب والصبا بالشاعر الصحراوي مختار الحامد (ت. 1985م) حين يقول:

وينرجس ردّ الطفولة والصبا
إن كانت إلا نظرة عرضاً وقد
فرجعت أصغر والمشيب مقنعي
رفقا بمن ضحك المشيب بفوده
يا في عين هاتيك المهامة المطفل
أمست ممس راهبٍ متبتل
ومحنكي (من ذي تمام منحل)
فبيكيت حتى بلّ دمعى محملي
يا في سبيل الله من مترحل
ولقيته ولقتم في منزل
يوم الرحيل فعلت ما لم أفعل
ولقد صرفت على المشيل سويعة

(القشاش، 1996: 124-125).

2.2 معاني شعر الجنين

درسنا في المبحث السابق أبرز الأسباب التي ساعدت على ذبوع شعر الحنين لدى شعراء المنطقة، وفصلناه بشكل فيه غنية كافية وشفافية للقارئ. وبعده كان ولا بُد من الوقوف على معاني شعر الحنين لدى شعراء المنطقة. ولعل أهم هذه المعاني هو شوق الشاعر الإفريقي إلى وطنه، وتصويره مشاهد الوداع التي فطرت قلبه، وأثر هذه الغربة في نفس المغترب، ووصف ما يعاناه المغترب في أثناء اغترابه، وتذكره أيامه السعيدة في الوط، وملاعب الصبا والشباب، وتفضيله البقاء في الوطن مع ما يتعرض له من مأس على الرحيل والغربة. كذلك من المعاني الأخرى وصفه لحظات اللقاء، إن عاد إلى أرض الوطن، وإن لم يعد نراه يؤكد على البقاء على العهد والوعد، ثم يذكر الشاعر أسباب الاغتراب كونها من معاني شعر الحنين، إضافة إلى غلبة المعاني المعنوية على المعاني الحسية.

2.2.1 تصوير لحظات الوداع

مواقف الوداع من المواقف الإنسانية السامية، فهي لحظات من أصعب اللحظات في حياة كثير من الناس؛ حيث يعجز اللسان عن وصف ما بداخله من مشاعر. وإذا تصفحنا المصادر الأدبية في الأدب العربي الإفريقي فإننا نعثّر على هذه الظاهرة بشكل لافت للنظر. فقد رسم شعراء المنطقة مشاهد الوداع في شتى قصائدهم بشكل مؤثر، يبعث في النفس الكآبة والمرارة، والحزن. فممن صوّر لحظات الوداع الشاعر ابن المقداد السنغالي (ت. 1983م) الذي يقول عند مواعده امرأة يقال لها (أن):

البين من أن يا خلّي قد أنا
إن راعك البين منها قبل موقفه
وراعك البين لما أن من أن
ما الرأي إن ركبت (كمرّك) أو أنا

(صمب، 1978: 100/1). كانت تلك السيدة أتت إلى أنذر، وأنتت من تلك القرى التي على شاطئ نهر السنغال، وعادت

في سفينة كانت بريدا آنذاك يعرفها، ولا يزال يعرفها الكثير من سكان هذه الشواطئ. ونلاحظ في هذين البيتين كيف كان يتأسف الشاعر عند وداعه أن. ومن الشعراء الذين صوّروا ساعة الوداع الشاعر الشيخ محمد الهاشمي حين ودع والده محمد المنصور إلى الحج:

أُنذرتنا بالنوى الغرب في سحر
وفاء بين العشائين غراب نوى
وأودع القلب نار الحزن والضرر
من الحجاز ونادى الشيخ للسفر

(كبا، 2011: 599/2). وممن وصف لخطات الوداع الشاعر ألفا أحمد- على قيد الحياة- حينما التقى بشقيقه محمد الحبيب في دار الهجرة أثناء مناسك الحج، فودعه إلى فرنسا مقر عمله، قبل أن يعود هو إلى وطنه غينيا بيساو:

بكيت وما لحبي واشتياقي
فراق أخ شقيق ليس يغزي
ولكني لحنني بالفراق
لأحلاف المراء ولا النفاق
وهل ستزيع وحشتنا دموع
أم الادلاج في جنج الليالي
شكوت إلى الرحيم فيا لحنني
ويقول الشاعر محمد المختار بن حوّد الأنصاري المالي (ت. 1882م):
فلما رأيت الشوق لا بدّ قاتلي
هبلّ كأن الرحل فوق سراته
نهضت إلى أقتاد أعوج بازل
على قارح من ماء كرّوي ناهل
ويبيت نسيف البقل حول كناسه
يطاردها في الآل كل هجيرة
يشجّ بها أعلى الشّعاف وتارة
على مثله أجلو الهموم وأمنطي
نعم قد وردنا ماء هور غديّة
فقالنا لنا سوداء لا درّ درّها
أفي فدقد قفر محطّ المسائل
وزاد الذي بي من هوى غير زائل
فقلت الأهل من مجيب لسانل
إلى بنر تاغوتلّ أيدي الرواحل
بكيّت عليه بالدموع السوائل
وحنّت إلى دار السلام وصقّعها

(القشاط، 1996: 27-28).

2.2.2. وصف ما يعانيه المغترب في أثناء اغترابه

إنّ الشاعر المغترب قد يتكيّف في البيئة الجديدة التي يسكنها بعد مغادر وطنه ومسقط رأسه؛ لسبب من الأسباب، وقد لا يتكيّف. وفي حالة عدم التكيّف نرى صوته يرتفع بالشكوى والحنين، فينظم القصائد يحنّ فيها إلى وطنه، وقومه؛ بل وإلى لغته. فمن الشعراء الذين عبّروا عن شدة معاناتهم والألم؛ نتيجة لغريبتهم وبعدهم عن أوطانهم الشاعر سيدي عبد الله ولد أحمد دام (ت. 1867م)؛ الذي حنّ إلى وطنه وقومه ولغته قائلا:

أصابني بي الأيام أيا وأيما
نشأت بأرض لا أود بأهلها
فيا هميا لي من نوادي وهيما
أعز أناس في البلاد وأكرما
لديهم إذا خاضوا الأحاديث أبكما
كغربة باد لا يرى غير أعجما
خليلي ما ضاق الصدرو لغربة

ولا التهب ذكر صديق كماجد
يرد على الندمان بالكأس مثلها
تعد لدية ريبة الخل مأثما
وأي مجال خُصت فيه تقدما

(القشاش، 1994: 221). فالشاعر كما يبدو جلياً من خلال الأبيات كان في أوساط مجتمع لا يعرف لغتهم، كما لم يجد في ديار الغربية من يستحق أن يتخذه صديقاً له، فاشتكى من الحال التي هو فيها، وحنَّ لا إلى وطنه فحسب بل إلى قومه ولغته.

2.2.3. ذكر أسباب الاغتراب

إنَّ هناك أسباب عديدة مدعاة إلى الغربة والارتحال من أرض الوطن، عدَّ منها، طلب العلم، الرغبة في أداء فريضة الحج، الفرار من اضطهاد الحكام والسلطة، الرغبة في السفر والتنقل، والحروب. ومن خلال دراستنا لمضامين شعر الحنين لدى شعراء المنطقة أفينا على مجموعة من النماذج التي يمكن أن نمثل بها كأسباب للاغتراب والرحلة. من بينها قصيدة الغيني الحاج عبد الرحمن باه -على قيد الحياة- التي يذكر فيها سبب رحلته:

خرجت ناويا لبيت الله
وكان وفدنا منظما على
يوم الخميس شاكرا لله
وثلاثه أذكرهم على الولا
وصلت بالمطار في كوناكري
وحيث أيقن السواق أنها
قد بلغت حرارة تطيرها
وصولنا لاغوس ثم عنده
كان التحلل وحمد الباقي
بعد الطواف السعي والحلاق

(كبا، 2011: 541/2) فالشاعر من خلال هذه الأبيات يذكر لنا سبب غربيته، وهو زيارة الأراضي المقدسة؛ لأداء المناسك. ومن الشعراء الذين ارتحلوا من أوطانهم رغبة في السفر والتنقل الشاعر جرُّن حامد أن السنغالي (ت.1956م) الذي كان كثير الترحال. فقد نظم قصيدة في طريقه لزيادة أحد مشايخ زاوية الطريقة المرديبية في قرية يقال لها كحيل، يذكر فيها سبب رحلته، فقال:

أيها الراكب المجد ذميلا
قاصدة مغتة الأحبة بلغ
تقطع البيد بكرة وأصيلا
عني اليوم إن وصلت وصولا
سلت حقا إذا بعثت رسولا
قد غدى للزمان طرفا كحيفا
بعيون يريها سلسبيلا
سل سبيلا إليه واسل سواه

(صمب، 1978: 186/1). يبين الشاعر في الأبيات السابقة السبب الدافع إلى ترحاله، وهو الرغبة منه في زيادة ديار أحبته.

فهذا نكون قد وقفنا في الصفحات السابقة على بعض من معاني شعر الحنين في الأدب العربي الإفريقي من خلال استعراضنا لشعر شعراء المنطقة وقصائدهم المختلفة، التي تحمل هذه المعاني. فتعرضنا أثناءها على مواقف الوداع ولحظاته، وأثرها على نفسية الشعراء، بالإضافة إلى تعرفنا إلى وصف ما يعانیه المغترب في أثناء اغترابه، كما تعرفنا أيضا من خلال معاني شعر الحنين على أسباب الاغتراب.

الخاتمة

شعر الحنين فنٌ شعري أصيل يرتبط بالحياة، فهو من الفنون التي تعنى بتصوير جوانب من الحياة، وتكشف عن الكثير من الحقائق التي يغلفها التاريخ، ومن خلال دراستنا موضوع الحنين في الشعر العربي الإفريقي توصلنا إلى مجموعة من النتائج، أهمها هي:

أن ظاهرة الحنين كانت لها حضور كبير في الشعر العربي من الغرب الإفريقي. فقد كثرت ملامحه، وتعددت أسبابه، ودواعيه، ومثيراته المتمثلة في أطلال الأحبة، والرياح والأمطار، ولمع البرق، وتغريد الطيور، وزيارة طيف المحبوب ليلا، إضافة إلى تلك المواقف والأحداث التي مزّت ببعض الشعراء، كالفرق والطرود. أنه قد تبين من خلال البحث أن الرحلة والإبعاد والاعتقال وغيرها كانت تربة خصبة لإزدهار شعر الحنين من قبل الشعراء المبعدين عن أوطانهم وأهلبيهم. فصدر موضوع الغربة والحنين عن عاطفة صادقة، وإحساس مرهف،

ونفوس معذبة، تجرعت مرارة الغربة. فكان حنين بعض الشعراء إلى الوطن من أصدق ما قيل في هذا الاتجاه، وقد أَسْم في معظمه بسلامة الأسلوب، وبساطة المعاني والألفاظ، وروعة التصوير.

من خلال الصورة الفنية عند شعراء المنطقة توصل البحث إلى أن هؤلاء الشعراء قد تأثروا بالتراث العربي القديم في رسم الصورة الفنية، فاستخدموا كثيراً من المعاني والصور القديمة في التعبير عن أحاسيسهم ومشاعرهم من خلال حنينهم لأوطانهم وأهليهم، كما تأثروا ببيتهم، واستوعبوا ثقافة عصرهم. وظهر ذلك واضحاً جلياً في معانيهم وأفكاره، وصورهم وأخيلتهم، فأبدعوا صوراً مؤثرة يزدوج فيها القديم والجديد.

خَلَصَ البحث إلى أن شعر الحنين كان يصدر عن شعراء المنطقة الذين ارتحلوا عن أوطانهم، وحلوا في ديار غريبة بعيداً عن أوطانهم، بغض النظر عن الأسباب التي كانت وراء غربتهم، لكن اللافت للنظر أن شعر الحنين اقتصر على الشعراء الرجال دون الشاعرات من النساء، فلم يكن للمرأة حضور في شعر الحنين من خلال نظمها للأشعار.

وأخيراً، فما سقناه في هذا المقال من شعر الحنين في الأدب الإفريقي، لا يعدو أن يكون شذرات قليلة من فيض كبير. وقد لاحظنا أن الشعراء الأفارقة قد عبروا عن الحنين والشوق بمعانٍ بديعية، استخدموا فيها أصنافاً من أساليب البيان. فجاءت قصائدهم دقيقة الوصف، واضحة المعاني، جيدة السبك، تميل إلى الرقة. وقد تميز إنتاجهم الشعري بأنه عربي في وعائه اللغوي والأسلوبي، وإفريقي في ملامحه البيئية.

المصادر والمراجع

- ابن الرومي، علي بن العباس. (2003). ديوان ابن الرومي، تح: حسن نصار، القاهرة: مطبعة دار الكتب والوثائق القومية.
- ابن منظور، محمد بن مكرم. (1990). لسان العرب، بيروت: دار صادر، ط1.
- الأزدي، ابن دريد. (1344). جمهرة اللغة، تح: رمزي بعلبكي، بيروت: دار صادر، ط1.
- أغاك، عبد الباقي شعيب. (2003). الأدب الإسلامي في ديوان الألواري، بلون: مركز المحفوظات العربية، ط2.
- امرئ القيس، الكندي. (1985). ديوان امرئ القيس، تح: أبو الفضل إبراهيم، القاهرة: دار المعارف، ط4.
- انبا، الحاج محمد. (1988). خاتمة الدرر على عقود الجوهر في مدح سيد البشر، طوبى: المؤسسة السنغالية للطباعة.
- البرتلي، الطالب محمد. (1981). فتح الشكور في معرفة أعيان علماء التكرور، تح: محمد حجي، بيروت: دار الغرب الإسلامي.
- التميمي، مالك بن ريب. ديوان مالك بن ريب، حياته وشعره، تح: نوري حمودي، القاهرة: مجلة معهد المخطوطات العربية.
- التنبيكتي، أحمد بابا. (2000). معارج العصور، تح: فطمة الحارث - جون هانويك. الرباط: منشورات معهد الدراسات الإفريقية.
- جابتي، محمد كرنلا. (د.ت). الأقران الكويون، غامبيا: مخطوطة.
- جنيد، الوزير. (د.ت). ديوان شعر، نيجيريا: دن.
- الجوهري، اسماعيل بن حماد. (1990). كتاب الصحاح، تح: أحمد عبد الغفور عطار، بيروت: دار العلم للملايين.
- ديار، سيدي. (2003). شخصية المرحوم دناب واكي وآثاره، بحث التخرج في كلية الآداب واللغات والفنون والعلوم الإنسانية جامعة بماكو.
- زبادية، عبد القادر. (1974). مملكة سنغاي في عهد الأسقيين (1493-1591 م)، الجزائر: الشركة الوطنية للنشر والتوزيع.
- الزمخشري، جار الله أبو القاسم. (1998). أساس البلاغة، تح: محمد باسل بيروت: دار الكتب العلمية، ط1.
- السالمي، عمر. (1992). الكنز الأوفر في سيرة شيخ الإسلام في غرب إفريقيا الشيخ سالم الأكبر، باريس: البستان.
- الشفيع، أحمد الحسني. (لات). ديوان اللؤلؤ المنسوق في أشعار آل السوق، غاوي: مكتبة غاوي، مخطوط.
- الصالح، عمر محمد. (2015). الثقافة العربية الإسلامية في غرب إفريقيا، جدة: دار المنهاج، ط3.
- صمب، عامر. (1978). الأدب السنغالي العربي، الجزائر: الشركة الوطنية للنشر والتوزيع.
- طن ظوهو، غرب زاربا. (2002). محمد البخاري بن الشيخ عثمان بن فوديو، نيجيريا: شركة غسكيا، زاربا.
- الفراهيدي، الخليل بن أحمد. (1409). معجم العين، تح: مهدي المخرومي - إبراهيم السامرائي، لبنان: الأعلمي

للمطبوعات.

- فؤاد محمد أحمد، (1939). "الشعرة البيضاء"، مجلة الثقافة، مجلة أسبوعية للأدب والعلوم والفنون، العدد 52.
- القشاش، محمد سعيد. (1994). صحراء العرب، طرابلس: دار الرواد للطباعة والنشر، ط1.
- القشاش، محمد سعيد. (1996). نماذج من الشعر العربي في الصحراء، بيروت: شركة الملتقى للطباعة والنشر والتوزيع، ط1.
- كبا، عمران، (2011). الشعر العربي في الغرب الإفريقي خلال القرن العشرين الماضي، إيسيسكو: منشورات المنظمة الإسلامية للتربية والعلوم والثقافة.
- محمد أبوبكر، (2020). "مدخل إلى الأدب الإفريقي المالي"، كتاب المتون الكاملة للمؤتمر الدولي الثاني عشر للغات والدراسات الأدبية والثقافية، أنطاليا: 07-05 يونيو.
- محمد الصغير بن الحاج. (1888). نزهة الحادي بأخبار ملوك الحادي، انجي: مطبعة مدينة أنجي.
- الميداني، أبو الفضل أحمد. (1987). مجمع الأمثال، تح: محمد أبو الفضل إبراهيم بيروت: دار الجيل، ط2.
- ميغيري، محمد الطاهر. (1981). الشيخ إبراهيم إنباي السنغالي حياته وأراؤه وتعاليمه، كنو: دار العربية للطباعة والنشر، ط1.

KAYNAKÇA

- Ağaka, A. (2003). *el-Adabu'l-İslami fi divani el-İlverî*, İlwan: Merkezü'l-mahzufâtî'l-Arabiye, 2. baskı.
- Diabate, M. *el-Akrânu el-Kabaviyun* (Gambia: özel kütüphane, yazma eseri).
- el-Bartilî, M.(1981). *Fethu's-şükûr, fi ma'rifeti a'yâni ulemâ-itekrûr*, thk. Muhammed Hacı, Beyrut: Dârü'l-Garb el-İslami.
- el-Cevherî, İ. (1987). *eş-Şihâh*, thk. Ahmed' Abdulgafûr Attâr, Beyrut: Dâru'l-İlm, 4. baskı.
- el-Ezdî, İ. (1344). *Cemheretü'lüga*, thk. Remzi Ba'labakkî, Beyrut: Dâru Sâdır, 1. baskı.
- el-Keşşât, M (1996). *Nemâzicun Mine's-şii'r'il-Arabi fi's-Sahara*, Beyrut: Şeriketü'l-mülteka li't-tibaa ve'n-neşri ve'tevzi, 1. baskı.
- el-Keşşât, M. (1994). *Sahrâ-u'l- Arab*, Trablus: Dâru'r-Ruvâd li't-tibaa ve'n-neşr, 1. baskı.
- el-Meydânî, A. (1987). *Mecmu'u'l-emsâl*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, Beyrut: Dâru'l-Cîl, 2. baskı.
- el-Vezîr, Cüneyt. (trz.). *Dîvânü şî'r*, Nijerya, y.y.
- Enyâs, M. (1988). *Hâtimetü'd-dürer alâ ukûdi'l-cevher fi medhi Seyyidi'l-beşer*, Tuba, el-Müessese es-Senegalliye li't-tibaa.
- es-Sâgir, M. (1888). *Nuzhatu'l-hâdî bi ahbâri mulûki'l-hâdî*, Anja, Matbaatu Anja.
- es-Sâlimî, Ö. (1992). *el-Kenzu'l-evfer fi sîreti şeyh el-İslam fi garbi İfrikya*, şeyh Salim el-Akbar, Paris: el-Bostan.
- eş-Şefî, A. *Divânü'l-lu'lu el-mensûk fi eşâri âli's-sûk*, (Gao: Mektebetü âli şeyh Mahmud el-Hasanî, yazma eseri).
- et-Timbuktî, A. (2000). *Mi'râcu's-sûd*, thk. Fatma el-Hârif- Jon Hanvik, Rabat, Menşûretü Ma' had ed-Dirâsatü'l-İfrikya.

- Fuat, M. (1939). *eş-Şa'ratu'l-beyza*, Mecelletü's-Sekâfe, Mecelletün usbû-iyye li'l-âdâb ve'lulûm ve'l-funûn, sayı 55.
- İbn Manzûr, M. (1990). *Lisânü'l-'Arab*, Beyrut: Dâru Sâdır, 1. baskı.
- İbnü Rûmî, Ali. (2003). *Dîvânu İbn Rûmî*, thk. Hasan Nazar, Kahire, Matbaatu Dârü'l-kutub ve'l-vesâik 'il-kavmiyye.
- İmruü'l-kays, (1985). *Dîvânu İmruü'l-kays*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim. Kahire: Dâru'l-Maârif, 4. baskı.
- Kaba, İ (2011). *eş-Şi'ru'l-Arabî fi'l-garbi'l-İfki hilale'l-Karni'l-işrin el-mîlâdî*, Menşûrâti'l-munazzameti'l-islâmiyye li't-terbiye ve'l-ulum ve's-sekâfe, İSESKO.
- Maygarî, M. (1981). *Şeyh İbrahim Enyâs es-Senegalî Hayâtuhu ve ârâ-uhu ve teâlîmuhu*, Kano, Daru'l-Arabiye li't-tibaa ve'n-neşri, 1. baskı.
- Muhammed E. (2020). "Medhalun ila'l-edebi'l-İfrikî el-Mali", *Kitabu'l-mutûni'l-kâmile li'l-mu'temeri' d-devli es-sânî aşara li'l-lügati ve'd-dirâsâti'l-edebiyeye ve's-sekâfe*, Antalya: 05-07 Haziran.
- Salih, Ö. (2015). *es-Sekâfe el-Arabiyye el-İslamiye fi garbi İfrikya*, Beyrut: Daru'l-menahiç, 3. baskı.
- Samba, A. (1978). *el-Adabu'l-Arabi es-Senegalî*, Cezayir: eş-Şerike el-Vataniye li'n-neşir ve't-tevzii.
- Zemahşeri, E. (1998). *Esâsü'l-belâğa*. thk. Muhammed Bâsil 'Uyûnu's-Sûd. Beyrut: Dârü'l-kutubi'l-'ilmiyye.
- Zibâdiye, A. (1974). *Memleketu Songay fi ahdi el-Askiyyiîn (1493-1591)*, Cezayir: eş-Şerike el-vataniye li'n-neşri ve't-tevzii.
- Zûhû, G. (2002). *Muhammed el-Buhârî b. Şeyh Osman b. Fode*, Nijerya, Şeriketü gaskiya Zâryâ.

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Arş. Gör. Dr. Öznur YEMEZ
Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz
Dili ve Edebiyatı Bölümü
oznuryemez@gmail.com ORCID

ÖLÜMÜN SESİ (2011) SİNEMATİK
ANLATISINDA TRAVMA SONRASI
STRES BOZUKLUĞUNUN TEMSİLİ VE
ANALİZİ

THE REPRESENTATION AND ANALYSIS
OF POSTTRAUMATIC STRESS DISORDER
IN THE MOVIE NARRATIVE THE
MONITOR (2011)

Geliş / Submitted / Отправлено: 29.12.2020

Kabul / Accepted / Принимать: 11.03.2021

Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Yemez, Ö. (2021). Ölümün Sesi (2011) Sinematik Anlatısında Travma Sonrası Stres Bozukluğunun Temsili ve Analizi. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 70-86.

Yemez, Ö. (2021). The Representation and Analysis of Posttraumatic Stress Disorder in The Movie Narrative The Monitor (2011). *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 70-86.

 10.29228/kesit.48648

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

ÖLÜMÜN SESİ (2011) SİNEMATİK ANLATISINDA TRAVMA SONRASI STRES BOZUKLUĞUNUN TEMSİLİ VE ANALİZİ

THE REPRESENTATION AND ANALYSIS OF POSTTRAUMATIC STRESS
DISORDER IN THE MOVIE NARRATIVE *THE MONITOR* (2011)

Arş. Gör. Dr. Öznur YEMEZ

Öz: Bu çalışma, intihar ve cinayet motiflerinin çerçevelediği Norveç yapımı *Ölümün Sesi* (2011) filmi travma kavramı ve karakter-odaklayıcı anlatısal tekniği üzerinden irdelemiştir. Yönetmenliğini ve senaristliğini Pål Sletaune'in yaptığı, başrollerini Noomi Rapace ve Kristoffer Joner'in paylaştığı sinematik anlatı, aile içi şiddete maruz kalmasının ardından sosyal hizmetler tarafından koruma altına alınan karakterin hikâyesini karakterin gözünden zaman zaman geri dönüşler yaparak anlatmaktadır. Kocasını boğarak öldürmüş ve hemen ardından intihar etmiştir, ancak karakter travmaya bağlı olarak amnezi geliştirdiğinden bunları belleğinden silmiştir. Oğlunun hala hayatta, kocasının ise peşlerinde olduğunu sanan karakter bu olay sonrasında topluma uyum sağlayamamış ve dili reddetmiştir. Bu bağlamda, karakterin anlatı boyunca deneyimlediği işitsel ve görsel halüsinasyonlar, bunlara eşlik eden uykusuzluk ve kabuslar travma sonrası stres bozukluğu semptomları olarak analiz edilmiştir. Buna göre toplumsal cinsiyet rollerinden eş ve anne rollerinin yüklendiği karakter her iki rolde de başarısızlığa uğramış ve bu durum travmanın şiddetini arttırmıştır. Çalışma, başkarakterin yaşadığı travmayı ve bunu takiben gelişen amnezisini, buna bağlı olarak sergilediği semptomları travma ve ilgili kavramlar açısından analiz eder ve karakterin benlik algısının zedelendiğini, çözüme kavuşturulamayan travmanın da etkisiyle gerçeklikle bağının koptuğunu ve psikotik bozukluğun baş gösterdiğini savlayarak örnekleriyle gösterir. Ayrıca kullanılan sinematik teknikten dolayı örtük ve tarihsel izleyicinin bu olgudan ancak anlatı sonunda haberdar olması başkarakterin travmasını yeniden deneyimleyerek bir bakıma empatik travma yaşamasına yol açtığı ve bu durumda travmatize olmuş bir karakterin karakter-odaklayıcı ve monitorite aracı olarak kullanılmasından kaynaklandığını göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Travma, Kayıp, Yas, Psikoz, *Ölümün Sesi* (2011)

Abstract: The present study analyses the Norwegian film framed with the motifs of suicide and murder, *The Monitor* (2011), in terms of trauma and related terminology and the narrative technique of the character-focalizer. Written and directed by Pål Sletaune and starring Noomi Rapace and Kristoffer Joner, the movie centres

around a traumatized woman who was taken under protection by the government after being exposed to domestic violence and narrates the story through the use of flashbacks. Her son was killed by her husband who then committed suicide, but the character becomes unable to remember these facts due to amnesia. Supposing that the son is still alive with her and the husband in search of them, the character cannot adapt herself to society and rejects language in the aftermath of trauma. This study analyses her recurrent nightmares and insomnia as well as hallucinations and delusions within the context of post-traumatic stress disorder and related concepts. In this respect, she fails to perform both social gender roles for whom the roles of wife and motherhood are ascribed and her self-perception as a woman is damaged in a way that the trauma she experiences develops into psychosis and causes the protagonist to lose her touch with reality. Moreover, due to the cinematic technique prevailing the filmic narrative, the implied and historical audience becomes aware of the traumatic events at the end of the film, re-experiencing the trauma of the protagonist and having empathic trauma at the same time. The study accordingly suggests that this is owing to the use of the protagonist as a character-focalizer and monitor in the narrative.

Keywords: Trauma, Loss, Mourning, Psychosis, *The Monitor* (2011)

GİRİŞ

Bize göre annelik öyle ağır bir yükür ki geri kalan her şeyi erkekler taşımalıdır.
Charlotte Perkins Gilman

Sinematik anlatılarda karakterlerin içinde buldukları ruh hali, deneyimledikleri kişilik ya da duygudurum bozuklukları ve çözüme kavuşturulmamış travmaları dramatik çatışmanın oluşmasında büyük bir önem arz etmektedir. Bu tür kişilik ya da karakter yapısına ya da travma geçmişine sahip karakterlerin merkeze alındığı ve öznel kamera açısının kullanıldığı anlatılarda ise örtük ya da tarihsel izleyicide merak hissi uyandırmak, anlatı sonunda kafa karışıklığı ve şaşkınlık oluşturabilmek amacıyla olay örgüsü karakter-odaklayıcı olarak bu karakterlerin gözünden aktarılabilen ya da geri dönüşler¹ yapılarak karakterler anlatıcı olarak konumlandırılabilir. Nitekim filmin adıyla da (*The Monitor*) koşut biçimde odaklayıcı işlevi gören karakterin ürettiği monitorite sayesinde gerçekte “olan” ile görsel anlatıda “aktarılan” arasındaki hiyerarşi değişmektedir:

Böylece okur [izleyici] odaklayıcı unsurun (bu anlatıcının bizzat kendisi ya da bir karakter olabilir) iç dünyası, psikolojik durumu, hayal gücü ve zihin yapısına nüfuz edebilir. Buna göre, anlatımın yarattığı otoriteye ek olarak odaklama söz konusu olduğunda monitorite’den bahsetmek gerekir. Monitorite, anlatısal metinlerin sadece anlatma

¹ Zamanda ve mekanda geri dönüşler daha ziyade “travmatize karakterin travmaya sebep olan olaylarla karşı karşıya gelmesini temsil etmekte”dir (Altındış, 2018: 32).

otoritesi değil, görme ve algılama otoritesi de ürettiği, ancak bunun anlatıcı unsur ile karakterler arasında hareketli bir yapıya sahip olduğu, zaman zaman anlatıcı otoriteyi sarstığı hatta onu ters yüz ettiğini savunmaktadır (Çıraklı, 2015: 27).

Monitorite aracılığıyla sinematik anlatı sonunda başkarakterin yaşadığı sanrıdan ve halüsinasyonlardan izleyici de payını almakta, bir nevi onunla aşırı özdeşleşim yaşamakta ve senarist/yönetmen de amacına ulaşmaktadır. Geçmişte yaşadığı travmaları geride bırakmakta başarısızlığa uğramış bir kadın karakterin merkeze alındığı *Ölümün Sesi* (2011) filminde de benzer bir durumla karşılaşmaktadır. Adı geçen sinematik anlatıda karakter-odaklayıcı olarak konumlandırılan başkarakterin gözünden bütün olay örgüsü aktarılmış ve monitorite aracılığıyla gerçekte olanlardan ziyade deneyimlenenler perdeye yansıtılmıştır. Bu çalışma bu bağlamda filmi travma sonrası stres bozukluğu ve ilgili kavramlar açısından ele almakta ve konu edilen sinematik çatışmanın odaklayıcı olarak kullanılan karakterin deneyimlediği travmalardan kaynaklandığını göstermeyi amaçlamaktadır. Başvurulan öznel kamera açısından dolayı izleyici başkarakterin travmasını anlatı boyunca yeniden yaşantılamakta, anlatı sonunda ise bir tür empatik travmaya maruz kalmaktadır. Buna göre izleyicinin başkarakterin travmatik geçmişinden tamamen habersiz olması temsil edilen olayların gerçekliğine inanmasını sağlamak ve anlatının sonunda da durumun adlandırılmasının/yorumlanmasının kısmen ona bırakılması zihninde karışıklık yaşanmasına yol açarak yönetmen/senaristin amacına ulaşmasını sağlamaktadır. Böylece Aristo'nun *Poetika'*sında belirttiği gibi izleyici "acıma ya da korku" (2008: 8) duyarak bu hislerinden bir nevi arınmakta ve anlatı da asıl fonksiyonunu yerine getirmektedir.

1. Kuramsal Arka Plan: Travma, Travmatik Yaşantı, Travmatize Özne ve Dil

Travma; kişinin "gerçek ya da algılanan bir ölüm ya da yaralanma içeren, ya da kendisinin veya başkalarının fiziksel bütünlüğüne tehdit oluşturan olay veya olaylar yaşamayı, tanık olmasıdır" ve "bireyin verdiği tepkiler yoğun korku, çaresizlik veya dehşet içerir" (Herbert, 2016: 19). Bir olayın ya da durumun travmatik olarak değerlendirilebilmesi için olası yaralanma ya da ölüm tehdidi veya riski barındırması gerekmektedir. Bu bağlamda travmatik olay öznenin ruhsal ya da bedensel bütünlüğü için tehdit oluşturmaktadır. Bu açıdan travmanın fiziksel ve duygusal istismar veya ihmale tanık olma ya da kurban olma durumlarını da kapsadığı söylenebilir. Bir bütün olarak travmatik yaşantı sebep ve etki açısından kişiden kişiye farklılık gösterebilen öznel bir deneyimdir. Bu yüzden öznenin travmatik olarak tanımladığı/algıladığı durum ya da olay ve buna karşı gösterdiği ruhsal tepkiler ve iyileşme süreci değişkenlik gösterebilir. Travmatik yaşantının gerçekleştiği yaş aralığı da travmatik etkinin şiddetini ve iyileşme süresini etkilemekte ve çoğunlukla öznenin ruhsal bütünlüğünde kalıcı izler bırakmaktadır. Bu bakımdan erken çocukluk döneminde yaşanan travmatik anlar, olaylar ya da durumlar kişiliğin şekillenmesinde ve bilincin yapılanmasında büyük bir rol oynamaktadır. Adler, öznenin yaşam üslubunun² oluşumunda ilk çocukluk anılarının önemine vurgu yapar ve bu dönemde

² Adler (2016) yaşam üslubu kavramını şöyle tanımlamaktadır: "Belli tutumlar da yaşam karşısındaki toplu tutumun dışavurumudur ki bunu da biz yaşam üslubu olarak nitelendiriyoruz" (117). Adler'e göre yaşam üslubu çocuk "dört, beş yaşına geldiğinde saptanır ve artık bu üslubu doğrudan değiştirme olanağı kalmaz" (154).

edinilen anılardan en yıkıcı olanını ölüm olayına tanık olma olarak adlandırır. Yakın çevresinden birinin aniden ölümüne tanık olan çocukların “ruhları dikkati çekecek derecede etkilenir bu durumdan” (Adler, 2016: 107) ve verdikleri ruhsal tepkiler iki ana başlıkta kategorize edilebilir: “Bu gibi çocuklardan bazıları hastalıklara karşı yakınlık gösterir. Daha başkaları ise hastalıklı bir kişiye dönüşmeksizin tüm zamanlarını hastalık ve ölüme karşı savaşmakla vakit geçirirler” (107). Çocukluk döneminde yaşanan bu tür bir travma, yetişkinliğe kıyasla daha yıkıcı ve uzun süreli psikolojik bir etkiye yol açmaktadır. Freud ise travmanın kökenini çocukluk çağı cinsel deneyimine indirgemiş ve “kaynağında nevrotik olan, yani histeri³ sonucu oluşan felç” (Storr, 2019: 23) arasında bir ilişki kurmuştur. Buna göre, histerikler travmatik anımsamalardan ve retrospektif bellekten muzdariptir ve bu anımsamalar “her durumda ızdıraplı, utanç verici ya da ürkütücüydü” (Storr, 2019: 25). Yoğun acı veren bu anıları bilinçten uzaklaştırmak için baskılama tekniğine başvurulmaktaydı ve “ilk savunma sistemi olan baskılama, nevrozun psikanalitik teorisinin mihenk taşı oldu” (Storr, 2019: 25). Freud daha sonraları çocuklukta yaşanan baştan çıkarma durumunun yetişkinlikte nevroza yol açmasa bile “travmatik deneyime bilinçli bir giriş” (Storr, 2019: 31) olduğunu savunmuştur. Bu açıdan “histeri psikolojik travmanın neden olduğu bir durumdu” (Herman, 2016: 15). Adler ve Freud’un vurguladığı gibi çocukluk çağında deneyimlenen travmatik olaylar⁴ çoğunlukla hatırlanmaz, ancak kişiliğin oluşumunda rolü büyüktür ve yetişkinlikteki etkisi süregündür. Bu dönemde herhangi bir travma yaşamamış olanların çocukluğuna dair anıları tazedir ancak “travması olanlarda ise travmanın gerçekleştiği yaş dilimi silinmiştir sanki. Söz konusu döneme ait hiçbir anı ve yaşantı yoktur” (Öz, 2017: 23). Bu duruma “dönemsel unutmama” adı da verilmektedir (Herman, 2016: 9). Aslında travmayı travmatik olmaktan çıkarabilecek ve çözüme kavuşturmada atılacak ilk adım travmatik yaşantıyı anımsayabilmektir çünkü “hatırlayamamanın asıl sebebi organizmanın kendisini korumaya almasıdır” (Öz, 2017: 23-24).

Travma, oluşum şekli ve kapsamı bakımından kendi içinde gruplara ayrılmaktadır: “insan kaynaklı felaketler (trafik kazaları, yangınlar, bina çökmesi vb.), doğal afetler (sel, deprem, kasırga) ve şiddet, suç ve terördür” (Herbert, 2016: 20-21). Bunun dışında bizzat travma yaşamamış ya da travmatik bir olaya tanık olmamış olsa da travmatize olmuş insanlardan etkilenerek aynı psikolojik tepkileri gösterme durumu da vardır; buna “empatik travma” (Öz, 2017: 27) denilmektedir. Travmatik olayı diğerlerinden ayırt eden esas özelliği apansız vuku bulmasıdır; bu açıdan özneye yeni duruma zihinsel ya da fiziksel olarak uyum sağlama/hazır olma olanağı sunmaz. Böyle durumlarda “bedenimizin hayatta kalma sistemi görevi devralır” (Herbert, 2016: 24) ve travmatik deneyimle baş edebilmek için olay/an sırasında rutin dışına çıkan davranışlar sergilenir. Bu açıdan travmatik deneyimi anlamak/anlamlandırmak ve travmatik duyguyu metabolize etmek travma sonrasını takiben gelişen bir durumdur. O halde travma,

³ Histeri kavramını literatüre kazandıran Hipokrat’tır, ancak sistematik olarak histeri çalışmalarını başlatan Fransız nörolog Jean-Martin Charcot’tur. Histeri sözcüğü hysteria sözcüğünden türemiştir ve uterus (rahim) anlamına gelmektedir. Freud “erkeklerdeki histeri ve telkin yoluyla histerik felç yaratma fikirleri” (Freud, 2016: 19) nedeniyle erkeklerin histeriye yakalanmasının olanaksız olduğunu söyleyen Tıp Cemiyeti’nin yoğun tepkileri sonucu cemiyetten ayrılıp akademik hayattan vazgeçmiştir.

⁴ Bu dönemdeki travmalar yetişkinlikte hatırlanmayabilir ancak “özellikle 0 ile 3 ve 3 ile 6 yaşlar arasında yaşanan travmalar, insanın hayatında son derece etkilidir” (Öz, 2017: 22).

“vuku bulurken metabolize edilemeyecek kadar yıkıcı olan çok yoğun ve baskı dolu bir olaya verilen geç kalmış bir tepki” (Bond ve Craps, 2020: 4) olarak da tanımlanabilir. DSM-V’te travma ve stresle ilgili bozukluklar genel başlığı altında toplanan travmaya verilen bu tepkiler; tepkisel bağlanma bozukluğu, sınırsız toplumsal katılım bozukluğu, travma sonrası stres bozukluğu, akut stres bozukluğu ve uyum bozukluğu alt başlıkları altında kategorize edilmiştir. Ayrıca bu tepkiler genel olarak “travma deneyimini yoğun bir şekilde tekrar tekrar yaşadığınız birinci grup ile hissiz, kendinizi bütün duygularından kopmuş hissettiğiniz ikinci grup” (Herbert, 2016: 25) arasında süregelen döngülerle devam etmektedir. Bu çalışma kapsamında ele alınan travma sonrası stres bozukluğu ise çeşitli ruhsal ve fiziksel belirtilerle ortaya çıkmaktadır. Bu belirtiler şu şekilde özetlenebilir:

- “Travmayı tekrar yaşamak⁵
- Hissizlik ve Kaçınma Tepkileri
- Yüksek Uyarılma Tepkileri (aşırı uyarılma)” (Herbert, 2016: 26-37)

Bu belirtilerin yanı sıra; depresyon, içe kapanma, dissosiyatif amnezi, suçluluk duygusu, duygulanımda olumsuz değişimler, dış dünyaya ilginin azalması, özbakımda azalma, kendine ve topluma yabancılaşma, sevebilme ve hayattan zevk alabilme yetisinin kaybı, yeme sorunları ve sebepsiz öfke patlamaları da ortaya çıkabilmektedir. Bütün bunların bir sonucu olarak travmatize olmuş özne “toplumsal, mesleki ya da diğer işlevsel alanlarda göze çarpan bir biçimde stres ve bozulma” (APA, 2013: 272) yaşamaktadır. Bozukluğa eşlik eden depersonalizasyon ve derealizasyon gibi dissosiyatif belirtiler de bulunmaktadır. Depersonalizasyon “benlik/kendilik algılamasında ya da deneyiminde yaşanan bir değişim” (Phillips vd., 2001: 146) olarak tanımlanabilir. Bu bozukluktan muzdarip olanlar çoğunlukla “kendi zihinsel süreçlerini ya da bedenlerini sanki dışarıdan gözlemlemektedir” (APA, 2013: 272). Derealizasyon ise “çevrenin gerçekdışı olduğuyla ilgili kalıcı ya da tekrarlayan deneyim” (APA, 2013: 272) durumudur. Travma sonrası stres bozukluğu sıklıkla travmatik olaya maruz kaldıktan sonraki ilk üç ay içerisinde başlar (APA, 2013: 276) ve kendi içerisinde kimi zaman aylar, kimi zaman yıllar süren öznel bir deneyim biçiminde devam eder.

Travmatik deneyim öznede bedensel ve ruhsal tepkiler yaratmakla kalmaz; aynı zamanda travmatize olmuş öznenin dille olan ilişkisini de tamamen zedeler. Bilinçsiz bir suskunluğa itilen özne, travma sırasında ve sonrasında yaşanan duyguları ve olayları metabolize edemezse durumunu nevrozdan psikoza dönüştürebilir ve nihayetinde gerçeklikle birlikte öznelliğini de yitirebilir. Travmatik deneyim üzerine konuşmak bunu aşabilmenin ve bununla yüzleşebilmenin ilk yoludur. Aynı zamanda travmatik an ya da olayın bilinç düzeyinde algılanmasını sağlar. Bu durum zamanla travmatik olay ya da eylemin anlamlandırılmasını ve travmanın çözüme kavuşturulmasını mümkün kılar. Bu sayede özne travmayla birlikte yok olmaktan kurtulur. Travma öznel bir deneyim olduğundan travmatik olay sonrasında dilin

⁵ Travmayı tekrar yaşamak daha ziyade “olayla ilgili istenmeyen anıların rahatsız edici imgeler, kâbuslar ya da geri dönmeler şeklinde ortaya çıkmasıyla travmatik olayı tekrar deneyimlemektir” (Yehuda, 2002: 108).

kendisine verilen tepkiler de bütünüyle öznelidir. Özne travma sonrasında tamamen suskunluğa gömülüp kendi sonunu hazırlayabilir; dilin kaygı-ceza mekanizması olarak işlemesi özneyi yıkıcı suskunluğa ve dilin reddine sürükleyebilir. Bu daha ziyade travmatik deneyimi tamamen ya da kısmen inkâr etmekle ya da görmezden gelmekle eşdeğerdir. Kimi zaman travmayı çözüme kavuşturamayan özne güçlü fakat bilinçsiz bir ölme/öldürme arzusu hissedebilir; bunu bilincine dökerek kendi yaşamına son verebilir. Bu bağlamda seçilen intihar yöntemi de travmatize olmuş öznenin bilinçaltını ele vermek açısından önem arz eder. Freud intihar metotlarını öznenin bilinçaltında yatan arzuların dışavurumu ve tatmini olduğunu vurgular ve seçilen intihar yöntemlerinin altında yatan asıl anlamları şu şekilde yorumlar:

Muhtelif intihar metotların her birinin cinsel bir dileğin yerine gelmesini temsil ettiği bütün psikanalistler tarafından uzun zamandan beri bilinmektedir. Kendini zehirlenmek= hamile kalmak; boğulmak= bir çocuk taşımak; kendini yüksek bir yerden aşağıya atmak= bir çocuğun dünyaya gelmesi (Freud, 2018: 52).

Bu bağlamda özneyi kimi zaman intihara sürükleyen ve çoğunlukla özneliğini yok eden travmatik an ve travmatik deneyimin yapısıyla ilgili şunlar söylenebilir:

Travmatik an sona erse bile travmatik deneyimin süregeldiğini ve travmatik anın/olayın bellekte öykü ya da anlatı formunda değil, daha ziyade imgesel (görsel aşan imge) ve duygu olarak muhafaza edildiğini fark etmekteyiz. Bu muhafaza yeniden yazılmaya müsait olmayan kompakt, parçalanmayan somut bir nesneyi barındırmaktadır (Yemez, 2019: 266).

Bu açıdan travmatik olay ya da an sonrasında verilen ruhsal tepkiler ve dille olan ilişki öznenin travmatik deneyimini çözüme kavuşturması bakımından önem arz etmektedir. Bu bağlamda bu çalışma bahsi geçen sinematik anlatıyı başkarakterin travmatik semptomları açısından ele almakta ve karakter-odaklayıcı olarak konumlandırılan karakterin travmasını monitorite aracılığıyla aktardığı için filmin daha ziyade travma anlatısı olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Öznel kamera açısından dolayı tüm kurgusal mekanlar ve zamanlar travma sonrası stres bozukluğu semptomları sergileyen kadın karakterin gözünden aktarılmış ve anlatı sonunda olanlar ile aktarılanlar arasındaki fark ya da çelişki örtük ya da tarihsel izleyicinin de empatik travma yaşamasına yol açmıştır.

2. Sinematik Anlatının Analizi: Travmatize Olmuş Bir Karakter Olarak Anna'nın Portresi

Anna, aile içi şiddete maruz kalmasının ardından sosyal güvenlik kurumu tarafından koruma altına alınmış genç bir kadın ve annedir. Deneyimlediği şey hem bedensel hem de ruhsal bir travmadır; üstelik evliliği süresince duygusal ve fiziksel istismara da uğramıştır. Dahası, son olayda sekiz yaşındaki oğlu Anders de onunla birlikte şiddete maruz kalmıştır ve raporda yazılanlar baz alındığında durumun şu şekilde vuku bulduğu anlaşılmaktadır: *"Babası, çocuğun başını suyun altında tuttu. Yaşadığı travmatik olay çocuğun üzerinde olumsuz etkiler bıraktı."* İki yıl önce maruz kaldığı en son şiddet vakasında kocasının oğlunu boğarak öldürmesine ve hemen ardından intihar etmesine şahit olmasına rağmen Anna oğlunun hala hayatta olup kendisiyle

aynı dairede yaşadığını ve kocasının da her ikisinin peşlerinde olduğunu sanmaktadır. Polis memurlarından birinin anlatının finalinde Helge'ye belirttiği gibi "[Anna] Orda [evde] tek başına yaşıyordu. Oğlu iki yıl önce öldürüldü. Eski kocası her ikisine de şiddet uyguluyordu; adam kendini de, çocuğu da öldürdü." Anna sinematik anlatı boyunca yaşadığı travmaya bağlı olarak travma sonrası stres bozukluğu belirtileri gösteren bir karakter olarak temsil edilmektedir ve bu bozukluk, anlatı zamanı baz alındığında, yaklaşık olarak iki yıldır devam etmektedir. Anna evliliği süresince maruz kaldığı travmalar haricinde iç içe geçmiş ve birbirini takip eden üç büyük travma yaşamıştır: bizzat kendisinin uğradığı ve ne kadar süredir devam ettiği belirtilmemiş olan fiziksel ve psikolojik travma, oğlunun uğradığı bedensel ve ruhsal travma ve ardından gelişen katli, son olarak kocasının gözleri önünde intihar etmesi. Bu açıdan hem bizzat travmaya maruz kalmış, hem de kendi dışında birinin (oğlunun) deneyimlediği travmaya şahit olmuştur. Anna buna bağlı olarak travma sonrası stres bozukluğu geliştirmiştir ve anlatının başından sonuna dek bu bozukluğa uygun çeşitli zihinsel ve fiziksel belirtiler göstermektedir.

Anna, film anlatısında karakter-odaklayıcı konumundadır ve tüm olay örgüsü onun gözünden izleyiciye ve ekrana aktarılmıştır. Öznel kamera açısı da denilen bu sinematik teknik sebebiyle örtük ve tarihsel izleyici dış dünyayı ve kurgusal çevreyi onun bakış açısından algılamaktadır. Anlatıda ayrıca monitorite tekniği de kullanılmış; aslında olanlar ve görsele aktarılanlar arasındaki yapı ve hiyerarşi değişmiştir. Bu yüzden izleyici Anders'in ve kocasının öldüğünden ancak anlatı sonunda haberdar olmaktadır; anlatı süresince Anna'nın gördüğü halüsinasyonları görerek Anders'i onunla birlikte sanmaktadır. Anna'nın bu duruma bizzat şahit olmasına rağmen retrospektif belleğinde kocasının ve oğlunun öldüğü gerçeğini silmiş olması travma sonrası stres bozukluğunun nevrozdan psikoza evrilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Mevcut gerçek yüzleşemeyeceği ve kaldıramayacağı kadar ağır olan Anna gerçeği değiştiremeyince bir nevi algısını değiştirmiş ve travmatik kopmadan sonrasını silmiştir. Yaşadığı bu durum dissosiyatif amnezi ya da diğer bir tabirle dönemsel unutmadır ve travma anına dek olan her şeyi net olarak hatırlamasına rağmen travmatik olayın kendisini ve sonrasını belleğinden tamamen silmiştir. Deneyimlediği bu psikoza seyirci de yaşamakta ve geliştirdiği işitsel ve görsel halüsinasyonlara Anna onu da ortak etmektedir. Böylece sinematik anlatı sonunda örtük ve tarihsel izleyici de Anna'nın travmasına maruz kalarak bir nevi empatik travma yaşamakta ve korku ve acıma duymaktadır.

Anna'nın öznel travma yaşantısının nevrozdan psikoza evrilmesinde, ya da diğer bir ifadeyle gerçeklikle bağının kopmasında, oğluna aşırı derece bağlı olması büyük bir rol oynamaktadır; yaşadığını sandığı oğluna da söylediği gibi "*Annenin seni ne kadar sevdiğini ve sensiz yaşamayacağını biliyorsun.*" Anna bu bağlamda toplumda yalnızca eş ve annelik görevlerini üstlenmiş ve her iki toplumsal rolde de başarısızlığa uğramış bir kadındır. Hayal ürünü olan ve hezeyanlarını arttıran dış bir faktör olarak göze çarpan Greta ve apartman görevlisi olduğu halde sosyal güvenlik memuru sandığı Oli'ye söyledikleri bu durumu doğrular niteliktedir:

Oli: *Bize söyledikleriniz hakkında bir araştırmayı daha yeni tamamladık. Bize söylediklerinizde tam olarak doğru olmayan şeyler var mıydı? Bize öğretmen olduğunuzu söylemiştiniz ama hiç bir okulda çalıştığımıza dair kanıt yok.*

Anna: *Çalışmayı istemiştim.*

Anna tüm benliğini ve kimliğini annelik ve eş kavramları/rolleri etrafında şekillendirmiştir. Bu iki rolü de eşzamanlı yitirmesi ve her ikisinde de başarısızlığa uğramış olması yaşadığı travmanın şiddetini arttıran sosyolojik bir unsurdur. Anna, Jung'un sözünü ettiği Kutsal Kâse mitinde adı geçen Parsifal'in annesi Heart Sorrow'a benzetilebilir; "belki de Parsifal'in annesi, kadın birey olmayı bilmeyen, varlığını ancak bir anne olduğu sürece devam ettirebilen ve o rol elinden alınca da psikolojik açıdan ölen kadın türünün temsilcisi idi" (Johnson, 2018: 59). Bu açıdan Anna da, Heart Sorrow gibi, oğlunu yitirince önce ruhen sonra da bedenen ölen bir annedir. Hayatını oğlunun varlığı etrafında şekillendiren, var oluşunu ona adayan, onu kaybedince onunla birlikte yok olan bir annedir. Tuttuğu günlükte kendiyile ilgili kullandığı ifadeler de durumu doğrular niteliktedir: "*Tek düşünmem gereken kişi oğlum Anders. Onsuz ben bir hiçim.*" Anna oğlundan ibaret dünyasında travma öncesi ve sonrasında kendini sonsuz bir sosyal izolasyon döngüsüne kaptırmıştır; oğlunun da söylediği gibi "*Babam hiç arkadaşım olmadığını söylüyor.*" Dikkat çeken diğer bir nokta ise travma sonrası takiben gelişen zaman aralığında bir cep telefonu bile edinmemesidir; bu da dış dünyadan/dış gerçeklikten tamamen kopuk bir şekilde kendi iç dünyasında kendi iç gerçekliğinde yaşamakta olduğunu imlemektedir. Bu sebepten psikozu her geçen gün kötüleşmektedir.

Resim 1: Anna ve halüsinasyon ürünü olan oğlu Anders

Anna, dissosiyatif amnezi geliştirmesinin yanı sıra travma sonrası yüksek uyarılma tepkileri göstermekte ve bilincinde olmasa da her an travmatik olayın tekrar edeceğinden tedirginlik duymaktadır. Geceleri uyku sorunu yaşamakta, kâbuslar görmekte, kapıların kilitli olup olmadığını kontrol etmekte, perdeleri kapalı tutmakta ve süregelen bir huzursuzluk içinde bulunmaktadır. Travmatize olmuş bir karakter olarak anlatı boyunca toplumdan soyutlanmış ve kendine yabancılaşmış biri olarak temsil edilir. Buna bağlı olarak dış dünyada uyum sorunları göstermektedir. Ürkek beden dili ve dille kopuk ilişkisi yaşadığı travmanın doğrudan sonuçlarıdır. Anders'i okula bıraktığı sanrısı yaşadığı zaman okul bahçesinde oturup bekler; gerek beden dili gerekse bilinçli suskunluğuyla travmatik etkininin şiddetini de gözler önüne serer. Yaşadığı travma dış dünyaya olan ilgisini tamamen azaltırken aynı zamanda travmatik olayı tekrar yaşama korkusu ve kaygısını yaratmıştır. Dili de reddeden Anna sadece hayali Anders'le iletişim kurmakta ve zorunlu olmadıkça depresif ve yıkıcı suskunluğundan asla ödün vermez.

mektedir. Kristeva, depresyon ve dil arasındaki doğrudan ilişkiye dikkat çekmekte ve tanımlanmamış/adı konulmamış kederin öznenin dili reddetmesine ve suskunluğa gömülmesine yol açtığını dile getirmektedir. Ana dillerine yabancılaşan kederli/melankolik özne, “ana dilinin anlamını-değerini- yitirmiştir... Konuştukları ölü dil intiharını imlemektedir” (Kristeva, 1989: 51-53). Dil bu bağlamda bir kaygı-ceza mekanizması olarak işleyip özneyi suskunluğa, yani kedere itmektedir. Bir nevi sembolik düzlemde yer almak istemeyen öznenin bilinçli intiharıdır. Anna da hayatta olmasına rağmen ruhen ölmüş bir kadındır. Süregelen fakat tanımlayamadığı bir travmanın etkisinde olduğundan anormal davranışlar sergilemektedir. Sosyal güvenlik memuru hezeyanın yol açtığı kocasıyla ilgili dava dosyasının tekrar açılacağı korkusu da Anna'nın psikozunu daha çok şiddetlendiren bir etken olarak dramatik çatışmanın boyutunu değiştirir.

Resim 2: Anna'nın beden dili anlatı boyunca travmatize olduğunu ele verir.

Anna, dış uyarıcıların etkisiyle travmayı tekrar yaşayacağından korkmakta, zaman zaman travmatik ana geri dönmekte, ancak geçmişle şimdiki zaman arasında bir bağlantı kuramamakta ve bu nedenle kaygı düzeyinde sonu gelmeyen bir artış deneyimlemektedir. Bu yüzden giderek daha çok içine kapanmakta ve gerçeklikten kopmaktadır. Anna'nın Anders için satın aldığı bebek telsizi travmatik olay/anla ilgili anımsamalarını çağrıştırmaktadır. Nitekim telsizden sürekli olarak çocuk çığlıkları, bir kadın ve erkeğin kavgalarını duymaya başlar. Telsizden duyulan sesler, kendi travmatik deneyimine benzer bir aile içi şiddet vakasıdır; ancak Anna yaşadığı dissosiyatif amnezi dolayısıyla bunu anlamlandırmakta zorlanmakta ve kendi yaşamıyla arasındaki bağı kuramamaktadır. Bu ayrıca travmatik ana geri dönme anları (flash-back) olarak da yorumlanabilir. Helge'nin telsizden gelen seslerle ilgili söyledikleri de Anna'nın hezeyanlarını yönetir: “Başka bebek telsizinden gelen sesleri duydunuz. Kanalı değiştirmeniz yeterli. Her şey düzeldi. Her iki kanal da aynı cihazda olmalı. O zaman rahat rahat uyursunuz.” Bununla birlikte Anna'nın otoparkta gördüğü mavi çöp poşetinde ceset taşıyan adam kaygılarını daha da arttıran çevresel bir faktör/dış tetikleyici olarak göze çarpar. Anna, dolaylı olarak Anders'in, doğrudan kendisinin çizdiği apartman krokisinde de kan görmeye başlar. Bütün bu sanrılara hayali Anders'in “Babamı okulda gördüm; iki kere geldi” demesi Anna'da yüksek uyarılma tepkile-

ri oluşturarak tedirginliğini arttırır. Oysaki telsizden duyduğu sesler doğrudan kendi travmatik yaşantısıyla ilgilidir; nitekim Helge, Anna'nın ses kayıt cihazına aldığı bu sesleri dinlemek isteğinde hiçbir şey duyamaz. Bu sesler Anna'nın işitsel halüsinasyonlarıdır ve dissosiyatif amnezi deneyimlediğinden kendi geçmişiyile bir bağ kurmakta başarısızlığa uğramıştır.

Freud, Adler ve Horney travmatik olarak kabul edilebilecek ilk çocukluk anılarının insan kişiliği üzerindeki yıkıcı etkisinin önemine vurgu yapmaktadır. Öznenin kişiliği çocukluk döneminde geri dönülmez şekilde yapılanmaktadır ve "bu durumda sonraki yıllarda başkalarına yönelik tutumlar, çocukluk tutumlarının tekrarı değildir; temeli çocuklukta atılan kişilik yapısından kaynaklanan tutumlardır" (Horney, 2017: 69). İlk çocukluk dönemine ait anılarını belleğinde muhafaza edemeyen özne, olasılıkla travmatik bir çocukluk geçirmiş ve dönemsel unutma yaşamıştır. Anna'nın Helge ile olan diyalogunda çocukluğuna dair dile getirdikleri şu anki yaşam üslubunu açıklar niteliktedir.

Helge: Hatırladığım ilk şeylerden biridir. Arabanın arka koltuğunda oturuyordum. Annemle babam da önde oturuyordu. Delice sigara içiyorlardı ama tek bir pencere bile açık değildi. Çılgınca bir şeydi. Senin hatırladığın ilk şey ne?

Anna: Çocukluğumdan çok az şey hatırlıyorum. Hatırladığım bir şey var ki göl kıyısında yız ve yüzüyoruz. Beni yukarı kaldırıyor, kucağına alıyor. O kadar mutlu ki.

Helge: Annen mi?

Anna: Bilmiyorum.

Anna'nın çocukluğuna dair önem arz eden bir şey hatırlayamaması ya da hatırladığı her neyse dile getirmek için yeterli bulmaması dönemsel bir unutma yaşamış olabileceğini ve görece mutsuz ya da travmatik bir çocukluk geçirmiş olduğunu göstermektedir. Bahsettiği diğer yaşantı ise kendisine ait olmayan, doğrudan kocasının/babanın oğlunu gölde boğarak öldürmesiyle ilgili travmatik olaydır. Retrospektif belleğinde travmatik kopmaya kadarki geçmişi yeniden revize ederek olanı değil, olması gerekeni hikâyeye etmektedir. Bahsettiği hatıranın kendi başına gelen gerçek bir olay olduğunu doğrulayan tek bir kanıt bulunmamaktadır. Nitekim güçlü bir hafızaya sahip olup bu durumdan pek de memnun olmadığını dile getiren Helge'ye söylediği "Hatırladıklarımın doğru olduğunu nereden biliyorsun" ifadesi de bu durumu doğrulamaktadır. Anna amnezi yaşıyor olsa da travmatik olaya dek Anders'in gördüğü psikolojik ve fiziksel şiddetten dolayı kendini suçlamakta ve yetersiz bir anne olduğuna inanmaktadır. Bu yüzden oluşturduğu anıda ideal anne imgesi ve anne idealini resmetmekte ve kafası babası tarafından göle sokulan Anders'i ondan kurtaran güçlü bir anne imgesini temsil etmektedir. Bu aynı zamanda bilinçdışında yatan nevrotik suçluluk duygusunun da doğrudan dışavurumdur. Nitekim günlüğüne bilinçsizce yazdığı "Onu kollarıma verdikleri zaman ben koş Anna diye düşünmüştüm. Onu al ve durmadan koş Anna. Sadece sen onu koruyabilirsin ama onu koruyamadım. Ben onu korumayı beceremedim. Gelecek sefere daha hızlı koşacağım ve onu koruyacağım" cümleleri de bu durumu ele vermektedir.

Anna anlatı boyunca travmaya bağlı olarak depersonalizasyon ve derealizasyon yaşa-

yan bir karakter olarak temsil edilmektedir. Zaman zaman sadece arkadan görüp takip ettiği genç bir anne ve oğlu aslında kendisini ve Anders'in bebekliğini imlemektedir. Kadın her seferinde Anna'nın evinin bulunduğu ve travmatik olayların gerçekleştiği gölün yer aldığı ormana doğru gidip izini kaybettirmekte ve çoğunlukla bebeğiyle göl kenarında otururken ve gölü seyredirken temsil edilmektedir. Bu açıdan Anna hem kendi bedenine, hem de kendi geçmişine dışarıdan, üçüncü bir gözle bakabilmektedir. Böylece kendini dışarıdan gözlemlemekte ve geçmişini bir öteki deneyimlerken yeniden yaşantılamaktadır. Dahası, gördüğü halüsinasyonlarda göl olarak temsil edilen alan aslında otoparktır. Bu açıdan sadece kadın ve bebek değil, birlikte oturup zaman geçirirken gösterildikleri göl ve ev de halüsinasyon ürünüdür. Bunlar doğrudan Anna'nın travma öncesi hayatı ve yaşadığı mekanla ilgilidir. Anna kadını ikinci kez gördüğünde otoparkı göl olarak alımlar ve bu kez gölün karşı tarafında kadın ve çocuğuyla birlikte iki adam daha vardır. Adamlardan biri çocuğu⁶ kafasını göle sokarak boğar. Bu olay Anders'in ölümünün gerçekleştiği olayın birebir temsilidir; ancak Anna amnezi ve depersonalizasyon yaşadığından bunu ötekinin başına gelen bir durum olarak algılar ve kendi yaşantısıyla bağlantısını kuramaz. Anna kendi travmatik geçmişine, başka birinin başına gelirken tekrar şahit olmaktadır⁷. Bütün bu olayları tekrar deneyimlediği ormanlık alan ile şu anda oturduğu evin birbirine çok yakın olması da dikkat çeken bir diğer noktadır. Orman aslında Anna'nın bilinçdışını; bilinçdışına atılan ve tekrar bilinç yüzeyine çıkmasından sakınılan travmatik olayları temsil etmektedir. Yeni bir hayata başlamaya çalışan ya da başladığını sanan Anna için şimdi ve geçmiş birbirinden çok ince çizgilerle ayrılmış; zaman ve mekân birbirine karışmıştır. Aslında Anna da zaman zaman bu durumun farkındadır ancak yaşadığı şeyi anlamlandırmakta zorlanmaktadır. Helge'ye *"Doğru olmadığını bildiğim şeyler görüyorum. Bu her gün oluyor; ne yapacağımı bilmiyorum"* demesi gördüklerinin ya da duyduklarının halüsinasyon olduğunun ayırıcında olmasa da anormal ve rahatsız edici olduğunun farkında olduğunu açığa vurur. Akıl sağlığının yerinde olmadığı raporu verilerek hayali Anders'in elinden alınacağı sanrısıyla da doktora gitmekten kaçınmaktadır.

Anna travma sonrasında derealizasyon da yaşamakta, bu yüzden zaman ve mekan kavramını yitirmektedir. Buna bağlı olarak da belirli zaman dilimlerinde nerede olduğunu ve ne yaptığını hatırlayamamaktadır. Depersonalizasyon yaşadığı ve oğlunun boğularak öldürülmesiyle ilgili travmatik olayı tekrar deneyimlediği vakit göle atlayarak çocuğu kurtarmaya çalışır; sonrasında gözlerini hastanede açar. Doktor ona otoparkta bulunduğunu ve hiçbir açıklama yapmadığını söyleyerek şöyle der: *"Bir tür nöbet geçirmiş olmalısın. Bu daha önce de olmuş muydu?"* Buna ek olarak daha önce Helge'nin çalıştığı işyerine yakın bir kafede otururken Helge tarafından fark edilir. Helge ona bu durumu sorar ve *"Geçen gün seni burada görmüştüm; selam vereyim dedim ama"* der; ancak Anna o kafeye gittiğinin, orada oturduğunun ve hayali Anders'le birlikte bir şeyler yiyip içtiğinin bilincinde değildir. Verdiği tepki derealizasyon yaşadığını doğ-

⁶ Bu çocuk anlatı başında Anders'in okul arkadaşı olarak temsil edilen ve vücudunda çeşitli morluklar olan karakterdir. Ebeveynlerinin şiddetine maruz kalmış ve öldürülerek cesedi ormana gömülmüştür. Anna'nın otoparkta mavi çöp poşetinde cesedi taşınırken gördüğü, sonra da ormana gömülürken fark ettiği kişidir. Anlatı sonunda Helge tarafından cesedi bulunur ve haberlere konu edilir. Bu halüsinasyonda ise Anders'i temsil etmektedir.

⁷ Bu olay daha önce Helge'ye söz ettiği ve göl kıyısında geçtiğini söylediği anısıyla da doğrudan ilgilidir.

ulamaktadır: “Hayır, buraya daha önce gelmedim; yanılmış olmalısın.” Her ne kadar Helge bu konu üzerinde durmayı olayı sadece Anna’nın uykusuzluğuna bağlamış olsa da, Anna da zaman zaman bu durumunun farkına varabilmektedir. Helge’ye içinde bulunduğu ruh halini anlatır ve yaşadığı zihinsel problemi şöyle özetler: “Hiç eve döndüğün zaman o gün nerede olduğunu bilmediğin bir durumu yaşadın mı? Ben bazen hatırlayamıyorum. Anders’i okula bıraktım ama sonraki birkaç saati hatırlıyorum.” Anna, travmaya bağlı olarak dissosiyatif semptomlar göstermekte ve rüya ile gerçeği, geçmiş ile şimdiki ayırt edememekte ve gün içerisinde ne yaptığını, nereye gittiğini hatırlayamamaktadır. Bir açıdan iç zaman deneyimi ve dış zaman algısı tamamen zede- lenmiştir.

Anna’nın Helge ile kurduğu arkadaşlığı travma geçmişini ve kişilik organizasyonunu ele veren önemli bir diğer noktadır. Helge de, tıpkı Anna gibi, travmatize olmuş bir karakterdir. Babasını çok küçük yaşta kaybetmiş ve aşırı korumacı olarak tanımladığı annesinin fiziksel istismarına ve duygusal ihmaline maruz kalmıştır. Yaşadığı travmatik çocukluk deneyimi süregelmiş ve yetişkinlik hayatını olumsuz etkilemiştir; Helge buna uygun olarak nevrotik bir karakter geliştirmiştir. Anlatıda genellikle çok gergin, zorunlu olmadıkça konuşmayan, hiç arkadaşı olmayan ve içine kapanık bir karakter olarak temsil edilmektedir. Orta yaşlarında olmasına rağmen karşı cinsten bir arkadaş edinmemiş, evlenememiş ve çocuk yapmamıştır. Hayatındaki tek insan hasta ve yaşlı annesidir; tek sosyal çevresi çalıştığı teknoloji mağazasıdır. Bu anlamda Helge toplumsal cinsiyet rollerini gerçekleştirmekte başarısızlığa uğramıştır; Adler’e atıfla dile getirmek gerekirse, hatalı bir sosyal uyum gerçekleştirmiştir ve sosyal ilişkilerde bundan ötürü sorunlar yaşamaktadır. Helge, Anna’yı kendi annesine benzetmektedir; bu durum onunla arkadaşlığının devam etmesinde etkili olan bir faktördür. Helge bu durumu şöyle özetlemektedir:

Annemle ikiniz birbirinize çok benziyorsunuz. Hep kötü bir şeyler olacağından korkardı. Çocukken tek başıma dışarı çıkmam yasaktı. Her şeyden korkardı, tam anlamıyla her şeyden. Üşüteceğimden, buzda kayacağımdan, dayak yememden. Bu konuda aşırı endişeliydi. Günde yirmi tane filtresiz sigara içerdi. Peki, sence etrafta havalandırır mıydı? Tabii ki hayır. Bunu kesinlikle yapmazdı. Babam öldü; oldukça küçüktüm ama ara sıra onu görürüm; biraz laflarız.

Bu bakımdan travmatize olmuş Helge için travmatize olmuş Anna ölüm döşeginde olan annesinin bir ikamesidir. Anna, tıpkı kendi annesi gibi, aşırı korumacı, paranoyak ya da kendi tabiriyle “Biraz düşünceli bir anneyim; insanlar çıldırmış olduğumu düşünüyor” görünüşünde bir kadın- anne tipleridir. Bu açıdan Helge’nin iletişim kurabildiği ve ilişkisini devam ettirebildiği tek karakterdir. Travmatik bellekten muzdarip Helge için Anna kendi annesinin yerini doldurabilecek tek kadın-annedir. Ayrıca, boşanmış olması ve çocuğuyla tek başına hayat mücadelesi vermesi gibi faktörler de Helge’nin Anna’yı kendi annesine benzetmesinde rol oynamaktadır. Anna bir bütün olarak Helge’nin bilinçdışındaki anne imgesini temsil etmektedir; aralarında dilin ötesine geçen bir dostluğun kurulmasının temel nedeni de budur.

Anna travma öncesi ve sonrasında asosyal bir yaşam sürmesine ve arkadaş edinemesine rağmen Helge ile bir yakınlık geliştirir. Her ikisinin aşamadıkları travmatik yaşantıları olması ve bu sebepten aynı söylemi kullanması birbirlerini anlamalarına ve arkadaşlık geliştirmelerine olanak sağlar. Aslında Helge, Anna’nın bilinçdışına konumlanmış maskülen yönünü

sembolize etmektedir⁸. Bir anlamda Helge anlatının bütününde Anna'nın bilinçdışı erkeksiliğini yansıtan bir karakter olarak ele alınmıştır. Gerek sergilediği içedönük tavırlar, gerekse çözümlenemediği travmatik yaşantıları her ikisinin yakınlık kurmalarında büyük bir rol oynamaktadır. Ayrıca Anna'nın oğlu Anders'le ilişkisi Helge'nin annesiyle olan ilişkisine de benzemektedir. Bütün bu etkenler anlatı boyunca aralarında sembolik düzlemin dışına çıkan bir yakınlığın oluşmasına zemin hazırlar. Bu nedenle karşılıklı güven ve anlayış inşa ederler. Helge'nin hayatındaki tek insan Anna, Anna'nın hayatındaki tek insan Helge olur.

Resim 3: Anna, Helge ile birlikte.

Anna travmatik olayı tekrar yaşayacağına ve Anders'i yeniden kaybedeceğine dair hezeyanları en yüksek seviyeye ulaşınca kaybı ve travmayı ikinci kez yaşamamak için intihar eder. Travmanın çözümlenmesine en çok yaklaştığı bir anda travmatik olay ve kayıpla yüzleşmek yerine tercih ettiği intihar yöntemi de bilinçaltını ele vermesi bakımından dikkat çekmektedir. Anna, Anders'le birlikte çocuk odasının penceresinden aşağıya atlar. Freud (2018) intihar yöntemlerini çoğunlukla cinsel bir arzunun dışavurumu olarak yorumlamış ve yüksek bir yerden atlayarak yaşama son verme arzusunu "bir çocuğun dünyaya gelmesi" (52) olarak açıklamıştır. Bu bağlamda Anna intihar ederek ölümlerle birleşmiş ve Anders'i bir nevi yeniden doğurmuştur; böylece başka bir uzamda oğluya tekrar vuslat olanağı sağlamıştır. Anna aynı zamanda Anders'le birlikte ölüme atlayarak içselleştirdiği, kendisiyle özdeşleştirdiği bir nesneden kurtulmaya çalışmaktadır. Onun olmadığı ve olamayacağı bir dünyaya uyum sağlamayı başaramayan Anna yalnızca kendini yok ederek nesneye ait imgeyi ve nesnenin kendisini ortadan kaldırmaktadır. Bu açıdan intihar doğrudan içselleştirdiği nesneyi yok etmeye yönelik arzusunun, bir ölüm ve öldürme arzusunun dışavurumu olarak da okunabilir. Anders'i içinden söküp atamayan Anna kendini öldürerek hem nesnesini hem de imgesini katletmiştir. İntiharından çok önce apartman krokisini çizdiği kâğıda intihar şeklini resmetmiş olması bilinçsiz fakat güçlü bir ölüm arzusu duyduğunu açığa vurmaktadır. Freud (2018) ölüm arzusunu şu şekilde yorumlamaktadır:

Bu eylemde bulunurken eğer kişi ilk olarak kendisiyle beraber kendisiyle özdeşleştirmiş olduğu başka bir objeyi de öldürüyor olmasaydı ve ikinci olarak da bir başkasına yö-

⁸ Jung "erkeğin içinde saklı bulunan kadını *anima*, kadının içindeki erkeği de *animus* diye adlandırır" (Johnson, 2018: 21). Bu bağlamda her kadının bir animus'u, her erkeğin bir anima'sı vardır. Bu durum ikili ilişkilere de etki etmektedir.

neltmiş olduğu bir ölüm arzusunu böylelikle kendine çevirmiyor olmasaydı, muhtemelen hiç kimse kendi kendisini öldürmek için gerekli ruhsal enerjiyi bulamayacaktı (53).

Anders'in kaybını bir kez daha yaşamak istemeyen Anna için yapılması gereken tek şey kendini yok ederek bu korkudan kurtulmaktır. Bu aynı zamanda kaybettiği nesneye yeniden kavuşma arzusunun da dolaylı olarak yansımasıdır. Dille ilişkisini keserek ve insanlarla iletişimi reddederek bir nevi ölü taklidi yapan Anna gerçekten kendini öldürerek katlini yapmakta ve yasını tamamlamakta başarısızlığa uğradığı nesneye yeniden kavuşmuştur. Anna'nın deneyimlediği edilgin hüznün nihayetinde öznelliğini ve yaşamını yok etmiştir.

SONUÇ

Sinematik anlatı travmatize olmuş bir karakteri merkeze aldığından ve karakter-odaklayıcı olarak kullandığından travma anlatısı olarak değerlendirilebilir. Örtük ve tarihsel izleyici öznel kamera açısıyla tüm anlatıyı ve travmayı başkarakterin gözünden deneyimlemektedir. Başkarakter anlatının başından sonuna dek travma sonrası stres bozukluğundan muzdarip bir özne olarak temsil edilmiştir. Anlatının başlangıcından itibaren karakterin deneyimlediği travma sonrası stres bozukluğu nevrozdan psikoza evrilmiş bir biçimde aktarılmıştır ve bunun en önemli nedeni karakterin travmayı çözüme kavuşturmada tekrarlayan ve süregelen bir başarısızlık yaşamış olmasıdır. Travmatik olayı ve duyguyu ya da daha ziyade acıyı bilinç düzeyinde algılayıp metabolize ederek sona erdirmemesi ve kaybı bilinçsizce içselleştirip onunla aşırı özdeşleşim yaşaması karakterin kendi benliğini ve yaşamını kaybetmesine, kayıpla birlikte kaybolmasına yol açmıştır. Travmatik kaybı bilincinde algılayamadığından yitirdiği nesneyi ikame edecek başka bir nesne de arayamamış ve bu da trajik sonu getiren unsurlardan biri olarak göze çarpmıştır. Anna, retrospektif belleğinde travmatik kopmaya kadar uzanan geçmişi anlatı içerisinde tekrar tekrar deneyimlemiş ve zaman-mekan kavramlarını yitirmiştir. Bu sebepten şimdiki zamanda geçmişi yaşamış ve dış dünyayı algılama biçimini bilinçsizce revize etmiştir. Travmatik olay sonrasında karakter önce travmayla sonra da kayıpla yüzleşip yas sürecini sağlıklı bir şekilde tamamlamış olsaydı belki de dramatik çatışmanın ve sinematik anlatının tüm seyri değişebilirdi; ancak kısa bir zaman aralığında iç içe geçmiş birden fazla travma yaşamış olması bu durumu onun için imkansız kılmış ve öznelliğini kaybetmesine yol açmıştır. Travmatize olmuş bir özne genel olarak travmaya üç şekilde tepki verebilir: "İlk olarak, kişi travmatik durumdan kaçabilir. İkincisi, özne travma çözüme kavuşturuluncaya kadar durumu metabolize edebilir. Üçüncü bir olasılık da, deneyiminin bazı yönlerini inkâr edebilir" (Şar ve Öztürk, 2005: 8). Bu bağlamda Anna, daha ziyade travmatik deneyimden daimi olarak kaçınmış ve travmatik olayın en vurucu yönlerini (kocanın ve oğlunun peş peşe gerçekleşen ölümlerini) inkâr etmiştir. Bu yüzden sonsuz bir döngüde travmatik olayları bilinçsizce tekrar tekrar yaşamış; gerçeklikten ve yaşamdan kopmuştur. Travmatik deneyimden kaçınan Anna yas sürecinde de inkar evresinde takılı kalmıştır. Örtük ve tarihsel izleyici ise Anna'nın travmatik geçmişinden bihaber olduğundan kullanılan karakter-odaklayıcı ile birlikte travmayı anlatı sürecinde yeniden yaşantılamış ve travmaya bağlı olarak gelişen stres bozukluğunun semptomlarını başkarakterle birlikte deneyimlemiştir. Monitorite tekniğinden dolayı gerçekte olanlar ile görsel anlatıya aktarılanlar arasındaki ayrımı ancak anlatının sonunda anlayabilmiş ve travmatize karakterle özdeşleşme neticesinde bir tür empatik travma yaşamıştır.

KAYNAKÇA

- Altındaş, H. (2018). Faulknerian Tragedies and Unproductive Frustrations: Love and Death in William Faulkner's *Light in August* and Absalom, Absalom! *The Journal of International Social Research*, 59(11): 24-33.
- Aristotle (2008). *Poetics* (Trans. S. H. Butcher). The Project Gutenberg E-Book.
- Adler, A. (2016). *Yaşama Sanatı* (Çev. K. Şipal). İstanbul: Say Yayınları.
- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostics and Statistical Manual of Mental Disorders-Fifth Edition*. Washington: New School Library.
- Bond, L. ve Craps, S. (2020). *Trauma*. New York: Routledge.
- Çıraklı, M. Z. (2015). *Anlatıbilim: Kuramsal Okumalar*. Ankara: Hece Yayınları.
- Freud, S. (2016). *Otobiyografi* (Çev. A. Demir). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Freud, S. (2018). *Bakirelik Tabusu* (Çev. E. Yıldırım). İstanbul: Roman Oda Yayınları.
- Herbert, C.(2016). *Tavma Sonrası Psikolojik Tepkileri Anlamak* (Çev. N. Azizlerli ve R. Güneş). İstanbul: Psikonet Yayınları.
- Herman, J. (2015). *Tavma ve İyileşme: Şiddetin Sonuçları, Ev İçi İstismardan Siyasi Teröre* (Çev. T. Tosun). İstanbul: Literatür Yayınevi.
- Horney, K. (2017). *Psikanalizde Yeni Yollar* (Çev. S. Budak). İstanbul: Totem Yayınları.
- Johnson, R. A. (2015). *He: Erkek Psikolojisini Anlamak* (Çev. B. Serveryan). Ankara: Chiviyazıları Yayınevi.
- Kristeva, J. (1989). *Black Sun*. New York: Columbia University Press.
- Øversveen, T. (Yapımcı) ve Sletaune, P. (Yönetmen). (2011). *The Monitor (Ölümün Sesi)* [Film]. Norveç.
- Öz, İ. (2017). *Tavma Çağı: Geçmişin Gölgesinden Kurtulmak*. İstanbul: Martı Yayıncılık.
- Phillips, M. L., Medford, N., Senior, C., Bullmore, E. T., Suckling, J., Brammer, M. J., Andrew, C., Sierra, M., Williams, S. C.R. ve David, A. S. (2001). Depersonalization Disorder: Thinking without Feeling. *Psychiatry Research: Neuroimaging Section*, 108(3): 145-160.
- Şar, V. ve Öztürk, E. (2005). What is Trauma and Dissociation?. *Journal of Trauma Practice*, 4(1-2): 7-20. https://doi.org/10.1300/J189v04n01_02
- Storr, A. (2019). *Freud: Kısa Bir Giriş* (Çev. N. Aydemir). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Yehuda, R. (2002). Post-Traumatic Stress Disorder. *The New England Journal of Practical Medicine*, 346(2): 108-114.

Yemez, Ö. (2019). Siegfried Sassoon ve Robert Graves'in Şiirlerinde Savaş ve Travma, *Zamanın İzleri: Cihan Harbinin Gölgesinde Mütareke, Sanat ve Siyaset* (s. 255-269) içinde. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversite Yayınları.

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Dr. Öğr. Üyesi Samet ZENGİNOĞLU
Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek
Yüksekokulu, Dış Ticaret Bölümü
sametzenginoglu@gmail.com ORCID

“UZUN İNCE BİR YOL”: 14 NİSAN 1987
SONRASI TÜRKİYE-AVRUPA
BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNİN ULUSAL
MEDYA GÖRÜNÜMÜ

"A LONG AND NARROW PATH": AFTER 14
APRIL 1987 NATIONAL MEDIA IMAGE OF
TURKEY-EUROPEAN UNION RELATIONS

Geliş / Submitted / Отправлено: 31.12.2020
Kabul / Accepted / Принимать: 13.02.2021
Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Zenginoğlu, S. (2021). "Uzun İnce Bir Yol": 14 Nisan 1987 Sonrası Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Ulusal Medya Görünümü. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 87-99.

Zenginoğlu, S. (2021). "A Long and Narrow Path": After 14 April 1987 National Media Image of Turkey-European Union Relations. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 87-99.

 10.29228/kesit.48702

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

“UZUN İNCE BİR YOL”: 14 NİSAN 1987 SONRASI TÜRKİYE-AVRUPA
BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNİN ULUSAL MEDYA GÖRÜNÜMÜ

"A LONG AND NARROW PATH": AFTER 14 APRIL 1987 NATIONAL MEDIA
IMAGE OF TURKEY-EUROPEAN UNION RELATIONS

Dr. Öğr. Üyesi Samet ZENGİNOĞLU

Öz: Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da temelleri atılan entegrasyon hareketi (bugünkü adı ile Avrupa Birliği) ile ilişkilerinin temelleri 31 Temmuz 1959 tarihindeki ortak üyelik başvurusu ile başlamıştır. Bu ilk aşamadan bugüne ilişkiler bazı dönemlerde ilerlemeler kaydetmiştir, bazı dönemlerde durağan bir seyir takip etmiştir, bazı dönemlerde ise birtakım krizlerle karşılaşmıştır. Yarım yüzyılı aşan bir zaman dilimini kapsayan bu süreçte birçok dönüm noktası yaşanmıştır. İlk başvuru sürecinden Gümrük Birliği kararına ve tam üyelik müzakerelerine değin bu dönüm noktalarını analiz edebilmek mümkündür. Şüphesiz 14 Nisan 1987 tarihinde gerçekleştirilen tam üyelik başvurusu da bu dönüm noktalarından birisini temsil etmektedir. Turgut Özal dönemi Türk dış politikası açısından bu adım önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Bu çalışma, bu gelişmenin Türkiye'de ulusal basına ne şekilde yansıdığını, bu yansımaların ilişkiler açısından hangi ipuçlarını ihtiva ettiğini analiz etme amacını taşımaktadır. Bu amaç kapsamında, başvuru sonrasında 15 ve 16 Nisan 1987 tarihlerinde *Cumhuriyet*, *Günaydın*, *Milliyet*, *Sabah* ve *Tercüman* gazetelerinde başvuruya ilişkin yansımalar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Türkiye, Medya.

Abstract: The roots of Turkey's relations with the integration movement (now called the European Union), founded in Europe after the World War II, dates back to the applied for association on July 31, 1959. As of this initial phase, relations have shown progress in some periods, whereas they have followed a stable course or encountered some crises in other periods. Various milestones have been experienced in this process covering more than half a century. It is possible to examine these milestones from the initial application process to the Customs Union decision and full membership negotiations. The application for full membership on April 14, 1987 represents one of these milestones. This step was considered a significant development in terms of Turkish foreign policy during the Turgut Özal period. The aim of the study is to analyze how the development is reflected in the national

press of Turkey and what clues these reflections represent in terms of relations. Reflections on the application were examined in the newspapers including *Cumhuriyet*, *Günaydın*, *Milliyet*, *Sabah* and *Tercüman* on April 15 and 16, 1987 following the application.

Keywords: European Union, Turkey, Media.

GİRİŞ

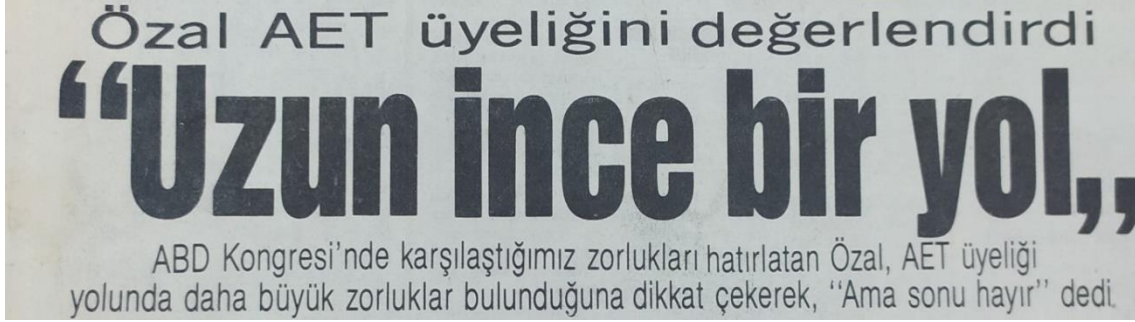
Türk dış politikasında Avrupa entegrasyon sürecinin tarihsel temellerini politik, kültürel ve ekonomik ilişkiler nazarında Türk modernleşmesinin başlangıcına değin götürebilmek olanaklıdır. Hukuki satıhta ise 31 Temmuz 1959 tarihli ortak üyelik başvurusu ile bir temel inş edilmiş görülmüştür. Bu süreçten 3 Ekim 2005 tarihinden itibaren başlayan tam üyelik müzakerelerine değin ilişkiler birçok dönüm noktası yaşamıştır (dönüm noktaları ve ilişkilerin genel boyutu açısından bkz. Müftüler-Baç, 2016; Aktaş, 2019; Ayata ve Ercan, 2016; Çalış, 2015; Ercan, 2018; Hergüner ve Kalkan, 2017; Kışman ve Özek, 2020; Alessandri, 2010; Sandalcılar ve Erdoğan, 2017; Türe, 2018; Szigetvari, 2014; Aybey, 2004). Bu çalışma ise bu dönüm noktalarından 14 Nisan 1987 tarihli tam üyelik başvurusuna odaklanmaktadır.¹ İlgili odak kapsamında başvurunun ulusal medyaya ne şekilde yansıdığı ise çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. 15 ve 16 Nisan 1987 tarihlerinde *Cumhuriyet*, *Günaydın*, *Milliyet*, *Sabah* ve *Tercüman* gazetelerinde yer alan tezahürler bu eksende incelenmiştir.

14 Nisan 1987 tarihinde Devlet Bakanı Ali Bozer'in Brüksel'e Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) tam üyelik başvuru mektubunu iletmesi sonrasında başvuruya dair hem olumlu yaklaşımların hem de temkinli ve şüpheli yaklaşımların olduğu görülmüştür. Bu bağlamda çalışma ekseninde beş faktöre odaklanılmıştır. İlk olarak genel perspektiften gazetelerin bu gelişmeye olan yaklaşımları değerlendirilmiştir. Bunun yanında olası üyeliğin neler getireceğine ve Türkiye'nin sorumluluklarına dair hangi faktörlerin ön plana çıkarıldığına dair argümanlar, maddeler nazarında ifade edilmiştir. İkinci olarak, siyasi parti liderlerinin tam üyelik başvurusu sonrası yapmış oldukları açıklamalar analiz edilmiştir. Üçüncü olarak, köşe yazarlarının demokrasi vurgusu bağlamında bu hamleyi nasıl ifade ettikleri analiz edilmiştir. Dördüncü olarak, kamuoyunun bu gelişme karşısındaki tutum ve görüşleri ele alınmıştır. Beşinci olarak, Avrupa basınının bu hamleyi ne şekilde değerlendirdiklerine dair ulusal medyada yer alan söylemler sunulmuştur. Bu beş faktörün haricinde sonuç ve değerlendirme bölümünde ise tam üyelik başvurusundan bugüne aradan geçen süre kapsamında ilişkiler açısından değişen ve süreklilik arz eden faktörlerin ve argümanların neler olduklarına dair tespitler ortaya konulmuştur.

1. Ulusal Medyaya Yansıyan Genel Perspektif

14 Nisan 1987 tarihinin ardından ulusal medyada bu gelişme yankı bulmuştur. Özellikle 15 Nisan 1987 tarihinde *Tercüman* ve *Milliyet* gazeteleri Özal'ın süreci "uzun ince bir yol" olarak değerlendirmesine atıfta bulunmuşlardır:

¹ Tam üyelik başvurusuna yönelik Özal dönemi Türk dış politikası temelindeki çalışmamız, daha ekonomi-politik bir kapsama sahip olup bu çalışmada farklı bir bağlamı analiz etmiştir. İlgili çalışma için bkz. (Zenginoğlu, 2018).

Görsel 1. “Özal AET Üyeliğini Değerlendirdi: ‘Uzun İnce Bir Yol’

Kaynak: (Tercüman, 15 Nisan 1987).

Bu paylaşımda yer alan ABD Kongresi'nde karşılaşılan zorluklar hatırlatması, bir bakıma gelişmenin dengeleyici boyutu olarak da değerlendirilebilir. İlgili haberde, Özal'ın sürecin zorluğuna dair yapmış olduğu vurguya dikkat çekilmektedir. Bu zorlu sürecin on yıl içerisinde nihayete ereceği ve tam üyelik ile sonuçlanacağı da paylaşılan argümanlar arasında yer almaktadır. Nitekim 15 Nisan 1987 tarihli Milliyet gazetesinin ilk sayfasında bu detaya yer verilmektedir:

Görsel 2. “10 Yılda AET'deyiz”

Kaynak: (Milliyet, 15 Nisan 1987).

Aynı tarihte Günaydın gazetesinin sürece daha temkinli ve hatta eleştirel yaklaştığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Nitekim ilk sayfada, “Ortak Pazar’a dün başvurduk ama gerçek şu: AVRUPA BİZİ İSTEMİYOR” başlığı ile karşılaşılmakta ve Avrupa’dan gelen tepkilere dair yansımalar sunulmaktadır. Örneğin, başvurunun ardından ilk tepkinin Sosyalist gruptan geldiği belirtilmekte ve grup başkanı Rudi Arnt’ın “demokratik olmayan bir ülke Avrupa Ekonomik Topluluğu’na giremez” şeklindeki ifadesine yer verilmektedir (Günaydın, 15 Nisan 1987: 1). Ayrıca haberin devamı mahiyetindeki bölümde de yine yukarıda ifade edilen en az on yıl bekleneceğine dair vetireler paylaşılmaktadır (bkz. Görsel 3). Bu bağlamda müteakip ekseninde Başbakan Özal’ın “İşimiz Zor” açıklamasına odaklanılmakta ve şu ifadeleri paylaşılmaktadır: “Bizden evvel topluluğa giren ülkelerden müzakereleri 9 yıl sürenler var, bunun bizim için daha zor olacağı muhakkaktır. Halkı Müslüman olan ve topluluğa üye olacak tek ülkeyiz. Orta çağda değil ama bu konuyu istismar edecekler çıkacaktır” (Günaydın, 15 Nisan 1987: 5). Do-

layısıyla başvuru sonrasında genel manada bir temkinli yaklaşımdan söz etmek mümkündür.

Görsel 3. “Avrupa’nın Kapısını Çaldık Ama En Az 10 Yıl Bekleyeceğiz”

Kaynak: (Günaydın, 15 Nisan 1987).

Nitekim, Ali Bozer’in Brüksel dönüşü sonrasında; “bugün bizim AET’ye başvurumuz yarın AET’ye tam üyeliğimiz anlamında değildir” demesi bu yaklaşımı teyit eden bir argüman olarak değerlendirilebilir (Cumhuriyet, 16 Nisan 1987: 13). Bu noktada ayrıca Bozer’in sürece dair Atina’ya binaen “AET bir tek ülkenin ipoteğinde değildir” şeklindeki açıklaması (Tercüman, 16 Nisan 1987: 1), ilişkilerin başlangıcından itibaren Avrupa entegrasyon süreci nazarında müşahede edilen Türkiye-Yunanistan rekabetini bir kez daha göstermiştir.

16 Nisan 1987 tarihinde, Milliyet gazetesi sürece farklı bir perspektiften yaklaşarak dönemin on iki AET ülkesinin Türkiye’nin üyeliğine karşı olduğunu zikretmekte ve “hayırcılar”ın altı gerekçesini şu şekilde sıralamaktadır (Milliyet, 16 Nisan 1987: 1):

- İnsan hakları, demokrasi,
- Topluluk yardım fonlarından kendi paylarına düşenin azalacak olması,
- Türkiye’nin Topluluk bütçesine ek yük getirecek olması,
- Türk işçilerine tanınacak serbest dolaşım hakkı,
- Akdeniz ürünlerinde topluluk içinde artacak rekabet,
- Topluluğun henüz Yunanistan, İspanya ve Portekiz’i hazmedememiş olması.

Altı maddede yer alan faktörler göz önünde bulundurulduğunda, bir bakıma ilişkilerin kronikleşen başlıklarının var olduğunu görmek olasıdır. Öyle ki, hazmetme sorunu, 2004 yılındaki Birliğin beşinci genişlemesi sonrasında da gündeme gelecektir. Hatta insan hakları ve demokrasi açısından 21. yüzyılın ilk çeyreği itibarıyla de her iki taraf açısından bir mutabakatın inşa edildiğini belirtmek güçtür. Haberde yer alan demokrasi vurgusuna yine 16 Nisan 1987 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde farklı bir bağlamda karşılaşılmaktadır (bkz. Görsel 4). Bu bağlam, TÜSİAD’ın “AET için önce demokrasi” vurgusu ile hazırlamış olduğu “Avrupa Topluluğu ve Türkiye’nin Tam Üyeliği Sorunu” başlıklı raporu temsil etmektedir.

Görsel 4. TÜSİAD: AET İçin Önce Demokrasi”

Kaynak: (Cumhuriyet, 16 Nisan 1987).

Raporda, AET'ye tam üyelik başvurusu yapan Türkiye'nin demokratik çerçeve, insan hakları ve sendikal ilişkiler konularında yapılabileceklerinin bir an önce gerçekleştirmesinin özel bir önem arz etmesi vurgusu yer almakta olup şu hususlara dikkat çekilmiştir (Cumhuriyet, 16 Nisan 1987: 13):

- Avrupa Topluluğu da dahil bütün ekonomik sorunların tek bir bakanlıkta toplanması ve bu bakanlığın önemli iç ve dış merkezlerde ofisinin bulunması sağlanmalıdır.
- Bütçede giderler ve gelirlerini denk hale getirecek, kısa vadeli iç borçlanmayı azaltacak radikal bir bütçe reformu yapılmalıdır.
- Özelleştirme çalışmaları hemen başlatılarak, sermaye piyasası canlandırılmalıdır.
- Sermaye piyasası ve banka modernizasyonu ile ilgili olarak alınan tedbirler, topluluktaki gelişmeler de nazara alınarak süratle sonuçlandırılmalıdır.
- Enflasyonist gelişmeleri önleme amacıyla kamu harcamaları daha yakından denetim alınarak gerek döviz ve gerekse TL ile olsun bütün yatırım harcamaları tek bir merkezden yönlendirilmeli ve uygulamalar programlar dahilinde yapılmalıdır.
- Avrupa Topluluğuna katılma halinde, ekonomik yönetimin yeni amaçları, temel makro ve sektörel büyüklükler asgari 10 yılı kapsayacak şekilde yeniden hazırlanarak iş alemindeki kararsızlıklar süratle giderilmelidir.

Ortaya konulan bu boyutların yanı sıra üye olmak için nelerin yapılması gerektiği ve üyelik sonrasında neler olacağına/ne gibi değişimler yaşanacağına dair paylaşımların ifade edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Zira bu kapsam, bir bakıma Avrupa entegrasyonuna dair algı ve imajın hangi yönlerde somutlaştığını da göstermektedir. Nitekim Sabah gazetesi, 15 Nisan 1987 gününde bu sorulara çeşitli yanıtlar aramış ve bu yanıtları da şu şekilde maddeler halinde belirtmiştir (Sabah, 15 Nisan 1987: 5):

“Ortak Pazar’a Üye Olmak İçin Neler Yapacağız?”

- Bir daha ihtilal olmayacak.
- Anayasamızda oldukça önemli değişiklikler yapacağız. Komünist, faşist veya dini parti kurulmasını önleyen yasaklar kaldırılacak.
- Fikir suçundan dolayı kimseye herhangi bir ceza verilemeyecek.
- Grevlere bugünkü gibi sınırlamalar getirilmeyecek. İşçiler, Batı’daki işçiler gibi istedikleri derneklere üye olabilecekler.
- Öğrencilere bugün olduğu gibi dernek kurma yasağı getirilmeyecek. Üniversite öğrencileri istedikleri derneklere üye olabilecekler.
- Devlet memurları isterlerse işçiler gibi örgütlenebilecekler.
- Avrupa İnsan Hakları bildirgesi başta olmak üzere benzeri bütün metinlere sadık kalacağız. İşkence kesinlikle yapılamayacak ve insan onurunu kırıcı bütün konularda daha hassas davranacağız.
- Çocuklar, anne ve babaları tarafından dövülürlerse şikâyetinde bulunabilecekler.

“Ortak Pazar’a Üye Olduktan Sonra Neler Olacak?”

- Dileyen her Türk vatandaşı İstanbul’dan Ankara’ya gider gibi 12 Ortak Pazar ülkesine gidebilecek.
- Bu ülkelerde iş kurulabilecek, işçi olarak çalışabilecek.
- Ortak Pazar üyesi ülkelerin mallarına gümrük vergisi konulamayacağı için bugün ülkemizde satılan bütün ithal mallarının fiyatları yarı yarıya ucuzlayacak. Her türlü yabancı malın ithali serbest olacak.
- Bugün Avrupa’da güzel bir otomobil 5 Milyon civarında satılıyor. Oysa bunlar bize gümrük nedeniyle en az 15 milyondan satılıyor. Tam üyelik gerçekleştiği günden itibaren biz de aynı fiyata bu arabaları alabileceğiz.
- Bugün ülkemizde 7 milyon liraya, o da kuyrukta bekleyerek satın aldığımız yerli arabalar yapanların elinde kalacak. Bu bütün dayanıklı veya dayanıksız tüketim malları için de geçerli olacak.
- Türkiye’de üretilen mallarda da Ortak Pazar standardı aranacağı için bütün yerli mallar yeniden gözden geçirilecek.

Benzer şekilde Günaydın gazetesi de üyelik sonrasında dair öngörülerine şu şekilde yer vermiştir (Günaydın, 15 Nisan 1987: 5):

“Eğer Ortak Pazar’a Girsek Ne Kazanacağız?”

- Türkiye’ye vize uygulayan Ortak Pazar ülkeleri bunu kaldıracak.
- Türkler istedikleri Ortak Pazar ülkesine gidip yerleşebilecek, o ülkelerde iş bulup çalışabilecekler.
- Tekstil gibi konularda uygulanan kota ve sınırlamalar tamamen kaldırılacak.
- Türkiye de gümrük ve fonları kaldıracağından kaliteli tüm Avrupa malları gerçek fiyatlarında ve şu anda satılan yerli mallardan daha ucuz ülkemize gelecek.
- Avrupa teknolojisi ve yatırımları Türkiye’ye gelmeye başlayacak.
- Türkiye tarım ve Sanayi’nin geliştirilmesi için Ortak Pazar’dan milyarlarca dolar kredi alabilecek.

- Türkiye’de gerek ticari gerekse siyasi olarak bugünkü uygulamada bulunan ve Avrupa demokrasisine uymayan tüm maddeler iptal edilecek.

Maddeler halinde ifade edilen unsurlara bakıldığında özellikle beş hususun vurgulanması gerektiği düşünülmektedir. Birincisi, özgürlük ve demokrasi vurgusu ile ilgilidir. Darbe sonrasında yer alan politik konjonktür açısından bu husus önemli bulunmaktadır. İkincisi, serbest dolaşım başlığı altında değerlendirilebilecek argümanlardır. Üçüncüsü, birçok sahada ticari serbestinin sağlayacağı avantajlara dair verilerin sunulmasıdır. Dördüncüsü, bu verilerle de ilişkili olarak ekonomik refahı sağlayacak gelişmelere dair istihdam, teknoloji, kredi gibi imkanların ön plana çıkarılmasıdır. Beşinci ve son olarak ise birey odaklı özgürlük ve demokrasinin yanı sıra diğer politik sahalara da aksedecek olan insan hakları temelli unsurlardır.

2. Siyasi Parti Liderlerinin Yaklaşımları

Bu hususların ardından ikinci olarak siyasi parti liderlerinin başvuruya dair değerlendirme ve yaklaşımlarını ifade etmek gerekmektedir. Buna göre Başbakan Turgut Özal 14 Nisan 1987 günü saat 17:30’da TBMM’de grubu bulunan siyasi parti genel başkanlarını bilgilendirmiştir. Bu bilgilendirme sonrasında ise atılan adımı SHP Genel Başkanı Erdal İnönü: “AET’ye başvuru Türkiye için tarihi bir karardır” şeklinde değerlendirmiş, dolayısıyla pozitif bir tutum ortaya koymuştur. DYP Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk ve DSP Genel Başkanı Rahşan Ecevit ise iç politik faktörlere dikkat çekmişler ve bu faktörlerde yer alan sorunlara odaklanmışlardır. Buna göre Cindoruk “Türkiye, rejim şartları yönünden AET’ye giremez” değerlendirilmesinde bulunurken Ecevit ise “başvuruyla birlikte demokrasiye işlerlik kazandırmak gerekir” demiştir (Günaydın, 15 Nisan 1987: 5). Mecliste grubu bulunan siyasi parti liderlerinin haricinde bakıldığında Necmettin Erbakan’ın başvuruyu “vahim hata” olarak nitelendirdiği görülmüştür. Buna göre, “AET’ye üyelik müracaatı konusunda referandum yapılmalıydı. AET’ye temel olan Roma Antlaşması maddeleri Anayasamız’ın temel maddelerine aykırıdır. Türkiye’nin hükümlerini ortadan kaldırır.” Son olarak TKP Genel Sekreteri Nabi Yağcı ise “Türkiye, AET’ye alınmasın” şeklinde bir demeç paylaşmış ve AET’ye girince Türk sanayiinin çökeceğini borçların artacağını iddia etmiştir (Tercüman, 15 Nisan 1987: 1). Siyasi bağlamın ardından son bir yaklaşım olarak ise Türk-İş’in bu konudaki tutumu ifade edilecek olursa, bu adımda Türk-İş’in “AET’ye tam üyeliğe evet” dediği görülmüştür. Türk-İş AET’ye ilişkin görüşlerini özetleyen bir rapor hazırlayarak, başvuruda geç bile kalındığını ifade etmiştir (Cumhuriyet, 16 Nisan 1987: 13).

3. Köşe Yazarlarının Yaklaşımları

Üçüncü olarak köşe yazarlarının tepkilerini ve reaksiyonlarını ele almak mümkündür. Bu noktada, Güngör Mengi’nin, Güneri Cıvaoğlu’nun, Cüneyt Arcayürek’in ve Mehmet Ali Birand’ın AET başvurusunu köşelerine ne şekilde taşıdıkları ve nasıl değerlendirdikleri ifade edilebilir. Güngör Mengi, Sabah gazetesindeki yazısında “Avrupalı Olacağım...” başlığı ile demokrasi vurgusu taşıyan bir yazı kaleme almıştır. Buna göre, Özal hükümeti Türkiye Cumhuriyeti’nin yarınlarına biçim verecek çok hayati bir kararı eyleme geçirmiştir. Bu, Atatürk’ün özlemi olan “çağdaş uygarlık düzeyine ilerleme”nin adımı olarak görülmelidir. Bununla birlikte Mengi temkinlidir. Çünkü tam üyelik için İspanya’nın bile on yıl beklediğini belirtmektedir. Türkiye’yi de en az 2000 yılına kadar bekleteceklerini eklemektedir. Bu yaklaşımı, Özal’ın ifade

etmiş olduğu “uzun ince bir yol”un farkındalığı olarak görmek olasıdır. Son olarak Mengi başvurunun ABD’yi dengeleyici boyutuna da atıfta bulunmaktadır: “Avrupa Topluluğu’nun üyesi olmak kaypak Amerika’nın eline bakmaktan belki daha pahalıya mal olacaktır. Ama böylesi daha onurlu ve çok daha güvenli bir tercihtir” (Sabah, 15 Nisan 1987: 3).

Güneri Cıvaoğlu, Sabah gazetesinde yer alan “AT” başlıklı yazısında Türkiye’nin ilişkilerde yaşamış olduğu engellere ve askeri müdahalelere değinmektedir. Yine bu noktada demokrasi vurgusu ön plana çıkarılmaktadır. Darbe sonrasında “Türkiye, demokrasiye dönecektir” mesajı olarak da sürecin değerlendirilebileceği ifade edilmiştir (Sabah, 15 Nisan 1987: 9). Temkinli olmak nazarında M. Ali Birand da benzer bir tavra sahip olmuştur. Nitekim Milliyet gazetesindeki “Hayırlı Olsun, Ancak...” başlıklı yazısında her şeyin henüz yeni başladığına dikkat çekmektedir. Zira önümüzde daha bekleme ve müzakere dönemi vardır. Ona göre “bizi olduğumuz gibi kabul etsinler” diye düşünüyorsak hayal görüyoruz demektir. (Milliyet, 15 Nisan 1987: 13). Son olarak Cüneyt Arcayürek ise Cumhuriyet gazetesindeki “Liderler Ne Konuştu?” başlıklı yazısında liderlerin yukarıda da arz edilen görüşlerine yer vermesinin yanı sıra Cindoruk’a göre Özal’ın AET’ye başvuruda içtenlikle davranmamış olduğu görüşünü eklemektedir. Öyle ki Özal, “olağanüstü koşullar yaşayan ülkede dikkatleri başka yöne çekmek için” AET’ye alelacele başvuru yapmıştır (Cumhuriyet, 16 Nisan 1987: 13).

4. Kamuoyu Desteğine Dair Argümanlar

Dördüncü olarak kamuoyunun yaklaşımına dair, Milliyet gazetesi 16 Nisan 1987 tarihli bir perspektif sunmaktadır. Buna göre DATA Kamuoyu Araştırması’nın yapmış olduğu araştırma sonucunda “AET’ye halktan da ‘Evet’” manşetine yer verilmiştir (bkz. Görsel 5). Anket, Türkiye’de her 100 kişiden 61’inin Avrupa Ekonomi Topluluğu’na üyeliği onayladığını göstermiştir. Yine her yüz kişiden %19,1’i hayır, %19,8’i fikrim yok yanıtını vermişlerdir. (Milliyet, 16 Nisan 1987: 1).

Görsel 5. “AET’ye Halktan da ‘Evet’”

Kaynak: (Milliyet, 16 Nisan 1987).

Bu yanıtların yanı sıra 15 Nisan 1987 tarihli Sabah gazetesinde “Vatandaş Ne Diyor?” başlığı altında ironik yanıtlarla karşılaşmış olduğunu da eklemek gerekmektedir. Bununla birlikte, verilen desteğin arka planında yer alan ya da yer alması muhtemel saikler analiz edildiğinde ortak pazarın deyim yerindeyse vaat ettiği serbest dolaşım ve ekonomik refah faktörlerinin etkili olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Nitekim çalışma açısından da ifade edildiği üzere “üye olduktan sonra nelerin değişeceği” eksenli sorulara odaklanıldığında bu ve benzeri yanıtların ön plana çıkarıldığı müşahede edilmiştir.

5. Avrupa Basınında Yer Alan Tepkiler

Beşinci olarak ise tam üyelik başvurusunun Batı medyasında ve elbette özellikle Avrupa medyasındaki yansımalarının ne şekilde olduğu sorusuna karşılık, Milliyet gazetesinin 15 Nisan 1987 tarihinde bu bağlama ayırmış olduğu tezahürler ile karşılaşmak mümkün olmaktadır. Buna göre tepkiler şu şekilde ifade edilmektedir (Milliyet, 15 Nisan 1987: 13):

REUTER: “Türkiye’nin başvurusu üye ülkelerce soğuk karşılandı.”

ASSOCIATED PRESS: “Başvuru AET içinde giderek artan bir siyasi gerilim dönemini başlatacak.”

AFP: “Başvuru sonu olmayan bir girişim”

LA LIBRE BELGIQUE (Belçika): “Türkiye Asya’ya sırtını dönüyor.”

THE TIMES (İngiltere): “Kıbarca girişim. Pazarlık uzun sürecek.”

THE GUARDIAN (İngiltere): “Müslüman ülke Türkiye’yi AT’ın hazmetmesi şüpheli”.

LE FIGARO (Fransa): “Girişim 12’lerde coşku uyandırmadı.”

LIBERATION (Fransa): “Türkiye’nin şansı çok zayıf.”

FRANKFURTER ALLGEMEINE ZEITUNG (F. Almanya): “Türkiye’nin başvurusu yapmamış olması en iyisi olurdu.”

ELEFTEROTIPIA (Yunanistan): “Özal ‘evet’ cevabını alamayacağını bilmesine rağmen, tarihe geçmek istiyor.”

ETNOS (Yunanistan): “Türkiye, Avrupa’da gücünü ve kozlarını artırmayı amaçlıyor.”

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

31 Temmuz 1959 tarihinde temelleri inşa edilen ve bugüne değin devam eden Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri birçok farklı bağlam ekseninde analiz edilen bir alanı temsil etmektedir. Bu çalışma, bu alan içerisinde tam üyelik başvurusu sonrasında ulusal medyaya başvurusunun hangi yönleriyle yansıdığını değerlendirmek amacını taşımıştır. Bu amaç kapsamında müşahede edilen vetireler bir bakıma ilişkilerde değişen ve süreklilik arz eden faktörlerin ve argümanların neler olduğunun tespit edilmesinde önemli rol oynamaktadırlar. Nitekim süreklilik nazarındaki unsurların değişime oranla daha belirgin olduğu düşünülmektedir. İlgili düşünceyi temellendirmek açısından bazı perspektifler sunulabilmektedir.

Bunlardan birisi, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde yer alan Türkiye’nin üyeliğinin kısa vadede gerçekleşeceğine dair söylemlerdir. İlişkilerdeki her yeni merhalede bu eksendeki açıklamalara şahit olmak olasıdır. Nitekim çalışma kapsamında da ifade edildiği üzere Başbakan Özal başvurusunun ardından tam üyelik için “10 Yıl Yeterli” demiştir (Sabah, 15 Nisan 1987: 5). Buna benzer bir tabloyla 1995 yılında da karşılaşılmaktadır: “En Geç 98’de Avrupa Birliği’ne Tam Üyeyiz” (Hürriyet, 7 Mayıs 1995). Hatta tam üyelik müzakerelerinin başlaması kararının ardından “Viyana Düştü, Türkiye’nin 42 Yıllık AB Rüyası Gerçekleşiyor” (Hürriyet, 4 Ekim 2005) başlığı ile karşılaşılmaktadır. Lakin bu yönde nihai bir gelişmeden söz etmek için şu an bile çok erken olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır.

Bir diğerk perspektif, ilişkilerin genel kapsamında görülen “demokrasi” vurgusuna birçok kesim nazarında dikkat çekilmiş olmasıdır. Çalışma açısından bu vurguya dair unsurlar dile getirilmiştir. Ayrıca halen bu vurgu Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin temel başlıklarından birisi olmaya devam etmektedir. Demokrasi bağlamının göz ardı edilemez etkisi ile ilişkilere şüpheli ve temkinli yaklaşma bakış açısının da mevcudiyetini devam ettirdiği düşünülmektedir. Kamuoyu desteği nazarında bakıldığında ise desteğin gün geçtikçe azaldığına dair çalışmalarla literatürde karşılaşılmaktadır (Sağlam, 2019). Son olarak Avrupa’daki medya yansımaları açısından Türkiye’ye yönelik olumsuz imajın ve algının devam ettiğini belirtmek mümkün görünmektedir (Özkır, 2019). Dolayısıyla değişim ve süreklilik açısından esas itibarıyla ilişkilerde kendi bağlamı içerisinde bir sürekliliğin/devamlılığın olduğu belirtilebilmektedir.

KAYNAKÇA

Cumhuriyet. 16 Nisan 1987.

Günaydın. 15 Nisan 1987.

Hürriyet. 7 Mayıs 1995.

_____. 4 Ekim 2005.

Milliyet. 15 Nisan 1987.

_____. 16 Nisan 1987.

Sabah. 15 Nisan 1987.

Tercüman. 15 Nisan 1987.

_____. 16 Nisan 1987.

Aktaş, M. (2019). *Avrupa Birliği ve Türkiye*. Bursa: Dora Yayınları.

Alessandri, E. (2010). Turkey’e New Foreign Policy and the Future of Turkey-EU Relations. *The International Spectator* 45(3): 85-100.

Ayata, A. ve Ercan, M. (2016). *Avrupa Birliği ve Türkiye ile İlişkileri, İlişkilerin Siyasi, Askeri, Ekonomik ve Kültürel Çerçevesi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Aybey, A. (2004). Turkey and The European Union Relations: A Historical Assessment. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 4 (1): 19-38.

Çalış, Ş. H., (2015). *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Ercan, M. (2018). *Avrupa Birliği ve Türkiye ile İlişkileri*. İstanbul: Efe Akademi Yayınları.

Hergüner, B. ve Kalkan, E. (2017). *Farklı Boyutlarıyla Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Kışman, Z. A. ve Özek, Y. (2020). *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Üzerine Değerlendirmeler*. Bursa: Dora Yayınları.

- Müftüler-Baç, M. (2016). Turkey’s Ambivalent Relationship with the European Union: to Accede or not to Accede. *Uluslararası İlişkiler* 13 (52): 89-103.
- Özkır, Y. (2019). Batı Medyasının Yüzyıllardır Değişmeyen Türkiye Algısı. (31 Aralık, 2020). <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/bati-medyasinin-yuzyillardir-degismeyen-turkiye-algisi/1576706>
- Sağlam, Hakan. (2019). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Dair Kamuoyunun Tutumu ile Medyanın Genel Politikası Arasındaki İlişki: 2008’den 2017’ye Bir Karşılaştırma. *Erciyes İletişim Dergisi* 6 (2): 1269-1290.
- Sandalcılar, A. R. ve Erdoğan, S. (2017). *Ekonomik Entegrasyonlar Avrupa Birliği ve Türkiye*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Szigetvari, T., (2014). EU-Turkey Relations: Changing Approaches. *Romanian Journal of European Affairs* 14 (1): 34-48.
- Türe, H. vd., (2018). *Avrupa Birliği 2020 Stratejisi ve Türkiye*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Zenginoğlu, S. (2018). Özal Dönemi Türk Dış Politikası Perspektifinden Türkiye’nin Avrupa Topluluğuna Tam Üyelik Başvuru Süreci. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11 (60): 482-487.

Karikatür 1.

Kaynak: (Milliyet, 15 Nisan 1987.)

Karikatür 2.

Kaynak: (Tercüman, 16 Nisan 1987.)

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Arş. Gör. Sinem ÇELİK
Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi İdari
Bilimler Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü
sinem.tan@ktu.edu.tr ORCID

2017 KATALAN BAĞIMSIZLIK
REFERANDUMUNU AÇIKLAYAN
GEREKÇELER

THE REASONS EXPLAINING THE 2017
CATALAN INDEPENDENCE
REFERENDUM

Geliş / Submitted / Отправлено: 15.12.2020
Kabul / Accepted / Принимать: 03.03.2021
Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information
Информация о Статье

Research Article
Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Çelik, S. (2021). 2017 Katalan Bağımsızlık Referandumunu Açıklayan Gerekçeler. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 100-109.

Çelik, S. (2021). The Reasons Explaining The 2017 Catalan Independence Referendum. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 100-109.

 10.29228/kesit.48377

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

2017 KATALAN BAĞIMSIZLIK REFERANDUMUNU AÇIKLAYAN
GEREKÇELER

THE REASONS EXPLAINING THE 2017
CATALAN INDEPENDENCE REFERENDUM

Arş. Gör. Sinem ÇELİK

Öz: İspanya'ya bağlı Katalonya özerk bölgesinde 1 Ekim 2017 tarihinde bir bağımsızlık referandumu gerçekleştirilmiştir. Merkezi hükümet tarafından İspanya Anayasası'na aykırı olduğu öne sürülen söz konusu referandumun üstünden yaklaşık üç yıl geçmesine karşın, İspanya ve Katalonya arasında yaşanan gerginlik güncelliğini korumaktadır. 2017 Bağımsızlık Referandumu iki hükümet arasında uzun zamandan beri yaşanan sıkıntıların bir yansıması olmuştur. Söz konusu referandumun yapılmasının altında pek çok neden yattığını söylemek mümkündür. Bu çalışma, 2017 Katalan Bağımsızlık Referandumunun gerekçelerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında, tarihsel, siyasal, kültürel ve ekonomik temelli birçok argüman ele alınarak, referandumun gerekçelerine ilişkin bir analiz gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Katalonya, İspanya, 2017 Bağımsızlık Referandumu, Katalan Milliyetçiliği.

Abstract: An independence referendum was held on October 1, 2017 in the autonomous region of Catalonia in Spain. Although nearly three years have passed since the referendum, which was claimed by the central government to be against the Spanish Constitution, the tension between Spain and Catalonia remains current. The 2017 Independence Referendum was a reflection of longstanding troubles between the two governments. It is possible to say that there are many reasons for the referendum to be held. This study aims to determine the reasons for the 2017 Catalan Independence Referendum. Within the scope of the study, many arguments based on historical, political, cultural and economic basis were handled and an analysis was made on the reasons for the referendum.

Keywords: Catalonia, Spain, The 2017 Independence Referendum, Catalan Nationalism.

GİRİŞ

1 Ekim 2017'de Katalonya Özerk Hükümeti tarafından seçmenlere "Katalonya'nın Cumhuriyet ile yönetilen bağımsız bir ülke olmasını ister misiniz?" sorusunun sorulduğu bir bağımsızlık referandumu düzenlenmiştir. Söz konusu referandum akabinde 27 Ekim 2017'de gerçekleşen tek taraflı bağımsızlık ilanı, İspanya merkezi hükümeti ve diğer birçok devlet tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bağımsızlık referandumunun üstünden üç yıl geçmiş olmasına rağmen iki hükümet arasında yaşanan gerginlik güncelliğini korumakta, hatta meydana gelen gelişme-

ler karşısında zaman zaman artmaktadır. Referandumdan bu yana, bağımsız olma isteklerinden asla vazgeçmeyen ayrılıkçı Katalanlar gerçekleştirdikleri gösteriler yoluyla, bağımsızlık yolunda her türlü baskı karşısında duracaklarının sinyallerini vermektedirler. Buradan hareketle, 2017 referandumunun yarattığı gergin atmosferin taraflar arasında ciddi bir uzlaşma sağlanana kadar süreceğini söylemek mümkündür.

İki hükümet arasında gerçek bir uzlaşmanın sağlanabilmesi açısından ilk yapılması gereken; uluslararası toplumun dahi sessiz kalamadığı tek taraflı bağımsızlık ilanının dayanağını oluşturan bu bağımsızlık referandumunun gerekçelerini tespit etmek ve bu gerekçelerden hareketle çözüm yolları aramaktır. Dolayısıyla bu çalışmanın asıl amacı, 2017’de gerçekleşen Katalan Bağımsızlık Referandumu’nun tarihi, kültürel, siyasal ve ekonomik gerekçelerini analiz etmektir. Bu bağlamda çalışmanın anlatım planı şu şekilde düzenlenmiştir: İlk olarak tarihsel süreç içerisinde şekillenen ve zamanla farklı bir forma bürünen Katalan milliyetçiliği incelenmiş, ardından 2017 Bağımsızlık Referandumu sırasında yaşanan gelişmelere genel hatlarıyla değinilmiştir. Son olarak bağımsızlık referandumunun gerekçelerine yer verilerek, bir tablo yardımıyla söz konusu gerekçeler özetlenmiştir.

1. Katalan Milliyetçiliği

Katalonya tarihinde ilk kez kültürel alanda görülen Katalan milliyetçiliği, Katalan dili ve kültürünü ulusun ortaçağ geçmişine atıfta bulunarak, yeniden canlandırmayı amaç edinen “Renaixença” hareketiyle ortaya çıkmıştır. Söz konusu hareket, siyasi çerçevedeki Katalan milliyetçiliğine sağlam bir zemin hazırlamada ve Katalan dilini yerellikten kurtararak modern ve edebi bir dile dönüştürmede etkili olmuştur. Katalan milliyetçiliğin bahse konu kültürel boyutu, süreç içinde siyasal bir ideoloji halini almaya başlamış, Renaixença hareketi başlangıçta kültürel bir karaktere sahipken, zamanla siyasal bir yapıya dönüşmüştür. İspanya’da 1875’te monarşide yaşanan yenilenme ile birlikte Katalan halkın bazıları Katalonya’nın siyasal anlamda tanınmasını talep etmeye başlamışlardır. 19. yüzyılın bitişine doğru şekil alan bu Katalanist siyasal hareket, aşamalı bir biçimde örgütlenmeye ve zamanla taleplerini artırıp, sağlamlaştırılmaya başlamıştır (Balcells, 2013: 472-473).

Bu süreçte siyasal Katalanist ideolojiyi şekillendiren isimlerden en önemlisi Valenti Almirall olmuştur. Almirall, siyasi Katalanizme sebep olan ilk kişi olarak bilinmektedir. Katalan milliyetçiliğin babası kabul edilen Almirall, Katalan halkının İspanya’ya öncülük edeceği laik ve demokratik temelli bir milliyetçilik önermiştir (Grejsen, 2011: 7). Almirall’in milliyetçilik tarzı, Katalan halkın yaşam biçimi yerine Katalonya’nın ilerici karakterini temel almaktadır. Almirall, geleneklerden ziyade, endüstriyel ilerleme ile tanımlanan modern bir Katalonya kurgulamıştır. Almirall, bu amaca ulaşmak için özyönetim restorasyonunu savunmuş ve Katalan dilinin doğru tanınması gerekliliğine vurgu yapmıştır (Woolard, 1989: 22).

1887’de siyasal programında “milliyetçi” kelimesine yer veren ve Katalonya’nın siyasal, kültürel ve mâli çıkarlarını desteklemek amacıyla olan “Lliga de Catalunya” isimli bir parti kurulmuştur. Partinin Katalan milliyetçisi üyelerinden olan Enric Prat de la Riba (Prat) Katalan dilindeki ilk ideolojiyi üretmiştir. Katalan milliyetçiliğin bu dönemde ayrılık yanlısı bir ideolojisi olmamıştır. Katalan kültürünü, ekonomisini ve halkını geliştirme noktasında gerek duyulan ayrı kurumların varlığı asıl talep edilen husus olmuştur (Payne, 1971: 20-22). 1901 yılında ise Prat başkanlığında muhafazakâr milliyetçi parti olarak tanımlanan “Lliga de Regionalista Catalunya” kurulmuştur. Parti, başlangıçta Barselona’da olmak üzere diğer tüm Katalan kentlerinde hızlı bir ilerleme kaydetmiştir (Edles, 1999: 319).

Katalonya’daki Katalan milliyetçi partileri, Katalancanın okullarda öğretilmesi ve yönetimde kullanılması için kampanya başlatmışlardır. Prat, özellikle “Mancomunitat De Catalunya- Katalonya Topluluğu” sayesinde kontrol ettiği yerel kurumlar aracılığıyla, Institut d’Estudis

Catalans (Katalan Dili Enstitüsü-1907), Biblioteca de Catalunya (Katalonya Kütüphanesi) ve Filoloji Bölümü'nün kurulmasına büyük kurumsal destek sağlamıştır (Generalitat de Catalunya, 2020). Katalan milliyetçiliği açısından başarılı nitelendirilebilecek bu süreç Bolşevik Devrimi'nden sonra, İspanya ve Katalonya'daki sağ-sol bölünmenin derinleşmesi ile sekteye uğramış, özellikle Barselona'ya etki eden anarşist terör eylemlerine sık sık rastlanır olmuştur (Storm, 2018: 18). 1919- 1923 yılları arasında ülkeyi etkisi altına alan kapsamlı sınıf savaşının yaşandığı bu süreçte karışıklığı fırsata çeviren General Primo de Rivera rejimi devirerek askeri diktatörlük ilan etmiştir. Katalanizm karşıtı bir politika izleyen Rivera, iktidarı ele geçirmesinin ardından Katalanizme ilişkin bütün sembol ve tezahürleri ortadan kaldırmaya başlamıştır. Mancomunitat'ı parçalayan Rivera, Katalan özerkliğine son vermiş, Katalan bayrağının dalgalanmasını tamamen yasaklamıştır. Rivera diktatörlüğü, Nisan 1931'e kadar sürmüştür (Edles, 1999: 320; Grejsen, 2011: 8).

1931 İspanyol Anayasası ve 1932 Katalan Özerklik Statüsü, Katalonya'nın kendi hükümetini kurmasına, Katalanca'nın resmi bir dil ilan edilmesine ve Katalan dilinin öğretimini desteklemek için uygulanacak aktif bir politikaya izin vermiştir. 1939'da Francisco Franco'nun İspanya İç Savaşı'nı (1936-1939) kazanması sonucu söz konusu özerklik tamamen ortadan kalkmıştır. 1939 ve 1975 yılları arasında, İç Savaşı takip eden diktatörlük sırasında, Katalanlara yönelik baskı ve sindirme politikaları özellikle kırklı ve elli yıllarda yoğun ve sistematik olmuştur. Franco rejimi eğitimde, kitapların, gazetelerin ve dergilerin yayınlanmasında, telgrafların iletilmesinde ve hatta telefon görüşmelerinde Katalanca'nın kullanılmasını yasaklamıştır. Katalanca'daki her şey geçersiz ve hükümsüz kabul edilmiştir (Generalitat de Catalunya, 2020).

Franco'nun 1975'te ölmesinin ardından ilan edilen 1978 Anayasası, İspanya'nın hızlı şekilde demokrasiye geçmesinde ve bu çerçevede kendine özgü kurumlarını güncellemesinde önemi tartışılmaz bir eşik olmuştur. Franco rejiminin baskı politikalarına tamamen son veren Anayasa ile İspanya, uzun süre dışında kaldığı uluslararası sisteme geri dönmüş; dilsel, kültürel ve tarihsel farklılıklar kabul edilerek demokrasiyi pekiştirme yoluna gidilmiştir (Moreno, Arriba ve Serrano, 1998: 71). 1978 Anayasası'nın kabul edilmesinin ardından atılan ilk önemli adım ise Katalonya Özerklik Statüsü'nün, 1979'da gerçekleşen referandum akabinde onaylanması olmuştur. Böylece Katalonya, kendi özerk hükümetine ve kurumlarına kavuşmuş, Katalanca, Katalonya'nın resmi dili ilan edilmiştir.

1980-2003 yılları arasında ise Katalonya ile İspanya arasında gelişen ilişkilerde her iki tarafın da karşılıklı kazanımlar elde etme noktasında taviz vermeyi ve dolayısıyla müzakere etmeyi kabul ettiği işbirliğine dayalı bir strateji kabul edilen "kazan-kazan stratejisi" hâkim olmuştur. 2006 yılına gelindiğinde, İspanya Parlamentosu'nun onayladığı ve özerkliğin genişletilmesi amacını taşıyan "2006 Katalan Özerklik Statüsü" Katalonya'da düzenlenen referandumda alınan %74 evet oyu ile kabul edilmiştir. Giriş bölümünde devredilemez olan özerklik hakkının bir uygulaması şeklinde tanımlanan 2006 Özerklik Statüsü, Katalonya'nın bayrağı, marşı ve ulusal bayramını açık bir şekilde belirterek, Katalan kimliği unsurlarını daha geniş çerçevede ele almıştır (Mermel, 2016: 21-22).

Dönemin ana muhalefet partisi olan Halk Partisi (PP), 2006 Özerklik Statüsü'nün 126 maddesine İspanya'nın ülkesel bütünlüğüne zarar vereceğine atıfta bulunarak karşı çıkmış ve Anayasa Mahkemesine başvurmuştur (Aktoprak, 2015). 2010 yılında İspanya Anayasa Mahkemesi'nin verdiği nihai kararda, Özerklik Statüsü'ndeki 14 maddenin anayasaya aykırı olduğu tespit edilmiş, 27 maddenin ise anayasaya uygunluğu sorgulanarak yeniden yorumlanmasına ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. 2006 Statüsü ile genişletilmeye çalışılan Katalonya özerkliğinin 2010 kararlarıyla kısıtlanması, Statü'yü referandum gerçekleştirerek onaylayan Katalan seçmenlere saygı duymamakla ve Mahkemeyi siyasallaşmakla suçlayan siyasi partiler ve self-determinasyon talep eden Katalan halk tarafından öfke ve nefret ile karşılanmıştır (Nagel, 2015:

59-60).

Bu süreç Katalonya'nın Kasım 2014 yılında, İspanya'dan ayrılmak isteyen veya ayrılma karşısında yer alan vatandaşa çağrıda bulunan özerk hükümet himayesinde düzenli ve etkileyici bir bağımsızlık referandumu gerçekleştirilmesini beraberinde getirmiştir. Her ne kadar öncesinde referandumun yasal etkiler doğurmayacağı açıklanmış olsa da 2014 referandumunun Katalan özerkliğinin içeriği ve işleyişinde köklü bir değişiklik yapılmasına ilişkin giderek büyüyen desteğin en önemli gösterilerinden biri olduğunu söylemek mümkündür. Görüldüğü üzere, Katalonya özellikle son dönemlerde bağımsızlık talepleri ile ön plana çıkan bir azınlık olmuştur. Katalan milliyetçiliğinin kökenleri eskilere dayansa da yakın dönemlere kadar bağımsızlık adı altında self-determinasyon taleplerinin dile getirilmediğini söylemek mümkündür.

2. 2017 Katalan Bağımsızlık Referandumu

2015 ve sonrasında İspanya'da bir yandan merkezileşme girişimleri olurken, diğer yandan da AB üyesi ayrı bir devlet olmak isteyen Katalonya'nın bağımsızlığı için talepler artmış ve bu doğrultuda çeşitli girişimler gerçekleşmiştir. Katalonya'nın bağımsızlık doğrultusunda yasal bir referandum düzenlemesine ilişkin bütün girişimlerin Madrid yönetimince geri çevrilmesini takiben Katalonya Başkanı Carles Puigdemont, 1 Ekim 2017'de seçmenlere "Katalonya'nın Cumhuriyet formunda bağımsız bir devlet olmasını ister misiniz?" sorusunu içeren bir bağımsızlık referandumu düzenlemiştir. Siyasetçiler, aktivistler, akademisyenler, iş adamları, girişimciler ve kamu yöneticilerinden oluşan birçok paydaşın kendilerini toplu bir çoğul liderlik olarak sunduğu bağımsızlık referandumu kapsamında 2,3 milyon geçerli oy kullanılmış, referanduma katılım sağlayanların %90'ı bağımsız bir devlet olmaya destek vermiştir (Calzada, 2017: 67-68).

Sonuçların açıklanması sonrasında bağımsızlık yanlısı partiler, zafer ilan etmiştir. Referandum sırasında merkezi hükümetin seçmenlere gösterdiği sert tepki, Katalan bağımsızlık hareketi yanlılarının "İspanya'yı anti-demokratik ve Katalan karşıtı bir ülke olarak tasvir etmesini" beraberinde getirmiştir. Hem referandum öncesinde hem de oylamanın devam ettiği sırada polisle çıkan çatışmalarda yüzlerce kişi yaralanmış, bazı Katalan bağımsızlık yanlısı liderler hapse atılmıştır. Katalan yetkililere göre bu, Franco rejimi döneminden bu yana İspanya demokrasisinin en zorlu sınavlarından biri olmuştur (The New York Times, 2017). Ulusal Polis ve Sivil Muhafızların müdahalesi nedeniyle referandum sırasında yaşanan şiddet olayları, AB ve diğer uluslararası aktörlerin eleştirilerine yol açmıştır (Elcano Royal Institute, 2018: 26).

Referandumun ardından Katalan Parlamentosunun 135 üyesinden 70'inin lehte oy kullanması üzerine 27 Ekim 2017'de Katalonya hükümeti tek taraflı bağımsızlık ilan etmiştir. Bağımsızlık ilanının hemen ardından Madrid Hükümeti, Puigdemont ve kabinesini görevden aldığını açıklamış ve bundan böyle İspanya'nın ayrılıkçı bölge olarak gördüğü Katalonya'yı doğrudan yöneteceğini duyurmuştur, ayrıca Katalonya yerel polisinin üst düzey görevde bulunan yetkililerinin görevden alındığını bildirmiştir (Newton, 2017). AB üyesi ülkeler Katalonya'yı bağımsız bir devlet olarak kabul etmeyeceklerini açıkça belirtmiş, İspanya Anayasa Mahkemesi bağımsızlık ilanını hükümsüz kılmıştır.

Tüm bu olanlar karşısında 30 Ekim 2017'de Puigdemont, uluslararası destek aramak için Brüksel'e kaçmıştır. Referandumu takiben yaşanan sıkıntılı ve karmaşık süreç devam ederken, 12 Katalan siyasetçi ve STK lideri yasal olmayan bir referandum düzenlemekten Şubat-Haziran 2018 tarihleri arasında İspanya Yüksek Mahkemesi'nce yargılanmıştır. Haklarında "anayasal düzeni şiddet kullanarak yıkmak", "devlete karşı itaatsiz davranmak", "kanunun işlerliğini engellemek" ve "kamu malını kötüye kullanmak" suçlarından 7-25 yıl arasında değişen hapis cezası istenmiştir (Bolelli, 2019). Katalan siyasetçilerin tutukluluk hali ve haklarında çeşitli suçlara yönelik olarak hapis cezası talep edilmesi, bağımsızlık yanlısı halk tarafından protesto edilmiştir. Katalonya'nın çeşitli kentlerindeki binlerce kişinin katıldığı protesto gösterileri sıra-

sında Katalan siyasetçiler için tutuklanma kararı veren yargıcın fotoğrafı yakılmıştır.

Referandumdan bu yana, yüz binlerce insanın ya bağımsızlık lehine ya da aleyhine Barselona, Madrid ve diğer İspanyol şehirlerinde yürüyüşlere katıldığını söylemek mümkündür. Son dönemde Katalonya ile İspanya'nın sosyalist merkezi hükümeti arasındaki gerilimin azalmasına rağmen, Katalan-İspanyol toplumu içindeki sosyal kutuplaşma hala çok önemli zorluklar barındırmaktadır.

3. 2017 Katalan Bağımsızlık Referandumunun Tarihi, Siyasal, Kültürel ve Ekonomik Gerekçeleri

2017 Katalan Bağımsızlık Referandumunun gerekçeleri dört ana kategori halinde ele alınabilir. Bunlar; tarihi, siyasi, ekonomik ve kültürel gerekçelerdir. Tarihi gerekçelere bakıldığında; ilk olarak Katalanların kendilerini geçmişten beri İspanyollardan ayrı bir ulus olarak gördüklerini söylemek mümkündür. Bilindiği üzere Katalonya, 1715'te İspanya devleti doğana kadar, İber Yarımadası'nda kendi kimliği, yasaları ve gelenekleri olan bağımsız bir bölge olmuştur. Ancak Katalonya'yı özerk kılan pek çok idari birimin Katalanların elinden alındığı 11 Eylül 1714 Barselona Kuşatması akabinde bölgeye İspanyol dili ve yasaları dayatılmıştır (Sykes, 2017). Aynı zamanda tarihsel süreçte V. Felipe, Rivera ve Franco döneminde yaşanan zulüm de Katalonya'nın ayrılıkçı yönünün güçlenmesi üzerinde oldukça etkilidir. Bu yönetimler zamanında Katalanlar çeşitli zorbalıklara maruz bırakılmış, bu durum da Katalan milliyetçiliğinin zamanla ayrılıkçı bir boyut kazanmasını beraberinde getirmiştir (Alexander ve Badcock, 2017).

Bağımsızlık referandumunun siyasi gerekçeleri ele alındığında ise ilk olarak, Katalanların İspanya hükümetinin sahip olduğu ideoloji, anayasa ve demokrasi eksikliğine karşı çıkma eğilimi dikkat çekmektedir. Aynı zamanda Katalonya özerkliğini genişleten 2006 Özerklik Statüsü'nün bazı maddelerinin 2010 Anayasa Mahkemesi kararları ile iptal edilmesi de ayrılıkçı söylemleri ön plana çıkaran siyasi gerekçeler arasında sayılabilir. Bu iptal kararı, Katalanlar tarafından demokrasiye vurulmuş bir darbe olarak görülmektedir (Jones, 2017). 2014 yılında İskoçya'da Avrupa içinde demokratik ayrılık açısından makul ve saygın bir emsal teşkil eden bağlayıcı bir referandum düzenlenmesi de Katalanların bağımsızlık referandumuna giden süreçte önemli siyasi gerekçelerden biri olmuştur (Elcano Royal Institute, 2018: 10-11). Ayrıca İspanya ile Katalonya arasındaki ilişkilerin çoğu zaman bozuk olmasının siyasiler tarafından görmezden gelinmesi de bağımsızlık taraftarlarının sayısında duygusal nedenlere bağlı olarak artış yaşanmasını beraberinde getirmiştir (Ademoğlu, 2017).

Referandumun kültürel gerekçelerine bakıldığında da, öncelikle İspanya ile Katalonya arasında var olan kültürel ve dilsel farklılıklar dikkat çekmektedir. Katalanlar 1715 yılından beri kendilerini İspanya'nın bir parçası olarak görmekten hep uzak durmuşlardır. Bu algıya yaşanan tarihsel süreç de etki etmiş olsa da temel neden, Katalonya'nın farklı bir dil ve kültürü olan Katalan kimliğini yıllardan beri İspanya ve Fransa devletinin baskısı altında görüyor olmasıdır (Avunduk, 2017). Çoğu Katalan bağımsızlık talebini buna dayandırmaktadır. Bir diğer kültürel gerekçe ise, İspanyolcanın Barselona'da giderek artan bir etkiye sahip olduğuna duyulan inançtır. Katalanlar, İspanyolların çoğunun Katalanca öğrenmek durumunda bırakılmamasına rağmen neredeyse tüm Katalanların iki dili olmasından rahatsızlık duymaktadır (Sykes, 2017).

2017 Bağımsızlık referandumunun ekonomik gerekçeleri ele alındığında ise, bu gerekçelerin sayılan tüm gerekçeler arasında en önemlileri olduğunu söylemek mümkündür. İspanya'nın en zengin ve sanayileşmiş bölgesi olan Katalonya, 2019 yılında 250 milyar Euro olan Gayrisafi Yurtiçi Hasılası (GSYİH) ile İspanya GSYİH'sinin %20'sini oluşturmaktadır. Katalonya'nın başkenti olan Barselona, dünyanın en çok doğrudan yabancı yatırım çeken şehirleri arasındadır (Alexander ve Badcock, 2017). Bilindiği üzere, 2008'de yaşanan ve tüm dünyayı etkisi altına alan finansal kriz, İspanya ekonomisini de büyük ölçüde sarsmıştır. Bu durum, ülkenin

ekonomik yönden en güçlü bölgelerinden biri olan Katalonya'nın bağımsızlık talebini daha güçlü bir şekilde dile getirmesine yol açmıştır. Katalanlar çok az ortaklığa sahip olduğunu düşündükleri ülkenin refahını desteklemek için yüksek oranda vergiler ödediğinden yakınmakta ve kemer sıkma politikalarından bunaldıklarını her defasında dile getirmektedirler (Mortimer, 2017). Aynı zamanda Katalonya'nın İspanya ekonomisine yaptığı katkı oranında merkezi hükümetten yatırım alamaması, bağımsızlığa giden süreçte en çok dile getirilen konular arasında yer almaktadır (Kabakçı, 2017: 5; Özdemir, 2017).

Katalanların bağımsızlık söylemlerine temel oluşturan ve 2017 yılında bir bağımsızlık referandumu gerçekleştirmelerine yol açan gerekçeler aşağıda bir tablo şeklinde özetlenmiştir.

Tablo 1: 2017 Katalan Bağımsızlık Referandumunun Gerekçeleri

Tarihsel	Katalanların kendilerini geçmişten beri İspanyollardan ayrı bir ulus olarak görmeleri	1714 Barselona Kuşatması sonrasında dayatılan İspanyol Kimliği	V. Felipe, Rivera ve Franco döneminde Katalan kimliğini baskılayıcı politikalar
Siyasal	İspanya hükümetinin demokrasi eksikliğine olan inanç ve siyasilerin Katalan sorunu karşısındaki tepkisizliği	2010 Anayasa Mahkemesi kararları ile Katalan özerkliğine yapılan kısıtlama	2014 İskoç Referandumunun emsal teşkil etmesi
Kültürel	Dilsel farklılıklar	Katalan kimliği unsurlarının baskı altında tutulduğuna duyulan inanç	İspanyolcanın Katalan bölgesinde artan etkisi
Ekonomik	2008 finansal kriz sonrasında yaşanan kemer sıkma politikaları	Katalonya'dan alınan yüksek vergiler	Katalonya'nın ülkeye yaptığı ekonomik katkı oranında karşılık görmemesi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

SONUÇ

Katalanların İspanya'dan ayrılarak bağımsız bir ülke olmayı istemelerinin temelinde ilk olarak tarihsel gerekçelerin yer aldığını söylemek mümkündür. Tarihsel anlamda Katalanların İspanya'dan ayrılmayı istemelerinin gerekçeleri incelenirken, bölgeyi özerk kılan birçok yönetim biriminin ortadan kaldırıldığı, İspanyol dili ve yasalarının dayatıldığı 11 Eylül 1714 Barselona Kuşatması önemli bir tarihi gerekçe olarak değerlendirilebilir. Katalanlar her yıl 11 Eylül'de "La Diada" adını verdikleri ulusal bayramı kutlamak ve 1714'te yaşanan tarihsel olayı anmak için sokaklara çıkmaktadırlar. "La Diada" bugün artık tamamen Katalanların ayrılık talebiyle özdeşleşmiş durumdadır. Ancak 1714 Barselona Kuşatması'nı tek tarihsel gerekçe olarak ele almak mümkün değildir. Katalanların ayrılık isteğinin tarihsel gerekçeleri arasında; Miguel Primo de Rivera (1923-1930) ve Francisco Franco (1939-1975) döneminde yaşanan Katalanlara yönelik baskıcı politikalar da yer almaktadır. Özellikle Avrupa tarihine damga vurmuş diktatör Franco döneminde Katalancanın yasaklanması ve Katalan kurumlarının tamamen ortadan kaldırılması gibi nedenler Katalonya'nın bağımsızlık taleplerini perçinlemiştir.

Kültürel gerekçeler de bağımsızlık referandumuna giden süreçte önemli belirleyicilerden olmuştur. Katalanların bağımsızlık referandumu gerçekleştirmelerinde Katalanca ve İspanyolca

arasındaki dil farklılığını kültürel gerekçelerden biri olarak kabul etmek mümkündür. Katalanca Güney Fransa'daki bölgesel dillere daha yakındır. Kastilyanca olarak bilinen İspanyolca ise İspanya'nın Katalonya dışındaki kısmında konuşulur. Neredeyse tüm Katalanlar iki dilli iken, İspanyolların çoğunun Katalanca bilmemesi, kendilerine İspanyol dilinin zorla dayatıldığını iddia eden Katalanların yakındığı konulardan biridir.

Söz konusu referandum krizinin yaşanmasına yol açan gerekçelerin her ne kadar tarihi ve kültürel temeli bulunsa da özellikle bağımsızlık ilanına götüren yakın süreçte siyasal temelli gerekçelerin de etkili olduğunu söylemek mümkündür. Siyasal gerekçelerin başında, 2010 yılında İspanya Anayasa Mahkemesi'nin Katalan Parlamentosu'nun kabul ettiği 2006 Özerklik Statüsü'ndeki on dört maddeyi anayasaya aykırı bulması ve yirmi yedi maddenin anayasaya uygunluk açısından yeniden yorumlanması gerektiğine karar vermesi gelmektedir. Anayasaya aykırı bulunan 14 madde özerkliğin özüne zarar verecek maddeler olmamakla birlikte, bu maddelerin uygulamadan kaldırılmasının Katalonya özerkliğinin genişletilmesi açısından engel teşkil ettiği dikkat çekmektedir.

Referanduma giden süreçte bariz şekilde dile getirilmeyen ancak en güçlü etmen olabilen gerekçeler ise ekonomik temellidir. İspanya, 2008 küresel ekonomik krizinden ciddi anlamda etkilenen ve yaşadığı mali sorunları aşmak için Avrupa Birliği'nden kredi talep etmek zorunda kalan dört üye ülkeden birisi olmuştur. Finansal krizden başlayarak bu yıllara dayanan sert kemer sıkma politikaları, İspanya genelinde popülist partilerin yükselmesine ve İspanya'nın en zengin bölgesi olan Katalonya'da artan bir şekilde hayal kırıklığı yaşanmasına yol açmıştır. Katalanların ayrılık talebinde, çok az ortaklık yaşadıkları bir ülke olan İspanya'nın refahını desteklemek için yüksek vergiler ödemelerinden duydukları rahatsızlığın büyük ölçüde etkili olduğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Ademoğlu, Y. (2017, 29 Eylül). Katalanlar İspanya'yı neden istemiyor?. Euronews. Elde edilme tarihi: 04 Aralık 2020, <https://tr.euronews.com/2017/09/29/katalanlar-ispnyaya-yi-neden-istemiyor>.
- Aktoprak, E. (2015, 12 Kasım). Katalonya'dan Yükselen Bağımsızlık Rüzgârı. Elde edilme tarihi: 25 Kasım 2020, <http://www.demos.org.tr/katalonyadan-yukselen-bagimsizlik-ruzgari/>.
- Alexander H. ve Badcock J. (2017, 10 Ekim). Why does Catalonia want independence from Spain?. The Telegraph. Elde edilme tarihi: 03 Aralık 2020, <https://www.telegraph.co.uk/news/0/does-catalonia-want-independence-spain/>.
- Avunduk, O. D. (2017, 5 Ekim). Avrupa'nın en özerk bölgesi Katalonya neden bağımsızlık istiyor?. Journo. Elde edilme tarihi: 05 Aralık 2020, <https://journo.com.tr/ozerk-katalonya-katalanlar-bagimsizlik>.
- Balcells, L. (2013). "Mass Schooling and Catalan Nationalism", *Nationalism and Ethnic Politics*, 19/4, 467-486.
- Bolelli, Ş. (2019, 1 Ekim). Katalonya'da bağımsızlık yanlısı gösteriler. Anadolu Ajansı. Elde edilme tarihi: 02 Aralık 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/katalonyada-bagimsizlik-yanlisi-gosteriler/1599418>.
- Calzada, I. (2017). "Metropolitan and Post-national Urbanity Beyond (Pluri) nation (al)-states in the EU: Benchmarking Scotland, Catalonia and the Basque Country", *Journal on Ethno-politics and Minority Issues in Europe*, 16/1, 51-78.

- Edles, L. D. (1999). "A culturalist approach to ethnic nationalist movements: Symbolization and Basque and Catalan nationalism in Spain". *Social Science History*, 23/3, 311-355.
- Elcano Royal Institute. (2018) The Conflict in Catalonia. (Ekim 2017) <http://www.realinstitutoelcano.org/wps/wcm/connect/c0f90dae-76d1-4a8e-8f78-0058f048a44b/Catalonia-Dossier-Elcano-October-2017.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=c0f90dae-76d1-4a8e-8f78-0058f048a44b>.
- Generalitat de Catalunya. (2020). Origins and History. Elde edilme tarihi: 24 Kasım 2020, <https://llengua.gencat.cat/en/el-catala/origens-i-historia/>
- Grejsen, T. A. (2011). A study of nationalism and national identity in Catalonia. Aarhus School of Business and Social Sciences. University of Aarhus.
- Jones, S. (2017, 21 Eylül). Why do some Catalans want independence and what is Spain's view?. The Guardian. Elde edilme tarihi: 04 Aralık 2020, <https://www.theguardian.com/world/2017/sep/21/why-do-some-catalans-want-independence-and-what-is-spains-view>.
- Kabakçı, B. (2017, Ekim). Katalonya Krizi. [Araştırma Raporu]. Konya Ticaret Odası. Elde edilme tarihi: 06 Aralık 2020, <http://www.kto.org.tr/d/file/katalonya-krizi--burcin-kabakci.pdf>.
- Mermel, K. (2016). The End of the State of Autonomies? An Analysis of the Controversy Surrounding the 2010 Spanish Constitutional Court Ruling on Catalonia's 2006 Statute of Autonomy. University of Colorado, Boulder.
- Moreno, L., Arriba, A. ve Serrano, A. (1998). "Multiple identities in decentralized Spain: The case of Catalonia". *Regional & Federal Studies*, 8/3, 65-88.
- Mortimer, C. (2017, 29 Ekim). Catalan crisis: Why does Catalonia want independence? Do the majority really support it?. Independent. Elde edilme tarihi: 05 Aralık 2020, <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/catalan-crisis-why-does-catalonia-want-independence-do-people-really-support-it-spain-latest-a8025836.html>.
- Nagel, K. J. ve Rixen, S. (Ed.). (2015). *Catalonia in Spain and Europe: Is There a Way to Independence?*. Nomos Verlag.
- Newton, C. (2017, 27 Ekim). Catalonia declares independence from Spain. Aljazeera. Elde edilme tarihi: 27 Kasım 2020, <https://www.aljazeera.com/news/2017/10/catalan-parliament-begins-vote-independence-171027115908493.html>.
- Özdemir, Ö. (2017, 29 Eylül). Katalonya'daki bağımsızlık referandumuyla ilgili bilinmesi gerekenler. BBC. Elde edilme tarihi: 06 Aralık 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41437383#anchor1>.
- Payne, S. (1971). "Catalan and Basque Nationalism". *Journal of Contemporary History: Nationalism and Seperatism*, 6/1, 15-51.
- Storm H.J. (2018). "Catalan nationalism and the failed secession from Spain: Historical Background and Consequences for Europe", *Multi-level Nationalism? The Catalan question and its lessons for Belgium and for Europe*, (Ed: B.de Wever, I. Ferreras ve Ph. van Parijs) Re-Bel, Brussels.
- Sykes, S. (2017, 7 Eylül). Why does Catalonia want independence from Spain?. Euronews. Elde edilme tarihi: 03 Aralık 2020, <https://www.euronews.com/2017/09/07/catalonia-spain-independence-vote>.

The New York Times. (2017). Crisis in Catalonia: The Independence Vote and Its Fallout. (26.06.2017) <https://www.nytimes.com/2017/09/26/world/%20europe/spain-catalonia-referendum.html>.

Woolard, K. (1989). *Double Talk: Bilingualism and the Politics of Ethnicity in Catalonia*. Stanford University Pres.

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Dr. Öğr. Üyesi Elif BAYRAK KAYA
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Gönen
Meslek Yüksek Okulu, El Sanatları Bölümü
elifbayrakkayaart@gmail.com

HZ. NUH KISSASI VE NUH
TUFANININ MİNYATÜR SANATINA
YANSIMALARI

THE TALE OF PROPHET NOAH AND
REFLECTIONS OF NOAH'S FLOOD IN
THE ART OF MINIATURE

Geliş / Submitted / Отправлено: 08.01.2021

Kabul / Accepted / Принимать: 05.03.2021

Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Bayrak Kaya, E. (2021). Hz. Nuh Kısası ve Nuh Tufanının Minyatür Sanatına Yansımaları. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 110-144.

Bayrak Kaya, E. (2021). The Tale of Prophet Noah and Reflections Of Noah's Flood in The Art of Miniature. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 110-144.

 10.29228/kesit.48809

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

HZ. NUH KISSASI VE NUH TUFANININ MİNYATÜR SANATINA
YANSIMALARI

THE TALE OF PROPHET NOAH AND REFLECTIONS OF NOAH'S FLOOD IN
THE ART OF MINIATURE

Dr. Öğr. Üyesi Elif BAYRAK KAYA

Öz: Dinî metinlere göre Hz. Nuh döneminde gerçekleşen tufanda, çok az inanan insan hayatta kalabilmiş, bu sebepten, Hz. Âdem den sonra Hz. Nuh insanlığın ikinci atası olarak görülmüştür. Yapılan araştırmada, Nuh'un gemisi ve tufan konusu minyatürlü eserlere bakıldığında, geleneksel olarak farklı dönem ve farklı üsluplarda yapılmış, minyatürlü eserler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kıymetli eserlerin yorumları, yapıldıkları dönemin, Nuh tufanı hakkındaki toplum algısını ve konuya bakış açılarını yansıtırken, dönemin folklorunu da bize göstermektedir. Bunun yanı sıra Nuh'un gemisini tasvir eden minyatürlerde, sembolik anlamlarla karşılaşılmış, bu sembolik anlamlar, literatürden incelendiğinde, Türk mitolojisinin erken inanç ve öğretilerine kadar uzandığı görülmüştür. Nuh tufanını anlatan minyatür eserlerde ana tema, Hz. Nuh'un gemi yapımı, tufanın patlak vermesi ile oluşan can pazarı, gemiye binen inançlı insanlar ve gemiye alınan hayvanlar gibi dört ikonografik konu altında toplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Minyatür, Hz. Nuh, Nuh Tufanı, Nuh'un Gemisi, Minyatürlerde Tufan.

Abstract: Only few people survived the flood that took place at the time of Prophet Noah; thus, Prophet Noah is regarded as the second ancestor of the humankind following Prophet Adam. The research has proved that there are a number of miniatures on Noah's Ark and Flood done traditionally in different eras and styles. The interpretations of these invaluable works demonstrate the perceptions of people regarding Noah's Flood as well as the structure of the community at the time they were created while they also give hints of the folklore of that specific time. In addition to this, various symbolic representations have been explored in the miniature interpretations of Noah's Ark, and it has been found, in the literature research, that these symbolic representations date back to the earliest beliefs and tenets of Turkish mythology. The main themes of the miniature works depicting Noah's Flood are building the ark, the matter of life and death during the outbreak of flood, the religious people embarking on the ark and the animals taken into the ark.

Key Words: Miniature, Prophet Noah, Noah's Flood, Noah's Ark, Flood in miniatures.

GİRİŞ

Hz. Âdem den sonra Hz. Nuh insanoğlunun ikinci atası sayılmıştır. Hz. Nuh ve Nuh'un gemisi kıssası, halk arasında büyük ölçüde bilinen ve dilden dile aktarılan kıssalardan birisidir. Nuh'un gemisi ve tufan, İslam minyatür sanatında da sevilerek işlenen konular arasında yer almıştır. Nuh tufanının, Osmanlı resim sanatı olarak da adlandırılan minyatür sanatında ve Avrupa resim sanatında oldukça geniş bir yer bulduğu görülür. Tufan konulu minyatür ve resimlere bakıldığında, Nuh'un gemisi, gemiye binen insanlar, Nuh'un gemisine alınan hayvan çeşitliliği, bu hayvanların gemide aldığı düzen ve geminin farklı biçimlerdeki planı gibi konuların ağırlıklı olarak işlendiği görülmüştür. Minyatür sanatının aksine Avrupa resim sanatında, tufan konulu resimlerin bir kısmının, mizahi bir yaklaşımla ele alındığı görülmektedir.

Hz. Nuh kimdir? Nuh'un gemisini kim, neden yapmıştır? Nuh'un gemisine kimler binmiştir? Hz. Nuh'un kavmine ne olmuştur? gibi soruların net cevaplarını bize Kuran-ı Kerim vermektedir.

Kur'an-ı Kerim 'de Nuh Suresi (1-28) dışında dokuz surede daha Hz. Nuh ve tufan anlatılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'deki ayetler ana kaynakları oluştururken, Hz. Muhammed'in hadisleri ve bu hadislerin tefsirleri ikinci elden kaynak olmuştur. Bunun yanı sıra Tevrat'ta da Nuh tufanı anlatılmış ve oldukça geniş bilgiler vermiştir.

"Hz. Nuh'un adı Kur'an-ı Kerim'de kırk üç defa zikredilmiştir"(Tan, 2010:122). Kur'an'da Nuh suresinden, Hz. Nuh ve Nuh'un gemisi hakkında geniş bilgiler ediniyoruz. Nuh Peygamber diğer peygamberler gibi, uzun yıllar gönderildiği kavmi, doğruluğa, hakikate ulaştırmanın çabaları içersinde emek vermiştir. Nuh, kavmini Allah'a imana ve tevbeğe çağırmış olmasına karşın, çok az kişi dışında kimse ona inanmamıştır. Allah-ı teala Nuh'un kavmine tufanı indireceğini ve Nuh'a bir gemi yapmasını emretmiştir. Yüce Allah, gemiye Hz. Nuhun ailesi, iman eden insanlar ve erkekli dişili birer çift hayvan almasını buyurmuştur.

"Nuh suresi Mekke'de nazil olan surelerdendir"(et-taberi, 1988 akt Tan, 2010:121). "Bu sure Nuh (a.s.)'in getirdiği ve insanlığa anlattığı mesajları anlatmada ayrı bir yeri olan ve sadece Nuh (a.s.)'in ömürlük mücadelesinin anlatıldığı tek suredir. Peygamber isimleri anılan diğer surelerde adı verilen peygamberlerle beraber başka peygamberlerin mücadeleleri ve müşahedeleri anlatılırken (Yunus S, Yusuf S, Hud S, İbrahim S, Muhammed S) Nuh suresinde bütün olarak Nuh (a.s.)'dan bahseder" (Tan, 2010:121).

"Nuh suresi isim olarak Nuh (a.s.) dan bahseden bir süredir. Bu yönüyle tarihe mal olmuş bir olayın ve tarihi şahsiyet olarak bir peygamberin hayatından, inanç problemi olan bir kavim ile bu problemi aşmada onlara yol gösterip yardımcı olma çabası içinde çırpınan bir peygamber ve bu faaliyet ekseninde yoğunlaşan ilişkilerden bahseden bir suredir. Ancak surede coğrafi anlamda yer, tarihi anlamda zaman belirtilmediği gibi, şahıslarla ilgili de fizyolojik veya biyolojik bilgilere rastlanmaz. Zaten bu tür bir üslup, Kur'an'da anlatılan hiçbir kıssada da yoktur" (Keskin, 2009:74)."Bütün peygamberlerin ortak gayelerinden biri de Allah'ın dininin hayata taşınmasıdır. Çünkü hayatın merkezinde Allah olmayınca insanlar kendi tapacakları ilahları kendileri yaparlar. Hz. Nuh (a.s.)'in kavminin bir başka özelliği de yeryüzünde puta tapıcılığı ilk ortaya çıkaran topluluk olmalarıdır" (el-Buhari 1212 akt Tan,

2010:129).

“Nuh suresi bir giriş ve iki bölümden meydana gelmiştir. Giriş, Nuh (a.s.)’un toplumunu uyarmakla görevlendirilmesini konu alan birinci ayettir. Bu girişi, 25. ayetin sonuna kadar birinci bölüm takip eder. Bu bölümde bir davetçi olarak Nuh (a.s.)’un uhdesine almış olduğu davet görevini hakkı ile nasıl yaptığından, insanları neye, hangi metotları kullanarak çağırdığından söz edilmektedir. İkinci bölüm surenin sonuna kadar devam eder. Bu bölümde Nuh (a.s.)’un davetine karşı çıkanların, onu yalanlayanların helak edilmeleri için Nuh (a.s.)’un bedduyası ve inananlar için yapmış olduğu dua yer almaktadır” (Keskin, 2009:87).

“Nuh suresi, Hz. Nuh (a.s.)’in bütün inananları gemiye daveti ile şöyle biter: ‘Ya Rabbî beni, annemi, babamı ve evime mümin olarak girenleri, erkek ve kadın bütün müminleri affeyle. O zalimleri ise, daha da beter eyle, daha da perişan eyle! : (Nuh, 71/28.)’ Ayette ‘Beyti’ ‘Evime’ diye tercüme edilen ifadeyi ‘Gemime’ şeklinde ifade eden de olmuştur” (Kurtubi 1985 akt Tan, 2010:131).

1. Hz. Nuh’un Gemisinin Yapımı ve Canlıların Yerleşme Düzeni

Tarihte, Nuh’un gemisinin nasıl yapıldığı ve neye benzediği en çok merak edilen konulardan biri olmuştur. Kuran-ı Kerim ve diğer kutsal kitaplardan edinilen bilgilerin yanı sıra konu ile ilgili pek çok rivayet vardır. Bu rivayetlerin sebeplerinden biri, eski uygarlıkların tufan ile alakalı efsane ve hikâyeleridir. Bu bilgilerin ortak noktalardan birisi, Kuran-ı Kerim’de bildirildiği üzere, geminin tahta ve çivilerden yapılmış olduğudur. Nuh’un gemisinin boyutu ve kaç kat olduğu hakkında da oldukça farklı rivayetler bulunmaktadır.

“Kuran’da ‘Gözlerimizin önünde ve vahyimiz uyarınca gemiyi yap’ emri gelince (Hûd 11/37) rivayete göre Hz. Nûh tahtayı nereden bulacağını sorar, ona ağaç dikmesi emredilir ve o da Hint meşesi denilen ağaçları diker. Kırk yıl sonra bu ağaçları keserek gemiyi yapar. Ona geminin nasıl yapılacağını Cebrâil öğretir” (URL1).

“Nuh (a.s.) vahiy ile gemi yaptı ve Allah Teâlâ ona tahta kesmeyi ve mıhlamayı öğretti. Nitekim Hak Teâlâ şöyle buyurur. ‘Biz, Nuh’u, levhalar olan (tahtalardan) yapılmış ve sağlamlaştırılmış gemiye yükledik’(Kamer suresi, ayet:13). ...Geminin uzunluğu üçyüz kulaç, genişliği altı kulaç yüksekliği de otuz kulaçtı” (et-taberi, 2000:140).

“Başka bir kaynakta; Geminin eni 50, 330 ya da 600 zira; yüksekliği 30,33, uzunluğu 660 ya da 120 zira, gemi üç kattı, her katın yüksekliği on zira idi. Her kat on zira yükseklikteydi. Geminin altı ya da dört zira kesimi su altında kalıyordu. Geminin üç kapısı vardı. Her katta küçük ışık pencereleri vardı. Üst katında yiyecek içecek için dolaplar yapılmıştı” (And, 2007:111).

“Nuh’un gemisinin iki yanında kapılar vardır ve üç kattır. Uzunluğu 660, genişliği 330, yüksekliği 33 zirâdır. Geminin ölçüleriyle ilgili olarak 80 × 50 × 30 zirâ rivayeti de vardır”(URL 1).

Tufanla ilgili minyatürler incelendiğinde genel olarak, ikonografiye uygun bir biçimde güverte dâhil üç kat tasarlanmıştır. Bununla birlikte, güverte dâhil iki kat ve güverte dâhil dört kat olan pek çok yorum da ikonografideki yerini almıştır. Katlardaki küçük ışık pencere bölmeleri, Nuh’un gemisi yorumlarının hemen hemen büyük bir kısmında görülmektedir.

Geminin katlardaki ışık pencereleri ve bu pencerelerden görünen hayvan figürlerinin başları, Nuh'un gemisi ikonografisinin vazgeçilmez bir unsuru olup, adeta Nuh'un gemisinin simgesi haline dönüşmüştür

Rivayetlere göre, güverte kısmında tarif edilen yiyecek içecek dolaplarının, birkaç örnek dışında minyatürlere girmediği görülür. Güverte bölümündeki ev biçiminde tasarlanan yiyecek içecek depo ve dolapların, Avrupa resim sanatı ikonografisinde bolca örneği görülmektedir. Yine kaynaklarda farklı sayılarda gösterilen, Nuh'un gemisinin kapısı, Avrupa resim sanatına nispeten, minyatür sanatındaki görsel yorumlarında, bu bilginin Nuh'un gemisi ikonografisinde çok fazla yer almadığı da söylenebilir.

2.1. Nuh'un Gemisine Binen Canlıların Yerleşme Düzeni

Nuh'un gemisine binen canlıların yerleşme düzeni, rivayetlerde bir birinden oldukça farklı verilmiş, minyatür yorumları da bu bilgiler şekillendirmiştir. Bu örnekler bir birinden farklı biçimlerde ve farklı rivayetlere atıf yapmış olsalar da, ikonografiye uygun olarak betimlenmişlerdir.

"Hz. Nuh evcil hayvanları ve yırtıcı kuşları birinci kata, vahşi hayvanları orta kata koyar, kendisi ve inananlar da üst kata yerleşir"(URL1)."Gemi üç katlı idi. Alt katta dört ayaklı hayvanlar oturacaktı. Orta kat Âdemoğulları içindi. Üst kat ise kuşlar içindi" (et-taberi, 2000:140).

Tufanla ilgili minyatür yorumlardaki insan ve hayvan figürlerinin yerleştirme düzenine bakıldığında; hayvanların birinci ve ikinci kata, insanların ise üst güverte katına, yerleştirildiği görülmektedir. Genel anlamda yerleştirme düzeninde, yırtıcı ve evcil hayvanlar birbirinden pek ayrılmadığı, karışık bir düzende, yan yana, küçük ışık pencerelerinden, başlarının gösterildiği görülmektedir.

Kaynaklarda verilen bilgiler doğrultusunda, inanan insanlar genellikle geminin üst katına yerleştirilmiş diğer canlılar ise alt katlarda gösterilmiştir. Bu yerleştirme planı pek çok rivayete uyumlu bir yerleştirme planı olmakla beraber, Taberi tarihinde verilen tarife uymadığı görülür. Nakkaşların bu rivayeti kompozisyonlarda göstermeme sebebi, inanan insanlar topluluğu orta katta gösterilirse küçük ışık pencerelerinden sadece başları görünecek, buda anlatılmak istenen konunun aktarımına engel olacağı düşüncesi olabilir.

Nuh'un gemisini yorumlayan minyatür örnekler incelendiğinde, üslup ve kompozisyon kurguları ilk bakışta benzerlik gösterebilir de özünde farklıdır. Örneğin Nuh'un gemisi güvertesinde Hz. Nuh'un tavrı, gemideki insanların içinde bulunduğu hal, inananların sayıları, şeytanın gemiye binmesi vb. ayrıntıların farklılık göstermesi minyatür eserlerin farklı bakış açıları ile yorumlandığını gösterir. Tüm bu ayrıntılar, bilgi ve rivayetleri yansıtan detaylar olarak, bir birinden farklı Nuh'un gemisi yorumları oluşturmuş ve Nuh'un gemisi ikonografisindeki yerini almıştır.

2.2.Nuh'un Gemisine Binen İnsanlar

Nuh'un gemisini konu alan minyatür ve resimlerde gemiye binen inanan insanlar, farklı sayılarda gösterilmiştir. Bunun sebebi; yine bir birinden farklı rivayetlerden kaynaklandığı

açıkır. Bu konuda Kur'anı kerim, Nuh'un gemisine az sayıda inananın bindiğini ayetle açıkça bildirilmektedir.

"Gemiye çok az sayıda insanla birlikte hayvanların da bindirildiği anlaşılmaktadır. Nihayet emrimiz geldi ve sular coşup yükseldi. Nuh'a dedik ki: 'Her birinden birer çift ile daha önce haklarında hüküm verilmiş olanlar dışında aileni (çoluk çocuğunu) ve iman edenleri gemiye bindir!' Zaten onunla birlikte pek azı iman etmişti'(Hûd, 11/40) ayetinden hareketle gemiye çok az sayıda insanın bindiği söylenebilir" (Er-Razî 1997 akt Aydın, 2019:46).

"Gemiye Hz. Nuh'un oğulları Sam, Ham, Yasef ve eşleri ile Hz. Nuh'a inanan altı kişi bindi. Yalnız Yam (Ken'an) ile Hz. Nuh'un karısı Vaile, Hz. Nuh'a inanmayanlardan oldukları için onlar gemiye alınmadılar. Onlarda herkes gibi suda boğulup gittiler (Tahrim S.,10)" (And, 2007:111).

Hz. Nuh'un eşinin inançsız ve inkârcılardan olduğu için gemiye binmediği Kur'an-ı Kerim'de bildirilmiştir. Nuh'un gemisinin minyatür örneklerine baktığımızda bazı yorumlarda gemide kadınlar da yorumlanmıştır.

Nuh'un gemisi içerisinde; görsel -2, 7, 9, 11 ve 12 hiç kadın figürü betimlenmezken, görsel- 4, 5, 6 ve 8 birkaç kadın toplu olarak betimlenmiş, görsel- 10'da ise tek bir kadın betimlemesine yer verilmiştir. Görsel-10'da yorumlanan kadın figürünün tek olması ilginçtir. Minyatürde Hz. Nuh'un hemen arkasında tek olarak gösterilen kadın Nuh'un eşimi düşüncesini uyandırmaktadır. Bu yorumda Tevrat kaynaklı rivayetlerin etkisinde kalınmış olunacağı gibi tek kadın figürüyle gemiye binen diğer kadınları temsilen de çizilmiş olabilir.

"Esasen Hz. Nuh'un hanımının iman etmediği, dolayısıyla gemiye binmediği ayetle sabittir.'Nûh'un hanımının da gemiye binenler arasında olduğu' ifadesinin rivayetlerde yer almasının kanaatimizce iki cevabı bulunmaktadır: İlki bunun Tevrat'tan alınmış olması (İsrâiliyat) ihtimalidir. Nitekim Tevrat'ta Hz. Nuh'un hanımı gemiye binenler arasında gösterilmiştir. İkincisi, Hz. Nuh'un başka bir eşinin daha olduğu ve onun iman etmiş olma ihtimalidir. Dolayısıyla rivayetlerde ikinci ihtimal kastedilmiş olabilirse de kaynaklarımızda buna delil olabilecek sağlam bir rivayet ve bilgi bulunmamaktadır. Şu hâlde Hz. Nuh'un eşinin de gemiye bindiğine yönelik rivayetlerin şâzve İsrâiliyat menşeli olduğu, ayrıca bunun aksini ifade eden diğer rivayetlerle çeliştiği görülmektedir" (Kutluay, 2015:19-20).

"Kimi görüşte Hz. Nuh'un üç oğlu ve eşleriyle sekiz kişi, kimi görüşte on beş erkek beş kadın, ya da on erkek, on kadın vardı. Daha da yüksek bir sayıyla seksen kişi olduğu da ileri sürülmüştür. Gene bir söylenceye göre Hz. Âdem'in tabutunu Cebrail getirir, onu da gemiye alırlar" (And, 2007:111).

Nuh'un gemisine binen inananların sayısı hakkında, pek çok görüş mevcuttur. Farklı kaynaklar birbirinden farklı sayılar ifade etmektedir. Genel anlamda gemiye binen inananların sayısı hakkında, en az altı, en fazla seksen rakamları ifade edilmiştir. Bu rakamların içine bazen Hz. Nuh dâhil edilmiş bazen ise dâhil edilip edilmediği tam anlaşılamamaktadır

"Bu hususta en isabetli görüş, Taberî'ye aittir: 'Nûh'a iman edenler sayıca azdı' (Hûd 11/40.) ayetinde Allah Teâlâ bir rakam vermediğine göre, bu konuya fazla dalmamalıyız; zira bu konuda ne bir ayet ve ne de sahih bir haber vardır" (Taberî'n XII akt Kutluay ,2015: 232).

Dolayısıyla bu konuda verilen rakamlar birer tahminden ibarettir.

2.3.Nuh'un Gemisine Alınan Hayvanlar

Nuh'un gemisine binen diğer canlı türünü ise hayvanları oluşturmaktadır. Nuh'un gemisine binen insanların dışındaki canlılar, konu ile ilgili minyatür yorumlar incelendiğinde çeşitli cinslerden hayvanları içerdiği görülür.

"Kısas-ı enbiyâ kitaplarında gemiye alınan hayvanlarla ilgili rivayetler vardır. Nuh gemiye önce karıncaları, en sonda merkebi alır... Filin kuyruğundan domuz, aslandan da kedi dünyaya gelir"(URL 1).

Evcil, yabani, etçil, otçul, yırtıcı olan ve olmayan pek çok cins, Nuh'un gemisi içerisinde gösterilmiştir. Bazı minyatür örneklerde evcil ve yabani, etçil ve otçul canlılar, birbirinden ayrı güverte katlarında gösterilirken, çoğu örnekte bu ayırım yapılmadığı görülür. Minyatür örneklerde hayvanlar geminin ışık pencerelerinde tekli yahut çift olarak yerleştirilmiştir.

"Aslanın yanında öküz, kurdun yanında keçi, yırtıcı kuşların yanında güvercinin yaşayabilmesi için Allah onların yırtıcılık güdülerini köreltir. Hz. Nuh evcil hayvanları ve yırtıcı kuşları birinci kata, vahşi hayvanları orta kata koyar, kendisi ve inananlar da üst kata yerleşir"(URL 1).

"Her birinden birer çift' ifadesi ile ilgili her ne kadar canlı çeşitlerinin her birinden bir çift al şeklinde yorumlanmış olsa da bize göre bu doğru değil ve realiteye terstir. Çünkü takdir edilir ki gemiye dünyadaki her hayvandan bir çift alıp bindirmek imkânsız bir şeydir. Hele el işi tahta ve çivilerle yapılan bir gemiye bir fili bindirmek bile mümkün değildir. Bizce bu ifade iki şekilde yorumlanabilir: Birincisi, ihtiyaç duyulan hayvanlardan çiftler kastedilmiştir. Bu hayvanlar da tufan müddetince gemidekilerin yaşamlarını sürdürmelerinde yardımcı olacak, onlara süt ve yumurta verecek olan evcil hayvanlardır. Bunlardan çiftler demesi ise sağlam hayvanlarla birlikte damızlık olmak üzere koç, tekke, yumurtlayan hayvanlardan da tavuk ve horuz gibi hayvanlardır. 'Her birinden birer çift 'ayetinin ifadesi bu anlamı anımsatmaktadır"(Er-Razî 1997 akt Aydın, 2019:46).

Fahreddin er-Razî nin görüşü her ne kadar mantığa uygun görünsede görünüş odurki; Nuh'un gemisini tasvir eden nakkaşlar tarafından, Kur'an' daki bu ayetler bu şekilde algılanmamıştır. Nakkaşlar Nuh'un gemisine pek çok cins ve türden hayvan tasvirleri yerleştirmişler, bu hayvanlar bazı örneklerde tek bazı örneklerde çift olarak görüntülenmişlerdir.

Bu görüşü Kur'an-ı ayetleriyle destekleyen bir çok uzman konuyu şu şekilde:

"Gemiye alınan hayvanların da Nuh'un kendi çiftliğindeki evcil hayvanlar olduğu görüşü alimler arasında kabul görür"(URL 1).

Nuh'un gemisine bindirilen hayvan türleri, ihtiyaca yönelik mi gemiye alındılar, yoksa tüm hayvanlardan birer çift alınarak, neslin devamını sağlamak mı amaçlandı? sorusunu görsel sanatlar bağlamında değerlendirmek gerekirse; minyatür örnekler incelendiğinde, gemiye binen hayvan çeşitliliği hakkındaki yaygın görüş ve inanışın, her tür hayvandan bir erkek bir dişi alınmak suretiyle, türlerin nesillerinin devamını sağlamak fikrinin baskın olduğu açıktır.

3.Suyun İçerdiği Anlam, Temsil Ettiği Sembol ve Tufanla Arasındaki Bağ

Nuh Tufanının yorumlandığı minyatür örnekler incelendiğinde, neredeyse tüm zemin, su görüntüsü ile kaplanmış, hatta çoğu örnekte, gökyüzü dahi sularla gösterilmektedir. Burada tufana sebep olan, sel sularının oluşturduğu engin denizleri anımsatan su ve suyun simgesi üzerinde de durmak gerekir.

“Sözlükte tufan ‘sel getiren şiddetli yağmur, su baskını, her yeri kaplayan su’ anlamına gelmektedir (URL 1). Eski Türk inançlarında, yer gibi su da ıdık, yani kutsaldır. Bu kavramın içine bütün ırmaklar, göller, coşkun akan bütün sular ve pınarlar da dâhil edilmektedir

“Eski Türk inanışında yer ve sular birbirini tamamlayan kutsal varlıklar olarak kabul edilmektedir. Türkler, suyu kuvvet ve bereket kaynağı olarak kabul etmektedirler” (Doruk, 2008:204).“Su ve suya gömülmek arınma ve yeniden doğuş, su ya gömülmek ölüm, sudan çıkmak yeniden doğuştur” (And, 2007:104).

Türklerde bereketin ve gücün simgesi olan su, birçok toplum için olumlu bir anlam taşıırken hem ölümü hem de yeniden doğuşu simgelemektedir. Yani su gücün yanı sıra saflığın ve arınmanın bir sembolü olarak görünmüş, bir filiz misali yaşamı simgelemiştir.

“İnsanlık ya da canlılar nasıl sudan yaratılmışsa, tufanla yeniden suya dönüşmekte yeni bir dünya yaratılmaktadır. Buda döngüselidir. Bir çağ afetle kapanırken yeni insanlarla yeni bir çağ açılmaktadır” (And, 2007:104).

4.Nuh’un Gemisinin İndirildiği Coğrafya

“Tufan olayı bölgesel olup Mezopotamya’da gerçekleştiği anlaşılmaktadır”(Aydın, 2019:48).“Çünkü Mezopotamya’da yazıyı kullanan Sümerler, 36 bu hadiseyi kayda geçirerek günümüze ulaşmasını sağlayan ve hadisenin Mezopotamya’da yaşanmış olabileceğine dair ipucunu veren ilk topluluk olmuştur. Sümerlerin kendi dillerinde yazmış oldukları Gılgamış/ Bilgameş destanına 37 ait on birinci tablet, konu olarak genelde kutsal kitaplarda bahsedilen Nuh Tufanına paralel bilgiler aktarmaktadır”(Bozkurt, 2018:652).“Kırk gün, kırk gece gök suyunu boşaltmış, yer suyunu fıskırtmış, daha sonra gemi yüzmeye başlamış ve altı ay su üzerinde kalmıştır”(URL1).

“Tevrat ve Talmud’da tufan sonrasında Hz. İbrahim’in Hz. Nuh’un çiftliğinde, Mezopotamya’nın Ur şehrinde doğduğu, Hz. Nuh’un yanında büyüdüğü ve torunu olduğu rivayet edilmekte ve bundan dolayı da Tevrat ehlinin, tufan olayının Mezopotamya’da gerçekleşmiş olabileceğine kanaat getirdiği bildirilmektedir” (Bozkurt, 2018:654).“Geminin indiği yerle ilgili olarak Ararat (Ağrı) dağının olduğu kanaati de Tevrat kaynaklıdır”(Aydın, 2019:49).

“Kur’an’da Hûd 44. ayette, ‘Ey toprak suyunu yut! Ey gök sen de tut!’ denildi. Su çekildi; hüküm yerini buldu; gemi Cudi’nin üzerine oturdu”(URL3). Kur’an’da, Hûd Suresinin 44 ayetinde ayette Nuh’un gemisinin Cudi dağına indiği yazmaktadır.

“Teberi, ilgili ayetin tefsirinde farklı kişilerden yapmış olduğu nakillerde büyük bir çoğunluğun Cudi’nin el-Cezire’de bir dağ olduğu yönünde görüş bildirdiğini aktarırken bazılarının da bu dağın Musul’da olduğunu ifade ettiklerini bildirmektedir” (Bozkurt, 2018:654-

655).

“İslam âlimleri geminin indiği yerin Şırnak’taki Cûdî dağı olduğu kanaatindedir. İslamın ilk dönemlerinde müslümanlardan bazılarının bu geminin kalıntılarını gördükleri rivayet edilmiştir. Bazı tarihsel rivayetler ve arkeolojik bulgular da bunu desteklemektedir. Tufan olayının tarihsel bilgi ve arkeolojik materyallerde tespit edilmesi ise Kur’an kıssalarının mitoloji ve efsane olmadığını bunların saf tarihsel bir gerçek olduğunu ortaya koymaktadır”(Aydın, 2019:49).“Hz. Nuh ve yanındakilerinin Cudi dağından inmelerinin tarihi Muharrem ayının onuncu günüdür”(And, 2007:113).

Muharrem ayının onu aşure günü olarak bilinir. Her yıl Muharrem ayının onuncu gününde, tüm Anadolu’da aşure pişirilip dağıtılır. İnanışa göre, Nuh’un gemisi karaya indiği gün olan on Muharrem’ de gemide yiyecekler bitmiş, son kalan yiyecekler birleştirilerek aşure yapılmıştır.

5.Tufan’ın Farklı Medeniyetlerde Anılması

“Tufan hadisesi Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm gibi semavî dinlerin yanı sıra mahiyeti farklılıklar taşısa da Afrika kıtası ile Asya’nın bazı bölgeleri hariç birçok kültürde; Filistin, Yunanistan, Asur, Amerika, Avustralya, Hindistan, Tibet, Çin, Malezya, Litvanya gibi çeşitli ırklara ve bölgelere ait çok sayıda halkın geleneğinde de bulunduğu bilinmektedir”(URL 1). “Tufan’ı, eski uygarlıkların mitologyasından örneklerde buluyoruz; örneğin, büyük dinlere kaynak oluşturan Sümer mitologyasında (And, 2007:104).

“Tufanla ilgili en eski rivayetler ve kutsal metinlerde aktarılanlara en yakın olanlar Ortadoğu menşeli çivi yazılı geleneğe aittir (Sümer, Bâbil, Asur). İlk yazılı belgeler Sümerlerden kalmadır ve Bâbil tufan hikâyesi de Sümer menşelidir”(URL1).

Bir çok medeniyette görülen tufan mitologyası, medeniyet, zaman ve kültür değiştikçe tufanın kahramanının da değiştiği görülür. Tufan mitologyasında kahraman ve ayrıntılar değişse de özünde aynıdır. İnsanoğlunun yanlış davranışları ve bu davranışlardaki ısrarı ile Tanrı kızar, tufanla insanlığı cezalandırır. Bir şekilde hayatta kalan veya Tanrının koruduğu insanlar kurtulur. Bu medeniyetlerin tufan kıssalarının bazılarında ilginç olan, tanrı ya da tanrıların gözünden kaçan, kişilerin tufandan es kaza kurtularak yaşamı devam etmeleridir. Tufandan kurtulan kahraman ve kahramanın yanında kurtulan insanlar, gelecek neslin atasını oluşturmaktadır. Tufan medeniyetler tarafından, yok oluş ve yeniden doğuşun bir simgesi olmuştur.

“Ayrıca bu kıssanın geniş bir coğrafyada bilinmesi ve benzer olayların rivayet edilmesinin peygamberler ve ilahî mesajlar vasıtasıyla olduğu ve geniş bir şekilde ulusların mitoloji ve efsanelerine ilham kaynağı olduğu anlaşılmaktadır”(Aydın, 2019:48).

“Nuh kıssası Araf, Yunus, Şuara ve Nuh sürelerinde de geçmekle birlikte en ayrıntılı biçimde Hûd süresinde nakledilmektedir. Kur’an-ı Kerîm’de bildirildiğine göre Nuh tufanının muhatabı Nuh kavminin inanmayanlarıdır ve tufan onları cezalandırmak için gönderilmiştir. Nuh’un davetini duymayanların cezalandırılması ilâhî adaletle bağdaşmaz, dolayısıyla Nuh tufanının yalnız Nuh kavminin yaşadığı bölgeye has olması gerekir”(URL 1).

6.Hz. Nuh, Nuh Tufanı Kıssası ve Minyatür Sanatında Uygulanan Örneklerden Seçmeler

Hız. Nuh ve Nuh tufanı kıssasını anlatan pek çok minyatür örnek bulunmaktadır. Araştırmada tarama yöntemi yapılmıştır. Araştırmanın evreni, tufan ve Nuh'un gemisi kıssasını konu alan, minyatür örneklerden bazı seçmeler oluşturmaktadır. Nuh'un gemisi ile ilgili minyatür örnekler tarandığında, çoğunlukla; Hız. Nuh ve inanan inanlar ve çeşitli hayvanlar, gemi içerisinde tufan esnasında canlandırılmıştır. Az sayıda örnekte ise Nuh'un gemisi inşaat sırasında görüntülenmiştir. Bu örneklerden biriside Kıssası'l- Enbiya' da bulunan görsel'dir.

"Eski çağlardan beri efsaneler ve dinlerin konuları arasında yer alan tûfan hadisesi pek çok sanat alanını etkilemiş, bilhassa tezyinî sanatlarla destanların başlıca konuları arasında yer almıştır. İlkçağ duvar ve tablet resimlerinden itibaren Hristiyan ikonlarında ve İslâm minyatürleriyle halk resimlerinde tufan ve Nuh'un gemisi tasvirlerine sıkça rastlanmaktadır" (URL 4).

Görsel-1: Resim 38. Ms. T-7. Nuh Gemi İnşâ Ediyor. (Kıssası'l- Enbiya), (Milstein, Rührdanz, Schmitz, 1999: Resim38).

Görsel-1'de; Minyatür tasarımda, Allah'ın emri ile Hız. Nuh'un gemi inşasına başlaması anlatılmaktadır. Dış mekân betimlemesi yapılan minyatür tasarımın görüntülediği cetvel ile sınırlanan alan içerisinde, Hız. Nuh ve gemi inşasında çalışan sekiz kişi, bir melek olanları izleyen üç insan ve aralarına sıkışmış İblis görüntülenmiştir. Minyatür tasarımın marj (kenar payı) kısmında gemi inşaatı için büyük kalaslar taşıyan bir eşek ve biri eşek sırtında, diğeri yaya iki figür betimlemesine yer verilmiştir.

“Hazreti Nuh, kırdı ve sudan uzak bir mahalde gemi yapmağa başladı. Kavmi, oradan geçerken onunla eğlenirdi ve “Peygamber idin, dülger oldun” derlerdi. O dahi ‘Hoş şimdi! Bizde sizinle eğleniriz’ der idi” (Cevdet Paşa, 1966:8).

Kur’an’da, Hz. Nuh’un marangoz olduğundan ve Nuh’un gemisini kendisinin inşa ettiğinden, bahsedilmiştir. Kur’an’da çeşitli ayetlerde; Nuh Peygamber’e vahi yoluyla gemi yapımının öğretildiği bildirilmektedir. Kaynaklar Cebrail’in gemi yapımı sırasında, Hz. Nuh’u vahi aracılığıyla bilgilendirdiğinden bahsetmekte, fakat Cebrail’in geminin yapımına fiili bir yardımının olup olmadığından bahsedilmemiştir.

“Nuh (a.s.) iki yıl öyle çalıştı ki, gemiyi bu iki yıl içinde tamamladı” (et-Taberi, 2000:140). Hz. Nuh’un gemiyi ne kadar sürede bitirdiği ile ilgili rivayetlere kaynaklardan ulaşılrken, geminin yapım aşamalarında, ona kimlerin yardım ettiği hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu minyatür örnekte gemi yapımında pek çok kişinin Hz. Nuh’a yardım ettiği görülmektedir. Kur’an’da Cebrail’in Hz. Nuh’a vahi aracılığı ile gemi yapımını öğrettiği bildirilmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda, minyatür örnekteki meleğin, Cebrail olduğu açıktır. Örnekteki melek betimlemesi, kıssanın metin bilgileriyle uyumlu ve ikonografiye uygundur.

Hz. Nuh kompozisyonda, altın bir taht üzerine oturmuş, olan biteni izler bir pozisyonda tasvir edilmiştir. Osmanlı kılık ve kıyafetleri içerisinde resmedilen Nuh’un başında, yine Osmanlı sarığı görülmektedir. Hz. Nuh’un başında, İslam ikonografisine uygun bir biçimde çizilen, alevli hanelerle, kutsal kimliğine vurgu yapılmaktadır. Gökyüzünde Hz. Nuh’a doğru uçar vaziyette görüntülenen, Cebrail’in sağ elinin işaret parmağı ile yine Hz. Nuh’u işaret ettiği görülmektedir.

Hz. Nuh’u çevresinde gemi inşasında çalışan sekiz figür görülmektedir. Bu sekiz figür; kütük taşıyan, kalas düzelten, testere ile kalas kesen, kalasa biçim veren, kesilen kalasları gönye ile ölçen ve kalasalara delik açan kişiler ki, her biri iş üzerinde ve hareket halinde resmedilmiştir. Kütük taşıyan eşek figürü ve iki insan figürünün, cetvel dışındaki marj boşluğuna çizilmesi, minyatür sanatında sıkça görülen, eşsiz bir tasarım biçimi oluşturmaktadır. Eşek üzerine çizilen figürün boyutlarına bakarak, bir erkek çocuğu olduğu söylenebilir. Eşeğin hemen arkasında yaya olarak görüntülenen, erkek figürünün, her iki eli ile eşeği iteklediği görülmektedir.

Gemi inşasını yapan figürlerin bulunduğu tepenin arkasında, olayları izleyen dört figüre yer verilmiştir. Figürlerin yan yana ve paralel bir biçim yerine, arka arkaya yapılmışçasına çizilmesi minyatür kompozisyon düzeni bakımından, oldukça sıra dışı ve ilginç bir yorum olmuştur. İnkârcı insanların arasına yerleştirilmiş İblis, koyu teni, çengel burnu ve öfkeli bakışlarıyla kolayca ayırt edilmektedir. İnsanlar arasına sızan ve bozgunculuk yapan İblis, yine iş başında görüntülenmiştir. İslam ikonografisinde özellikle peygamberlerle ilgili görsel anlatımlarda İblis’in insan tipinde ve insanlar içinde gösterilmesi ikonografik bir unsur olmuştur.

Kompozisyondaki figürler, tasarlandığı dönemin kılık ve kıyafetlerini yansıtırken, çeşitli renklerde sarık ve şapkalar ile resmedilmişlerdir. Konuyu açıklayıcı yazılı alan üzerine atılan, koyu yeşil zemin ve koyu yeşil zemin ile birleşen, küf yeşili tepelik üzeri ot ve çiçeklerle donatılmıştır. Gökyüzü koyu mavi zemin üzerinde ince çizgiler halinde serbest fırça hareketleri ile çizilen, beyaz bulut motifleri ile zenginleştirilmiştir.

Avrupa resim sanatında bolca örneğini gördüğümüz Nuh'un gemisi inşası ile ilgili resimlere nispeten, minyatür sanatında konu ile ilgili oldukça sınırlı sayıda minyatür olduğu görülür. Bu bakımdan Nuh'un gemisi, inşasının anlatıldığı bu gibi örnekler ecdadımızın konuya bakış açısındaki incelikleri yansıtması bakımından oldukça önem arz etmektedir.

Marangoz olan Hz. Nuh'u gemi yaparken inançsız insanların izlediği ve bu inançsızların, Nuh peygamberle alay ettikleri Kur'an'da bildirilmiştir. Kur'an'da bildirildiği gibi; ikonografiye uygun olarak, tepenin arkasında, olanları izleyen inançsızlar görüntülenmiştir. Gemi inşası sırasında Cebrail dışında, Hz. Nuh'a yardım eden herhangi bir insandan bahsedilmezken, minyatür örnekteki, gemi inşasında çalışan insan topluluğu oldukça düşündürücüdür.

Ayrıca Hz. Nuh ileri yaşlarında ve beyaz sakalla tasvir edilmiştir. Beyaz sakalın bir olgunluk ifadesi olduğu Allah tarafından bildirilmiştir. Peygamber efendimizin hadislerinde verilen bilgi doğrultusunda, Hz. Nuh zamanında insanların saç ve sakalının beyazlamadığı söylenebilir. Hz. Nuh figürünün, beyaz sakal ile ifade biçimi, nakkaşın kişisel yorumudur diyebiliriz.

"Peygamber (s.a.v.) "Saçı, sakalı ilk ağaran kişi, İbrahim (a.s.)'dı. Sakalına ak düştüğünü görünce çok şaşırıldı. Bunun ne olduğunu bilemedi. Çünkü bu aklık önceleri kimsede olmuş değildi" (et-Taberi, 2000:76).

Görsel-2: Hz. Nuh'un Gemisi, Zübdet-üt Tevarih (Bağcı, Çağman, Renda, Tanındı, 2006:134-135).

"Kuranda geniş yer verilmiş olan Hz. Nuh öyküsünü en önemli bölümü, Zübdet-üt Tevarih'te de canlandırılan tufan olayıdır (Görsel- 2). Nuh peygamber ve gemisindeki yedi oğlu

ansızın çıkan tufan karşısında telaş ve kuşkuyla yelken iplerine sarılarak gemiye yön vermeye çalışmaktadırlar. Bulutlar alçalmış, geminin direği eğrilmiş ve fırtına bütün şiddetiyle patlak vermiştir'' (Renda, 1977:60).

Görsel-2'de; Nuh tufanı anlatılan minyatür örnekte, Nuh'un gemisinin kalyon tipinde tasarlandığı görülür. Kalyon tipi gemiler, Osmanlı minyatürlerinde sıklıkla XVIII. yüzyılda yapılan örneklerde karşımıza çıkmaktadır. Hz. Nuh geminin aynalık kısmındaki, yeke dümeninin kolunu, sağ eliyle kavramış, gemiye yön vermeye çabalarken, ayakta tasvir edilmiştir. Hz. Nuh'un içinde bulunduğu gemi ve diğer yedi kişiye oranla, çok daha iri çizilmesi, İslam minyatür sanatında görülen, önemli kişilerin büyük çizilme ikonografisinin tekrarıdır. Hz. Nuh'un başında Osmanlı sarığı görülürken, kutsal kimliğini yansıtan ve İslam ikonografisine uygun çizilen, aevli hareler omuzların arkasından başlayıp göğe ulaşmaktadır

Hz. Nuh'un ve gemideki yedi kişinin kılık kıyafeti, minyatür eserin yapıldığı Osmanlı dönemi kılık kıyafetlerini yansıtmaktadır. Figürler başlarda osmanlı sarığı, üzerlerinde içlikler üzerine uzun kaftanlar, etekli yelekler ve kuşaklarla görüntülenmişlerdir. Gemideki her bir figür, bir eylemi gerçekleştirirken, hareket halinde resmedilmiştir. Bu yedi kişi büyük bir gayretle, çıkan fırtına ve azgın dalgalar içindeki geminin yelkenine, yön vermeye çalıştıkları görülmektedir.

Zübdet-üt Tevarih te bulunan, Nuh'un gemisi, (Görsel-2) kutsal kitaplarda bahsi geçtiği gibi ikonografik anlatıma uygun bir biçimde yorumlanmıştır. Alt iki güverte kısmı dört ayaklı hayvanlar için ayrılırken, üst güverte insanlar için bırakılmıştır. Burada diğer Nuh'un gemisi yorumlarından farklı olarak hayvanlar için ayrılan ilk iki katın üzerine, yedi ışık penceresinin yerleştirildiği yarım bir kat eklenmiş olmasıdır. Bu yedi pencere bölmesinde sadece kuş figürlerinin yerleştirildiği görülmektedir. Nuh'un gemisine eklenen yarım katın, ikonografide yer almadığı ve bu ayrıntının, nakkaş tarafından eklenen, kişisel bir yorumu olduğu söylenebilir.

Geminin hayvanlara ayrılan kısmındaki pencerelere, tek tek çeşitli hayvan figürleri yerleştirilmiştir. Pek seçilemeyen bu hayvanlar, büyüklük ve ağırlıklarına göre sınıflandırılmış hissi uyandırmaktadır. En alt katta fil, inek, at vb. hayvanlar ikinci katta daha küçük boyutlu hayvanlara yer verilmiştir. Yarım olan üçüncü kata ördek, kaz, tavuk ve kuş gibi hayvanlar çizilmiş ayrıca bu kuşların sadece başları değil, tüm bedenleri görüntülenmişlerdir. Geminin içindeki hayvanları gösteren pencerelerden, bazı hayvanların çift olarak çizildiği anlaşılmaktadır. Çift çizilen hayvanların orta boyutlu hayvanlar ve kuşlar olduğu dikkat çekmektedir.

Nuh'un gemisine alınan hayvanların erkekli dişili çift olduğu, Kur'an-ı kerim'de açıkça bildirilmektedir. Minyatür örnekte nakkaş; daha ihtişamlı bir gemi içinde, daha fazla hayvan göstermek istenmiş ve küçük pencere boşluklarına, birbirinden farklı cinsten birçok hayvanı yerleştirmiştir.

Geminin üzerine tırmanan gri renkli coşkun dalgalar, tufanın nedenli zor geçtiğini gösterirken, gümüşle boyanan su zaman içerisinde oksitlenerek kararmış ve su rengi grilemiştir. Gökyüzünü kaplayan koyu renkli bulutlar, girift helezonlar oluşturmuş ve bu helezonların içleri yer yer açık gri ve altınla boyanarak tasarıma boyut kazandırılmıştır.

“Zübdet-üt Tevarih’teki Nuh öyküsünde, tufan olayı odak noktasıdır ve peygamberlerin oğullarının olay anındaki tepkisine ağırlık verilmiştir ” (Renda, 1977:60).

Gemi Başında Kullanılan Motiflerin Sembolik Anlamları: Rivayete göre; “Nuh’un gemisi, başı horozun başı, gövdesi kuş gövdesi, arka kısmı horozun kuyruğunu andırmaktadır ” (URL 1). Zübdet-üt Tevarih te bulunan (Görsel-2) örnekte, gemi başı horoz başı biçiminde, geminin kuyruk kısmı da, horoz kuyruğunu anımsatır biçimde tasarlanmıştır. Rivayetlerde aktarılan Nuh’un gemisi benzetmesine çok yakın bir biçimde tasarlanan Nuh’un gemisi yorumunun, ikonografiye uygun bir şekilde tasarlandığı görülür.

Kutsal kitaplarda bu tarz bir bilginin bahsi geçmezken, (Görsel-2) deki yorumda olduğu gibi bazı Nuh’un gemisi örneklerinde horoz, ejder, at vb. hayvansal motiflerin kullanıldığı görülür. Bu bağlamda yorumlanan hayvan figürünün, taşıdığı sembolik anlamlar ön plana çıkmaktadır.

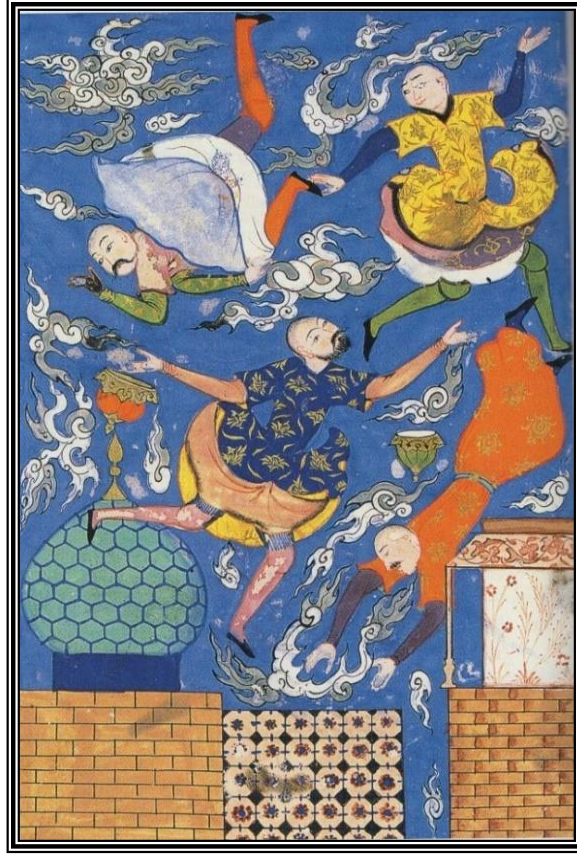
Nuh’un Gemisinin Horoz Başlı Tasvirinin Sembollük Anlamı Üzerine: Zübdet-üt Tevarih’te bulunan (Görsel-2) Nuh’un gemisinin horoz biçiminde tasarlanmış olmasını, Metin And Minyatürlerle Osmanlı-İslam mitologyası adlı kitabında yaptığı araştırmalar neticesinde şu şekilde açıklamıştır:

“Nuh (a.s) Tanrı’dan esinlenerek geminin başını horoz gibi, gövdesini kuş karnı gibi, kuyruğunu horoz kuyruğu gibi kıvrık, geminin kendi sinide üç katlı yapacaktı” (And, 2007:111).

“Horoz tasvirleri, Türk sanatının erken devirlerinden beri sanat eserlerinde ve daha sonraları minyatürlerde yer almıştır. Horozun genel sembolizmi onun ötüşünün tan ağarmasını haber vermesiyle ilgilidir. Böylece gecenin karanlık ruhlarının kovulması sağlanır” (Çoruhlu, 1994:26).

Türklerde pozitif anlam yüklenen horoz figürü, aydınlığın habercisi ve karanlığı geride bırakan bir simgedir. Selçuklu ve Osmanlı döneminde birçok eserde horoz figürünün sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.

“Horoz, tavuk figürlerinin, Proto-Türk ya da Hun devrine ait Pazırık kurganlarından çıkarılan eserler arasında yer aldığı, ayrıca on iki hayvanlı türk takviminde yılı simgeleyen hayvanlardan birisi olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Selçuklu ve Osmanlı dönemi minyatür, hat, fresk, maden, ahşap, taş ve halı sanatında, özellikle selçuklu sanatının en gözde eserlerinden olan Varka ve Gülşah minyatürleri ile osmanlı sanatına ait Hümayunname ve Zübdetü’t Tevarih minyatürlerinde çok sayıda horoz/tavuk figürüne rastlanmıştır” (Dalkıran, 2017:336).

Görsel-3: Tufan'da Hz. Nuh'a Karşı Çıkan Oğullarının Boğulması. (Kıyasü'l- Enbiya, SK Hamidiye 980) (And, 2007:112).

Görsel-3'de; Kıyasü'l- Enbiya'da bulunan bu örnekte, tufanda inançsızların boğulma anı canlandırılmaktadır. Bu örnek, tufanın anlatıldığı diğer örneklerden oldukça farklı bir yorum olarak karşımıza çıkmaktadır. Minyatür kompozisyonda "Tufan" yorumlanmış olmasına karşın, Nuh'un gemisi gibi ikonografik bir betimleme ögesine yer verilmemiştir. Minyatürde Nuh'un gemisine alınmayan inançsızların azgın sulardaki mücadelesi oldukça gerçekçi bir anlatımla resmedilmiştir. Genel anlamda, tufan konulu minyatür örnekler incelendiğinde, merkezde Nuh'un gemisi ve geminin etrafındaki sel suları içerisinde inançsızlar ve boğulma anları resmedilmiştir.

Hz. Nuh'un karısı Vaile ve oğlu Yam (Ken'an)'ın inançsızlardan olduğu için tufanda he-lak olup gittiklerini Kur'an-ı Kerim'den öğreniyoruz. Kompozisyonda, dört figür, havada asılı gibi görülmektedir. Bu figürlerden biri muhtemelen Hz. Nuh'un asi oğlu Yam'ın tasviridir. Figürler arasında, suda ters dönmüş iki altın taç görülmektedir. Bu taçlara bakılarak, boğulanlardan ikisinin de dönemin inançsız kralı Dermesil ve yardımcısı olduğu sonucuna varılabilir. Su içinde tasarlanan figürler, tufanın şiddeti ile sağa sola savrulmuş bir biçimde resmedilmiştir. Figürlerin başlarındaki şapkalar suyun şiddeti ile fırlamış üzerlerindeki kıyafetler su ile dolmuş ya da ters dönmüş bir biçimde oldukça gerçekçi bir anlatım sergilemektedir.

Su içinde boğuşan figürlerin zemininde, sular altında kalan şehrinin binaları görüntülenmiştir. Zeminde kubbeli taş bina ve bir evin ikinci kat balkonunun görüntülenmesi, nakkaş, suyun yüksekliğine ve inançsız insanların kaçacak bir yer bulamamalarına dikkat çekmek iste-

miştir diyebiliriz. Figürlerin başlarında Osmanlı sarığı görülmezken, kılık kıyafetleri yine minyatürün resmedildiği Osmanlı dönemini yansıtmaktadır. Figürlerin üzerlerindeki kıyafetlerde Türk motifleri olan hatayi ve saz yaprakları ile bezenmiştir.

Görsel-4: Resim 26 Ms. T-2, Hz. Nuh'un Gemisi, Kısası I – Enbiya (Milstein, Rührdanz, Schmitz, 1999: Resim26).

Görsel-4'te; Kısası'l- Enbiya'da bulunan minyatürde Nuh'un gemisi tufan esnasında canlandırılmıştır. Minyatür kompozisyonunun merkezinde Nuh'un gemisi bulunmaktadır. İkonografiye uygun bir biçimde, üç kat inşa edilen Nuh'un gemisinin, ilk iki katı hayvanlar için üst güverte katı ise insanlar için ayrılmıştır.

Hayvanlara ayrılan ilk iki katta, canlılar küçük ışık pencerelerinden gösterilmiştir. Üç pencerenin dışındaki diğer pencerelerde hayvanlar çift (erkek-dişi) olarak çizilmiştir. Bu hayvanların görüntülediği yeşil zeminli ışık pencerelerinin boyutlarının birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Gemideki hayvanların yerleşim düzeni görsel-2'deki örnekle kıyaslandığında, herhangi bir sınıflandırma yapılmaksızın yerleştirildiği görülür. Minyatür görsel-2'de iri hayvanlar birinci kat, orta boyutlu hayvanlar ikinci kat ve kuşlar üçüncü yarım kata görüntülenmiştir. Bu örnekte ise aslan, inek, at gibi hayvanlar alt bölmede verilirken, fil gibi iri ve ağır bir hayvan üst bölmede gösterilmiştir. Yerleştirme düzeninde, hayvanlar arasında boyut ve ağırlık farkı gözetilmezken, hayvanların evcil-yabani ya da etçi-otçul diye bir sınıflandırma yapılmadan, rast gele yerleştirildiği görülmektedir.

Kısas-ı Enbiya kitaplarında gemiye alınan hayvanlarla ilgili bir rivayet şöyledir; Aslanın yanında öküz, kurdun yanında keçi, yırtıcı kuşların yanında güvercinin yaşayabilmesi için Al-

lah onların yırtıcılık güdülerini köreltir (URL 1). Kısas-ı enbiyâ yazmalarında, Nuh'un gemisine binen çeşitli cinslerdeki hayvanların sahip oldukları tabiatlarının, Allah tarafından değiştirilmesi, yani yırtıcı bir hayvanın bu özelliğini geçici bir süre için kaybetmiş olması, hayvanların yerleştirme düzenindeki karmaşayı açıklayıcı bir bilgidir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Nuh'un gemisindeki hayvanların yerleştirme düzeninde görülen, bu karmaşa, ikonografiye sadık kalındığının bir göstergesi olmuştur diyebiliriz.

İnsanlar için ayrılan gemi güvertesinde, Hz. Nuh, üç kadın, bir çocuk, beş erkek figürü ve İblis yer almaktadır. Nuh Peygamber hüzünlü ve buruk bir biçimde, elleri semaya açılmış dua ederken görüntülenmiştir. Bu minyatür tasarımdaki Nuh Peygamber görsel-2 ile kıyaslandığında, Hz. Nuh'un gemideki diğer figürlerle orantılı bir biçimde tasarlanmış olduğu göze çarpmaktadır. Başında Osmanlı sarığı görülen Hz. Nuh ve gemideki insanlar yine Osmanlı kıyafetleri içerisinde betimlenmiştir. Hz. Nuh'un sırtından yükselen alevli harelere kutsal kimliğine vurgu yapılmıştır.

Nuh Peygamberin sağ kolu hizasında, sıralı bir biçimde oturmuş burkallı üç kadın ve bir çocuk figürüne yer verilmiştir. Bu kadınlar, Nuh Peygamberin gelinleri olabilirler. Kadınların üççüde başları önünde, donuk bir ifade sergilemektedir. Nuh Peygamberin hemen karşısında dört kişi oturmaktadır. Bu dört kişiden üçü, muhtemelen Nuh peygamberin oğulları Sam, Ham ve Yasef' tir.

At başlı, tasarlanan Nuh'un gemisinin her iki ucunda, ellerinde birer kürek benzeri bir aletle, iki figür tasarlanmıştır. Hareket halindeki figürlerden, sağ köşedeki at başının hemen üzerinde başlıksız, mor renkli keçi sakallı tasarlanan figür 'ün İblis olma ihtimali yüksektir.

Nuh'un gemisinde bir çocuk figürünün görüntülenmesi oldukça dikkat çekicidir (Görsel-4). Çeşitli rivayetler ve Tevrat'ta Nuh'un gemisinde çocukların olmadığı belirtse de Kuran-ı Kerim'de böyle bir ifade yoktur. Kur'an-ı Kerim gemiye binenler için "az sayıda inanan" bilgisini vermiş, fakat bu kişiler hakkında detaya girmemiştir. Bu durumda az sayıda inananın içinde bir çocuk da olabilir ki, minyatür örnekteki çocuk figürü ikonografi ile çelişmez.

Gemi yelkeni, iki direk arasına gerilmiş bir halıyı andırırken, pembe zeminli yelkenin üzeri, salbekli şemse ve bulut motifleriyle süslenmiştir. Halıyı anımsatan yelken bezi ile nakkaş kişisel bir yorum katmıştır.

Nuh'un Gemisindeki Ham Tasvirleri: Geminin uç kısmında, köşeye sıkışmış, diz üstü oturur biçimde tasarlanan, koyu tenli erkek figürü büyük olasılıkla Hz. Nuh'un oğlu Ham'dır (Görsel-4). Rivayetlere göre, Ham bir hata yapmıştır ve bu hatasından dolayı ten rengi koyulaşmıştır. Kaynaklar bu konuda şu bilgileri vermektedir:

"Kısas-ı enbiyâ kitaplarında bahsedilen bir rivayete göre; Gemidekilerin nefislerine hâkim olmaları gerekmektedir ve bu emri unutan Hâm'ın derisi siyahlaşır" (URL1).

"Nuh, gemide, erkeklerle dişiler arasında ilişkiyi yasaklar. Ancak oğlu Ham bu yasağa uymaz. Nuh bunun üzerine Ham'ın soyunu lanetler. Ham'ın soyu kara olur. Öyküye göre bütün zenciler ve karalar Ham soyundan gelir" (Yılmaz ve Demir, 2013:146).

Rivayette bahsedilen durum, Ham'ın nefisine hâkim olamadığı için ceza olarak cilt rengi-

nin siyahlaşması kabul edilebilir bir durumken, Ham'ın yaptığı hatadan ötürü yeryüzündeki neslinin siyahı olması, tüm insanlığa indirilen Kur'an-ı Kerim'in öğreti ve anlayışına ters düşmektedir. Allah hiç kimseye bir başkasının günahını yüklemeyiz, Kur'an'da her insanın anasından doğduğunda günahsız ve masum olduğu bildirilir. İnsanın günahla dogma ve atasının günahını taşıması gibi inançlar daha çok Hristiyan menşesine dayanmaktadır.

Rivayetlerden edinilen bilgi ile Ham'ın hatasından ötürü aldığı ceza gereği renginin karması minyatür yorumlara yansımış ve bu bağlamda, Nuh'un gemisindeki Ham tasviri, ikonografiye uygun bir biçimde yorumlanmıştır diyebiliriz. Ham'ın düştüğü hata Tevrat'ta farklı rivayetlerle anlatılsa da İslam ikonografisinde olduğu gibi Avrupa resim ikonografisinde de "Ham" tasviri koyu tenli veya siyah yapıldığı görülmektedir.

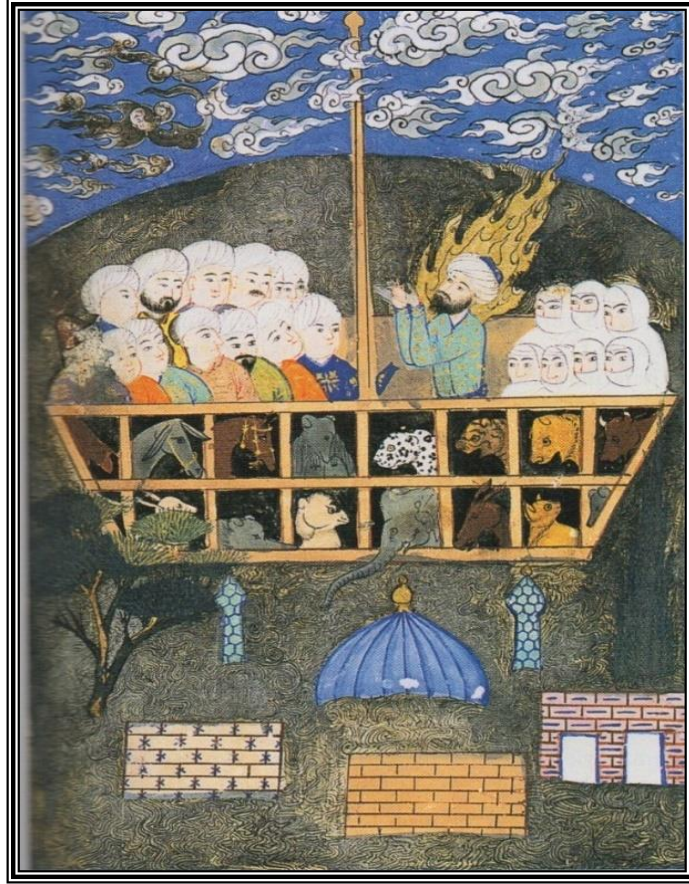
At Başlı Nuh'un Gemisi: Nuh'un gemisinde kullanılan at başı tasvirleri, sadece estetik bir değer katmak veya kompozisyonu zenginleştirmek amacı taşımamaktadır. Nuh'un gemisinin her iki burnunda yorumlanan at başları ile nakkaş, semaya atıf yapılmıştır diyebiliriz.

Göçebe olan Türk toplumunda atın yeri ve önemi oldukça mühimdir. Türklerin hayatının büyük bir kısmı at sırtında geçmiştir. Atalarımız atı, savaşırken, avlanırken ve göç ederken binek olarak kullanmışlardır. Gündelik yaşamın bir parçası olan, bu asil hayvan, yoldaş olarak düşünülmüş ve hak ettiği değeri görmüştür. Türk toplumuna ait efsane, masal ve hikâyelere baktığımızda, atın sıklıkla bahsinin geçtiği ve Türk İslam sanatı ile Türk mitolojisinin dede atın önemli bir yeri olduğu görülür.

"Oğuz Türklerinde at vücudunun dünya modelini simgelemesi Oğuz namelerinde de bilinmektedir. Mitolojide atın sudan çıkan aygırdan türemesi, ayrıca kanatlı gök atları hakkındaki mitolojik anlatılardan da yola çıkarak söylemek mümkündür ki at, dünya modelinde kozmosu simgelemiştir. At, bedeni ile yere, ayakları ile dört yöne, başı ile de semaya atıf yapmıştır" (Bayat, 2015 :66).

Geminin etrafını saran sel suları içinde, inançsızların dalgalarla mücadele etmesinden tufanın yeni başladığı söylenebilir. Günahkâr inançsızları simgeleyen, çıplak vücutlu iki figür, dalgalar arasında kontrolsüzce yüzerken betimlenmiştir (Görsel-4). Çıplak figürlerin, vücut hatlarındaki orantısızlık dikkat çekicidir. Azgın sel sularında yüzen, on bir siyah balık, gemi çevresine dağıtılırken, sol üst köşede sular altında kalmak üzere olan bir binaya yer verilmiştir. Binanın halen görünüyormuş olması, yüksek bir tepede konumlanmış olduğunu düşündürmektedir. Minyatürde gökyüzünün görülememesi ve geminin üst kısmının da içinde balıkların yüzdüğü sularla çevrili olması, nakkaşın dalgaların büyüklüğüne ve tufanın şiddetine dikkat çekme çabasıdır denilebilir.

Minyatür kompozisyonun sol köşesinde yeşil zeminli mihrabı andıran bir iç mekân betimlemesine yer verilmiştir. Figür, iç mekân içerisinde diz üstü oturmuş, sağ eli ile bir kitabı tutarken sol eli ile de taktim işareti yapmaktadır. Figür Osmanlı kılık ve kıyafetleri içinde yine Osmanlı sarığı ile betimlenmiştir. Yapılan kapsamlı araştırmalara karşın, bu figürün kim olduğu ve neden sular içinde, özel bir alan içerisinde gösterildiğine dair bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Görsel-5: Hz. Nuh'un Gemisinin Kesiti, (Kıyasü'l- Enbiya, SK Hamidiye 980), (And, 2007:113).

“Kıyasü'l Enbiya adlı eserde bulunan (Hamidiye 980) minyatür eser Kazvin üslubundadır” (URL5).

Görsel-5'te; Nuh'un gemisi yine tufan esnasında canlandırılmıştır. Minyatür kompozisyonun merkezinde yine Nuh'un gemisi bulunurken, gemi üç kat tasarlanmıştır. Bu minyatür örnekteki Nuh'un gemisi tasarımı oldukça farklı bir görüntü sergilemektedir. Bitmiş bir gemiden ziyade, inşaat halindeki bir gemi iskeletini andırmaktadır. Pencere bölmelerinden hayvan figürleri oldukça net bir şekilde görünebilirken, detaylar da rahatlıkla seçilebilmektedir. Kanımızca; geminin, gemi iskeleti biçimindeki tasarımı, pencerelerin geniş tutulması ve hayvanların tek gösterilme sebebi; canlı tasvirlerinin anlaşılır ve belirgin bir biçimde yansıtılma çabasıdır diyebiliriz.

Nuh'un gemisinin ilk iki katı hayvanlar için, üçüncü katı ise insanlar için ayrılmıştır, görsel-4'teki gemi tasarımına oldukça benzemektedir. Birinci katta, altı tam, iki çeyrek, ikinci katta altı tam, iki yarım ışık penceresi bulunmaktadır. Tahtalarla bölünmüş siyah zeminli, pencere bölmeleri, köşeler hariç eşit ölçülerde ve gayet sade bir tasarım ile aktarılmıştır. Alt katta kedi, eşek, fil, orangutan, tapir, karaca vb. hayvanlar orta katta at, ayı, jaguar, kaplan, aslan ve inek gibi hayvanlar betimlenmiştir. Nuh'un gemisi görsel-2 ve 4 minyatür yorumlarında, pencerelere yerleştirilen hayvanlar çift olarak çizilirken, bu örnekte Nuh'un gemisinin pencere bölmelerinde görülen hayvan figürleri, tek ve eşsiz olarak yerleştirildiği görülür. Bu minyatürde, görsel-4'te ki örnekte olduğu gibi hayvanların yerleştirme düzeninde herhangi bir sınıflan-

dırma yapılmaksızın rast gele yerleştirilmiştir.

Nuh'un gemisinin üçüncü katı olan gemi güvertesinde Hz. Nuh ve inanan insanlar tasvir edilmiştir. Yelkensiz tasarlanan ve gemi güvertesini iki eşit parçaya bölen gemi direği, gökyüzündeki beyaz gri renkli yağmur bulutlarına ulaşmaktadır. Direğin solunda Hz. Nuh ve yedi inanan kadın yer alırken, kadın figürleri bir sıra halinde yan yana ve üst üste dizilmişlerdir. Kadın figürleri, beyaz burkalar (peçeli çarşaf) içerisinde, birbirine benzer tipte ve şaşkın bakışlar içerisinde resmedilmişlerdir. Orta yaşlarında, siyah kısa sakala tasvir edilen Hz. Nuh, sağa dönük bir biçimde, dirsekten büktüğü kollarını gökyüzüne kaldırmış, Allah'a yakarırken görüntülenmiştir. Hz. Nuh'un üzerinde bitkisel motiflerle süslü yeşil bir entari, başında ise Osmanlı sarığı ile resmedilmiştir. Kutsal kimliğini vurgulayan aevli hareler, Hz. Nuh'un omuzları arkasından göğe ulaşmaktadır. Geminin sağ kısmında yoğun bir insan yığını görülmektedir. On iki erkek ve İblis 'in yer aldığı bu kısımda yine figürler tek sıra halinde yan yana ve üst üste dizilmiştir.

Bu minyatür örnekte, figürlerin yerleştirme düzeninde görülen çizim tekniği sıralamadır. Özellikle Osmanlı savaşlarının yorumlandığı minyatür eserlerde, ordu ve askerlerin yerleştirme düzeninde, sıralama tekniği sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bu geleneksel ikonografinin (Görsel- 5)'de tekrarlandığı görülür.

"Sıralama tekniği; dar mekânlarda figürlerin sağdan sola, soldan sağa yan yana enine hafif diyagonal olarak sıralanmasıdır. Yanyana omuz omuza folklor oynar gibi, oturur vaziyette veya ayakta betimlenirler. Burada mühim olan figürlerin birbirini büyük oranda kapatmamasıdır" (Akbulut Ersoy, 2006:36).

Gemideki figürler yaşadığı dönemin kılık kıyafetinden çok resmedildiği Osmanlı dönemi kılık ve kıyafetleri içerisinde betimlenmiştir. Erkeklerin üzerinde birbirinden farklı renklerde uzun kolu ceketler, ceketlerin üzerinde ise altınla içlenmiş bitkisel motifler yer alırken, başlarında Osmanlı sarıkları bulunmaktadır. İfadesiz ve donuk bir bakış sergileyen ikisi sakallı, biri bıyıklı erkek figürleri hariç diğerlerini kadın figüründen ayıran tek unsur başlarındaki Osmanlı sarığıdır diyebiliriz. Beylerin sağ omzu hizasında, geminin ucunda İblis görüntülenmiştir. Yüz ve vücut hatları net belli olmayan İblis 'in, başında sarık yerine külah benzeri bir şapka ile betimlenmiş olması oldukça dikkat çekicidir. Tufanın azgın dalgalarının gemi üzerine çıkarak göğe ulaşmış olması, nakkaşın tufanın şiddetine, dikkat çekme çabasıdır diyebiliriz.

Tufanın canlandırıldığı görsel-5'te Nuh'un gemisinin çevresinde görülen duvar, pence-re, kubbe ve minareyi andıran mimari yapıların ve çam ağacının görüntülenmesi, Tufanın yeni başladığına ve suların henüz yükselmekte olduğuna bir işarettir. Göğe yükselen dalgaların hemen üzerinde, koyu mavi gökyüzü, yağmur bulutları ile kaplanmıştır. Gümüşle boyanan su zemininin zaman içerisinde oksitlenerek kararma yaptığı görülmektedir. Su üzerine yapılan ince helezonlar, minyatüre zenginlik katarken, derinlik hissi de uyandırılmıştır.

Görsel-6: Resim 14. Ms. N-2, Nuh'un Gemisi, (Kıyasü l – Enbiya) (Milstein, Rührdanz, Schmitz, 1999: Resim 14).

Görsel-6'da Kıyasü'l- Enbiya'da bulunan minyatürde, yine Nuh'un gemisi tufan esnasında canlandırılmıştır. Minyatür kompozisyonun merkezinde, üç kat inşa edilen Nuh'un gemisi görsel-5'te ki örnekle büyük bir benzerlik göstermektedir. Diğer örnekler görsel- 4 ve 5'te olduğu gibi, bu örnekte de gemisinin ilk iki katı, hayvanlar için ayrılırken üçüncü güverte katı, insanlar için ayrılmıştır.

Güverteye Hz. Nuh, beş inanan erkek ve iki kadın figürü yerleştirilmiştir. Hz. Nuh'un karşısında iki yetişkin, bir çocuk görülmektedir, bu üç kişinin ortasında görünen koyu renkli yetişkin muhtemelen Hz. Nuh'un hatasından dolayı teni koyulaşan oğlu Ham'dır. İkonografiye uygun olan bu minyatür örnekte, inanan insanların sayısı görsel-5' e göre, çok daha az olması dikkat çekicidir.

Hz. Nuh hafif sol kolu üzerine dönük bir biçimde, gözleri ile tufanı takip ederken, iki kolu havada elleri semaya açılmış dua eder vaziyette görüntülenmiştir. Nuh'un dalgın bakışlarından keder ve üzüntü içinde olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı sarığı ve kıyafetleri ile betimlenen Nuh'un sırtından çıkarak yelkene yükselen alevli harelere, diğer örneklerde olduğu gibi İslam resim geleneğine uygun bir biçimde çizildiği görülür.

Türk mitolojisinin de önemli bir yeri olan ve semayı simgeleyen at başı, geminin her iki burnunda kullanılırken, benzer bir örnek görsel-4 verilmiştir. Her iki at başı üzerinde, ellerinde uzun saplı, kürek benzeri aletler ile gemiye yön vermeye çalışan iki erkek figürü, hareket halinde görüntülenmiştir. Gemi yelkeni, mavi renkli iki direk arasına gerilmiş çarşafı anım satırken yine görsel-4 ile büyük benzerlik göstermektedir. Beyaz zeminli yelken bezi üzerinde, Arapça siyah ve kırmızı mürekkeple yazı yazmaktadır. Hz. Nuh ve gemideki inanan insan topluluğu, diğer örneklerde olduğu gibi Osmanlı kılık kıyafetleri içerisinde görüntülenmiştir. Tufanın

canlandırıldığı bu örnekte İblis 'in yer almadığı görülmektedir.

Hayvanlara ayrılan ilk iki kattaki ışık pencerelerinden; farklı türlerden dokuz çiftin resmedildiği görülür. Geminin birinci katında, sağdan sola sıra ile at, inek, öküz, aslan ve karaca, görüntülenirken, ikinci katta; deve, kaplan, keçi ve eşek figürleri çift olarak betimlenmiştir. Pencere bölmelerinden çift olarak yerleştirilen hayvanların büyüklüğüne göre farklı boyutlardaki odalara yerleştirilirken yırtıcı ve evcil hayvan ayrımı yapılmadığı görülür.

Minyatür örnekte Nuh'un gemisinin etrafı tamamen sularla çevrilmiş, gökyüzü dahi azgın sel sularının şiddetli dalgaları ile kapanmıştır. Gümüş ile boyanan su, yüzeyi ince helezonlarla donatılarak, derinlik hissi sağlanmıştır. Tufanın yeni başladığını, sular içinde kalan şehrin binaları ve boğulmamak için duvara tutunan, erkek figürüne bakarak anlamak mümkündür. Sular altında kalan mimari yapılara bakıldığında, camiye andıran tek kubbeli bir yapı ve yine, yapının hemen sağında minareyi andıran, uzun ince bir kule tasviri oldukça ilginçtir. Müslümanların ibadet hanesi olan, cami gibi mimari bir ögenin o dönemlerde olmadığı aşikârdır ki bu betimleme nakkaşın kişisel yorumudur diyebiliriz. Buna benzer bir tasvir görsel-5'de de bulunmaktadır. Mimari öğeler, Osmanlı'nın iç mekân tasvirlerinde sıklıkla kullandığı süslemeler ile donatılmıştır.

Minyatürün sol alt köşesinde, pencere biçimli bir iç mekân içerisine yerleştirilmiş bir erkek figürü görülmektedir. Başında sarığı ve eteklik üzerinde kırmızı kaftanı ile gösterilen figür, boynunu sağa bükülmüş, iki kolunu dirsekten bağlamış, diz üstü oturur pozisyonda gösterilmiştir. Yapılan araştırmalarda, bu figürün kimliği ve varlığı ile ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Görsel-7: Hz. Nuh'un Gemisinin ve Tufanda Boğulanlar, (Ravzatü's- Safa, SK Damat İbrahim Paşa, 906), (And, 2007:110).

Görsel-7 'de Ravzatü's- Safa'da bulunan minyatürde, yine Nuh'un gemisi tufan esnasında canlandırılmıştır. Minyatür örnekte Nuh'un gemisinin bir kısmı gösterilmemiş, Nuh Peygamber, geminin pruva kısmında ve ayakta tasvir edilmiştir. Hz. Nuh görsel-7'de gemideki insanlar yerine tufanı izlerken görüntülenmiştir. Daha önceki üç örnekte görsel 4-5 ve 6'da Hz. Nuh'u geminin orta kısmında, oturur vaziyette ve elleri semaya açılmış dua ederken görüntülenmişti. Hz. Nuh'un ellerinin avuç içleri açık ve yere meyilli, artık çok geç der gibi bir vücut dili ile tasarlanmıştır. Bu betimleme, nakkaşın kişisel yorumudur diyebiliriz.

Hz. Nuh'un sakalları bembeyaz ileri yaşlarında ihtiyar bir adam olarak görüntülenmiştir. Nuh peygamberin beyaz sakala betimlenmesi, nakkaşın kişisel yorumudur. Hz. Nuh'un boyundan yükselen, alevli harelerin dikdörtgen planlı yazı metninin altında kalması, yazının minyatürün yapımından sonra yapıştırılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Hz. Nuh'un dışında gemide 10 erkek figürüne yer verilmiş, ilk sırada oturan figürler oturur pozisyonda çizilirken, araka sıradaki figürlerin hepsi ayakta betimlenmiştir. Daha çok Osmanlı sarayında Hünkârın meclis toplantıları veya sünnet düğünlerinde sık görülen sahne planının, tekrarlandığı bir ikonografidir. Figürlerden üçü Hz. Nuh gibi tufanın şiddeti ve geride kalanları hüznle izlerken, diğer figürler, aralarında hararetle bir konuşma içerisinde betimlenmiştir. Figürler, eserin yapıldığı dönemin kılık kıyafetleri içinde gösterilmiştir. Kıyafetlerin bir kısmı bir kısmı da bitkisel motiflerle bezenirken bir kısmı sade renkler de bırakılmıştır.

"Ravzatü's Safa adlı, yazmada bulunan (Süleymaniye Kütüphanesi Damat İbrahim Paşa 906) minyatür eser, Şiraz üslubundadır"(URL5). Nuh'un gemisinin, birinci katı hayvanlar için ikinci güverte katı ise inanan insanlar için ayrılmıştır. İki kat tasarlanan Nuh'un gemisi, kıssanın metin bilgisi ile çelişmektedir. Literatür ve görsel kaynaklarda Nuh'un gemisi, genellikle üç kat olarak aktarılmış olsa da görsel-7 gibi iki kat biçiminde Nuh'un gemisi yorumlarının da mevcut olduğunu görüyoruz. Hayvanlar için ayrılan birinci katta altı ışık penceresi içerisinde sırayla at, deve, eşek, aslan, inek ve keçi tasvir edilmiştir. Pencere bölmelerinden net bir biçimde seçilebilen hayvanlar, eşsiz olarak, tek bir biçimde tasvir edilirken, benzer bir örneğin görsel-5'te tekrarlandığını görmekteyiz. Kadırga görünümlü tasarım görsel-7'nin zemini kızıl kahve ile boyanırken, hayvanlara ayrılan alan siyah renkli kalın bantlarla belirginleştirilmiştir.

Geminin yelken direği diğer minyatür örneklerde yorumlanan direklerden oldukça farklıdır. Kalın ve uzun bir kütüğü andıran direk, yelken bezi izlenimi verilen yazı alanının altından kompozisyon dışına çıkar. Direğin ucunda kırmızı renkli bir bayrak dalgalanmaktadır. Direğin gözetleme alanında oturan erkek figürü, yelken direğine sarılmış etrafı izlemektedir. Tufan bitiminde, gemi için demir atılacak bir kara parçası aramak maksadı ile direğe çıkılmış ve etraf günlerce gözetlenmiştir. Tufanın sonlarına atıf yapan bu görüntü ile altta tufanın yeni patlak vermesi ile inançsızların sel sularında boğuşmasını gösteren sahne birbirleriyle çelişmektedir. Bu çelişme minyatürde farklı zaman dilimlerinin anlatıldığını göstermektedir.

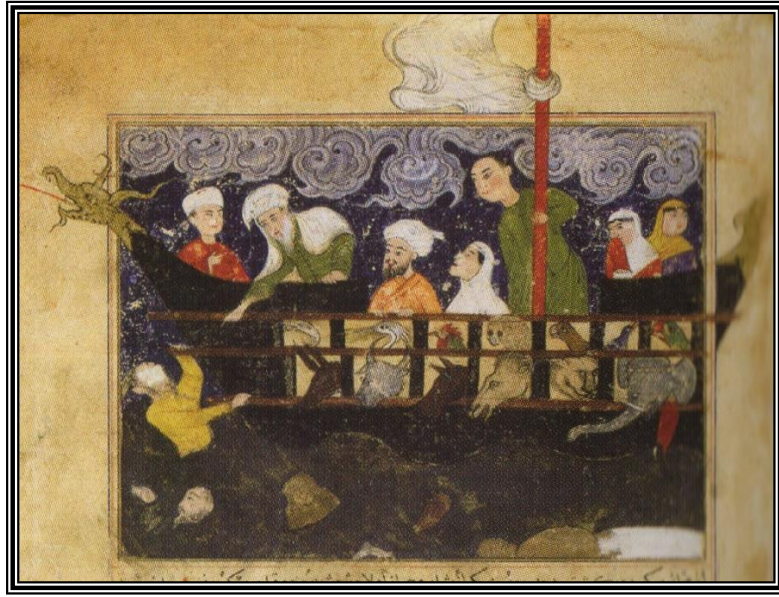
Kutsal kitaplarda ve rivayetlerde Hz. Nuh'un oğulları ve onların eşlerinin gemiye bindiği belirtilmesine karşın, gemide hiç kadın figürünün olmaması kıssanın metin bilgisi ile çelişirken, ikonografi yede uygun olarak betimlenmemiştir (Görsel-7). Gemi yüzeyine tam ve yarım şemse biçimli madalyonlar simetrik bir biçimde yerleştirilerek, içleri rûmi motifleri ile bezenmiştir. Çift tahrir tekniği ile çizilip doldurulan rûmi motiflerinde siyah renk tercih edilmiştir. Geminin

burun kısımları ve pencere aralarında, serbest bir biçimde yine çift tahrir tekniği ile rûmi motifleri kullanılmıştır.

Gümüş ile boyanan sel sularının zaman içerisinde oksitlenerek karardığı görülür. Geminin etrafındaki azgın sular içerisinde yüzmeye çalışan insanların yanı sıra hayvan tasvirlerine de yer verilmiştir. İnançsız insanların boğulma sahnesinde, figürlerin hepsi giyinik olarak betimlenmiştir benzer bir yorumu görsel-3'te de görmekteyiz.

İnsanların yanı sıra hayvanlarında sel suları ile yaptığı hayatta kalma mücadelesi, Tufanın ne denli korkunç ve birçok canlıyı tehdit eden bir afet olduğunu belgeler. Bu minyatür örnekte nakkaş, tufan sonrası seçilmiş insan ve canlılarla yeni bir neslin ve yeni bir dünya düzeninin başlayacağına dikkat çekmek istemiştir. Bunun yanı sıra ilk pencere bölümünde at figürünün kullanılması ve yine su içinde başı gözüken at figürünün geminin burun kısmının hemen altına yerleştirilmesi bir tesadüf olamadığı söylenebilir. Nakkaşın at başlarını yerleştirme düzeni ile semaya vurgu yaptığı açıktır.

At, bedeni ile yere, ayakları ile dört yöne, başı ile de semaya atıf yapmıştır (Bayat, 2015:66).

Görsel-8: Ejderha Başlı Nuh'un Gemisi Tasviri (12-13. yy), (Bilgili, 2014:102).

Görsel-8 'de (12-13. yy).’da yapılan minyatürde, tufan esnasında Nuh’un gemisi canlandırılmıştır. Nuh peygamber, uzun kollu sade bir kaftan ve sarıkle tasvir edilmiştir. Örnekte Hz. Nuh’un başında, kutsallık belirtisi olan harenin kullanılmadığı görülür. Nuh gemiden hafif sel sularına doğru eğilmiş, gemiye tutunan bir inançsıza, sağ elinin işaret parmağı ile Allah’ın birliğine işaret etmektedir. Nuh peygamber, beyaz sakalı ileri yaşlarında görüntülenmiştir. Peygamber efendimizin hadisine dayanarak, Hz. Nuh’un zamanında insanların saç, sakalı beyazlamamaktadır. Bu bakımdan Hz. Nuh betimlemesi nakkaşın kişisel yorumudur. Nuh’un gemisinde Hz. Nuh’un yanında, üç erkek üç kadın figürü yer almaktadır.

“Gemide olan inananların sayısı ile ilgili Taberî’nin (ö. 310/923) kaydettiği bir rivayet, gemidekileri Hz. Nuh; oğulları Sâm, Hâm, Yâfes ve üç gelini ile Hz. Nûh’a iman eden diğer

“altı mümin” olarak gösterir. Taberî, Tefsîr, XIV, 451. Taberî’nin metninde “Hz. Nûh, üç oğlu, onların üç hanımı, altı kişi” ifadesinden Hz. Nûh’a iman eden bu altı kişi kastediliyorsa sayı Nûh’la beraber yedi eder; ancak onların dışında altı mümin daha denilmek isteniyorsa o takdirde on kişi anlaşılır. Ancak bu ifadeden yedi rakamının anlaşılması daha isabetlidir” (Kutluay, 2015:15-41).

Taberî, tefsîrinde verilen bilgiye göre; bu figürlerin, Hz. Nuh’un oğulları Sâm, Hâm, Yâfes ve üç gelinidir diyebiliriz. Doğrudan Taberî, rivayetinin görsel bir sunumu niteliğinde olan görsel-8’in yorumu kıssanın metin bilgisine ve ikonografiye uygun olduğu görülmektedir.

Figürler Orta Asya Türk tipi diye bilinen ay yüzlü, badem gözlü ve minik ağızlı, betimlemeleri anımsatırken, kıyafetleri, minyatürün yapıldığı dönemi yansıtmaktadır. Figürlerin bir kısmı, azgın sel sularında boğulan inançsızları ve gökyüzündeki fırtına bulutlarını izlerken, kimi ise donmuş, hüznün içinde resmedilmiştir. Nakkaş, minyatür yorumda karakterlerin içinde buldukları dehşet anında, farklı hisler içerisinde olduklarını göstererek, inananların ruhsal betimlemeleri, oldukça başarılı bir biçimde yansıtılmıştır. Gökyüzü Selçuklu minyatürlerinde, sık kullanılan münhani tekniği ile boyanmış girift bulutlarla kaplanırken, gümüşe boyanmış sel suları içerisinde, çırpınan ve boğulmuş birkaç inançsız görülmektedir. Minyatürün cetvel dışına taşan yelken direği çalışmaya farklı bir derinlik katarken, açılmış sarık bezini andıran yelkeni oldukça özgün bir tasarım oluşturmuştur. Nuh’un gemisinin her iki ucuna, ejderha başı simetrik bir biçimde yerleştirilmiştir. Ejderha başlı Nuh’un gemisi tasarımının görsel-4 ve 6’da ki Nuh’un gemilerine olan benzerliği dikkat çekicidir. Nuh’un gemisi görsel-8’de Selçuklu dönemi gemi ikonografisinin, minyatür örnekte tekrarlandığı söylenebilir.

Geminin ilk iki katı hayvanlara güverte kısmı ise insanlara ayrılmıştır. Birinci katta altı, ikinci katta yedi ışık penceresi görülmektedir. Birinci kat pencere bölmelerinde, sağdan sola doğru eşek, inek, at, deve, aslan ve fil net bir biçimde seçilirken, ikinci kat pencerelerinde leylek, horoz, kumru, güvercin, papağan ve ne olduğu tam seçilemeyen iki kuş figürü daha görüntülenmiştir. Eşsiz olarak, tek gösterilen hayvan figürleri, evcil ve ya yabani olarak ayırt edilmezken, boyut ve ağırlıklarına göre, kendi içlerinde bir sınıflandırma içerisinde oldukları görülür. İkonografiye uygun bir yorum olarak karşımıza çıkan minyatürde ikonografik belirleyici unsurlar yalın ve sade bir biçimde aktarılmıştır.

Ejderha Başlı Nuh’un Gemisi ve Ejderhanın Türk İkonografisindeki Yeri :Nuh’un gemisinin her iki burun kısmında, ağızdan ateş püskürten ejderha başı kullanılmıştır. Türk ikonografisine baktığımızda aslan, kartal, boğa at, geyik, kurt, yılan, koç, horoz, sfenks, grifon vb. hayvan sembollerinin yanı sıra, ejderha motifinin de sıklıkla kullanıldığını görülmektedir. Farklı alanlarda ve birbirinden farklı birçok örnekte karşımıza çıkan ejderha motifinin bu örnekteki yerini anlamak için ejderha motifinin sembolik anlamlarını araştırmak ve kompozisyonla arasındaki bağlantının bulunması şarttır. Mitolojiye baktığımızda ejderha motifi, toplumdaki topluma farklı anlamlar taşımakta ve bu anlamlar dönemden döneme değişiklik arz etmektedir.

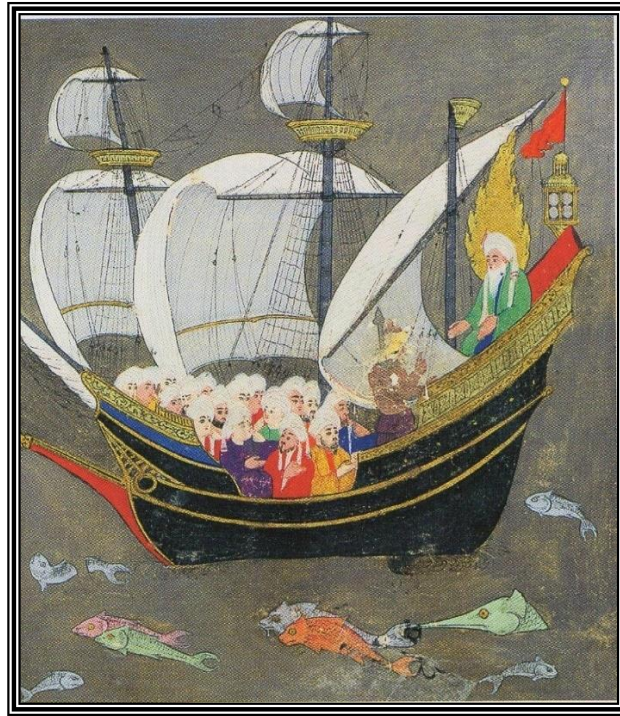
“Kitap sanatlarında özellikle minyatür ve ciltlerde işlenen hayvan figürlerinin metaforik açılımları, sanatçının metne dayalı yada bağımsız bir imge yaratma çabasından

kaynaklanmaktadır. Minyatürlerdeki hayvan figürlerinin sembolize edilerek somut örneklerle ifade biçiminde metaforlara başvurulduğu görülmektedir. Bu şekilde bir hayvan figürünün resimdeki tasvir biçiminden neyi işaret ettiğini ya da ifade ettiği anlaşılabilir” (Emlak, 2019:140-141).

Ejder Başlı Nuh’un Gemisi:Bu minyatür örnek görsel-8’de Nuh’un gemisinde ejderha başının kullanılması, nakkaşın estetik bir değer katma çabası veya anlattığı konuya bağlı bir anlatımın ötesindedir. Türklerin en arkaik dönemlerinden kalma yer- su-gök ve ejderha inançlarının etkisi görülmektedir. Yeniden doğuşu simgeleyen bu sembollerin, insanlığın ikinci atası olan Hz. Nuh ile yeni bir nesil ve yeniden doğuşa atıf yapılmıştır diyebiliriz.

“Ejderha, kanatlı, ağzından alevler çıkarabilme gücüne sahip ve uçabilen efsanevi bir varlıktır. Türk ve Çin inançlarında ejderha, genellikle bereketin, bolluğun ve iyiliğin sembolü olarak görülür. Doğudan batıya gidildikçe ejderhanın nitelikleri değişir ve karamsarlık, kötülük ve kıtlığın sembolü olarak görülür. Türk mitolojisindeki ejderha motifinde ise Çin mitolojisinin etkisi vardır. Suyun ve yeniden doğuşun temsili sayılmıştır” (Duman, 2019:482).

“Türk ikonografik sanatına yansımış ejder motifinin bütünüyle dinsel değer taşıyıp taşımadığı bilinmemekle beraber mitolojimizde dünya modelinin izomorfik algılanışı olarak ejderin rolü kesindir. Dünya modelinde evren telakisinin ki evren de ejderdi, bilinen en eski zoomorfolojik motifi ejder ve çift başlı ejder, görüldüğü gibi mitolojik düşüncenin alt katmanında işaret şeklinde olsa da varlığını koruyabilmiştir” (Bayat, 2015:69).

Görsel-9: Hz. Nuh’un Gemisine Şeytan’ın Girmesi, (Siyer-i Nebi, TSM H. 1223), (And, 2007:106).

Siyer-i Nebi’ de bulunan minyatürde (görsel-9) Nuh’un gemisi, tufan sırasında gösterilmiştir. Nuh’un gemisi diğer minyatür örnekler görsel-4-5-6-7 ve 8’den oldukça farklı bir tasarım

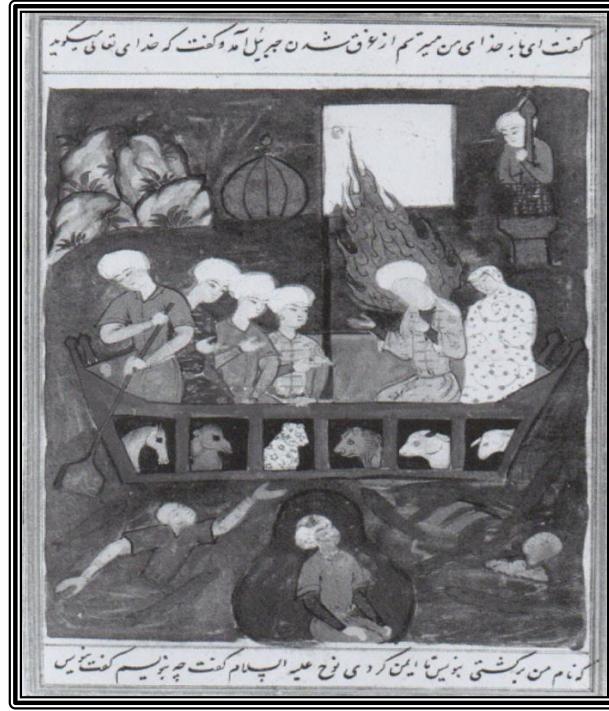
ile gösterirken, kalyon biçimindeki görsel-2 ile benzerliği dikkat çekicidir.

Osmanlı kalyonlarını andıran gemideki en önemli fark ise hayvanlar için ayrılan ışık pencerelerine yer verilmemiş olmasıdır. Kutsal kitaplar ve rivayetlerde geçen, gemiye her hayvandan bir çift alındığı konusundaki bilginin, minyatür örnekte dikkate alınmadığı görülür. Nuh'un gemisi ikonografisinin en belirleyici unsurlarından biri olan ışık pencerelerinden gösterilen hayvanlar, minyatür örnekte kullanılmazken, gemi güvertesinde cereyan eden olayın anlamına odaklanılmıştır. Bu bağlamda görsel -9' da ki örnek, Nuh'un gemisi ikonografisine bakıldığında, eski ve çağdaş örneklerinden oldukça farklı bir yorumla karşımıza çıkmaktadır. Hz. Nuh ile gemide on sekiz erkek ve İblis resimlenmiştir. Gemide hiç kadın figürüne yer verilmiş olması, dikkat çekici başka bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Geminin sol kısmında, Hz. Nuh ile İblis 'in konuşma anı canlandırılmıştır. Uzun beyaz sakallarla Hz. Nuh'un ileri yaşlarında bir ihtiyar olarak tasviri nakkaşın kişisel yorumudur. Nuh peygamberin üzerinde sade yeşil bir kaftan ve başında, Osmanlı sarığıyla görülmektedir. Nuh'un kutsal kimliğine vurgu yapan, alevli harelere, gemi yelkenine ulaştığı görülür. Gemi-deki kalabalık inanmış insan topluluğu tamamen erkeklerden oluşurken, figürler Osmanlı sarık ve kıyafetleri içerisinde betimlenmiştir. Ön kısımdaki figürler, sağ elleri ile hayret ifadesi yaparken, gemide cereyan eden durum hakkında, konuştukları görülür. Figürlerin yerleştirme düzeni, Osmanlı minyatür sanatında, pek alışık olmadığımız bir karmaşa görülürken, birbirini kapatan karmaşık insan yığını bize yorumda, Avrupalı resminin etkisi, olduğu hissini uyandırır. Hz. Nuh'un hemen karşısına konumlandırılan İblis 'in tahrip olan yüzü seçilemezken, beline kadar uzanan eteklik ile yarı çıplak olarak betimlenmiştir. Nuh'un gemisi ile ilgili rivayetlerde İblis 'in hile ile gemiye girmesi anlatılır.

“Rivayet; Taberi tarihinde şu şekilde anlatılır. Nuh (a.s.) gemiye hayvanları koyarken her birisine: -Gir! Diye işaret ederdi. Eşek içeri girerken şeytan onun kuyruğuna yapıştı. Eşek girmek istemeyince o, onun, kuyruğunu çekip eşeğin gemiye girmesini zorlatırdı. Nuh (a.s.) eşeğin girmemesine kızdı:- Ya melun içeri girsene! Dedi. Eşekte sıçradı. Gemiye girdi. İblis'te eşekle birlikte, o zaman içeri girdi. Dünyayı Tufan basınca Allah'ın lanet ettiği şeytanı, Nuh (a.s.) gemide gördü: - Ey melun, dedi, gemiye kimin izniyle girdin? Diye sorunca, Şeytan: Senin izninle! Dedi. Nuh (a.s.): Yalan söylüyorsun? Ben sana ne zaman gir dedim? Diye sordu. İblis'te: Eşeğe; 'Gemiye gir' diye kızdığın zaman ben onun kuyruğuna yapışmışım. Ona sen: 'Ya melun içeri gir' dedin. Benden başka Allah'ın kullarından lanetlenmiş olmadığını bildiğim için bu sözü bana söylüyorsun, sandım ve bende içeri girdim! Dedi” (et-Taberî, 2000:141-142).

Nuh'un gemisi ikonografisine uygun olarak yorumlanan görsel 9' da Hz. Nuh ve İblis arasında geçen gemiye nasıl bindiği hakkındaki konuşma anı canlandırılmıştır. Nuh'un gemisinin içinde yüzdüğü sel suları oldukça sakin, içinde balıkların yüzdüğü bir deniz havası uyan-dırmaktadır. Sel sularındaki balık figürlerinin, aslan, ejder ve kedi figürlerine benzerliği nakkaşın stilize etme kabiliyeti ve mitolojik mesajlar gönderme çabası olduğu söylenebilir.

Görsel-10: Resim 28. Ms. T-1, Nuh'un Gemisi, (Kıyasü 1 – Enbiya), (Milstein, Rührdanz, Schmitz, 1999)

Görsel-10 'da Kıyasü'l- Enbiya'da bulunan minyatürde, Nuh tufanı canlandırılmıştır. Minyatür kompozisyonun merkezinde, iki kat inşa edilen Nuh'un gemisi bulunmaktadır. Diğer örneklerle karşılaştırıldığında görsel-10'daki Nuh'un gemisi tasarımının görsel 4-5-6 ve 8 ile kompozisyon ve üslup bakımından benzeştiği görülür. Erken dönem Selçuklu tasarımına benzeyen örnek, kurgu olarak da diğerlerine oldukça yakındır.

Bunun yanı sıra; rivayetlere ve çağdaş ikonografik yorumlara baktığımızda görsel-10'daki Nuh'un gemisi üç kat yerine iki kat tasarlanmıştır. Birinci katı hayvanlar için, üst güverte katı ise inanan insanlar için ayrılmıştır.

Güverteye Hz. Nuh'un yanı sıra dört inanan erkek ve bir kadın figürü yerleştirilmiştir. Hz. Nuh'un hemen arkasında betimlenen kadın figürü acaba eşi olarak mı betimlendi düşüncesini uyandırsa da Kur'an'da Hz. Nuh'un eşinin inançsızlardan olduğu ve sel sularında boğulduğu bildirilmektedir (görsel-10). Tevrat bunun aksini söylese de bu yorumun Tevrat'tan edinilen bilginin bir kanıtı olarak görmek yanlış olacaktır. Muhtemelen bu kadın figürü ile Nuh'un gemisine binen kadınlara atıf yapılmak istenmiştir.

Hz. Nuh diz üstü oturmuş, elleri semaya açık bir biçimde dua ederken betimlenmiştir. Hz. Nuh başında sarık, üzerinde uzun kollu bir entari ve gemi yelkenine uzanan alevli hanelerle görüntülenmiştir. Minyatürde Hz. Nuh'un yüzü seçilemez. Bunun iki sebebi olabilir ki ya eserin tahrip olmuş olmasından yâda Hz. Nuh'un yüzünde peçe olmasından dolayı diyebiliriz. Çağdaş örnekleri ve sonraki minyatür tasarımlara bakıldığında, Hz. Nuh'un yüzü peçeli yorumlarına pek rastlanılmadığından dolayı, eserdeki Nuh figürünün yüz kısmında bir tahribat olduğu fikrini daha çok desteklemektedir.

Hz. Nuh'un karşısında, inanan dört erkek tasvirinden üçü muhtemelen Hz. Nuh'un oğulları Sâ'm, Hâm ve Yâfes'tir. Az sayıda inananın olduğu Nuh'un gemisinin etrafında, sel sularında mücadele eden insanlar ve minare benzeri bir kuleye tırmanmış insan tasviri bize tufanın henüz başlamış olduğunu göstermektedir. Taberî tarihinde aktarılan rivayetin yorumu niteliğinde olan görsel-10 bu anlamda görsel -8 ile birbirine uyum sağladığı ve kıssanın metin bilgisinin yanı sıra ikonografiye de uygun olduğu söylenebilir.

Geminin ortasından gökyüzüne uzanan yelken direğinin ucundaki kare formlu yelken bezi bir bayrağı andırmaktadır. Minyatür kompozisyonda metni açıklayıcı yazı ile Nuh'un gemisi arasında tasarlanan diz üstü oturmuş erkek figürü, bir iç mekân içinde gösterilmiştir. Bu figürün benzer tasarımları görsel-4 ve 6' da da görülmektedir. Hayvanlara ayrılan katın, ışık pencerelerinde sağdan sola sıra ile at, deve, kaplan, aslan, koç ve keçi figürleri net bir biçimde seçilebilmektedir. Altı ışık penceresi içinde figürler siyah zemin üzerine açık renklerle boyanmıştır. Burada dikkat çekici başka bir yorum ise; ışık pencerelerinde görüntülenen hayvanlar üçerli guruplar halinde birbirlerine dönük olmasıdır.

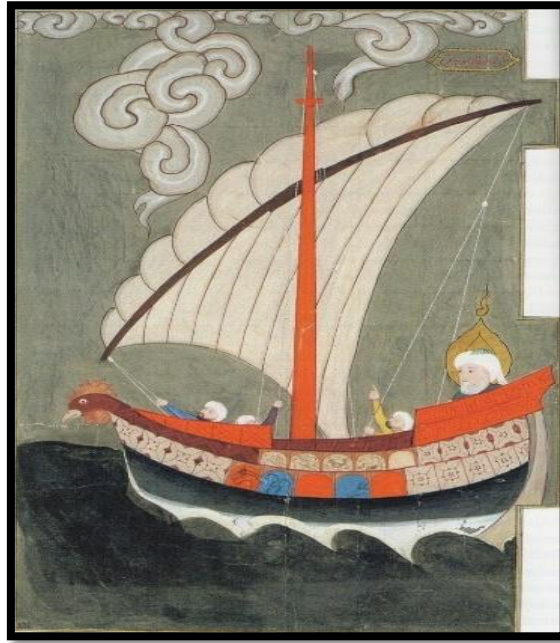
Görsel-11: Nuh'un Gemisi, (Zübdet't- Tevarih, CBL 414), (And, 2007:109).

Görsel-11 Zübdet't- Tevarih' te bulunan minyatürde, Hz. Nuh ve gemisi yine tufan esnasında canlandırılmıştır. Kalyon biçiminde tasarlanan görsel-11'in görsel-2 ve 9 ile benzeştiği görülür. Ayrıca görsel-2'de olduğu gibi bu minyatürde de gemi başında karanlıktan aydınlığa geçişin sembolü olan horoz tasviri kullanılmıştır. Geminin aynalık kısmında ayakta tasarlanan Hz. Nuh, sol eli ile yeke dümeninin kolunu tutmuş, gemiye yön verme çabasında görüntülenmiştir.

Devasa çizilen Nuh'un gemisinin boyutları gemi içinde tasvir edilen insan figürlerinin boylarından anlaşılmaktadır. Gemide Nuh (a.s.) ile dokuz erkek, altı kadın toplam on beş figür görülür. Hz. Nuh'un gemide bulunan figürlere oranla oldukça büyük çizilmesi, daha önce de bahsedildiği üzere önemli kişilerin minyatür sanatında iri ve büyük çizilme kuralının tekrarı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hz. Nuh ve gemideki tüm insanlar Osmanlı kılık ve kıyafetleri içerisinde verilirken, Nuh'un kutsallık ifade eden alevli hareleri abartısız ve sade bir biçimde gösterilmiştir. Hz. Nuh dâhil gemideki tüm erkekler, ayakta ve bir görev esnasında betimlenirken, gemideki kadınlar bir sıra halinde oturur biçimde gösterilmiştir. Kadın figürlerin yerleştirme düzeni Osmanlı minyatürlerinde dar mekânlarda kullanılan sıralama tekniğini anımsatmaktadır. Sıralama tekniği ile figürlerin hiçbiri bir diğerini kapatmamıştır. Ayrıca aynalık kısmında, Hz. Nuh'un arkasında, bir pencere içerisine yerleştirilen kadın figürü dikkat çekicidir.

Zübdet'te Tevarih' te bulunan bu örnekte, diğer Nuh'un gemisi tasvirlerinde bulunmayan iki kuş figürüne yer verilmiştir. Bu iki kuş tasviri ile, muhtemelen geminin haftalar veya aylarca sel sularıyla sürüklenmesinin ardından, su seviyesinin düşmesi ve geminin demir atabileceği bir kara parçası arama sürecinin başladığını göstermektedir. Kutsal kitaplar ve çeşitli rivayetlerde, bu konuda pek çok bilgiye bulunmaktadır. Ayrıca gemi direğinde betimlenen figür bir kara parçası görebilme umuduyla etrafı gözlüyor diyebiliriz.

Gemi burnundaki Horoz başı, boynundaki halkalar ve tepesindeki ibik biçimindeki büyük tüy ile Zümrüdü Anka (Simurg) yorumlarını anımsatmaktadır. Nuh'un gemisinin ilk iki katının hayvanlar için ayrıldığı görülür. Her iki katta da 12 şer ışık penceresi çizilmiştir. Altın zemin üzerine fırça ile tek renk çizilen hayvan figürlerinin ne olduğu seçilememektedir. Gökyüzünde kalın bir şerit halinde tasarlanan bulut kümesinin hemen altına serpilen, asimetrik bulutlarla, yağışların halen devam ettiği hissini uyandırır ki, anlatılan konu (kara parçası arama) ile alakasız görünmektedir.

Görsel-12: Nuh'un Gemisi, (Zübdet'te Tevarih, TSM H. 1321), (And, 2007:108).

Görsel-12'de; Zübdet'te- Tevarih' te bulunan minyatürde, Nuh tufanı canlandırılmıştır. Minyatür örnek görsel-12 kalyon biçiminde tasarlanmış ve görsel-2-9 ve 11 ile benzerlik gösterilmektedir. Aynı zamanda görsel-2 ve 11'deki minyatür örneklerde olduğu gibi, bu minyatürde de gemi başı horoz biçiminde tasarlanmıştır. Nuh'un gemisinin horoz başı tasviri, saçaklı başı ve ibiğiyle çağdaş örneklerinden ayrılarak sivilizasyondan arınmış ve daha çok horoz görünümüne bürünmüştür.

Geminin aynalık kısmında sadece başı görülen Hz. Nuh, diğer figürlere oranla oldukça iri çizilmiştir. Beyaz sakalı Hz. Nuh, Osmanlı sarığı ve alevli hanelerle betimlenmiştir. Hz. Nuh'un dışında gemide üç erkek figürü görülmektedir. Bu figürler. Nuh (a.s.) oğulları Sâm, Hâm, Yâfes olduğu aşikârdır. Sadece baş ve kolları görünen Hz. Nuh'un oğullarının, üçüde gemi yelkeninin iplerine asılmış, gemiye yön verme çabası içinde betimlenmiştir.

Üç kat tasarlanan, horoz başlı Nuh'un gemisinin ilk iki katında hayvanlara ayrılan bölmeler gösterilmiştir. Canlıların yerleştirme düzeni açısından diğer Nuh'un gemisi örneklerine benzerlik gösterse de ışık pencerelerinin sağ ve solu kare formunda alanlara bölünerek, içleri geometrik motiflerle süslenmiştir. Minyatür bu bakımdan diğer örneklerden ayrılmaktadır. Kare alanlar içerisindeki geometrik motifler, Osmanlı minyatür sanatında iç mekân betimlemelerinde kullanılan motiflerden olduğu söylenebilir. Bej zeminli alanlar içindeki motifler, orantısız ve oldukça özensiz çizilmiştir.

Her iki katta da asimetrik biçimde yerleştirilen, beşer ışık penceresi görülür. Işık pencereleri, kırmızı, mavi, bej tonlarında boyanmış zeminler üzerine, fırça ile çizgisel olarak hayvan figürleri betimlenmiştir. İlk katta at, deve, eşek ikinci katta ne olduğu seçilemeyen dört kuş türü çizilmiştir. Pencere bölmelerinde bazı hayvanlar çift bazıları tek gösterilirken, her iki katta boş bırakılan pencere bölmeleri minyatürün bitmediği hissini uyandırmaktadır. Gökyüzünden gemi yelkenine uzanan bulutlar, gri gökyüzü ve kararmış sel suları tufanın şiddetine vurgu yapmaktadır diyebiliriz.

SONUÇ

Nuh'un gemisi konulu minyatür eserler incelendiğinde, genel anlamda; Kur'an-ı Kerim'de kıssa hakkında aktarılan bilgiler öncelikli olarak minyatür yorumları şekillendirmiştir diyebiliriz. Bunun yanı sıra, Tevrat'ta anlatılan birtakım bilgi ve rivayetlerinde Nuh'un gemisi yorumlarına girdiği görülmektedir.

Başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere tüm ilahi dinlerin kitaplarında da Nuh tufanı anlatılmış bununla birlikte eski medeniyetlerin kaynaklarında da tufanla ilgili çeşitli rivayetlere rastlanmıştır. Tufanın anlatıldığı kaynaklarda zaman, mekân ve kahramanlar değişse de aynı olay örgüsü etrafında tufan gerçekleşmiştir. Tufan kıssasının bu denli yaygın olması, görsel sanatlar alanında oldukça fazla örneğinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Nuh'un gemisi ile ilgili minyatür örneklerde, tufanın çeşitli safhaları yorumlanmıştır. Minyatür kompozisyonlarda Nuh'un gemisi, merkeze konumlandırılmış etrafına ise ikonografik öğeler serpiştirilmiştir. Nuh'un gemisi yorumlardaki farklılıklara bakıldığında, minyatür örneklerin farklı rivayetlere atıflar yaptığı görülür. Yorumlar doğru bir biçimde okunduğunda literatür kaynaklarındaki atıf yapılan rivayetlere kolaylıkla ulaşmak mümkündür. Mümkün

olduğunca sadeleştirilmiş bir anlatım sergileyen örnekler, kıssanın metin bilgisine sadık anlatımlar sergilemektedir.

Nakkaşlar tufanı ve tufan anında yaşanan can pazarını, Nuh'un gemisi etrafına yayarak kıssayı tanımamızı sağlayacak birçok ikonografik unsuru özenle, kompozisyonlara yerleştirmişlerdir. Bunu yaparken gereksiz ayrıntı ve kompozisyonu zenginleştirecek birtakım öğeler kullanılmaktan kaçınmışlar, şematik ve sade bir biçimde yorumlamışlardır.

Minyatür sanatında konu ile alakalı yorumlara bakıldığında; az sayıda Hz. Nuh'un gemi inşaatını gösteren yorumlar görülürken, çoğunlukla Nuh'un gemisi tufan esnasında canlandırılmıştır. Minyatür örneklerde, yorumlar ilk bakışta aynı gibi görünseler de özünde birbirinden farklı rivayetleri konu aldıkları görülür. Aynı rivayeti konu alan örneklerdeki, dönem ve üslup farklılıkları, minyatür eserleri birbirinden ayıran en önemli unsurlar olmuştur. Dönem ve üslup farklılıkları kompozisyon kurgusunun da farklılaşmasına sebep olmuştur. Nuh'un gemisi tasarımlarında uygulanan ikonografi, minyatür eserin meydana getirildiği dönem kıssanın algılanışı ve bunun yanı sıra nakkaşın kişisel algısıdır diyebiliriz.

Nuh'un gemisi minyatür yorumların da gemiye binen insan sayılarının farklı gösterilmesi, farklı rivayetleri ele alarak, bu rivayetlere atıf yapmasıdır. Birbirinden farklı rivayetler, minyatür yorumlarda karşılık bulurken, bazı örneklerde Hz. Nuh ile üç erkek figürü görüntülenmiştir görsel 8-12. Bu üç kişi, kaynaklardan edinilen bilgilere göre Hz. Nuh'un oğulları Sâm, Hâm, Yâfes olduğu bilinmektedir. Kimi zaman ise Hz. Nuh'a eşlik eden figür sayısı, beş- altı- sekiz- on sekiz hatta bu sayının kırklara kadar ulaştığı görülmektedir. Bazen, gemide Hz. Nuh'a sadece erkekler eşlik ederken, bazense erkeklerin yanı sıra kadınlara da yer verilmiştir. Her ne kadar kadınlara gemide yer verilse de sayı bakımından çok az oldukları gözlemlenmiştir. Hatta bazı örneklerde, kadın figürünün tek bir biçimde, sembolik olarak yerleştirildiği de görülmektedir.

Nuh'un Gemisine binenlerden birisi de İblis'tir. Çeşitli rivayetler doğrultusunda İblis' in gemiye binmesi de çokça yorumlanan konular arasında olmuştur. Minyatür yorumlarda; İblis'i geminin bir köşesine sinmiş bir biçimde ya da Hz. Nuh'la karşılıklı konuşma anında canlandırılmıştır. Yorumlarda İblis, insan görünümünde, iri cüsseli, koyu tenli ve yarı çıplak olarak tasvir edilmiştir.

İnanan insanlar ve sayıları dışında, minyatür tasarımlarda, Hz. Nuh'un gemideki hareket planı, öncelikli yorum olarak ele alınmıştır. Hz. Nuh genellikle gemide, elleri ve kolları semaya açılmış dua ederken betimlenmiştir. Hz. Nuh dimdik vücudunun yanı sıra hafif eğik başı ile biraz hüznü ve tefekkür içinde görüntülenmiştir. Yine Hz. Nuh, sel suları içindeki gemiye yön verme çabası içerisinde bazen yeke dümeni elinde, bazen etrafındaki insanları koordine ederken görüntülenmiştir. Nuh'un gemisine binen inananların yanı sıra, gemiye alınan hayvanlarında, özenle detaylı bir biçimde yorumlandığı görülür. Genellikle hayvanlara ayrılan alt güverteler, üç veya iki kat, nadiren de bir kat olarak tasarlanmıştır. Alt güvertelerde küçük ışık pencerelerinden başları gösterilen hayvan figürlerinin, birkaç örneğin dışında evcil, yabani, etçil veya otçul şeklinde bir ayırım yapılmaksızın rast gele yerleştirildiği görülmektedir. Bununla birlikte, temsilen birkaç hayvanın yerleştirildiği, Nuh'un gemisi yorumlarının yanı sıra hiç hayvan figürüne yer verilmeyen, örneklerde karşımıza çıkmaktadır.

Nuh'un gemisi rivayetlerinin ele alındığı, minyatür örneklerin konu çeşitliliği, gemide cereyan eden olaylar başlığı altında toplanabilir. Nuh'un gemisinin ani gelen sel suları ile yükselme anı ve sular altında kalan şehrin enkazı, sel sularında yaşanan can pazarı, yüksek tepe ve binalara tırmanan inançsızların hali, sıklıkla yorumlanan konular olmuştur. Gökyüzünü kaplayan devasa ve girift yağmur bulutları kompozisyonların vazgeçilmez ögesini oluştururken, sel sularında yüzen farklı türden irili ufaklı balıklar kompozisyonları süslemiştir.

Nuh'un gemisi ve tufan konulu minyatür yorumlar, günümüzde de halen sıklıkla işlenen konular arasındadır. Bu bağlamda konunun gelecek nesiller tarafından da yorumlanarak kültür sanat alanında varlığını sürdüreceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- And, M. (2007). *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitolojyası*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aydın, H. (2019). Şüphe Edilmez Bir Hakikat Olarak Hz. Nuh ve Tufan Olayı, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C/S-(14):39-50.
- Paşa, A.C. (1966). *Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa*, Birinci cilt, İstanbul, Üç dal Neşriyat.
- Akbulut Ersoy, S. (2006). *Osmanlı Minyatür Tekniği*. Ankara: İnkansa Matbaacılık Ltd. Şti. Birinci baskı.
- Bayat, F. (2015). *Türk Mitolojik Sistemi Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi 1*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Bozkurt, A. (2018). Klasik Dönem Arap Kaynaklarında Nuh Tufan'ının Ra'sü'l-Ayn'de Gerçekleştiğine Dair Rivayetlerin Değerlendirilmesi, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C/S-9(21):645-659.
- Çoruhlu, Y. (1994). Türk Sanatında Görülen Horoz ve Tavuk Figürlerinin Sembolizmi, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, C/S- (91):26-29
- Dalkıran, A. (2017). Türk Kültür ve Sanatındaki Horoz/Tavuk Sembolizminin Çağdaş Resim Sanatındaki Yansımaları, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C/S-(37):336-348.
- Duman, H. (2019). Türk Mitolojisinde Ejderha, *Uluslararası Beşerî Bilimler ve Eğitim Dergisi*, C/S-5 (11): 482-493.
- Emlak, S. (2019). Berlin Devlet Kütüphanesinde Bulunan Bazı Minyatürlerdeki Ejderha Figürü Metaforu Üzerine Bir İnceleme, Atatürk üniversitesi, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, C/S- (43):140-149.
- El-Buhâri, Ebu Abdillâh Muhammed B. İbrahim; Sahihu'l-Buhâri (1212). *Kitabu Tefsiri'l- Kur'an*, Mısır.
- Et-Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir; Câmiu'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'ân (Ofset, Baskı) Beyrut, 1988.
- Et-Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir; (2000). *Tarih-i Taberi I*, Birinci Baskı, İstanbul, Ter-

cüme; M. Faruk Gürtunca, Sağlam yayınevi.

Razî, Fahreddin. (1997). Tefsirü'l-Kebîr. 11 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi Tûrâsî'l-Arab, El-Kurtani, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî; el-Câmi' li Ahkâmî'l-Kur'ân, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1985.

Kutluay, İ. (2015). Tufandan Sonra İnsan Neslinin Hz. Nuh'un Üç Oğlu Vasıtasıyla Devam Ettiğine Dair Rivayetlerin Tahlili, *Dilbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C/S- 15 (1):15-41

Keskin, H. (2009). Sûre İç Bütünlüğü Açısından Nûh Sûresi'nin incelenmesi, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C/S-13(2):69-116.

Renda, G. (1977). Türk ve İslam Eserleri Müzesindeki Zübdet-üt Tevarih 'in Minyatürleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, *Sanat Dergisi*, C/S-(6):58-67.

Şahin Doruk, Z. (2008). Lev Nikolayeviç Gumilev'in Geleneksel Türk Dini ile İlgili Görüşleri, *Erdem Dergisi*, C/S- (52):183-230.

Tan, Z. (2010). Nuh Süresi Bağlamında Küresel Ahlak Bunalımına Hz. Nuh'un Mesajının Katkısı. *İstem Dergisi*, C/S-(16):113-134.

Yılmaz, E. ve Demir, N. (2013). 14. Yüzyılda Eski Anadolu Türkçesine Çevrilmiş Bir Kısas-ı Enbiya Metninde Nuh Peygamber Öyküsü, Nuh Kitabı, Ed. E. Gürsoy-Naskali, Kitabevi: İstanbul.

İnternet Kaynakçası

URL-1 Ömer, F.H. "Tûfan", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tufan#1>(Erişim;11.04.2020).

URL-2 Ayan, E. *Türk mitolojisinde Su Kültü veya da Taşı*. <https://www.altayli.net/turk-mitolojisinde-su-kultu-veya-da-tasi.html>. (Erişim;11.05.2020).

URL-3 <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/H%C3%BBd-suresi/1517/44-ayet-tefsiri> (Erişim:13.05.2020).

URL-4 Pala İ. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tufan>, (Erişim;11.03.2020).

URL-5 And, M. Tarihin En Eski Gemisi Nuh'un Gemisi <http://www.antikalar.com/tarihin-en-eski-gemisi-nuhun-gemisi>. (Erişim:27.05.2020).

GÖRSEL KAYNAKÇA

Görsel-1: Resim 38. Ms. T-7. Nuh Gemi İnşa Ediyor. Kısasü'l- Enbiya, (Milstein, Rührdanz, Schmitz, 1999: Resim 38).

Görsel-2: Hz. Nuh'un Gemisi, Zübdet-üt Tevarih, (Bağcı, Çağman, Renda, Tanındı, 2006:134).

Görsel-3: Tufan'da Hz. Nuh'a Karşı Çıkan Oğullarının Boğulması. (Kısasü'l- Enbiya, SK Hamidiye 980) (And, 2007:112).

Görsel-4: Resim 26 Ms. T-2, Hz. Nuh'un Gemisi, Kısasü l – Enbiya, (Milstein, Rührdanz, Schmitz, 1999: Resim26).

Görsel-5: Hz. Nuh'un Gemisinin Kesiti, (Kısasü'l- Enbiya, SK Hamidiye 980), (And, 2007:113).

Görsel-6: Resim 14. Ms. N-2, Nuh'un Gemisi, (Kıyasü l – Enbiya), (Milstein, Rührdanz, Schmitz, 1999: Resim 14).

Görsel-7: Hz. Nuh'un Gemisinin ve Tufan'da Boğulanlar, (Ravzatü's- Safa, SK Damat İbrahim Paşa, 906), (And, 2007:110).

Görsel-8: Ejderha Başlı Nuh'un Gemisi Tasviri (12-13. yy), (Bilgili, 2014:102).

Görsel-9: Hz. Nuh'un Gemisine Şeytan'ın Girmesi, (Siyer-i Nebi, TSM H. 1223), (And, 2007:106)

Görsel-10: Resim 28. Ms. T-1, Nuh'un Gemisi, (Kıyasü l – Enbiya), (Milstein, Rührdanz, Schmitz, 1999)

Görsel-11: Nuh'un Gemisi, (Zübdet't- Tevarih, CBL 414), (And, 2007:109).

Görsel-12: Nuh'un Gemisi, (Zübdet't- Tevarih, TSM H. 1321), (And, 2007:108).

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Doç. Dr. Muhammet BAHADIR

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat
Fakültesi, Coğrafya Bölümü

muhammetbahadr@gmail.com ORCID

Arş. Gör. Fatih IŞIK

Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Coğrafya Bölümü

fatihtrbzon.61@gmail.com ORCID

ŞA VŞAT PERİBACALARININ
(ARTVİN) JEOMORFOLOJİSİ VE
JEOTURİZM POTANSİYELİ

GEOTURISM POTENTIAL AND
GEOMORPHOLOGY OF FAIRY CHIMNEYS
IN ŞA VŞAT DISTRICT (ARTVİN)

Geliş / Submitted / Отправлено: 24.01.2021

Kabul / Accepted / Принимать: 17.03.2021

Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Bahadır, M. ve Işık, F. (2021). Şavşat Peribacalarının (Artvin) Jeomorfolojisi ve Jeoturizm Potansiyeli. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 145-160.

Bahadır, M. ve Işık, F. (2021). Geoturism Potential and Geomorphology of Fairy Chimneys in Şavşat District (Artvin). *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 145-160.

 10.29228/kesit.49636

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

ŞAVŞAT PERİBACALARININ (ARTVİN) JEOMORFOLOJİSİ VE JEOTURİZM
POTANSİYELİ¹

GEOTURISM POTENTIAL AND GEOMORPHOLOGY OF FAIRY CHIMNEYS
IN ŞAVŞAT DISTRICT (ARTVİN)

Doç. Dr. Muhammet BAHADIR

Arş. Gör. Fatih IŞIK

Öz: Peribacaları, yarı kurak sahalarda özellikle volkan külü ve volkan tufü gibi yumuşak kayaların yağmur ve sel sularıyla aşındırılması sırasında aşınımın sonuna geriye kalmış yerçekilleridir. Şavşat peribacaları piroklastik anakaya üzerinde, doğu ladini (*Picea Orientalis*) bitki örtüsü altında, 1500 m yükseklikte ve güneye bakan yamaçlarda oluşmuşlardır. Çalışmanın temel amacı bu peribacalarının oluşumunu, gelişimini ve jeoturizm potansiyelini incelemektir. Çalışmada, arazi gözlemleri, coğrafi bilgi sistemleri ve uzaktan algılama tekniklerinden yararlanılmıştır. Artvin ili Şavşat ilçesi Meşeli Köyü'nde yer alan peribacalarını diğer yörelerimizdeki oluşumlardan ayrı kılan az biliniyor olması ve asıl olarak nemli iklim koşulları altında yemyeşil ormanın içinde oluşmuş olmalarıdır. Bu özelliği ile adeta saklı bir jeomorfolojik miras niteliği taşımaktadır. Ayrıca Şavşat peribacaları Karagöl-Sahara Milli Parkı içerisinde olup, bilimsel ve turizm amaçlı değerlendirilecek önemli jeomorfositlerden biridir. Bu açıdan turizm döngüsü içerisinde kullanılabilecek, bozma-koru, kazan ve sürdür ilkelerini yörede hayata geçirerek daha canlı bir turizm merkezi oluşturulabilir. Beraberinde kırsal kalkınmada turizmi, öncü sektöre dönüştürülebilir.

Anahtar Kelimeler: Peribacası, Jeomorfosit, Turizm, Şavşat, Artvin.

Abstract: Fairy chimneys are landforms which remains in semi-arid areas after soft rocks such as volcanic ash and volcanic tuff are eroded by rain and flood waters. Şavşat fairy chimneys were formed on the pyroclastic bedrock, under *Picea orientalis* flora, at an altitude of 1500 meters and on the southern slopes. The main pur-

¹ Bu makale için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışmanın bir kısmı Şavşat Peribacalarının Jeoturizm Potansiyeli (Artvin)", başlığı ile Uluslararası Artvin Sempozyumunda sunulmuş ve yayımlanmıştır. Sorumlu Yazar: Muhammet BAHADIR/No conflicts of interest were reported for this article. A part of this study was presented orally in International Artvin Symposium. Corresponding Author: Muhammet BAHADIR

pose of the study is to examine the formation, development and geotourism potential of these fairy chimneys. In the study, field observations, geographical information systems and remote sensing techniques were used. What distinguishes fairy chimneys located in Meşeli Village of Şavşat district of Artvin from others in our other regions is that they are little known and mainly formed in a lush green forest under humid climatic conditions. With this feature, it can be said that these fairy chimneys are a hidden geomorphological heritage. In addition, Şavşat fairy chimneys are in Karagöl-Sahara National Park and are one of the important geomorphic sites which can be used for scientific and touristic purposes. In this respect, a more vibrant tourism center in the region can be created by implementing the principles of "use", "not break-protect", "win and sustain" in the tourism cycle. Thus, tourism in rural development can be transformed into a leading sector.

Keywords: Fairy Chimneys, Geomorphosite, Tourism, Şavşat, Artvin.

1. GİRİŞ

Jeomorfolojik şekiller belirli coğrafi şartlar altında meydana gelir ve bu şekillendirmede çoğu zaman birinci derece iklime bağlı etkenler rol oynar. Belirli süreçlerin egemen olduğu sahalar jeomorfolojide morfojenetik bölge olarak ayrılmaktadır. Bu sahaları bazı özellikleri ile diğer sahalardan ayırmak mümkündür. Özellikle peribacaları kurak ve yarı kurak iklim şartları altında meydana gelmektedir. Bu özelliği ile peribacalarını bu iklim bölgelerinde yaygın olarak izlemek mümkün olmaktadır.

Peribacaları anakayanın tilli, killi, marnlı, volkan külü, volkan tüfü gibi yumuşak kayaların aşınma özellikleriyle şekillenmektedir. Esas olarak bu şekillenmede yarı kurak iklim şartları belirleyici rol oynamaktadır. Türkiye, peribacaları oluşumu bakımından oldukça zengindir. Bu anlamda en tanınmış olanı Ürgüp-Göreme ve Nevşehir çevresinde yer alan peribacaları aynı zamanda turizm bakımından oldukça önemli değerlerdir. Peribacası oluşumları ülkemizde yaygın olarak yarıkurak bölgelerde, ana kayası Neojen ve Kuvaterner dönemine ait volkanikler ve volkano-sedimanter birimlerin yaygın olduğu yörelerimizde gelişmişlerdir. Nevşehir çevresinde yer alan peribacaları birçok çalışmaya konu olmuş, gerek oluşumları, gerek turizm değerleri, aşınma süreçleri, paleocoğrafik gelişimleri, aşınma hızları incelenmiştir (Sarıkaya, Çiner ve Zreda, 2015: 182; Doğan, Şenkul ve Yeşilyurt, 2019: 653; Kuzucuoğlu, 2019: 163).

Volkanik topografyalarda oluşan şekiller, iç kuvvetler ve dış etkenler arasındaki mücadelenin ürünüdür. Bu hususta Türkiye’de geçmiş zamanlarda volkanizmanın etkin olması ve aşındırma etmenlerinin farklılığı genç volkanik şekillerin yaygınlığını arttırmıştır. Beraberinde çarpıcı volkanik şekillerden biri olan peribacalarının oluşumları ile ilgili çalışmalar da önem kazanmıştır. Özellikle Kapadokya yöresi, Kula ve çevresi, Afyonkarahisar’da İhsaniye ve İscihisar çevrelerinde, Erzurum’da Horasan, Karakurt ve Narman çevrelerinde tipik oluşumları ile peribacası oluşumları dikkat çekmektedir. Bu çalışmalarda peribacalarının oluşumu, ekosistem özellikleri, turizm değerleri ve sürdürülebilirliklerine yönelik bulgular incelenmiştir (Atalay, Tetik ve Yılmaz, 1985; Emre ve Güner, 1988; Doğaner, 1995; Yılmaz, 2001; Atalay, Ieleicz, Baleanu, Erdeli ve Marin, 2005; Somuncu ve Yiğit, 2008; Kopar, 2010; Polat ve Güney, 2013; Atasoy,

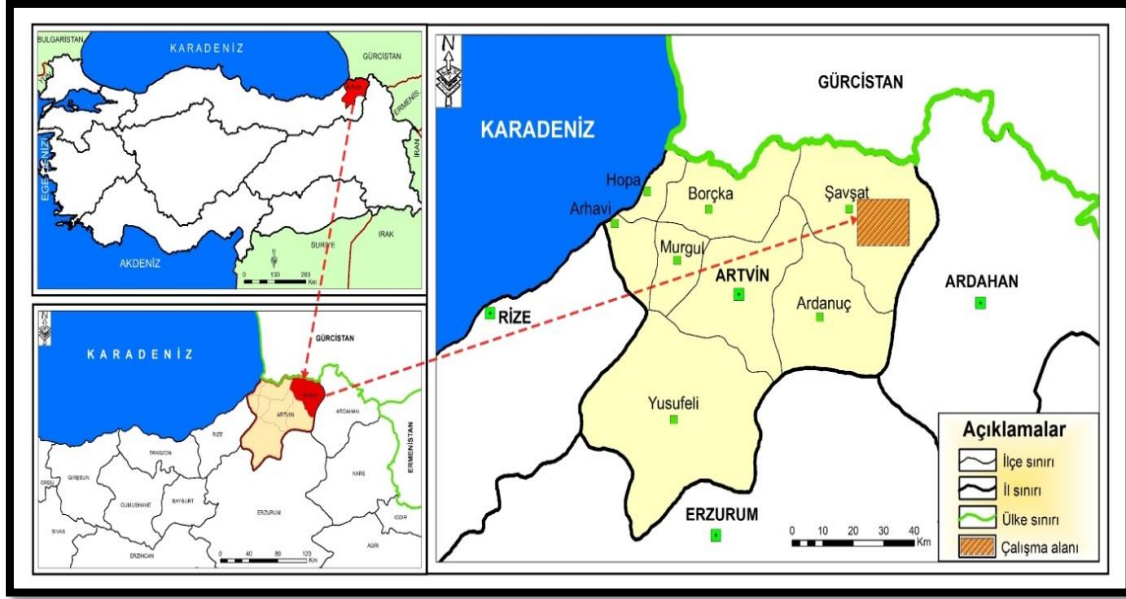
2018).

Peribacalarının oluşumunu Erinç, (2012:411) şu şekilde açıklamaktadır: Bu oluşumların aslında badlands topoğrafyasının ürünü olduğunu, sel yarıntılarının arasında aşınımın geriye kalmış sütun şekilli çıkıntılar olduğunu ifade eder. Peribacaları hem doğal anıt şekiller olup hem de turizm bakımından oldukça yüksek potansiyelli şekillerdir (Yılmaz, 2001:106). Bununla birlikte peribacalarının oluşumu için belirli şartların oluşması büyük önem taşımaktadır. Sahanın litolojik özellikleri yatay ve az eğimli tabakalar ve bu tabakaların farklı dirençte olması gerekmektedir. Tüf – aglomera, marn-konglomera, kiltası-kumtaşı ve çamurtaşı ve konglomera gibi kayaların ardalanması peribacası oluşumuna litolojik olarak zemin hazırlamaktadır (Özdemir, 2019: 231-232). Ancak peribacalarının oluşumu için sadece litolojik özellikler yeterli değildir. Morfolojik olarak bu sahalarda belirli bir eğimin varlığı, aşınma ve ayrışma süreçlerinin de uygun olması gerekmektedir (Özdemir, 2019: 236-237). Böylece seçici aşındırma ile belirli aşamalarda peribacası oluşumu gerçekleşmektedir. Peribacalarının oluştuğu alanlarda yaygın olarak yarıkurak iklim şartları egemendir. Bu sahalarda zaman zaman görülen sağanak yağışlara bağlı olarak oluşan sellenme (yüzeysel akış) arazideki aşınmayı artırmakta, rüzgâr ise şekillenme sürecinin devamını sağlamaktadır.

Tüm bu özellikleri ile peribacaları gerek oluşumları gerekse buldukları yöreye kattıkları turizm albenisi ile incelemeye değer oluşumlardır. Peribacaları buldukları sahalarda jeomorfofizik özelliği taşımakta ve turizm rotalarının önemli bir konum noktasını oluşturmaktadır. Türkiye’de bu tür oluşumlar yarıkurak iklim şartları altında şekillenmiştir. Şavşat peribacaları ise orman bitki örtüsü içinde, nemli iklim bölgesinde anakayanın varlığına bağlı olarak şekillenmiştir. Bu nedenle doğal dokusu bozulmadan gözden uzak saklı bir turizm cenneti olarak varlığını korumaktadır. Bu sahanın hem tanıtımının yapılması hem de yöre ekonomisine kazandırılması amacı ile konu ele alınmıştır.

Artvin ili turizm değerleri ile ilgili çalışmalar incelendiğinde peribacaları ile ilgili literatürde bir bilgiye rastlanmamıştır (Yılmaz, 2010: 653, İl Çevre Durum Raporu, 2016; Orhan ve Doğanay, 2017: 303). Bu yönü ile çalışmanın Şavşat ve Artvin için önemli bir kazanım olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada Artvin ili sınırları içerisinde, Şavşat ilçesi Meşeli Köyü güneyinde yer alan peribacalarının oluşumu ve jeoturizm yönünden potansiyeli incelenmiştir (Şekil 1). Peribacalarının bu sahada oluşum özellikleri, şekilleri, boyutları ve gelişimleri ile turizm amaçlı kullanım durumları ele alınmıştır.

Şekil 1. Çalışma sahasının yer bulduru haritası.

1.1. Materyal ve Yöntem

Jeolojik ve jeomorfolojik bulgular için yöreye farklı dönemlerde yapılan arazi çalışmaları en önemli gözlem ve veri toplama tekniğini oluşturmaktadır. Yöreye 2014 ve 2018 yıllarında yaz devresinde arazi çalışması yapılmıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde sahanın projelendirilmesi düşünülmüş ve hazırlanan bu öncü çalışma ile ilk olarak tanıtımı amaçlanmıştır.

Yapılan arazi çalışmaları ile peribacaları sahası gezilmiş ve incelemelerde bulunulmuştur. Arazi çalışmalarında yerşekilleri ve gösterdikleri morfolojik özellikler incelenerek haritalanmıştır. Peribacalarının oluşum aşaması, sahada yapılan morfometrik analizler ve literatürdeki bilgilere dayanarak şematize edilmiş, jeomorfoloji haritası oluşturulmuş, ayrıca farklı dönemlerde fotoğraf çekimi yapılmıştır.

Harita Genel Komutanlığı'ndan temin edilen 1/25000 ölçekli topografik haritalardaki 10 m'lik eş yükselti eğrilerinden 10 m çözünürlüklü Sayısal Yükseklik Modelleri (SYM) üretilmiştir. SYM'lerin üretimi ArcGIS 10.7 paket program ortamında gerçekleştirilmiştir. Ayrıca sayısal veriler ile de lokasyon haritası üretilmiştir. Haritaların üretiminde coğrafi bilgi sistemlerinin yüzeysel sorgulama analizlerinden yararlanılmıştır.

Artvin Meteoroloji Müdürlüğü'nden Şavşat Gözlem İstasyonuna ait sıcaklık ve yağış verileri temin edilmiştir. Bu verilerle hem sahanın iklim özellikleri hem de peribacası oluşumunun iklimle olan ilişkisi irdelenmiştir.

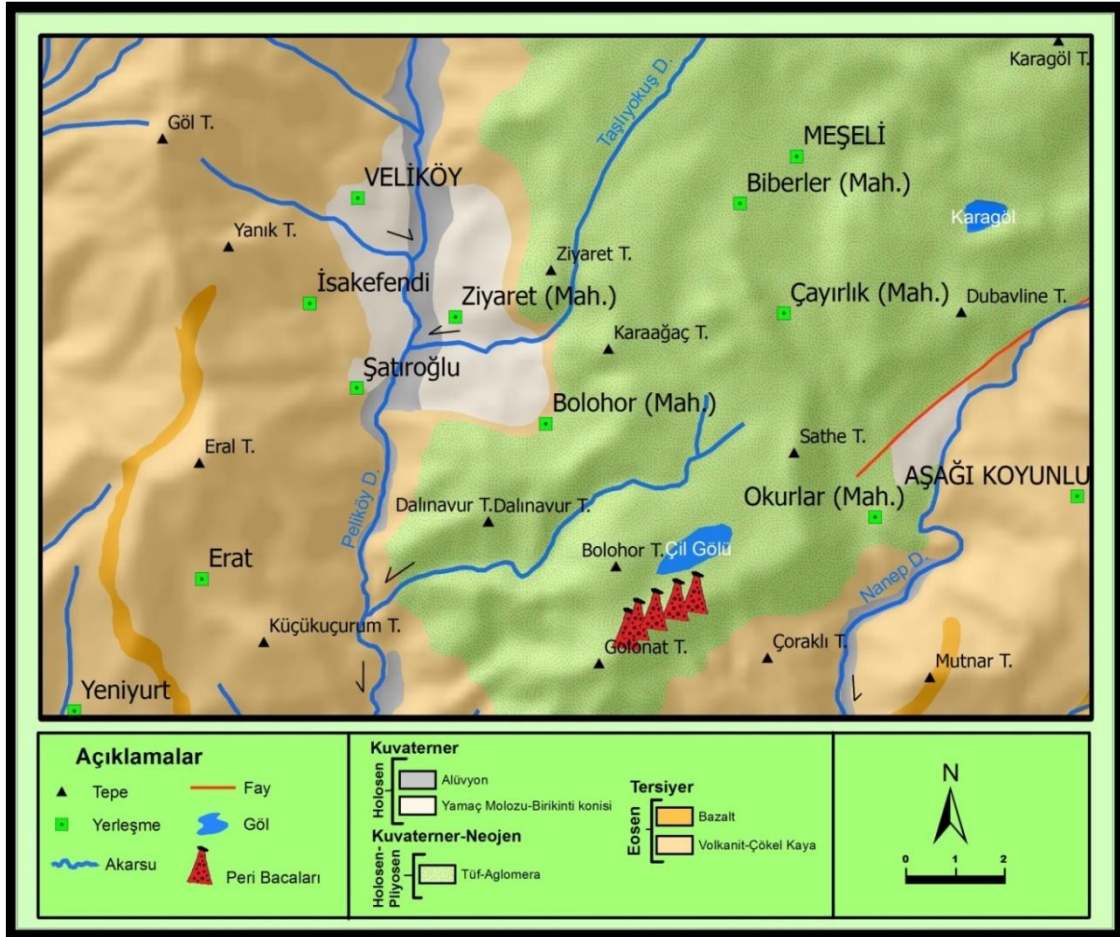
2. BULGULAR

2.1. Doğal Çevre Özellikleri

Çalışma sahasında peribacalarının oluşumunu anakayanın yapısı, iklim şartları, jeomorfolojik ve bitki örtüsü özellikleri birlikte sağlamıştır. Sahanın jeolojik özellikleri incelendiğinde

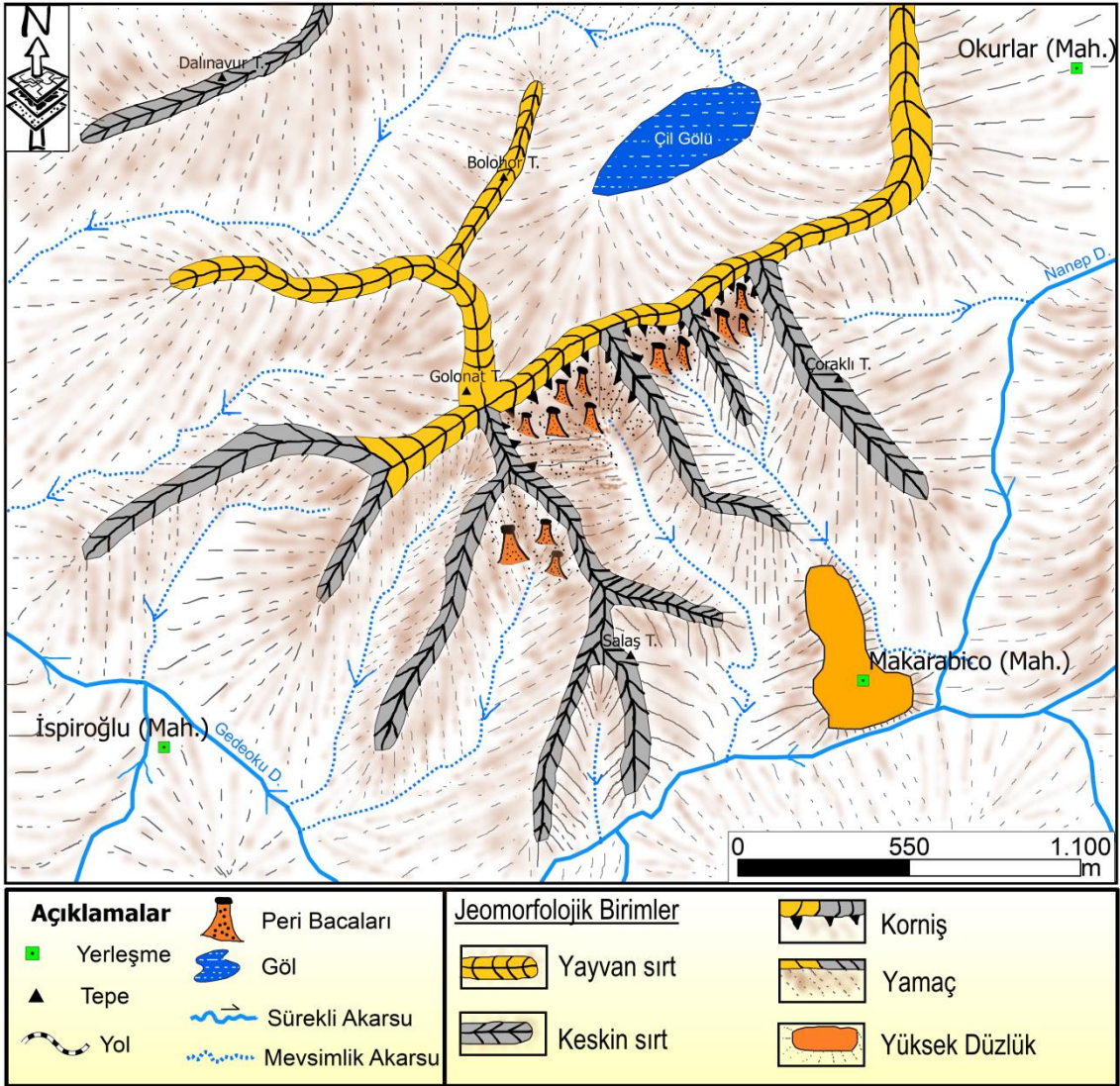
peribacalarının olduğu Şavşat ilçesinin Meşeli Köyü güneyinde Golonat Tepe olarak isimlendirilen sırt kısmı ve yakın çevresi Pliyosen-Holosen yaşlı tuf ve aglomeralardan oluşmaktadır (Şekil 2). Oluşan peribacaları piroklastik anakaya üzerinde gelişmiştir. Bu alanda gevşek olan tüfler aşınma karşı direnci az ve ara katlı olan aglomeralar ise aşınma karşı daha dirençlidir (Foto 1-A). Bu kesimlerde eğim değerlerinin de yüksek olması ile anakaya aşınmış ve sel yarıntıları oluşmuştur. Bu durum peribacalarının oluşumuna zemin hazırlamıştır ve uygun litolojinin varlığı peribacası oluşumunu desteklemiştir. Daha önce ifade edildiği gibi yöre litolojik ve yamaç eğimleri bakımından peribacası oluşumuna uygundur.

Saha genel olarak 1300 ile 2000 metre arasındaki yükseltilerden oluşmaktadır. Bu alanlar yüksek, derince yarılmış yer yer hafif dalgalı plato yüzeyleri şeklinde flüvyal süreçler ile işlenmiştir (Şekil 3). Peribacalarının olduğu alanın ortalama yükseltisi ise 1400 ile 1750 m arasındadır. Yörede eğim değerleri % 20 ile % 50 arasında olup oldukça fazladır. Peribacalarının olduğu Golonat Dağının güney yamaçlarında eğim değeri %35 ile %50 arasındadır. Dağın kuzey yamaçlarında eğim değeri daha az olup, disimetrik bir sırt şeklinde güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda uzanmaktadır.

Şekil 2. Çalışma sahasının jeoloji haritası (Ardahan F-48 'den yararlanılmıştır).

Peribacalarının oluşumunu kısaca şu şekilde açıklayabiliriz. "Volkanik sahalarda aşınımı kolay olan tüflerin eğimli yamaçlar boyunca sel suları ile erozyona bağlı olarak hızla aşınması sonucu kırgıbayır adı verilen bozuk bir topografya ortaya çıkmaktadır. Saha oluk oluk yarılar ve bu olukların arasında testere dişlerine benzeyen sırtlar oluşur. Zamanla bu sırtlar aşınır ve küçük münferit tepeciklere dönüşürler. Bu şekiller daha ziyade kurak ve yarı kurak iklim şartları altında, yağışlarla zemine sızan suların ana kayayı eriterek içlerine aldıkları mineralleri buharlaşma sırasında peribacasının yüzeyinde biriktirmesi ile üst kısımda sert bir kabuk oluşur ki bu kabuk şapka görevi yapar. Ayrıca bu kabuk peribacasını uzun süre aşınmaya karşı korur (Foto 1). Peribacası oluşumu yanı sıra ana kayayı volkanik tüflerin oluşturduğu kurak ve yarı kurak bölgelerde, ülkemizdeki Nevşehir yöresinde olduğu gibi, tafoni ve peribacalarından oluşan özel bir topografya ortaya çıkar" (Erinç, 2012: 411; Uzun, 2016).

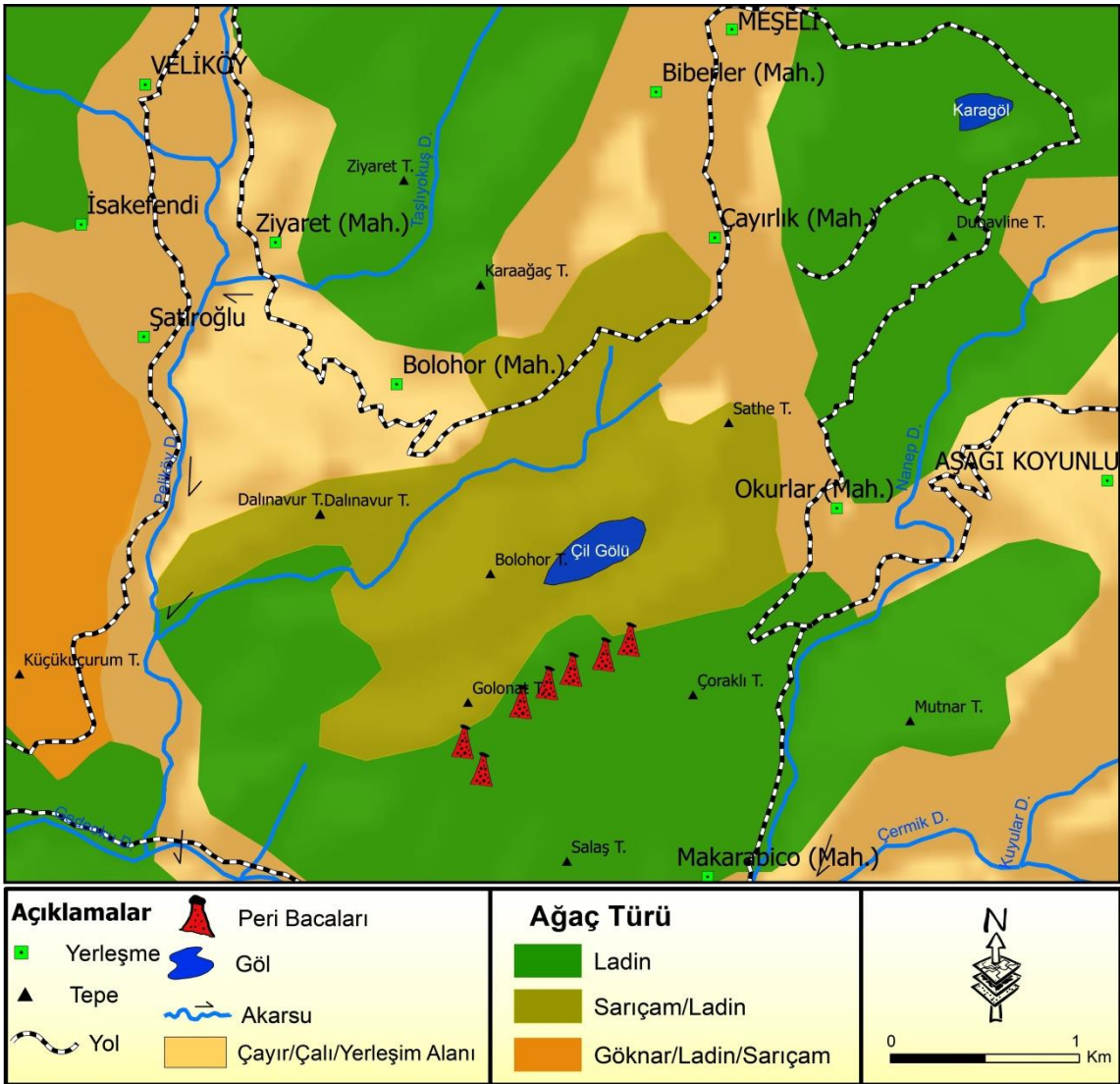

Şekil 3. Şavşat peribacaları sahasının jeomorfoloji haritası.

Sahanın iklim özellikleri incelendiğinde; yıllık sıcaklık ortalamasının $10,2^{\circ}\text{C}$ yıllık toplam yağış miktarı ise 744 mm civarındadır. Bu değerler istasyon değerleri olup artan yükseklikle sıcaklık azalmakta, yağış ise artmaktadır. Buna göre saha da özellikle yağış değerleri artan yük-

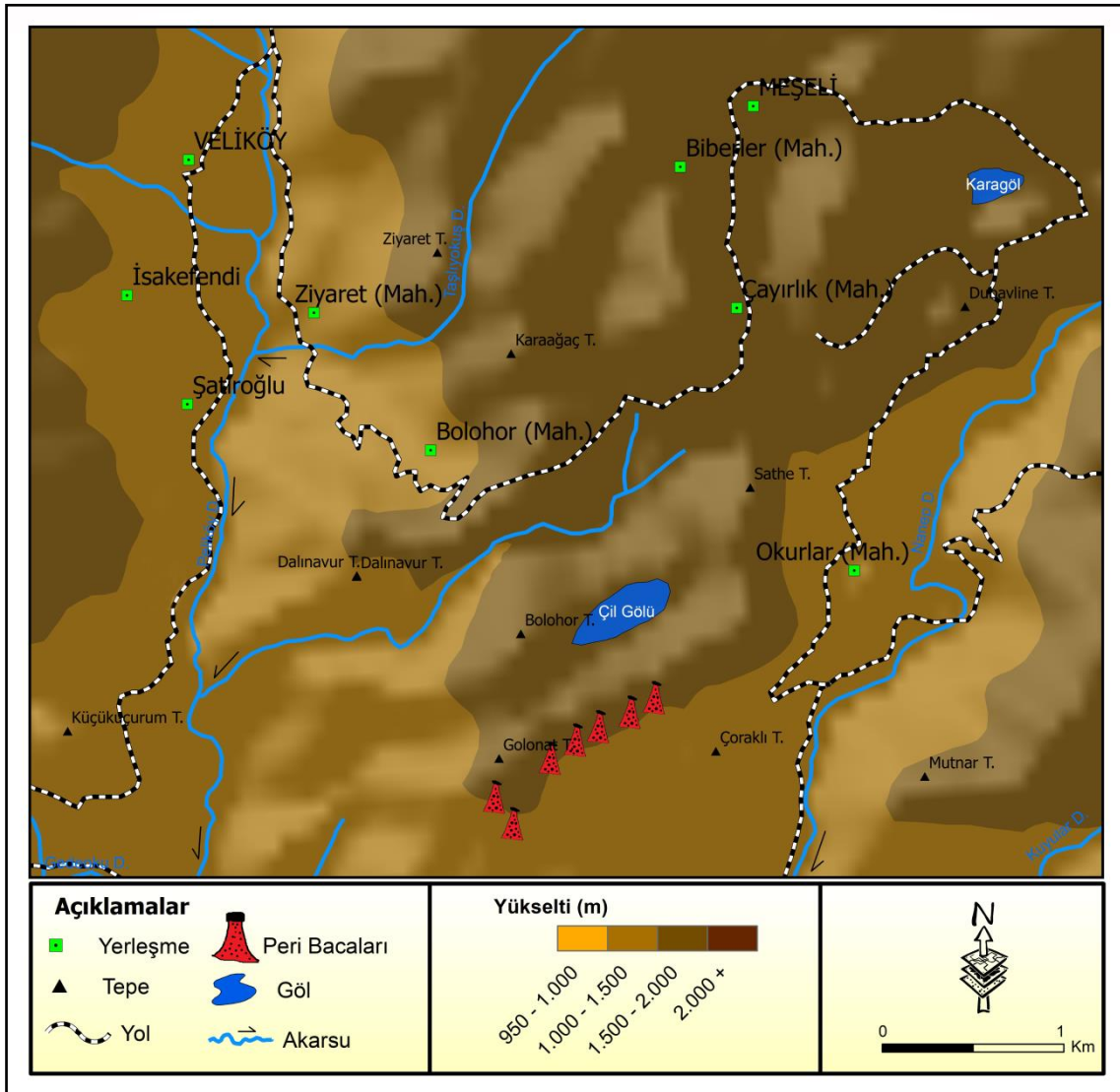
seklik ve bakı faktörü ile birlikte yer yer 1000 mm'nin üzerine çıkmaktadır. Bu iklim değerleri incelendiğinde sahanın iklimi yarı nemli bir özelliği taşımaktadır. Hatta artan yükseklikle yağışın artması nemliliği daha da artırmaktadır.

Çalışma sahasını da içine alan eserinde Sever, (2002) yöre iklimini farklı iklim sınıflandırma formüllerine göre analiz etmiştir. Bu analizlere göre yörenin nemli iklime sahip olduğunu, hatta kurak dönemin de hemen hemen hiç olmadığını belirtmektedir. Ayrıca, bu durumu yörenin doğal bitki örtüsünün de doğrular nitelikte olduğunu belirtmektedir (Sever, 2002: 81-82). Yaptığımız arazi çalışmaları sonucunda yörenin yoğun ve gür bir orman örtüsü ile kaplı olduğu ve nemli iklim bölgesinde kaldığı gözlemlenmiştir (Şekil 4). Çalışma sahasında doğrudan tespit ettiğimiz ve literatürden yararlandığımız bilgilere göre orman örtüsünün ana bitki türlerini kestane, ıhlamur, karaağaç, gürgen, karaçam, sarıçam, göknar ve özellikle ladinler oluşturmaktadır (Sever, 2002: 84-88). Peribacalarının oluştuğu sahada ana bitki örtüsünü Doğu Ladini (*Picea Orientalis*) oluşturmakta ve saf topluluklar halinde bulunmaktadırlar.

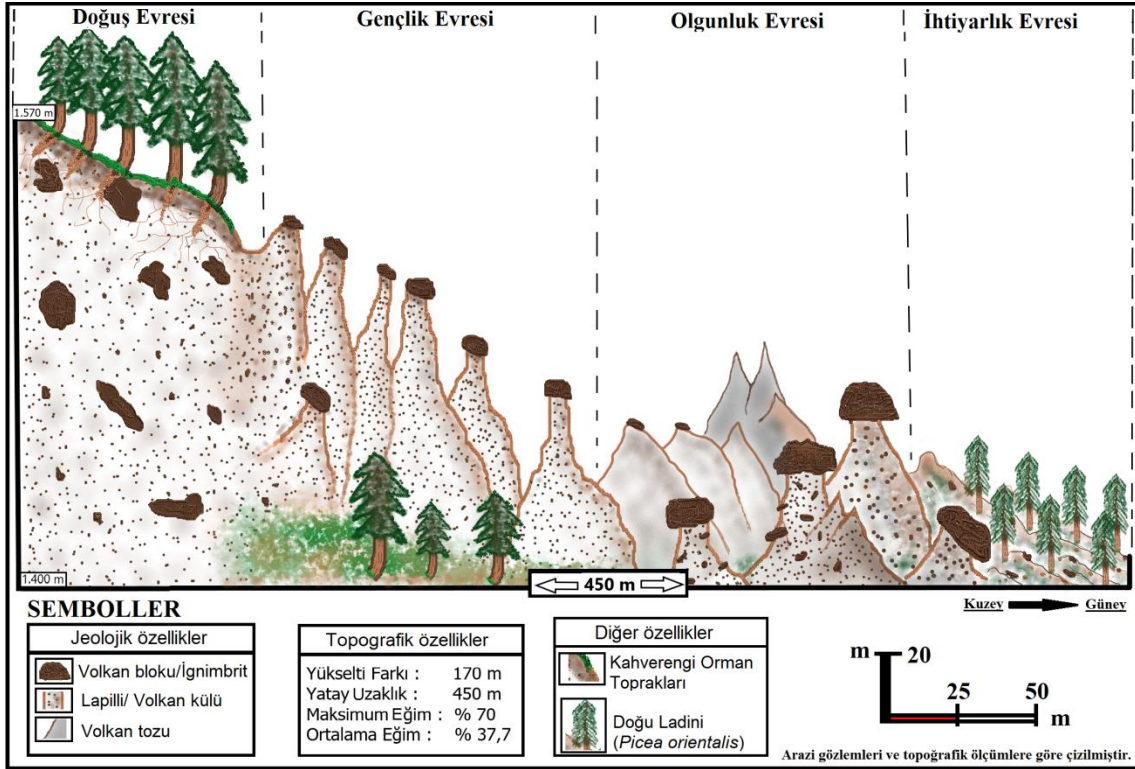

Şekil 4. Şavşat peribacaları sahası ve yakın çevresinin hâkim bitki türleri haritası.

Peribacaları Çil Gölü'nün güney sınırını oluşturan Golonat tepe sırtında, güneye bakan yamaçlarda oluşmuştur. Bu kesimde yükseklik 1600 m'nin üzerindedir (Şekil 5). Eğim değeri ise 30 dereceyi aşmaktadır. Bu kesimde aşırı yağışların ardından oluşan sel suları, sahada çamur akıntısı şeklinde sahayı yarmış ve birbirine paralel keskin sırtların oluşmasını sağlamıştır (Şekil 6). Yöredeki arazi çalışmalarında sel sularının aktüel olarak taşıdığı ağaç gövdeleri ve oluşturduğu yarıntı erozyonunu izlemek mümkün olmuştur (Foto 1A-B). Bu yarıntıları ayıran sırtların zamanla işlenmesi sonucu şapka kısmında dirençli bloklar kalmış ve sütun gibi görünen aşınım şekilleri oluşmuştur. Bu durumu yörede tek başına kalan peribacaları doğrular niteliktedir (Foto 1-C). Bazı peribacalarının üst kısmında dirençli bir kayanın olmaması nedeniyle şapka kısımlarının gelişmediği ve hızlı bir şekilde deforme oldukları gözlemlenmiştir. Birbirini izleyen testere dişini andıran sırtlar oluşmuştur. Bu durum oluşan şekillerin aynı zamanda hızlı bir şekilde silikleştiğini göstermektedir (Foto 1-D).

Şekil 5. Çalışma sahasının fiziki haritası.

Şekil 6. Şavşat peribacalarının oluşum aşamaları.

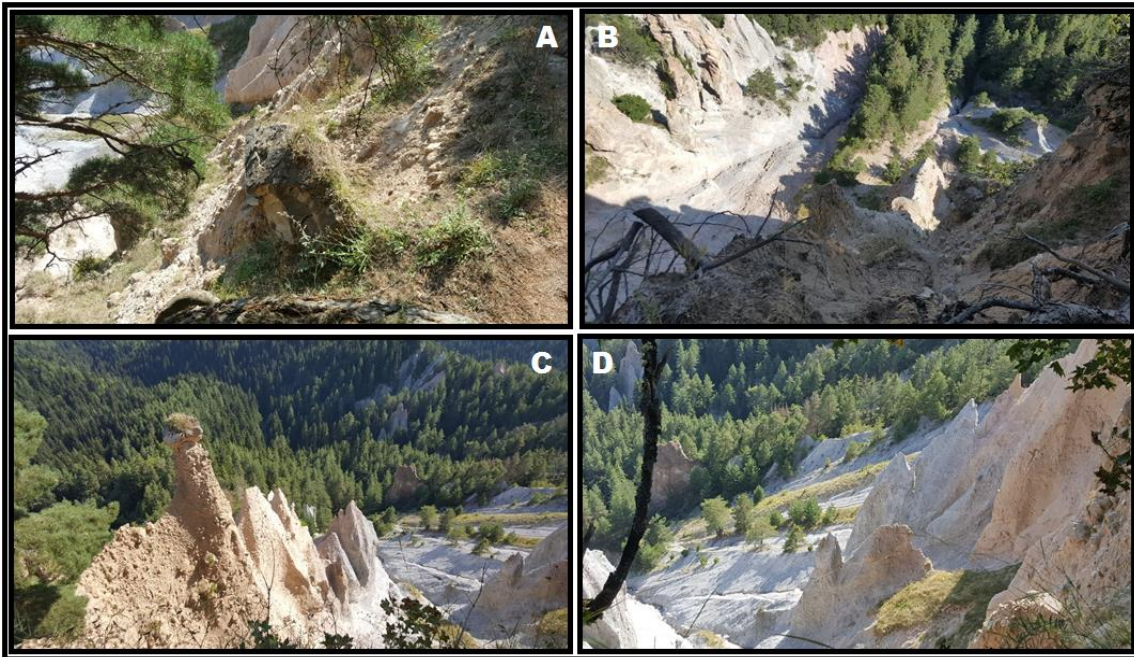

Foto 1. Şavşat peribacaları. **A:** Sahanın litolojisini oluşturan tüf ve aglomeralar, **B:** Sağanak ve aşırı yağışlardan sonra oluşan sel sularının açtığı kanallar ve bitki kalıntıları, **C:** aşınma sonucu oluşmuş testere dişli yüzeyler ve şapkası kopmuş peribacaları, **D:** Aşınmanın hızlı olduğu yerlerde silikleşmiş peribacası oluşumları.

Şavşat peribacaları Karagöl-Sahara Milli Parkı içerisinde olup, hem bilimsel hem de tu-

rizm amaçlı değerlendirilecek öneme sahiptir. Özellikle, Şavşat sakin şehir ünvanına sahiptir. Bu özelliği ile birçok ziyaretçinin uğrak yeridir. Duru ve yemyeşil doğasıyla, temiz havası ve zengin doğal varlığı ile turizm bakımından bir cennet köşesi gibidir. Yörede doğal miras alanları yanı sıra zengin kültürel miras öğeleri turizm için önemli potansiyele sahiptir. Giyim tarzından, eğlenceye, yemek kültüründen, yayla şenliklerine kadar birçok sosyal aktivitenin varlığı turizmi destekler niteliktedir.

2.2. Peribacalarının Jeoturizm Potansiyeli

Bilimsel, görsel ve kültürel değeri yüksek olan bu nedenle korunması gereken yer şekilleri için oluşturulan koruma şekli **jeomorfosit**'dir (Ekinci ve Doğaner, 2012: 396). Jeomorfositlerin öncelikli olarak dört temel değeri bulunur. Bunlar bilimsel, görsel, kültürel ve ekonomik değerlerdir (Reynard, 2002'den atfen Ekinci ve Doğaner: 2012: 396).

Jeomorfolojik oluşumlar dünyada turizm bakımından her dönem ilgi çekmiştir. Bu nedenle jeomorfolojik şekillerin farklı alanlarda belirli kriterlere sahip olması turizm açısından önemini artırmaktadır. Bu bağlamda jeomorfositlerin yüksek albenili olmaları, bilimsel bir değer taşımaları, ender oluşumlara örnek olmaları, ziyaret edilebilecek bir bütünselliğe sahip olmaları ve paleocoğrafik açıdan da değer taşımaları aranmaktadır. Ayrıca ekonomik değer taşımaları turizm açısından önemlidir. Bir diğer önemli etken ise kültürel bir mirasa sahip olmalarıdır (Ekinci ve Doğaner, 2012: 397). Belirli jeomorfolojik şekillerin bir yerde güzel örneklerinin varlığı o sahaya olan ilgiyi artırmaktadır. Bu çalışmada konu edinilen Şavşat peribacaları bulunduğu saha itibari ile tipik peribacası oluşumuna Karadeniz Bölgesi'nde verilebilecek güzel bir örnektir (Foto 2). Saha oldukça bakir ve doğal yapısının korunduğu bir alandır. Bu özelliği ile de macera tutkunlarının, manzara sevdalılarının tercih edeceği bir alandır.

Foto 2. Şavşat peribacaları. Orman örtüsü içerisinde gelişmiş olan peribacalarının küçük bir kısmı.

Şavşat peribacaları morfometrik olarak iyi gelişmiş, oluşumu devam eden ve görsel bir

şölen sunan yapısı ile gelecek olan turistlerin ilgisini çekecek potansiyele sahiptir (Foto 3-A). Ayrıca bilimsel olarak araştırılması ve tanıtımın yapılması ile de yaygın etki derecesi artacaktır. Şavşat yöresi yeşil doğası ve el değmemiş ormanları, festivalleri, yaylaları ve Karagöl'ü ile ülkenin önemli bir turizm merkezi olmaya adaydır. Bu nedenle sahada yaptığımız incelemelerde Şavşat ilçesine gelen turistlerin genel olarak Karagöl'ü de gezdikleri anlaşılmaktadır. Karagöl, Şavşat ilçe sınırları içerisinde yer almaktadır². Göl kıyısında yapılmış olan tahta iskele ile göl manzarası seyir terası oluşturulmuştur. Göle koyulan küçük kayık ve botlar ile göl turu yapılmaktadır. Yeşil doğası ile önemli bir turizm mekânı olmaya aday gölün acil olarak turizm eylem planı hazırlanarak yöre turizmine daha fazla katkı sunması sağlanabilir (Foto 3-C ve D). Birbirlerine yakın olan bu iki alan ve peribacalarının hemen kuzeyinde oluşmuş olan fakat yazın kuruyan Çil Gölü çevresi bütünleştirilmiş bir şekilde turizm rotası oluşturmaya imkân sağlamaktadır. Çil Gölü çevresinde oluşmuş olan düz alan mesire alanı olarak düzenlenebilir, kamp alanı olarak organize edilebilir (Foto 3-B). Bu sahada yapılacak olan tesisler ahşaptan yöre kültürünü yansıtacak şekilde dizayn edilerek doğanın dokusu bozulmadan kullan-sürdür ve yönet ekseninde turizme açılabilir. Bu uygulamanın güzel bir örneği Karagöl ve çevresinde yapılmış ve turizmden yöre önemli gelir sağlamıştır. Turizmde çeşitliliği artırıcı bu tür faaliyetler yörenin ekonomik olarak kalkınmasına katkı sağlayacaktır.

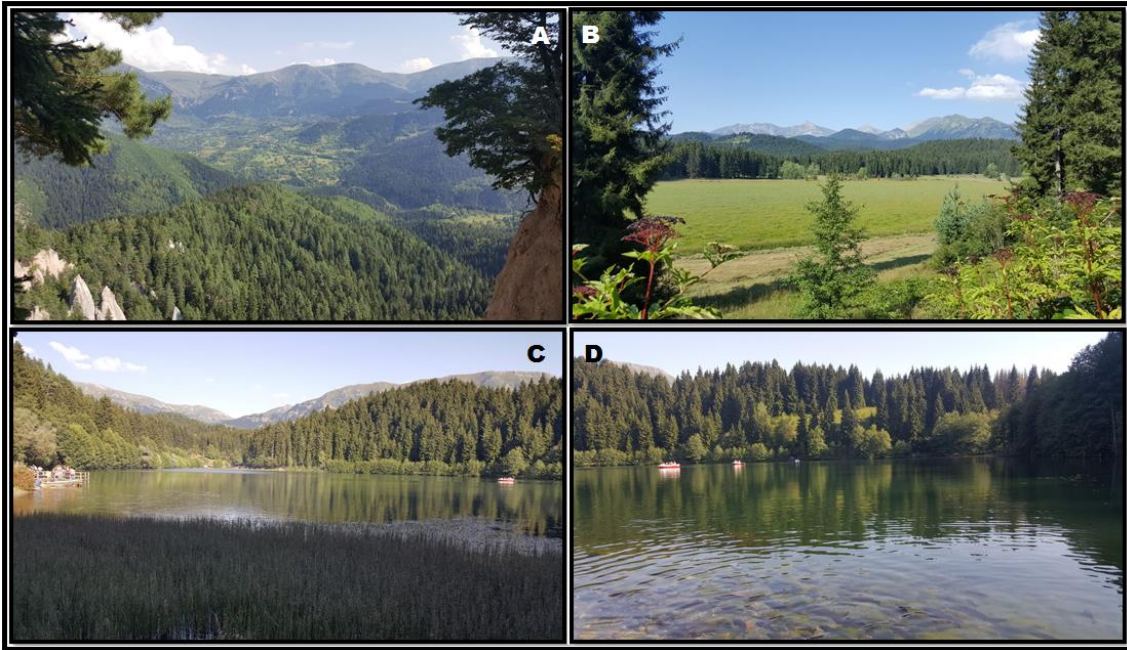

Foto 3. A: Orman örtüsü içinde oluşmuş peribacaları, **B:** Çil gölü, kurumuş ve sazlık alana dönüşmüştür. **C ve D:** Karagöl. Gölde kayık ve botlar ile dolaşmak mümkündür.

Yörede ulaşım imkânları sınırlı olup, doğal şartlar ulaşımı zorlaştırmaktadır. Meşeli Köyü ve Karagöl'e kadar olan yol asfaltdır. Peribacaları sahasına ulaşım stabilize yolla sağlanmaktadır. Bu hali ile turizme kazandırılması mümkün değildir. Yolun biraz genişletilerek ve asfalt-

² Artvin ili sınırları içerisinde Karagöl ismi ile anılan diğer bir göl olan Karagöl Borçka'da yer almaktadır. Bu çalışmada adı geçen Karagöl Meşeli Köyü'nün doğusunda inceleme alanı sınırları içerisinde yer almaktadır.

lanarak düzenlenmesi peribacası sahasına ve Çil Gölü'ne ulaşımı kolaylaştıracaktır. Ayrıca peribacası sahasına yapılacak olan ahşap yürüyüş yolları ve seyir terasları ile ziyaretçilere görsel bir şölen sunulabilir. Çil Gölü kenarında kurulacak olan lokantalar ve işletmeler ile gelen turistlerin ihtiyaçları karşılanabilir. Böylece gelen turistlere bir turizm rotası oluşturularak daha uzun süre yörede kalmaları ve daha fazla harcama yapmaları sağlanabilir. Yöreye yapılacak bungalov tipi evler ile doğa ile baş başa ailece kalınabilecek turizm köyü oluşturulabilir. Artvin yöresinde yapılan boğa güreşleri, doğa yürüyüşleri, yayla festivalleri ve doğal turizm alanları birleştirilerek yaz dönemi için turizm tur rotaları ve dönemleri oluşturularak gelecek turist sayısını artırma yoluna gidilebilir.

Yapılan analiz neticesinde çalışma sahasının hem doğal güzellikleri hem de çok zengin kültürel miras özellikleri turizm anlamında yüksek bir albeniye sahip olmasına imkân hazırlamıştır (Foto 4. A-B). Yörede kültürel değerler ile diğer doğal güzellikler bir arada düşünülmeli ve yöreye ait turizm rotası belirlenmelidir. Hatta doğal bir turizm parkuru oluşturulmalı ve turizm gezi anahtarlığı şeklinde gelen turistlere bu rota sunulmalıdır. Özellikle gelen ziyaretçi ve turistlerin Şavşat ve milli park içindeki turizm mekânlarını gezdikten sonra Şavşat merkezde konaklamaları sağlanmalıdır. Böylece yöresel ürünlerin pazarlanması da yapılabilir. Turizm döngüsü içerisinde kullan, bozma-koru, kazan ve sürdür ilkelerini yörede hayata geçirerek daha canlı bir turizm merkezi oluşturulabilir. Bu sayede kırsal kalkınmada turizm öncü bir sektöre dönüştürülebilir.

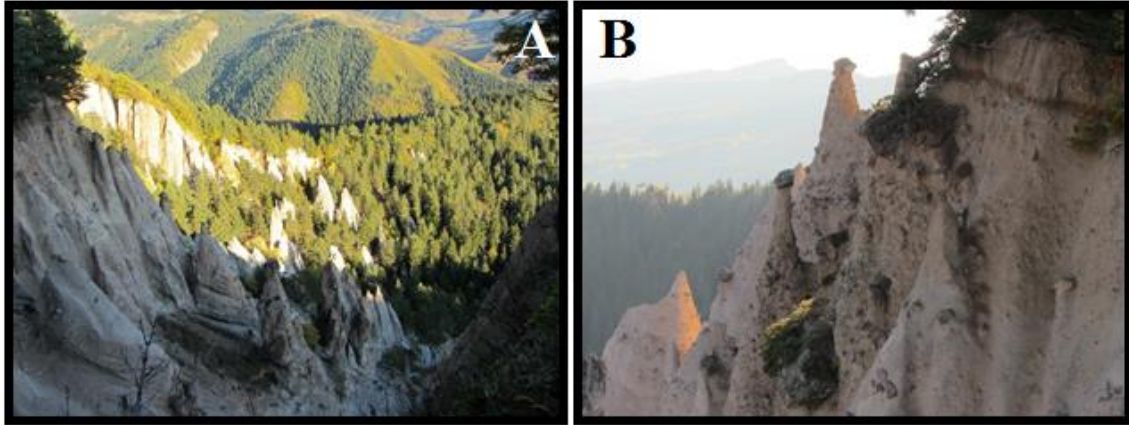

Foto 4. A: Peribacası sahasından genel bir görünüş. **B:** Peribacalarının yakından görünüşü.

Şavşat peribacaları yakın bir zamanda görsel medyada ilgi duymaya başlamıştır. Bazı yayın organlarında Karadeniz'in Kapadokyası benzetmesi yapılmıştır (URL-1). Bu durum yörenin cazibesini artırmıştır. Tanıtım için görsel medyanın gücü yadsınamaz bir gerçektir (Foto 5). Ancak, tüm bunlar için öncelikli olarak, yöreye ait bir turizm bilgi sistemi hazırlanmalıdır. Bu bilgi sisteminde turizm öğelerinin yer bulduru haritaları, ulaşım imkânları, sosyal tesis durumları gibi birçok konuda bilgi sunulmalıdır. Bu amaçla yörenin turizm rehberi oluşturularak tanıtımına hız verilmelidir. Bu çalışmaların paralelinde turizm rotası ve tur rehberi ile günlük gezi güzergâhları, konaklama alanları ve diğer sosyal tesislerin de belirtilerek gelen turistlere sunumu yapılmalıdır. Yapılan etkinlikler belirli bir takvime bağlanarak her yıl düzenli olarak organize edilmelidir. Bu sayede yöreye daha fazla turist gelmesi sağlanabilir. Özellikle sahada uygun bir alana inşa edilebilecek olan seyir terası ise yöreye ayrı bir cazibe kazandıracaktır.

Ancak tüm bu öneriler gerçekleştirilirken doğal yapı bozulmamalı ve sürdürülebilir inşaat malzemeleri tercih edilmelidir.

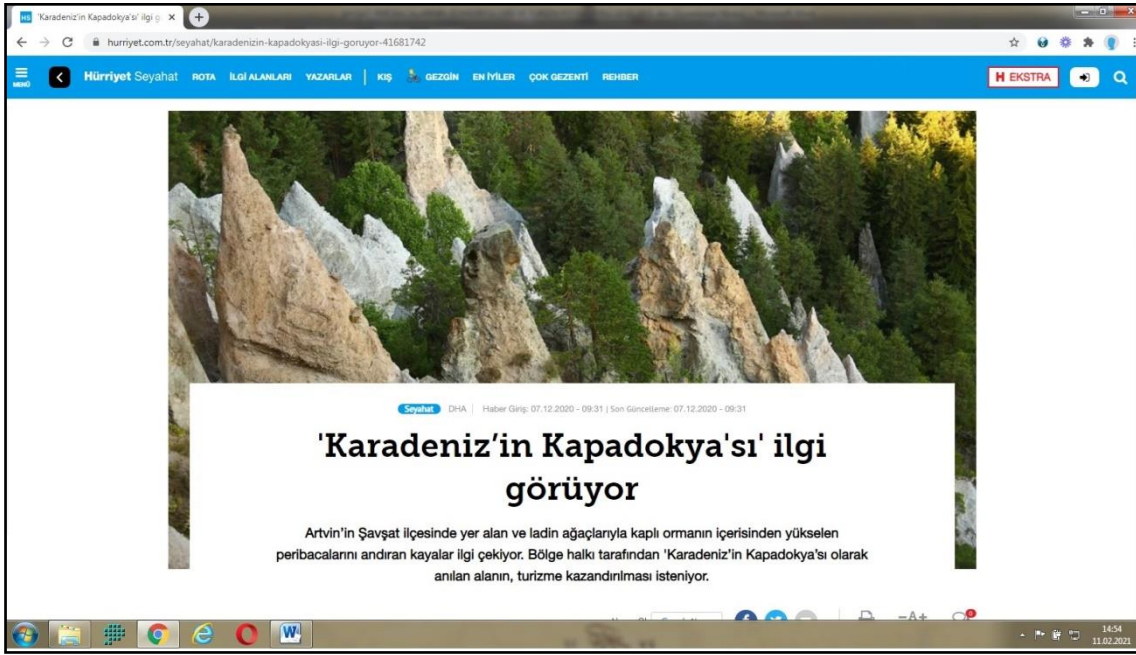

Foto. 5: Hürriyet Gazetesi Ekstra'da çıkan haber (Kaynak: URL-2).

3. SONUÇ ve ÖNERİLER

Şavşat peribacaları yukarıda ifade edilen 4 ilkenin hemen hepsini karşılamaktadır. Bu anlamda yörenin nemli iklim bölgesinde yer alması ve doğal orman örtüsüne sahip olması peribacası oluşumu için ender bir özellik ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle Şavşat peribacalarının bilimsel olarak araştırılması ve bilim dünyasına kazandırılması önemlidir. Ayrıca görsel değeri yüksek, ekonomiye kazandırılma potansiyeli olan ve yakın çevresinin zengin kültürel mirası ile yöre önemli bir turizm merkezine dönüşebilir.

Bu çalışma ile Şavşat ilçesi Meşeli Köyü güneyinde yer alan peribacalarının tanıtımı ve bilim dünyasına kazandırılması amaçlanmıştır. Bundan sonraki aşamalarda;

Turizm rota rehberi hazırlanacak ve her bir turizm alanı belirli bir rota içerisinde günü birlik turla gezilebilecek alanların dijital turizm atlası hazırlanması düşünülmektedir. Öyle ki saha artık görsel medyada yakından takip edilmektedir. Hatta yöreye Karadeniz'in Kapadokya'sı yakıştırması yapılmaktadır. Bu nedenle tur rotalarına eklenmesi ve daha fazla tanıtılması gerekmektedir. Ancak turizme kazandırılırken kullan, koru ve yaşat felsefesinden vazgeçilmemelidir. Saha sahip olduğu doğal manzarası ve sakinliği ile önemli potansiyel barındırmaktadır.

Bir diğer proje çalışması ise web cbs uygulaması ile turizm değerleri sorgulama sistemi kurulmasıdır. Bu sayede yöredeki turizm değerlerinin ulaşılabilirliği ve tanıtımının sağlanması amaçlanmaktadır. Bu tür bir çalışma tarafımızdan yürütülmektedir. Yerel yönetimlerle birlikte yörenin kalkınmasına akademik olarak gerekli desteğin verilmesi hedeflenmektedir.

Sonuç olarak yöre hem doğal hem de kültürel birçok turizm değerini bünyesinde toplar-

mıştır. Yapılacak tanıtım ve altyapı çalışmaları ile Şavşat çevresi turizmden daha fazla katma değer elde edebilir.

Katkı Belirtme ve Teşekkür

Bu çalışmada bazı fotoğrafların çekimi ve arazi çalışmalarındaki desteği için Erhan Akman'a teşekkürü bir borç biliriz.

KAYNAKÇA

- Atalay, İ.; Ieleicz, M.; Baleanu, D.; Erdeli, G. ve Marin, I. (2005). "Cappadocia: Earth Pillars (Fairly Chimneys) and Badland Topography Region of Turkey", Natural Environment and Civilization, Proceedings of the Third Turkish-Romanian Geographical Academic Seminar, 15-24 September 2004, Balıkesir.
- Atalay, İ.; Tetik, M. ve Yılmaz, Ö. (1985). Kuzey Anadolu'nun Ekosistemleri. *Ormancılık Araştırma Enstitüsü Yayınları*, Teknik Bülten Seri 141: 1-154.
- Atasoy, A. (2018), "Ulucak (Uşak) Peribacalarının Doğal Ortam Özellikleri", TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, 3-6 Ekim 2018. Ankara.
- Bahadır, M. ve Işık, F. (2018). "Şavşat Peribacalarının Jeoturizm Potansiyeli (Artvin)", Uluslararası Artvin Sempozyumu, Bildireler Kitabı, ss. 143-154. Artvin.
- Doğan, U.; Şenkul, Ç. ve Yeşilyurt, S. (2019). First Paleo-Fairy Chimney Findings in the Cappadocia Region, Turkey: a Possible Geomorphosite. *Geoheritage*, 11: 653-664.
- Doğaner, S. (1995). Peribacalarının Turizm Bakımından Önemi. *Türk Coğrafya Dergisi*, S. 30, 25-39.
- Ekinci, D. ve Doğaner, S. (2012). "Jeomorfoturizm Açısından Simav (Yeniköy) Peribacaları", UJES 2012, III. Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Hatay.
- Emre, Ö. ve Güner, Y. (1988). Ürgüp Yöresi Peribacalarının Morfojenezi. *Jeomorfoloji Dergisi*, S.16, ss. 23-30.
- Erinç, S. (2012). *Jeomorfoloji – I.* (Güncelleyenler: Ahmet ERTEK ve Cem GÜNEYSU) İstanbul: Der Yayınları. Güncellenmiş, Yeni Baskı.
- Kopar, İ. (2010). Akdağ ve Topuz Dağı (Nevşehir) Civarındaki Peribacaları Gövdesinde Oluşan Oksidasyon Kabuğu ve Morfojenetik Önemi. *Türk Coğrafya Dergisi*, S. 54, 53-68.
- Kuzucuoğlu, C. (2019). Geology and geomorphology of the Cappadocia volcanic Province, Turkey. *Mediterranean Geoscience Reviews* S. 1: 163-166.
- Orhan, F. ve Doğanay, H. (2017). Türkiye'nin Sakin Şehirlerinden Biri Olan Şavşat'ın Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi. *Iğdır Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 12/ Temmuz, 303-326.
- Özdemir, M. A. (2019). "Afyonkarahisar (Seydiler) Peribacaları", Uluslar Arası Jeomorfoloji Sempozyumu Bildiri Kitabı, (Ed. İsa Cürebal), Sayfa, 229-244.

- Polat, S. ve Güney, Y. (2013). Damsa Çayı Vadisinde (Cemil-Şahinefendi Köyleri Arası) Kaya Düşmesi Olayı İle Peribacası Oluşumu Arasındaki İlişki. *Marmara Coğrafya Dergisi*, S. 28, 18-46.
- Reynard, E. (2002). "Institutional Resource Regime (IRR) A tool for managing the protection and exploitation of Geomorphological Sites", Geomorphological Sites: research, assesment and improvement Workshop Proceeding, Modena (Italy) 19-22 June 2002.
- Sarıkaya, M. A.; Çiner A. ve Zreda, M. (2015). Fairy Chimney Erosion Rates On Cappadocia İgnimbrites, Turkey: Insights From Cosmogenic Nuclides. *Geomorphology*, 234, 182-191.
- Sever, R. (2002), Sürdürülebilirlik Bakımından Şavşat Ormanları. *Doğu Coğrafya Dergisi*, S. 8, 75-95.
- Somuncu, M. ve Yiğit, T. (2008). "Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Sitleri Dünya Mirası Alanı'ndaki Turizmin Sürdürülebilirlik Perspektifinden Değerlendirilmesi", TÜCAUM V. Coğrafya Sempozyumu, ss: 387-402, Ankara.
- URL - 1: <https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/karadenizin-kapadokyasi-savsat-peribacalari,1XZetbr1GkatFkWYmbk75w/NhRU0KOwF0uF00uMPzf-7A> (Erişim Tarihi: 14.02.2021).
- URL - 2: <https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/karadenizin-kapadokyasi-ilgi-goruyor-41681742> (Erişim Tarihi: 14.02.2021).
- Uzun, A. (2016). "Jeomorfolojiye Giriş Ders Notları." (Yayımlanmamış).
- Yılmaz, H. (2010). "Artvin Kenti ve Çevresinin Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi", III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, 20-22 Mayıs 2010, Cilt: IV, 1595-1605.
- Yılmaz, Ö. (2001). Afyon'un Peribacaları. *Türk Coğrafya Dergisi*, S. 36, ss.105-127.

VERİ KAYNAKLARI

- MTA Jeoloji Haritası: 1/100000 Ölçekli-Pafta No: Ardahan F48.
- 1/100000 ölçekli topoğrafya haritası: Ardahan F48.
- 10 metre çözünürlüklü Aster Dem Görüntüsü
- Artvin İl Çevre Durum Raporu, 2016.
- Artvin İli Turizm Master Planı.
- Artvin Meteoroloji İl Müdürlüğü Verileri, 1975-2016.

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Nihat ÇETİNTÜRK

Yıldız Teknik Üniversitesi

nihatcetinturk@gmail.com ORCID

Doç. Dr. Banu YÜCEL TOY

Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı

byuceltoy@gmail.com ORCID

İLK VE ORTAOKUL ÖĞRETMENLERİ
VE YÖNETİCİLERİNİN OKUL
TEMELLİ MESLEKİ GELİŞİME
YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

OPINIONS OF PRIMARY AND
SECONDARY SCHOOL TEACHERS
AND MANAGERS ON SCHOOL-BASED
PROFESSIONAL DEVELOPMENT

Geliş / Submitted / Отправлено: 19.02.2021

Kabul / Accepted / Принимать: 23.03.2021

Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Çetintürk, N. ve Yücel Toy, B. (2021). İlk ve Ortaokul Öğretmenleri ve Yöneticilerinin Okul Temelli Mesleki Gelişime Yönelik Görüşleri. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 161-181.

Çetintürk, N. and Yücel Toy, B. (2021). Opinions of Primary and Secondary School Teachers and Managers on School-Based Professional Development. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 161-181.

 10.29228/kesit.49570

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by İntihal.net.

Эта статья была проверена İntihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

İLK VE ORTAOKUL ÖĞRETMENLERİ VE YÖNETİCİLERİNİN OKUL
TEMELLİ MESLEKİ GELİŞİME YÖNELİK GÖRÜŞLERİ *

OPINIONS OF PRIMARY AND SECONDARY SCHOOL TEACHERS AND
MANAGERS ON SCHOOL-BASED PROFESSIONAL DEVELOPMENT

Nihat ÇETİNTÜRK

Doç. Dr. Banu YÜCEL TOY

Öz: Sonu olmayan bir öğrenme döngüsü olarak adlandırabileceğimiz eğitimin önemli unsurlarından birisi olan öğretmenler için, mesleki gelişim çalışmaları kusuz çok önemlidir. Bu anlamda okul temelli mesleki gelişim modeli, mesleki gelişim çalışmaları için alternatif bir model olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırmanın amacı ilk ve ortaokullarda görev yapan yönetici ve öğretmenlerinin OTMG bakış açılarını tespit etmektir. Çalışmada nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Araştırmada amaçlı örnekleme türlerinden olan maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Çalışma grubu farklı okul türlerinden 18 yönetici ve öğretmenden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre yönetici ve öğretmenlerin okul temelli mesleki gelişimi, okul çalışanlarının iş birliği halinde yaptıkları ve okulda görev yapan herkesin mesleki gelişimin içinde olduğu mesleki çalışmalar olarak gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca OTMG çalışmalarının en önemli katkılarından birisinin öğretmenlerin ihtiyaçlarına göre eğitimler düzenlenmesi olduğu tespit edilmiştir. Yapılacak mesleki çalışmaların, bölgenin ve öğretmenlerin ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi önerilebilir.

Anahtar Sözcükler: Okul temelli mesleki gelişim, mesleki gelişim

Abstract: Professional development studies are undoubtedly very important for teachers, who are one of the important elements of education, which we can call an endless learning cycle. In this sense, school-based professional development model emerges as an alternative model for professional development studies. The aim of

* Bu çalışma Yıldız Teknik Üniversitesi Akademik Etik Kurul'unun 15.02.2021 tarih ve E.2102150042 sayılı onayı çerçevesinde hazırlanmıştır. Bu makale için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Sorumlu Yazar: Nihat ÇETİNTÜRK / This study has been prepared with the approval of Yıldız Technical University Academic Ethic Committee. No conflicts of interest were reported for this article. Corresponding Author: Nihat ÇETİNTÜRK

this study is to determine the School-based professional development (SBPD) perspectives of administrators and teachers working in primary and secondary schools. In this study, phenomenological research design was used as qualitative research design method. Maximum variation sampling was used in the study as purposive sampling type. Study group consists of 18 administrator and teacher from different school types. Semi-structured interview form was used as data collection instrument. Content analysis was used as data analysis. According to the results of the research, it was concluded that the school-based professional development of the administrators and teachers was seen as the professional studies that the school staff did in cooperation with the professional development of everyone working in the school. In addition, it has been determined that one of the most important contributions of SBPD activities is the organization of trainings according to the needs of teachers. It may be suggested that the professional studies to be conducted should be arranged according to the needs of the region and teachers.

Key words: School-based professional development, professional development

GİRİŞ

Kurumlar varlıklarını devam ettirebilmek için çevrelerindeki değişime ayak uydurmalıdırlar. Eğitim kurumlarının paydaşlarından olan okul personeli de bu değişime kayıtsız kalmamalıdır. Bilim ve teknoloji dünyasındaki hızlı gelişmeler, eğitimde yaşanan gelişmeler ve sosyal ihtiyaçlara bağlı olarak beklentilerin değişmesi, eğitim kurumlarının ve karar vericilerin harekete geçmesini zorunlu hale getirmiştir. Sonuç olarak, eğitim kuruluşlarının her alanda kendini yenilemesi, gelişmelere uyum sağlaması ve personelin kişisel ve mesleki gelişimini sürdürmesi zaruri bir hal almıştır (Tuncay Yavuz Özdemir,2016).

Öğretmenler, eğitim sürecinin en önemli unsurlarından birisi olduğu için, eğitim sisteminin hızla değişen ve giderek karmaşıklaşan bu dünyaya ayak uydurabilmesi ve kalitesinin yükseltilmesi için öncelikle öğretmen kalitesinin yükseltilmesi gerekmektedir (Altun ve Gök, 2010). Öğretmen mesleki gelişimi, öğretmenlerin mesleki becerilerini ve tutumlarını geliştirmek, daha iyi okullar oluşturmak ve nihayetinde öğrenme sürecini ve öğrenci sonuçlarını iyileştirmek için en etkili araçlardan biri olarak kabul edilmektedir (Qi, 2012). Ayrıca, mesleki gelişim müfredatı geliştirmenin ve pedagojik reformları başlatmanın bir yolu olarak da görülmektedir (Carr, McGee, Jones, McKinley, Bell, Barr and Simpson,2005). Bu sebeple, öğretmenlere yönelik mesleki gelişim programları, hemen hemen tüm eğitim sistemlerinde aralıksız olarak uygulanmaktadır.

Guskey (1986) mesleki gelişimi, öğretmenlerin sınıf uygulamalarındaki değişimi, inanç ve tutumlarındaki değişimi ve öğrencilerin başarılarındaki değişimi sağlamaya yönelik amaçlı ve organize bir çaba olarak tanımlamaktadır. Diğer taraftan, aralarında anlamlı farklılıklar olduğuna inanılmakla birlikte literatürde yaygın olan mesleki gelişim terimi, ile personel gelişimi, hizmet içi eğitim, beceri eğitimi ve sürekli eğitim gibi terimlerin birbirinin yerine kullanıldığı da görülmektedir (Bredeson, 2000). Mesleki gelişim programlarının içerikleri ve formatları açısından

dan büyük farklılıklar gösterse de çoğunlukla ortak bir amacı paylaşmaktadırlar; öğretmenlerin mesleki uygulamalarını, tutumlarını, bilgi ve becerilerini geliştirmek (Griffin, 1983). Guskey and Huberman'a (1995) göre ise, öğretmenlerin gelişimi için en temel unsur mesleki becerilerinin yenilenmesidir.

Geleneksel öğretmen mesleki gelişimi, hizmet öncesi eğitim ve yeni personel için oryantasyon, hizmet içi eğitim, işe dayalı eğitim, seminerler ve rehberlik programları gibi çeşitli şekillerde sağlanabilmektedir. Bununla birlikte, geleneksel mesleki gelişim uygulamaları hem öğrenenin hem de toplumun ihtiyaçlarını ve çıkarlarını ele almamaktadır (Darling-Hammond Hyler and Gardner, 2017).

Bu bağlamda, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) öğretmenlerin mesleki gelişime erişimini sağlamak için yatırımlar yapmaktadır. Öğretmenler de çeşitli mesleki gelişim programlarına katılmak için zaman ayırmaktadırlar. MEB öğretmenler için mesleki gelişim programları sunuyorsa da bunların çoğu geleneksel mesleki gelişim çalışmaları olup, çoğunlukla tek seferlik çalıştaylar veya seminerler şeklinde gerçekleşmekte ve çoğunlukla belirli içerik alanıyla ilgili olmaktadır (Soner Mehmet Özdemir, 2013). Bu mesleki gelişim faaliyetleri, öğretmenlerin ihtiyaç ve tercihlerini göz ardı etmesinden, zamanlama ve süre ile ilgili sorunlardan, sınıfta uygulamaya koyma fırsatlarının olmamasından, yetersiz donanım ve yer, uygun olmayan öğretim yöntem ve materyalleri gibi çeşitli nedenlerden dolayı etkili bulunmamaktadır (Uçar ve İpek, 2006).

Öğretmen eğitimi, kariyer boyu eğitim olarak anlaşılmalıdır. Kariyerlerinin başından itibaren hayat boyu öğrenenler olarak öğretmenler, kendi bireysel ihtiyaçlarına ve okullarının ve öğrencilerinin ihtiyaçlarına uygun yollarla öğrenmelerini ve gelişimlerini ilerletmelerine olanak tanıyan farklı öğretmen eğitimi biçimlerine katılabilmelidir. Öğretmenlerin bireysel mesleki öğrenimi, okuldaki gruplar içinde ve bir organizasyon olarak okul içinde sürdürülebilir değişim için gereklidir ancak yeterli değildir. Öğretmenlerin yaşam boyu mesleki eğitiminin, eğitim sistemi içinde, bireysel okullar ve bireysel öğretmenler düzeyinde planlanması ve uygulanması önemlidir. Bu bağlamda okulların öğretmenlerin mesleki gelişim meselesini sorunsallaştırarak "Okullar öğretmenlerin öğrenmesi ve gelişmesi için nasıl etkili fırsatlar yaratır?" sorusu sormalıdır. Özellikle, göreve yeni başlayan öğretmenlerin ihtiyaçlarına odaklanılmalıdır. Çünkü onların erken kariyer öğrenimi ve gelişimi, yüksek kaliteli öğretmenlerin kalıcılığı üzerinde bir etkiye sahip olacaktır (Madalińska-Michalak,2019).

Bu noktada okul temelli mesleki gelişim (OTMG) söz konusu olumsuzlukları ortadan kaldırmak ve ihtiyaçlara cevap vermek açısından önemli bir uygulamadır. OTMG modeli, okul içinde ve dışında öğretmenlerin mesleki bilgi, beceri, değer ve tutumlarının gelişimini destekleyen, etkili öğrenme ve öğretme ortamları oluşturmada öğretmene destek sağlayan süreçler bütünü olarak tanımlanmaktadır (MEB ,2007). McFarlen'a (2016) göre, OTMG modeli öğretmenlerin birbirlerinden öğrenmeleri ve birbirlerinin çabalarını desteklemeleri amacıyla birlikte çalışabilecekleri, mesleki öğrenme topluluklarının önemli örneklerinden biridir. Bu modelde öğretmenler ihtiyaçlarını, yeteneklerini, gözlemlerini ve öz değerlendirmelerini analiz ederek kişisel ve mesleki gelişim planlarını geliştirirler (Kaya ve Kartallıoğlu, 2010). Etkili OTMG ile sınıftaki öğretmenler etkinliklerini artırabilir, öğretmenler arasındaki dostluğu pekiştirilebilir ve öğret-

menlerin moral-motivasyonuna olumlu anlamda katkı sağlayabilir. Ayrıca, etkili okul temelli mesleki gelişim, yetişmiş ve üstün nitelikli öğretmenleri okula çekmeye ve elde tutmaya yardımcı olabilir. İyi eğitilmiş öğretmenler de öğrencilerin başarılı olmasına yardımcı olabilir (Glynn,2015).

Millî Eğitim Bakanlığı da 2002 yılında Okul Temelli Mesleki Gelişim (OTMG) projesini başlatmıştır. Okul temelli mesleki gelişim ile (1) öğretmenlerin, öğrencilerinin ihtiyaçları ve okul yükümlülükleriyle ilgili olarak kendi mesleki gelişimlerini geliştirmeleri, (2) mesleki gelişim ihtiyaçlarının, kendi profesyonel toplulukları içinde karşılamaları, (3) kendi gelişimlerinden sorumlu olmaları, (4) deneyimlerini paylaşmaları ve daha az tecrübeli meslektaşlarını desteklemeleri ve (5) Okullarında öğretmenlerin deneyimlerinden yararlanmaları amaçlanmaktadır (MEB, 2007). Bu proje, kendini geliştirmek ve kendi gelişim modelini oluşturmak isteyen öğretmenler için bir yol haritası sağlamıştır. 2007-2008 yıllarında 240 öğretmen projenin pilot uygulamasına katılmış ve başarılı olduğu kanıtlanmıştır. Ancak proje ülke çapında yaygınlaştırılmamıştır (Bümen, Ateş, Çakar, Ural ve Acar, 2012). 2014 yılında yapılan 19. Milli Eğitim Şurasında OTMG modelinin yaygınlaştırılması yönünde tavsiye kararı alınmasına rağmen (MEB,2014) OTMG modelinin, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda uygulanmasından vazgeçilmiştir. MEB yayınladığı 2023 eğitim vizyon belgesinde öğretmen ve yöneticilerin mesleki gelişimlerine yönelik hedeflerini belirlemiş ancak bu hedefler arasında OTMG modeline yer verilmemiştir.

Alanyazın incelendiğinde OTMG ile ilgili farklı araştırmaların olduğu görülmektedir. OTMG modeline yönelik il ve okul koordinatörleri ile koordinatör öğretmenlerin görüşlerini inceleyen Kaya ve Kartallıoğlu (2010), koordinatörlere göre OTMG'nin güçlü ve zayıf yönlerini tespit etmişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre, OTMG modelinin güçlü yönü öğretmenlerin kişisel ve mesleki yönden gelişimlerine katkı sağlaması olarak tespit edilirken, kırtasiye yükünün fazlalığı ve zaman problemi, modelin zayıf yönü olarak tespit edilmiştir. Yüksel ve Adıgüzel (2012), öğretmenlerin OTMG modeline ilişkin anket yoluyla elde edilen görüşlerinin çeşitli değişkenlere göre değerlendirildiği araştırmalarında, öğretmenlerin OTMG programlarına olumlu yaklaştıklarını fakat cinsiyet durumuna göre görüşlerin farklılaştığını, bayan öğretmenlerin erkek öğretmenlere nazaran modele daha olumlu yaklaştıklarını tespit etmişlerdir. OTMG çalışmalarının okullarda öğrenen örgüt kültürü oluşturmaya katkısını inceleyen Kösterlioğlu ve Kösterlioğlu (2008), OTMG çalışmaları ile okulların yalnızca eğitim faaliyeti gerçekleştiren değil aynı zamanda sürekli kendisini geliştiren eğitim örgütleri olmasının beklendiğini tespit etmişlerdir. Yalçınkaya, Mete ve Albuz (2013) da, OTMG modelinin okul kültürüne etkisini inceledikleri araştırmalarında, okul yöneticilerinin OTMG programlarına yeterli desteği vermediklerini ve yapılan çalışmaların teşvik edilmemesi nedeniyle uygulamanın beklentileri karşılamadığını tespit etmişlerdir. Ancak OTMG odağında yapılan araştırmalar sayı ve kapsam açısından sınırlıdır. Mesleki gelişimi ve OTMG modelini hem özel hem devlet okullarını hem öğretmen hem yöneticileri içerecek şekilde derin ve kapsamlı bir şekilde ilgili tarafların görüşlerinin ortaya konulmasının, OTMG modelinin etkili uygulanmasına yönelik adımlarda yol gösterici olması açısından önemlidir.

Bu bilgiler ışığında bu araştırmanın amacı, ilk ve ortaokullarda görev yapan yönetici ve öğretmenlerinin mesleki gelişim ve OTMG'e yönelik bakış açılarını tespit etmektir. Bu kapsam-

da yapılacak araştırmada elde edilecek sonuçların OTMG uygulamalarına ışık tutacağı, Millî Eğitim Bakanlığında yapılan mesleki gelişim çalışmalarına rehberlik edeceği düşünülmektedir. Araştırmada “Eğitimcilerin okul temelli mesleki gelişime yönelik bakış açıları nedir?” araştırma sorusuna cevap aranmaya çalışılmıştır.

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, örneklem, veri toplama aracı, veri toplama ve analiz işlemleri hakkında bilgi verilmektedir. Bu çalışma Yıldız Teknik Üniversitesi Akademik Etik Kurul’unun 15.02.2021 tarih ve E.2102150042 sayılı onayı çerçevesinde hazırlanmıştır.

Araştırma Deseni

Araştırmada, nitel araştırma yöntemleri kullanılarak ilk ve ortaokulda görev yapan yönetici ve öğretmenlerinin okul temelli mesleki gelişim modeline bakış açıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Nitel araştırmalar, çeşitli sosyal ortamları ve bu ortamlarda yaşayan bireyleri inceleyerek sorulara doğru cevaplar arar. Nitel araştırmacılar, insanların kendilerini ve ortamlarını nasıl düzenlediklerini ve bu ortamlarda yaşayanların semboller, ritüeller, sosyal yapılar, sosyal roller vb. aracılığıyla çevrelerini nasıl anlamlandırdığıyla ilgilenirler (Berg, 2004). Araştırmada nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji (olgu bilim) desen kullanılmıştır. Yönetici ve öğretmenlerin mesleki gelişim ve OTMG modeline yönelik bakış açılarının kendi deneyimleriyle ortaya çıkartılması ve bu kapsamda deneyimlerinin ayrıntılı bir şekilde incelenebilmesine olanak sağlaması nedeniyle fenomenolojinin etkin bir yöntem olduğu düşünülmektedir.

Çalışma Grubu

Yapılan araştırmanın çalışma grubunu, İstanbul ili Çekmeköy ilçesinde resmi ve özel ilk ve ortaokullarda görev yapan 18 yönetici ve öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmada maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi görel olarak küçük bir katılımcı grubu ile merkezi temaları veya temel sonuçları yakalamayı ve açıklamayı amaçlamaktadır (Patton, 1990). Amaç heterojenliği örnekleme. Genellikle araştırmacılar, bir fenomenin farklı insanlar arasında, farklı ortamlarda ve farklı zamanlarda nasıl görüldüğünü ve anlaşıldığını anlamak ister. Maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemini kullanırken araştırmacı, araştırma sorusu ile ilgili çeşitliliği en üst düzeye çıkaran az sayıda birim veya vaka seçer (Cohen and Crabtree, 2006). Bu sebeple araştırmada cinsiyet, branş, okul türü ve pozisyon durumu farklılık gösteren eğitimciler ile görüşülmüştür. Yönetici ve öğretmenlere ait ayrıntılı bilgiler Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1.

Yönetici ve Öğretmenlere Ait Ayrıntılı Bilgiler

Sıra No	Kod	Cinsiyet	Branş	Okul Türü	Pozisyon
1	D1Ö	K	Sınıf	İlkokul	Öğretmen
2	D2Y	K	İngilizce	İlkokul	Yönetici
3	D3Ö	K	Sınıf	İlkokul	Öğretmen
4	D4Ö	K	Sınıf	İlkokul	Öğretmen
5	D5Ö	K	Sınıf	İlkokul	Öğretmen
6	D6Y	E	Sınıf	İlkokul	Yönetici

7	D7Ö	K	Fen Bilgisi	Ortaokul	Öğretmen
8	D8Ö	E	Matematik	Ortaokul	Öğretmen
9	D9Y	K	Türkçe	Ortaokul	Yönetici
10	D10Ö	K	Sınıf	İlkokul	Öğretmen
11	Ö1Y	E	Sınıf	İlkokul	Yönetici
12	Ö2Ö	E	Sınıf	İlkokul	Öğretmen
13	Ö3Ö	K	Sınıf	İlkokul	Öğretmen
14	Ö4Ö	K	Sınıf	İlkokul	Öğretmen
15	Ö5Ö	K	Sosyal Bilgiler	Ortaokul	Öğretmen
16	Ö6Ö	K	Sınıf	İlkokul	Öğretmen
17	Ö7Y	E	PDR	Ortaokul	Yönetici
18	Ö8Ö	K	PDR	Ortaokul	Öğretmen

Araştırmaya katılan 18 yönetici ve öğretmenin cinsiyet, branş, okul türü ve pozisyonları Tablo 1’de belirtilmiştir. Araştırmada yönetici ve öğretmenlerin kimlik bilgilerinin gizliliğini korumak amacıyla kimlik bilgileri verilmemiştir. Devlet okullarında çalışan yönetici için DnY ve öğretmenlere DnÖ (n=1,2,...10), özel okullarda çalışan yöneticilere ÖnY ve öğretmenlere ÖnÖ(n=1,2,...8) kodları verilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Verilerin toplanması aşamasında nitel araştırma veri toplama yöntemlerinden olan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler, araştırılacak alanı tanımlayan ve açık uçlu sorulardan oluşan esnek bir yapıya dayanarak yapılır. Görüşmeci, görüşme sırasında bir fikri daha ayrıntılı olarak takip etmek için görüşme sorularında düzenlemeye gidebilir (Britten,1995). Bu kapsamda yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulurken alan yazın taraması yapılmış ve yapılan taramanın sonuçlarına göre görüşme soruları oluşturulmuştur. Oluşturulan sorular eğitim yönetimi alanında iki uzmana gösterilerek görüşleri alınmıştır. Uzmanların görüşleri neticesinde soruların son şekline ulaşılmıştır. Oluşturulan görüşme sorularını kontrol etmek amacıyla 2 öğretmen ile ön görüşme yapılmıştır. Ön görüşme sonrasında görüşülen kişilerden geri bildirimler alınarak görüşme sorularında gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Araştırma kapsamında yapılan görüşmeler, öğretmenlerden randevu alınarak kendi okullarında yapılmıştır. Ancak yaşanan pandemi sürecinde katılımcıların isteği üzerine bazı görüşmeler uzaktan çevirim içi olarak gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler yaklaşık otuz dakika sürmüştür. Yapılan görüşmeler, öğretmenlerin onayı alınarak ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Bazı öğretmenler görüşlerini açıklarken görüşmenin ses kaydının alınmasına onay vermemişlerdir.

Verilerin Analizi

Araştırmada, görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. İçerik analizi aşamasında kodlama yöntemi kullanılmıştır. Kodlama, nitel metin verilerini, anlamlı bir şekilde bir araya getirmeden önce parçalara ayırarak analiz etme sürecidir (Creswell, 2015). Görüşmeye katılan öğretmenlerin söyledikleri analiz edilerek yazılı metin haline getirilmiştir. Tema ve örüntülerin ortaya çıkartılmasında kolaylık sağlamak adına sorulara verilen cevaplar alt alta yazılmıştır. Yazılı metin içinde öncelikle kodlar belirlenmiş, sonra-

sında benzer ifadelerden ve kavramlardan oluşan kodların bir araya getirilmesiyle tema ve alt temalar oluşturulmuştur. Elde edilen tema ve örüntüler yaşanan olgu ile ilişkilendirilerek açıklanmıştır. Araştırmanın güvenilirliğini artırmak için araştırmacı ile alanında uzman bir akademisyen, birbirlerinden ayrı kodlama yaparak çıkan sonuçlar karşılaştırılmıştır ve farklılıklar üzerinde uzlaşa sağlanmıştır. Verilerin analizinde 2 uzmandan geri bildirim alınmıştır.

İnandırıcılık ve Etik

Yıldırım ve Şimşek'e (2013) göre, araştırmacıların gözlediği olaylara ilişkin yorumlamaların gerçek durumu yansıtması, araştırmacının iç geçerliliği için önemli bir etkidir. Bu kapsamda araştırmada inandırıcılığının sağlanabilmesi için katılımcı teyidi alınmıştır. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler sonucu elde edilen yazılı metinler araştırmaya katılan yönetici ve öğretmenlere gönderilerek teyitleri alınmıştır. Yüz yüze görüşmede katılımcılar tarafından ifade edilen görüşler ile araştırmacının elde ettiği yazılı metinler arasında anlam bütünlüğü sağlanmıştır ve bu sayede araştırılacak olgunun doğru bir şekilde ölçülmesi sağlanmıştır.

Araştırmanın etik boyutunda ise araştırmaya katılan yönetici ve öğretmenlere araştırmanın gönüllülük esası ile yürütüldüğü ve istedikleri zaman görüşmeyi sonlandırabilecekleri ifade edilmiştir. Ayrıca katılımcılar, aydınlatılmış onam formu vasıtası ile araştırmaya herhangi bir zorlama olmadan kendi istekleri ile katıldıklarını beyan etmişlerdir. Son olarak araştırmanın gerçekleştirilmesi ve verilerin toplanması amacıyla Yıldız Teknik Üniversitesi akademik etik kurulunun E.2102150042 sayılı yazısı ile onay(izin) alınmıştır.

Bulgular

Öğretmen ve yöneticilerle yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin içerik analizi sonucunda 6 temaya ulaşılmıştır. Bu temalar, mesleki gelişimin önemi, mesleki gelişim çalışmalarının katkısı, OTMG tanımı, OTMG modelinin öğretmenlere katkısı, OTMG modelinin zorlukları, etkili bir OTMG modeli önerileridir. Bu temalar çerçevesinde elde edilen bulgular ilgili başlık altında sunulmuş ve görüşmelerden alıntılarla desteklenmiştir.

Tema 1. Mesleki Gelişimin Önemi

Öğretmen ve yöneticilerin mesleki gelişimin önemine ilişkin görüşlerinden ortaya çıkan kodlar Tablo 2'de verilmiştir. İlkokullarda görev yapan yönetici ve öğretmenlerin hepsi mesleki gelişimin önemli olduğuna inanmaktadır. Özellikle zamanın gerektirdiği değişimleri takip edip kendilerini yenilemek için mesleki gelişimin gerekli olduğunu vurgulamışlardır. Diğer taraftan daha donanımlı hale gelmek ve öğretim motivasyonunun yükselmesi için mesleki gelişimin önemli olduğunu ifade etmişlerdir.

Tablo 2. Devlet okulu yönetici ve öğretmenlerin "Sizin için mesleki gelişim çalışmalarının önemi nedir?" sorusuna verdikleri yanıtlar

Kod	Tema
Kendini yenilemek/Değişimi takip etmek	Mesleki Gelişim
Donanımlı olmak	
Motivasyon	

Yönetici ve öğretmenlerden bazılarının verdiği yanıtlar aşağıda yer almaktadır:

Mesleğim ile ilgili alanlarda kendimi yenilemek, değişiklikleri takip etmek açısından bu çalışmalar önemlidir. (D2Y)

.....Hayat, insan psikolojisi, eğitim metotları ve teknoloji sürekli değişip gelişiyor. Bu gelişimi takip edebilmek değil yön verebilmek adına sorumluluğumuzun büyük olduğunu düşünüyorum ve mesleki gelişim çalışmalarını olmazsa olmaz kategorisinde görüyorum. Çocuklarımızı yaşayacakları çağa göre donanımlı bir şekilde yetiştirmek gibi zorlu bir yolculuğumuz var. Kendimiz gelişmezsek liderlik yaptığımız insanları nasıl geliştirebiliriz ki? (Ö1Y)

Çevremizdeki her şey sürekli değişip gelişmekte iken geleceği kuran biz öğretmenlerin gelişmeleri düşünülemez. Bunun bilincinde olan her öğretmenin mesleki gelişime önem vermeleri gerekir diye düşünüyorum. (D4Ö)

Mesleğe başladığımdaki öğrenciler ile şimdiki öğrenciler arasından farklar var, ilgi ve odak noktaları değişiyor. Haliyle öğretmende statik değil dinamik olmalı. Zamana ve sürece uyum sağlamalı ki öğrencilere faydalı olabilsin. (Ö2Ö)

Mesleki gelişim çalışmaları üniversiteden mezun olup atanan öğretmenin kendini yenileme ve geliştirme imkânı sağlar. Çünkü zaman ve teknoloji hızla ilerliyor ve bir eğitimcinin her yıl farklı donanımlarla okula gelen öğrencilere yeterli gelebilmesi için kendini sürekli geliştirmesi gerekir. (D7Ö)

Öncelikle gelişim önemli bir kavramdır. Gelişim 'in tanımında bir ömür boyu sürdüğü vurgulanır ben mesleki gelişimi de bu bağlamda değerlendiriyorum. Kişi mesleğini sürdürdüğü sürece bu çalışmalara katılmalıdır. Mesleki gelişim çalışmaları hem kişileri yeniliklere açık hale getirir hem de motivasyonlarını yükseltir. (Ö7Y)

Tema 2. Mesleki gelişim çalışmalarının katkısı

İlk ve ortaokullarda görev yapan yönetici ve öğretmenler, mesleki gelişim çalışmalarının temel olarak mesleki ve kişisel açıdan çeşitli şekillerde katkı sağladığını belirtmişlerdir. Bu kapsamda elde edilen kodlar Tablo 3'de verilmiştir. Mesleki açıdan, sürekli öğrenmelerine ve alanları ile ilgili çalışmaları yakından izleme fırsat sağladığını, elde edilen kazanımlar sayesinde deneyimli ile deneyimsiz öğretmen adasındaki seviye farkının kapandığını ve eğitimler sayesinde elde edilen bilgi ve becerileri sınıf ve okula aktararak eğitim-öğretimin gelişimine katkı sağladığını belirtmişlerdir. Diğer taraftan, kişisel gelişimleri açısından da velilerle, insanlarla, yönetici ve diğer öğretmenlerle etkili iletişim kurmalarına ve bu sayede olumlu ilişkiler geliştirmelerine, kazandıkları bilgi ve beceriler sayesinde kendilerine güvenlerinin ve motivasyonlarının arttığına değinmişlerdir.

Tablo 3. Mesleki Gelişim Çalışmalarının Katkısı Temasına İlişkin Kod ve Kategoriler

Kod	Kategori	Tema
Sürekli öğrenme Seviye atlama Eğitim-öğretime aktarma Çalışmaları yakından izleme/takip	Mesleki yönden	Mesleki gelişim çalışmalarının katkısı

İletişim Olumlu ilişkiler Kendine güven Motivasyon	Kişisel yönden	
---	----------------	--

Yönetici ve öğretmenlerden bazılarının verdiği yanıtlar aşağıda yer almaktadır:

Mesleki yönden gelişen birey, eğitim sürecinde aktif olarak öğrenmeye devam ettiği için öğrencilerine katkısı her zaman daha iyisine ulaşmak yönünde olacaktır. Öğrencilerin öğrenmelerini geliştirebilmek, değişen eğitim yöntemlerine erişim sağlayabilmek, öğrencilerimize ulaştırabilmek için mesleki yönden kendimizi geliştirmek zorundayız. (D3Ö)

Mesleki çalışmaların, yeni atanmış bir öğretmen ile on yıldır çalışan bir öğretmen arasındaki farkı azalttığına inanıyorum. (D9Y)

Öröv gibi uygulamalı ve uygulayıcılarının iyi olduğu eğitimlerde aldığım bilgileri sınıfta kullanıyorum. (D10Ö)

İletişim ve anne-baba eğitimleri gibi eğitimler kişisel anlamda beni güçlendirdi, yaşamıma aktararak yakın çevremdeki insanlarla olumlu ilişkiler kurmama katkı sağladı. Ayrıca mesleki yönden aldığım eğitimler, mesleki anlamda gelişimi sağlayarak öğrencilerime ve çalıştığım kurumlara daha faydalı olmamı sağladı. (Ö4Ö)

Öğretmenlerin kendilerini yenilemelerine ve var ise eğer kalıplarımızı fark edip bunları kırmanız açısından önemli buluyorum. Ayrıca mesleki çalışmalar sadece eğitimle de değil öğretmenler arası ve öğretmen- yönetici arası iletişim açısından faydalı olmaktadır. (Ö5Ö)

Kişisel yönden eğitimcilerin bakış açıları değişmekte ve kendilerini güncellemelerini sağlamaktadır. Kendilerine güvenleri artmakta ve motivasyonları yükselmektedir. Öz değerlendirme fırsatı da sunmaktadır. Mesleki yönden ise mesleki bakımdan eksikliklerini tamamlama imkânı sağlar. Türkiye ve dünyadaki mesleki çalışmalarını yakinen izleme ve öğrenme fırsatı sunmaktadır. Öğretmenler sınıf içi, yöneticiler ise okulla ilgili birçok çalışmayı uygulama bilgisine sahip olup bunları geliştirerek farklı çalışmalara imza atabilmektedirler. (Ö7Y)

Tema 3. Okul Temelli Mesleki Gelişim modelinin tanımı

Yönetici ve öğretmenlerin OTMG modelinin tanımına ait görüşlerine göre belirlenen kodlar Tablo 4’de yer almaktadır. Yönetici ve öğretmenler OTMG modelini, öğretmenin gelişimini sağlayan, odak noktasında öğretmenin yer aldığı öğretmen merkezli bir süreç olarak tanımlamışlardır. Bu kapsamda yapılan mesleki çalışmaların, bölge ve okul ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulduğu mesleki gelişim süreci olarak değerlendirmişlerdir. Ayrıca yönetici ve öğretmenler OTMG modelini, okulun tüm paydaşlarının yapılacak mesleki çalışmalara katıldığı ve iş birliği yaptığı bir süreç olarak tarif etmişlerdir.

Tablo 4. Okul Temelli Mesleki Gelişim Modeli Tanımı Temasına İlişkin Kodlar

Kod	Tema
Öğretmen merkezli Okul ihtiyacına yönelik Bölge ihtiyacına yönelik Paydaş iş birliği ve katılımı	OTMG Tanımı

Katılımcıların “OTMG modeli tanımı” temasına ilişkin söylediği ifadelerden bazıları aşağıdadır:

OTMG, bireyin kendi donanımlarını keşfederek, potansiyelini gerçekleştirmek için harekete geçmesidir. (D2Y)

OTMG, mesleğinde bilgi, beceri, değer ve tutumlarının gelişimini; severek, isteyerek, inanarak geliştirmek için öğretmenlerimize sağlanan destekler sürecidir. (D5Ö)

OTMG modelini, okulların, bölgelerin ihtiyaçlarına göre öğretmen, öğrenci ve yöneticilerin gelişimine destek olacak eğitimlerin bütünüdür, diye tanımlayabilirim. (D9Y)

OTMG, okulun ihtiyaçlarını baz alarak yapılan mesleki gelişimdir. (D10Ö)

OTMG, öğretim faaliyetlerinin verimliliğinin ve kalitesinin üst düzeyde ve kesintisiz olarak sağlanması için tüm paydaşların istekle, eşgüdüm içinde ve sahiplenerek çalışmalarını yeniliklere ve eleştiriye açık bir şekilde sürdürmesidir. (Ö1Y)

OTMG, okulda görev yapan öğretmen-yönetici, bütünüyle mesleki gelişim sürecinin içinde yer alması ve uygulamasıdır. (Ö4Ö)

Öğretmenlerin ve yöneticilerin eksik nokta ve alanlarını belirleyip bu alan da onları geliştirme süreci diyebilirim. (Ö7Y)

Tema 4. OTMG Modelinin öğretmenlere katkısı

Bu tema altında yer alan kod ve kategoriler Tablo 5’de verilmiş olup sonuçlara göre, OTMG modelinin öğretmenlere katkısının; okul açısından, öğretmenler açısından ve yönetici açısından olmak üzere üç alt kategoriye ayrıldığı görülmüştür. Yönetici ve öğretmenler, OTMG modelinin okul açısından demokratik bir okul kültürünün oluşmasını desteklediğini, okulun eğitim öğretim karnesinin değerlendirmesine olanak sağlayarak okulun öz değerlendirmesinin yapılmasını sağladığını, klasik eğitim anlayışından farklı yöntemler kullanılacağı için öğrencilerin okula daha istekli gelmesine fayda sağlayacağını, gelişen dünyada özgün uygulamaların kuruma adaptasyonuna olanak sağlayacağını ifade etmişlerdir. Ayrıca bu kapsamda yapılan çalışmaların, okul paydaşlarının okul yönetimine bağlılığını ve güvenini arttıracaklarını belirtmişlerdir. Öğretmenler açısından, kendi alanındaki yenilikleri takip etmesine ve donanımlı öğretmen olmasına, ihtiyacına uygun eğitimler almasına katkı sağlayacağı vurgulanmıştır. Yönetici açısından ise, OTMG çalışmalarının yöneticilerin mesleki ve liderlik becerilerinin gelişimine katkı sağlayacağı, birlikte çalıştığı ekip üyelerini yakından tanıma fırsatı sağlayacağı ve kurumun potansiyelini gözleme açısından fayda sağlayacağı ifade edilmiştir.

Tablo 5. OTMG Modelinin Öğretmenlere Katkısı Temasına İlişkin Kod ve Kategoriler

Kod	Kategori	Tema
Olumlu örgüt kültürü Kurum öz değerlendirmesi Donanımlı, başarılı, istekli öğrenci yetiştirme Öğretmenler arası iş birliği, paylaşım, müzakere becerisi Özgün uygulamaların kuruma adaptasyonu Kuruma bağlılık ve güven	Okul açısından	OTMG Katkısı
Yenilikleri takip eden donanımlı öğretmen Öğretmen ihtiyacına dönük İhtiyaca uygunluk	Öğretmenler açısından	
Liderlik becerisi Öğretmenleri yakından tanıma Potansiyeli gözleme	Yönetici açısından	

OTMG modelinin katkılarına ilişkin katılımcıların görüşlerinden alıntılar aşağıda yer almaktadır:

Eğitimcilerin kendi alanlarındaki yenilikleri takip edebilmesi, donanımlı öğrenciler yetiştirebilmesi açısından önemlidir. (D1Ö)

Okulda kararlı, tutarlı ve demokratik okul kültürünün oluşmasını, birlikte ve birbirinden öğrenme anlayışıyla okulda eğitimin kalitesinin yükselmesini desteklemektedir. (D2Y)

Öğretmenlerin işbirlikçi öğrenme, grup çalışması yapma becerileri gelişir. (D4Ö)

Donanımlı, bakış açısı gelişmiş, empati kurabilen, farklılıkları kabul edebilen, ileri görüşlü olan öğretmenler öğrencilerini klasik eğitim yöntemlerinin dışına çıkarak farklı yöntemlerle yetiştireceği için, öğrenciler daha başarılı, okula gelmekte istekli, üretken olacaktır. (D5Ö)

Eğitim fakülteleri öğretmenleri her ne kadar çok iyi düzeyde eğitse de atanan bir öğretmen sahada kendini sudan çıkmış balık gibi hissediyor. Bu sebeptendir ki bir öğretmenin sürekli ihtiyaçlarına uygun eğitimler alması gerek. Çünkü teoride öğrenilen bilgiler uygulamada her zaman işe yaramayabilir. Okul; bulunduğu coğrafyaya, nüfusa, kültüre ve iklime göre dahi değişim gösterebilen canlı bir oluşumdur. İşte bu sebeple öğretmenin ihtiyaç duyduğu eğitim kendisinin bile farkında olmadığı bilgi ve becerileri gerektirebilir. Ayrıca yaşadığımız pandemi döneminde de gördük ki her eğitimci yaşadığı zamanın son teknolojisine hâkim olmalıymış. Çünkü uzaktan eğitim sürecinde özellikle yaşı ilerlemiş ve teknolojiden anlamayan öğretmenler çok zorlandılar. Öğrenciler karşısında zor durumda kaldıkları zamanlar oldu. Bu da öğretmenlerin şahsi kişiliklerine ve mesleki saygınlıklarına zarar verdi. OTMG bu anlamda öğretmenlere önemli kazanımlar sağlayabilir. (D9Y)

OTMG öğretmenleri yeni uygulamalar üretmesi için zorlayıcı olacaktır, okulun eğitim öğretim karnesinin net bir şekilde değerlendirilmesine fırsat verecektir, daha fazla ne yapabilirim sorusunun cevabında yardımcı olacaktır, tecrübe paylaşımı ve müzakere ortamını tesis edecektir. Ayrıca yöneticilerin hem mesleki hem insan psikolojisini anlama hem de liderlik becerilerini geliştirmeleri gerektiği gerçeğiyle yüzleşmelerini sağlayacaktır. Gelişen ve değişen dünyada mesleki olarak özgün uygulamaların kuruma adaptasyonu için zemin hazırlayacaktır. Yöneticilerin birlikte faaliyet gerçekleştirdiği ekip üyelerini daha

iyi tanınmasını sağlayacaktır. Kurumun çalışma ve üretme potansiyelini gözlemleme imkânı verecektir. Öğretmen ve diğer personelin yöneticilere bağlılığını ve güvenini arttıracaktır. (Ö1Y)

.....OTMG öğretmenlerin takım halinde hareket edilmesini sağlayacağından, tüm okulda öğrencilerin gelişiminin aynı oranda ilerlemesini sağlar. (Ö4Ö)

Mesleki alan bilgi ve becerilerini tazeleyip, üzerine koyma, farklı yöntem ve deneyimlerle buluşma açısından değerlidir. (Ö5Ö)

Yöneticiler okulun vizyonunu ve misyonunu sürdürme ve geliştirme imkânına sahip olurlar. Kendilerini değerlendirme imkânına sahip olurlar. Yenilikçi bir bakış açısına sahip olabilirler. Yöneticiler öğretmenlerle, velilerle, öğrencilerle ve diğer personellerle nasıl iletişim kurup nasıl bir yöntem izleyecekleri noktasında sürekli kendilerini yenilemiş olurlar. (Ö7Y)

Kişinin kendini görmesini, karşılaştırma fırsatı sunması açıdan olumlu katkıları olduğunu düşünüyorum. (Ö8Ö)

Tema 5. OTMG modelinin zorlukları

Öğretmen ve yöneticilerin OTMG modelinin zorluklarına ilişkin görüşlerinden ortaya çıkan kategori ve kodlar Tablo 6'de verilmiştir. Yönetici ve öğretmenlerin, OTMG modelinin zorluklarına ilişkin yanıtları çalışan kaynaklı zorluk ve OTMG kaynaklı zorluk olarak iki farklı kategoride toplanmıştır. Çalışan kaynaklı zorluk olarak öğretmenlerin mesleki çalışmalara istekli olmaması, öğretmenlerin istekleri dışında mesleki çalışmalara zorlanması ifade edilmiştir. Diğer taraftan öğretmenlerin yapılacak çalışmalarda bir bütün olarak takım halinde ve eşgüdümlü bir şekilde hareket etmemeleri diğer zorluklar olarak belirtilmiştir. OTMG kaynaklı zorluk olarak ise, yapılacak mesleki çalışmalarda ihtiyacın doğru tespit edilmemesi, eğitimleri verecek kişilerin donanımlı ve yetkin olmaması kaygıları dile getirilmiş, ayrıca yapılan mesleki çalışmaların pratik olmaktan uzak kâğıt üzerinde kalabileceği ve eğitimlerin sürekli olmasının da öğretmenleri yorabileceği belirtilmiştir.

Tablo 6. OTMG Modelinin Zorlukları Temasına İlişkin Kod ve Kategoriler

Kod	Kategori	Tema
Öğretmenin istekli olmaması Öğretmenin zorlanması Takım çalışmasına yatkın olmama Eşgüdüm eksikliği	Çalışan kaynaklı zorluk	OTMG Zorluğu
İhtiyacın doğru tespit edilememesi Yetkin eğitici azlığı Çalışmaların pratiğe dökülmemesi Eğitimin sürekliliği	OTMG Kaynaklı zorluk	

Katılımcıların bazılarının verdiği yanıtlar aşağıda yer almaktadır:

.....katılımcıların istekli olmaması, maalesef bazı öğretmenlerin öğrenmeye açık olmamasıdır. (D1Ö)

.....Yapılan çalışmalar öğretmenlerin ilgisini çekmiyor, öğretmenlerin motivasyonu düşük oluyor. (Ö2Ö)

Öğretmenlerin, isteği dışında bu eğitimlere zorlanması. (D4Ö)

OTMG çalışmasını bir kurumda yürütebilmek için takım çalışmasına yatkın, paylaşımcı, gelişime ve yeniliklere açık yöneticilerin ve öğretmenlerin olması gerekir. Öğretmen ve yöneticinin bir bütünün parçaları şeklinde hareket etmesi gerekir. Bu ortamları sağlamak, takım oluşturmak kişisel, mesleki deneyim gibi farklılıklar nedeniyle zor olabilir. (Ö4Ö)

..... Eğitimleri verecek yeterli donanıma sahip kişilerin az olması. (D5Ö)

..... Yapılan çalışmalar pratiğe dökülüyor, kâğıt üzerinde kalıyor. (D10Ö)

..... Alandaki ihtiyacın doğru tespit edilmemesi ve buna uygun gelişim modeli oluşturulmaması. (Ö1Y)

..... Zaman açısından süreklilik, öğretmen ve yöneticileri yorabilir. (Ö7Y)

Tema 6. Etkili bir OTMG modeli önerileri

Bu temaya ilişkin kod ve kategorilerin yer aldığı Tablo 7 incelendiğinde, yönetici ve öğretmenler etkili bir OTMG modeli önerilerini eğitim öncesi, eğitim süreci ve eğitim sonrasına göre ifade ettikleri görülmüştür. Eğitim öncesi önerileri olarak, yapılacak mesleki çalışmaların öğretmen ve yöneticilerin ihtiyaçlarına uygun olarak belirlenmesi ön plana çıkmaktadır. Ayrıca yapılacak çalışmalarda öğretmenleri motive ederek katılımın teşvik edilmesi ve mesleki çalışmalara katılmanın önemini öğretmenlere inandırılması önerileri ifade edilmiştir. Yönetici ve öğretmenler, eğitim sürecindeki önerilerini mesleki çalışmaların küçük gruplar halinde yapılması, dayatma olmadan isteğe bağlı olarak gerçekleştirilmesi ve eğitimi verecek kişilerin yetkin olmaları gerektiği olarak ifade etmişlerdir. Eğitim sonrasındaki öneriler ise yapılan eğitimlerin sonunda memnuniyet anketleri yaparak etkinliklerin değerlendirilmesi ve yapılan mesleki çalışmaların öğretmenlerin mesleki yaşamları boyunca süreklilik arz etmesi olarak belirtilmiştir.

Tablo 7. Etkili Bir OTMG Modeli Önerileri Temasına İlişkin Kod ve Kategoriler

Kod	Kategori	Tema
İhtiyaçların doğru tespiti İhtiyaca dönük eğitim Katılıma teşvik etme Önemine inandırma	Eğitim öncesi	Öneriler
Küçük katılımlı Dayatma olmaması Eğitimci yetkinliği	Eğitim süreci	
Etkinliğin değerlendirilmesi Etkinliğin sürekliliği Memnuniyet anketi	Eğitim sonrası	

Katılımcıların bazılarının verdiği yanıtlar aşağıda yer almaktadır:

Verilecek eğitim okulun, öğrencilerin, bölgenin şartlarına göre belirlenmelidir, çoğunluğu ilgilendiren konulara göre eğitimin konusu seçilmelidir. (D1Ö)

Öğretmen ve yöneticilerin ihtiyaç analizi yapılmalı ve katılımcıların bu eğitimlere katılabilmesi için farklı motivasyon kaynakları olmalıdır. (D2Y)

..... Amaçlar gerçekçi, bulunulan şartlara uygun olmalıdır. İstenilen kazanımlar doğrultusunda hedefler belirlenmeli, bu konuda öğretmenlerden gelen fikir ve önerilere açık olunmalıdır. (Ö5Ö)

O okulun, o yöneticinin, o öğretmenin ve o öğrencinin ihtiyacına cevap verecek çalışmalar olmalıdır. Yani OTMG modeli çalışmalarının zamana, mekâna ve kişiye özel olması gerekir. (D7Ö)

Özellikle özel okullarda mesleki gelişim süreçleri kapsamında öğretmenlere birçok eğitim aldırılıyor. Sürekli ve çeşitli eğitimlere giden öğretmen, aldığı eğitimleri uygulama fırsatı bulmadan, üzerine yenisini ekliyor. Her aldığı yeni eğitim bir öncekinin uygulama şansını ortadan kaldırıyor. Bu nedenle kurumların OTMG süreci kapsamında, kurum kültürüne en uygun, az sayıda eğitimi seçip, onları yönetici-öğretmen bir bütün olarak uyguluyor olmaları çok kıymetlidir. (Ö4Ö)

Öğretmenlerin motivasyonları da dikkate alınmalı bu yönde onlara da dokunacak etkinlik ya da faaliyetlere yer verilmelidir... (Ö7Y)

..... Aktif katılım sağlanabilecek, küçük gruplarla yapılmalıdır. (D5Ö)

Yetkin eğitimcilerle mümkünse küçük gruplar halinde isteğe bağlı olmalı. (Ö2Ö)

Yapılan çalışmada öğretmen severek gidiyorsa faydasına inanıyorsa çalışma başarılı olur... Yoksa zoraki bir şekilde 200 300 kişiyi bir yere doldurarak mesleki çalışma olmaz. Çalışmayı öğretmeni inandırmak gerekir. (D10Ö)

Gelişimin ilkelerinden bir tanesi içten dışa doğru olmasıdır. Öğretmen ve yönetici de bu anlamda önce kendisi isteyecek ve sonra bu çalışmalarda artarak dalga dalga dışa doğru yayılacaktır. Kendi okulu ile başlayan güzellikler öğrenci ve velilerle farklı yerlere de taşıyacaktır. Mesleki gelişim ömürlüktür diyerek tamamlayalım. (Ö7Y)

Zamana yayarak, eğitimlerin sonunda memnuniyet anketi yaparak, alana yansıma oranlarını da izleyerek bir OTMG modeli oluştururdum. (Ö1Y)

Yapılan eğitimlerin tüm okul tarafından uygulanabilir ve sürdürülebilir olması çok önemli. Bir eğitim alındıktan sonra kısa bir süre uygulanıyor ve sonrasında devamı gelmiyorsa anlamını yitiriyor. (Ö4Ö)

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Bu çalışmada, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı resmi ve özel ilk ve ortaokullarda görev yapan yönetici ve öğretmenlerin mesleki gelişim ve OTMG modeline yönelik bakış açıları değerlendirilmiştir. Yönetici ve öğretmenler, kendileri için mesleki çalışmaların önemini değerlendirirken bilginin, teknolojinin ve zaman koşullarının sürekli değiştiği bir ortamda mesleki çalışmaları kendilerini geliştiren, yenileyen ve mesleki anlamda motive eden çalışmalar olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Bu sonuçlara bakılarak gerek resmi okullarda gerekse özel okullarda öğretmen ve yöneticilerin mesleki çalışmaları çok önemli olarak gördükleri söylenebilir. Öğretmenlerin mesleki gelişimleri üzerine yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir (Ifanti and Fotopoulou,2011; Uştı, Taş ve Sever, 2016).

Araştırmada elde edilen verilere göre, katılımcılar mesleki çalışmaların öğretmenlere

sürekli öğrenme yolu ile farklı öğretim yöntemlerini öğrenmesine, deneyimli ve yeni öğretmen arasındaki seviye farkının azalmasına, işbirlikçi öğrenme sağlanmasına ve öğretmenler arasında iletişimin gelişimine katkı sağladığına inandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bazı öğretmenler mesleki çalışmalardan elde ettikleri kazanımları öğrencilere aktarabileceklerini ve bu sayede öğrencilere daha faydalı olabileceklerini belirtmişlerdir. Bu noktada, mesleki çalışmaların öğretmenlerin bilgi becerilerinin artmasına ve öğrencilerin daha nitelikli öğrenim sağlamasına fayda sağladığını ortaya koyan çeşitli araştırmalar bulunmaktadır (Soner Mehmet Özdemir, 2016). Archibald, Cogshall, Croft and Goe (2011), mesleki çalışmaların yeni öğretim stratejilerinin öğrenilmesi ve öğretmenler arasında iş birliği fırsatları yaratması gibi katkılarının olduğunu ifade etmiştir. Rodríguez and McKay (2010) de benzer şekilde mesleki çalışmaların öğretmenler arasında iş birlikçi öğrenmeyi geliştirdiğini ifade etmişlerdir. Bu noktada mesleki çalışmaların etkililiği ile ilgili olarak, İlhan (2013), mesleki çalışmaların öğretmen gelişimini sağlamakla beraber öğrencilerin öğrenim gelişimlerine de katkı sağladığı ölçüde etkili olduğunu belirtmektedir. Diğer taraftan, Boydak Özcan, Polat ve Şener'in (2014) yaptıkları araştırma, ilgi ve ihtiyaçları karşılayamayan mesleki gelişim çalışmalarının öğretmenlerin çoğunluğu tarafından faydalı bulunmadığını ortaya koymaktadır.

Araştırma verilerine göre, yönetici ve öğretmenler OTMG çalışmalarını, okul merkezli, okul çalışanlarının iş birliği halinde yaptıkları ve okulda görev yapan herkesin mesleki gelişimin içinde olduğu mesleki çalışmalar olarak tanımlamışlardır. Abazoğlu'na (2014) göre, öğretmenler için düzenlenecek eğitimlerin planlanmasında merkezi yaklaşımdan vazgeçilerek yerel boyutta eğitim faaliyetleri düzenlenmelidir. Avidov-Ungar (2016) da araştırmasında, okul temelli mesleki çalışmaların geliştirilmesinde öğretmenlerin katılımının ve rolünün çok önemli olduğunu vurgulamaktadır. Böylelikle öğretmenlerin, mesleki çalışma içeriğinin seçimine dahil olabileceklerini ve okuldaki mesleki gelişim sürecine aktif katılımcıları olacağını belirtmektedir.

OTMG kapsamında yapılan mesleki gelişim çalışmalarının öğretmenlere katkısı incelendiğinde ihtiyaca uygun eğitimlerin verilmesi, öğretmenler arasında iş birliğinin artması, olumlu örgüt kültürünün oluşması ve alınan eğitimler ile öğrencilere daha faydalı olabileceği görüşleri ortaya çıkmıştır. Can'a (2019) göre, geleneksel hizmet içi eğitimlerinden farklı olarak öğretmenlerin iş birliği içinde çalışabilecekleri okul temelli mesleki çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Supovitz and Christman (2005), okullarda oluşturulan küçük toplulukların, öğretmenlerin uygulamalarını paylaşmasını kolaylaştıracağını ve onları sürekli öğretimsel gelişim için bir okul kültürü yaratmaya teşvik edeceğini, bu durumun da öğrenci öğrenimini geliştireceğini ifade etmişlerdir. OTMG kapsamında yapılan çalışmalarda, okul yöneticilerinin de kendilerini geliştirmeleri ve liderlik becerilerini etkin bir şekilde kullanmaları noktasında önemli bir kazanım sağlayacağı tespit edilmiştir. Postholm and Wæge (2016), yaptıkları araştırmada başarılı okul temelli mesleki gelişimin okul liderliğine bağlı olduğunu ve bu anlamda liderlerin öğretmenleri motive etmesi gerektiğini tespit etmişlerdir.

Levin and Fullan'a (2008) göre, mesleki gelişim süreçlerinin çoğu "yukarıdan aşağıya" bir yaklaşımla yönetilir, yani yukarıdan dayatılır ve dışarıdan personel tarafından gerçekleştirilir. Ancak, Austin and Harkins'in (2008) de belirttiği gibi, OTMG programı, "bireysel öğrenmeden" "örgütsel öğrenmeye" geçişi kolaylaştırma potansiyeline sahiptir. Bu şekilde örgütsel öğrenme okulda olumlu örgüt kültürünün oluşmasına sebep olmaktadır.

Söz konusu katkıların yanı sıra, katılımcılara göre, OTMG modelinin uygulanmasına ilişkin kişiden ya da modelin kendisinden kaynaklı zorluklar da bulunmaktadır. Katılımcıların istekli olmaması bu zorluklardan biridir. Sıcak ve Parmaksız (2016) da araştırmalarında, öğretmenlerin mesleki çalışmaları ilgilerini çekmediği için katılımı isteksiz davrandıkları sonucuna ulaşmışlardır. Diğer zorluklar olarak, eğitimi verecek kişilerin donanımlı olmaması, eğitimlerin zorunlu olması ve eğitimlerin sürekli olması sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca bazı katılımcılar yapılan çalışmaların kâğıt üzerinde kaldığını ve pratiğe dökülmediğini ifade etmiştir. Demirkol'un (2004) araştırmasına göre, okul temelli mesleki çalışmaların uygulanmasındaki en önemli zorluklar ise öğretmenlerin çalışmalara ilgi göstermemesi ve öğretmenlerin zaman konusunda yaşadığı zorluklardır.

Araştırma sonuçlarına göre son olarak etkili bir OTMG modelinin nasıl olması gerektiğine ilişkin katılımcıların önerileri incelendiğinde eğitim konusunun ihtiyaçlar doğrultusunda belirlenmesi, eğitimcilerin donanımlı olması, eğitimlerin tüm okul tarafından uygulanabilir olması sonuçlarına ulaşılmıştır. Elçiçek ve Yaşar (2016) araştırmalarında, mesleki çalışmaların düzenlenmesi sürecinde öğretmenlerin önerilerinin dikkate alınması gerektiğini belirtmişlerdir. Benzer şekilde Özer (2008) de çalışmasında, öğretmenlerin mesleki çalışmaların belirlenmesinde bilimsel sürecin yeteri kadar uygulanmadığını ifade etmiştir.

Sonuç olarak, okul yönetici ve öğretmenlerinin mesleki gelişim ve OTMG ile ilgili görüşleri katılımcıların mesleki gelişimi gerekli, OTMG'yi de bu kapsamda etkili bir model olarak gördüklerini ortaya koymuştur. Ancak OTMG modelinin etkili bir şekilde uygulanabilmesi için zorlukları ortadan kaldıracak şekilde uygulamalara yer verilmesi önemlidir. Bu kapsamda katılımcılardan da gelen öneriler ve araştırma verileri doğrultusunda uygulayıcı ve araştırmacılara aşağıdaki öneriler sunulabilir:

1. Yapılacak mesleki çalışmalar, bölgenin ve öğretmenlerin ihtiyaçlarına göre düzenlenmelidir. Millî Eğitim Bakanlığı açılacak mesleki çalışmaların belirlenmesine rehberlik etmesi bakımından, zaman zaman anketler yolu ile öğretmen ve yöneticilerin görüşlerini almaktadır. Fakat alınan bu görüşlerin yeterli olmadığı görülmektedir. Örneğin Suriyeli öğrencilerin uyumu ya da dezavantajlı öğrenciler kapsamında yapılan "kapsayıcı" eğitim seminerlerinde tüm okulların eğitim alması sağlanmıştır. Burada eğitimin niteliğinden çok okul ihtiyaçlarının ön plana çıkması gerekmektedir. A okulunda çok fazla sayıda Suriyeli öğrenci varken ve B okulunda az ya da hiç Suriyeli öğrencinin bulunmadığı bir durumda tüm okullara verilen kapsayıcı mesleki eğitimin faydası tartışılmalıdır.
2. Okul temelli mesleki çalışmalar için öğretmenler ve yöneticilerin dışında okulun diğer paydaşları olan öğrencilerin ve velilerin de görüşleri dikkate alınmalıdır.
3. Okullarda yapılacak mesleki çalışmalar öğretmenlerin ilgisini çekecek nitelikte ve öğretmen ve yöneticilerin geniş katılımı ile olacak şekilde tasarlanmalıdır.
4. Yapılacak okul temelli mesleki çalışmalar kâğıt üzerinde olmaktan çok, öğretmenlerin bizzat çalışmanın içinde yer alabileceği ve interaktif bir şekilde tasarlanmalıdır.

5. Okullarda yapılacak mesleki çalışmalarda eğitimi verecek kişinin öncelikle okul içinden olması, bu şart sağlanamıyorsa okul dışından eğitimi verecek kişinin gerekli donanımına sahip kişilerden seçilmesi sağlanmalıdır.
6. Yapılacak mesleki çalışmaları teşvik amacıyla MEB, atama ve yer değiştirme yönetmeliğinde belirlenen mesleki çalışmalara katılan eğitimcilere ek hizmet puanlaması getirilmelidir.
7. Okul temelli mesleki çalışmaların okullarda etkin bir şekilde yürütülmesi için çalışmalarda kullanılmak üzere yazılı ve dijital kaynakların tasarlanmasına, geliştirilmesine ağırlık verilmelidir. Tasarlanacak kaynaklar güncel olmalıdır.
8. Özel okullarda yapılan mesleki çalışmalarda ise, çok fazla mesleki çalışma yapılmasından ziyade daha az sayıda fakat nitelikli mesleki çalışmalar öne çıkarılmalıdır.
9. Öğretmenlerin mesleki gelişim ihtiyaçları benzerlik gösteren resmi ve özel okullar, açılacak okul temelli mesleki çalışmalarda iş birliğine gidebilir. Bu konuda imkânları fazla olan özel okullar devlet okullarına hamilik yapabilir.
10. Araştırmacılar, sonraki çalışmalarda özel ve devlet okulu katılımını arttırarak daha genellenebilir sonuçlar elde etmek amacıyla nicel bir araştırma yapabilir.
11. OTMG uygulamalarının gerçekleştirildiği okullarda, işleyişi açık ve detaylı bir şekilde ortaya koyacak durum çalışması yapılabilir.
12. Deneysel bir çalışma ile OTMG modeli uygulanıp öğrenci, öğretmen ve okul üzerindeki etkileri incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Abazaoğlu, İ. (2014). Dünyada öğretmen yetiştirme programları ve öğretmenlere yönelik mesleki gelişim uygulamaları. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(5), 1-46.
- Altun, A. ve Gök, B. (2010). Determining in-service training programs' characteristics given to teachers by conjoint analysis. *Procedia-Social and behavioral sciences*, 2(2), 1709-1714.
- Archibald, S., Cogshall, J. G., Croft, A. and Goe, L. (2011). High-Quality Professional Development for All Teachers: Effectively Allocating Resources. Research & Policy Brief. *National Comprehensive Center for Teacher Quality*. <http://www.gtlcenter.org/sites/default/files/docs/HighQualityProfessionalDevelopment.pdf> (Erişim Tarihi: 05.01.2021)
- Austin, M. S. and Harkins, D. A. (2008). Assessing change: can organizational learning "work" for schools? *The Learning Organization*, 15(2), 105-125.
- Avidov-Ungar, O. (2016). School-based professional development as an organizational learning mechanism: The significance of teachers' involvement. *International Journal of Educational Reform*, 25(1), 16-37.
- Berg, B. L. (2004). Methods for the social sciences. *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. Boston: Pearson Education.

- Boydak Özan, M., Polat, H. ve Şener, G. (2014). Sınıf öğretmenlerinin mesleki gelişim eğitimlerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(20), 167-180.
- Bredeson, P. V. (2000). The school principal's role in teacher professional development. *Journal of in-service education*, 26(2), 385-401.
- Britten, N. (1995). Qualitative research: qualitative interviews in medical research. *Bmj*, 311(6999), 251-253.
- Bümen, N. T., Ateş, A., Çakar, E., Ural, G. ve Acar, V. (2012). Türkiye bağlamında öğretmenlerin mesleki gelişimi: Sorunlar ve öneriler. *Milli Eğitim Dergisi*, 41(194), 31-50.
- Can, E. (2019). Öğretmenlerin meslekî gelişimleri: Engeller ve öneriler. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 1618-1650.
- Carr, M., McGee, C., Jones, A., McKinley, E., Bell, B., Barr, H. and Simpson, T. (2005). The effects of curricula and assessment on pedagogical approaches and on educational outcomes.
- Cohen, D. and Crabtree, B. (2006). Qualitative research guidelines project. <http://www.qualres.org/HomeMaxi-3803.html> (Erişim Tarihi: 07.01.2021)
- Creswell, J. W. (2015). *30 essential skills for the qualitative researcher*. Sage Publications.
- Darling-Hammond, L., Hyler, M. E. and Gardner, M. (2017). Effective teacher professional development. *Learning Policy Institute*.
- Demirkol, M. (2004). İlköğretim okullarında öğretmenlere yönelik okul-temelli hizmet içi eğitim etkinliklerinin değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(188), 158-173.
- Elçiçek, Z. ve Yaşar, M. (2016). Türkiye'de ve Dünya'da öğretmenlerin meslekî gelişimi. *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(9), 12-19.
- Glynn, M. T. (2015). Exploring the efficacy of school-based professional development.
- Griffin, G. A. (1983). Introduction: The work of staff development. *Staff development, eighty-second yearbook of the National Society for the Study of Education*, 48-55.
- Guskey, T. R. (1986). Staff development and the process of teacher change. *Educational researcher*, 15(5), 5-12.
- Guskey, T.R. and Huberman, M. (Eds.), 1995. *Professional Development in Education: New Paradigms and Practices*. New York: Teachers College Press.
- İlğan, A. (2013). Öğretmenler için etkili mesleki gelişim faaliyetleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(ÖYGE Özel Sayısı), 41-56.
- Ifanti, A. A. and Fotopoulou, V. S. (2011). Teachers' Perceptions of Professionalism and Professional Development: A Case Study in Greece. *World Journal of Education*, 1(1), 40-51.
- Kaya, S. ve Kartallıoğlu, S. (2010). Okul temelli mesleki gelişim modeline yönelik koordinatör görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 115-130.
- Kösterelioğlu, İ. ve Kösterelioğlu, M. A. (2008). Okul temelli mesleki gelişim çalışmalarının,

- okullarda öğrenen örgüt kültürü oluşturmaya katkısı. *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, 10(2), 243-255.
- Levin, B. and Fullan, M. (2008). Learning about system renewal. *Journal of Educational Management, Administration and Leadership*, 36(2), 289-303.
- Macfarlane, E. (2016). *Who Cares About Education?* New Generation Publishing.
- Madalińska-Michalak, J. (2019). School-Based Professional Development Programs for Beginning Teachers. In *Oxford Research Encyclopedia of Education*.
- MEB, (2007). Okul temelli mesleki gelişim kılavuzu; Okul yöneticisi ve öğretmenler için mesleki gelişim kılavuzu. *Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü. Ankara: Milli Eğitim Basımevi*.
- MEB, (2014).19. Milli eğitim şurası kararları.
http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_12/10095332_19_sura.pdf (Erişim Tarihi: 04.01.2021)
- Özdemir, S. M. (2013). Exploring the Turkish teachers' professional development experiences and their needs for professional development. *Mevlâna International Journal of Education (MIJE)*, 3(4), 250-264.
- Özdemir, S. M. (2016). Öğretmen niteliğinin bir göstergesi olarak sürekli mesleki gelişim. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 233-244.
- Özdemir, T. Y. (2016). Personnel Development Practices in Turkish Education System. *Journal of Education and Practice*, 7(15), 21-24.
- Özer, B. (2008). Öğretmenlerin Mesleki Gelişimi. A. Hakan (Ed.), *Öğretmenlik Meslek Bilgisi Alanındaki Gelişmeler*, 195-216, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods*. SAGE Publications, inc.
- Postholm, M. B. and Wæge, K. (2016). Teachers' learning in school-based development. *Educational Research*, 58(1), 24-38.
- Qi, J. (2012). *The role of Chinese Normal Universities in the professional development of teachers*. University of Toronto (Canada).
- Rodríguez, A. G. and McKay, S. (2010). Professional Development for Experienced Teachers Working with Adult English Language Learners. CAELA Network Brief. *Center for Adult English Language Acquisition*.
- Sıcak, A. ve Parmaksız, R. Ş. (2016). İlköğretim kurumlarındaki mesleki çalışmaların etkililiğinin değerlendirilmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1),17-33.
- Supovitz, J. A. ve Christman, J. B. (2005). Small learning communities that actually learn: Lessons for school leaders. *Phi Delta Kappan*, 86(9), 649-651.
- Uçar, R. ve İpek, C. (2006). İlköğretim okullarında görev yapan yönetici ve öğretmenlerin MEB hizmet içi eğitim uygulamalarına ilişkin görüşleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 34-53.

- Uştu, H., Taş, A. ve Sever, B. (2016). Öğretmenlerin Mesleki Gelişime Yönelik Algılarına İlişkin Nitel Bir Araştırma. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi*, 4(1),82-106.
- Yalçınkaya, H., Mete, F. ve Albuz, S. A. (2013). The Effect of the OTMG Model on School Culture (Example of Hatay City). *Journal of Teacher Education and Educators*, 2(2), 289-316.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin yayıncılık.
- Yüksel, İ. ve Adıgüzel, A. (2012). Öğretmenlerin okul temelli mesleki gelişim modeline ilişkin görüşlerinin çeşitli değişkenlere göre değerlendirilmesi. *Mukaddime*, (6), 117-134.

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Assist. Prof. Dr. Doğan YÜCEL
International Burch University,
Oriental Philology
dyucel58@gmail.com

MAKEDONCADAKİ TÜRKİZMLER
ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR:
ÇERÇEVE, DEĞERLENDİRME VE
KAYNAKÇA DENEMESİ

TURKISM STUDIES CONDUCTED IN THE
MACEDONIAN LANGUAGE: FRAMEWORK,
EVALUATION AND BIBLIOGRAPHY

Geliş / Submitted / Отправлено: 04.02.2021

Kabul / Accepted / Принимать: 10.03.2021

Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Yücel, D. (2021). Makedoncadaki Türkizmler Üzerine Yapılan Çalışmalara Bir Çerçeve, Değerlendirme ve Kaynakça Denemesi. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 182-213.

Yücel, D. (2021). A Framework, Evaluation and Bibliography on Turkism Studies Conducted in The Macedonian Language. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 182-213.

10.29228/kesit.49221

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

MAKEDONCADAKİ TÜRKİZMLER ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR: ÇERÇEVE, DEĞERLENDİRME VE KAYNAKÇA DENEMESİ

TURKISM STUDIES CONDUCTED IN THE MACEDONIAN LANGUAGE:
FRAMEWORK, EVALUATION AND BIBLIOGRAPHY

Dr. Doğan YÜCEL

Öz: Güney Slav dillerininm Doğu koluna mensup Makedonca, XIV-XIX. yüzyıllar arasında yaklaşık 500 yıl Türkçe ile -Türkçenin "üst dil" olduğu- bir etkileşim içerisinde bulunmuştur. Makedonya, Balkanların en küçük kara parçalarından birisidir. Ana dili Makedonca olan konuşur sayısı da oldukça sınırlıdır. Ayrıca Makedonya Osmanlıdan en son ayrılan Balkan dilidir. Bu gibi sebeplerle Makedoncadaki Türkizmler konusu diğer Balkan dillerine göre daha geç başlamıştır. Makedoncadaki Türkçe kelime ve unsurlara dair bir asra yakın süredir araştırmacılar birçok telif ortaya koymuşlardır. Bu çalışmalarını yapan araştırmacıların milliyeti, eserlerin makale ve tebliğ gibi türleri, teliflerin vücuda getirildiği diller açısından miktarları bütüncül bir bakış açısıyla verilmiş ve kıyaslamaları yapılmıştır. Makedoncaya Türkizmlerin geçiş âmilleri ile Türkizmlerin derleme kaynaklarına dair 70 ve bizatihi Makedoncadaki Türkizmlere matuf 241 adet olmak üzere toplam 311 eser bu derlemede yer almaktadır. Kaynakça, dijital makale ve tez sitelerinin veri tabanları ve basılı eserlerin kaynakçalarının taranması ile hazırlanmıştır. Anılan bu çalışmalara dört kademeli, 55 alt başlıklı bir çerçeve çizilmeye çalışılmış ve sonunda tablolar hâlinde tasnifleri yapılmıştır: tespit, tasnif, tahlil, ihya. Derleme sonucunda; Makedon ve Türk müelliflerin en fazla eseri kaleme aldıkları, Makedonya ve Türkiye'nin en çok telifin yapıldığı ülkeler olduğu gibi sonuçlara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Makedon dili, Türkizmler, Balkan dilleri, Türkizmler kaynakçası.

Abstract: Macedonian belonging to the Eastern branch of the Southern Slavic languages, interacted with Turkish for about 500 years between the 14th and 19th centuries, in which Turkish was the "superstratum." Macedonia is one of the smallest land parts of the Balkans. The number of native speakers is quite limited. Also, Macedonia is the last independent Balkan language to leave the Ottoman. For these reasons, the issue of Turkisms in Macedonian started later compare to other Balkan languages. For nearly a century on Turkish words and elements in Macedonian, researchers have published many studies. The nationalities of the researchers who wrote these works, the types of the studies such

as thesis, articles or conference papers, and quantities in terms of the languages in which the studies have been written, were given in this article with a holistic view in comparison tables. A total of 311 works, 70 of which are on borrowing factors and sources, besides 241 directly on Turkism studies, are listed in this study. These works were tried to put in a frame with 55 subtitles in four stages, and eventually, their classifications were made in tables: identification, classification, analysis, reclamation. As a result of the compilation, Macedonian and Turkish authors of most of the articles they penned, Macedonia and Turkey have concluded that most countries do work.

Key words: Macedonian language, Turkisms, Balkan languages, Turkisms bibliography.

GİRİŞ

Balkanların Güney kısmında meskûn Makedonlar Slav dillerinin Güney grubunun Doğu kısmına dâhil bir dil konuşmaktadırlar. Türklerin Balkanlardaki son hâkimiyeti miladî XIV-XX. yüzyıllar arasındaki Osmanlı devridir. Makedonca, Osmanlı devletinin 500 yılı aşkın süren hâkimiyetinde “üst dil” olan Türkçenin tesirinde kalmıştır. Osmanlının Makedonya’dan çekilmesiyle Makedonlar kendi devletlerini kurmuşlardır.

Makedonya, Balkanların hem nüfus hem de toprak bakımından küçük parçalarından biridir. Aynı zamanda Osmanlıdan Balkanlarda en son ayrılan Balkan dilidir. Bu kabil sebeplerle Makedoncadaki Türkizmlerin araştırmaları diğer Balkan dillerine göre daha geç başlamıştır. Makedonya takriben Osmanlıdan Sırbistan’a göre 45; Romanya, Bulgaristan ve Bosna’ya göre 35; Yunanistan’a göre ise 90 yıl sonra ayrılmıştır. Makedonya, Osmanlı ve sonrasında Türkçe, Makedonca ve Arnavutça konuşurların sayıca birbirlerine yakın miktarda olduğu bir coğrafya olmuştur. Bu gibi nedenlerle Makedon dilinin standartlaşması ve içindeki aslî ve naklî unsurlarının tedkiki diğer Balkan dillerine nazaran çok daha geç başlamıştır.

Türkçenin Balkanlarda “üst dil” olduğu bu 500 yıllık dönemden kalan Türkçe dil mirası üzerine epeyce çalışma yapılmıştır. Balkan dillerindeki Türkizmler üzerine dil sayısı bakımından ilk bütüncül çalışma Franz Miklošić’in 1884-1890 seneleri arasında Viyana’da Kraliyet İlimler Akademisi Filoloji-Tarih mecmuasında tefrika ettiği *Die Türkischen Elemente in der Südosteuropaischen Sprachen (Griechisch, Albanisch, Rumunisch, Bulgarisch, Serbisch, Kleinrussisch, Grossrussisch, Polnisch)* (Güneydoğu Avrupa dillerinde Türkçe unsurlar (Yunanca, Arnavutça, Rumence, Bulgarca, Sırpça, Rusça, Lehçe) eseridir. Çalışmada Makedonca mevcut değildir. Karl Lokotsch’un 1927’de neşrettiği *Etymologisches Wörterbuch Der Europäischen Wörter Orientalischen Ursprungs* (Avrupa Dillerindeki Oryantal Kökenli Kelimelerin Etimolojik Sözlüğü)’nde de Makedonca yer almaz. Bölgedeki ilk Türk kültür ve medeniyeti çalışmaları *Речник косовско-метохиског дијалекта I* (Kosova-Metohisk lehçesi Sözlüğü I)’nin ve daha birçok çalışmanın da müellifi olan Glisa Elezoviç tarafından 1931’de yazılan ve Üsküp’te yayımladığı *О именима и пореклу старијих муслиманских породица у Скопљу* (Üsküp’teki Eski Müslüman Ailelerin İsimleri ve Kökenleri Üzerine) adlı çalışmadır. Makedoncadaki Türkizmler üzerine ilk ciddi çalışma ise Yahya Kemal’in de akrabası olan Olivera Yaşar Nasteva’nın 1962 yılında bir doktora tezi olarak kaleme aldığı “Турските лексички елементи во македонскиот јазик” (Makedon Dilindeki Türkçe Dil Unsurları) eseridir. Ancak bu kıymetli eserin basımı 2001’de tezin yazımından yaklaşık 40 yıl sonrasında vaki olmuştur. 2015 yılında Xhanari *Balkan Dillerindeki Ortak Türkiz-*

malar Sözlüğü adlı eserinde sekiz Balkan dili arasına Makedoncayı da dahil etmiştir. Karaağaç da *Türkçe Verintiler Sözlüğü* eserinde (2008) Makedoncayı geniş ölçüde Nasteva'dan istifade ederek sözlüğüne eklemiştir.

Makedoncadaki Türkizmler üzerine yapılan çalışmaları tarihî süreç içerisinde bazı dönemlere ayırmak gereklidir: 1. Dönem: 1912-1962 Nasteva'nın çalışmasına kadar olan dönem. 2.Dönem: 1962'den 1991'e kadar olan Komünizm dönemi ve 3. Dönem: 1991-2020 Yugoslavya'nın Dağılmasından sonraki dönem olarak üçe ayırabiliriz. Çalışmaların sayıca miktarlarına bakılırsa içinde bulunduğumuz komünizm sonrası dönem en fazla çalışmanın telif edildiği zaman dilimidir. Son dönemde Makedoncadaki Türkizmler üzerine yapılan araştırmalar çoğalmış ve konuya ilgi artmıştır. Yeni çalışmalar yapacak araştırmacılara günümüze kadar yapılan çalışmaları bir çerçeve hâlinde vermenin biraz da olsa işlerini kolaylaştıracağı hedefiyle bu kaynakça hazırlanmıştır. Çerçevenin esası dört basamaklı bir yöntemle belirlenmeye çalışılmıştır: tespit, tasnif, tahlil, ihyâ.

1.1. Türkizm Çalışmalarının Tarihî Dönemleri ve Kaynakça Çalışmaları

Dillerarası ilişkiler açısından bakıldığında Türkçeden Makedoncaya hem kelime ve dil unsurları hem de dil kalıntıları geçmiştir. Türkçenin Alıntılar Sözlüğü'nde Makedoncaya 1749 kelime geçtiğini ancak Makedoncadan Türkçeye hiç kelime geçmediği gösterilmektedir (Karaağaç, 2014, s. 129). Bu derlemede de her üç alıntı çeşidine dair çalışmalar listelenmiştir. Oytun Altun'un *Diller Arası Alışveriş* dil ilişkilerine dair bir çerçeve çizmektedir (Oytun Altun, 2012). Yazılan bir diğer makalede de olduğu şekliyle Makedonca Türkçeyi etkileyen Batı dilleri arasında yoktur (Uysal, 2020). Ayrıca Bibliyografya çalışmalarının niteliği ve Türkiye'deki tarihçesine dair Uysal ve Demir'in (2020) ilgili eserine bakılabilir.

Makedoncadaki Türkizm çalışmalarına dair doğrudan veya dolaylı bazı kaynakça çalışmaları yapılmıştır. Kutlar'ın 1995'te kaleme aldığı "Balkan Dillerindeki Türkçe Kültür Kelimeleri" isimli yüksek lisans tezinin sonuna ilave olarak "Konu İle İlgili Çalışmalar Bibliyografyası" eklemiştir. Bu ekte Kutlar, Balkan dillerine ilaveten Rusça, Macarca, Lehçe gibi Batı dillerini de eklemiştir (627-653). 1999'da Kutlar, *Balkan Ülkelerindeki Türkçe Alıntılar ve Sözlükler Üzerine Kısa Kaynakça* adlı makalesinde Rusça ve Macarca da dâhil olmak üzere 140 çalışmayı listelemiştir. Kutlar'ın bu çalışmasında sadece beş kaynak bizzat Makedoncaya dairdir. Uzun ve Özek ise 2019'da *Balkanlarla İlgili Türkiye'de Yapılmış Çalışmalar I* adlı makalelerinde Türkiye'de Balkanlar üzerine kaleme alınan 520 makale ve bildiriye Balkan ülkelerine ve konu (dil bilgisi, metin, sözlük, diğer) başlıklarına göre tasnif etmişlerdir. Uzun ve Özek'in adı geçen makalesinde Makedonya başlığı altında 70, konumuza dair ise 10 çalışma yer almaktadır. Uzun'un 2019'da yine aynı isimle yayınladığı II. makalesinde ise Balkanlar üzerine yapılan yüksek lisans ve doktora tezleriyle müstakil kitapları yine Balkan ülkelerine ve aynı konu başlıklarına göre bir liste hâlinde vermiştir. Uzun'un telifinde ise 398 eser yer almakta, Makedonya başlığı altındaki 39 çalışma listelenmekte ve makalede verilen 3 kaynakça konumuzun kapsamına girmektedir.

1.2. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi, Verilerin Toplanması ve Tasnifi

Bu derleme Makedoncadaki Türkizmler üzerine yapılan araştırmaların çoğaldığı ve ilginin arttığı bu dönemde yeni araştırmalar yapacak araştırmacılara günümüze kadar yapılanları bir çerçeve hâlinde vermenin kaynakça taramalarını kolaylaştıracağı hedefiyle bu kaynakça hazırlanmıştır.

Kaynakçadaki bazı çalışmalar birden fazla başlık altında değerlendirilebilecek niteliktedirler. Bu durumda olan eserler değerlendirilirken en öne çıkan yönleriyle ele alınmışlardır. Mesela; Nasteva'nın *Makedoncadaki Oryantalizmler* eseri gibi. Bu çalışma içerisinde Türkizmlerin fonetik, etimolojik tahlillerini de barındırmakla birlikte eserin en öne çıkan yönü geniş kapsamlı bir Türkizmler derlemesi olmasıdır. Bazıları ise tespit edilen konu başlıklarının altına içerdikleri ikinci veya üçüncü yönleriyle yerleştirilmişlerdir. Kaynakçada verilen kimi eserlerin başlıkları bütün içeriklerini verirken kimilerinde ise genel ifadeler kullanılmıştır. Ayrıca birden fazla müellifin olduğu teliflerde eser-müellif sayılarının denk gelmesi adına ilk isimlerine göre değerlendirilmişlerdir. Heyet çalışması olan eserler yayım yeri ve diline göre tasnif edilmiştir. Kaynakçada istifade olunan dijital kaynaklar, ödünclemelerde etkin faktörler ve alt başlıklar bu makalenin yazarının diğer Balkan dilleri üzerine de hazırladığı kaynakça çalışmalarıyla yöntem birliği açısından paralel şekilde hazırlanmıştır.

1.3. Çerçevenin Hazırlanmasında Faydalanılan Kaynaklar

Makedoncadaki Türkizmler üzerine yapılan çalışmalar derlenirken;

Karadağ: www.nbcg-digitalnabibliografija.me Karadağ dijital kitap ve makale arşivi.

Hırvatistan: dizbi.hazu.hr HAZU Hırvat İlim ve Sanat Akademisi Dijital Kitap ve makale Arşivi, HRCAK Slavistik dijital makale arşivi, CROSBİ Hırvat İlmî Kaynak arşivi, katalog.kgz.hr Hırvatistan Merkez Kütüphane arşivi, *Knjižnica* Zagreb üniversitesi Filoloji Fakültesi tez ve makale arşivi, Croatian Encyclopedia I-XI (Hırvatistan Ansiklopedisi I-XI) dijital ansiklopedisi, skupni.nsk.hr/ Hırvat Milli Koleksiyonu Kataloğu, RUNIOS Osijek Josip Juri Üniversitesi Dijital Kaynağı. JAZU Yugoslav İlimler Akademisi kütüphane arşivi.

Almanya: slavistik-portal.de Almanya Slavistik Protalı, uol.de Oldenburg üniversitesi Slavistik Enstitüsü dijital arşivi, Karlsruhe Üniversitesi dijital kataloğu. Berlin Millî kütüphanesi dijital tez arşivi ve kütüphane kataloğu,

Macaristan: Macar İlimler Akademisi *Acta Orientalica* (Şarkiyat Mecmuası) Dergisinin 60 yıllık arşivi, akademiai.com Macaristan ilmi dergiler makale arşivi,

Makedonya: MANU Makedon İlimler Akademisi Makedonski Jazik (Lisan) dergisinin 60 yıllık arşivi, www.promacedonia.org/,

Sırbistan: dais.sanu.ac.rs Sırp İlim ve Sanat Akademisi SANU (SASA) makale ve tez arşivi, elibrary.matf.bg.ac.rs/ Belgrad üniversitesi Fen Fakültesi dijital kitap ve makale arşivi,

SCINDEKS Sırbistan dijital makale dizini,

Bulgaristan: BAN Bulgar İlimler Akademisi dijital makale ve tez arşivi, naum.slav.uni-sofia.bg/ Sofya üniversitesi Edebiyat fakültesi dijital arşivi. SCRIPTA BULGARICA. Digi-

tal Library of Medieval Bulgarian Literature.

Avusturya: Avusturya Kraliyet İlimler Akademisi tez bankası ve makale arşivi,

Bosna-Hersek: ANU Bosna-Hersek İlim ve Sanat Akademisi makale arşivi, Saraybosna Gazi Husrev Bey Kütüphanesi el yazması katalogları ve kütüphane kataloğu, izj.unsa.ba/ Saraybosna Üniversitesi dijital makale ve kitap arşivi, www.ff-eizdavastvo.ba Saraybosna Üniversitesi Filoloji Fakültesi Dijital yayınları, Tuzla, Zenica, Mostar Filoloji Fakülteleri Tez arşivleri,

Romanya: Romen İlimler akademisi el yazması katalogları, Diacronia Romen dijital makale arşivi,

Slovenya: cobiss.si. Müşterek Dijital Kaynak Sistem ve Hizmetleri. www.dlib.si/ Digitalna knjižnica Slovenije Slovenya Dijital Kütüphanesi. revije.ff.uni-lj.si/ Ljubljana Filoloji Fakültesi dijital kütüphanesi,

Çekya: Slovansky ústav SLU Çekya dijital kütüphane ve makale arşivi,

İtalya: Ricerche Slavistiche, Roma Üniversitesi Slavistik Dergisi ve Kürsüsü dijital makale arşivi

Rusya: www.orientalstudies.ru/ Sen Petersburg Oryantalizm Kürsüsü dijital kaynağı ve dergi arşivi.

webirbis.spsl.nsc.ru/, elibrary.ru Rusça dijital kitap ve makale arşivi, www.dissercat.com Dijital Tez bankası,

Türkiye: Dergipark TÜBİTAK makale arşivi, Çukurova ve Gazi Üniversiteleri dijital Türkoloji arşivleri, Sobiad, TR Dizin Dijital tez ve Makale katalogları, YÖK Tez bankası,

Yunanistan: Selanik Üniversitesi Dijital kütüphane arşivi, Yunan millî kütüphanesi dijital kataloğu,

Fransa: www.sudoc.abes.fr/ Fransız Toplu Dijital Kütüphane Kayıt Kataloğu. persee.fr Fransız Milli Eğitim Bakanlığı açık dijital makale arşivi,

İngiltere: ORA Oxford Üniversitesi makale araştırma arşivi,

ABD: Michigan Üniversitesi dijital kütüphanesi, OPAC Amerikan Tez Hazinesi dijital kataloğu, JSTOR 7000 dergilik dijital makale paylaşım sitesi,

Kanada: Toronto üniversitesi dijital eski eserler kütüphanesi, Orta ve Doğu Avrupa Dijital Kütüphanesi CEEOL, wiki.lingvoforum.net/ Rusya. academia.edu dijital tebliğ/makale paylaşım sitesi, scribd.com dijital tebliğ/makale paylaşım sitesi, hathitrust.org dijital kütüphane, archive.org dijital kütüphane, researchgate.net dijital tebliğ/makale paylaşım sitesi. googlescholar dijital tebliğ/makale paylaşım sitesi gibi dijital kaynaklarla ilaveten 70 kadar çalışmanın da kaynağı taranmıştır.

Bulgu ve Yorumlar

2.1. Türkizmlerin Balkan Dillerince Ödünçlenmesinde Müessir Âmiller

Türkizmlerin Sırp-Hırvat diline ödünçlenme sebepleri değerlendirilirken Škaljić üç madde üzerinde durur; Türklerin Balkanlara yeni bir idarî ve siyâsî sistemle gelmeleri, Şark/

İslâm kültürünü getirmeleri ile Osmanlı mektep ve medreselerinde alınan talim (1966, s. 13). Ortak bir çerçeve çizebilmek gayesiyle bu üç maddeden yola çıkarak Sırp-Hırvat-Boşnak dilindeki Türkizmler üzerine yapılan bu değerlendirmeler diğer Balkan dilleri (Makedon dili de dâhil olmak üzere) için de esas alınmıştır. Ancak Sırp-Hırvat-Boşnak dilindeki bazı maddeler Makedon dilindeki Türkizmlerin ödünçlenme sürecinde farklılıklar gösterebilmektedir. Bu durum çalışmaların dağılımından da anlaşılabilir.

1.1. İdarî ve siyâsî nizam: 1.2.1. İdareci sınıfla temas, 1.2.2. Ticaret, matbuat hayatı.

1.2. Şark-İslam kültürü: 1.2.1. Tekke-zaviyeler, 1.2.2. İslâmiyet 1.2.3. Türk halk folkloru.

1.3. Medrese-enderun eğitimi: 1.3.1. El hamiyado edebiyatı, 1.3.2. Divan edebiyatı. 1.3.3. Âşık edebiyatı. 1.3.4. Osmanlı mektep-medrese eğitimi.

Bu dokuz başlıkta yer alan kaynakların Türkizmlerin derlenmesine kaynaklık etmeleri konu ve muhtevaları açısındandır. Mesela; Makedonya kültüründe Türk izleri, eski Üsküp'te yer isimleri, Kosova'da birkaç dilli şiirler, Müslüman şahıs isimleri vb. Bu noktada doğrudan Türkizm çalışması sayılabilmeleri için *Makedon dilindeki Türkçe ekler*, *Makedoncadaki Türkçe Kalıntılar* vb. konu olarak sadece Makedoncadaki Türkizmlere mahsus olmaları gereklidir. Ancak kaynak ve müessir âmiller noktasında bütün çalışma ve kaynaklar listeye alınmamıştır. Mümkün oldukça her konudan ana eserler veya örnek çalışmalar koyulmaya çalışılmıştır. Aksi takdirde belki binlerce çalışma daha listelenmiş olacaktı.

Türkizmlerin Balkan Dillerince Ödünçlenmesinde Müessir Âmiller

İdareci Sınıfla Temas

Çelik, N. (2010). *Balkans under Ottoman Rule*, (Osmanlı İdaresinde Balkanlar). Karadeniz Araştırmaları, 6(24), 1-27.

İnalçık, H. (2005). *Türkler ve Balkanlar. Bal-Tam Türklük Bilgisi*, 3, 20-21. Prizren.

Jelavich, B. (1983). *History of Balkans, Vol. 1: 18th and 19th Centuries*. (Balkan Tarihi 1. Cilt: 18. ve 19. Yüzyıl). Cambridge.

Melahat, H. (1998). Makedon Dram Eserlerinde

Скарић, В. (1936). *Балкан Под Турском Владоу*. (Türk Hâkimiyeti Altındaki Balkan-Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkez). Књига о Балкану, 1, Београд.

Vaillant, A (1953). *Les langues slaves meridionales et la conquête turque*, (Güney Slav dilleri Üsküplü Divan Şairleri. Türk Yurdu, Nisan. (10 ve Türk fetihleri). Byzantina Slavica Prague, 32, 54-57. (XIV)123-129.

Divan Edebiyatı

Delilbaşı, M. (2007). *Mustafa İsen, Varayım Gidem Urumeli'ne Türk Edebiyatı'nın Balkan Boyutu* No: 195.

İstanbul 2009, 205 s. (İçindekiler+Önsöz+ Makale-

Türk İzleri ve Türkler, Ankara.

Xhanari, L. ve Harri, U. (2015). *Osmanlı Devleti'nin Balkan halklarıyla beşyüz yıllık ortak Tarihinin Değerlendirilmesi ve Yeniden Yazılması Hususunda Yeni bir Vizyon*, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 2 (7), 42-64.

Матковски, А. (1986). *Новите институции односи што турците ги создадоа на Балканот во Македонија*, (Türklerin Makedonya'da Balkanlar Üzerine Şekillendirdiği yeni Müesseseler). Prilozi MANU, XVII (2), 47-67.

İsen, M. (1990). *Kültür Tarihimizde Üsküp ve Üsküplü Divan Şairleri*. Türk Yurdu, Nisan. (10 ve Türk fetihleri). Prague, 32, 54-57.

Yörür, A. (2018). *Latîfi Tezkiresi'nde Balkanlar ve Balkan Şairleri* (ss. 23-30). Balkan Eğitim Araştırmaları, Tekirdağ: Trakya Üniversitesi Yayınları, 21, 259-263.

Yörür, A. (2018). *Latîfi Tezkiresi'nde Balkanlar ve Balkan Şairleri* (ss. 23-30). Balkan Eğitim Araştırmaları, Tekirdağ: Trakya Üniversitesi Yayınları, 21, 259-263.

- Ticaret, Matbuat** tut lingvističeskikh issledovanij; otvetstvennyj Clayer, N. (2004). *Le premier journal de langue* redaktor N. N. Kazanskij. St. Petersburg, 256-turque en caractères latins: Esas (Manastır/Bitola 265. 1911). (Latin Harfli İlk Türkçe Gazete). Turcica, Menges, K.H. (1983). Türkisches Sprachgut im 36, 253–264. Südslawischen. (Güney Slav dillerinde Türkçe),
- Türk Halk Folkloru, Dili ve Kültürü** Ziele und Wege der Balkanlinguistik. Berlin, Acaroğlu, T. (1982). *Balkan Halkbiliminde Türk* 132-146.
- Etkileri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı. Namicev, P. (2015) Историја на Artun, E. (2003). Osmanlının İlk Dönemlerinde архитектура, уметноста и урбанизмот 2. Türk ve Balkan Kültürlerinde Etkileşim. Folk- Namicev, P. (2017). Bedestens from Ottoman lor/Edebiyat, 1(33), 99-105. period: factors of influence implemented in Beldiceanu, N. (1991). L'influence ottomane sur contemporary city concept. (Osmanlı Dönemi la vie urbaine des Balkans et des principautés Bedestenleri: Çağdaş kent kavramında uygu- roumaines. (Balkanların kentsel yaşamı ve lamanın etki faktörleri). JPMNT, 5(1). 7-13. Rumen beylikleri üzerindeki Osmanlı etkisi). Namicev, P. (2017). Hans of the Ottoman pe- La culture urbaine des Balkans: XVe - XIXe rioid: An analysis of the spatial concept in func- siöcles. 23-29 tion of a modern tourist purpose. Journal of Birsel, H.; Özkaya-Duman, O. (2013). Ortak Process Management - New Technologies, In- Tarihi Balkan Kültürü İçinde Türkçenin Rolü ternational, 5 (4). 80-88. ve Balkan Türkçesinin Geleceğine Dair Orta Namicev, P. (2017). The role of the monuments Vadedi Bir Öngörü. (153-163). Uluslararası Dil from cultural heritage as a part of the turist ve Edebiyat Çalışmaları Konferansı "Balkan- offer: development of methodology. (Turizmi larda Türkçe" Hëna e Plotë "Beder" Universite- Çeşitlendirmenin bir parçası olarak kültürel si 14-16 Kasım 2013; 1. Cilt. Tiran/Arnavutluk. miras anıtlarının rolü: metodolojinin geliştiril- Friedman, V. (2006). Balkans as a linguistic mesi.). International scientific conference Chal- area. (Dil Sahası Olarak Balkanlar) Encyclope- lenges of tourism and business logistics in the dia of Language and Linguistics, 1, 657-672. 21st century, 24-25 Oct 2017, Gevgelija, Mace- donia. Oxford: Elsevier.
- Friedman, V. (2011). The Balkan Languages Namicev, P. Namiceva, E., (2016). The main and Balkan Linguistics, (Balkan Dilleri ve Bal- features of the urban house in Kriva Palanka kan Dil İncelemeleri) Annual Review of Anth- from the 19th century. (19. yüzyıldan kalma ropology, 40, 275-291. California, Palo Alto Kriva Palanka'daki kent evinin ana özellikleri.). Gökdağ, B. A. (2012). Balkanlar: Etnik Karma- Славишки зборник, 3(3), 127-144. şanın Dilsel Boyutları. Karadeniz Araştırmaları Namicev, P. & Namiceva, Dergisi, 32, 1-27. E. (2017). Construction characteristics of the Grifanova, A. (1992). Тюркские этносы traditional city house from 19th century in раннего средневековья в юговосточной Shtip. (İştıp'te 19. yüzyıldan kalma geleneksel Европе (K проблеме тюркских, şehir evinin inşaat özellikleri). Natural resour- заимствований, (Güneydoğu Avrupa'da erken ces and technologies, 11 (11), 139-145.
- Orta Çağ Türkleri etnik grupları (Türkçe Namicev, P. & Namiceva, E. (2016). Traditional Ödünçlemeler Meselesi üzerine) in: Studia architecture in Kriva Palanka and Kriva Palan- linguistica et balcanica, pamjati A.V. Desnickoj ka region from 19th and the early 20th cen- (1912-1992). Rossijskaja akademija nauk, Insti- tury. Project Report. Petar Namicev, Skopje.

- Namicev, P. & Namiceva, E. Medeniyeti. (Çev. Ali Aksu). Türk Dünyası (2017). Characteristics of the traditional town Araştırmaları, 1(1). 73-129.
- house in the 19th century: The bey house in Schubert, G. (1982). Türkçe oda ile Macarca Kumanovo. Patrimonium, MK Periodical for szoba'nın ve bunlarla ilgili ev kültürünün Bal-Cultural Heritage Monuments, Restoration, kan yarımadasında yayılması. IV. Milletlerarası Museums, 10 (15), 352-366. Türkoloji Kongresi.
- Roth, K. (1988). Wie, europäisch' ist Südosteu- **İslâmiyet**
- ropa? Zum Problem des kulturellen Wandels Танасковић, Д. (2008). Исламско у auf der Balkanhalbinsel. (Güneydoğu Avrupa књижевности и култури балканских народа, nasıl bir 'Avrupalı'? Balkan Yarımadası'nda (Balkan halklarının edebiyat ve kültüründe kültürel değişim Meselesi), Wandel der İslam). Летопис Матице српске, 482(4), 675-Volkskultur in Europa I. Münster, 220-221. 704. Novi Sad. oktobar 2008. (Balkan halkları-Schaller, W. H. (2014). Türkische Entlehnungen nın edebiyat ve kültüründe İslam). Tekstovi sa in den südosteuropäischen Sprachen – Linguis- projekta STAREL.
- tische und kulturhistorische Aspekte, (Güney- Namiceva, E. & Namicev, P. (2016). The influ- doğu Avrupa dillerinde Türkçe ödünçlemeler - ence of islamic architecture on traditional way Lisanî ve kültürel-tarihî yönler), Berlin: De of building residential houses from 19th cen- tury in Macedonia. (İslam mimarisinin Make-
- Selischev, A. (1925). Des traits linguistiques donya'da 19. yüzyıldan kalma geleneksel konut communs aux langues balkaniques: un balka- inşa etme Usulü üzerindeki etkisi). Journal of nisme ancien en bulgare, (Balkan dillerinde Natural Resources and Technology, 10, 121- ortak olan dil özellikleri: Bulgarca eski bir bal- 133.
- kanizm). Revues des etudes slaves, Paris.. 5 (1- Osmanen und Islam in Südosteuropa (Ed. by 2), 38-57. Lauer, Reinhard/Majer, Hans Georg). (2014).
- Soykan, A. & Sönmez, S. & Efe, R., Cürebal, İ. Abhandlungen der Akademie der Wissenschaft- (2016). Evliya Çelebi'ye Göre XVII.Yüzyılda ten zu Göttingen, 24, 1-8.
- Bosna Şehirlerinin Özellikleri (149-214). Coğra- fi, Tarihi ve Kültürel Mirasları Osmanlı Döne- **Kaynaklar**
- mi Balkan Şehirleri, Abidin Temizer-Zafer Gö- **Edebî Ürünler**
- len (Haz./Ed.) Cilt 1, Ankara: Gece Kitaplığı. Јашар-Настева, О. (1996). Монографија, 50 Ковалски, т. (1936). О балканским Турцима. години Филолошки факултет 1946-1996. (Balkan Türkleri Üzerine), Књига о Балкану, 1, (Monografi, Filoloji Fakültesinin 50 yılı). Београд. Универзитет Св. Кирил и Методиј, Скопје, 6.
- Хармут, М. (2013). Отоманската Архитектура Јашар-Настева, О. (2006). Монографија, 60 Во Македонија: Критички Осврт Кон години Филолошки факултет „Блаже Најважните Споменици Од Периодот Меѓу Конески, 1946-2006. (Monografi, Blaže Koneski Хv И Хix Век, (Makedonyadaki Osmanlı Mi- Filoloji Fakültesinin 60 yılı). Скопје: marisi: XV ve XIX Yüzyıllar Arası En Önemli Универзитет Св. Кирил и Методиј.
- Анитлара Eleştirel Bir Bakış). Македонија Конески, Б. (1965). Историја на Милениумски Културно - Историски Факти, македонскиот јасик. (Makedon Dili Tarihi). Том: 4, 2051-2091. Скопље.
- Kaleşi, H. (1979). XV. Asırdan XVII. Asrın Ni- Конески, Б. & Настева-Јашар, О. (1966). hayatine Kadar Yugoslav Topraklarında Şark Македонски текстови 10-20 век. (10-20. Yüzyıl

- Arası Makedonca metinler). Cojuz на Makedon Halk Folkloru друштвата за македонски јазик и Bajraktarević, F. (1962). Das Turkish-Islamische Kulturerbe Bei den Südslaven, Eckman Janos, Nemeth Armağanı, Ankara, 43-59.
- Bilguer, V. (1889). Macedonisch-türkische Wort- A. S. Recepoğlu, (2001). Dağılmış Yugoslavtersammlung. (Makedonca-Türkçe Kelime ya'da Nasreddin Hoca'ya ait fıkralar, Yedi Derlemesi). Schwerin. İklim, 81-83.
- Doğan Averbek, G. (2018). Dillerinden Biri Beljkašić, L. (1962). Orijentalni elementi u nošn-Türkçe Olan Manzum Sözlükler Üzerine Yapı- jama balkanskih Slovena, (Balkan Slavları Kıya- lan Çalışmalar Bibliyografyası. Divan Edebiyatı fetlerinde Şarkî Unsurlar). Etnološki pregled, Araştırmaları Dergisi, 21, 85-114. Beograd, 4, 98-103.
- Hafız, N. (1973). Yugoslavya'da yayımlanan Çetin, M. (2015). Whose is this song? Adlı Bel- Türkçe sözlük ve Türkçe konuşma kitapları. geselde "Kâtibim" Şarkısının Balkanlardaki İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edb. Dergisi, Serüveni. (487-498). 4. Uluslararası Dil Ve Ede- 21, 159-174. biyat Konferansı. Hëna e Plotë "Beder" Univer- Kahramanyol, M. (2002). Makedonya' daki sitesi. 1. Cilt. Tiran/Arnavutluk
- Türk ve Müslüman Toplumlarının Dilleri Ko- Fotić, A. (2011). The Introduction of Coffee And nusunda Karşılaştırmalı Sözlük (Türkçe Arna- Tobacco To The Mid-West Balkans. (Orta-Bati vutça Boşnakça Pomakça). Ankara: Tika-Bosna Balkanlarda Kahve ve Tütünün Tanıtımı). Acta Hersek Vakfı. Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae
- Körvezirovski, M. & Seyfullah, K. (1967). Ma- (1)89-100. kedonsko-Turski Reçnik. Üsküp, 657 s. Koca, S. K. (2018). Makedonya' da Yaşayan Leontic, M. (2012). Türkçe-Makedonca Konuş- Türk Makedon Arnavut Boşnak Toplumlarının ma Kılavuzu 1 – Турско-македонски Geçiş Dönemlerinde Görülen Ortak Kültür разговорник 1, Skopje. Unsurları. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür
- Mehmetoğlu, F. (2016). Türkçe – Makedonca, Eğitim (Teke) Dergisi, 7(2), 1085-1103.
- Makedonca – Türkçe Sözlükleri ile İlgili Anali- Koçak, A. (2013). Eser-Yazar İlişkisi Ya Da Ah- tik Bir Değerlendirme. TDAY-B, 64, 223-243 med Midhat Efendi'nin Edebiyat Coğrafyasın- Meriç, D., Muratoviç, B. & Şen, T. (2017). Ço- da Rumeli/Balkanlar, Uluslararası Türk Dili Ve cuklar İçin Türkçe-Boşnakça Resimli Sözlük. Edebiyatı Kongresi, Saraybosna. Fono Yayınları. Matl, J. (1967). Das orientalische Element in der Miklosich, F. (1886). Etymologisches Wörter- Kultur der Balkanvölker, (Balkan Halkları kül- buch Der Slavischen Sprachen. (Slav Dillerinin türünde Oryantal Öge). Grazer und Münchener Etimolojik Sözlüğü), Wien: Wilhelm Braumül- balkanologische Studien, München, (2)71-82. ler. Namicev, P., Namiceva, E. (2016). The Trans- Леонтиќ, М. & Selman, N. (2013) Основен formation of Cultural Memory through the Турско-македонски речник/ Temel Türkçe- Traditional Architecture in Macedonia. (Make- Makedonca sözlük. Скопје. donya 'da Kültürel Belleğin Geleneksel Mimari Леонтиќ, М. (2016). Основен македонско- Yoluyla Dönüşümü.). Palimpsest International турски речник. (самостоен издавач), Temel Journal for Linguistic, Literary and Cultural Makedonca-Türkçe sözlük. (Şahsi Yayın) Research, 1(1). 185-197. Скопје. Polatçı, T. (2013). Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Balkanlarda Türkçe Yer Adları. Ulus-

lararası Dil ve Edebiyat Çalışmaları Konferansı Yelten, M. & Karasu, A. (2008). Makedon Di-
"Balkanlarda Türkçe" Hëna e Plotë "Beder" lindeki Türkçe Kelimeler. İstanbul Üniversitesi
Universitesi 14-16 Kasım 2013; 1. Cilt. Ti- Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Der-
ran/Arnavutluk. gisi, 36(36), 201-247.

Popovic, A. (1996). Yugoslavya'da Nasreddin Белчев, Т. (2016). Речник на турцизми,
Носа: Bibliyografiya araştırması. Nasreddin архаизми, дијалектизми и ретко
Носа'ya Armağan, (Yaşına Hazırlayan: употребувани зборови во македонскиот
M.Sabri Koz). İstanbul: Oğlak Armağan Kitap- јазик. (Makedon Dilindeki Türkizmler, Arkaik-
lar, 291. ler, Lehçe ve Nadir Kullanılan Kelimeler Söz-

Yaşar-Nasteva, O. (1992). Makedonya'da Nas- lüğü). Штип: Универзитет „Гоце Делчев,
rettin Носа. Balkanlar'da Türk Kültürü, (3), 8-9. Филолошки факултеТ

Коцић, М. (2011). Оријентализација Јашар-Настева, О. (1962). Турските лексички
материјалне културе на Балкану. Османски елементи во македонскиот јазик, (Makedon
период XV-XIX век, (Balkanlar'da maddi kül- dilindeki Türkçe Dil öğeleri). (Докторска теза).
türün oryantalleşmesi. 15. ve 19. Yüzyıllar Os- Skorje, XXXIV, 519 str.

manlı Dönemi). HESPERIA edu, Београд. Јашар-Настева, О. (1963). За Турските

Топографи, Топоними, Hidronim, Oronim зборови во македонскиот јазик. (Makedon
Kissling, H.-J. (1965). Die türkische geograp- dilindeki Türkçe kelimeler üzerine).
hische Nomenklatur auf dem Balkan als Er- Просветена жена, Mart. Скопје, 10-11.

kenntnismittel für die Südosteuropaforschung, Karaağaç, G. (2008). Türkçenin Verintiler
(Güneydoğu Avrupa çalışmalarında Türkçe Sözlüğü, Ankara: TDK Yay.

Coğrafya İsimlendirmelerinin Balkan coğrafya **Tematik Türkizm Derlemeleri**

adlandırmalarına İlmî Kaynaklığı) Zeitschrift Baskakov, N. A. (1974). Тюркизму в восточно
für Balkanologie, III, 126-142. Славянских Языках. (Doğu Slav Dillerinde

Onomastik, Antroponimi Türkizm). Moskva.

Miklosich, F. (1927). Die Bildung der slavischen Filipović, M. (1970). Oriјentalna komponenta u
Personen- und Ortsnamen. (Slav Dillerinde narodnoj kulturi Južnih Slovena, (Güney Slav-
Şahıs ve yer isimlerinin Teşekkülü), Heidel- ların milli kültüründe oryantal unsurlar). Prilo-
berg. zi za orijentalnu filologiju, XVI-XVII/1966-67,

Doğrudan veya Dolaylı Türkizm Tespit Ça- Sarajevo, 101-116.

lışmaları

Müstakil Derleme Çalışmaları

Xhanari-Latifi, L. (2015). Balkan dillerindeki Ödünçlemeleri). Tatarica, studia in honorem
ortak türkizmalar sözlüğü, Pamukkale Üniver- Ymar Daher anno MCMLXX sexagenario, Hel-
sitesi Yayınları No:30, Denizli. sinki, 233-241

Akay, M. (2002). Makedonca'daki Türkçe Keli- Stachowski, S. (1992). Türkischer Einfluss auf
meler ve Dil Unsurları. I. Uluslararası Balkan- den Slavischen Wort- schatz, (Slav Kelime Ha-
larda Türk Varlığı Sempozyumu. İzmir. zinesi Üzerine Türkçenin etkisi). (1198-1210).

Јашар-Настева, О. (2001). Турските лексички (Ed: Karl Gutschmidt). Die slavischen Sprac-
елементи во македонскиот јазик, (Makedon hen, Halbband 2, De Gruyter Mouton: Göttin-
dilindeki Türkçe Dil öğeleri). Институт за ген.

македонски Јазик Крсте Мисирков. Скопје: Akdes, N. (1934). Eski Slavcadaki Türkçe Sözlë-
Посебна издание книга, 31. re Dair, Journal Of Turkology, (4)89-98. istan-

- bul. ri), Ural-Altaysche Jahrbücher Göttingen, Steinke, K. (1991). Die Türken und die Balkan- XXXIII(1-2), 107-116.
- küche. Kulinarisches und sprachliches aus Bul- Јашар-Настева, О. (1991). Околу Прашањето гариен und Rumänien. (Türkler ve Balkan mut- за местото и значењето на Турсизмите во фаѓи. Bulgaristan ve Romanya'da mutfak ve лексиката на дамаскините. (Türkizmlerin dilbilim). In: Korper, Essen und Trinken im Damaskin Dilindeki yeri ve anlamı Sorusu Kulturverständnis der Balkanvölker. Berlin, Etrafında). Studia linguistica Polono- 219-227. Jugoslavica, Sarajevo, 6, 51-54.
- Kappler M. (2000). Verso un nuovo Thesaurus Москов, М. (1968). Общи по производ dei turchismi balcanici. (Yeni Balkan Eşanamlı Тюркски заемки в наком балкански и Türkizmler Sözlüğüne Doğru). Në Processi di средно-европеиеките езици, (Balkan ve Orta convergenza e differenziazione nelle lingue Avrupa dillerinde Ortak Türk Ödünçlemeleri). dell'Europa medievale e moderna. Udine: Fo- Известия на Института за българики език rum Edizioni, 157-194. XVI, Софиа, 185-192.
- Aksel Kutlar-Aksel, H. (1995). Balkan Dillerin- Kırbaç, S. & Kırbaç A. D. (2007). Türk Dilinin deki Türkçe Kültür Kelimeleri (Basılmamış Balkan Dillerine Etkisi, Gora Abidesi. İstanbul: Yüksek lisans tezi). (Dokuz Eylül Üniversitesi, Ukid Yayınevi.
- SBE, Cilt 1-2, İzmir. Mehmetoğlu, F. (2013). Makedon Halk Diline Çağ, G. (2007). Osmanlı Öncesi Balkanlarda Yerleşmiş Türkçe Şaka Kalıpları Derlemesi. Türk İzlerine Dair Toponimler. (Ed. Ebubekir (147-152). Uluslararası Dil ve Edebiyat Çalış-Sofuoğlu). Şar Dağlarındaki Genetik Şifreler maları Konferansı "Balkanlarda Türkçe" Hëna Gora Abidesi, İstanbul: UKİD Kültür Yay., 113– e Plotë "Beder" Üniversitesi 14-16 Kasım 2013; 120. 1. Cilt. Tiran/Arnavutluk.
- Hocin, F. (2011). Makedonca ve Arnavutça Pars, M. (2004). Makedon ve Sırp Romanların-Konuşma Dillerinde Türkçeleşmiş Kelimeler, da Türkler ve Türk İzleri. Ankara: Kültür ve BAL-TAM Türklük Bilgisi, Prizren, (14), 75-79. Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Koteva, I. ve Dimova, V. ve Çelik, M. (2017). Леонтиќ, М. (2015). Личните имиња во Турцизмите И Нивната Застапеност Во македонските и во турските училишни Секојдневниот Говор На Населението Во книги во Македонија. (Makedonca ve Türkçe Југоисточна Македонија, (Güneydoğu Make- ders kitaplarında Türkçe Şahıs isimleri). donya'daki Halkın Günlük Konuşmasında Knowledge - International Journal, 11 (1), 442-Türkizmler ve Yansımaları). KNOWLEDGE – 446.
- International Journal, 20(6), 2579-2582.
- Menges, K. (1955). Altajische Lehnwörter im **Yazar veya Edebî Eserlerden Derlemeler** Slavischen, (Slav Dillerinde Altay Ödünçleme- Neyman, A. (1975). Radovan Pavlovski'nin leri), Zeitchrift für Slavische Philologie, Şiirlerinde Türkçe Seçmeler, (Çev. Necati Zeke- XXLLL(2), 327-334 rıya). Çevren, Aralık. 3 (8), 110-111.
- Menges, K. (1958). Influences altaïques en sla- Acaroğlu, M. T. (1989). Eski Osmanlı Belgeleri- ve, (Slavlarda altayik Tesirler), Hull.de ['Acad. ne Göre XV. yy. Sonlarıyla XVI yy.Başlarında royale de Belgique (Bulletin de la Classe des Balkanlar' da Türkçe Yer Adları (1490- lettres). 5, XLIV, 508-541. 1491/1520-30). TTK Belleten, 1267-1300.
- Menges, K. (1961). Altaische Kulturwörter im Murtezani, I. (2001). Turcizmite vo jazikot na Slavischen, (Slavlardaki Altay kültür sözcükle- albanskata i makedonskata narodna poezija:

- (sporedbeno istražuvanje). (Arnavutça ve Ma- и литературна наука, Скопје, XVI(1), 79-99. kедон halk şiirinde Türkçe: (Karşılaştırmalı Јашар-Настева, О. (1994). Местото у Улогата İnceleme)). Skopje: Institut za folklor "Marko на Турсизмите во Туриското евангелие: Сепенков", 208. (Прилог кон проучувањето на турцизмите Ahmet, O. (1999). Makedonca Sözlükte Türk во македонските Јужни говори). Türk İncilin-Etkileri (Basılmamış Yüksek Lisans Seminer de Türkizmlerin Rolü ve Yeri: (Güney Make-Çalışması). Cyril and Methodius Univ. Faculty donya Ağızlarındaki Türkizmlerin İncelenme-of Philology, 6. sine Katkı). Македонските дијалекти во Denkova, J. (2016). Turkish Words In The Lon- Egeјска Македонија: научен собир, 23-24 gest Macedonian Folk Story Siljan Stork, (Siljan декември 1991, Скопје, Македонска Stork'un En Uzun Halk Makedon Hikâyesinde академија на науките и уметностите, (23-60). Türkçe Kelimeler). Bal-tam Türklük Araştırma- 1994. ları Dergisi, 24, 165-174. Леонтиќ, М. (2013). Турцизмите во Hasan, H. (2004). Bugünkü Makedonca Söз- лексиколошките трудови на Олга Иванова, lükte Türkçe ve Türkçeleşmiş Kelimeler (1355- Меѓународна научна конференција. (Olga 1366). V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildi- Ivano-va'nın Sözlükbilim Çalışmalarında Tür-rileri I, 20-26 Eylül, Ankara. kizmler). Македонистиката меѓу традицијата Pellegrini, G. B. (1969). İtalyansko-balkanske и современите предизвици, во организација podudarnosti u elementima orijentalnog porek- на Институт за македонски јазик,, Крсте la, (Doğu Kökenli Unsurlarda Tesadüf Edilen Мисирков, Скопје. İtalyan-Balkan Ödünçlemeleri). Prilozi za **Dolaylı Türkizm Çalışmaları** književnost, jezik, istoriju i folklor, 35, 56–75. **Makedon Dili Etimoloji ve Yabancı Kelimeler** Beograd. **Sözlükleri** Ressel, S. (1981). Orientalisch-osmanische Ele- Lokotsch, K. (1927). Etymologisches Wörter- mente in balkan-slavischen Volksmarchen, buch Der Europäischen Wörter Orientalischen (Balkan-Slav halk masallarında oryantal- Ursprungs, (Avrupa Dillerindeki Oryantal Osmanlı öğeler). Studia Slavica et Baltica 2, Kökenli Kelimelerin Etimolojik Sözlüğü), Hei- delberg: Carl Winter's Universitätsbuchhand- delberg: Carl Winter's Universitätsbuchhand- Zekeriya, N. (1983). Koço Raçin'in Ak Şafak- lung. lar'ında Türkçe Sözcükler, Çevren, 39, Priştine, Berneker, E. (1913). Slavisches etymologisches 85-92. Wörterbuch, (Slav Etimoloji sözlüğü). Heidel- Jашар-Настева, О. (1970). Турсизмие kaj K. berg: Winter. Пејчиновиќ со Оглед на Религиозната **Makedon Diline Türkizmlerin Ödünçlenme** Терминологија (257-267). (К. Pejcinovic'in **Süreci** Eserlerinde Dini Terminolojiye Dair Türkizm- Москов, М. (1964). Общи по производ турски ler). Симпозиум 1100-годишнина од смртта заемки в балканските езици. (Umumen Bal- на Кирил Солунски, Скопје - Штип, 23-25 kan dillerinde Türkçe Ödünçlemeleri.). мај 1969. Кн. П. Скопје: Македонска Български език XIV(2-3), 186-190. академија на науките и уметностите. Öztekten, Ö. (2004). Türkçenin Dünya Dillerine Јашар-Настева, О. (1991). Местото и улогата Etkisine Genel Bir Bakış (11-36), Türkçenin на Турсизмие во Кулакиското евангелие. Dünya Dillerine Etkisi, V. Lefke Edebiyat Bu- (Kulakız İncili'nde Türkizmlerin Yeri ve Rolü). luşması, Bildiri Kitabı, İstanbul: Akçağ. Прилози МАНУ: Одделение за лингвистика Yenisoу, H. S. (2006). Türkçe'nin Balkan dilleri-

- ne etkisi üzerine. Balkanlar'da Türk Kültürü, Москов, М. (1968). О печенежко-куманском суперстрате в яичках юго-восточной Европы, (Güneydoğu Avrupa Dillerinde Peçede Languages Slaves Des Balkans Avec Le Turc- nek-Kuman Üst Dili Üzerine). Resumes des Osmanli, (Balkan-Slav Dillerinin Türk-Osmanlı communications XI Linguistique (Supplement), İle İlişkileri Üzerine Notlar) Studia Slavica I-er congres internationale des Etudes balka- Academie Scientiarum Hungaricae, Budapest, niques et sud-est europeennes, Sofia, 39-41. (1-3) 97-138. Mladenović, M. (1962). Turkish Language Inf- Kutlar-Aksel, H. (1999). Balkan Ülkelerindeki luence upon the Balkan Slavs, (Balkan Slavları- Türkçe Alıntılar ve Sözlükler Üzerine Kısa na Türk Dilinin Etkisi), Études Slaves et Est- Kaynakça. Kebikeç, 4(7-8), 85-93. Européennes, VII., 13-22
- Friedman, V. (1996). The Turkish lexical ele- Karasu, A. (2014). Tarihsel Süreç İçinde Balkan ment in the languages of the republic of Mace- Dillerinin Türk Dili Ve Kültürüyle İlişkisi donia from the Ottoman period to independen- (Sırpça-Makedonca-Bulgarca) (Basılmamış ce. (Osmanlı döneminden bağımsızlığa kadar Doktora Tezi). Kocaeli Üniversitesi, SBE, Ko- Makedonya Cumhuriyeti dillerinde Türkçe Dil caeli. Ögesi). Zeitschrift fur Balkanologie, 32(2). 131- Kowalski, T. (1934). Türk Dilinin Komşu Millet 150. Dilleri Üzerindeki Tesiri. Ülkü, 4 (20). 98-105.
- Friedman, V. A. (1978). Turkish Influence on Beyhan, M. (1978). Slav Dillerinin Türk Dille- Balkan Slavic. (Türkçenin Balkan Slav Dillerine rinden Etkilenimi Üzerine Birkaç Söz. Hekimlik Etkisi). Linguistics Circle, Ohio State Univer- Dili [Özel Sayısı], Türk Dili Dergisi sity, May 1978. XXXVII(318), 185-188.
- Friedman, V. A. (1984). Turkish Influences on Birinci, N. (1995). Sırp, Hırvat, Arnavut ve Ma- Macedonian. (Türkçenin Makedoncaya Etkile- kedon Dilleri Üzerine Türkçenin Etkisi. İlmî ri). AAASS Annual Meeting, New York. Araştırmalar : Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri, Karasu, A. (2015). Asırlar İçinde Balkanların 1 (1995): 83-90.
- Barış ve İstikrar Dili "Türkçe". Yeni Türkiye- Hazai, G. und Kappler, M. (1999). Der Einfluss Rumeli Balkanlar Özel Sayısı –II, 2201-2216. des Türkischen in Südosteuropa. (Güneydoğu Ankara. Avrupa'da Türkçenin etkisi) (649-675). In Uwe Kissling, H. J. (1964). Zu den Turzismen in den Hinrichs (Hg.). Handbuch der Südosteuropa- südslavischen Sprachen. (Güney Slav dillerin- Linguistik Wiesbaden: Otto Harrassowitz. deki Türkizmler Üzerine). Zeitschrift für Bal- Karaağaç, G. (2004). Türkçenin Dünya Dillerine kanologie, 2, 77–87. Etkisi. II. Uluslararası Türk Uygarlıkları Kong- Yenisoy, H. S.(2006). Türkçe'nin Balkan dilleri- resi, Bişkek.
- ne etkisi üzerine (171-190). Balkanlar'da Türk Açık, F. (2013). Osmanlı İmparatorluğu Döne- Kültürü. (Ed: Karatay, O ve Gökdağ, A G.). minde. "Balkanlarda Türkçe" . Uluslararası Dil Balkanlar El kitabı III, İstanbul: Araştırma Ve ve Edebiyat Çalışmaları Konferansı. Tiran: kültür Vakfı. Hëna e Plotë "Beder" Üniversitesi. 1. Cilt.
- Добродомов, И. Г. (1976). Вопросы Artun, E. (2013). Geçmişten Günümüze Kültü- хронология торских заимствования в rel Değişim ve Gelişim Sürecinde Balkanlarda славянских языках, (Slav dillerinde Türkçeden Türkçe. (10-20). (Çağrılı Konuşmacı Bildiri Ödünçleme kronolojisi). Совешская Metni). 1. Cilt.
- Торкологија 1, Баку (6)24-37.

- Linguistik ve Metodoloji Çalışmaları** (Hrsg.). Turkish Language Contacts in South-Uzun, C., Özek, F. (2019). Balkanlarla ilgili Eastern Europe. Istanbul: The Isis Press, 273–Türkiye’de yapılmış çalışmalar-I. Çukurova 288.
- Araştırmaları, 5 (1), 22-52. Adana. Reinkowski, M. (2002). Kulturerbe oder Erb-Xhanari, L. (2013). Balkan Dillerindeki Ortak last? Zum Status der Turzismen in den Sprac-Türkizmaların Özellikleri (8 Balkan dilindeki hen Súdosteuropas, insbesondere des Bosnisc-ortak Türkçe sözcükler çalışması). (336-337). hen [Miras mı Yük mü? Türkizmlerin Güney-Uluslararası Dil ve Edebiyat Çalışmaları Konfe- doğu Avrupa Dillerinde, özellikle Boşnak Di-ransı “Balkanlarda Türkçe” Hëna e Plotë "Be- lindeki Durumu], Mediterranean Languages der" Üniversitesi 14-16 Kasım 2013; 2. Cilt. Review 14, Wiesbaden, 98-112.
- Kissling, H. J. (1972). Türkisch-slavishe Mladenović, M. (1961). Die Herrschaft der Os-Sprachprobleme, (Türkçe-Slavca Dil Meselele- manen im Licht der Sprache, (Dil ışığında Os-ri). Anzeiger für slavische Philologie, Berlin. manlıların üstünlüğü), Südost-Forschungen 20, (6)49-59. 159-203.
- Karaağaç, G. (1998). Türkçenin Komşularıyla İyiyol, F. & Kesmecı, A. M. (2011). Balkan Dille-İlişkilerine Genel Bir Bakış. İ.Ü. Türk Dili ve rindeki Türkçe Kelimelerin Tanımlanması Edebîyatı Dergisi, 29, 359-406. Problemi Üserine Tespitler. Turkish Studies - Öner, M. (1996). Türkçede Dille İlgili Alış Ve- International Periodical For The Languages, rişlerin ve Dil Hareketlerinin Tarihine Toplu Literature and History of Turkish or Turkic, Bir Bakış, Türk Dili Dil ve Edebîyat Dergisi, II 6(4), 621-632. Ankara. (536), 140-148. Младенова, Д. (1999). Балканските езикови HÄMEEN-ANTTILA, V. E. (1963). Les emp- контакти в светлината на ареалната runts turcs dans les langues slaves du sud. лингвистика. (Dilbilim Sahası Işığında Balkan (Güney Slav dillerinde Türkçe Ödünçlemeler). dilleri Etkileşimleri). В: Средновековните Scando-Slavica, (9)1, 227-233. Балкани. Политика, религия, култура. Москов, М. (1977). Славянски и балкански София. 223-234. стимологин, (Slav ve Balkan Stimolojisi). Steinke, K. & Vraciu, A. (1999). Introducere în Годишник на Софишскил универсишеш, lingvistica balcanică. (Balkan dilbilimine giriş), Факултет по славански филологини LXXII, Iaşi. София, 301-347. Kırbaç, S. (2012). Balkan Türkoloji Tarihçesi. Uzun, C. (2019). Balkanlarla ilgili Türkiye’de Balkan Türkoloji Tarihçesi ve Balkan Türkolog- yapılmış çalışmalar-II. Çukurova Araştırmaları, ları (Editör: Selçuk Kırbaç). Ankara, 33-85. 5 (2), 150-178. Menges, K. H. (1987). Die Funktion der tür- Hazai, Gj. (1989). Die Turzismen in den Sprac- kischen Sprache im Balkanraum und ihre mög- hen Súdosteuropas: Erfassung, Bedeutung, liche Rolle bei der Formierung der heutigen Status. (Güneydoğu Avrupa’nın dillerinde slavischen Nationalsprachen. (Türk dilinin Türkizmler: Ödünçleme, Anlam, Durum. Gü- Balkanlar'daki işlevi ve Günümüz Slav milli neydoğu Avrupa ve Osmanlı Devletleri) Die dillerinin oluşumundaki Muhtemel rolü), In: Staaten Súdosteuropas und die Osmanen, 205- Sprachen und Nationen im Balkanraum p. 23- 214. München. 42 Köln.
- Hinrichs, U, Büttner, U. (2002). Turkologie und Јашар-Настева, О. (1963). Les éléments lexico-Súdosteuropalinguistik. (Türkoloji ve Güney- logiques turcs dans. (Türkçenin Lugaviyyat doğu Avrupa Dilbilimi.) Matthias Kappler unsurları). Годишен зборник на

- Филозофскиот факултет, Скопје, 15, 409-412. зборник на Филозофскиот факултет, Скопје, Sobolev, A. N. (2009). On the importance of 15, 349-384.
- borrowing in the languages of the Balkan lin- Friedman, V. A. (1986). Naučna studija za tur- guistic area. (Balkan Dil Sahası Dillerindeki cizmite vo makedonskiot jazik. (Makedon di- Ödünçlemelerin Önemi.), В: Балканское linde İlmî bir Türkizm çalışması). Nova Make- yazikoznание: Итоги и перспективи donia 19 XII. 86. 10
- (Материали румъшко-рускогo Friedman, V. A. (2003). Turkish in Macedonia симпозиума, Санкт-Петербург, 2-3 октябрия and Beyond: Studies in Contact, Typology, and 2009 г.). отв. ред. Н. А. Сухачев (234-265). Other Phenomena in the Balkans and the Cau- Санкт Петербург: Наука. casus. (Makedonya'da Türkçe ve Ötesi: Balkan- Friedman, V. A. (2003). Turkisms, Balkan İden- lar ve Kafkaslarda Temas, Tipoloji ve Diğeri tity, and Balkan Linguistic Ideologies. (Tür- Olgularla İlgili Çalışmalar). Wiesbaden: Har- kizimler, Balkan Kimliği ve Balkan Dilbilim rassowitz. xvi+191 pp.
- İdeolojileri). Conference on Developing cultu- Gavazzi, M. (1967). Methodisches zur Erforscer- al identity in the Balkans: Convergence vs. hung der orientalischen Elemente Südosteuro- Divergence, Center for Southeast European pas, (Güneydoğu Avrupa'nın Oryantal Unsur- Studies, Ghent University, Belgium. 12-13 De- larını Araştırma Metodları). Grazer und cember 2003. Münchener balkanologische Studien, Schmaus, A.. (1970). Zur Bestimmung der Dist- München, 28-40.
- tribution und Funktion Türkischer Lehnwörter Јашар-Настева, О. (1972). Функционирането (Türk Ödünçlemelerinin dağılımı ve işlevini на туркизмите во македонскиот книжевен belirlemek), (153-165). Beiträge zur Kenntnis јазик, (MakedonYazı Dilinde Türkizmlerin Südosteuro pas und des NahenOriens X. İşlevi) XXIII, 91-98.
- Anlässlich des II. internationalen Balkanolo- Joseph, B. (2010). Language Contact in the Bal- genkongresses in Athen, 7.V.-13.V.1970. kans, (Balkanlarda Dil Teması). in R. Hickey München: Dr. Dr. Rudolf Trofenik. (ed.), The Handbook of Language Contact
- Friedman, V. A. (1994). Turkisms in a Compa- (Chichester, West Sussex: Wiley Blackwell): rative Balkan Context. (Karşılaştırmalı Balkan 618-633.
- Bağlamında Türkizmler). Thessaloniki, Sep- Koneski, B., Nasteva, O. J. (1988). Paralleles tième Congrès International d'Études du Sud- linguistiques balkaniques dans les dictionnai- Est Européen: Rapports. Athens: Greek Natio- res de Gorgi Pulevski (115-119). (Gorgi Pulevs- nal Committee for Southeast European Studies. ki'nin sözlüklerinde Balkan dilbilim paralellik- 1994. 521-543. leri). Papers presented at the Vth International
- Browne, W. (1990). Turkisms in the Balkans: Congress of South-East European Research True and False Friends, (Balkanlarda Türkizm- Studies, held in Belgrade (11-16t11 September ler: Doğru veya Yanlış Arkadaşlar). Languages 1984). Skopje: Institute of national history.
- in Contact, Proceedings of the Symposium 16.1 Kowalski, T. (1929). La methodologie des rec- of the 16 International Congress of Anthro- herches sur les mots empruntés du turcdans les logical and Ethnological Sciences, Zagreb, July langues slaves, (Slav dillerinde Türkçe'den 25-27, 1988, Zagreb, 1990, 314-322. ödünç alınan kelimeler üzerine bir araştırma
- Јашар-Настева, О. (1963). Турско Македонски metodolojisi) Sborník prací I. sjezdu slo- лексички вкрстувања и Мешања. (Türkçe- vanských filologů v Praze 1929, II. Praha, 999- Makedonca Dil İlişkileri ve Karışımı). Годишен 1001.

- Petrović, S. (2000). Some problems of Balkan Avrupa dillerindeki Türkçe unsurlara yeni Turcisms. (Balkan Türkizmlerinin Bazı Sorun- bakış Açıkları), Aktuelle Turzismen des Make- ları). Balkanlinguistik-Synchronie and Diachro- donischen im Lichte von Entlehnungsskalen. nie, Thessaloniki, 175–187. In: Јасмина Грковић-Мејдор, Александар Sandfeld, K. (1930/1968). Linguistique balka- Лома (ур.). Miklosichiana bicentennialia. nique. Problèmes et résultats, (Balkan dilbilimi. Зборник у част двестоте годишњице рођења Meseleler ve Neticeler). Paris. Франца Миклошича. 381-406.
- Tietze, A. (1983). Die Probleme der Turzismus Latifi, L. (2013). Vepra e Dizdarit, Kontribut I forschung. (Türkizm Araştırmalarının Sorunla- Pashoq Në Turkologjinë Ballkanike. (Dizda- rı), Wege und Ziele der Balkanlinguistik. Wies- ri'nin Çalışması, Balkan Türkolojisine Benzersiz baden, 237-244. Katkı). Konferenca shkencore ndërkombëtare Јашар-Настева, О. (1972). Функциониранете “Tahir Dizdari dhe turkologët për gjuhën shqij- на Лексиките Заемки во Македонскиот ре. Shkodër: Universiteti i Shkodrës “L. Gura- Кнжевен јазик. (Makedon Yazı Dilindeki Ke- kuqi”&Qendra Kulturore Turke “Jonuz Emre”. lime Ödünçlemelerinin İşlevi). Predavanya na Леонтиќ, М. (2011). Навлегување на турските V Seminar za Makedonski Yazik, Literatura i суфикси во македонскиот јазик. (Türkçe ekle- Kultura, Üsküp, Ohrid, 14.VIII-30.XIII 1972. rin Makedon diline girişi). Литературен збор Universitet “Kiril i Metodiy”, 47-56. (1-6), 77-89.
- Јашар-Настева, О. (1982). поважние Леонтиќ, М. (2011). Влијанието на турскиот карактеристичкии на лексичкии турцизми јазик врз македонскиот јазик. (Türk dilinin во македонските писмени Споменици од XV Makedon diline etkisi). Philological studies, 2, до XVII век. (XV. yüzyıldan XVII'a Kadar Ma- 311-321.
- kedon Yazılı Eserlerinde sözcüksel Türkizimle- Леонтиќ, М. (2011). Македонскиот јазичен rin Karakterlerinin önemi). Македонски јазик, корпус и местото на турските елементи во Скопје, (1981-1982). XXXII-XXXIII, 269-285. него. (Makedonca Kelime Hazinesi ve Türk Јашар-Настева, О. (1985). Развојот на unsurlarının yeri). Научна конференција Македонската лексика во балкански „Науката за македонскиот јазик – состојби и Контекст и нејзиното збогатување Со перспективи“, 18-19 Apr 2011, МАНУ.
- Синоними од Грчко и Турско Порекло. (Yu- **Türkizmlerin Tasnifi Çalışmaları** panca ve Türkçeden Ödünçlenen Sinonimleri- **Kelime Tasnifleri** le Balkan Dil Ortaklığında Makedon Kelime **Etimolojik Tasnifler** Hazinesinin Gelişimi ve Zenginleştirilmesi). Bu başlık altında bir çalışma tespit edilememiş- Прилози Одделение за лингвистика и тіr. литературна наука, Скопје, X(2), 47-59. **Balkan Dillerine Diğer Dillerden Türkçeyle** Хазаи, Г. (1963). Към някои въпроси на **Таşınan Türkizmler** османско-турските заемки в Bu başlık altında bir çalışma tespit edilememiş- южнославинските езици, (Güney Slav dille- тіr. rinde Osmanlı-Türk Ödünçmeleri Üzerine **Tematik Tasnifler** Bazı Sorular). Studia Slavica Academiae Scien- Yücel, D. (2020). Balkanlarda Türkçe Asıllı tiarum hungaricae, IX, Budapest, 387-391. Ödünçlemelerin Ses, Yapı ve Tematik Analizle- Kuperdyayev, A. & Björn, H. (2014). Neue Pers- ri, Oriental Philology, (Basılmamış Doktora pektiven zu den türkischen Elementen in den Tezi). Sarajevo: International Burch University. südoeuropäischen Sprachen. (Güneydoğu Karaağaç, G. (1998). Türkçenin Komşu Dillere

- Verdiği Giyim Kuşam Kültürüyle İlgili Kelime- ANUBIH, Sarajevo. Posebna izd. (70)37-39.
- ler, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Is- Džogović, A. (2004). Toponimija turskog porisue 5, 361-387. jekla i njena prilagođenost u sistemima južnos-Karaağaç, G. (1998a). Türkçenin Komşularına lovenskih jezika, (Türk kökenli Yer Adları ve Verdiği Beslenme Kültürüyle İlgili Kelimeler, Güney Slav Dilleri Yapılarına Adaptasyonu). Türk Dili, 564, 476-496. Saopštenje na simpozijumu BALTAM u Zagreb-Karaağaç, G. (2006). Türkçenin Gelenek, Göre- bu 2004. Godine.
- nek Ve Yasa İle İlgili Sözleri, TÜBAR XIX, 307- **Antroponimi**
315. Елезовић, Г. (1931). О именима и пореклу старијих муслиманских породица у Скопљу, Idrizi, X. (2013). Üsküp' ün Karşiyaka Bölgesi- (Üsküp'teki Eski Müslüman Ailelerin İsimleri nin Köylerindeki Mikro Yer Adlarında Türk ve Kökenleri Üzerine). Зборник за Dilinin Etkisi. Balkan Araştırma Enstitüsü Der- ефноһрафију и фолклор Јужне Србије и gisi, 2(2), 73-90. суседних области 1, Скопље, 1 22.
- Јашар-Настева, О. (1968). Хибридни Јашар-Настева, О. (1988). Интеграција на образувања во македонскијаТопонимија: (за Турски Елементи во македонскиот Упетрабата на Турски Топоними во една Патронимски систем (25-40). (Türkçe Unsur- Источномакедонска област (21-27). (Makedon ların Makedon Patronimik Sistemine Entegras- Yer İsimlerinde Melez Okuma: (Doğu Make- yonu). Реферати на македонските слависти don Bölgesi'ndeki Türk Toponimlerine Dair)). за X меѓународен славистички конгрес во Реферати на македонските слависти за VI Софија. Скопје: Македонски славистички меѓународен славистичкиконгрес во Прага. комитет.
- Скопје: Сојуз на друштвата за македонски Леонтиќ, М. (2017). Турскиот Суфикс -ли /- јазик и литература. II/ (-li, -li, -lu, -lü) Во Македонските Јашар-Настева, О. (1978). Турскн елементи во Презимиња, (Makedon Soyadlarında Türkçe - југословенската Топонимија. (Yugoslav To- li / -li / (-li, -li, -lu, -lü) Soneki). Knowledge ponimisinde Türkçe Unsurlar). РеФерати на International Journal, 17(4), 1641-1646.
- македонските слависти за VIII меѓународен Леонтиќ, М. (2010). Рефлексиите на слависуички конгрес во Љубљана. Скопје: исламската цивилизација на македонскиот Македонски славистички комитет, 23-33. патронимиски фонд. (Makedonya Patronimik Poppe, N. (1964). On Some Altaic Names of Varlığında İslam Medeniyetinin Yansımaları). Dwellings, (Bazı Altay Mekân İsimleri Üzeri- Прилози од четвртиот меѓународен конгрес ne), Studia Orientalia, XXVIII, Helsinki. „Исламска цивилизација на Балканот“, Zajaczkowski, W. (1968). Tureckije elementy v Скопје, 13-17октомври 2010. 269-283.
- toponimii Balkanskogo poluoostrova. (Balkan Леонтиќ, М. (2013). Турцизмите во Yarımadasının Toponiminde Türkçe Unsurlar). македонските презимиња што изразуваат VI. Actes du xpremier congres international дејност. (Makedon soyadlarında Yaşayan Tür- des Etudes Balkaniques, Sofija. 101-105. kizmler). Прилози, 38 (1-2), 4-15.
- Urosevic, A. (1985). Iz turske toponimije u Srbi- Леонтиќ, М. (2010). Турските елементи во ji i Makedoniji: tri Demir-karije, (Srbistan ve македонските имиња и презимиња. (Make- Makedonya'daki Türk Toponomisinden: Üç, donya ad ve soyadlarındaki Türkçe unsurlar). Demir Kapı). Zbornik referata i materijala V Годишен зборник 2011 - Филолошки jugoslovenske onomasticke konferencije, факултет, УГД - Штип, 1, 109-117.

Leontik, M. (2010). Makedon Soyadlarına Yan- toponimisiyle paralellik Gösteren Makedon sıyan İslam Medeniyetinin Etkileri. BAL-TAM dilindeki Türkçe Sonekler). (необјавена Türklük Bilgisi 13 (13), 87-97. докторска дисертација). Скопје: Универзитет

Mollova, M. (1979). Noms d'origine turque en „Свети Кирил и Методиј – Филолошки Europe orientale, (Doğu Avrupa'daki Türkçe факултет „Блаже Конески.

kökenli isimler). Revue des Etudes sud-est **Deyim, Atasözleri ve Seslenmeler.**

européennes, Bucarest, (17)61-91.

Eren, İ. (1975). Makedonların Kullanmış Ol-

Mollova, M. (1979). Noms orientaux en Europe dukları Türk Atasözleri ve Deyimleri. Sesler, orientale, (Doğu Avrupa'daki oryantal isimler). 11(100), 150-157.

POF XXVII, 1-59.

Türkizmlerin Tahlil Çalışmaları

Дуриданов, И. (1962). Стара тюркска заемка **Kelime Tahlilleri**

в јужнославјанската топонимия, (Güney Slav **Etimolojik Tahliller**

Dilleri yer Adlarında Eski bir Türkizm Ödünç- Bernard, R. (1965). Quinze Mots Bakaniques lemesi). Български език, (12)182-193. Софиа. D'origine Turque. (Türkçe kökenli 15 Bakanca **Makedon Lehçe ve Ağzlarındaki Türkizmler** kelime.) Linguistique Balkanique, 9, 81-91.

Golaş, Z. (1959). The Influence of Turkish upon Петровић, С. (2006). Срп. дијал. кавал the Macedonian Slavonic Dialects. (Türkçenin „канални између оцака са расадом поврћа“ Makedon Slav Ağzlarına Etkisi). Folia Orienta – порекло и балканске паралеле, (Sırp ağzla- lia, I, 26-45. rındaki kaval "ocakla fide arasındaki kanal"-

Stachowski, St. (2003). Turczyzmy w gwarze kökeni ve Balkan dillerindeki paralellikleri). macedońskich wsi Suche i Wysoka w So- Годинињак за српски језик и књижевност, luńskiem. (Solunsk'taki Suche ve Wysoka köy- 20(8) 345-350. Ниш: Филозофски факултет у lerinin Ağzlarındaki Türkizmler). Zeszyty Нишу.

Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, **Kelime Türleri analizleri**

MCCLXI. Prace językoznawcze, (121), 271-305. Ago, A. (1982). *Makedoncada Kullanılan Türkçe Olsztyn. Adlar ve Ekler.* IV. Milletlerarası Türk Kongresi.

Dil Kalıntılarının Tasnifleri

Karasu, A. (2017). *Makedoncadaki Türkçe Fiillerin*

Mollova, M. (1968). Quelques lexèmes turks *Yapıları ve Kullanılış Şekilleri.* 8.Uluslararası septentrionaux en g-, ç-, j-... dans les langues Türk Dili Kurultayı, 22-26 Mayıs, Ankara.

slaves meridionales, (Güney Slav dillerinde g-, Леонтиќ, М. (2019). *Именската група во ç-, y-... Bazı kuzey türkçesi Dil Kalıntıları).* турскиот јазик и нејзиното предавање во Izvestija na Instituta Za Bulgarski Ezik Sofia, *македонскиот јазик.* (Türkçe isim grupları ve (XVI)193-201. Makedoncadaki Öğretimi). Палимпсест,

Türkçe Dil Unsurları

Меѓународно списание за лингвистички,

Ekler

книжевни и културолошки истражувања, 4

Eren, İ. (1968). Güney Slav (Sırp-Hırvat, Bulgar (8), 17-23.

ve Makedon) Dillerinde Kullanılan Türkçe Schmaus, A. (1961-1962). Gramatički rod Ekler. XI. Türk Dil Kurultayında Okunan Bi- turskih imenica u južnoslovenskim jezicima limsel Bildirilerden Ayırbaşım, Ankara. (Güney Slav Dillerindeki Türkçe İsimlerin

Леонтиќ, М. (2009). Турските суфикси во Gramer Yapısı), Zbornik za filologiju i македонскиот јазик со паралели од lingvistiku, 4-5, 300-308. Novi sad.

македонската патронимија и топонимија. **Fonetik Tahliller**

(Makedon Hanedan İsimleri ve Makedonya Schmaus, A. (1955). Zur Lautgestalt der tür-

- kischen Lehnwörter in den südslavischen maları Çalıştay, Edirne. Sprachen. (Güney Slav dillerinde Türkçe Karasu, A. (2017). 1875 Yılında Belgrad'ta Bası-Ödünç kelimelerin fonetik Görünümü). İlan Pulevski'nin Sözlüğü ve Sözlükteki Batı Münchener Studien zur Sprachwissenschaft, Rumeli Ağızı Özellikleri. Journal of International Social Research, 10(54), 105–113.
- Bayraktar, F. S. (2018). Türkçeden Balkan Dille- **Morfolojik Tahliller** rine Verilen Sözcükler ve Ağız İlişkisi. Trakya Raçeva, M. (1977). О морфологическом Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 8(15), адаптациям османотурецких лексических 22-32. заимствованиям в балканских языках, (Balkan Friedman, V. A. (1983). The Rumelian Turkish Dillerinde Osmanlı-Türk Leksikal Ödünçleme- Dialects and Their Place Among the Balkan lerinin Morfolojik Adaptasyonu Üzerine). Bal- Languages. (Rumeli Türk Ağızları ve Balkan kansko ezikoznanie, 20(1-2), 93–103. Dillerinki Yeri.). Linguistics Circle and Dept. of Јашар-Настева, О. (1978). Турсизмите и Judaic and Near Eastern Languages and Litera- нивната Стилистичка Функција во tures, Ohio State University. македонскиот Литературен Јазик. (Makedon Moskov, M. (1968). Turski i tjurkski zaemki ot Edebi Dilindeki Türkizmler ve Biçimsel İşlevle- zvukopodražatelen i nezvukopodražatelen ri). Предавања на IX семинар за македонски karakter v balkanskite ezici, (Balkan Dillerin- јазик, литература и култура: Скопје и deki Türkçeyle Sesli ve Sessiz Karakterli Türkçe Охрид, 9.VIII 25:VIII 1976. - Скопје: Ödünçlemeler). Godišnik na Sofijskija universi- Универзитет Кирил и Методиј, 35-41. tet, Fakultet po slavjanski filologii, 62: 433-453. Рачева, М. (1977). О морфологической Schmaus, A. (1968). Türkisch k'g', c-c in den адаптации османотурецких лексических Balkansprachen, (Balkan dillerinde Türkçe k 'g' заимствований в балканских языках, (Os- ', č-ć). Slavistische Studien zum VI Internatio- manlı Türkçesinin Balkan dillerindeki Lugavî nallen Slavistenkongress in Prag, München, Ödünçlemelerinin morfolojik adaptasyonu 170-182. üzerine). Balkansko ezikoznanie, 20(1-2), 93- Јашар-Настева, О. (1971). За Фонетската 103. адаптација на Турсизмите во македонскиот Mazon A. (1925). D'une formation verbale slave јазик. (Türkizmlerin Makedon Dilindeki Fone- d'origine greco-turque. (Yunan-Türk kökenli tik Adaptasyonu Üzerine). Serta Slavica: In Slav Kelime Teşekkülünden). Melanges linguis- memoriam Aloisii Schmaus. München: Rudoif tiques offerts A J. Vendryes par ses amis et ses Trofenik, 316-322. eleves, Collec. ling. XVII, Paris, 265-273.
- Москов, М. (1969). Турски и Торкски заемки **Semantik Tahliller** от звукоподражателен и Boretzky, N. (1969). Ein semantischer Turzis- незвукоподражателен характер в mus in den Balkansprachen, (Balkan dillerin- балканските езици, (Balkan dillerindeki Uzun deki Türkizmlere Bir Semantik Çalışma). sesli ve Kısa sesli karakterler Açısından Türkçe Zeitschrift fir Balkanologie (7)1-2, Wiesbaden ve Türkizmler). Годишник на Софицкил (70)16-22.
- университет, Факултет по славански Bayraktar, F. S. (2015). Balkan Dillerine Geçmiş филологин LXII, Софиа, 433-532. Türkçe Sözcüklerde Anlam Kötüleşmesi. Ulus- Karasu, A. (2011). Makedonca Arnavutça Türk- lararası Söz, Sanat, Sağlık Sempozyumu, 21-23 çe Üç Dilli Sözlükte Rumeli Ağızı Hususiyetleri. Ekim 2015, 29-36. Trakya Üniversitesi.
4. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştır- Keesen, C. (1979). Renarration in Turkish and

Macedonian: a study in the borrowing of ver- Radić, P. (2001). Turski sufiksi u srpskom jeziku bal categories, (Türkçe ve Makedoncada Riva- ku sa osvrtom na stanje u makedonskom i buyet: sözel kategorilerin ödünç alınması üzerine garskom. (Makedon ve Bulgarca durumlarına bir çalışma). Makedonski Jazik. XXX, 97-112. göre Sırpçadaki Türkçe ekler), Beograd.

Friedman, V. A. (1978). On the Semantic and Леонтиќ, М. (2010) Турските суфикси во Morphological Influence of Turkish on Balkan македонскиот јазик со паралели од Slavic. (Türkçenin Balkan Slavcasına Semantik македонската патронимија и топонимија. ve Morfolojik Etkileri Üzerine.). Papers from (Makedonyadaki soyadları ve toponimilerle the Fourteenth Regional Meeting: Chicago Lin- paralellik gösteren Makedon dilindeki Türkçe guistic Society. Chicago: Chicago Linguistic sonekler). Литературен збор, 57 (4-6), 19-27.

Society. 1978. 108-118. Леонтиќ, М. (2012). Потекло и адаптација на Erbay, F. (2013). Makedoncadaki Türkçe Keli- турскиот суфикс -ци/-чи(-си, -сі, -су, -сү, -џи, - melerde Görülen Anlam Değişmeleri. (127- џи, -џу, -џү) во македонскиот јазик (Türkçe -ци 132). Uluslararası Dil ve Edebiyat Çalışmaları / -чи (-си, -сі, -су, -сү, -џи, -џу, -џү) Soneki- Konferansı Balkanlarda Türkçe, Tiran: Hēna e nin Makedon Dilindeki Kökeni ve Tatbiki). Plotē Beder Universitesi Bildiri Kitabı 1. 1. Cilt. Литературен збор (1-3), 33-42.

Cümle Yapısı Etkileşimi Tahlilleri Леонтиќ, М. (2013). Потекло и адаптација на Markov, B. (1990). Turcizmite vo zborovnata турскиот суфикс -ли /-Lİ/ (-ли, -ли, -лу, -lü) во grupa modalni zborovi. (Türkizm İstek Keli- македонскиот јазик. (Türkçe -ли / -Lİ / (-ли, -li, melerinin Kelime Gruplarında Türkizmler). -lu, -lü) sonekinin Makedon dilindeki kökeni XVII naučna diskusija. 65-76 ve Tatbiki). Литературен збор (4-6), 23-29.

Топољинска, З. (1991). Затемнување на Леонтиќ, М. (2013). Семантиката на границите меѓу зборовните групи во турскиот суфикс -ци/-чи /-Cİ/ (-си, -сі, -су, -сү, резултат на турското влијание врз -џи, -џи, -џу, -џү) во турскиот и во македонскиот јазик, (Türkçenin Makedon dili македонскиот јазик. (Türkçe ve Makedoncada üzerindeki etkisinin bir sonucu olarak kelime Türkçe -ци/-чи -Cİ / (-си, -сі, -су, -сү, -џи, -џи, - grupları arasındaki sınırların Belirsizleşmesi). џи, -џү) sonekinin Manası Üzerine). Годишен II Меѓународен симпозиум: Македонско- зборник - Филолошки факултет, УГД - турски културни врски во минатото и денес Штип. 83-91.

(Скопје, 23-25 октомвр). зборник на Леонтиќ, М. (2014). Семантиката на турскиот реферати, Филолошки факултет, Скопје, 59- суфикс -ли /-Lİ/ (-ли, -ли, -лу, -lü) во турскиот и во македонскиот јазик. (Türkçe ve Makedoncada -ли / -Lİ / (-ли, -li, -лу, -lü) Türkçe sonekinin

Dil Unsurlarının Tahlilleri Grannes, A. (1977). On the Use of the Turkish Anlamı). Годишен зборник - Филолошки Pluralizer – l^{x2}r in South Slavic and Albanian, факултет, УГД - Штип (5), 53-62.

(Türkçe Çoğul - l^{x2}r'in Güney Slav ve Arnavut Леонтиќ, М. (2015). Потекло, адаптација и Dillerindeki Kullanımına Dair). New Zealand семантика на турскиот суфикс -лак /-LİK/ (- Slavonic Journal, (2) 83-93. lık, -lik, -luk, -lük) во македонскиот јазик.

Леонтиќ, М. (2017). Еквивалентни Суфикси (Türkçe -лак / -LİK / (-lık, -lik, -luk, -lük) sone- На Турските Суфикси Во Македонскиот kinin Makedoncadaki kökeni, Tatbiki ve Mana- Јазик, (Makedon Dilindeki Türkçe Soneklerin sı). Годишен зборник- Филолошки факултет, Eşdeğerleri). Knowledge International Journal, УГД - Штип, 6, 11-20.

20(6), 2651-2654. Леонтиќ, М. (2016). Потекло, адаптација и

семантика на турскиот суфикс -ди/-ти /-DI/ (- (Osmanlı-Türkçenin Balkan Dilleri Deyimbildi, -di, -du, -dü, -tı, -ti, -tu, tü) во mine Etkisi), *Lingua Poznaniensis*, 23-37, poz-makedonскиот јазик. (Türkçe -ди/-ти / -DI / (- nan.

di, -du, -du, -dü, -tı, -ti, -tu, tü) sonekinin Ma- **Türkizmlerin Genel Olarak Makedon Dili** kedoncadaki kökeni, Tatbiki ve Manası). **Grameri Üzerine Etkileri**

Годишен зборник 2016 - Филолошки марков, б. (1977). некои аспекти од факултет, УГД - Штип, 8, 27-36. влијанието на турскиот јазик врз

Леонтиќ, М. (2017). Потекло на турската граматичката структура на македонскиот лексема (x)ане/(x)ана (hane) и нејзина јазик, (Türk dilinin Makedon dilinin dilbilgisel адаптација во македонскиот јазик како уарısı üzerindeki etkisinin bazı yönleri). *MJ* суфикс. (Türkçe menşeli bir kelime ve ek ola- (XXVIII), 5-21.

rak (x) ane / (x) ana (hane)'nin Makedon diline Пеев, К. (1991). Измени во граматичните İntibakı). **ФИЛКО ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА** категории на долно вардарските говори во И **ОБРАЗОВАНИЕ ФИЛОЛОГИЈА**, контекстът на турското влијание, (Türkçenin **КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ**, 313-319. *Voro- etkisi bağlamında Aşağı Vardar Ağızlarının nezh* gramer kategorilerindeki değişiklikler). II

Леонтиќ, М. (2017). Турскиот суфикс -ци/-чи Меѓународен симпозиум: Македонско- /-CI/ (-ci, -ci, -cu, -cü, -çi, -çi, -çu, -çü) во турски културни врски во минатото и денес македонските презимиња - *Makedon Soyad-* (Скопје, 23-25 октомври 1991). зборник на larında Türkçe -ци / -чи / -CI / (-ci, -ci, -cu, -cü, реферати, Филолошки факултет, Скопје, 93- çu, -çi, -çu, -çü) soneki. *International Journal, Eser Tanıtım ve Tahlilleri*

Scientific Papers. 16 (2), 867-872. Von Kraelitz-Greifenhorst, F. (1911). Corolla-

Леонтиќ, М. (2017). Турските суфикси во rien zu F. Miklosich's Die türkischen Elemente рамките на полиморфемните суфикси во in den südost und osteuropäischen Sprachen. македонскиот јазик. (Makedon dilindeki po- (F. Miklošič'in Güneydoğu ve Doğu Avrupa limorfik sonekler içinde Türkçe sonekler). Dillerinde Türkçe Unsurlar Eseri), Sitzungsbe- Годишен зборник 2017 - Филолошки richte der philologisch-historischen Classe der факултет, УГД - Штип, 8 (10). pp. 7-15. kaiserlichen Akademie der Wissenschaften 166,

Леонтиќ, М. (2018). Граматичката категорија 4 Wien. Aruç, N. (2010). Olivera Yaşar- падеж во турскиот јазик и негово предавање Nasteva'nın Makedonca-Türkçe Sözlük Dene- во македонскиот јазик. (Türkçede Hâl Ekleri mesi, Hikmet İlmî Araştırmalar Dergisi, 16, 18- ve Makedoncada öğretimleri). Годишен 22.

зборник 2018 - Филолошки факултет, УГД - Aruç, N. Y. (2006). Makedonya Türk Kültü- Штип, 9 (12), 9-15. rü'nün Bilge Hanımefendisi Akademik Olivera

Леонтиќ, М. (2011). Статусот На Лексемите Yaşar Nasteva, Hikmet Dergisi. 8, 61-77.

Со Турски Суфикси Во Македонскиот Јазик Erdem, M. D. (2006). Günay Karaağaç: Türkçe- Денес. (Günümüz Makedon dilinde Türkçe nin Dünya Dillerine Etkisi, V. Lefke Edebiyat ekleri olan Kelimelerin Vaziyeti). годишен Buluşması (29-30 Nisan 2004). Karadeniz Araş- зборник, филолошки факултет, универзитет tırmaları Dergisi, 10, 160-164.

гоце делчев, штип, 115-122. Friedman, V. A. (2005). Gjorgji Pulevski: Fja- **Deyim, Atasözleri ve Seslenmeler** lorët e tij dhe rilindja kombëtare shqiptare dhe

Petkova-Schick, I. (1986). Zum osmanisch- maqedonase. (Gjorgji Pulevski: Sözlükleri, Ar- türkischen Einfluß auf die Balkan Phraseologie. navut ve Makedon Ulusal Rönesansları). Con-

ference in honor of the 100th anniversary of the на 200-годишнината од раѓањето на Вук League of Prizren, Prishtina, Yugoslavia, June Стефановиќ Караџиќ : Скопје, 1 О ноември 1978. 1987).

Јашар-Настева, О. (1978). Ѓурчин Кокале, Јашар-Настева, О. (1996). Неколку Партенија Зографски, Ѓорги Пулески и искажувања на Григор Прличев за Панајот Ѓиноски во еден ракопис на Руста Турсизмие (врз основа на Отњановиќ. (Rusta Ognjanoviç Tarafından Автобиографијата). (Türkizmlere Dair Grigor Yazılan Bir El Yazısında Curkin Kokale, Parte- Prlicev'in Bazı Değerlendirmeleri (Otobiyografi Zografski, Gorgi Puleski ve Panaji Ginos- fisine İstinaden)). Прилози МАНУ: ki). Бигорски научно-културни собири 1976- Одделение за лингвистика -и литературна наука, Скопје, XXI(1), 41-46.

Komisyon. (2000). Споменица посветена на Конески, Б. & Јашар-Настева, О. (1984). Оливера Јашар-Настева, редовен член на Балкански јазични паралели во речниците Македонската академија на науките и на Ѓорги Пулевски, (Gorgi Pulevski'nin sözumetnostite. (Makedonya Bilim ve Sanat lüklerinde Balkan Lisanî paralellikleri). Akademisinin Asli üyesi Olivera Jashar- Прилози МАНУ: Одделение за лингвистика Nasteva Hatırası). МАНУ – Скопје, 15-16 5. и литературна наука, Скопје, IX (2), 57-63.

Roques, M. (1932). Linguistique balkanique, Тантуровска-Ѓоргиевска, Л. (2002). Добрата problèmes et résultats, par Kr. Sandfeld, 1930. книга не губи вредност (Оливера Јашар (Balkan Dilbilimi, Sorunlar ve Sonuçlar, Yazan: Nasteva, Турските лексички елементи во Kr. Sandfeld, 1930), Collection linguistique македонскиот јазик). (İyi Kitap Değer Kay- publiée par la Société Linguistique de Paris, betmez (Olivera Jasar Nasteva, Makedoncadaki XXXI (229), 100-106. Türkçe Dil Öğeleri)). Македонски јазик, LIII

Гајдова, Убавка. (2001). Што има ново-ветво (1). 139.

(Ne Var Eski Yeni) во македонската Леонтиќ, М. (2012). Блаже Конески и лингвистичка литература – Турските неговиот однос кон турцизмите во лексички елементи во македонскиот јазик од современиот македонски јазик. (Blaje Kones- акад. Оливера Јашар – Настева. (Makedon ki ve Günümüz Makedoncasındaki Türkizmler Dili Edebiyatındaki Yenilikler (Ne Var Eski Hakkındaki tavrı). XXXVIII Научна Yeni)) Akademisyen Olivera Jashar - Naste- конференција на XLIV Меѓународен va'nın Makedon dilindeki Türkçe sözcük ögele- семинар за македонски јазик, литература и ri.) Литературен збор, XLVIII (3-4). 129-130. култура (Охрид, 14 и 15 јули 2011) - Јашар-Настева, О. (1984). За речниците На Лингвистика. 39-51.

Ѓорги Пулевски И албанската паралела Во **Türkizmlerin Makedon Dilindeki Telaffuz** нив. (George Pulevski'nin Sözlükleri ve Sözlük- **Meseleleri** lerindeki Arnavutça Paralellikleri). МАНУ. Bu başlık altında bir çalışma tespit edilememiş- Одделение за лингвистика и литературна тіr.

наука, Скопје, IX(2), 43-56.

Dil Kalıntıları Üzerine

Јашар-Настева, О. (1988). Односот на Вук кон Skok, P. (1935). Restes de la langue turque Турцизмите. (Vuk'un Türkizmlere karşı tutu- dans les Balkans. (Balkanlarda Türkçe Dil ka- mu). Прилози МАНУ : Одделение за lıntıları). Revue Internationale des Etudes Bal- лингвистика и литературна наука Скопје, kanique, 1(2), Beograd, 247-260.

1988, XII, 2, 47-85. (Научен собир посветен Karasu, A. (2012). Makedon Dilindeki Türkçe

Öykümler (Calque) ve Örnekleri. Balkan Şahıs isimlerinin transkripsiyonu). Зборник на Harbi'nin 100. Yılı Hatırasına Uluslararası Bal- трудови од научниот собир kanlarda Türk Varlığı Sempozyumu-III, 10-12 „Стандарднојазичната норма и Mayıs, Manisa: 88-104. македонскиот јазик - Јазикот и идентитетот

Јашар-Настева, О. (1962-63). Македонците одржан на 15 април 2010. 121-132.

калку од Турскиот јазик. (Türk dilinin Ma- **Makedoncadaki Türkizmler ve Sosyo-** kendoncadaki Dil Kalıntıları). Македонски **Kültürel Yansımaları**

јазик Скопје, XII-XIV(1-2), 109-172. БЕРНШТЕИН. С. Б. (1984). К изучению

Golden, P. B. (1984). Turkic calques in Medieval тюркизов (турцизов) в славянских Eastern Slavic. (Orta Doğu Slavcasındaki Türk- языках, Славянское и балканское çe Kalıntılar). Journal of Turkish Studies, 8, языковедение, Язык в этнокультурном аспекте, 103-. (Slav dillerinde Türkizmlerin (Türsizmlerin)

Makedon Dili Edebî Eserlerinin Diğer Dillere İncelenmesi, Slav ve Balkan Dilleri Çalışmaları, Tercümelelerinde Türkizmlerin Durumu Dil ve Etno-Kültürel Açısından). Паука, Леонтиќ, М. (2012). Турцизмите како Москва 5-10.

јазична и културна нишка при превод на Friedman, V. A. (1994). Macedonian Identity in литературни текстови од турски на Ottoman Turkey: Views from Within and Wit- македонски јазик. (Türkçeden Makedoncaya hout, 'Macedonian Identity through History. Edebi Metin Çevirilerinde Lisanî ve Kültürel (Osmanlı Türkiye'sinde Makedon Kimliği: İçe- Bir Mesele Olarak Türkizmler). Зборник на riden ve Dışarıdan Görüşler, Tarih Boyunca трудови од меѓународната научна Makedon Kimliği.). Institute for National His- конференција „Јазични и културни tory, 60th Anniversary Conference. Скопје, проникнувања низ преведувањето и Macedonia: Institute for National History. толкувањето“. 269-278. Svetkovski, V. (2017). етнолингвистички

Türkizmlerin Makedon Dilindeki İmlâ ve особености на турските лексички заемки во **Ortografi Meseleleri** колоквијалниот македонски јазик во битола,

Леонтиќ, М. (2016). Транскрипцијата на (Manastır Halk Makedoncasındaki Türkçe турските имиња според стариот и според Ödünçlemelerin etno-dilbilimsel özellikleri). новиот Правопис на македонскиот јазик. Скопје: Makedonska akademija na naukite i (Makedon dilinde eski ve yeni İmlâ Kaidelerine umetnostite.

göre Türkçe isimlerin transkripsiyonu). Јазикот Dzakjovskii, V. (2007). Etimologia, etnolingvis- наш денешен, Зборник на трудови од tika i uzakovae kontakta slavanskih s greces- научниот собир „Јазикот наш денешен - kim, drugimi balkanskimi i turkskimi yzakami, јазикот наш насушен“, 27, 208-215. (Etimoloji, etnoloji bilimi ve Yunanca, Diğer

Леонтиќ, М. (2013). Транскрипцијата на Balkan ve Türk dilleri ile Slav Dillerinin Tema- турските лични имиња при превод од si), Slovenska Etimologija Danas, Institut Za турски на македонски јазик. (Türkçeden Ma- Srpski Jezik SANU, Bildiri Kitabı, Beograd, 171- kendoncaya çevrilen Türkçe Şahıs isimlerinin 207.

transkripsiyonu). Огледало (209-210), 6-7. Schubert, G. (1985). Turkish oda and Hunga-

Леонтиќ, М. (2011). Стандарднојазичната rian szoba in the languages and residential норма на македонскиот јазик и cultures of the Balkan Peninsula. (Balkan Yarı- транскрипцијата на турските лични имиња. madası'nın dillerinde ve yerleşim kültürlerinde (Makedoncanın standart dil normu ve Türkçe Türkçe oda ve Macar szoba), Central Asiatic

Journal, 29, 242-265, Wiesbaden. da Türkçe Dil öğeleri ve Olivera Yaşar-Leontik, M. (2020), *Türkçite elementi во Nasteva'nın Katkıları*). Зборник на трудови од македонскиот јазик како јазична и културна научниот собир под наслов „Придонесот на нишка меѓу турскиот и македонскиот македонските лингвисти во стабилизацијата јазик. (Türk ve Makedon dilleri arasında dilsel ve и во стандардизацијата на јазичната норма kültürel bir bağ olarak Makedon dilindeki Türkçe на македонскиот јазик“, во Институтот за unsurlar). Погледи за македонскиот јазик, 337- македонски јазик „Крсте Мисирков“, 11-12 355. мај 2011, Скопје. 77-86.

Edebi Eserlerde Bir Üslup unsuru Olarak Türkizmler Леонтиќ, М. (2016). Местото и улогата на турските лексички елементи во историскиот

Јашар-Настева, О. (1987). Турскн Елементи развој на македонскиот јазик. (Türkçe Dil во јазикот и Стилот на Македонската öğelerinin Makedon dilinin tarihî gelişimindeki народна Поезија. (Makedon Halk Şiirinin Dili yeri ve rolü). Годишен зборник на ve Tarzında Türkçe Unsurlar). Скопје: Филолошкиот факултет. 7, 17-26

Македонска академија на науките и **Türkizmlerin Makedon Dilindeki Kullanım-метностите, 111.** **larının Güncel Durumu**

Јашар-Настева, О. (1973). Стилистиката Korsch, Th. (1885). Die türkischen Elementi in уопштеба на Турсизмите во современиот don Südost und osteuropäischen Sprachen. Македонски јазик. (Günümüz Makedon dilin- (Güneydoğu ve Doğu Avrupa dillerinde Türk-deki Türkizmlerin kullanım Tarzı). Реферати çe unsurlar) Itoconsion. Archiv für slavische Philologie. IX. 487. 653.

на македонските слависти за VII Friedman, V. (1986). Turkish influence in mo- меѓународен славистички конгрес во dern Macedonian: the current situation and its Варшава. Скопје: Сојуз на друштвата за general background. (Modern Makedon Dilin-де Türkçenin Etkisi: Mevcut Durum ve Genel македонски јазик и литература на СРМ, 35- de Türkçenin Etkisi: Mevcut Durum ve Genel 43.

Леонтиќ, М. (2012). Експресивноста и Arka Planı). Festschrift für Wolfgang Gese- импресивноста на турцизмите во поезијата mann, Band 3.Beiträge zur slawischen на Блаже Конески. (Blaze Koneski'nin Şiir Sprachwissenschaft und Kulturgeschichte (85- Dünnyasındaki Türkizmlerin Anlatımcılığı ve 108). München: Hieronymus.

Etkileyiciliği). Зборник на трудови од Friedman, V. (2003). From orientalism to de- меѓународниот научен симпозиум-Блажеocracy and back again: Turkisms in the Bal- Конески и македонскиот јазик, литература и kan languages. In I. A. Sedakova & T. V. култура, Скопје, Филолошки факултет Civ'jan (eds.) Vpoiskah orientalnogo na Balka- „Блаже Конески“, Скопје, 209-221. nah (Balkanskіe Ctenija 7) - Tezisy i materialy

Türkizmlerin Makedoncanın Esnekliğine ve (61-63). Moscow: Russian Academy of Arts and Kelime Hazinesinin Zenginleşmesine Katkı- Sciences.

ları Friedman, V. (2005). From Orientalism to De- Леонтиќ, М. (2012). Придонесот на Оливераocracy and Back Again. Turkish in the Bal- Јашар-Настева во збогатувањето, kans and in Balkan Languages. ((Oryantalizm-стабилизацијата и стандардизацијата на den Demokrasiye ve Tekrar Geriye: Balkan турските лексички елементи во Dilleri ve Dillerindeki Türkizmler)). Raymond македонскиот јазик. (Makedon Dilinin zen- Detrez, Pieter Plas (eds.). Developing Cultural ginleştirilmesi, istikrarı ve standardizasyonun- Identity in the Balkans. Convergence vs. Diver-

- gence. Bruxelles [u.a.]: Lang, 25–43.
- Makarijoska, L. (2009). Kontinuitetot na tursko-Friedman, V. A. (1979). Osmanli Turkish in the to jazično vlijanie vo makedonskiot jazik, (Ma-Balkans: Isoglosses, Attitudes and Slavokedon dilindeki Türk dil etkilerinin Devamlılı-Albanian Contacts. (Balkanlarda Osmanlı ğı). Riječ (Rijeka) (15) 4, 74-90.
- Türkçesi: Lehçe Sınırları, Tutumlar ve Slavca-Makarijoska, L. & Pavleska, B. (2010). Turskite Arnavutça Temasları). AATSEEL Annual Meeting - zaemki vo južnoslovenskite jazici denes, (Güting, San Francisco, December 1979. nümüz Güney Slav dillerinde Türkçe Ödünç-Friedman, V. A. (1998). Turkish Lexicon in the lemeler). Riječ (Rijeka) (16) 1, 83-97
- Balkans, (Balkanlardaki Türkçe Kelime Varlığı). Morina, I. (2010). Türkçenin Balkan Dillerinde-Ohio State University, May 1998. ki Rölü Ve Gücü (682-689). III. Uluslararası Friedman, V. A. (2005). Turkish in the Balkans: Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, İzmir. Roles and Reversals. (Balkanlarda Türkçe: Rol- Rocchi, L. (2018). Turkish as a Mediterranean ler ve Ters Çevirmeler). International Conference - language, (Bir Akdeniz dili olarak Türkçe), rence - Jazyki i dialekty malyh grupp na Balka- Lexicographica International Annual for Lexinah [Russian: Languages and dialects of mino- cography, Lexicographica, 33(1), 7–32.
- rities in the Balkans], University of St. Petersburg- Tietze, A. (1983). The Present State of the Study burg, St. Petersburg, Russia, 11-12 June 2004. of Turkisms in the Languages of the Mediter-Hazai, Gj. (1968). Probleme und Aufgaben der ranean and of the Balkan Peninsula, (Akdeniz Balkan-Turkologie. (Balkan-Türkolojisinin so- ve Balkan Yarımadası Dillerindeki Türkizm runları ve Görevleri.) Actes du 1er Congrès Araştırmalarının Mevcut Durumu.) Mediter-International des Études balkaniques et sud-est ranean Language Review, (1)15-26. Wiesbaden. européennes. Sofia, 95–100. Khanari, L. L. (2002). Osmanlı Balkana Elveda Kappler, M. (2000). Turkologie und Südosteu- Rumeli Dedi, Ama Balkandaki Diller Türkçe ropalinguistik. (Türkoloji ve Güneydoğu Av- Kökenli Sözcüklere Elveda Demedi. Motif rupa Dilbilimi.) In: Die Südosteuropa Wis- Akademi Halkbilimi Dergisi, (Balkan Özel senschaften im neuen Jahrhundert. Hrsg. von Sayısı-I), 5-12.
- U. Hinrichs und U. Büttner. Wiesbaden, 129– Yazıcı, S. (2012). Balkanlarda Türk Dili'nin 143. Dünü - Bugünü Üzerine Bir Değerlendirme. I. Karaağaç, G. (1989). Türkçe ve Komşuları. E.Ü. International Balkan Congress Proceedings. 1, Türk Dili ve Araştırmaları Dergisi, 5, 67-80. 1823-1830. İstanbul: Suleyman Sah University. Kazazis, K. (1972). The status of Turkisms in **Türkizmlerde Arkaikleşme ve Sebepleri** the present-day Balkan languages. (Günümüz Москов, M. (1964). Общи по произход турски Balkan dillerinde Türkizmlerin durumu). In H. заемки в балканските езици. (Umumen Bal- Birnbaum & S. Vryonis (eds.) Aspects of the kan dillerinde Türkçe Ödünçlemeleri.) Balkans: Continuity and Change. Contributions Български език XIV(2-3), 186-190.
- to the International Balkan Esen, M. F., Karakuzu, M. (2011). Misrepresentations of Turks in Early Modern Drama and Conference held at UCLA, October 23-28, 1969 (87-116). The Hague & Paris: Mouton. Motivations Underlying This Denigration (Er-Korsch, T. (1885). Die türkischen Elementi in ken Dönem Modern Tiyatrosunda Türklerden Südost und osteuropäischen Sprachen. Yanlış Tanıtımı ve Bu İnfazın Altındaki Moti- (Güneydoğu ve Doğu Avrupa dillerinde Türk- vasyonlar) (867-876). 1st International Confe- çer unsurlar) Itoconsion. Archiv für slavische rence on Foreign Language Teaching and Applied Linguistics, Sarajevo. Philologie. VIII. 631. IX. 487. 653.

Morina, I. (2004). Balkan Bilim Çevrelerinin rarlari. 18. Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu, Üsküp, Makedonya – Bildiriler. 104-113. 2134). V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı Bildirileri, II, Ankara: TDK Yay.

Türkizmlerin Güncel Sıklık Ölçümü

Bu başlık altında bir çalışma tespit edilememiştir.

Osmanlı Sonrası Yeni Üretilen Türkizmler

Bu başlık altında bir çalışma tespit edilememiştir.

Türkizmlerin Kullanımının Artırılmasına İlişkin Çalışmalar

Ago, A. (2014). Makedonya'daki Türk Kültürünün Gelişmesinde Türkçe Basın Araçlarının

Katkısı. (44-51). 3rd International Conference On Language And Literature "Turkish in Europe" Tirana/Albania, Proceedings Book, v. 1. Leontik, M. (2013). Makedonca-Türkçe ve Türkçe-Makedonca Konuşma Kılavuzlarının Türkçe ve Makedoncanın Öğrenilmesinde Ya-

P. (2017). Ottoman heritage tourism flows in Macedonia. (Makedonya'da Osmanlı mirası turizmi akışı.). International scientific conference Challenges of tourism and business logistics

in the 21st century, 24-25 Oct 2017, Gevgelija, Macedonia.

Petrevska, B. (2017). Motives For Boosting Cultural Tourism In Štip: Ottoman Heritage, (İş-

tip'te Kültür Turizmini Artırma Yolları: Osmanlı Mirası). Journal of Applied Economics and Business, 5 (2), 12-16.

Petrevska, B. & Namicev, P. (2017). Reanimating Ottoman Heritage Sites: Assessment of Štip. (Osmanlı Miras Alanlarının Yeniden Canlandırılması: İştip Değerlendirmesi). Geobalkanica 2017, 20-21 May, 2017, Skopje, Macedonia.

Tablo 1

Türkizm Araştırmacılarının Milliyetleri ve Çalışmalarının Tür ve Nicelikleri

Milliyet	Müellif Sayısı	Kitap	Yük. Lisans Tezi	Makale	Kitap Bölümü	Tebliğ	Sözlük	Doktora Tezi	Bitirme Tezi	El Yazısı	Kaynak	Türkizm	Toplam
Makedon	20	1		35		12	1	1			18	50	68
Türk	43	3	1	21	1	13	1	2			21	42	63
Alman	20	2		19	1	3	2				7	27	34
İng. Amrk.	6	1		4	4	11				1	3	21	24
Balkan Tü- kü	11	2	1	23	1	13	1	1			5	42	47
Leh	2			3		1						4	4
Rus	7			4		2	1				1	7	8
Sloven	1										2	0	2
Macar	2			4	1	1						6	6
Bulgar	9	1		12		3						16	16
Sırp	11	1		3		1					7	5	12
Hırvat	2			2								2	2
Fransız	4			3							1	3	4
Çek	1			2							1	2	3
İtalyan	2			2								2	2

Arnavut	4	1		2		2	1			2	6	8	
İskandinav	3			3							3	3	
Rumen	1									1	0	1	
Boşnak	3			1		1				1	2	3	
Yunan	1					1					1	1	
Toplam	153	12	2	143	8	64	7	4	0	1	70	241	311

Makedoncadaki Türkizmler üzerine eserler yazan araştırmacıların milliyetçe dağılımında bu makalenin konusuna büyük oranda uygunluğu görülmektedir. En fazla çalışma Makedon ve Türk araştırmacılarca yayımlanmıştır. Çalışmaların türlerine bakıldığında ilk sırayı %40 civarında oranla ilmî makalelerin aldığı anlaşılmaktadır. Tabloda görülen çalışmaların yarısına yakınının müellifi Türk ve Makedon asıllıdır. Takriben beşte ikilik kısmı ise Türk asıllı yazarlarca kaleme alınmıştır. Konu üzerine yazılan tez sayısı sadece altıdır. Türkizmler üzerine çalışan müellif sayıları da hemen hemen çalışma sayılarının takip ettiği sıralamaya göre sıralanmaktadır. Müellifler %90'dan fazla oranında Avrupa kıtasındandır.

Tablo 2

Makedoncadaki Türkizmlere Dair Çalışmaların Dilce ve Türce Nicelik Tablosu

Kaynak	Kitap	Yük. Lisans Tezi	Makale	Kitap Bölümü	Tebliğ	Sözlük	Doktora Tezi	Kon. Kılavuzu	Bitirme Tezi	Toplam
Sırpça	3		2							5
Türkçe	6		12	1	4	2				25
Hırvatça										0
İngilizce	1		11		1			1		14
Almanca	3		5	1	1	1				11
Rusça					1					1
Fransızca			3							3
Makedonca	5		1	1		3		1		11
Toplam	18	0	34	3	7	6	0	1	1	70

Türkizm	Kitap	Yük. Lisans Tezi	Makale	Kitap Bölümü	Tebliğ	Sözlük	Doktora Tezi	El Yazması	Gazete	Toplam
Makedonca	4		47		17	2		1		73
Türkçe	4	2	31	2	19	2	2			62
İngilizce	1		14	4	15					34
Almanca			21	2	4	2				29

Fransızca	1		13		2					16
Bulgarca			8		2					10
Rusça			3		1	1				5
Sırpça	1		4		1					6
Lehçe			1							1
İtalyanca					1					1
Boşnakça			1		1					2
Rumence	1									1
Arnavutça					1					1
Toplam	12	2	143	8	64	7	4	0	1	241

Makedon dilindeki Türkizmler üzerine yapılan çalışmaların yazıldıkları dillerin tablosuna bakıldığında ilk sıraları çalışmanın konusuna uygun biçimde Makedonca, Türkçe, İngilizce ve Almanca almaktadır. Türkçe ve Makedonca ise toplam çalışmaların yarısından fazlasını teşkil etmektedir. Fransızca, Almanca ve İngilizce neşredilen yayın miktarı aslen Fransız, Alman veya İngiliz/Amerikan müellif sayısından epeyce fazladır. Mesela; Fransız asıllı müellifler 3 Türkizm çalışması telif etmişlerken Fransızca yayın sayısı 16'dır. Bu durum bazı diğer araştırmacıların eserlerini kendi anadillerinden farklı şekilde Fransızca ve Almanca olarak da yazdıklarını göstermektedir. İngiliz/Amerikan müelliflerin Türkizm çalışması 21 iken İngilizce neşir adedi 34'ü bulmaktadır.

Tablo 3

Makedoncadaki Türkizmlere Dair Araştırmaların Ülke ve Şehir Dağılım Tablosu

Avrupa	Şehir	Kitap	Y. L. Tezi	Mak.	Kitap Bölümü	Tebliğ	Sözlük	Dok. Tezi	K. Kıl.	Gazete	Türkizm	Kaynak	Toplam
Makedonya	Üsküp	4	1	36		19	1	2			63	16	79
	Gostivar			2						1	3		3
	Gevgelija					1					1	1	2
	İştıp			12			1				13	3	16
	Voronezh					1					1		1
Sırbistan	Belgrad	1		4		1					6	4	10
	Niş			1							1		1
	Novi Sad			1							1	1	2
Bosna Hersek	Saraybosna			3		2		1			6	1	7
Türkiye	Ankara	2		9	1	3	1				16	10	26
	İzmir		1	1		2					4		4
	İstanbul	2		6	2	3					13	7	20
	Edirne			2		2					4		4
	Niğde			1							1		1
	Kocaeli							1			1		1
	Manisa					1					1		1
	Samsun			1							1		1

	Bursa			1			1	3	4
	Adana			2			2		2
	Denizli					1	1		1
	Tekirdağ						0	1	1
Hırvatistan	Zagreb				2		2		2
	Rijeka			2			2		2
Almanya	Weisbaden	1		6	1		8		8
	Göttingen			2			2	1	3
	Berlin			8			8	3	11
	Münih			4	1	2	7	1	8
	Köln			1			1		1
	Heidelberg					2	2	1	3
	Münster			1			1	1	2
	Schwerin.						0	1	1
Avusturya	Viyana			1			1	1	2
Hollanda	Hague					1	1		1
Çekya	Prag			1			1	1	2
Rusya					2		2	1	3
	S.Petersburg								
	Moskova	1	1		1		3		3
Belçika	Brüksel	1	1				2		2
	Gent				1		1		1
İngiltere	Oxford						0	1	1
	Cambridge						0	1	1
Kosova	Prizren	3		1			4	1	5
	Priştine	2					2		2
Polonya	Krakow	1					1		1
	Poznan	1					1		1
	Olsztyn	1					1		1
Macaristan	Budapeşte	2					2	1	3
Yunanistan	Selanik	1					1		1
	Atina				1		1		1
Romanya	Bükreş	2		1			3		3
	Iaşi	1					1		1
İtalya	Udinese				1		1		1
Finlandiya	Helsinki	2					2		2
Bulgaristan	Sofya	10		4			14		14
Fransa	Paris	1		2			3	2	5
Danimarka	Kopenhag	1					1		1
Arnavutluk	Tiran				6		6	3	9
	İşkodra				1		1		1
Kıbrıs	Lefkoşe						0	1	1
Asya							0		0

Kırgızistan	Bişkek			1					1		1		
Azerbaycan	Bakü	1							1	1	2		
Y. Zellanda	Y. Zellanda	1							1		1		
Amerika										0	0		
ABD	Ohio	1		2					3		3		
	West Sussex		1						1		1		
	New York			1					1		1		
	Harvard	1							1		1		
	Palo Alto								0	1	1		
	Chicago			1					1		1		
	San Francisco			1					1		1		
Kanada	Edmonton	1							1		1		
Toplam		12	2	143	8	64	7	4	0	1	241	70	311

Makedoncadaki Türkizmler çalışmalarının yayımlandığı ülke ve şehirler tablosuna bakıldığında üstteki milliyet ve dil tablolarıyla sıralama bakımından ciddi oranda örtüştüğü görülmektedir. Üsküp, Ankara, İstanbul en fazla çalışmanın neşredildiği şehirler olarak öne çıkmaktadır. 29 ülke ve 69 farklı şehir üstteki tabloda yer bulmuştur. En çok çalışma Üsküp'te kaleme alınmıştır. Bu duruma paralel şekilde Makedonya 79 Türkizm çalışmasıyla toplam miktarın üçte birinin neşredildiği ülke olmuştur. Yayınların yaklaşık dörtte biri de Türkiye'de yapılmıştır. Böylece Makedonya ve Türkiye çalışmaların toplamda yarısından fazlasına ev sahipliği yapmaktadır. Bu tablolarla müelliflerin milliyetleri, çalışmaların dili ve yayımlanma yerleri birbirleriyle mukayese edilebilmektedir. Örneğin; Türk araştırmacıların 84 Türkizm çalışması varken, 62 çalışma Türkçe olup Türkiye'de 45 çalışma yayımlanmıştır.

SONUÇ

Bu derlemede Güney Slav dillerinin Doğu kolundaki iki dilden biri olan Makedoncadaki Türkizmler üzerine bir asra yakındır yapılan doğrudan veya dolaylı çalışmalara kademeli bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Yazılan eserlerin sayıca türleri, yayımlanma yerleri ile Makedoncadaki Türkizm araştırmacılarının milliyetlerini sayıca kıyas etme imkânı doğmuştur. Bu konuya ilgi gösteren araştırmacıların milliyetleri, konuya kimlerin ne kadar ilgi gösterdiklerine dair de bir ışık tutmaktadır. Çerçevede verilen çalışmaların dil, milliyet ve yayım yeri bakımından altbaşlıklar hâlinde yoğunlukları tespit edilmiştir. En fazla Makedonya ve Türkiye'de yapılmıştır. Türkizmlerin tespit, tasnif, tahlil ve kullanım güncelliğine dair çalışmalar sayıca görülebilir hâle gelmiştir. Bu tarihten sonra konu üzerinde yapılacak araştırmalara ve araştırmacılarına kaynakça bütünlüğü sunulmuştur. Nicelik olarak az olan veya hiç çalışmanın olmadığı bazı konuların belirlenmiş olması yeni çalışmaların ortaya konulması adına da fikir verici olmuştur.

KAYNAKÇA

- Ahmetaj, M. (2010). Balkanlara Yönelik Türkiye'de Yapılan Tezler Bibliyografyası. *Balkan Araştırmaları Dergisi*, (1)2, Ek.
- Aksel Kutlar, H. (1995). *Balkan Dillerindeki Türkçe Kültür Kelimeleri*. (Basılmamış Yüksek Lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, SBE, Cilt 1-2, İzmir.
- Elezović, G. (1932-1935) Речник косовско-метохишког дијалекта I (Rečnik Kosovsko Metohis-

- kog Dijalekta). СДЗ6 Српски дијалектолошки зборник IV (1932); II VI (1935). Beograd.
- Jašar-Nasteva, O. (1962). Турските лексички елементи во македонскиот јазик, (Turskite leksični elementi vo Makedonskiot jazik). (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Skopje, XXXIV, 519 str.
- Jašar-Nasteva, O. (2001). Турските лексички елементи во македонскиот јазик. (Turskite leksični elementi vo Makedonskiot jazik). Институт за македонски Јазик Крсте Мисирков. Скопје: Посебна издание книга, 31.
- Karaağaç, G. (2008). *Türkçe Verintiler Sözlüğü*. TDK Yay.
- Kutlar, H. (1999). Balkan Ülkelerindeki Türkçe Alıntılar ve Sözlükler Üzerine Kısa Kaynakça. *Kebikeç*, 4(7-8), 85-93.
- Lokotsch, K. (1927). *Etymologisches Wörterbuch Der Europäischen Wörter Orientalischen Ursprungs*. Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.
- Miklosich, F. (1884). Die Türkischen Elemente in der Südosteuropäischen Sprachen (Griechisch, Albanisch, Rumunisch, Bulgarisch, Serbisch, Kleinrussisch, Grossrussisch, Polnisch). I-II Hälfte, Wien.
- Miklosich, F. (1885). Die türkischen Elemente in den südost und osteuropäischen Sprachen. *Denkschriften der philologisch-historischen Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften* 35, 105–192.
- Miklosich, F. (1888-1889). Nachtrag zu der Unter dem Gleichen Titel im XXXIV und XXXV Bande der Denkschriften Gedruckten Abhandlung, Wien.
- Miklosich, F. (1889). Die türkischen Elemente in den südost und osteuropäischen Sprachen. *Denkschriften der philologisch-historischen Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, 37, 1-88.
- Miklosich, F. (1890). Die türkischen Elemente in den südost und osteuropäischen Sprachen. *Denkschriften der philologisch-historischen Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften* Wien, 38, 1-194.
- Škaljić, A. (1966). *Turcizmi u Srpskohrvatskom Jeziku*. Svjetlost.
- Uzun, C., Özek, F. (2019). Balkanlarla ilgili Türkiye’de yapılmış çalışmalar-I. *Çukurova Araştırmaları*, 5(1), 22-52. <http://dx.doi.org/10.18560/cukurova.1117>
- Uzun, C. (2019). Balkanlarla ilgili Türkiye’de yapılmış çalışmalar-II. *Çukurova Araştırmaları*, 5(2), 150-178. <http://dx.doi.org/10.18560/cukurova.1148>
- Xhanari-Latifi, L. (2015). *Balkan dillerindeki ortak türkizmalar sözlüğü*. Pamukkale Üniversitesi Yayınları, No: 30.
- Елезовић (Elezović), Г (G). (1931). О именима и пореклу старијих муслиманских породица у Скопљу, (O Imenima i Poreklu Starijih Muslimanskih Porodica u Skoplju). *Зборник за етнографију и фолклор Јужне Србије и суседних области* 1, 1-22. Скопље.

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Arş. Gör. Dr. Engin YÜCEL
Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
engin.yucel@deu.edu.tr

ALGILANAN MARKA YENİLİKÇİLİĞİ,
MARKA DENEYİMİ VE MARKA
BAĞLILIĞI İLİŞKİSİNDE HEDONİK
DUYGULARIN ARACILIK ROLÜ

THE MEDIATING ROLE OF HEDONIC
SENSES IN THE RELATIONSHIP OF
PERCEIVED BRAND INNOVATION,
BRAND EXPERIENCE AND
BRAND LOYALTY

Geliş / Submitted / Отправлено: 17.01.2021

Kabul / Accepted / Принимать: 15.03.2021

Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Yücel, E. (2021). Algılanan Marka Yenilikçiliği, Marka Deneyimi ve Marka Bağlılığı İlişkisinde Hedonik Duyguların Aracılık Rolü. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 214-239.

Yücel, E. (2021). The Mediating Role of Hedonic Senses in The Relationship of Perceived Brand Innovation, Brand Experience and Brand Loyalty. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 214-239.

10.29228/kesit.48924

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

ALGILANAN MARKA YENİLİKÇİLİĞİ, MARKA DENEYİMİ VE MARKA BAĞLILIĞI İLİŞKİSİNDE HEDONİK DUYGULARIN ARACILIK ROLÜ*

THE MEDIATING ROLE OF HEDONIC SENSES IN THE RELATIONSHIP OF PERCEIVED BRAND INNOVATION, BRAND EXPERIENCE AND BRAND LOYALTY

Arş. Gör. Dr. Engin YÜCEL

Öz: Endüstriler arasındaki rekabetin giderek artması işletmeleri, güçlü bir marka algısı yaratarak tüketicilerle uzun vadeli ilişkiler kurma ihtiyacına zorlamaktadır. Markalar, uzun vadeli ilişkiler sayesinde tüketicilerde marka sadakatinin oluşturulmasını amaçlamaktadır. İşletmelerin pazarlama stratejilerinin başarısı açısından yenilikçilik, deneyim ve hedonik duygular gibi marka sadakatinin belirleyicileri giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda, algılanan marka yenilikçiliği, marka deneyimi ve marka sadakati ilişkisinde hedonik duyguların aracılık etkisinin incelenmesi araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaçla, kolayda örnekleme kapsamında anket yöntemi ile 395 katılımcıdan veri toplanmıştır. Araştırma bulgularına göre; algılanan marka yenilikçiliğinin marka deneyimini, marka deneyiminin tüketicilerin hedonik duygularını ve marka deneyiminin marka sadakatini pozitif ve anlamlı olarak etkilediği belirlenmiştir. Ayrıca, marka deneyiminin marka sadakati üzerindeki etkisinde hedonik duyguların kısmi aracılık rolüne sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda yenilikçi markaların, başarılı marka deneyimleri yoluyla tüketicilerde pozitif hedonik duyguların oluşmasını sağlayarak markaya karşı sadık olma eğilimini arttırması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Marka Yenilikçiliği, Marka Deneyimi, Hedonik Duygular, Marka Sadakati

Abstract: Increasing competition between industries forces businesses to establish long-term relationships with consumers by creating a strong brand perception. Brands aim to create brand loyalty among consumers through long-term relationships. The determinants of brand loyalty such as innovation, experience and hedonic feelings are becoming more and more important for the success of marketing strategies of businesses. Accordingly, the purpose of the study is to examine the mediating effect of hedonic feelings in the relationship between perceived brand

* Bu çalışmanın veri derleme aşaması 2019 yılında yapıldığı için etik kurul raporu gerekmemektedir./ Since the data collection phase of this study was conducted in 2019, no ethics committee report is required.

innovation, brand experience and brand loyalty. For this purpose, data were collected from 395 participants by using the survey method within the scope of convenience sampling. According to the research findings, it was determined that perceived brand innovativeness affected the brand experience, brand experience affected consumers' hedonic feelings and brand experience affected brand loyalty, positively and significantly. In addition, it was concluded that hedonic feelings have a partial mediating role in the effect of brand experience on brand loyalty. In this direction, innovative brands are expected to increase the tendency of consumers to be loyal to the brand providing positive hedonic feelings in consumers through successful brand experiences.

Keywords: Brand Innovativeness, Brand Experience, Hedonic Emotions, Brand Loyalty

1. GİRİŞ

Endüstriler arasındaki rekabetin giderek artması, işletmeleri rekabet etmek için farklı yollara zorlamaktadır. Kalıcı bir rekabet avantajı elde etmenin bir yolu olarak görülen sürekli iyileştirmelerin ve yeniliklerin, örgütlerin ve markaların başarısı için önemli bir faktör olarak görülmektedir (Srinivasan vd., 2009: 25). Ancak, yeniliklerin tek başına yeterli olmayacağı aynı zamanda müşterinin bu yenilikler hakkındaki algısının da önemli olduğu bilinmektedir. Rakiplere göre sürdürülebilir bir rekabet avantajı elde etmenin bir başka yolu da güçlü bir markaya sahip olmaktır (Aaker, 1989: 91). Bu durum, hem markaya hem de markaya ait yeniliklere vurgu yapan algılanan marka yenilikçiliği kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tüketicilerin bir markanın ürün yeniliklerine ilişkin geçmişte izlediği yol, yaratıcılık derecesi ve belirli bir pazarda gelecekte devam edecek yenilikçi faaliyet potansiyeli hakkındaki algısı, güçlü bir markanın varlığı için önemli bir unsurdur (Shams, vd., 2015: 1594). Marka düzeyinde tüketici algularına dayalı olarak yenilikçiliğin oluşturulmasında ise, müşterinin markaya ait ürün ve hizmetleri deneyimlemesi etkili sonuçlara yol açacaktır. Bu nedenle, tüketicilerin zihninde markalarının yenilikçi olduğuna dair bir algı yaratarak pazarda rekabet üstünlüğü elde etmek isteyen işletmelerin müşterilere benzersiz deneyimler sunarak ürün veya hizmetlerini güçlendirmeleri gerekmektedir (Pine ve Gilmore, 1998: 98).

Markaya yönelik tüketicilerin yaşadığı güçlü, yoğun ve başarılı deneyimler, tüketicilerin markaya karşı olan güvenini arttıracaktır. Marka ile tüketici arasındaki bu ilişki kısa ömürlü olabileceği gibi, zamanla tüketici memnuniyetinin artması uzun dönemli ilişkiyi ve marka sadakatini beraberinde getirecektir. Tüketicilerin marka memnuniyetinin bu doğrultuda hızlı bir arttırılması, tüketicilerin rakip markalara yönelmesini engelleyecektir (Can, 2016: 122). Bununla birlikte, tüketicilerde hedonik duyguların oluşturulması bu ilişkide marka sadakatinin oluşması için önemli bir gelişme olarak görülmekle birlikte hedonik duygular, tüketim deneyimi altında tüketici davranışını yönlendiren önemli bir arabuluculuk rolü oynamaktadır (Holbrook ve Hirschman, 1982: 136). Bu doğrultuda, literatürde yer alan tartışmalardan yola çıkarak algılanan marka yenilikçiliği, marka deneyimi ve marka sadakati ilişkisinde hedonik duyguların aracılık etkisinin incelenmesi bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Algılanan Marka Yenilikçiliği

Rekabetin ülke sınırlarını aştığı günümüzün küreselleşen dünyasında yenilikçilik, işletmelerin parasal varlıkları yerine pazar başarısı için en önemli varlıklardan biri olarak kabul edilmektedir. Değişen tüketici istek ve ihtiyaçları, yeni teknolojik ilerlemeler ve aşırı rekabet, işletmeleri pazarda ayakta kalabilmek için yenilikçi olmaya zorlamaktadır (Kaplan, 2009: 39). Bu nedenle işletmelerin hızla değişen bu pazarda rekabet edebilmeleri için “yenilikçiliği” destekleyen yeni ürünler ve hizmetler geliştirmeleri gerekmektedir (Brexendorf vd., 2015: 548). Birçok küresel işletme için marka yenilikçiliği, marka imajının önemli bir özelliği olarak görülmektedir. Coca Cola, Disney, Intel, Microsoft, Nike, Porsche ve Toyota gibi dünyanın en büyük markalarından birçoğu, yenilikçiliği temel değerlerinden biri olarak kabul etmektedir ve kendilerini yenilikçi olarak tanımlamaktadır (Henard ve Dacin, 2010: 321; Pappu ve Quester, 2016: 2).

Rogers (2003: 12) yeniliği, “bireyler ya da örgütler tarafından yeni olarak algılanan bir fikir, uygulama ya da nesne” olarak tanımlamıştır. Yeni unsurların veya ürünlerin faydalı ve etkili özellikleriyle ve pazarlama sürecinde süreklilik yaratma yetenekleriyle ilgili olan yenilikçilik (Garcia ve Calantone, 2002: 113), çeşitli perspektiflerden (yönetimsel ve tüketici) ve farklı soyutlama seviyelerinde (örgüt ve firma, ürün ve marka) kavramsallaştırılmıştır (Pappu ve Quester, 2016: 4). Marka düzeyinde tüketici algılarına dayalı olarak yenilikçiliğin kavramsallaştırılmasına yönelik ilk girişimlerden biri Quellet (2006) tarafından sunulmuştur. Quellet (2006: 312) marka yenilikçiliğini, “tüketicilerin bir markanın yeni fikirlere, yeniliklere, deneylere ve yaratıcı süreçlere katılma ve bunları destekleme eğilimi hakkındaki algıları” olarak tanımlamıştır. Shams vd. (2015: 1594), marka yenilikçiliğini “müşterilerin bir markanın ürün yenilikleri ile ilgili algısı, yaratıcılık derecesi ve belirli bir pazarda gelecekte devam etmekte olan yenilikçi faaliyet potansiyeli” olarak açıklamıştır. Brexendorf ve Keller (2017: 1535) ise “bir işletmenin güvenilir ve benzersiz ürün ve hizmet çözümleri geliştirip sunabilme kabiliyetinin, tüketiciler tarafından ne düzeyde algılandığı ile ilgili yakınlık” olarak tanımlamıştır marka yenilikçiliğini. Literatürde marka yenilikçiliği açıklamaya çalışan farklı tanımlar olsa da en kabul gören tanım Eisingerich ve Rubera (2010: 66)’ya aittir. Bu tanıma göre marka yenilikçiliği, “bir markanın tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılayacak yeni ve kullanışlı ürünler sağlama konusundaki algılanan yeteneği” olarak açıklanmaktadır. Tüketicilerin bir markanın yenilikçi olduğuna dair algısı, büyük ölçüde markanın yeni ürünlerinde algıladıkları yenilikten etkilenmektedir (Kunz vd., 2011: 816).

Marka yenilikçiliği, firma yenilikçiliği ve ürün yenilikçiliği ile ilişkili bir kavram olsa da firma yenilikçiliği ve ürün yenilikçiliği kavramları tüketicilerin marka düzeyinde yenilikçiliği nasıl algıladıklarını açıklamada yetersiz olarak görülmektedir (Kunz vd., 2011: 816; Shams vd., 2015: 1593). Tüketici açısından firma düzeyinde tanımlanan yenilikçilik kavramını (Rubera ve Kirca, 2012: 130), “firmanın yeni ürünlerin geliştirilmesine ve piyasaya sürülmesine yol açan yeni fikirleri benimseme konusundaki anlayışı ve eğilimi” olarak tanımlamıştır. Kunz vd. (2011, p. 817) ise algılanan firma yenilikçiliğini, “firmanın yeni, yaratıcı ve etkili fikirler ve çözümler üretme kabiliyetine ilişkin tüketici algıları” olarak ifade etmiştir. Firma yenilikçiliği; tüketicilerin isteklerini karşılayacak yenilikleri hızla yaratma ve tanıtma kabiliyeti ile ilgilidir (Hurley ve

Hult, 1998: 45; Erdil vd., 2004: 3; Roehrich, 2004: 671). Ürün yenilikçiliği ise, “tüketicilerin beğenisine sunulan rakip alternatiflerinden ürünün farklılık gösterme derecesi” olarak tanımlanmıştır. Yeni ürünlerin anlamlı ve benzersiz faydalar sağlayabilmesi ile ilgilidir (Sethi vd., 2001: 74).

Müşteri odaklı marka sermayesi perspektifiyle tutarlı olarak marka yenilikçiliği, tüketicilerin hafızasında tuttuğu markayla bağlantılı bir ilişki olarak düşünülebilir ve bu ilişki, markanın pazarladığı yeni bir ürüne yönelik tüketici tutumlarını artırabilir. Çünkü yenilikçilik olumlu bir marka niteliği olarak kabul edilmektedir (Farquhar, 1989: 24; Keller, 1993: 2; Shams vd., 2015: 1609). Sürekli değişen pazar şartlarında yenilikçi bir marka olarak algılanmak ve bu algının devamlılığını sağlamak başarılı bir pazarlama stratejisi ile mümkündür (Koçoğlu ve Demir, 2020: 851).

2.2. Marka Deneyimi

Teknolojideki gelişmeler nedeniyle, ürünlerin fonksiyonel özellikleri arasındaki farklar giderek azalırken, hizmetler kolayca taklit edilme sorunuyla karşı karşıyadır. Bu nedenle çağdaş pazarlama, bir yandan tüketicilerin satın alma öncesindeki karar ve algı değişikliklerine bir yandan da satın aldıktan sonraki pratik deneyimlerine odaklanmaktadır. “Deneyim Ekonomisi Çağı” olarak da değerlendirilen bu dönemde deneyimsel pazarlama, bir markanın rekabetçi avantajlar oluşturması için anahtar etkili araçlardan biri haline gelmiştir (Chen vd., 2016: 20). Tüketicilerin satın alma kararlarını vermelerinde gerekli olan bilgileri gerçek ve somut deneyimlerle sunmayı amaçlayan deneyimsel pazarlama (Williams, 2006: 485-486), tüketicilerin işlevsel faydalardan çok deneyimsel faktörlere dayalı bir seçim yaptığı görüşü çerçevesinde şekillenmiştir. İşletmeler de, tüketicilerin bu beklentilerine deneyimsel fayda sağlayarak yanıt vermeye çalışmaktadır (Schmitt, 1999: 61).

Daha güçlü markalar geliştirmek için benzersiz bir tüketici deneyimi yaratma ihtiyacı birçok çalışma tarafından vurgulanmıştır (Keller ve Lehmann, 2006: 740; Kim ve Jang, 2016: 2262; Morrison ve Crane, 2007: 410). Verhoef vd. (2009: 31) deneyimi, işletmelerin müşterilerine sunduğu hoş hatıralar ve duygular bütünü olarak tanımlamıştır. Nagasawa (2008: 314) da benzer bir yaklaşımla deneyimi, kullanılan ürün veya hizmetler sonucu müşterilerin marka ya da işletme ile ilgili edindiği duygu ve izlenimleri olarak ifade etmiştir.

Schmitt’in (1999) deneyimsel pazarlama literatürüne kazandırdığı önemli bir kavram olan marka deneyimi, tüketici-marka etkileşimini belirleyen marka ve tüketici ilişkisinin ilk adımı olarak görülmektedir (Oliver, 1999: 35). Brakus vd. (2009: 53), marka deneyimini “bir markanın tasarımının, kimliğinin, ambalajlamasının, iletişim biçiminin ve sunulduğu ortamın parçası olan markayla ilgili uyarıcılar ile çağrışım yapan tüketicilerin davranışsal tepkileri” olarak tanımlamaktadırlar. Hamzah vd. (2014: 2300) ise marka deneyimini, “tüketicilerin bir marka ile doğrudan veya dolaylı olarak etkileşimi ile ortaya çıkan ve marka ile ilgili uyarıcılar tarafından tetiklenen öznel değerlendirmeler” olarak ifade etmektedir. Müşteriler, bilinçli ve bilinçsiz olarak deneyimleri hisseder ve bunları izlenimler halinde düzenler (Berry ve Carbone, 2007: 27). Marka deneyimi, sadece fiziksel bir pazardaki ürün ve hizmetlerle sınırlı değildir. Turizm, bankacılık ve perakendecilik gibi çeşitli pek çok alanda marka deneyiminin benzer bir yapıya sahip olduğu görülmüştür (Baek vd., 2020: 652).

Tüketicilerin veya müşterilerin zihninde, zaman içinde marka ile ilgili deneyimlenen ve

öğrenilen şeyler bir markanın gücünü oluşturmaktadır (Keller, 2003: 9). Bununla birlikte, benzer özelliklere sahip ürün sayısının giderek artması işletmeleri, eşsiz deneyimler sunarak ürünlerini tüketicilerin zihninde farklılaştırmaya zorlamaktadır (Palmer, 2010: 198). Bu nedenle, fiyat rekabetinin ve satış geliştirici çabaların ötesine geçerek farklı kanallar vasıtasıyla tüketicilere keyif veren ve akılda kalan deneyimlerin sunulması pek çok işletme açısından hayati bir değer taşımaktadır (Khan ve Rahman, 2015: 60). Müşterilerin marka ile etkileşimi ile ortaya çıkan deneyim, müşterilerin davranışlarını doğrudan etkileyebilmektedir (Gomy ve Casellas, 2008: 111). Başarı ile sonuçlanan deneyimler, müşteri memnuniyetinin oluşmasını ve bununla birlikte yeniden satın almayı teşvik ederek marka sadakatinin oluşmasını sağlayacaktır (Brakus vd., 2009: 65; Ramaseshan ve Stein, 2014: 670; Tsai vd., 2015: 100; Ong vd., 2018: 755). Bir başka ifadeyle; rekabet üstünlüğü, mal ve hizmetlerde farklılaşma, müşteri tatmini, olumlu marka çağrışımı, ve markaya olan güvenin artması neticesinde pazar payında ve satışlarda artış gibi kritik değere sahip değişkenler ile işletmelerin sunacağı iyi bir deneyim arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır (Alba ve Hutchinson, 1987: 414; Breckler ve Wiggins, 1991: 80; Purcarea vd., 2010: 54).

Marka deneyimi, kesinlikle kişiseldir ve müşterilerin farklı seviyelerde (rasyonel, duygusal, duyusal, fiziksel ve ruhsal) katılımını ifade etmektedir (Gentile vd., 2007: 397). Bu nedenle marka deneyimi; duyusal (görsel, işitsel, dokunsal, tatsal ve koklama duyusu ile ilgili dürtüler), duygusal (marka tarafından yaratılan duygular, müşteri ile kurulan duygusal bağ), davranışsal (bedensel deneyimler, yaşam tarzları) ve düşünsel (markanın müşteriye markayla ilgili yakın, uzak düşüncelere sevk etmesi) olmak üzere dört boyuttan oluşmaktadır (Brakus vd., 2009: 65).

- *Duyusal Marka Deneyimi:* Markanın sağladığı görsel, işitsel, koku alma, tat alma ve dokunma ile algılanabilen deneyimlerdir (Schmitt, 1999: 61; Brakus vd., 2009: 65; Grundey, 2008: 139, Andreinia vd., 2018: 123). Tüketicilerin zihninde beş duyuyu harekete geçiren bu deneyim kişisel dokunuş kavramı üzerine odaklanmıştır. (Hulten, 2011: 267-268). Tüketicilerin bir marka hakkındaki inançlarını, duygularını ve fikirlerini oluşturan duyusal marka deneyimi (Brakus vd., 2009: 54), sunduğu bilişsel tutarlılık ve duygusal çeşitlilik sayesinde beş duyunun hepsine hitap ederek müşterilere estetik açıdan zevk ve heyecan yaşatmaktadır (Nagasawa, 2008: 315).
- *Duygusal Marka Deneyimi:* Duygusal marka deneyimi, müşterilerin markaya yönelik ruh hali ve duyguları ile ilgilidir (Andreinia vd., 2018: 123; Brakus vd., 2009: 65; Legendre vd., 2020: 18; Schmitt, 1999: 61). Ürün, hizmet ve tüketim deneyimleri sırasında duygusal deneyimler oluşturulabilir (Richins, 1997: 144). Duygusal deneyimlerin teşvik edilmesiyle, tüketici-marka ilişkisi güçlendirilebilir (Beverland vd., 2006: 982; Fournier, 1998: 363; Wang vd., 2008: 274). Bu nedenle, müşterilerde markaya karşı olumlu duygular oluşturabilecek uyarıcıların belirlenerek pazarlama karması unsurlarının bu doğrultuda geliştirilmesi tüketici ve marka arasındaki ilişkinin geleceği açısından yüksek öneme sahiptir (Yu ve Ko, 2012: 9).
- *Davranışsal Marka Deneyimi:* Davranışsal marka deneyimi; fiziksel eylemleri, bedensel deneyimleri ve davranışları ifade eder (Andreinia vd., 2018: 123; Brakus vd., 2009: 57; Dalla Pozza, 2014: 130; Japutra ve Molinillo, 2017: 2; Yang vd., 2017: 583). Müşterilerin hareket

tarzlarının incelenerek fiziksel deneyimlerinin iyileştirilmesi ve yaşamlarının zenginleştirilmesi amaçlanmaktadır (Dirsehan, 2010: 100; Schmitt, 1999: 54).

- *Düşünsel Marka Deneyimi*: düşünsel marka deneyimi; merak uyandırma ve problem çözme düşüncelerine hitap eder (Andreinia vd., 2018: 123; Brakus vd., 2009: 57; Schmitt, 1999: 57). Bir başka ifadeyle düşünsel marka deneyimi, bir markanın müşterileri düşünürme yeteneğini ifade eder (Zarantonello ve Schmitt, 2010: 533).

2.2. Marka Sadakati

İşletmeler arası rekabet her geçen gün artmakta ve pazar bölümleri giderek küçülmektedir. Bununla birlikte, eski müşterileri elde tutmak ve yeni müşteriler bulmak giderek zorlaşmaktadır. İşletmelerin, pazarda artan rekabetle mücadele edebilmesine yönelik yapılan pek çok çalışma marka sadakati oluşturmanın önemli bir adım olacağını vurgulamaktadır (Lin, 2010: 7). Bu doğrultuda marka sadakatının önemine vurgu yapan Aaker (1991: 40), sadakatin marka sermayesi için temel unsurlardan biri olduğunu öne sürerken Keller (1993: 17), sadakatin marka sermayesinin belirleyicisi olmaktan çok marka sermayesinin sonucu olduğuna inanmaktadır. Her iki yaklaşımın marka sadakatine bakışı farklı perspektiflerden olsa da, her ikisi de marka sadakatini değerli bir unsur olarak görmektedir. Mevcut müşterilerini korumak ve onları markanın sadık kullanıcıları haline getirmek işletmelerin pazarda kalıcılığı açısından rekabetin ana bileşenlerinden biri olarak görülmektedir (Dekimpe vd., 1997: 405; Elitok, 2003: 94). Marka sadakati işletmeleri rekabete karşı koruduğu gibi, pazarlama programlarının planlanmasında ve uygulanmasında da işletmeye kontrol imkanı sunmaktadır (Kotler 1994: 448). İşletmeler, sadık müşterilerinin yardımıyla pazar paylarını artırabilirler. Markaya sadık olan bu müşteri grubu, markaya ait ürünleri sık sık satın alırlar ve durumsal faktörlere ve rakiplerin pazarlama çabalarına direnirler (Chaudhuri ve Holbrook, 2001: 81). Bu nedenle, tüketicilerin ürün veya hizmetlere yönelik tutumsal değerlendirmelerinde ve karar vermelerinde marka sadakati öncelikli bir role sahiptir (Yoon ve Kim, 2000: 120).

Marka sadakati kavramını açıklamaya yönelik bilinen en eski tanımlardan biri Jacoby (1971)'e aittir. Jacoby (1971: 26) marka sadakatini, "bir markayı diğer markalara göre daha fazla tercih etme ve tekrar satın alma işlemi" olarak tanımlamıştır. Biong (1993: 23) ise, marka sadakati kavramını etkileyen unsurlardan biri olan fiyatı da dahil ederek marka sadakatini şöyle tanımlamıştır: "belirli bir fiyat aralığı içinde markadan memnun kalmış olan müşterilerin aynı markayı tekrar satın alma niyetlerinin ölçülmesidir." Sewell ve Braun (1998: 5) ise koşulsuz bağlılık unsurunu ön plana çıkararak marka sadakatini, "markaya ait ürün ve hizmetlerin tekrar satın alınmasında gösterilen koşulsuz bağlılık" olarak ifade etmiştir. Oliver (1999: 34) geleceğe vurgu yaparak marka sadakatini "tercih edilen bir ürünü / hizmeti gelecekte tutarlı bir şekilde yeniden satın alma veya yeniden kullanma taahhüdü" olarak tanımlanmıştır. Palumbo ve Herbig (2000: 166), Biong (1993: 23)'ün aksine fiyatın önemli bir unsur olmayacağını ileri sürerek marka sadakatini "rakiplerden gelen daha düşük fiyat ve satış tutundurma çabalarına rağmen tüketicilerin tek bir markayı sürekli olarak arama ve satın alma yeteneği" olarak tanımlamıştır. Yoo ve Donthu (2001: 3) marka sadakatini Jacoby (1971: 26)'nin tanımı ile aynı kapsamda açıklamıştır: "markayı birincil tercih olarak satın alma niyeti". Fitzgibbon ve White (2004: 215) ise, marka sadakati kavramının kapsamında tutuma da yer vererek "markaya ait ürün ve

hizmetlere karşı tüketicilerin olumlu bir tutum göstermesi ve o mal veya hizmetin tutarlı bir şekilde satın alınması” olarak tanımlamışlardır. Benzer doğrultuda bir yaklaşım gösteren Lin (2010: 7), tutumun marka sadakati için önemine daha fazla vurgu yaparak “bir bireyin göreceli tutumu ile tekrar eden himayesi arasındaki ilişkinin gücü” olarak” açıklamıştır. Marka sadakatini açıklamaya çalışan tanımlamalarla birlikte bu çalışmada marka sadakati, “müşterileri, bir markanın ürün veya hizmetlerini rakip markalara tercih ederek yeniden satın almaya ve kullanmaya yönlendiren bir dizi düşünce, tutum ve davranışlar” olarak tanımlamıştır.

Marka sadakati, sadece tek bir markaya ait ürünleri tekrar tekrar satın eğilimi olarak görülmemelidir. Marka sadakati, tüketicilerin markaya karşı tutumlarını da içermektedir. Bir başka ifadeyle, markaya sadık olan müşteriler yalnızca markaya ait ürünleri satın almamakta aynı zamanda rakip markalardan gelen daha iyi teklifleri bile reddedebilmektedir (Schoenbachler vd., 2004: 488). Benzer bir yaklaşımla Dick ve Basu (1994: 99-114) da marka sadakatine; bir marka, ürün veya mağazaya yönelik olumlu tutum ve sürekli müşteri olma davranışları arasındaki ilişki olarak bakılması gerektiğine işaret etmiştir. Bu doğrultuda, Oliver (1999: 35-36) marka sadakatinin bilişsel, duygusal ve davranışsal sadakat olmak üzere birbirini takip eden üç evreden oluştuğunu ifade etmektedir. Müşterilerin markaya karşı bilişsel sadakat oluşturduğu ilk evrede, geçmiş deneyimler sonucu markanın niteliklerine yönelik ortaya çıkan tüketici tatmini ve marka inancı oluşmaktadır (Fournier ve Yao, 1997: 452-454). Marka hakkında mevcut olan bilgilerden pozitif yönde etkilenen müşterilerde bilişsel sadakat gelişmektedir (Sirgy vd., 1991: 134). Bu durum, markanın sahip olduğu performans ve işlevsel özellikleri ile ön plana çıkarak rakiplerinden farklılaşması anlamına gelmektedir. Bilişsel sadakat bir süre sonra duygusal sadakate dönüşmektedir. İkinci evre olarak da ifade edilen bu süreçte, marka çağrışımı, markayı beğenme ve markadan memnun olma gibi markaya yönelik duygu durumları söz konusudur (Dick ve Basu, 1994: 100-102; Oliver, 1999: 35-36). Son evre ise, davranışsal sadakat evresidir. Marka sadakatinin de tamamlandığı bu evrede; davranışsal niyet, tekrar satın alma ile oluşan memnuniyet, güven ve markaya sadakat oluşmaktadır. Oluşan marka sadakati sonrası, müşteriler markaya ait ürünleri alırken meydana gelebilecek olumsuzlukları görmezden gelme eğilimi gösterebilmektedir (Dick ve Basu, 1994: 100-102; Kang vd., 2013: 15; Oliver, 1999: 35-36).

Literatüre bakıldığında marka sadakati, genel olarak davranışsal ve tutumsal sadakat olmak üzere iki farklı yaklaşımla açıklanmaktadır (Assael, 1992: 87-89; Bennett vd., 2010: 5; Dick ve Basu, 1994: 106; Felix, 2014: 465; Gommans vd., 2001: 44; Jacoby, 1971; Jacoby ve Chestnut 1978: 80; Kuikka ve Laukkanen, 2012: 529; Mellens vd., 1996: 508; Quester ve Lim, 2003: 26; Samuelsen ve Sanvik, 1997: 1123-1128). Davranışsal sadakat, sadık müşterilerin tekrarlanan satın alma davranışına atıfta bulunmaktadır (Bandyopadhyay ve Martell, 2007: 39; Quester ve Lim, 2003: 26; Pappu vd., 2005: 145). Davranışsal sadakat, tüketicilerin geçmiş dönemde markaya ait ürün veya hizmetleri satın alma davranışının hesaplanması ile açıklanmaktadır. Bir başka ifadeyle, tüketicilerin ürün veya hizmetleri satın alması, kullanması ve memnuniyet şartlarını yerine getirerek yeniden satın alma davranışı göstermesi sonucunda davranışsal sadakat oluşmaktadır (Mascarenhas vd., 2006: 399). Marka sadakati kavramı ile ilgili literatürde yer alan çalışmalar, marka sadakatinin tekrarlı satın alma davranışına neden olduğu konusunda bir fikir birliğine sahiptir. Ancak, marka sadakatinden söz edebilmek için tek öncülün bu olmaması tutumsal yaklaşımın ortaya çıkmasına neden olmuştur (Rundle-Thiele ve Mackay, 2001:532).

Tutumsal perspektiften bakıldığında, marka sadakati “markayı satın alma niyetinin birincil tercih olarak gösterdiği odak markaya sadık olma eğilimi” olarak tanımlanmaktadır (Chaudhuri ve Holbrook, 2001: 82; Yoo ve Donthu, 2001: 27). Bu nedenle, tutumsal marka sadakati, davranışsal marka sadakatının altında yatan mekanizma olarak görülmektedir (Liu, 2007: 21). Tutumsal sadakat, tüketicilerin markaya pozitif duygular beslemesi ve o markayı öncelikli olarak tercih etmesiyle açıklanmaktadır (Mascarenhas vd., 2006: 399). Tutumsal sadakat, aynı zamanda tüketicilerin ürün veya hizmetleri daha yüksek bir fiyata satın alma eğilimini ve satın alma önündeki engelleri aştığını göstermektedir (Bandyopadhyay ve Martell, 2007: 39).

2.4. Hedonik Duygular

Tüketicilerin tüketim davranışını ve marka tercihlerini anlamak için, tüketici seçim davranışının arkasındaki nedenlerin değerlendirilmesi gerekir (Miranda, 2009: 129). Hirschman ve Holbrook (1982: 92), satın alma sürecinde ve marka seçiminde duyguların ve zevkin öncelikli değişkenler olduğunu ifade etmiştir. Duygu, olayların veya düşüncelerin bilişsel değerlendirmelerinden kaynaklanan zihinsel bir hazırlık durumudur. Duygunun fenomenolojik bir tonu vardır ve duyguya sahip olan kişi, doğasına ve anlamına bağlı olarak duyguyu onaylamak veya onunla başa çıkmak için belirli eylemleri tetikleyebilmektedir (Bagozzi vd., 1999: 184). Bu eylemlerin sonucunda gerçekleşen marka deneyimi, değerlendirmeleri ve ardından karşılık gelen duyguları harekete geçirebilmektedir (Bagozzi vd., 1999: 200). Korku, çekince, üzüntü, pişmanlık, hüsrana vb. duygulardan etkilenen tüketiciler; tüketim yapmaktan kaçınabileceği gibi mutluluk, sevinç, heyecan, keyif gibi olumlu duygularla tüketim sonucu tatmin olabilmektedir (Karataş Yücel, 2020: 32; Zhong ve Mitchell, 2010: 156;). Yaşamları boyunca pek çok defa karar alma eylemi ile karşı karşıya kalan tüketiciler, verdikleri kararlar ile acıyı azaltarak hazza varmayı amaçlamaktadır (Özgül, 2011: 26; Cengiz, 2019: 143). Bu nedenle, hedonik tüketimin satın alma sürecindeki etkisi giderek artış göstermektedir (Cohen vd., 2008: 298).

Pazarlama literatüründe ilk olarak Hirschmann ve Holbrook (1982: 92) tarafından ele alınan hedonik tüketim kavramı, fanteziler, duygular ve eğlenceyle ilgilidir. Bu doğrultuda genel kabul gören tanım ise Arnold ve Reynolds (2003)'a aittir. Arnold ve Reynolds (2003: 93) hedonik tüketimi, “tüketimin haz boyutundan tat almak veya ilkel benliğin etkisi altında ürün ile kurulan hissi ve hayal gücü boyutunda bir deneyim” olarak tanımlamıştır. Her iki tanım incelendiğinde hedonik beklenti içerisinde olan tüketicilerin tüketim yaklaşımında duygusal tepkiler, hazlar, düş kurma, zevk, eğlence odaklılık ve estetik gibi faktörler ön plana çıkmaktadır (Odabaşı ve Barış, 2013: 114; Solomon vd., 2010: 371; Yoh vd., 2016: 316). Tüketicilerin ürün veya hizmet arama niyetini doğrudan etkileyen hedonik tüketim motivasyonları aynı zamanda satın alma niyetlerini de dolaylı bir şekilde etkilemektedir (To vd., 2007: 779).

Arnold ve Reynolds (2003: 80-81) hedonik tüketimin nedenlerini macera için alışveriş, değer elde etmek için alışveriş, memnuniyet için alışveriş, başkalarını mutlu etmek için alışveriş, fikir edinmek için alışveriş ve sosyalleşmek için alışveriş olmak üzere 6 farklı boyut ile açıklamaktadır. Macera yaşama ve başka bir dünyada olma hissi ile yapılan alışveriş yapma “macera-cı alışveriş” boyutunu açıklarken, tüketicilerin alışverişini bir pazarlık oyunu olarak kabul ettikleri ve dolayısıyla indirim, satış veya pazarlık sunan mağazalar arama güdüsüyle yapılan alışveriş ise “değer alışveriş” boyutunu ifade etmektedir. Tüketicilerin stresi azaltmak, olumsuz ruh

halini hafifletmek ve mevcut sorunları unutmak için alışveriş yapması ise “memnuniyet alışverişi” boyutunu açıklamaktadır. “Rol alışverişi”, tüketicilerin kendileri yerine başkaları için alışveriş yapmaktan zevk aldıklarında ortaya çıkan alışveriş motivasyonuna karşılık gelmektedir. Tüketicilerin son moda trendlere ayak uydurmak ve yeni ürünleri ve yenilikleri görmek için alışveriş yaptığında ortaya “fikir alışverişi” çıkmaktadır. Hedonik tüketimin nedenlerini açıklayan son motivasyon kaynağı ise, sosyalleşmek için yapılan alışveriştir. “Sosyal alışveriş”, tüketicilerin arkadaşlarıyla veya aile üyeleri ile birlikte alışveriş yaparken aldığı keyfi ifade etmektedir.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Algılanan marka yenilikçiliği, marka deneyimi ve marka sadakati ilişkisinde hedonik duyguların aracılık etkisini incelemeye yönelik olan bu çalışmada öncelikle araştırmanın amacı ve önemi detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Sonraki aşamada, değişkenler arasındaki literatürde yer alan tartışmalardan yola çıkılarak oluşturulan araştırma modeli ve araştırmanın hipotezleri hakkında bilgi verilmiştir. Devamında, araştırmanın örnekleme hakkında bilgi paylaşılmıştır. Ölçeklere ilişkin bilgilerin yer aldığı sonraki aşamada aynı zamanda ölçeklerin geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiştir. Son aşamada ise, elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulan modele ilişkin hipotezler test edilmiştir. Algılanan marka yenilikçiliğinin marka deneyimi üzerindeki, marka deneyiminin hedonik duygular üzerindeki ve marka deneyiminin marka sadakati üzerindeki etkilerini incelemek için doğrusal regresyon analizi yapılırken; marka deneyiminin marka sadakati üzerindeki etkisinde hedonik duyguların aracılık etkisini incelemek amacıyla hiyerarşik regresyon analizleri uygulanmıştır. Analizler sonucunda elde edilen bulgular, literatür ile karşılaştırılarak değerlendirilmiş ve pazarlama uygulayıcılarına ve araştırmacılara yönelik öneriler sunulmuştur.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Günümüzde müşterilerin, markalardan beklentileri her geçen gün artmaktadır. Bu durum karşısında müşterilerine yeni değer sağlamak ve markasını ileriye taşımak isteyen işletmeler, yeni deneyimler sunma çabası içerisine girmiştir. Yenilikçi marka imajı elde etmek isteyen işletmeler, müşterilerini markayla ilgili farklı türden yeni deneyimler yaşatarak tatmin sağlamaya çalışmaktadır (Brakus vd., 2009: 55). eMarketer (2020)'a göre, tüketicilerin% 65'i satın alma yolculukları boyunca yaşadıkları olumlu deneyimler ile harekete geçmektedir. Bununla birlikte, tüketicilere marka ile ilgili yeni deneyimler yaşatmak her zamankinden daha önemli bir konu haline gelmiştir. Günümüz tüketicileri bir markanın söylediklerinden çok bir markanın ne yaptığıyla ilgilenmektedir. Tüketiciler, marka deneyimlerinin kendilerini nasıl hissettirdiğini hatırlamakta ve bu duyguları markayla ilişkilendirmektedir. Bu nedenle, olumlu marka deneyimleri yaratmak ve tüketici tutumlarını değiştirmek işletmeler için temel zorluklarından biri haline gelmiştir (Solomon vd., 2010: 277-280). Deneyimin tüketiciler için artan önemi pazarlama uygulayıcılarını tüketicilerin markaları nasıl deneyimlediğini anlamaya ve bu doğrultuda pazarlama stratejileri geliştirmeye yönlendirmektedir.

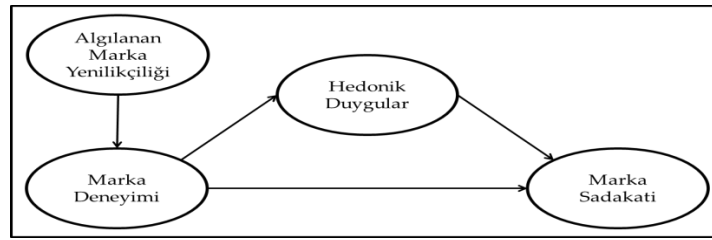
Tüketiciler artık bir ürünü satın alırken somut ve işlevsel değerlerin yanı sıra ayırt edici bir deneyim gibi soyut ve sembolik ilkeleri de dikkate almaktadır (Brakus, vd., 2009: 55; Ong vd., 2018: 759). Bu nedenle, işletmelerin markalarını rakiplerinden ayırt edebilmesi ve markaya

karşı bağlılık yaratabilmesi, müşterilerine sıcak, hoş, keyifli ve eğlenceli gibi farklı duygulara hitap edecek ve ilham verecek deneyimler yaşatmasına bağlıdır (Brakus vd., 2009: 53; Iglesias vd., 2011: 579). Bir başka ifadeyle, müşterilerinin markalarına karşı sadakat geliştirmesini isteyen işletmeler öncelikli olarak yenilikçi marka algısı yaratmalı ve bu algıyı yeni olumlu deneyimler ile destekleyerek markaya karşı pozitif duyguların oluşmasını sağlamalıdır. Bu kapsamda algılanan marka yenilikçiliği, marka deneyimi, marka sadakati ve hedonik duygular arasındaki ilişkinin incelenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda araştırmanın amacı, algılanan marka yenilikçiliği, marka deneyimi ve marka sadakati ilişkisinde hedonik duyguların aracılık etkisini incelemektir.

3.2. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Araştırma kapsamında, literatür incelemesine dayanılarak algılanan marka yenilikçiliği, marka deneyimi ve marka sadakati arasındaki ilişkinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, marka deneyimi ve marka sadakati ilişkisinde önemli bir belirleyici olarak ön plana çıkan hedonik duyguların aracılık rolü incelenmiştir. Bu kapsamda literatür incelemesine dayanılarak oluşturulan araştırma modeli Şekil 1’de sunulmaktadır. Devamında ise değişkenler arasındaki ilişkiler literatürden destek alınarak açıklanmış ve uygun hipotezler oluşturulmuştur.

Şekil 1: Araştırma Modeli ve Hipotezler

Yenilikçiliğin marka düzeyinde kavramsallaştırılması, sadece ürün özelliklerini ve teknolojiyi değil, aynı zamanda bir markanın yenilikçilik imajını yaratmak için pazarı işaret ettiği özel anlamı vurgulamaktadır. Yenilikçi bir markanın hedef pazarıyla ilgilenmesi gerekir. Bir marka, bir tüketici grubu tarafından yenilikçi olarak algılanabilirken başka bir hedef pazar tarafından yenilikçilik ile ilişkilendirilemeyebilir (Shams vd., 2015: 1592-1594). Bu nedenle, yenilikçi marka deneyimi, müşterinin markanın sunduğu uyarıcıları yenilikçi olarak algılaması ile ortaya çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle algılanan marka yenilikçiliği, müşterilerin marka tarafından pazara sürülen yeni ürünleri değerlendirme şeklini etkileyebilmektedir. Algılanan marka yenilikçiliği ve marka deneyimi arasındaki teorik temel dikkate alındığında aşağıdaki hipotez formüle edilmiştir:

H₁: Algılanan marka yenilikçiliğinin, marka deneyimi üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.

H_{1a}: Algılanan marka yenilikçiliğinin, duygusal marka deneyimi üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.

H_{1b}: Algılanan marka yenilikçiliğinin, duygusal marka deneyimi üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.

H_{1c}: Algılanan marka yenilikçiliğinin, davranışsal marka deneyimi üzerinde pozitif bir

etkisi bulunmaktadır.

H_{1a}: Algılanan marka yenilikçiliğinin, düşünsel marka deneyimi üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.

Marka deneyimi, tüketim öncesi ve tüketim içi deneyimden oluşmaktadır (Brakus vd., 2009: 53) Zamanla, marka deneyimleri duygusal bağlarla sonuçlanabilmektedir. Bu nedenle, marka deneyimi de doğası gereği hedoniktir (Palmer, 2010: 197). Alışveriş deneyimleri sonucunda tüketicilerde; keyif, zevk, heyecan ve eğlence gibi pozitif hedonik duygular oluşabilmektedir (Holbrook vd., 1984: 728; Babin vd., 1994: 648; Chang ve Chieng, 2006: 951). Marka deneyimi ve hedonik duygular arasındaki teorik temel dikkate alınarak formüle edilen hipotez şu şekildedir:

H₂: Marka deneyiminin, hedonik duygular üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.

H_{2a}: Duyusal marka deneyiminin, hedonik duygular üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.

H_{2b}: Duygusal marka deneyiminin, hedonik duygular üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.

H_{2c}: Davranışsal marka deneyiminin, hedonik duygular üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.

H_{2d}: Düşünsel marka deneyiminin, hedonik duygular üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.

Bazı marka deneyimleri diğerlerinden daha güçlü veya daha yoğun olarak gerçekleşebilmektedir. Bu nedenle, marka deneyimlerinin gücünün ve yoğunluğunun değişkenlik gösterdiğini ifade etmek mümkündür. Kendiliğinden ortaya çıkan marka deneyimleri kısa ömürlü olurken, bilinçli bir şekilde markalar tarafından yönlendirilen marka deneyimleri daha uzun sürmektedir. Tüketicilerin hafızasında depolanan bu uzun süreli marka deneyimleri, zamanla tüketici memnuniyetini ve bağlılığını etkilemektedir. Bir başka ifadeyle, marka deneyimi sadece geçmişe yönelik memnuniyet yargılarını etkilememekte, aynı zamanda geleceğe yönelik müşteri sadakatinin de oluşmasını sağlamaktadır (Reicheld 1996; Oliver 1997: 460; Mittal ve Kamakura, 2001: 132). Tüketicilerin yaşadığı başarılı deneyimler, markayı güvenilir bir ürün memnuniyeti kaynağı olarak görmesine neden olur ve uzun vadeli memnuniyetin gerçekleşmesi ile sadakatin oluşması makul bir sonuç olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu kavramsal bağlantılar temel alındığında, marka deneyiminin marka sadakatine etkisini incelemeye yönelik aşağıdaki hipotez formüle edilmiştir:

H₃: Marka deneyiminin, marka sadakati üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.

H_{3a}: Duyusal marka deneyiminin, marka sadakati üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.

H_{3b}: Duygusal marka deneyiminin, marka sadakati üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.

H_{3c}: Davranışsal marka deneyiminin, marka sadakati üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.

H_{3d}: Düşünsel marka deneyiminin, marka sadakati üzerinde pozitif bir etkisi bulun-

maktadır.

Tüketiciler markaya sadık olma ve deneyimlerini genişletme ve sürekli olarak hedonik ve faydacı hedeflere ulaşma eğilimindedir (Holbrook ve Hirschman, 1982: 136). Bu duyguların oluşması, tüketicilerin markalarla uzun vadeli ilişkiler kurmasında önemli bir unsur olarak görülmektedir (Fournier, 1998: 353). Tüketicilerin duygusal anıları zamanla kalıcı olabilmektedir ve bu yüksek bir marka sadakati seviyesi olarak kabul edilebilmektedir (Holbrook ve Schindler, 2003: 124). Bu nedenle, marka deneyimi ile oluşan hedonik deneyimlerin marka sadakatini etkilemesi beklenmektedir (Can, 2016: 121). Bu doğrultuda hedonik duygular, tüketim deneyimi altında tüketici davranışını yönlendiren önemli bir arabuluculuk rolü oynamaktadır (Holbrook ve Hirschman, 1982: 136). Bu kavramsal bağlantılar temel alındığında, marka deneyimi ve marka sadakati ilişkisinde hedonik duyguların aracılık etkisini incelemeye yönelik aşağıdaki hipotez formüle edilmiştir:

H₄: Hedonik duygular, marka deneyiminin marka sadakati üzerindeki etkisinde aracılık etkisine sahiptir.

H_{4a}: Hedonik duygular, duygusal marka deneyiminin marka sadakati üzerindeki etkisinde aracılık etkisine sahiptir.

H_{4b}: Hedonik duygular, duygusal marka deneyiminin marka sadakati üzerindeki etkisinde aracılık etkisine sahiptir.

H_{4c}: Hedonik duygular, davranışsal marka deneyiminin marka sadakati üzerindeki etkisinde aracılık etkisine sahiptir.

H_{4d}: Hedonik duygular, düşünsel marka deneyiminin marka sadakati üzerindeki etkisinde aracılık etkisine sahiptir.

3.3. Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın evrenini İzmir ilindeki tüketiciler oluşturmaktadır. Kolayda örnekleme yöntemi ile kullanılmış olup yüz yüze görüşme ve internet üzerinden anket yoluyla veriler toplanmıştır. Toplamda 408 katılımcıdan veri toplanmış ancak eksik ve hatalı işaretlemeler nedeniyle 395 adet veri analiz yapmak için uygun bulunmuştur.

Araştırmaya katılanların %53,2'si kadın (n=210), %52,4'ü (n=207) evlidir. Örneklemin %13,4'ü (n=53) ilköğretim, %32,2'si (n=127) lise, %50,1'i (n=198) lisans ve %4,3'ü (n=17) de lisansüstü eğitim derecesine sahiptir. Ayrıca katılımcıların %25,6'sı (n=101) 18-25 yaş, %34,2'si (n=134) 26-35 yaş, %29,4'ü (n=116) 36-45 yaş ve %10,9'u (n=43) 46 ve yukarı yaş aralığındadır. Örneklemin gelir dağılımı incelendiğinde ise, %16,2'sinin (n=64) 2500 TL ve altı, %39,5'inin (n=156) 2501-4000 TL, %30,9'unun (n=122) 4001-5500 TL ve %13,4'ünün (n=53) 5501 TL ve üzeri gelir aralığında olduğu görülmüştür.

3.4. Araştırmada Geçerlilik ve Güvenilirlik

Algılanan marka yenilikçiliği, marka deneyimi ve marka sadakati ilişkisinde hedonik duyguların aracılık etkisini incelemeye yönelik olan çalışma kapsamında kullanılan ölçeklere ilişkin yapılan geçerlilik ve güvenilirlik analizi sonuçları aşağıda verilmektedir. Çalışma kapsamında öne sürülen hipotezlerin test edilmesi amacıyla algılanan marka yenilikçiliği, marka deneyimi, marka sadakati ve hedonik duygular ölçeklerinden yararlanılmıştır. Geçerlilik analiz-

leri kapsamında; Tek faktörlü ölçeklerde, açıklanan varyansın % 30'un üzerinde olması yeterli kabul edilirken (Fields, 2009: 660), %40 ve üzeri faktör yükleri dikkate alınmıştır (Stevens, 1992: 384). Ayrıca madde ve veri setinin faktör analizine uygunluğunu gösteren KMO değerinin % 60'den büyük olması şartı aranmıştır (Kaiser, 1974: 35). Güvenilirlik analizi için de Cronbach Alpha katsayısının %70 ve üzeri düzeylerde olması gerekmektedir (George ve Mallery, 2003: 231).

Algılanan Marka Yenilikçiliği Ölçeği: Tüketicilerin markaların yenilikçiliğine yönelik algı düzeylerini ölçmek için Nysveen vd. (2018) tarafından geliştirilen algılanan marka yenilikçiliği ölçeği kullanılmıştır. Eşit aralıklı olduğu varsayılan 5'li Likert tipi ölçeğine ("1=Kesinlikle katılmıyorum" ... "5=Kesinlikle katılıyorum") göre düzenlenmiş olan algılanan marka yenilikçiliği ölçeği, dört ifadeden oluşan tek faktörlü bir yapıya sahiptir. Ölçeklerin faktör analizine ilişkin bulguları Tablo 1'de yer almaktadır. 4 maddeli ölçeğin faktör yüklerinin ,756 ile ,881 arasında olduğu tespit edilmiştir. KMO (KMO değeri ,810) ve Barlett ($p=.000$) testi değerleri, örneklemin faktör analizi için yeterli olduğunu göstermektedir. Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda ölçeğin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı ise ,85 olarak bulunmuştur.

Marka Deneyimi Ölçeği: Markayla ilgili uyarıcılar yardımıyla tüketicilerin davranışsal tepkilerini belirlemek amacıyla Brakus vd. (2009) tarafından geliştirilmiştir. 5'li Likert tipi ölçeğine göre düzenlenmiş olan marka deneyimi ölçeği; duyuşsal, duygusal, davranışsal ve düşünsel marka deneyimi olmak üzere 4 faktör altında yer alan toplam 12 ifadeden oluşmaktadır. Ölçeğin faktör yüklerinin duyuşsal marka deneyimi için ,811 - ,868, duygusal marka deneyimi için ,808 - ,846, davranışsal marka deneyimi için ,818 - ,902 ve düşünsel marka deneyimi için ,818 - ,902 aralığında olduğu görülmüştür (Tablo 1). KMO (,745) ve Barlett testi ($p<0,05$) değerleri ise faktör analizi için yeterli düzeydedir. Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda faktörlere ait Cronbach alfa güvenilirlik katsayısının iyi düzeyde olduğu görülmektedir.

Tablo 1: Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Algılanan Marka Yenilikçiliği Ölçeği				
Faktörler	İfade Sayısı	Faktör Yükleri	Açıklanan Varyans	Güvenilirlik
algılanan marka yenilikçiliği	4	,756 - ,881	69,738	0,854
KMO=,810; Barlett=719,178, p=,000 (df=6) Açıklanan Toplam Varyans: %69,738				
Marka Deneyimi Ölçeği				
Faktörler	İfade Sayısı	Faktör Yükleri	Açıklanan Varyans	Güvenilirlik
duyusal marka deneyimi	3	,811 - ,868	17,812	0,794
duygusal marka deneyimi	3	,808 - ,846	19,121	0,812
davranışsal marka deneyimi	3	,674 - ,883	17,450	0,792
düşünsel marka deneyimi	3	,764 - ,818	16,068	0,747
KMO=,745; Barlett=1581,339, p=,000 (df=66) Açıklanan Toplam Varyans: %70,450				
Marka Sadakati Ölçeği				
Faktörler	İfade Sayısı	Faktör Yükleri	Açıklanan Varyans	Güvenilirlik
marka sadakati	4	,812 - ,911	73,470	0,857
KMO=,815; Barlett=877,446, p=,000 (df=6) Açıklanan Toplam Varyans: %73,470				
Hedonik Duygular Ölçeği				
Faktörler	İfade Sayısı	Faktör Yükleri	Açıklanan Varyans	Güvenilirlik
hedonik duygular	4	,686 - ,880	68,310	0,827
KMO=,772; Barlett=737,621, p=,000 (df=6) Açıklanan Toplam Varyans: %68,310				

Marka Sadakati Ölçeği: Müşterilerin, bir markanın ürün veya hizmetlerini yeniden satın almaya ve kullanmaya yönlendiren bir dizi düşünce, tutum ve davranışları ölçmek için Kumar vd. (2013)'nin geliştirdiği marka sadakati ölçeği, Yoo vd. (2000)'nin çalışmasındaki 3 ve Sichtmann (2007) çalışmasındaki 1 ifadeden oluşmaktadır. 5'li Likert tipi ölçeğine göre düzenlenmiş olan marka sadakati ölçeği, dört ifadeli ve tek faktörlü bir yapıdan oluşmaktadır. Ölçeğin faktör yüklerinin ,812 ile ,911 arasında olduğu tespit edilmiştir. KMO (KMO değeri ,815) ve Barlett (p=,000) testi değerleri, örneklemin faktör analizi için yeterli olduğunu göstermektedir. Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda ölçeğin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı ise ,85 olarak bulunmuştur (Tablo 1).

Hedonik Duygular Ölçeği: Tüketicilerin ürün, hizmet veya marka karşı oluşan hedonik duygularını ölçmek amacıyla Ding ve Tseng (2015) tarafından kullanılan hedonik duygular ölçeği, Voss vd. (2003)'nin Hedonik tutum ölçeğinden uyarlanmıştır. Semantik Farklılık Ölçeğine göre düzenlenmiş hedonik duygular ölçeği, dört ifadeden oluşan tek faktörlü bir yapıya sahiptir. Ölçeğin faktör yüklerinin ,686 - ,880 aralığında olduğu görülmektedir (Tablo 1). KMO (,772) ve Barlett testi (p<0,05) değerleri ise faktör analizi için yeterli düzeydedir. Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda faktöre ait Cronbach alfa güvenilirlik katsayısının iyi düzeyde olduğu görülmektedir.

3.5. Araştırmanın Bulguları

Araştırmanın modelini test etmek amacıyla öncelikli olarak algılanan marka yenilikçiliğinin marka deneyimi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Algılanan marka yenilikçiliğinin marka deneyiminin alt boyutları üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır.

Tablo 2: Algılanan Marka Yenilikçiliğinin Marka Deneyiminin Alt Boyutları Üzerindeki Etkisini İncelemeye Yönelik Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken: Duyusal Marka Deneyimi					
Bağımsız değişken	R ²	F	β	t	p
Algılanan Marka Yenilikçiliği	,276	14,735	,359	12,113	,000
Bağımlı Değişken: Duygusal Marka Deneyimi					
Bağımsız değişken	R ²	F	β	t	p
Algılanan Marka Yenilikçiliği	,734	1057,551	,675	32,520	,000
Bağımlı Değişken: Davranışsal Marka Deneyimi					
Bağımsız değişken	R ²	F	β	t	p
Algılanan Marka Yenilikçiliği	,300	164,241	,375	12,816	,000
Bağımlı Değişken: Düşünsel Marka Deneyimi					
Bağımsız değişken	R ²	F	β	t	p
Algılanan Marka Yenilikçiliği	,098	41,749	,218	6,461	,000

Yapılan regresyon analizi sonuçları Tablo 2’de yer almaktadır. Algılanan marka yenilikçiliğinin marka deneyiminin alt boyutları arasındaki regresyon analizine ilişkin bulgular incelendiğinde; marka deneyiminin duyusal boyutunun %27,6’sının, marka deneyiminin duygusal boyutunun %73,4’ünün, marka deneyiminin davranışsal boyutunun %30’unun ve marka deneyiminin düşünsel boyutunun %9,8’inin algılanan marka yenilikçiliği tarafından açıklandığı ve bu etkilerin $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu kapsamda; araştırmanın hipotezleri olan H_{1a}, H_{1b}, H_{1c} ve H_{1d} kabul edilmektedir.

Marka deneyiminin, hedonik duygular üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Yapılan regresyon analizi sonuçları Tablo 3’de yer almaktadır. Analiz sonucunda, marka deneyiminin alt boyutları olan duyusal, duygusal, davranışsal ve düşünsel marka deneyiminin hedonik duyguları anlamlı ($p < 0,05$) şekilde etkilediği görülmektedir. Bu doğrultuda, test edilen H_{2a}, H_{2b}, H_{2c} ve H_{2d} hipotezleri kabul edilmektedir.

Tablo 3: Marka Deneyiminin Hedonik Duygular Etkisini İncelemeye Yönelik Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken: Hedonik Duygular					
Bağımsız değişken	R ²	F	β	t	p
Duyusal Marka Deneyimi	,270	141,874	,658	11,911	,000
Bağımlı Değişken: Hedonik Duygular					
Bağımsız değişken	R ²	F	β	t	p
Duyusal Marka Deneyimi	,699	891,316	,917	29,855	,000
Bağımlı Değişken: Hedonik Duygular					
Bağımsız değişken	R ²	F	β	t	p
Davranışsal Marka Deneyimi	,371	226,358	,769	15,045	,000
Bağımlı Değişken: Hedonik Duygular					
Bağımsız değişken	R ²	F	β	t	p
Düşünsel Marka Deneyimi	,102	43,396	,397	6,588	,000

Marka deneyimi ve marka sadakati ilişkisinde hedonik duyguların aracılık etkisi hiyerarşik regresyon analizi yöntemi ile incelenmiştir (Champoux ve Peters, 1987: 60). İlk aşamada bağımsız değişkenin (marka deneyimi) alt boyutlarının (duyusal, duygusal, davranışsal ve düşünsel marka deneyimi) ara değişken (hedonik duygular) üzerindeki etkisi ölçümlenmiştir. İkinci aşamada bağımsız değişkenin alt boyutlarının bağımlı değişken (marka sadakati) üzerindeki etkisi ölçümlenmiştir. Bu iki analizden anlamlı sonuçlar üretmesi durumuna bağlı olarak bağımsız ve ara değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi incelenmiştir. Hedonik duyguların tam aracı değişken olması durumunda, marka deneyiminin marka sadakati üzerindeki var olan etkisinin anlamsızlaşması gerekmektedir. Bu etkinin azalması durumunda ise kısmi aracılık etkisi söz konusu olacaktır (Şimşek, 2007: 23).

Marka deneyiminin marka sadakati üzerindeki etkisinde hedonik duyguların aracılık rolü, marka deneyiminin her bir boyutu için ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Duyusal marka deneyiminin marka sadakati üzerindeki etkisinde hedonik duyguların aracılık rolüne ilişkin regresyon analizi sonuçları Tablo 4’de yer almaktadır. Duyusal marka deneyiminin marka sadakatini anlamlı ($p < 0,05$) şekilde etkilediği Model 1’de duyusal marka deneyimi, marka sadakati üzerinde %25 düzeyinde anlamlı bir belirleyicidir. Model 2’de ise, marka sadakatinin %41,8’inin duyusal marka deneyimi ve hedonik duygular tarafından açıklandığı görülmektedir ($p < 0,05$). Hedonik duyguların aracılık etkisinin test edildiği bu modelde Beta katsayısının %70’ten %36’ya düştüğü ancak anlamlılık düzeyini koruduğu belirlenmiştir. Benzer sonuçlar, marka deneyiminin diğer boyutları duygusal, davranışsal ve düşünsel marka deneyimi içinde geçerlidir. Duyusal, duygusal, davranışsal ve düşünsel marka deneyimi marka sadakatini anlamlı şekilde etkilemekle birlikte ikinci aşamada kurulan regresyon modellerinde hedonik duyguların aracı değişken olarak modele dahil edilmesi sonrasında Beta katsayısının düştüğü ancak anlamlılık düzeyini koruduğu görülmektedir ($p < 0,05$).

Tablo 4: Marka Deneyimi Boyutları İle Marka Sadakati Arasında Hedonik Duyguların Aracılık Etkisine İlişkin Regresyon Analizleri

Duyusal Marka Deneyimi	Model 1: Bağımlı Değişken: Marka Sadakati					
	Bağımsız değişken	R ²	F	β	t	p
	Duyusal Marka Deneyimi	,254	130,477	,697	11,423	,000
	Model 2: Bağımlı Değişken: Marka Sadakati					
	Bağımsız değişkenler	R ²	F	β	t	p
	Duyusal Marka Deneyimi	,418	137,646	,356	5,635	,000
Hedonik Duygular			,518	10,409	,000	
Duyusal Marka Deneyimi	Model 1: Bağımlı Değişken: Marka Sadakati					
	Bağımsız değişken	R ²	F	β	t	p
	Duyusal Marka Deneyimi	0,702	905,993	1,004	30,100	,000
	Model 2: Bağımlı Değişken: Marka Sadakati					
	Bağımsız değişkenler	R ²	F	β	t	p
	Duyusal Marka Deneyimi	0,731	519,494	1,311	22,648	,000
Hedonik Duygular			-,335	-6,348	,000	
Davranışsal Marka Deneyimi	Model 1: Bağımlı Değişken: Marka Sadakati					
	Bağımsız değişken	R ²	F	β	t	p
	Davranışsal Marka Deneyimi	,622	242,516	,858	15,573	,000
	Model 2: Bağımlı Değişken: Marka Sadakati					
	Bağımsız değişkenler	R ²	F	β	t	p
	Davranışsal Marka Deneyimi	,686	170,298	,552	8,538	,000
Hedonik Duygular			,398	7,778	,000	
Düşünsel Marka Deneyimi	Model 1: Bağımlı Değişken: Marka Sadakati					
	Bağımsız değişken	R ²	F	β	t	p
	Düşünsel Marka Deneyimi	,117	51,005	,465	7,142	,000
	Model 2: Bağımlı Değişken: Marka Sadakati					
	Bağımsız değişkenler	R ²	F	β	t	p
	Düşünsel Marka Deneyimi	,395	124,787	,225	3,943	,000
Hedonik Duygular			,607	13,244	,000	

Elde edilen bu sonuçlar dikkate alındığında, marka deneyimi boyutlarının marka sadakatini anlamlı şekilde etkilediği görülmektedir. Bu kapsamda; araştırmanın hipotezleri olan H_{3a}, H_{3b}, H_{3c} ve H_{3d} kabul edilmektedir. Ayrıca, marka deneyimi boyutları ile marka sadakati arasında hedonik duyguların aracılık etkisine ilişkin regresyon analizi sonuçları incelendiğinde marka deneyiminin alt boyutlarının marka sadakati üzerindeki regresyon katsayıları düşerken, hedonik duyguların da bağımlı değişken üzerindeki anlamlı etkisi sürmüştür. Hedonik duygular aracı değişken olarak modele dahil edildiğinde, marka deneyiminin alt boyutlarının marka sadakati üzerindeki etkisinin tamamen ortadan kalkmadan azalıyor olması kısmi aracılık durumuna işaret etmektedir. Bir başka ifadeyle, marka deneyiminin alt boyutlarının marka sadakati üzerindeki etkisinde hedonik duyguların kısmi aracı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda, H_{4a}, H_{4b}, H_{4c} ve H_{4d} hipotezleri kısmen destek bulmuştur.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

İşletmelerin, pazarda sürdürülebilir bir rekabet üstünlüğü elde etmelerinde yenilikçilik, işletmelerin en değerli varlıklarından biri olarak kabul edilmektedir. Yenilikçilik olumlu bir

marka niteliği olarak kabul edilmektedir ve sürekli değişen pazar şartlarında rekabet avantajı açısından önemli bir unsur olarak görülmektedir. Markaya yönelik yenilikçilik algısı, tüketicilerin markaya ait ürün ve hizmetlerine yönelik deneyimini de olumlu etkilemesi beklenmektedir. Tüketicilerin yaşadığı güçlü, yoğun ve başarılı deneyimler, tüketiciler ile markalar arasında uzun dönemli ilişkilerin önünü açacaktır. Tüketicilerin rakip markalara yönelmesini engellemede güçlü ilişkilerin sürdürülmesi marka sadakatinin oluşmasına da yardımcı olacaktır. Bununla birlikte, hedonik duyguların oluşturulması da marka sadakatinin sürdürülmesinde bir diğer faktör olarak görülmektedir. Bu doğrultuda, bu çalışmada algılanan marka yenilikçiliği, marka deneyimi ve marka sadakati ilişkisinde hedonik duyguların aracılık rolü araştırılmıştır.

Araştırma bulgularına göre, algılanan marka yenilikçiliğinin marka deneyimini pozitif ve anlamlı olarak etkilediği belirlenmiştir. Literatürde yer alan yaklaşımlar doğrultusunda analiz edilen bu ilişkiye ait bulguların benzer araştırmalar ile uyumlu olduğu görülmektedir. Nitekim pek çok çalışma, tüketicilerin hafızasında tuttuğu markayla bağlantılı bir ilişki olarak düşünülen marka yenilikçiliğinin, markaya yönelik tüketici tutumlarını ve deneyimlerini etkileyebileceğini ortaya koymuştur (Farquhar, 1989: 24; Keller, 1993: 2; Pine ve Gilmore, 1998: 98; Shams vd., 2015: 1609). Araştırmaya ait bir başka bulgu da, marka deneyiminin tüketicilerin hedonik duygularını pozitif ve anlamlı olarak etkilediğidir. Literatürde yer alan pek çok çalışmada, marka deneyimi ve hedonik duygular arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Doğası gereği hedonik olarak görülen marka deneyimi; keyif, zevk, heyecan ve eğlence gibi pozitif hedonik duyguları etkileyerek duygusal bağların oluşmasını beraberinde getirmektedir (Holbrook vd., 1984: 728; Babin vd., 1994: 648; Bagozzi vd., 1999: 200; Chang ve Chieng, 2006: 951; Palmer, 2010: 197). Ayrıca araştırma kapsamında elde edilen bir diğer bulgu ise, marka deneyiminin marka sadakatini pozitif ve anlamlı olarak etkilediğidir. Markaya ait ürün ve hizmetlerin kullanılmasıyla oluşan güçlü ve başarılı deneyimler, müşterilerin markayı güvenilir bir ürün memnuniyeti kaynağı olarak görmesine neden olmaktadır. Bu nedenle, başarılı deneyimlerin bir sonucu olarak uzun vadeli memnuniyetinin oluşması, müşterileri yeniden satın almaya teşvik ederek marka sadakatinin oluşmasını sağlamaktadır (Gomy ve Casellas, 2008: 111; Brakus vd., 2009: 65; Ramaseshan ve Stein, 2014: 670; Tsai vd. 2015: 100; Ong vd., 2018: 755). Araştırma kapsamında son olarak, marka deneyiminin marka sadakati üzerindeki etkisinde hedonik duyguların kısmi aracılık rolüne sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Müşterilerin markalarla uzun vadeli ilişkiler kurmasında önemli bir unsur olarak görülen keyif, zevk, heyecan ve eğlence gibi hedonik duyguların, marka deneyimi ile harekete geçebileceği ve marka sadakatinin oluşmasında kilit bir role sahip olduğu görülmektedir (Hirschman ve Holbrook, 1982: 92; Fournier, 1998: 353; Holbrook ve Schindler, 2003: 124; Can, 2016: 121). Bu nedenle hedonik duygular, tüketim deneyimi altında tüketici davranışını yönlendiren önemli bir arabuluculuk rolü oynamaktadır (Holbrook ve Hirschman, 1982: 136).

Hedonik duyguların, marka deneyimi ve marka sadakati ilişkisinde kısmi aracılık etkisi, tüketici davranışları konusunda fikir verici bulgular sunacağı gibi deneysel çalışmaların kurgulanması açısından da faydalı olacaktır. İşletmeler, tüketicilerin davranışlarını anlama ve yönlendirme çabası içerisinde. Özellikle, markaya karşı güçlü bir sadakat yaratıp müşterilerinin rakip markalara yönelmesini engelleyerek rekabet avantajı elde etmek istemektedir. İşletmelerin bu doğrultuda rekabet avantajı elde edebilmesi için marka deneyiminin marka sadakati

üzerindeki etkisini açıklamada baskın bir rol oynadığını görerek markaya yönelik yenilikçilik algısını güçlendirecek uygun pazarlama stratejilerini hayata geçirmesi önerilmektedir. Bununla birlikte, pazarlama uygulayıcılarının müşterilerin hedonik duygularını da dikkate almaları gerekmektedir. Tüketicilerden, markaya ait ürün ve hizmetlerin tüketimi sırasında heyecanlı, sevinçli, heyecanlı ve neşeli olup olmadıklarını belirtmeleri istenebilir. Daha fazla pozitif hedonik duygunun oluşması, markaya karşı sadık olma eğilimini arttıracaktır.

Literatürde marka sadakatının oluşumu etkileyen faktörlerin belirlenmesine yönelik yer alan pek çok çalışma ile birlikte bu çalışmanın bu alanda yapılacak diğer araştırmalara yol göstermesi beklenmektedir. Bu doğrultuda, marka güveni, tutum, algılanan kalite ve prestij gibi başka düzenleyici ve ara değişkenlerin de modele dahil edilerek gelecekteki çalışmalarda modelin daha da geliştirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aaker, D. A. (1989). Managing assets and skills: The key to a sustainable competitive advantage. *California Management Review*, 31(2), 91-106.
- Aaker, D. A. (1991). *Managing Brand Equity: Capitalizing on the Value of a Brand Name*. New York, NY: The Free Press.
- Alba, J. ve Hutchinson, J. W. (1987). Dimensions of consumer expertise. *Journal of Consumer Research*, 13(4), 411-454.
- Andreinia, D., Pedelientoa, G., Zarantonello, L. ve Solerioa, C. (2018). A renaissance of brand experience: Advancing the concept through a multiperspective analysis. *Journal of Business Research*, 91, 123-133.
- Andy F. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS*. Dubai: Oriental Press.
- Arnold, M. J. ve Reynolds, K. E. (2003). *Hedonic Shopping Motivations*. *Journal of Retailing*, 79(2), 77-95.
- Assael, H. (1992). *Consumer Behavior and Marketing Action*. Boston: PWS-Kent Publishing.
- Babin, B. J., Darden, W. R. ve Griffin, M. (1994). Work and/or Fun: Measuring Hedonic and Utilitarian Shopping Value. *Journal of Consumer Research*, 20(4), 644-657.
- Baek, E., Choo, H. J., Wei, X. ve Yoon, S.-Y. (2020). Understanding the virtual tours of retail stores: how can store brand experience promote visit intentions?. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 48(7), 649-666.
- Bagozzi, R. P., Gopinath, M. ve Nyer, P. U. (1999). The role of emotions in marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 27(2), 184-206.
- Bandyopadhyay, S. ve Martell, M. (2007). Does attitudinal loyalty influence behavioral loyalty? A theoretical and empirical study. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 14(1), 35-44.
- Bennett, D., Graham, C. ve Scriven, J. (2010). Don't Try To Manage Brand Loyalty. *International Marketing Trends*, 1-28.

- Berry, L. L. ve Carbone, L. P. (2007). Build loyalty through experience management. *Quality Progress*, 40(9), 26-32.
- Beverland, M., Lim, E. A. C., Morrison, M. ve Terziovski, M. (2006). In-store music and consumer-brand relationships: relational transformation following experiences of (mis)fit. *Journal of Business Research*, 59(9), 982-989.
- Biong, H. (1993) Satisfaction and Loyalty to Suppliers within the Grocery Trade. *European Journal of Marketing*, 27(7), 21-38.
- Brakus, J. J., Schmitt, B. H. ve Zarantonello, L. (2009). Brand Experience: What is it? How is it Measured? Does it Affect Loyalty?. *Journal of Marketing*, 73(3), 52-68.
- Breckler, S. J. ve Wiggins, E. C. (1991). Cognitive response on persuasion: Affective and evaluative determinants. *Journal of Experimental Social Psychology*, 27(2), 180-200.
- Brexendorf, T. O. ve Keller, K. L. (2017). Leveraging the corporate brand: the importance of corporate brand innovativeness and brand architecture. *European Journal of Marketing*, 51(9/10), 1530-1551.
- Brexendorf, T. O., Bayus, B. ve Keller, K. L. (2015). Understanding the interplay between brand and innovation management: findings and future research directions. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 43(5), 548-557.
- C. P. Haugtvedt, P. M. Herr, & F. R. Kardes (Ed.). *Handbook of consumer psychology* (s. 297-348). London, England: Taylor & Francis Group.
- Can, P. (2016). Marka Deneyimi, Hedonik Duygular Ve Algılanan Reklam Harcamalarının Marka Değeri Boyutlarına Etkisi Üzerine Fast Food Sektöründe Bir Araştırma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(30), 121-143.
- Cengiz, E. (2019). Haz ve acının matematiği: J. Bentham'ın faydacı ahlakının imkânı. *Dört Öge*, 15, 141-153.
- Chang, P. L. ve Chieng, M. H. (2006). Building consumer-brand relationship: a cross-cultural experiential view, *Psychology and Marketing*, 23(11), 927-959.
- Chaudhuri, A. ve Holbrook, M. B. (2001). The chain of effects from brand trust and brand affect to brand performance: the role of brand loyalty. *Journal of Marketing*, 65(2), 81-93.
- Chen, A. C-H., Chen, S. K. ve Ma, C-L. (2016). Brand Experience and Customer Equity Prediction. *Advances in Business and Management Forecasting* 19-38.
- Cohen, J. B., Pham, M. T. ve Andrade, E. B. (2008). The nature and role of affect in consumer behavior.
- Dalla Pozza, I. (2014). Customer experiences as drivers of customer satisfaction. *Gestion*, 31(3), 115-138.
- Darren G. ve Mallery, P. (2003). *SPSS for Windows Step by Step: A simple guide and reference*. Boston: Allyn & Bacon.
- Dekimpe, M., Steenkamp, J-B., Mellens, M. ve Abeele, P. (1997). Decline and variability in brand

- loyalty. *International Journal of Research in Marketing*, 14(5), 405-420.
- Dick, A. S. ve Basu, K. (1994). Customer loyalty: toward an integrated conceptual frame-work. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 22(2), 99-113.
- Ding, C. G. ve Tseng, T. H. (2015). On the relationships among brand experience, hedonic emotions, and brand equity. *European Journal of Marketing*, 49(7/8), 994-1015.
- Dirsehan, T. (2010). *Örneklerle Temel Deneyimsel Pazarlama*. İstanbul: İkinci Adam Yayınları.
- Eisingerich, A. B. ve Rubera, G. (2010). Drivers of brand commitment: a cross-national investigation. *Journal of International Marketing*, 18(2), 64-79.
- eMarketer (2020), "Now is the time to build strong customer connections", <https://www.emarketer.com/content/now-is-the-time-to-build-strong-customer-connections-sponsored-content>.
- Erdil, T. S., Erdil, O. ve Keskin, H. (2004). The Relationships Between Market Orientation, Firm Innovativeness and Innovation Performance. *Journal of Global Business and Technology*, 1(1), 1-11.
- Farquhar, P. H. (1989). Managing Brand equity. *Marketing Research*, 1(3), 24-33.
- Felix, R. (2014). Multi-brand loyalty: when one brand is not enough. *Qualitative Market Research*, 17(4), 464-480.
- Fitzgibbon, C. ve White, L. (2004). The Role of Attitudinal Loyalty in The Development of Customer Relationship Management Strategy within Service Firms. *Journal of Financial Services Marketing*, 9(3), 214-230.
- Fournier, S. (1998). Consumers and their brands: developing relationship theory in consumer research. *Journal of Consumer Research*, 24(4), 343-373.
- Garcia, R. ve Calantone, R. (2002). A critical look at technological innovation typology and innovativeness terminology: a literature review". *Journal of Product Innovation Management*, 19(2), 110-132.
- Gentile, C., Spiller, N. ve Noci, G. (2007). How to sustain the customer experience: an overview of experience components that co-create value with the customer, *European Management Journal*, 25(5), 395-410.
- Gommans, M., Krishnan, K. S. ve Scheffold, K. B. (2001). From Brand Loyalty to E-Loyalty: A Conceptual Framework, *Journal of Economic and Social Research*, 3(1), 43-58.
- Gomy, P. ve F. Casellas. (2008). Effectively Managing The Brand Experience. *Automotive Esomar*, 107-124.
- Grundey, D. (2008). The Marketing Philosophy And Challenges For The New Millennium. *Scientific Bulletin – Economic Sciences*, 9(15), 139-180.
- Hamzah, Z. L., Alwi, S. F. S. ve Othman, Md N. (2014). Designing corporate brand experience in an online context: A qualitative insight. *Journal of Business Research*, 67(11), 2299-2310

- Henard, D. H. ve Dacin, P. A. (2010). Reputation for Product Innovation: Its Impact on Consumers. *Journal of Product Innovation Management*, 27(3), 321-335.
- Henry F. K. (1974). An index of factor simplicity. *Psychometrika*, 39(1), 31-36.
- Holbrook, M. ve Schindler, R. (2003). Nostalgic bonding: exploring the role of nostalgia in the consumption experience. *Journal of Consumer Behavior*, 3(2), 107-27.
- Holbrook, M.B., Chestnut, R.W., Oliva, T.A. ve Greenleaf, E.A. (1984). Play as a consumption experience: the roles of emotions, performance, and personality in the enjoyment of games. *Journal of Consumer Research*, 11(2), 728-739.
- Hulten, B. (2011). Sensory marketing: the multi-sensory brand-experience concept. *European Business Review*, 23(3), 256-273.
- Hurley, R. F. ve Hult, G. T. M. (1998). Innovation, Market Orientation, and Organizational Learning: An Integration and Empirical Examination. *The Journal of Marketing*, 62(3), 42-54.
- Iglesias, O., Singh, J. J. ve Batista-Foguet, J.M. (2011). The role of brand experience and affective commitment in determining brand loyalty. *Journal of Brand Management*, 18(8), 570-582.
- Jacoby, J. ve Chestnut, R. W. (1978). *Brand Loyalty: Measurement and Management*. New York: John Wiley.
- Jacoby, J. (1971). A model of multi-brand loyalty. *Journal of Advertising Research*, 11(3), 25-31.
- Japutra, A. ve Molinillo, S. (2017). Responsible and active brand personality: On the relationships with brand experience and key relationship constructs. *Journal of Business Research*, 99, 1-8
- Kaplan, M. D. (2009). The relationship between perceived innovativeness and emotional product responses: a brand oriented approach, *Innovative Marketing*, 5(1), 39-47.
- Keller, K. L. (1993). Conceptualizing, measuring, and managing customer-based brand equity. *Journal of Marketing*, 57(1), 1-22.
- Keller, K. L. (2003). Understanding brands, branding and brand equity. *Interactive Marketing*, 5(1), 7-20.
- Keller, K. L. ve Lehmann, D. R. (2006). Brands and branding: research findings and future priorities. *Marketing Science*, 25(6), 740-759.
- Khan, I. ve Rahman, Z. (2015). Brand experience anatomy in retailing: An interpretive structural modeling approach. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 24, 60-69.
- Kim, J-H. ve Jang, S. (2016). Determinants of authentic experiences: an extended Gilmore and Pine model for ethnic restaurants. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 28(10), 2247-2266.
- Koçoğlu, İ. ve Demir, Ş. N. (2020). Teknoloji Temelli Pazarlama Stratejilerinin Müşteri Davranışlarına Etkisi, *BMIJ*, 8(1), 846-882.
- Kotler, P. (1994). *Marketing Management: Analysis, Planning, Implementation and Control*. New

- Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Kuikka, A. ve Laukkanen, T. (2012). Brand loyalty and the role of hedonic value. *Journal of Product & Brand Management*, 21(7), 529-537.
- Kumar, R. S., Dash, S. ve Purwar, C. P. (2013). The nature and antecedents of brand equity and its dimensions. *Marketing Intelligence & Planning*, 31(2), 141-159.
- Kunz, W., Schmitt, B. ve Meyer, A. (2011), "How does perceived firm innovativeness affect the consumer?", *Journal of Business Research*, Vol. 64 No. 8, pp. 816-822.
- Legendre, T. S., Cartier, E. A. ve Warnick, R. B. (2019). The impact of brand experience on the memory formation. *Marketing Intelligence & Planning*, 38(1), 15-31.
- Lin, L. (2010). The relationship of consumer personality trait, brand personality and brand loyalty: an empirical study of toys and video games buyers. *Journal of Product & Brand Management*, 19(1), 4-17.
- Liu, Y. (2007). The long-term impact of loyalty programs on consumer purchase behavior and loyalty. *Journal of Marketing*, 71(4), 19-35.
- Mascarenhas, O. A., Kesavan, R. ve Bernacchi, M. (2006). Lasting Customer Loyalty: a Total Customer Experience Approach. *Journal of Consumer Marketing*, 23(7), 397-405.
- Mellens, M., Dekimpe, M. G. ve Steenkamp, J.-B. E. M. (1996). A review of Brand- Loyalty Measures in Marketing. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 41(4), 507-533.
- Miranda, M. (2009). Engaging the purchase motivations to charm shoppers. *Marketing Intelligence & Planning*, 27(1), 127-45.
- Mittal, V. ve Kamakura W. A. (2001). Satisfaction, Repurchase Intent, and Repurchase Behavior: Investigating the Moderating Effect of Customer Characteristics. *Journal of Marketing Research*, 38(1), 131-42.
- Morrison, S. ve Crane, F. G. (2007). Building the service brand by creating and managing an emotional brand experience. *Journal of Brand Management*, 14(3), 410-421.
- Nagasawa, S. (2008). Customer Experience Management Influencing on Human Kansei to Management of Technology. *The TQM Journal*, 20(4), 312-323.
- Nysveen, H., Oklevik, O. ve Pedersen, P. E. (2018). Brand satisfaction: Exploring the role of innovativeness, green image and experience in the hotel sector. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 30(9), 2908-2924.
- Odabaşı, Y. ve Barış, G. (2013). *Tüketici Davranışı*. İstanbul: MediaCat Kitapları.
- Oliver, R. L. (1997). *Satisfaction: A Behavioral Perspective on the Consumer*. New York, NY: McGraw-Hill.
- Oliver, R. L. (1999). Whence consumer loyalty?. *The Journal of Marketing*, 63(4), 33-44.
- Ong, C. H., Lee, H. W. ve Ramayah, T. (2018). Impact of brand experience on loyalty. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 27(7), 755-774.

- Özgül, E. (2011). Tüketicilerin Sosyo-Demografik Özelliklerinin Hedonik Tüketim ve Gönüllü Sade Yaşam Tarzları Açısından Değerlendirilmesi. *Ege Academic Review*, 11(1), 25-38.
- Palmer, A. (2010). Customer experience management: A critical review of an emerging idea. *Journal of Services Marketing*, 24(2/3), 196-208.
- Palumbo, F. ve Herbig P. (2000). The Multicultural Context of Brand Loyalty. *European Journal of Innovation Management*, 3(3), 116-124.
- Pappu, R. ve Quester, P. G. (2016). How does brand innovativeness affect brand loyalty?. *European Journal of Marketing*, 50(1/2), 2-28.
- Pappu, R., Quester, P. ve Cooksey, R. (2005). Consumer-based brand equity: improving the measurement – empirical evidence. *The Journal of Product and Brand Management*, 14(3), 143-154.
- Pine, B. J. ve Gilmore, J. H. (1998). Welcome to the Experience Economy. *Harvard Business Review*, 44(5), 97-105.
- Purcarea, T. V., Ioan-Franc, V. ve Rațiu, M. P. (2010). Achieving excellence through memorable traveler experience and challenges, opportunities and solutions for romanian travel and hospitality industry. *Revista Romana de Economie*, 29(1), 52-75.
- Quellet, J.F. (2006), "The mixed effects of brand innovativeness and consumer innovativeness on attitude towards the brand", ASAC Conference, Banff, Albert.
- Quester, P. ve Lim, A. I. (2003). Product Involvement/Brand Loyalty: is There A Link. *Journal of Product and Brand Management*, 12(1), 22-38.
- Ramaseshan, B. ve Stein, A. (2014). Connecting the dots between brand experience and brand loyalty: The mediating role of brand personality and brand relationships. *Journal of Brand Management*, 21(7-8), 664-683.
- Reicheld, F. (1996). *The Loyalty Effect: The Hidden Force Behind Growth, Profits, and Lasting Value*. Boston: Harvard Business School Press.
- Richins, M. L. (1997). Measuring emotions in the consumption experience. *Journal of Consumer Research*, 24(2), 127-146.
- Roerich, G. (2004). Consumer Innovativeness: Concepts and Measurements. *Journal of Business Research*, 57(6), 671-677.
- Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of innovations*. New York: Free Press.
- Rubera, G. ve Kirca A. H. (2012). Firm Innovativeness and Its Performance Outcomes: A Meta-Analytic Review and Theoretical Integration. *Journal of Marketing*. 76(3), 130-147.
- Rundle-Thiele, S. ve Mackay, M. M. (2001). Assessing the Performance of Brand Loyalty Measures. *Journal of Services Marketing*, 15(7), 529-546.
- Samuelsen, B. M. ve Sandvik, K. (1997). "The concept of customer loyalty", The 25th EMAC Conference, University of Warwick, UK.

- Schmitt, B. H. (1999). Experiential Marketing. *Journal of Marketing Management*, 15(1-3), 53-67.
- Schmitt, B. H. ve Zarantonello, L. (2013). Consumer Experience and Experiential Marketing: A Critical Review. *Review of Marketing Research*, 10, 25-61.
- Sethi, R., Smith D. C. ve Park, C. W. (2001). Cross-Functional Product Development Teams, Creativity, and the Innovativeness of New Consumer Products. *Journal of Marketing Research*, 38(1), 73-85.
- Sewell, C. ve Brown, P. (1998). *Customers For Life*. Doubleday Publishing Group Inc. New York: Pocket Books.
- Shams, R., Alpert, F. ve Brown, M. (2015). Consumer perceived brand innovativeness: conceptualization and operationalization. *European Journal of Marketing*, 49(9/10), 1589-1615.
- Sichtmann, C. (2007). An analysis of antecedents and consequences of trust in a corporate brand. *European Journal of Marketing*, 41(9/10), 999-1015.
- Solomon, M., Bamossy, G., Askegaard, S., ve Hogg, M. (2010). *Consumer Behaviour, A European perspective*. London: Pearson Education
- Srinivasan, S., Pauwels, K., Silva-Risso, J. ve Hanssens, D. M. (2009). Product Innovations, Advertising, and Stock Returns. *Journal of Marketing*, 73(1), 24-43.
- Stevens, J. P. (1992). *Applied Multivariate Statistics for the Social Sciences*. New Jersey: Erlbaum.
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş: Temel İlkeler ve LISREL Uygulamaları*. Ankara: Ekinoks Yayınları.
- To, P., Liao, C. ve Lin, T. (2007). Shopping Motivations on Internet: A Study Based on Utilitarian and Hedonic Value. *Technovation*, 27(12), 774-787.
- Tsai, Y. C., Chang, H. C., ve Ho, K. C. (2015). A Study of The Relationship Among Brand Experiences, Self-Concept Congruence, Customer Satisfaction, and Brand Preference. *Contemporary Management Research*, 11(2), 97-116.
- Verhoef, P. C., Lemon, K. N., Parasuraman, A., Roggeveen, A., Tsiros, M. ve Schlesinger, L. A. (2009). Customer experience creation: Determinants, dynamics, and management strategies. *Journal of Retailing*, 85(1), 31-41.
- Voss, K. E., Spangenberg, E. R. ve Grohmann, B. (2003). Measuring the hedonic and utilitarian dimensions of consumer attitude. *Journal of Marketing Research*, 40(3), 310-320.
- Wang, H. C., Doong, H. S., Shih, H. C., Pallister, J. ve Foxall, G. (2008). "An investigation into the determinants of repurchase loyalty in the E-Marketplace". Proceedings of the 41st Hawaii International Conference on System Sciences, IEEE Computer Society, Hawaii.
- Williams, A. (2006). Tourism and hospitality marketing: fantasy, feeling and fun. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*. 18(6), 482-495.
- Yang, J., Zheng, R., Zhao, L. ve Gupta, S. (2017). Enhancing customer brand experience and loyalty through enterprise microblogs: Empirical evidence from a communication framework perspective. *Information Technology & People*, 30(3), 580-601.

- Yoh, T., Chen, H ve Jang, I. (2016). Utilitarian and Hedonic Consumption Values on American College Students' Athletic Footwear Purchase Intention. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 6(12), 307-320.
- Yoo, B. ve Donthu, N. (2001). Developing and validating a multidimensional consumer-based brand equity scale. *Journal of Business Research*, 52(1), 1-14.
- Yoo, B., Donthu, N. ve Lee, S. (2000). An examination of selected marketing mix elements and brand equity. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 28(2), 195-211.
- Yoon, S. ve Kim, J. (2000). An empirical validation of a loyalty model based on expectation disconfirmation. *Journal of Consumer Marketing*, 17(2), 120-136.
- Yu, H. ve Ko, H. T. (2012). Integrating Kano Model with Strategic Experiential Modules in Developing ICT-Enabled Services: An Empirical Study. *Management Decision*, 50(1),7-20.
- Yücel, E. K. (2020). Neofobinin (Yenilik Korkusunun) Hedonik Tüketim Üzerine Etkisi. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 21(1), 31-45.
- Zarantonello, L. ve Schmitt, B. (2010). Using the brand experience scale to profile consumers and predict consumer behaviour. *Journal of Brand Management*, 17(7), 532-540.
- Zhong, J. Y. ve Mitchell, V. W. (2010). A mechanism model of the effect of hedonic product consumption on well-being. *Journal of Consumer Psychology*, 20(2), 152-162.

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Doç. Dr. N. Bilge UZUN

Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitimde
Ölçme ve Değerlendirme Anabilim Dalı

n.bilgeuzun@gmail.com ORCID

Doç. Dr. Cenk AKAY

Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim
Programları ve Öğretim Anabilim Dalı

cenkakay35@hotmail.com ORCID

ÖĞRETMENLERİN DİJİTAL MATERYAL
OLUŞTURABİLME ÖZ-YETERLİLİKLERİ
ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ

TEACHERS' SELF-EFFICACY SCALE FOR
CREATING DIGITAL MATERIALS

Geliş / Submitted / Отправлено: 04.12.2020

Kabul / Accepted / Принимать: 07.03.2021

Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Uzun, B. N. ve Akay, C. (2021). Öğretmenlerin Dijital Materyal Oluşturabilme Öz-Yeterlilikleri Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 240-254.

Uzun, B. N. and Akay, C. (2021). Teachers' Self-Efficacy Scale for Creating Digital Materials. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 240-254.

 10.29228/kesit.48166

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

ÖĞRETMENLERİN DİJİTAL MATERYAL OLUŞTURABİLME ÖZ-YETERLİLİKLERİ ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ*

TEACHERS' SELF-EFFICACY SCALE FOR CREATING DIGITAL MATERIALS

Doç. Dr. N. Bilge UZUN

Doç. Dr. Cenk AKAY

Öz: Bu çalışmada öğretmenlerin dijital materyal oluşturabilme öz-yeterliliğini ortaya koymaya yönelik bir ölçek geliştirmek amaçlanmıştır. Geçerlik kapsamında; rasyonel yaklaşım temelinde uzman değerlendirmelerine dayalı kapsam ve yapı geçerliği, istatistiksel olarak; açımlayıcı faktör analizi(AFA), doğrulayıcı faktör analizi(DFA) veyakınsak geçerlik analizleriyle yapı geçerliği çalışmaları yürütülmüştür. Güvenirlik analizlerinde Cronbach alfa, iki yarıya bölme ve birleştirici güvenirlik belirleme tekniklerinden yararlanılmıştır. Yapının açımlanması ilişkin analizler ve Horn paralel analizi ile tek faktörlü, toplam varyansın %92,2' sini açıklayan 26 maddelik ölçek elde edilmiştir. DFA'yla test edilen modelde maddelerin standartlaştırılmış değerlerinin 0,86 ile 0,98 arasında değiştiği, tüm t değerlerinin istatistiksel olarak manidar olduğu; sınanan ölçme modelinin uyum indekslerinin mükemmel/ kabul edilebilir ölçütler içerisinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tek faktörlü yapıda DFA bulgularıyla hesaplanan yakınsak geçerlik 0,88'dir. Cronbach alfa güvenirlik katsayısı her iki çalışma grubunda 0,99; DFA'yla hesaplanan birleştirici güvenirlik katsayısı (CR) 0,885 bulunmuştur. Bu bulgular, "Öğretmenlerin Dijital Materyal Oluşturabilme Öz-yeterliliği Ölçeği"nin, bilimsel ve psikometrik açıdan güvenilir, geçerli olduğunu göstermiştir.

Anahtar kelimeler: Dijital materyal, öğretmenler, öz-yeterlilik, ölçek geliştirme

Abstract: It was aimed to develop a scale to reveal teachers' self-efficacy to create digital material with this research. Content and construct validity based on expert evaluations on the basis of a rational approach were made within the scope of validity. Statistically; construct validity studies were carried out with exploratory factor analysis (EFA), confirmatory factor analysis (CFA) and convergent validity analysis. Cronbach alpha, split-half and composite reliability determination techniques were used in the reliability analysis. With the analyzes regarding the explanation of the structure and Horn parallel analysis, a single factor scale with 26 items explaining 92.2% of the total variance was obtained. In the model tested with

* Bu çalışma ölçek geliştirmeye dayandığı için etik kurul raporu gerekmemektedir. Bu makale için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Sorumlu Yazar: Cenk AKAY/Ethics Committee Report is not required because this study is based on scale creating. No conflicts of interest were reported for this article. Corresponding Author: Cenk AKAY

CFA, the standardized values of the items vary between 0.86 and 0.98, all t values are statistically significant; It was concluded that the fit indices of the measurement model tested were within perfect / acceptable criteria. Convergent validity calculated with CFA findings in a single factor structure is 0.88. The Cronbach alpha reliability coefficient was 0.99 in both study groups. The composite reliability coefficient (CR) calculated with CFA was found to be 0.885. These findings showed that "Teachers' Self-Efficacy Scale for Creating Digital Materials" is scientifically and psychometrically reliable and valid.

Key Words: Digital material, teachers, self-efficacy, scale development

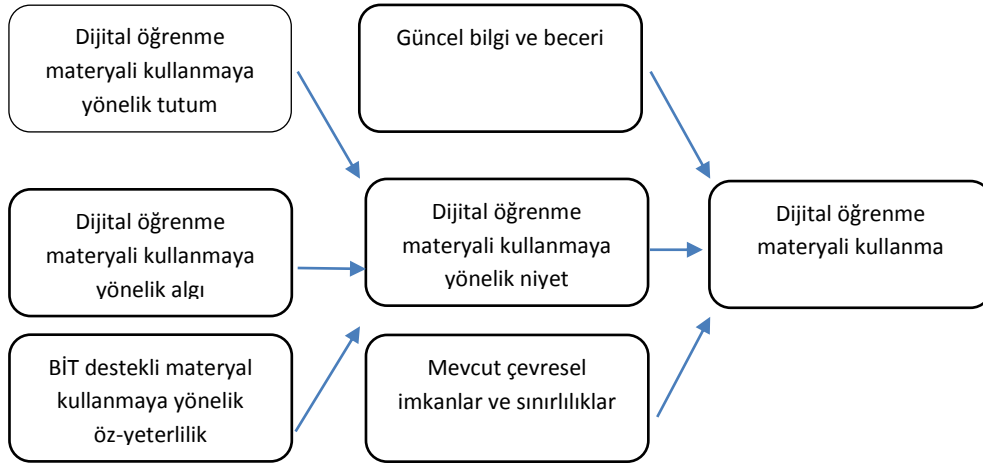
GİRİŞ

Pedagoji ve içerik bilgisinin teknoloji ile bütünleştirilmesi düşüncesinin önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmasıyla; öğretmenlerin öğretim teknolojilerinden faydalanması gerekliliği, kullanılan öğretim stratejilerine ve yöntemlerine bakılmaksızın kaçınılmaz bir hal almıştır. Çok iyi bir alan bilgisine sahip olmanın, iyi bir pedagojik yeterlilikle birleşmesi eğitsel açıdan oldukça stratejik olsa da artık bu bütünleşmenin önemli ve güçlü bir ayağı olarak teknolojiyi kullanabilme yeterliliği günümüz öğretmenlerinin mesleki becerilerinden birisi olmuştur. Bu çerçevede Koehler ve Mishra (2009) tarafından teknolojik pedagojik alan bilgisi (TPAB) olarak adlandırılmış ve şu şekilde tanımlanmıştır; TPAB etkili öğretimin, kavramların sunumunun, pedagojik tekniklerin, öğrenmenin kolaylaştırılmasının, yeni bilgilerin eski bilgilerin üzerine inşa edilmesinin teknoloji desteği ile yapılandırılmasıdır. Bu yapılandırma sürecinde öğretmenler teknolojiyi çok farklı araçlarla kullanmaktadırlar. Bu araçlara örnek olarak dijital öğretim materyalleri verilebilir.

Öğretim materyalleri, öğrencilerin öğretim programında belirtilen kazanımlara ulaşmalarını kolaylaştırmak, öğrenme-öğretme süreçlerinde öğrencileri aktif kılabilmek ve öğrenmeyi kalıcı hale getirmek için pedagojik ilkeler ışığında oluşturulan ve kullanılan unsurlardır (Akay, 2019: 46). Öğretim materyalleri, gerçek nesnelere, çizimler, üç boyutlu modeller, yazılı ve görsel materyaller olabileceği gibi bilgisayar ve iletişim teknolojileri (BİT) destekli de geliştirilebilirler. BİT destekli geliştirilen bu materyaller dijital materyaller olarak adlandırılmaktadırlar. Dijital materyalleri; bilgisayarlarda veya diğer elektronik cihazlarda oluşturulan, görüntülenen, dağıtılan, değiştirilen, depolanan ve bu cihazlar ile erişilebilen öğretim materyalleridir, Bilgisayar programları, bilgisayar yazılımları, dijital görüntüler, dijital ses, dijital video, web siteleri, veri tabanları, elektronik kitaplar, elektronik ders kitapları vb. unsurlarda dijital materyallere örnek olarak sunulabilir (Jones ve Fox, 2017). Alan yazındaki birçok çalışma göstermektedir ki dijital öğrenme materyalleri (DÖM) öğrencilerin dikkatlerini toplama ve yönetme konusunda duran öğrenme materyallerine göre daha etkilidir (Karademir Coşkun ve Alper, 2019).

Günümüzde artık öğretmenler BİT ile zenginleştirilmiş öğrenme ortamları ve yenilikleri okullarına uyarlamak için eğitici ve lider olma anlayışına ve mesleki gelişimine destek sağlayacak pedagojik bilgi edinmek için teknolojiyi kullanma bilgi ve becerisine de sahip olmalıdırlar (Karademir, 2018). Alan yazında öğretmenlerin her ne kadar teknoloji kullanımına yönelik tutumlarına, algılarına ve öz-yeterliliklerine yönelik olumlu sonuçlar sunan çalışmalar olsa da, öğretmenlerin teknoloji kullanımında karşılaştıkları zorlukları (Heath, 2017; Kayaduman, Sırakaya, Seferoğlu, 2011; An ve Reigeluth, 2011; Brush, Glazewski ve Hew, 2008; Wood, Mueller, Willoughby, Specht ve Deyoung, 2005) veya teknoloji kullanmaya yönelik dirençlerini sunan çalışmalarda (Rakes ve Dunn, 2015; Westberry, McNaughton, Billot ve Gaeta, 2015; Thang, Lin, Mahmud, Ismail ve Zabidi, 2014; Howard, 2013) azımsanacak sayıda değildir. Bu kapsamda öğretmenlerin dijital materyalleri sınıf içinde kullanabilmelerinde farklı unsurlar önemli rol

oynamaktadır. Kreijns, Vermeulen, Van Acker ve Van Buuren (2014) yaptıkları çalışmada bu unsurları aşağıdaki şekilde sunmuşlardır.

Şekil 1. Öğretmenlerin pedagojik etkinliklerine bilgi iletişim teknolojilerini entegre edebilmeleri için gerekli olan unsurlar. (Bu şekil Kreijns vd. (2014)'nin yapmış oldukları çalışmadan araştırmacılar tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır.)

Şekil 1'den de anlaşılacağı üzere öğretmenlerin dijital materyal kullanmaya yönelik davranışları dijital materyale ilişkin tutum, algı ve onu kullanabilmeye, yapabilmeye dair öz-yeterliliğinden etkilenmektedir. Bu araştırmanın amacı da öğretmenlerin dijital materyal oluşturabilme öz-yeterliliğini ortaya koymak için bir ölçek geliştirmektir. Bandura'ya (1981: 200) göre öz yeterlik, bireyin; birçok belirsiz, öngörülemeyen ve genellikle stresli unsurlar içeren olası durumlarla başa çıkmak için gerekli eylem planlarını ne kadar iyi organize edip uygulayabileceğiyle ilgili yargılarla ilgilidir. Ayrıca Bandura (1981: 201) öz yeterliğin aynı zamanda insanların ne kadar çaba harcayacağını ve engeller veya edinilecek deneyimler karşısında ne kadar ısrar edeceklerini de belirleyeceğini ve algılanan öz-yeterliğin insanların yeteneklerine ilişkin algılarını, çevre ile olan ileriye dönük ve gerçek işlemler sırasındaki düşünce süreçlerini ve duygusal tepkilerini de etkiler. Öğretmenlerin öz-yeterliliklerinin belirlenmesi onların dijital materyal oluşturma çabalarını, bu sürece yönelik düşünce süreçlerini ve duygusal tepkilerini de içinde barındıracağından bu ölçeğin geliştirilmesinin alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada dijital öğrenme materyali oluşturma öz-yeterliliği araştırmacılar tarafından; öğretmenlerin dijital öğrenme materyali oluşturabilmeleri için deneyimleri, tutumları, algıları, duyuşsal ve düşünsel süreçleri ile ön bilgi ve becerilerinden doğan yeteneklerine olan inançlarıdır. Bu araştırma ile öğretmenlerin dijital öğrenme materyali oluşturabilme öz-yeterliliğini ortaya koymaya yönelik bir ölçek geliştirilmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Türü

Bu araştırma öğretmenlerin dijital öğrenme materyali oluşturabilme öz-yeterliliğini ortaya koymaya yönelik bir ölçek geliştirilmesi amaçlanan temel araştırma niteliğindedir. Ölçek geliştirme aşamasında; cevaplayıcı merkezli olan denek tepkilerine dayalı yaklaşımlardan, cevaplayıcının maddelere verdiği tepkilere dayalı olarak bireyleri ölçek üzerinde farklı bir yere yerleştirmeye odaklı (Crocker ve Algina, 1986; Tezbaşaran, 2004) dereceli toplamlar yoluyla ölçekleme yaklaşımı kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Bu araştırmada iki çalışma grubu kullanılmıştır. Birinci çalışma grubu açımlayıcı faktör analizi için oluşturulan grup iken; ikinci çalışma grubu ise doğrulayıcı faktör analizi için oluşturulan bağımsız bir gruptur.

Açımlayıcı faktör analizi çalışma grubu toplam 403 öğretmen oluşmaktadır. Çok değişkenli bir istatistiksel analiz olan açımlayıcı faktör analizinin sayıltularının incelenmesinin ardından elde kalan gözlem sayısının (334 gözlem) alan yazın dikkate alınarak yapının açımlanması yeterli ve gereken minimum gözlem sayısının 300 olduğu (Tabachnick ve Fidel, 2013) göz önünde bulundurulduğunda çalışma grubunun büyüklüğünün yeterli olduğuna karar verilmiştir.

Açımlayıcı faktör analizine dahil edilen katılımcı grubunun %41'i (n=137) erkek ve %59'u (n=197) kadın; kademelere göre %23,7'si (n=79) ilköğretimde, %40,4'ü (n=135) ortaokulda; %25,7'si (n=86) lisede, %3,9'u (n=13) okul öncesi eğitim kurumunda; %6,3'ü (n=21) ise özel eğitim kurumunda öğretmenlik yapmaktadır. Kıdeme göre %14,1'i (n=47)-5 yıl arası; %13,5'i (n=45) 6-10 yıl arası; %24'ü (n=80) 11-15 yıl arası; %48,5'i (n=162) 16 ve üstü yıldır çalışmaktadır. Çalışma grubunun branşlara göre dağılımı ise; Tablo 1.'de verilmiştir.

Tablo 1. AFA çalışma grubunun branşlara göre dağılımı tablosu

Branş	f	%	Branş	f	%
Sınıf Öğretmenliği	63	18,9	Bilişim Teknolojileri	10	3,0
Yabancı Dil Öğr.	52	15,6	Beden Eğitimi	9	2,7
Türkçe/Türk Dili ve E.	36	10,8	Felsefe/Sosyoloji/Psikoloji	6	1,8
Matematik	26	7,8	Görsel Sanatlar	5	1,5
Fen ve Teknoloji	23	6,9	Sosyal Bilgiler	5	1,5
Okul Öncesi	20	6,0	Müzik	4	1,2
Diğer	19	5,7	Tarih	4	1,2
Fizik/Kimya/Biyoloji	18	5,4	Meslek Bilgisi Dersleri	4	1,2
Din Kül. Ve Ah. Bil.	16	4,8	Coğrafya	3	0,9
Özel Eğitim	11	3,3	Toplam	334	100

Ayrıca, ölçeğin nihai formu üzerinden yapı geçerliğine kanıt toplamak amacı ile 125 farklı öğretmenden toplanan veri üzerinden Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. Açımlanan yapının farklı bir grup üzerinde doğrulanıp doğrulanmadığına odaklanılan, ek güvenilirlik ve geçerlik kanıtları toplamaya yönelik bu aşama da gözlem sayısı büyüklüğü; önerilen ölçütten (Tabachnick ve Fidel, 2013) az olmasına rağmen göz ardı edilmiştir. Sayıltılar test edildikten sonra tekli aykırı değere rastlanmaz iken; çoklu aykırı değer olma sebebiyle ($\chi^2_{26, 0,001} > 54,052$) 10 gözlem bu analize dahil edilmemiş; kalan 115 gözlem ile DFA yapılmıştır.

Ölçeğin Oluşturulma Süreci

Ölçme aracına yönelik maddelerin hazırlanmasından önce ilgili alan yazın ve ders kitapları incelenmiş ayrıca öğretim teknolojileri dersini veren üç öğretim elemanı ile görüşmeler

yapılmıştır. Bu sürecin ardından araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalar sonunda öz yeterlilik düzeyini ortaya çıkaracağı düşünülen 78 madde yazılmıştır. İlgili alan yazın incelemesinde dijital öğrenme materyallerinin ne anlama geldiği, özellikleri, geliştirilme süreçleri ve sınıf içi kullanımı kapsamında özellikle İngiliz Eğitim İletişim ve Teknoloji Ajansı (British Educational Communications and Technology Agency -BECTA), ABD Eyalet Eğitim Teknolojileri Yöneticileri Derneği (State Educational Technology Directors Association (SETDA) raporları, ulusal ve uluslararası dergilerde basılmış makaleler, yüksek lisans ve doktora tezlerinden faydalanılmıştır.

Yazılan maddeler toplam 8 uzmana (Öğretim Teknolojileri dersi veren 4 öğretim elemanı, Ölçme ve Değerlendirme alanında ders veren 2 öğretim elemanı ve 2 öğretmen) dörtlü derecelendirmeleri ile incelenmiş ve varsa önerilerini yazmaları istenmiştir. Uzmanların yapmış olduğu değerlendirmelere ilişkin Dawis (1992) tekniğinden yararlanılmış ve madde havuzunda yer alan maddelere ilişkin kapsam geçerlik oranları hesaplanmıştır. uzmanlar tarafından yapılan değerlendirmede her bir madde için elde edilmesi gereken minimum 0.78 ($\alpha=0,05$) değeri ölçüt olarak (Yurdugül, 2005) belirlenmiştir. Elde edilen bulgular aracılığı ile uzmanlar ile sağlanması gereken minimum değeri (KGO>0.78, $\alpha=0,05$) karşılamayan 14 madde çıkarılmıştır. Kalan 64 maddenin 8'inde dil ve anlatım yönünden düzenlemeye gidilmiş; birbirini tekrar eden, kapsayan ve binişiklik gösterdiği tespit edilen 10 madde de deneme formundan çıkarılmıştır. Bu doğrultuda toplam 54 maddelik ön deneme formu oluşturulmuş ve her bir ifade 100 (bu konuda kendime güvenim tam)-0 (bu konuda kendime hiç güvenmiyorum) aralığında 10'arlık dilimler halinde derecelendirilerek, katılımcılardan ön deneme formunda yer alan her bir ifadeyi bu derecelendirmeye göre değerlendirmeleri istenmiştir. Bandura'ya (2005: 312) göre; öz-yeterlilik ölçen ölçeklerde az sayıda derecelendirmeye sahip ölçeklerden kaçınılmalıdır, çünkü bu ölçekler daha çok dereceleme sunan ölçeklere göre daha az duyarlı ve güvenilir olabilir. Bu nedenle ölçekteki maddeler 0'dan 100'e 10'arlık dilimler halinde derecelendirilecek şekilde yazılmıştır. Öz-yeterlilik ölçen ölçeklerde dikkate alınması gereken bir başka unsur da maddelerin "...bilirim" şeklinde yazılması, geleceğe yönelik ifadelerin kullanılmamasıdır (Bandura, 2005: 308). Bu kapsamda da araştırmacılar tarafından ölçek maddeleri yazılırken bu öneri dikkate alınmış ve tüm maddeler "...e/a bilirim" şeklinde sonlandırılmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırmaya katılımda gönüllülük esas alınmıştır. Oluşturulan deneme formunda yer alan her bir madde araştırmacılar tarafından dijital platforma aktarılmış araştırmacılar tarafından bu platform ve sosyal medya üzerinden toplanması desteklenmiştir. Uygulamalar yaklaşık 15- 20 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde yapı geçerliği için; açımlayıcı faktör analizi, doğrulayıcı faktör analizi; faktör ve altında yer alan maddelerin ilişkisi hakkında bilgi veren yakınsak geçerlik, yapının belirlenmesine ek kanıt olarak Horn Paralel Analizi kullanılmıştır.

Faktör analizi genel olarak bir madde kümesinden ortaya çıkan alt kümeleri yani örtük yapıyı ortaya çıkaran, bu örtük yapı içerisinde yer alan maddelerin ne derece çalıştığını belirlemeye yardımcı olan ve temeli maddeler arası korelasyona dayanan bir analiz yöntemidir (Alpar, 2014; Tabachnick ve Fidel, 2013; Devellis, 2017). Bu açıklamalar doğrultusunda bu çalışmada geliştirilmesi hedeflenen ölçme aracının örtük yapısını ve bu yapı içerisindeki maddelerin işleyişini keşfedebilmek amacıyla açımlayıcı faktör analizi kullanılmıştır. Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) gerçekleştirilmeden önce çok değişkenli istatistiklerde bulunan temel sayıtlılar (kayıp veri, aykırı değerler, normallik, çoklu bağlantı ve R'nin faktörlenebilirliği) test edilerek veri analize hazır hale getirilmiştir.

Araştırmanın verileri elektronik form üzerinden elde edildiğinden herhangi bir kayıp veri bulunmamaktadır. Ön deneme formunun uygulanmasının ardından hatalı doldurulan form olup olmadığı incelenmiş, hatalı doldurulan form olmadığı gözlenmiştir. Tek ve çok değişkenli aykırı değerler incelenmiş ve 1 katılımcının (65. Gözlem) tek değişkenli aykırı değer; 400 katılımcıya ilişkin Mahalanobis uzaklıklarına göre yapılan çok değişkenli aykırı değer analizinin neticesinde ($\chi^2_{54, 0,001} > 91,87185$) 68 katılımcıdan elde edilen veriler analizden çıkarılmış olup bu aşamadan sonraki adımlar toplamda 332 katılımcıdan elde edilen veriler üzerinden yürütülmüştür. Ayrıca maddeler arasında çoklu bağlantı probleminin olup olmadığı tolerans ve varyans artış faktörü (VIF) değerleri aracılığı ile (tolerans değerlerinin .20'nin üzerinde ve varyans artış faktörünün 5'den küçük olması) incelenmiş olup hataların bağımsızlığını değerlendirmek için Durbin-Watson istatistiğinden faydalanılmıştır. Bu değer 2'ye yakın değerler alması, 2 ile 2,5 arasında bulunması otokorelasyon problemi olmadığı biçiminde değerlendirilir (Kalaycı, 2005). Yapılan değerlendirme sonucunda otokorelasyona ilişkin Durbin-Watson değerinin (1,954) kabul edilebilir sınırlar içerisinde olduğu görülmektedir. Ancak 54 maddenin tamamında çoklu bağlantı probleminin göstergesi olarak nitelendirilecek VIF ve tolerance değerleri araştırma kapsamında kullanılan ölçütlerin dışında elde edilmiştir. Bunun üzerine araştırma içi ve dışından 2 alan uzmanı 54 maddeyi eş zamanlı ve birbirinden bağımsız olarak değerlendirerek; maddelerde benzer nitelikleri ölçme, binişiklik gibi çoklu bağlantı problemi oluşturabilecek gerekçeleri göz önüne alarak, amaç kapsamında ölçülmek istenen yapıdan uzaklaşmadan madde eleme yoluna gidilmiştir. Değerlendirme sonucunda 26 madde bu gerekçelerle elenmiştir.

Hazırlanan 28 maddelik deneme formu hedef kitleden seçilen 2 öğretmene sesli olarak okutularak formda yer alan maddelerin anlaşılabilirliği sorgulanmıştır. Yapılan bu çalışmada; formda yer alan "Öğretim stratejisine uygun dijital materyal hazırlayabilirim." ile "Öğretim yöntemlerime uygun dijital materyal hazırlayabilirim." maddelerinin birbirinden anlamca ayırt edilemediği gerekçesi ile "Öğrenme öğretme sürecine uygun dijital materyal hazırlayabilirim.". "Öğrenci-öğrenci etkileşimini arttıracak dijital materyal oluşturabilirim." ile "Öğrenci-öğretmen etkileşimini arttıracak dijital materyal oluşturabilirim." maddelerinin ise sınıf-içi etkileşim ifadesi düşünüldüğünde kopuk-bağımsız bir şekilde anlaşılacağı gözlemlenmiştir. Bu nedenle bu iki madde de "Sınıf içi etkileşimi arttıracak biçimde dijital materyaller oluşturabilirim." biçiminde tek madde olarak düzenlenmiştir. Ölçeğe ilişkin güvenilirlik ve geçerlik bulguları 26 maddelik form üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Elde edilen verilerin faktör analizine uygunluğunun değerlendirilebilmesi için Bartlett testi, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi ve anti-image korelasyonu incelenmiştir. Bu testlerde ölçüt olarak KMO değerinin en az .80 olması (Alpar, 2014) Bartlett testinin manidar ($p < 0,05$) olması (Tabachnick ve Fidel, 2013) ve anti-image korelasyon matrisi köşegenlerinde yer alan değerlerin en az .50 olması başlıca ölçütler olarak belirlenmiştir. Verilerin analizinde her bir maddenin ortak varyansının .50, faktör yükünün .45 ve iki faktöre birden verilen faktör yükü arasındaki farkın .10'un üzerinde olmasına dikkat edilmiştir (Büyüköztürk, 2011; Tabachnick ve Fidel, 2013).

Faktör yapısına karar verirken öncelikle elde edilen özdeğerlerin yamaç eğim grafiğinden yararlanılmıştır. Yamaç eğim grafiği yapı içerisinde bulunması gereken faktör sayısını belirlemede yararlanan bir grafik olmasıyla birlikte araştırmacı tarafından yapılan göz kararı bir kestirimin öznel bir değerlendirme riski (DeVellis, 2017) barındırması göz önünde bulundurulduğunda daha uygun bir yapının ortaya çıkmasının önünü kapatabileceği endişesiyle faktör sayısının belirlenmesinde yamaç eğim grafiği ile birlikte Horn'un paralel analizinden de yararlanılmıştır. Horn'un paralel analizi, temelde gerçek veri setiyle aynı sayıda katılımcı ve değişken sayısı içeren simülatif verilerden elde edilen öz değerlerin karşılaştırılmasına dayanmakta

olup istatistiksel bir kritere dayalı ve öznel yöntemlerden daha avantajlı olduğu ifade edilmektedir (DeVellis, 2017).

Ölçeğin geçerliğine ilişkin kanıtlar oluşturmak amacıyla doğrulayıcı faktör analizinden yararlanılmıştır. Temeli yapısal eşitlik modellemesine dayanan (Tabachnick ve Fidel, 2013) doğrulayıcı faktör analizi, bu temel üzerinden gerçek verinin belirlenen modele ne kadar uyduğunu incelemeye yaramaktadır (DeVellis, 2017). Başka bir deyişle doğrulayıcı faktör analizi, açıklayıcı faktör analizinde kurulan yapının başka bir çalışma grubu üzerinden ne kadar uyum gösterdiğini inceleyerek yapının doğrulanmasına ve böylece geçerlik kanıtları ortaya koymaya olanak sağlamaktadır.

Güvenirlilik analizlerinde Cronbach alfa güvenirlilik belirleme yöntemi, iki yarıya bölme teknikleri (Çalışma kapsamında kullanılan her iki çalışma grubu için) ve birleştirici güvenirlilik (Çalışma kapsamında sadece DFA çalışma grubu için) kullanılmıştır. Birleştirici güvenirlilik; benzer ifadelerin genel güvenirliliği ölçmek amacıyla kullanılmaktadır (Raykov, 1998). Bu çalışma kapsamında birleştirici güvenirlilik (CR) değeri önerildiği üzere; DFA sonucu elde edilen bulgular aracılığı ile; Cronbach alfa değerine bir kontrol aracı olarak kullanılmıştır.

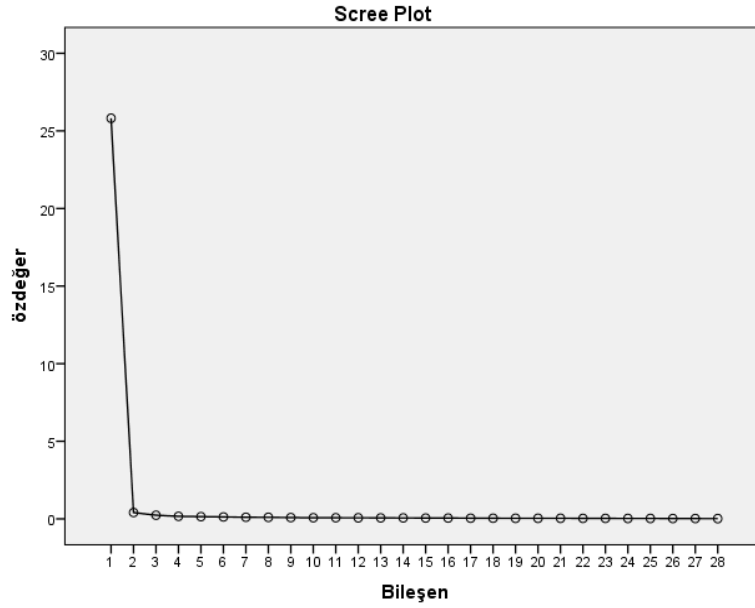
BULGULAR

Geçerlik Çalışmaları

Bu bölümde, geçerlik çalışmaları kapsamında yapı geçerliği için gerçekleştirilen Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile yakınsak geçerlik hesaplamalarına ilişkin bulgular yer almaktadır.

AFA Bulguları

26 maddelik ön deneme formundan elde edilen verilerin faktör analizine uygunluğu için yapılan Bartlett testi sonucunda ki kare testi manidar ($\chi^2=23680,640$ $p<0,05$), KMO değeri mükemmel ($0,988>0,50$) düzeyde ve anti image korelasyon matrisinde köşegen değerlerinin her birinin .50'nin üstünde olduğu bulunmuştur. Elde edilen bulgular veri seti üzerinde faktör analizi yapılmasında herhangi bir sakınca olmadığını göstermektedir. Yapılan analizde ortak faktör varyanslarının .794 ile .958 arasında değiştiği bulgusu elde edilmiştir. Analiz bulgularında öz değeri 1.00'dan büyük tek faktörlü bir yapı ortaya çıkmış olup bu faktörlerin toplam varyansın %92,2' sini açıkladığı görülmüştür. Şekil 1.'de faktörlerin öz değerlerine ilişkin yamaç eğim grafiği gösterilmiştir.

Şekil 2. Faktör özdeğerlerine ilişkin yamaç eğim grafiği

Şekil 2. İncelendiğinde öz değerlerin ilk 1. Faktörle birlikte düşüşe geçip hızlı bir şekilde yatay bir pozisyon aldığı görülmektedir. Bu çalışmada Yöntem kısmında da belirtildiği üzere daha objektif bir biçimde uygun faktör sayısına karar verebilmek amacıyla Horn'un paralel analizi işe koşulmuştur. Tablo 2.'de Horn'un paralel analizine ilişkin bulgular gösterilmiştir.

Tablo 2. Horn'un paralel analizine ilişkin bulgular

Faktör	Gerçek Özdeğer	Üretilen Özdeğer (95 yüzdellik)
1	25,817	1.580
2	0,407	1.560
3	0,234	1.489
4	0,167	1.417

Tablo 2'de gerçek verilerden elde edilen özdeğerler ile simülasyon verilerden elde edilen verilerin değerleri görülmektedir. Horn'un paralel analizinde faktör sayısını belirlemenin temel ölçütü; üretilen verilerden elde edilen öz değerlerin gerçek veriden elde edilen özdeğerlerden daha büyük olduğu noktadır (O'Connor, 2000; Watkins, 2006; Ladesma ve Valero-Mora, 2007). Tablo 2 incelendiğinde gerçek verilerden elde edilen özdeğerlerin 1. Basamaktan itibaren simülasyon verilerden üretilen özdeğerden küçülmeye başladığı görülmektedir. Hem Şekil... 'de gösterilen yamaç eğim grafiği hem de Horn'un paralel analizinden elde edilen bulgular birlikte düşünüldüğünde yapının tek faktörlü olarak ele alınması gerektiği kararlaştırılmıştır.

Tablo 3. 26 maddenin faktör analizi sonuçları

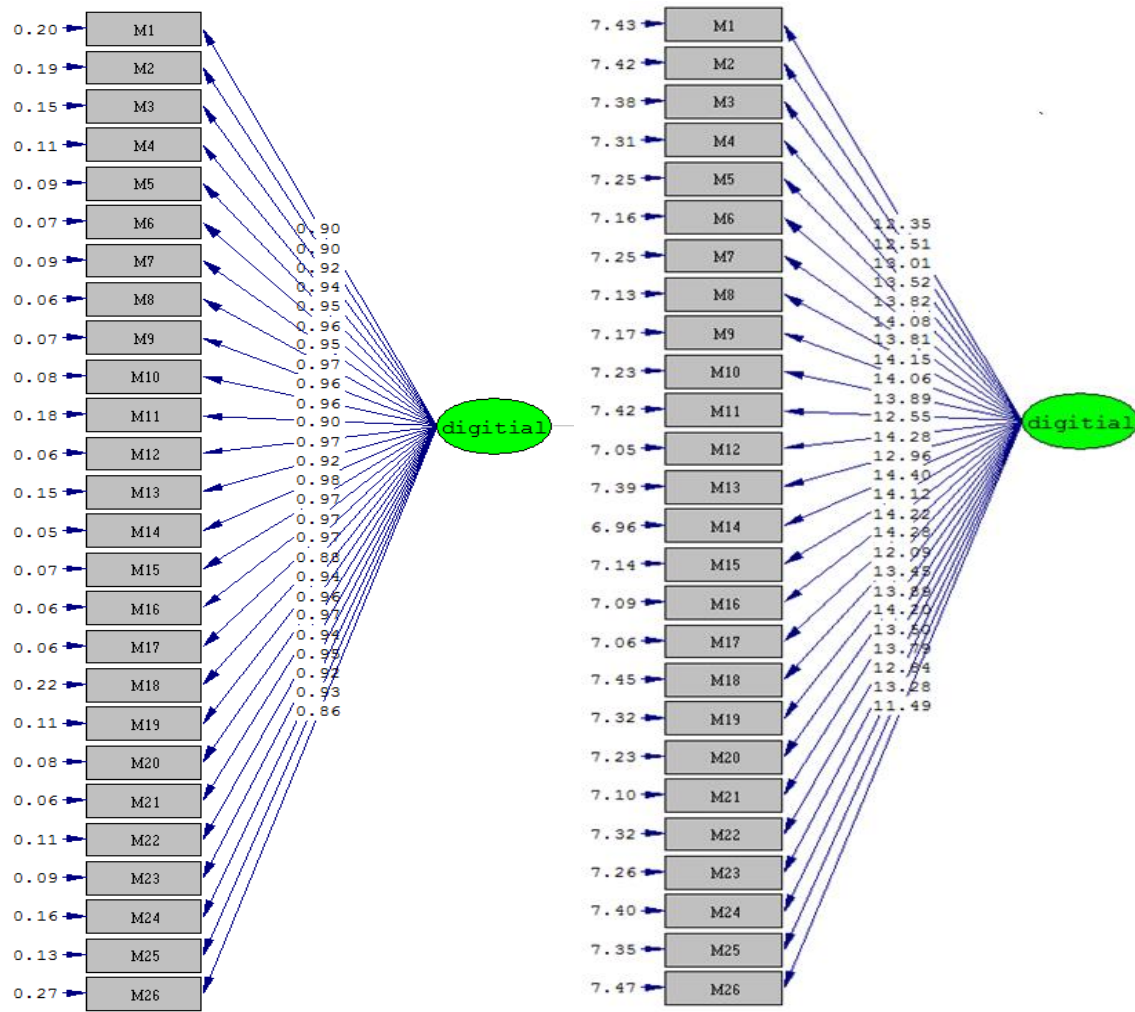
	Maddeler	Faktör yükleri	Ortak var- yans
m1	Ders içeriğine uygun dijital materyaller geliştirebilirim.	,891	,794
m2	Dijital materyali mobil cihazlarda (cep telefonu, tablet vb.) kullanılabilir şekilde tasarlayabilirim.	,892	,796
m3	Dijital materyali öğrenciye okul dışı ortamlarda uygulama imkanı sunacak şekilde yapılandırabilirim.	,940	,884
m4	Sınıf içi etkileşimini arttıracak biçimde dijital materyal oluşturabilirim.	,963	,927
m5	Öğrencilerin yaratıcılığını geliştiren dijital materyal oluşturabilirim.	,958	,917
m6	Öğrencilerin aktif katılımını sağlayan dijital materyal oluşturabilirim.	,962	,926
m7	Öğrencilerin duyuşsal gelişmelerini destekleyecek dijital materyaller geliştirebilirim.	,956	,915
m8	Öğrencilerin derse yönelik motivasyonunu arttıracak dijital materyaller oluşturabilirim.	,968	,937
m9	Öğrencilerden alınan dönütlere göre dijital materyalimi geliştirebilirim.	,970	,942
m10	Öğrencilerin kazanımlara ulaşma düzeylerini değerlendirebileceğim dijital materyaller tasarlayabilirim.	,975	,950
m11	Dijital materyali öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini destekleyecek şekilde hazırlayabilirim.	,975	,950
m12	Öğrencileri işbirlikli çalışmaya teşvik edecek dijital materyaller tasarlayabilirim.	,970	,942
m13	Dijital materyali en düşük maliyetle/maliyetsiz şekilde hazırlayabilirim.	,949	,900
m14	Dijital materyali öğrencilerin rahat kullanabileceği şekilde tasarlayabilirim.	,969	,938
m15	Gerçek hayatla ilişkilendirilebilecek içeriğe sahip dijital materyal tasarlayabilirim.	,968	,937
m16	Dijital materyali öğrencilerin ilgisini çekecek şekilde hazırlayabilirim.	,976	,952
m17	Dijital materyalde görsel ve işitsel öğeleri birleştirebilirim.	,969	,938
m18	Bilgisayar dışında farklı öğretim teknolojilerini (kamera, ses kayıt cihazı, teyp vb.) kullanarak dijital materyal hazırlayabilirim.	,943	,889

m19	Dijital materyalimi çevrimiçi ortamlarda (sosyal medya, forum, blog vs.)kullanılmak üzere geliştirebilirim.	,945	,894
m20	Öğrenme öğretme sürecine uygun dijital materyal hazırlayabilirim	,979	,958
m21	Dijital materyali öğrenme kazanımlarına uygun bir şekilde hazırlayabilirim.	,976	,953
m22	Farklı programlarla/yazılımlarla dijital materyalimin içeriğini zenginleştirebilirim.	,969	,938
m23	Dijital materyali öğrencilerin teknolojik yeterliliklerine göre oluşturabilirim.	,979	,958
m24	Dijital materyal oluşturabileceğim uygun programları/yazılımları kullanabilirim.	,964	,929
m25	Dijital materyalimi tasarım ilkelerine (görsellerin kullanımı, renk, doku, vb.) göre oluşturabilirim.	,965	,932
m26	Öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerine göre dijital materyal hazırlayabilirim.	,976	,953

Maddelerin faktörlere vermiş olduğu yükler ve ortak varyans değerlerinin tablodan da incelenmesi ve değerlendirilmesi aşamasında tüm maddelerin oldukça yüksek faktör yüklerine sahip olması, temel yapı ile ilgili olduklarının en temel göstergesi ve kanıtı olarak dikkate sunulmuştur. Tüm bu maddelerin birlikte ölçtüğü bu yapıya “öğretmenlerin dijital materyal oluşturabilme öz-yeterliliği” ismi verilmiştir.

DFA Bulguları

AFA analizi sonuçlarından yola çıkılarak oluşturulan ölçeğin yapı geçerliğine ek kanıt oluşturmak amacı farklı bir çalışma grubu üzerinde Doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile test edilen modele ait standartlaştırılmış değerler ve t değerleri Şekil...’de gösterilmiştir. Şekil 3 incelendiğinde maddelere ait faktör yüklerinin 0,86 ile 0,98 arasında değiştiği ve t değerlerinin istatistiksel olarak manidar olduğu ($p < ,001$) görülmektedir.

Şekil 3. Ölçeğe ilişkin sınanan ölçüm modeli, standardize edilmiş yük değerleri ve t değerlerinin bulunduğu yol diyagramları

Sınanan ölçme modeline ait uyum indeksleri RMSEA=0,156, NFI= 0,97, CFI=0,98, RFI=0,96; NNFI= 0,97, SRMR=0.019 olarak elde edilmiş olup; standardize ilişki katsayılarının tümünün yüksek; maddelere ilişkin elde edilen tüm t değerlerinin olması ve model iyiliği kriterleri gözönüne alındığında; küçük çalışma grubuna rağmen ölçüm modelinin uyumunun sağlandığı bulgusuna ulaşılmıştır (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Bu uyum iyiliği kriterlerinden RMSEA benzer biçimde yorumlanan SRMR değeri ile birlikte değerlendirilmiştir. Ölçme modelinde elde edilen RMSEA değerinin kabul edilebilir uyum iyiliği kriterleri dışında elde edilmesinin örnek büyüklüğünden kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca χ^2 (1131.18) /sd (299) değeri manidar ($p<.01$) ve $\chi^2/sd=3,78$ olarak hesaplanmış olup modelin kabul edilebilir bir uyum iyiliğine sahip olduğu söylenebilir.

Yine DFA bulgularından yola çıkılarak hesaplanan yakınsak geçerlik ortalama açıklanan varyans hesaplanmıştır. Tek faktörlü yapıda bu faktöre ilişkin ifadelerin yüklerinin karelerinin toplamının madde sayısına bölünmesi ile elde edile bu değer 0,880 olarak elde edilmiştir. Ölçeğe ilişkin birleştirici güvenilirlik (CR) değerlerinin (0,885) AVE (0,880) değerlerinden

büyük olması ve AVE değerinin de 0,5'ten büyük bulunması sebebiyle yakınsak geçerlik koşulu sağlanmıştır. Bu nedenle faktör altında yer alan maddelerin birbirleriyle ve oluşturdukları faktör ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Güvenirlilik Bulguları

26 maddelik ölçeğin nihai formuna ait iç tutarlılık anlamındaki Cronbach alfa güvenirlilik katsayısı hem AFA hem de DFA için toplanan veri setinde 0,99 iken; doğrulayıcı faktör analizi uygulamasından elde edilen değerlerle hesaplanan birleştirici güvenirlilik katsayısı (CR) 0,885 bulunmuştur. Yanı sıra her iki veri setinde, nihai form iki eş parçaya bölünerek iki toplam puan oluşturulmuştur. Katılımcıların yarıardan aldıkları puanlar arasındaki korelasyona dayalı olarak hesaplanan ve yine ölçeğin iç tutarlılığına dayalı güvenirliliğine ilişkin bilgi veren Spearman Brown iki yarı güvenirlilik katsayısı AFA veri seti için 0,986; DFA veri seti için 0,985 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bu bulgular geliştirilen ölçek ile ortaya konan ölçümlerin güvenilir olduğu biçimde yorumlanabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma ile öğretmenlerin dijital materyal oluşturabilme öz-yeterliliklerini belirlemeye ilişkin bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçek 10 dereceli tek faktörlü 26 maddeden oluşan bir ölçektir. Yapılan ölçek geliştirme çalışması, "Öğretmenlerin Dijital Materyal Oluşturabilme Öz-yeterliliği Ölçeği" nin, bilimsel ve psikometrik açıdan gerekli koşulları sağlayan bir ölçme aracı olduğunu göstermiştir. Ölçeğin geliştirilme sürecinde; maddelerin gerekli alan yazın incelemesi ve uzman görüşleri sonrasında oluşturulmuş, ölçmeye konu olan özelliği ölçmesinde güvenirlilik ve geçerlik analizleri yürütülmüştür. Alan yazın incelendiğinde son üç yıl içerisinde bu ölçeğe benzer iki ölçeğin geliştirildiği görülmüştür. Korkmaz, Arıkaya ve Altıntaş (2019) "Öğretmenlerin Dijital Öğretim Materyali Geliştirme Öz-Yeterlilik Ölçeği" adında bir ölçek geliştirmişken, Karademir de (2018) "Dijital Öğretim Materyali Geliştirme Öz-Yeterlilik Algısı Ölçeği"ni geliştirmiştir. Özellikle çok geniş bir alana sahip olan dijital ekosistemin varlığı, öğretmenlerin farklı öğretim stratejileri ve yöntemleri tercih etmesi, dijital materyallerin çeşitliliği ve okullar ile öğrencilerin sahip oldukları teknolojik ve fiziki koşullar bir arada düşünüldüğünde aynı konuda farklı ölçeklerin geliştirilmiş olmasının alana bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Öneriler:

- Geliştirilen bu ölçeğin, öğretmenlerin dijital materyal oluşturabilme öz-yeterlilikleri incelenmesi amacı ile yapılan çalışmalarda kullanılabilir.
- Öğretmenlerin dijital materyal oluşturabilme öz-yeterlilikleri ile teknolojiyi kabul düzeyleri, dijital okur-yazarlıkları, teknolojik-pedagojik alan bilgisi düzeyleri ve benzeri değişkenlerle olan ilişkileri incelenebilir.
- Ölçmeye konu olan özelliği ölçmek için geliştirilmiş farklı ölçme araçları ile ölçüt geçerliliği çalışmaları yapılarak, ölçülmeye çalışılan yapının Türk kültüründe geçerlenmesine ve açıklanmasına ilişkin ek kanıtlar toplanabilir.
- Ölçmeye konu olan özelliği ölçmek için geliştirilmiş farklı ölçme araçları ile öğretmenlere ilişkin çeşitli alt gruplar (cinsiyet, kıdem, çalıştığı kademe, çalıştığı okul türü, çalıştığı bölge, hizmet içi eğitim alıp almadığı vb.) açısından farkların ortaya konabilmesi ve öğretmenlerin gelişime açık yönlerinin tespit edilebilmesine yönelik araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Akay, C. (2019). Öğretim Materyalleri. T. Yanpar Yelken (Ed.), *Öğretim Teknolojileri*, Ankara: Anı

Yayıncılık.

- Alpar, R. (2014). *Spor, Sağlık ve Eğitim Bilimlerinden Örneklerle Uygulamalı İstatistik ve Geçerlik-Güvenilirlik*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- An, Y. ve Reigeluth, C. (2011). Creating Technology-Enhanced, Learner-Centered Classrooms. *Journal of Digital Learning in Teacher Education*, 28(2): 54-62.
- Bandura, A. (1981). Self-Referent Thought: A Developmental Analysis Of Self-Efficacy. J. H. Flavell ve L. Ross (Ed.), *Social Cognitive Development, Frontiers And Possible Futures*, London: Cambridge University Press.
- Bandura, A. (2005). Guide For Constructing Self-Efficacy Scales. F. Pajares ve T. Urdan (Ed.), *Self-Efficacy Beliefs Of Adolescents*, USA: Information Age Publishing.
- Brush, T., Glazewski, K. D. ve Hew, K. F. (2008). Development Of An Instrument To Measure Preservice Teachers' Technology Skills, Technology Beliefs, And Technology Barriers. *Computers in the Schools*, 25(1): 112-125.
- Büyükoztürk, Ş. (2011). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı - İstatistik, Araştırma Deseni, Spss Uygulamaları ve Yorum* (15. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Crocker, L. ve Algina, J. (1986). *Introduction To Classical & Modern Test Theory*. Florida: Holt, Rinehart and Winston Inc.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyükoztürk, Ş. (2010). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Davis L. L. (1992). Instrument Review: Getting The Most From A Panel Of Experts. *Applied Nursing Research*, 5: 194-197.
- DeVellis R. F. (2017). *Scale Development*. USA: SAGE Publications.
- Heath, M. K. (2017). Teacher-initiated One-To-One Technology Initiatives: How Teacher Self-Efficacy And Beliefs Help Overcome Barrier Thresholds To Implementation. *Computers in the Schools*, 34(1): 88- 106.
- Howard, S. K. (2013). Risk-aversion: Understanding Teachers' Resistance To Technology Integration, Technology. *Pedagogy and Education*, 22(3): 357-372.
- Jones, R. ve Fox, C. (2017). *State Procurement Case Studies: Spotlight on Digital Materials Acquisition*. Washington, DC: State Educational Technology Directors Association (SETDA).
- Kalaycı, Ş. (2005). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Karademir, T. (2018). Teknolojinin Benimsenmesine Ekolojik Bir Yaklaşım: Sürdürülebilir Bir Dijital Öğretim Materyali Geliştirme Ekosistemi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karademir Coşkun, T. ve Alper, A. (2019). Dijital Öğrenme Materyalinin Özel Eğitimde Kullanımı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(1):119-142.
- Kayaduman, H, Sırakaya, M. Ve Seferoğlu, S. S. (2011). "Eğitimde FATİH Projesinin Öğretmenlerin Yeterlik Durumları Açısından İncelenmesi", Akademik Bilişim'11 - XIII. Akademik Bilişim Konferansı, 2 - 4 Şubat, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Kreijns, K., Vermeulen, M., Van Acker, F. ve Van Buuren, H. (2014). Predicting Teachers' Use Of Digital Learning Materials: Combining Self-Determination Theory And The Integrative

- Model Of Behaviour Prediction. *European Journal of Teacher Education*, 37 (4): 465-478.
- Koehler, M. J. ve Mishra, P. (2009). What Is Technological Pedagogical Content Knowledge? *Contemporary Issues in Technology and Teacher Education*, 9 (1): 60-70.
- Korkmaz, Ö., Arıkaya, C. ve Altıntaş, Y. (2019). Öğretmenlerin Dijital Öğretim Materyali Geliştirme Özyeterlilik Ölçeğinin Geliştirilmesi Çalışması. *Turkish Journal of Primary Education*, 4 (2): 40-56.
- Ladesma, R.D. ve Valero- Mora, P. (2007). Determining The Number Of Factors To Retain In EFA: An Easy-To-Use Computer Program For Carrying Out Parallel Analysis. *Practical Assessment. Research and Evaluation*, 12: 1-11.
- O'Connor, B. P. (2000). SPSS and SAS Programs For Determining The Number Of Components Using Parallel Analysis And Velicer's MAP Test. *Behavior Research Methods, Instruments, Computers*, 32: 396-402.
- Rakes, G. C. ve Dunn, K. E. (2015). Teaching Online: Discovering Teacher Concerns. *Journal of Research on Technology in Education*, 47 (4): 229-241.
- Raykov, T. (1998). Coefficient Alpha And Composite Reliability With Interrelated Nonhomogeneous Items. *Applied Psychological Measurement*, 22 (4): 375-385.
- Tabachnick, B.G. ve Fidell, L.S. (2013). *Using Multivariate Statistics*. Boston: Pearson.
- Tezbaşaran A. (2004). Likert Tipi Ölçeklere Madde Seçmede Geleneksel Madde Analizi Tekniklerinin Karşılaştırılması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 19 (54): 77 – 90.
- Thang, S. M., Lin, L. K., Mahmud, N., Ismail, K. ve Zabidi, N. A. (2014). Technology Integration In The Form Of Digital Storytelling: Mapping The Concerns Of Four Malaysian ESL Instructors. *Computer Assisted Language Learning*, 27 (4): 311-329.
- Watkins, M. W. (2006). Determining Parallel Analysis Criteria. *Journal of Modern Applied Statistical Methods*, 5: 344- 346.
- Westberry, N., McNaughton, S., Billot, J. ve Gaeta, H. (2015). Resituation Or Resistance? Higher Education Teachers' Adaptations To Technological Change. *Technology, Pedagogy and Education*, 24 (1): 101-116.
- Wood, E., Mueller, J., Willoughby, T., Specht, J. ve Deyoung, T. (2005). Teachers' Perceptions: Barriers And Supports To Using Technology In The Classroom. *Education, Communication and Information*, 5 (2): 183-206.
- Yurdugül H. (2005). "Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Kapsam Geçerliği için Kapsam Geçerlilik İndekslerinin Kullanılması", XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, 28-30 Eylül, Denizli.

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Arş. Gör. Fatma ÖZÇAKMAK
Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk
Dili ve Edebiyatı Bölümü
fatma.ozcakmak@atauni.edu.tr

MUSTAFA VÂZİH EFENDİ
VE DÎVÂNÇE'Sİ

MUSTAFA VÂZİH EFFENDI AND
HIS DÎVÂNÇE

Geliş / Submitted / Отправлено: 19.01.2021

Kabul / Accepted / Принимать: 16.03.2021

Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü:

Araştırma Makalesi

Article Information

Информация о Статье

Research Article

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Özçakmak, F. (2021). Mustafa Vâzih Efendi ve Dîvânçe'si. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 255-278.

Özçakmak, F. (2021). Mustafa Vâzih Effendi and His Dîvânçe. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 255-278.

10.29228/kesit.48965

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

MUSTAFA VÂZİH EFENDİ VE DÎVÂNÇE'Sİ

MUSTAFA VÂZİH EFFENDI AND HIS DÎVÂNÇE

Arş. Gör. Fatma ÖZÇAKMAK

Öz: 1177/ 1763-1764 senesinde Amasya'da dünyaya gelen Mustafa Vâzih Efendi, Kara Müftizâdeler diye bilinen Kara İsmail Efendi'nin oğludur. Babası gibi Amasya'da müftülük görevinde bulunmuş ve dönemindeki sosyal-siyasal sıkıntılar sebebiyle görevden azledilip birkaç kez yine aynı göreve getirilmiştir. Amasya şehir tarihçiliğine *Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâz-ı Mesâili'l-Amâsiyye* kitabıyla öncülük eden ilk isim olan Vâzih Efendi'nin söz konusu eser haricinde *Şerhu'l-Ezân ve Dellâlû'l-Cinân*, *Tûtî-i Vâzih-ı Beyân*, *Belâ-yı Vâzih Safâ-yı Lâyih*, *Terceme-i Kâdî-i Hemedân min Hikâyât-ı Gülistân* ve *Dîvân-ı Vâzih* olmak üzere ilmî ve edebî başka eserleri de bulunmaktadır. Bu makalede amaç kaynaklarda daha çok ilmî yönüyle ön plana çıkarılan Mustafa Vâzih Efendi'nin edebî yönüne de dikkat çekerek bu yönünün bariz bir örneği olan -kütüphane kaydında *Dîvân-ı Vâzih* olarak kayıtlı- *Dîvânçe'si* nin ilim âlemine tanıtılmasıdır. Bu doğrultuda çalışmada Vâzih Efendi'nin hayatı, eserleri, ilmî ve edebî yönüne dair bilgilere yer verilmiş, *Dîvânçe'si* incelemeye tabi tutulup elde edilen veriler paylaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Vâzih Efendi, Dîvânçe, Dîvânçe-i Vâzih, Amasya

Abstract: Mustafa Vâzih Effendi, who was born in Amasya in 1177 / 1763-1764, is the son of Kara İsmail Effendi, known as Kara Müftizâdeler. Like his father, he worked as a mufti in Amasya and was dismissed from office due to social-political problems in his period and was assigned the same duty several times. Vâzih Efendi, who was the first person to lead the city history of Amasya with his book *Belâbilü'r-Râsi fî Riyâz-ı Mesâili'l-Amâsiyye*, excluding the work in question, he has other scientific and literary works such as *Şerhu'l-Ezân* and *Dellâlû'l-Cinân*, *Tûtî-i Vâzih-ı Beyân*, *Belâ-yı Vâzih Safâ-yı Lâyih*, *Terceme-i Kâdî-i Hemedân min Hikâyât-ı Gülistân* and *Dîvân-ı Vâzih*. The aim of this article is to draw attention to the literary aspect of Mustafa Vâzih Effendi, which is more prominent with her scientific aspect in the sources, and to introduce the *Dîvânçe*, which is an obvious example of this aspect - registered as *Dîvân-ı Vâzih* in the library record, to the world of science. In this direction, information about Vâzih Effendi's life, works, scientific and literary aspects were included, the *Dîvânçe* was examined and the obtained data were shared.

Key Words: Mustafa Vâzih Effendi, Dîvânçe, Dîvânçe-i Vâzih, Amasya

GİRİŞ

Edebiyat tarihlerinde 13-19. yüzyıllar arasındaki altı yüz yıllık dönemi kapsayıp Tanzimat edebiyatı dönemine kadar varlığını sürdürmüş olan eski Türk edebiyatı, çalışmalarını bu alanda sürdürenler tarafından daha çok Klâsik Türk edebiyatı ve Dîvân edebiyatı adlandırılmalarıyla kabul görmüştür. Söz konusu dönem edebiyatında, şairlerin belirli bir düzene göre kaydettikleri şiirlerini ihtiva eden eserler olan dîvânlar, şüphesiz ki çok büyük bir öneme sahiptir. Öyle ki klasik tarzda şiir yazmaya kabiliyetli, hevesli ya da bu niyette olan çoğu şair gelenek üzere belirlenen şiir türlerinin ve nazım şekillerinin her birinden şiir kaleme alıp bir “dîvân” tertib etme gayretinde olmuştur. Fakat çeşitli sebeplerle buna muvaffak olamayan, mürettep dîvân formunu sağlayamayan şairler de söz konusudur. İşte bu noktada bir dîvân oluşturamayacak kadar az şiir bulunan eserler de “dîvânçe” olarak adlandırılmışlardır. Dîvânçelerde, dîvânlardaki;

1. Bölüm: Kasideler (Tevhid, münacat, naat ve padişahlar ile devlet büyüklerine yazılan övgüler vs.)
2. Bölüm: Tarihler (Ebced hesabıyla söylenmiş doğum, ölüm vs. önemli zaman dilimlerini bildiren şiirler)
3. Bölüm: Musammatlar (Terkib-i Bent, murabba, tahmis vs. şiirler)
4. Bölüm: Gazeller (Her beytin son harfi esas alınarak Arap alfabesine göre alfabetik dizilmiş gazeller)
5. Bölüm: Kıtalar (Kıta, matla, muamma, lügaz, müfret, azade vs. küçük şiirler)(Pala, 2012: 119), şeklindeki bölümlerin çoğu yer almamaktadır.

Çalışmaya konu olan eser de bu dîvânçelerden biridir. Mustafa Vâzih Efendi tarafından yazılan eser, Ankara Üniversitesi Yazma Eserler Bölümü, Mustafa Con Koleksiyonunda A 495/III numarada, *Dîvân-ı Vâzih* adıyla kayıtlıdır. Fakat incelemelerimiz neticesinde eserin dîvânçe olduğuna kanaat getirdiğimizden burada *Dîvânçe-i Vâzih* olarak anılacaktır.

1. MUSTAFA VÂZİH EFENDİ

1.1. Hayatı

Mustafa Vâzih Efendi, *Belâbilü'r-Râsiye Fi Riyâz-ı Mesâilî'l-Amâsiyye* adlı eserinin son kısmında Amasya'da doğduğunu (Mustafa Vâzih Efendi, 2011: XVII, 93)¹ ifade etmekte ve *Belâyı Vâzih Safâ-yı Lâyih* isimli sergüzeştnamesindeki;

Mustafâ Vâzihu'l-Amâsîniñ

Emr-i itlâkı olıcak lâyh (Topal, 2015: 63)

beytiyle de kendisinden Amasyalı olarak söz etmektedir. Fakat bu bilgilere rağmen doğum yeri konusunda ihtilafa düşülmüş (Topal, 2016: 21) bazı kaynaklarda bu bilgi Çorum olarak yer almış ve kendisinden de Çorumlu şeklinde bahsedilmiştir. (Aydın ve Dündar, 2013: 972-

¹ Söz konusu çalışmada Vâzih Efendi'nin bu eserinin bütün yazma nüshalarının sonunda yer alan, hayatıyla ilgili kısa bilgilerin ifade biçiminden dolayı; müellifin kendisine ait olduğu söylenmiştir. Bkz. Mustafa Vâzih Efendi, 2011: 17.

973; Ercan, 1991: 125; Atalar, 2008: 516; Erkoç, 2017: 248)

Kendi verdiği bilgilerden yola çıkarak Amasyalı olduğuna kanaat getirdiğimiz Mustafa Vâzih Efendi; babası İsmail Efendi'nin, onun doğumuna düştüğü tarih beytine göre 1177/ 1763-1764 senesinde doğmuştur. (Akifzade Abdurrahim, 1998: 167; Mustafa Vâzih Efendi, 2011: XVII; Erkoç, 2017: 248)² Dîvânçe'de yer alan söz konusu beyit şöyledir:

Sâl-i milâdînı etmek dileriseñ ma'lûm

Nazar et gel hele târîhiñe cânım oğlum (1177) (Mustafa Vâzih Efendi, yz. A 495/III, 14b)

Vâzih Efendi'nin babası ise *Belâbilü'r - Râsiye fî Riyâz - ı Mesâili'l - Amâsiyye* adlı eserinde kendisinin "...vâlid-i mâcidim zevi'l mahâsin ve'l-mahâmidim, Çorumlu el-Hacc Kara İsmail Efendi..." ifadesine göre Çorumlu olarak düşünülse de aynı eserde yer alan "*Elinizdeki 'Belâbilü'r-Râsiye Fî Riyâz-ı Mesâili'l-Amâsiyye', 'Şerhu'l-Ezân ve Dellâlü'l-Cinân', 'Tûti-i Vâzih-ı Beyân', 'Belâyı Vâzih Safâ-yı Lâyih', 'Tercüme-i Kâdı Hemedân'* adlı eserlerin yazarı bendenizin doğum yeri Amasya mıdır?" sorusuna verdiği "*Amasya'dır. Babası Hacı Kara İsmail Efendi'nin doğum yeri Çorum'dur. Aslen ise Amasya'lıdır* (Mustafa Vâzih Efendi, 2011: 93)." cevabından da anlaşılacağı üzere Amasyalıdır. Fakat bu konuda da kimi kaynaklar onun için Çorumlu (Atalar, 2008: 516; Aydın ve Dünder, 2013: 972-973; Erkoç, 2017: 248) kimisi de "Çorum'da doğmuş olmakla birlikte Amasyalıdır (Mustafa Vâzih Efendi, 2011: XVII)" demektedir. Babası Kara İsmail Efendi hakkında *Kitâbu'l-Mecmû' Fî'l-Meşhûd ve'l-Mesmû'* adlı eserde şu bilgilere yer verilmiştir: "*Mustafa Vâzih Efendi'nin babası Kara İsmail Efendi Sultan Bayezid Cami imamı Ali Efendi'nin evladından Mustafa'nın oğludur. Babası kıraat-ı aşereyi Çorumlu Ali Efendi'den öğrenmişti. Kara İsmail Efendi Amasya Sungurlu Medresesinde müderrislik yaptı. Müftü Kara İsmail Efendi'nin Farsça eserleri vardır. Kendisi mütevazı ve cömertti. Hukuka riayet ederdi.*" Kara İsmail Efendi müftülük görevini devam ettirmekteyken vefat etmiştir (Mustafa Vâzih Efendi, 2011: XVII).

Mustafa Efendi, babasının ölümü üzerine *Dîvânçe'sindeki*;

On beşinci gecesi idi meh-i Şabânî

Kamer-i 'ömrüne erişdi husûf-ı temmet

Ana fetvâ-yı berâtile verildi ya'ni

Sûr gibi hakkı olup kevser-i bağ-ı cennet

² Mustafa Vâzih Efendi'nin söz konusu edildiği bir çalışmada (Aydın ve Dünder, 2013: 973) doğum tarihi belirsiz olarak gösterilirken bir diğer çalışmada da (Ercan, 1991: 125) bu tarih sehven 1733 olarak alınarak Vâzih Efendi'nin 98 yaşında vefat ettiği ifade edilmiştir ki bu bilgi doğru değildir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Atalar, 2008: 517.

³ Münir Atalar, "*Mustafa Vâzih'in ailesi ve kendisi, uzun süre görev icabı Amasya'da kalmışlardır. Bu nedenle Amasya ailenin yerleştiği yer olmuştur. Buna dayanarak Mustafa Vâzih'i kimi kaynaklar Amasî (Amasyalı) diye anarlar. Oysa kendisi aile kökeninde Çorumludur.*" şeklinde ailenin Çorumlu olduğu değerlendirmesini yapmıştır.

‘Aşere ile cinâna koy anı yâ Allâh

Fedhulî cennetî târîh-i vefâtı elbet (Mustafa Vâzih Efendi, yz. A 495/III, 16b)

şeklinde kaleme aldığı manzumeyle onun 1198/ 1783-1784 (Topal, 2016: 22) senesinde vefat ettiğini belirtmiştir. Kara İsmail Efendi Şamlular Mahallesi’nde bulunan Alagöz Baba türbesi haziresine defn edilmiştir (Mustafa Vâzih Efendi, 2011: XVII, 93).

Vâzih Efendi’nin annesi ise meşhur dersiamlardan Şâh Bula Hâtun vakfının mütevellisi Hâfız es-Seyyid Mehmed Ağa’nın kızıdır. Aileye “Kara Müftizâdeler” denilmiştir (Aydın ve Dündar, 2013: 973; Topal, 2016: 23).

İlmiye sınıfına mensup bir aileden gelen Vâzih Efendi, babası müftülük yaparken onun yazı işlerini yürüttüğünü *Belâbilü’r-Râsiye*’de şöyle ifade etmektedir; “*Sıbyân mektebinden ergenlik çağına erdiğimde, Amasya’da müftülük makâmında bulunan ve pek güzel hasletleri hâiz babam Çorumlu Hacı Kara İsmail Efendi beni yazı işlerinde görevlendirmişti. Bu sırada hem yazı işlerini ifâ edip hem de vaktimi hiçbir şekilde isrâf etmeksizin usûl ve fûrû’ kitapları üzerinde çalışarak, âlimlerle müzâkare imkânı buldum. Yukarıda ismi geçen babam, 1198/ 1783-1784⁴ tarihinde vefât edince bendeniz Amasya’da müftülüğe tayin edildim. Fakat gördüm ki ahâlinin tutum ve davranışları oldukça değişmiş; kolayına uyum sağlama düşüncesi ise farz namazlarını, edâ etmeme engel teşkil ediyordu. Bunun yanında halkın sorularını önemseyip tercihe şayanını, zayıfını, ihtilâflısını ve en güvenilir olanını ayırt ederek doyurucu ve iknâ edici cevaplar veremediğimden, Allah’ın gazâbından korkup müftülük görevinden istifâ ettim ve evime çekildim* (Mustafa Vâzih Efendi, 2011: 3).”

Bazı kaynaklarda ilk tahsiline başlamadan önce Kur’an-ı Kerim’i hıfz edip babasıyla birlikte Hacc’a gittiği söylenen⁵ (Ercan, 1991: 125; Atalar, 2008: 516) Vâzih Efendi, babasının Amasya müftüsü olması nedeniyle ilköğrenimini burada tamamladıktan sonra yüksek tahsili İstanbul-Süleymaniye medreselerinde 1200/1785 yılında Gümüşhaneli Ebu Bekir ve Şeyhzade Abdullah Vecihi gibi âlimlerden icazet alarak tamamlamıştır. Bu arada Galata’da oturan devlet tercümanı bir gayr-i müslimden Fransızca öğrenmiş, Amasya’ya döndüğünde Sunguriye Medresesi müderrisi olan babasının yerine aynı medreseye müderris, babasının ölümü üzerine ise Amasya müftülüğüne getirilmiştir (Atalar, 2008: 516).

İlk müftülük görevi Amasya muhassılı Caniklizade Tayyar Mahmud Paşa’nın zamanına rastlayan Mustafa Vâzih Efendi bu dönemde idareciler lehine verdiği iddia edilen fetvaların halkı bizar ettiği gerekçesiyle -20 Ekim 1799’da ulemanın ittifakıyla- müftülükten azledilmiş yerine Akif Efendizade Abdurrahman Efendi, Amasya müftüsü seçilmiştir (Aydın ve Dündar, 2013: 975). Daha sonraları birkaç kez daha yeniden Amasya müftülüğüne getirilse de olumsuz-

⁴ Buradaki tarih, alıntının yapıldığı çalışmada (Mustafa Vâzih Efendi, 2011) *Belâbilü’r-Râsiye*’nin Latin harflerine aktarıldığı kısımda, Mustafa Vâzih Efendi’nin düştüğü tarih musrasının sehven H.1227/M.1812 olarak hesaplanmasıyla metne H.1227/M.1812 olarak yansıtılmıştır. Fakat çalışmada Mustafa Vâzih Efendi’nin babasıyla ilgili bilgi verilen bir başka yerde -doğru bir şekilde- 1198/ 1783-1784 olarak bahsedilmiştir.

⁵ URL-1

luklar peşini bırakmamış ve 1232-1233/ 1817'de Amasya'da ortaya çıkan Yeniçeri-Talebe vakasına adı karıştığı iddiasıyla 1818'de Limni'ye gönderilmesine karar verilmiş, fakat yaşlılığı ve rahatsızlığı dolayısıyla Tokat'a gönderilmiş, burada altı ay kaldıktan sonra Amasya'ya dönmüştür (Aydın ve Dündar, 2013: 974-976).

Şairlik yönüyle de ele alacağımız Vâzih Efendi işbu başından geçen sürgün dönemini manzum sergüzeştnamesinde anlatmaktadır. Öyle ki Amasya'nın kurulduğu günden beri huzurlu bir şehir olduğunu fakat buraya gelen iki kişi tarafından düzenin bozulduğunu ifade eden şair, kişilerin adlarını anmamakla beraber onları hicvederken birtakım tasvirlerle özelliklerini sayar (Topal, 2015: 8).

Geldi ol şehre har-ı Merzîfon

Cennete girdi misâl-i mel'ûn

Edeyim vâsf-ı habîsin icmâl

Gerçi almak ağıza emr-i muhâl

Ders-i telbîsine İblîs-i la'în

Hâzır olsa nice müddet nice hîn

Bir e'ûzusuna dil dönderemez

Kalfası hâcesine gönderemez

Şerer-i şerrine nisbet dûzah

Vakt-ı germâda hemân hâne-i yah

Biri Meryem kulu Âhciñ zevcesi

Fem-i gendîdesi eşek ferçi

Teni sandûka-i necâs-âsâ

Tutacak elleridir dest ile pâ

Ya Yahûdî gemisidir gûyâ

O burun anda bir asma memşâ

Anlarıñ nâmını izhâr edemem

Nüsha-i pâkimi murdâr edemem (Mustafa Vâzih Efendi, yz. A 495/ IV, 3b; Topal, 2015: 28-29)

Yine bir başka yerde;

Bir yire geldi yine iki müfsidler

Çifte kurşun ile olur kan heder

Dürli envâ-ı fesâd eyleyerek

Dürli iğvâ-yı 'ibâd eyleyerek

İtdiler ehl-i Amasyayı hod

Âsî-i hazret-i Sultân Mahmûd

Gerçi oldımdı beş on yıl evvel

Müftî-i belde eger nâ-be-mahâl

Bu fesâd içre Hudâ hakkı-çün

Hâlık-ı arz u semâ hakkı-çün

Yoğidim 'âkibet endîş oldum

Çekilüp vahdete dervîş oldum (Mustafa Vâzih Efendi, yz. A 495/IV, 4a; Topal, 2015: 9, 29)

beyitleriyle bu şahısların halkı Sultan Mahmud'a isyana teşvik ettiklerini, kendisinin bu sırada müftülük yaptığını ve bu fesat içinde yer almadığını belirtmiştir (Topal, 2015: 9). Söz konusu manzum kısım elbette ki Vâzih Efendi'nin hayatından bir kesitin şairane ifadesi olmakla birlikte dönemin Amasya'sının sosyal ve siyasi tarihine dair sunduğu bilgiler açısından da önemlidir.

Mustafa Vâzih Efendi Limni'ye sürgün edildiğinde fermanı yerine getirmek için çıktığı yolculukta Çorum güzergâhındayken Sivas'tan gelen bir habercinin, Vâzih'in suçsuzluğuna dair taşıdığı bir ferman üzere geri çağırılmıştır. Buradan Sivas'a gelmiş ve altı ay Sivas'ta kalmıştır. Sivas'ta bulunduğu dönemde o dönemin ünlü mutasavvıfı Ahmed Suzî ile de tanışmış, Suzî'nin babasının kabrinin kubbesinin tadilatına 1234/ 1818-1819 senesini gösterir biri manzum biri mensur iki tarih düşmüştür. Buradayken Limni sürgününün Tokat ile değiştirildiği kararını öğrenmiş ve Tokat'a geçmiştir. Bu sırada Amasya kadısı olan Ahmed Nazif onun için devletten

şairin affını talep etmiş ve Mustafa Vâzih Efendi'nin;

Mustafâ Vâzihu'l-Amâsîniñ

Emr-i itlâkı olıcak lâyıh

Düşdi bir müjde sem'ime târih

Oldı itlâk Mustafâ Vâzih (Topal, 2015: 63)

şeklinde düştüğü tarih manzumesinden de anlaşılacağı üzere 1235/ 1819-1830 senesinde Vâzih Efendi affedilmiştir (Topal, 2015: 11).

Oldukça meşakkatli geçen hayatının, uğradığı haksızlıkların bir sonucu olarak hayata karşı küskün bir tavır takınan Vâzih Efendi, ömrünün sonlarına doğru münzevi bir hayat sürmüştür. Öyle ki Sultan Mahmud'un kendisini meşihat makamına geçirmek üzere İstanbul'a davetini ve görevi kabul etmediğini kaynaklara göre;

"İdemem çarha mudârâ bozamam 'unvânım

Şimdi feleğe küskünlüğümüz var sultânım" mısralarıyla ifade etmiştir (Mustafa Vâzih Efendi, yz. A 495/III, 14a-14b; Mustafa Vâzih Efendi, 2011: XIX; Topal, 2015: 12, Olcay, (t.y.): 68⁶).

Mustafa Vâzih Efendi, 1247/1831-1832 senesinde Amasya'da vefat etmiştir (Mustafa Vâzih Efendi, 2011: XIX-XX; Bursalı Mehmet Tahir, 2016, C. 3: 1085). Mezarı birden çok Sahabe-i Kiram'ın kabri şeriflerinin, Emeviler ve Abbasiler dönemi savaşlarında şehid düşen komutanların da mezarlarının bulunduğu Amasya Şamlılar Mezarlığı'nda iken 1980'li yıllarda, mezarlık tamamen ortadan kaldırılmıştır (Atalar, 2008: 518).

Mustafa Vâzih Efendi'nin eserlerinde (Mustafa Vâzih Efendi, yz. A516, 1b; yz. 495/III, 15b) yer verdiğine ve kaynakların da belirttiğine göre iki oğlu olmuştur (Topal, 2016: 28). *Güldeste-i Gülistân Hediye-yeten li'l-İhvân* eserinde yer aldığı üzere birinin adı Seyyid Muhammed Nimetullah, diğeri ise Seyyid Ahmed Tayyib'dir. 1240/ 1824-1825 yılında doğan Ahmed Tayyib, fazla yaşamamış 1243/ 1827- 1828'de vefat etmiştir (Mustafa Vâzih Efendi, yz. A516, 1b; Topal, 2016: 29). Seyyid Ahmed Tayyib ve 1237/ 1821-1822 yılında doğan Seyyid Muhammed Nimetullah için dostlarından Mazhar Efendi birer tarih manzumesi göndermiştir (Mustafa Vâzih Efendi, yz. A 495/III, 15b; Topal, 2016: 29).

1.2. Eserleri

1.2.1. Belâbilü'r-Râsiye Fi Riyâz-ı Mesâilî'l-Amâsiyye

Amasya şehir tarihçiliğine (Aydın ve Dünder, 2013: 972) ve fıkıh kültürüne dair yazılan ilk eser (Polat, 2019: 173) olma özelliğini taşıyan bu eserin telif tarihi, Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi 813 nolu nüshasında ifade edildiği üzere 1239/1823'tür (Polat, 2019: 173).

⁶ URL-2

Söz konusu eser için kaynakların çoğu iki ayrı karakter taşıdığı ve ilk bölümünün bir fetva kitabı mahiyetinde olup müellifin kendi döneminin Amasya'sına ait sosyal, kültürel, ekonomik vs. problemleri soru şeklinde yöneltilip hemen ardından da cevaplandığı verilen cevapların çoğunlukla Arapça kaynaklardan yapılan alıntılarla desteklendiği kısım; ikinci bölümün ise bir tarih kitabında görülen anlatım tarzına daha yakın olarak yazarın konunun akışı içerisinde zaman zaman yaşadığı ilginç olay ve hatıralara da yer verdiği bir kısım olduğu hususunda birleşmektedirler (Mustafa Vâzih Efendi, 2011: XIV; Aydın ve Dünder, 2013: 972, 976; Polat, 2019: 174) . Bununla birlikte Osmanlı şehirleşme tarihi yazımında din ve şehirleşme üzerine çalışma yapan Şaban Erdiç, farklı bir bakış açısıyla eser için şu yorumları getirmiştir; “*Vâzih Efendi'nin doğrudan gözettiği bir maksat olmasa da eser bir bütün olarak bize bir Osmanlı şehrinin nasıl kutsal bir mekâna dönüştürülüp korunduğu ile ilgili önemli veriler sağlamıştır. Buna göre Amasya bir mekân olarak öncelikle dinin geniş sembolleri üzerinden ontolojik bir statüye kavuşturulmuştur. Adeta evrenin ilk yaratılmasına denk bu olağanüstülük, şehrin dini, tarihi, sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel birikimleri etrafında bir dizi tarihi olaylar, menkıbeler, efsaneler ve kerametlerle meşrulaştırılmıştır (2017: 309). Belâbilü'r-Râsiye Amasya'nın tarihten getirdiği değerler üzerinde bir hiyerofaniye ulaşım dıştan nasıl bir bağlanma yaratarak kutsal bir mekâna büründüğünün iyi bir örneğini sunmuştur (2017: 315).*”

Eserin yurt içi ve yurt dışı yazma nüshaları şu şekildedir:

- 1- İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 0002574, 55 vr.
- 2- İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 0006280, 100 vr.
- 3- İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 0003575, 66 vr.
- 4- Süleymaniye Kütüphanesi, nr. 003267, 72 vr.
- 5- İstanbul Prof. Dr. Emel Esin Kütüphanesi, nr. 643, 86 vr.
- 6- Almanya Milli Kütüphanesi, Berlin, Arşiv nr. Ms.or.oct 2000, staaatsbibliothek 156 s.
- 7- Ankara Milli Kütüphane, nr. Yz. A 5350.
- 8- Ankara Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesi, nr. Mustafa Con A4. 81 vr.
- 9- Amasya Bâyezid İl Halk Kütüphanesi, nr. 813. 91 vr.
- 10- İsmail Erünsal Kitaplığı, nr. 25, 155 s.

Yaptığımız araştırmalar neticesinde daha önce bilgisi verilen bu on nüshaya ilaveten, eserin tamamının ya da bir kısmının istinsah edildiği beş nüsha daha tespit ettik. Bunların dördüne dair bilgiler Amasya'da fıkıh kültürü üzerine ele alınan bir çalışmada (Polat, 2019: 167-203) yer almaktadır. Söz konusu ilk nüsha *Fetâvâ-yı Mesâ'il-i Belde-i Amasya* adıyla Amasya Bâyezid İl Halk Kütüphanesi 1559/1 nolu demirbaş listesinde bulunmaktadır. İstinsah tarihi 1315/1896 olup 246 yaprakтан oluşan eserin ilgili kütüphane kayıtlarında yazarı; Kâdî Hân Fahreddîn Hasan b. Mansur Özcendî (ö. 592/1196), müstensihisi ise Şair Hüsnü Bey kayda geçmiştir. Fakat çalışmada söz konusu eserin özel bir defter olduğu ve muhtevasında Mustafa Vâzih Efendiye ait *Belâbilü'r-râsiye* adlı eserinin istinsahının da bulunduğu bilgisi verilmiştir (Polat, 2019: 175). İkinci nüsha Mecdizâde Abdurrahman Kâmil Yetkin Efendi'ye (ö. 1359/1941) ait

*Fetâvâ-yi Abdurrahman Kâmil'*dir. Amasya Belediyesi Kütüphanesi 272 numarada bulunan eserde müellif tarafından Mustafa Vâzih Efendi'nin Amasya ile alakalı fetvaları bazı konuları dışında istinsah edilmiş, yer yer açıklayıcı birtakım ta'likatlar yapılmış, sonrasında genel olarak kitap ve bab başlıkları altında cuma namazı, hidâne, münâkehât ve müfârakât'la, yani evlenme ve boşanma hukukuyla ilgili birtakım zeyiller (tekmileler) yapılmıştır (Polat, 2019: 174). Üçüncü nüshanın müstensihisi Deresekili Mehmet Efendi'dir. İskilip İlçe Halk Kütüphanesi 1038'deki eser, 34 varaktan müteşekkildir. Müstensih eseri 1249/1833 yılında yazdığını ferağ kaydında belirtmiştir. Bu kitap birebir Mustafa Vâzih Efendiye ait *Belâbilü'r-râsiye* adlı eserin istinsah edilmiş halidir (Polat, 2019: 176). Dördüncü nüsha Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 1684/2 nolu demirbaş listesinde kayıtlı yazarı ve müstensihisi belli olmayan "*Fetâvâ fi hakki'l-Amasya*" adlı eserdir ve 25 varaktan oluşmaktadır. Eserde *Belâbilü'r-Râsiye'*deki konuların tamamı değil, sadece birinci bölümü ele alınmıştır (Polat, 2019: 176). Tespit ettiğimiz son nüsha ise; Kütahya Belediyesi Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesi'nde yer almaktadır. 24420 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan rika hatlı nüshanın istinsah tarihi 1315, müellifi; Mustafa Vâzih bin İsmâil Amasyavî olup nüsha 136 varaktan oluşmaktadır (Ersoy, 2019: 859).

1.2.2. Dîvânçe-i Vâzih

Müellifin, bu çalışmaya konu olan eseridir. Ayrıntılı bilgi inceleme kısmında yer almaktadır.

1.2.3. Şerhu'l-Ezân ve Dellâlü'l-Cinân

İslam fıkına dair yazılan Arapça eserdir. Milli Kütüphanede 06 Mil Yz A 9311 numarada kayıtlı, talik hatla yazılmış olan nüsha 21 varaktan oluşmaktadır (Mustafa Vâzih Efendi, 2011: XXI).

1.2.4. Tûtî-i Vâzih

Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 1882/II; 1863/4; 5432/1 ve Ankara Üniversitesi Yazma eserler bölümü Mustafa Con koleksiyonu A 495/II'de kayıtlı olmak üzere dört nüshası vardır. Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 1863/4'te kayıtlı olan nüshası müellif hattıdır. Farsça gramer öğretimine dair bir eserdir (Mustafa Vâzih Efendi, 2011: XXI; Topal, 2016: 34).

Eserin ismi müellifin;

"İsmidür Tûtî-i Vâzih kelimât

Nâzıra kand-i nebât u mir'ât" beytinde belirttiği üzere Tûtî-i Vâzih⁷, telif tarihi ise müellif nüshasından hareketle 1242/1826-1827'dir (Topal, 2016: 35).⁸

⁷ Eserin adı Amasya bibliyografyasına dair bir çalışmada; Tûtî-i Vâzih-ı Kelimât şeklinde alınmıştır. Bkz. Yavuz & Erdemir, 2007: 865.

⁸ Söz konusu çalışmada eserin müellif nüshasındaki telif tarihini gösteren beytin ikinci mısrasının vezin bakımından kusurlu olmasından dolayı diğer nüshalarda "Bilmek isteriseniz târihin/ Tûtî-i Vâzih okun

1.2.5. Belâ-yı Vâzıh Safâ-yı Lâyih

Eser üzerine ayrıntılı bir kitap çalışması yapan Ahmet Topal'ın verdiği bilgiler doğrultusunda *Belâ-yı Vâzıh Safâ-yı Lâyih*; Mustafa Vâzıh Efendi'nin 1234/1818-1819 yılında Limni'ye sürgün edilmesine yönelik alınan karardan 1235/ 1819-1820 senesine kadar süren sürgün yolculuğunu, Limni'ye sürgün edilmesine yönelik kararın Tokat'a sürgüne dönüşmesini, bu esnada da Sivas'ta geçirdiği günleri ve serbest kaldıktan sonraki memnuniyetini anlatan sergüzeştname mahiyetinde bir eserdir. 760 beyitten oluşan eserin müellif nüshası da olan tek nüshası Ankara Üniversitesi Yazma Eserler Bölümünde Mustafa Con koleksiyonu içinde A 495/IV numarada kayıtlıdır. Remel bahrinin fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün vezniyle ve mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır (Topal, 2016: 35). Telif tarihi 1241/1825-1826'dır (Topal, 2015: 21).

1.2.6. Güldeste-i Gülistân Hediye-yen Li'l-İhvân

Eserin mukaddimesinde yer alan “Yani bir gülistâna girdim cümle güllerini derdim devşirdim yigirmi altı aded güldeste edip ismini Güldeste-i Gülistân Hediye-yen li'l-İhvân kodum (Mustafa Vâzıh Efendi, yz. A516, 4a).” ifadelerinden hareketle Vâzıh Efendi, ismini *Güldeste-i Gülistân Hediye-yen Li'l-İhvân* koymuş olmakla birlikte *Güldeste-i Gülistân* olarak da zikretmektedir. Nüshalarından hareketle 11 Cemaziye'l-Ahir 1240 (31 Ocak 1825) tarihinden önce telif edildiği söylenmektedir (Topal, 2016: 37).

Ankara Üniversitesi Yazma Eserler bölümü Mustafa Con koleksiyonu A 516 numarada kayıtlıdır. Sadi'nin *Gülistân* adlı eserinin manzum bölümlerinin mensur tercümesinden oluşmaktadır. Müellif, *Gülistân*'dan tercüme ettiği beyitleri “güldeste” adını verdiği 26 başlık altında tertip ve tercüme etmiş, beyitler seçilirken *Gülistân*'daki sıralarına bağlı kalınmamış, ayrıca güldestelerin muhtevasına göre *Gülistân*'ın değişik bablarından beyitler alınarak tercüme edilmiştir (Topal, 2016: 38).

Yukarıda bilgilerini verdiğimiz eserler Mustafa Vâzıh Efendi'ye aidiyeti kesinleşmiş ve kendisinin de *Belâbilü'r-Râsiye Fi Riyâz-ı Mesâilî'l-Amâsiyye* eserinin sonunda *Şerhu'l-Ezân ve Dellâlû'l-Cinân, Tûtî-i Vâzıh-ı Beyân, Belâ-yı Vâzıh Safâ-yı Lâyih, Terceme-i Kâdî-i Hemedân min Hikâyât-ı Gülistân* eserlerinin yazarı olduğunu belirttiği eserlerdir. Bunların haricinde bazı kaynaklarda yer alan *Hikâye-i Beşir Çelebi, Fütûhât-ı Şâh İsmâil Bahadır Han* adlı eserler Vâzıh Efendi'ye ait değildir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Topal, 2016: 35-36).

1.3. İlmî ve Edebî Yönü

İlmî kişiliğinin edebî yönünü gölgede bıraktığı Vâzıh Efendi için eserlerinden ve hakkındaki bilgilerden yola çıkarak çok yönlü bir ilmî kişiliği olduğu söylenilebilir. Fıkıh, edebiyat, tarih gibi alanlarda eser telif eden şair, Arapça ve Farsçayı eser verecek seviyede bilmektedir. Bu iki dilin yanı sıra 1200/1786 yılında İstanbul'da eğitim görürken Osmanlı devletinde tercü-

ezber ile” şeklinde kaydedildiği ve bu haliyle de beytin ikinci mısrasından 1238 tarihi çıkarıldığı bilgisi verilmektedir.

manlık yapan Galatalı İsa adlı birinden Latince eğitimi aldığını kendisi ifade etmiştir (Aydın ve Dündar, 2013: 974).

Mustafa Vâzih Efendi, her ne kadar çoğu kaynakta tarihçi yönüyle ön plana çıkarılıp bu vasıfla anılsa da özünde; bir divânçe tertip edecek, İranlı ünlü şair Sadi'nin Gülistan'ının manzum bölümlerinin tercümesini yapacak ve kendi sergüzeştnamesini mesnevi nazım şekliyle kaleme alacak kadar edebiyata yatkınlık ve düşkünlük vardır.

Kitâbu'l-Mecmû' Fî'l Meşhûd ve'l-Mesmû adlı eserinde şair için Akifzade Abdurrahim şunları söylemektedir: “Gümüştaneli Ebubekir Efendi hocamdan ders almıştır. Hatta merhumun derslerine beraber gidiyorduk. Ayrıca yine hocalarımdan Şeyhzâde Abdullah Efendiden de ders almıştır. Tahsilini tamamladıktan sonra babasının medresesi olan Sungurlu Medresesine müderris olmuştur. Amasya'da birkaç defa müftü olarak görev yapmıştır. Mustafa Efendi, fıkıh ve ferâizde meşhur bir âlimdi. Nazma meyli olduğundan Türkçe birçok şiiri vardır. Şiirlerinin bir kısmında Kanî'î, bir kısmında da Vâzih mahlasını kullanmıştır. Fakat şiire fazla vakit ayırma fırsatı olmamıştır. Müftü Efendi; edib, zarif, mütevazı bir insandır. Latifeleri ve marifetleri sever (Akifzade Abdurrahim, 1998: 168-169).”

Mustafa Vâzih Efendi Osmanlı biyografi kaynaklarında da adı anılan bir şahsiyettir, fakat şairlik yönüne değinilmemiştir. Nitekim Bursalı Mehmet Tahir ondan; “Ulemâdan ve ilm-i tarih müntesiplerinden bir zat (Bursalı Mehmet Tahir, 2016, C. 3: 1085).” şeklinde bahsetmektedir. Onun bu sıfatları kazanmasında elbette ki Amasya ilk şehir tarihi ve ilk fıkıh kitabı özelliği taşıyan ve pek çok kez istinsah edilmiş olan *Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâz-ı Mesâili'l-Amâsiyye* adlı eserinin büyük rolü vardır. Öyle ki Süheyl Ünver'in de Amasya'dayken okuduğu, günlüklerinde “yazma Amasya Fetvalı Tarihi” şeklinde bahsettiği kitap *Belâbilü'r-Râsiye*'dir (Ayar ve Özel, 2013: 154).

Vâzih Efendi'nin edebî eserlerinde dikkat çeken taraflardan biri tarih düşürmedeki hassasiyetidir. Manzum ve mensur olmak üzere Arapça, Farsça ve Türkçe birçok tarih düşürmüştür. *Sergüzeştname*'sinin ve *Dîvânçe*'sinin önemli bir kısmı çeşitli olaylar için düşürülen tarih manzumelerine ayrılmıştır (Topal, 2016: 30). Şairin *Dîvânçe*'sinde çeşitli olaylar için düşürülmüş 26 tarih yer almaktadır (Mustafa Vâzih Efendi, yz. A 495/III, 14b-19a).

Dîvân şairlerinin bir gelenek olarak görüp sürdürdüğü; doğdukları, buldukları veya bir müddet yaşadıkları yerler, kasabalar, şehirler hakkında özellikle onları övücü mahiyette şiirler yazma tavrını (Arslan, 2018: 47) şairin *Dîvânçe*'sinde de görmekteyiz. Mustafa Vâzih Efendi doğup hayatını sürdürdüğü Amasya için *Dîvânçe*'sinde, bazı mısraları vezin bakımından kusurlu olan şu manzumeyi yazmıştır:

Çeşm-i âşık gibi cûş eyledi enhâr-ı Amasya

Hum-ı mey gibi hurûş eyledi enhâr-ı Amasya

Hamdülillâh bugün geldi bahâr-ı vuslat

Serv-kadlerle kucuş eyledi enhâr-ı Amasya

Gazabından kudurup ağzına yığıldı köpük

Cûşîş-i eşkimi gûş eyledi enhâr-ı Amasya

Vâzihâ sanma habâb serv-i hurâmânlarâ

Göz idüb arz-ı gurûş eyledi enhâr-ı Amasya (Mustafa Vâzih Efendi, yz. A 495/III, 11b)

Yine *Dîvânçe'*sinde, bir dönem İstanbul'da eğitim almış olmasından da kaynaklı olduğunu düşündüğümüz İstanbul ve Süleymaniye özelinde yazılmış bir müseddes bulunmaktadır. Beş bendden oluşan söz konusu manzumenin ilk ve son bendi şöyledir;

Kanı ol devlet-i Dârâ kanı Sâmâniyye

Kanı ol devlet-i Cemşîd kanı Sâsâniyye

Kanı ol devlet-i Dahhâk kanı Hâkâniyye

Kanı tebbu' kanı kanı Süfyâniyye

İdelim bunda safâlar bu cihân-ı fâniyye

Gele şâhım idelim 'azm-i Süleymâniyye

Sergüzeşt idelim lücce-i 'ummânî gör

Vâzihuñ çeşmine beñzer mi şadırvânı gör

Kameriye altını gez ravza-i rızvânı gör

Türbe-i hazret-i sultân Süleymânî gör

Bî-bekâdur bu felek gerdiş-i devrânı gör

Gele şâhım idelim 'azm-i Süleymâniyye (Mustafa Vâzih Efendi, yz. A 495/III, 13b-14a)

Şairin *Dîvânçe'*si incelendiğinde onun daha çok rindane, şuhane tarzda şiirler yazdığını görmekteyiz. Bu açıdan değerlendirildiğinde Vâzih, Nedîmâne olarak adlandırılan üslubun takipçisi konumundadır⁹ (Topal, 2016: 31). Nitekim *Dîvânçe'*de yer alan aşağıdaki gazeli bu duruma örnek teşkil edici niteliktedir;

Benümle gel gidelüm seyre pâşâm itme hicâb

Küçük birâderimdür zann ider gören ahhâb

Kaçam dedikce dil ü cân dest-i perçemden

⁹ Şair Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde ise tekke şairi olarak kaydedilmiştir. Bkz. URL-1

Tutam diyüb düşüb ardına eylemiş pertâb

Rakîbe gideyor idi o mâh-ı şâm karîb

Didümki gece kalursın efendim eyle şitâb

Al ic pâşâm kuluña bu sakız hediyesidür

'Acîb hafîf ü latîf ü safâlıdır bu şarâb

Ne çâre eyleyeyim Vâzihâ o pek mahcûb

Ne lâubâlî tekellüm ne nûş-ı bâde-i nâb (Mustafa Vâzih Efendi, yz. 495/III, 2a-2b)

Yine eserdeki bir müseddeste şairin kendisi de Nedim'i anmaktadır. Söz konusu müseddesin son bendi şu şekildedir;

Gel elinden tutayım yâbecâ-be-yâbecâ gel gel

İdelim şöyle birâz seyr kim pister-i saykal

Saña Vâzih okusun şarkı-ı nâ-yâb-ı bedel

Sen su'âl eyle Nedîm'îni diyü iş-bu gazel

Saña ne seyr ü safâ etdürecekdür bendeñ

Âh ne cünbüş idecekdür ki o kâfir bendeñ (Mustafa Vâzih Efendi, yz. A 495/III, 13a-13b)

Divan şairleri, yetiştikleri geleneğin de etkisi ve yönlendirmesiyle çoğu kez eserlerinde sanatından etkilendikleri, örnek aldıkları kişilere yer verirler. Bu yer verişin en çok rastlanılan şekli, söz konusu şairlerin şiirlerine nazire yazmaktır. "Bir şairin manzum bir eserine (alelekser gazeline) aynı veyn ve kaftiyede olmak üzere yazılan benzer şiir (Tâhirü'l-Mevlevî, 2019: 149)" olarak tanımlanan nazire, kendinden önceki şairlere yazıldığı gibi aynı devri paylaşan şairler arasında da yazılmıştır. Mustafa Vâzih Efendi'nin *Dîvânçe'*indeki manzumeler incelendiğinde eserdeki bir gazelin Şeyh Galib'e nazire olarak yazıldığı söylenilebilir. Söz konusu gazel, Şeyh Galib'in

"Al geymiş yine ol nahl-i revân n'olsun bu

Almış etrâfını gül-bâng-keşân n'olsun bu (Kalkışım, 2013: 390)" matlalı gazeline nazire olarak yazılmış izlenimi veren;

"Al giymiş yine ol şem'-i cihân n'olsun bu

Almış etrâfını pervâne-dilân n'olsun bu (G. 50)" matlalı gazeldir.

Bunlarla birlikte *Dîvânçe'*de Baki, sanatından övgüyle bahsedilen bir şair olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki Vâzih Efendi, Baki'nin;

“Âlet-i hüsni mükemmel kad-i dil-cû da güzel

Ol siyeh gözler ile hak bu ki ebrû da güzel” matlalı gazeline tahmis yazmış ve bunu da ilgili manzumenin son bendinde;

“Meded it Vâzih'a yâ hazret-i Hayyü'l-Bâkî

Yine zabt idemedim tab-ı dil-i müştâkı

Yohsa tahmîse ne mümkün ki ola istihkakı

Söylese nutk-ı dürer-bârına söz yok Bâkî

Dürc-i la'lindeki ol lûlû-yı lâla da güzel (12a)¹⁰ şeklinde dile getirmiştir.

Mustafa Vâzih Efendi, *Dîvânçe'*sinde kendi şiiriyle ilgili pek fazla değerlendirme yapmamıştır. Bir gazelinin makta beytinde sözlerini kulağa küpe olacak nitelikte parlak inci şeklinde tasvir etmiştir. İlgili beyt şu şekildedir:

Kimiñ âvîze-i gûşî idebildik Vâzih

Totalım söyledigiñ sözler ola dürr-i meknûn (G. 41)

Şaire göre onun gazelleri her durumda takdir etmeye, övmeye layıktır.

Bu Vâzihın gazeli dostlar beher-hâlde

Vecîhlidür n'ola tahsîne lâıık olursa (G. 46)

Şair, *Dîvânçe'*sindeki şiirlerinde Vâzih mahlasını kullanmaktadır. Fakat, çeşitli kaynaklarda, farklı mahlaslar kullandığı bilgisi de yer almaktadır. Ethem Erkoç onun şiirlerinin bir kısmında Kânî, bir kısmında Vâzih mahlasını kullandığını (Erkoç, 2017: 248); Fevzi Olcay, Midhad veya Vâzih mahlaslarını kullandığını (Olcay, (t.y.): 68¹¹); Akifzade Abdurrahim ise bazılarının onu Kani bazılarınınnsa Midhad lakabıyla lakaplandırıldığını, son olarak Vâzih lakabı verilip onunla meşhur olduğunu ifade etmişlerdir (Akifzade Abdurrahim, 1998: 168).

1.4. Dil ve Üslup

Mustafa Vâzih Efendi, *Dîvânçe'*sinde çoğunlukla sade, anlaşılır, külfetsiz bir dil kullanmıştır. Aşağıdaki beyitler bu duruma örnek teşkil etmektedir:

¹⁰ Söz konusu tahmiste Baki'nin gazelindeki;

“Yaluñuz gerden-i zîbâsı degül hâlet-bahş

Anber-âmîz o zülfeyn ile gîsû da güzel” beytine yer verilmemiştir. Ayrıca tahmiste, ilgili gazelin son beytinde de birtakım kelime farklılıkları bulunmaktadır. (Bkz. Küçük, 2011: 293-294)

¹¹ URL-2

Bu letâfet bu melâhat bu nezâket bu hüsn
Bulunur mu ne mümkün ki gül-i ra'nâda (G. 43)

Bî-hûş oluruz nâzile gözler süzülünce
Bî-tâb oluruz şöyle o kâkül bükülünce (G. 45)

Zerâfet 'ilmini cânâ meyânından mı öğrendiñ
Nezâket fennini ey gül dehânından mı öğrendin (Kt. 4)

Bununla birlikte şair klasik şiir geleneğini sürdürmüş, divan şiirinin alışlagelmiş benzetme ve mazmun dünyasından da oldukça faydalanmıştır. Öyle ki şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimeler ve her iki dilde oluşturulmuş tamlamalar da çokça yer almaktadır.

Cân perçem-i Leylâsına Mecnûn oldu
Dil dîde-i fettânına meftûn oldu (G. 51)

'Ayn-ı belâdur gamzeler tîr-i kazâdur gamzeler
Hançer aradur gamzeler kârı anuñ sefkü'd-dimâ' (G. 2)

Klasik şairler, anlatımı güçlü kılmak, anlam dünyasını genişleterek ifadelerinin etkileyiciliğini arttırmak amacıyla şiirlerinde atasözü ve deyimlerden, halk söyleyişlerinden, halkın inanç dünyasındaki unsurlardan faydalanmışlardır. Vâzih Efendi'nin *Dîvânçe'*sinde de bu türden üslup özelliklerine rastlanmaktadır. Aşağıda atasözü ve deyim kullanımı için örnekler sıralanmıştır.

Benimle **yıldızı barışmadı** aslâca bu çarhın
Ne vermiş alamaz baña bu ne hikmet bu ne da'vâ (G. 1)

Mübtelâyım her kayıkcı-zâde şûha zâhiri
Yelkeni verdim suya ben işte kârıñ âhiri (G. 55)

Geydürür şeytâna pabûc ibn-i şeyhe bak hele
Babasına hizmet eyler hâdim-i dâna gibi (G. 56)

Düşvâr olan dîde-i giryânımı tutmak

Bu murg-ı dili dirseñ eger **çantada keklık** (Kt. 6)

Diñleyen anı **güşâde-dehenân kalsa** nola

Çünkü mîzâb-ı dehânından akar âb-ı hayât (Kt. 18)

Yüziñe gülen herkesi dost sanma eyâ gel

İtdüm seni Allâhu te'âlâya emânet (G. 9)

Aşağıdaki beyitler ise halk söyleyişlerinin ve halk inançları dünyasının, şiirlerinde bulunduğu yansımayı vermesi bakımından dikkat çekicidir.

'Aşk ateşi içinde bu şeydâ-dili görüñ

Bi'llâh dedürür ki **hamâmda delü mi var** (G. 18)

Dil-i bîmârımı bir kere su'âl etmeyesin

Hele vallâh efendim bu da insâf degil (Kt. 7)

Dil-i Ya'kûb cüdâ düşdi o Yûsuf-rûdan

N'idelim ne'sleyelim böyleyiz ey kardaşlar (G. 15)

Döke nice içelim bâde-i hamrâyı bu gün

Vâzihâ gam yeme **yarına kerîmdür Allâh** (G. 48)

Hâl-i siyeh dökülür o perişân-ı tıfla

Göz degmesün diyü kara yakmış aña Hüdâ (G. 5)

Ruh-ı pür-zülfüne baksam bu gözüm hayrlanur

Göze elbette **zarardur gece mir'ât-i nigâh** (G. 48)

Şiirde ritmik bir hava oluşturmak, ifadenin etkisini arttırmak için şairlerin başvurdukları bir yöntem de kelimelerin tekrarlanmasıdır.

O fesden çıkan turreler Vâzihâ

Belâdur belâdur belâdur belâ (G. 6)

Olmaya mı bu dîde-i giryân kızıl kızıl
Andan dem-â-dem akmadadur kan kızıl kızıl (Kt. 8)

Tüm bunlarla beraber Mustafa Vâzih Efendi'nin şiir üslubu hakkında asıl ifade edilmesi gereken önemli bir nokta daha önce de değindiğimiz gibi onun manzumelerinde etkisini oldukça hissettiren Nedimâne üsluptur. Vâzih Efendi, daha çok rindane, şuhane tarzda şiirler yazmıştır. Bu açıdan bakıldığında Vâzih, Nedimâne olarak adlandırılan üslubun takipçisi konumundadır. Aşağıda, örnek teşkil etmesi bakımından *Dîvânçe'*deki bir müseddesten alınan bir bende, gazellerden ve mukattaât başlığı altında verilmesine rağmen nazm olan bir manzumeden alınan beyitlere yer verilmiştir.

Peder ü mâderiñizden alalım izn-i şerîf
Gidelim iskeleye toğru be-etvâr-ı zarîf
İkimiz çifte kayığa binelim bî-teklîf
İdelim azm-i temâşâ-yı çemenzâr-ı latîf
Ya Beşiktaş'a ya Kandilliye yâhûd Bebege
Tıfl-ı nâzım yine reşk itdürelim gel felege (Msd. 1)

Vâzih gele dilber sevelim mey içelim gel
Billâh bizi aldı kesâfet bu ne hâlet (G. 9)

Cem oluñ başıma sizler geliñ ey 'ayyâşlar
Gidelüm mey-gedeye ayık ayık yoldaşlar (G. 15)

Sâkî getir 'arak mı mey-i lâle-rû mı var
Toldur hemân tabak mı çanak mı sebû mı var (G. 18)

Bahâr eyyâmı derler buña diller pür-safâ olsun
Şarâb-ı nâb-ı şevk-engîz nûş eyleñ şifâ [olsun]

Açılsun bâde-i hamrâ kuculsun dilber-i ra'nâ
Nedür bu mihnet-i dünyâ elemeler ber-hevâ olsun (Kt. 12)

2. DÎVÂNÇE-İ VÂZİH

2.1. Nüsha Tavsifi

Ankara Üniversitesi Yazma Eserler Bölümü, Mustafa Con Koleksiyonunda A 495/III numarayla kayıtlı olan Dîvânçe 18 varaktan oluşmaktadır. Müellif nüshası olan eser talik hatla kaleme alınmıştır. Satır sayısı değişkendir. Sırtı bordo, deffeleri kahverengi meşin ciltli yazma eserin 59b-77a varakları arasında yer almaktadır. Zahriyede müellifin ismi ve mührü vardır. 208x125 mm sayfa alanı içindeki metinde başlıklar kırmızı, diğer yerler siyah mürekkeple yazılmıştır.¹²

Eser metni;

اولرسه طالعك زير بغلده كر مدد بخشا

اولمشدى حق جل و على حضرتلرى طول عمريله معمر ايدرسن طاق كامه پايه پايه اغتلا جانا şeklinde başlayıp şerhler ile devam etmektedir. ifadeleriyle bitmektedir.

2.2. Dîvânçe’de Bulunan Nazım Şekilleri

Gazeller: Mustafa Vâzih Efendi’nin Dîvânçe’sinde gazeliyyât başlığı altında 61 adet gazel bulunmaktadır. Gazellerin çoğu geleneğe uygun olarak beş beyit şeklinde yazılmıştır. Öyle ki bunların 57’si beş beyit; 2’si dört beyit (14. ve 28. gazeller); 1’i sekiz beyit (31. gazel) ve 1’i de altı beyitten müteşekkildir. Dîvânçe’deki 4. gazel “Gazel-i Müşterek Bâ-hafîd ‘Âkif el-Amasî Müfettişü’l-Haremeyn” başlığıyla da belirtilen müşterek gazeldir. Ayrıca beş beyitten oluşan 13. gazel de Farsça olarak kaleme alınmıştır. Dîvânçe’deki bütün gazellerde şair Vâzih mahlasını kullanmıştır ve mahlassız gazel bulunmamaktadır.

Vâzih Efendi, Arap alfabesinin 20 harfinde gazel yazmıştır. En çok râ (ر) harfinde gazel söylemeyi tercih etmiştir. Gazellerin harflere göre dağılımı ise şu şekildedir: Elif harfinden 6 gazel, bâ harfinden 1 gazel, tâ harfinden 2 gazel, se harfinden 1 gazel, hâ harfinden 1 gazel, dâl harfinden 2 gazel, zâl harfinden 1 gazel, râ harfinden 14 gazel, zâ harfinden 1 gazel, sîn harfinden 2 gazel, şîn harfinden 2 gazel, tî harfinden 1 gazel, ayın harfinden 1 gazel, kâf harfinden 1 gazel, lâm harfinden 1 gazel, mîm harfinden 3 gazel, nûn harfinden 2 gazel, vâv harfinden 2 gazel, he harfinden 7 gazel, yâ harfinden 10 gazel söylenmiştir. Bunun dışında kalan cim, hı, sad, dad, zı, gayın, fa, kef, harflerinden söylenmiş gazel bulunmamaktadır.

Gazellerde daha çok remel bahrinden vezinler tercih edilmiştir. Vezinlerin gazellerdeki kullanım verileri şu şekildedir;

Hezec	Mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün	7
Recez	Müstef’îlün müstef’îlün müstef’îlün müstef’îlün	2
Remel	Fe’îlâtün fe’îlâtün fe’îlâtün fe’îlün	13
Ahreb	Mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ûl	2

¹² Fiziksel özellikler, <http://yazmalardtcf.ankara.edu.tr/> adresinden alınmıştır. Bkz. URL-3

Muzari	Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün	7
Remel	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	15
Müctes	Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	3
Hezec	Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün	10
Remel	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	1
Mütekârib	Fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül	1

Kıtalar: Gazellerden sonra mukattaât başlığı altında 1'i Farsça olmak üzere 18 kıta yer almaktadır. Fakat bunların çoğu kafiyelenişleri itibarıyla kıta değil nazm özelliği göstermektedirler. Bu başlık altındaki birinci, beşinci, yedinci ve on altıncı manzume dışındakiler nazmdır.¹³ Buradaki mazumelerin sırasıyla vezinleri ise şöyledir. 1. *Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*, 2. *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, 3. *Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün*, 4. *Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*, 5. *Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*, 6. *Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün*, 7. *Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*, 8. *Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*, 9. *Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*, 10. *Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*, 11. *Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün*, *Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün*, 12. *Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*, 13. *Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*, 14. *Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*, 15. *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâün*, 16. *Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*, 17. *Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*, 18. *Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*.

Müfredler: Dîvânçe'de ebyât başlığı altında biri Arapça olmak üzere 4 beyit yer almaktadır.

Tahmisler: Mustafa Vâzih Efendi iki tahmis yazmıştır. Bunlardan ilki "Tahmîs-i Vâzih Gazel-i Bâkî" başlığını taşıyan ve Baki'nin 6 beyitlik "da güzel" redifli, *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* veznindeki gazelinin (Küçük, 2011: 293-294) tahmisidir. Fakat Vâzih Efendi, Baki'nin "Yaluñuz gerden-i zîbâsı degül hâlet-bahş/ 'Anber-âmîz o zülfeyn ile gîsû da güzel" şeklindeki 3. beytine tahmisinde yer vermemiş 5 bendlik bir tahmis yazmıştır. İkinci tahmis "Tahmîs-i Vâzih Be-gazel-i Şehîd Mikhâd Pâşâ-zâde Şehîd Hasan Beg" başlığını taşıyan 5 bendlik bir tahmistir.

Müseddesler: Dîvânçe'de 2'si beş, 1'i yedi bend olmak üzere 3 de müseddes bulunmaktadır. İlk müseddes, sevgiliyle temaşa üzerinedir. İkincisi Süleymaniye temalı olup son müseddes ise şairin Sultan Mahmud'un kendisini meşihat makamına geçirmek üzere İstanbul'a davetini ve görevi kabul etmediğini ifade eden müseddestir.

Tarihler: Şairin özellikle dikkati çeken taraflarından biri de daha önce ifade ettiğimiz gibi tarih düşürme merakıdır. Dîvânçe'de çeşitli olaylar için düşürülmüş 26 tarih manzumesi bulunmaktadır. Manzumelerin muhtevaları ise şöyledir. Şairin babası İsmail Efendi tarafından oğlunun doğumu için söylenmiş 1177 tarihli bir beyit; bir çeşme yapılması üzerine söylenmiş

¹³ Buradaki manzumeler, Dîvânçe'de mukattaat başlığı altında yer aldığından çalışmada bu kısımdaki manzumelerden yapılan alıntılara kıta olarak gönderme yapılmıştır.

1223 tarihli bir beyit; bir hayrat yapımı üzerine söylenmiş 1223 tarihli bir beyit; Kocacık Mescidi'nin tamiri için söylenmiş 1211 tarihli bir beyit; Mahmud Tayyar Paşa'nın vezareti için söylenmiş 1215 tarihli bir beyit; Hüseyin isimli birinin vefatı için söylenmiş 1208 tarihli bir beyit; şairin oğlu Seyyid Muhammed Nimetullah'ın doğumu için söylenmiş 1237 tarihli bir manzume; Şerif Bey adıyla da bilinen Mazhar Efendi'nin şairin adı geçen oğlunun doğumu üzerine söylediği 1237 tarihli Farsça iki beyit; aynı kişinin aynı olay için söylediği bir beyit; şairin oğlu Seyyid Ahmed Tayyib'in doğumu için Mazhar Efendi'nin yazdığı 1240 tarihli iki beyit; Sultan Selim'in kapıcıbaşı Amasya sancağı yöneticisi Seyyid Süleyman Rifat'ın oğlu Abdüsselam'ın doğumu üzerine söylenmiş 1209 tarihli 21 beyitlik kaside; Sarı Naibzade Mustafa'nın ölümü üzerine söylenmiş 1206 tarihli 3 beyitlik manzume; Nuh Bey'in doğumu üzerine söylenmiş 1210 tarihli 2 beyit; Seyyid İskender Bey'in doğumu için söylenmiş 1214 tarihli 3 beyit; Kadir gecesi doğan biri için söylenen 1238 tarihli bir beyit; Muhammed Ali adlı birinin doğumu için söylenmiş 1240 tarihli 4 beyitlik Arapça manzume; aynı olay için Türkçe söylenmiş bir beyit; Elhac Ahmed Efendi'nin evliliği üzerine söylenmiş 1239 tarihli üç beyit; Benderli Hafız Ağa'nın yaptırdığı çeşme için söylenmiş 1227 tarihli 5 beyitlik bir manzume; Hafız Alemdar Hüseyin Gazi'nin vefatı için söylenmiş 3 beyitlik 1234 tarihli manzume; şairin babası İsmail Efendi için söylenmiş 1198 tarihli 4 beyitlik manzume; yeniçeri ocağının kaldırılması dolayısıyla söylenmiş 1241 tarihli iki beyit; Hakkı Paşa'nın ıtlakı için söylenmiş 1244 tarihli 2 beyitlik manzume; Taşköprülü Şeyh Hafız Abdullah Efendi'nin vefatı için söylenmiş 1244 tarihli 2 beyitlik manzume; şairin hava koşulları dolayısıyla ziyaretine gidemediği Akifzade'den özür dileme mahiyetinde kaleme aldığı iki beyit; son olarak ise Yeğenzade Hacı İbrahim'in kasrı için söylenmiş 19 beyitlik 1245 tarihli manzume bulunmaktadır (Ayrıca bkz. Topal, 2016: 33).

2.3. Kafiye ve Redif

Mustafa Vâzih Efendi, dîvân şiirinde ahengi sağlayan iki önemli unsur olan kafiye ve redifi manzumelerinde başarılı bir şekilde kullanmıştır. Şairin yazmış olduğu 61 gazelin hepsi kafiyelidir. Bu gazellerden 27'si mücerred, 31'i mürdef ve 3'ü de müesses kafiyevidir. En çok mürdef ve mücerred kafiyeviden tercih eden şair mukayyed kafiyeviden hiç kullanmamıştır. Bu kafiye türlerine örnek teşkil etmesi için aşağıda Dîvânçe'den birkaç beyit paylaşılmıştır.

Mücerred kafiye: Sadece revînin tekrarından meydana gelen kafiyelerdir. (Saraç, 2017: 267)

Olursa tâlî'in zîr-i bagalda ger meded-**bahşâ**

İdersin tâk-ı kâme pâyeye pâyeye i'tilâ **cânâ** (1b)

Yeni açılmış bu dilber bir gül-i **ra'nâ** gibi

Bilmem ammâ gâlibâ bir şûh-ı nev-**peydâ** gibi (9a)

Mürdef kafiye: Revîden önce ridf (=â, û, î) bulunan kafiyelerdir (Saraç, 2017: 272).

Yâriñ ol la'l-i **güher-bâr**na mâşâllah

Lezzet-i şîve-i **güftâr**na mâşâllah (8a)

Gün yüzünde ol-mehiñ gâyet **firâvân**dur beñi

Rûmı basmuş gûyâ hayl-i **Hicâzân**dur beñi (9a)

Müesses kafiye: Revîden önce dahîl ondan önce de te'sîs bulunan kafiye'dir. (Saraç, 2017: 272)

Ey tıfl-ı sebak-hân o pistân-ı **letâfet**

Vey şûh-ı nev-amûhte-i nâz u **nezâket** (2b)

*Dîvânçe'*de, bir manzumeyi ahenkli kılan diğer unsur olan redif de çoğunlukla kullanılmıştır. Redifler ve varak numaraları şu şekildedir; -âsâ (1b); -ı et/at, sen misin Sâlih (2b); -اینیز بگذرد, lezîz (3a); -lar, -dur, -lidür, mı var (3b); olmuş yatur, eyler, mi var (4a); -lidür, dür, dirler (4b); -dür, virür, açmış gider (5a); -ımız, -i elmas (5b); -muş, -ışdırmış (6a); -umdur benim (6b); -sını tutam, -da bilmem görmedim (7a); -ı benefşe, -ünce (7b); olursa, -ına maşallâh, -me (8a); n'olsun bu, oldu, -leri, (8b); -dur beni, -ı, gibi (9a); perçemi, gibi, -i (9b); -ı, -lar gibi (10a).

SONUÇ

Kara Müftüzâdeler diye bilinen bir ailenin ferdi olarak 1177/ 1763-1764 yılında Amasya'da dünyaya gelen Mustafa Vâzih Efendi, babası gibi Amasya'da müftülük yapmış, çeşitli sebeplerden görevinden azledilip tekrar aynı göreve getirilme durumlarından ötürü türlü sıkıntılar çekmiş bir ilim adamıdır. Kaynaklarda daha çok tarihçi ve din adamı yönüyle, bu doğrultudaki eserleriyle dikkati çeken Vâzih Efendi; ilmî kişiliğinin edebî kişiliğini gölgede bıraktığı bir şairdir. Arapça ve Farsça'yı eser verecek seviyede bilir. Çağdaşı Akifzade Abdurrahim, onun nazım ve şiire karşı özel bir merakı olduğunu ifade etmektedir. Nitekim Vâzih Efendi, manzum bir *Sergüzeştname*, muhtasar bir *Gülîstan Tercümesi* ve de bir *Dîvânçe* oluşturacak kadar edebiyata ve nazma meylenmiştir. Bu çalışmada şairin edebî yönünü destekleyici incelemelerde bulunulmuştur. Çalışmanın hedef noktasındaki *Dîvânçe'*sinden yola çıkarak onun Nedîm'in takipçisi olduğu üslubunda Nedimâne/ şuhâne tarzı benimsediği ifade edilebilir. Şairin Vâzih mahlasını kullandığı söz konusu *Dîvânçe'*de altmış bir gazel, dört kıta, on dört nazm, dört müfred beyit, iki tahmis, üç müseddes ve yirmi altı tarih manzumesi bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Akifzade Abdurrahim (1998). *Kitâbu'l-Mecmû' Fî'l-Meşhûd ve'l-Mesmû'*. Haz. H. Özdemir. İstanbul: Türkiye İlmî İctimaî Hizmetler Vakfı Yayınları.

Arslan, M. (2018). Divan Edebiyatında Şehirler Üzerine Yazılan Şiirler ve Bunlar Arasında Amasya Şiirleri. *Amasya Şairleri Bilim Şöleni (4-6 Ekim 2018) Bildiriler Kitabı* (s. 47-70) içinde. Ankara: KIBATEK.

Atalar, M. (2008). Mustafa Vazih-Din Bilgini, Şair ve Amasya Tarihçisi. *Uluslararası Osmanlı'dan*

- Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu-23-25 Kasım 2017*, I. Cilt (s. 515-521) İçinde. Çorum: Çorum Belediyesi.
- Ayar, A. R.; Özel, R. O (2013). Ord. Prof Dr. Süheyl Ünver'in Amasya Günlükleri'nin Tanıtımı ve Sadeleştirilmesi. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1: 149-169.
- Aydın, M.; Dündar, R. (2013). Amasya Şehir Tarihleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, C/S. 6 (3): 971-990.
- Bayram, Y.; Erdemir, A. (2007). Amasya Bibliyografyası Denemesi, I. *Amasya Araştırmaları- 13-15 Haziran 2007-2. Kitap* (s. 841-875) İçinde. Amasya: Amasya Valiliği.
- Bursalı Mehmed Tahir (2016). *Osmanlı Müellifleri (I-III)*. Haz. M. A. Y. Saraç. Ankara: TÜBA.
- Ercan, A. (1991). *XIV Yüzyıldan Günümüze Çorumlu Şairler*, Çorum: Hitit Festivali Komitesi.
- Erdiç, Ş. (2017). Osmanlı Şehir Tarihi Yazımında Din Ve Şehirleşme -Mustafa Vâzih Efendi Örneği. *Uluslararası Amasya Alimleri Sempozyumu 21-23 Nisan 2017, Bildiriler Kitabı II* (s. 309-319) İçinde. Amasya.
- Erkoç, E. (2017). *Çorumlu Şeyhülislam ve Alimler*. 1. Bsk. Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayını.
- Ersoy, E. (2019). Kütahya Belediyesi Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesinde Bulunan El Yazmalarının Dökümü, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. S. 22: 713-1034.
- Kalkışım, M. (2013). *Şeyh Gâlib Dîvânı*. Ankara: Akçağ.
- Küçük, S. (2011) *Baki Divanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Mustafa Vazih Efendi (2011). *Amasya Fetvaları ve İlk Amasya Şehir Tarihi (Belâbilü'r - Râsiye f î Riyâz - ı Mesâilî'l-Amâsiyye)*. Haz. A. R. Ayar & R. O. Özel. Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları.
- Mustafa Vazih Efendi. *Dîvânçe*. Ankara Üniversitesi Yazma Eserler Bölümü, Mustafa Con Koleksiyonu A 495/III.
- Mustafa Vazih Efendi. *Sergüzeşt-i Vâzih*. Ankara Üniversitesi Yazma Eserler Bölümü, Mustafa Con Koleksiyonu A 495/IV.
- Pala, İ. (2012). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı.
- Polat, M. (2019). Osmanlı Şehzade Sancağı Amasya'da Fıkıh Kültürü. *Amasya İlahiyat Dergisi*. S. 13: 167-203.
- Saraç, M. A. Y. (2017). *Klasik Edebiyat Bilgisi, Biçim-Ölçü-Kafiye*. İstanbul: Gökkuşbu.
- Tâhirü'l-Mevlevî. (2019). *Edebiyat Lügati*. Neşre Haz. K. E. Kürkçüoğlu. İstanbul: Büyüyenay.

Topal, A. (2015). *Mustafa Vazih Efendi, Belâ-yı Vâzih Safâ-yı Lâyih (Sergüzeştname)*. Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları.

Topal, A. (2016). *Mustafa Vazih Efendi, Gülistan Tercümesi- Güldeste-i Gülistân Hediye-yen Li'l İh-vân*. Erzurum: Fenomen.

İnternet Kaynakları

URL-1: Ortakçı, A. Mustafa Vazih. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/mustafa-vazih> (Erişim Tarihi: 21.12.2020)

URL-2: Olcay, O. F. (t.y.). *Meşâhir-i Amasya (Amasya Meşhurları)*. Haz. T. Böcekçi. <http://amasya.bel.tr/Files/kitaplar%20pdf/amasya%20%C3%BCnl%C3%BCleri1.pdf> (Erişim Tarihi: 21.12.2020)

URL-3: <http://yazmalardtcf.ankara.edu.tr/> (Erişim Tarihi: 25.12.2020)

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Doç. Dr. İlker KÖSTERELİOĞLU
Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
ikostereli@gmail.com,

Adeviye ALCIL
MEB, adeviyealcil@gmail.com,
Remziye ULUDAĞ KIRÇIL
MEB, remziyee_05@hotmail.com,

Hacer ERMİŞ
MEB, hacreremis@hotmail.com,

Dr. Erhan ÇAPOĞLU
MEB, capoglu.erhan@hotmail.com,

Doç. Dr. Meltem AKIN KÖSTERELİOĞLU
Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
mkostereli@hotmail.com,

VİZYON 2023 OKUMADAN
GERÇEKLEŞTİRMEK GÜÇ
YARATICI OKUMA PROJESİ'NİN
ÖĞRENCİLERİN OKUMAYA İLİŞKİN
TUTUMLARINA
ETKİSİ

THE EFFECT OF THE VISION 2023 IT IS
HARD TO REALIZE WITHOUT READING
CREATIVE READING PROJECT ON THE
READING ATTITUDES OF STUDENTS

Geliş / Submitted / Отправлено: 10.02.2021
Kabul / Accepted / Принимать: 17.03.2021
Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Kösterlioğlu, İ., Alcıl, A., Uludağ Kırçıl, R., Ermiş, H., Çapoğlu, E. ve Akın Kösterlioğlu, M. (2021). Vizyon 2023 Okumadan Gerçekleştirmek Güç Yaratıcı Okuma Projesi'nin Öğrencilerin Okumaya İlişkin Tutumlarına Etkisi. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 279-294.

Kösterlioğlu, İ., Alcıl, A., Uludağ Kırçıl, R., Ermiş, H., Çapoğlu, E. and Akın Kösterlioğlu, M. (2021). The Effect of The Vision 2023 It Is Hard to Realize Without Reading Creative Reading Project on The Reading Attitudes of Students. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 279-294.

 10.29228/kesit.49324

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

VİZYON 2023 OKUMADAN GERÇEKLEŞTİRMEK GÜÇ YARATICI OKUMA
PROJESİ'NİN ÖĞRENCİLERİN OKUMAYA İLİŞKİN TUTUMLARINA
ETKİSİ*

THE EFFECT OF THE VISION 2023 IT IS HARD TO REALIZE WITHOUT
READING CREATIVE READING PROJECT ON THE READING ATTITUDES
OF STUDENTS

Doç. Dr. İlker KÖSTERELİOĞLU

Adeviye ALCIL

Remziye ULUDAĞ KIRÇIL

Hacer ERMİŞ

Dr. Erhan ÇAPOĞLU

Doç. Dr. Meltem AKIN KÖSTERELİOĞLU

Öz: İçinde bulunduğumuz çağda gün geçtikçe çocuklar dijital ortamlara daha fazla maruz kalmaktadır. Okumak ve okumanın gerekliliği önemini korumakla birlikte çocukların klasik yöntemler ile kitap okumayı alışkanlık hâline getirmelerini sağlamak oldukça zordur. Özellikle erken yaşlarda çocuklara okumaya yönelik olumlu tutum kazanmaları önemlidir. Araştırmanın amacı yaratıcı okuma etkinliklerinin öğrencilerin okumaya ilişkin tutumlarına olan etkisini belirlemektir. Araştırma Amasya ilinde 16 okulda çalışan 20 sınıf öğretmeni ile ve bu sınıf öğretmenlerinin sınıflarında öğrenim gören 413 öğrenci ile yürütülmüştür. Araştırmanın başlangıcında öncelikle 5 kişiden oluşan bir proje ekibi oluşturulmuştur. Proje ekibi öncelikle ilkökul düzeyinde 1, 2, 3, ve 4. sınıf düzeyinde yaratıcı okuma yapılacak çeşitli kitap okumaları yaparak her sınıf düzeyinde 20 kitap belirlemişlerdir. Kitaplar daha önce alan uzmanların görüşleri alınarak ve sınıf yaş düzeyine göre sınıflan-

*Bu çalışma Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Etik Kurulu'nun 24.12.2020-27649 tarih ve sayılı "Etik Kurul İzin Belgesi" çerçevesinde hazırlanmıştır. Bu makale için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu araştırmanın bir bölümü II. International Learning, Teaching and Educational Research Congress'te (ILTER-2019) sözlü bildiri olarak sunulmuştur. Sorumlu Yazar: İlker KÖSTERELİOĞLU/This study has been prepared with the approval of Amasya University Social Sciences Ethics Committee. No conflicts of interest were reported for this article. Part of this research was presented as a oral presentation the II. International Learning, Teaching and Educational Research Congress (ILTER-2019). Corresponding Author: İlker KÖSTERELİOĞLU

dırma yapılan Amasya Üniversitesi Çocuk Kütüphanesi envanterinde yer alan kitaplardan tercih edilmiştir. İlkokulda her sınıf düzeyinde 5'er sınıf öğretmenine yaratıcı okumanın teorik temelleri ve uygulama örnekleri ile ilgili olarak öncelikle yaratıcı okuma çalışmaları yapan 3 öğretmen meslektaşlarından olmak üzere 2 ayrı hizmet içi eğitim almaları sağlanmıştır. Öğretmenler belirledikleri kitapları 5 ila 7 hafta süren bir zamanda sınıflarında uygulama etkinlikleri yaparak süreci tamamlamışlardır. Araştırmada veriler Kocaarslan (2016)'nın Türkçe'ye uyarladığı "Okuma Tutum Ölçeği" kullanılarak elde edilmiştir. Ölçek Eğlenme Amaçlı Okuma (Okumadan Zevk Alma) ve Akademik Okuma olmak üzere 2 alt faktörden oluşmaktadır. Araştırmada belirtilen veri toplama aracı ön test ve son test olarak uygulanmıştır. Elde edilen verilere göre öğrencilerin eğlenme amaçlı okuma alt boyutundan elde edilen ön test ortalama puanı $X=33,79$ iken son test ortalama puanı $X=34,81$ 'dir. Öğrencilerin akademik okuma alt boyutunda ön test ortalama puanları $X=33,62$ iken son test ortalama puanı $X=34,73$ 'tür. Öğrencilerin ölçeğin genelinde ise ön test ortalama puanları $X=67,41$ iken son test puanları ise $X=69,55$ 'dir. Genel olarak araştırmada uygulama sonrasında gerek eğlenme amacıyla okuma gerekse akademik okuma ve ölçeğin genelinde son test lehine ortalamalarda artış olduğu gözlenmektedir. Elde edilen sonuçlara göre ölçekten elde edilebilecek en yüksek puanın 80 olduğu düşünüldüğünde öğrencilerin okumaya ilişkin düzeylerinin iyi düzeyde olduğu söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Yaratıcı okuma, vizyon 2023, tutum

Abstract: In our age, children are increasingly exposed to digital environments. Associated with the necessity of reading retains its importance, it is not easy for children to read books by classical methods. For this reason, it is believed that different activities with children, especially at an early age, can contribute to children's attitudes towards reading. Based on this idea, the aim of the research is to reveal the impact of creative reading activities on students' attitudes towards reading. Research was conducted in Amasya province and central districts with 20 classroom teachers working in 16 schools, 15 of which are state and 1 of which are private schools, and 413 students studying in the classes of these classroom teachers. Teachers who participated in the research were given in-service training, which included theoretical foundations of creative reading and examples of practice. Data in the study were obtained using the "Reading Attitude Scale" adapted by Kocaarslan (2016) to Turkish. The scale consists of 2 sub-factors: reading for entertainment and academic reading. The data collection tool was implemented as the pretest and posttest. According to the data, it was concluded that the pretest score obtained from the reading for entertainment subscale were $X=33,79$, while the posttest average score was $X=34,81$. Across the scale, the students' pre-test average scores were $X=67,41$, while the final test scores were $X=69,55$. When the interviews with the teachers were analyzed, the opinions of the teachers are presented under the themes; (1) enjoying reading (2) habit of reading, (3) curiosity and research, (4) self-discovery, (5) a free and flexible environment, (6) entertainment, (7) communi-

cation, (8) being active, (9) the development of the imagination, (10) view from different angles. After implementation, it was found that there was a significant difference in favor of the posttest across the scale in both reading for entertainment and academic reading. According to the results, students' reading levels were also good, considering that the highest score possible from the scale was 80.

Keywords: Creative Reading, Vision 2023, Attitude

GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz çağın en çok vurgulanan özelliği büyük bir hızla bilimsel ve teknolojik çalışmalar doğrultusunda yeni bilgilerin üretilerek ürünlere dönüşmesidir. Bu ilerleme süreci dikkate alındığında insanların sahip oldukları bilgi birikiminin sürekli arttığı ve yenilenmekte olduğu da kabul görmektedir. Değişen dünyanın şartları toplumlarda sözlü iletişim ile birlikte yazılı iletişimde önemini arttırmaktadır. Yenilikleri takip edemeyen toplumlar, bilgi topluluklarıyla rekabet etmekte zorlanmaktadır. Belirtilen bu koşullar çağdaş toplumları yetiştirdikleri insan modeline okuma becerisini kazandırmaya özel önem vermeye yöneltmiştir (Coşkun, 2002).

Keskin (2012)'e göre okuma; sonradan kazanılabilen, bireye sosyal, kültürel ve bilişsel alanda yeterlilik sağlayan karmaşık bir süreçtir. Özbay (2007) okumayı, göz yoluyla algılanan işaret ve sembollerin beyin tarafından değerlendirilmesi ve anlamlandırılması süreci olarak tanımlamaktadır. Okuma insanların yeni kelimeler öğrenmesine, yeni anlayışlar kazanmasına, yeni hayaller kurmasına, yaratıcılığını geliştirerek ufkunu genişletmesine ve derinleştirmesine katkı sağlar (Akyol, 2008). Okuma, okuma alışkanlığının kazanılması ve okuduğunu anlama becerisi bireyin öğrenmesine ve akademik başarısına da olumlu yansır. Okuma alışkanlığına sahip ve okuduğunu anlayabilen, yorumlayabilen öğrencilerin derslerindeki başarılarına katkısı olduğunu destekleyen araştırmalar mevcuttur (Göktaş, 2010; Bayat, Şekercioğlu ve Bakır, 2014). Örneğin Göktaş (2010) öğrencilerin okuduğunu anlama becerileri ile matematik başarıları arasında yüksek oranda bir ilişki tespit etmiştir. Bayat, Şekercioğlu ve Bakır (2014)'ün araştırma sonuçlarına göre ise okuduğunu anlama becerilerine sahip öğrencilerin akranlarıyla karşılaştırıldığında fen başarıları anlamlı ölçüde farklılaşmaktadır.

Öğrencilerin başarılarına katkısı bilimsel bulgularla da desteklenen okuma alışkanlığının kazanılmasında öğrencilerin okumaya ilişkin olumlu bir tutuma sahip olmaları önemli bir yer tutmaktadır. Genel olarak tutum kavramı, bireyin çevresindeki herhangi bir konuya (canlı ya da cansız) karşı sahip olduğu bir tepki eğilimini ifade etmektedir. Tutumlar bu şekilde bilişsel bir sistem oluşturarak, bireyin çevresi ile ilişkilerini kolaylaştırır. Peki, tutum konusu niçin bu kadar önemlidir? Allport (1967) tutumu "bireyin yaşantı ve deneyimleri sonucunda oluşturduğu ve bireyin davranışları üzerinde yönlendirici ya da dinamik bir etkileme gücüne sahip duygusal ve zihinsel hazırlık durumudur" şeklinde tanımlayarak konuya açıklık getirmektedir. Tutumların bireylerin çevrelerine uyumlarını kolaylaştıran bir sistem oluşturmalarının yanı sıra, bireylerin davranışlarını da yönlendirici "gizli bir güce" sahip olduğu düşünülmektedir (Baysal, 1981).

Okumaya ilişkin tutum, okumanın niteliğini ve niceliğini etkileyen ve bireyin okuma konusunda geliştirdiği hisleri olarak tanımlanmaktadır (Turner ve Paris, 1995, akt: Young ve Black, 2005). Okumaya ilişkin tutumların gelişmesi birçok değişkenden etkilenebilmektedir. Bu değişkenlere çocuğun ebeveyn ve çevresinde bulunan rol modeller, evde çalışma ortamlarının bulunup bulunmaması, evde bir kütüphane bulunması, eve düzenli kitap, dergi, gazete alımı, ebeveynlerin eğitim durumu ve sınıf ortamında öğretmenlerin okuma alanında yaptığı çalışmalar örnek verilebilir (Young ve Black, 2005; McCarty ve diğ., 2001). Yamashita (2004) okuma alanında yapılan araştırmalarda daha çok bilişsel alanla ilgili araştırmaların yoğunlukta olduğunu, okumanın duyuşsal yönünün daha az ilgi gördüğünü belirtmektedir. Bu yönüyle okullarda öğrencilerin okumaya ilişkin ilgilerini çekecek ve alışkanlık kazanmalarına katkı sağlayacak uygulamaların yapılması önemlidir. Bu uygulamalardan birisi bu araştırmaya konu olan yaratıcı okuma etkinlikleridir. Yaratıcılık kavramının karşılığı "creativity"dir. Bu sözcük doğurmak, yaratmak, meydana getirmek anlamındadır (San, 1985). Bentley'e (1999) göre; yaratıcılık, bilginin alınması ve yeni bir şekil alana ya da yeni bir düşünce oluşturana kadar şekil verilmesi ve yeniden düzenlenmesi sürecidir. Yaratıcı okuma ise okuyucunun geçmiş deneyimlerini ve ilişkisel düşünme süreçlerini kullanarak kendi için yeni bir yorum yaratma sürecidir. Bu süreç çoğunlukla sorgulama ve yargılama içermektedir (Nardelli ve Nardelli, 1955).

Literatürde okuma üç kategori altında ayrılmaktadır. Bu ayrışma alıcı okuma, eleştirel okuma ve yaratıcı okuma olarak sıralanmaktadır. Alıcı okumada okuyucunun metinde yazarın ifade ettiği gerçekleri ve düşünceleri ortaya çıkarması ön plandadır. Amaç yazarın mesajını algılamaktır. Kısaca alıcı okuma süreci, en temel ve en basit okuma olarak adlandırılabilir. Eleştirel ve yaratıcı okumanın yapılabilmesi için öğrencinin temel seviyede okuma becerisine sahip olması gereklidir. Eleştirel okumada öğrenciler alıcı okumanın sağladığı verilerin bir adım ötesine geçerek fikirlerin ve varsayımların sağlamlığını ve doğruluğunu değerlendirmek için okurlar. Öğrenciler eleştirel okuma yaparken geliştirdikleri kriterleri uygularlar. Kriterler sunulan ya da etkileşim halinde bulunulan fikirleri kabul etmek ya da dışarda tutmak için ölçüt görevi üstlenirler. Öğrencilerden metinde yer alan görüş ve kanaatlerin eleştirilmesi ve yargılara bağlı olarak okuyucunun iyi-kötü ve doğru-yanlış şeklinde analizlere ulaşması beklenmektedir. Alıcı ve eleştirel okuma becerileri gelişen öğrencilerin yaratıcı okuma yapmaları kaçınılmazdır (Smith, 1965). Yaratıcı okuma öğrencinin zihinsel aktivitelerini harekete geçiren bir süreç olup her türlü ödev, proje ve sınıf aktivitelerinde kendini göstermektedir (Williams, 1947). Yaratıcı okuma, okuyucunun okunan materyal ile ilgili entelektüel ve duygusal olarak hareket ettiği bir okuma türüdür. Okuyanlar böylelikle yazarın başlangıçtaki niyetinden öteye geçerek daha fazla deneyimle karşılaşır (McCullough, 1954). Nitekim Morris (1972) yaratıcı okuma sürecinde okunanların anlama, metinde anlatılanlara eleştirel gözle bakma ve okuma eylemine katılım bileşenleriyle açıklanabileceğini belirtmiştir. Adams (1968)'te bu süreçte çocukların çok yönlü düşündürülmesinin önemine vurgu yapmaktadır. Okuma esnasında öğrencilere "Bu sorunun nasıl çözüleceğini düşünüyorsun?", "Sence hikâyenin kahramanı neler hissetti? "Sen daha önce böyle bir durumla karşılaştın mı?", "Bu hikayeyi sen yazsaydın, hikayeyi nasıl bitirirdin?" gibi sorular sormak yoluyla çok yönlü düşüncelerin oluşmasını sağlayabilir. Yaratıcı okumada; okuyucunun anlama sürecinde değişik etkinlikler ile etkileşime girerek metin ile ilgili yaratıcı fikir ve ürünlerin ortaya çıkması arzulanır. Smith (1965)'e göre yaratıcı okuma, okuma muha-

keme becerileri alanında büyük ölçüde ihmal edilen bir alandır. Çoğu ders kitabı ona çok az yer ayırır veya hiç yer ayırmaz ve bunu yaptıklarında genellikle eleştirel okumayla birleştirilse de özel bir önemi, özel muameleyi ve özel tekniği hak eden bir alan olduğunu düşünmektedir.

İhmal edildiği düşünülen öğrencilerin yaratıcılıklarının gelişmesi alanını destekleyecek en önemli öğelerden birisi öğretmendir. Öğrencilere sadece bilişsel alanda yapılacak olan etkinlikler yeterli olmaz duyuşsal alanda da öğrencilerin desteklenmesine ihtiyaç vardır. Senemoğlu, (1996)'na göre yaratıcı düşünme rahat, eğlenceli, keyifli zaman baskısından uzak bir ortamda gerçekleşir. Bu kapsamda öğretmenler öğrencileri için baskıdan uzak, eğlenceli keyif aldıkları, rahat bir öğrenme-öğretme ortamı hazırlamalıdır. Turner ve Alexander (1975) yaratıcı okumanın gelişeceği bir ortam sağlamak için öğretmenin önceliğinin öğrencilerde beceri geliştirmekten daha fazlası olması gerektiğini belirtmektedir. Çünkü sınıf yaratıcı okumanın otantik olarak gelişeceği sihirli bir bahçe değildir. Yaratıcı okuma öğrencilerin teşvik edildiği ve cesaretlendirildiği bir ortamı temsil etmelidir. Aslında şu dört alanda dikkatli bir biçimde değerlendirme yapıldığında amaca yönelik planlamaların ihtiyaca cevap verebileceği belirtilmektedir. Bunlar; (1) Yaratıcı düşünme için en iyi uyarıcıları sağlayan okuma materyallerini belirlemek, (2) Çocukları okudukları hakkında yaratıcı düşünmeye teşvik ederek, harekete geçirecek sözlü sorular ve tartışmaları belirlemek, (3) Üretken yaratıcı düşüncelere kapıları açacak okuma görevleri sunmak, (4) Yaratıcı davranışları teşvik edecek ortamları belirlemektir.

Araştırmanın Amacı

Okumayı daha işlevsel kılmak, okuma becerilerini geliştirmek, yaratıcılık, hayal gücü ve anlamayı daha üst düzeye çıkarmak amacıyla yapılacak etkinliklerinin sonuçlarını ortaya koyarak alana katkı sağlamaktır. Bu kapsamda MEB (2018)'e göre çağın ve geleceğin becerileriyle donanmış ve bu donanımı insanlık hayırına sarf edebilen, bilime sevdalı, kültüre meraklı ve duyarlı, nitelikli, ahlaklı bireyler yetiştirmek olarak ifade edilen 2023 Eğitim Vizyonu'na Amasya'da yürütülen proje ile katkı yapılması amaçlanmaktadır. Araştırmanın temel amacı ise proje kapsamında yapılan etkinliklerin öğrencilerin okumaya ilişkin tutumlarına olan etkisini belirlemektir.

Yukarıda dayanak noktası ve genel amacı özetlenen araştırmada şu alt problemlere cevap aranmıştır.

- 1) Öğrencilerin eğlenme amaçlı okuma (okumadan zevk alma) ön test ve son test puanları arasında anlamlı farklılık var mıdır?
- 2) Öğrencilerin akademik okuma ön test ve son test puanları arasında anlamlı farklılık var mıdır?
- 3) Öğrencilerin ön test ve son test genel puanları arasında anlamlı farklılık var mıdır?
- 4) Öğretmenlerin öğrencilerin tutumlarındaki bu farklılaşmayı etkileyen unsurların neler olduğuna ilişkin görüşleri nasıldır?

YÖNTEM

Bu çalışmada hem nitel hem de nicel araştırma desenlerini içeren karma yöntem kullanılmıştır. Bu yöntem, hem nitel hem de nicel verileri bir araya getirerek her bir veri kümesinin

tüm önyargılarını ve eksikliklerini ortadan kaldırmaya ve telafi etmeye katkı sağladığı için seçilmiştir. Bu nedenle, araştırma sürecine nitel ve nicel verilerin dâhil edilmesi, sonuçlarda sistematik olarak tutarlılık sağlayabilir (Creswell ve Plano Clark, 2011). Araştırmanın nicel aşamasında kontrol grupsuz tek grup ön test-son test yarı deneysel yöntem kullanılmıştır. Bu model, deneme öncesi modellerden biridir. Bu modelde gelişigüzel seçilmiş bir gruba bağımsız değişken uygulanır (Karasar, 2010). Nitel aşamasında ise araştırma fenomenoloji (olgu bilim) deseni gerçekleştirilmiştir. Bu desende yürütülen araştırmanın amacı araştırmadaki katılımcıların yaşam dünyalarına ilişkin bir bakış açısı kazanma ve onların “yaşanmış deneyimleriyle” yapılandırdıkları kişisel anlamları ortaya koymaktır (Johnson ve Christensen, 2014). Araştırmada öğretmenler araştırmaya konu olan yaratıcı okuma konusunda bir eğitim aldıktan sonra planladıkları etkinlikler yoluyla bir deneyim süreci geçirmişlerdir. Öğretmenlerin bu uygulama sürecine ilişkin izlenim ve deneyimleri uygulama sonrasında belirlenerek bulgular dahilinde sunulmuştur. Bu çalışma Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Etik Kurulu'nun 24.12.2020-27649 tarih ve sayılı “Etik Kurul İzin Belgesi” çerçevesinde hazırlanmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırma Amasya ilinde 2019-2020 eğitim-öğretim yılının ikinci döneminde yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu nicel kısmında 413 öğrenci, nitel kısmında ise 20 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Öğrenciler araştırmaya gönüllü katılan öğretmenlerin sınıflarındaki öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin seçiminde şu süreç izlenmiştir. Amasya il merkezinde görev yapan sınıf öğretmenlerine projeye ilişkin tanıtma bilgi formu gönderilerek bilgilendirilmiştir. Araştırmaya 15'i devlet 1'i özel okul olmak üzere 16 okuldan 20 sınıf öğretmeni gönüllü olarak katılmışlardır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıflarında (ilkokul 1-4. sınıf) öğrenim gören 6-10 yaş aralığında 413 öğrenci yer almaktadır.

Süreç

Projenin yürütülme sürecinde öncelikle projeyi yürütecek çalışma ekibi oluşturulmuştur. Proje ekibi okuma alanına ilgi duyan ve çalışmalara gönüllü katılan 5 üyeden oluşmaktadır. Proje ekibinin amacı yaratıcı okuma alanındaki çalışmalarını planlamak, yürütmek ve sonuçları raporlamaktır. Projeye öncelikle bir proje adı verilmiştir. Projenin adı “Vizyon 2023 Okumadan Gerçekleştirmek Güç” olarak belirlenmiştir. Projeye gönüllü katılmak isteyen öğretmenlere bilgilendirme yapılarak katılımcı öğretmen grubu oluşturulmuştur. Öğretmenlere yaratıcı okuma konu alanıyla ilgili iki hizmet içi eğitim verilmiştir. Bu eğitimlerin ilki okuma alışkanlığı kazanmış ve bu konuya önem veren dört öğretmenden oluşan proje ekibi tarafından öğretmenlere uygulamaları kapsamında bilgilendirici bir eğitim düzenlenmiştir. Diğer eğitim süreci ise kendileri de öğretmen olan ve okuma konusunda çalışmalar yürüten ve Ankara ilinde çalışan iki öğretmenin Amasya'ya davet edilerek yaptıkları çalışmalarını somut örnekler vererek öğretmenlere sunmaları olmuştur. Bu hizmet içi eğitim süreçlerinde yaratıcı okumanın kuramsal temelleri, yaratıcı okuma için uygulanabilecek bazı teknik ve uygulamalar konusunda teorik ve uygulamaya dayalı bilgilendirme yapılmıştır. Ardından sınıf ve seçilen kitap düzeyine bağlı olarak yaklaşık 6-10 hafta aralığında öğretmenler sınıflarında yaratıcı okumayı destekleyecek etkinlikleri uygulamışlardır. Bir sosyal ağda projenin adıyla açılan bir hesapta öğretmenler yaptıkları çalışmalarını ve görsellerini paylaşarak akran öğrenmeyi destekleyecek biçimde süreç de-

vam ettirilmiştir (<https://www.facebook.com/groups/832306907135692>). 6-10 haftalık çalışmaların sonunda araştırmaya konu olan öğrencilerin katılımıyla yaratıcı okuma şenliği düzenlenerek çalışmalar sonlandırılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırma nitel ve nicel veriler elde edilerek yürütülmüştür. Bu araştırmada nicel veriler Okumaya Yönelik Tutum Ölçeği kullanılarak elde edilmiştir. Ölçek Mckenna ve Kear (1990) tarafından geliştirilmiş olup Kocaarslan (2016) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Uyarlama sürecinde dil ve alan uzmanları tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Türkçe hali uzman görüşlerine göre tanzim edilen ölçeğin, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları ilkökul düzeyinde 289 öğrenci ile uygulama yapılmıştır. Bu ölçekte öğrencilerinin okuma tutumlarını ölçmek için Eğlenme Amaçlı Okuma (Okumadan Zevk Alma) (10 madde) ve Akademik Okuma (10 madde) olarak 2 faktör altında ve toplam 20 madde yer almaktadır. Dörtlü likert tipi olarak düzenlenen ölçekte her bir maddenin altında yer alan his durumları, Jim Davis tarafından yaratılan "Garfield" kedi karakterinin dört farklı his durumlarından biriyle eşleştirilerek öğrencilerden bunlardan birini seçmesi beklenmektedir. Bu his durumları "çok mutlu", "biraz mutlu", "biraz üzgün", "çok üzgün" olarak sunulmaktadır ve 4 puandan 1 puana doğru derecelendirilmektedir. Ölçeğin, geliştirilen Türkçe formunun orijinalinde Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .88 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin toplamından alınan 50 puan ölçek üzerindeki orta noktayı temsil etmekte ve okumaya yönelik farklı tutumları açıklamada kullanılmaktadır. Araştırmanın nitel verileri araştırmaya katılan öğretmenlerin araştırma konusuna ilişkin izlenimlerini belirlemeye yönelik görüşme yoluyla ve öğrencilerin sınıf içinde yaptıkları etkinlik örnekleri projenin sosyal medya hesabında doküman incelemesi yoluyla elde edilerek sunulmuştur.

Verilerin Analizi

Nicel verilerin analizinde verilerin çarpıklık ve basıklık katsayıları ve Kolmogorov-Simironov Testi ve t-Testi kullanılmıştır. Nicel verilerin analizinde çalışma grubundan elde edilen verilerin dağılımı çarpıklık katsayısı (ÇK: .82-.87) ve basıklık katsayısı (BK: .86-.94) incelenmiştir. Literatürde çarpıklık ve basıklık katsayılarının -1 ile +1 arasında olması dağılımın normallik varsayımı için yeterli kabul edilmektedir (Field, 2009). Ayrıca Kolmogorov-Simironov testi sonucunda ($p > .05$) dağılımın normal olduğu görülmüştür (Büyüköztürk, 2007). Öğrencilerin ön test ve son test puanları arasında anlamlı farkın olup olmadığı t-Testi ile analiz edilmiştir. Öğretmenlerden görüşme yoluyla toplanan veriler içerik analizi yoluyla analiz edilmiştir. Öğretmenlerin görüşleri yazıya aktarılmış ve öğrencilerin tutumlarına olumlu etkilediği yönündeki ortak görüşlerini temsil eden temalar belirlenmiştir. Öğretmenlerin görüşleri doğrudan alıntılar yoluyla temalarla ilişkilendirilerek sunulmuştur.

BULGULAR

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Araştırmanın ilk alt probleminde öğrencilerin eğlenme amaçlı okuma ön test ve son test puanları arasında anlamlı farklılık var mıdır? sorusuna yanıt aranmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Eğlenme Amaçlı Okuma Ön test-Son test Ortalama Puanlarının t-Testi Sonuçları

Ölçüm (EAO)	n	X	S	Sd	t	P
Ön test	413	33.8	4.40	412	-4.167	.000
Son test	413	34.8	4.29			

Öğrencilerin yaratıcı okuma çalışmaları sonrasında eğlenme amaçlı okuma durumlarında anlamlı bir artış olduğu görülmektedir. [$t_{(412)}=-4.167, p<.000$]. Öğrencilerin uygulama öncesi okuma puanlarının ortalaması $X=33.8$ iken yaratıcı okuma çalışması uygulamasından sonra $X=34.8$ 'e çıkmıştır. Bu bulgu, yaratıcı okuma uygulamalarının öğrencilerin okumayı bir eğlence olarak algılamaları anlamlı farkın oluşmasına katkı sağlamıştır.

Araştırmanın ikinci alt probleminde öğrencilerin akademik okuma ön test ve son test puanları arasında anlamlı farklılık var mıdır? sorusuna yanıt aranmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo2. Akademik Okuma Ön test-Son test Ortalama Puanlarının t-Testi Sonuçları

Ölçüm (AO)	n	X	S	Sd	t	P
Ön test	413	33.6	4.98	412	-4.156	.000
Son test	413	34.7	4.39			

Öğrencilerin yaratıcı okuma çalışmaları sonrasında akademik okuma durumlarında anlamlı bir artış olduğu görülmektedir. [$t_{(412)}=-4.156, p<.000$]. Öğrencilerin uygulama öncesi okuma puanlarının ortalaması $X=33.6$ iken yaratıcı okuma çalışması uygulamasından sonra $X=34.7$ 'ye çıkmıştır. Bu bulgu, yaratıcı okuma uygulamalarının öğrencilerin akademik okumalarında anlamlı fark oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmanın üçüncü alt probleminde öğrencilerin ön test ve son test toplam puanları arasında anlamlı farklılık var mıdır? sorusuna yanıt aranmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo3. Ön test-Son test Ortalama Puanlarının t-Testi Sonuçları

Ölçüm (Toplam)	n	X	S	Sd	t	P
Ön test	413	67.41	8.71	412	-4.662	.000
Son test	413	69.55	7.91			

Öğrencilerin yaratıcı okuma çalışmaları sonrasında öğrencilerin genel okuma puanlarında anlamlı bir artış olduğu görülmektedir. [$t_{(412)}=-4.662, p<.000$]. Öğrencilerin uygulama öncesi okuma puanlarının ortalaması $X=67.41$ iken yaratıcı okuma çalışmaları uygulamasından sonra $X=69.55$ 'e çıkmıştır. Bu bulgu, yürütülen proje kapsamında yaratıcı okuma faaliyetlerinin öğrencilerin okuma puanlarında okumaya ilişkin tutum puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur.

Araştırmanın dördüncü alt probleminde, öğretmenlerin öğrencilerin tutumlarındaki bu farklılaşmayı etkileyen unsurların neler olacağına ilişkin görüşleri nedir? sorusuna verilen ya-

nitlerin analiz edilmesinde elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Bu kapsamda öğretmenler ile yapılan görüşme sonrasında verilerin analiz edildiğinde öğretmenlerin görüşleri; (1) *okumaktan zevk alma*, (2) *okuma alışkanlığı*, (3) *merak ve araştırma*, (4) *kendini keşfetme*, (5) *özgür ve esnek ortam*, (6) *eğlence*, (7) *iletişim*, (8) *aktiflik*, (9) *hayal gücünü geliştirme*, (10) *farklı açılardan bakış* temaları altında görüşlerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin tutumlarında olumlu etki yapan değişkenleri belirlemek için elde edilen veriler incelendiğinde uygulama sürecinde öğrencilerin okumaya ilişkin olumlu duygular geliştirdikleri ve süreç dahilinde okuma alışkanlıklarının gelişmesine katkı sağladığı ifade edilmiştir. Yaratıcı okuma etkinlikleri yapıldığı ortamda öğrenilen yeni kavram ya da görsellerde gördükleri yeni kavramlar öğrencilerde merak duygusunun gelişmesine katkı sağlayarak öğrencilerin araştırma yapmaya yöneltmiştir. Öğretmenlerin en fazla vurguladıkları görüşlerden birisinin öğrencilerin yaptıkları etkinliklerde gerek canlandırma gerekse de el becerisi gerektiren durumlarda üstlendikleri rollerin zamanla öğrencilerin yeteneklerini sergileyecekleri bir alan oluşturarak kendi özelliklerini tanımaya katkı sağlayan bir ortam yarattığı düşüncesidir. Özellikle bu ortamda öğrencilerin duygu ve düşüncelerinin yargılanmadığı ve çeşitliliğin önemsendiği bir sınıf ortamının öğretmenlerce benimsenmesi öğrencilerin aktif katılımları ve farklı görüşlerin sınıfta sergilenmesine fırsat sağladığı düşünülmektedir. Yine öğretmenler etkinliklerin oluşturduğu doğal ortamın öğrencilerin birbirleri arasında iletişimin artmasına katkı sağladığını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin yaratıcı okuma etkinliklerinin öğrencilerin okumaya ilişkin tutumlarını nasıl etkilediğine ilişkin görüşleri doğrudan alıntılar alınarak aşağıda örneklendirilmiştir.

“Okumaya haz duymaya başladılar, yani birçok öğrencim kitap okumaktan zevk almıyordu öncesinden. Ama bu tarz çalışmalara girdiği an kitabın içini, içine girdiği an, yaşamaya başladığı an çok farklı etkiler gözlemledim.” *Okumaktan zevk alma*

“Bana göre onlara geleneksel okuma alışkanlığından çok daha farklı bir okuma alışkanlığı kazandırdı hani bunda da geleneksel dışı derken de şunu kastediyorum: Yaratıcı okuma çalışmalarıyla çocuklar daha eğlenerek okuma alışkanlığını kazandılar, hem okuma hem yazma aynı zamanda yazma çalışmaları da yaptılar çünkü.” *Okuma alışkanlığı*

“Oradan bir yaratıcı okuma yaparken bir bölüm okudu, onları kestirdim, onları ödevlendirme tarzında ‘Hadi araştırın bakalım.’ Ertesi gün geldiğimizde ‘Öğretmenim ben araştırdım öğretmenim ben araştırdım’ Hepsi yani o yönde yoğunlaşmışlardı.” *Merak ve araştırma*

“Tiyatro yetenekleri ortaya çıktı, şarkı söyleme yetenekleri, evet biz sınıf öğretmenleri olarak pek çok yeteneklerini keşfedebiliyoruz.” *Kendini keşfetme*

“Kendini daha özgür hissediyor. Bir kere yanlış cevabımız yok. Bu yüzden çocuklar kendilerine güveniyorlar. Çünkü her türlü fikre açığız bu yaratıcı okumada. Çocuklarım biraz daha böyle açıldılar, yani daha tutuklardı” *Özgür ve esnek ortam*

“Yani şöyle bir benzetme yapacak olursam sanki kitabın içindeki karakterler bizim sınıfımıza geldiler. Biz onlarla birlikte yaptık bu çalışmayı.” *Eğlence*

“Çocuklar birbirlerinden ve öğretmenlerinden çekinmeden rahatlıkla konuşabiliyorlar. Aaa! öğretmenim ben öyle düşünmemiştim’ diyor. ‘Öyle de düşünmek gerekiyor aslında’ diyor. **İletişim**

“Örneğin yaptığımız çalışmalardan birisi ‘küplere binmek’ vardı o çocuklarla işte kitabı olduğu yerde bıraktık küplere binmek deyiminin açıklaması, araştırdık ettik, üzerine işte günlük hayattan örnekler verdik, maketini yaptık.” **Aktiflik**

“Aslında biz öğrencilerimize kitapları okuttuktan sonra anlatım çalışmaları yapıyorduk, ne okudun ne anladın, ana fikri ne konusu ne ama şunu fark ettim ki çocuklar aslında kitapları okurken sadece ana fikir ve konusunu öğrenmek için okuyorlarmış. O kitabın içinde biz hep deriz ya kitabın içinde kaybolmak, kitabın içinde yaşamak, kahraman olmak, o kitabın kahramanı olmak.” **Hayal gücünü geliştirme**

“Mesela hani derslerde soru sorduğumuz zaman doğru tek doğru cevap oluyor. Çocuklardan öyle cevap bekliyoruz ama yaratıcı okuma çalışmalarında öyle olmadı. Bir sürü doğru oldu, bir sürü bakış açısı oldu. Hepsinin tahminlerini aldık, tahmin çalışmaları yaptık.” **Farklı açılardan bakış**

Öğrencilerin yaratıcı okuma etkinlikleri kapsamında yaptıkları çalışmalara bazı örnekler Resim 1, 2, 3, 4’te sunulmuştur.

Resim 1.

Resim 1’de öğrenciler okudukları metinde trafik kavramına ilişkin olarak grup halinde sınıfta hayali bir sokaktaki trafik akışını sergilemektedirler.

Resim 2.

Resim 2’de öğrenciler okudukları metinde ormanda yaşayan hayvanları, hayvanların yaşamlarını hazırladıkları maskelerle doğal ortamda sergilemektedirler.

Resim 3.

Resim 3'te öğrenciler okudukları metinde kelebeğini arayan masal kahramanına yardımcı olmak için kendi dürbünlerini hazırlayarak kelebeği aramaya koyuldular.

Resim 4.

Resim 4'te öğrenciler Neşeli Makarnalar adlı kitap ile ilişkili olarak sınıfta arkadaşlarıyla makarna pişirerek afiyetle yediler.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmada Amasya ilinde 2019-2020 eğitim-öğretim yılında “Vizyon 2023 Okumadan Gerçekleştirmek Güç” adlı proje kapsamında yapılan yaratıcı okuma etkinliklerinin öğrencilerin okumaya ilişkin tutumlarına etkisi ortaya koyulmuştur. Araştırmadan elde edilen verilere göre öğrencilerin eğlenme amaçlı okuma (okumadan zevk alma), akademik okuma ve okumaya ilişkin genel tutum puanlarında uygulama öncesi ve sonrasındaki tutum puanları arasında son test lehine anlamlı farklılık elde edilmiştir. Öğretmenlerin sınıflarında proje kapsamında yaptıkları uygulama ve etkinlikler öğrencilerde okumaya yönelik tutumlarında olumlu bir etki oluşturmuştur. Araştırmada öğrencilerin okumaya ilişkin puanlarının olumlu olduğu yönündeki bulgular Kuşdemir (2018) ve Başaran ve Ateş (2009)'in araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir. Kuşdemir (2018) okumaya yönelik toplam puanına benzer olarak hem zevk almak için okuma hem de akademik okuma alt faktörlerinde öğrencilerin olumlu okuma tutumuna sahip oldukları bulgularına erişilmiştir. Başaran ve Ateş (2009)'in araştırmalarında ilköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin okumaya ilişkin ortalama tutum puanları $X=34.63$ olup öğrencilerin büyük çoğunluğunun okumaya ilişkin yüksek seviyede olumlu tutum geliştirdiği bulgusu elde edilmiştir. Aynı araştırmada ayrıca kız öğrencilerin erkek öğrencilere; il ve ilçe merkezinde ikamet eden öğrencilerin kasabalarda ikamet eden öğrencilere göre, okumaya ilişkin daha yüksek seviyede olumlu tutum geliştirdiği; aileleri tarafından hikâye anlatılma sıklığının, öğrencilerin okumaya ilişkin tutumları üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu bulguları paylaşılmıştır.

Gürer ve Kıran (2020) araştırmalarında yaratıcı okuma etkinliklerinin öğrenciler tarafından farklı, eğlenceli ve merak uyandırıcı bulunduğu, yaratıcı okuma yöntemi ile okudukları metinleri daha iyi anladıklarını ve okuma isteklerinin arttığını ifade etmişlerdir. Ayrıca uygulanan yaratıcı okuma tekniklerinin başta zor geldiğini ancak farklı olmasından dolayı daha çok akılda kaldığını, yaratıcı okuma etkinlikleri ile yapılan derslerle daha önce yaptıkları okuma çalışmalarını karşılaştıran öğrencilerin neredeyse tamamı yaratıcı okuma çalışmaları sırasında

eğlendiklerini ve her zaman bu uygulamaları yapmak istediklerini belirtmişlerdir. Sonuç olarak araştırmaya katılan öğrencilerden birçoğu yaratıcı okuma çalışmaları sayesinde okumayı sevmeye başladıklarını ifade etmişlerdir. Yaratıcı okuma etkinliklerinin etkilerinin ortaya konulduğu benzer araştırmalarda da öğrenciler tarafından ilgi çekmesi ve öğrenme sürecinde çeşitli olumlu duyguların yaşanmasına katkı sağlaması yürütülen bu araştırmada da öğrencilerin olumlu tutumlarında ortaya çıkan puan artışlarını betimlemeye kaynaklık açısından önemlidir.

Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı" olan PISA, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından 3 yılda bir 15 yaş grubu öğrencilerin kazandığı bilgi ve becerileri değerlendiren bir araştırmadır. PISA'da zorunlu eğitimin sonunda örgün eğitime devam eden 15 yaş grubundaki öğrencilerin; Matematik okuryazarlığı, Fen Bilimleri okuryazarlığı ve Okuma Becerilerini ölçmektedir. PISA 2018 okuma becerileri alanında, araştırmanın yürütüldüğü ülkelerde "okuma becerisi" alanındaki sonuçlara bakıldığında; Çin (555 puan), Singapur (549 puan), Macau-Çin (525 puan), Hong Kong-Çin (524 puan) ve Estonya'nın (523 puan) ilk beşte sıralandığı görülmektedir. Bununla birlikte 2018 yılında okuma becerisi puanında OECD puan ortalaması 487 olarak gerçekleşirken, Türkiye'nin okuma puanı ortalaması ise 466 olmuştur. Bu puan ile Türkiye, 37 OECD ülkesi arasında 31. sırada iken 78 OECD ülkesi ve partneri arasında 41. sırada yer almıştır (Doğanışık, 2019). Uluslararası alanda ortaya konulan araştırmaların karşılaştırmalı olarak sunulan sonuçları Türkiye'de okuma, okuduğunu anlama ve çeşitli disiplin alanlarında okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesine ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır.

Bireylerin ilerleyen yaşamlarında gerek akademik başarıları alanında gerekse de sosyal yaşamlarını yönlendirmede etkili olacağını gösteren bulgulara dayanarak özellikle erken dönemde okumaya ilişkin öğrencilerin olumlu tutum ve alışkanlık kazanmaları önem arz etmektedir. Turner ve Alexander (1975) çocukların okullara ilk başladıklarında genellikle bir heves ve heyecanla yakında okumayı öğreneceklerini umut ederek başlamalarına rağmen çok fazla çocuk ilkokul ya da ortaokul sınıf düzeyinde bu istekleri hüsrana uğrayarak heyecanlı okuma dürtüsünün kaybolduğunu belirtmektedir. Bu dürtüyü sağlamanın özellikle küçük çocukların okumayı zevk aldığı birçok kapıyı açan sihirli bir anahtar olarak görür. Çocuk tatmin olmadığı okuma sihri ortadan kalkabilir. Kush, Watkins ve Brookhart (2005), ilkokulda okumaya ilişkin tutumlarının ilerleyen öğrenme süreçlerinde etkisinden bahsetmektedir. Özellikle 7. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin başarılarında 5 yıl önceki okumaya ilişkin tutum puanlarının .27'lik bir etki büyüklüğüne sahip bir etkisinden bahsederek ilkokul düzeyi başarısının hem de tutumun 5 yıl sonrasındaki okuma başarısı ile ilişkili olduğunu belirlemişlerdir. İlkokul düzeyi okuma başarısının ilerleyen yıllarda erişilebilecek başarılarında önemli bir tahmin unsuru olabileceğini de belirtmektedirler. Diğer taraftan Ritchie, Luciano, Hansell, Wright ve Bates (2013) okuma ile yaratıcılık arasında birbirlerini olumlu yönde etkileyen bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadırlar. Yapılan araştırmalar okuma becerisi gelişmiş öğrencilerin daha yaratıcı olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda yürütülen araştırmada öğrencilerin bireysel ve akranlarıyla yaptıkları yaratıcı okumayı destekleyen etkinliklerin sonucunda tutum puanlarının son test lehine anlamlı olarak değişim göstermesi araştırmacıların ifade ettikleri okumaya ilişkin olumlu tutumlarına katkı sağlayacaktır.

Gerek araştırma sonuçlarında öğrencilerin tutum puanlarında anlamlı düzeyde artış bul-

gusu gerekse de literatürde okumaya ilişkin olumlu tutuma sahip olmanın öğrencilerin gelecekteki başarılarına olası olumlu etkileri göz önüne alındığında özellikle erken dönemde çocukların okumaya ilişkin olumlu tutumlarını geliştirecek yaratıcı okuma etkinliklerinin yapılması önemli görülmektedir. Bu genel sonuçlara dayalı olarak anaokulu ve ilkököl kademesindeki öğretmenlere öncelikle “Yaratıcı okuma nedir?” ve “Etkili bir yaratıcı okuma uygulaması için hangi yöntemler kullanılabilir?” konularında, uygulamayı da içerisinde barındıracak hizmet içi eğitimlerin yapılması önerilmektedir. Ardından araştırmaya konu olan Vizyon 2023 Okumadan Gerçekleştirmek Güç projesinde olduğu gibi akran öğrenmeyi destekleyecek nitelikte öğretmenlerin yaptıkları çalışmalarını sergileyecekleri ve birbirlerinden model alarak öğrenmelerine zemin oluşturacaklardır. Ayrıca öğretmenlerin uygulamalarını zenginleştirerek hizmet içi eğitim sürecindeki kazanımlarını bağlamsal olarak uygulandığı ortamların paylaşılacağı bir sunum zemininin oluşturulması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adams, P. J. (1968). *Creative Reading*. Boston: International Reading Association.
- Akyol, H. (2008). *Yeni Programa Uygun Türkçe Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Allport, G. W. (1967). *Attitudes*, M. Fishbein (Ed.) Reading in Attitude Theory and Measurement, (pp: 1-14) New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Başaran, M., & Ateş, S. (2009). İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Okumaya İlişkin Tutumlarının İncelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1), 73-92.
- Bayat, N., Şekercioğlu, G., & Bakır, S. (2014). Okuduğunu Anlama ve Fen Başarısı Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. *TED Eğitim ve Bilim Dergisi*, 39(176), 457-466.
- Baysal, A.C. (1981). *Sosyal ve Örgütsel Psikolojide Tutumlar*. İstanbul: Yalçın Ofset Matbaası.
- Young, J. P., & Black, A. M. (2005). Attitudes to Reading: In Investigation across the Primary Years. In Janelle Young (Ed.). *Pleasure Passion Provocation: Conference Proceedings of the AATE/ALEA National Conference 2005*. Gold Coast, Australia: AATE/ALEA Professional Organisations. Pp. 1-20.
- Bentley, T. (1999). *Takımınızın Yeteneklerini Geliştirmede Yaratıcılık*, (Çev. O. Yıldırım). İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Coşkun, E. (2002). Okumanın Hayatımızdaki Yeri ve Okuma Sürecinin Oluşumu. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 11, 231-244.
- Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2011). *Designing and Conducting Mixed Methods Research* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Doğanışık, İ. (2019). Türkiye'nin PISA karnesi ne durumda?
<https://www.dogrulukpayi.com/bulten/turkiye-nin-pisa-karnesi-ne-durumda?>
(27.10.2020)

- Field, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS*, London: SAGE Publications.
- Göktaş, Ö. (2010). Okuduğunu Anlama Becerisinin İlköğretim İkinci Kademe Matematik Derisindeki Akademik Başarıya Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Gürer, N., & Kıran, H. (2020). İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Yaratıcı Okuma Etkinliklerine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *The Journal of International Social Research*, 13(72), 629-636.
- Johnson, B., & Christensen, L. (2014). *Eğitim Araştırmaları*. (Çev. Ed. S. B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- Karasar, N. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.
- Kush, J.C., Watkins, M.W., & Brookhart, S.M. (2005). The Temporal-interactive Influence of Reading Achievement and Reading Attitude. *Educational Research and Evaluation*, 11(1), 29-44.
- Keskin, H.K. (2012). Akıcı Okuma Yöntemlerinin Okuma Becerileri Üzerindeki Etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kocaarslan, M. (2016). "Garfield" Görselli 1-6. Sınıflar İçin Okumaya Yönelik Tutum Ölçeğinin Türkçe Uyarlama Çalışması. *İlköğretim Online*, 15(4), 1217-1233.
- Kuşdemir, Y. (2018). İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Okumaya Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 75-86.
- McCarty, S., Nicastro, J., Spiros, I., & Staley, K. (2001). Increasing Recreational Reading through the Use of Read-Alouds. Saint Xavier University, Chicago: Illinois.
- Milli Eğitim Bakanlığı-MEB, (2018). 2023 Eğitim Vizyon Belgesi.
- Morris, J. (1972). Creative Reading. *ELT Journal*, 26(3), 257-261.
- Nardelli, R. R., & Nardelli, R. N. (1955). Creative Reading Includes Emotional Factors. *The Reading Teacher*, 9 (1), 5-10.
- Özbay, M. (2007). *Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri II*. Ankara: Öncü Kitap.
- Ritchie, S. J., Luciano, M., Hansell, N. K., Wright, M. J., & Bates, T. C. (2013). The Relationship of Reading Ability to Creativity: Positive, Not Negative Associations. *Learning and Individual Differences*, 26, 171-176.
- San, İ. (1985). Sanat ve Eğitim. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları, yayın no:151
- Senemoğlu, N. (1996). Yaratıcılık ve Öğretmen Nitelikleri. Yaratıcılık ve Eğitim Paneli, Kara Harp Okulu, Ankara.
- Smith, E. H. (1965). Developing Creative Reading. *Journal of Reading*, 8(4), 278-282.
- Turner, T. N., & Alexander, J. E. (1975). Fostering Early Creative Reading. *Language Arts*, 52(6), 786-789.

Williams, P. A. (1947). Creative Reading. *The English Journal*, 36 (9), 454-459.

Yamashita, J. (2004). Reading Attitudes in L1 And L2, and Their Influence On L2 Extensive Reading. *Reading in a Foreign Language*. 16, (1), 1-19.

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

İsmail YILMAZ

Millî Eğitim Bakanlığı

ismailyilmz32@gmail.com ORCID

Elvan YILMAZ

Millî Eğitim Bakanlığı

lvn_gs@hotmail.com ORCID

4.SINIF MATEMATİK DERSİ DOĞAL SAYILAR ALT ÖĞRENME ALANINA İLİŞKİN BAŞARI TESTİ GELİŞTİRME ÇALIŞMASI

ACHIEVEMENT TEST DEVELOPMENT STUDY RELATED TO THE SUB-LEARNING AREA OF NATURAL NUMBERS IN FOURTH GRADE MATH

Geliş / Submitted / Отправлено: 18.02.2021

Kabul / Accepted / Принимать: 19.03.2021

Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Yılmaz, İ. ve Yılmaz, E. (2021). 4.Sınıf Matematik Dersi Doğal Sayılar Alt Öğrenme Alanına İlişkin Başarı Testi Geliştirme Çalışması. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 295-310.

Yılmaz, İ. ve Yılmaz, E. (2021). Achievement Test Development Study Related to The Sub-Learning Area of Natural Numbers in Fourth Grade Math. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 295-310.

 10.29228/kesit.49536

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

4.SINIF MATEMATİK DERSİ DOĞAL SAYILAR ALT ÖĞRENME ALANINA İLİŞKİN BAŞARI TESTİ GELİŞTİRME ÇALIŞMASI¹

ACHIEVEMENT TEST DEVELOPMENT STUDY RELATED TO THE SUB-LEARNING AREA OF NATURAL NUMBERS IN FOURTH GRADE MATH

İsmail YILMAZ

Elvan YILMAZ

Öz: Araştırmada 4. sınıf matematik dersi doğal sayılar alt öğrenme alanına ilişkin öğrenci başarısının ölçülmesinde kullanılacak bir başarı testi geliştirme süreci anlatılmaktadır. Bu amaçla öncelikle hazırlanacak testin amacı belirlenmiş, ardından doğal sayılar öğrenme alanına ilişkin kazanımlar listelenmiştir. Bu kazanımlara uygun olacak şekilde çoktan seçmeli 20 adet test sorusu hazırlanmış ve hazırlanan bu sorular 2019-2020 öğretim yılında Isparta'da eğitim gören 226 4. sınıf öğrencisine uygulanmıştır. Pilot uygulamadan elde edilen verilerden yola çıkılarak yapılan analiz çalışmaları sonucunda testte yer alan üç soru madde ayırt edicilik indeksleri 0,20'dan küçük olduğu için testten çıkartılmıştır. Ortalama güçlük (p) 0.593, ortalama ayırt edicilik (r) 0.402 olarak hesaplanmıştır. Hesaplanan güvenilirlik katsayısı 0.797 olarak tespit edilmiştir. Madde analizi sonucunda orta güçlükte, ayırt edicilik gücü yüksek ve güvenilir bir başarı testi elde edilmiştir. Sonuç olarak 4. Sınıf matematik dersi doğal sayılar alt öğrenme alanında kullanılacak 17 sorudan oluşan bir başarı testi hazırlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Test Geliştirme Süreci, Başarı testi Geliştirme, Doğal sayılar

Abstract: In this survey, the development process of an achievement test, which can be used to evaluate the success of forth grade students related to the natural numbers in math, is presented. For this purpose, the aim of the test was determined firstly place and then the achievements as to the learning topic of natural numbers.twenty multiple-choice questions which are compatible with these achievements were prepared and these questions were put into practice with 226 fourth-grade students in Isparta in 2019/2020 educational year. As a result of the Analysis

¹ Bu çalışmanın veri toplama safhası 2019 yılında gerçekleştirildiği için etik kurul onayı gerekmemektedir. Bu makale için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Sorumlu Yazar: İsmail YILMAZ/ Since the data collection phase of this study was conducted in 2019, ethics committee approval is not required. No conflicts of interest were reported for this article. Corresponding Author: İsmail YILMAZ

made on the basis of the pilot scheme the three questions were found to have an item discrimination value index lower than 0,20 and were omitted from the test. It is calculated that average difficulty was (p)0,593, and distinguishing feature was (r)0,402. Calculated reliability coefficient was found as 0797. At the end of the item analysis, a reliable success test was developed with difficulty feature medium, distinguishing feature high. As a result, an achievement test consisting of 17 questions that can be used in the natural numbers sub-learning area of the 4th grade mathematics was prepared.

Key Words: Test Developing Process, Developing Achievement tests, Natural numbers

GİRİŞ

Devletler vatandaşlarının daha donanımlı yetişmesi ve nitelikli insan gücü oluşturmak amacıyla eğitim almayı yasal bir zorunluluk haline getirmiştir. Dünyadaki bütün gelişmiş toplumlarda değişen sürelerde zorunlu eğitim uygulaması yapılmaktadır. Diğer modern toplumlarda olduğu gibi ülkemizde de zorunlu eğitim anayasal olarak güvence altına alınmış bir hak ve zorunluluktur. 2012 yılında yapılan son yasal düzenlemelerin ardından ülkemizde 8 yıl olan zorunlu eğitim süresi 12 yıla çıkartılmıştır.

Zorunlu eğitimin ilk ve en önemli basamağı ilkokullardır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de eğitim sisteminin temelini ilkokullar oluşturur. İlkokullarda öğrencilerin gördüğü temel derslerden birisi de matematik dersidir. Matematik hayatı rakamlarla anlamlandırma sanatıdır. Ünlü matematikçi Gauss' un dediği gibi “*Matematik bilimlerin sultanıdır.*” Ülkemizde 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren uygulanan haftalık ders saatleri çizelgesi incelendiğinde ilkokullarda 1, 2, 3 ve 4. sınıf düzeyinde haftalık 5 ders saati (yıllık 180 ders saati) matematik dersi öğretilmesi zorunludur (Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı,2018).

İlkokullarda uygulanan matematik dersi müfredatında doğal sayılar alt öğrenme alanı önemli bir yere sahiptir. İlkokul düzeyinde bütün sınıf düzeylerinin matematik dersi müfredatlarında doğal sayılar alt öğrenme alanına ilişkin kazanımlar yer almaktadır. 1. sınıf düzeyinde doğal sayılar alt öğrenme alanına ilişkin 8 kazanım yer almaktadır. Bu kazanımların 40 ders saatinde işlenmesi öngörülmüştür ve bu durum tüm matematik derslerinin yaklaşık %22'sinde doğal sayılar alt öğrenme alanının işleneceği anlamına gelmektedir. 2. sınıf düzeyinde doğal sayılar alt öğrenme alanına ilişkin 8 kazanımın 26 ders saatinde işlenmesi öngörülmüştür. Bu durumda 2. Sınıf düzeyindeki tüm matematik derslerinin yaklaşık %14'ünde doğal sayılar alt öğrenme alanı işlenecektir. 3. sınıf düzeyinde doğal sayılar alt öğrenme alanına ilişkin 10 kazanımın 20 ders saatinde işlenmesi öngörülmüştür. Bu durumda 3. sınıf matematik dersi müfredatın yaklaşık %11'ini doğal sayılar alt öğrenme alanı oluşturmaktadır.4. sınıf düzeyinde ise 6 kazanım doğal sayılar alt öğrenme alanına ilişkindir Bu kazanımların 18 ders saatinde işlenmesi öngörülmüştür. 4. sınıf matematik dersi müfredatının yaklaşık %10'unun doğal sayılar alt öğrenme alanına ilişkin olduğu söylenebilir.

Bunun yanı sıra doğal sayılarda toplama, çıkarma, çarpma ve bölme işlemi ile ilgili kazanımlarda öğretim programında yer almaktadır. 1. sınıf matematik dersi kazanımlarının %22'si, doğal sayılar alt öğrenme alanında ve %36'sı doğal sayılarda toplama ve çıkarma işlem-

leriyle ilgilidir Sonuç olarak 1. Sınıf matematik dersi müfredatının %58'inin doğal sayılar ve doğal sayılarla ilişkili konular oluşturmaktadır. 2. sınıf matematik dersi kazanımlarının %14'ünü doğal sayılar alt öğrenme alanına ilişkin ve kazanımların %47'sini doğal sayılarda toplama, çıkarma, çarpma ve bölme işlemine ilişkin kazanımlar oluşturmaktadır. Bu durumda 2. Sınıf matematik dersi müfredatının yaklaşık %61'ini doğal sayılar ve doğal sayılarla ilişkili konular oluşturmaktadır. 3. sınıf matematik dersi kazanımlarının % 11'i doğal sayılar alt öğrenme alanına ilişkin ve kazanımların %35'ini doğal sayılarda toplama, çıkarma, çarpma ve bölme işlemine ilişkin kazanımlar oluşturmaktadır. Bu durumda 3. Sınıf matematik dersi kazanımlarının yaklaşık %46'sı doğal sayılar alt öğrenme alanı ve doğal sayılarla ilişkili konulardan oluşmaktadır. Araştırma kapsamında yer alan 4. sınıf düzeyindeki matematik dersi kazanımlarının ise % 9'unu doğal sayılar alt öğrenme alanı ve kazanımların %36'sını doğal sayılar alt öğrenme alanıyla bağlantılı doğal sayılarda toplama, çıkarma, çarpma ve bölme işlemleriyle ilgili kazanımlardan oluşturmaktadır. Sonuç olarak 4. sınıf matematik dersi müfredatının yaklaşık %45'ini doğal sayılar ve doğal sayılarda işlemlerle ilgili kazanımlar oluşturmaktadır (MEB,2018). Bu durum doğal sayılar alt öğrenme alanının matematik dersi açısından önemini göstermektedir. Bu yüzden hazırlanan başarı testi geliştirme çalışması bu alt öğrenme alanını kapsayacak şekilde düzenlenmiştir.

Eğitim özünde istenen özelliklere sahip bireylerin yetiştirilmesinin planlanmasıdır. Bu nedenle ilk aşamada bireyde olması istenen özellikler belirlenmeli, ikinci aşamada bu niteliklerin nasıl kazandırılacağı planlanmalı ve son olarak da kazanımlar sağlıklı bir şekilde ölçülüp değerlendirilmesi yapılmalıdır (Alkan,2002). Eğitim öğretim faaliyetlerinin söz konusu olduğu bir yerde ölçme ve değerlendirme, öğretim sürecinin vazgeçilmez bir ögesidir. Öğretme-Öğrenme sürecinin en önemli basamaklarından biri değerlendirme basamağıdır. İşlenen konuların ve kazandırılmak istenen davranışların hangi düzeyde kazanıldığının belirlenmesi bu sürecin başarısını ortaya koyar. Öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve devinişsel davranışlar açısından hazırbulunuşluk düzeylerini belirlemede ve başarısız öğrencilerin öğrenme eksiklerini gidermede, öğretim etkinliklerinin amaçlarının gerçekleşme düzeyi hakkında bir yargıya varmada ölçme ve değerlendirme önemli bir yere sahiptir (Gönen vd. , 2011).

Okullarda verilen eğitimin başarı düzeyi belirlenmelidir. Verilen eğitimin ne kadar başarılı olduğu ölçülmelidir. Böylece eğitimin kalitesi yükseltilir ve öğretim-öğrenme sürecinin etkililiği artırılabilir. Bu işlemde öğrenci başarısının ölçülmesi yoluyla olur. Öğrenci başarısının ölçmenin çeşitli yolları vardır. Yazılı yoklamalar, Kısa Cevaplı Testler, Doğru- Yanlış Testleri, Ödev ve Projeler, Sözlü Sınavlar, Çoktan Seçmeli Testler, Portfolyolar, Öz Değerlendirme ve Akran değerlendirme Formları, Kontrol Listeleri, Kavram Haritaları, Gösteriler, Anekdotlar, Tartışmalar, Sergiler, vb.

Bu çalışmada yukarıda değinilen ölçme araçlarından çoktan seçmeli test tekniği kullanılmıştır. Çoktan Seçmeli Test: Testi alanın yanıtlarını belirli sayıdaki seçenek arasından birini seçerek vermesini gerektiren sorulardan oluşan ölçme araçlarıdır (Atılğan, 2007). Başarı testi ise, bireyin bir eğitim süreci içerisinde veya daha geniş anlamda çevre koşulları altında ne kadar öğrendiğini, başka bir deyişle bireyin geçmişte ne kadar öğrendiğini ölçen testlerdir (Yeşilyurt, 2012). Çoktan seçmeli maddelerden meydana gelen bir başarı testinde her bir maddenin, bir doğru seçeneği bulunmaktadır. Testteki maddeler yer alan yanlış seçenekler, kavramları tam

anlamıyla bilişsel yapılarında anlamlandıramayan ya da tam olarak bilmeyen öğrencileri çel-dirmek için maddeye yerleştirilir. Testin uygulanması sonucunda öğrencinin cevaplarına göre öğrencide hangi kavram yanlışlığının olduğu, ya da hangi konuda yetersiz bilgiye sahip olduğu tespit edilir (Bolat ve Karamustafaoğlu,2019) .

Ölçme işleminin amaca uygun ve hatalardan arınık olarak yapılması ölçme işleminin amacına ulaşmasını sağlar. Bu durumda geçerli, güvenilir ve kullanışlı bir ölçme aracının kullanılmasıyla mümkün olur. Öğrenci başarısını ölçecek olan başarı testinin geçerlik ve güvenilirliğinin kontrol edilmesi, uygun olmayan maddelerin testten çıkarılması, ölçme aracındaki soruların kazanımlara uygun, öğrenci seviyesine uygun ve ölçme işleminin amacına uygun olması önem taşır. Bunu sağlamanın yolu iyi bir şekilde işletilen test geliştirme süreciyle mümkündür

Yapılan literatür taraması sonucunda başarı testi geliştirme sürecine ilişkin bir çok çalışma yapıldığı görülmüştür. Bununla birlikte yapılan başarı testi geliştirme çalışmalarının genellikle fen bilimine ait konu ve kazanımlara ilişkin olduğu saptanmıştır. Örneğin; Kuvvet ve Enerji ünitesine ilişkin olarak (Güngörmez ve Akgün,2018), Maddenin Değişimi konusunda (Saraç, 2018), Çözeltiler konusunda (Demir, Kızılay ve Bektaş, 2016), Isı ve Sıcaklık konusunda (Ayvacı ve Durmuş, 2016), İş ve Enerji konusunda (Açıkgöz ve Karşlı, 2015), Kuvvet ve Hareket ünitesine ilişkin olarak (Akbulut ve Çepni, 2013),Maddenin Tanecikli Yapısı konusuyula ilgili (Kenan ve Özmen, 2014), Dinamik konusunda (Gönen, Kocakaya ve Kocakaya, 2011), Basit Elektrik Devreleri konusunda (Şen ve Eryılmaz, 2011), Çözeltiler ve Fiziksel Özellikleri konusunda (Tosun ve Taşkesenligil, 2011), Basit Makineler ünitesine ilişkin (Özkan ve Muştı,2018), Çevre sorunları konusunda (Güven,2013), Hücre bölünmesi ve kalıtım konusunda (Kızılcapan ve Bektaş,2018), Astronomi konusunda (Demir ve Armağan,2019), Yer Kabuğunun Gizemi ünitesine ilişkin olarak (Sontay ve Karamustafaoğlu, 2017), Vücudumuzdaki Sistemler ünitesine ilişkin (Bolat ve Karamustafaoğlu, 2019),Maddenin Yapısı ve Özellikleri ünitesine ilişkin (Kızılcapan ve Bektaş,2018) çalışmaları bulunmaktadır. Yapılan literatür taramasında matematik dersine ilişkin test geliştirme sürecini anlatan Başer ve Narlı (2008) tarafından yapılan “Küme, Fonksiyon, Bağınıtı Konularında Bir Başarı Testi Geliştirme ve Bu Test İle Üniversite 1. Sınıf Öğrencilerinin Hazırbulunuşluklarını Betimleme Üzerine Nicel Bir Araştırma” isimli çalışma bulunmaktadır. Ayrıca (Ondalık Gösterim alt öğrenme alanına ilişkin Ersoy ve Bayraktar (2018) tarafından yapılan çalışma bulunmaktadır. Doğal sayılar konusuna ilişkin olarak ise Özdeş ve Kesici (2015) tarafından yapılan 9. Sınıf Öğrencilerinin Doğal Sayılar Konusundaki Hata ve Kavram Yanılgıları isimli çalışma, Er ve Artut (2017) tarafından yapılan Sekizinci sınıf öğrencilerinin doğal sayı, ondalıklı sayı, kesirler ve yüzde konularında kullandıkları sayı duyusu stratejilerin incelenmesi isimli çalışma ve Kılıç (2013) tarafından yapılan İlköğretim Öğrencilerinin Doğal Sayılarla Dört İşlem Gerektiren Problem Kurma Etkinliklerindeki Performanslarının Belirlenmesi isimli çalışma bulunmaktadır.

Bu çalışmada 4. sınıf öğrencilerinin doğal sayılar alt öğrenme alanı ile ilgili kazanımları ne kadar öğrendiklerini anlamak üzere bir başarı testi geliştirilmiştir. Çalışma bu başarı testinin geliştirilme sürecinden ve başarı testinin geçerlik ve güvenilirliğinin incelenmesi sürecinden oluşmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, test geliştirme basamakları göz önüne alınarak, 4. sınıf öğrencilerinin doğal sayılar alt öğrenme alanındaki başarılarını belirlemek için dört seçenekli çoktan seçmeli sorulardan oluşan geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmektir. Bu çalışmada ilkököl 4. sınıf matematik dersinde doğal sayılar alt öğrenme alanı ile ilgili kazanımların ve istendik davranışların öğrenciler tarafından ne kadar öğrenildiğini belirlemek amacıyla konuyla ilgili bir başarı testi geliştirme süreci anlatılacaktır. Ardından bu test geliştirme süreci sonunda oluşturulan testin geçerliği ve güvenilirliği incelenecektir.

Temelde aşağıda yer alan iki sorunun cevabı aranmaktadır:

1. İlkokul 4. Sınıf matematik dersinde doğal sayılar alt öğrenme alanına ilişkin bir başarı testi nasıl geliştirilebilir?
2. İlkokul 4. Sınıf matematik dersinde doğal sayılar alt öğrenme alanına ilişkin geliştirilen başarı testinin geçerliği ve güvenilirliği nasıl değerlendirilir?

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu çalışma 4. sınıf matematik dersi konuları arasında yer alan doğal sayılar alt öğrenme alanına ilişkin geçerli ve güvenilir bir başarı testi geliştirme çalışmasıdır. Bu çalışmada araştırma deseni olarak nicel araştırma yöntemlerinin bir deseni olan tarama deseni kullanılmıştır. Tarama deseninde, bir grubun özelliklerini ortaya çıkarmak amacıyla görece fazla sayıda katılımcıdan verilerin toplanması amaçlanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2014). Tarama deseni, var olan durumu belirlemek için yapılan araştırma çeşididir (Çepni,2010). Bu çalışmada da 4. Sınıf öğrencilerinin doğal sayılar alt öğrenme alanına ilişkin var olan bilgileri ölçüleceğinden çalışmanın tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Bu çalışmanın veri toplama safhası 2019 yılında gerçekleştirildiği için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini Isparta il merkezinde 2019-2020 eğitim öğretim yılında 4. Sınıf öğrencisi olan tüm öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemine ise Isparta il merkezinde bulunan basit seçkisiz örnekleme yöntemiyle seçilmiş bir ilkokulda 4. Sınıf düzeyinde öğrenim gören ve çalışmaya gönüllü olarak katılmak isteyen toplam 226 öğrenci oluşturmaktadır. Basit seçkisiz örnekleme, her bir örnekleme birimine eşit seçilme olasılığı vererek seçilen birimlerin örnekleme alındığı yöntemdir (Büyüköztürk vd., 2014).

Nicel kökenli araştırmalarda, özellikle alan taraması çalışmalarında çalışma grubunun büyük olması tercih edilir. Çalışma grubunun büyüklüğü arttıkça, gerçek puanların elde edileceği, genellemelerin daha sağlıklı olacağı bilinmektedir. Çalışma grubu büyüklüğünün belirlenmesinde madde analizi işlemleri düşülerek madde sayısının 10 kat olması önerilmektedir (Büyüköztürk vd., 2014). Hazırlanan başarı testinin 21 sorudan oluştuğu düşünüldüğünde örnekleme yer alan 226 katılımcının örneklemin geçerliği ve güvenilirliğini sağlamak konusunda yeterli olduğu söylenebilir.

Başarı Testi Geliştirme Süreci

Başarı testi geliştirme süreci planlama, hazırlık, uygulama ve raporlaştırma aşamalarından oluşur (Gömleksiz ve Erkan, 2010). Bu çalışmada başarı testi geliştirme süreci sırasıyla aşağıdaki aşamalarda gerçekleştirilmiştir.

İlk olarak başarı testi geliştirilecek ders ve konu belirlenmiştir. Yapılan literatür taraması sonucunda matematik dersi doğal sayılar alt öğrenme alanına ilişkin bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yapılacak çalışmanın özgün olması ve doğal sayılar konusunun matematik dersi için önemi göz önüne alınarak 4. Sınıf düzeyinde doğal sayılar alt öğrenme alanına ilişkin başarı testi geliştirilmesine karar verilmiştir. 4.sınıf düzeyindeki öğrencilerin çoktan seçmeli test tekniğine daha alışık olmaları, yaş itibarıyla ilkokul öğrencileri arasında en büyük yaş grubunu oluşturmaları 4. sınıfın seçilmesinde etkili olmuştur.

Ardından Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2018 yılında hazırlanan ve hala uygulanmakta olan matematik dersi öğretim programı incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda öğretim programında matematik dersi 4. sınıf düzeyinde doğal sayılar alt öğrenme alanına ait altı kazanımın yer aldığı görülmüştür. Bu kazanımlar:

M.4.1.1.1. 4, 5 ve 6 basamaklı doğal sayıları okur ve yazar.

M.4.1.1.2. 10 000'e kadar (10 000 dâhil) yüzer ve biner sayar.

M.4.1.1.3. 4, 5 ve 6 basamaklı doğal sayıların bölüklerini ve basamaklarını, basamaklarındaki rakamların basamak değerlerini belirler ve çözümler.

M.4.1.1.4. Doğal sayıları en yakın onluğa veya yüzlüğe yuvarlar.

M.4.1.1.5. En çok altı basamaklı doğal sayıları büyük/küçük sembolü kullanarak sıralar.

M.4.1.1.6. Belli bir kurala göre artan veya azalan sayı örüntüleri oluşturur ve kuralını açıklar şeklindedir (MEB, 2018).

Kazanımlar incelendikten sonra kazanımlara uygun olarak hazırlanmış ve toplam 21 çoktan seçmeli sorudan oluşan bir başarı testi hazırlanmıştır. Testte yer alan her soru dört cevap şikkından oluşmakta ve her sorunun sadece bir doğru cevabı bulunmaktadır.

Hazırlanan çoktan seçmeli başarı testi 12-21 yıl arasında mesleki deneyimi olan 7 sınıf öğretmeni tarafından incelenmiş ve testte yer alan sorulardan birinin öğrenciler için fazla karmaşık olduğunu ve sorunun öğrencilerin düzeyine uygun olmadığını belirtmeleri üzerine testten çıkartılmıştır. Testten çıkartılan soru "Belli bir kurala göre artan veya azalan sayı örüntüleri oluşturur ve kuralını açıklar" kazanımına ilişkin olarak sorulan 16 numaralı sorudur. Sınıf öğretmenleri bu soruda yer alan örüntünün belli bir kurala göre artma ve azalma dışında bir örüntü kuralına sahip olmasından dolayı testten çıkartılmasının uygun olacağı şeklinde görüş bildirmiştir. Geriye kalan 20 soru Isparta il merkezinde görev yapan deneyimli bir Türkçe öğretmeni tarafından incelenmiş ve anlaşılabilirlik ve yazım kuralları açısından testte gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Hazırlanan başarı testi 2019-2020 eğitim öğretim yılının ilk döneminde doğal sayılar alt öğrenme alanına ilişkin kazanımlar öğrencilere aktarıldıktan sonra kasım ayında seçilen okulda

uygulanmıştır. Uygulama sırasında öğrencilere 20 soru için bir ders saati (40 dakika) süre verilmiş ve soruların cevaplarını optik forma işaretlemeleri istenmiştir. Ardından optik formlar toplanmış ve incelenmiştir. 4. Sınıf öğrencilerinin verdikleri cevaplardan yola çıkılarak öğrenci başarılarına göre %27'lik alt ve üst gruplar belirlenmiştir. Hazırlanan testin madde güçlük indeksi ve madde ayırt edicilik indeksleri bu gruplar üzerinde yapılan çalışmalar neticesinde hesaplanmıştır. Daha sonra hazırlanan testin güvenilirliğini belirlemek için KR-20 güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır.

BULGULAR

Bu çalışmada 4. sınıf düzeyinde matematik dersinde doğal sayılar alt öğrenme alanına ilişkin bir başarı testi geliştirme süreci sonunda elde edilen bulgular sunulmuştur.

Başarı testinin geliştirileceği ders ve konu belirlendikten sonra matematik dersi öğretim programı incelendi. Programda doğal sayılar alt öğrenme alanına ilişkin 6 kazanım olduğu görüldü. Kazanımlara ilişkin belirtke tablosu oluşturuldu. Daha sonra geliştirilen başarı testinin kapsam geçerliğini sağlamak üzere her kazanıma ilişkin çoktan seçmeli sorular hazırlandı. Öğretmen görüşlerinin alınmasından sonra testte yer alan bir soru kazanımlara tamamen uygun olmadığı ve öğrencilerin seviyelerinin üstünde olduğu değerlendirildiğinden başarı testinden çıkartıldı. Yazım kuralları ve soruların anlaşılabilirliği üzerine yapılan kontrollerin ardından test son halini aldı. Hazırlanan soruların kazanımlara göre dağılımı Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo.1 Başarı Testinde Yer Alan Soruların Kazanımlara Göre Dağılımı

Sıra No	Kazanımlar	Kazanımla ilgili soru numaraları	Kazanımla ilgili soru sayısı
1	4, 5 ve 6 basamaklı doğal sayıları okur ve yazar.	1,2,3	3
2	10 000'e kadar (10 000 dâhil) yüzer ve biner sayar.	4,5,6	3
3	4, 5 ve 6 basamaklı doğal sayıların bölüklerini ve basamaklarını, basamaklarındaki rakamların basamak değerlerini belirler ve çözümler.	7,8,9,10	4
4	Doğal sayıları en yakın onluğa veya yüzlüğe yuvarlar.	11,12,13	3
5	En çok altı basamaklı doğal sayıları büyük/küçük sembolü kullanarak sıralar.	17,18,19,20	4
6	Belli bir kurala göre artan veya azalan sayı örüntüleri oluşturur ve kuralını açıklar şeklindedir.	14,15,16	3

Tablo 1 incelendiğinde matematik öğretim programında yer alan 1,2,4 ve 6 numaralı kazanımlara ait üçer sorunun, 3 ve 5 numaralı kazanımlara ait dörder sorunun başarı testinde yer aldığı görülmektedir. Her kazanıma ait en az 3 sorunun testte yer alması kapsam geçerliğini sağlamak açısından önemlidir. Ayrıca öğrencilerin 4. sınıf düzeyinde ilk kez karşılaştıkları ve öğretim programında öğretilmesi gereken kavramlar arasında yer alan bölük kavramına ilişkin

sorulara da başarı testinde yer verilmiştir. Okullarda verilen eğitimi ölçme işi süreç ve ürünlere yöneliktir. Bu ürünlerde davranışlardır. Birçok bilim insanı insan davranışlarını sınıflandırmak için çaba harcamıştır. Bunlardan en kapsamlı ve yaygın olarak kullanılan Bloom ve arkadaşları tarafından yapılan sınıflamadır. Bloom ve arkadaşları insan davranışlarını üç alanda sınıflandırmıştır. Bunlar bilişsel alan, duyuşsal alan ve devinişsel alandır. Üzerinde en çok durulan ve hakkında en çok bilgi sahibi olunan alan bilişsel alandır. Bilişsel alanda bilginin anımsanması, okuduğunu anlama ve karşılaşılan problemleri çözmeye gibi zihinsel etkinlikler yer alır (Atılğan, 2007). Hazırlanan başarı testinde Bloom taksonomisine göre kavrama düzeyinde 6 soru, uygulama düzeyinde 11 soru ve analiz düzeyinde 3 soru yer almaktadır.

Hazırlanan başarı testi öğrencilere uygulandıktan sonra madde analizi çalışmaları yapılmıştır. Bu kapsamda testte yer alan soruların madde güçlük indeksleri ve madde ayırt edicilik indeksleri hesaplanmıştır.

Madde güçlük indeksi bir maddeyi doğru yanıtlayanların testi alanların tümünün sayısına bölümüdür. Bu nedenle madde güçlük indeksi bir ortalama olmakla birlikte aynı zamanda bir yüzdendir (Atılğan, 2007).

Tablo 2: Madde Güçlük İndeksine Göre Maddenin Değerlendirilmesi

Maddenin Güçlük İndeksi	Maddenin Değerlendirilmesi
0,00-0,29	Zor
0,30-0,49	Orta Güçlükte
0,50-0,69	Kolay
0,70-1,00	Çok kolay

Madde güçlük indeksi 0 ile 1 arasında bir değer alır. Bulunan değer sifıra yaklaştıkça maddenin zor olduğu, bire yaklaştıkça maddenin kolay olduğu söylenebilir. Genellikle madde güçlük indeksinin başarı testlerinde 0,50 civarında olması arzu edilir. Tablo 2 incelendiğinde çoktan seçmeli testlerde zor veya çok kolay sorular yerine kolay ve orta güçlükte soruların tercih edilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Madde ayırt edicilik indeksi ise bir maddenin başarı düzeyi yüksek öğrencilerle başarı düzeyi düşük öğrencileri ayırt etme derecesidir. Burada öğrencilerin başarı puanlarına göre alt ve üst grup olarak nitelendirilmesinin nedeni de budur. Doğal olarak, bir maddenin başarılı öğrenciler (üst grup) tarafından daha yüksek oranda, başarısız öğrenciler (alt grup) tarafından ise daha düşük oranda doğru cevaplandırılması beklenir. Madde ayırt edicilik indeksi “-1” ile “+1” arasında değerler alabilmektedir. Madde ayırt edicilik indeksinin sifıra yaklaşması, maddenin üst ve alt grubu ayırt ediciliğinin düşük, +1’e yaklaşması ayırt ediciliğinin yüksek olması demektir. Madde ayırt edicilik indeksinin negatif değerler alması, maddenin doğru cevaplanma oranının alt grupta daha yüksek olması anlamına gelir ve böyle bir madde testin amacına hizmet etmemekte ayrıca test güvenilirliğini de düşürmektedir (Atılğan,2007; Baykul 2000).

Madde analizi sonucunda ayırt edicilik değerlendirilirken şu kriterlere dikkat edilir: Ayırt edicilik indeksi sıfır veya negatif olan maddeler teste dâhil edilemez; ayırt edicilik indeksi (0,40) veya daha yüksek bir değerde ise madde çok iyi, düzeltilmesi gerekmez; (0,30)-(0,40) arasında ise iyi, düzeltilmesi gerekmez; (0,20)-(0,30) arasında ise madde zorunlu hallerde aynen

kullanılabilir veya değiştirilebilir; (0,20)'den daha küçük bir değerde ise madde kullanılmamalıdır veya yeniden düzenlenmelidir (Turgut, 1992; Gönen, Kocakaya ve Kocakaya,2011).

Geliştirilen başarı testine ait madde analizi sonuçları Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo.3 Başarı Testinin Madde Analizi Sonuçları

Sorular	Pj	Güçlük	rj	Ayırt edicilik
1	0,92	Çok kolay	0,14	Dahil edilmez
2	0,82	Çok kolay	0,17	Dahil edilmez
3	0,64	Kolay	0,27	Kullanılabilir
4	0,88	Çok kolay	0,18	Dahil edilmez
5	0,52	Kolay	0,36	İyi
6	0,52	Kolay	0,34	İyi
7	0,55	Kolay	0,48	Çok iyi
8	0,63	Kolay	0,33	İyi
9	0,54	Kolay	0,51	Çok iyi
10	0,54	Kolay	0,51	Çok iyi
11	0,55	Kolay	0,48	Çok iyi
12	0,67	Kolay	0,28	Kullanılabilir
13	0,55	Kolay	0,48	Çok iyi
14	0,44	Orta güçlükte	0,48	Çok iyi
15	0,42	Orta güçlükte	0,70	Çok iyi
16	0,61	Kolay	0,38	İyi
17	0,57	Kolay	0,45	Çok iyi
18	0,59	Kolay	0,40	Çok iyi
19	0,42	Orta güçlükte	0,65	Çok iyi
20	0,48	Orta güçlükte	0,44	Çok iyi

Pj: Madde Güçlük İndeksi

Rj: Madde Ayırt Edicilik İndeksi

Tablo 3 incelendiğinde testte yer alan maddelerin ayırt edicilik indekslerine göre 11 maddenin çok iyi, 4 maddenin iyi, 2 maddenin kullanılabilir ve 3 maddenin testten çıkartılması gerektiği görülmektedir. Bu analiz neticesinde testte yer alan 1, 2 ve 4 numaralı soruların madde ayırt edicilik indeksleri 0,20'den küçük olduğu için testten çıkarılmasına diğer soruların aynen kullanılmasına karar verilmiştir. Böylece testte yer alan soru sayısı 17'ye düşmüştür. Testte yer alan soruların madde ayırt edicilik indekslerinin ortalaması 0,402 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç testin ayırt ediciliği yüksek bir test olduğu anlamına gelmektedir.

Testte yer alan sorular madde güçlük indeksine göre incelendiğinde testte yer alan 3 sorunun çok kolay, 13 sorunun kolay, 4 sorunun orta güçlükte olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Testte zor olarak ifade edilebilecek herhangi bir soru bulunmamaktadır. İdeal bir başarı testinde madde güçlük indeksinin 0,50 olması beklenmektedir. Testte yer alan maddelerin güçlük indeksleri incelendiğinde, 5,6,7,9,10,11,13 ve 20 numaralı soruların madde güçlük indeksinin 0,50'ye yakın olduğu söylenebilir. Testte yer alan madde güçlük indeksi ortalaması 0,593 olarak hesaplanmıştır. Bu durumda hazırlanan test genel olarak kolay şeklinde nitelendirilebilir.

Tablo 3 incelendiğinde testte yer alan ilk üç soru, madde güçlük indeksi açısından değerlendirildiğinde 2 sorunun çok kolay ve 1 sorunun ise kolay olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Aynı zamanda testte yer alan 1 ve 2 numaralı soruların ayırt ediciliği teste dahil edilemeyecek kadar düşüktür. İlk üç sorunun “4, 5 ve 6 basamaklı doğal sayıları okur ve yazar” kazanımına ilişkin sorular olduğu düşünüldüğünde öğrencilerin bu kazanımı çok iyi öğrendikleri ve öğrencilerin 4,5,6 basamaklı sayıları okuyup yazma konusunda çok başarılı oldukları sonucuna ulaşılabilir. Testten çıkartılması gereken diğer soru olan 4 numaralı soru ise “10 000’e kadar (10 000 dâhil) yüzer ve biner sayar” kazanımına ilişkin hazırlanan bir sorudur. Soru çalışmaya katılan 226 öğrenciden 199’u tarafından doğru cevaplanmıştır. Bu durumda soru çok kolay olarak nitelendirilmektedir. Aynı kazanımla ilişkili olarak hazırlanan 5 ve 6 numaralı sorular ise 118 öğrenci tarafından doğru cevaplanmıştır. Bu durum testte yer alan 4 numaralı sorunun aynı kazanımı ölçen diğer sorulara göre daha kolay hazırlandığı şeklinde yorumlanabilir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu çalışmada 4. sınıf düzeyinde matematik dersi doğal sayılar alt öğrenme alanına ilişkin geçerli ve güvenilir bir başarı testinin nasıl hazırlanacağı anlatılmıştır. Yapılan diğer çalışmalar incelendiğinde genellikle fen bilimleri derslerine ilişkin konu ve üniteler hakkında başarı testi geliştirme çalışması yapıldığı görülmüştür. Matematik dersine ilişkin ise az da olsa başarı testi geliştirme çalışmaları yapılmıştır. Başer ve Narlı (2008) tarafından yapılan “Küme, Fonksiyon, Bağlantı Konularında Bir Başarı Testi Geliştirme ve Bu Test İle Üniversite 1. Sınıf Öğrencilerinin Hazırbulunuşluklarını Betimleme Üzerine Nicel Bir Araştırma” isimli çalışma ve Ersoy ve Bayraktar (2018) tarafından yapılan Ondalık Gösterim alt öğrenme alanına ilişkin çalışma bulunmaktadır. Kaynaklarda doğal sayılar alt öğrenme alanına ilişkin başarı testi geliştirme çalışmasına rastlanmamıştır. Bu durum çalışmayı özgün bir hale getirmektedir.

Hazırlanan test bir alt öğrenme alanı ve 20 soruyla sınırlı tutulmuş böylece testin kullanışlı olması amaçlanmıştır. Hazırlanan test bir ders saatini geçmeyecek şekilde ve bu testten yararlanması beklenen sınıf öğretmenleri tarafından uygulanmıştır

Hazırlanan başarı testinin ayırt edicilik indeksi ortalamasına (0,402) bakılarak testin ayırt ediciliğinin yüksek olduğu söylenebilir. Bu durumda test doğal sayılar alt öğrenme alanına ilişkin kazanımları elde eden öğrencilerle kazanımları yeterli düzeyde kavrayamayan öğrencileri ayırt etmektedir. Hazırlanan testin madde güçlük indeksi ortalamasına göre (0,593) Bu testin ilgili konuyu öğrenen öğrencilerin seviyesine uygun olduğu söylenebilir.

Bir başarı testinin geçerliği kadar güvenilirliği de büyük bir öneme sahiptir. Hazırlanan testin güvenilirliği KR-20 güvenilirlik katsayısı hesaplanarak bulunmuştur. Bu yöntem, 1, 0 puan verilen testlerde kullanılır. KR-20 testteki her bir maddenin güçlük indekslerinin hesaplanması durumunda tercih edilir (Bolat ve Karamustafaoğlu,2019). Testin KR-20 güvenilirlik katsayısı 0,797 olarak hesaplanmıştır. Güvenirlik 0.60-0.90 aralığında olduğunda geliştirilen test güvenilir-dir denilmektedir. Bu durumda güvenilir bir test hazırlandığı söylenebilir.

Çalışmanın sonucunda dördüncü sınıf matematik dersi doğal sayılar alt öğrenme alanında yer alan kazanımlar ve kavramlar çerçevesinde literatüre katkı sağlayabilecek geçerli, aynı zamanda güvenilir çoktan seçmeli maddelerden oluşan bir ölçme aracının geliştirildiği söylenebilir.

Günümüzde okullarda görev yapmakta olan öğretmenler her dönemde 2-3 yazılı sınav

hazırlamaktadır. Fakat hazırlanan bu sınavlar geçerliği ve güvenilirliği kontrol edilmemiş standart olmayan sorulardan oluşmaktadır. Bu durumda öğrenci başarısının gerçekçi olarak ölçülmesini güçleştirmektedir. Bu sorunu ortadan kaldırmak için bazı okullarda zümre öğretmenleri tarafından kurulan sınav komisyonları ilk adım olarak değerlendirilebilir fakat bu yeterli değildir. Öğretmen adaylarına, eğitim fakültelerinde görevli öğretim görevlileri tarafından, öğretmenlere ise MEB tarafından düzenlenecek hizmet içi eğitim ve uzaktan eğitim faaliyetleri ile başarı testi geliştirme süreci hakkında ayrıntılı bilgiler verilmesi öğrenci başarısının daha objektif ve gerçekçi olarak ölçülmesini sağlayacaktır.

Aynı zamanda eğitim süreci açısından ölçmenin önemi düşünülerek farklı dersler ve konulara ilişkin yeni başarı testi geliştirme çalışmaları yapılarak geçerli ve güvenilir ölçme araçlarının yaygınlaşması sağlanabilir.

Geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmış 4 sınıf matematik dersi doğal sayılar alt öğrenme alanına ilişkin geliştirilen başarı testi Ek-1’de sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, M., ve Karşlı, F. (2015). Alternatif ölçme-değerlendirme yaklaşımları kullanılarak iş ve enerji konusunda geliştirilen başarı testinin geçerlilik ve güvenilirlik analizi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 1-25.
- Akbulut, H. İ., ve Çepni, S. (2013). Bir üniteye yönelik başarı testi nasıl geliştirilir? İlköğretim 7. sınıf kuvvet ve hareket ünitesine yönelik bir çalışma. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 18-44.
- Alkan, H. (2002). “Matematik Öğretiminde Belirlenen Hedef Davranışlar İle Kullanılan Ölçme Araçlarının İlişkisi”,V. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi. 16 - 18 Eylül, Ankara.
- Atılğan, H. (Ed.) (2007) *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Anı Yayınları.
- Ayvacı, H. Ş., ve Durmuş, A. (2016). Bir başarı testi geliştirme çalışması: ısı ve sıcaklık başarı testi geçerlik ve güvenilirlik araştırması. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(1), 87-102.
- Bolat, A. ve Karamustafaoğlu, S. (2019). Vücudumuzdaki Sistemler” Ünitesi Başarı Testi Geliştirme: Geçerlik ve Güvenirlik. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 131-159.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi
- Çepni, S. (2010). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Demir, N. Ve Armağan, F. (2019). Astronomi Başarı Testi Geliştirme: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (1), 52-70.
- Demir, N., Kızılay, E., & Bektaş, O. (2016). 7. sınıf çözeltiler konusunda başarı testi geliştirme: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 10(1),209-237.
- Er, Z. ve Artut, P. (2017). Sekizinci sınıf öğrencilerinin doğal sayı, ondalıklı sayı, kesirler ve

- yüzde konularında kullandıkları sayı duygusu stratejilerin incelenmesi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3 (1), 218-229.
- Ersoy, E. Ve Bayraktar, G. (2018). İlkokul 4. Sınıf Matematik Dersi “Ondalık Gösterim” Alt Öğrenme Alanına İlişkin Başarı Testi Geliştirilmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 46, 240-266.
- Gömleksiz, M. ve Erkan, S. (2010). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Gönen, S., Kocakaya, S., & Kocakaya, F. (2011). Dinamik konusunda geçerliliği ve güvenilirliği sağlanmış bir başarı testi geliştirme çalışması. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 40-57.
- Güngörmez, H. G., ve Akgün, A. (2018) Ortaokul öğrencilerinin fen bilimleri dersindeki kuvvet ve enerji ünitesine yönelik akademik başarı testi geliştirme çalışması. *Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 85-99
- Güven, E. (2013). Çevre Sorunları Başarı Testinin Geliştirilmesi ve Öğretmen Adaylarının Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3,2, 114-127.
- <http://ttkb.meb.gov.tr/www/haftalik-ders-cizelgeleri/kategori/7> (Erişim tarihi 30 Eylül 2020)
- Kenan, O., ve Özmen, H. (2014). Maddenin tanecikli yapısına yönelik iki aşamalı çoktan seçmeli bir testin geliştirilmesi ve uygulanması. *Journal of Research in Education and Teaching*, 3(3), 371-378.
- Kılıç, Ç. (2013). İlköğretim öğrencilerinin doğal sayılarla dört işlem gerektiren problem kurma etkinliklerindeki performanslarının belirlenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 256-274.
- Kızıkan, O. Ve Bektaş, O. (2018). Fen Eğitiminde Başarı Testi Geliştirilmesi: Hücre Bölünmesi ve Kalıtım Örneği. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2 (1):1-18.
- Kızıkan, O. Ve Bektaş, O. (2018). Yedinci Sınıf Maddenin Yapısı Ve Özellikleri Ünitesi Başarı Testi Geliştirilmesi: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. *The Journal of International Linguistic, Social and Educational Sciences*, 4, (2), 186-202.
- MEB. (2018). *Matematik Dersi Öğretim Programı 1-8. Sınıflar*. Meb Yayınları. Ankara
- Narlı, S. Ve Başer, N.(2008). Küme, Fonksiyon ,Bağıntı Konularında Bir Başarı Testi Geliştirme Ve Bu Test İle Üniversite 1. Sınıf Öğrencilerinin Hazırbulunuşluklarını Betimleme Üzerine Nicel Bir Araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* 24: 147-158.
- Özdeş, H. ve Kesici, A. (2014). 9. Sınıf Öğrencilerinin Doğal Sayılar Konusundaki Hata Ve Kavram Yanılguları. *K. Ü. Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23 (3), 1277-1292.
- Özkan, E. B. ve Muştü, Ö. (2018). 8. sınıf basit makineler ünitesine yönelik başarı testi geliştirme: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 1, 738-754.
- Saraç, H. (2018). Fen bilimleri dersi ‘maddenin değişimi’ ünitesi ile ilgili başarı testi geliştirme:

geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 416-445.

Sontay, G. Ve Karamustafaoğlu, S. (2017). 5. Sınıf Fen Bilimleri Dersi "Yer Kabuğunun Gizemi" Ünitesine Yönelik Başarı Testi Geliştirme. *Fen Bilimleri Öğretimi Dergisi*, 5, (1); 62 – 86.

Şen, H. C., & Eryılmaz, A. (2011). Bir başarı testi geliştirme çalışması: basit elektrik devreleri başarı testi geçerlik ve güvenilirlik araştırması. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 1-39.

Tosun, C., & Taşkesenligil, Y. (2011). Revize edilmiş Bloom'un taksonomisine göre çözeltiler ve fiziksel özellikleri konusunda başarı testinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(2), 499-522.

Yeşilyurt, E. (2012). Öğretmen adaylarının bilişsel alanla ilgili sınav durumları yazma yeterliklerinin değerlendirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(2), 519-530.

EK-1: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI YAPILMIŞ 4 SINIF MATEMATİK DERSİ DOĞAL SAYILAR ALT ÖĞRENME ALANINA İLİŞKİN GELİŞTİRİLEN BAŞARI TESTİ

1- "Altı yüz iki bin elli iki" şeklinde okunan sayı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) 62 152 B) 52602
C) 602 502 D) 602 052

2- Aşağıdaki seçeneklerden hangisinde yüzer ritmik sayma yapılmıştır?

- A) 3260-4260-5260-6260
B) 3720-3730-3740-3750
C) 1256-1356-1456-1556
D) 993-1003-1013-1023

3- 2019 sayısından başlayarak biner ritmik sayma yaparsam aşağıdaki sayılardan hangisini söylemem?

- A) 4019 B) 2119
C) 5019 D) 6019

4- Binler bölümünde 1,6 ve 3 rakamları, birler bölümünde 4,8,5 rakamları ile yazılabilecek en büyük sayı hangisidir?

- A) 631 485 B) 631 854
C) 854 631 D) 865 431

5- Birler bölümünde 508, binler bölümünde 300 sayıları olan doğal sayı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) 508 300 B) 308 508 C) 500 300 D) 300 508

6- 603 020 sayısının çözümlenmiş şekli aşağıdakilerden hangisidir?

- A) $(6 \times 100\,000) + (3 \times 10\,000) + (2 \times 10)$ B) $(6 \times 10\,000) + (3 \times 1000) + (2 \times 10)$
 C) $(6 \times 10\,000) + (3 \times 100) + (2 \times 10)$ D) $(6 \times 100\,000) + (3 \times 1000) + (2 \times 10)$

7- 320 780 sayısında yüzler basamağı ile on binler basamağındaki rakamlar yer değiştirirse oluşan sayı aşağıdakilerden hangisi olur?

- A) 720 380 B) 327 080
 C) 370 280 D) 380 720

8- Aşağıdaki sayılardan hangisi en yakın onluğa yuvarlandığında 4280 eder?

- A) 4267 B) 4273
 C) 4284 D) 4288

9- Aşağıdaki sayılardan hangisi yanlış yüzlüğe yuvarlanmıştır?

- A) $4288 \rightarrow 4300$ B) $8642 \rightarrow 8700$
 C) $8693 \rightarrow 8700$ D) $9452 \rightarrow 9500$

10- Aşağıda verilen sayılardan hangisi yanlış onluğa yuvarlanmıştır?

- A) $7\,326 \rightarrow 7\,330$
 B) $12\,324 \rightarrow 12\,320$
 C) $128\,868 \rightarrow 128\,870$
 D) $93\,354 \rightarrow 93\,360$

11- 3 - 5 - 9 - 17 - 33 - 65 - ? kurallı sayı dizisinde ? yerine hangi sayı gelmelidir?

- A) 190 B) 129
 C) 109 D) 99

12- 1 - 3 - 6 - ? - 15 - 21 - ? - 36 - 45 kurallı sayı dizisinde soru işaretlerinin yerine sırayla hangi sayılar gelmelidir?

- A) 10-28 B) 10-27
 C) 9-28 D) 9-26

13- 74-67-60-53-46 örüntüsünün kuralı hangi şıkta doğru anlatılmıştır

- A) 7 artmıştır B) 7 azalmıştır
 C) 8 artmıştır D) 8 azalmıştır

14- 552 409, 553 489, 552 418 sayılarının büyükten küçüğe doğru sıralanışı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) $552\,409 > 553\,489 > 552\,418$
 B) $552\,409 > 552\,418 > 553\,489$
 C) $553\,489 > 552\,409 > 552\,418$
 D) $553\,489 > 552\,418 > 552\,409$

15- $703\ 841 > 703\ 679 > 703\ 696 > 703\ 609$ Yandaki sıralamada yapılan yanlışlık hangi sayıların yerleri değiştirilerek düzeltilbilir?

- A) 703 679 ile 703 696
B) 703 696 ile 703 609
C) 703 841 ile 703 696
D) 703 841 ile 703 679

16- $378\ a91 < 378\ 541$ olduğuna göre a yerine yazılabilecek sayıların toplamı kaçtır?

- A) 21 B) 19 C) 15 D) 10

17- Aşağıdaki sayılar büyükten küçüğe doğru sıralandığında hangisi en sonda yer alır?

- A) 56 109 B-) 56 013 C) 56 609 D) 56 901

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Prof. Dr. Fatma GEÇİKLİ
Atatürk Üniversitesi, fgecikli@atauni.edu.tr

Kadir AYDIN
Atatürk Üniversitesi, kdraydin25@gmail.com

Öğr. Gör. Zeynep EKMEKÇİ
Binali Yıldırım Üniversitesi,
zeynep.ekmekci@erzincan.edu.tr

Öğr. Gör. Yıldız ERZİNCANLI
Atatürk Üniversitesi,
yildizerzincanli@atauni.edu.tr

LOVEMARK EKSENLİ KURUMSAL
KİMLİK İNŞASININ İZLERİNİ
FİRMALAR ÜZERİNDEN SÜRMEK

TRACING THE LOVEMARK -
ORIENTED CORPORATE IDENTITY
BUILDING ON COMPANIES

Geliş / Submitted / Отправлено: 26.01.2021
Kabul / Accepted / Принимать: 18.03.2021
Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Gecikli, F., Aydın, K., Ekmekçi, Z. ve Erzincanlı, Y. (2021). Lovemark Eksenli Kurumsal Kimlik İnşasının İzlerini Firmalar Üzerinden Sürmek. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 311-329.

Gecikli, F., Aydın, K., Ekmekçi, Z. ve Erzincanlı, Y. (2021). Tracing The Lovemark-Oriented Corporate Identity Building on Companies. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 311-329.

10.29228/kesit.49056

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

LOVEMARK EKSENİLİ KURUMSAL KİMLİK İNŞASININ İZLERİNİ
FİRMALAR ÜZERİNDEN SÜRMEK*

TRACING THE LOVEMARK - ORIENTED CORPORATE IDENTITY
BUILDING ON COMPANIES

Prof. Dr. Fatma GEÇİKLİ

Kadir AYDIN

Öğr. Gör. Zeynep EKMEKÇİ

Öğr. Gör. Yıldız ERZİNCANLI

Öz: Yeni bir kavram olan lovemark ve kurumsal kimlik inşa etmek birçok firma için önemli bir kavramdır. Lovemark tüketicinin psikolojik etkenler doğrultusunda kurumla ilişki kurduğunu öne süren bir kavramdır. Kurum kimliğini konumlandırılmada müşteri ile duygusal bağ kuran firmalar tüketicinin satın alma davranışını şekillendirmede psikolojik etkenlere başvurmaktadır. Firmalar tüketici ile duygusal bir bağ kurarak hem satın alma davranışı gerçekleştirmeyi hem de satın alma davranışının tekrarını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu araştırmanın amacı ise firmaların lovemark olarak kurumsal kimliklerini nasıl konumlandıkları analiz edilmesidir. Bu kapsamda Mediacat'ın 2018 yılında açıkladığı lovemark firmalarından beyaz eşya ve otomobil sektöründe faaliyet gösteren 16 firmaya ait 160 adet reklam filmi incelenmiştir. Her firma için rastgele örneklem yöntemiyle seçilen on reklam filmi içerik çözümlemesi yöntemiyle analize tabi tutulmuştur. Reklam filmlerinde, kurumsal kimlik, sıra dışılık, tutku ve bağlılık boyutları ve bu boyutların birbirleri ile olan ilişkisi irdelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre araştırmaya dahil olan firmalar, Volkswagen, Bmw, Mercedes, Renault, Ford, Fiat, Toyota, Audi ve Hyundai otomobil segmentinde; Arçelik ,Bosch, Beko ,Vestel, Samsung ,Siemens, Profilo beyaz eşya segmentinde değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgularda firmaların reklam filmi yaratırken başta aşk, haz, güven, gibi duygusal kavramlarla satın alma davranışı için ikna edilmeye çalışıldığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Marka, Reklam, Lovemark, Kurumsal Kimlik

* Bu çalışma veri derlemesine dayandığı için etik kurul onayı gerekmemektedir. Bu makale için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Sorumlu Yazar: Kadir AYDIN/ Since this study is based on data compilation, ethics committee approval is not required. No conflicts of interest were reported for this article. Corresponding Author: Kadir AYDIN

Abstract: Lovemark, as a new concept is an important for many companies when building corporate identity. Lovemark is a concept suggesting that the consumer has a relationship with the institution in accordance with psychological factors. Companies that establish an emotional connection with the customer in positioning the corporate identity resort to psychological factors in shaping the consumer's purchasing behavior. Companies aim to achieve both purchasing behavior and repetition of purchasing behavior by creating an emotional connection with the consumer. The aim of this research is to analyze how companies position their corporate identities as lovemark. In this context, 160 advertising films belonging to 16 companies operating in the white household goods and automobile sector from lovemark companies announced by Mediacat in 2018 were examined. Ten advertising films selected by random sampling method for each company were analyzed by content analysis method. In advertising films, the dimensions of corporate identity, uniqueness, passion and commitment and the relationship of these dimensions with each other were examined. According to the results obtained, the companies, Volkswagen, Bmw, Mercedes, Renault, Ford, Fiat, Toyota, Audi and Hyundai involved in the research were evaluated to be in the car segment; Arçelik, Bosch, Beko, Vestel, Samsung, Siemens, Profilo as white goods segment. In the results obtained, it was observed that companies try to convince them firms to buy behavior with emotional concepts such as love, pleasure, trust, when creating advertising films.

Keywords: Brand, Advertisement, Lovemark, Corporate Identity

Giriş

Günümüzde küreselleşme hızının kazandığı ivme ile her türlü bilgiye, ürüne ve hizmete daha kolay ve çabuk ulaşılmasına imkân sağlamıştır. Bu bağlamda temelde ürünlerin tanıtılması, tanımlanması, farklılaşması için üreticiler veya satıcılar tarafından belirlenen sözcük, isim, kavram, resim ve bunların bileşeni olarak tanımlanan kavram olarak markanın önemini büyük ölçüde artırmaktadır (Kotler ve Armstrong, 2004). Firmayı veya ürünü rakiplerinden ayıran marka, müşteri sadakatini sağlamak için önemli bir unsurdur. Çünkü markaya sadık müşteri satın alma davranışını tekrar edebilir. Müşteri sadakatini sağlamak için müşteri ile duygusal bağ kurmak, duygusal marka yaratmak, marka yaratmanın bir adım daha ötesindedir. Duygusal marka yaratmanın literatürdeki karşılığı "Lovemark" tır. Lovemark kavramı psikoloji disiplini içinde ortaya çıkmış olan 'Aşkın Üçgen Teorisi' çalışmasından pazarlamaya uyarlanmıştır. Bu teoriye göre aşk üç bileşenden oluşmaktadır. Bunlar, yakınlık, tutku ve bağlılıktır (Stenberg, 1986:119-135). Kevin Roberts bu teoriyi geliştirerek pazarlama literatürüne kazandırmıştır.

Markalama ürün pazarlamasında çok önemli bir adımdır. Ancak duygusal markalama bunun bir adım ötesidir. Aaker (2014: 72)'a göre konuyla ilgili duygusal bir öge varsa yapılacak iletişim çalışması çok daha kolay olacaktır. Çünkü duygusal cazibe içeren ikna edici iddialar daha güçlüdür (Sharp, 2016:161). Yapılan araştırmalarda tüketiciler kendi hikâyelerini içselleştirdikleri markalarla duygusal bağ kurmakta ve bu bağ da marka sadakatini, markaya olan tutkuyu artırmaktadır. En güçlü marka kimlikleri hem fonksiyonel hem de duygusal faydaları

aynı anda içinde barındıran marka kimlikleridir (Aaker,1996:113). Bu aşk ve tutkuyu sağlayan şey tüketici deneyimidir. Bu deneyimi yaratan “İlişkili pazarlama” kavramı, bireylerin sosyal bir bağlamın parçası olma isteklerini (örneğin, öz saygılarına, alt kültürün bir parçası olma veya bir marka topluluğunun parçası olma ve bununla duygusal bağ kurma) dikkate alarak deneyimler yaratır (Schmith, 2011: 68). Tüketiciler bu deneyimi pek çok şeyle ilişkilendirirler. Aşk da bu ilişkilendirmelerden biridir. Aşk ve tutku tüketicilerle marka arasında derin bağlar kurar. Müşterilerin markaya karşı geliştirdikleri tutku ikame ürünün kullanılmasında müşteride huzursuzluk oluşturur (Aaker,1996: 185). Aşkın kurduğu bu güçlü bağ tüketicinin, markayı kendisine ait bir parça olarak görmesini sağlar.

1. Kurumsal Kimlik, Marka ve Lovemark İlişkisi

Kurumsal kimlik kavramı firma olarak diğerlerinden farklılaştırma isteğiyle ortaya çıkan bir kavramdır. Bütünleştirici bir kurumsal kimlik, farklılaştırıcıdır aynı zamanda sürdürülebilir ve bütünleştiricidir. Bu bütünleştirici etki diğerlerinden ayrılmayı da sağlar. Burada kimlik daha fazla güç ve etkiyi ortaya çıkaran merkezi bir noktadır. Kurumsal kimlik yansıtıcı sorular ve cevaplar yoluyla açık bir bilinç, etkili yöntemler ve net kararlar sayesinde güçlü bir irade, stratejik yönelim, küçük ve tutarlı eylem yoluyla gerekli cesareti, kişisel sorumluluk ve duygularla gönül rahatlığını, gerçek bir kimlik sayesinde motive edici farkındalık oluşturur. Bu bütünleştirici kimlik sadece motive edici ve duygusal bir yönelimi değil, aynı zamanda gerçek çalışma durumlarını iyileştirme, açık bir başarı stratejisi, faydaları en üst düzeye çıkarma ve görünüş oluşturma için rasyonel olarak yönlendirilmiş bir ölçüttür. Kurumsal kimlik oluşturma süreci açık, güvenilir ve hedef kitle ile işbirliği içinde stratejik bir iletişim ağını gerektirir. Bütünleştirici bir kurumsal kimliğe giden yol, önce çalışanlar ve daha sonra paydaş olmak üzere, tamamının katılımı ile oluşturulmalıdır. Bu katılım ya da kabul yaratma kişinin kendi deneyimleri ile gerçekleşir (Regenthal, 2009:16-17). Bu deneyimlemenin başka bir yolu da bir markaya duyulan aşk, tutku ve yakınlıktır. Bir marka yaratılırken onun temsil ettiği çağrışımlar önemlidir. Bu çağrışımlar, markanın neyi temsil ettiğini yansıtır ve kurum üyelerinde müşterilere verilmiş bir söz anlamına gelir(Aaker,2018: 84).

Tüketicinin kendi deneyimleri ile kurumsal kimliğin vaat ettiklerini marka ile ve bunun bir adım ötesinde lovemark ile gerçekleştirmek yeni bir pazarlama stratejisidir. Çünkü tüketici deneyimleri ile satın alma davranışını gerçekleştirir. Bir firmaya gösterilen sadakat, tutku, yakınlık firmanın kimliği ile özdeşleşebilir.

1.1. Marka Denildiğinde Akla Gelen

Marka kavramı ile ilgili literatürde birçok tanım bulunmaktadır. Marka kelimesi dilimize İtalyanca ‘Marca’ sözcüğünden girmiştir. Resim ve harflerle yapılan işaret; bilet veya para yerine kullanılan metal veya başka şeyden parça olarak tanımlanır. Türk Dil Kurumu’na göre ise marka, bir ticari malı, herhangi bir nesneyi tanıtmaya, benzerinden ayırmaya yarayan özel ad veya işaret olarak tanımlanmıştır (TDK, 2018). Amerikan Pazarlama Birliğinin yaptığı tanıma göre marka, ‘bir ürünü belirlemeye, tanımlamaya ve rakiplerinden ayırmaya yarayan isim, terim, işaret, sembol, çizim (tasarım) ya da bunların bileşimidir’ (Keller, 2003: 3). Kotler’e göre (2017:77) ise her şey bir markadır ve büyük markalar bir ürüne veya hizmete renk ve tını katar. İşletmelerin varlıklarını sürdürebilmeleri için marka önemli bir değerdir. Marka genel olarak

bir vaat içermektedir. Roberts'a göre bu vaatler sonucunda amaç tüketicide o markasız yaşayamayacağı düşüncesini oluşturmaktır. Çünkü insanlar beyinleriyle değil kalpleriyle karar verir (Roberts, 2012:231).

Ancak günümüzde markalar, pazarlamacılar, üretici, tüccar ve iş adamlarının baş etmek zorunda olduğu birtakım güçlükler vardır. Bu güçlükleri Kevin Roberst (2005:36) şu şekilde sıralamaktadır (i) Bilgi bolluğu arasında nasıl sıyrılıp çıkarım? (ii) Tüketicilerle nasıl anlamlı bağlantılar kurabilirim? (iii) Bütünleşik deneyimleri nasıl yaratırım? (iv) İnsanları ömür boyu kendilerini adamaya nasıl ikna etmeliyim? (v) Dünyayı daha yaşanılır bir hale nasıl getirebilirim?

Bütün bu sorular işletmelerin marka anlayışını başka bir mecraya taşıma arayışını zorunlu kılmıştır. Bu yeni mecra da tüketiciyle duygusal bağ kurmayı esas alan lovemark yaratma fikridir. Günümüzde tüketici âşık olabileceği, duygusal bağ kurabileceği şeyleri aramaktadır. Tüketici marklar dâhil yaşamdaki her şeyle daha fazla bir bağ kurmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda markaların kurum kimliğini inşa ederken kendi hikâyelerini yaratmak için lovemark oluşturmaları gerekmektedir. Bir markanın işlevsel yönlerini temsil eden marka saygısı ile ilgili bulgular Roberts'ın (2005) önerisine uygun olarak, bir markanın iyi bir performansla saygı duyduğunu, güven duygusu oluşturduğunu ve olumlu bir itibar yarattığını göstermektedir.

Küreselleşme ile birlikte kurumlar kitle halinde pazarlara yönelik satış çalışmaları yapmakta ancak günümüz dünyasında yalnızlaşmış bireyin tüketmesini sağlamak için bundan çok daha fazlasına ihtiyaç vardır. O da sizin hikâyenizle tüketicinin hikâyesini bir araya getirmek, tüketiciyle duygusal bağ kurmaktır.

1.2. Neden Lovemark?

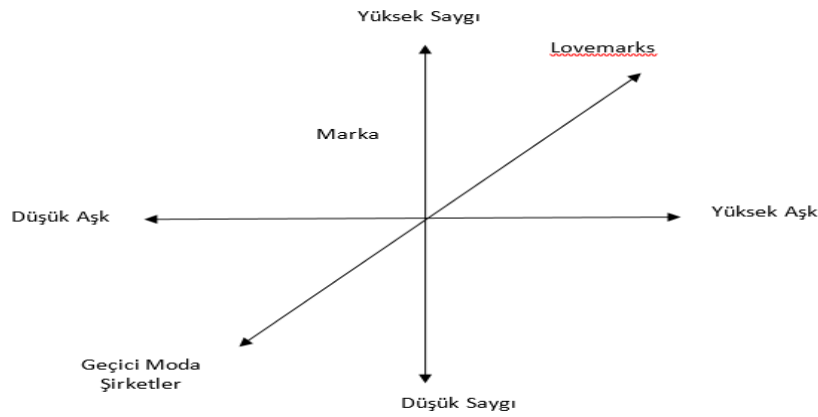
Marka aşkı, memnun bir tüketicinin belirli bir ticari isim için sahip olduğu tutkulu duygusal bağlanma derecesidir. Aşk prototipi ile ilgili literatürle uyumlu olarak, marka aşkı, markaya tutku, markaya bağlılık, markanın olumlu değerlendirilmesi, markaya cevap olarak olumlu duygular ve markaya duyulan aşk beyanlarını içerir (Carroll, Ahuvia, 2006). Aşkın üçgen teorisine göre, aşk bir üçgenin köşelerini oluşturan üç bileşen bakımından anlaşılabilir. Bu üç bileşen, yakınlık üçgeninin en üst noktasına, tutku üçgeninin sol köşesine ve bağlılık üçgeninin sağ köşesine yerleştirilir. Bu üç kavram her biri birçok farklı şekilde kullanılabilir, bu nedenle başlangıçta mevcut teori bağlamında kavramlara açıklık getirmek önemlidir. Yakınlık bileşeni, sevgi dolu ilişkilerde yakınlık, bağlanma ve bağlılık duygularını ifade eder. Bu nedenle, esasen sevgi dolu bir ilişkide sıcaklığın deneyimine yol açan duyguları da içine alır. Tutku bileşeni, sevgi dolu ilişkilerde romantizme, fiziksel çekiciliğe, cinsel değişime ve ilgili fenomenlere yol açan romantik dürtülere atıfta bulunur. Tutku bileşeni, bu nedenle, sevgi dolu bir ilişkide tutku deneyimine yol açan motivasyon ve diğer uyarılma biçimlerinin kaynaklarını kapsamına alır. Karar/bağlılık, kısa vadede, birinin başkasını sevdiği ve uzun vadede bu sevgiyi sürdürme konusundaki kararlılığını ifade eder. Karar / bağlılık unsuru, bu bağlamda, sevgi dolu bir ilişkinin varlığına ve potansiyel uzun vadeli taahhüdüne ilişkin karar verme sürecine dahil olan bilişsel unsurları kapsamına almaktadır.(Stenberg, 1986:119-135). Lovemark, markadan farklı olarak öncelikle insanların duygularını ve özellikle aşk ile olan bağını ön plana çıkarır. Lovemark'lara kendine özgü olan duygusunu veren 3 bileşen vardır. Bunlar; Gizem, Duygusallık ve Samimi-

yettir (Roberts,2005: 74-77).

Gizem	Duygusallık	Samimiyet
Harika Öyküler	İşitme	Bağlılık
Geçmiş, Şimdiki Zaman Ve Gelecek,	Görme	Empati,
Hayallerden Faydalanılır,	Koklama	Tutku
Efsaneler ve İmgeler Kullanır	Dokunma	
İlham Kaynağıdır	Tat Alma	

Tablo.1 Robert'in üç sevgi bileşeni (Roberts,2005)

Samimiyeti yaratmak için, empati ile diğer insanların duygularının anlaşıldığı, bağlılık ile uzun vadeli bir ilişkinin taahhüt edildiği, tutkuyla ise, ilişkiyi canlı tutan parlayan bir kıvılcımın oluşturulması hedeflenir. Ancak bütün bu bağları kurarken göz önünde bulundurulması gereken en büyük etkenlerden biri de saygıdır. Roberts saygı ve aşk ilişkisini aşağıdaki gibi açıklamıştır (Roberts, 2005; 136-146). Lovemark bu ilişkileri kurarken, metalaşma kavramından uzaklaşmayı hedeflemektedir. Yüksek saygı yüksek aşkı getirir. Markalar şemanın sağ üst köşesine yerleşmek için çaba göstermelidir.

Şekil 1. Roberts'in Aşk Saygı İlişkisi (2005).

Lovemark ve marka arasındaki farklar şu şekilde kategorize edilebilir (Roberts, 2005: 70).

Lovemark	Marka
İlişki	Bilgi
İnsanlar ona aşık olur	Tüketiciler tarafından tanınır
Kişisel	Jenerik
Bir aşk hikayesi oluşturur	Bir anlatı sunar
Duygusallık dokunuşudur	Kalite sözü verir
İngeseldir	Semboliktir
Benimsenmiştir	Tanımlanmıştır
Gizemlidir	İfade eder
Bir ruh yaratır	Belirli özellikler ön plandadır

Tutkulu şekilde yaratıcıdır	Değerler yaratır
Hikaye oluşturur	Profesyoneldir

Tüketicilerin özel mülkiyete ya da faaliyetlere olan sevgisi yaygın bir şekilde dile getirilmiştir, ancak tüketicilerin markalar için “sevgi benzeri” duygulara sahip oldukları önerileri esas olarak zevk, sevgi ve tüketici-marka ilişkileri üzerine yapılan araştırmalardan gelmektedir. Bu duygular, diğer insanlar için sahip olduğu duygulara mükemmel bir şekilde benzemese de, bu çalışma akışından çıkan sonuç; lovemark basit anlamda sevmekten çok daha yoğun duygulardır (Carroll, B.A., Ahuvia, A.C. 2006).

Tüketici-nesne ilişkileri, Sternberg tarafından tanımlanan sevgi ilişkileri olarak (duygu), özlem (motivasyon) ve bağlılık / karar (biliş) gibi altta yatan aynı psikolojik süreçlere dayanır. Aşağıdaki kavramlar değişen tüketici ilişkileri türlerini tanımlamaktadır. Bir anlamda, bu kavramların her biri özel bir tutum türü olarak görülebilir (Shimp, T A., and Madden, T J ,1988). Sevginin kendisi özel bir tutum tipini temsil ettiği gibi, tüketici-nesne ilişkileri de kendi yön ve yoğunluklarına göre değişen tutumlardır (Rubin 1970). Marka sevgisinin, tüketicilerin sadakati ve olumlu sözlerindeki yönetsel olarak ilgili farklılıkları açıklayıp açıklayamayacağını görmek ve markanın algılanan özellikleri ve ürün kategorisi ile marka sevgisinin tahmin edilip edilemeyeceğini görmek için birtakım araştırmalar yapılmıştır (Carroll ve Ahuvia, 2006).

Marka sevgisi ve marka sadakati tüketicinin bir markayı sevmeye başlaması halinde, çok duygusal ve tutkulu hale gelir (Carroll ve Ahuvia, 2006). Bu güçlü duygusal bağdan dolayı, diğer rakip markaları göz ardı ederek aynı markayı tekrar satın almaları beklenir. Böylece sevgi sadakat eğilimi gösterecektir. Marka aşkı, tüketici davranışları alanında son zamanlarda ortaya çıkan zengin bir kavramdır. Tüketiciler bir markayı seviyorsa, marka aşkı marka sadakatine dönüştüğü için markanın satış hacmi artacaktır. Bu nedenle, pazarlamacılar, markanın güçlü bir duygusal çekiciliğe sahip olması ve hedef müşterinin markaya aşık olması için uygun stratejiyi formüle etmelidir. Marka aşkı, tüketici davranışları alanında son zamanlarda ortaya çıkan zengin bir kavramdır. Tüketiciler bir markayı seviyorsa, marka aşkı marka sadakatine dönüştüğü için markanın satış hacmi artacaktır. Bu nedenle, pazarlamacılar, markanın güçlü bir duygusal çekiciliğe sahip olması ve hedef müşterinin markaya aşık olması için uygun stratejiyi formüle etmelidir. Tüketici psikolojisi çok karmaşıktır (Roberts, 2005). Bu nedenle, bir tüketicinin marka hissini etkileyen karmaşık psikolojik değişkenleri tanımlamak son derece önemlidir. Yöneticiler, hedef müşteri marka sevgisini geliştirmek için uygun stratejiler geliştirmelidir. Marka aşkı geliştirmeyi amaçlayan strateji formülasyonu, belirlenen öncül değişkenlere dayanarak yapılmalıdır.

1.3. Kurumsal Kimlik İnşasında Markanın Yeri

Kurum kimliği esasında marka kimliğidir ve marka kimliğinde ürünler veya daha özgün bir ifadeyle markalar, kurum kimliği çabalarının ön planında yer almaktadır (Maier, 1993:177). Tüketicilerle daha tutkulu bir bağ kurmak isteyen firmalar kurumsal kimliğini lovemarkın üç bileşeni olan bağlılık, tutku, yakınlık üzerinden inşa etmektedir.

Kurumsal kimlik, kurumsal marka kültürünün kullanımı, iletişim kanallarının çeşitliliğinin kullanımının sembolik sunumu ve kurumsal marka ya da kurum kültürüyle bir kişinin ya da grubun tanımlanması olarak ifade edilir (Balmer, Stotving, 1997). Başka bir tanıma göre ise

kurumsal kimlik, kurumun adının yazılış biçiminden, kuruma ait her türlü nesnede hakim olan renk ve tarzda geniş bir yelpazeyi kapsayan kurumsal görüntüdür(Peltekoğlu, 2016:540).

Kurumsal kimliğin beş temel ögesi vardır. Bunlar; kurum kültürü, kurumsal davranış, ürün ve servisler, iletişim ve dizayn, pazarlama stratejileri ve şartlarıdır (Schmidt,1995). Lovemark firmaları kurumsal kimliğini oluştururken tüketicilerin duygularını dikkate almaktadır. Çünkü Roberts 'a göre Lovemark'lar, onlara âşık olan insanlara aittir. Bunun için belirlenecek en etkili araştırma yöntemi sokağa çıkmak yani tüketiciyle birlikte lovemark olan ürünü deneyimlemektir. Lovemark'lar şirketleri, şirket çalışanlarını ve markaları birbirine bağlar. Lovemark'lar mantık ötesi sadakati teşvik eder. Bu mantık ötesi sadakat, kurum hata yapsa dahi tüketicinin var olan bağlılığı sayesinde markayı tüketmeye devam ettiği gözlemlenmiştir (Roberts,2005:141). Tüketiciyle lovemark kurumu arasında tahsis edilecek duygusal, samimi, gizemli ve saygıya dayalı ilişki, bu ilişkinin güçlenmesini sağlayacaktır. Tüketiciyle kurulan bu güçlü bağ, kurumun imajını güçlendirir. Aynı zamanda lovemark olabilmek için tüketiciyle çift yönlü bir iletişim kurma gerekliliği vardır. Çünkü esas olan tüketicinin duygusal olarak beklentilerinin karşılanmasıdır.

Kurumsal kimlik, kurumsal paydaşlar içerisinde saygınlık yaratmak ve destek sağlamak ve ortaya çıkmış olan bu yeni iş ortamında rekabet avantajı sağlamak için stratejik bir kaynak olarak ele alınmaya başlanmıştır. Kurumsal izleyicilerin yatırım kararlarını, kariyer kararlarını verirken ve ürün tercihlerini yaparken şirketlerin itibarına güvendikleri yaygın olarak kabul edilmektedir (Dowling, 1997). Bu bağlamda Saatchi & Saatchi 'nin Ceosu Kevin Roberts' Lovemark tan bahsederken saygının olmadığı yerde aşkın var olamayacağını belirtmiştir. Bu bağlamda hem kurumsal kimlik inşasında hem de Lovemark kavramında saygınlık ortak bir kazanımdır.

2. Lovemark Stratejisi Kullanımı Üzerine Araştırma

Aşk markası üzerine yapılan bu çalışmada Mediacat'ın 2018 yılında seçtiği Türkiye'nin aşk markaları üzerine bir araştırma yapılmıştır. Araştırmaya konusu otomobil ve beyaz eşya sektöründe faaliyet gösteren markalardır.

2.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Sınırlılıkları

Lovemark araştırması, ilk kez 2007 yılında gerçekleştirilmiştir. Ardından 2009 yılından günümüze her yıl yapılmaktadır. Lovemark araştırması Ipsos tarafından MediaCat önderliğinde gerçekleştirilmekte ve Türkiye'de faaliyet gösteren firmaların "lovemark" anlayışının reklamlarda uygulama başarısı ortaya koyulmaktadır. Bu bağlamda Mediacat'ın 2018 yılı lovemark araştırmasında beyaz eşya ve otomobil firmalarına ait lovemark anlayışının uygulanması sürecinin yanı sıra kurumsal kimlik, sıra dışılık, tutku ve bağlılık kavramları bağlamındaki ilişki sürecini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada firmaların, kurumsal kimlik sunumunu lovemarkı kullanarak kurum kimliğini nasıl konumlandığı saptanmaya çalışılmıştır. Her bir firma için 10 reklam filmi, toplamda 160 reklam filmi incelenmiştir. Markaların youtube kanallarında yayınlanan reklam filmleri örneklem olarak alması araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Ayrıca elde edilen bulgular 2018 yılına ait youtubeda yayımlanan reklam çalışmaları ile sınırlıdır.

2.2. Alanyazında Çalışmanın Önemi Yapılan Lovemark Çalışmaları

Günümüzde markaların tanınabilir ve hatırlanabilir olması firmalar açısından bir gereklilikten ziyade önemli bir zorunluluk olarak görülmektedir. Tüketicilerin ürün hakkında kapsamlı bilgilere kolaylıkla ulaşabilmesi ve markaların birçok farklı rakip marka arasından sıyrılıp tüketiciyle doğrudan duygusal bir bağ yakalayabilmesi “lovemark” anlayışını firmalar açısından zaruri hale getirmektedir. Lovemark, “bir markanın tüketicinin gözünden hem saygı hem de sevgi kazanabilmesi” (Şayan, 2020: 330) anlayışıyla firmalar ile tüketici arasında uzun soluklu bir sadakat ilişkisinin gelişmesindeki önemli bir parametre olarak görülmektedir.

Lovemark kelimesi 2004 yılında Kevin Roberts tarafından ilk defa kullanılmaya başlandı ve 2007 yılından itibaren ise uluslararası literatürde çeşitli araştırmalara konu olduğu görülmektedir. Ulusal literatüre bakıldığında ise Lovemark kapsamında ele alınan ilk çalışma Bazarıcı tarafından 2017 yılında Lovemark seçilen ve aktif Twitter hesapları aracılığıyla paylaşımında bulunan 8 markanın tüketicilerin kişilik özelliklerinin reklamda mesaj stratejisinin belirlenmesi kapsamında markaların altı aylık sürede oluşturdukları iletiler analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda, tüketicilerin kişilik özellikleri ile reklamdaki mesaj stratejisi arasında ilişkileri olduğu tespit edilmiştir. Hedef kitleye yönelik farklı stratejilerin gerçekleştiği görülmektedir (Bazarıcı, 2017: 561-576). Bir diğer Lovemark çalışması Şayan tarafından 2020 yılında “Marka Bağlılığı Yaratmada Sosyal Medyanın Rolü: Lovemark’s Örnekleri”. Çalışmada Türkiye’nin en sevilen 5 markasının Instagram hesapları üzerinden paylaşımları incelenmiştir. İnceleme sonucunda, Markaların içeriklerinde tüketicinin katılımını sağlayacak çalışmaların yeterli olmadığı görülmektedir. Bu nedenle markaların hedef kitlenin katılımını sağlayacak daha çok çalışma yapmanın gerekli olduğu sonucuna varılmaktadır (Şayan,2020: 339). Alandaki son çalışma ise 2020 yılında DÖNMEZ tarafından “Lovemark Algısının Sponsor Firmaya Transferi” adlı çalışmayla; firmaların tüketici ve markalar arasındaki duygusal bağ ilişkisini geliştirmek için sponsor faaliyetler ile lovemark ilişkisini ortaya koymaya çalışmaktadır. Çalışma neticesinde Dönmez’e göre, sponsorluk faaliyetleri ile Lovemark algısını markaya transfer edilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Yukarıda yer verilen çalışmalara bakıldığında “lovemark” anlayışı kapsamında çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Ele alınan bu çalışmanın hem literatüre önemli katkılar sağlayacağından hem de bu süreçten itibaren alanda yapılacak olan çalışmalara kaynaklık etmesi bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca bu çalışmada alan araştırması daha kapsamlı bir biçimde ele alındığından bundan sonra yapılması planlanan detaylı çalışmalara öncülük etmesi düşünülmektedir.

2.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada firmaların yayımlanmış olduğu reklam filmlerinin rastgele örneklem yöntemiyle seçilmiş ve içerik çözümlemesi yöntemiyle analiz edilmiştir. Kaydedilmiş enformasyonun içeriğini incelemek için geliştirilmiş sistematik herhangi bir yordam olarak tanımlanan içerik çözümlemesi (Walizer, Wienir, 1978), kitle medyasına yönelik çoğunlukla, ele alınan medyaya özgü içeriklerin bir ifadesi olan ‘ortam değişkenlerin’ kullanılarak yapılmasıdır İçerik çözümlemesi; iletişimin içeriğini betimlemek, medya içeriğinin ‘ Gerçek dünya’ ile karşılaştırılması, ileti özelliklerine ilişkin hipotezlerin test edilmesi, medya etkisi araştırmaları için başlangıç noktası oluşturmak için uygulanır(Wimmer, Dominick, 2000:165-191). Bu bağlamda top-

lamda 16 firma için 160 reklam filmi içerik çözümlemesi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular bu çözümlemede kullanılan kategoriler ve tanımlamalarla sınırlıdır.

2.4. Araştırmanın Bulguları

Araştırma kapsamında firmaların kurumsal kimliklerini lovemark üzerinden nasıl konumlandıkları youtube kanalında yayınladıkları reklam filmlerinin ortalama süreleri, reklam filmlerinde kullanılan hâkim renk ve reklam filmlerinin formatı saptanmıştır. Öne çıkan unsurlarda hâkim renkler ağırlıklı olarak kırmızı iken ve gri reklam formatının ise hikâyeler üzerinden kurgulandığı gözlenmektedir.

FİRMA	ORTALAMA SÜRE	HÂKİM RENK	FORMAT
VOLKSWAGEN	1,08	GRİ	HİKÂYE
BMW	0,62	KIRMIZI	HİKÂYE
MERCEDES	1,01	GRİ	HİKÂYE
RENAULT	0,66	SİYAH	HİKÂYE
FORD	1,36	KIRMIZI	HİKÂYE
FİAT	0,75	KARIŞIK	MÜZİKALLİ SUNUM
TOYOTA	0,66	KARIŞIK	BELGESEL-HİKÂYE
AUDİ	1,36	KARIŞIK	MÜZİKALLİ SUNUM
HYUNDAİ	0,70	KARIŞIK	MÜZİKALLİ SUNUM

Tablo 2: Lovemark Otomobil Firmalarının İncelenen Reklam Filmi Bulguları

Volkswagen markasına ait 185 reklam filminden rastgele 10 reklam filmi seçilmiş ve incelenmiştir. İncelenen reklamların ortalama reklam süresi 1,08 saniyedir. En uzun reklam süresi 2,02 saniye olup en kısa reklam süresi ise 0,34 saniyedir. Reklam filmlerinde hâkim renk gridir. Format olarak hikâye kullanılmıştır.

BMV markasına ait 84 reklam filminden rastgele 10 reklam filmi seçilmiş ve incelenmiştir. İncelenen reklam filmlerinin ortalama süresi 0,62 saniyedir. En uzun reklam süresi 2,10 saniye olup en kısa reklam süresi ise 0,29 saniyedir. Hâkim renk kırmızıdır. Format kullanımı hikâyedir.

Mercedes markasına ait 646 reklam filminden rastgele 10 reklam filmi seçilmiş ve incelenmiştir. İncelenen reklamların ortalama reklam süresi 1,01 saniyedir. En uzun reklam süresi 2,45 saniye olup en kısa reklam süresi ise 0,5saniyedir. Reklam filmlerinde hâkim bir renk gridir. Format kullanımı hikâyedir.

Renault markasına ait 205 reklam filminden rastgele 10 reklam filmi seçilmiş ve incelenmiştir. İncelenen reklamların ortalama reklam süresi 0,66 saniyedir. En uzun reklam süresi 1,48 saniye olup en kısa reklam süresi ise 0,20saniyedir.Reklam filmlerinde hâkim renk siyahtır. Format olarak hikâye kullanılmıştır.

Ford markasına ait 624 reklam filminden rastgele 10 reklam filmi seçilmiş ve incelenmiştir. İncelenen reklamların ortalama reklam süresi 1,36 saniyedir. En uzun reklam süresi 2,34saniye olup en kısa reklam süresi ise 0,31 saniyedir. Reklam filmlerinde hâkim bir renk kırmızıdır. Format olarak ağırlıkta hikâye kullanılmıştır.

Fiat markasına ait 269 reklam filminden rastgele 10 reklam filmi seçilmiş ve incelenmiştir.

tir. İncelenen reklamların ortalama reklam süresi 0,75 saniyedir. En uzun reklam süresi 1,49 saniye olup en kısa reklam süresi ise 0,35 saniyedir. Reklam filmlerinde hâkim bir renk kullanılmayıp tüm renklere yer verilmiştir. Format olarak ağırlıkta müzikalli sunum kullanılmıştır.

Toyota markasına ait 128 reklam filminden rastgele 10 reklam filmi seçilmiş ve incelenmiştir. İncelenen reklamların ortalama reklam süresi 0,66 saniyedir. En uzun reklam süresi 1,46 saniye olup en kısa reklam süresi ise 0,28saniyedir. Reklam filmlerinde hâkim bir renk kullanılmayıp tüm renklere yer verilmiştir. Format olarak ağırlıkta belgesel ve hikâye kullanılmıştır.

Audi markasına ait 119 reklam filminden rastgele 10 reklam filmi seçilmiş ve incelenmiştir. İncelenen reklamların ortalama reklam süresi 1,36 saniyedir. En uzun reklam süresi 3,10 saniye olup en kısa reklam süresi ise 0,30 saniyedir. Reklam filmlerinde hâkim bir renk kullanılmayıp tüm renklere yer verilmiştir. Format olarak ağırlıkta müzikalli sunum kullanılmıştır.

Hyundai reklam filmi inceleme formuna göre; 48 reklam filminden rastgele 10 reklam filmi seçilmiş ve incelenmiştir. İncelenen reklamların ortalama reklam süresi 0,70 saniyedir. En uzun reklam süresi 2,47 saniye olup en kısa reklam süresi ise 0,15saniyedir. Reklam filmlerinde hâkim bir renk kullanılmayıp tüm renklere yer verilmiştir. Format olarak ağırlıkta müzikalli sunum kullanılmıştır.

Firma	Ortalama Süre	Hâkim Renk	Format
ARÇELİK	0,52	Gri	Hikâye
BOSCH	0,41	Beyaz	Tanıtım
BEKO	0,44	Mavi-Beyaz	Hikâye
VESTEL	0,40	Kırmızı- Beyaz	Animasyon
SAMSUNG	0,94	Beyaz	Dış Ses
SİEMENS	0,44	Mavi	Tanıtım
PROFİLO	0,40	Mavi	Hikâye

Tablo 3: Lovemark Beyaz Eşya Firmalarının İncelenen Reklam Film Bulguları

Arçelik markasına ait 335 reklam filminden rastgele 10 reklam filmi seçilmiş ve incelenmiştir. İncelenen reklamların ortalama reklam süresi 0,52saniyedir. En uzun reklam süresi 2,02 saniye olup en kısa reklam süresi ise 0,11saniyedir. Reklam filmlerinde hâkim renk gridir. Format olarak hikâye kullanılmıştır.

Bosch markasına ait 112 reklam filminden rastgele 10 reklam filmi seçilmiş ve incelenmiştir. İncelenen reklamların ortalama reklam süresi 0,41saniyedir. En uzun reklam süresi 1,45 saniye olup en kısa reklam süresi ise 0,26 saniyedir. Reklam filmlerinde hâkim renk beyazdır. Format olarak tanıtım kullanılmıştır.

Beko markasına ait 265 reklam filminden rastgele 10 reklam filmi seçilmiş ve incelenmiştir. İncelenen reklamların ortalama reklam süresi 0,44saniyedir. En uzun reklam süresi 1,25 saniye olup en kısa reklam süresi ise 0,20 saniyedir.. Reklam filmlerinde hâkim renk mavi ve beyazdır. Format olarak hikâye kullanılmıştır.

Vestel markasına ait 64 reklam filminden rastgele 10 reklam filmi seçilmiş ve incelenmiştir. İncelenen reklamların ortalama reklam süresi 0,40saniyedir. En uzun reklam süresi 1,03 saniye olup en kısa reklam süresi ise 0,12 saniyedir. Reklam filmlerinde hâkim renk kırmızı ve beyazdır. Format olarak animasyon kullanılmıştır.

Samsung markasına ait 380 reklam filminden rastgele 10 reklam filmi seçilmiş ve incelenmiştir. İncelenen reklamların ortalama reklam süresi 0,94saniyedir. En uzun reklam süresi 2,15 saniye olup en kısa reklam süresi ise 0,18 saniyedir. Reklam filmlerinde hâkim renk beyazdır. Format olarak dış ses kullanılmıştır.

Siemens markasına ait 275 reklam filminden rastgele 10 reklam filmi seçilmiş ve incelenmiştir. İncelenen reklamların ortalama reklam süresi 0,44saniyedir. En uzun reklam süresi 1,42 saniye olup en kısa reklam süresi ise 0,15 saniyedir. Reklam filmlerinde hâkim renk mavidir. Format olarak ürün tanıtım kullanılmıştır.

Profilo markasına ait 180 reklam filminden rastgele 10 reklam filmi seçilmiş ve incelenmiştir. İncelenen reklamların ortalama reklam süresi 0,40saniyedir. En uzun reklam süresi 1,09 saniye olup en kısa reklam süresi ise 0,18 saniyedir. Reklam filmlerinde hâkim renk mavidir. Format olarak hikâye kullanılmıştır.

Firma	Kimlik	Sıradışılık	Tutku	Bağlılık
VOLKSWAGEN	-Üst sınıf - Sağlam - Güvenilir	-Dinamik -Kaliteli -Kusursuz	-Sizi Yansıtan Otomobil	Aklınız VW'den kalbiniz modeli seçer
BMW	-Keyifli -Yüksek Performans - Öncü Teknoloji	-Hız - Gösteriş	-Özgüven - Aşk -Tutku	-Geçmişten Geleceğe -Her şeyi Fazlasıyla Bulabilmek
MERCEDES	-Güç -Konfor -Tecrübe	-Şık -Estetik - Güven	Özgür- Zaman- dan Daha Güçlü	-Nesilden Nesile -Kendini Satan Güç
RENAULT	-Hesaplı Teknolojik Kampanyalı Geleneksel	-Emniyet -Geniş iç hacim	-En İyisi - Özel Olması	-Aile -Çocuk Hayalleri Süsler
FORD	-Bir Otomobilden Beklenen Her şey Türk Malı Geleneksel	- Vefalı -Birliktelik - Güç	-Türkiye'nin Markası -İlk olmak Özel olmak	-Efsane -Hikâyenin Parçası Olmak -Anında Yanınızda
FİAT	-Ay Yıldızlı Bayrak - Milliyetçi -Aile Otomobili	-Ezber Bozan -Maceracı - Etkileyici	Eğlenceli -Daha Fazlası - Hızlı	-Keyif Verici -En çok Tercih Edilen

				len - Çekici
TOYOTA	-İmkânsız Diye Bir Şey Yok - Çevre Dostu	Hayalimiz Herkesin Özgürce Hareket Ettiği	-Hepimiz İçin -İyinin En iyisi	Gelişine Giden Otomobil -Güvenilir-Sağlam
AUDİ	Son Teknoloji -Teknoloji İle Bir Adım Önde -Şimdi Zaman Sizin Zamanınız	-Motor Sesi -Konfor-Güç -Performans	-Modern -İç dış Kalite	-Hız -Kendi Arabanı Kendin Tasarla
HYUNDAİ	-İşte Gerçek Güç -İhtiyacın Olduğunda Seninle	-Sosyal Sorumluluk -Çevre Dostu-Kullanışlı	-Modern -Macera Severlik-	-Akıllı -Gerçek Güç -Kalbin Yanılmaz

Tablo 4: Lovemark Otomotiv Firmalarının Reklam İncelemeleri

Volkswagen markasının kurum kimliğine ilişkin yaptığı vurgular şöyledir; markanın belli bir ürüne yönelik değil tüm ürünlerine yönelik reklam çalışmaları mevcuttur. Kalpten kalbe gidebilen tek otomobil diyerek lovemark oluşunu belirtip kurum kimliğine vurgu yapmıştır. Reklamlarda üst sınıf kimliği ve dayanıklılığı ön plana çıkardığı ve ayrıca reklamlarda Alman plaka kullanarak ürünün Alman malı olduğuna dikkat çekilmektedir. Reklamların hepsinde hedef kitleyle doğrudan bir bağ kurabilmek ve tüketiciyi özel kılmak için mutluluk şarkısının tercih edildiği görülmektedir. Ayrıca reklamda tutku; gülümseme, aşk ve kahramanlık kavramları kullanılarak oluşturulduğu görülmektedir. Volkswagen, reklamlarda kullandığı “aklınız Volkswagen der modeli kalbiniz seçer” sloganı üzerinden lovemark anlayışını ortaya koymaktadır. Netice olarak hemen her reklamda Volkswagen, duygusal öğeleri ön planda tutarak hedef kitleye yönelik “lovemark” anlayışını vurgulamaktadır.

BMW markası yalnızca belirli bir ürüne yönelik değil, tüm ürünlere yönelik reklam çalışmaları yaparak kurum kimliğini ortaya koymaktadır. BMW reklamlarda kurum kimliği olarak üst sınıfa hitap etmenin yanında, gösteriş, özgürlük ve yüksek performansa dikkat çekmektedir. Sıra dışılık anlayışında, kalite ve büyüleyiciliğe ön planda yer veren BMW, tutku anlayışını; otomobil aşkı, macera ve eğlence vurgusu yaparak oluşturmaktadır. Ayrıca “her şeyi fazlasıyla bulabilme” sloganıyla, kalite ve keyif verici anlayışıyla da bağlılığın oluşabileceğini ifade etmektedir.

Mercedes markası kurum kimliği anlayışında diğerlerinden farklı olarak tecrübe ve güven anlayışını ortaya koymaktadır. Sıra dışılık bağlamında güç, şıklık ve estetik vurgulanarak hedef kitlede ‘diğerlerinden farklı olma’ duygusu yaratılmaya çalışılmaktadır. Mercedes ‘zamanın daha hızlı’ sloganı üzerinden hız vurgusu yaparak tüketiciyle arasında tutku sağlamaya çalışmaktadır. Ayrıca “nesilden nesile” ifadesi ile hedef kitleyle kurulması amaçlanan ‘bağlılık’ anlayışında tecrübe ön plana çıkmaktadır. Mercedes ağırlıklı olarak, mükemmel olmak için sürekli çalışmak anlayışıyla farklılığını ortaya koymaktadır.

Renault markası, kurum kimliği anlayışını yalnızca belirli ürünlere yönelik değil markanın tüm ürünlerine yönelik işlediği görülmektedir. Renault, kurum kimliği olarak geniş aile ve biz kavramlarını ön planda tutarak gelenekselliği vurgulamaktadır. Ayrıca emniyet, genişlik ve fiyat vurgusuyla sıra dışılığı yansıtmaktadır. En iyisi aşk, en iyisi aile, en iyi hizmet diyerek hedef kitleyle tutku bağı kurulmaya çalışılmıştır. Renault, aile, çocuk ve uygun fiyat gibi benzer terimlerle tüketici zihninde bir bağlılık oluşturmaya çalıştığı görülmektedir.

Ford, markasının kurum kimliğini markanın Türkiye'nin Ford'u diyerek ön plana çıkarmaktadır. Bu topraklara ait, geleneksel, Türk malı vurgusunun reklamlarda birçok defa vurgulanarak markanın hedef kitleyle doğrudan bir bağlantı kurmaya çalıştığı görülmektedir. Ayrıca emek, çaba ve birliktelik ön plana çıkarılarak rakiplerinden farkını ortaya koyan sıra dışı anlayışını ifade etmektedir. Ford, ilk olmak, özel olmak ve mükemmellik duygularını işleyerek tüketiciye olan tutkusunu ortaya koymaktadır. Hedef kitleyle olan bağı tanımlamak için ise; aile, sınırsız hizmet ve güven duygusu vurgulanmaktadır.

Fiat, önceki markaların benzer kurum kimliği anlayışı olan belirli bir veya birkaç ürüne yönelik değil tüm ürünlere yönelik reklamlara yer verilmesi anlayışını sürdürmektedir. Reklamlarda kurum kimliği olarak ekonomik ve donanım anlayışının yanı sıra, Türk bayrağı ve ay yıldızı hemen her reklamda kullandığı görülmektedir. "Ezber bozan" bir marka sloganıyla her kesime hitap ettiğini belirterek sıra dışılığını oluşturmuştur. Güven ve eğlenceyi ön planda tutarak tüketiciyle tutku oluşturulmaya çalışılmaktadır. Fiat, hedef kitleyle olan bağlılığını "otomobille ilişkinizi yeniden tanımlıyor" sloganı üzerinden anlatmaya çalışmaktadır. "Ezber bozan özelliğiyle yeni nesile yer ver" sloganıyla tüketicinin keyif aldığını ifade ederek farklılık yaratmaktadır. Reklam filmlerinde kullanılan pop müzikleri ile markanın amblemi ve istatistikî bilgiler ön planda tutularak Fiat markasının "en çok tercih edilen" sloganı üzerinden rakiplerinden farkını ortaya koymaktadır.

Toyota markası, kurum kimliğini "imkânsız diye bir şey yok, geçmişten bugüne geleceğe aile arabası" sloganıyla ifade etmektedir. "Hayal et olsun" sloganıyla beğenilme tutkusunu ve teknolojiyi ön plana çıkararak sıra dışılığı vurgulamaktadır. Toyota, "gelişine giden otomobil" tanımlamasıyla markanın kolay alım satım imkânını ortaya koyarak rakiplerinden ayıran özelliklere dikkat çekmektedir. Ayrıca marka; hedef kitleyle olan bağlılık duygusunu sağlamlık, sessizlik, güvenlik ve tasarruf vurgusuyla açıklamaktadır.

Audi, kurum kimliği anlayışını "imkânsız diye bir şey yok", "geçmişten bugüne, geleceğe aile arabası" sloganları aracılığıyla aktarmaya çalışmaktadır. "Hayal et olsun" sloganıyla teknolojik donanım ve göz alıcı tasarım ile sıra dışılığı oluşturan Audi, hem tecrübe ve teknolojinin birleştiği hem de geleneksel ile geleceğin akustüğünü harmanlayarak her yaştan insana hitap edebilen bir marka olarak farklılığını belirtmektedir. Audi hedef kitleyle sağlamlık, sessizlik, güvenlik ve tasarruf vurgusu üzerinden bağlılık oluşturmaktadır.

Hundai önceki markalardan farklı olarak kurum kimliği anlayışını Tucson ürünü üzerinde yoğunlaştırdığı ve reklamların çoğunluğu bu ürün kategorisinde yer alan araca yönelik yapıldığı görülmektedir. Her birimizin hayatında duyduğu en güzel cümle farklı olsa da, bir milletin duyduğu en güzel cümle aynı: Atatürkçü, Milliyetçi diyerek kurum kimliğini ortaya koymaktadır. Her reklamda lovemark anlayışı üzerinden kalp figürü yansıtarak kullandığı

görülmektedir. Sosyal sorumluluk ve çevre dostu ifadeleri üzerinden sıra dışılığını ortaya koymaktadır. Spor, eğlence, modern anlayış ve rahatlığa dikkat çekilerek tüketiciyle tutku yakalanmaya çalışılmaktadır. Hundai, hedef kitleyle olan bağlılık anlayışını ise; şanslı kullanıcı ve kalbin yanılmaz diyerek ifade etmektedir. Ayrıca Hundai, reklamlarında ağırlıklı olarak “gerçek güzü hisset, kalite emin ellerde, üç nesillik miras” sloganlarına yer vererek hedef kitlenin hayatında daima var olacakları ifade edilmektedir.

Firma	Kimlik	Sıradışılık	Tutku	Bağlılık
ARÇELİK	-Yenilikçi -Gelişimci	Gurme Love Evrensel -Sosyal Sorumluluk	-Aşk -Kolaylık Tasarım	İlk ve Tek - Her Gün Paylaşmaya Değer
BOSCH	-Akıllı -İleri Teknoloji	-Güvenilir -Tasarruflu	-Her Zaman Her Şeye Hazır	-Yaşam için Teknoloji - Yenilikçi
BEKO	-Mutlu Aile -Birliktelik - Dünya Markası	-Yenilik -Değişim -Fırsat İmkânı	- O Beko Akıllı O - En Hızlı - En Verimli -En Akıllı	-Aile Bağlılığı -Milli Değerlere Önem
VESTEL	-Yerli ve Milli - Modern - Sizden biri	-Gururla Yerli - Biz Yaptık	-Türkiye Vestelleniyor	-Milli Değerler
SAMSUNG	-Evrensel -Teknolojik -Şeffaf	-Pratik Kullanım -Tasarruf	-Kalite -Estetik-	-Sosyal Sorumluluk -İnsani Değerler -Sadelik
SIEMENS	-Şık -Fonksiyonel -Yenilikçi	-Pratik -Rahat Kullanım	-Her zaman Bir Adım Önde Gizli Güç	-Gelecek Evinizde -Ergonomik
PROFİLO	-Geleneksel -Bizden Biri	-Daha Büyük -Daha Geniş	-Memnuniyet - Farklı	-Dayanıklı -Onun için Her Şeye Dayanabilirim

Tablo 5: Lovemark Beyaz Eşya Firmalarının Reklam İncelemeleri

Arçelik markası, yeniliği aşkla tasarla diyerek kurum kimliğini ön plana çıkarmıştır. Yenilikçi ve teknolojinin öncüsü olarak kendini tanımlamaktadır. Gurme love ve evrensellik ilkesiyle sıra dışı kimliğine dikkat çekmektedir. Arçelik hedef kitlesiyle tutku ilişkisini hemen her reklamda kullandığı aşk teması üzerinden sağlamaktadır. Ayrıca alanında yapmış olduğu yeniliklerle ilk ve tek olduğunu ifade ederek tüketiciyle var olan bağlılık anlayışını güçlendirmeye çalışmaktadır. Netice olarak Arçelik reklamlarda aşkı lovemark işaretlerini çok sık kullanarak hedef kitleyle güçlü bir bağın sürmesine çaba harcadığı görülmektedir.

Bosh markası, çalışma kapsamında yer alan birçok marka gibi sadece belirli bir ürünü

yönelik değil tüm ürünlere yönelik reklam çalışmaları mevcuttur. Donanım, güvenilirlik, tasarruf vurgusuyla sıra dışılığını ortaya koyan Bosh, akıllı ve teknoloji kavramlarıyla kurum kimliğini oluşturmaktadır. Bosh tutku anlayışını size uygun, birliktelik, tam istediğiniz gibi, her zaman her şeye hazır diyerek ifade etmektedir. Ayrıca “yaşam için teknoloji” söylemiyle tüketiciyle var olan bağlılık anlayışını tanımlamaktadır.

Beko markası, modern mutlu çekirdek aile örneğini kullanarak kurum kimliğini ön plana çıkarırken dünya markası olduğunu ulusal değerlere bağlı olduğunu ve yerel marka olduğuna dikkat çekmektedir. Beko aynı kategorideki markalardan farklı olarak “akıllı o sizlerin aklı” diyerek ortaya koymaktadır. Ayrıca “En özel, mutlu aile” temasıyla tüketiciye yönelik tutkusunu ifade etmektedir. Netice olarak Beko, hedef kitleyle olan bağlılığını reklamlarda ağırlıklı olarak yer verdiği aile teması üzerinden işlemektedir.

Vestel, her reklamında Türk bayrağını kullanarak yerli ve milli olduğunu vurgulayıp kurum kimliğini yansıtmaktadır. En iyi, en teknolojik, en yenilikçi diyerek sıra dışılığını ortaya koymaktadır. “Türkiye vestelleniyor” sloganı üzerinden tüketiciyle tutku bağına korumaya çalışmaktadır. Vestel, “Gururla Türkiye” diyerek yerli bir markanın Türk milleti adına önemli bir değer yarattığını ifade ederek hedef kitleyle bağlılık duygusunu oluşturmaktadır.

Samsung markası, evrensel olması, teknolojik yenilikler ve sosyal sorumluluğu ön plana çıkararak kurum kimliğini yansıtmaktadır. “Siber zorba olma farkında ol” söylemiyle sıra dışılık anlayışını ön plana çıkarmaktadır. Samsung, tüketicisine ürünlerin zevkli, estetik ve merak uyandıran yenilikler üzerinden tutku bağına yakalamaya çalışmaktadır. Ayrıca ev, aile ve insani değerlere saygı anlayışı ile birlikte aynı zamanda modernliğin getirmiş olduğu yenilikleri de yakalayarak hedef kitleyle bağlılık duygusunu ortaya koymaya çalışmaktadır.

Siemens markası, kurum kimliğini modernlik ve yenilik bağlamında yalnızca bir ürüne yönelik değil tüm ürünlere yönelik reklam çalışmaları mevcuttur. Ayrıca “Her zaman önde diyerek” pratikliğe vurgu yaparak sıra dışılığını yansıtmaktadır. “Gelecek evinizde” söylemiyle son teknoloji alt yapısına sahip olduğunu ifade ederek tüketiciler ile tutku bağına oluşturmaktadır. Siemens, “her günü farklı yaşamak” sloganıyla teknolojinin getirdiği yenilikleri bu markada daima yaşayabilirsiniz anlayışı üzerinden beraber ergonomikliğini vurgulayıp hedef kitleyle olan bağlılık duygusunu reklamlarda yansıtmaktadır.

Profilo markası, kurum kimliği anlayışını geleneksellik üzerinden ve bizden biri olarak yansıtmaktadır. Daha büyük, daha geniş diyerek sıra dışılığını ortaya koymaktadır. Profilo “dünyanın en büyük ailesi” sloganıyla kullanıcı memnuniyetini ön plana çıkararak tüketiciyle tutku bağına korumaya çalışmaktadır. Ayrıca “kullananlar o kadar memnun ki kullananlar bile memnun” söylemiyle markaya olan bağlılık duygusunun reklamlarda nasıl yansıtıldığını ifade etmektedir.

SONUÇ

Güçlü bir kurumsal kimlik ve iyi bir kurumsal imaj bir kurumun başarısı için gerekli ön şarttır (Regenthal, 2009: 17). Etkili bir kurumsal kimlik, kurumsal davranış, kurumsal iletişim ve kurumsal dizayn etkileşiminden hareket etmektedir. Bu bağlamda çalışma kapsamında kurumsal kimliği oluşturan bir unsur olarak görülen ve kurumsal iletişim biçimini yansıtan reklam

filmlerindeki kimlik unsuru incelenmektedir. Kurumsal iletişim, paydaşların ve çalışanların kuruma yönelik tutumlarını etkilemek ve değiştirmek amacıyla hem içeride hem de dışarıda stratejik odaklı bir iletişim sağlamaktadır. Kuramlar bağlamında halkla ilişkiler, pazarlama ve reklam kurumsal iletişim için etkili iletişim yöntemleridir. Ancak marka kurumlar adına etkili iletişimi sağlayan ana unsurdur (Regenthal,2009: 32).

Toplumda yaşanan değişim, yoğun rekabet, teknolojik gelişmeler, refah düzeyinin artışı, dünya ekonomisinin küreselleşmesi markaların farkındalık yaratmak için yeni kavramlar belirlemesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda çekim ekonomisi kavramı öne çıkmaktadır. Çekim ekonomisinin amacı; büyüyen, hayran bırakan, baskı yapmayan duyguyu ifade etmektedir. Çekim ekonomisinde tüketicinin duyguları ve davranışları odak noktadır (Roberts, 2012: 231). İşte bu noktada insanların arzularına ve hayallerine temas eden lovemark markaların farkındalık yaratmasını sağlayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişen teknolojiyle herhangi bir ürünü taklit etmek mümkündür; ancak orijinal bir markayı taklit etmek mümkün değildir. Roberts'a göre markalar güven, performans ve itibar sayesinde kurulur. Gizem, tutku ve samimiyet gibi özellikler ile kendilerine aşık bir hedef kitle oluşturur. Bu bağlamda tüketici ile kurulan her türlü iletişim kanalında tüketicinin duygularını uyandıracak deneyimler yaratmak gerekir. Wally Olins'e göre kurumun yaptığı her şey kimlikle ilişkilidir. Ofislerin, fabrikaların, showrumların yer aldığı binalar, yerleşkeler, reklamlar ve kullanım kılavuzlarına kadar tüketiciye mesaj gönderen her şey kurumun amaçlarını yansıtan her yöntem ve kalite kurumsal kimliğin bir ifadesidir (Akt. Peltekoğlu, 2016:539). Bu çalışmada çeşitli markaların kurumsal kimliklerini oluştururken tüketicinin hangi duygusal noktasına vurgu yaptıkları incelenmektedir. Reklamlarda markaların, lovemarks söylemini özellikle vurguladıkları görülmektedir. Otomobil sektöründe Volkswagen ve beyaz eşya sektöründe Arçelik markalarının reklamlarda renk, müzik ve söylem olarak sıklıkla lovemark duygusuyla tüketiciye yansıtıldığı fark edilmektedir. Volkswagen'in "geçmişten günümüze gelen alışkanlık", "kalpten kalbe gidebilen tek otomobil", "aklınız Volkswagen der modeli kalbiniz seçer", Türkiye'nin en çok sevilen otomobil markası' gibi reklam sloganlarıyla bağlılık ve tutku oluşturduğunun en belirgin göstergesidir. Ayrıca Volkswagen 'Volkswagen Lovemark ' firm başlığını kullanarak özellikle hedef kitleyle duygusal bir bağ yaratmaya çalışmıştır. Yine otomobil segmentinde Mercedes ve BMW markaları daha fazla lüks ve seçkinlik kavramları üzerinden kurgulamaktadır. Audi markasının lovemark çağrışımı ise güç, performans ve yeni teknoloji etrafında şekillenmektedir. Hyundai ise çevreci olmak vurgusu üzerinden sosyal sorumluluk sahibi bir kurumsal kimlik vurgusu yapmaktadır. Ford, otomobillerinin en önemli farklılığının yerli üretim olması, yerli marka olması üzerinde durmaktadır. Yine Fiat' in en önemli vurgusu kendini ailenin bir parçası olarak görmesi ve bu düşüncesini reklamlarda "aile otomobili" olarak sunmasıdır. Renault ise uygun fiyatlı olmasını ön planda tutarak fiyatlandırma bağlamında kurumsal kimliğini oluşturmaktadır. Beyaz eşya segmentinde ise, özellikle Arçelik markasının ürünleri isimlendirirken reklamlarda lovemark vurgusu yaptığı görülmektedir. Arçelik in "love gurme çay makinesi", "kumaşların dilinden anlayan Arçelik'in love ütü" gibi ürünleri sunarken doğrudan lovemark duygusuyla hareket etmektedir. Arçelik, reklamlarda sıklıkla aşk vurgusu yaparak kalpli pasta, kalp gibi semboller aşkın rengi olan kırmızı renk ile birlikte sunarak kurumsal kimliğini lovemark çerçevesinde aktardığı görülmektedir. Vestel'in genel olarak üzerinde durduğu ve kurumsal kimliğin en başat unsuru olarak her fırsatta ifade ettiği kavram 'yerli ve milli' bir marka olma-

sıdır. Samsung ise, çevreci ve sosyal sorumluluk sahibi bir marka üzerinden kurumsal kimliğini oluşturmaktadır. Volkswagen ve Arçelik markaları dışında diğer markalar lovemark anlayışını tüm kurum kimliği olarak yansıtmaktansa geleneksel ve ürüne yönelik spesifik özellikler bağlamında sundukları görülmektedir. Ancak markaların ötesindeki gelecek olarak görülen lovemark anlayışı kapsamında, araba segmentinde 'Volkswagen' ve beyaz eşya kategorisinde 'Arçelik' markalarının reklam anlayışı diğer firmalara oranla daha aktif sundukları görülmektedir. Netice olarak markaların duygusal bağlamda bağ oluşturma çabalarında ortak olarak kullandıkları kavramlar "yenilikçi ve teknolojik" olmalarıdır. Markalar bu söylem üzerinden çağa ayak uydurduklarını, dinamik süreçleri takip ettiklerini vurgulamaktadır.

KAYNAKÇA

- Aaker, J. L. (2018). Dimensions of Brand Personality. *Journal of Marketing Research*, Vol. 34, No. 3 (Aug, 1997). pp. 347-356 Published by: American Marketing Association.
- Aaker, A.D. (1996). *Güçlü Markalar Yaratmak*. Mediacat: İstanbul.
- Aaker, A.D. (2014). *Markalama Başarıya Ulaştıran 20 Temel İlke*. Mediacat: İstanbul.
- Balmer, J. M.T. Gray and Edmund, R. (1997). Corporate Identity and Corporate Communications: Creating a Competitive Advantage. *Industrial and Commercial Training*, Vol:32, 2000, 256.
- Bazarcı, S. (2017). Tüketicilerin Kişilik Özelliklerinin Reklamda Mesaj Stratejisinin Belirlenmesindeki Etkisi, *Kesit Akademi Dergisi*, 3 (11), 561-577.
- Carroll, B.A. and Ahuvia, A.C. (2006). Some Antecedents and Outcomes of Brand Love. *Marketing Letter*, 17(2), pp. 79-89.
- Dowling, G. (1997). Company Image Into a Corporate Ofset. *Long Rang Planning*, Vol: 26, 21-23.
- Dönmez, M.S. (2020). Lovemark Algısının Sponsor Firmaya Transferi. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 15 (2), 576-589.
- Keller, K. L.(1993). Conceptualizing, Measuring and Managing Customer. *Journal of Marketing*, 57, 1-22.
- Kotler, P. (2017). *A'dan Z'ye Pazarlama*. Mediacat: İstanbul.
- Kotler, P. ve G. Armstrong. (2004). *Principles of Marketing*. New Jersey: Prentice Hall.
- Maier, H.D. (1993).Corporate Identity und marketing-Identitaet, corporate Identity: Grundlagen, funktionen, Fallbeispiele, 6. Auflage, Landsberg/Lech: verlag Moderne Industrie.
- Peltekoglu, F. (2016). *Halkla İlişkiler Nedir?* Beta Yayınları, İstanbul.
- Regenthal, G. (2009). *Ganzheitliche Corporate Identity*. Gabler: Wesbade.
- Roberts, K. (2005) *Lovemarks*. Power House Books: London.
- Rubin, Zick. (1970). Measurement of Romantic Love. *Journal of Personality and Social Psychology*. 16, 265-273.

- Schmidt, K. (1996). Corporate Identity Entwicklung. *Verstand und potentiale Corporate identity in Europa: Strategien, instrumente, Erfolge Beispiele*, Frankfurt .
- Schmitt,B. (2011). Experience Marketing: Concepts, Frameworks and Consumer Insights. *Foundations and TrendsR in Marketing*, Vol. 5, No. 2, 55–112.
- Sharp, B. (2016). *Markalar Nasıl Büyür? Pazarlamacıların Bilmedikleri Şeyler*. İstanbul: Sinpaş GYO kitapları.
- Shimp, T A. and Madden, T. J. (1988). Consumer-Object Relations: A Conceptual Framework Based Analogously on Sternberg’s Triangular Theory of Love. *Advances in Consumer Research*, 15, 163-168.
- Sternberg, R.J. A (1986). Triangular Theory of Love. *Psychol Rev*,93: 119-135.
- Şayan, A. (2020). Marka Bağlılığı Yaratmada Sosyal Medyanın Rolü: Lovemark’s Örnekleri Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergisi*, 3 (1), 319-342.
- Walizer, M.H. and Wienir, P.L.(1978). *Reserarch methods and analysis*. New York: Harper& Row.
- Wimner, R.D. and Dominick, J.R. (2000). *Mass Media Research: An Introduction*. Belmont, CA: Wadsworth.
- <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2020).

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Prof. Dr. Emin ATASOY

Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı

geograf1969@gmail.com ORCID

Doç. Dr. Hakan ÖNAL

Balıkesir Üniversitesi, Necatibey Eğitim Fakültesi,
Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı

onal@balikesir.edu.tr ORCID

Doç. Dr. Erkin TOKPANOV

Cansugurov Cetisu Devlet Üniversitesi, Doğa
Bilimleri Fakültesi, Doğa Bilimleri Bölümü

tokpanov1968@gmail.com ORCID

FİLİPİNLERİN TURİZM SEMBOLÜ:
PALAWAN ADASI

TOURISM SYMBOL OF PHILIPPINES:
PALAWAN ISLAND

Geliş / Submitted / Отправлено: 20.12.2020

Kabul / Accepted / Принимать: 09.03.2021

Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Atasoy, E., Önal, H. ve Tokpanov, E. (2021). Filipinlerin Turizm Sembolü: Palawan Adası. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 330-375.

Atasoy, E., Önal, H. and Tokpanov, E. (2021). Tourism Symbol of Philippines: Palawan Island. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 330-375.

 10.29228/kesit.49472

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

FİLİPİNLERİN TURİZM SEMBOLÜ: PALAWAN ADASI¹

TOURISM SYMBOL OF PHILIPPINES: PALAWAN ISLAND

Prof. Dr. Emin ATASOY

Doç. Dr. Hakan ÖNAL

Doç. Dr. Erkin TOKPANOV

Öz: Tropikal yağmur ormanlarıyla, binlerce kilometrekarelik mercan resifleriyle, gizemli mağaraları ve şelaleleriyle, endemik bitki ve hayvan türleriyle, dünyaca ünlü dalış merkezleriyle ve ünlü plajlarıyla Palawan adası, dünyanın en ünlü turizm merkezlerinden birisidir. Dünyanın en iyi adaları listesinde yer alan Palawan, hem Filipinlerin turizm gururudur hem de ülkenin en izole ve doğal özellikleri en iyi korunmuş adalarından biridir. Adayı içine alan Palawan eyaleti, Filipinler Cumhuriyetinin en büyük eyaleti olup 1800 civarında adayı kapsamaktadır. Filipinler Cumhuriyetinin beşinci büyük adası olan Palawan, Luzon adalar grubunun bir parçası olup ülkenin güneybatısında yer alır. Adanın toplam nüfusu 1 milyon civarında olup 12188 km²'lik alana sahiptir ve ada genelinde km²'ye ortalama 82 kişi düşmektedir. Bu çalışmada Palawan adasının genel coğrafi yapısı ve turizm potansiyeli irdelenirken, adanın coğrafi konumu, fiziki ve beşeri özellikleri açıklandığı gibi başlıca turizm merkezleri de ele alınmıştır. Çalışmada, bir yandan adanın başlıca doğal ve tarihsel-kültürel çekicilikleri irdelenmiş diğer yandan da adanın bugünkü turizm potansiyeli resmedilmeye çalışılmıştır. Adanın endemik bitki ve hayvanlarından oluşan doğal yaşamına ait bilgilerin de sunulduğu çalışmada ayrıca, Palawan adasını küresel turizm markası yapan ve turizm başarılarının sürdürmesini sağlayan en önemli etkenler tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonuç kısmında, Palawan adasının en büyük turizm avantajları ve dezavantajları nelerdir? sorularına yanıt aranmıştır.

Anahtar Kelimeler: Palawan Adası, Luzon Adaları, Filipinler Cumhuriyeti, Turizm Coğrafyası

Abstract: With its tropical rainforests, thousands of square kilometres of coral reefs, mysterious caves and waterfalls, endemic plant and animal species,

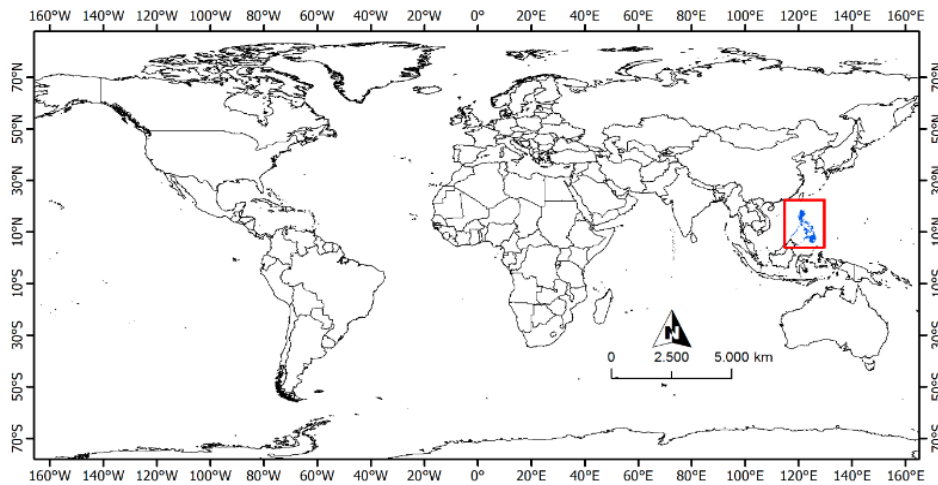
¹ Bu çalışma "2219-Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı" kapsamında TÜBİTAK – BİDEB tarafından 2020 yılında kabul edilen ve Emin ATASOY tarafından yürütülen "Siyasi, İktisadi ve Beşeri Coğrafya Perspektifinden Filipinler Cumhuriyeti ve Türkiye-Filipinler Etkileşimi" başlıklı araştırma programının bilimsel çıktılarından biridir. Bu makale için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Sorumlu Yazar: Hakan ÖNAL/This study is one of the scientific outputs of the research program entitled "Republic of the Philippines and Turkey – Philippines Interaction from The Perspective of Political, Economic and Human Geography", supported by TUBITAK-BİDEB in 2020, conducted by "Emin ATASOY". No conflicts of interest were reported for this article. Corresponding Author: Hakan ÖNAL

world-famous diving centres and famous beaches, Palawan Island is one of the most famous tourist centres in the world. Palawan, which is on the list of the best islands in the world, is both the tourism icon of the Philippines and one of the most isolated islands in the country. Palawan state, which is located on the island, is the largest state of the Republic of the Philippines and includes around 1800 islands. Palawan, the fifth-largest island in the Republic of the Philippines, is part of the Luzon group of islands and is located in the southwestern part of the country. The total population of the island is around 1 million and it has an area of 12188 km² and there is an average of 82 people per km² throughout the island. In this study, the general geographic structure and tourism potential of Palawan island were examined, and the geographical location of the island, physical and human characteristics and major tourism centres were also discussed. In the study, the leading natural and historical-cultural attractions of the island were examined, and additionally, the current tourism potential of the island was illustrated. In addition, this research tried to identify the most critical factors that make Palawan Island a global tourism brand and the factors that ensure its tourism success. In the conclusion part, answers were sought to the questions of what are the most significant tourism advantages and disadvantages of Palawan Island.

Keywords: Palawan Island, Luzon Islands, the Republic of the Philippines, Tourism Geography

GİRİŞ

Bir Uzakdoğu devleti olan Filipinler Cumhuriyeti, aynı zamanda hem kara sınır komşusu olmayan bir adalar devleti hem de Asya kıtasının en kalabalık Katolik nüfusunu barındıran ülkedir. Filipin takımadaları kuzeyden ve batıdan Güney Çin Denizi, doğudan Filipinler Denizi, güneyden Sulavesi Denizi, güneybatıdan da Sulu Denizi ile çevrilidir. Bir başka anlamıyla bir Uzakdoğu devleti olarak Filipinler Cumhuriyeti dört farklı denizle çevrili olup tüm bu denizler Büyük Okyanus (Pasifik Okyanusu) havzasının bir parçasıdır (Harita1). Ayrıca Filipinler'in toplam kıyı uzunluğu 36289 km olup, dünyanın en uzun kıyı şeridinde sahip ilk 5. ülkesinden biridir (Atasoy, 2018).

Harita 1 Filipinler Cumhuriyeti Lokasyon Haritası

Filipinler Cumhuriyeti 17 Bölgeden (Region) oluşan ve kara komşusu olmayan dünyanın en büyük adalar ülkelerinden biridir. Region IV-“B” olarak işaretlenen Mimaropa Bölgesi Filipin adalarının merkezi ve batı kesimlerinde yer almaktadır ve bu bölge Romblon, Palawan, Marinduque, Doğu Mindoro ve Batı Mindoro eyaletlerini kapsamaktadır. Mimaropa bölge sınırları içinde 5 eyalet, 71 ilçe ve 1459 yerleşme yer almaktadır. Marinduque, Romblon, Doğu Mindoro ve Batı Mindoro eyaletleri ülkenin orta kesimlerinde yer alırken, Palawan eyaleti ülkenin batı kesimlerinde uzanmaktadır. Mimaropa, adını bölgeyi oluşturan eyaletlerin ilk harflerinin birleşmesinden (**M**indoro, **MA**rinduque, **RO**mblon ve **PA**lawan)almıştır. Balıkçılık, ormancılık, bitkisel üretim, turizm, hayvancılık, madencilik, meyvecilik ve mermercilik bölgenin en gelişmiş iktisadi kollarıdır (Lavrov, 2003; Kristev, 2014; Özey, 2008; Timor, 2002; Özgüç, 2011; Atasoy, 2010; Bayar, 2011; Colleen, 1967).

Palawan hem yüzölçümü hem de nüfus bakımından Mimaropa Bölgesi'nin en büyük eyaletidir. Ayrıca Palawan, bölge sınırları içinde en çok ilçe barındıran eyalet (23 ilçe) ve en seyrek nüfuslu eyalet (81kişi/km²) özelliklerini aynı anda taşımaktadır.² Palawan adasını da kapsayan Palawan eyaleti, Filipinler Cumhuriyeti'nin en büyük eyaleti olup 1800 civarında adadan oluşmaktadır. Eyalet sınırları içindeki adaların en az 800'ünde hiçbir yerleşme olmadığı için “insansız تنها adalar” olarak da tanımlanabilirler. Eyalet sınırları içindeki en büyük adalar: Palawan adasının kuzeydoğusunda yer alan Dumarang, Maytiguid, Batas, Iloc, Linapacan, Culion, Coron ve Busuanga; Palawan adasının güneybatısında yer alan Bugsuk, Pandanan, Ramos ve Balabac (Chirikov, 2008).

1818 yılında kurulmuş olan Palawan eyaletinin toplam yüzölçümü 14896 km² olup (alan itibarıyla, Karadağ Cumhuriyeti ile neredeyse aynı yüzölçüme sahip), yaklaşık 1 milyon nüfus barındırmaktadır. Eyaletin başkenti olan Puerto Princesa kenti başkent Manila'dan yaklaşık 580 km. uzaklıktadır. Adanın doğu kıyılarında ve merkezi kesiminde yer alan Puerto Princesa kenti Hondo körfezinin güneyinde yer almakta ve başkent Manila'dan uçakla 1 saatte ulaşılabilen adanın tek büyük kentsel yerleşmesidir. 250 000'i aşan nüfusuyla Puerto Princesa kenti Palawan adası sınırları içinde büyük alışveriş merkezlerinin, bankalarının, hastanelerinin ve modern ulaşım bağlantılarının yer aldığı tek yerleşim yeridir. Ada sınırları içinde yer alan Puerto Princesa kenti dışındaki tüm yerleşmeler kasaba ve köy gibi kırsal yerleşmeler olup çağdaş altyapıdan yoksun ve modern medeniyetin beklentilerini karşılamaktan uzak yerlerdir. Özetle, Filipinler Cumhuriyeti'nin büyük adaları arasında Palawan, en bakir ve en geniş tropikal ormanlara sahip, en geç yerleşme ve iktisadi faaliyetlere açılmış en seyrek nüfuslu büyük adadır.

Bu çalışmada Mimaropa Bölgesinde yer alan Palawan adasının ve yakın çevresinin coğrafi özellikleri, başlıca turizm çekicilikleri ve turizm potansiyeli tartışılmıştır.

Palawan Adasının Coğrafi Konumu ve Genel Coğrafi Özellikleri

Luzon adalar grubunda yer alan Palawan adası Filipin takımadalarının en batı ucunu oluşturur ve jeolojik olarak bir zamanlar parçası olduğu Borneo (Kalimantan) adasının bir devamıdır. Palawan adası 12 188 km²lik yüzölçümü ile Filipinlerin 5. ve dünyanın 64. en büyük adasıdır (Bayar, 2011; Timor, 2002; Atalay, 2007; Atasoy, 2018). Palawan hem Filipinler'in ulusal gururu ve turizm simgesi, hem de ülkenin en popüler ve en çok ziyaret edilen adaların başında gelir.

İsim olarak Palawan, Filipinler coğrafyasında çok boyutlu ve çok anlamlı bir kavramı ifade eder. Palawan hem bir ada hem bir eyalet hem bir takımda ve hem bir küresel turizm markasıdır. Muhteşem plajları ve tropikal yağmur ormanlarıyla, binlerce kilometrekarelik mer-

²Bakınız: <https://parispe.dfa.gov.ph/consularservices/2015-10-07-09-50-05/86-visit-ph/150-palawan>

can resifiyle, gizemli mağaraları ve şelaleleriyle, endemik bitki ve hayvan tür çeşitliğiyle, dünyaca ünlü dalış merkezleriyle ve çevresindeki bakir küçük adacıklarıyla Palawan adası dünyanın en popüler turizm merkezlerinden biridir. Bu büyüleyici ada binlerce hektarlık el değememiş tropikal yağmur ormanı, 2000 km. uzunluğundaki sahil şeridi ve inanılmaz çeşitlilikte flora ve fauna barındırır. Dünyanın en iyi adalar listesinde ilk 15'teyen alan Palawan, Filipinlerin en batı büyük adasıdır ve bu ülkenin turizm gururudur.³2016 ve 2017 yılında "International magazine Travel and Leisure" dergisi yüzlerce güzel ada arasında Palawan adasını dünyanın en iyi adası olarak seçmiştir. 2007 yılında "National Geographic Traveler" dergisi, dünyanın en iyi adalar sıralamasında Palawan adasını, Doğu ve Güneydoğu Asya'da birinci sıraya yerleştirmiş ve dünyanın 13. sırasındaki en iyi adası olarak belirlemiştir.

Filipinler Cumhuriyetinin beşinci büyük adası olan Palawan adası sınırları içinde 87 farklı etnik topluluk yaşamaktadır. Filipinlerin diğer bölgelerinden ve diğer adalarından çok fazla göç aldığından, adanın nüfus artışı, doğal nüfus artışından çok daha yüksektir. Hem doğal nüfus artışı hem de ada dışından dış göçler sonucunda her yıl Palawan nüfusu yaklaşık %4 artmaktadır. Yerli ada toplulukları Okyanusya kökenliler, Malezya ve Endonezya kökenliler, Çin ve İspanyol kökenlilerin adeta biyolojik karışımını yansıtmaktadırlar. Palawan nüfusunun yaklaşık %18'ini Tagbanua, Pinalavan, Bataki, Ken-Uy, Cama-Mapuni, Kalamyan, Molbog, Tausug ve Samal-Bangingi gibi yerli topluluklar oluşturmaktadırlar (Bayar, 2011; Timor, 2002; Atalay, 2007; Atasoy, 2018). Hem etnik hem de kültürel azınlık oluşturan bu etnik topluluklar maalesef, zaman içinde gönüllü asimilasyona maruz kalarak ve etnik kimliklerini yitirerek kendiliğinden yok olmaktadır.⁴

Tablo 1 Palawan Adasının Genel Özellikleri

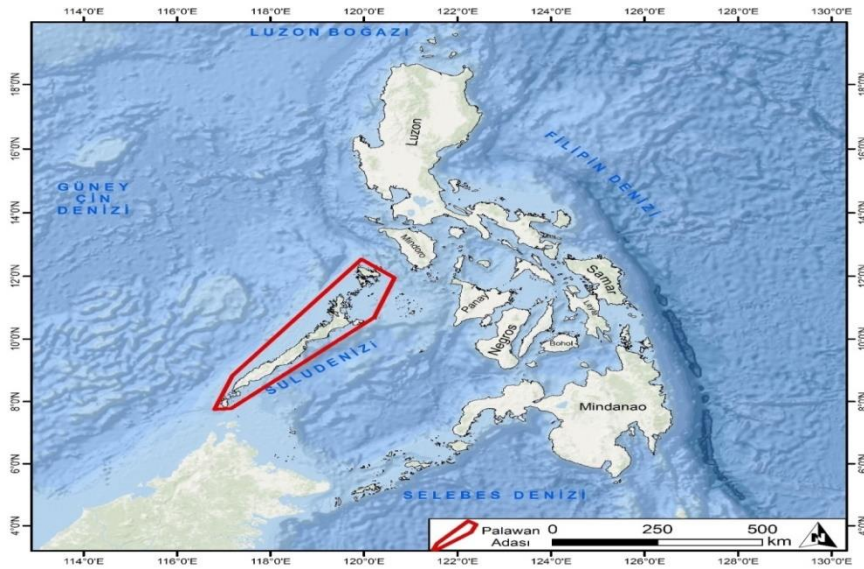
Yer Aldığı Adalar Grubu:	Toplam Nüfus:
Luzon Adaları	Yaklaşık 1 milyon
Yer Aldığı Eyalet:	Yer Aldığı Bölge:
Palawan	Mimaropa Bölgesi
Yüzölçümü:	Aritmetik Nüfus Yoğunluğu:
12 188 km ²	82 kişi/km ²
Matematik Konum:	En Büyük Yerleşmeler:
8° 15' – 11° 25' kuzey enlemleri ve 117° 06' – 119° 42' doğu boylamları.	El Nido, Tay Tay, Rio Tuba, Quezon, Narra, Bataraza, Brooke's Point, San Vicente, Roxas, Aborlan, Rizal.
En Uzun Akarsu:	En Büyük Göl:
Babuyan Irmağı	Manguao Gölü
En Yüksek Nokta:	En Büyük Kent:
Mantalingajan Dağı (2086 m.)	Puerto Princesa

³Bakınız: <https://parispe.dfa.gov.ph/consularservices/2015-10-07-09-50-05/86-visit-ph/150-palawan>

⁴Kültürel asimilasyon, etnik kimlikler ve azınlıklar ile ilgili bakınız: Atasoy, E. (2019) "Kültür Coğrafyası ve Etnocoğrafyanın Temelleri", Değişim Yayınları, İstanbul

Palawan adasında hem yerleşme ve nüfus yoğunluğu düşüktür. Ada genelinde km²'ye düşen ortalama insan sayısı 82'dir (Tablo 1). Filipinlerin diğer büyük adalarıyla kıyasla Palawan'ın daha geç keşfedilmiş ve İspanya Krallığı tarafından daha geç sömürgeleşmeye açılmış olması, daha geç yerleşme-kentleşme sürecine girmesiyle ve adaya daha geç devlet yatırımlarının gelmesiyle açıklanabilir. Adadaki orman katliamların daha az olması, doğal ekosistemlerin bozulmamış olması ve daha az çevre sorunlarının olması da bu geç kalmış beşeri-iktisadi hareketlerle açıklanabilir (Santos ve Tomeldan, 2009). Sonuç olarak demografik ve iktisadi gecikme, alt yapı, haberleşme, sağlık, eğitim ve ulaşım gibi hizmetlerin de az gelişmiş ve gecikmiş olmasına yol açmıştır. Bu nedenle Palawan'a gelen yabancı turistler konforlu yaşam ve lüks hizmetlerden çok; doğal ortam, aksayan alt yapı ve ilkel yaşam biçimleriyle yüzleşebileceklerini kabul etmelidirler.⁵

Palawan adasındaki temel geçim kaynaklarını balıkçılık, turizm, hayvancılık, madencilik, ormancılık ve bitkisel üretim oluşturmaktadır. Kıyı ovaları Palawan'ın en verimli ve en yoğun nüfuslu arazilerini oluşturmaktadırlar. Pirinç, mısır, fasulye, tatlı patates ada sınırları içinde en yaygın yetiştirilen tarımsal ürünlerdir. Adanın birçok bölgesinde kopra, abaküs, mango, muz ve bazı tropikal meyve ağaçları yaygın yetiştirilmektedir. Adanın kuzey kesimlerinde zengin petrol rezervleri tespit edilmiştir. Ayrıca adanın farklı yörelerinde civa, kromit ve mermer gibi madenler de çıkarılmaktadır (Özey, 2008; Bayar, 2011; Timor, 2002).

Harita 1 Palawan Adası Lokasyon Haritası

Palawan adasında yıl boyunca büyük bir dış turizm ve iç turizm hareketliliği yaşandığından, yerli ve yabancı turistlerin adaya daha kolay ulaşabilmelerini sağlayacak dört havalimanı (Coron Busuanga, El Nido, Puerto Princessa ve San Vicente) mevcuttur. Bu hava limanlarının dış turizm açısından hayati önemi olup her yıl yüz binlerce turiste ulaşım hizmeti vermektedirler.

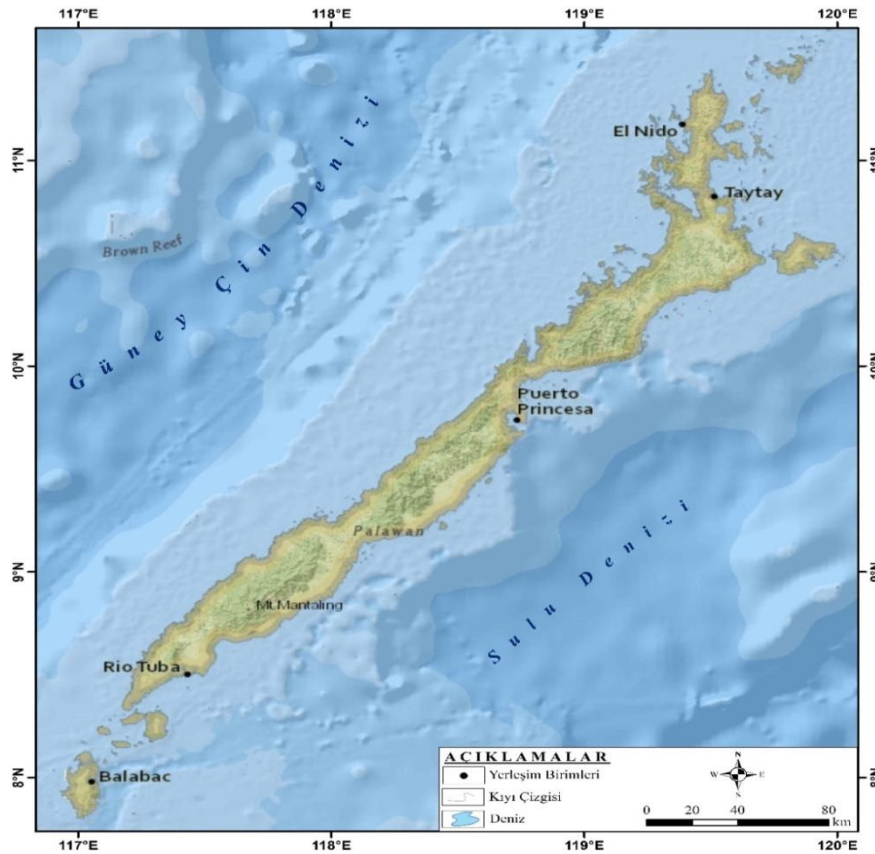
Palawan adasındaki yerleşmelerin büyük bir bölümü adanın kıyı şeridinde yer almakla

⁵Palawan adasının turizm çekicilikleri ve turizm potansiyeli ile ilgili bakınız:

- <https://parispe.dfa.gov.ph/consularservices/2015-10-07-09-50-05/86-visit-ph/150-palawan>
- <https://www.roughguides.com/destinations/asia/philippines/palawan/>
- <https://guidetothephilippines.ph/articles/ultimate-guides/palawan-travel-guide>
- <https://www.travel-palawan.com/about-palawan/>

birlikte, doğu kıyılarındaki yerleşme ve nüfus yoğunluğu batı kıyılarına göre daha yüksektir. Ada sınırları içinde nüfusu 300 000'i aşan bir büyük şehir olmasa da, adadaki başlıca büyük kentsel yerleşmeler El Nido, Tay Tay, Rio Tuba, Narra, Bataraza, Brooke's Point, San Vicente, Roxas, Aborlan, Quezon, Rizal ve Sofronio Espanola'dır⁶ (Harita 3). Palawan adası içinde yer alan başlıca kasaba yerleşmeleri ise Buenavista, Bahile, Makarascas, Cabayugon, Caruray, Port Barton, Kemdeng, Alimanguan, Abongan, Binga, Calawag, Pancol, Sandoval, San Fernando, Bucana, Sibaltan, Mabini, Pularaquen, Bantulan, Magara, San Rafael, Iwahig, Napsan, Imulong, Ransang, Malihud, Bulalacao, Sarong, Tarusan, Ocayan, Canipaan, Tagnato, Puring, Buliluyan ve Teneguiban'dır (Chirikov, 2008).

Palawan adasının batısında Güney Çin Denizi, doğusunda Sulu Denizi, kuzeydoğusunda Panay, Negros ve Mindoro adaları, güneydoğusunda ise Sulu Takımadaları, Mindanao ve Borneo adası yer alır. Güneydeki Balabac boğazı hem Palawan'ı Borneo adasından ayırır, hem de Filipinler Cumhuriyeti ile Malezya Krallığı arasında doğal bir sınır oluşturmaktadır (Harita 1, 2 ve 3). Coğrafi konum olarak Malezya, Brunei, Vietnam ve Çin'e en yakın konumdaki büyük ada Palawan adasıdır (Bayar, 2011; Timor, 2002; Atalay, 2007; Atasoy, 2018).

Harita 2 Palawan Adasının Coğrafi Konumu

Borneo adası ile Palawan adası arasında büyük bir adalar topluluğu yer almaktadır. Mindoro adası ile Palawan adası arasında da Calamiantakımadaları yer alır. Coron, Culion ve Busuanga bu takımadaların hem en büyük olanları hem de turistler tarafından en çok ziyaret edilenleridir. Calamian takımadaları içinde yer alan diğer büyük adalar ise Iloc, Bagambangan,

⁶Bakınız: Chirikov, A. I., Pozdnyak, G. V., Kamenskaya, İ. Y., (2008) *Atlas Mira*. İzdatelstvo Oniks, Moskova

Maasonon, Gintu, Binulbulan, Barangonan, Patoyo, Linapacan, Cacayatan, Calibangbangan, Dicabaito, Bulalacao, Dialolug, Mininlay, Calauit, Dimanglet, Marily, Tara, Lata, Tabmon, Delian, Bunaun, Lamud, Ditaytayan, Guinlep, Bulog, Dos, Malcatop, Ropototan, Dicilingan, Rat, Dicoayan, Bantac, Nanga, Dimipac, Bac Bac, Dipalian, Talampuan, Apo, Lusong, Maltatayoc'dur (Chirikov, 2008).

Yüzölçümü olarak Filipinlerin en büyük beşinci adası olan Palawan, aslında 1903 yılına kadar "Paragua" adını taşıyan ada, 1903 yılından itibaren Palawan adını almıştır. Kuzeydoğu-güneybatı istikametinde uzanan Palawan adasının uzunluğu 425 km, genişliği ise 8 ile 40 km. arasında değişmektedir (Harita 3). Brooke's Point kasabasının 10-15 km. batısında veya Rizal kasabasının 10-12 km. güneyinde yer alan Mantalingajan Dağı (2086 m.) Palawan'ın en yüksek noktasıdır⁷. Adanın büyük bölümü engebeli dağlarla, geniş yağmur ormanlarıyla, bazı kıyılar ise mangrov ormanlarıyla kaplıdır. Palawan adasının en az %56'sı ormanlarla kaplı olup, Filipinlerin en geniş orman arazilerine sahip adaların başında gelir. Borneo, Amazon, Yeni Gine ve Kongo ile birlikte dünyanın en geniş bakir yaşam alanları da yine Palawan'da yer alır.

Palawan adasının kuzey kesimlerinde yer alan başlıca yükseltiler: Nort Hill (282 m.), East Peak (509 m.), Bubulugan (305 m.), Ynantagung (483 m.), Shark Fin Peak (552 m.), Silanga Peak (422 m.), Baracao (519 m.), Omid Peak (470 m.), Low Capoas (450 m.), Bay Peak (604 m.), Drake Peak (403 m.), Ilian (645 m.) ve Caramay (470 m.) tepe ve dağlarıdır⁸. Anlaşılacağı üzere, Palawan adasının kuzey bölgelerinde yüksekliği 650 metreyi aşmayan alçak tepeler egemen olup, 1000 metreyi aşan dağlar bölgede pek yer almaz.

Palawan adasının orta kesimlerinde yer alan başlıca tepeler ve dağlar şunlardır: Stripe Peak (1475 m.), Cleopatra Needle (1593 m.), Escarpado Peak (1236), Saint Paul (985 m.), Bloomfield (795 m.), Bentoan (523 m.), Peel (1114 m.), Bahile (715 m.), Airy (615 m.), Thumb Peak (1269 m.), Central Peak (975 m.), Aborlan (745 m.), End Peak (1375 m.), Devel Peak (551 m.), Sultan Hill (666 m.), Malanut Peak (495 m.), Buod Mainat (784 m.), Pyramid Hill (404 m.), Corumi (1126 m.), Calibugon (1442 m.), Sharp Peak (775 m.), Gantung (1780 m.) ve Landargun (1655 m.)⁹. Verilen örneklerden de anlaşıldığı gibi Palawan adasının orta kesimlerinde yüksekliği 1000 ile 2000 metre arasında değişen çok sayıda dağ ve zirve yer almaktadır. Bu dağların büyük bir bölümü balta girmemiş yoğun tropikal ormanlarla kaplı olduklarından yöreler ve ilçeler arasında ulaşım bağlantıları zorlaşmaktadır. Adanın en büyük kentleri ve eyalet başkenti Palawan'ın orta kesimlerinde yer almaktadır.

Adanın güney kesimlerinde yer alan başlıca tepeler ve dağlar ise şunlardır: Maliz (730 m.), Addison Peak (968 m.), Mantalingajan (2086 m.), Spike Peak (954 m.), Cogon Hill (580 m.), Tres Marias Clift (605 m.), Doğuble Peak (544 m.), Escarpado Peak (1050 m.), Sarap (643 m.),

⁷Bakınız: Chirikov, A. I., Pozdnyak, G. V., Kamenskaya, İ. Y., (2008) *Atlas Mira*. İzdatelstvo Oniks, Moskova

⁸ Bakınız:

- <https://www.openstreetmap.org/>
- <https://www.google.com/maps>
- <https://mapcarta.com/>
- <http://www.mappery.com/>

⁹Bakınız:

- <https://www.openstreetmap.org/>
- <https://www.google.com/maps>
- <https://mapcarta.com/>
- <http://www.mappery.com/>

Canipan Hill (968 m.) ve Wangle (262 m.)¹⁰. Palawan'ın en yüksek zirveleri ve en yoğun ormanları güney kesimlerinde yer aldığından adanın en yoksul, en az gelişmiş ve en seyrek nüfuslu yöreleri de bu dağlık bölgelerde yer almaktadır. Aslında bu bakir dağlar ve tropikal ormanlar Palawan'ın en büyük doğal zenginliği olmasına rağmen tarım arazileri açmak ve yeni yerleşmeler kurmak için bu ormanlar bazı yörelerde kesilmekte ve tahrip edilmektedirler. Yabani hayvanların yasa dışı avlanması ve satılması adanın bir diğer önemli sorunudur. Yasa dışı avcılık ve balıkçılık Filipinlerin büyük bir bölümünde görülse de en yaygın şekilde Palawan adasında yapılmaktadır. Endemik bitkilerin kosunması, yok olmak üzere olan hayvan türlerinin yaşatılması, mangrov ormanlarıyla yağmur ormanlarının tahrip edilmemesi, doğal ekosistemlerin beşeri faaliyetlerden korunması Palawan'ın en öncelikli ekolojik sorunların başında gelmektedir.¹¹

1960 yılına kadar, Palawan adasının neredeyse tüm bölgeleri tropikal ormanlarla kaplıyken, sonraki 20-30 yıl içinde bu doğal ormanların önemli bir bölümü yakıldı, kesildi veya plansız bir şekilde yok edildi. Örneğin 1988 yılında adadaki ormanların toplam alanı 7410 km² idi¹². Son yarım yüzyılda Filipinler hükümeti Palawan ormanlarını korumak için çok boyutlu bir plan hazırlamış ve bunu titizlikle uygulamaktadır. Özellikle 19. yüzyılda adadaki ekolojik tahribat ve orman katliamının neredeyse tamamen önlendiği söylenebilir.

Jeolojik ve jeomorfolojik olarak Palawan, Malezya ve Endonezya'ya ait Kalimantan (Borneo) adasının bir devamı olarak kabul edilir, bu nedenle adanın flora ve faunası Filipinler'in geri kalanından önemli ölçüde farklıdır. Kuzeydoğu-güneybatı istikametinde uzananmerkezi sıradağları, Palawan adasını ikiye bölerek doğu ve batı bölgelerinde farklı iklim koşullarının görülmesine neden olmuştur. Örneğin adanın doğu kıyıları daha az nemli ve daha az yağış almakta, batı kıyıları ise daha nemli ve yağışlıdır. Muson rüzgârlarının etkisi altındaki adanın güney bölgelerinde nemli ekvatorial, kuzey bölgelerinde ise subekvatorial iklim görülmektedir.¹³ Ada genelinde kurak mevsim ve yağışlı mevsim olarak iki belirgin mevsim yaşandığı söylenebilir. Enlem, yükseklik ve özel konuma bağlı olarak Palawan adasındakurak mevsim 1 ay ile 4 ay arasında sürebilir. Adanın kuzeybatı kıyılarında nemli mevsim Kasım-Mayıs dönemi kapsamaktadır. Genel olarak enleme bağlı olarak güneyden kuzeye gidildikçe yıllık ortalama sıcaklık değerlerinde az da olsa bir azalma gözlenmektedir. Ekvatorial bölgede yer alan ve Malezya'ya komşu olan en güneydeki Balabac takımadaaları en sıcak en yağışlı ve en bunaltıcı iklim yaşanmaktadır.

Ada genelindeki ortalama yıllık sıcaklık değerleri 26 ila 29°C, yıllık yağış miktarları ise 1800 ile 2400 mm. arasında değişmektedir. Bazı yıllar ortalama minimum aylık sıcaklık değerleri 23°C'ye kadar düşebilmekte, ortalama maksimum aylık sıcaklık değerleri ise 32°C'ye kadar yükselebilmektedir (Grafik 1). Mart-Haziran dönemi adanın en sıcak ve en bunaltıcı dönemi olup, bu dönemde bazen aylık sıcaklık ortalamaları 32°C'ye kadar yükselebilmektedir. Kış ayla-

¹⁰Bakınız:

- <https://www.openstreetmap.org/>
- <https://www.google.com/maps>
- <https://mapcarta.com/>
- <http://www.mappery.com/>

¹¹ Palawan adasının flora ve fauna zenginliği, ayrıca adanın başlıca ekolojik sorunlarıyla ilgili bakınız:

- <https://www.worldwildlife.org/ecoregions/im0143>

¹² Bakınız: <https://www.worldwildlife.org/ecoregions/im0143>

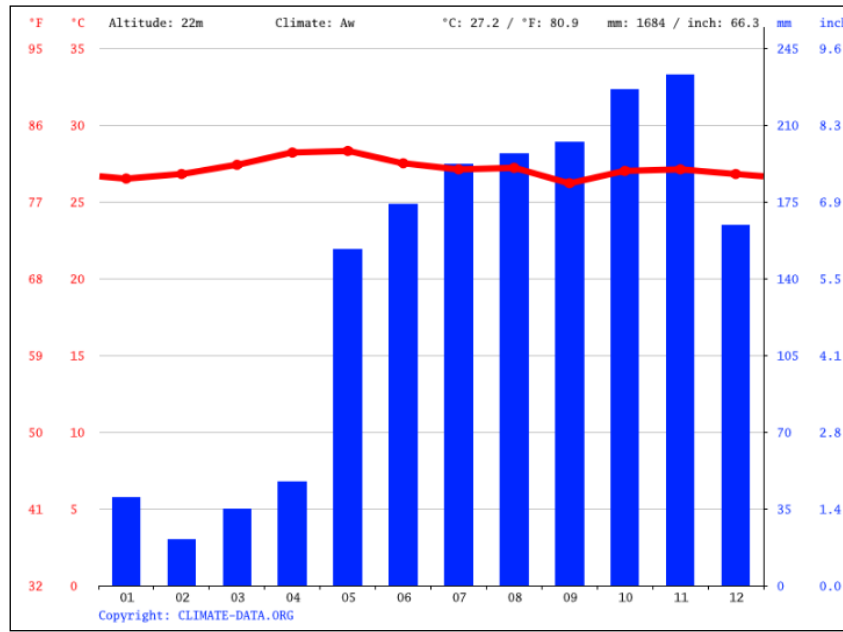
¹³ Palawan adasının iklim özellikleri için bakınız:

- <https://guidetothephilippines.ph/articles/ultimate-guides/palawan-travel-guide>
- <https://www.worldmeteo.info/en/asia/philippines/>

rında, yani Kasım-Şubat döneminde adanın en düşük sıcaklıkları yaşanmakta ve bazen aylık ortalama sıcaklık değerleri 23°C'ye kadar düşebilmektedir.

Palawan adasının genelinde Mayıs-Aralık arası yağışlı ve nemli bir mevsim sürer, yılın geri kalanında ise daha az yağışlı bir mevsim görülür. Deniz turizmi için en müsait dönem yağışların en çok azaldığı Ocak-Nisan dönemidir. Eyalet başkenti olan Puerto Princesa kentinin sıcaklık ve yağış değerlerini yansıtan Grafik 1'de de görüldüğü gibi Ocak-Nisan döneminde aylık yağış miktarları 50 milimetrenin altındadır, oysa en yağışlı dönem olan Eylül-Kasım döneminde aylık yağış miktarları 200 milimetreyi aşmaktadır. Bununla birlikte Palawan adasında yaşanan mevsimleri sıcaklık değerleri değil yağış değerleri belirlemektedir.

Özetle, Palawan adası ve yakın çevresinde deniz turizmi için en uygun iklim özellikleri Nisan ayında, en nemli hava koşulları ve en olumsuz iklim özellikleri ise Ağustos ayında görülmektedir.

Grafik 1 Puerto Princesa Kentinin Sıcaklık ve Yağış Değerleri

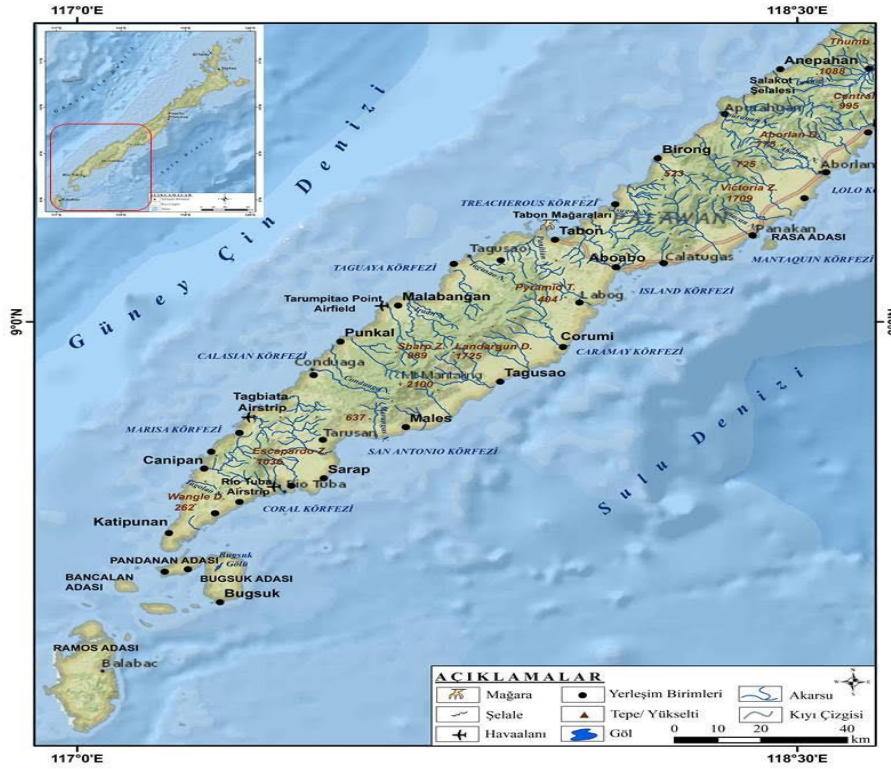
Palawan kıyılarında çok sayıda ada, yarımada ve körfez yer almaktadır. Palawan adasının doğu kıyılarında yer alan başlıca büyük körfezler Bentowan, Paly, Taytay, Mesecoy, Shark Fin Bay, Imorique, Darocotan, Silanga, Calauag, Lingit, Ilian, Tumarbong, San Antonio, Coral, Ipolet, Caramay, Paly, Barbacan, Green Island, Tulariguin, Island, Mantaquin, Honda, Binunsalian, Puerto Princesa iken; adanın batı kıyılarında yer alan başlıca büyük körfezler ise Mantaya, Canipan, Nakoda, Malanut, Tracherous, Bobosawen, Ulugan, Marofinas, Port Barton, Imuruan, Oyster, Bacuit, El Nido, Base, Malakibay, Culasian, Marisa, Bulaloc, Tagugsom, Saint Paul, Puga, Mayday, Jibboom, Santa Cruz, Pagdanan, Komdong, Binga, Malampaya, Alligator, Turung, Malaluton, Binaluan, Tanghilanan, Inlulutoc, Bolalo, Eran, Taguaya, Nokoda, Treacherous'dur.¹⁴ Muhteşem kıyıları, çarpıcı jeomorfolojik oluşumları ve dünyaca ünlü tropikal plajlarıyla adanın kuzeybatısında yer alan Bacuit körfezi, bu körfezlerinin en başında gelir.

Palawan adası çok dar ve uzun bir ada olduğu için (Harita 4), büyük akarsu havzalarının oluşmasına uygun bir coğrafi ortam yoktur. Adadaki akarsuların tamamı debileri düşük ve

¹⁴ Bakınız: Bakınız: Chirikov, A. I., Pozdnyak, G. V., Kamenskaya, İ. Y., (2008) *Atlas Mira*. İzdatelstvo Oniks, Moskova

kısa boylu akarsulardan oluşmaktadır. Palawan adasındaki akarsuların büyük bir bölümü yakınında buldukları yerleşmenin adını taşımaktadırlar. Örneğin Rızal ırmağı Rızal kasabasının, Tinitan akarsuyu Tinitan köyünün veya Caramay ırmağı Caramay kasabasının adını taşımaktadır. Asalogan ise hem bir göl hem de bir akarsu adıdır. Hatta bazen aynı coğrafi terim 3 veya 4 yerin adını taşıyabilir. Örneğin Tulariguin adında hem bir ırmak, hem bir köy yerleşmesi hem de bir körfez yer almaktadır. Güneybatı Filipin kıyılarında yer alan Canipan kasabası aynı adı taşıyan akarsuya ve körfeze vermiştir. Palawan coğrafyasında "Iliwan" hem bir dağ adı hem bir köy adı hem bir körfez adı hem bir plaj adı hem de bir akarsu adıdır. Adada çok sayıda buna benzer ilginç toponimi örnekleri oldukça fazladır.

Palawan adasının batı kıyılarına sularını boşaltan başlıca akarsular¹⁵ Lio, Malampaya, Iwahig, Panitian, Panaligon, Tagbolatante, Birong, Kulangdanum, Arurguan, Tagalipil, Iliwan, Totobaen, Panagurian, Aramayawan, Tumarabong, Tagusao, Lamakan, Kinlугan, Taguaya, Malabangan, Ira-Iradan, Wangle, Tagolao, Canipan, Colby, Panaligon, Arapitan, Conduaga, Culasian, Summerumsum, Ilog, Iraan'dır.

Harita 3 Palawan Adasının Güney Kesimleri Fiziki Haritası

Palawan adasının doğu kıyılarına sularını boşaltan başlıca akarsular ise¹⁶ San Nicolas, Bacun-

¹⁵Bakınız:

- <https://www.openstreetmap.org/>
- <https://www.google.com/maps>
- <https://mapcarta.com/>
- <http://www.mappery.com/>

¹⁶Bakınız:

- <https://www.openstreetmap.org/>
- <https://mapcarta.com/>
- <http://www.mappery.com/>

gan, Irawan, Iraan, Aboabo, Izumbo, Panitian, Punang, Malanap, Bato, Leget, Ilian, Tara-dungan, Pinamalan, Makad, Rizal, Caramay, Tulariguin, Tinitan, Tarabanan, Tinabog, Barba-can, Panacan, Balsahan, Tuba, Sumbiling, Okayan, Iwahig, Bulalakao, Marangas, Buligay, Lara, Barong Barong, Filantropia, Caramay'dır.

Harita 4 Palawan Adasının Kuzey Kesimleri Fiziki Haritası

Kuzeydoğu-güneybatı istikametinde uzanan Palawan adasının yakın çevresinde yüzlerce irili ufaklı adacık yer almaktadır. Bu komşu adalar arasında Dumarar ve Linapacan gibi orta büyüklükte adalar, Balabac gibi küçük takımadalar, çok geniş alana yayılmış Calamian gibi büyük takımadalar, Tubbataha Mercan Resifi Tabiat Parkı gibi atol adalarından oluşan doğa koruma alanları ile Datag ve Bucid gibi tekli küçük adacıklar da yer almaktadır. Küçük yüzölçüme sahip olan adaların büyük bir bölümü, kalıcı yerleşme ve sürekli nüfus barındırmaz fakat balıkçılık faaliyetleri ile dalış ve deniz turizmi açısından bu adacıkların büyük işlevi ve önemi vardır.

Palawan adasının batı kıyılarında yer alan başlıca adalar¹⁷ Nakoda, Malapackun, Marantao, Maricaban, Cerial, Triple Cima, Sirinao, Mariquit, Palm, Tidepole, Mansirik, Double Islands, Patetan, Dry, Tuluran, Bibangan, Damad, Calabatuan, Imuruan, Boayan, Cacnipa, Albaguen, Maroday, Catalat, Cacbolo, Nagulon, Datag, Bucid, Capiyas, Tres Marias, Rita, Bajallanura, Bay, Zoe, Suotiv, Cagsalay, Maroday, Morison, Bongot, Inadauan, Paradise, Kayoya, Cayoya, Inaringan, Niaporay, Mialbok, Apo, Talontonen, Lump, Lampiligan, Rangod, White Island, Karung, Notch, Pinagiaten, Josefa, Inebian, Malabina, Maynala, Mabakbakbon, Cadulan, Lumulon, Taptap, Banwayan, Malamuno, Mamagon, Hinbaluran, Milman, Bibangan, Maylakan, Bartoc, Inamankolan, Malauton, North Malaibo, South Malaibo, Koinasaan, Gamao, Liabdan, Malaaraw, Ibulbol, Binalungbalungan, Guinayawan, Passage, Nalpukan, Cagbulo, Calabugtungan, Calubanga, Binusuan, Wilson, Crane, Calabatuan, Peaked, Saddle, Camago, Turtle, Pangulasian, North Guntao, South Guntao, Inatula, Miniloc, Entalula, Dibuluan, Lagen, Malpacao, Shimizu, Popolcan, Matinloc, Tapiutan, Imambuyod, Dilumacad, Cadlao, Diapila, Vilma, Cauayan, Bucal, Bury, Bolog, Labutaya, Calitan, Small Cabod, Cabuli ve Paga Paga'dır.

Palawan adasının doğu kıyılarında yer alan başlıca adalar da¹⁸ Fondeado, Buquias, Sombrero, Kalungpang, Meara, Canon, Malanao, Basa, Arena, Emelina, Linda, Temple, Pagasinan, Inamukan, Gardiner, Bessie, North Verde, South Verde, Stanlake, Flat, Dumarar, Mayabacan, Central Island, South Island, Paly, Ibohor, Icadambanauan, Calabadian, Apulit, Bagtasan, Renambacan, Calangpowgn, Capsalon, Bivouac, Maybara, Maraguit, Cotad, Langoy, Tomungay, Castle, Elephant, Binalican, Denet, Noa Noa, Debangan, Casian, Manbanen, Cagdanao, Calabugdong, Maqueriben, Malatumban, Makraben, Malcorot, Maytiguaid, Batas, Bagambangan, Maasonon, Binulbulan, Iloc, Linapacan, Calibangbangan, Malubotlubot, Cacayatan, Coral Island, Cagdamao, Maalequequen, Pangisian, Deribongan, Malcacabo, Pinamalayan, Daracotan, Green Island, Reinard, Johnson, Purao, Shell, Puerco, Reef Island, Green Island,

¹⁷Bakınız:

- <https://www.openstreetmap.org/>
- <https://www.google.com/maps>
- <https://mapcarta.com/>
- <http://www.mappery.com/>

¹⁸Bakınız:

- <https://www.openstreetmap.org/>
- <https://www.google.com/maps>
- <https://mapcarta.com/>
- <http://www.mappery.com/>

Howley, Puntod, Fondeado, Arrecife, Snake, Kalungpang, Buguias, Barlas, Makesi, Fraser, Ramesamey, Bush, Tapul, Parunponon, Luli, Bonita, Cana, Margarita, Guerrasierra, Cowrie, Puntog, Sombero, Rasa, Tarusan, Cabugan, Pagapaga, Bowen, Bintaugan, Ursula, Pulaw Talam, Bangawan, Tagalinog, Pandanan ve Bugsug adalarıdır.

Göller bakımından fakir olan Palawan adasının başlıca büyük gölleri olarak Manguao, Cayangan, Atong, Tagbug Saing ve Asologan gösterilebilir (Chirikov, vd. 2008). Adanın batı kıyılarına Long Beach plajı ile San Vicente kenti arasında yer alan Asologan, küçük bir kıyı set gölüdür. Palawan adasının kuzeydoğusunda Taytay kentinin hemen güneyinde yer alan Manguao gölü ise deniz seviyesinden 21 metre yükseklikte yer alan ve tatlı sulara sahip bir göldür. Palawan adasının en büyük gölü (6,2 km²) de olan Manguao Gölü'nün, kuzey-güney uzunluğu 3,4 km., doğu-batı genişliği ise 4,2 kilometre olup bu heliyle göl, Filipinlerin büyük gölleri ile kıyaslandığında, bu listedeyer almaz. Gölün çevresi seyrek nüfuslu olup, yoğun tropikal yağmur ormanlarıyla kaplıdır. Göl havzasında yıllık sıcaklık ortlaması 23°C olup yıllık toplam yağış miktarı da 2411 milimetredir. Girintili çıkıntılı kıyılara sahip gölün içinde adalar, yarımada- lar ve körfezler yer almaktadır. Göl kıyılarında hiçbir yerleşme, sanayi, ticaret veya ulaşım tesisi bulunmadığından, Manguao havzasının ekolojik turizm için büyük bir potansiyeli vardır (Santos ve Tomeldan, 2009).

Palawan Adasının Turizm Potansiyeli ve Başlıca Turizm Merkezleri

Palawan adasının önemli bir bölümü sanayileşme, yerleşme, ulaşım gibi beşeri faaliyetlerden uzak kalabilmiştir. Bununla haliyle ada, Filipinlerin doğal ekosistemini ve doğal kaynaklarını koruyabilmiş nadir adalarından biridir. Bu nedenle sağlıklı ekosistem, kıyılarında yer alan yüzlerce ıssız ada, binlerce hektarlık korunmuş yoğun tropikal orman, ada sınırları içinde yer alan çok sayıda falez, lagün, plaj, vadi, dağ, mağara, şelale ve göl, yakın çevresinde yer alan yüzlerce atol ve çok sayıda nefes kesen doğal oluşum bu adanın en büyük turistik zenginliğidir. Puerto Princesa Yeraltı Deresi Milli Parkı ve Tubtataha Tabiat Parkı UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde de yer aldıklarından, hem Palawan eyaletinin hem de Filipinler Cumhuriyetinin turizm gururudurlar.

Palawan adası, Filipin takımadalarında en güvenli ve en sakin yerlerden biri olarak da kabul edilmektedir. Deprem, tsunami ve yanardağ tehlikelerinin olmaması, tayfun ve tropikal siklon tehlikelerinin yok denecek kadar az olması adayı cazip kılmaktadır. Ada genelinde hırsızlık, cinayet, saldırı, tecavüz, terör gibi suç olaylarının neredeyse hiç olmaması Palawan'ı Filipinler'in en güvenli adalardan birisi yapmıştır. Palawan, Güneydoğu Asya'nın en sıra dışı, doğal ekosistemleri en iyi korunmuş ve en ilginç adalarının da başında gelir.¹⁹

¹⁹Filipinler Cumhuriyeti ve Palawan adasının turizm potansiyeli ile ilgili bakınız:

- Manalo J. J. P. "Relevance Of Sustainable Tourism In The Philippines: Case Of Boracay Island And Puerto Princesa City", International Journal of Information Research and Review, Vol. 04, Issue, 01, pp.3558-3562, January, 2017
- Manuela W. S. "The Impact of Government Failure on Tourism in The Philippines", Transport Policy, Volume 43, October 2015, Pages 11-22
- Santos, R. B. Tomeldan M. V. "Case-Based Study of Three Tourism-Dependent Islands in the Philippines The Cases of Boracay Island, Aklan; Puerto Galera, Oriental Mindoro; & Coron, Palawan in the Philippines", A Journal of Architecture, Landscape Architecture and the Designed Environment University of the Philippines College of Architecture, Issue No: 3, Philippines, 2009
- Shah K. Gupta V. Edited by Charlotte Boyd "Tourism, the Poor and Other Stakeholders: Experience in Asia", Overseas Development Institute, Fair Trade in Tourism Project, University of North London, University of North London, UK, Printed by Russell Press Ltd, Nottingham, NG6 0BT, April 2000

Palawan adasına karayoluyla veya demiryoluyla ulaşım imkânsız olduğundan, yurt dışından gelen turistlerin tek seçeneği hava yolu ulaşım bağlantılarıdır. Yurt dışından Manila aktarmalı Palawan uçuşları olduğu gibi, doğrudan ada havalimanlarına uçan şirketler de vardır. Adadaki hava meydanları ulusal (Tagbita kasabası yakınlarındaki “Tagbita Airstrip”, Roxas kasabası yakınlarındaki “Roxas Airstrip”, Rizal kasabası yakınlarındaki “Tarumpitao Point Airfield”, Rio Tuba kasabası yakınlarındaki “Rio Tuba Airstrip” ada içindeki hava ulaşımına hizmet veren küçük bölgesel havaalanları) ve uluslararası ölçekte (El Nido kasabası yakınlarındaki “El Nido Airport”, San Vicente kasabası yakınlarındaki “San Vicente Airport” ve Puerto Princesa kenti yakınlarındaki “Antonio Bautista Airport” uluslararası uçuşlara açık havaalanları) iki grupta toplanabilir.

Palawan adasının en ünlü ve en ilginç turizm çekicilikleri aşağıdaki listelenerek, genel özellikleri detaylıca belirtilmiştir.

1. Puerto Princesa Yer Altı Deresi ve Sabang yöresi

Puerto Princesa Underground River veya Türkçe adıyla Puerto Princesa Yeraltı Akarsuyudünyanın en uzun yer altı akarsuyu olup UNESCO Dünya Mirası listesinde yer almaktadır.²⁰ Filipinlerin en çok ziyaret edilen turistik mekânlardan biri olan ve aynı zamanda Milli Park statüsünde olan saha, 1999 yılında UNESCO tarafından Dünya Mirası listesine alınmıştır. Engeli dağların altında kendi doğal yolunu bulupözgürce akan akarsu, yaklaşık 8 kilometresini yer altında akarak sürdürmektedir. Birbirinden farklı yer altı boşlukları, galeriler ve mağaralardan geçen dere ziyaretçilerine unutulmaz görüntüler ve ilginç doğal manzaralar sunmaktadır. Bazı araştırmacılara göre Puerto Princesa Deresi²¹ dünyanın en uzun yer altı akarsuyudur. Puerto Princesa Yeraltı Deresi Milli Parkı (Puerto Princesa Subterranean River National Park) içinde yer alan bu ilginç akarsu, ismini 1872’te kurulan ve İspanyol prensesi Eulalia de Bourbon’un adını taşıyan Puerto Princesa kentinden almıştır. Palawan adasının kuzeybatısında ve Sabang kasabasının hemen doğusunda yer alan Milli Park, dünyanın yeni doğa harikaları (New 7 Wonders of Nature) listesine girmeyi başarmıştır. Bu ilginç akarsuyun denizden itibaren 4 kilometrelik kısmı, turistik teknelerin sokulmasına müsaittir. Aslında 2 km sonrasında yer altı kısmında yeterli oksijen olmadığından ziyaretçilere yasaklanmıştır. Bahsi geçen yeraltı mağaraları dünyanın en büyüklerinden ve en ihtişamlı olanlarındandır. Mağara kubbesinin yüksekliği 65 metreye ve genişliği de 140 metreye ulaşmaktadır.

Foto 1 Puerto Princesa Yeraltı Akarsuyu (Foto: Ron Van Oers, 2008/UNESCO)

²⁰Puerto Princesa Yeraltı Akarsuyu için bakınız

- <https://whc.unesco.org/en/list/652/>

²¹ Dünya genelinde yerin altında akışını sürdüren nehir boyutunda büyük bir akarsu olmadığından dolayı bu boyutlardaki küçük akarsular olsa olsa dere veya çay olabilirler. Bu nedenle internet ortamında kullanılan “Puerto Princesa Yeraltı Nehri” bilimsel olarak yanlış olup “Puerto Princesa Yeraltı Deresi” daha isabetli bir kavram olabilir.

Puerto Princesa Yeraltı Deresi Milli Parkına giden yolculuklar ve organize edilen turlar genelde Sabang kasabasından başlar. Palawan adasının kuzeybatı kıyılarında yer alan Sabang kasabası, eyalet başkenti Puerto Princesa'ya 75 km uzaklıkta büyük ve modern bir şehirden ziyade küçük ve yoksul bir köy görünümünde olan bir yerleşmedir+, dik yamaçlı karstik dağlar ile Büyük Okyanus suları arasında sıkışmış tek ana caddesi olan küçük bir yerleşmedir.²²

Sabang kasabasını ziyaret eden turistlere kentin hemen doğusunda yer alan Sabang vadisini, kentin güneyinde yer alan “Sabang Mangrove Forest” doğa koruma alanını, kentin hemen batısında yer alan Pyamaluguan Sabang şelalesini ve kent merkezindeki “Santuario de San Jose Marello” Katolik Kilisesini ziyaret etmeleri tavsiye edilmektedir. Sabang yöresinde lüks 4 veya 5 yıldızlı otel sayısı çok az olduğundan dolayı, bu yörede tatil yapanlar “Sheridan Beach Resort and Spa” veya “Daluyon Beach and Mountain Resort” gibi kaliteli otellerden birini tercih edebilirler. Sabang Beach, Central Park Station Beach, Dabdab Beach ve Manlipien Beach Sabang yöresinin en popüler plajlarıdır.²³

2. El Nido Yöresi

Palawan adasının tüm doğa harikaları bir renkli kokteyl olarak El Nido doğa koruma alanında toplanmıştır. Bacuit Körfezi kıyılarında yer alan El Nido gizli koylar, görkemli kireçtaşı kayalıkları, muhteşem lagün gölleri, ıssız plajlar, el değememiş yağmur ormanları ve deniz yaşamının büyüleyici güzelliği yanı sıra çoğu ıssız olan 40 civarındaki küçük adayı da kapsamaktadır. Bacuit takımadaları içinde yer alan bu adaların büyük bir bölümü Bacuit Körfezi ve El Nido Körfezinde yer almaktadırlar. Bu nedenle çok anlamlı ve çok boyutlu bir kavram olan El Nido bir körfezdır, bir yerleşmedir, Milli Park Alanıdır ve dünyanın en meşhur tatil merkezlerinden biridir. Aslında El Nido sadece bir tatil merkezi veya bir deniz destinasyonu ya da koruma altına alınmış sıradan bir park alanı da değildir. Sözcüklerle tasvir edilemeyecek kadar büyüleyici bir tropikal sahadır ve beyaz kumsalları, dik yamaçlı tepeleri ve büyüleyici kireçtaşı oluşumlarıyla görenleri etkileyecek güzelliğe sahip bir tropikal bölge veya olağanüstü ihtişamlı bir doğa mucizesidir. Bu özellikleriyle El Nido doğa koruma alanı ve Borocay adası Filipinlerin en çok yabancı turist çeken yerlerin başında gelirler.²⁴

²² Daha detaylı bilgi için bakınız:

- <https://www.sabaiasia.ru/>
- <http://philippine.ru/palawan.html>
- <https://www.palawandays.ru/>
- <https://www.votpusk.ru/>
- <https://tonkosti.ru/>
- <http://www.prontotour.ru/>
- <https://byvali.ru/filippiny/palawan>
- <http://palawanislandphilippines.com/>

²³Bakınız:

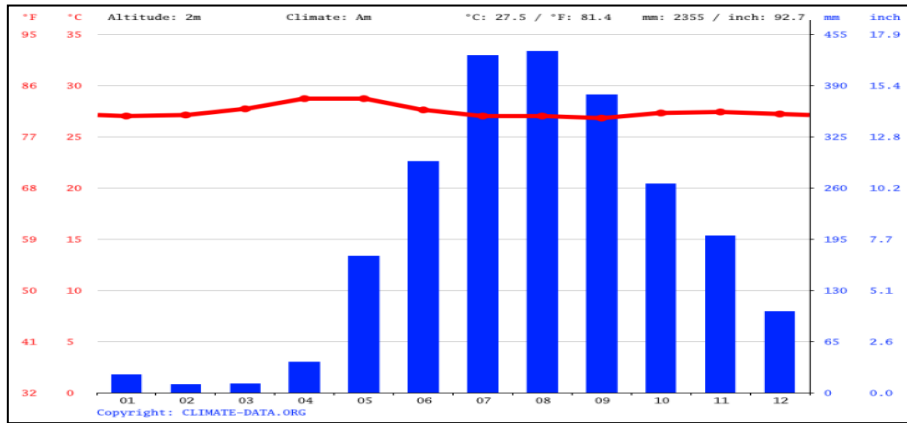
- <https://www.openstreetmap.org/>
- <https://www.google.com/maps>
- <https://mapcarta.com/>
- <http://www.mappery.com/>

²⁴ El Nido ve Palawan adasının turizm potansiyeli ile ilgili bakınız:

- <https://parispe.dfa.gov.ph/consularservices/2015-10-07-09-50-05/86-visit-ph/150-palawan>
- <https://www.roughguides.com/destinations/asia/philippines/palawan/>
- <https://guidetothephilippines.ph/articles/ultimate-guides/palawan-travel-guide>
- <https://www.travel-palawan.com/about-palawan/>

Eyalet başkenti Puerto Princesa'ya 260 km. uzaklıkta bulunan El Nido, Palawan adasının kuzeybatı kıyılarında Cadlao adasının hemen karşısında yer alan bir sahil kasabasıdır (Chirikov, 2008). Buena Suerte kıyısında yer alan bu küçük kasabada çok sayıda otel, bar, market, restoran, tur şirketi ve çeşitli turistik tesis yer almaktadır. Otomobil veya tekne kiralama, dalış veya gezi rehberleri, bot turları ve dalış turları düzenleyen acenteler gibi, El Nido bölgesine hizmet veren çok sayıda turizm şirketi de bu kasabada yer almaktadır. Aslında 1980'li yıllara kadar El Nido kimsenin bilmediği ve duymadığı küçük bir sahil köyüydü. 1980'li yıllarda bazı dalgıçların bu yöreyi keşfetmesiyle birlikte 1985-1995 döneminde ilk turistik tesisler açılmaya başlamış ve özellikle 2000 yılından sonra El Nido bütün dünyada tanınan bir turizm merkezi olmuştur. Sonuç olarak, kıyılarında çok sayıda koy, mercan ada, burun, adacık ve lagünü içinde barındıran El Nido²⁵ doğa koruma alanına giden bütün yolculukların çıkış ve dönüş kapısı genelde aynı adı taşıyan bu kasabadan başlamaktadır.

Bölgede yer alan Bacuit Körfezi, dünyanın en görkemli ve en güzel körfezlerden biridir. Doğa gezileri ve trekking arzulayanlar, vahşi doğayı keşfetmek isteyenler, romantik tatil özleyenler, meraklı gezginler veya su sporlarında uzmanlaşmak isteyenler için El Nido bir şeyler sunmayı bilmektedir. Özetle, kimilerine göre Filipinlerin, kimilerine göre ise tüm Asya kıtasının en güzel yeri El Nido'dur.

Grafik 2 El Nido Kenti Sıcaklık ve Yağış Grafiği

²⁵Daha detaylı bilgi için bakınız:

- <https://geosfera.org/>
- <https://www.palawandays.ru/>
- <https://www.votpusk.ru/>
- <https://tonkosti.ru/>
- <http://www.prontotour.ru/>
- <https://www.sabaiasia.ru/>
- <http://philippine.ru/>
- <http://palawanislandphilippines.com/>
- <https://reliefweb.int/map/philippines/>
- <https://www.travel-palawan.com/about-palawan/>
- <https://readtravel.ru/busuanga/>
- <https://www.geoclip.ru/philippines/busuanga1>
- <https://awd.ru/ostrov-koron-plyazhi-i-ozera/>

Tüm kuzey Palawan adasında olduğu gibi El Nido kenti de Muson ikliminin ve Subekvatorial iklimin çakışım alanında yer almaktadır. Belirgin bir yağışlı ve belirgin bir kurak mevsim görülmektedir ve mevsimler arasındaki farkı sıcaklık değerleri değil yağış değerleri belirlemektedir. Bütün yıl boyunca aylık sıcaklık ortalamaları 23°C ile 32°C arasında değişmektedir (Grafik 2). El Nido yöresinde en sıcak dönem Nisan-Ağustos dönemidir, en ılık dönem ise Kasım-Şubat dönemidir. Aralık-Nisan döneminde en az yağış düşmekte ve aylık yağış miktarları bazen 10 milimetreye kadar düşmektedir. Mayıs-Kasım döneminde en fazla yağış düşmekte ve aylık yağış miktarları bazen 440 milimetreye kadar yükselmektedir (Grafik 2).

Bacuit ve El Nido Körfezi kıyılarında çok sayıda koy ve ada yer almaktadır. Bu adalarda çok sayıda ıssız ve temiz plaj yer almaktadır. Cagbantang Beach, Culasa Beach, Palilo Beach, Calmung Beach, Star Beach, Secret Beach, Secret Lagoon, Payong-Payong Beach, Caalan Beach, Corong Corong Beach, Yoga Beach, Lapus Lapus Beach, Papaya Beach, Seven Commandos Beach, Ipil Ipil Beach, Helicopter Beach, Marimegmeg Beach, Las Cabanas Beach, Pinangantungan Beach, Dibuluan Beach, Malugao Beach, Paradise Beach, Dolarog Beach, Duli Beach ve Nacpan Beach Bacuit Körfezi ve El Nido bölgesinin en çok ziyaret edilen ve en popüler plajlarıdır.²⁶

El Nido'yu ziyaret eden turistlere bölgede yer alan Maligaya Tree Park, Taraw Cliff, Bucal Adası, Miniloc Adası, Tapiutan Adası, Mangrove Ecopark, El Nido Via Ferrata Canopy Walk, Pasandigan Cove, Cathedral Deniz Mağarası, Dibuluan Adası, Malpacao Adası, Lagen Adası, Cudugnon Mağarası, Inambuyod Adası, Depeldet Island Marine Sanctuary, Cadlao Adası, İl Mağarası (Ille Cave) ve Matinloc Adası gibi turizm çekiciliklerini de görmeleri önerilmektedir.

Tablo 2 Palawan Adasının Kuzeybatı Kıyılarında Yer Alan Başlıca Plajlar ve Konaklama Tesisleri²⁷

Catian Beach Resort	Nacpan Beach	Jack's Place
Jack's Place Beach Park	Seaside Hue Resort	Bamboo House
Inaladelan Island Resort	Where 2 Next - Nacpan	Twin Beach
Mad Monkey Hostel Nacpan Beach	Nacpan Beach Glamping	Angela's Inn1b
Calitang Beach Resort	El Nido Big Beach	Franswa Inn
Cabanas De Nacpan Resort	Nacpan's Twin Beach	The View

²⁶ Daha detaylı bilgi için bakınız:

- <https://www.agoda.com/tr>
- <https://www.hotellplanner.com/>
- <https://www.booking.com/>
- <https://www.trivago.com/>
- <https://www.tripadvisor.com/>
- <https://www.expedia.co.uk/>

²⁷Daha detaylı bilgi için bakınız:

- <https://www.agoda.com/tr>
- <https://www.hotellplanner.com/>
- <https://www.booking.com/>
- <https://www.trivago.com/>
- <https://www.tripadvisor.com/>
- <https://www.expedia.co.uk/>

Garden Bay Beach Resort El Nido	El Nido Cove Resort	Peaceful Beach
Cadlao Resort And Restaurant	Lio Villas Resort	Dalimatan Beach
El Nido Garden Resort	Malugao Beach	Seda Lio
Lally and Abet Beach Resort	Caalan Beach Resort	Balai Adlao
Spin Designer Hostel - El Nido	Makulay Lodge & Villas	Casa Kalaw
Hotel Deo El Nido Palawan	Dragonfly El Nido	Aetas Glamping
El Gordo's Adventures And Guesthouse	Rainforest Beach Hotel	Caalan Beach
Mansion Buenavista Guesthouse	El Nido Roadside House	Ipil Ipil Beach
Sophia Beach Guest House	Rosanna's Pension	Ocean Vista Inn
Island Hop Nido Hostel	Seven Commandos Beach	Papaya Beach
Raje Residence Hotel El Nido	Lapus Lapus Beach	Honda Beach
ZEN Rooms National Highway	Corong Corong Beach	Jvhaven Pension
Dreamland El Nido Palawan	Karuna El Nido Villas	Marian Pension
Mina Grande Beach Cottages	El Nido Coco Resort	Sannie Pension
Sophia Beach Guest House	El Nido Overlooking	Ced Villas
Last Frontier Beach Resort	Suites by Eco Hotel	Marimegmeg Beach
El Nido Mahogany Beach Resort	Lugadia's Beach Cottages	Las Cabañas Beach
Telesfora Beach Cottages	Centeno Inn Hotel Resort	Sunset Cliffs
Stunning Republic Beach Resort	Coco Garden Villas	Dolarog Beach
Casa Avelina Beach Cottages	La Colonial Resort	Countryside Chalet
Four Seasons Seaview Hotel	RC Villas and Resorts	CED Farm
La Casa Teresa Beach Resort	Las Cabanas Beach Resort	La Colonial Resort
The Resort Bayview Hotel	The Birdhouse El Nido	Estrella Beach
Villa Israel Eco Park El Nido	Dolarog Beach Resort	Sitio Ilulutoc
The Alternative Beach Cottages	Kanba - El Nido Campsite	HoneyBay
Terra Nova - El Nido private resort & villas	Tribal Xperience El Nido	Lumambong Beach
Binga Beach House	Sunny Island Resort	Long Beach
Sea Glass beach homes	Pangulatan Beach Resort	Boding Beach
5 Brothers Beach House	Dilis Beach Resort	ADA's Guest House
Azucena Austria Eslava Place	Ombo Beach	Sparkling Beach
Long Beach Resort San Vicente Palawan	Peak View Resort	Ricky's Place
Long Beach Encantador Resort	Alemanguan Beach	Nagtulay Beach
Sunset Colors Frontbeach Cottages	Penanindigan Beach	Bokbok Beach
Mermaid Paradise Resort	Milanel Beach Resort	Jurusu Resort
Greenviews Resort - Port Barton	Foxy's Beach Resort	Club Agutaya
Makatombaten Beach	Sunset Beach Resort	New Capari Beach
Mahilamonen Beach	Deep Moon Resort	Kemdeng Beach
Gilligans Port Barton Palawan	Rubin Resort	Tangdang Beach
Ibobonuwang Beach	Itaytay Beach	Naonao Beach
Kabayosoan Beach	Pinsawan Beach	Kaniloan Beach
Santa Cruz Beach	Panotoan Beach	Agtap Beach
Sabang Beach Hotel	Denay Beach	Carag Beach
Atremaru Jungle Retreat & Spa	Dicala Beach	Magiket Beach
Duli Beach Resort	Verde Safari Beach	Dagmay Beach
Bury Island Beach	Mariposa Beach	Duli Beach
El Nido Resorts - Miniloc Island	Bucana Beach	Star Beach
Shante Island Resort	Hidden Beach	Pasandigan Cove
El Nido Resorts - Pangulasian	Cagbantang Beach	Talisay Beach
Sunny Island Resort - El Nido	Entalula Beach Club	Estrella Beach

3. Port Barton Kasabası

San Vicente kentinin güneybatısında ve San Vicente ilçe sınırları içinde yer alan Port Barton kasabası, Palawan adasının kuzeybatı kıyılarında yer alan küçük bir yerleşmedir. Port Barton körfezinin kıyılarında yer alan bu kasaba son yıllarda Filipinlerin en popüler ve en sevilen tatil yerlerinden biri olmuştur. Port Barton kasabası, eyalet başkenti Puerto Princesa'ya 145 km. uzaklıktave Roxas kentinin 23 km. kuzeybatısında yer alan otantik ve şirin bir sahil kasabasıdır. Port Barton kasabasında ne bankalar, ne eczaneler, ne hastaneler, ne ATM'ler, ne büyük marketler, ne pahalı restoranlar ne de lüks oteller vardır. Mütevazı bir sağlık merkezi, sıklıkla kesilen elektrik, yavaş bir internet bağlantısı ve sıcak suyu olmayan pansiyonlar bu kasabayı ziyaret edenler için en büyük lüktür.

El Nido, Coron adası veya Puerto Princesa Yeraltı Deresi kadar popüler olmasa da son yıllarda binlerce yabancı turist bu küçük kasabayı da ziyaret etmektedir. Lüks oteller, gösterişli spa merkezleri, pahalı bar ve restoran arayanlar için Port Barton kasabası hiç uygun bir yer değildir. Bu sahil kasabası mütevazı koşullarda ekonomik tatil ve ekolojikortama önem verenler için elverişli bir imkan sunmaktadır. Başta beyaz kumlu temiz plajlar, zengin su altı dünyası, el değememiş doğa, müthiş bitki ve hayvan çeşitliliği, doğal şelaleler ileıssız mercan adaları sunan Port Barton, ilkel ve sessiz koşullarda tatil arayanlar için ideal bir seçimdir. Modern dünyanın gösterişli yaşantısından uzak kalmak isteyenler; internet, televizyon ve bilgisayardan kurtulmak isteyenler; pahalı bar, otel ve restoranlardan sıkılanlar için Port Barton kasabası ideal bir tatil yeridir. Basit yemekler, su ve elektrik kesintileri, derme çatma pansiyonlar ve aksayan ulaşım tatilcileri sıklıkla yüzleştikleri gündelik yaşantılardır.²⁸

Jambalaya kafe-restoran, Gacayan restoran, Kusinero del Barrio bar-restoran, Paella restoran, Ayette's Bamboo House and Restaurant ve El Busero Restoran Port Barton kasabası ziyaretçilerine çok uygun fiyatlara kaliteli yemekler ve deniz ürünleri sunmaktadırlar. Port Barton kasabasının en ünlü ve en ilgi çekici doğal turizm alanını, 12 adadan oluşan ve 750 km² yüzölçüme sahip olan Port Barton Deniz Koruma Alanı (Barton Marine Park) oluşturmaktadır. Port Barton Deniz Parkı, tekne turları, yüzlerce balık türünü izleme ve özellikle şinorkelli yüzme için ideal ortam sunan adeta bir tropikal okyanus cennetidir. Park alanı içinde dünya standartlarında hizmet veren birçok dalış kulübü hizmet vermektedir.

Port Barton kasabasında tekne kiralayıp yakınlardaki egzotik ıssız tropikal adalar ziyaret edilebilir. En popüler günlük tekne turlarının yapıldığı adalar şunlardır: German adası, Exotic adası, Paradise adası, Double adası, Capsalay adası, Smart adası, Luli adası ve Albaguen adası. Port Barton kasabası yakınlığında yer alan Beyaz plaj (White beach) müthiş doğal bir manzaraya sahiptir ve Palawan adasınınen pastoral yerlerinden biridir. Ayrıca Blue Cove, Coconut Garden, Secret Paradise ve Palawan Camping gibi yerlerde turistlerin çadır kurmalarına izin verilir.

Port Barton kasabası çevresinde yer alan Pamuayan Şelalesi, Subwing Palawan su spor-

²⁸ Daha detaylı bilgi için bakınız:

- <https://www.sabaiasia.ru/>
- <http://philippine.ru/palawan.html>
- <https://www.palawandays.ru/>
- <https://www.votpusk.ru/>
- <https://tonkosti.ru/>
- <http://www.prontotour.ru/>
- <https://byvali.ru/filippiny/palavan>
- <http://palawanislandphilippines.com/>

ları ve dalış merkezi, Inaladelan Island Resort, Intake Şelalesi, Starfish Island Doğa Koruma Alanı, Twin Resif Adası, Blue Cove Island Resort, Ibalatan Adası, Aquarium Reef Doğa Koruma Alanı ve Bigaho Şelalesi bu ilginç yöreyi ziyaret edenlerin görmeleri gereken en önemli turizm çekicilikleridir. Itaytay Beach, Coconut Beach, Tangdang Beach, Port Barton Beach ve White Beach Port Barton yöresinin en popüler plajlarıdır. Rubın Resort, Deep Moon Resort, Ausan Beach Front Cottages, Pisces Garden Inn, Casa Bienvenida Port Barton, Sol's Inn ve Elsas Cottages Port Barton kasabasında yer alan en ünlü konaklama tesisleridir.²⁹

Tablo 3 Palawan Adasında Yer Alan Başlıca Doğal Turizm Çekicilikleri

Nagkalit-kalit Waterfalls	Makalitikalit Şelalesi	Mansilawit dağı
Depeldet Island Marine Sanctuary	Mangrove Ecopark	Snake Adası
Seahorse And Mangrove Resort	Cudugnon Mağarası	Tabon Mağaraları
Samayu Private Cove El Nido Palawan	Maligaya Tree Park	Secret Lagoon
Pancol Port Irrawaddy Dolphin Watching	Tubbataha Tabiat Parkı	Shimizu Island
Starfish Island Doğa Koruma Alanı	Hundred Mağarası	Entalula Beach
Aquarium Reef Doğa Koruma Alanı	Salakot Şelalesi	Hidden Beach
Puerto-Princesa Yeraltı Deresi Milli Parkı	Manguao Gölü	Palilo Beach
Mantalingajan Dağı	Payong-Payong Beach	Culasa Beach
Pyamaluguan Sabang Şelalesi	Talisay Beach	Ille Cave
View Deck Seyir Tepesi	Paradise Beach	Dewil Valley
Pangatalan Island Marine Protected Area	Makinit Hot Springs	Isla Blanca
Sabang Marine Sanctuary, Binduyan	Bulalacao Şelalesi	Pandan Adası
Palawan Wildlife Crocodile Farm	Palawan Eco Agro Park	Linapacan
Lagen El Nido Hiking Trail	Firefly Watching	Brooke's Point
New Rizal Şelalesi	Cayangan Gölü	Maoyon Vadisi
Matalangao Şelalesi	Barbacan Deresi	Bigaho Şelalesi
Matinloc Adası	Pamuayan Şelalesi	Kayulo Şelalesi
Inadelan Adası	Caramay Şelalesi	Basy Şelalesi
Papawyan Şelalesi	Kuyawyaw Şelalesi	Salakot Şelalesi
Morenton Peak Game Reserve	Mangrove Irmağı	Honda Adası
Palawan Butterfly Ecological Garden	Babuyan Irmağı	Small Lagoon
Ursula Island Game refuge and Bird Sanctuary	Binduyan Şelalesi	Big Lagoon
Dylight Hole Cave	Dilumacad Adası	Onuk Adası
Sabang Mangrove Forest	Paradise Adası	Cowrie Adası
Karst Mountain, Elephant Cave	Tapiutan Adası	Acacia Tunnel
El Nido Via Ferrata Canopy Walk	Ditaytayan Adası	Sila Adası
Macatumbalen Mangrove Park	Bancalan Mağarası	Eli Mağarası
Submariner Diving Center	Nacpan Beach	Star Beach
Tabanka Divers El Nido	Cathedral Mağarası	Taraw Cliff
Ugong Rock Adventures	Turtle Divers	Bacuit Körfezi

²⁹ Daha detaylı bilgi için bakınız:

- <https://www.agoda.com/tr>
- <https://www.hotelpalanner.com/>
- <https://www.booking.com/>
- <https://www.trivago.com/>
- <https://www.tripadvisor.com/>
- <https://www.expedia.co.uk/>

Bat Caves Ecological Site	The İlle Cave	Exotic Adası
Brooke's Point Eco Park	Tubbataha Reef	Twin Peaks Reef
Bagambangan Adası	Estrala Şelalesi	Atong Gölü

4. Calamian Takımadaları ve Coron Adası³⁰

Palawan eyaletinin bir parçası olan Coron adası aynı zamanda Calamian takımadaları'nın da bir parçasıdır. Calamian takımadaları 128 adayı kapsamakta ve 1753 km² lik toplam alana sahiptirler. Busuanga, Coron, Culion, Bulalacao ve Calauit adaları, Calamian takımadaları'nın en büyük adalarını oluşturur ki Coron bu adalar grubunun üçüncü büyük adasıdır. Mindoro adasının güneybatısında ve Palawan adasının kuzeydoğusunda yer alan Calamian takımadaları Filipinlerin en çok ziyaret edilen deniz turizm merkezlerinin başında gelirler. Turkuaz renkli okyanus suları, dik yamaçlı kireçtaşı dağlar, ıssız beyaz kumlu plajlar, gizli ve bakir koylar, muhteşem mercan adaları, berrak sulu temiz göller, el değememiş tropikal ekosistem ve dalgıçların görmek istedikleri binlerce deniz canlısı, Calamian takımadalarının her yıl binlerce turist tarafından ziyaret edilmesinin başlıca nedenleridir.

Coron kenti Busuanga adasının güneydoğu kıyısında yer alır ve bu kentinin hemen güneyinde aynı adı taşıyan Coron adası yer alır. Calamian takımadalarının tek uluslararası hava limanı (Francisco B. Reyes Airport) Busuanga adasında yer aldığından, yabancı turistler önce Busuanga'ya gelirler daha sonra da Coron ve diğer adaları ziyaret ederler. Coron adası plajlarıyla, gölleriyle, mağaralarıyla, görkemli kireçtaşı kayalıkları ve dalış merkezleriyle her yıl binlerce turisti ağırlayan önemli bir turizm merkezidir. Adada yer alan 11 gölden 3'ü (Cabusugao ve Cayagan gölleri bunlardan en ünlü olanlardır) yer altı mağaralarıyla denizle bağlıdır. Ayrıca Eylül 1944'te Coron adası kıyılarında ABD ordusu, Japonya donanmasına ait 12 gemiyi batırmıştı. İkinci Dünya Savaşından kalan bu denizaltı kalıntıları ve batık gemiler her yıl binlerce meraklı dalgıç Coron kıyılarına bir müknaş gibi çekmektedir. Forbes Traveler Magazine dergisi, Coron adası yakınlarındaki batık Japon gemilerini gezegenimizdeki en ilginç 10 dalış noktası arasında yer aldıklarını belirlemiştir.³¹

30 Calamian takımadaları bölümü yazılırken kullanılan elektronik kaynaklar:

- <https://readtravel.ru/busuanga/>
- <https://www.geoclip.ru/philippines/busuanga1>
- <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
- <https://awd.ru/ostrov-koron-plyazhi-i-ozera/>
- <https://novosing.blogspot.com/2015/02/coron-island.html>
- <http://www.pilipino.ru/main.php?show=place&with=coron>
- https://ru.qwe.wiki/wiki/Calamian_Islands
- <https://placeandsee.com/ru/wiki/kalamianskie-ostrova>
- <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1802278>

³¹ Daha detaylı bilgi için bakınız:

- <https://www.sabaiasia.ru/>
- <http://philippine.ru/palawan.html>
- <https://www.palawandays.ru/>
- <https://www.votpusk.ru/>
- <https://tonkosti.ru/>
- <http://www.prontotour.ru/>
- <https://byvali.ru/filippiny/palavan>
- <http://palawanislandphilippines.com/>

Sulu denizinde yer alan ve üçgen benzeri bir şekle sahip olan Coron adasının alanı sadece 71 km²'dir. Adanın uzunluğu 20 km. genişliği ise 9 kilometredir. Culion, Busuanga ve Uson, Coron adasına en yakın büyük adalardır.³² Yaklaşık 3000 kişilik nüfusa sahip olan adanın en yüksek noktası 600 metre civarındadır. Ada sınırları içinde sadece üç küçük kırsal yerleşme (Kabugao, Dipnai ve Banuang-daan) vardır. Filipin yasalarına göre Coron adasının toprakları Tagbanwa topluluğum kendilerine ait özel arazileri sayılır. Bu nedenle ziyaretler için bu topluluğun liderinden alınan özel izinle adanın belirli kesimleri gezilebilmektedir. 5 Haziran 1998 yılından beri de, Tagbanwa liderinin (Rodolfo Agilar) onayı olmadan adada köklü girişimler yapılmamakta ve turistik tesisler inşa edilememektedir.

Özetle, Coron adasının sadece belirli bir bölümü yabancı turistlere ve meraklı gezginlere açık durumdadır, fakat adanın önemli bir bölümü hem ziyaretçilere hem de turizm yatırımlarına tamamen kapalıdır. 1967 yılında Coron adası ve çevresi Filipinler hükümeti tarafından Milli Park ilan edilmiştir.³³

Calamian takımadalarına ve Coron adasına gelen ziyaretçilerin genel olarak ziyaret erikleri yerler Smith Coral Garden, Banul Beach, Smith Point Beach, Hidden Lagoon Doğa Koruma Alanı, Sunset Beach, Malwawey Coral Garden, Atwayan Beach, Malwayuyo Beach, Big Lagoon Doğa Koruma Alanı, Twin Peaks Coral Garden, Kayangan Lake View Deck, Neptune Wall - Coral Dive Reef, Maquinit Hot Spring, BBH Beach, Green Lagoon, Tapayas Dağı, Malcapuya Adası, Maquinit Hot Spring, San Agustin Parish Church, Skeleton Reef, Tayabo Nature's Park, Banana Adası, Twin Lagoon, Siete Pacatos Deniz Parkı ve Concepcion Şelalesi'dir.

Okyanus yüzeyinde aniden yükselen dik kayalık kıyılar, pırl pırl deniz suları ve muhteşem zirveler Coron adasına olağanüstü bir doğal görünüm kazandırmaktadır. Gelen turistlerin bu doğal peyzajdan etkilenmemeleri ve hayran kalmamaları neredeyse imkânsızdır. Ayrıca Coron adası muhteşem gün batımlarıyla ünlüdür. Adaya gelen ziyaretçiler büyüleyici ve fantastik güzelliğin karşısında hayranlıklarını gizleyemezler. Coron adasının en popüler plajları Banul Beach, Smith Point Beach, Sunset Beach, BBH Beach ve Twin Lagoon'dur. Coron adasına gelen turistler dünyanın 3 tuzlu kaplıcasından biri olma özelliğini taşıyan Maquinit Hot Spring kaplıcalarını ziyaret etmektedirler. Siete Pecados Deniz Parkı ve Twin Peaks Coral Garden ise u altı turizmi açısından önemli mekânlarıdır.

Coron adası sadece denizi ve plajlarıyla değil gölleriyle de ünlüdür. Dalgıçların sıklıkla ziyaret ettikleri Barracuda Lake ve Cayangan Lake adanın en meşhur lagün gölleridirler. Tatlı, sıcak ve berrak sulara sahip olan Cayangan gölünde 20 metre derinliğe kadar görünüm sağlanmaktadır. Bu nedenle Coron adasına gelen ziyaretçiler bu göl sularında yüzmeyi ve balıkları izlemeyi çok sevmektedirler. Coron adasında yaşayan yerli topluluklar Cayangan gölünü kutsal kabul etmektedirler, uzmanlara göre ise bu göl Filipinlerin en temiz gölüdür. Göl kıyılarında görkemli kireçtaşı kayalıklarının oluşturduğu müthiş doğa manzaraları ziyaretçileri büyüle-

³²Bakınız: Chirikov, A. I., Pozdnyak, G. V., Kamenskaya, İ. Y., (2008) *Atlas Mira*. İzdatelstvo Oniks, Moskova

³³ Daha detaylı bilgi için bakınız:

- <https://www.sabaiasia.ru/>
- <http://philippine.ru/palawan.html>
- <https://www.palawandays.ru/>
- <https://www.votpusk.ru/>
- <https://tonkosti.ru/>
- <http://www.prontotour.ru/>
- <https://byvali.ru/filippiny/palavan>
- <http://palawanislandphilippines.com/>

mektedir.

Coron adasında gelen dalgıçların en sevdikleri göllerin başında Barracuda Gölü gelir. Yüksek bir karstik kayalık, gölü okyanus sularından ayırmaktadır. Barracuda Gölü'nün suları aslında üç farklı katmanda üç farklı sıcaklık ve yoğunluk özelliği gösterdikleri için turistlerin ilgisini çekmektedirler. Genelde dipteki sular tuzlu deniz suyundan, orta katman daha sıcak jeotermal sulardan ve en üstteki katman da tatlı-serin sulardan oluşmaktadır. Dar ve uzun bir havzada yer alan Barracuda Gölü genel olarak çok derin ve temiz sulara sahiptir. Yer altından denizle bağlantı sağlandığından, gölün suları bazı kesimlerde tatlı bazı kesimlerde ise tuzludur. Eski bir kraterde yer alan göl çanağı yüksek ve dik kıyıları ile çok etkileyici görüntüler sergilemektedir.

Coron Adası'nın kuzeydoğusunda ve Barracuda Gölü'nün batısında denizle bağlantısı olan Green Lagoon ve Blue Lagoon adında iki küçük kıyı gölü vardır. Green Lagoon ve Blue Lagoon yer altından bir tünel ile birbirine bağlı olan iki lagün gölüdürler. Gelen turistler düşük gelgit sırasında, tünelde dalmadan yüzebilirler. Diğer zamanlarda dalış yapabilir ve 5 metre yüzebilir veya bir taraftan merdivenlerden tırmanabilir ve diğer taraftan inebilirler. Bu lagünlerde, deniz suyu, yeraltı suyu ile beslenen termal su ile karışır ve gölün derinliklerinde ani sıcaklık değişimleri gözlemlenebilir. Gölde yüzen dalgıçlar farklı sıcaklık, yoğunluk ve kırılma katsayısına sahip su katmanlarını çok net hissedebilirler. Bu lagün göller hem yüzmek için hem de etraftaki doğal güzellikleri seyretmek için güzel olanaklar sunmaktadırlar.

5. Tabon Mağaraları

Tabon mağaraları, Palawan Adası'nın güneybatı kesimindeki Rizal kentinin kuzeydoğusunda ve Quezon kentinin güneydoğusunda yer almaktadırlar. Deniz kenarındaki mağaraların doğusunda Malanut körfezi batısında ise Nakoda körfezi yer almaktadır. Maricaban ve Mariguat adaları mağara sisteminin hemen batısında yer alırlar.³⁴

Eyalet başkenti Puerto Princess kentine yaklaşık 150 km. uzaklıkta yer alan mağaralar aslında 200' den fazla mağarayı kapsamakta ve adeta bir mağaralar kompleksi oluşturmaktadırlar. Bu mağaralardan sadece 30'u araştırılmış ve sadece 7'si turistlere açıktır. Tabon mağaralarının jeolojik oluşumu çok eski dönemlere dayandığından antropologların, arkeologların, tarihçilerin ve jeologların ilgisini çekmektedirler. Bilim uzmanlarına göre mağaralar yaklaşık 25 milyon yaşındadırlar. Filipinler Ulusal Müzesi tarafından yönetilmekte olan mağaralar her yıl binlerce turist tarafından ziyaret edilmektedirler. Karstik kökenli Tabon mağaralarında ülkenin en eski insan kalıntıları keşfedildikten sonra dünyanın en ünlü jeolojik fenomenlerden biri olmuşlardır. Filipinli bilim uzmanlarına göre 7100'ü aşan ülke adaları arasında en eski insanlar bu mağaralarda yaşamışlardır.

1962 yılında bölgedeki ilk arkeolojik ve jeolojik çalışmalar başlamış ve sonuçta 1971 yılında, Tabon mağaralarında bulunduğu alan ulusal koruma alanı ilan edilmiş ve Ulusal Filipin Müzesi'nin kontrolü altına alınmıştır. Tabon kazıları sırasında, aralarında çene kemikleri ve kafatası parçaları olan üç kişinin fosilleşmiş ve parçalanmış iskelet kalıntıları bulunmuş. Kalın 1000 yıllık guano katmanları sayesinde bu insan kalıntıları uzun süre korunmuşlar. Bugün, bu bulgu

³⁴ Bakınız: Chirikov, A. I., Pozdnyak, G. V., Kamenskaya, İ. Y., (2008) *Atlas Mira*. İzdatelstvo Oniks, Moskova

dünya bilim literatüründe “Tabon İnsanı” olarak bilinir. Bilim adamları, bu kalıntıların “Australoid” olduğuna ve Tasmanyalılara özgü özellikler içerdiğine inanırlar. Antropologlar bu tarihi insan kalıntılarının 22000 -24000 önce oluştuğunu belirlediler.1991 yılında, Filipin makamları bu bölgede turizmin geliştirilmesi için çok boyutlu bir turizm gelişim planı hazırlamışlar.³⁵

Tabon mağaralarının ana girişi deniz yüzeyinden ve suyollarıyla gerçekleşir. İç kesimlerde Tabon mağaraları basit yeraltı inişlerindenve kolay ulaşılabilirliğinden dolayı hem Filipinlerde hem de yurt dışında çok popülerdir. Yüzlerce metre uzunluğundaki karstik mağara tünelleri, milyonlarca yıl önce doğanın yarattığı yeraltı dünyasının gerçek güzelliklerini cömertçe sergilemektedirler. Mağara tünellerinde donmuş lavlar, şaşırtıcı sarkıtlar ve dikitler hatta asılı tabutlar ve insan iskeletleri görülebilir. Mağaraların bazıları eşsiz labirentleri, büyüleyici sualtı nehirleri ve büyük yarasa sürüleri ile etkileyici bir görünüm sunmaktadır. Bu mağara kompleksinden büyük özelliklerinden birisi özel tırmanma ekipmanı ve uzman eğitimi olmadan da her meraklı ziyaretçinin kolaylıkla buraya ulaşabilir ve mağara boşluklarında zorluk çekmeden ilerleyebilir olmalarıdır. Bugün yerli ve yabancı ziyaretçiler 200’ü aşan mağaradan sadece 7’sini ziyaret edebilirler. Diğer mağaralar turizm faaliyetlerine ve ziyaretçilerin girişlerine kapalıdır.

Tabon mağaralarını ziyaret eden turistler bu yörede yer alan Maricaban adasını, Panitian vadisini, Nacoda adasını, Palawan Devlet Üniversitesini, Sultan tepesini, Lasyap Beach plajını, Iwahig vadisini, Tabon Cave Area Museum, Marantao adasını, Atong Gölü, National Museum Branch – Quezon, Malapackun Island Resort, Tabon Resort plajını ve Liyang Spring su kaynaklarını görmeleri önerilmektedir. Yörenin en büyük turizm sorunu yetersiz otel ve restoran sayıdır. Villa Esperanza Hardin, Fontera Garden Suits, Yummies Pension House, Jasmin Kendra ve Summer’s Lodging Inn dışında Tabon mağaraları çevresinde çok fazla konaklama seçeneği yoktur.³⁶

Tablo 6: Palawan Adasının Kuzeydoğu Kıyılarında Yer Alan Başlıca Plajlar ve Konaklama Tesisleri ³⁷

³⁵ Daha detaylı bilgi için bakınız:

- <https://www.sabaiasia.ru/>
- <http://philippine.ru/palawan.html>
- <https://www.palawandays.ru/>
- <https://www.votpusk.ru/>
- <https://tonkosti.ru/>
- <http://www.prontotour.ru/>
- <https://byvali.ru/filippiny/palavan>
- <http://palawanislandphilippines.com/>

³⁶ Daha detaylı bilgi için bakınız:

- <https://www.agoda.com/tr>
- <https://www.hotelplanner.com/>
- <https://www.booking.com/>
- <https://www.trivago.com/>
- <https://www.tripadvisor.com/>
- <https://www.expedia.co.uk/>

³⁷Daha detaylı bilgi için bakınız:

- <https://www.google.com/maps/>
- <https://www.agoda.com/tr>

Moon Beach Villas, El Nido	Harmony Healing Resort	Natures Retreat
Playa Encantada Beach Resort	Eastwind Beach Club	Casa Felicidad
Arkadia Beach Resort Sibaltan	Qi Palawan Hotel	Chariz Beach Resor
Tapik Beach Park Guesthouse	Santa Monica Beach	Efrena Beach
Salimbanog Long Beach	Roslyn Beach Front	Vue Grande
Banwa Private Island Resort	Floresita's Beach Resort	Villegas Resort
Artesian Bed And Breakfast	Eda Beach Campsite	Tay Lelong's
Peria Seafront Pensione	Sabang Beach	Sader Beach
KaliKasan Beach Resort	Tumarbong Beach	Ysidore's Garden
Guru Palawan Beach Club	Coconut Beach	Kilala Beach
Peace and Love Beach Club	Mecaja Dive Resort	Belles Beach House
Henalric's Balai sa Baybay	Tabuyo Beach Resort	Frisco Beach Park
Palawan Campsite -Tindog Beach	Kingki Beach House	Mangrove Resort
La Cor Bel Beach Resort	Jungle Beach Resort	Sunrise Mansion
Tarabanan Resort and Restaurant	Egl Concepcion Beach	Tonying's Place
67th Heaven Holiday resort	Puerto Beach Resort	Astoria Palawan
Rocks66 Private Beach Resort	Oasis Villa Resort	Duchess Pension
Villa Leonora Beach Resort	Green Bay Resort	Al Jannah
Private Palawan Beach	23 North Farm Villa	AI World Resort
OYO 589 Coopers Beach Resort	Villa Blanca del Mar	Eddie's Bahay Aplaya
Microtel by Wyndham Puerto Princesa	Blue Palawan Beach Club	ACBM Beach
Ponce de Leon Garden Resort	Circon Businessman'S Inn	Empire Suites
Susan's Place Bed and Breakfast	Aziza Paradise Hotel	Mariafe Inn
Costa Palawan Resort	Xtravelers Place Palawan	Hillside Resort
Marina de Bay Resort and Spa	Go Hotels Puerto Princesa	

6. Brooks Point Kasabası ve Çevresi

Palawan adasının güneydoğu kıyılarındayer alan Brooks Point Filipin adalarının tipik bir sahil kasabasıdır. Bu küçük kasaba, 1830'larda Borneo adasında Sarawak Valisi olarak görev yapan İngiliz subay James Brooke'un adını taşımaktadır. Eyalet başkenti Puerto Princesa ile Brooks Point arasında her gün karşılıklı otobüs seferleri yapılmaktadır. Bu nedenle Palawan adasını tercih eden turistler bu kasabayı da genelde ziyaret etmektedirler. Kasaba yakınlarındaki güzel şelaleler, yeşil dağlar ve tropikal ormanlar, çeşitli doğal güzellikler, ayrıca ekoturizmi geliştirme ve yaygınlaştırma faaliyetleri ile Brooks Point eko-kent olarak Filipinlerde ün kazanmıştır. Buna ek olarak, 6,5 kg ağırlığında olan ve Lao Tzu adı konulan dünyanın en büyük deniz incisinin bu kasabaya yakın bir yerde denizde bulunması onu daha da popüler kılmıştır. Turistler ve ziyaretçiler genellikle şehrin ve çevresinin doğal manzaralarını görmek için birkaç günlüğüne Brooks Point kasabasına gelirler. Kasaba merkezinden arabayla 30 dakika uzaklıkta

- <https://www.hotelplanner.com/>
- <https://www.booking.com/>
- <https://www.trivago.com/>
- <https://www.tripadvisor.com/>
- <https://www.expedia.co.uk/>

yer alan Sabsaban Şelaleleri, serin ve temiz sularıyla piknik yapmak isteyenler veya yüzerek serinlemek isteyenler için yıl boyunca olanak sunmaktadır.

Brooks Point kasabası yakınlarında yer alan Bakbakan şelalesi Mainit ilçe sınırları içinde yer almaktadır. Büyük bir gürültüyle 50 metre yükseklikten aşağı dik bir uçurumdan düşen şelale suları düştükleri yerde doğal bir havuz (dev kazanı) oluşturmuşlardır. Burayı ziyaret eden turistler bu serin havuzda dinlenmeyi ve yüzmeyi tercih etmektedirler. Ayrıca Bakbakan şelalesi yakınlarında, suları şifalı özelliklere sahip olduğuna inanılan Mainit Kaplıcaları (Mainit Hot Springs) yer almaktadır.

Brooke's Point kasabasının tarihsel simgelerini oluşturan Miller Limanı ve Deniz Feneri özellikle yabancı turistlerin ilgisini çekmeye devam etmektedirler. Aslında Port Miller, kasaba nüfusunun içme suyu ihtiyacını karşılamak için betondan inşa edilmiş büyük bir su deposudur. Kasabanın adını taşıdığı Sir James Brook tarafından tasarlanan eski Brooke's Point Deniz Feneri kulesinin kalıntıları hala görülmektedir, ancak eski kalıntıların yerinde şimdi yeni ve görkemli bir deniz feneri yer almaktadır.

Brooke's Point Ekolojik Parkı ve Maruyog Dağı Brooke's Point kasabası yakınlarında görülebilecek diğer turizm çekicilikleridir. Çarpıcı doğa manzaraları arasında çok sayıda çiftlik, çayır ve mera, çok sayıda yeşil yamaç ve kırsal manzara, 145 hektarlık Brooke's Point Ekolojik Park'ını oluşturan yerli halkın doğaya olan sevgisini ve çevresel duyarlılığını yansıtmaktadır. Kırsal turizmi ve doğal ortamda trekking yapmayı sevenler için Maruyog Dağı ve Brooke's Point Ekolojik Parkı unutulmaz doğal peyzajlar sunmaktadır. Brooke's Point kasabası yakınlarında yer alan Addison Peak, Brooke's Point Town Plaza, Joa Beach, Masjid Abrar Camisi, GN Resort plajı ve Maruyog Farm and Resort tatil ve eğlence merkezi bölgeyi ziyaret eden turistlerin diğer öncelikli uğrak yerlerinin başında gelirler.

Tablo 7: Palawan Adasında Yer Alan Başlıca Tarihsel-Kültürel Turizm Çekicilikleri

Immaculate Conception Cathedral	Santa Monica Katolik Kilisesi	Mitra Farm
Iwahig Prison and Penal Farm	Brooke's Point Eco Park	Spanish Fort
Puerto Princesa City Baywalk Park	Melville Deniz Feneri	Palawan Swing
Secret Paradise Resort & Turtle Sanctuary	Palawan Heritage Center	Palawan Museum
Immaculate Conception Kilisesi	Ethnographic Museum	Leprosy Museum
Palawan Special Battalion Memorial Park	South Sea Pearl Museum	El Nido Yoga
The Church of Jesus Christ of Latter	Nuat Thai Wellnes Spa	Ella Spa
Palawan State University Museum	Ketsana Botinical Spa	Kays Hosprings
South Sea Pearl Farm Puerto Princesa	Iglesia Ni Cristo Kilisesi	Matinloc Shrine
Palawan Environmental Museum	Palawan State University	Taytay Landmark
Puerto de Santa Isabel Kalesi	Tabon Cave Area Museum	Rizal Park-Bataraza

St. Joseph the Worker Cathedral	San Carlos River Cruise	Funland Ecopark
St. Francis of Assisi Parish Church	Santo Niño Parish-Pulot	Sofia Camisi-Pulot
St. Vincent Ferrer Parish Kilisesi	Masjid Abunayyan Camisi	Juma Masjid Camisi
Ventosa Garden and Wellness	Culion Museum and Archives	Roxas Camisi
Parish Of Saint Isidore The Farmer	Western Philippines University	Plaza Bacosa Park
Fuerza de Santa Isabel Kalesi	Brooke's Point Deniz Feneri	Plaza Cuartel
Maruyog Farm and Resort	Masjid Abrar Camisi	Fort Santa Isabel

7. Taytay Kasabası

Puerto Princesa'dan yola çıkıp meşhur El Nido kasabasına karayoluyla ulaşmak için mutlaka Taytay kasabasından geçmek gerekir. Palawan adasının kuzeydoğu kıyılarında yer alan Taytay, Roxas kentinin kuzeyinde ve El Nido kasabasının güneyinde yer alan küçük ve az gelişmiş bir sahil kasabasıdır.³⁸ Palawan'ın ilk başkenti olan Taytay XVII. yüzyılda Fort Isabel adında önemli bir İspanyol askeri garnizonuydu. Port Barton gibi Taytay da fakir ve az gelişmiş bir kasaba olduğundan, zengin turistlerin uğrak yeri listelerinde pek yer almaz. Yüksek adrenalin arayan gezginler ile maceraperest turistler için Taytay ve çevresi müthiş doğal görüntüler ve ilginç turistik destinasyonlar sunmaktadır. Gizemli mağaralar, ıssız mercan adaları, görkemli şelaleler, beyaz kumsallar ve tropikal yağmur ormanları Taytay ve çevresinde yer alan en önemli doğal turizm kaynaklarıdır.

Palawan adasının en büyük tatlı su gölü ve "Filipinler Akvaryumu" olarak da bilinen Manguao Gölü Taytay kasabasının hemen güneyinde yer alır. Yerel dilde "köprü" anlamına gelen Taytay 1623 yılında kurulmuş bir İspanyol yerleşmesidir. 17. yüzyıldan kalma bir İspanyol kalesi olan Fuerza de Santa Isabel ve büyük kireçtaşı duvarlara sahip olan Santa Monica Katolik Kilisesi yabancı ziyaretçilere kentin İspanyol sömürge geçmişini hatırlatmaktadır.

Taytay kasabası eyalet başkenti Puerto Princesa kentinin 220 km. kuzeydoğusunda yer almaktadır. Taytay ilçesinin kuzeyinde El Nido ilçesi, güneyinde San Vicente ve Dumaran ilçeleri, batısında Güney Çin Denizi, doğusunda ise Taytay körfezi ve Sulu Denizi yer almaktadır. Komşu kıyı adalarına yönelik tekne turları, dalış ve şinorkelli yüzme Taytay yöresinde turistlerin yapabilecekleri en öncelikli faaliyetlerdir. Yörenin en popüler cazibe merkezi Elephant adasındaki Gizli lagün ve Apulit adasıdır. Bir başka ilginç açık hava etkinliği, Palawan'ın en büyük gölü olan Manguao Gölü'nde kano sürmek, piknik yapmak ve kuş gözlemciliği (ornitoloji)'dir.³⁹

³⁸Bakınız: Chirikov, A. I., Pozdnyak, G. V., Kamenskaya, İ. Y., (2008) *Atlas Mira*. İzdatelstvo Oniks, Moskova

³⁹ Daha detaylı bilgi için bakınız:

- <https://www.sabaiasia.ru/>
- <http://philippine.ru/palawan.html>
- <https://www.palawandays.ru/>
- <https://www.votpusk.ru/>
- <https://tonkosti.ru/>
- <http://www.prontotour.ru/>
- <https://byvali.ru/filippiny/palavan>
- <http://palawanislandphilippines.com/>

Taytay kasabasını ziyaret edenler Noa Noa plajlarını, Nabat adasını, Aşıklar mağarasını (Lover's Cave), El Nido Resorts Apulit Island otelini, St. Joseph the Worker Kilisesini, Floral Island Resort tesislerini, Human Development North Palawan Camisini, Malampaya vadisini, Isla Blanca kumsallarını, Isla Blanca, Apulit ve Batas adalarını mutlaka görmelidirler. Bütçesi müsait olanlar Filipinlerin en güzel turistik tesislerinden biri olan El Nido Resorts Apulit Island otelinde bir gece de olsa mutlaka kalmalıdır. North Cave, St. Joseph's Cave ve Tabonito mağaraları Taytay yöresinin en ilginç jeomorfolojik doğal yapıtlarıdır. Dünyanın nadir görülen kuş türlerini izlemek isteyenler ise Pabellon ve Nabat adalarını ziyaret edebilirler. Günübürlük geziler veya piknik için tekne kiralayıp yakın çevrede yer alan Calabadian, Icadambanauan, Isla Blanca, Elephant, Noanoa, Debangon, Talacanen, Apulit, Malapnia, Castle, Nabat ve Batas adalarından biri ziyaret edebilir ve ıssız plajlarda güzel bir tatil yapabilirler.

Taytay kasabası ve çevresinde yok denecek kadar az sayıda kaliteli otel vardır. Yörede daha çok pansiyonlar, hosteller ve ucuz oteller turistlere hizmet vermektedir. The Dream Wellness Resort & Spa, Casa Rosa Seaview Cottages and Restaurant, Bahay Tuluyan, Tay Lelong's, Casa Rosa – Palawan, Polaris Pension House, Taylelong Pension ve Promise Keepers Suites, Taytay yöresinin en popüler konaklama tesisleridirler. Taytay kasabasının kuzeyinde yer alan "The Dream Wellness Resort & Spa", ayrıca Apulit adasında yer alan "El Nido Resorts Apulit Island" ve "Apulit Island Resort" Taytay yöresinin en lüks konaklama tesisleri olup, Filipinlerin en kaliteli otellerine de örnektirler.⁴⁰

Tablo 8: Palawan Adasının Güneybatı Kıyılarında Yer Alan Başlıca Plajlar ve Konaklama Tesisleri⁴¹

Kahamut-an Beach and Cottages	Bambua Nature Cottages	Dab Dab Cottages
Sheridan Beach Resort and Spa	Blue Bamboo Resort	Dayunan Tourist Inn
Atremaru Jungle Retreat & Spa	Blue Bamboo Resort	Bentoan Beach
Green Verde Resort Cottages	Kaydungon Beach	Blue Bamboo Resort
Caroline's Secret Beachfront Resort	Tagcawayan Beach	Maratapi Beach
Eagles Ridge Palawan	Kalaodiong Beach	Commodore's Beach
Palm Bay Resort, Palawan	Villa Nagtabon	Taladyong Beach
Kaibigan Soul Camp Palawan	Tagminatay Beach	Nagtabon Beach
Palawacana Beach Resort	Andana Beach Club	Rodney's

⁴⁰ Daha detaylı bilgi için bakınız:

- <https://www.agoda.com/tr>
- <https://www.hotelplanner.com/>
- <https://www.booking.com/>
- <https://www.trivago.com/>
- <https://www.tripadvisor.com/>
- <https://www.expedia.co.uk/>

⁴¹ Daha detaylı bilgi için bakınız:

- <https://www.google.com/maps/>
- <https://www.agoda.com/tr>
- <https://www.hotelplanner.com/>
- <https://www.booking.com/>
- <https://www.trivago.com/>
- <https://www.tripadvisor.com/>
- <https://www.expedia.co.uk/>

Villa Esperanza Hardin	Twin Creeks Ecolodge	Napsan Beach
Shaman's Breath- Beach	dXb Beach House	RMR Beach
RN Princesa Palm Beach	Lasyap Beach	Saptap Beach
Logpond Beach Area	Tabon Resort	Palawan Ecolodge
Fontera Garden Suites	Barnes Beach Resort	Ara's Beach Resort

8. Roxas Kenti

Puerto Princessa ve El Nido arasında yer alan Roxas, Palawan adasının en önemli ve en büyük kentsel yerleşmelerinden biridir. Sulu denizi kıyısında yer alan Roxas, kendi limanı ve kendi havaalanı olan çok fonksiyonlu bir sahil kentidir. San Vicente kentinin güneyinde ve Puerto Princessa kentinin kuzeydoğusunda yer alan bu sahil kenti Barabakan ırmağın oluşturduğu akarsu vadisinin hemen güneybatısında ve Camaran ırmağın oluşturduğu akarsu vadisinin de hemen kuzeydoğusunda yer almaktadır.⁴² Tarım, ticaret, turizm ve balıkçılık Roxas yöresinin en önemli iktisadi kollarıdır. Puerto Princessa ve El Nido kentleri ile otobüs bağlantıları olan şehir, doğal plajları, tropikal ormanları ve özellikle de Coco Locotatil merkeziyle ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir. El Nido veya Port Barton'a gitmek için yola çıkan turistler bir gece de olsa Roxas kentinde geceleme yapabilirler. Roxas kentini ziyaret eden turistler için en heyecan verici olay ve mutlaka görülmesi gereken doğal manzara, gün batımından hemen önce neredeyse her gece şehrin üzerinde uçan binlerce fare yarasası (Latince adı: Microchiroptera) sürüsüdür.⁴³

Matalangaw şelalesi, Coconut Beach, Coco Loco adası, Butterfly Resort sahili, San Nicolas vadisi, Reef Island adası, Kali Kasan Beach Resort plajı, Modessa adası ve Umalad şelalesi, Roxas yöresinin en ünlü doğal turizm çekiciliklerinin başında gelirler. Roxas'ın idari sınırları içinde yer alan Coco Loco mercan adasında Coco Loco Island Resort adında güzel bir turistik tesis yer almaktadır. Dar zamanı olanlar bu muhteşem mercan adasına günlük tekne turlarıyla gidebilirler, ama daha geniş zamanı olanlar birkaç gece Coco Loco Island Resort otelinde konaklayabilirler. Bu küçük ama huzur dolu şirin ada, Roxas kentinden tekneyle sadece 45 dakika uzaklıktadır. Mercan kıyılarını keşfetmek isteyen dalgıçlar, ıssız plajlarda güneşlenmek isteyen turistler, deniz canlıları ve çeşitli balıkları yakından görmek isteyen adrenalın tutkunları için Cocos Loco mercan adası unutulmaz yaşantılar sunmaktadır. Sulu denizinde, palmiye ağaçlarının gölgesinde, gürültülü kentlerden uzak, okyanus kıyısında sessiz ve huzurlu tatil imkanları sunmaktadır.

Roxas kentini ziyaret eden turistler tekne kiralayıp yakın çevrede yer alan Flat, Stanlake, Shell, Purao, Coco Loco, Reef Island, Puerco, Johnson ve Howley gibi adalara günübirlik geziler organize edebilirler ve Sulu denizinin ortasında uyar dünyadan kısa süreliğine de olsa

⁴²Bakınız: Chirikov, A. I., Pozdnyak, G. V., Kamenskaya, İ. Y., (2008) *Atlas Mira*. İzdatelstvo Oniks, Moskova

⁴³ Daha detaylı bilgi için bakınız:

- <https://www.sabaiasia.ru/>
- <http://philippine.ru/palawan.html>
- <https://www.palawandays.ru/>
- <https://www.votpusk.ru/>
- <https://tonkosti.ru/>
- <http://www.prontotour.ru/>
- <https://byvali.ru/filippiny/palavan>
- <http://palawanislandphilippines.com/>

uzaklaşabilirler. Roxas kentinde yer alan en popüler konaklama tesisleri;Ysidore's Garden, Aca-cia Lodge, Artesian Bed And Breakfast, Mama Bhel's Pension House, Pentinio Store And Lodge, Rovers Pension House, En-Jay's Pension House, Peria Seafront Pensione, Bottega Bed Breakfast And Resto Bar ve SR Pension House'dur.

9. San Vicente Kasabası

Güney Çin Denizi kıyılarında ve Palawan adasının kuzeybatısında yer alan San Vicente 30000 nüfuslu küçük bir sahil kasabasıdır. Tarım, turizm ve balıkçılık yörenin en önemli ekonomik sektörlerdir. Kuzeyinde Imuruan körfezi ve güneyinde Port Barton körfezinin yer aldığı San Vicente kasabası, Boayan adasının hemen doğusunda yer almaktadır.⁴⁴ Eyalet başkenti Puerto Princesa'ya 177 kilometre ve El Nido kentine de 114 km. uzaklıkta olan San Vicente kalabalık kentlerden uzak, gürültülü trafikten uzak, el değememiş doğa ile bütünleşmek isteyenler için müthiş fırsatlar sunmaktadır. Modern dünyanın olanaklarından uzak olan kasabada, lüks oteller ve restoranlar yoktur ama uzun temiz plajlar, saklı mercan adaları ve ekonomik tatil olanakları bada ön plana çıkmaktadır.

Sadece Palawan adasının değil tüm Filipinlerin en güzel ve en ünlü plajlardan biri olan Long Beach plajı San Vicente'nin hemen kuzeyinde yer alır. Aslında, Long Beach plajı büyük kayalıklarla ile ikiye ayrılmış, bitişik iki uzun kumsaldan oluşmaktadır. Kuzey plajının uzunluğu 6 km iken güney kesimindeki beyaz kum plajının uzunluğu da 8 km dir. Beyaz kumlarla kaplı olan Long Beach plajı toplam 14 km uzunluğunda olup tüm Filipinlerin en uzun plajı olarak kabul edilir. San Vicente kasabası çevresinde yer alan diğer ünlü plajlar ise; Sagboyin Beach, Tangdang Beach, Mahilamonen Beach, Penanindigan Beach, Bokbok Beach, Tagpis Beach, Alemanguan Beach, Nagtulay Beach, Boong Beach, New Capari Beach, Makatombaten Beach ve Kemdeng Beach'dir.⁴⁵

Long Beach plajı Hindistan cevizi ve palmye ağaçlarıyla büyüleyici bir tropikal görünüm sunmaktadır, ayrıca yumuşak beyaz kumsalı ve yüzmek için mükemmel berrak suları ile bu plaj alanı gerçekten bir tropikal cennettir. Özellikle gün batımı sırasında sessiz sahil tüm doğal cazibesıyla adeta parlamaktadır. Özetle, Long Beach plajı San Vicente'nin adeta turizm kalbidir.

Son çeyrek yüzyılda San Vicente'de büyük turizm projeleri, çok sayıda otel ve önemli devlet yatırımları yapılmaktadır. Bu nedenle yörede arsa ve konut fiyatları hızla yükselmektedir. Kent hızla gelişmekte ve modernleşmektedir, karayolları ve alt yapı tesisleri yenlenmektedir, turistik tesislerin sayısı ise gün geçtikçe artmaktadır. Bazı uzmanlara göre gelecekte bu kent Filipinlerin yeni Borocay'ı olacak ve milyonlarca turist ağırlayacaktır.

San Vicente kasabasını ziyaret eden turistler Capsalay adasını, Macatumbalen Mangro-

⁴⁴Bakınız: Chirikov, A. I., Pozdnyak, G. V., Kamenskaya, İ. Y., (2008) *Atlas Mira*. İzdatelstvo Oniks, Moskova

⁴⁵ Daha detaylı bilgi için bakınız:

- <https://www.sabaiasia.ru/>
- <http://philippine.ru/palawan.html>
- <https://www.palawandays.ru/>
- <https://www.votpusk.ru/>
- <https://tonkosti.ru/>
- <http://www.prontotour.ru/>
- <https://byvali.ru/filippiny/palavan>
- <http://palawanislandphilippines.com/>

ve Park alanını, German adasını, Bigaho şelalesini, Boayan adasını, Capari Resort plajını, 100 Steps doğal seyir tepesini, Poblacion Bay Parkını, St. Vincent Ferrer Parish Katolik Kilisesini, Alimanguan kasabası, Asalogan gölünü, Makatombaten plajını, Paradise adasını, Exotic adasını, Albaguen adasını ve Lulubog adasını mutlaka görmelidirler. San Vicente yakınlarında yer alan Albaguen Island, Middle Rock, Paraiso Reef ve Wedge adası dalgıçlar için en ideal okyanus ortamları sunmaktadırlar.

Tablo 9: Palawan Adasının En Popüler Lüks Otelleri⁴⁶

The Nest El Nido Beach Resort	Astoria Palawan
El Nido Resorts Apulit Island	Cadlao Resort, El Nido
Daluyon Beach and Mountain Resort	Qi Palawan
El Nido Resorts Lagen Island	Club Agutaya Resort
El Nido Resorts Miniloc Island	Aziza Paradise Hotel
El Nido Resorts Pangulasian Island	Canvas Boutique Hotel
Sheridan Beach Resort and Spa	Ipil Suites El Nido
Princesa Garden Island Resort & Spa	Caalan Beach Resort
Secret Paradise Resort & Turtle Sanctuary	Matinloc Resort
Dos Palmas Island Resort & Spa	Las Cabanas Beach Resort
The Alternative Beach Cottages	Last Frontier Beach Resort
El Nido Mahogany Beach Resort	Karuna EL Nido Villas
Sunlight Eco Tourism Island Resort	Sunset Colors Hotel
Maligaya Beach Bungalows	Duli Beach Resort
Vellago Resort, El Nido	Noa Noa Island Hotel
Busuanga Bay Lodge	Huni Lio
Ekhaya Private Villas & Suites Palawan	Nacpan Beach Glamping
Ai World Park and Resorts, Puerto Princesa	Atremaru Jungle Retreat
Astoria Palawan	La Estancia Busuanga

10. Balabac Takımadaları

Borneo adası ile Palawan adası arasında 31 adadan oluşan Balabac Takımadaları yer almaktadır. Bu adalar topluluğu Filipinler Cumhuriyetinin en güneybatı ucunu ve Malezya ile en yakın mesafeli sınır bölgesini oluşturmaktadırlar. Büyük Okyanusun suları ile çevrili olan bu adalar ülkenin en izole olmuş, en seyrek nüfuslu ve en yoksul bölgelerinden biridir. Palawan adasının güneybatısında yer alan bu adalar arasında en büyük olanlar Bugsuk, Pandanan, Bancalan, Mantanquele, Ramos ve Balabac'tır. Takımadalar içinde yer alan ama daha küçük yüzölçümüne sahip olan adacıklar ise Mansalangan (Byan), South Mangsee, North Mangsee, Salingsingan, Gabung, Patongong, Canabungan, Candaraman, Tangkahan, Patongong, Onoc,

⁴⁶Daha detaylı bilgi için bakınız:

- <https://www.agoda.com/tr>
- <https://www.hotelpalanner.com/>
- <https://www.booking.com/>
- <https://www.trivago.com/>
- <https://www.tripadvisor.com/>
- <https://www.expedia.co.uk/>

Lumbucan, Cakisigan, Sanz, Paz, Secam ve Bowen'dir.⁴⁷

Balabac Takımadalarının batısında Güney Çin Denizi, doğusunda Sulu Denizi, kuzeyinde Palawan adası ve güneyinde Balabac boğazı yer alır. Bu takımadalarında ne bir modern yol, ne büyük bir yerleşme, ne lüks bir otel, ne de bir AVM vardır. Ama tropikal doğanın ve Pasifik okyanusun en güzel renkleri kuşkusuz bu adalarda görülür. Balabac adaları, dünyanın diğer ucunda, Filipinlerin en ücra köşesinde, sadece adrenalin tutkunlarının ziyaret ettikleri ıssız, saklı kalmış, bakir adalar olarak tanımlanabilirler. Bu yoksul adalar bozulmamış doğası, sıradışı bitkiler ve hayvanları, el değememiş tropikal ormanları, turkuaz renkli temiz okyanus suları ve ıssız beyaz kumsalları ile Filipinlerin gizli kalmış cennet bahçelerine benzetilirler. Hiçbir kent yerleşmesinin olmadığı adalarda yaklaşık 42000 kişi yaşamaktadır. Nüfusun büyük bölümünü Müslüman topluluklar oluşturmaktadır. Balabac adasında yer alan Balabac kasabası Palawan eyaletinin en güney kasabasıdır. Bu nedenle Filipinler toponimisinde Balabac hem bir eyalet hem bir ada hem bir liman hem bir deniz boğazı hem de bir kasaba adıdır. Kentsel yerleşmeye sahip olmayan Balabac Takımadalarında toplam 20 kırsal yerleşme yer almaktadır. Bunlardan 14'ü Balabac adasında, geri kalan 6 kırsal yerleşme ise diğer adalarda yer almaktadır. Takımadalara adını vermiş olan Balabac bu adalar arasında hem yüzölçümü hem de nüfus bakımından en büyük olanıdır. Catagupan, Indalawan, Malaking Ilog, Melville, Pasig, Rabor, Indalawan, Segumay, Ramos, Tagisan, Bancalaan, Sebaring, Salang ve Agatuyan Balabac takımadalarının başlıca kırsal yerleşmeleridir.⁴⁸

Palawan eyaletinin en güney ilçesi olan Balabac 582 km²'lik alana sahiptir ve yaklaşık 42 000 insan barındırır. Balabac adası ile birlikte bu seyrek nüfuslu ilçe toplam 36 adayı kapsamakta ve bunların 31'i Balabac Takımadaları içinde yer alır. Deniz timsahları ve deniz kaplumbaları bu adaların turizm sembolleridirler.⁴⁹ Mercan adaları, ıssız tropikal adalar, endemik bitkiler ve hayvanlar, balta girmemiş bakir tropikal ormanlar, ilginç mangrov ormanları, devasa balinalar, timsahlar ve deniz kaplumbağları, görkemli şelaleler ve saklı koylar, uzun beyaz kumsallar ve misafirperver Müslüman halkı Balabac Takımadalarının en büyük coğrafi ve turizm zenginliğini oluşturmaktadır.

Neredeyse tamamı tropikal yağmur ormanlarıyla kaplı olan Balabac adasının toplam alanı 323 km² olup, kuzey-güney uzunluğu 31 km. olup, doğu-batı genişliği de 17,5 kilometredir. Nemli ekvatorial iklimin egemen olduğu adanın en yüksek noktası sadece 547 metredir. Ulaşımına müsait olmayan kısa boylu akarsuların egemen olduğu adada Catagupan, Dalawan, Gaaing, Malaking, Manihay, Munting, Panan ve Pasig en uzun akarsulara örneklerdir. Bigabiga

⁴⁷Bakınız: Chirikov, A. I., Pozdnyak, G. V., Kamenskaya, İ. Y., (2008) *Atlas Mira*. İzdatelstvo Oniks, Moskova

⁴⁸ Daha detaylı bilgi için bakınız:

- <https://www.sabaiasia.ru/>
- <http://philippine.ru/palawan.html>
- <https://www.palawandays.ru/>
- <https://www.votpusk.ru/>
- <https://tonkosti.ru/>
- <http://www.prontotour.ru/>
- <https://byvali.ru/filippiny/palavan>
- <http://palawanislandphilippines.com/>

⁴⁹ Daha detaylı bilgi için bakınız:

- <https://www.worldwildlife.org/ecoregions/im0143>
- <https://wanderingwheatleys.com/guide-to-island-hopping-in-balabac-palawan/>
- <https://www.lakwatsero.com/destinations/travel-guide-balabac/>
- <https://eazytraveler.net/2017/03/balabac-island-hopping-tour/>

ve Taytay ise Balabac adasının en büyük gölleridir.⁵⁰

Ekvatorial kuşakta yer alan Balabac adasına düşen yıllık yağış miktarı 3352 milimetredir. Ada genelinde en soğuk ayın sıcaklık ortalaması 22°C ve en sıcak ayın sıcaklık ortalaması da 24°C'dir. Bir başka anlatımla adada yıl boyunca yüksek sıcaklık ve yağış değerleri ve çok düşük yıllık sıcaklık farkları görülmektedir. Yabancı turistler için Mart – Ekim dönemi adalarda tatil yapmak isteyenler için en ideal dönemdir.

Balabac adasının başkent Manila'ya uzaklığı yaklaşık 900 kilometre olup, Malezya'nın Sabah eyaletine olan uzaklığı ise sadece 50 kilometredir. Böylece aynı adı taşıyan Balabac boğazı hem Malezya ve Filipinler Cumhuriyeti, hem de Borneo ve Balabac adaları arasında doğal bir sınır oluşturmaktadır. Adada yaşayan Molbogs Müslüman Topluluğu balıkçılık, tarım ve ormancılıkla geçimini sağlamaktadır. Zengin canlı tür çeşitliliğine sahip olan Balabac adası, Filipinlerin en ilginç flora ve faunasına sahip adalarından biridir. "Ducula pickeringii (Gri İmparatorluk Güvercini)", "Cacatua haematopygia (Filipin kakadusu)", "Prioniturus plate-nae (Palawan raket kuyruğu)" ve "Anthracoceros marchei (Palawan kartalı)" gibi endemik kuş türleri dünyada sadece Balabac adasında görülmektedirler. Filipin adalarının en ilginç geyik türlerinden biri olan "Tragululus napu (Filipin cüce geyiği)" de bir endemik tür olup dünyada sadece Balabac adasında yaşamaktadır.

Balabactakımadaları, Filipinler'de hala deniztaraklı timsahlarının yaşadıkları birkaç coğrafi mekândan biridir. Neredeyse her yıl 2-3 kez bu adalardan birinde timsahlar, insanlara saldırırlar ve istenmeyen ölüm haberleriyle bu bakir adalar dünya medyasının dikkatini çekerler. Genelde ölüm vakaları ve sakatlanmalar timsahların çok daha saldırgan oldukları çiftleşme mevsiminde (yağmur mevsimi) meydana gelirler. Balıkçılar, midye toplayıcıları, meraklı turistler, deniz kenarında yüzen çocuklar bazen timsah saldırıları sonucunda hayatını kaybedebilirler. Devasa deniz kamlumbaları, sürüler halinde yüzen neşeli yunuslar, yavrularını besleyen balina köpekbalıkları, beyaz kumlu plajlar, yüzlerce farklı balık türü ve berrak okyanus sularıyla çevrili binlerce mercan adası Balabac adalarının, Filipinlerin Maldivleri olarak tanımlanmalarına neden olmuştur. Balabactakımadaları içinde yer alan Canabungan, Ramos, Siksikan, Candaraman, Comiran, Onuc, Nasubata ve Bugsuk deniz turizmi ve dalgıçlık için en popüler adalardır.⁵¹

Dağlık ve engebeli bir topografyaya sahip olan Balabac adası, içinde yer aldığı adalar grubunun en büyük, en kalabalık nüfuslu ve en önemli iktisadi işlevlere sahip olanıdır. Matematik konum itibarıyla Balabac adası aynı zamanda Filipinler Cumhuriyetinin en batı adasıdır. İlçenin idari yönetim binası ve adaların en büyük limanı da yine bu adada yer alırlar. Balabac kasabası, Balabac ilçesinin idari merkezidir. Tüm ilçe ise Palawan eyaletinin içinde yer alır. Adanın büyük bir bölümü yoğun tropikal ormanlarla kaplıdır. Çok zengin flora ve faunaya sahip olan adada çok sayıda endemik bitki ve hayvan vardır. Balabac adası Filipin kakadu,

⁵⁰Bakınız: Chirikov, A. I., Pozdnyak, G. V., Kamenskaya, İ. Y., (2008) *Atlas Mira*. İzdatelstvo Oniks, Moskova

⁵¹Daha detaylı bilgi için bakınız:

- <https://geosfera.org/>
- <https://www.palawandays.ru/>
- <https://www.votpusk.ru/>
- <https://tonkosti.ru/>
- <http://www.prontotour.ru/>
- <https://www.sabaiasia.ru/>
- <http://philippine.ru/>
- <http://palawanislandphilippines.com/>

Palawan gergedan kuşu ve Filipin fare geyiği gibi çeşitli endemik hayvanlara da ev sahipliği yapmaktadır. Adanın güney kıyılarında yer alan asırlık Melville Deniz Feneri geçmişte yaşanan İspanyol sömürge dönemini hatırlatmaktadır.

Kuş gözlemcileri için de Balabak adası adeta bir kuş cennetidir. Bu ilginç ada, Filipinler'deki kuşları gözlemek ve incelemek için en iyi yerlerden biridir. İlginç kültür ve gelenekleriyle yerli Molbog Müslüman topluluğu etnologlar ve antropologlar için kıymetli bilimsel malzemeler sunmaktadır. Dağ tırmanışları ve trekking sevenler için Melville, Italawon ve Malaking Ilog dağları çok güzel fırsatlar ve el değememiş doğal ortam sunmaktadırlar.

Balabactakımadalarını ziyaret eden yabancı turistlere şunlar önerilmektedir:⁵²

- Comiran adasındaki ünlü pembe renkli plajda güneşlenebilir.
- Sebaring ve Bugsuk yöresindeki doğal mangrov ormanlarını tekneyle gezilebilir.
- Transept Hill tepesine tırmanılabilir.
- Balabac Fundamental Baptist Kilisesinin veya Immaculate Conception Parish-Balabac Katolik Kilisesinin mimarisini inceleyebilir.
- Espina Point Deniz Fenerinde veya Merville Deniz Fenerinde hatıra fotoğrafı çekilebilir.
- Ligas Point, Malay pazarında veya Balabac Municipal Hall'de gezintiye çıkılabilir.
- Tekne kirayıp Canabungan, Ramos, Pandanan, Candaraman veya Bugsuk adalarından birini ziyaret edilebilir.
- Angela Sandbar veya Indalawan plajlarında güneşlenebilir.
- Canabung kıyılarında köpekbalıklarının veya balina sürülerini uzaktan izleyebilir.
- Filipinlerin en güzel atol adalarından biri olan Onoc adasında deniz kaplumbağları ile birlikte yüzebilir.
- Mansalangan adasındaki yağmur ormanlarında bitki ve hayvan türlerini izleyebilir.
- Round Hill tepesinden Güney Çin Denizindeki Güneşin batışını izleyebilir.
- Bugsuk adasındaki Bugsuk ırmağında tekneyle gezintiye çıkılabilir.
- Ramos adasındaki mangrov ormanlarında piknik yapılabilir.
- Gabung adasındaki Gabung plajında güneşlenip yüzebilir.
- Balanac dağlarındaki saklı şelaleleri keşfedebilir.
- Italawon Peak veya Malaking Ilog Peak dağlarında adrenalin tutkularını yeniden sınayabilir ve dağ tırmanışı yapılabilir.
- Balabac kasabasında yerli Müslümanlarla kahve içip gelenek-göreneklerini öğrenebilir.
- Mantanquele sahillerinde yunus sürüleri ile birlikte fotoğraf çekilebilir.
- Beyaz kumlarla kaplı olan Punta Sebaring plajında doğa ile baş başa kalılabilir.

11. Tubbataha Mercan Resifi Tabiat Parkı

Mindanao adasının batısında, Palawan adasının doğusunda ve Negros adasının güneybatısında dünyanın en ilginç mercan topluluklarından biri olan Tubbataha adaları yer almaktadır. Tubbataha'nın kuzeydoğusunda yer alan Cagayan takımadaları (Tanusa, Dondonay, Cala-

⁵² Daha detaylı bilgi için bakınız:

- <https://www.worldwildlife.org/ecoregions/im0143>
- <https://wanderingwheatleys.com/guide-to-island-hopping-in-balabac-palawan/>
- <https://www.lakwatsero.com/destinations/travel-guide-balabac/>
- <https://eazytraveler.net/2017/03/balabac-island-hopping-tour/>

long vb.), Calusa adası, Arena adası, Latuan (Cavili) adası; ayrıca güneybatısında yer alan Bancoran ve Bancuan adaları coğrafi mesafe olarak Tabiat Parkına en yakın adalardır.⁵³ Sürekli yerleşme ve kalıcı nüfus barındırmayan bu küçük adacıklar Filipinlerin en izole olmuş en tenha ve en ıssız yerlerin başında gelir.

Foto 2 Tubbataha Mercan Resifi (Foto: Ron Van Oers/UNESCO)

Tubbataha Mercan Resifi Tabiat Parkı (Tubbataha Reefs Natural Park) Kuzey ve Güney olmak üzere iki atolden (North Atoll ve South Atoll) oluşan bir mercan resifidir. Aralarında 8 kilometrelik mesafenin bulunduğu bu iki atolün dışında Jessie Beazeley adında küçük bir mercan resifi daha yer almaktadır. Daha küçük olan Güney Atol 5 km uzunluğunda ve 3 km genişliğindedir. Kuzey Atol çok daha büyük olup uzunluğu 16 km. ve genişliği de 5 km. civarındadır. Dünyanın en güzel mercan resiflerini barındıran Milli Park, Filipinler Ulusal Savunma Departmanı tarafından yönetilen bir Deniz Koruma alanıdır.⁵⁴

Aralık 1993'te UNESCO tarafından, Tubbataha Tabiat Parkın Dünya Mirası Listesi'ne dâhil edilmiştir. Milli Park, yaklaşık 100 metrelik dik mercan duvarı, geniş bir lagünü ve iki mercan adası ile bozulmamış bir mercan resifi örneği sergilemektedir. Avustralya'nın doğusundaki Büyük Bariyer Resifi ve Mısır'daki Ras Muhammed Resifi ile birlikte dünyanın en seçkin ve en zengin biyolojik çeşitliliğine sahip mercan resiflerinden biri olarak da kabul edilen Tubbataha Parkı, en az 600 balık türü, 360 mercan türü, 11 köpekbalığı türü, 13 yunus ve balina türü ve en az 100 kuş türü barındıran zengin ve benzersiz bir ekolojik habitat oluşturmaktadır. Çok yüksek yoğunluklu balık ve deniz türlerine sahip atollerin aynı zamandabirçok kuş ve deniz kaplumbağa türü için yuvalama yeri oldukları için 2008 yılında, Tubbataha Tabiat Parkı dünyanın yedi «yeni» harikasından biri olarak adlandırılmıştır.

⁵³Bakınız: Chirikov, A. I., Pozdnyak, G. V., Kamenskaya, İ. Y., (2008) *Atlas Mira*. İzdatelstvo Oniks, Moskova

⁵⁴Tubbataha Milli Parkı ile ilgili daha fazla bilgi için bakınız:

- <https://lifeglobe.net/entry/5030>
- <http://inpath.ru/notes/view/32>
- <https://www.ourtravel.ru/post/>
- <https://tourout.ru/db/sights/tubbataha.html>

Filipinler Cumhuriyeti'nin en önemli Deniz Tabiat Parkı olan Tubbataha, sadece tekneyle erişilebilen, adalardan ve yerleşmelerden uzakta, meraklı turistlerin pek ulaşamadıkları çok izole bir yerdir. Tabiat Parkın ziyaretçileri genelde bilim adamları, dalgıçlar vesualtı dünyasını incelemek isteyenlerdir. Balıkçılar bu yerleri sadece belirli aylardave birtakım izinler alarak ziyaret ederler. Havayoluyla ulaşılamayan adalara sadece deniz yoluyla ulaşılabilir. Örneğin-Puerto Princesa kentinden tekneyle Tubbataha'ya olan deniz yolculuğu yaklaşık 10 saat sürmektedir. Dalışmeraklıları için adalardaki dalış sezonu Mart ortasından Haziran ortasına kadar sürmektedir.

Tablo 10: Palawan Adasının Güneydoğu Kıyılarında Yer Alan Başlıca Plajlar ve Konaklama Tesisleri ⁵⁵

M &M cozy Inn by the Sulu Sea	Puting Buhangin Beach	BeachBam
Loleng Beach Resort	Mia's Place and Cottages	Kamuning Beach
Blue Sky Sport and Beach Resort	La Caballa Beach Resort	Sea Eagle Beach
Macapuno Beach Resort and Restaurant	Crystal Paradise Resort	Js Pension
Crystal Paradise Resort Spa & Winery	La Vista Beach Resort	Narra Lagoon
Villa Katala Garden and Beach Resort	Bancudo Cabin and Resort	Maydavian Resort
Caressmayll Beach & Pool Resort	Phoenix Jungle Beac Resort	GN Resort
Lichauco Farm And Swimming Pool	Sir Brooke's Resort	Maruyog's Ridge
Tagle's Lodging House	Malihud Beach	Plaza Carolina Inn
Charl Jeca Joy Agro Beach Resort	DZR Pool and Garden	JOA Beach

12. Spratly Takımadaları

Palawan adasının batısında yer alan Spratly takımadaları, başta Çin ve Filipinler olmak üzere birçok ülkenin talip oldukları paylaşılamayan adalar olarak da bilinmektedirler. Filipinler coğrafyasında Spratly takımadaları "Kalayaan Group of Islands" olarak adlandırılmaktadır ve vatan toprağı sayılmaktadırlar. Filipin hükümetine göre Spratly takımadaları Palawan eyaletinin ve Filipinler Cumhuriyetinin bir parçasıdır. Çin hükümeti yetkililerine göre ise bu adalar Çin Halk Cumhuriyeti topraklarının ayrılmaz bir parçasıdır. Bu nedenle bu paylaşılamayan adalar Filipinlerin öncelikli siyasi sorunlarının başında gelirler.

Güney Çin Denizinde yer alan Spratly adaları genelde irili ufaklı yüzlerce mercan adasından ve atolden oluşmaktadır. Bu adalarda sürekli yerleşmeler olmadığı gibi kalıcı nüfus da yoktur. Balıkçı limanları, hava meydanları ve bazı ülkelerin askeri birlikleri bu adaların tek beşeri varlığıdır. Çin, Tayvan, Vietnam, Brunei Sultanlığı, Malezya ve Filipinler bu adalar ve resifler üzerinde hak iddia etmektedirler. Bir başka deyişle bu tartışmalı adaların egemenliği üzerinde 6 ülke hak iddia etmektedir. 1972 yılında Filipinler Hükümeti Spratly takımadalarının

⁵⁵Daha detaylı bilgi için bakınız:

- <https://www.google.com/maps/>
- <https://www.agoda.com/tr>
- <https://www.hotelplanner.com/>
- <https://www.booking.com/>
- <https://www.trivago.com/>
- <https://www.tripadvisor.com/>
- <https://www.expedia.co.uk/>

Palawan eyaletinin bir parçası olduğuna dair siyasi ve idari karar almıştır. Spratly takımadaları çevresinde 1988 yılında Çinli ve Vietnamlı gemiler arasında küçük çaplı bir deniz savaşı da yaşanmıştır. 2008 yılında Filipinli hükümet yetkilileri, Spratly Adalarının hâkimiyeti için “son denizci ve asker ölene kadar savaacaklarını” dünya medya ajanslarına bildirmişlerdir. Bugün bu adaların hukuki ve siyasi statüsü hala çözülememiştir.

Spratly takımadalarının toplam alanı 5 km²'den az olup 100'den fazla küçük ada, resif ve atolden oluşmaktadır. Takımadalarının Güney Çin Denizindeki okyanus sularıyla birlikteki toplam alanı ise 400000 km²'den fazla olan bu adaların şelf sahasında ve geniş okyanus tabanındaki zengin doğal gaz ve petrol rezervleri, devletlerarasındaki siyasi rekabetin ve sınır antlaşmazlıkların en önemli nedenidir. Palawan adasının yaklaşık 400 km. batısında ve Vietnam kıyılarına yaklaşık 500 km. doğusunda yer alan Spratly takımadaları zengin balık çeşitliliği ve turizm potansiyeli ile de rakip devletlerin iştahlarını kabartmaktadır.

13. Malampaya Körfezi Doğa Koruma Alanı

Malampaya Körfezi Doğa Koruma Alanı (Malampaya Sound Protected Landscape and Seascape) Güney Çin Denizinin doğusunda ve Palawan adasının kuzeybatısında yer almakta ve yaklaşık 200115 hektarlık bir alan kaplamaktadır. Zengin balık çeşitliliği, bakir tropikal ormanlar, ilginç kıyı oluşumları, doğal mangrov ormanları, çok sayıda plaj ve mercan resifi, çok sayıda ıssız ve bakir adacık, yüksek flora ve fauna çeşitliliği Malampaya bölgesine doğa koruma alanı statüsü verilmesinin en büyük nedenleridir. Filipinler Cumhurbaşkanı Joseph E. Estrada tarafından imzalanan 342 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı uyarınca 12 Temmuz 2000 tarihinde Malampaya Körfezi Doğa Koruma Alanı resmen kurulmuştur. Böylece 21. yüzyılın başında ortaya çıkan bu koruma bölgesi, Palawan'daki altıncı koruma alanı olmuştur. Koruma Alanı kara alanları, kıyı alanları, ada alanları ve deniz alanlarından oluşmaktadır.⁵⁶ Malampaya Körfezi Filipinlerin en önemli doğal limanlarından biri olduğu gibi aynı zamanda en zengin balık tür çeşitliliğini barındıran su havzalarından da biridir.

El Nido kasabasının güneyinde, Manguao gölünün ve Taytay kasabasının batısında, San Vicente kasabasının kuzeyinde yer alan koruma alanı 70'ten fazla adayı, 10'dan fazla akarsu vadisini ve 30'dan fazla yarımadaı kapsamaktadır. Tuluran, Calabatuan, Imiruan, Bibangan, Pasagge ve Cagbulo koruma alanı içinde yer alan en büyük adalardır (Tablo 11). Malampaya ve Imuruankörfezleri arasında yer alan Capoas yarımadası koruma bölgesinin merkezi kısmını ve en büyük yarımadasını oluşturmaktadır. Capoas dağı (1013m.) koruma alanının en yüksek noktası olup Capoas yarımadasına da adını vermiştir.⁵⁷

Palawan eyalet sınırları içindeki Malampaya Körfezi Doğa Koruma Alanının kapsadığı araziler Taytay ve San Vicente ilçe sınırları içinde yer almaktadır. Koruma alanı sınırları içinde 22 kırsal yerleşme vardır. Bu yerleşmelerden 18'i Taytay ilçe sınırları içinde, geri kalan 4 yerleşme de San Vicente ilçe sınırları içinde yer almaktadır. Malampaya Doğa Koruma Alanı sınır-

⁵⁶ Daha detaylı bilgi için bakınız:

- <https://pcsd.gov.ph/igov/protected-areas-palawan/malampaya-sound-land-seascape-protected-area/>
- https://www.geol Socphil.org/geocon_abstracts/geocon2004_37.htm
- http://www.iapad.org/wp-content/uploads/2015/09/profile_malampaya_sound.pdf
- <https://www.marinemammalhabitat.org/portfolio-item/malampaya-sound/>
- <https://peakvisor.com/park/malampaya-sound-protected-landscape-and-seascape.html>

⁵⁷Bakınız: Chirikov, A. I., Pozdnyak, G. V., Kamenskaya, İ. Y., (2008) *Atlas Mira*. İzdatelstvo Oniks, Moskova

ları içinde yaklaşık 30000 insan yaşamaktadır. Fakat bölgenin yoğun iç göç alması sonucunda her yıl nüfusu % 6-7 civarında artmaktadır. Uzun vadede göç ve beşeri baskının bu değerli koruma alanının en büyük sorunu olacağı öngörülmektedir. Malampaya Doğa Koruma Alanı sınırları içindeki yerli nüfusun gelir seviyesi ve yaşam kalitesi çok düşüktür. Yerli halkın büyük bir bölümü balıkçılık, tarımsal üretim ve turizm ile geçimini sağlamaktadır. Çalışan nüfusun %70'i balıkçılıkla geçimini sağladığından, deniz sularının ve deniz canlılarının korunması bölge için hayati önem taşımaktadır.⁵⁸

Malampaya Körfezi Doğa Koruma Alanı kıyıları çok fazla girintili çıkıntılı olduğundan, körfez, burun ve yarımada sayısı da çok fazladır. Binga, Seamer, Clift, Bokal, Pancol, Binoong, Bolotoc, Chichipoan, Inebian, Emergency, Erawan ve Enterprise koruma alanının en önemli burun ve yarımadalarını oluşturmaktadırlar. Koruma Alanı sınırları içinde yer alan başlıca körfezler ise Malampaya, Imuruan, Alligator, Bingo, Menapla, Turung, Binaluan, Inlilutoc, Tanghilanan, Malaluton ve Bolalo 'dur.⁵⁹ Aslında Malampaya körfezi hem Palawan eyaletinin hem de Filipinlerin en büyük ve en ilginç körfezlerinin başında gelir. Körfez sularının zengin balık yataklarına sahip olması ve çok sayıda endemik canlı barındırması bölgenin koruma alanı olmasında çok etkili olmuştur. Örneğin tüm Filipinler Cumhuriyeti sınırları içinde İravadi Yunuslarının (Irrawady Dolphin), Şişe Burunlu Yunuslarının (the bottle-nosed dolphin) ve Rissos Yunuslarının (Risso's dolphin) tek doğal yaşam bölgesi yine bu koruma alanıdır.

Malampaya körfezinin uzunluğu 34 km. olup, genişliği de 3 ile 7 kilometre arasında değişmektedir. Bu büyük körfez kendi içinde "iç sığ körfez" ve "derin dış körfez" olarak iki büyük bölüme ayrılmaktadır. Körfez içinde 13 ada ve çok sayıda küçük adacık yer almaktadır. Pasagge, Calabatuan, Bibangan, Inebian, Grane, Maylakan, Gamao, Malauton ve Cagbulo Malampaya körfezinin en büyük adalarıdır.⁶⁰ Güney Çin Denizi ile Malampaya körfezi arasında bölgenin en büyük adası olan Turluran (diğer adıyla Tumbod adası) yer alır. Adanın uzunluğu 6 km. genişliği ise 3 km. civarındadır. Turluran adasında Tumbod köyü dışında hiçbir yerleşme olmadığı için ıssız ve تنها, ama çok sayıda doğal plaja sahip bir adadır.

Palawan eyaletinin başkenti olan Puerto Princesa kentinin 217 kilometre kuzeyinde yer alan Malampaya Körfezi Doğa Koruma Alanı, kent yerleşmelerinin yer almadığı, yoğun tropikal ormanlarla ve çok sayıda sulak araziyle kaplı seyrek nüfuslu bir alandır. Koruma Alanı sınırları içinde yer alan başlıca kırsal yerleşmeler Alimanguan, Binga, Bato, Libertad, Abongan, Talog, Alacalian, New Guinlo, Old Guinlo, Pancol, Tumbod, Cataban, Igang, Liminangcong, San Jose, Minapla, Banbanan ve New Canipo'dur.⁶¹ Koruma alanının güneybatısında yer alan

⁵⁸ Daha detaylı bilgi için bakınız:

- <https://pcsd.gov.ph/igov/protected-areas-palawan/malampaya-sound-land-seascape-protected-area/>
- https://www.geolsocphil.org/geocon_abstracts/geocon2004_37.htm
- http://www.iapad.org/wp-content/uploads/2015/09/profile_malampaya_sound.pdf
- <https://www.marinemammalhabitat.org/portfolio-item/malampaya-sound/>
- <https://peakvisor.com/park/malampaya-sound-protected-landscape-and-seascape.html>

⁵⁹Bakınız:

- <https://www.openstreetmap.org/>
- <https://www.google.com/maps>
- <https://mapcarta.com/>
- <http://www.mappery.com/>

⁶⁰Bakınız: Chirikov, A. I., Pozdnyak, G. V., Kamenskaya, İ. Y., (2008) *Atlas Mira*. İzdatelstvo Oniks, Moskova

⁶¹Bakınız:

- <https://www.openstreetmap.org/>

Alimanguan kasabası nüfus bakımından en büyük yerleşme ve tek kasaba örneği sayılır.

Malampaya körfezine sularını boşaltan Abongan, Alacalian, Bato, Pinagupitan, Mabaog, Yabang, Malampaya ve Dibalat akarsuları, koruma alanının başlıca akarsularıdır. Güney Çin Denizine sularını boşaltan Alimanguan ve Boong, Koruma Alanı sınırları içinde yer alan diğer akarsulara örnektirler. Capoas dağı (1013m.), Bay Peak (604 m.) ve Pancol Peak (459 m.) Malampaya Körfezi Doğa Koruma Alanının en yüksek zirvelerini oluşturmaktadırlar.⁶² Özetle, Malampaya hem bir akarsu adıdır, hem bir körfez adıdır, hem de Filipinlerin en önemli doğa koruma alanlarından biridir.

Talo 11: Malampaya Körfezi Doğa Koruma Alanında Yer Alan Başlıca Adalar⁶³

Lampiligan	Inebian	Lago
Hinbaluran	Maynala	Cone
Mabakbakbon	Imiruan	White
Mamagon	Rangod	Grane
Calabatuan	Malabina	Passage
Binusuan	Karung	Bartoc
Calubanga	Cadulan	Gamao
Calabungtungan	Bangiluan	Cliff
Anbodotong	Bagtesan	Brother
Capibingel	Malaaraw	Notch
Naulauoon	Lumulon	Magaling
Guinayawan	Pinagiaten	Wilson
Inamankolan	Maylakan	Taptap
North Malaibo	Malauton	Cagbolu
South Malaibo	Liabdan	Tuluran
Koinasaan	Maratdat	Ibulbol
Binalungbalungan	Nalpukan	Millman
White Round	Malamuno	Peaked
Bibangan	Banwayan	Josefa

Malampaya Körfezi Doğa Koruma Alanı içinde yer alan başlıca turizm merkezleri ve turizm çekicilikleri; Sparkling Beach, Lumabong Beach, Lakwatsero's Place, Boding Beach, Capoas Dağı, Ombo Beach, Bato ni Ningning, Erawan Beach, Maateg Tepesi, Boong Beach, Nagtulan Beach, Alemanguan Beach, Alimanguan SDA Church, Tagpis Beach, Mount Capuas, El Nido Terra Nova Private Peninsula, Abongan Parish Church, Dilis Beach Resort, Malampaya Vadisi, Turtle Beach Resort, Olongo Tepesi, Pancol Port Irrawaddy Dolphin Watching, Trisha's Garden, Anato Tepesi, Estrella Beach ve Lost Beach Palawan'dır. Bölgenin doğa koruma statüsünde olması, bölgede şehir yerleşmelerinin yer almaması, ayrıca bölgenin çağdaş alt yapıya ve

- <https://www.google.com/maps>
- <https://mapcarta.com/>
- <http://www.mappery.com/>

⁶²Bakınız: Chirikov, A. I., Pozdnyak, G. V., Kamenskaya, İ. Y., (2008) *Atlas Mira*. İzdatelstvo Oniks, Moskova

⁶³Bakınız: Chirikov, A. I., Pozdnyak, G. V., Kamenskaya, İ. Y., (2008) *Atlas Mira*. İzdatelstvo Oniks, Moskova

ulaşım bağlantılarına sahip olmaması, buradaki turizmin gelişmesininönündeki en önemli engellerdir.

Malampaya Körfezi Doğa Koruma Alanı içinde lüks otel ve konaklama tesisi olmadığı gibi dört ya dabeş yıldızlı otel de yoktur. Koruma Alanı içinde yer alan başlıca ekonomik fiyatlı otel, pansiyon ve konaklama tesisleri Sea Glass Beach Homes, Binga Beach House, ADA's Guest House, 5 Brothers Beach House, Failon Guest House, Ricky's Place, Azucena Austria Eslava Place, Under The Milky Way Cottage, Peak View Resort, Balai'yen Guesthouse, Turtle Beach Resort and Restaurant, Aduas Inn, Naramalan Inn, Honey Bay, Sitio Ilulutoc, Abes ve Pangulatan Beach Resort'tur. Malampaya Körfezi Doğa Koruma Alanı içinde yer alan az sayıdaki 3 yıldızlı başlıca konaklama tesisleri ve oteller ise Victoria Beach House, Lazuli Resort ve Terra Nova - El Nido Private Resort & Villas'dır.⁶⁴

Malampaya Körfezi Doğa Koruma Alanı içinde keşfedilen 156 balık türünden 60'ı çok değerli türler arasında yer almaktadır. Son yıllarda koruma alanı sınırları içindeki bataklık arazilerin, mercan resif sahalarının ve magrov arazilerinin giderek daralması önemli bir sorundur. Malampaya körfezi suları, mercan kayalıkları, deniz otları, deniz yosunları, mangrov ormanları, sahilleri ve tropikal ormanlardaki vahşi yaşam için zengin bir yaşam alanı sağlamaktadır. Malampaya körfezularında uskumru, hamsi, firkateyn ton balığı, tavşan balığı ve orfoz gibi ticari değeri yüksek deniz canlıları doğal yaşam ortamı bulmuşlardır. Ayrıca körfez sularında yengeç türleri, vatoz türleri, yeşil deniz kaplumbağaları ve şahin gagalı deniz kaplumbağaları gibi ilginç deniz canlıları da yaşamaktadır.

Malampaya Körfezi Doğa Koruma Alanı içinde yüzlerce hektar el değmemiş doğal tropikal orman yer almaktadır. Bu zengin tropikal ormanların içinde Palawan porsuk, Palawan kirpisi, Palawan tavus kuşu, Filipin kakadu, Filipin gergedan kuşu, Filipin uzun kuyruklu makak maymunu ve Filipin orman kaplumbağası gibi çok nadir görülen hayvan türleri de yaşamaktadır. Bu nedenle Filipinler hükümeti bu doğal alanları kalabalık turist kitlelerinden korumak ve zengin ekosistemleri yaşatmak için bazı bölgelere giriş yasağı getirmiştir. Malampaya Körfezi Doğa Koruma Alanı sanayi, ticaret ve kitlesel turizme açılmadığı müddetçe doğal görünümünü, canlı çeşitliliğini ve nefes kesen doğal çekiciliklerini koruyabilir ve tüm bunları gelecek nesillere aktarabilir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Hem Luzon adalar grubundahem de Mimaropa Bölgesi sınırları içinde yer alan ve Filipinler coğrafi terminolojisinde hem bir ada hem bir eyalet hem de bir takımada ismi olanPalawan adası Filipin takımadalarının en güneybatı ucunu oluşturur ve ülkenin beşinci büyük adasıdır. Bu çalışmada Filipinler Cumhuriyetinin ulusal gururu ve turizm simgesi olan Palawan

⁶⁴Daha detaylı bilgi için bakınız:

- <https://www.agoda.com/tr>
- <https://www.hotelplanner.com/>
- <https://www.booking.com/>
- <https://www.trivago.com/>
- <https://www.tripadvisor.com/>
- <https://www.expedia.co.uk/>

adasının fiziki coğrafya ve beşeri coğrafya özellikleri irdelendiği gibi, başlıca turizm çekicilikleri ve turizm potansiyeli de tartışılmıştır. Çalışmada ayrıca Palawan eyalet sınırları içindeki en önemli 13 turizm merkezi detaylı irdelenmiş, böylece bir taraftan geniş ölçekte eyaletin diğer taraftan da dar ölçekte Palawan adasının turizm portresi resmedilmeye çalışılmıştır. Çalışmada, Palawan eyalet sınırları içindeki başlıca doğa koruma alanları, turistik kasabalar, turistik adalar, milli parklar ve tarihsel-kültürel çekicilikler incelendiği gibi başlıca mağaralar, göller, akarsular, plajlar, şelaleler, körfezler, konaklama tesisleri ve oteller de ele alınmıştır. Filipinlerin diğer büyük adalarıyla kıyasla Palawan'ın daha geç keşfedilmiş ve İspanya Krallığı tarafından daha geç sömürgeleşmeye açılmış olması, 20. yüzyılda adanın yerleşme, kentleşme ve ekonomik gelişmeye daha geç başlamasına neden olmuştur. Tüm bunlara bağlı olarak son yarım yüzyılda, hem adanın iktisadi ve turizm gelişimi hem de devlet yatırımlarının gelmesi ve alt yapının modernleşmesi de diğer adalara göre gecikmeli olmuştur. Fakat Palawan adasının korunmuş doğal kaynakları, tahrip olmamış ekosistemleri, zengin canlı tür çeşitliliği, bakir tropikal ormanları, doğal ve zengin turistik kaynakları onu diğer Filipin adalarından daha avantajlı konumda olmasını sağlamıştır.

Günümüzde Palawan adası ve yakın çevresinde uygulanmakta olan başlıca turizm tipleri rekreasyonel faaliyetler inanç turizmi, sağlık turizmi, tarihsel-kültürel turizm, kırsal turizm, deniz turizmi, ekoturizm, çiftlik turizmi, mağara turizmi, sualtı dalış turizmi, botanik turizmi, yayla turizmi, tatlı su balıkçılığı, dağcılık, yamaç paraşütü, yaban hayatı gözlemciliği, deniz sörfü, bisiklet turları, kampçılık, kuş gözlemciliği, balina ve yunus gözlemciliği, okyanus timsahları ve deniz kaplumbağaları gözlemciliği, doğa yürüyüşü (trekking), dağ tırmanışı ve sportif dalıçlıktır.

Palawan adası ve yakın çevresini küresel turizm markası yapan başlıca olumlu turizm özellikleri ise:

- Dünyanın en iyi turistik adalar listesinde genelde ilk 15 ada arasında yer alması,
- Binlerce hektarlık el değememiş tropikal yağmur ormanlarına ve çok geniş mangrov orman arazilerine sahip olması,
- Eyalet sınırları içindeki tüm adaların 365 gün boyunca deniz turizmine müsait olması,
- Yüzlerce koy ve körfez, yüzlerce plaj alanı, çok sayıda doğa koruma alanı ve 2000 km. uzunluğundaki sahil şeridine sahip olması,
- Binlerce km²'lik mercan resifi ve yüzlerce atol adasına sahip olması,
- Çok sayıda gizemli mağara, kaplıca, dar ve derin akarsu vadileri ile görkemli şelalelere sahip olması,
- Yüzlerce endemik bitki ve hayvan türü barındırması,
- Deniz sörfü, dalıçlık, kırsal turizm, botanik turizmi, yayla turizmi, sağlık turizmi, deniz turizmi ve ekoturizm için adanın büyük bir potansiyele sahip olması.
- Eyalet sınırları içindeki kıyılarda çok sayıda dalış, sörf ve su sporları merkezlerinin bulunması,
- Zengin doğal kaynakları ve zengin jeomorfolojik oluşumları sayesinde turizm tiplerinin de büyük çeşitlilik göstermesi,
- UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan turizm merkezlerine sahip olması,
- Filipinlerin diğer adalarıyla karşılaştırıldığında, deprem, tsunami, yanardağ patlaması

ve tropikal siklon gibi doğal afet tehlikelerinin çok nadir etkilenmesi,

Filipin takımadalarının en güvenli, en huzurlu ve en sakin yerlerinden biri olarak kabul edilip, yabancı turistler için güvenlik ve terör sorunlarının olmaması.

Farklı büyüklükte ve farklı özellikler sahip olan 1800 civarında adayı kapsayan Palawan, hem koy ve plaj sayısı, hem de atol ve ada sayısı bakımından Filipinlerin en zengin eyaletlerin başında gelir. Ama eyalet sınırları içinde bazı iktisadi, ekolojik, kültürel ve sosyal sorunlar da vardır.

Son olarak, Palawan eyaletinde turizm faaliyetlerinin gelişimini olumsuz etkileyen ve çözülmesi gereken başlıca sorunlar ise:

Eyalet genelinde yaygınlaşan ve önlenemeyen iç göç ve hızlı nüfus artışı,

Birçok yörede sağlık, spor tesisi, AVM, banka ve modern ulaşım yolları gibi alt ve üst yapı yatırımlarına hiç olmaması yadayersiz olması,

Kaliteli restoran, bar, tatil köyü ve lüks konaklama tesis sayısının çok yetersiz olması,

Birçok yörede haberleşme, elektrik, ulaşım, internet ve alt yapı sorunlarının çözülmemiş olması,

Çok yerde temiz içme suyu, sağlık ocağı, eğitim kurumu ve modern hastanenin bulunmaması,

Bazı bölgelerde şiddetlenen orman tahribatı, ağaç kesimi ve erozyon sorunlarının sürmesi,

Halen sürdürülen yasa dışı avcılık ve balıkçılık,

Birçok yörede evsel, tarımsal ve endüstriyel atıkların doğrudan akarsulara veya denizlere bırakılarak ciddi çevre sorunlarına zemin hazırlaması,

Eyalet sınırları içindeki adalar arasında mevcut olan coğrafi uzaklık ve ulaşım kopukluğunun, ticaret, turizm ve taşımacılık sorunları tetikleme,

Bazı yerlerde gözlenen plansız yapılaşma, kontrolsüz yerleşim genişlemesi ve gecekondulaşma sorunlarının sürmesi,

Adaların kıyı bölgelerinde yaygınlaşan betonlaşma ve çevre kirliliği sorunları,

Birçok adada ve yerleşmede kanalizasyon ve atık sular sorunlarının çözülmemiş olması,

Birçok yörede kaçak turistik tesislerinin, kanunsuz arsa satışlarının, kaçak mal satışlarının ve izinsiz bina inşaatlarının sürdürülmesi,

Birçok yörede doğal ekosistemlerin tahrip edilmesi sonucunda, çok sayıda bitki ve hayvan türünün yok olması/olmaya yüz tutması,

Eyalet sınırları içindeki bazı adalarda doğal kaynakların, tahrip edilmesi veya aşırı tüketilmesi, olarak sıralanabilir.

KAYNAKLAR

Atalay, İ. (2001) *"Resimli ve Haritalı Dünya Coğrafyası"*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul

Atalay, İ. (2007) *"Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası"*, META Basım, İzmir

- Atasoy, E. (2010) *“Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası”*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa
- Atasoy, E. (2019) *“Kültür Coğrafyası ve Etnocoğrafyanın Temelleri”*, Dağışım Yayınları, İstanbul, 2019
- Atasoy, E.(2018) *“Muslim Communities in the Philippines from the Perspective of Political Geography and Ethnogeography”*, Journal of History Culture and Art Research, Vol. 7, No. 2, June 2018
- Bayar, S. (2011) *“Filipinler Ülke Raporu”*, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Merkezi, Ankara
- Chirikov, A. I., Pozdnyak, G. V., Kamenskaya, İ. Y. (2008) *Atlas Mira*. İzdatelstvo Oniks, Moskova
- Colleen, A. S. (2016) *“Philippines in Pictures”*, Manila, Library of Congress Cataloging, 1967, Cilt 1
- Düzyol, Tamer, (2016) *“Filipinler”*, *“Dünya Siyasetinde Doğu Asya”*, Ermağan, İsmail (Editör), Nobel Yayınları, Ankara
- Georgiev, P. (2005) *“Filipinite i Evraziyskata Dıga na Nestabilnost”*, Spisanie “Geopolitika”, Broy 6, Sofya
- Krıstev, V. (2016) *“Geopolitika i Geostrategiya na Turizma”*, İzdatelstvo “Nauka i İkonomika”, İkonomiçeski Universitet, Varna
- Krıstev, V. (2014) *“Geografiya na Turizma”*, İzdatelstvo “Nauka i İkonomika”, İkonomiçeski Universitet, Varna
- Lakost, İ. (2005) *“Geopolitiçeski Reçnik na Sveta”*, Izdatelska Kaşta Trud, Sofiya, 2005
- Lavrov, S. B. ve Kaledin, N. V. (2003) *“Ekonomiçeskaya, Sotsialnaya i Politiçeskaya Geografiya Mira. Regioni i Strani”*, İzdatelstvo Gardariki, Moskova
- Lopez, M. L. (2006) *“A Handbook of Philippine Folklore”*, Quezon City, The University of the Philippines Press
- Lukanov, A., Bojinov, N., Dimitrov, S. (2005) *“Stranite v Sveta 2005-2006”*, İzdatelstvo Gloriya Palas, Sofya
- Manalo J. J. P. (2017) *“Relevance Of Sustainable Tourism In The Philippines: Case Of Boracay Island And Puerto Princesa City”*, International Journal of Information Research and Review, Vol. 04, Issue, 01, pp.3558-3562, January, 2017
- Manuela W. S. (2015) *“The İmpact of Government Failure on Tourism in The Philippines”*, Transport Policy, Volume 43, October 2015, Pages 11-22
- Oers, R.V (2008). Puerto-Princesa Subterranean River National Park (Philippines)whc.unesco.org/en/documents/112012
- Oers, R.V (2008). Puerto-Princesa Subterranean River National Park (Philippines)whc.unesco.org/en/documents/112043
- Özey, R. (2008) *“Asya Coğrafyası”*, Aktif Yayınları, İstanbul
- Özgüç, N. (2011) *“Turizm Coğrafyası. Özellikler ve Bölgeler”*. Çantay Kitabevi, İstanbul
- Santos, R. B. ve Tomeldan M. V. (2009) *“Case-Based Study of Three Tourism-Dependent Islands in the Philippines The Cases of Boracay Island, Aklan; Puerto Galera, Oriental Mindoro; & Coron,*

alawan in the Philippines”, A Journal of Architecture, Landscape Architecture and the Designed Environment University of the Philippines College of Architecture, Issue No: 3, Philippines

Shah K. ve Gupta V. (2000) “*Tourism, the Poor and Other Stakeholders: Experience in Asia*”, Edited by Charlotte Boyd Overseas Development Institute, Fair Trade in Tourism Project, University of North London, University of North London, UK, Printed by Russell Press Ltd, Nottingham, NG6 0BT, April 2000

Timor, A. N. (2002) “*Güneydoğu Asya. Özellikler. Ülkeler*”, Çantay Kitabevi, İstanbul

Elektronik Kaynaklar

<https://tr.climate-data.org/>

<https://www.agoda.com/tr>

<https://www.hotelplanner.com/>

<https://www.booking.com/>

<https://www.trivago.com/>

<https://www.tripadvisor.com/>

<https://www.expedia.co.uk/>

<https://lifeglobe.net/entry/5030>

<http://inpath.ru/notes/view/32>

<https://www.ourtravel.ru/post/>

<https://tourout.ru/db/sights/tubbataha.html>

<https://geosfera.org/aziya/filippiny/1622-palawan.html>

<https://www.palawandays.ru/>

<https://wikiway.com/philippines/ostrov-palawan/>

<https://www.votpusk.ru/>

<https://tonkosti.ru/>

<http://www.prontotour.ru/>

<https://www.sabaiasia.ru/>

<http://philippine.ru/palawan.html>

<https://byvali.ru/filippiny/palawan>

<http://palawanislandphilippines.com/>

<https://tr.pinterest.com/pin/30962316168536017/>

<https://www.trip.com/travel-guide/palawan-1175/>

<https://reliefweb.int/map/philippines/>

<https://www.travel-palawan.com/about-palawan/>

<https://readtravel.ru/busuanga/>

<https://www.geoclip.ru/philippines/busuanga1>
<https://awd.ru/ostrov-koron-plyazhi-i-ozera/>
<http://www.pilipino.ru/main.php?show=place&with=coron>
<https://placeandsee.com/ru/wiki/kalamianskie-ostrova>
<https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1802278>
<https://lifeglobe.net/entry/5030>
<http://inpath.ru/notes/view/32>
<https://www.ourtravel.ru/post/>
<https://tourout.ru/db/sights/tubbataha.html>
<https://www.openstreetmap.org/>
<https://www.google.com/maps>
<https://mapcarta.com/>
<http://www.mappery.com/>
<https://parispe.dfa.gov.ph/consularservices/2015-10-07-09-50-05/86-visit-phl/150-palawan>
<https://www.roughguides.com/destinations/asia/philippines/palawan/>
<https://guidetothephilippines.ph/articles/ultimate-guides/palawan-travel-guide>
<https://www.travel-palawan.com/about-palawan/>
<https://www.worldwildlife.org/>
<https://wanderingwheatleys.com/>
<https://www.lakwatsero.com/>
<https://eazytraveler.net/>
<https://pcsd.gov.ph/igov/protected-areas-palawan/malampaya-sound-land-seascape-protected-area/>
https://www.geosocphil.org/geocon_abstracts/geocon2004_37.htm
http://www.iapad.org/wp-content/uploads/2015/09/profile_malampaya_sound.pdf
<https://www.marinemammalhabitat.org/portfolio-item/malampaya-sound/>
<https://peakvisor.com/park/malampaya-sound-protected-landscape-and-seascape.html>
<https://www.economic.bg/bg/news/10/darzhavite-s-naj-mnogo-ostrovi.html>
<https://whc.unesco.org/en/list/652/>

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Dr. Öğr. Üyesi Nagihan ÇETİN
Antalya AKEV Üniversitesi, İnsani Bilimler
Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
nagihan.cetin@akev.edu.tr ORCID

MEZARTAŞLARININ KİMLİK TEMSİLİ:
SAKARYA ERENLER MEZARLIĞI

IDENTITY REPRESENTATION OF
HEADSTONES: SAKARYA
ERENLER CEMETERY

Geliş / Submitted / Отправлено: 05.01.2021
Kabul / Accepted / Принимать: 21.02.2021
Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Çetin, N. (2021). Mezartaşlarının Kimlik Temsili: Sakarya Erenler Mezarlığı. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 376-394.

Çetin, N. (2021). Identity Representation of Headstones: Sakarya Erenler Cemetery. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 376-394.

 10.29228/kesit.48755

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

MEZARTAŞLARININ KİMLİK TEMSİLİ: SAKARYA ERENLER MEZARLIĞI IDENTITY REPRESENTATION OF HEADSTONES: SAKARYA ERENLER CEMETERY

Dr. Öğr. Üyesi Nagihan ÇETİN

Öz: Birey doğumuyla birlikte kazanmaya başladığı kimliği ölümünün ardından da sürdürmektedir. Bireysel kimliklerin yanı sıra kolektif kimliğin de etkin olduğu toplum hayatında bireyin ölümü bir son dan öte bireysel ve toplumsal birçok işlemin karşılanacağı ritüelin, inanışın ve beklentinin başlangıcı olmaktadır. Bireyin ölümünün ardından, cesedinin ne olacağı, gömülecekse defnedileceği mezarlık, defin işlemlerinin şekli, zamanı, defnetmeye kimlerin gelip gelemeyeceği ve mezarının inşası hem bireyin hem de toplumun kimliğini temsil etme niteliklerine sahiptir. Birçok kültür için mezarın önemli bir unsuru olarak görülen mezar taşları bu temsilde ön plana çıkmaktadır. Bu taşların yapılış şekilleri, hangi bilgileri ve sembolleri içerebileceği ya da hangilerinin yer alamayacağı gibi hususlar toplumun, kültürün ve dönemin özelliklerine göre belirlenmekte, taşlar bireysel, kolektif ve yer kimliğini yansıtan birer görsel göstergeye dönüşmektedirler. Bu çalışmanın konusu mezar taşlarının birer görsel gösterge olarak kimlik temsili üstlenmeleri ve bu temsilde dönems el üslup özelliklerini taşımalarıdır. Çalışmanın evreni Sakarya Erenler Mezarlığı olarak belirlenmiş; örneklem olarak söz konusu mezarlıktaki Osmanlı Devletinden kalma ve Cumhuriyet Dönemine ait mezar taşlarından belirgin niteliklere sahip olanlar seçilmiştir. Seçilen örnekler yapıldıkları malzemeler, kullanılan yazı, yazı içerikleri, yer verilen semboller gibi birçok açıdan içerik analizine tabi tutularak değerlendirilmiştir. Çalışma neticesinde mezar taşlarının yapıldıkları döneme ait dönems el üslup özelliklerinin yansıtıcıları olarak bireysel, kolektif ve yer kimliğinin temsili misyonunu taşıdıkları, bu yüzden de değerli kabul edildikleri sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, Yer Kimliği, Gösterge, Din, Üslup.

Abstract: The individual retains the identity which is started to develop with birth, even after death. In community life in which collective identity is active as well as individual identities, death of the individual is a beginning of ritual, belief and expectation which supply with many individual and social needs rather than an end. After death of the individual, what will happen to the dead body, the cemetery body will be buried, method and schedule of burial procedures, who will come to the burial and the construction of the grave have the qualities to represent the

identities of both individual and society. For many cultures, headstones, which are seen as an important element of the grave, come into prominences in this representation. Issues such as the way these stones are made, the information and symbols they include or exclude are determined according to the characteristics of the society, culture and period. The stones turn into visual signs that reflect individual, collective and place identities. The subject of this study is that headstones as visual signs undertake the representation of identity and have characteristics of the genre of the period. The scope of the study is determined as Sakarya Erenler Cemetery. As a sample, apparent ones among the headstones from the Ottoman Empire and Republican Period were selected. Selected examples were examined in many ways such as the material they were made from, form and content of the epitaphs and the symbols. As a result of the study, it was concluded that the headstones undertake the mission of representing individual, collective and place identities as reflector of the genre of the period when they were made and that is why they are accepted as valuable.

Keywords: Identity, Place Identity, Sign, Religion, Genre.

GİRİŞ

Temsile yüklenen anlam bütünlüğünün toplumsal yaşanımlılıkların gerçeklikleri düzeyinde tarihsel süreçte biçim değiştiriyor oluşu, yaşanan dinamizme uyumlanma aşamasında imgenin aktarımında yanlıgıyı ortadan kaldırmak için kaçınılmaz bir gereklilik olarak varlık gösterir. Bilgi ve iletileri dil kullanmadan aktararak, gösterileni temsil eden görsel araçlar olarak tanımlanabilen görsel göstergeler, kimlik temsillerinde önemli işlevler yüklenmektedirler. Toplumsal yapı içerisinde doğan birey başta ailesi olmak üzere millet, din, devlet gibi birçok yapıya göre kendi kimliğini tanımlarken kendisini de bu yapılara ait hissetme ihtiyacı duyar. Literatürde aidiyet ve kimlik olarak tanımlanan bu hususlar birey ve toplumlar için yaşarken olduğu kadar ölüm ve ölümden sonra cesetlerinin ne olacağı hususunda da önem taşımaktadır. Ait olunan inanç sistemine ve kültüre göre cesedin yakılması, gömülmesi ya da bir başka işleme tabi tutulmasında ölenin ve onun ait olduğu toplumun kimliği ön plana çıkmaktadır. Cesedin gömüldüğü toplumlarda mezarlıklar, mezar taşları ve ölü gömme adetleri kimlik temsilleri sunmaları açısından dikkate değerdir. Çünkü “Mezarlıklar çoğu zaman ölüden korunma amacıyla yapılan etkinlikler alanı, kimi zamansa toplumsal hafızanın kendisini bulduğu bir alan olması özelliği ile toplumsal kimlik için önemli alanları oluşturmaktadır” (Sağır, 2013: 126). Özellikle öldükten sonra diriliş ya da ölümlle birlikte dünyadan başka bir mekânda yaşamın devam ettiğine dair inanışların hâkim olduğu toplumlarda aidiyete dayalı kimlik tanımlamaları bireyin mezarı üzerinde de varlığını sürdürmektedir. Türk kültüründe İslamiyet öncesinde kimi dönem ve coğrafyalarda ölen kişinin kıyafetleriyle defnedilmesi, yanında yiyecek malzemelerinin, savaş aletlerinin zaman zaman atının da gömülmesi gibi hususlar benzeri düşüncelerin tezahürüdür (Kafesoğlu, 1980: 50-51; Günay-Güngör, 2007: 116). Böylesi inanç yapılarının hâkim olduğu toplumlarda mezar ve mezarlıklar “toplumsal ortaklık alanı oluşturarak” (Güven, 2020: 71) bireysel ve kolektif kimliğin birçok somut göstergesinin yer aldığı mekânlar olmaktadır. Bu mekânların oluşumunda din merkezde olmak üzere kültür belirleyicidir. Bireyin öldüğünde cesedinin ne olacağından, gömülecekse hangi dine ya da inanca ait mezarlığa

gömüleceğine, mezarlıkta ölünün nasıl gömüleceğinden, hangi zaman dilimlerinde ziyaret edilebileceğine, mezarın ne şekilde yapılacağına, hangi motiflerle ve bitkilerle süslenebileceğine varıncaya kadar birçok alanda dine dayalı olarak kültürün etkisi görülmektedir. Çünkü mezar ölen kişiden öte onun ait olduğu toplum için önemlidir; “Mezar taşı ölen kişileri maddi anlamda bir daha göremeyecek ve ona dokunamayacak olan geride kalanlar için ruhun bedenleşmiş biçimini temsil eder” (Aça-Yolcu, 2016: 497) ve toplum, cesedin gömüleceği mezarın/mezarlığın kendilerini ait hissettikleri ve kendi kimliklerini tanımladıkları dini/toplumsal/kültürel yapıya uygun olmasını beklemektedir.

Bu bağlamda mezarlıkta hangi dinin, inanç ya da inanış sisteminin etkin olduğu o mekândaki mezar yapılarında ve bu yapıların üslubunda da belirleyicidir. Anadolu sahası Türk kültüründe Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti’nde mezar konusunda Müslüman Türkler için mezarın başının kibleye dönük yapılması, mezarın yerden belli oranda yükseltilmesi gibi kriterler benzer şekilde yer alırken özellikle mezar taşlarının yapımında söz konusu dönemlerin üslup özelliklerinde benzerlik ve farklılıklar bulunmaktadır. Sözü edilen benzerlikler kültürün devamlılığı, farklılıklar ise kültürün değişkenliği ilkeleriyle açıklanabilir. Bu çalışmada Erenler Mezarlığından seçilen örnekler bu minvalde incelenmiştir.

Kavramsal Çerçeve ve Yöntem

Bağlam merkezli kuramlar hiçbir eserin üreticisi/yaratıcısı/sanatçısı/ustası, onun yaşadığı dönemin özellikleri, kültürü gibi niteliklerden bağımsız olmadığı görüşüne dayanmaktadır. Bireyin kendi kimliği, ürünü ortaya çıkardığı dönem yahut sanat türü az ya da çok eserine yansır ve bu yansımada “üslup” kavramı ön plana çıkar. Terminolojide terimleri tanımlamanın önemi ne kadar büyükse bir terimi herkes tarafından kabul edilebilir bir şekilde tanımlamanın da o kadar güç olduğu kabulüyle birlikte üslup terimini ana hatları ile bir sanatçının/ustanın eserlerinde/ürünlerinde görülen, o kişiye atıfta bulunan ifade biçimleri, bir sanat türünün, akımın ya da dönemin eğilimlerinin eserlere/ürünlere yansıyan belirgin özellikleri olarak tanımlamak mümkündür.

Bu bağlamda mezarlıkların yer kimliğini kazanmalarında ve mezar taşlarının kimliği yansıtımalarında kültür ve kültürün bir unsuru olan dine ve döneme dayalı üslupsal özellikler ön plana çıkmaktadır. Nasıl ki Müslüman, Budist, Musevi ve Hıristiyan bireylerin mezarlıkları, mezar yapıları, mezar taşı süslemeleri farklı ise Müslüman Türk ve Müslüman Arap bireylerinkilerde de farklılıklar bulunmaktadır. Aynı şekilde 1300’lü yıllarda Osmanlı Devleti’nde yaşamış Müslüman Türk bir birey ile 1950 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde yaşamış bir Müslüman Türk’e ait mezar ve mezar taşı süslemelerinde de farklılıklar bulunmaktadır. Benzeri farklılıklar aynı ülkede farklı dönemlerde yapılan mezar taşlarında da görülebilmektedir. Söz konusu durum türbe ve kümbetlerde de dikkati çekmektedir (Aslanapa, 1972, 64). Bu farklılıklar kültür, din, mekân ve zamana dayalı üslupsal özelliklerden kaynaklanmaktadır.

Bu çalışmada Sakarya ilinin Erenler ilçesinde bulunan Erenler Mezarlığından seçilen örnekler bu üslup özelliklerinden dönemsel üslup özelliklerinin bireysel ve kolektif kimlik temsilindeki yansımaları açısından incelenmiştir. Baş taşları tarihsel olarak Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet dönemi olarak tasnif edilerek değerlendirilmiştir. Taşlar yapımlarında kullanılan malzemeler, yer verilen semboller, yer alan yazı türleri, yazı içerikleri ve bunların alt metinleri

açılarından incelenmiştir. İncelenen mezar taşlarının ait olduğu kişilerin yakınlarına, taşları yapan ustalara ulaşmak mümkün olmadığı için değerlendirmeler yazılı kaynaklardan hareketle taşların birer görsel gösterge olarak kabul edilmesine dayalı olarak yapılmıştır.

Kimliğin İnşası ve Temsili

Toplumsal bir varlık olan insana ait özellikler ile birinin, belirli bir kimse olmasını sağlayan niteliklerin bütünü olarak tanımlanabilen “Kimlik” (identity) terimi, aynılığı ve sürekliliği içeren Latince ‘idem’ kökünden türetilmiştir. Türkçede kimlik, ‘kim’ soru kökünden türetilmiş olup aynı şekilde zorunlu bir mensubiyeti (aidiyet), aynı olmayı, tek olmayı, hangi kişi olmayı ifade eder. Sosyal bilimlerde 1950’li yıllardan itibaren yoğun olarak kullanılmaya başlanan kimlik kavramı, temelde birey ile toplum arasındaki ilişkiyi açıklar ve “Ben kimim?”, “Ben nereye aidim?” gibi soruların cevaplarıyla bağlantılıdır (Dalbay, 2018: 162 – 163).

Kimlik, mensup olunan aile, cinsiyet, ırk gibi özelliklerin doğuştan kazanılmasının yanında, büyük oranda inşa edilen bir niteliğe sahiptir. Kimlik inşasının iki boyutu vardır; bireysel veya öznel kimliğin inşası ve kolektif veya sosyal kimlik inşası (Gözübüyük Tamer, 2014: 92). Kolektif kimlik toplumsal olarak nitelenebilen değer ve pratiklere dayanır. İnanç ve inanışlar, ortak geçmiş ve yaşanmışlıklar, değerler, yargılar, estetik anlayışlar, hedefler ve beklentiler, semboller, sembollere yüklenen anlamlar, hisler kolektif kimliğin inşasında etkin olan unsurlardır. Bireylerin kolektif kimlikten beslenerek kendi kimliklerini oluşturma süreçlerinin, kendi aidiyetlerini de bu kimlikler üzerinden tanımlamaları şeklinde bir sonuç ortaya çıkarması, kimliğin inşasının, aidiyet kavramı ile iç içeliğini göstermektedir. Çünkü “Sen kimsin” sorusuyla karşılaşan birey bu soruya aile üyeleri, milleti, dini tercihi, memleketi ya da mesleği gibi aslında ait olduğu grup üzerinden cevaplar vermektedir.

İnsanların içerisine doğup, içerisinde yetiştiği ve kolektif kimliğin ayrılmaz bir parçası olan, aynı zamanda aidiyeti şekillendiren ve anlamların belirlenmesinde büyük bir rolü olan kültür de onların “ben kimim?” sorusuna verdikleri cevaplardandır. Ben kimim sorusunun yanıtı ile aynı zamanda kim olmadığını da anlatmış olan birey hem bireysel hem de kolektif kimliğini ortaya koymaktadır.

Bireyin kimliğini tanımlamasında, neye/kime ait olduğunu ifade etmesinde, toplumsal kimliğin şekillenmesinde ve yansıtılmasında önemli olan bir diğer kavram ise “mekân”dır. Mekânın aidiyet ile arasındaki güçlü bağın doğrusal bir ilişki olduğu yönünde hâkim bir görüş vardır ve bu görüş özellikle 1970’li yıllardan sonra sıklıkla ifade edilir olmuştur. Aidiyet kavramının fiziki mekândan bağımsız şekilde değerlendirilmesi ve bu değerlendirmenin sadece bireyin algısı üzerinden tanımlanması, bir eleştiri noktası hâline gelmiştir. Böylece aidiyetin oluşabilmesi için öncelikle ait olunan bir yerin gerekli olduğu, bu yerlerin de bireysel ve mekânsal aidiyetin kurulmasındaki etkisine dikkat çekilmiştir (Şentürk – Gülersoy, 2019: 146).

Söz konusu mekânsal aidiyet, mekâna bir kimlik yüklemeyi de beraberinde getirmektedir. Toplumlar, üzerinde yahut içerisinde yaşamış oldukları mekânlarla ilişki içerisinde bulunmuşlar, bu ilişkiler dâhilinde mekânlara da anlamlar vermişlerdir. Birey, toplum ve mekân arasındaki bu ilişki, onların gerek öznel gerekse kolektif kimliğin inşasında ne derece önemli

olduğunu göstermektedir.

Mekâna bağlı deneyimleri kimlik ile birleştiren Proshansky, bu ilişkiyi “yer kimliği” olarak kavramsallaştırmıştır. Ona göre yer kimliği, “insanın doğal ve yapılandırılmış çevreyle, fiziksel dünyayla ve başka insanlarla ilişkilerinde tercihleri, beklentileri, duyguları, değerleri ve inançları tarafından belirlenen, yerin ve kişinin kimliğini yapısında birleştiren karmaşık bir örüntü”dür (akt. Turut-Özgür, 2018: 159).

Yer kimliği, bireyin evinden başlayarak kendisini ait hissettiği ve kendi kimliğini tanımladığı her yer için geçerli olan bir kavramdır. Toplumsal boyutta ise toplumlar kendi kimliklerini yansıtacak ortak kullanım alanları inşa etmekte ve bu mekânlar toplumun kolektif kimliğini yansıtmaya, o toplumu ötekenden ayırma işlevi görmektedirler. İbadethaneler ve mezarlıklar birçok toplum için yer kimliğini en belirgin olarak yansıtan mekânlar olarak görülebilir. Toplumların çoğu ibadethanelerini kendi kolektif kimliklerini yansıtacak mekânlar olarak tasarlamaktadırlar. Kiliselerin madonnalarla, camilerin ayet ve hadislerle; cemevlerinin Hz. Ali, Hz. Hüseyin, On İki İmam resimleriyle dekore edilmesi bunun somut birer göstergesidir. Bu mekânlara gelen söz konusu inanç yapılarına sahip bireyler kendilerini buralara ait hissederek mekâna aidiyet duydukları gibi, bu mekânlarda söz konusu göstergelerle de kendi kimliklerini yansıtmaktadırlar.

Yer kimliğinin etkin olduğu bir diğer alan olan mezarlıklarda da benzeri bir durum söz konusudur. Mezarlıklar kolektif kimliğin yansıtıldığı mekânlar olarak toplumun dini ve kültürel değerlerine göre inşa edilmektedirler. Bireyler yaşarken sahip oldukları kimliğin ölümlerinin ardından da devam etmesini istemekte, bireyin ölümüyle birlikte bilinci ortadan kalktığında ise kolektif bilinç devreye girerek bireyin ailesi, cemaati, köylüsü hangi toplumsal yapı varsa o, bireyin cenazesine kolektif kimliği yansıtacak şekilde muamele edilmesini istemektedir. Bireyin cesedine kendisinin ve ait olduğu toplumun kimliğini yansıtıcı bir şekilde muamele yapılmakta, ceset gömülecekse gömme işleminin ne zaman, nasıl, kimler tarafından, nereye yapılacağı, mezarın hangi kriterlere göre hazırlanacağı ve mezar taşının ne şekilde olacağı, hangi bilgilere yer verileceği, hangi sembollerin kullanılıp kullanılmayacağı gibi hususlarda kolektif kimlik etkin olmaktadır. Mezarın görsel kısmını da oluşturan mezar taşları hem bireyin kimliğini hem de toplumun kimliğini yansıtacak şekilde yapılırken söz konusu mezarlık ise bu kimlik yansıtmaya işlevini, taşıdığı yer kimliği ile göstermektedir. Mezarlıkların “Müslüman mezarlığı, Hristiyan mezarlığı, Musevi mezarlığı, Türk mezarlığı, Boşnak Mezarlığı” gibi isimler almaları onların sahip olduğu yer kimliğinin göstergeleridir. Bu açıdan çalışmanın evrenini oluşturan Erenler Mezarlığının, bulunduğu yer ve oradaki etnik yapı dikkate alınarak Müslüman Türk mezarlığı olduğunu söylemek; mezarlıkta incelenen mezar taşlarının da bu kimliği yansıttığını ifade etmek mümkündür.

Erenler Mezarlığı

Erenler Mezarlığı, Sakarya ilinin Erenler ilçesinde bulunmaktadır. Erenler önce köy, sonra mahalle, belde iken son yıllarda ilçe olmuştur. Bu sebeple tarih kitaplarında adı, Sakarya'nın tarihi adı olan Adapazarı'ndan ayrı olarak yer almamakta, sadece Erenler Tepesi şeklinde geçmektedir (Konukçu, 1999: 14). Osmanlı'nın beylik dönemlerinde söz konusu yerde olan savaş-

larda Horasan Erenleri adı verilen, Ahmet Yesevi'nin talebelerinden üçü de Osmanlı ile birlikte savaştıkları ve Horasan Erenlerinden dolayı da savaşların yapıldığı bu tepeye 'Erenler Tepesi' denildiği bilinmektedir. O dönemde bu tepede iki katlı ahşap bir tekke ile yine iki katlı bir han vardır. Gelip geçen kervanlar bu hana uğrayarak istirahat edip yemek yer giderken de buraya bir hayvan bağışlarlar. Bu süreçte hanın ve tekkenin yemek, temizlik, bakım işlerini 'Türbeliler' diye bilinen bir sülale yapar. Zamanla tepedeki tekke ve han yıkılmıştır. Şu an tepe mezarlık olarak kullanılmaktadır. Tepeye ismini veren üç Horasan Ereninin kabri ile Türbeliler sülalesinden Fatma Hanım'ın kabri de bu tepede bulunmaktadır.

Mezarlıkta türbe olarak tanımlanan Ahmet Yesevi'nin alperenlerine ait kabirlerdeki mezar taşı da yerin kimliğini bütünler şekildedir.

Metin: Türbe EREN BABALAR (K.S.)HOCA AHMET YESEVİ (K.S.)

Miladi 1093 Kazakistan Sayrum kasabasında Doğmuş 1166 Yesi kasabasında irtihal etmiştir. Resullullah (a.s.v.) efendimizin ahlaki ile Ahlaklanmış İlimin ve irfanın güneşi olmuştur. Binlerce ALP EREN yetiştirmiş güzel Ahlak ve irşad ile insanlığı aydınlatmıştır. ALP EREN'ler Müberra dinimizin yayılması için Akınlarda bulunmuşlar Güzel Ahlak Abideleri olarak İnsanları İrşad etmişlerdir.

Burada Hoca AHMET YESEVİ hazretlerinin Yetiştirdiği üç ALP EREN ve Talebeleri yatmaktadır.
RUHLARINA FATİHA)

Mezarlığın adı, Anadolu'nun İslamlaşmasında önemli bir isim olan Hoca Ahmet Yesevi'nin talebelerine dayandırılmakta ve bu yerin İslamî bir kimlik taşıdığına göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Mezarlığa gelen ziyaretçilerin kendi ölüleri yanında söz konusu üç Horasan Ereninin mezarı başında da dua etmeleri bu kimliğin oradaki toplum tarafından da benimsendiğini göstermektedir.

Erenler Mezarlığı Mezar Taşlarının İncelenmesi

Bu çalışmada Erenler Mezarlığı'nda bulunan 27 tane baş taşı incelenmiştir ve bunlardan

18 tanesi Osmanlı dönemine, 9 tanesi ise Cumhuriyet dönemine aittir. Osmanlı dönemine ait taşlardan 10 tanesi erkeğe 5 tanesi kadına aitken 3 tanesinin ise cinsiyeti hakkında bilgiye ulaşamamıştır.

Erkeklerle ait baş taşlarında başlıkların kullanımı dikkat çekmektedir. İnsanın günlük hayattaki giyim kuşamının bir parçası olan başlıkların baş taşlarında birer sembol olarak kullanımı onlara, bireyin kimliğini yansıtırma işlevinin yüklenmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Baş taşlarındaki bu başlıklar bireyin hayattayken ait olduğu toplumsal sınıf, mesleği, statüsü, dini tercihi gibi bilgilerin yanında “taşın yapıldığı dönemin giyim kuşamına da işaret etmektedir” (Koca, 2012: 149).

Erenler Mezarlığındaki Osmanlı Dönemine ait erkek baş taşlarının 5 tanesinde sarık, 5 tanesinde de fes motifi bulunmaktadır. Sarık motifi kullanılan taşlar, katalog numarası OD2, OD3, OD4, OD6 ve OD13 olan taşlardır.

OD2

OD2

OD2

OD6

OD13

Sarık (Bozkurt, 2009: 154), Kavuk, külâh, takke ve fes gibi bir başlıkla üzerine sarılmış ince uzun tülbent, ağbani veya şaldan meydana gelir. Arapça’da daha çok imâme, Farsça’da destâr denir. Baş aşırı sıcaklıktan koruma ve vücut ısısını muhafaza etme özelliği sebebiyle gündüzleri sıcak, geceleri soğuk olan karasal iklimin hüküm sürdüğü çöl ülkeleriyle Hindistan’da yaygındır. Sarığın Arapça’da pek çok adı bulunmakta, bunlar arasından daha ziyade imâme (Farsça ve Türkçe’de amâme) kelimesi kullanılmaktadır. Sarığı Türkler İslamiyet’in kabulünden sonra yaygın olarak kullanmaya başlamışlardır. Özellikle Osmanlı Devletinde sarık sarma şekli ve kumaşı rütbe, meslek, zenginlik gibi birçok unsurun da göstergesidir. Genellikle padişahlar beyaz kumaştan burma sarık, ulemâ örfi tabir edilen beyaz sarık, tarikat mensupları beyaz, kırmızı, siyah, yeşil ağbani sarık sarmışlardır.

Sarık, Osmanlının son dönemlerinde fesin daha yaygın hale gelmesi dolayısıyla tarikat liderlerinin ve hacıların kullandığı bir başlık halini almıştır. Erenlerde incelenen mezar taşları da Osmanlının son dönemlerine aittir. Bu başlıkların kullanıldığı mezar taşı kitabelerinde mezar sahiplerinin hacı oldukları belirtilmiştir. Osmanlı Devleti’nde de bugün Türkiye Cumhuriyeti’nde olduğu gibi hac vazifesini yapmış olan insanlara hacdan döndükten sonra sadece isimleri ile değil “hacı” unvanı ile hitap edilmesi âdeti vardır. Bu, hacca giden, hacı olan insanlara duyulan saygının ifadesidir. Bu saygı mezar taşlarına da yansıtılmış ve mezar sahibinin kitabesinin üzerine hem hacı olduğu yazı ile belirtilmiş hem de baş taşı olarak bunu sembolize eden sarıklı başlıklar kullanılmıştır. Tüm bu kullanımlar mezarda yatanın kimliğini, hacılığını, be-

lirtmek içindir ve Osmanlı Devleti için mezar taşlarında yaygın olarak kullanılan üslupsal bir özelliktir.

Erenler Mezarlığındaki Osmanlı dönemine ait mezar taşlarında sarığın yanı sıra en belirgin sembolik unsurlardan bir diğeri fes motifidir. Fes motifi kullanılan taşlar katalog numarası OD5, OD7, OD10 ve OD15 olan taşlardır:

OD5

OD5

OD10

OD10

Osmanlı Devleti'nde Mahmudî, Hamidî ve Azizî olarak isimlendirilen fes ilk olarak II. Mahmut Döneminde kullanılmaya başlanmıştır (Tezcan, 1995:415). Erkek günlük yaşamının bir giyim kuşam unsuru olan fesler daha sonra mezar taşlarında da sembolik anlamlar yüklenerek yer almıştır. Mezar taşlarında kullanılan fesler de Mahmudî, Hamidî ve Azizî olarak sınıflandırılmakta ve mezar taşlarındaki fesin şeklinden mezar sahibinin hangi padişah döneminde yaşamış olduğu anlaşılmaktadır. Erenler Mezarlığındaki Osmanlı dönemine ait başlıkların çoğu Azizi feslerdendir. Erenlerdeki fesli mezar taşlarının üçünde fes motifi tek olarak kullanılmıştır. OD7 numaralı taşta kullanılan fesin alt kısmına sarık sarılmıştır.

Erenler mezarlığında Osmanlı dönemindeki kadınlara ait 5 baş taşı incelenmiştir.

OD8

OD14

OD16

OD17

OD18

İncelenen kadın baş taşlarında ağırlıklı olarak hotoz motifi kullanılmıştır. Hotoz, kadınlara süs için saçlarının üstüne taktıkları çeşitli renk ve biçimde yapılan; çiçek, boncuk ve kurdelelerle süslenen başlıkların genel adıdır. Hotoz motifi mezar taşlarına mezar sahibinin kadın olduğunu göstermek için işlenir. Bunun yapımında çiçek ve yaprak motifleri kullanılır. OD8 numaralı taşta hotoz motifi sade bir biçimde işlenmişken OD16 ve OD17 numaralı taşlarda ayrıntı daha fazladır. Hotoz motifi kullanılan baş taşlarının içinde en ayrıntılı tasvirlerin yer aldığı taş OD18 numaralı taşdır. Bu taşın en üst kısmında hotoz vardır; taşın boyun kısmının üstüne çiçeklerle bir gerdanlık, onun biraz üstüne de küpe motifi işlenmiştir. Yüzün olduğu boşlukta da bir çiçek vardır. Böylece taşın üzerine bir kadın başı tasviri yapılmıştır. Türk kültüründe çiçekler ve

çiçek isimleri kadınlarla özdeşleştirilmektedir ki benzeri özdeşleştirmeler birçok kültür için geçerlidir. Lale, gül, karanfil, menekşe gibi çiçek adlarının kız çocuklarına verilmesi gibi çiçek motifleri de çoğunlukla kadın mezar taşlarında kullanılmaktadır.

Erkek baş taşlarında statü, meslek ve dini anlamlar taşıyan tarikat üyeliği ve hacılık gibi bilgilere işaret eden semboller kullanılırken kadın baş taşlarında kadımla özdeşleştirilen çiçek motifleri ve yine bu motiflerin kullanımıyla tasvir edilen kadın ve kadının çeyizi olarak kültürel anlamlar taşıyan küpe, gerdanlık, başlık gibi aksesuarların tercih edilmesi toplum içerisindeki kadın ve erkeğe dair kimliği yansıtan unsurlarda önem ve öncelik verilen sembolleştirmelerin mezar taşlarına da yansıdığını göstermektedir.

Baş taşlarında yakarış, dua, kimlik, dua isteme ve tarihle ilgili yazılı ifadelere yer verilmiştir. İncelenen baş taşlarında başlık ifadesi olarak genellikle “hüve’l-baki” ve “ah mine’l-mevt” ifadeleri kullanılmıştır. Başlangıç ifadelerinde Allah’ın baki sıfatı ile sesleniş ve ayrılık açısından şikâyet vardır. OD1 numaralı taştta “hüve’l-baki” başlığı ile OD17 numaralı taştta “ah mine’l-mevt” ifadesi ile yakarıştta bulunulmuştur.

OD1- Hüve’l-baki

OD17- Ah mine’l-mevt

Mezar taşlarında duayı ifade eden “merhum” ve “mağfur” gibi kelimeler kullanılmıştır. 1 numaralı taştta dua için “merhum ve mağfur erenler dergahı...” şeklinde bir dua ifadesi kullanılmıştır.

Hüve’l-baki

Tarikat-ı kadiri meşayihinden

Merhum ve mağfur erenler dergahı

.....

Mezar taşlarının hepsinde mezar sahibinin adı belirtilmiştir. Baş taşlarına mezar sahibi-

nin hacı, şeyh, hanım gibi unvanları da yazılmıştır. Katalog numarası 1 olan taşta mezar sahibinin Kadiri tarikatı şeyhlerinden olduğu belirtilmiştir. Bu belirtme kimliğin temsili noktasında önemlidir. Mezarda yatan kişinin bir şeyh olduğunun ve mensubu olduğu tarikatın adının belirtilmesi mezar sahibinin bir bakıma manevi olarak güçlü biri olduğunu da ifade etme çabasıdır. Böylelikle birey sadece adı ve soyu ile değil dini mensubiyeti ile de temsil edilmiş olmaktadır.

Tarikat-ı kadiri meşayihinden.....

(Kadiri tarikatı şeyhlerinden.....)

Ayrıca baş taşlarında ölen kişinin babasının adı ile eğer evli bir kadında eşinin de adının yazıldığı görülmektedir. Bu bilgiler bireyin kimliğinin açık bir şekilde ifade edilmesi amacını taşımaktadır.

hüve`l- baki

ziyaretten murad bir duadır

bugün bana ise yarın sanadır

merhum davud oğlu hacı

ömer aganın ruhuna fatiha

Mezar taşlarında ölen için dua istemeyi ifade eden sözler kullanılmıştır. Bunun en belirgin örneği tüm mezar taşlarında metinlerin mezar sahibine Fatiha istenmesi anlamında "...ruhuna fatiha" cümlesiyle bitmesidir. Bunun için bazı taşlar mezara dönük değil de gelip geçenin görüp de Fatiha okuması için yol tarafına dönük dikilmiştir.

İncelenen mezar taşlarında malzeme olarak taş kullanılırken yazısı okunabilenlerin hemen hepsinde mezarda yatanın en azından ölüm tarihi Hicri takvime göre yazılmıştır. Bazı taşlarda ise mezarda yatanın doğum tarihi de belirtilmiştir. Söz konusu mezar taşlarında Os-

manlı Türkçesi kullanılmıştır.

Erenlerde Cumhuriyet sonrası döneme ait 9 tane baş taşı incelenmiştir. İncelenen baş taşlarının bir tanesinde (CD9) beyaz mermer kullanılırken sarık motifine yer verildiği görülmüştür. Sarık Osmanlı baş taşlarında belirgin bir motifken 1969 tarihli bu taşta da kullanılmıştır. CD7 numaralı taşta sarık motifi ve CD8 numaralı taşta fes motifi kullanılmıştır.

CD7

CD8

CD9

Cumhuriyet dönemi baş taşlarında da işlenen konular Osmanlı dönemi baş taşlarıyla benzerdir. İncelenen baş taşlarının üç tanesinde yakarış şeklinde "hüve'l-baki" tamlaması kullanılmıştır. Baş taşlarının iki tanesinde tamlama Arapça olarak yazılırken (CD3-CD8) bir tanesinde tamlama Türkçeye çevrilerek "Allah baki" (CD4) şeklinde yazılmıştır.

CD3

CD4

Baş taşlarının hiçbirinde Osmanlı dönemi baş taşlarında sıklıkla görülen "merhum, mağfur" şeklindeki dua kelimelerine yer verilmemiştir. Cumhuriyet dönemindeki soyadı kanunun etkisi ile kimlik ad-soyad şeklindedir. Baş taşlarında kimlik, Osmanlı'da olduğu gibi unvanları ile birlikte yazılmıştır.

CD6

Cumhuriyet dönemi baş taşlarındaki en kalıp dua isteme ifadesi "... ruhuna fatiha" şeklindedir. Baş taşlarının hemen hepsinde bu ifade kullanılmıştır. Baş taşlarının hepsinde mezar sahibinin ölüm tarihi belirtilmiştir. Bir kısmında ölüm tarihi yanında doğum tarihi de kullanılmıştır. Tarihlerde Miladi takvim esas alınmıştır. Cumhuriyet döneminde incelenen mezar taşlarının hepsi 1 Kasım 1928'deki harf devriminden sonraya aittir ve Latin alfabesi ile yazılmışlardır.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Bireyin doğumuyla başlayan dünyadaki yeri ve konumu ölümüyle son bulmamakta, ölümünün ardından birey, varsa mezarı ile de varlığını, aidiyetini ve kimliğini sürdürmektedir. Yaşarken aidiyet duygusu ile kimliğini şekillendirip kendini ve içerisinde bulunduğu, ait olduğu toplumu temsil eden bireyin ölümüyle bu temsil işlevi mezar taşına yüklenmekte, mezar taşı hem o bireyin kimliğini hem de bireyin ait olduğu toplumun kimliğini temsil etmektedir.

Bu temsillerde üslup özellikle de dönemsel üslup ön plana çıkmaktadır. Bir mezar taşının malzemesinden, taşa kullanılan yazıdan, tarihlerin verilmiş şekline, taşın formundan, içerdiği sembollerden bireyin ve toplumun kimliği hakkında bilgi edinilebilmektedir. Sakarya ilinin Erenler ilçesindeki Erenler Mezarlığı üzerinden yapılan bu incelemede mezar taşlarının kimlik temsiliinde dönemsel üslup özelliklerinin yansımaları incelenmiştir. Bir mezar taşındaki feston, sarıktan, fesin ya da sarığın görsel özelliklerinden, çiçek motiflerinin konumlandırılışından, kullanılan yazı tarzından ya da tarih belirtilirken esas alınan takvimden o mezar sahibinin kimliğine ilişkin bilgilere ulaşılabilen, ana hatlarıyla hangi dönemde yaşadığına, cinsiyetine, hangi dine mensup olduğuna, mesleğine dair yorumlamalara gidilebilmektedir. Bu temsilde parça bütünü yansıtır önermesine dayalı olarak görsel gösterge üzerindeki bir bilgiden hareketle dönemsel olarak birçok çıkarıma ulaşılmaktadır. Bir mezar taşında Latin alfabesinin kullanımı o taşın, 1928 sonrasına ait olduğunu göstermeye, mezar taşındaki çiçeklerin baş ve yüzü temsil eder şekilde konumlandırılışı mezar sahibinin kadın olduğunu anlamaya, bir fes motifi mezar sahibinin hangi padişah döneminde öldüğünü belirtmeye yetmektedir. Tüm bunlar bir göstergenin birçok gösterilene karşılığını, mezar taşlarındaki dönemsel üslup özelliklerinin mezar sahibinin kimliği ile o kişinin ait olduğu toplumun kolektif kimliğine ilişkin bilgiler sunduğuna işaret eder. Bu durum, köylerden devletlerarası ilişkilere varıncaya kadar geniş bir yelpazede zaman zaman medyaya da yansıyan ölen kişinin nereye, hangi mezarlığa gömüleceğine ilişkin çıkan tartışmaları da açıklamaktadır. Çünkü söz konusu olan bir ceset, mezar ya da taş değil bir kimliktir.

KAYNAKÇA

- Aça, M.- Yolcu, M. A. (2016). Halk Bilgisinin İnanış Temelli Temsilleri, *Halk Bilimi El Kitabı*, Aça, M. (Ed). Kömen Yayınları, Konya, s. 418-555.
- Aslanapa, O. (1972). *Türk Sanatı I-II*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Bozkurt, N. (2009). Sarık, *TDV İslam Ansiklopedisi 36. Cilt*, İstanbul, 154.
- Dalbay, R. S. (2018). Kimlik ve Toplumsal Kimlik Kavramı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal*

- Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Yıl 2018/2, Sayı 31, 161-176.
- Gözübüyük Tamer, M. (2014). Kimlik/lerin Seyrine Bir Keşif. *folklor/edebiyat*. Cilt 20, Sayı 77, 83-99.
- Günay, Ü.- Güngör, H. (2007). *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Güven, F. (2020). Bellek Sanatı 'Hatırlama Kültürü' Etrafında Kars Ölü Bayramı ve Yeniden Doğma İdeali, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, Sayı 48, Kış, s. 69-80.
- Kafesoğlu, İ. (1980). *Eski Türk Dini*. Ankara: Türk Kültürü Kaynak Eserleri Serisi:12.
- Koca, S. K. (2012). *Türk Kültüründe Sembollerin Dili*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya.
- Konukçu, E. (1999). Sakarya'nın Tarihi Coğrafyası, 1. *Sakarya ve Çevresi Kültür ve Tarih Sempozyumu*, Adapazarı, s. 4-20.
- Sağır, A. (2013). Ölüm, Kültür ve Kimlik: Iğdır Ölü Bayramı İle Meksika Ölü Günü Örneği, *Milli Folklor*, 25 (98), 271-299.
- Şentürk, A. ve Gülersoy, N. Z. (2019). Aidiyet, Kent Kimliği ve Kentsel Koruma Etkileşimi Bağlamında Kullanıcı Sürekliliğinin İrdelenmesi: Kadıköy Moda Örneği. *MEGARON*, 14 (1), 145-159.
- Tezcan, H. (1995). Fes, *TDV İslam Ansiklopedisi 12. Cilt*, İstanbul, 415-416.
- Turut, H. ve Özgür, E. M. (2018). Bir Kente Göçün Hikâyesi: Süreçler, Bütünleşme ve Aidiyet. *Coğrafi Bilimler Dergisi*. 16 (1), 153-180.

Ek 1: Osmanlı Dönemi Baş Taşları

OD1

OD1

OD1

OD4

OD4

OD4

OD7

OD8

OD9

OD10

OD11

OD12

OD13

OD14

OD15

OD16

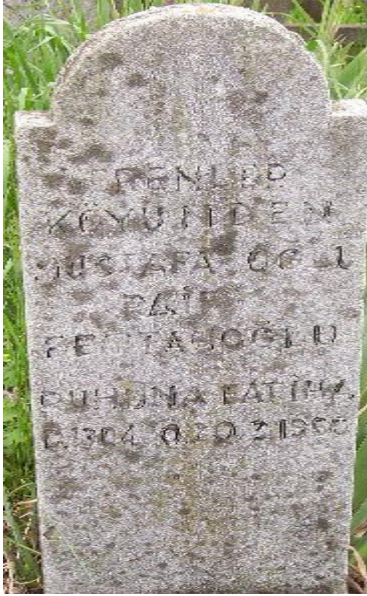

OD17

OD18

Ek 2: Cumhuriyet Dönemi Baş Taşları

CD1

CD2

CD3

CD4

CD5

CD6

CD7

CD8

CD9

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Arş. Gör. Hasan Ali DİKEN
Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Türk Halkbilimi Bölümü
h.ali.diken@hotmail.com ORCID

KÜLTÜREL VE EKONOMİK BİR İMGE
OLARAK “HARAKÂNÎ” ÜZERİNE
BAZI TESPİTLER

SOME DETECTIONS ON “HARAKÂNÎ”
AS A CULTURAL AND
ECONOMICAL IMAGE

Geliş / Submitted / Отправлено: 15.02.2021
Kabul / Accepted / Принимать: 19.03.2021
Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Diken, H. A. (2021). Kültürel ve Ekonomik Bir İmge Olarak “Harakânî” Üzerine Bazı Tespitler. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 395-409.

Diken, H. A. (2021). Some Detections on “Harakânî” As A Cultural and Economical Image. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 395-409.

 10.29228/kesit.49419

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

KÜLTÜREL VE EKONOMİK BİR İMGE OLARAK "HARAKÂNÎ" ÜZERİNE
BAZI TESPİTLER

SOME DETECTIONS ON "HARAKÂNÎ" AS A CULTURAL AND
ECONOMICAL IMAGE

Arş. Gör. Hasan Ali DİKEN

Öz: Ebü'l Hasan Harakânî, Türk toplumunun çeşitli kültür ve medeniyet dünyalarını birleştiren bir şahsiyet olarak dikkat çekmektedir. Zira Harakânî, tarihsel süreç itibariyle; Orta Asya veya Türkistan sahasında yaratılan ve yaşatılan kültür mirasını Kafkasya ve Anadolu havzalarına taşımakla birlikte, yeni bir kültür oluşturma sürecinin temellerinin atılmasında önemli bir role sahip olmuştur. Kimi rivayetlere göre, Harakânî, kendisinden sonra yaşamış iki tasavvuf erbabı olan Ahmet Yesevî'nin ve Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin "gönül hocalığı"nı yapmıştır. Bu bakımdan, Kars ölçeğinde adı sıkça dillendirilen ve "Kars'ın Manevî Mimarı" olarak da adlandırılan Harakânî'nin ulusal ve uluslararası çevrelerde tanıtılması, Türk kültürü açısından oldukça mühim bir yer işgal etmektedir. Bahse konu durumun bir devamı olarak, bu makale kapsamında; Harakânî etrafındaki kültürel birikimin ekonomik boyutu ele alınıp, Harakânî'nin kentsel bir imge olarak değerlendirilmesine dair birtakım tespitlerde bulunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel ve Ekonomik İmgeler, Harakânî, Kars, Türk Kültürü, Kültür Ekonomisi.

Abstract: Abu'l Hasan Harakânî stands out as a person who unites the various worlds of culture and civilization of Turkish society. Because Harakânî has played an important role in laying the heritage of the process of creating a new culture who carried the cultural accumulation created and maintained in the areas of Central Asia or Turkestan in the historical process to the basins of the Caucasus and Anatolia. According to some rumors, Harakânî had been "soul mentor" of Ahmad Yasawî and Mawlânâ Jalâluddîn Rûmî. In these terms, promoting Harakânî whose name has been frequently pronounced in Kars who is named as "Spiritual Architect of Kars" in national and international environments engages a very significant place in terms of Turkish culture. In this article, economic dimension of the cultural accumulation around Harakânî will be considered and a number of definitions will be made regarding the evaluation of Harakânî as a cultural image.

Key Words: Cultural and Economical Images, Harakânî, Kars, Turkish Culture, Cultural Economy.

1. Giriş

21. yüzyılın başlarından itibaren, kültürün ekonomik boyutu sıkça tartışılmaktadır. Bu doğrultuda, birçok bilimsel disiplin ekseninde; kültürün ekonomik cephesine dönük olarak birtakım vurgular yapılmaktadır. Nitekim söz konusu süreç dâhilinde, kültüre “ekonomik bir alan”; ekonomiye de “kültürel bir alan” gözüyle bakılmaya başlanmıştır. Ancak son birkaç yıl öncesine kadarki halkbilimi araştırmalarında, ekonomiyle ilgili olarak herhangi bir değerlendirme şahit olunmadığını dile getirmekte fayda vardır. Bilhassa saha araştırmalarında; belli bir yöreye ait örf, âdet, anane, teamül, gelenek, görenek ve moda gibi sosyal normlar aktarılırken, ilgili yöreye dair ekonomik yaşam sürekli bir biçimde ötelenmiştir. Yine son birkaç sene öncesine kadar vücuda getirilen halkbilimi araştırmalarının büyük bir bölümünde, derlenen halkbilimsel ürünlerin ekonomik yönleri göz önünde bulundurulmamıştır. Dolayısıyla kültürün ekonomiyle bağlantısı ve ilişkisi üzerinde yeteri kadar durulmamıştır (Özdemir, 2012a: 9). Ancak son dönemler açısından bakıldığında, kültür ve ekonomi arasındaki yakınlaşmanın ileri safhalara taşındığının altını çizmekte yarar vardır.

Nebi Özdemir’e (2012a: 105) göre; kültür ve ekonomi arasında gelişen bu yakınlaşmada “turizm”, “kültür turizmi”, “tanıtım”, “haberleşme”, “ulaşım” ve “bilişim” alanlarındaki gelişmelerin önemli katkıları bulunmaktadır. Bahse konu bağlamda, kültürel imgelerin ekonomik değerleri de son birkaç yıl içinde sorgulanmaya başlamıştır. Bu durumun akabinde, kültür ve ekonomi ilişkisi, başlıca yörelere veya bölgelere özgü birtakım imgelerin “değer”lendirilmelerini mümkün kılmıştır. Malum imgeler arasında, kentlere özgü kimi unsurlar da yer almaktadır. Söz konusu çerçevede, ilgili unsurların “kültürel imge araştırmaları” dâhilinde ele alınmaları gerekmektedir. Bu noktada, asıl üzerinde durulması gereken konular; yeni imgelerin yöresel ölçeklerde belirlenmeleri, tasarlanmaları; dahası yaratılmaları, tanıtılmaları ve gösterilmeleridir (Özdemir, 2012a: 115). Mevzubahis doğrultuda, yeniden üretilerek; yörelere has kimi kültürel faktörlerin ön plana çıkarılmalarında etkili birer rol üstlenen imgelere dikkat çekilmesi lazımdır.

Kent imgeleri, kentlerin ulusal ve uluslararası düzeylerde tanınması açısından oldukça önemlidir. Zira bir kentin sahip olduğu tarihî ve kültürel birikimler, öncelikle, söz konusu kente yüklenen belirli imgelerde vücut bulmaktadır. Bu nedenle, kent imgeleri, kentlerin tanıtımları bakımından büyük birer öneme sahiptirler. Nitekim belli başlı kentsel özellikler, yöresel bağlamdaki birtakım imgeler vasıtasıyla dış dünyaya yansıtılabilmektedir. Dolayısıyla kentsel imgeler, kentlere birer “kimlik” kazandırma vasfını üstlenebilmektedir. Mevzubahis durum, imgelerin “toplumsal kimlik oluşumu”ndaki (Oğuz, 2007: 6) yerlerinin ortaya konulması kapsamında oldukça mühim bir konuma işaret etmektedir. İlgili hususu takiben, kent tabanlı imge araştırmalarına ağırlık vermek gerekmektedir. Bu durumun bir devamı olarak, yöresel veya yerel unsurların ulusal ve küresel çaplardaki tanıtımları; kültürel imgelerin yaratılmalarıyla ve yaşatılmalarıyla doğru orantılıdır.

Kent imgeleri, bir kentin; yiyecek-içecek, giyim-kuşam, alış-veriş ve benzeri ürünleri dâhil olmak üzere; pek çok unsurunun yanı sıra, o kentin; geçmişte yaşamış olan hatırı sayılır şahsiyetlerini de kapsamaktadır. Örneğin; “Nasrettin Hoca” olmadan bir Akşehir’i, “Mevlânâ” olmadan bir Konya’yı, “Yahya Kemal” olmadan da bir İstanbul’u hayal edebilmek çoğu zaman

mümkün değildir. Hatta uluslararası çevrelere gitmek gerekirse, “Franz Kafka” olmadan bir Prag’ı ve “Victor Hugo” olmadan da bir Paris’i düşünebilmek, genellikle imkân dâhilinde bile değildir (Özdemir, 2009: 82). Söz konusu durumların akabinde, bazı kentlerin; belli şahsiyetlerle özdeşleştirilerek anılmaları, kültürel imge araştırmalarına temel oluşturan kaynakların belirlenmeleri noktasında dikkat çekicidir. Dolayısıyla kentler, onları birbirlerinden ayırt eden bazı nitelikleri doğrultusunda; değişik biçimlerde tanımlanmışlardır (Selvi Ünlü, 2017: 76). Malum ekseninde, kültürel imgeler, kentlerin birer kimlik kazanarak tanımlanmalarında etkin roller oynayabilmektedirler.

N. Özdemir’in (2012a: 208) de ifade ettiği üzere, her kentin; farklı bir geçmişe, farklı bir mirasa, farklı bir belleğe ve doğal olarak da farklı bir kimliğe sahip olduğunu belirtmekte fayda vardır. Bu kimliği oluşturan zeminin ise söz konusu kentlere ait özgünlükler ve farklılıklar yoluyla inşa edilebileceğinin dile getirilmesi gerekmektedir. Malum ifadelerden yola çıkılarak, kentlere dair başlıca kültürel imgelerin “kent kimliği” bağlamında ele alınmaları elzemdir. Bununla birlikte, kent imgelerini; belirgin bir yöresel imajın oluşması aşamasında en önde gelen unsurlar arasında değerlendirmek mümkündür. Bahse konu imgeler içerisinde, kentlerin tarihî arka planlarında mühim roller üstlenen kimi şahsiyetlerin mevcut olduklarını vurgulamakta yarar vardır. Zira bu tür şahsiyetler, kentlerin sosyokültürel ve sosyoekonomik ortamlarında devamlı olarak isimleri geçen ve ilgili kentlerle özdeşleştirilen birer dayanağa sahiptirler.

Kentsel imgelerin, tarihî şahsiyetler çerçevesinde oluşturulmaları; üzerinde önemle durulması gereken bir husustur. Nitekim milletlerin tarihlerinde, isimlerini duyurmuş olan bazı mühim insanlar bulunmaktadır. Bu insanlar, daha ziyade; toplumsal yaşamı derinden etkileyen değişim ve dönüşüm süreçlerinde önemli roller üstlenen kişiler arasında yer almışlardır. Dolayısıyla pek çok milletin tarih sahnesindeki yeri incelendiği zaman; belirli dönemlerin önemi büyüktür. Bilindiği üzere, Türk milleti de uzun bir tarihî altyapıya sahiptir. Bu altyapı kapsamında ise Türk milleti, yaşam çizgisinin belli çağlarında ortaya çıkan kimi önemli şahsiyetleri yetiştirmiştir. Bu şahsiyetler, özellikle zor zamanlarda, Türk milletinin bağrından kopmak suretiyle; birçok önemli olayın ve durumun mimarları olarak ön plana çıkmışlardır. Söz konusu şahsiyetler içerisinde, Türklerin Anadolu’ya yerleşmeleri safhasında boy gösteren bir Türkmen Alpereni olarak; Ebü’l-Hasan Alî bin Ahmed (Ca’fer) el-Harakâni’yi¹ göstermek mümkündür.

Bu çalışmada, Ebü’l Hasan Harakâni; tarihî ve menkıbevî şahsiyeti ile türbesinin bugünkü durumu hususlarından hareketle, kültürel ve ekonomik imge üretimi doğrultusundaki bazı saptamalar ışığında ele alınacaktır. Dolayısıyla Harakâni’nin Kars ölçeğindeki imge araştırmalarına sağladığı başlıca katkılara dair birtakım tespitlerde bulunulacaktır. Böylelikle, Harakâni’nin Kars ile özdeşleştirilen kimi yönleri vurgulanmaya çalışılacaktır. Ayrıca Harakâni imgesinin yeniden üretilmesi noktasındaki belli başlı öneriler de sunulacaktır. Bu şekilde, kültür bilimi kapsamında gelişmekte olan “imge araştırmaları”nın (Özdemir, 2012a: 109) çok yönlü etkileri de Harakâni özelinde ifade edilmeye çalışılacaktır. İlgili hususa binaen, Harakâni’nin Kars’taki kültürel ve ekonomik hayatı yönlendiren bir imge olma niteliği vurgulanacaktır.

¹ Bu zatın asıl adının; “Ali bin Cafer”, künyesinin “Ebü’l-Hasen”, nisbesinin ise “el-Harakâni” olduğu yönündeki belli başlı tespitler için bakınız. (Çelik, 2014: 76).

2. Ebü'l Hasan Harakânî'nin Tarihî ve Menkıbevî Şahsiyeti

Ebü'l-Hasan Alî bin Ahmed (Ca'fer) el-Harakânî, tarihî zemin açısından bakıldığında; bir Türkmen Alpereni olarak, tahminen 963-1033 yılları arasında yaşamıştır. Harakânî, yaşadığı dönem dâhilinde bir "kültür merkezi" olarak zikredilen ve Selçuklu İmparatorluğu'na bağlı bulunan Horasan eyaletinin batısındaki Bistâm (Bestam) şehrinin Harakân köyünde dünyaya gelmiştir (Can, 2014: 35). 11. yüzyıldaki Selçuklu akınları neticesinde Anadolu'ya yönelen Türk komutanlardan biri olarak Harakânî, Kars'taki Yahni (Yağni) dağının eteğinde Bizans ordusuyla yapılan bir muharebede yaralanmak suretiyle; savaşıarak geldiği Kars Kalesi önlerinde şehit düşmüştür. Harakânî'nin, Türk-İslam tarihindeki parlak dönemlerden biri içerisinde yaşadığını önemle dile getirmek lazımdır. Nitekim ilgili yıllar, Oğuz Türklerinin; çoğunluk itibarıyla İslamlaşarak ilmî ve idarî faaliyetlerde üstün oldukları bir devreye rastlamıştır.

Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında önemli görevleri ifa eden ve "Evliya Alperenler" (Üzüm, 2013: 97) arasında yer alan Ebü'l Hasan Harakânî, şehit olmasına dayanılarak; zamanla halk nezdinde bir "evliya" gözüyle görülmeye başlanmıştır. Ayrıca Harakânî'nin eserlerinde, kendisinin bir tasavvuf ehli olduğuna dair birçok bilgiye rastlamak da mümkündür (Harakânî, 2001: 11). Zira Harakânî'nin, halk arasında; kendisinden sonra yaşamış iki tasavvuf erbabı olan Ahmet Yesevî'nin ve Mevlânâ'nın gönül hocası olarak dillendirildiğini ifade etmekte yarar vardır. Hatta Harakânî'nin, tasavvufî manada; Gazneli Mahmut gibi güçlü ve saygın bir kısım devlet idarecilerini de derinden etkilediğine dönük olarak kimi ifadeler rastlamak muhtemeldir.² Malum doğrultuda, Harakânî'nin, aynı yıllarda Türkistan coğrafyasında hüküm süren Gazneliler ve Selçuklular açısından önemli bir kimliğe ve kişiliğe sahip olduğu belirtilebilir. Ayrıca Harakânî'nin "şatihleriyle tanınan mutasavvıf" olarak da bilindiğinin belirtilmesinde yarar vardır (Uludağ, 1997: 93-94).

Bütün bu açıklamaların paralelinde, menkıbevî zemin açısından bakıldığı zaman; Harakânî'ye ait Kars'taki türbenin önemli bir kutsal mekân olarak dikkat çektiğini vurgulamakta yarar vardır, Nitekim söz konusu türbe, bugün için; Kars ilinin merkezinde bulunmakla birlikte, Kars Kalesi'nin yanı başındaki Evliya Cami'nin avlusunda yer almaktadır. "Harakânî Türbesi" olarak anılan bu metfene dair çok çeşitli rivayetler üzerinde durulmaktadır. Malum rivayetlerin en çok bilineni ise "Harakânî'nin bazı Osmanlı Türk askerlerinin rüyalarına girmesi" şeklindedir. Nitekim Harakânî'nin, ilgili rüyalarda; askerlere "mezarının bulunduğu yeri" tarif ettiğine yönelik olarak birtakım hikâyeler anlatılmaktadır. Bu durumun üzerine, dönemin Osmanlı sadrazamı Lala Mustafa Paşa tarafından; 1579 yılında, Harakânî'ye ait bugünkü kubbeli türbe yaptırılmıştır (Buhurcu ve Baranseli, 1967: 175). İlgili türbe; geçmişten bugüne kadar süregelen bir zaman dilimi itibarıyla, üzerinde yapılan ufak tefek yenilemeler doğrultusunda bugüne dek ulaştırılabilmektedir.

3. Harakânî Türbesi'nin Bugünkü Durumu

Harakânî Türbesi'nin, tarihî süreç açısından bakıldığında, savaşlar nedeniyle çoğu kez tahrip edildiğini ifade etmek gerekmektedir. Bu tahribatta, türbenin Kars Kalesi'ne çok yakın bir konumda yer alması etkili olmuştur. Daha önce de dile getirildiği üzere, 1579 yılında, kenti

² Konuya dair bakınız. (Ferîdüddîn Attar, 1991: 676-679).

yeniden inşa eden Osmanlı devlet büyüğü Lala Mustafa Paşa tarafından yaptırılan Harakânî Türbesi, 1604 yılındaki Osmanlı-Safevî savaşı sırasında tekrar büyük hasarlar görmüştür. Bu durumun akabinde; 1617 yılında, yine Osmanlı devlet yöneticileri tarafından yeniden elden geçirilmek suretiyle onarılan türbe; bugüne kadar varlığını sürdürmüştür. 1998 yılına kadar, çevresi taşlarla örülü olarak korunan türbe; aynı yıl, yanı başındaki Evliya Cami'nin restorasyonu sırasında bir kere daha elden geçirilmiştir. İlgili cami, Harakânî'nin; “evliya” veya “yatr” kültürüne (Çobanoğlu, 2015: 81) bağlanarak anlatılan kimi olağanüstü hikâyelerde (memoratlarda) geçmesine binaen bu adı almıştır. Dolayısıyla Harakânî Türbesi ve Evliya Camii, bugün; aynı alanda iç içe geçmiş olarak konumlandırılmıştır.

Çevresinde 21 adet mezar taşı bulunan Harakânî Türbesi, bugün, Türkiye Cumhuriyeti Devleti eliyle muhafaza edilmektedir. Zira bu türbe, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün mülkiyetindedir. Türbenin ayrıca Erzurum Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 09.05.1990 tarihli ve 227 sayılı kararı ile tescil edilerek koruma altına alındığının belirtilmesinde fayda vardır. Bütün bu açıklamalara ek olarak, Harakânî Türbesi'nin; 2009 yılından itibaren hayata geçirilmeye başlanan birtakım inşa faaliyetleri aracılığıyla geniş bir alana yayıldığını da vurgulamak lazımdır. Türbe, konum itibarıyla; Kars'ın kuzeydoğu ucundaki Kaleiçi Mahallesi'nde yer almaktadır. Türbenin çevresinde Bizans ve Selçuklu dönemlerinden kalma birtakım tarihî eserlere rastlamak mümkündür. Türbenin evliya veya yatr anlayışıyla vücuda getirildiğini de ayrıca belirtmek gerekmektedir (Buhurcu ve Baranseli, 1967: 175).

Tasavvufî boyutta, özellikle Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ile ilişkilendirilen Ebü'l Hasan Harakânî'ye ait mezar yeri; Mevlânâ'nın mezar yeri temel alınarak düzenlenmiştir. Bununla birlikte, Konya'dan Kars'a ve Kars'tan Konya'ya gerçekleştirilen turların; inanç temelli kültürel turizm etkinlikleri bağlamında yapıldıklarının altını çizmekte fayda vardır. Mevzubahis durum, kültür turistlerinin, bu türbeyi mistik açıdan deneyimlemelerini ve yorumlamalarını sağlamaktadır. Nitekim kültür turistleri, farklı kültürlerle özgü olan “yöresel” veya “bölgesel” kapsamlı birtakım değerlere ulaşabilmek adına değişik coğrafyaları keşfetmeye başlamışlardır. Ayrıca bu turistler, söz konusu coğrafyalardaki çeşitli zenginlikleri görme ve tanıma yoluna da gitmişlerdir (Diken, 2020: 100). Aynı durum, Harakânî imgesi çerçevesinde Kars için de geçerlidir.

4. Kültürel ve Ekonomik Bir İmge Olarak “Harakânî” Hususundaki Bazı Saptamalar

Ebü'l Hasan Harakânî, Kars'ın ulusal ve uluslararası düzeylerde tanınması açısından ayrı bir öneme sahiptir. Nitekim tanıtımı çok geç yapılan bu şahsiyet, son 12 yıllık bir periyot içerisinde; yoğun bir tanıtma sürecine dâhil edilmeye çalışılmaktadır. Özellikle 2010 yılından itibaren, gözle görülür bir gelişme gösteren Kars'ın, Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde “marka kent” projesi kapsamına alınması dolayısıyla; Harakânî'nin de önemi artmaya başlamıştır. Bu doğrultuda, Harakânî'nin yurt içi ve yurt dışı çevrelerinde tanınması amacıyla, 1996 yılında, Kars'ta faaliyete geçen “Ebu'l Hasan Harakânî Derneği”nin yanı sıra, Kafkas Üniversitesi bünyesinde 2011 yılında kurulan “Ebu'l Hasan Harakânî Uygulama ve Araştırma Merkezi” gibi oluşumlar, Harakânî imgesinin ön plana çıkarılması açısından; son dönemlerdeki önemli kuruluşlar arasında yer almaktadırlar.³ İlgili oluşumlar vasıtasıyla, Kars'ta bazı mühim toplantılara

³ Bu konuda bakınız. <http://www.kafkas.edu.tr/ehuam/tr/sayfa3899> (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2017).

ev sahipliği yapılmaktadır. Bu durum, Harakânî özelinde Kars'ın tanıtımına ve Kars hakkında ki bilgilendirmelere yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla Harakânî'nin kültürel bir imge olarak Kars'la bağdaştırılması açısından ilgili hususun önemi büyüktür.

Kafkas Üniversitesi Harakânî Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından; biri 2012, diğeri 2014, öteki 2017 yıllarında olmak üzere; I., II. ve III. Uluslararası Ebu'l Hasan Harakânî Sempozyumları düzenlenmiştir.⁴ Bu sempozyumlara, Kafkas Üniversitesi çalışanlarının ve Kars halkının yanı sıra, Türkiye'nin ve dünyanın çeşitli yerlerinde bulunan üniversitelerden konuşmacılar ve dinleyiciler katılmıştır. Söz konusu durum, Harakânî imgesinin doğrudan veya dolaylı yönlerden tanıtılma çabalarının gözler önüne serilmesi bakımından büyük bir önem arz etmektedir. Zira Harakânî'nin ulusal ve uluslararası düzeylerde tanınması, Harakânî imgesini öne çıkararak birtakım etkinliklerin varlığıyla doğru orantılı bir şekilde gelişmektedir. Dolayısıyla bu tür etkinlikler kapsamında, Harakânî'nin Kars'la özdeşleştirilmesinin de bir devamı olarak; kentsel bir imgenin meydana getirilmesi mümkündür.

Harakânî adına düzenlenen söz konusu sempozyumlar için Kars'a gelen katılımcılar, Kars'ta kaldıkları birkaç gün boyunca, kentin tarihî ve kültürel dokusuyla yüzleşme fırsatını yakalamışlardır. Ayrıca bahse konu katılımcıların, Kars'taki yeme-içme ve giyim-kuşam kültürlerini de yakından tanımak kaydıyla; kentin alış-veriş potansiyeline katkıda bulduklarının altını çizmekte yarar vardır. Kısa ve öz olarak, Harakânî'yi temel alan toplantı faaliyetleri ekserinde, Kars'ın ekonomik bakımdan canlandırıldığını belirtmek gerekir. Bu tür faaliyetlerin yapılması, hiç şüphesiz, Harakânî'nin Kars'a özgü olan kültürel ve ekonomik altyapısının inşa edilmesi yönünden oldukça önemlidir. Malum durumun paralelinde, Harakânî'nin; Konya ile özdeşleştirilen Mevlânâ imgesi gibi, Kars'la özdeşleştirilen bir kent imgesi olarak yeniden ele alınması mümkündür. Nitekim Harakânî de Orta Asya'dan Anadolu'ya göçün sembolü olan diğer pek çok Türk tasavvuf âlimi gibi, imgesel doğrultudaki zirve şahsiyetler arasında yerini alabilme yolunda ilerlemektedir. Çünkü Ebu'l-Hasan Harakânî, sûfî geleneğinin seçkin simalarından biri olarak; Horasan tasavvufunu temsil ve telkin eden önemli sûfî şahsiyetlerden biridir (Özköse, 2017: 9).

Harakânî imgesinin, tanıtılabildiği ölçüde, Türk dünyasını buluşturması mümkündür. Özdemir'e (2012a: 185) göre, Mevlânâ, Yunus Emre ve Nasrettin Hoca gibi zirve şahsiyetlerle ilgili belleğin, Türk toplumunu ve Türk dünyasını, dahası insanlığı birleştirmesi, bir rastlantının sonucu değildir. Bunda; adı geçen bilgelerin tarihî ve menkıbevî hayatlarının ve eserlerinin etkili olduğu görülmekle birlikte, farklı bağlamlarda yaşayan insanlar tarafından oluşturulan imge belleğinin de önemli birtakım işlevleri bulunmaktadır. Söz konusu imge belleğinin Harakânî için de geçerli olduğunun hatırlatılmasında fayda vardır. Nitekim Kars'ta, Harakânî imgesinin oluşturulması bağlamındaki "yaşayan insan hazineleri"nin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Bu hazinelerin içerisinde, bilhassa Kars'taki âşıklık geleneği mühim bir rol oynayabilir.⁵ Malum doğrultuda, Kars Âşıkları'nın Harakânî etrafındaki belleklerine başvurulabilir.

⁴ Konuyla ilgili olarak bakınız. <https://www.kafkas.edu.tr/ehum/tr/sayfa3903> (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2020).

⁵ Bu kapsamda, Kars'a ithaf edilerek söylenen kimi Âşık tarzı destanların içeriklerinde Harakânî (Hırkanî) adının geçtiğini dile getirmekte fayda vardır. Konuya yönelik olarak bakınız. (Çobanoğlu, 2000: 98).

Ayrıca Harakânî ile ilgili olan kimi efsaneler de bu bağlamda ön plana çıkarılabilir. Bu durum, kültürel seyahatlerin; mekânlardan ziyade, mekânların öykülerini tüketebilmek kapsamında gerçekleştirildiklerinin ortaya konulması yönünden oldukça dikkat çekicidir.

Harakânî’yi konu alan birtakım halk hikâyeleri veya destanlar, âşıkların diliyle anlatılabilir. Bu durum, bilhassa Somut Olmayan Kültürel Miras’ın (SOKÜM); “kültürlerin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması” (Oğuz, 2009: 9) hususunda olduğu gibi, yaşayan insan hazinelerinin kent imgeleri yaratma ve yaşatma noktasındaki rollerinin ortaya konulması bakımından dikkat çekici olabilmektedir. Nitekim bir kentin kültürel mirasının öne çıkarılmasında, yaşayan insan hazinelerinin çok mühim işlevlere sahip olduklarını belirtmekte yarar vardır. Bu bağlamda, özellikle halk edebiyatının âşık edebiyatı şubesi eksenindeki birtakım anlatmalık ve söylemelik türlere başvurmak gereklidir. Ayrıca halk edebiyatının anonim edebiyat şubesi içerisinde dillendirilen diğer bazı anlatmalık ve söylemelik türleri dâhilinde de Harakânî imgesinin detaylı olarak araştırması gerekmektedir.

Harakânî imgesinin yaratılması ve yaşatılması kapsamında, yalnızca sempozyum türünden etkinliklerle sınırlı kalınmasının doğru bir yol olmayacağı malumdur. Zira bu tür etkinliklerin yanında, daha uzun vadede, başka çeşitli etkinlikler de tertip edilebilir. Dolayısıyla Harakânî’nin manevî hatırası, değişik faaliyetler doğrultusunda idame ettirilebilir. Nitekim Harakânî’nin, kültürel ve ekonomik bağlamlarda değerlendirilebilmesi için yaratıcı fikirlerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, Kars’ta Harakânî adına faaliyet gösteren çeşitli kuruluşların yardımları sayesinde; “Harakânî Yaşatma Derneği” veya “Harakânî Kültür Merkezi” adlarıyla pek çok dernek veya vakıf kurulabilir.⁶ Ayrıca Harakânî kapsamında bir envanter çalışması da yapılmak suretiyle, Kars’ın bu yöndeki kültürel mirası ortaya çıkarılabilir. Yine bu kapsamda, Harakânî’ye dayalı olarak; tanıtma ve bilgilendirme maksatlarıyla meydana getirilen internet eksenli sosyal medya kanallarına yenileri eklenebilir.

Kafkas Üniversitesi Ebu’l Hasan Harakânî Uygulama ve Araştırma Merkezi’nin internet sitesi, yerelin ulusala ve küresele taşınması açısından tek başına yeterli değildir. Nitekim söz konusu internet sitesinde, daha çok Harakânî ile ilgili olarak “fotoğraf” ve “toplantı” merkezli bir tanıtım söz konusudur. Bununla sınırlı kalınmamalı, dolayısıyla da yapılacak olan envanter çalışmaları neticesinde, daha derli toplu bilgilerle Harakânî ile ilgili önemli gelişmeler etkili bir şekilde sunulabilmelidir. Bu ve benzeri faaliyetler yapıldığı sürece, Harakânî adı Kars’la özdeşleşecek ve tıpkı Konya’yı anlamlı bir hale sokan Mevlânâ imgesi veya Akşehir’i mistik bir havaya büründüren Nasrettin Hoca imgesi gibi, Harakânî imgesi de Kars’a yerli ve yabancı ölçekte turist çekme nedenlerinin başında gelebilecektir. Malum durumdan hareketle, Harakânî; kültürel bir imge olarak, aynı zamanda Kars’ın iktisadî canlılığının en başta gelen unsurları arasına girebilecektir. Nitekim Harakânî imgesinin kültürel ve ekonomik bir değere dönüştürülmesi, bir sınır kenti olan Kars’ın inanç temelli kültür turizmi politikalarının sağlıklı biçimlerde yönlendirilmelerine olanak sağlayabilecektir.

Harakânî imgesini ulusal ve uluslararası düzeylerde duyurabilecek olan aygıtların ba-

⁶ Bahse konu kapsamda, Harakânî adının Kars Devlet Hastanesi’ne verilmesini; bu yöndeki kültürel imge araştırmalarının dolaylı bir sonucu olarak kabul etmek gerekir. Konu hakkında bakınız. <https://harakanidh.saglik.gov.tr> (Erişim Tarihi: 1 Şubat 2021).

şında, hiç şüphesiz “medya” gelmektedir. Zira yerel veya yöresel kültür ürünlerinin ulusala ve küresele taşınmaları noktasında medyanın etkisi yadsınamaz. Türkiye sahası açısından bakıldığında zaman, bilhassa Tanzimat döneminin bir neticesi olarak, son bir buçuk asırda, medya; Türkiye’deki toplumsal değişimlerin ve dönüşümlerin temel aracı, alanı ve dinamiği olarak işlev görmektedir. Dolayısıyla kentlerdeki yerel kimliğin oluşmasını ve yaygınlaşmasını sağlayan temel dinamiklerin başında medya gelmektedir (Özdemir, 2017: 498). Bu yüzden, kent imgelelerinin tanıtılmalarında ve sunulmalarında, medyanın çok ciddi bir role sahip olduğu görülmektedir. Harakânî’nin de bir Kars kent imgesi olarak yeniden üretilmesinde, medyanın, bilhassa yerel medyanın öneminin kavranılması gerekmektedir. Zira yerelin millî ve evrensel boyutlara ulaştırılmasında; bu kapsamdaki medya organlarının büyük birer etkiye sahip olduklarını dile getirmekte fayda vardır.

Yerelin; ulusalda ve küreselde sesini duyurabilmesi, sahip olduğu medyanın niteliğine bağlıdır. Kars açısından bakıldığında, çeşitli yerel radyo istasyonlarının ve televizyon kanallarının Kars’a özgü kültürel mirasın tanıtımında çok da etkili olmadıkları gözlemlenmiştir. Nitekim bahse konu yerel medya unsurları, Kars’ın kültürel imge yaratımına katkı sunmak bağlamında geri planda yer almaktadırlar. Bu durum, elektronik kültür ortamının; görsel, işitsel ve görsel-işitsel boyutları göz önüne alındığında; yerel medyanın yetersizliğiyle açıklanabilir. Öte yandan, Kars’ın yerel kapsamdaki yazılı medya potansiyeli, elektronik medya potansiyeline göre daha iyi şartlardadır.

Yerel veya yöresel sorunları daha fazla dile getiren yazılı medya organları arasında yerel gazeteler birinci sıradaki yerlerini almaktadırlar. Dijital kültürün bu denli yaygınlaşmasına binaen, yazılı medyanın Kars kültürünün tanıtımına daha fazla katkıda bulunması ilginç bir duruma işaret etmektedir. Hâlbuki internetin çok hızlı ilerlemesiyle ve gelişmesiyle birlikte, görsel-işitsel-yazılı olarak ayrışan medya alanları bütünleşmeye başlamıştır (Özdemir, 2012a 145). Malum husus, duruma Kars açısından bakıldığı zaman; oldukça düşündürücüdür. Bu nedenle, Kars’taki radyo ve televizyon temelli yerel medyanın bu hususu yakından takip etmesi ve kendisini dönüştürmesi gereklidir.

Son birkaç yıl açısından bakıldığında; televizyon kanallarının, radyo istasyonlarının ve gazetelerin kullanım alanları genişlemiştir. Bu durum, Kars’ın yerel radyo istasyonlarının ve yerel televizyon kanallarının daha geniş bir kitleye hitap etme olanağının hatırlatılması yönünden oldukça önemlidir. Malum kapsamda, Kars’ın yerel medya organlarının, bu kente özgü imgelerin tanıtımlarında daha fazla söz sahibi olabilirlilikleri aşikârdır. Örneğin; Harakânî’nin tasavvufî nitelikleri gözetilerek, özellikle Ramazan aylarında, Harakânî imgesinin tanıtımına ağırlık verilmesi gerekmektedir.

Ramazan süresince, her akşam belli bir standart eşliğinde olmak suretiyle; açık oturum niteliğinde bir programın Kars’taki yerel televizyon kanalları gözetiminde düzenlenmesi, Harakânî’nin inanç eksenli kentsel bir imge olarak öne çıkarılması yönünden fayda sağlayabilir. Bu programa, Kafkas Üniversitesi’nden, konuyla ilgilenen öğretim üyeleri ve Kars’taki çeşitli kanaat önderleri katılabilir. Söz konusu program yayını, ayrıca internet vasıtasıyla da uydu üzerinden daha geniş kitlelere ulaştırılabilir. Böylelikle, bilgi çağının yaşandığı bugün, Harakânî imgesi; yerel medyanın gücüyle beraber, ulusala ve küresele taşınabilir. Ramazan prog-

ramlarına konu edilecek olması, Harakânî'nin menkıbevi kişiliğinin ortaya konulması kapsamında önemlidir. Zira Harakânî, kendisinden pek çok kerametli haller zuhur eden bir Şeyh'tir. Bu sebeple halkın nazarında oldukça muteberdir (Gök, 2014: 112).

Elektronik kültür ortamı unsurlarının yanı sıra, sözlü kültür ortamı ve yazılı kültür ortamı unsurlarını da devreye sokmak, Harakânî'nin; yerelde, ulusda ve küreselde tanıtımını hızlandırıcı birer etkiye sahip olabilir. Dolayısıyla halk kültürüne dönük kimi malzemelerde Harakânî imgesini aramak lazımdır. Nitekim Harakânî etrafında anlatılan olağanüstü birtakım hikâyeleri içeren memoraatlar, bu yöndeki sözlü edebiyat ürünlerinin öne çıkarılmasında etkili olabilecektir.⁷ Yine Harakânî'ye isnat edilen birtakım yazma eserlerin de bu kapsamdaki işlevselliklerinin ortaya konulması lazımdır. Zira ilgili eserlerden en önemlisi *Nûr'ul-Ulûm*'dur.⁸ Söz konusu eserde, muhtelif tasavvuf konularının yer aldığı ifade etmekte fayda vardır. Bütün bunlarla beraber, Harakânî hakkında sözlü ve yazılı kültür ortamlarından derlenen mühim bilgilerin elektronik medya organları aracılığıyla halka ulaştırılmaları mümkündür. Örneğin, *Nûr'ul-Ulûm*'un elektronik bir kitap olarak internette sergilenmesi, görsel medyanın bu noktadaki etkisini ortaya koymaktadır.⁹ Dijital kültürün malum şekillerdeki tanıtma ve bilgilendirme işlevlerine ek olarak; Selçuklu Türk tarihine dair Harakânî ve Kars özelinde bir belgesel çekimi gerçekleştirilebilir.

Medya, kültürel değişim ve dönüşüm süreçlerinin birer aynası niteliğindedir. Bu yüzden, medyanın bilgilendirme ve tanıtma işlevleri, kültür değişmesinin boyutlarının gözler önüne serilmesi bakımından oldukça önemlidir. Nitekim son bir buçuk asır içerisinde, medyanın kültür değişmelerini yaratan temel dinamik olduğu ortadadır (Özdemir, 2012b: 285). Zira medya, olumlu bir yönde kullanıldığı takdirde, yerel veya yöresel imgelerin üretilmelerindeki en temel yönlendirici kaynak olarak varlığını güncelleyerek sürdürebilecektir. Aynı durum, Harakânî imgesi için de geçerlidir. Zira Harakânî imgesi, Kars'taki yerel medyanın etkisi doğrultusunda, ulusda ve küreselde olmak suretiyle; bilgilendirici içerikler ekseninde daha geniş kitlelere tanıtılabilir. Bu yapılırken de Kars'ın giyim-kuşam, yeme-içme, alış-veriş, ulaşım ve benzeri kültürel ve ekonomik öğeleri ön plana çıkarılabilir. Böylece Kars'ın, Harakânî imgesi etrafındaki kültürel kodlar dâhilinde; ekonomik bir içerik kazanması mümkün olabilecektir. Nitekim Harakânî'nin Kars'a has bir kültürel ve ekonomik imge olabilmesi, ancak bu tür faaliyetler kapsamında gerçekleştirilebilecektir. Dolayısıyla Kars ile Harakânî arasında duygusal bir bağın kurulması da sağlanabilecektir. Bahse konu çerçevede, Harakânî adı, Kars adı ile bütünleşebilecektir.

⁷ Bu hikâye örnekleri arasında, Harakânî adına anlatılan ve kuşaktan kuşağa aktarılan memoraatlar oldukça önemlidir. Zira bunlardan biri, Kars halkının inancına göre; “93 Harbi” olarak da adlandırılan 1877-1878 Türk-Rus Savaşı döneminde, Rus ve Ermeni istilasına uğrayan Kars'ın “Kırk Yıllık Kara Günler”e maruz kalmasının bir sonucu olarak, Rusların (Moskofların) Türk şehitlerine hakaret etmelerinin ve Kars halkına zulmetmelerinin devamında; Evliya Camii'ne de saldırmalarıdır. Bu saldırının akabinde, Harakânî'nin ruhunun Allah'a şikâyetinde bulunduğu söylenmektedir. Malum şikâyetin neticesinde, Rusların ve Ermenilerin bozguna uğrayarak Kars'tan çekildiklerine inanılmaktadır. Konuyla alakalı olarak bakınız. (Buhurcu ve Baranseli, 1967: 175).

⁸ Söz konusu eserle ilgili olarak bakınız. <https://halukcavusoglu.wordpress.com/2011/10/14/nurul-ulum-seyh-ebul-hasan-harakani/> (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2017).

⁹ Bu konuda bakınız. <http://nurul-ulum.com/> (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2017).

Ebü'l Hasan Harakânî'nin Kars'la özdeşleştirilmesi çabalarının temelinde "müze" faaliyetleri de önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim "Harakânî" merkezinde meydana getirilebilecek olan bir müzenin, bu konudaki kültürel belleğin oluşturulmasında önemli bir yere sahip olması muhtemeldir. Sema Demir'e (2012: 186) göre, müzeler; modern çağın geçmişi devraldığı kurumlardan biri olarak, birer bellek mekânıdır. Dolayısıyla müzelerin, kentsel imge üretimlerinde önemli birtakım işlevleri bulunmaktadır. Duruma Harakânî Türbesi açısından bakılacak olursa, bu çerçevede bir müzenin henüz oluşturulmadığı görülmektedir. Malum durum, hiç kuşkusuz, Harakânî açısından büyük bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Zira Ahmet Yesevî'den Mevlânâ'ya kadar, pek çok tasavvufî fikir önderini etkilemiş olan Harakânî'ye dair Kars'ta meydana getirilebilecek bir müze çalışmasının, Kars'taki kültür turizmini de olumlu bir yönde etkilemesi, dolayısıyla da Kars'ın kültürel ve ekonomik gelişmesinde etkili olması muhtemeldir.

Harakânî etrafında vücuda getirilebilecek bir müze çalışmasının, kültürel eksenli turizm gezilerine sağlayacağı katkı büyüktür. Bu kapsamda, kültürel deneyim avcıları için önemli olan şey, Harakânî türbesini ziyaret etmek ve gezerek görmek olacaktır. Burada, bilhassa "gidilen yer" olgusunun öne çıkarılacağına altını çizmek gerekmektedir. Dolayısıyla Harakânî Türbesi'ne bağlı olarak meydana getirilebilecek bir müze envanterinin, inanç eksenli kültür turizmi etkinliklerini "gidilen yer"e doğru kaydırması muhtemeldir. Öyle ki, eskiden vurgu "giden kişi" ekseninde şekillenirken, daha sonraki dönemler içerisinde, seyahat olgusunun da demokratikleşmesiyle birlikte, söz konusu vurgu "gidilen yer"e doğru kaydırılmıştır. (Ölçer Özünel, 2011: 255). Bu çerçevede, insanlar için "mekân tüketimi"nin daha önemli olduğunu dile getirmek lazımdır. Zira mekân tüketimi, mekâna ait öykülerin de tüketimini gerektirmektedir. Dolayısıyla insanlar, söz konusu öyküler eşliğinde; mistisizmi doruklarda yaşamayı arzu edebilmektedirler.

Konya'yı "Konya" yapan unsurların en başında gelen Mevlânâ türbesinin içerisinde meydana getirilmiş olan müze gibi, Kars'ta da Harakânî türbesi içerisinde bir müzenin oluşturulması, Harakânî'nin Kars'ın yerel imgeleri arasında yer alması bakımından büyük bir önem arz etmektedir. Bu bağlamda, Harakânî'yi simgeleyen pek çok maddî ve manevî unsurun (eşya, yazılı belge, tablet gibi) sergileneceği bir müze kurulabilir. Ancak bu müze, sadece tarihî değerlere sahip birtakım eşyaları sergilemekle sınırlı kalmayacak bir tarzda oluşturulmalıdır. Örneğin; tasarlanacak olan müze içerisinde, eski zamanlardaki tekkelerde pişen bazı yemeklerin, bir uygulama dâhilinde, gelen konuklara tattırılabilmesi bir geleneksel mutfak kültürü uygulamasına yer verilmelidir.

Bununla beraber, eski dönemlerde kurulan dergâhlardaki kimi uygulamaları içeren çeşitli odalar da kurularak bu müzeye dâhil edilmelidir. Böylelikle, türbeyi ziyaret eden yerli ve yabancı turistlere, tasavvufî fikir çerçevesindeki sofrada (yeme-içme, oturma ve kalkma usulleri) gösterilmeye çalışılmalıdır. İlgili durum, yaşayan müze uygulamasının bir devamı olarak; türbenin gizeminin öne çıkarılmasındaki en etkili yöntem olacaktır. Bu noktada, Kars'ın, yaratıcı kentler ağı içerisinde değerlendirilmesi, kültürel ve ekonomik dinamikler doğrultusunda muhtemel bir hal alabilecektir. Nitekim son yıllarda sıkça üzerinde durulan "Yaratıcı Kentler Ağı"nın bir cephesi de "tasarım" (Özdemir, 2020: 5) olarak kayda geçmiştir. Bu mevzu, özellikle kentsel imgelerin üretimlerinde etkin bir rol oynamaktadır.

Harakânî ekseninde tasarlanacak olan müzenin, salt “sergileme tekniği”yle sınırlı kalmaması gerekmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, müzenin içinde çeşitli uygulamalara, kendi bağlamları içerisinde yer verilmelidir. Dolayısıyla klasik müze anlayışındaki duygusallık ve amatörülüğün yerini, bu müzede; gerçekçilik, akılcılık, verimlilik ve profesyonellik almalıdır. Böylece, Harakânî merkezli olarak vücuda getirilebilecek bir müze alanı; yerleşik müzecilik anlayışının çok ötesine taşınmak suretiyle, ziyaretçilerine mistik bir atmosfer yaşatabilmelidir. Yaşayan ve hayatın kendiliğindenliğinin bir parçası olan gelenekleri müzelerde görmek, ziyaretçi açısından heyecan verici değildir (Demir, 2012: 192). Dolayısıyla müze ziyaretçilerinin birer “kültürel deneyim avcısı” bilinciyle uğrayacakları yeni tarzdaki müzelerin, insanları geçmiş hayatın derinliklerine çeken faktörlerle dolu olmaları gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında zaman, özellikle uygulamalı halkbilimi perspektifiyle kurulabilecek olan bir “Harakânî Müzesi” de ziyaretçilerine geçmiş yaşama fırsatını verebilmelidir.

5. Sonuç

Sonuç itibarıyla, bu çalışmada; Ebü’l Hasan Harakânî; tarihî ve menkıbevî şahsiyeti ile türbesinin bugünkü durumu hususlarından hareketle, kültürel ve ekonomik imge üretimi doğrultusundaki bazı tespitler ekseninde ele alınmıştır. Buraya kadar verilen bilgiler ve yapılan yorumlar ışığında; Harakânî imgesinin yaratılması ve yaşatılması hususlarına Kars ölçeğinde yeteri kadar önemin verilmediği görülmüştür. Bu durumun paralelinde, Harakânî imgesinin; Kars’ta yalnızca bir “türbe” ile sınırlı kaldığının dile getirilmesinde yarar vardır. Ayrıca Harakânî’nin; Kars ölçeğinde yapılan birkaç sempozyum etkinliğinin dışındaki herhangi bir faaliyette tanıtılma amacının güdülmediğinin de vurgulanması gerekmektedir.

Harakânî’ye ait olan türbe, bu kapsamdaki kültürel imgenin yeniden üretilmesi noktasındaki önemli tarihsel bir kaynak olarak ele alınmalıdır. Nitekim tanıtma, bilgilendirme, eğitime ve benzeri işlevlerin amaçlarına ulaşmalarındaki en önemli unsurların başında gelen tarihsel kaynaklar; geçmiş kültürlerin ve medeniyetlerin, dolayısıyla da geçmiş çağların yaşayan kalıntılarıdır. İlgili kaynaklar vasıtasıyla, geçmişten ders çıkarıp bugünü düşünmek ve geleceği tasarlamak mümkündür. Aynı durumun Harakânî imgesi çerçevesinde de hayata geçirilmesi mümkündür. Nitekim Harakânî, Türk tarihi ve Türkiye tarihi açılarından bakıldığında zaman, Anadolu kapılarının Türklere tamamıyla açılması doğrultusunda etkili olan bir şahsiyettir.

Harakânî’nin yerelden veya yöreselden ulusala ve küresele taşınması noktasında, pek çok eksikliğin olduğu malumdur. İlgili eksiklikler, özellikle yerel medyanın bu yöndeki gücünün doğru bir biçimde kullanılmamasının doğal birer sonucudur. Zira geç de olsa tanınma fırsatını yakalayan Harakânî’nin, bir Kars kent imgesi olarak yeniden ortaya konulması, bilhassa yerel medyanın değiştirici ve dönüştürücü pozisyonuna bağlıdır. Nitekim Konya’nın “Mevlânâ” imgesi gibi, Kars’ın da “Harakânî” imgesinin üretimi, kentin kültürel ve ekonomik bakımlardan canlanmasındaki en temel belirleyiciler arasındadır. Bu durum; Kars’taki kültürel turizm potansiyelini de olumlu bir yönde etkileyebilecektir. Zira kentsel imgelerin, en başta kültür turizmine dönük başlıca faaliyet alanlarını tetiklediğini ifade etmekte fayda vardır. Harakânî de bu bağlamdaki öncü unsurlardan biri olarak düşünülmelidir. Dolayısıyla Harakânî’nin “evliyalık” ve “alperenlik” özellikleri öne çıkarılıp, bu yönde bir içeriğin Kars kent imgesi olarak belirlenmesi gerekmektedir.

Harakânî türbesini ziyaret etmek maksadıyla Kars'a gelecek olan kültürel deneyim avcıları veya kültür turistleri, kendi yaşam çevrelerine belli bir kültür birikimini de taşımış olacaktırlar. Buna ek olarak, kültür turistleri, Kars'a daha kalabalık turist akışının gerçekleşmesini de sağlayabileceklerdir. Nitekim kültür turistlerinin; "güneş-deniz-kum" merkezli kitle turistlerine nazaran, ziyaret ettikleri yörelere daha sadık olduklarının belirtilmesinde yarar vardır. Bu şekilde, Kars da kendi bünyesinde sadık bir turist potansiyelini barındırmak suretiyle, bir "marka kent" olarak; olumlu bir kentsel imaja sahip olabilecektir. Bu imajın ortaya koyduğu bir fırsat dâhilinde; Akşehir'in Nasrettin Hoca'ya, Konya'nın Mevlânâ'yla, Nevşehir'in Hacı Bektaş Velî'yle, Kırşehir'in Ahî Evran'la, Antalya'nın Abdal Musa'yla, Sivas'ın Pir Sultan Abdal'la, Eskişehir'in Yunus Emre'yle bağdaştırılması ve özdeşleştirilmesi gibi; Harakânî de Kars'la bağdaştırılarak özdeşleştirilmelidir.

Harakânî imgesinin etki alanının genişletilmesiyle birlikte, Kars'a akın eden kültür turistleri; yalnızca bu ziyaretle sınırlı kalmayacak, aynı zamanda kentin diğer antik kalıntılarını da (Kars Kalesi, Ani Ören Yeri ve On İki Havariler Kilisesi gibi) gezme ve görme fırsatını yakalayabileceklerdir. Ayrıca bahse konu turistler, kentin yeme-içme (kaşar, bal ve kaz gibi) ve giyim-kuşam (Kafkas kıyafetleri gibi) kapsamındaki kültürel ve ekonomik değeri bulunan ürünlerini de tanıma imkânını yakalayabileceklerdir. Malum husus, Kars'ın sosyokültürel ve sosyoekonomik kalkınması açısından oldukça önemlidir.

Kars'ın kültürel ve ekonomik seviyelerdeki Kentsel kalkınması itibariyle, Harakânî ekserinde gerçekleştirilebilecek olan pek çok uygulamanın geniş tabanlara yayılması lazımdır. Özellikle kültürel dinamikler esas alınmak suretiyle, turizm faaliyetlerine ağırlık verilmesinin; bu yöndeki en önemli etken olduğunu vurgulamakta yarar vardır. Bahse konu uygulamaların, Ebü'l Hasan Harakânî'nin tarihî ve menkıbevî şahsiyetinin akabinde, kültürel ve ekonomik bir imge olarak sağlam bir zemine oturtulmasıyla hayata geçirilebileceklerini unutmamak gerekmektedir. Bu durumun beraberinde, Harakânî imgesinin; Türk Tarihi, Türk kültürü ve Türk medeniyeti bağlamlarında yeniden üretilip; genelde Türkiye'ye, özelde ise Kars'a ait bir unsur olarak sergilenmesinin zorunluluğu ortadadır.

KAYNAKÇA

- "Haluk Çavuşoğlu – Tasavvuf ve Hakikat Kapısı - Nurul Ulum – Şeyh Ebul Hasan Harakani". <https://halukcavusoglu.wordpress.com/2011/10/14/nurul-ulum-seyh-ebul-hasan-harakani/> (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2017).
- "Kafkas Üniversitesi Ebu'l Hasan Harakani Uygulama ve Araştırma Merkezi". <http://www.kafkas.edu.tr/ehuam/tr/sayfa3899> (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2017).
- "Kafkas Üniversitesi Ebul Hasan Harakani Uygulama ve Araştırma Merkezi". <https://www.kafkas.edu.tr/ehuam/tr/sayfa3903> (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2020).
- "Kars Harakani Devlet Hastanesi". <https://harakanidh.saglik.gov.tr> (Erişim Tarihi: 1 Şubat 2021).
- "Nur'ul Ulûm". <http://nurul-ulum.com/> (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2017).
- Buhurcu, A. ve Baranseli, M. (1967). *Kars İl Yıllığı/1967*. Ankara: Tisa Matbaacılık.

- Can, A. (2014). "Ebu'l Hasan Harakani'nin Hayatı ve Eserleri". *Harakani Dergisi*. Sayı 1, 33-48.
- Çelik, İ. (2014). "Tasavvufî Düşünce Tarihinde Ebu'l-Hasan el-Harakânî". *Harakani Dergisi*. Sayı 1, 75-90.
- Çobanoğlu, Ö. (2000). *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*. 1. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2015). *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*. 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Demir, S. (2012). "Kültürel Bellek, Gelenek ve Halk Bilimi Müzeleri". *Millî Folklor*. Yıl 24, Sayı 95, 184-193.
- Diken, H. A. (2020). "Ani Ören Yeri'nin Kars'taki Kültür Turizmine Katkıları Bağlamında Bazı Tespitler". *Journal of Applied Tourism Research*. Cilt 1, Sayı 2, 99-114.
- Ebu'l Hasan Harakânî. (2001). *Nâru'l-Ulûm – Şeyh Ebu'l Hasan-i Harakânî*. Ş. Kantarcı (Haz.), Kars: Şehit Ebu'l Hasan Harakânî Derneği Yayınları.
- Ferîdüddîn Attar. (1991). *Tezkiretü'l-Evliya*. S. Uludağ (Haz.), 1. Baskı, İstanbul: Erdem Yayınları.
- Gök, B. (2014). "Ebu'l-Hasan Harakânî'nin Menkıbевî ve Tarihî Şahsiyeti". *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı 13, Bahar, 103-121.
- Oğuz, M. Ö. (2007). "Folklor: Ortak Bellek veya Paylaşılan Deneyim". *Millî Folklor*. Yıl 19, Sayı 74, 5-8.
- Oğuz, M. Ö. (2009). *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*. 1. Baskı, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Ölçer Özünel, E. (2011). "Kültür Turizminde 'Yöresel' ve 'Otantik' Olanı Sorgulamak ve Tüketilmiş Mekânları Yeniden Üretmek Üzerine". *Turkish Studies*. 6/4, Sonbahar, 255-262.
- Özdemir, N. (2009). "Kültür Ekonomisi ve Endüstrileri ile Kültürel Miras Yönetimi İlişkisi". *Millî Folklor*. Yıl 21, Sayı 84, 73-86.
- Özdemir, N. (2012a). *Kültür Ekonomisi ve Yönetimi*. Seçki, 1. Baskı, Ankara: Hacettepe Yayıncılık.
- Özdemir, N. (2012b). *Medya, Kültür ve Edebiyat*. İkinci Baskı, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Özdemir, N. (2017). *Kültür Bilimi ve Yönetimi*. 1. Baskı, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Özdemir, N. ve Özdemir, E. (2020). "Yaratıcı Kentler ve Yaşayan Kültür". *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*. Cilt 3, Sayı 4, 2-23.
- Özköse, K. (2017). "Ebü'l-Hasan Harakânî'nin Nakşebendiyye Silsilesindeki Yeri". *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt: IV, Ek Sayı: 1, 8-30.
- Selvi Ünlü, T. (2017). "Kent Kimliğinin Oluşumunda Kentsel Bellek ve Kentsel Mekân İlişkisi". *Planlama*. 27 (1), 75-83.
- Uludağ, S. (1997). "Harakânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16. Cilt, İstanbul: İSAM – İslam Araştırmaları Merkezi, 93-94.

Üzüm, H. (2013). "Ebu'l-Hasan Harakani'de Fakr Kavramı". *21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Cilt 2, Sayı 5, 97-116.

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Prof. Dr. Ahmet AKÇATAŞ

Uşak Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk

Dili ve Edebiyatı Bölümü

ahmet.akcatas@usak.edu.tr

Doktora Öğr. Çiçek VAROL

Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

vrl.cck.02@gmail.com

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE İSİMDEN
İSİM YAPAN EKLERİN MORFO-
SEMANTİK İŞLEVLERİ

THE MORPHO-SEMANTIC FUNCTIONS
OF THE SUFFIXES IN TURKISH MAKING
NOUNS FROM NOUNS

Geliş / Submitted / Отправлено: 09.02.2021

Kabul / Accepted / Принимать: 16.03.2021

Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Akçataş, A. ve Varol, Ç. (2021). Türkiye Türkçesinde İsimden İsim Yapan Eklerin Morfo-Semantik İşlevleri. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 410-427.

Akçataş, A. ve Varol, Ç. (2021). The Morpho-Semantic Functions of The Suffixes in Turkish Making Nouns From Nouns. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 410-427.

10.29228/kesit.49311

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE İSİMDEN İSİM YAPAN EKLERİN MORFO-SEMANTİK İŞLEVLERİ¹

THE MORPHO-SEMANTIC FUNCTIONS OF THE SUFFIXES IN TURKISH MAKING NOUNS FROM NOUNS

Prof. Dr. Ahmet AKÇATAŞ

Doktora Öğr. Çiçek VAROL

Öz: Türkiye Türkçesinde sözcük türetme, dil yapısı itibariyle sonekler ile yapılmaktadır. Soneklerin bazıları yapım ekleri grubuna dâhil edilmektedir. Yapım ekleri, isim veya fiil kök ve gövdelerinden yeni isim veya fiil gövdeleri oluşturan eklerdir. Bu çalışmada isimden isim yapan ekler üzerine durulmuştur. İsimden isim yapan ekler, isim kök veya gövdelerinden yeni bir isim yapmak için kullanılan eklerdir. Bu türetme ile oluşturulan kelimelerde, yeni bir anlam da ortaya çıkmaktadır. Gramer çalışmalarında eklerin sadece işlevleri üzerine durulmakta, kelimeye verdiği anlam göz ardı edilmektedir. İşlev ve anlam arasında bir ilişki vardır ancak eklerin verdiği anlam farklı farklıdır. Dolayısıyla bu çalışmada eklerin işlevinden ziyade morfo-semantik türetim yoluyla kelimelere verdiği farklı farklı anlam ortaya konulmaya çalışılmıştır. Morfo-semantik için kaynaklarda bir tanım mevcut değildir. Eğer bir tanım yapılacak olursa anlambilimin bir alt kolu olarak eklerin, eklendikleri kelimelere kazandırdığı anlamları incelemektedir. Bu çalışmada bazı eklerin, eklendikleri kök veya gövde ile bağlantılı; bazı eklerin, kök veya gövdenin anlamından farklı bir anlam oluşturduğu, bazı eklerin ise, tek başına anlamı olmayan kelimelerden anlamlı yeni bir kelime türettiği tespit edilmiştir. Morfo-semantik türetimin yeni kavram ve sözcük dağarcığına nasıl katkıda bulunduğu gösterilmiştir. Bu çalışmada, incelediğimiz eserlerde tespit edilen isimden isim yapan eklerin, morfolojik ve semantik işlevleri ele alındı. İsimden isim yapan ekler belirlendi ve morfo-semantik türetim hakkında bilgi verildikten sonra eserler üzerinden inceleme yapıldı.

Anahtar Kelimeler: İsim, Morfo-Semantik, Yapım Eki, Anlam

Abstract: Suffixes are the main elements of word derivation in Turkish when the language structure is considered. Some of the suffixes are included in the group of

¹ This study is based from the doctoral thesis of the second author. No conflicts of interest were reported for this article. Corresponding Author: Çiçek VAROL / Bu çalışma birinci yazarın doktora tezinden üretilmiştir. Bu makale için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Sorumlu Yazar: Çiçek VAROL

derivational affixes that form new noun or verb stems from the noun or verb roots and stems. This study focuses on the suffixes making nouns from nouns. Suffixes making nouns from nouns are the ones that are used to make a new noun from noun roots or stems. A new meaning also emerges in the words created by derivation. In grammar studies, only the functions of the suffixes are emphasized while the meaning that they give to the word is ignored. There is a relationship between function and meaning, but the meanings given by the suffixes are diverse. Therefore, rather than the function of suffixes, this study tries to reveal how suffixes give different meanings to words in terms of morpho-semantic derivation. There is no definition for morpho-semantics in the sources. However, it can be considered as a sub-branch of semantics which examines the meanings that suffixes give to the words they are added. In this study, it has been determined that some suffixes are connected with the root or stem to which they are added; some suffixes create a meaning different from the meaning of the root or stem, and some suffixes derive a meaningful new word from words that do not have a meaning alone. How morpho-semantic derivation contributes to new concepts and vocabulary has been shown as well. In this study, the morphological and semantic functions of the suffixes making nouns from nouns identified in the works we examined have been discussed. The suffixes making a noun from noun have been determined, and after giving information about the morpho-semantic derivation, the works were examined.

Key Words: Noun, Morpho-Semantic, Constructive Suffixes, Meaning

GİRİŞ

Son ek, TDK Güncel Türkçe Sözlük'ünde "kelime kök veya gövdenin sonuna gelen ek" olarak tanımlanmaktadır. Türkçenin ekleri, kökleri gibi, genellikle, tek hecelidir. Ekler, belli bir sıraya göre, ancak kökten sonra getirilebilir. Bu bakımdan, Türkçede her ek, sonektir. Bazı dillerde birkaç sözcükle, hatta uzunca bir tümce ile anlatılan kavramlar, Türkçede bir tek köke getirilen ve arka arkaya sıralanan eklerle sağlanır. (Hatipoğlu, 1981:7) Türkçede eklerin çoğu kavram ayrıntılarını belirlemek veya yeni sözcük oluşturmak kullanılan yapım ekleridir. Yeni sözcük için oluşturmak için kullanılan bazı yöntemler vardır.

Kelime türetme bir üretkenliktir. Eklerle kelime türetme, anlam etkilenmesi, birleştirme-naht, cümle tipinde sözcük türetme, çeviri yoluyla aktarma, çok parçalı "birkaç dilden kelime ve ek alarak oluşan" sözcükler, çözümleyici yolla fiil türetme "ol- yardımcı fiiliyle oluşan dolaylamalı filler" (Zeynalov 1993: 253), derleme, eksiltme, genelleşme, hece kesbirleme yoluyla kelime türetme, (duplucation), örnekseme (analogy), öykünme ~ geri oluşum (backformation), kalp "hecelerin yerini değiştirerek kelime türetme" vb. türetme yollarıdır. (Hazar, 2015:1651)

Türkçede yeni sözcük oluşturmak için genellikle eklerle türetimden yararlanılır. "Türetim ardılları genellikle, sözlüksel öncüllerden yeni anlamlı birimler üreten ardıllardır. Türkçede bağımlı ya da özgür öncüllerle eklenebilen ardıllar değişiktir. Eylem dışındaki birimlerin tümünü "ad" terimiyle karşılırsak türetim ardıllarının ad ya da eylemler türettiği söyleyebiliriz." (Günay, Yıldız ve U. Yıldız, 2014:31) Bu türetim sonucunda kelime yeni bir anlam da kazan-

maktadır.

Dildeki birimleri anlam bakımından ele alıp inceleyen dilbilgisi dalına anlam bilim denir. (Vural ve Böler, 2012:41) “Anlambilim (semantik, semantique, semantics); dili anlam yönünden ele alan, göstergenin gösterilen bölümünü ya da içeriği eşsüremli ve artsüremli açılardan inceleyen bilim dalıdır” (Vardar, 2001:21).

Anlambilimin alt kolu olarak değerlendirilen morfo-semantik ise eklerin kelimeye kazandırdığı anlamı incelemektedir. Bu çalışmada da eklerle yapılan morfo-semantik türetim üzerine durulmuştur. Morfo-semantik türetimin yeni kavram ve sözcük dağarcığına nasıl katkıda bulunduğu gösterilmiştir. Çalışmamızın konusu itibarıyla isimden isim yapan ekler üzerinde durulmuştur.

İsimden isim yapma eklerini, Muharrem Ergin, “Türk Dil Bilgisi”(2004) adlı çalışmasında şu şekilde sıralamaktadır:

“-llk, -Cl, -ll, -sIz, -ki, -clK, -cAk, -clğAz, -cAğIz, -CA, -Daş, -ncI, -Ar, -z, -sI, -msI -mtırak, -rAk, -lAyIn, -cIlAyIn, -An, -kek, -kan, -ç, -ka, -ge, -cIl, -dIrIk, -mAn, -Aç, -şIn, -Ak, -k, -t, -tI, -gIl, -sA”

Zeynep Korkmaz da, “Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi”(2009) adlı çalışmasında bunlara; “-A, -AdAk, -AğI, -Ar/Şar, -Ay, -Az, -dAk, -dAki, -DAm, -Ik, -ll/-Ul, -In/-Un, -Ir/-Ur, -la, -lAk, -lAmA, -lAr, -lAz, -sAk, -sAl, -sIk, -sIzIn, -sIzllk, -(I)z” eklerini de eklemektedir.

Çalışmada incelenen eserlerde, yukarıda sıralanan eklerden tespit edilenler morfo-semantik işlev açısından incelenmeye çalışıldı. İncelemeye geçilmeden önce morfo-semantik ile ilgili bilgi verildi.

Morfo-Semantik Tanım Çalışmaları

Morfo-semantik ile ilgili kaynaklarda mevcut bir tanım bulunmamaktadır. Ancak morfo-semantik hakkında kabul edilebilecek tanımlar ve açıklamalar kaynaklardan derlenip değerlendirildi. Kısaca tanım yapılacak olursa eğer, morfo-semantik, eklerin eklendikleri kelimelere kazandırdığı anlam açısından inceleyen anlambilim dalıdır.

Doğan Aksan (2017: 124-125), eklerin kazandırdığı anlam ilişkisini şu şekilde açıklamaktadır: Türkçe geniş türetme olanaklarına sahip bir dildir. Bir yandan bütün zaman, kip çekimlerinin, ad durumlarının, türetmelerin, çoğul yapmanın yalnızca bir ek türüyle (sonek) gerçekleşmesi, bunların art arda getirilmesi, bir yandan da birden fazla bağımsız biçimbirimlerinin birleştirilerek birleşik sözcüklere dönüştürülebilmesi çok değişik kavramların oluşturulabilmesine olanak verir. Daha sonra isimden isim yapan ekler üzerinden örnekler verir ve -Cİ biçimbirimi *fizikçi*, *nakliyeci* gibi ögelerde meslek gösterirken mesleği yerine getirmekte özelliği olan kişiler için *gözcü*, *öncü* gibi sözcüklere başvurulduğunu, bunların yanı sıra bir huyu, bir tutumu, davranışı ağır basan kişileri nitelerken *inatçı*, *kinici* gibi türetmelerden yararlandığından bahseder. Ayrıca bir kimseye, bir kurama bağlı olanlar için veya araç-gereç ve madde adı gibi türevlerde ise aynı biçimbirim değişik işlevler üstlendiğini de eklemektedir.

P. Guiraud, “Anlambilim”(1999) adlı çalışmasında anlamsal yaratım olarak türetme ya da birleştirme yoluyla var olan biçimlerden yeni sözcükler üretildiğinden bahseder. Ona göre,

biçimbilimsel yeni yorumlar ve anlam değişimleri dilin yeni sözcük yaratma olanaklarıdır. Bu görüşü desteklemek için G. Stern'in "Meaning and Changes of Meaning" adlı çalışmasında verdiği sınıflandırmayı öne sürer. Bu sınıflandırmada neden ve işlev açısından anlam değişimleri tanımlanır. Türetimsel olarak anlam değişimleri birleşimsel örneksleme ve amaçlı adlandırma olarak ele alınır. Yani bir sözcük biçimbirimlerle ya örneksleme kavramı adı altında ya da adlandırma kavramı adı altında incelenir. Sözcüğün kök ile bağlantısı varsa örneksleme, yeni bir terim yaratılmışsa amaçlı adlandırma adı verilir.

F. Saussure, "Genel Dilbilim Dersleri"(2001) adlı çalışmada sözcük yapımı konusunda sık sık oluşturma ve yapı terimleri kullanılır ancak bunların anlam değişmesi konusunda farklı adlarla anıldığından söz eder. O da Guiraud gibi örneksleme terimini kullanır. Örnekslemeli bir biçimi belli bir kural uyarınca bir ya da birçok başka biçime göre oluşturulmuş bir biçim olarak tanımlar. Geleneksel biçimin yanında yeni bir biçim ortaya çıkar. Bu tanımlara örnekler vererek devam eder. Örneğin, Almancada somut anlamlı her addan *-chen* son ekiyle küçültme anlamlı bir sözcük (elefantchen- küçük fil) türetilebilir. Örnekslemeye bir diğer örneği de Fransızcadan verir. *Pension* "yatılı okul", bu kelimedenden türeyen *pensionnaire* "yatılı öğrenci" gibi.

Türetim büyük ölçüde anlamsal kategoriyi ifade etmektedir. Booij, Bybee 1985'ten hareketle anlamsal ilgililiği birinci sözcüğün anlamıyla yakından ilgili olması şeklinde verir. Fakat böyle anlamsal bir ilgililik çekim kategorilerinde görülmez. Anlamsal ilgiden dolayı türetim ekleri kelime köküne daha yakındır. Ayrıca eklerin kalıplaşarak yeni anlamlar oluşturması onların sözcüklerde birer madde başı olmalarını gerekli kılmıştır (Erdem, 2009: 95). En küçük dilsel göstergeler anlambirim olarak ele alınır. Anlambirimler de sözlükbirim ve biçimbirime ayrılır. Bir ve aynı olgu (yani sözcüklerin biçim değiştirerek değişik anlamlar aktarması) hem sözcük yapısının (yani biçimbilimin) hem de tümce yapısının (yani sözdizimin) alanına girer. Bu iki alanın kesişme noktası biçimbilimsel sözdizimdir. (Huber, 2008: 195)

Nadir Engin Uzun(2006) da, biçimbilimin türetimsel ve çekimsel olarak ikiye ayrıldığını, türetimin, mevcut sözcüklerden başka sözcükler yaratma işi ve bu işin hangi yollarla yapıldığı, bu yollarla türetilmiş sözcüklerin dildeki konumları, bu konumlardaki değişimler vb. türetimsel biçimbilim alanının konuları arasında olduğunu ifade eder. Sözcük türetme işinde belirleyici olan, elbette dillerin tipolojisidir. Bir dil tipik olarak ekler kullanan bir dillerden ise, türetiminde bu dilde eklerle yapılması beklenir. Türkçe de bu dillerden biridir.

Türetme genellikle sözcük anlamında veya belirli bir kelimenin sözcük kategorisinde bir değişikliğe neden olur, çekim yapmaz ve çekim morfolojisinin uygulaması ya da uygulanmaması genellikle sözdizimsel bağlama dayanır, örneğin, isim tekil mi çoğul mu? Ancak türevsel morfoloji bunu yapmaz. Türetim, konuşmacının zihinsel sözlüğünde depolanabilecek veya depolanmayabilecek karmaşık sözlükler oluşturur. Bu karmaşık sözcükler, "köpek" gibi basit işaretlerin aksine morfolojik içyapıya sahiptir. Onlar daha karmaşık sözcüklere sebep olmak değil, daha fazla türetim yapmaya hizmet ederler. Türetilmiş sözcükler, zihinsel sözlükte saklanmalıdır. Türev ekleri, çekim eklerine göre kök ve gövdeye daha yakın olma eğilimindedir (Aronoff ve Fudeman, 2011).

"Dilbilimde, morfolojik türetme, ör. mutluluk ve mutlu kelimesinin kökünden mutsuzluk veya belirlemekten belirti gibi mevcut bir kelimenin temelinde olan kelimedenden yeni bir kelime

oluşturma sürecidir. Türetme kalıpları, üretken olarak adlandırılma dereceleri bakımından farklılık gösterir. Üretken bir düzen veya ek, genellikle yeni formlar üretmek için kullanılan biçimdir. Örneğin, olumsuzluk ön eki -un İngilizce’de alternatif -in’den daha üretkendir; ikisi de yerleşik kelimelerle gerçekleşir. Aynı şey son eklerle de meydana gelir. Örneğin, Thatcherite ve Thatcherist gibi iki kelimeyi karşılaştırıldığında analizleri hem son ek -ite ve -ist’in üretkenliğini hem de uygun isimlere eklendiğini gösterir. Ayrıca, her ikisi de türetilmiş sıfat yapar ve aynı anlamı verirler. Türev morfepleri, anlamını veya işlevini değiştirmek için bir sözcüğe eklenmiş olan eklerdir. Yeni ve farklı bir sözlük yapmak için kullanılırlar.”²

Yeni kavramların oluşmasını sağlayan biçimbirimlere türetimsel biçimbirim denir. Türetimsel biçimbirimler yanına geldiği sözcüğün türünü değiştirebilir. Yani, adken sıfat, eylemken ad yapabilir. Türkçede sonek kullanımı ile yeni sözcükler türetilir (Sebzecioğlu, 2017). Türetimsel son ekler farklı türlerdeki fiil tabanına ve kategorilere yani geçişli ve geçişsiz, istatistiksel veya aktif fiiller ve çoğunlukla anlam ve kök fiilin türüne bağlı olarak çeşitli anlamları ifade eden sözcükler türetir. Türetilmiş isimler, taban fiilin çeşitli anlamsal rollerine atıfta bulunabilir (Sever, 2010).

İsimden İsim Yapan Eklerin Morfo-Semantik İncelemesi

İsimden isim yapan ekler, isim kök ve gövdelerine isim türeten eklerdir. İsim kök ve gövdeleri ya doğrudan doğruya isim kökenli ya da fiilden isim yapma ekleriyle oluşturulmuş isim gövdeleridir (Korkmaz, 2000; Banguoğlu, 2011; Ergin, 2004). Bu eklerden bazıları çok işlek olmasına rağmen bazıları ise kullanımdan düşmüştür. Çalışmamızda tespit edebildiğimiz ekler üzerinden inceleme yapılmaya çalışıldı.

Eklerin işlevleri ile anlamları arasında bir ilişki vardır. Örneğin, -llk eki meslek yaparken hem işlevini hem de yüklediği anlamı göstermiştir. Ancak eklerin anlam yükü farklı farklıdır ve işlev nispeten anlama göre daha sınırlıdır. İşlev³ tek bir özelliği gösterirken, anlam kelimenin gerçek anlamı olabileceği gibi, cümle içerisinde kazandığı yan anlamları da olabilir. Ekin işlevinin verdiği özellikler dışında anlamlar da kazanabilir. Aşağıda incelenen eserlerden yararlanılan cümlelerde eklerin nasıl bir anlam verdikleri gösterilmeye çalışılmıştır.

-cİk eki:

“Ah! Anneciğim! Anneciğim!” (VYS:11)

-cİk eki anne kelimesine hem sevgi hem şefkat anlamı vermiştir. Anne kelimesi evladı olan kadın anlamında iken -cİk eki ve iyelik eki ile birlikte bir kişinin sevgi duyduğu kişi anlamına getirilmiştir. Sadece iyelik eki alsaydı sahiplik anlamı ön planda olurdu fakat -cİk eki kullanımıyla birlikte sevgi duygusu da verilmiştir. Aldığı iyelik ekiyle beraber sevgi anlamı daha belirgin olarak görülmektedir. Cümlelerin devamında “...benim gönlüm öyle büyük hislere nasıl dayansın?” gibi ifadelerle aslında -cİk ekiyle sevgi ve şefkat anlamının yanında hayıflanma ve sitem anlamı da verilmek istenmiştir.

² URL-1: https://www.academia.edu/30734064/MAKALAH_MORPHOLOGY.pdf

³ Eklerin işlevi konusunda ayrıntılı bilgi için bakınız: Ergin, M. (2004). Türk Dil Bilgisi, Korkmaz, Z. (2004). Türkiye Türkçesi Grameri; Banguoğlu, T. (2011). Türkçenin Grameri. Vb.

“Sütanneciğim! Benim merhametli sütanneciğim!” (VYS: 30)

Buradaki -cık eki de yine sevgi anlamı vermek için kullanılmıştır. Kelime tek kullanıldığında sevgi anlamı daha belirgindir ancak cümlelerin devamına bakıldığı zaman “Ben sana böyle acı sözler söyler miydim?” sevgi anlamıyla birlikte acıma, pişmanlık ve yapılan şeyden üzüntü duyma anlamı da verilmiştir.

“Ufak bir gölcük meydana getiren...” (KY:9)

-cık eki gölcük kelimesine küçültme anlamı vermiştir. Tam göl olamayan, gölden küçük, göl gibi anlamına gelmektedir. Cümle içerisinde göle benzeyen küçük bir çukurluğun oluştuğu ifade edilir.

“Beş dakikacık uyuyabilseydim...” (VYS: 12)

Dakika; altmış saniyelik bir zaman dilimi anlamında iken -cık eki olarak dakikadan daha az bir anlamı ifade etmektedir. Cümle içerisinde beş dakika kadar az bir süre uyumanın yeterli olduğu anlamı verilmektedir.

“Uyusun fıkarcıklar gayri.” (KY:10)

Fukara; garip ve fakir anlamını taşıırken yine kelimeye gelen -cık ekiyle acıma ve üzüntü anlamı daha belirgin olarak gösterilmiştir.

“...Erzurumizadelerin biricik kızı Dilşeker...” (AN: 1)

Bu örnekte de, -cık eki, bir kelimesini pekiştirmek amacıyla eklenmiştir. Eşi benzeri olmayan, çok sevilen anlamlarını ifade etmektedir.

“Şuracıkta, yanbaşımda oturmuş söylenmeye devam ediyordu.” (AN: 243)

Bu ek yine küçültme anlamı ile karşımıza çıkmaktadır. Fazla yer kaplamayan, küçük bir yer anlamında kullanılmaktadır.

-Ar, -şAr:

“Düşman her gün kırkar-ellişer bin kişi ile hücum ediyordu.” (VYS:68)

Kırk ve elli kelimesine gelen -Ar ve -şAr ekleri hem üleştirme hem de topluluk anlamı katmıştır. Parçalara ayrılan tahmini bir topluluk anlamı ifade edilir.

-CA eki:

“...gökyüzünden aşıkça bakışlar gibi yolladıkları...” (SER: 37)

-CA eki aşık kelimesine aşık gibi, aşığa benzeyen anlamları yüklemiştir. Aşıkça bakışlar, aşık gibi sevgi dolu, tutkulu ve güzel bakışlar olarak ifade edilmiştir.

“...biraz acemice ve korkak, atım üzerinde sallanıyor...” (KY: 8)

Bu örnekte de -CA eki acemi kelimesine henüz ustalıkla yapılamayan, beceriksizce yapılan bir iş anlamları vermektedir. Sallanma hareketinin nasıl ve ne şekilde yapıldığı anlamlarını barındırmaktadır.

“İyice düşündükten sonra” (VYS:13)

-CA eki iyice kelimesine derinlemesine, ayrıntılı ve çok anlamları vermiştir.

“Kızıyla biraz oturup da dışarı çıktığı zaman **aillece** arabalarla gezmeye çıktılar.” (SER:55)

Aillece kelimesinde –CA eki aile kelimesine birliktelik, beraberlik anlamları vermiştir. Aile bireylerinin tek tek isimleri açıklanmak yerine –CA eki eklenerek hepsinin beraber olduğu ifade edilmiştir.

“Kaymakam Selahattin Bey, **evvelce** de söylediğimiz gibi...” (KY:44)

Evvel kelimesi önce, eski zaman anlamları taşırken –CA eki alarak eski zaman bilinen bir zaman anlamına getirilmiştir. Daha önceden yaşanan bir zaman tekrar hatırlatılmıştır.

“...bütün ayrıntıları **binlerce** kez anlatılsa bile...” (BİS: 24)

Burada da –CA eki –IAr çokluk eki ile birlikte sayı ifadesine pekiştirme anlamı katmıştır. Binlerce kelimesine cümle içerisinde söylenmek istenen sözün anlamı ve vurgusu yüklenmektedir. Ayrıca abartma anlamı da verilmiştir.

“**Kısacası**, komşum Romain Gary’dan hiç sıkılmıyordum.” (BİS: 24)

Kısaca kelimesi oldukça kısa, özetle, söylenmek istenen sözün özü anlamlarını barındırmaktadır. –sı iyelik eki ile birlikte ifade pekiştirilmek istenmiştir. Cümle başında kullanılarak anlatılmak istenen uzun cümleler özet olarak verileceği bildirilmiştir.

“...**bunca** müze, konser ve sinema salonunun nasıl sığırdığına da şaşırıyordum.” (BİS: 25)

-CA eki bu kelimesine çokluk anlamı katmıştır. Epey ya da çok müze, konser ve sinema salonu olduğu ifade edilmiştir.

“...yoksa Mısır’da şimdi konuşulan **Arapçadan** mı?...” (SER: 41)

Arap, bir millet ismi anlamına gelirken aldığı –CA ekiyle Arapça kelimesi türetilmiş ve o millete ait konuşulan dil anlamına getirilmiştir.

“Dilşeker, donup kalmış, **yalnızca** olup bitenleri izliyordu.” (AN: 13)

Yalnızca kelimesi, belli durumun dışına çıkmadan, sadece tek bir şeyi yapma anlamı taşımaktadır.

“Kız **gizlice** yoksul dervişi çağırıp,” (AN: 117)

-CA eki, gizli kelimesine, kelimenin ifade ettiği anlamda gizli bir şekilde, kimse duymadan anlamları vermektedir.

“...sıçrama yapamayan, **hevesçe** kırgın görünen toplumlar...” (FÖ: 10)

-CA eki, heves kelimesine “olarak” anlamı vermektedir.

-CAĞIZ eki:

“Kızım, **kızcağızım!** Hay ayaklarım kırılıydı, hay ağzım kuruyaydı!” (VYS: 31)

-CAĞIZ eki kız kelimesine sevgi anlamı vermiştir. Sevgi anlamının yanında ifadenin devamına bakıldığı zaman pişmanlık anlamı da taşımaktadır. Kırgın ifadeyi biraz daha yumuşak bir üslupla söylemek amacıyla kızcağızım ifadesine yer verilmiştir.

"Çünkü zavallı **kadıncağ**ız mukabele etmek..." (KY:15)

-CAğIz eki kadın kelimesine zavallılık ve acıma anlamları yüklemiştir.

"Ben başlarını yastığa getirdim, **yorgancağ**ızı üstlerine çektim." (KY:10)

Yorgan kelimesine küçültme, küçük bir şey anlamı vermek için -CAğIz eki kullanılmıştır.

-CAk eki:

"... ne kadar yanıldığımı **çabucak** kavradım." (BİS: 23)

-CAk eki çabuk kelimesine çabuktan biraz daha hızlı anlamı vererek ifadeyi pekiştirmiştir.

"...Aydın'ın Nazilli kazasına yakın **Kuyucak** köyünü eşkıyalar bastılar..." (KY:7)

Kuyu kelimesi, "içerisinden su çıkarılan derin çukur" anlamı taşıırken -CAk eki olarak bir köy ismi niteliği taşımaktadır.

-CI/-CU eki:

"**Çalgıcılar** halay havası çalınca..." (KY: 88)

Çalgı, müzik aleti anlamı taşıırken -CI eki olarak müzik aleti çalan kimse veya onu meslek haline getiren kimse anlamına dönüşmüştür.

"Kapısının önüne de iki **nöbetçi** bırak." (VYS: 64)

Bu örnekte de -CI eki, nöbet kelimesini, nöbet işini görev olarak almış, nöbetle ilgili işi yapan kimse anlamına getirdiği görülmektedir.

"Yeşil gözlü, çok alımlı, **inatçı**, gururlu, güçlü bir kadın." (BİS: 44)

-CI eki eklendiği kelimeye, kelimeyle ilgili olarak bir alışkanlık veya özellik anlamı katmaktadır. Bu cümlede kadının özelliklerini gösterirken inat kelimesine -CI eki getirilerek tanımlanmıştır. -CI eki ile kadının inat özelliğini artık alışkanlık haline getirdiğini görmektedir.

"Aldatıcı umutlar, **yalancı** şafaklar gördük." (FÖ: 12)

Yalancı kelimesi tek başına kullanılsaydı eğer yalan söyleyen kişi anlamına gelebilirdi. Ancak cümle içerisinde gündüz vaktinin olduğu ama istenilen durumun gerçekleşmediği, o günden beklenenin yapılmadığı anlamı ifade edilir.

-Dan eki:

"Fakat bu kadının gözyaşları o kadar hakiki, o kadar **içten** gelmeydi ki..." (KY: 61)

Aslında ayrılma hal eki olan -Dan bu örnekte bir yapım eki görevi görmüştür. İç kelimesine de samimi davranma, kalpten, candan anlamları vermiştir.

"... konuştuğun adamı **taştan** yapılmış zannedersin." (VYS: 59)

-Dan eki, eklendiği kelimeye o malzeme ile yapılmış, kök ile ilgili anlamları vermektedir. Taştan kelimesi, tek başına kullanıldığında taştan yapılmış bir nesne anlamı taşıırken cümle içerisinde mecaz anlamında kullanılarak soğuk, donuk, duygularını belli edemeyen anlamları

rında kullanılmıştır.

“Tiryandafila acaba yalancıktan din değiştirmiş bir âşık ister miydi?” (AN: 89)

Yalan kelimesine, -clk ekini getirilerek yalan daha sempatik hale getirilmekte, tam olarak yalan gibi olmayan bir anlam verilmektedir. -clk ekinden sonra getirilen –Dan eki, gerçekmiş gibi yapılarak, oyun olsun diye, yalandan anlamları kazandırmaktadır.

“...bin pişman olarak ardından ağladığı karısı Melike İris’e benziyordu.” (AN:73)

Bu örnekte de –Dan eki, ardı sıra, hemen arkasından, cümle içerisinde onun için ağlamak anlamı vermektedir.

-dAki (< -dA+ki):

“Elindeki şefkat sıcaklığı olduğu gibi tenime yayıldı.” (BİS: 27)

-dAki eki, eklendiği kelimedeki anlamı değiştirmese de, kök anlamına aitlik ve ilgi vermektedir.

“...yürünen yoldaki tıkanıklıkları giderip ileri atılma anı gelip çatmış olabilir.” (FÖ: 10)

Bu ek, yol kelimesine eklenerek üzerinde bulundurma anlamı vermektedir. Yolun üzerinde, yol boyu yaşanan engeller ifade edilmektedir.

-DAş eki:

“Meslektaşları arasında biraz tuhaf bir şöhreti olan bu adam...” (KY:97)

-DAş eki, meslek kelimesine ortaklık, beraberlik anlamı vermektedir. Aynı işi yapan, aynı meslekte olan kişiler anlamı taşımaktadır.

“... oy çokluğuyla saptanan her anlamda seçkin seksen sekiz dünya vatandaşının Birleşmiş Milletler’in...” (BİS: 29)

Bu örnekte de –Daş eki, vatandaş kelimesine mensubiyet, bağlılık anlamı vermiştir. Bir toprak parçası üzerinde yaşayan, aynı millete bağlı olan kişiler ifade edilmiştir.

“... her zamanki cana yakınlığıyla bağdaş kurup oturmasını bekleyen Dilşeker...” (AN:2)

Burada –Daş eki, bağ kelimesine gelerek, sağ ayağı sol ayağın üzerine koyarak ve ayakları birbirine birleştirip oturma biçimi anlamı vermektedir.

-gil, -giller eki:

“Bana Şakir Beygillerin bugünlerde biraz işkilli olduklarını çıtlattı.” (KY:58)

-gil eki, Bey kelimesine kişilerin mensup olduğu aile, aralarında akrabalık ilişkisi bulunan anlamı ifade etmektedir. Cümle içerisinde Şakir Beyin ailesinde bulunan kişiler tek tek sıralanmak yerine –gil eki ile bütün aile mensupları gösterilmektedir.

-Ik/ -Uk eki:

“Bakımlı, atletik bedeni, kendine gösterdiği özen ve saygının şanlı bir abidesi gibi...” (BİS: 12)

-Ik eki, atletik kelimesine atlet ile ilgili özelliği üzerinde bulundurma anlamı vermektedir.

Atlet; çevik, hareketli, yapılı ve gelişmiş bir vücuda sahip bir sporcu olarak tanımlanınca –Ik eki ile birlikte atletik kelimesinde bu anlamlar ifade edilmektedir.

“... uluslararası enstitüde Birleşmiş Milletler ‘in **sembolik** olarak bulundurduğu pilot program komitesinin başkanıydı.” (BİS: 12)

Sembolik tek başına kullanıldığında yine yukarıdaki örnekte olduğu gibi kökle ilgili üzerinde anlamı yüklenmiştir ancak cümle içerisinde sembolik kelimesinin anlamına bakıldığı zaman temsilci, somut bir örnek anlamları ifade edilmektedir.

“...şaşkınlıklarını, yüzlerine **vıcık vıcık** sürülmüş bir krem gibi dağıtmadan bırakıyorlardı.” (BİS: 22)

Vıcık vıcık ikilemesine –Ik eki eklenerek küçültme anlamı verilmiştir.

“...esirciler işlerin bozulmasının acısını onlara verdikleri **azıktan** ve gösterdikleri muameleden çıkarmaya başlamışlar...” (AN: 10)

–Ik eki, az kelimesine yiyecek anlamı vermektedir. Azık kelimesi, yolculukta veya bir yere giderken hazırlanan yiyecek ve içecek şeyler anlamına gelmektedir.

“Sadece **biyolojik** benzerlik ve özdeşlik, kan kardeşliği gerçek kardeşliği sağlayamamaktadır.” (FÖ: 8)

Biyolojik kelimesi, bu ekle birlikte, fiziksel, yapısal olarak anlamı kazanmaktadır. Dıştan görünüm veya akrabalık bağı olarak benzerlik ifade edilmektedir.

-II/ -UI:

“Simsiyah uzun saçları **pırıl pırıl** yanan, uzun kirpikli...” (BİS: 36)

–II eki, burada ses yansımali ve tek başına bir anlam ifade etmeyen köke eklenerek yeni bir kelime türetip parlayan, ışıldayan ve temiz anlamlarını ifade etmektedir.

-(I)I, -(U)I:

“... **yabanıl** düşünceleri ve boş inançları, insanlığın esenliği adına tek başına yok etmek istiyordu.” (SER: 78)

–(I)I eki, kök ile ilgili benzerlik, gibi anlamlarını ifade etmektedir. Yaban kelimesine, yabana benzer, yaban gibi, yabani, ilkel anlamları yüklemiştir.

“Öyle ya oğluna “gül” anlamında Tiryandafil diye ad koyan bir rahip, kızına da bunun **dişil** biçimi olan Tiryandafila adını koymuş olmalıydı.” (AN: 79)

Bu ek, diş kelimesine eklenerek, kadın ile ilgili, kadına ait özellik, kadınsı anlamları katmaktadır.

-IAyIn:

“**Sabahleyin** geldiği zaman oraya, duvarın kenarına bırakmış olduğu defterleri alarak hükümete gitti.” (KY: 197)

Bu ek, köke yeni bir anlam yüklememiştir. Zaman bildiren ifadelerle kalıplaşarak yine kökün bulunduğu zaman dilimi ifade etmektedir. –IAyIn ekine denk gelmektedir.

-II/ -IU:

“*Merhametli Cevherciğim! Ah niçin kendini bu hale koydun?*” (SER: 107)

Bu ek, eklendiği köke, kök ile ilgili özelliklere sahip olma, üzerinde bulundurma anlamları vermiştir. Merhamet duygusuna sahip, iyi niyetli, vicdanlı kimseyi ifade etmektedir.

“*Albayım, o Manastırlı bir kızdır.*” (VYS:95)

“*...hain bir Çinlinin bana nanik yaptığı duygusu uyandı içimde.*” (BİS: 12)

-II eki, bir millete, kavme, hanedana, ülkeye, şehre veya bir kuruluşa vb. ait olma, mensup olma anlamı vermektedir.

“*... esmer çehresinde bir memnuniyetsizlik ifadesi belirir, yüzü belli belirsiz buruşurdu.*” (SER: 6)

-II eki, bu örnekte zıt anlamı veren -sIz eki ile birlikte ikileme oluşturmuştur. Kesin olan bir şeye ikileme yoluyla yarı belli yarı belirsiz anlamı verilmiştir.

“*...Bezirgan Abdi Ağa'nın biricik kızı iken bir kan davası adına konağın kanlı katil hasımları tarafından...*” (AN: 10)

Kan kelimesi, -II ekini alarak, kan davasında taraf olan kimse anlamını bildirmektedir. Cümle içerisinde kanlı kelimesi katil ile birlikte bir tamlama oluşturduğu göz önüne alınca çok kimse öldürmüş, vahşice katletmiş kimse anlamı taşımaktadır.

“*Devrin yazılı kaynaklarına göre onun lakırdı etmesiyle şiir söylemesi müsavî idi.*” (AN: 101)

-II eki, yazı kelimesine eklenerek yazılmış olan, tarihi veya eski belge, cümle içerisinde bir döneme ait olan belge anlamını ifade etmektedir.

“*İnsanlar birbirine muhtaç ve bağılırlar.*” (FÖ:7)

Bağlı kelimesi, -II eki ile birlikte, birbirine duygularla bağlanan, sadık, bağımsız olmayan, birbirine karşı sorumlu olan anlamlarını ifade eder.

-IIk, -IUk eki:

“*Üç gün evvel şu tarlanın öte tarafındaki tek mezarlıkta süslü, genç bir hanım yere kapanmış hüngür hüngür ağlıyordu.*” (SER: 82)

Mezar, tek bir yeri ifade ederken -IIk eki ile birlikte “mezarların toplu olarak konulduğu yer” anlamı ifade edilmiştir.

“*...bazen de Yusuf'un yorgunluktan bitkin bir halde eve gelip...*” (KY:84)

-IIk eki, yorgun kelimesine “yorgun olma durumu” anlamı vermektedir. Kökle ilgili özelliği, durumu ifade etmektedir.

“*Bir gecelik ateşten azmin kırılmasın.*” (SER: 77)

Gecelik kelimesi tek başına kullanıldığı zaman gece giyilen giysi, geceye özgü özellik anlamlarına gelirken cümledeki anlamına bakıldığında zaman bir gece için ödenen ücret anlamını ifade etmektedir.

"Celal'in **gençliğe** has olan bu cinnetine ben boyun eğmem, cevabını verdi." (SER:77)

-İlk ekinin genç kelimesine "genç insanların tamamı" anlamı vermektedir.

"Selahattin Bey otuz yaşına kadar **gençliğinin** ve içindeki sönmez görünen enerjinin yardımı ile hürriyetini ve **benliğini** koruyabildi." (KY: 12)

-İlk bu örnekteki genç kelimesine, ergenlikle orta yaş arasındaki dönemi ifade eden anlamı vermektedir.

Benlik kelimesine ise; kişilik, şahsiyet, kişiyi kendisi yapan şey anlamı vermektedir.

"Vatan ki, herkesin öz annesi iken, birçokları **sağlığında** sütünden, hastalığında ilacından geçinmeye çalışıyor." (VYS: 20)

Sağ kelimesi, canlı olma durumunu ifade ederken aldığı -İlk eki ile fiziksel ve ruhsal iyi olma durumu anlamını ifade etmektedir.

"... yastıkların üzerinde ise fiyonk yapılmış sırma işlemeli **yağlıklar** vardı." (KY: 9)

Yağlık kelimesi, yağ koymak için kullanılan eşya anlamını ifade etmektedir.

"Meğer Allah, **gelinlik** duvağını kendi kanımdan nasip etmiş." (VYS: 72)

Gelinlik kelimesi, gelin olanların giydiği giysi anlamını ifade etmektedir.

"Gönlüme niçin bu kadar **incelik** verdin?" (VYS: 11)

İncelik kelimesi, düşünceli davranış gösterme, kibarlık, naif düşünme anlamında kullanılmıştır.

"Aslında ben bir jonglörüm. **Yazarlık** ikinci işimdir." (BİS: 41)

Bu örnekte de -İlk eki, bir meslek, uğraşı anlamı vermektedir. Yazar, bir kişinin mesleğini ifade ederken; yazarlık, meslek alanını ifade etmektedir.

"...cümleden başka bir şey bilmezken misyonerlerin **Protestanlığı** yaymak için gösterdikleri derecede..." (SER: 41)

Protestan kelimesine eklenen -İlk eki, o dini düşünüş ve inancı, o inanca olan bağlılık anlamını bildirmektedir.

"... seçkinliğin soylu, farklı ve özel yalnızlığını, ezilmiş bir **azınlık** duygusuna dönüştürüyordu." (BİS: 18)

Azınlık kelimesinin cümle içerisindeki anlamına bakıldığı zaman, aynı düşünceye sahip az kişinin oluşturduğu topluluğu ifade etmektedir. -İlk eki burada sayıca az topluluk anlamı vermektedir.

"... fakat kapısını çaldıkları evin üst kat pencereleri saçağın gölgesi altında kalarak **karanlığa** karışıyordu." (SER: 8)

Kara kelimesi bir rengi ifade ederken aldığı -İlk eki ile birlikte rengin genel olarak yayılma durumunu ve ışık olmama durumunu ifade etmektedir.

"Fakat bu **sarılık** bir zayıflık ve kansızlığın verdiği renksizlikten ziyade..." (KY: 35)

Bu örnekte de sarı kelimesi yine bir renk anlamı taşıırken aldığı -ilk eki ile bir hastalık durumu anlamını taşımaktadır.

“Aylığım yok, istemeyenler gelmesin.” (VYS: 25)

Ay kelimesi bir süre, zaman dilimi anlamı taşıırken -ilk eki ile birlikte aydan aya düzenli olarak alınan maaşı ifade etmektedir.

“Bu yolculuk, aşkın etkisiyle yıkılıp da virane olan ve bir daha tamir etmeye kimse bulamadığı gönlünün peşinde bir yolculuktu...” (AN:7)

Yolculuk kelimesi, -ilk eki alarak bir yerden bir yere gidiş geliş anlamından ziyade mecazi anlamda geçmişe yönelme, hatıraları canlandırma, tekrar tekrar canlandırma anlamını ifade etmektedir.

“...uygun pahalarla müşteriye satıldıkları, cariye ve odalık olma dışında saraya da gidebilecekleri...” (AN: 9)

-ilk eki, oda kelimesine bir erkeğin nikahsız olarak aldığı kadın veya eskiden padişahlara saraylarında barındırdıkları kadınlar arasından seçtikleri kadın anlamı yüklemektedir.

“Yine inat eder “Benim hekimlik işim yok” deyip adamcağızı kovar diye korktum.” (AN: 21)

Bu örnekte de hekimlik meslek anlamından ziyade, tedavi görmek, kontrol yaptırmak, hastaneye gitmek anlamlarını ifade etmektedir.

“Muhammed adına değilse İsa adına onu sizden helalliğe istiyorum.” (AN:86)

Helallik kelimesi, nikâhlanmak istenen veya nikâhlı eş anlamını bildirmektedir.

“...geminin geçtiği yerlerde olup bitenleri, hatıra üslubunda kaleme almak, bir tür seyir günlüğü oluşturmaktı.” (AN: 105)

-ilk eki, gün kelimesinden günü gününe tutulan hatıra anlamında günlük kelimesini türetmiştir.

“Gerçek bir ümanizm, ancak inançtan gelen bu kardeşliğe dayandığı zaman, sürekli ve köklü bir insancılık olabilir.” (FÖ: 8)

İnsancılık kelimesi, bu ekle birlikte, sevgiye dayanan, insana gerçek değerini veren, yarıdıştan ötürü insana insan gibi davranan ve duygularında saflık gösteren anlamlarını bildirmektedir.

-mAn:

“Hele kocaman bir ekşi karadut ağacı bir mıknaş gibi mahallenin çocuklarını çekerdi.” (KY:23)

Koca kelimesi büyük anlamında iken, -man eki ile birlikte daha da abartma, aşırılık anlamı yüklenmiştir.

-mtırak:

“...derelerin kenarını beyazımtırak yapraklarıyla uzun kavaklar...” (KY: 19)

Beyazımtırak kelimesine -mtırak eki benzerlik, gibilik anlamı vermektedir. Beyaza ben-

zer, beyaz gibi anlamlarını ifade etmektedir.

-(I)n/ -(U)n:

“Seçkin olmanın getirdiği pek çok ortak özelliğe *karşın*...” (BİS: 25)

-(I)n eki anlamda bir değişiklik yapmamıştır ancak köke pekiştirme anlamı vermiş ve vurguyu kelimenin üzerine çekmiştir. Rağmen, -den ziyade anlamları vermektedir.

-ncI/ --ncU:

“*Birinci, ikinci basamakları geçerek üçüncüsünde bacakları titremekle beraber biraz sallanmaya başlayan merdivene...*” (SER: 107)

-ncI eki, sayı isimlerine gelerek onlara sıralama, sıra sayısı anlamları vermektedir.

-rA:

“Devlet *burayı* paşaya teslim etmemiş miydi? ... *Burada* duralım da...” (VYS: 62)

Bu kelimesi bir işaret sıfatı işlevinde iken, -rA eki birlikte yön gösterme anlamı yüklenmiştir. Burayı ve burada kelimeleri ile belli bir yeri işaret etmekle birlikte yönü de verilmektedir.

-sAl:

“O güzel ellerin piyanonun tuşları üzerindeki hareketinden doğan *tanrısal* bir ahenk...” (SER: 69)

Tanrısal kelimesi, ilahi, tanrı ile ilgili, tanrıya ait anlamlarını taşımaktadır. Bu ifadelerle bakılarak -sAl ekinin ilgili, aitlik anlamlarını verdiği görülmektedir.

“Bu reddedişin *duygusal* bedelinden söz etmeyi hiç düşünmüyordum ama dal gibi sallanıyordum.” (BİS: 38)

Bu örnekte de -sAl eki duygusal kelimesine, duygunun ağır bastığı, duygunun çok etkilediği anlamı vermektedir.

“... *evrensel barışın temel ilkeleridir.*” (FÖ: 8)

Evrensel kelimesi, bu eki alarak, bütün insanlığı ilgilendiren, bütün dünyayı kapsayan anlamları kazanmaktadır.

-sİz, -sUz:

“*Lüzumsuz* gibi görünür ama, bunsuz da dünya dönüyor.” (KY: 150)

-sİz eki kelimelere yoksunluk, mahrumiyet anlamı vermektedir. Lüzumsuz kelimesi, gerekli olmayan, yararlı olmayan anlamlarını taşımaktadır.

-sİzIn:

“Heyecanlandığı sırada *ansızın* gelen bu düşüncenin yönlendirmesiyle...” (SER: 48)

Bu ek ansızın kelimesine aniden, akla gelmeyen bir anda, birdenbire anlamları vermektedir.

-(İ)t, -(U)t:

“...Çığıralı adlı kendi **yaşıtı** bir kızla aynı branda bezinden...” (AN:10)

Bu ek, yaş kelimesine gelerek aynı yaşta olan kimselerden her biri anlamı vermektedir.

-tİ, -tU:

“...sonraları gittikçe artan bir **tıkırtı** işitti...” (SER: 105)

Ses yansımali köke gelerek yine kökle ilgili, kökün çıkardığı ses anlamı vermektedir.

“Dışarıdan bir **gürültü** duyulur.” (VYS: 61)

Gürültü kelimesinde de kökle ilgili, kökün çıkardığı sese dayanarak anlam oluşturulmasının yanı sıra abartma ve aşırılık anlamları da verilmiştir.

“Gözleri daima meşguldü; ya hoşgörü, sevgi veya merak, ilgi, içtenlik ya da muzır dişi **pırlıtlar...**” (BİS: 22)

Bu örnekte pırlıtlı kelimesi, pırlıdayan şeyin yansıttığı anlamında kullanılmıştır.

-(İ)z, -(U)z:

“İşte gönlümüz ikiz yaratılmış...” (VYS: 16)

-(İ)z, sayı bildiren iki kelimesine, birbirine benzeyen iki şey, ikilik anlamı vermektedir.

SONUÇ

Türkiye Türkçesinde sözcük türetme soneklerle yapılmaktadır ve bunlardan bazıları yapıpım ekleri olarak nitelendirilmektedir. Bu ekler isimden isim, isimden fiil, fiilden fiil ve fiilden isim olmak üzere dört grupta ele alınmaktadır. Çalışmamızda isimden isim yapan eklerin morfo-semantik işlevlerini incelendi ve şu sonuçlara varıldı:

1. Morfo-semantik için örneksime, amaçlı adlandırma ve türetimsel biçimbirim adları da verilmektedir. Morfo- semantik için tanım yapılacak olursa, eklerin eklendikleri sözcüklerle anlam ilişkisi kurmasıdır. Eklendikleri kelimelerin anlamında değişiklik yapmasıdır.
2. Eklerin işlevleri ile morfo-semantik işlevleri arasında bir ilişki vardır. Ancak işlev, ekin kelimeye verdiği özellik üzerinde dururken, morfo-semantik bu özellik üzerinden kelimenin anlamı veya cümle içerisinde hangi anlamı kazandığı üzerinde durmaktadır.
3. Morfo-semantik, biçimbilimsel yeni yorumlar ve anlam değişimleri ile dile yeni sözcük yaratma olanağı sağlamaktadır.
4. Eklendikleri kimi sözcüklerde kök anlamı ile ilgili bağlantılı olmalarına rağmen cümle içerisinde farklı anlam kazanan kimi sözcüklerde, kök anlamının dışında yeni bir anlam kazandırmışlardır, kimi sözcüklerde ise tek başına anlam ifade etmeyen kelimelere gelerek anlamlı bir kelime oluşturmuşlardır.
5. Böylelikle, morfo-semantik türetme ile yeni bir anlam kazanan sözcüklerin, sözlüklerde madde başı olmalarını sağlamıştır.

6. Kelimeler temel anlamının yanında cümle içerisinde yan anlam da kazanmışlardır.
7. Eklerin türetim olanakları ve kazandıkları anlam ile Türkçenin güçlü bir dil olduğu bir kez daha anlaşılmıştır.

Kısaltmalar

KY: Kuyucaklı Yusuf

VYS: Vatan Yahut Silistre

SER: Sergüzeşt

BİS: Balık İzlerinin Sesi

AN: Aşkname

FÖ: Fizikötesi Açısından Ufuklar Ve Daha Ötesi III- Doğum Işığı

KAYNAKÇA

Ali, S. *Kuyucaklı Yusuf*. Yapı Kredi Yay. 79. Baskı

Aronoff, M; Fudeman, K. (2011). *What is Morphology?*. Second Edition.

Aksan, D. (2017). *Anlambilim, Anlambilimin Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. İstanbul: Bilgi Yayınevi

Banguoğlu, T. (2011). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

Erdem, M. (2009). "Biçim Bilgisi". *Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Nobel Akademik Yayıncılık. Editör: Demir, N; Yılmaz, E.

Ergin, M. (2004). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayram Basımevi.

Genç, G. (2015). *Eski Anadolu Türkçesinde İsimden İsim Fiilden İsim Yapma Ekleri ve Fonksiyonları*. İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.

Guiraud, P. (1999). *Anlambilim La Semantique*. Multilingual Yayıncılık.

Günay, D., Yıldız, İ. ve Yıldız, F.U. (2014). *Biçimbirimler*. Papatya Yay.

Hazar, M. (2015). "Türkçede Fono-Semantik Ve Morfo-Fonolojik Yolla Sözcük Türetme". *International Journal of Languages' Education and Teaching*. p. 1648-1669

Hatipoğlu, V. (1981). *Türkçenin Ekleri*. TDK Yay.

Huber, E. (2008). *Dilbilime Giriş*. Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

Karakoç, S. *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III- Doğum Işığı*. Diriliş Yay. 4.Baskı

Kemal, N. (2013). *Vatan Yahut Silistre*. Antik Dünya Klasikleri.

Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri-Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK Yay.

Sebzecioğlu, T. (2017). *Dilbilim Kavramlarıyla Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Kesit Yay.

Sever, B. (2010). *Derivational Morphology And Semanic Restrictions*. Mersin Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Master Thesis.

Sezai, S P. (2005). *Sergüzeşt*. Beyaz Balina Yay.

Pala, İ. (2012). *Aşkname*. Kapı Yay.

Uzun, N. Engin. (2006). *Biçimbilim-Temel Kavramlar*. Papatya Yayıncılık Eğitim.

Uzuner, B. *Balık İzlerinin Sesi*. Remzi Kitapevi. 4. Basım.

Vardar, B. (2001). *Dilbilim Temel Kavram ve İlkeleri*. Multilingual Yay.

Vural, H. Ve Böler, T. (2012). *Ses ve Şekil Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yay.

Zeynalov, F. (1993). *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi*. (Türkiye Türkçesi: Yusuf Gedikli), İstanbul: Cem Yayınevi.

İnternet Kaynakları

Url-1: "Morfoloji". https://www.academia.edu/30734064/MAKALAH_MORPHOLOGY.pdf.
(Erişim Tarihi: 12.10.2020)

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Merve EVCEN TEMELLİ

Millî Namık Kemal Ortaokulu

merve.evcen85@gmail.com ORCID

Doç. Dr. Sibel GÜVEN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim

Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü

s_guven@comu.edu.tr ORCID

ÖĞRETİM ELEMANLARININ
MOBBİNG (PSİKOLOJİK YILDIRMA)
VE ÖRGÜTSEL SESSİZLİĞE İLİŞKİN
GÖRÜŞLERİ

INSTRUCTORS' OPINIONS ON
MOBBING AND ORGANIZATIONAL
SILENCE

Geliş / Submitted / Отправлено: 20.12.2020

Kabul / Accepted / Принимать: 10.03.2021

Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Evcen Temelli, M. ve Güven, S. (2021). Öğretim Elemanlarının Mobbing (Psikolojik Yıldıрма) ve Örgütsel Sessizliğe İlişkin Görüşleri. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 428-462.

Evcen Temelli, M. and Güven, S. (2021). Instructors' Opinions on Mobbing and Organizational Silence. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 428-462.

 10.29228/kesit.48461

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

ÖĞRETİM ELEMANLARININ MOBBİNG (PSİKOLOJİK YILDIRMA) VE
ÖRGÜTSEL SESSİZLİĞE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ*

INSTRUCTORS' OPINIONS ON MOBBING AND ORGANIZATIONAL
SILENCE

Merve EVCEN TEMELLİ

Doç. Dr. Sibel GÜVEN

Öz: Bu araştırmada üniversitelerde yaşanan mobbing (psikolojik yıldırma) olayları ile örgütsel sessizliğe ilişkin öğretim elemanlarının görüşlerinin alınması amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu görüşmeyi kabul eden 52 öğretim elemanı oluşturmuştur. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmış, veriler açık uçlu sorulardan oluşan anket formu ile toplanmıştır. Anket formlarından elde edilen verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda öğretim elemanlarının görüşlerine göre mobbing kavramı, mobbingin bireysel ve örgütsel sonuçları, akademik ortamlardaki mobbing uygulamaları, mobbinge başa çıkma yolları, örgütsel sessizlik, akademik ortamlarda en çok sessiz kalan konular, örgütsel sessizliğin nedenleri ve örgütsel sessizliğe karşı alınabilecek önlemler belirtilmiştir.

Anahtar kelimeler: Mobbing, Örgütsel Sessizlik, Öğretim Elemanı, İçerik Analizi

Abstract: In this research, it was aimed to reveal the opinions of instructors about mobbing events and organizational silence in the universities. The study group consisted of 52 instructors working at the faculties of University and accepting the interview. In the study, a case study, one of the qualitative research designs, was used, and the data were collected with a questionnaire form consisting of open-ended questions. Content analysis was used in the analysis of the data obtained from the questionnaire forms. The interview form, which was applied to instructors, consisted of questions prepared to get the opinions of instructors about mob-

* Bu çalışma birinci yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir. VIII. International Congress on Research in Education (ICRE)'de özet bildiri olarak sunulmuştur. Tez çalışması 2019 yılında yapıldığı için Etik Kurul Raporu gerekmemektedir. Bu makale için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Sorumlu Yazar: Sibel GÜVEN/This study is based from the master thesis of the first author. Presented as summary paper at VIII. International Congress on Research in Education (ICRE). Since the thesis study was conducted in 2019, an Ethics Committee Report is not required. No conflicts of interest were reported for this article. Corresponding Author: Sibel GÜVEN

bing and organizational silence. As a result of the research, the concept of mobbing, individual and organizational results of mobbing, mobbing practices in academic environments, ways of coping with mobbing, organizational silence, the most silent issues in academic environments, the reasons of organizational silence and the measures that can be taken against organizational silence were stated according to the opinions of the instructors.

Keywords: Mobbing, Organizational Silence, Instructors, Content Analysis

GİRİŞ

Nitelikli ve kaliteli nesillerin yetiştirilmesinde önemli role sahip olan örgütlerin başında eğitim kurumları gelmektedir. Mevcut teknik kapasitesi ve insan kaynağı ile üniversiteler eğitim kurumları içerisinde önemli bir yere sahiptir (Şenerkal, 2014). Bilgi ve teknoloji çağında toplum fertlerinin sahip oldukları eğitimin niteliği, ülkenin gelişmişlik düzeyini gösteren ölçütlerden biri olarak kabul edilmektedir (Gündüz, 2017). Üniversiteler, yaptıkları bilimsel araştırmalar ışığında bilgiyi üretip, yorumlayan ve paylaşan kurumlardır. Bu yüzden, araştırma ve üretim yapan bilim adamlarının yetişme yeri olan üniversiteler ülke için önemli bir yere sahiptirler. Badley (2009) asıl amacın toplum için çalışacak ve üretim yapacak işçilere meslek kazandırmak olduğunu belirtmektedir. Bu yüzden özgür bir ortamda bilimsel araştırma yapmak isteyen akademisyenler üniversitelerin en önemli unsuru olarak kabul edilmektedirler (Güner, 2017). Karran (2009)'a göre, bilginin ve bilimin ilerlemesinde akademisyenlerin önemli rolleri bulunmaktadır. Akademisyenler, mevcut bilgileri geliştirip yeni fikirler üretmede, araştırma yapmakta, eğitim-öğretim sürecinde özgür olmalıdırlar. Bu nedenle otorite, korku, baskı altında kalmadan çalışmalarını akademik özgürlüğün belirlediği çerçevede gerçekleştirmelidirler. YÖK (1981) akademisyenliğin tanımını;

“Akademisyen; üniversite ve benzeri yükseköğrenim kurumlarında öğretimi gerçekleştiren, araştırma yapan ve özgün araştırmalarıyla alanına katkıda bulunan kişilere verilen genel mesleki unvandır. 2547 sayılı Yükseköğretim kanununda “Akademisyen” kavramına yer verilmezken bunun yerine “Öğretim Elemanı” kavramı kullanılmıştır. Öğretim elemanı, yükseköğretim kurumlarında görevli öğretim üyeleri, öğretim görevlileri ve araştırma görevlileridir.” (YÖK, 1981) şeklinde yapmaktadır. Üniversitenin parçası olan öğretim elemanları ve öğrenciler insani değerler içerisinde uygun gördükleri şekilde düşünme, hissetme ve konuşma özgürlüğüne sahiptir (Badley, 2009). Üniversiteler toplumun gelişmişlik düzeyinin belirlenmesinde önemli yere sahiptir. Amacı; bilimsel araştırmalar ışığında topluma yön vermek ve insan gücü yetiştirmek olan üniversitelerin bu amaçlarının gerçekleştirebilmesi için öğretim elemanlarının akademik ve bireysel özgürlüklerini korumak, güvenli ve huzurlu bir çalışma ortamı oluşturmaları gerekmektedir (Marangoz, 2012).

Çalıştıkları ortamda stresten uzak, psikolojik ve fiziksel baskı yaşamayan çalışanların örgüte bağlılıkları ve verimlilikleri artmaktadır. Güven ortamının olmadığı örgütlerde ise örgütsel bağlılık azalır bu da örgütün huzurlu çalışma ortamını ve çalışanlar arasındaki iş birliğini bozan, çalışanları strese sokan mobbing olaylarının yaşanmasına sebep olur (Köse ve Uysal, 2010). Mobbing, bir bireye yönelik birden fazla ya da tek bir kişi aracılığıyla sistematik olarak

sürdürülen, bireyi yıldırmaya, sindirmeye yönelik etik dışı davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Tınaz, 2006). Mobbing, taciz, iftira, hakaret, haksız suçlamalar, duygusal saldırılar ve psikolojik terör gibi eylemlerle yapılan ve çalışanları işten çıkarmayı amaçlayan bir tür kötü niyetli eylemdir (Gül, İnce ve Özcan, 2011). Bu nedenle, mobbing çalışma hayatının gizli tehlikelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bir örgütte mobbinge ilişkin olayların yaşanması, o kurumda güven ve bağlılıklarının azalmasına yol açmaktadır. Ayrıca, bu tür örgütlerde verimlilik düşmekte, moral ve ahlaki yönden örgütsel çöküşler yaşanabilmektedir (Tınaz, 2006). Yapılan araştırmalar, mobbinge uğrayan çalışanların işten ayrılma, sağlığını kaybetme gibi durumlarla karşılaşmasının yanı sıra psikolojik, fizyolojik ve ekonomik bakımdan da zarar gördüklerini göstermektedir (Girardi, 2007; Gül, 2009; Tınaz, 2006; Zapf, 1999). Örgütlerde mobbing sadece kişiyi değil tüm kurumu etkileyebilmektedir. Bu durum çalışanın örgüte güveninin ve bağlılığının azalmasına, çalışanların bir süre sonra sessizleşmelerine yol açabilir. Örgütsel sessizliğin yaygın olarak görüldüğü kurumlarda çalışanların yeni fikirler üretmemesi ve gelişmeye açık olmaması hem bireyin kariyerine hem de örgüte zarar vermektedir (Kamer, 2010). Örgütsel sessizlik, örgüt çalışanların örgüt problemleri hakkında görüş ve düşüncelerini saklaması olarak tanımlanmaktadır (Bildik, 2009; Çakıcı ve Çakıcı, 2007; Çakıcı, 2010; Morrison ve Milliken, 2000; Pinder ve Harlos, 2001).

Yapılan araştırmalara göre mobbingin iş ortamında çalışanların motivasyonunu düşürerek onları işlerinden uzaklaştırdığı bilinen bir gerçektir. Mobbingin çalışanlar üzerinde en önemli etkilerinden biri de onları sessizliğe itmesidir. Çalışma ortamında güveni azalan ve baskı gören çalışanlar bir süre sonra kendilerini korumak için sessiz kalmayı tercih etmektedir. İş yerinde mutsuz olan çalışanların zamanla çalıştıkları örgütten ayrılması ile örgüt güç kaybetmektedir. Alanyazın incelendiğinde mobbing ile ilgili birçok araştırmanın yapıldığı görülmektedir (Acar ve Kaya, 2012; Cemaloğlu ve Ertürk, 2008; Çelik, 2012; Einarsen, 2005; Elkıran, 2017; Gökçe, 2008; Gül, 2017; Gündüz ve Yılmaz, 2008; Kılıç, 2013; Kırel, 2007; Kök, 2006; Kutlu, 2006; Leyman, 1996; Özgan, Bulut, Bulut ve Bozbayındır, 2013; Palabıyık, 2018; Uçan, 2018; Ural, 2009; Zapf, 1999 vd.). Bu araştırmaların büyük bir çoğunluğu üniversitelerde öğretim elemanlarının mobbing algılarını incelemeye dönük olarak gerçekleştirilmiştir (Altunay, Oral, Yalçınkaya, 2014; Cayvarlı, 2013; Cemaloğlu ve Şahan, 2013; Orhan, 2009; Şenerkal, 2014; Tanoğlu, 2006). Bunun yanı sıra mobbing ile stres, örgütsel adalet, liderlik, iş doyumu, tükenmişlik ve örgütsel sessizlik gibi kavramların birlikte incelendiği araştırmaların da olduğu görülmektedir. Mobbing ve örgütsel sessizlik konuları birlikte ele alınmış olmasına rağmen (Daşcı, 2014; Gül, İnce ve Özcan, 2011; Kaygın ve Atay, 2014; Özkan, 2016; Sarıoğlu, 2013) üniversitelerde mobbing ve örgütsel sessizlik kavramlarını beraber ele alan araştırma sayısının yetersiz olduğu söylenebilir. Bu nedenle bu çalışmada öğretim elemanlarının üniversitelerde karşılaştıkları mobbing davranışları ve üniversitelerde yaşanan örgütsel sessizliğe ilişkin görüşlerinin alınması amaçlanmıştır. Üniversitelerde yaşanan mobbing ve mobbingin bir sonucu olarak ortaya çıkan örgütsel sessizlik davranışlarının tanımlanması önemli bir sorundur. Üniversitelerin kurumsal niteliğine uygun olarak varlığını sürdürmesi ve bilimsel faaliyetlerin özgürce gerçekleştirilip, fikirlerin rahatça ifade edilebileceği üniversite ortamının sağlanması açısından üniversitelerin asıl sahipleri olan öğretim elemanlarının görüşlerinin alınması önemlidir. Bu araştırmanın ilgili alanyazına katkı sağlayacağı ve farklı önerilerde bulunarak diğer araştırmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, üniversitelerde yaşanan mobbing olayları ve örgütsel sessizliğe ilişkin öğretim elemanlarının görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaca ilişkin olarak aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır. Öğretim elemanlarının;

1. Mobbing kavramına ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Mobbingin bireysel sonuçlarının neler olduklarına ilişkin görüşleri nelerdir?
3. Mobbingin örgütsel sonuçlarının neler olabileceğine ilişkin görüşleri nelerdir?
4. Akademik ortamlardaki mobbing uygulamalarının ne olduğuna ilişkin görüşleri nelerdir?
5. Mobbinge başa çıkma yollarına ilişkin görüşleri nelerdir?
6. Örgütsel sessizlik kavramına ilişkin görüşleri nelerdir?
7. Akademik ortamlarda en çok sessiz kalınan konulara ilişkin görüşleri nelerdir?
8. Örgütsel sessizliğin nedenlerinin neler olabileceğine ilişkin görüşleri nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Nitel araştırma niteliği taşıyan bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden biri olan durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışması; tek bir durum ya da olayın derinlemesine boyutsal olarak incelendiği, verilerin sistematik bir şekilde toplandığı ve gerçek ortamda neler olduğuna bakıldığı bir yöntemdir (Davey, 1991). Özellikle eğitim bilimleri alanında son yıllarda yaygın olarak kullanılmaya başlanan durum çalışması, araştırmacıya müdahale etmeden derinlemesine inceleme, anlama ve çıkarımlarda bulunma fırsatı sunar. Saban ve Ersoy (2016)'a göre durum çalışması, güncel bir olayı derinlemesine ve bütünsel olarak gerçekçi dünya bakış açısı ile incelemeyi gerektirmektedir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu bir devlet üniversitesinin 6 fakültesinde görev yapmakta olan 25'i kadın, 27'si erkek toplam 52 öğretim elemanı oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğretim elemanlarının unvanlarına göre dağılımına bakıldığında, öğretim elemanlarının 12'sinin araştırma görevlisi, 6'sının öğretim görevlisi, 4'ünün araştırma görevlisi doktor, 6'sının öğretim görevlisi doktor, 20'sinin Doktor Öğretim Üyesi, 5'inin doçent doktor ve 2'sinin ise profesör doktor oldukları görülmektedir. Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur. Katılımcıların zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine incelenmesine olanak sağlayan amaçlı örnekleme yöntemi ile olgu ve olayların keşfedilmesi ve açıklanması sağlanır (Patton, 1987'den akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Araştırma kapsamında 400 öğretim elemanına anket formu verilmiş, bunlardan 52 tane anket formunu doldurmayı kabul etmiştir. Öğretim elemanlarının anket formunu doldurmayı kabul edip etmemelerine ilişkin durumları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Öğretim elemanlarının anket sorularını cevaplamasına ilişkin bulgular

Görüşme sorularının cevaplanma düzeyi	f	%
Cevaplamayı kabul edenler	52	13
Cevaplamayı kabul etmeyenler	348	87
Toplam	400	100

Tablo 1’de öğretim elemanlarının anket formunu doldurmayı kabul edip etmemelerine ilişkin durumları verilmiştir. Tablo 9’a göre farklı fakültelerde görev yapmakta olan 400 öğretim elemanının %13’ünün (f=52) anket formunu cevaplamayı kabul ettikleri, %87’sinin (f=348) anket formunu cevaplamayı kabul etmedikleri görülmektedir.

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada veriler; araştırmacı tarafından hazırlanan, katılımcıların bakış açılarına, deneyimlerine ve duygularına dayanarak cevaplayacakları mobbing ile ilgili açık uçlu sorulardan oluşan anket formu ile toplanmıştır. Veri toplama aracı iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde öğretim elemanları ile ilgili kişisel bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Bu sorular öğretim elemanlarının cinsiyeti, yaşı, fakültesi, bölümleri ve unvanlarını tanımlamaya yönelik olmuştur. İkinci bölümde ise mobbing ve örgütsel sessizlik konularında öğretim elemanlarının görüşlerini ifade edecekleri sorular sorulmuştur. Bu sorular; mobbing, mobbingin bireysel ve örgütsel sonuçları, akademik ortamlarda mobbing, mobbingle başa çıkmak için yapılacaklar, örgütsel sessizlik, akademik ortamlarda en çok sessiz kalınan konular, örgütsel sessizliğin nedenleri, örgütsel sessizliğe karşı alınabilecek önlemler ile ilgili öğretim elemanlarının görüşlerini incelemeye yönelik hazırlanmıştır. Anket soruları hazırlanırken; sorular yazılmış, bırakılan boşlukları öğretim elemanlarının kendi düşüncelerini yansıtmak üzere özgürce doldurmaları istenmiştir. Cevapların açık uçlu olmasına ve öğretim elemanlarını sınırlandıran herhangi bir öge olmamasına dikkat edilmiştir.

Araştırmanın Geçerlik ve Güvenilirliği

Nitel araştırmada geçerlik araştırmacının araştırdığı olguyu, tarafsız bir biçimde olduğu gibi gözlemlemesi anlamına gelmektedir (Kirk ve Miller, 1986; akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016). Nitel güvenilirlik ise, farklı projeler ve araştırmacılar açısından araştırmanın tutarlılığını göstermektedir (Gibbs, 2007’den akt. Creswell, 2017). Veri toplama aracı olan anket, araştırmacı tarafından hazırlandıktan sonra 2’si Türkçe Eğitimi, 3’ü Sınıf Eğitimi olmak üzere 5 alan uzmanının incelemesi sağlanmıştır. Anket formu araştırmacı tarafından, örnekleme olmayan ve uygulamayı kabul eden 15 yüksek lisans öğrencisine uygulanmıştır. Bu pilot uygulama sayesinde soruların katılımcılar tarafından anlaşılabilirliği test edilmiş, yüksek lisans öğrencilerinin görüşme sorularına büyük oranda cevaplar verdiği görülerek araştırma sorularının anlaşılır olduğu karar verilmiştir.

Araştırmada güvenilirlik hesaplaması için Miles ve Huberman’ın (1994) güvenilirlik formülü kullanılmıştır. Buna göre güvenilirlik hesaplarının %70’in üzerinde çıkması, araştırma için güvenilir kabul edilmektedir (Miles ve Huberman, 1994). Pilot uygulama yapılan yüksek lisans öğrencilerinin sorulara verdikleri yanıtlar incelenmiş ve 15 yüksek lisans öğrencisinin aynı sorulara verdikleri benzeşen ve ayrışan cevaplar gruplanmıştır. Benzeşen kodlar "görüş birliği", ayrışan kodlar ise "görüş ayrılığı" olarak adlandırılmıştır. Katılımcılardan 13 tanesinin

oluşturduğu kodlar "görüş birliği" kategorisine dahil edilirken, 2 tanesinin oluşturduğu kodlar ise "görüş ayrılığı" kategorisinde değerlendirilmiştir. Güvenirlik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) hesaplama sonucunda araştırmanın güvenilirliği %86,7 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuca bakılarak, araştırma güvenilir kabul edilmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmadaki verilerin toplanma süreci ilgili üniversitenin rektörlüğünden gerekli izinlerin alınması ile başlamıştır. Gerekli izinlerin alınmasından sonra araştırmacı tarafından bütün fakültelere gidilmiş, anket formları, anket formlarını doldurmayı kabul eden öğretim elemanlarına bırakılmıştır. Katılımcılara formları doldurmaları için bir haftalık bir zaman dilimi tanınmıştır. Daha sonra doldurulan anket formları yine araştırmacı tarafından toplanmıştır. Araştırmada gönüllülük esas alınmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde içerik analizinden yararlanılmıştır. İçerik analizinde amaç betimsel analizde fark edilmeyen kavram ve temaların keşfedilmesidir. Bu amaçla elde edilen veriler önce kavramlaştırılır daha sonra ise ortaya çıkan kavramlar mantıklı bir şekilde düzenlenerek temalar saptanır (Yıldıma ve Şimşek, 2016). İçerik analizi sözlü, yazılı veya görsel olarak kaydedilmiş verileri analiz etmekte kullanılır. İçerik analizi yapılırken kategorisel analiz tekniği kullanılmıştır. Kategorisel analiz, bir mesajın önce birimlere bölünmesi, ardından bu birimlerin önceden belirlenen kriterlere göre kategoriler altında toplanmasıdır (Tavşancıl ve Aslan, 2001).

Öğretim elemanlarının görüşlerinin analizinde ilk olarak katılımcıların kağıtları incelenerek her bir katılımcı için bir sıra numarası verilmiştir. Öncelikle anket formunun ilk kısmı olan demografik özellikler incelenmiş, belirlenen demografik özellikler çeteleme sistemi ile değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler sayısallaştırılarak frekans ve yüzde olarak tabloleştirilmiştir. Daha sonra anket formunun ikinci kısmında yer alan sorulara verilen cevaplar incelenmiş ve kodlanmıştır. Öğretim elemanlarının görüşleri yazılırken alanyazına bağlı kalınmıştır. Bulgular incelenerek her bölümün kavramsal olarak ne ifade ettiği bulunmaya çalışılmış ve kendi içerisinde anlamlı bir bütün oluşturan bölümler kodlanmıştır. Oluşturulan kodlar belirli kategoriler altında toplanarak alt temalar oluşturulmuştur. Her bir soru için önce kategoriler oluşturulmuş daha sonra belirlenen temalar altına öğretim elemanlarının cevaplarından oluşan kodlar yerleştirilmiştir. Belirlenen kodların dahil edileceği kategoriler; "Mobbinge ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri", "Mobbingin bireysel sonuçlarına ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri", "Mobbingin örgütsel sonuçlarına ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri", "Akademik ortamlarda mobbing uygulanmasına ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri", "Mobbinge başa çıkmada öğretim elemanlarının görüşleri", "Örgütsel sessizliğe ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri", "Akademik ortamlarda en çok sessiz kalınan konulara ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri", "Örgütsel sessizliğin nedenlerine ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri", "Örgütsel sessizliğe karşı alınabilecek önlemlere ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri"dir. Anket formunda yer alan her bir soru farklı bir görüşü incelediğinden her bir sorunun kategorileri, temaları ve kodları birbirinden ayrıdır. Bu durumda kategoriler başta belirlendiği için tündengelimle değerlendirme yapılmıştır. Katılımcılara ait görüşler, direkt kendi söylemleri ile

üzerinde hiçbir değişiklik yapılmadan alınmış parantez içinde kaç nolu katılımcı oldukları ve cinsiyetleri (Ö9, K) şeklinde verilmiştir.

Bulgular

Araştırmaya ait verilerin değerlendirildiği bu bölümde, mobbingin örgütsel sessizliğe etkisine ilişkin öğretim elemanlarının görüşlerini belirleyebilmek için hazırlanan anket formunda yer alan sorular öğretim elemanlarının görüşlerine dayalı olarak değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırmada ulaşılan ilk bulgu, mobbinge ilişkin öğretim elemanlarının görüşlerinin ne olduğuna aittir. Sizce mobbing nedir? sorusuna ilişkin öğretim elemanlarının görüşlerine yönelik oluşturulan kodlar mobbingin sonuçları dikkate alınarak üretilen “fiziksel”, “psikolojik” ve “ekonomik” temalarına göre sınıflanmıştır.

“Fiziksel” temasına yönelik katılımcıların görüşlerinden çıkarılan kodlar frekansları ile birlikte; zorbalık (4), fiziksel taciz (2), fiziksel şiddet (4), iş göremezlik (1) şeklindedir. Öğretim elemanlarının görüşleri incelenerek oluşturulan “psikolojik” temasına ait kodlar frekansları ile birlikte; yıldırma(12), baskı(24), hürriyetin kısıtlanması(1), emrivaki(1), psikolojik taciz(13), uygun olmayan görevler(1), psikolojik şiddet(12), eşitsizlik(1), keyfi uygulama(1), iş ahlakına uymayan davranış(1), bireyi susturma(1), kötü niyetli davranışlar(3), yalnızlaştırma(1), dedikodu ile yıpratma(1), huzursuz çalışma ortamı(3), çalışma şevkinin kırılması(1), haksızlığa uğramak(1), sistematik ve duygusal saldırı (2), alay edilmesi/ küçük düşürülme(3)dir. Son tema olan “ekonomik” temasına ilişkin kodlar ve frekansları da maddi zarar (2), işsiz kalma (1) şeklindedir. Katılımcıların temalara ilişkin verdikleri örnek ifadeler aşağıda sıralanmıştır.

“Kişinin çalışma hürriyetinin çeşitli yönlerden kısıtlanması.” (Ö2, E)

“Kişiye uygun olmayan görevler verilmesi ve sürekli görev yerinin değiştirilmesi olarak tanımlanabilir.” (Ö6, E)

“Yaşamınızdaki eşitsizlik, baskı ve keyfi uygulamalara maruz kalma. İş barışı ve iş ahlakına ya-kışmayan, ayrıştırıcı ve öteleyici davranışlara maruz kalmanın yanında keyfi uygulamalarla maddi ve manevi zarara uğrama.” (Ö8, E)

“Bilinçli ve sistemli bir şekilde bireyi yıldırma, susturma ve iş göremez hale getirme faaliyetleri.” (Ö9, .E)

“Mobbing, baskı kurmak, kişiye dilediği işi yaptırmak ya da istemediği şeyi engellemek amacıyla yapılan duygusal baskıdır. Farklı kurumlarda genellikle yöneticilerin çalışanlara ya da çalışanların çalışanlara uyguladığı bilinçli veya bilinçsiz baskıdır.” (Ö20, K)

“Örgütlerde yatay ya da dikey ilişkiler aracılığıyla örgüt çalışanları arasında görülen yıpratıcı bir süreçtir. Bir kişi veya grup üzerinde yine bir kişi veya grubun kendi kaynak, yetki ve otoritesini kullanarak çıkarları doğrultusunda karşı tarafı yıpratmaya, yıldırma ya çalışmasıdır.” (Ö24, K)

“Kanunları işine geldiği gibi kullanarak kişisel ilişkiler ile iş ilişkilerini ayırt edememek, kendisi ile ilgili yetersizlikleri ya da başkalarının etkisinden kurtulamama davranışından kaynaklı olarak iş arkadaşları ya da üstün astı uyguladığı yersiz/yıldırıcı davranışlardır.” (Ö52, K)

Öğretim elemanlarının “Sizce mobbing nedir?” sorusuna verdikleri cevaplar incelendi-

ğinde mobbinge ilişkin pek çok farklı tanım yapıldığı görülmektedir. Ö2 mobbing kavramını; özgür bir çalışma ortamı olmaması olarak tanımlamıştır. Bu durum öğretim elemanının iş yerinde fikirlerini özgürce dile getiremediğini göstermektedir. Ö6 ise mobbingin örgütte görev dağılımında etkili olduğunu belirtmiştir. Ö6'ya göre bireylere uygun olmayan görevler verilerek ve çalışma ortamları sürekli değiştirilerek çalışma şartları zorlaştırılmaktadır. Ö8, mobbingin keyfi bir uygulama olduğunu, iş ortamında çalışanları birbirinden uzaklaştırdığını ve sonucunda maddi ve manevi kayıplara sebep olduğunu belirtmiştir. Ö9 ise mobbingin bilinçli bir şekilde bireyleri örgüt içerisinde pasif duruma düşürmek ve çalışamaz duruma getirmek için yapılan davranışlar olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte Ö20'ye göre mobbing sadece yöneticiler tarafından değil çalışma arkadaşları tarafından da uygulanabilen duygusal baskı olarak ele alınmıştır. Ö24'e göre bireylerin görevlerini ve yetkilerini kendi çıkarları için kullanarak bireyleri yıpratma çabasıdır. Ö52 ise mobbingi bireylerin yetkilerini kişiye göre kullanarak adam kayırmacılığı yapıldığı ve diğer kişilerin yönlendirmesiyle örgüt içerisinde uygulanan yıldırıcı davranışlar olarak tanımlamıştır.

Diğer ulaşılan bulgu, mobbingin bireysel sonuçlarına ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri kategorisine yöneliktir. Burada katılımcılara sorulan soru "mobbingin yol açtığı sorunlar birey açısından ele alındığında sizce neler olabilir?" şeklindedir. Bu soruya yönelik olarak oluşturulan kodlar mobbingin bireysel sonuçları dikkate alınarak üretilen "fiziksel", "psikolojik", "ekonomik", "aile ve sosyal yaşama etki", "performans" temalarına göre sınıflanmıştır. "Fiziksel" temasına yönelik katılımcıların görüşlerinden çıkarılan kodlar frekansları ile birlikte; beden sağlığının bozulması (12), iş göremezlik (1), uyku problemi (3), kronik yorgunluk (2) şeklindedir. Öğretim elemanlarının görüşleri incelenerek oluşturulan "psikolojik" temasına ait kodlar frekansları ile birlikte; Duygusal yıpranma (3), dışlanmışlık duygusu (4), özgüven kaybı (6), psikolojik sorunlar (21), huzursuzluk (5), kuruma güvensizlik (4), tahammül etme (1), stres (1), mutsuzluk (11), korku (3), kaygı (3), değerler açısından yozlaşma (1), kuruma olan duygusal bağın zayıflaması (1), kendini geliştirmek istememek (3), kuruma nefret duyma (1), depresyon (2), sosyal imajın zedelenmesi (1), tükenmişlik (2), şiddete yönelme (1)'dir. "Ekonomik" temasına yönelik katılımcıların oluşturdukları kodlar frekansları ile birlikte; yaşam kalitesinin düşmesi (1), işten ayrılma (3), ekonomik zarara uğrama (1), hastane masrafları (1) şeklindedir. "Aile ve sosyal yaşama etki" temasına yönelik öğretim elemanlarının görüşlerinden çıkarılan kodlar frekansları ile birlikte; aile yaşamının olumsuz etkilenmesi (6), iş arkadaşları ile iletişimin bozulması (4), dışlanma (1), iş ile ilgili bilgilerini paylaşmama (5), bireysel ve toplumsal yıkım (1), çalışma düzeninin bozulması (1), haksızlıklar karşısında susmak (1), itibarsızlaşma (1)'dir. Son olarak "performans" temasına ilişkin kodlar ve frekanslar ise, verimsizlik (14), çalışmak istememek (14), motivasyon kaybı (7), işe odaklanamama (3), potansiyeli sergileyememe (1), işgücü kaybı (4), iş doyumunun azalması (2), başarısızlık (1) şeklindedir. Katılımcıların temalara ilişkin verdikleri örnek ifadeler aşağıda sıralanmıştır.

"İşyerine karşı soğukluk, çalışmama isteği, motivasyon kaybı, duygusal yıpranma" (Ö2, E)

"Kişinin işini düzgün yapması engellenebilir. Kişinin üstünde psikolojik bir baskı olduğu için işini düzgün, verimli yapamaz. Ayrıca bir haksızlığa karşı ses çıkarmaktan çekinebilir." (Ö4, E)

"Çalışma azmi düşebilir. Verim (performansı) düşebilir. Kuruma ve iş ortamına güven azalabi-

lir. Sorunlar kurum içinde diğer bireylere de yansıtılabilir.” (Ö14, E)

“Bireyde kendine güvenmeme, işine bağlanamama, bulunduğu kurumu benimsemekte zorluk yaşama, isteksiz olma, performans düşüklüğü, mutsuz olma, işten ayrılma, psikolojik sorunlar yaşama gibi sorunlar oluşturabilir.” (Ö20, K)

“Psikolojisinin bozulmasına sebep olur, günlük yaşantısını ve aile yaşantısını da olumsuz etkiler. Kişilerin işten ayrılmasına ve evliliklerinin bitmesine sebep olur.” (Ö45, K)

“Birey mutsuz olur, kendini geliştirmek istemez. Kalp sorunu tansiyon sorunu gibi kronik rahatsızlıklara sebep olabilir.” (Ö46, E)

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi öğretim elemanları mobbingin bireyler üzerinde pek çok olumsuz sonucu olduğundan bahsetmiştir. Ö2’ye göre mobbing bireyde motivasyonu düşürerek işine karşı isteksizliğe yol açmakta ve bireyin duygusal olarak yıpranmasına sebep olmaktadır. Bu durum mobbing uygulanan bireyin her yönden yıprandığını gösterebilir. Bununla birlikte Ö4, mobbingin kişiler üzerinde baskı oluşturarak işlerini düzgün yapmasını engellediğini, bireylerin sistematik şekilde mobbinge maruz kaldıkları için bir süre sonra sessizliği tercih ettiklerini belirtmiştir. Bu durum sürekli mobbinge maruz kalmanın bireyleri pasifize ettiğinin bir göstergesidir. Bununla birlikte Ö14, mobbingin kişilerin örgüte olan güvenlerinin azalmasına sebep olduğunu, ayrıca yaşanan sorunların örgütte bulunan diğer çalışanlara da yansıtılabileceğini belirtmiştir. Örgüte güvenmeyen çalışanlar bilgilerini paylaşmak istemeyecekler bir süre sonra verimleri düşecek bu durum da tüm örgütü etkileyecektir. Ö20 ise, mobbing uygulanması sonucu kendine güvenini kaybeden bireylerin psikolojilerinin bozulacağını ve isteksiz bir şekilde işe geleceklerini hatta işten ayrılmalarının yaşanacağını belirtmiştir. Benzer şekilde Ö45, psikolojisi bozulan çalışanların işten ayrılmakla kalmayıp aile yaşantılarının da olumsuz etkileneceğini söylemiştir. İş yerinde mobbinge maruz kalan bireylerin bozulan psikolojilerini ev ortamına da yansıtır, aileden yeterince destek göremediği takdirde aile yaşantılarının da olumsuz etkileneceği söylenebilir. Mobbing bireylerde sadece psikolojik rahatsızlıklara yol açmamaktadır. Ö46, mutsuz olan bireylerin işlerinde kendilerini geliştirmek istemeyeceklerini, bu mutsuzluk halinin ise çalışanlarda zamanla kalp rahatsızlığı, tansiyon gibi kronik hastalıklara dönüşeceğini belirtmiştir.

Mobbingin örgütsel sonuçlarına ilişkin öğretim elemanlarının görüşlerini belirlemek için sorulan soru “mobbingin yol açtığı sorunlar örgüt açısından ele alındığında sizce neler olabilir?” şeklindedir. Bu soruya yönelik olarak oluşturulan kodlar mobbingin örgütsel sonuçlarını dikkate alınarak üretilen “psikolojik”, “ekonomik”, “örgütsel iletişim” ve “performans” temalarına göre sınıflanmıştır. “Psikolojik” temasına yönelik öğretim elemanlarının görüşlerinden çıkarılan kodlar frekansları ile birlikte; örgüt ikliminin bozulması (10), örgüt kültürünün oluşmaması (2), huzursuzluk (4), örgütün zayıflaması (2), göz yumma sonucu vicdani rahatsızlık (1), otoriterlik (1), ithamlara maruz kalma (1), örgütsel güvensizlik (5) şeklindedir. “Ekonomik” temasına yönelik kodlar ve frekansları ise; örgüt çalışmalarının aksaması (4), toplam kalitenin düşmesi (1), uzman personel kaybı (3), örgüt başarısının düşmesi (4), ekonomik kayıplar (4), işten ayrılmaların artması (9), örgüt devamlılığını kaybetmesi (1), örgütün itibar kaybetmesi (1), yönetim sorunları (1) dir. “Örgütsel iletişim” temasına yönelik katılımcıların görüşlerinden çıkarılan kodlar ve frekansları çalışanların örgüte küsmesi (9), gruplaşma (1), iletişim problem-

leri (1), haksızlık karşısında susmak (2), kutuplaşma (6), çalışanlar arası husumet (3) şeklindedir. Son olarak “performans” temasına ait kodlar frekanslarla birlikte, motivasyon kaybı (3), örgüt amaçlarına ulaşamama (2), verimsizlik (22), örgüt misyonunun gerçekleşmemesi (1) şeklindedir. Katılımcılara ait görüşlere ilişkin örnekler aşağıda sıralanmıştır.

“Örgütsel etkililiği düşer, örgüt amaçlarına ulaşamaz.” (Ö1, K)

“İşgücü kaybı, verimsiz çalışan.” (Ö2, E)

“Belli bir gruba ya da görüşe sahipteniz, önyargılı olarak tasvir edemeyeceğiniz şekilde ithamlara maruz kalma. Bu da toplumda ayrışma ve kutuplaşmalara neden olmaktadır.” (Ö8, E)

“Toplam kalite düşer. Örgüt çalışmaları aksamaya başlar. Personel kayıpları başlar ve kalifiye elemanlar örgüte gelmeyi tercih etmez.” (Ö9, E)

“Birey açısından görülen tüm kusurlar kuruma yansır. Kurumda güven ortamı zayıflar. Bireylerin kaybolan kurumsal güven ortamında iş birliği arzusu azalır/kaybolur. Kurumsal başarı düşer/yönetimsel sorunlar artar. İleri aşamalarda güven ortamının yeniden oluşturulması zorlaşır.” (Ö14, E)

“Sindirme, korku, kaygı, huzursuzluk, güvensizlik, bezginlik, motivasyon düşüklüğü, değerler açısından yozlaşma gibi problemlere yol açar. Bu özellikler örgütün iklimi halini alır ve en nihayetinde bu örgüt işlevini tamamen yitirir.” (Ö19, E)

“Örgüt kültürünün ve ikliminin oluşmaması, güvensiz bir ortam olarak akıllarda yer edinmesi, görevlerin aksaması, yapılacak işlerin tamamlanamaması, birlik bütünlük oluşmaması gibi sorunlara sebep olabilir.” (Ö20, K)

“Örgüt mobbing yapan ve maruz kalan çalışanlardan dolayı kişiler arası çatışmalarla karşı karşıya kalabilir. Örgüt yöneticisi bu durumları yönetme noktasında zor zamanlar yaşayabilir ve zaman emek harcamak durumunda kalabilirler.” (Ö24, K)

“Örgüte faydalı olabilecek kişiler baskılar karşısında susar ve örgüt yararlanamaz.” (Ö29, E)

Yukarıdaki veriler incelendiğinde mobbingin örgütsel açıdan pek çok farklı sonucunun olacağı anlaşılmaktadır. Ö1, mobbingin örgütün amaçlarına ulaşmasının önünde büyük bir engel olarak görmekte ve örgütsel verimsizliğe yol açacağını belirtmektedir. Benzer şekilde Ö2, verimsiz çalışanların olduğu örgütlerde iş gücünün azalacağını söylemiştir. İş gücünün azaldığı örgütlerde ise verimsizlik kaçınılmaz sonuçlardan biridir. Bununla birlikte Ö8, örgüt içerisinde belirli bir grup içerisinde bulunmanın bireyi taraf haline getireceğini sonuç olarak bu durumun örgütlerde kutuplaşmaya sebep olacağını belirtmiştir. Kutuplaşmanın olduğu her ortamda bireyler baskı altında kalmakta ve bu durum örgütteki diğer çalışanlara da yansarak stresli ve mutsuz örgütlerin oluşmasına sebep olmaktadır. Ö9’a göre, mobbing örgütlerde toplam kalitenin düşmesine, bilgili ve kalifiye elemanların örgüte küsmesi ve ayrılmasına sebep olmaktadır. İşinde başarılı çalışanların örgütten ayrılması yönetimsel açıdan önemli bir sorundur. Örgütten ayrılan çalışanın yerine onunla aynı özelliklere sahip çalışan bulunması çok zor olacaktır. Ayrıca yeni çalışan alıp eğitilmesi hem uzun süre almakta hem de örgüte ekstra masraf getirmektedir. Bununla birlikte Ö14’e göre, örgütsel güvenin azaldığı örgütlerde başarısızlık kaçınılmaz sonudur. Bozulan güven ortamının yeniden sağlanması yönetim açısından aşılması zor sorun

lardan biridir. Ayrıca Ö19'a göre, sindirme, korku, güvensizlik gibi faktörlerin örgüt iklimi haline alması örgütün sonunu getirmektedir. Ö20, güvensiz bir örgüt ikliminin çalışanların görevlerini aksatmasına, birlik ve bütünlüğün bozulmasına neden olacağını belirtmiştir. Böyle örgütlerin dışarıdan da hoş görünmeyeceği ve kalifiye elemanların bu örgütleri tercih etmeyecekleri açıktır. Örgüt içerisinde baskılara maruz kalan çalışanlar bir süre sonra konuşmalarının ya da fikirlerini söylemenin bir anlam ifade etmeyeceğini düşünmeye başlayacak ve sessizleşecektir. Ö20, örgüte faydalı olacak çalışanların susmasının örgütün zararına olacağını belirtmiştir.

Akademik ortamlarda mobbing uygulanmasına ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri kategorisine yönelik sorulan soru "Akademik ortamlarda sizce mobbing uygulanmakta mıdır? Cevabınız evet ise nasıl?" şeklindedir. Bu sorunun cevabına yönelik oluşturulan kodlar, maddeleri ve boyutları alanyazında oldukça kabul gören bir model olan Leymann (1990)'ın tipolojisinden (LIPT) faydalanılarak oluşturulan "çalışanın kendini göstermesine ve iletişime yönelik mobbing", "sosyal ilişkilere yönelik mobbing", "kişinin itibarına yönelik mobbing", "kişinin mesleki konumuna yönelik mobbing", "kişinin sağlığına yönelik mobbing" temalarına göre sınıflanmıştır. "Çalışanın kendini göstermesine ve iletişime yönelik mobbing" temasına yönelik öğretim elemanlarının görüşlerine göre oluşturulan kodlar frekansları ile birlikte, dışlanma (2), düşmanca davranışlar (1), azarlanmak (2), yapılan işin küçümsenmesi (1), hakaret (2), tehdit (1), psikolojik baskı (4), düşüncelerini ifade edememe (4), yaptırım uygulanması (2), kontrol (3), kararların üst makamlarca alınması (1) şeklindedir. "Sosyal ilişkilere yönelik mobbing" temasına yönelik oluşturulan kodlar frekansları ile birlikte, başkalarıyla konuşmanın engellenmesi (1), yalnız bırakılma (2) şeklindedir. "Kişinin itibarına yönelik mobbing" temasına yönelik katılımcıların görüşlerine göre oluşturulan kodlar ve frekansları ise, haksız suçlama (3), başarının takdir edilmemesi (2), sözlü taciz (1), akademik kıskançlık (2), danışman ve öğretim üyelerinin yetersiz olduğu konularda astlarını yıpratması (2), mobbing uygulayana makam verilmesi (3)'dir. Bununla birlikte "kişinin mesleki konumuna yönelik mobbing" temasına ilişkin kodlar ve frekansları da şahsi işleri yaptırma (2), özlük haklarıyla oynanması(4), kadro sıkıntısı(9), adam kayırmacılık(9), ders dağılımında haksızlık(3), gereksiz iş yükü(8), görev yerinin değiştirilmesi(1), adaletsiz davranılma(3), akademik ilerlemenin engellenmesi(5), yönetim problemlerinin çalışanlara yansması(1), zor işler yüklenmesi(1), konu seçiminde sınırlama(3), fiziksel imkânlarda eşitsizlik(2) şeklindedir. Son olarak "kişinin sağlığına yönelik mobbing" temasına ilişkin katılımcıların görüşlerine göre oluşturulan kodlar ve frekansları ise, cinsel taciz (1), fiziksel şiddet (2)'tir. Katılımcılara ait görüşlere ilişkin örnekler aşağıda sıralanmıştır.

"Çalışanların özellikle özlük haklarıyla oynanmaktadır. Kadrolar konusunda sıkıntı olmakta ayrıca ders dağılımları olması gerektiği gibi yapılmamaktadır." (Ö1, K)

"Danışman ve öğretim üyelerinin kendilerini yetersiz hissettiği konularda astlarını yıpratması." (Ö2, E)

"İnsanlara eşit iş yükü verilmemesi. Angaryaların mobbing uygulananlara, makamların ise boşta oturanlara verilmesi gibi." (Ö3, K)

"En yaygın olanı görev yerinin sık sık değiştirilmesi ve takip edilmek olabilir." (Ö6, E)

"Mümkün olmayan sürelerde mümkün olmayan işleri istemek, azarlanmak, yaptığımız işin küçümsenmesi." (Ö7, K)

“Fazla ve gereksiz işyükü yüklemek. Akademik işler dışında organizasyon görevleri yüklenerek izin mesai saatleri gibi konularda taraflı davranarak, haksız suçlama ve soruşturma açılması vb.” (Ö9, E)

“Akademik ilerlemeye engel olmak, başka bireylerin (örneğin öğrencilerin) yanında onur kırıcı söylemlerde bulunmak, idari açıdan (örneğin izin alımlarında) sorun yaratmak, sürekli mantıksız nedenlerle soruşturma açmak, cinsel içerikli davranışlarda bulunmak, sözler söylemek.” (Ö10, K)

“Akademik personelin özellikle özlük haklarının verilmemesi, fiziksel imkânlarının paylaşılması (oda, pc vb.)” (Ö27, E)

“Adam kayırmacılığı yapılarak başarılı olacak akademik personelin ilerlemesi engellenmektedir.” (Ö47, E)

“İdareciler/danışmanlar, personell/öğrenci sanki 7/24 onun hizmetindeymiş gibi görerek, sürekli bir şeylerin yerine getirilmesini beklemesi.” (Ö51, E)

Yukarıdaki veriler incelendiğinde akademik ortamlarda sizce mobbing uygulanmakta mıdır? sorusuna evet cevabı veren öğretim elemanlarının cevapları şu şekildedir. Ö1 ve Ö27, akademik ortamlarda çalışanların özlük haklarıyla oynandığını, kadro ve ders dağılımı konusunda haksızlıklar yapıldığını, fiziksel imkanların paylaşılmasında haksızlık yapıldığını belirtmiştir. Bununla birlikte Ö2, danışman ve öğretim elemanlarının kendilerini yetersiz hissettiği konularda astlarını yıpratıldığını söylemiştir. Bu durum danışman ve öğretim elemanlarının eksiklerini kapatmak ya da kendilerini yetersiz hissettikleri konuların ortaya çıkmasını istemedikleri için agresifleşerek astlarını sindirme yoluna gitmeleri ile açıklanabilir. Ö3 ise, akademik ortamlardaki mobbing uygulamalarına örnek olarak mobbing mağdurlarına angaryaların verildiğini, çalışmayanlara ise makamlar verildiğini belirtmiştir. Ö6’ya göre en yaygın mobbing, görev yerinin sürekli değiştirilmesi ve yaptıklarının sürekli izlenmesidir. Görev yeri sürekli değiştirilen çalışanın kendini bir yere ait hissetmeyerek örgütten kendini soyutlaması kaçınılmazdır. Ö7, mümkün olmayan sürelerde işlerin tamamlanmasının istenmesini, yapılan işin küçümsenmesi ve azarlanmayı örnek vermiştir. Ö9’a göre akademik ortamlarda bireylere vazifesi olmayan işler yüklenmekte, izin ve mesai konularında haksızlık yapılarak soruşturmalar açılmaktadır. Öğretim elemanlarının akademik konularda araştırma yapacakları süreyi gereksiz işlerle harcaması verimlerini düşürecektir. Bir diğer öğretim elemanı olan Ö10 akademik ortamlarda karşılaştığı mobbing davranışlarını akademik ilerleme engel olmak, onur kırıcı söylemlere maruz kalmak, izin almada sorun yaşamak, cinsel tacizlere maruz kalmak şeklinde sıralamıştır. Ö47’ye göre adam kayırmacılığı ile akademik ilerlemenin engellenmesi öğretim elemanlarının karşılaştıkları mobbing davranışlarından birkaçıdır. Bunun yanı sıra Ö51 tarafından belirtilen üstün astı kendi emrindeki çalışanı gibi görüp sürekli işlerini yaptırmak istemesi de akademik ortamlarda karşılaşılan bir diğer mobbing örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mobbingle başa çıkmada öğretim elemanlarının görüşleri kategorisine yönelik sorulan soru “Mobbingle başa çıkmak için neler yapılabilir?” şeklindedir. Bu soruya yönelik oluşturulan kodlar “bireysel”, “örgütsel” ve “yönetmel” temalarına göre sınıflanmıştır. “Bireysel” temasına ilişkin öğretim elemanlarının görüşlerine göre oluşturulan kodlar frekansları ile birlikte, empati kurmak (1), yasal yollara başvurmak (13), psikolojik destek almak(1), soğukkanlı ve sabırlı olmak(1), ahlak kurallarının benimsenmesi (1), kendini savunma (1), haksızlık ve baskıya boyun eğmemek (4), şeffaf olmak (1), dürüst olmak (1), adil olmak (1), cesur olmak (1), mobbing

uygulayanlardan uzak durmak (1), özlük haklarını bilmek (7), şikayet etmek (3), deliliğe vurmak (1) şeklindedir. “Örgütsel” temasına ilişkin katılımcıların görüşlerine göre oluşturulan kodlar frekansları ile birlikte etkili iletişim ortamı (8), güvenilir ve huzurlu bir örgüt (1), mobbing mağduruna mücadelesinde örgütsel destek (3), örgütün kurumsal yapıda olması (1), demokratik çalışma ortamı (1), iş odaklı çalışma ortamı(1), iş güvencesi sağlanmalı (1), çalışanlar arası rekabet ortamının azaltılması (1), örgüt kültürünün olması (2), gruplaşmanın engellenmesi(1), çalışan haklarının güvence altına alınması (3), özgür çalışma ortamı (1), herkese eşit davranma (3), güven ortamının sağlanması (1),çalışanlara psikolojik destek verilmesi (1)’dir. “Yönetimsel” temasına ilişkin katılımcıların görüşlerine göre oluşturulan kod ve frekanslar ise, yönetici ve çalışanlar arasında iyi ilişkiler(1), astların haklarının belirlenmesi(1), çalışan sorunlarının dinlenmesi (2), şikâyetlerin gizli tutulması (1), idarecilerin üst yönetim tarafından denetlenmesi (1), adaletli yönetim (3), nitelikli personel istihdam etmek (1), şeffaf yönetim (1), kanunlara göre ceza verme(4), yöneticilerin astlarını ezmemesi (1), caydırıcı yasal düzenlemeler (2), kuralların herkes için geçerli olması (2), idarenin mobbing karşısında durması(1), kurum kuralları net olmalı(5) şeklindedir. Katılımcılara ait görüşlere ilişkin örnekler aşağıda sıralanmıştır.

“Yönetici ve çalışanlar arasında sağlam ilişkiler kurulmalı, etkili iletişim olmalı, empati kurulmalıdır.” (Ö1, K)

“Astların hakları kalın çizgiler ile belirlenmeli. Kurullar oluşturulup sorunlar dinlenmeli. Başvurularda mahremiyete önem verilmelidir.” (Ö2, E)

“İdareci konumundaki kişilerin üst yönetim tarafından denetlenmesi, adamcılık yerine kanun ve yönetmelikler çerçevesinde eşitlik ilkesine göre değerlendirme yapılmalıdır.” (Ö8, E)

“Kurum üst amirinin adaletli yönetimi sağlaması ilk çözümdür. Mobbinge uğrayan personeli iş arkadaşları mücadelesinde yalnız bırakmamalı, konuşarak çözülmeyen konular yargıya taşınmalıdır.” (Ö9, E)

“İyi eğitimci, düzgün aile ve çevresi olan, kendini bilen, sanata adanmış, gelişime açık, psikolojik sorunları olmayan, insana saygı ve sevgi besleyen, akademik ve idari personelle uyumlu kişilerin istihdam edilmesiyle başa çıkılabilir.” (Ö12, K)

“Yüksek özgüvene sahip yöneticiler personel arasındaki güven ortamını sağlama ve sürdürme konusunda etkili olabilir.” (Ö14, E)

“Örgütün kesinlikle kurumsal bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Bu şekilde idareciler ya da yöneticiler kurumsal dolayısıyla demokratik uygulamaları yerine getirmekle yükümlü olduklarını bilirler.” (Ö17, E)

“Kişi veya grup öncelikle haklarını iyi bilmelidir. Süreçte güçlü ve sağlığı açısından sağlam durabilmek için gerekirse dışarıdan destek alarak bu süreci yönetmelidir.” (Ö24, K)

“Dürüst olup lafını esirgememek gerekir. Susarsak mobbing devam eder. Ama mobbing karşısında dimdik duruyorsan saygılı ve mantıklı cümlelerle mobbing engellenebilir. Bir çözümde deli olmak. Deliyle kimse uğraşmaz.” (Ö51, E)

Yukarıdaki bulgular incelendiğinde öğretim elemanlarının mobbinge başa çıkmak için farklı görüşler belirttikleri görülmektedir. Ö1, mobbinge başa çıkmanın yolunu yöneticiler ve

çalışanlar arasında kurulan etkili iletişim ve empati olarak ifade etmiştir. Günlük hayatta olduğu gibi örgütlerde de sorunların çözüme ulaşması için izlenecek ilk yol iletişim kurmak olacaktır. Bir diğer görüşe göre Ö2, çözüm olarak hakların net bir şekilde belirlenmesi, sorunların gizli tutulması ve kurullarda görüşülmesi olarak belirtmiştir. Örgütlerin en büyük problemlerinden biri belirsiz haklar ve kurallar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendi haklarını bilmeyen çalışanlar işsiz kalma ya da baskıya uğrama gibi korkularından dolayı kendilerine uygulanan mobbing davranışlarını söylemekten çekinmektedirler. Bununla birlikte Ö8, mobbinge başa çıkmak için idarecilerin üst yönetim tarafından denetlenmesi ve herkese eşit davranılması gerektiğini söylemiştir. Adam kayırmacılığı örgütlerde mobbing uygulanmasına neden olmaktadır. Ö9 ise, mobbinge başa çıkmak için mobbinge uğrayan personele arkadaşlarının destek olması gerektiğini, konuşarak çözüme ulaşmayan sorunların yargıya taşınarak çözülmesi gerektiğini söylemiştir. Ö12, insani değerlere sahip olan kişilerin istihdam edilmesiyle mobbinge başa çıkılabileceğini belirtmiştir. Örgütlerde her sorun gibi mobbing sorununu da çözenin yolu yöneticilerden geçmektedir. Ö12, yüksek özgüvene sahip yöneticilerin örgütte güven sağlayacağını ve çalışanların sorunlarını rahatça ifade edebilecekleri bir örgüt oluşturma konusunda etkili olacaklarını belirtmiştir. Örgütlerin sahip olması gereken bir diğer özellik ise kurumsal yapıdır. Ö17, kurumsal yapıya sahip örgütlerde yönetim daha demokratik olacaktır. Ö24'e göre ise, kişilerin haksızlıklara karşı koyabilmesi için haklarını iyi bilmesi gerektiğini, eğer yeterince bilgisi yoksa bilen kişilerden destek alması gerektiğini belirtmiştir. Ö51 ise, mobbinge uğrayanların sorunlarını dile getirmeleri gerektiğini sustukları takdirde mobbingin devam edeceğini belirtmiştir.

Araştırmada ulaşılan diğer bir bulgu, örgütsel sessizliğe ilişkin öğretim elemanlarının görüşlerini belirlemeye yöneliktir. Sizce örgütsel sessizlik nedir? sorusuna ilişkin oluşturulan kodlar örgütsel sessizlik davranışlarının incelenmesiyle oluşturulan "bilinçli sessizlik", "duyarsız kalma", "çoğunluğa uyma", "yönetimsel" temalarına göre sınıflanmıştır. "Bilinçli sessizlik" temasına ilişkin öğretim elemanlarının görüşlerine göre oluşturulan kodlar frekansları ile birlikte, başından geçenleri söylememek (1), karşılaşılan olumsuz durumu kabullenmek (3), düşüncelerini söylememek (4), örgüt içindeki sorunları ifade etmemek (7), baskı haksızlıklar karşısında sessiz kalmak (7), akademik ilerleme için sessiz kalmak (5), çıkar için güçlü tarafı seçmek (1), doğru bildiğini söylememek (3), iş kaybetme korkusuyla susmak (3), korkup sinmek (1), iletişim kuramayıp sessiz kalmak (1), kendini savunma amaçlı susmak (1), çalışma arkadaşlarını korumak için susmak (1), dışlanma korkusuyla susmak (1) şeklindedir. "Duyarsız kalma" temasına ilişkin katılımcıların görüşleri dikkate alınarak oluşturulan kodlar ve frekansları, örgütte pasif kalmayı tercih etme (1), baskı ve psikolojik tacizlerin çalışanlar tarafından kabul edilmesi (1), örgütteki etik dışı durumlara tepkisiz kalmak (3), bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın anlayışı (1) şeklindedir. "Çoğunluğa uyma" temasına ilişkin kodlar frekansları ile birlikte, örgüt çıkarları için hatalı davranış ve uygulamalara tepki vermemek (2), defalarca yanlışları söyleyip çözüm bulamayınca diğerleri gibi susmak (3), çoğunluğu karşına alacağını bildiği için susmak (1) şeklindedir. Son olarak "yönetimsel" temasına ilişkin katılımcıların görüşlerine göre belirlenen kodlar ve frekansları ise, iktidara boyun eğmek (3), yönetim tarafından fikirlerine önem verilmediği için sessiz kalmak (1) şeklindedir.

"Mobbinge uğrayan kişilerin bazı nedenlerden dolayı başından geçenleri söylememesi, karşılaş-

tığı olumsuzlukları kabullenmesi durumudur.” (Ö1, K)

“Bastırılmışlık, sindirilmişlik ve ötekileştirilmişlik duygusunun öne çıktığı ya da empatiden uzak neme lazımcılık duygusuyla toplumsal sorumluluğa ilgisiz kalmak.” (Ö8, E)

“Haksızlık ve adaletsizlik durumlarında çalışanların bu durumlara tepki göstermemesi, çıkar ve menfaat çatışmalarında her zaman güçlü tarafı seçmeleri.” (Ö9, E)

“Kurum içinde çeşitli kademelerde bireylerin üzerine yapılan mobbing eylemlerine bilinçli ve düzenli olarak sessiz kalınmasıdır. Yönetimin konuya bilerek ya da bilmeyerek karşı koymaması, sessiz kalması.” (Ö14, E)

“Bireylerin çeşitli kaygulardan (iş kaybetme, kariyer kaygıları) haklarını savunamamasıdır.” (Ö25, E)

“Bana dokunmayan yılan bin yaşasın, benim işime yarıyorsa gerisi önemli değil ya da kaybetme korkusundan dolayı yerleşmiş sükûnet.” (Ö52, K)

Öğretim elemanlarının “Sizce örgütsel sessizlik nedir?” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde örgütsel sessizlik için pek çok farklı tanım yapıldığı görülmektedir. Ö1, örgütsel sessizliği mobbing mağdurlarının yaşadıkları sorunları söylemeyip susması olarak tanımlamıştır. Ö8, bastırılan, sindirilen ve ötekileştirilen kişilerin ya da empati kuramayan kişilerin sorunlar karşısında susması şeklinde belirtmiştir. Sürekli kendisini düşünen bencil bireyler toplumun her kesiminde başkalarının yaşadıkları sorunlar karşısında tepkisiz kalmayı tercih etmektedir. Ö9 ise, çalışanların karşılaştıkları haksızlıklar karşısında susup, çıkarları için güçlü tarafı tercih etmeleri örgüt sorunlarını kendi menfaatleri için görmezden gelmeleri şeklinde tanımlamıştır. Bununla birlikte Ö14, bunun kurumsal bir sorun olduğunu, kurum çalışanlarının ve yönetimin yaşanan sorunlar karşısında bilerek sessiz kalması olarak tanımlamıştır. Sessizliğin bir diğer nedeni de bireylerin yaşam kaygılarıdır. Ö25, çalışanların işsiz kalma, kariyerlerinde ilerleyememe gibi kaygılarından dolayı haklarını savunamamaları olarak belirtmiştir. Ö52 ise, örgütsel sessizliği tanımlarken bireylerin kişisel çıkarlarının ön planda olduğunu belirtmek için “Bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın” atasözünü örnek vermiştir.

Akademik ortamlarda en çok sessiz kalınan konulara ilişkin öğretim elemanlarının görüşlerine ait bulgular araştırma kapsamında ulaşılan diğer bulgudur. Akademik ortamlarda en çok sessiz kalınan konular nelerdir? sorusuna ilişkin öğretim elemanlarının görüşlerine ilişkin oluşturulan kodlar Çakıcı (2008) tarafından geliştirilen anket sonucu ortaya çıkan en çok sessiz kalınan konular dikkate alınarak ve ilgili alanyazın incelenmesi sonucu oluşturulan “etik”, “sorumluluk”, “yönetim sorunu”, “örgüt/çalışan performansı”, “çalışma şartları” temalarına göre sınıflanmıştır. “Etik” temasına ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri dikkate alınarak oluşturulan kodlar frekansları ile birlikte, mobbing (9), etik kurallara uyulmaması (2), iftira (1), haksız suçlama ve soruşturmalar (2), kişisel çıkarlar için güçlüyü seçme (2), taciz (1), kişisel egoların ön planda tutulması (1), öğretim elemanı-öğrenci ilişkileri (1), adaletsiz atamalar (2), çıkarları kaybetme düşüncesi (1), kişisel hakların ihlali (1), haksız elde edilen başarılar(1), informal haberler (1), yöneticilerin adil olmayan uygulamaları (1), kişisel çıkarlarını düşünmek (1), hedef olmak için mobbing karşısında sessiz kalmak (2), psikolojik baskılar (1), maddi kazanç için kendi menfaatini düşünme(1) şeklindedir. “Sorumluluk” temasına ilişkin oluşturulan kodlar ve fre-

kansları ise, aşırı iş yükü (8), işleri aksatan kişilerle çatışma (1), yanlış anlaşılma kaygısı (1) şeklindedir. “Yönetim sorunu” temasına ilişkin katılımcıların görüşleri ile oluşturulan kodlar frekansları ile birlikte, ayrımcılık (1), kayırmacılık (9), görev tanımının yapılmaması(1), bölüm projeleri ve ders dağılımları (9), idari görevlerde karşılaşılan sorunlar (1), görüş ayrılıkları (1), eşitsizlik (2), adama göre muamele (1), kadro ihlalleri (9), başarısız tezleri geçirme (3), özlük hakları (2), akademik yükselme (2), liyakata önem verilmemesi (1), yönetim süreçleri(2), yetki ve sorumluluk dağıtımı (2), yetki olmayan konular (1), sorunlar dile getirilse de bir şey değişmeyeceği düşüncesi(1), siyasi görüşler (1), üst makamların emirleri (4), karar alınırken fikir sorulmaması(1) şeklindedir. “Örgüt/çalışan performansı” temasına ilişkin kodlar frekansları ile birlikte, ortak çalışmalarda iş yükünün tek kişi üzerinde olması (1), bilimsel projelerde yaşanan sorunlar (1), mesleki yetersizlikler (1), hocalara karşı fikir savunma (3), tembellik (1), akademik beklentiler (1), üstü/Amiri eleştirme (1), hocaların başarısızlıkları (2), çalışma arkadaşlarının düşük performansı (2)’dir. Son olarak “çalışma şartları” temasına ilişkin katılımcıların görüşlerine göre belirlenen kodlar frekansları ile birlikte fiziksel mekân dağılımları (2), emeğin karşılığını alamama (1), ücret ile ilgili sorunlar (1), işsiz kalma korkusu (2), akademik ilerlemenin geciktirilmesi (1) şeklindedir.

“Ayrımcılık-Dost ahbap ilişkisi-Mobbing” (Ö1, K)

“Astların çalışma konularının tanınmaması. Bölüm projelerinin-derslerinin dağılımı” (Ö2, E)

“Hocaların başarısızlıkları veya yanlışlarının duyarsa bir şey yapar diye başka ortamlarda anlatılmaması. Ortak yapılan çalışmalarda 1 kişinin çalışıp 10 kişinin isminin yazılması şeklinde sorunlar ortaya çıkıyor.” (Ö3, K)

“Bilimsel projelerde yaşanan olumsuzluklar. İdari görevlerde karşılaşılan sorunlar.” (Ö4, E)

“Adaletsiz ve usule aykırı yapılan işlerde yönetime veya siyasi güce yakın olanların korunması, iftiraya maruz kalan kişilerin bile bile sorunlarla yüzyüze gelmesine seyirci kalınması. Gerçek suçluyla suçsuz arasında kişiye göre işlem yapılması.” (Ö8, E)

“Haksız suçlama ve soruşturmalar. Çıkar-menfaat çatışmasında güçlü tarafı (yönetim) seçme. Aşırı ve gereksiz personel görevlendirmeleri (iş yükünü bilerek arttırma, yıldırma)” (Ö9, E)

“Taciz, meslektaşlarla çatışma, akademik yükselme, kişisel egoları ön planda tutma.” (Ö12, K)

“Özlük hakları, adaletsiz atamalar, liyakata önem verilmemesi, idari yeteneği olmayan kişilerin belli mevkilere getirilmesi” (Ö15, E)

“Mobbing, aşırı iş yükü” (Ö26, E)

“Kadro dağıtımı, ders dağıtımı, fiziksel imkânları dağıtımı.” (Ö27, E)

Öğretim elemanlarının akademik ortamlarda en çok sessiz kalınan konuları şu şekilde sıraladıkları görülmektedir. Ö2, astların çalışma tanımlarının yapılmadığını belirtmiştir. Bu durum görevleri olmadığı halde pek çok işin kendilerine yaptırılmasına neden olmaktadır. Ayrıca proje ve ders dağılımında da yapılan haksızlıklara karşı sessiz kaldığını belirtmiştir. Bunun sebebi bireylerin çekingen kişilikleri olabileceği gibi haklarını tam olarak bilmiyor olmaları da olabilir. Ö3 ise, üstleri eleştiremediklerinden bahsetmiştir. Herhangi bir şekilde eleştirdiklerinde başlarına bir şey gelmesinden korktukları için sessiz kalmanın tercih edildiğini belirtmiş-

tir. Ayrıca akademik ortamlarda ortak yürütülen işlerin sadece tek bir kişinin üzerine kalıp pek çok kişinin isminin yazılmasından da rahatsız olduğunu belirtmiştir. Ö4 de benzer şekilde bilimsel projeler konusunda yaşanan sorunlar ve verilen idari görevleri yerine getirirken ortaya çıkan sorunlar karşısında sessiz kaldığını ifade etmiştir. İdari görevlerde sessiz kalınmasının sebebi mesleki deneyimsizlik, siyasi faktörler, eş-dost ahbab ilişkileri gibi konular olabilir. Benzer şekilde Ö8, adaletsiz yapılan işlerde yönetim ve siyasi gücün etkili olduğunu ve mağdur olanla suçlu kişiler arasında kişiye göre işlem yapılması örneğini vermiştir. Ö9, çalışanların haksız yere suçlanarak ve gereksiz iş yükü yüklenerek yıpratılmaya çalışılmasını, Ö26 ise, mobbing ve aşırı iş yüküne karşı akademik ortamlarda sessiz kaldığını belirtmiştir. Bununla birlikte Ö12, taciz ve akademik yükselme konusunda yapılan haksızlıklardan bahsetmiştir. Çalışanların bu konuda sessiz kalmasının sebebi utanmaları ya da konuştuklarında kendilerine inanılmaması, kariyer ilerlemelerinin engellenmesi, baskı görme, işsiz kalma gibi sebepler olabilir. Ö15, özlük hakları, adaletsiz atamalar, liyakata önem verilmemesini örnek göstermiştir. Ö27 de kadro ve ders dağıtımı konularının yanında fiziksel imkânların dağıtımı konusunda yapılan haksızlıkları akademik ortamlarda en çok sessiz kalınan konulara örnek göstermiştir.

Araştırmada son bulgu örgütsel sessizliğin nedenlerine ilişkin öğretim elemanlarının görüşlerini betimlemeye yöneliktir. Sizce örgütsel sessizliğin nedenleri nelerdir? sorusuna ilişkin öğretim elemanlarının farklı görüşler belirttiği görülmüştür. Örgütsel sessizliğin nedenlerine ilişkin öğretim elemanlarının görüşlerini belirlemeye yönelik “sizce örgütsel sessizliğin nedenleri nelerdir?” sorusu sorulmuştur. Bu soruya ilişkin oluşturulan kodlar Çakıcı (2008) tarafından geliştirilen anket sonucu ortaya çıkan çalışanların sessiz kalma nedenlerine ilişkin faktörler dikkate alınarak ve ilgili alanyazın incelenmesi sonucu oluşturulan “yönetmel”, “örgütsel”, “iş ve yaşam kaygısı”, “bireysel özellikler”, “tecrübe eksikliği”, “ilişkileri zedeleme korkusu” ve “çevresel etmenler” temalarına göre sınıflanmıştır. “Yönetmel” temasına ilişkin belirlenen kodlar frekansları ile birlikte, yetki kullanma otoritesi (1), görev ve yetki dengesizliği (1), hiyerarşinin olması (2), alınan kararların gizlenmesi (1), yöneticilerin özgüven eksikliği (1), fikirlere değer verilmemesi (10), otoriter yöneticiler (1), yönetimin taraf tutması (1), yönetimin güç kaybetme kaygısı (1) şeklindedir. Katılımcıların görüşleri dikkate alınarak belirlenen “örgütsel” temasına ilişkin kodlar ve frekansları iletişimsizlik (3), örgütsüzlük (1), demokrasinin olmaması (1), kurumsallaşmanın olmaması (2), liyakat sorunu (5), örgüt kültürü (1), adaletsizlik (1), suçlulara gerekli cezaların verilmemesi (3), mobbing (5) şeklindedir. “İş ve yaşam kaygısı” temasına ait kodlar frekansları ile birlikte, başıma iş gelirse kaygısı (11), iş kaybetme kaygısı (15), yöneticilerden korkulması (1), özlük haklarını kaybetme korkusu (1), ceza alma korkusu (1), mobbing korkusu (3), kariyer kaygısı (3), imkânlardan yoksun kalma korkusu (1), hedef olmak istememek (3), geçmişte yaşanan olumsuzluklar (1), baskı korkusu (2), ekonomik kaygı (2) şeklindedir. “Bireysel özellikler” temasına ilişkin öğretim elemanlarının görüşlerine göre belirlenen kodlar frekansları ile birlikte samimiyetsizlik (1), özgüven eksikliği (1), rekabet (1), bencillik (7), karakter (3), hukuka güvensizlik (1), sevgi-saygı-hoşgörü eksikliği (1), güvensizlik (2), vurdumduymazlık (2), tükenmişlik (1), hakkını savunamama (1), eleştiriye açık olmama (1) şeklindedir. “Tecrübe eksikliği” temasına ilişkin kodlar ve frekanslar, çalışma hayatında deneyimsiz olma (1), hata yapmaktan kaçma (2), bireysel eksiklikler (1) şeklindedir. “İlişkileri zedeleme korkusu” temasına ilişkin belirlenen kodlar frekansları ile birlikte, başkalarını koruma amaçlı susma (1), aynı gruptaki arkadaşlarına hatalarını söylememe (1), çalışma ortamında

problem çıkararak kişi olmak istememek (3), arkadaş ortamından dışlanma korkusu (5) 'dur. Son olarak "çevresel etmenler" temasına ilişkin belirlenen kodlar ve frekansları ise, yetişilen çevre kültürü (1), siyasal unsurların etkisi (1) şeklindedir. Katılımcı görüşlerine ilişkin görüşler aşağıda sıralanmıştır.

"Üstün asta karşı yetkilerini kullanma otoritesi, elindeki yasal güç" (Ö1, K)

"Görev ve yetkilerin çift taraflı dengesizliği" (Ö2, E)

"İletişim kanallarının çalıştırılmaması. Herkese fikri sorulmadan belirli bir grup ile istişare edilip diğer gruplarla iletişime geçilmemesi, hatta kararların onlardan gizlenmesi" (Ö3, K)

"Çalışanların kendi aralarında tam olarak birlik oluşturmamaları ve düşüncelerini dile getirmeleri durumunda iş yerlerinde sıkıntı yaşamaktan korkmaları" (Ö4, E)

"Samimiyetsizlik, öz güven eksikliği, ya başıma bir iş gelirse kaygısı" (Ö5, E)

"Çıkar ve menfaatlerin çatışması, baskı ve şiddete karşı iş güvencesi kaygısı" (Ö8, E)

"Örgütsüzlük ve dolayısıyla bireysel olduğunu zannetmek" (Ö11, E)

"Evrensel davranış modellerinin küçük yaşta öğretilmemesi (saygı, sevgi, hoşgörü.)" (Ö12, K)

"Anlatılan ve inanılan doğruların defalarca dile getirilmesine karşın hiçbir sonuç alınmaması" (Ö15, E)

"Özlük haklarının elinden alınma korkusu ve yaptığı hataların düzenli olarak dikkate alınarak cezalandırılma korkusu" (Ö17, E)

"Demokrasi kültürünün genel olarak toplumsal alanda yerleşmemesi. İş yerlerinin yeterince kurumsallaşmaması. Bireysel hesaplar" (Ö18, K)

"Sindirme, susturma, vazgeçirme yani mobbing sonucunda güvensizlik, korku, kaygı vb." (Ö19, E)

"Akademik olarak yükselme beklentisi. Bireylerin aynı grupta yer aldıkları kişilerin kararlarına uyması, yanlış görse dahi söylememesi" (Ö36, E)

"Öğrenilmiş çaresizlik (defalarca fikrini söylemesine rağmen dikkate alınmamış olma). Örgüt içerisinde huzursuzluk yaşamak istememesi" (Ö48, K)

Öğretim elemanlarının örgütsel sessizliğin nedenlerine ilişkin görüşleri incelendiğinde, pek çok neden sıraladıkları görülmektedir. Ö1, üstün sahip olduğu yetki ve yasal gücün astların sessizliğinde etkili olabileceğini belirtmiştir. Ö2 ise, görev ve yetkilerin çift taraflı dengesiz olmasını örgütsel sessizliğin nedeni olarak görmektedir. Bununla birlikte Ö3, örgüt içerisinde iletişimin olmayıp, alınan kararlarda çalışanlarının fikrinin alınmamasının ve gizlenmesini neden olarak belirtmiştir. Bu durumun, fikri sorulmayan çalışanların bir süre sonra bilgilerini açıkça dile getirmemelerine ve sessiz kalmalarına sebep olacağı söylenebilir. Ö4, örgüt çalışanlarının çalıştıkları ortamda sıkıntı yaşamaktan korkmaları ve birbirlerine destek olmamalarının sonucu olarak sessizliğin ortaya çıkabileceğini belirtmiştir. Ö5 ise, örgütteki samimiyetsizliğin ve bireylerin başıma bir iş gelirse kaygısının susmalarına neden olduğunu söylemiştir. Ö8, örgütteki çıkar ve menfaat çatışmalarının yaşanmasını ve çalışanların iş güvencesi kaygısı duyma-

larını sessizliğin nedeni olarak görmektedir. Ö11, örgütlerin genel sorunlarından biri olan örgütsüzlük durumundan bahsetmiştir. Örgütlü hareket etmeyen bireyler haklarının savunulmamasını düşündükleri için içlerinde buldukları durumdan sessiz kalarak kurtulabileceklerini düşünebilirler. Bununla birlikte Ö12, kişinin evrensel davranış modellerini küçük yaşta kazanmamış olmasının örgüt içerisine de yansıtacağını sevgi, saygı, hoşgörü gibi özelliklere sahip olmayan bireylerin örgütte sorun oluşturarak diğer çalışanları rahatsız edebileceğinden bahsetmiştir. Sürekli kendini düşünen bireylerin olduğu örgütlerde fikirlerine değer verilmeyeceğini düşünen çalışanlar sessizliği tercih edebilmektedir. Ö15 ve Ö48, çalışanların doğruları defalarca söylemelerine karşı düşüncelerinin dikkate alınmamasının örgütsel sessizliğe neden olabileceğini belirtmiştir. Ö17'ye göre ise, bireylerin iş yerlerinde yaptıklarının sürekli takip edilmesinin ve ellerindeki hakların alınacağı korkusunun çalışanları örgüt içerisinde pasif hale getirmektedir. Ö18, çalışanların sessizliğini örgütlerde demokrasi ve kurumsallaşmanın olmamasına bağlamıştır. Demokratik bir yönetim olmayan, kurumsallaşmamış örgütlerde bireyler kendi haklarını kendileri savunmak zorunda kalırlar. Bu durum genellikle güçlü olan tarafın kazanmasıyla sonuçlanacaktır. Bu yüzden çalışanlar yalnız kalacaklarını bilerek doğruları savunmak yerine sessiz kalıp düzene uymayı tercih edebilirler. Ö19 ise örgütsel sessizliğin nedeni olarak hayatın her alanında karşımıza çıkan mobbing olgusundan bahsetmiştir. Mobbinge maruz kalan bireylerin sindirileceğini, korku ve kaygılarından dolayı susmayı tercih edeceğini belirtmiştir. Ö36 ise, akademik ortamlarda bireylerin akademik yükselme beklentilerini göz önünde bulduklarını ve ait oldukları arkadaş gruplarının hatalarını görseler dahi sustuklarını belirtmişlerdir. Bu durum bireylerin çalıştıkları ortamda dışlanmak istememesi ve kendi çıkarlarını düşünmesiyle açıklanabilir.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Son yıllarda neredeyse hayatın tüm alanlarında karşımıza çıkan mobbing kavramı özellikle örgütlerde inceleme konularından biri olmuştur. Mobbingin ilişkili olduğu pek çok kavram bulunmaktadır. Örgütsel sessizlik de bu kavramlardan biri olarak ele alınmaktadır. Alan yazına bakıldığında mobbing ve örgütsel sessizlik ile ilgili çalışmalara rastlansa da iki kavramın bir arada incelendiği araştırmaların sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Bu araştırma, mobbingin en fazla uygulandığı, sessiz kalınmaması ve fikirlerin dile getirilmesi gereken kurumlardan biri olan üniversitelerde mobbingin örgütsel sessizliğe etkisine ilişkin öğretim elemanlarının görüşlerini almak amacıyla yapılmıştır. Araştırma sonucunda öğretim elemanlarının görüşlerine göre mobbing kavramı, örgütsel sessizliğin nedenleri ve akademik ortamlarda en çok sessiz kalınan konular arasında belirtilmiştir.

Araştırmanın ilk bulgusu olarak, araştırmanın çalışma grubu kapsamında 400 anket formu dağıtılmasına rağmen anketi doldurmayı kabul eden 52 öğretim elemanının olması ele alınmıştır. Bu son derece dikkat çeken bir bulgudur. Öğretim elemanlarının cevaplamayı kabul etmemelerinin nedenleri olarak öğretim elemanlarının demografik özelliklerine bakılarak anket formunda kim olduklarının belli olacağını düşünmeleri, üniversite yönetimi ve diğer öğretim elemanlarının cevaplarını görme olasılığı, işlerini kaybetme korkusu, kariyerlerinde ilerleyememe korkusu, kadro sorunu yaşama, yalnızlaşma korkusu gibi nedenler sıralanabilir. Öğretim

elemanlarının anket formlarlarını doldurmak istememeleri bir anlamda sessiz kalmayı tercih ettiklerini göstermektedir. Bu duruma bakılarak üniversitelerde mobbing olgusunun var olduğu ve örgütsel sessizliğin mobbingin bir sonucu olduğu söylenebilir.

Araştırmada ilk olarak öğretim elemanlarının mobbinge ilişkin görüşleri alınmıştır. Öğretim elemanlarının görüşlerine göre “fiziksel”, “psikolojik” ve “ekonomik” temaları oluşturulmuştur. “Sizce mobbing nedir?” sorusuna ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri incelendiğinde öğretim elemanlarına göre mobbing en fazla “zorbalık”, “fiziksel şiddet”, “baskı”, “psikolojik taciz”, “yıldırma”, “maddi zarar” ve “işsiz kalma” şeklinde tanımlandığı görülmüştür. Alanyazın incelendiğinde Çobanoğlu (2005) ve Tınaz (2006) mobbingin Türkçe karşılığı olarak “iş yerinde psikolojik terör, iş yerinde psikolojik taciz, iş yerinde duygusal saldırı, yıldırma, zorbalık v.b.” terimler kullanılabileceğini ifade etmişlerdir. Davenport ve ark. (2003) mobbingi, çalışanı işinden ayrılmaya zorlamak amacıyla, asılsız suçlamalar, aşağılamalar ve genel tacizlerle baskı yaparak art niyetli ve sistemli olarak uygulanan davranışlar olarak tanımlamıştır. Bu tanımlara bakıldığında öğretim elemanlarının görüşlerinin bu tanımlarla benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Araştırmanın ikinci olarak öğretim elemanlarının mobbingin bireysel sonuçlarına ilişkin görüşleri alınmıştır. Öğretim elemanlarının görüşleri incelenerek belirlenen kodlara göre fiziksel, psikolojik, aile ve sosyal yaşama etki ile performans temaları oluşturulmuştur. “Mobbingin yol açtığı bireysel sonuçlar sizce ne olabilir?” sorusuna ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri doğrultusunda oluşturulan kodlar fiziksel temasında, “beden sağlığının bozulması”, “uyku problemi”, “kronik yorgunluk” ve “iş göremezlik”; psikolojik temasında, “psikolojik sorunlar”, “mutsuzluk”, “özgüven kaybı” ve “huzursuzluk”; ekonomik temasında, “işten ayrılma”, “yaşam kalitesinin düşmesi”, “ekonomik zarara uğrama”, “hastane masrafları”; aile ve sosyal yaşama etki temasında, “aile yaşamının olumsuz etkilenmesi”, “iş arkadaşları ile iletişimin bozulması”; performans temasında ise “verimsizlik”, “çalışmak istememek” ve “motivasyon kaybı” olmuştur. Alanyazına bakıldığında Davenport ve arkadaşlarının (2003) mobbing davranışlarını bireysel, ailesel, örgütsel ve toplumsal olarak fiziksel, psikolojik ve ekonomik açıdan incelediği araştırmalarında mobbingin stres, hastalık, kazalar, ayrılma veya boşanma, düşük verim, arkadaşlıkların kaybı, duygusal ve fiziksel rahatsızlıklar, mutsuz bireyler, işsiz kalma vb. maliyetleri olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Kayacı (2014), akademik ortamlarda yaşanan mobbing ile ilgili araştırmasında mobbinge maruz kalan katılımcıların depresif hissettiklerini, bıkkınlık yaşadıklarını, motivasyonlarının düştüğünü belirtmiştir. Cemaloğlu ve Şahan (2013) akademisyenlerin üniversitelerde karşılaştıkları mobbing ile ilgili araştırmalarında mobbinge uğrayan akademisyenlerin psikolojik olarak etkilendikleri, psikosomatik rahatsızlık yaşadıkları ve verimlerinin düştüğü sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçlar araştırmadan elde edilen sonuçlarla paralellik göstermektedir.

Araştırmada üçüncü olarak öğretim elemanlarının mobbingin örgütsel sonuçlarına ilişkin görüşleri ele alınmıştır. Öğretim elemanlarının görüşleri incelenerek belirlenen kodlara göre psikolojik, ekonomik, örgütsel iletişim ve performans temaları oluşturulmuştur. “Mobbingin yol açtığı örgütsel sonuçlar sizce ne olabilir?” sorusuna ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri doğrultusunda oluşturulan kodlar psikolojik temasında, “örgüt ikliminin bozulması”, “huzursuzluk”, “örgüt kültürünün oluşmaması” ve “örgütün zayıflaması”; ekonomik temasında, “ör-

güt başarısının düşmesi”, “örgüt çalışmalarının aksamaması”, “ekonomik kayıplar” ve “örgüt başarısının düşmesi”; örgütsel iletişim temasında, “çalışanların örgüte küsmesi”, “kutuplaşma” ve “çalışanlar arası husumet”; performans temasında ise “verimsizlik”, “motivasyon kaybı”, “örgüt amaçlarına ulaşamama” ve “örgüt misyonunun gerçekleşmemesi” şeklindedir.

Bu soruya yönelik alanyazında yapılan araştırmalar incelendiğinde huzursuzluk (Ertüreten, 2008; Şahin, 2006; Yaman, 2007), stres, özgüvenin azalması (Tan, 200; Tınaz, 2006), fiziksel zarar, psikolojik etki, arkadaşlıkların bitmesi, kaza masrafları, ilaç giderleri, kapasite altı çalıştırılma, izin alımı, düşük iş kalitesi, yasal işlem/dava masrafları, erken emeklilik, kurumsal saygınlığın düşmesi, hastalıklı kurum, kısıtlanmış yaratıcılık (Altunay, Oral ve Yalçınkaya, 2014), tükenmişlik, sessizlik, fiziksel sağlığın bozulması (uykusuzluk, baş ağrısı, mide ağrısı), karamsarlık, umutsuzluk, bıkkınlık, içe kapanma, intihar düşünceleri (Kayacı, 2014), motivasyon sorunları (Akbaş, 2009; Çakır, 2006; Dangaç, 2007; Yaman, 2007), olumsuz örgüt imajı, çalışanlar arasındaki ilişkilerin zedelenmesi (Özler ve Mercan, 2009) şeklinde ifadelerle ulaşılmıştır. Tüm bu sonuçlara bakıldığında araştırmadan elde edilen mobbingin örgütsel sonuçlarına ilişkin görüşlerle paralellik gösterdiği görülmektedir.

Araştırmada dördüncü olarak öğretim elemanlarının akademik ortamlarda mobbing uygulanmasına ilişkin görüşleri alınmıştır. Öğretim elemanlarının görüşleri incelenerek belirlenen kodlara göre oluşturulan temalar çalışanın kendini göstermesi ve iletişime yönelik mobbing, sosyal ilişkilere yönelik mobbing, kişinin itibarına yönelik mobbing, kişinin mesleki konumuna yönelik mobbing ve kişinin sağlığına yönelik mobbing şeklinde gruplandırılmıştır.

“Akademik ortamlarda sizce mobbing uygulanmakta mıdır? Cevabınız evet ise nasıl?” sorusuna ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri doğrultusunda oluşturulan kodlardan temalar oluşturulurken Leymann’ın Tipolojisinden (LIPT) (1990) faydalanılarak Çögenli ve Asanakutlu (2014) tarafından hazırlanan Akademisyenlere Yönelik Mobbing Ölçeğinde yer alan faktörlerden yararlanılmıştır. Çalışanın kendini göstermesi ve iletişime yönelik mobbing temasına ait en fazla yazılan kodlar “psikolojik baskı”, “düşüncelerini ifade edememe”, “kontrol”, “dışlanma”, “azarlanma”, “hakaret” ve “yaptırım uygulanması”dır. Sosyal ilişkilere yönelik mobbing temasında en fazla yazılan kodlar “yalnız bırakılma” ve “başkalarıyla konuşmanın engellenmesi” olmuştur. Kişinin itibarına yönelik mobbing temasına ilişkin öğretim elemanlarının verdiği cevaplara göre en fazla yazılan kodlar “haksız suçlama”, “mobbing uygulayana makam verilmesi”, “başarının takdir edilmemesi”, “akademik kıskançlık” ve “danışman ve öğretim üyelerinin yetersiz olduğu konularda astlarını yıpratması” şeklindedir.

Kişinin mesleki konumuna yönelik mobbing temasında en fazla yazılan kodlar sırasıyla “adam kayırmacılık”, “kadro sıkıntısı” ve “gereksiz iş yükü” olmuştur. Kişinin sağlığına yönelik mobbing temasında en fazla yazılan kodlar ise “fiziksel şiddet” ve “cinsel taciz”dir. Alanyazın incelendiğinde, ders verdimeme, iftira, bilgi saklanması, rencide edilme, baskı görme, kontrol edilme, adam kayırma, dışlanma (Cemaloğlu ve Şahan, 2013), hakaret, bağırma, tehdit, iş yükünün artırılması, diğer çalışanlara kötülme, dedikodu (Kayacı, 2014), iş tanımında yer almayan işlerin verilmesi (Fırat vd., 2018), akademik personele yöneltilen eleştiriler, sözlü/yazılı tehditler, bilgi ve becerilerini göstermelerine izin verilmemesi, akademik personelin birbirleriyle olan ilişkilerinin engellenmesi, akademik personelin mimikleri, vücut hareketleri, sesleri,

dinsel ya da siyasal görüşleriyle alay edilmesi, özgüvenlerini yitirmelerine sebep olabilecek davranışlar, akademik personele verilen görevlerin nitelikleri fiziksel ve cinsel açıdan yapılan tehditler ve uygulamalar (Cayvarlı ve Şahin, 2015) şeklinde araştırmadan çıkarılan kodlar ve temalara benzer araştırmalar bulunduğu görülmektedir.

Araştırmada beşinci olarak öğretim elemanlarının mobbinge başa çıkmayla ilgili görüşleri ele alınmıştır. Öğretim elemanlarının görüşleri incelenerek belirlenen kodlara göre oluşturulan temalar bireysel, örgütsel ve yönetsel şeklinde sınıflandırılmıştır. “Mobbinge başa çıkmak için neler yapılabilir?” sorusuna ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri doğrultusunda oluşturulan kodlar bireysel temasında “yasal yollara başvurmak”, “özlük haklarını bilmek” ve “haksızlık ve baskıya boyun eğmemek”tir. Örgütsel temasında “etkili iletişim ortamı”, “mobbing mağduruna mücadelesinde örgütsel destek”, “çalışan haklarının güvence altına alınması” ve “herkese eşit davranma” yönetsel temasında ise “kurum kuralları net olmalı”, “kanunlara göre ceza verme” ve “adaletli yönetim” şeklindedir.

Bu soruya yönelik alanyazın incelendiğinde, yönetici atama şekli, açık bir şekilde iletişim kurma, mesafeli davranma, toplantı ve seminerler düzenleme, yönetmelikleri ve özlük haklarını iyi bilme, yöneticileri psikolojik teste tabi tutma, güçlü bir psikolojiye sahip olma, empati kurma (Çelebi ve Taşçı Kaya, 2014), örgüt içi iletişimde dürüstlük ve samimiyet kavramlarının kaybolmaması, örgütte şikayet ve performans değerlendirme sisteminin düzgün çalışmasına özen gösterilmesi (Mimaroğlu ve Özgen, 2008), mobbing mağdurlarının aile, arkadaş yada terapistten yardım alması, mobbing mağdurlarının kendilerinin değil mobbingi uygulayanların hatalı olduklarının farkında olması, yöneticilerin farklılıklar, olumsuzluklar ve zıtlıklarla başa çıkmasını bilmesi (Öztürk vd., 2008) şeklinde araştırma sonuçlarına ulaşılmıştır. Tüm bu sonuçların araştırmanın sonuçlarıyla paralellik gösterdiği görülmektedir. Ayrıca Uzun ve Uzun (2018) makale çalışmalarında katılımcıların mobbinge maruz kalma karşısındaki başa çıkma stratejilerine dair kabullenme/yok sayma, işten ayrılma bulgularına ulaşılmıştır. Bu bulgular araştırmadan elde edilen kodlar ile farklılık göstermektedir.

Araştırmada altıncı olarak öğretim elemanlarının örgütsel sessizliğe ilişkin görüşleri alınmıştır. Öğretim elemanlarının görüşleri incelenerek belirlenen kodlara göre bilinçli sessizlik, duyarsız kalma, çoğunluğa uyma ve yönetsel temaları oluşturulmuştur. “Sizce örgütsel sessizlik nedir?” sorusuna ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri doğrultusunda oluşturulan kodlarda örgütsel sessizlik en fazla “örgüt içindeki sorunları ifade edememek”, “baskı ve haksızlıklar karşısında sessiz kalmak”, “akademik ilerleme için sessiz kalmak”, “örgütteki etik dışı durumlara tepkisiz kalmak”, “örgütte pasif kalmayı tercih etme”, “baskı ve psikolojik tacizin çalışanlar tarafından kabul edilmesi”, “bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın anlayışı”, “defalarca yanlışları söyleyip çözüm bulamayınca diğerleri gibi susmak”, “örgüt çıkarları için hatalı davranış ve uygulamalara tepki vermemek”, “çoğunluğu karşısına alacağını bildiği için susmak”, “iktidara boyun eğmek” ve “yönetim fikirlerine önem vermediği için sessiz kalmak” şeklinde tanımlanmıştır.

Alanyazında örgütsel sessizlik tanımlarına bakıldığında örgütsel sessizlik, çalışanların bilinçli bir şekilde örgütün sorunlarına ve diğer konulara dair kendi görüş ve düşüncelerini farklı sebeplerden dolayı ifade edememesi durumu olarak tanımlanmaktadır (Çolak, 2015).

Henriksen ve Dayton (2006)'a göre örgütsel sessizlik ise bir örgütün karşılaştığı sorunlara karşı gösterilen küçük tepkileri ifade etmektedir. Bir başka tanımda ise, çalışanların bilinçli bir şekilde, örgüt sorunları ve diğer konularla ilgili farklı sebeplerden dolayı (gelecek tepkilerden çekinme, sorunlu kişi olarak algılanma, herhangi bir değişiklik yaratmayacağı inancı vb.) kendi görüş ve düşüncelerini ifade etmemesi ve bunun kollektif bir olgu olmasıdır (Erdost Çolak, 2015). “Örgütsel sessizlik” tanımlamaları incelendiğinde sessizlik aktif, bilinçli, kasıtlı ve amaçlı bir davranış olarak karşımıza çıkmaktadır (Çakıcı, 2007). Araştırmada oluşturulan kodlar ve temalara bakıldığında öğretim elemanlarının örgütsel sessizlik için literatürde yer alan tanımlarda bulunan kavramlarla benzer cevaplar verdikleri görülmektedir.

Araştırmada yedinci olarak öğretim elemanlarının akademik ortamlarda en çok sessiz kalınan konulara ilişkin görüşleri alınmıştır. Öğretim elemanlarının görüşleri incelenerek belirlenen kodlara göre etik, sorumluluk, yönetim sorunu, örgüt/çalışan performansı ve çalışma şartları temaları oluşturulmuştur. Akademik ortamlarda en çok sessiz kalınan konular nelerdir? sorusuna ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri doğrultusunda oluşturulan kodlar etik temasında “mobbing”, “etik kurallara uyulmaması”, “kişisel çıkarlar için güçlüyü seçme”, “haksız suçlama ve soruşturmalar”, “adaletsiz atamalar”, “hedef olmamak için sessiz kalmak”; sorumluluk temasında “aşırı iş yükü”; yönetim sorunu temasında “kayırmacılık”, “bölüm projeleri ve ders dağılımları”, “kadro ihlalleri” “üst makamların emirleri” ve “başarısız tezleri geçirme”; örgüt/çalışan performansı temasında “hocalara karşı fikir savunma”, “hocaların başarısızlıkları” ve “arkadaşların düşük performansı”; çalışma şartları temasında ise “işsiz kalma korkusu”, “fiziksel mekân dağılımları”, “emeğin karşılığını alamama”, “ücret ile ilgili sorunlar” ve “akademik ilerlemenin geciktirilmesi” şeklindedir.

Alanyazın incelendiğinde en fazla sessiz kalınan konular etik ve sorumluluklar, yönetimle ilgili sorunlar, çalışan performansı, örgütü iyileştirme hakkındaki görüşler (pasif sessizliğe işaret etmektedir) ve çalışma koşulları olarak belirlenmiştir (Çakıcı ve Çakıcı, 2007; Morrison ve Milliken, 2000; Milliken, Morrison ve Hewlin, 2003). Arlı (2013), ilkokullarda yaptığı araştırmada tema olarak “okullarda sessiz kalınan konulara ilişkin görüşler” başlığı altında değişim, görev paylaşımı, fikirleri açıklıkla paylaşamama, etik ve sorumluluk, meslektaşların performansı ile ilgili sorunlar, yönetim sorunu, çalışma olanakları, okulun çevredeki imajı gibi alt temalar oluşturmuştur. Bir başka araştırmada en çok sessiz kalınan konular kötü muamele, etik konular, kişisel çekişme ve çatışmalar, israf ve kayıplar, yöneticinin adil olmayan uygulamaları, araç, gereç ve donanım eksikliği, bireylerin kişisel gelişimine engel olunması şeklinde belirlenmiştir (Fettahlıoğlu ve Demir, 2014). Aysen (2017), üniversitelerde sessiz kalınan konuları yöneticiler açısından incelemiş ve sessiz kalınan konuları görev ihlali, devamsızlık ve işe gelmeme, akademik konular, çalışanlar arası çatışma, sapkın davranış temaları altında toplamıştır. Tüm bu araştırmalar incelendiğinde farklı gruplarla yapılan araştırmalardan elde edilen kodlar ve temaların, öğretim elemanlarının akademik ortamlarda en çok sessiz kalınan konular nelerdir? sorusuna verdikleri cevaplarla belirlenen kod ve temalarla benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Araştırmada son olarak alt öğretim elemanlarının örgütsel sessizliğin nedenlerine ilişkin görüşleri alınmıştır. Öğretim elemanlarının görüşleri incelenerek belirlenen kodlara göre oluşturulan temalar yönetsel, örgütsel, iş ve yaşam kaygısı, bireysel özellikler, tecrübe eksikliği, ilişkileri zedeleme korkusu ve çevresel etmenler şeklindedir. Sizce örgütsel sessizliğin nedenleri

nelerdir? sorusuna ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri doğrultusunda oluşturulan yönetsel temasına ait en fazla yazılan kodlar “fikirlere değer verilmemesi”, “hiyerarşinin olmaması” şeklindedir. Örgütsel temasında “mobbing”, “liyakat sorunu”, “iletişimsizlik” ve “suçlulara gerekli cezaların verilmemesi” dir. İş ve yaşam kaygısı temasında “iş kaybetme kaygısı”, “başına iş gelirse kaygısı” en fazla yazılan kodlardır. Bireysel özellikler temasında “bencillik” ve “karakter”, tecrübe eksikliği temasında “hata yapmaktan kaçma” olmuştur. “Çalışma hayatında deneyimsiz olma” ve “bireysel eksiklikler” yer almaktadır. İlişkileri zedeleme korkusu temasında en fazla yazılan kodlar “arkadaş ortamından dışlanma” ve “çalışma ortamında problem çıkaran kişi olmak istememek” şeklindedir. Çevresel etmenler temasında ise “yetişilen çevre kültürü” ve “siyasal unsurların etkisi” kodları yer almaktadır.

Alanyazında yapılan araştırmalar incelendiğinde Çakıcı (2008) çalışan sessizliğinin nedenlerini yönetsel ve örgütsel nedenler, iş ile ilgili korkular, deneyim eksikliği, dışlanma korkusu, ilişkileri zedeleme korkusu olarak ifade etmiştir. Bunların dışında yöneticilere güvenilmemesi, yöneticilerin olumsuz geribildirim korkuları, yöneticinin yapısı, konuşmanın riskli görülmesi, geçmiş tecrübeler, önyargılı davranışlar, ulusal ve kültürel normlar, adaletsizlik kültürü, sessizlik iklimi de örgütsel sessizliğin nedenleri arasında gösterilebilir (Karadal, 2011). İşgörenlerin yöneticilere güvenmemesi, konuşmanın riskli görülmesi, dışlanma korkusu, ilişkilerin bozulacağı korkusu araştırmalarda yer alan diğer nedenlerdir (Bildik, 2009; Kahveci, 2010). Arlı (2013) çalışmasında örgütsel sessizliğin nedenlerini kişisel, yönetsel ve örgütsel (örgüt yöneticilerinin özellikleri, örgüt iklimi, örgüt kültürü, çevresel etmenler) olarak temalara ayırmıştır. Örgütsel sessizliğin incelendiği diğer çalışmalar da İmadoğlu, Kurşuncu ve Çavuş (2018), örgütsel sessizliğin nedenleri gelecek kaygısı, işsizlik korkusu, yöneticilerden gelecek olumsuz geri bildirim korkusu; Eroğlu vd. (2011); Milliken vd., (2003); Pinder ve Harlos (2001); Premeaux (2001) örgütsel nedenler, yönetsel nedenler, bireysel nedenler, ulusal ve kültürel nedenler olarak sıralanmıştır. Bağ ve Ekinci (2018), bireysel nedenler (karşı düşüncelerden dolayı izole edilme korkusu, sorunları dile getirenlere iyi davranılmadığına ilişkin algı, sorunların dile getirilmesinin kişisel yetersizlik olarak algılanacağı düşüncesi, sürekli sorun yaratan kişi olarak algılanma kaygısı, üstleri zor duruma düşürmemek için bildiklerini söylemekten kaçınma, istenilen sonuçların alınabilmesi için kasıtlı olarak bildiklerini paylaşmama veya yeteneklerini kullanmama, bazı öğretim elemanı kadrolarının iş güvencesi olmaması, olumsuz görülen durumları dile getirmeyerek muhalefet etmeye çalışma), yönetsel uygulamalarla ilgili nedenler (yöneticilerin benzer konularda tutarlı davranış sergilememesi, başkalarının sağlayacağı katkıları önemli görmemeleri, sadece yakın çevreleriyle çalışma eğiliminde olmaları, kendilerini memnun edecek şeyleri duyma eğiliminde olmaları, çoğu konuda herkesten daha iyi bildiklerini düşünmeleri, eleştiriler karşısında olumsuz tepki vermeleri, bazı sorunları geçiştirme eğiliminde olmaları) şeklinde belirtmiştir. Tülübaş ve Celep (2014) ise, öğretim elemanlarının sessiz kalma nedenleri üzerine yaptıkları araştırmada kurumsal düzenlemeler, geri çekilme, iş arkadaşları ile ilişkileri koruma, yöneticiler ile ilişkileri koruma, kendini koruma, kendine güven eksikliği boyutlarında belirtmiştir. Üçok ve Torun (2015), örgütsel sessizliğin nedenlerini diğer çalışmalardan farklı olarak savunmacı/korunmacı sessizlik (kişisel zarar korkusu, başkalarının düşüncelerine hedef olmaktan çekinmek, çalışma arkadaşlarıyla ilişkileri bozmamak vb.), boyun eğici/kabullenici sessizlik (açıkça konuşmanın faydasız olduğu inancı, konuya kayıtsız kalmak, bir şeyleri değiştirme gücüne sahip olmamak vb.), korumacı/olumlu sosyal sessizlik

kurumun itibarını korumak, kurumda çalışan kişileri korumak), faydacı/çıkarıcı sessizlik olmak (kurumdaki pozisyonu devam ettirmek, konuşması halinde iş yükünün artacağına inanç, sorumluluk altına girmek istememek vb.) üzere dört kategori altında temalara ayırmıştır. Özgan ve Külekçi (2012), öğretim elemanlarının çalıştıkları kurumda sessiz kalma sebeplerini 4 kategori altında ele almıştır. Kişilik, tutum, yetiştiği çevre ve deneyimlerinden oluşan bireysel sebepler; yöneticilerin tutumu, kişiliği ve iletişim özelliklerinden oluşan yönetsel sebepler; örgüt içerisindeki iklim, kültürel ve hiyerarşik yapılanma gibi konuları içeren örgütsel sebepler ve bunun dışında görev tanımının olmaması, sözleşmeli olma gibi nedenlerin yer aldığı diğer sebepler başlığı altında ele almıştır. Küçükler ve Kısa (2016) öğretim elemanları ile yaptıkları çalışmada örgütsel sessizlik nedenlerini yönetsel ve örgütsel sebepler, iş ile ilgili konular, tecrübe eksikliği, izolasyon korkusu ve ilişkileri zedeleme korkusu olmak üzere beş kategori altında toplamıştır. Ayrıca nicel çalışmalarda kullanılmak üzere Çakıcı (2007) tarafından geliştirilen “Örgütsel Sessizlik Ölçeği” de yönetsel ve örgütsel nedenler, iş ile ilgili konular, tecrübe eksikliği, izolasyon ve ilişkileri zedeleme korkusu olmak üzere beş alt boyuttan ve toplam 28 maddeden meydana gelmektedir.

Alanyazına bakıldığında örgütsel sessizliğin nedenleri ile ilgili yapılan tüm bu araştırmalar farklı örgütlerde çalışanlarla yapılmış olsa da cevap olarak benzer nedenlerin söylendiği görülmektedir. Yapılan çalışmalarda belirtilen örgütsel sessizliğin nedenleri ile bu çalışmada elde edilen örgütsel sessizliğin nedenleri ile ilgili kodlarla paralellik göstermektedir.

Alanyazında yapılan araştırmalar incelendiğinde Şenerkal (2014), üniversitelerde akademik personelle yaptığı çalışmada mobbing davranışları ile mağdurların demografik özellikleri arasında ilişkinin anlamlı olmadığını belirlemiştir. Cayvarlı ve Şahin (2015), akademisyenlerle yaptıkları çalışmada cinsiyete göre kadın, unvanlarına göre araştırma görevlisi ve uzman kadrolarındaki akademisyenlerin daha fazla mobbinge karşılaştıklarını belirlemiştir. Şenerkal ve Çorbacıoğlu (2015), araştırmalarında yer alan akademisyenlerin demografik özellikleri açısından herhangi bir farklılık bulunamamıştır. Akpınar (2015), araştırma görevlileri ile yaptığı çalışmada araştırma görevlisi olan akademisyenlerin mobbing algılarının cinsiyete göre farklılık göstermediğini bulmuştur. Çögenli ve Asanakutlu (2016), kadın akademisyenlerin erkek akademisyenlerden, Öğr.Gör./Okutman/Uzman unvanlarındaki akademisyenlerin de Prof. Dr. Unvanındakilerden daha fazla mobbinge maruz kalma olasılığı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Algın (2014), üniversiteler örgütsel sessizlik araştırmasında sessizliğin nedenleri “yönetsel ve örgütsel nedenler” ile “işle ilgili korkular” boyutlarında cinsiyet değişkeni açısından fark görülmemiştir. Ancak kadın öğretim elemanları, erkek öğretim elemanlarına göre “ilişkilere zarar verme”, “izolasyon korkusu” ve “tecrübe eksikliği” boyutlarının örgütsel sessizliğin nedenlerinde daha etkili olduğunu belirtmişlerdir.

SONUÇ

Sonuç olarak öğretim elemanlarının görüşme sorularına verdikleri cevaplardan çıkarılan kodlar ve oluşturulan temalar incelendiğinde “Mobbinge İlişkin Öğretim Elemanlarının Görüşleri” kategorisinde en fazla baskı, yıldırma, psikolojik taciz, psikolojik şiddet kavramlarının yer aldığı görülmektedir. Bu sonuca göre öğretim elemanlarının mobbingi daha çok psikolojik olarak algıladıkları, fiziksel ve ekonomik olarak daha az mobbinge karşılaştıkları söylene-

bilir.

“Mobbingin Bireysel Sonuçlarına İlişkin Öğretim Elemanlarının Görüşleri” kategorisinde de yine psikolojik sorunlar ilk sırada yer almaktadır. Bununla birlikte beden sağlığının bozulması, mutsuzluk, verimsizlik, çalışmak istememek, aile yaşamının olumsuz etkilenmesi en fazla verilen cevaplar arasındadır. En az ise mobbingin ekonomik etkileri üzerinde durulmuştur. Bu sonuca göre bireysel olarak mobbingin ilk olarak psikolojik, daha sonra performans, sağlık ve aile konularında olumsuz etkileri olduğu, bireylerin ekonomik olarak zarara uğrayacak, işten ayrılacak boyutta mobbinge maruz kalmadıkları söylenebilir. Bununla birlikte “Mobbingin Örgütsel Sonuçlarına İlişkin Öğretim Elemanlarının Görüşleri” kategorisindeki cevaplar incelendiğinde ilk sırada performans teması altında yer alan verimsizlik yer almaktadır. İşten ayrılmaların artması, örgüt ikliminin bozulması, çalışanların örgüte küsmesi en fazla yazılan diğer cevaplardır. Bu sonuca göre mobbingin örgütsel olarak örgüt performansına ve örgüt iklimine etki ederek çalışanların örgüte küsmesine ve işten ayrılmalarına sebep olduğu söylenebilir. Bu durum nitelikli çalışanlarını kaybeden örgütler için oldukça zor bir durumdur. Üniversitelerden donanımlı öğretim elemanlarının ayrılması hem bilimsel araştırmalarda hem de üniversite öğrencilerinin yetiştirilmesinde eksikliğini hissettirecektir.

“Akademik Ortamlarda Mobbing Uygulanmasına İlişkin Öğretim Elemanlarının Görüşleri” kategorisinde en fazla kişinin mesleki konumuna yönelik mobbing temasında yer alan kadro sıkıntısı, adam kayırmacılık, gereksiz iş yükü, akademik ilerlemenin engellenmesi cevapları verilmiştir. Bu durum bilimin ve araştırmanın yapıldığı, bilgi ve donanım olarak kendini geliştirmiş bireylerin ilerlemesinin önünün açık olması gereken üniversitelerde önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Üniversitelerde yüksek unvana sahip öğretim elemanlarının astlarını kendi işleri için kullanıp angarya işler yaptırması en fazla görülen mobbing olayları arasında yer almaktadır. Öğretim elemanlarının cevaplarına göre en az sosyal ilişkilere ve kişinin sağlığına yönelik mobbing uygulanmaktadır. Bu durum üniversitelerde çalışan öğretim elemanlarının kendi sosyal çevresinde bilgileri ile kabul gören bireyler oldukları için dışarıdan gelecek müdahalelerden etkilenmemeleri ile açıklanabilir.

“Mobbingle Başa Çıkma Öğretim Elemanlarının Görüşleri” kategorisinde yasal yollara başvurmak, özlük haklarını bilmek, etkili iletişim ortamı, kurum kurallarının net olması, kanunlara göre ceza verme cevapları verilmiştir. Bu sonuçlara bakarak öğretim elemanlarının yaşadıkları sorunlarla başa çıkmak için tartışma, kavga gibi durumlarla huzurlarını bozmak yerine etkili iletişim kurmayı ve kendi haklarını bilip, korumak için yasal yolları tercih ettikleri söylenebilir. Tüm bunlar için şeffaf bir yönetim ve herkes için geçerli olan kurallar gereklidir.

“Örgütsel Sessizliğe İlişkin Öğretim Elemanlarının Görüşleri” kategorisinde verilen cevaplar incelendiğinde en fazla bilinçli sessizlik temasında olduğu görülmektedir. Öğretim elemanları en fazla örgüt içindeki sorunları ifade etmemek, baskı ve haksızlıklar karşısında sessiz kalmak, akademik ilerleme için sessiz kalmak cevaplarını vermiştir. Bu sonuca göre bireylerin kendi çıkarlarını örgüt çıkarlarının önünde tuttuğu söylenebilir. Daha sonra iktidara boyun eğmek ve defalarca yanlışları söyleyip çözüm bulamayınca diğerleri gibi susmak cevapları yer almaktadır. Bu durum öğretim elemanlarının sürekli yanlışları söyleyip hedef haline gelmek istememesi ve kendi kabuğuna çekilmesiyle açıklanabilir.

“Akademik Ortamlarda En Çok Sessiz Kalınan Konulara İlişkin Öğretim Elemanlarının Görüşleri” kategorisinde öğretim elemanları en fazla mobbing, kayırmacılık, aşırı iş yükü, bölüm projeleri ve ders dağılımları, kadro ihlalleri cevaplarını vermiştir. Bu sonuca göre öğretim elemanlarının en çok sessiz kaldığı sorunların yönetimden ve etik konulardan kaynaklandığı görülmektedir. Etik sorunların başında gelen mobbingin örgütsel sessizliğin en önemli sebeplerinden biri olduğu söylenebilir.

“Örgütsel sessizliğin nedenlerine ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri” kategorisinde en fazla kod iş ve yaşam kaygısı teması altında yer almaktadır. İş kaybetme korkusu ve başıma iş gelirse kaygısı en fazla verilen cevaplardır. Daha sonra örgütsel teması altında mobbing ve liyakat sorunu, ilişkileri zedeleme korkusu teması altında arkadaş ortamında dışlanma korkusu gelmektedir. Bu sonuçlara göre öğretim elemanlarının öncelikle kendi kariyerleri için, daha sonra herhangi bir baskı ve zorlukla karşılaşmamak ve çalışma ortamında huzurlu olmak için sessiz kalmayı tercih ettikleri söylenebilir.

Demografik özelliklerden cinsiyet ve unvana göre öğretim elemanlarının görüşme formunda yer alan sorulara verdikleri cevaplardan çıkarılan kodlara göre birinci alt amaçta cinsiyete göre kadın öğretim elemanlarının mobbingi daha çok psikolojik olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Bu durumun kadınların daha duygusal düşüncülerinden kaynaklandığı söylenebilir. İkinci ve üçüncü alt amaçta da cinsiyete göre kadın öğretim elemanlarının mobbingin bireysel ve örgütsel sonuçlarını duygusal olarak değerlendirdiği, erkek öğretim elemanlarının ise daha gerçekçi davranarak verimsizlik, işten ayrılma gibi sonuçları daha fazla yazdıkları görülmektedir. Dördüncü alt amaçta cinsiyete göre erkek öğretim elemanlarının akademik ortamlarda kayırmacılık yapılarak, kadın öğretim elemanlarının ise gereksiz iş yükü ile daha fazla mobbing uygulandığını düşündükleri görülmektedir. Beşinci alt amaçta cinsiyete göre kadın öğretim elemanlarının mobbinge başa çıkmak için yasal yollar ve iletişimi kullanmayı tercih ettikleri, erkek öğretim elemanlarının ise mobbinge uğramamak için özlük haklarını bilmenin etkili olacağını düşündükleri görülmektedir. Altıncı alt amaçta cinsiyete göre kadın ve erkek öğretim elemanları örgütsel sessizliğe ilişkin görüşlerinde benzer ifadeler kullanmıştır. Yazılanlardan çıkarılan kodlara göre örgütsel sessizliğin başıma iş gelirse kaygısı, akademik ilerleme, fikirlere değer verilmemesi gibi sebeplerden dolayı ortaya çıktığı söylenebilir. Yedinci alt amaçta cinsiyete göre erkek öğretim elemanlarının akademik ortamlarda mobbing, kayırmacılık, bölüm proje ve ders dağılımları konularında kadın öğretim elemanlarına göre daha fazla sessiz kaldığını düşündükleri görülmektedir. Sekizinci alt amaçta cinsiyete göre erkek öğretim elemanlarının kadın öğretim elemanlarından daha fazla iş kaybetme korkusundan dolayı örgütsel sessizliğin yaşandığını düşündükleri görülmektedir. Dokuzuncu alt amaçta cinsiyete göre kadın öğretim elemanlarının demokratik örgüt ve adaletli bir yönetimle, erkek öğretim elemanlarının ise dayanışma ve sosyal ilişkilerle örgütsel sessizliğin engellenebileceğini düşündükleri görülmektedir.

Öneriler

Araştırma sonucunda şu önerilerde bulunulabilir:

Alanyazında başka alanlarda ve başka örgüt türlerinde mobbingin ve örgütsel sessizliğe ilişkin pek çok araştırma olmasına karşın, üniversitelerde mobbing ve örgütsel sessizlik ile

ilgili araştırmaların az sayıda olması aslında öğretim elemanlarının konu ile ilgili düşüncelerini açıklamaktan çekindikleri ya da bazı sebeplerden dolayı görüş bildirmeyi tercih etmediklerini göstermektedir. Bu yüzden araştırmanın farklı evren ve örnekleme daha fazla katılımıyla tekrarlanması faydalı sonuçlar ortaya koyacaktır.

Mobbinge maruz kalanların sessiz kalmaması için öğretim elemanlarının sözlü ve yazılı olarak haklarını savunacakları mekanizmaların daha aktif şekilde kullanılması sağlanmalıdır. Bu yönetici ve akademisyenler arasında kurulacak örgütsel güvene ve adalete bağlı bir yapı oluşturmalıdır. Bunun için üniversitelerde öğretim elemanlarının düşüncelerini rahatça ifade edebilecekleri, birbirlerine karşı sosyal bağlılıklarını arttıracak, pozitif iletişimi güçlendirecek, demokratik tutum ve davranışları geliştirecek çeşitli etkinlik ve toplantılar düzenlenebilir. Ayrıca hem topluma hem de üniversiteye hizmet eden öğretim elemanlarının örgütsel sessizliği seçmemesi için öğretim elemanlarının düşüncelerini rahatça ifade edebilecekleri demokratik bir örgüt kültürü oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acar, G., & Kaya, M. (2012). Okul yöneticilerinin etik liderlik davranışlarına ilişkin beden eğitimi öğretmenlerinin görüşleri. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*, 14(1), 95-102.
- Akbaş, S. (2009). *İşyerinde psikolojik şiddet (yıldırma) ve iş tatmini ilişkisi-Sağlık çalışanları üzerine bir uygulama* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Akpınar, E. N. (2015). Üniversitede araştırma görevlilerinin duygusal tacize (mobbing) yönelik algılarının demografik özelliklere göre analizi. *Current Research in Education*, 1 (2), 89-100.
- Algın, İ. (2014). *Üniversitelerde örgütsel sessizlik*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Altunay, E., Oral, G. & Yalçınkaya, M. (2014). Eğitim kurumlarında mobbing uygulamalarına ilişkin nitel bir araştırma. *Sakarya University Journal of Education*, 4(1), 62-80.
- Arlı, D. (2013). İlkokul müdürlerinin örgütsel sessizlik ile ilgili görüşleri. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 69-84.
- Aysen, B. (2017). *Üniversitelerde yönetici sessizliğinin teorik temelleri ve yönetici sessizliği ölçeği geliştirme çalışması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Badley, G. (2009). A place from where to speak: The university and academic freedom. *British Journal of Educational Studies*, 57 (2), 146-163.
- Bağ, D. & Ekinci, C. E. (2018). Öğretim elemanlarında örgütsel sessizlik davranışı, nedenleri ve sonuçları. *International Journal of Human Sciences*, 15(1), 567-580.
- Bildik, B. (2009). *Liderlik tarzları, örgütsel sessizlik ve örgütsel bağlılık ilişkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- sek Lisans Tezi). Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.
- Cayvarlı, P. E. (2013). *Akademisyenlerin üniversitelerdeki psikolojik yıldırımaya ilişkin algılarının incelenmesi: Dokuz Eylül Üniversitesi örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Cayvarlı, P. E., & Şahin, S. (2015). Akademisyen algılarına göre üniversitelerde psikolojik yıldırma: Dokuz Eylül Üniversitesi örneği. *Journal of Higher Education/Yükseköğretim Dergisi*, 5(1), 9-25.
- Cemaloğlu, N. & Ertürk, A. (2008). Öğretmen ve okul müdürlerinin maruz kaldıkları yıldırmanın yönü. *Bilig Dergisi*, 46, 67-86.
- Cemaloğlu, N. & Şahan, G. (2013). Akademisyenlerin üniversitelerde karşılaştıkları mobbing ve başa çıkma yolları, *II. Kamu Etiği Kongresi (TODAİE) Mart*, Ankara.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları* (3.baskı) (Çev. S. B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- Çakıcı, A. (2007). Örgütlerde sessizlik: Sessizliğin teorik temelleri ve dinamikleri, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 145-162.
- Çakıcı, A. (2008). Örgütlerde sessizlik tercihi ve sessizlik türleri. T. Solmuş (Editör). *İş ve Özel Yaşama Psikolojik Bakışlar* (85-109). İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Çakıcı, A. (2010). *Örgütlerde işgören sessizliği: Neden sessiz kalmayı tercih ediyoruz?* (1. baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Çakıcı, A. & Çakıcı, A. C. (2007). İşletmelerde sessiz Kalınan Konular: Otel İşletmelerinde Bir Araştırma, *I. Ulusal Türkiye Turizm Kongresi Bildiri Kitabı*, Sakarya, 283-298.
- Çakır, B. (2006). *İşyerindeki yıldırma eylemlerinin (mobbing) işten ayrılmalara etkisi üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çelebi, N. & Taşçı Kaya, G. (2014). Öğretmenlerin maruz kaldığı mobbing (Yıldırma), *Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(9), 43-66.
- Çelik, V. (2012). *Eğitimsel liderlik*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Çobanoğlu, Ş. (2005). *Mobbing/işyerinde duygusal saldırı ve mücadele yöntemleri*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Çolak, H. E. (2015). Örgütsel Sessizlik. N.D.E. Özler (Editör), *Örgütsel davranışta güncel konular*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Çolak, M. (2015). *Çalışma hayatında önderlik*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Çögenli M. Z. & Asunakutlu T. (2014). Akademisyenlere yönelik mobbing ölçeği geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 92-105.
- Çögenli, M. Z. ve Asunakutlu, T. (2016). Akademiye mobbing: Adım Üniversiteleri örneği. *Er-*

- zincan *Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (1), 17-32.
- Dangaç, G. (2007). *Örgütlerde psikolojik yıldırma (mobbing) ve bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Daşcı, E. (2014). *İlköğretim kurumu yöneticilerinin liderlik tarzları ile öğretmenlerin yaşadıkları yıldırma (mobbing) ve örgütsel sessizlik davranışları arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Davenport, N., Schwartz, R. D. & Elliot, G. P. (2003). *Mobbing: İş yerinde duygusal incinme*. (Çev. Osman Cem Öneroy) İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Davey, L. (1991). The application of case study evaluations. *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 2(9).
- Einarsen S. (2005) The nature, causes and consequences of bullying at work: The Norwegian Experience. *Perspectives Interdisciplinaires*.
- Elkıran, M.E. (2017). *Akademisyenlerin algıladıkları yıldırma (mobbing) davranışları ile yöneticilerin liderlik davranışları arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Eroğlu A. H., Adıgüzel, O. & Öztürk U.C. (2011). Sessizlik girdabı ve bağlılık ikilemi: İşgören sessizliği ile örgütsel bağlılık ilişkisi ve bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (2), 97-124.
- Ertüreten, A. (2008). *The relationship of downward mobbing with leadership and workrelated attitudes* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Koç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Fettahlıoğlu Ö.O, & Demir, S. (2014). Konuşma hürriyetinin yanında sessiz kalma seçeneği: Üniversite akademik personelinin örgütsel sessizlik ve whistleblowing (ifşa etme) hakkındaki görüşleri. *Akademik Bakış Dergisi* (45), 27-52.
- Fırat, İ., Ceyhan, S., Çiçek, İ. & Şanlı, M.E. (2018). Üniversite personelinin mobbinge yönelik algılarının bazı demografik değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Researcher: Social Science Studies*, 6(4), 153-167.
- Girardi, P. (2007). Personality and psychopathological profiles in individuals exposed to mobbing, *Human Resource Management International Digest*, 22(2), 173-192.
- Gökçe, A.T. (2008). *Mobbing: İş yerinde yıldırma: Eğitim örneği*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Gül H. (2009). İş sağlığında önemli bir psikososyal risk: Mobbing-Psikolojik yıldırma. *TAF Preventive Medicine Bulletin*. 8(6), 515-520.
- Gül, H., İnce, M. & Özcan N. (2011). The relationship between workplace mobbing and burnout among academics at a Turkish university. *Research Journal of International Studies*, (18), 118-134.
- Gül, N. (2017). *Düzce Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi hemşirelerinde mobbing ve anksiyete* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Düzce Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Ens-

- titüsü, Düzce.
- Gündüz, A.Y. (2017). Ülke kalkınmasında üniversitelerin rolü: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Üniversiteleri örneği. *Sakarya İktisat Dergisi* 6 (1), 56-69.
- Gündüz, H. B. & Yılmaz, Ö. (2008). Ortaöğretim kurumlarında mobbing (yıldırma) davranışlarına ilişkin öğretmen ve yönetici görüşleri (Düzce İl Örneği). *Milli Eğitim Dergisi*, (179), 269-282.
- Güner, H. (2017). *Eğitim fakülteleri öğretim üyelerinin akademik özgürlük algılarının incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü İstanbul.
- Henriksen, K. & Dayton, E. (2006). Organizational silence and hidden threats to patient, safety. *Health Services Research*, 41(4), 1539-1555.
- İmadoğlu, T. Kurşuncu, R.S. & Çavuş M.F. (2018). Psikolojik şiddet (mobbing) ve örgütsel sessizlik arasındaki ilişki: nitel bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(57), 621-631.
- Kahveci, G. (2010). *İlköğretim okullarında örgütsel sessizlik ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Kamer, M. (2010). *Örgütsel güven, örgütsel bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışlarına etkileri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karadal, H. (2011). Örgütsel sessizlik davranışı ve etkileri. Yeniçeri, Ö. ve Demirel Y., (Editörler) *Yönetimde Birey ve Örgüt Odaklı Davranışları içinde* (364-386). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Karran, T. (2009). Academic freedom in Europe: Reviewing UNESCO's recommendation. *British Journal of Educational Studies*, 57(2), 191-215.
- Kayacı, Ü. (2014). Akademik ortamlarda psikolojik şiddet (mobbing) ve yılmazlık. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(2), 67-78.
- Kaygın, E., Atay, M. (2014). Mobbingin örgütsel güven ve örgütsel sessizliğe etkisi. Kamu kurumunda bir uygulama, *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18(2), 95-113.
- Kılıç, N. (2013) *Sağlık çalışanlarında mobbing algısı ve iş doyumunun belirlenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Kırel, Ç. (2007). Örgütlerde mobbing yönetiminde destekleyici ve risk azaltıcı öneriler. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 317-334.
- Kök, S.B. (2006). İş yaşamında psiko-şiddet sarmalı olarak yıldırma olgusu ve nedenleri. *14.Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiri Kitabı*.
- Köse S., Uysal Ş. (2010). Kamu personelinin yıldırma (mobbing) ve boyutları hakkındaki düşünceleri üzerine bir çalışma: Manisa Tarım İl Müdürlüğü örneği. *Celal Bayar*

Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1), 261-276.

- Kutlu, F. E. (2006). *İşyerinde duygusal tacizin (mobbing) çalışanın tükenmişliği üzerine etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Küçükler, M., Kısa, A . (2016). Öğretim elemanlarında örgütsel sessizlik üzerine nitel bir araştırma. *IJASOS- International E-journal of Advances in Social Sciences*, 2 (5), 521-529.
- Leymann, H. (1990). Mobbing and psychological terror at workplaces. *Violence and Victims*, 5 (2), 119-126.
- Leymann, H. (1996). The contend and development of mobbing at work. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 5 (2), 165-184.
- Marangoz, M. (2012). Editörden. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 5-6.
- Miles, M. B., Huberman, A. M., (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*.
- Milliken, F. J., Morrison, E. W. & Hewlin, P. F. (2003), An exploratory study of employee silence: Issues that employees don't communicate upward and why, *Journal of Management Studies*, 40(6), 1453-1476.
- Mimaroğlu, H., Özgen, H. (2008). Örgütlerde güncel bir sorun: "Mobbing", *S.Ü. İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8(15), 201-226.
- Morrison, E. W., Milliken, E. J. (2000). Organizational silence: A barrier to change and development in a pluralistic world, *Academy of Management Review*, 25(4), 706-725.
- Orhan, U. (2009). *Akademisyenlere uygulanan psikolojik tacizin (mobbing) etkileri: Mustafa Kemal Üniversitesi örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Özgan, H., Bulut, L., Bulut, A., & Bozbayındır, F. (2013). Öğretmenlerin ruhsal liderlik algıları ile motivasyonları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 70-83.
- Özgan, H., Külekçi, E. (2012). Öğretim elemanlarının sessizlik nedenleri ve üniversitelerine etkileri. *E-international Journal of Educational Research*, 3(4) 33-49.
- Özkan, A. (2016). *İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin yıldıırma (mobbing) yaşama düzeylerinin affetmek ve örgütsel sessizlik açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özler, D.E., Mercan, N. (2009). *Yönetsel açıdan psikolojik terör*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Öztürk, H., Sökmen, S., Yılmaz, F. ve Çilingir, D. (2008). Measuring mobbing experiences of academic nurses: Development of a mobbing scale. *Journal of the American Academy of Nurse Practitioners* (20), 435– 442.
- Palabıyık, B.B. (2018). *Türk iş hukukunda mobbing* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Pinder, C. & Harlos K. P. (2001). Employee silence: Quiescence and acquiescence as responses to perceived injustice. *Research in Personnel and Human Resources Management*, (20), 331-369.
- Premeaux, S.F. (2001). *Breaking The Silence: Toward an Understanding of Speaking up in the Workplace* (Basılmamış doktora tezi). Louisiana State University.
- Saban, A, ve Ersoy, A. (2016). *Eğitimde nitel araştırma desenleri*, Ankara:Anı yayıncılık.
- Sarioğlu, G. S. (2013). *Mobbing ve örgütsel sessizlik: enerji sektörü üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Osmaniye.
- Şahin, N. (2006). *Duygusal taciz (mobbing) ve organizasyonel sonuçlar üzerindeki etkisi: Bankacılık sektöründe bir uygulama* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şenerkal, R. (2014). *Üniversitelerde akademik personele yönelik mobbing süreci: Mobbing davranışları ile akademisyenlerin sağlığı ve bireysel performansı ilişkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskişehir.
- Şenerkal, R. ve Çorbacıoğlu, S. (2015). Akademik personelin algıladığı psikolojik taciz davranışları ile iş performansı, psikolojik ve fizyolojik sağlık ilişkisi üzerine bir araştırma. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), 107-135.
- Tan, B. U. (2005). *İş yerinde rekabetin neden olduğu psikolojik baskılar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tanoğlu, Ş. Ç. (2006). *İşletmelerde yıldırmanın değerlendirilmesi ve bir yükseköğrenim kurumunda uygulama* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Tavşancıl, E., Aslan, A. E. (2001). *Sözel, Yazılı ve Diğer Materyaller için İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Tınaz, P. (2006). *İşyerinde psikolojik taciz (Mobbing)*. İstanbul: Beta Basım.
- Tülübaş, T. ve Celep, C. (2014). Öğretim elemanlarının sessiz kalma nedenleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* [Hacettepe University Journal of Education], 29(1), 280-297.
- Uçan, İ. (2018). *Çalışanların mobbing algısı: Mersin ili örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Toros Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Ural, C. P. (2009). *Psikoşiddete maruz kalmış öğretmenlerin öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Uzun, Z., Şafak Uzun, A. (2018). Akademi mobbing: okutmanların mobbing hakkındaki görüşlerine dair nitel bir araştırma (Mobbing in academia: A qualitative research on the opinions of instructors about mobbing). *Akademik Bakış Dergisi* (66), 326-347.

- Üçok, D., Torun, A. (2015). Örgütsel sessizliğin nedenleri üzerine nitel bir araştırma. *İş ve İnsan Dergisi*, 2(1), 27-37.
- Yaman, E. (2007). *Üniversitelerde bir eğitim yönetimi sorunu olarak öğretim elemanlarının maruz kaldığı informal cezalar: Nitel bir araştırma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yükseköğretim Kanunu. (1981). T.C. Resmî Gazete, 17506, 6/11/1981.
- Zapf, D. (1999). Organisational, workgroup related and personel causes of mobbing/bullying at work. *International Journal of Manpower*, 20(1), 70-85.

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Dr. Ömer Faruk ABİDE
Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
ofabide@gmail.com ORCID

FARKLI EĞİTİM KADEMELERİNDEKİ
ÖĞRENCİLERİN NİTELİKLİ OKUL,
NİTELİKLİ DERS VE NİTELİKLİ
ÖĞRETMEN ÖZELLİKLERİNE
YÖNELİK ALGILARININ
KARŞILAŞTIRMALI OLARAK
İNCELENMESİ

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE
PERCEPTIONS OF STUDENTS AT
DIFFERENT EDUCATION LEVELS
TOWARDS QUALIFIED SCHOOL,
QUALIFIED LESSON AND
QUALIFIED TEACHER FEATURES

Geliş / Submitted / Отправлено: 15.02.2021

Kabul / Accepted / Принимать: 17.03.2021

Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Abide, Ö. F. (2021). Farklı Eğitim Kademelerindeki Öğrencilerin Nitelikli Okul, Nitelikli Ders ve Nitelikli Öğretmen Özelliklerine Yönelik Algılarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 463-482.

Abide, Ö. F. (2021). Comparative Analysis of The Perceptions of Students at Different Education Levels Towards Qualified School, Qualified Lesson and Qualified Teacher Features. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 463-482.

 10.29228/kesit.49433

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

FARKLI EĞİTİM KADEMELERİNDEKİ ÖĞRENCİLERİN NİTELİKLİ OKUL,
NİTELİKLİ DERS VE NİTELİKLİ ÖĞRETMEN ÖZELLİKLERİNE YÖNELİK
ALGILARININ KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ¹

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE PERCEPTIONS OF STUDENTS AT
DIFFERENT EDUCATION LEVELS TOWARDS QUALIFIED SCHOOL,
QUALIFIED LESSON AND QUALIFIED TEACHER FEATURES

Dr. Ömer Faruk ABİDE

Öz: Bu araştırmada ortaöğretim, lisans ve lisansüstü eğitim kademelerinde yer alan öğrencilerin nitelikli okul, nitelikli ders ve nitelikli öğretmen kavramlarına yönelik algılarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışma nitel araştırma yaklaşımlarından olan durum çalışmasının özellikleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Verilerin toplanmasında araştırmanın amacına uygun olarak hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Katılımcılardan elde edilen verilerin çözümlenmesinde ise içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi sonucunda farklı eğitim kademelerinde bulunan öğrencilerin nitelikli okul, nitelikli ders ve nitelikli öğretmenin özelliklerine yönelik algılarını temsil eden çeşitli temalar belirlenmiştir. Araştırma sonucunda ulaşılan bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, farklı eğitim kademelerinde bulunan öğrencilerin algılarına göre bir okulun ve bir dersin nitelikli olmasını sağlayan en önemli özelliğin öğretmenler olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte araştırma kapsamına alınan katılımcıların algılarına göre öğretmenleri nitelikli yapan en önemli özellikler ise öğretmenlerin bilişsel özelliklerinden ziyade duyuşsal özellikleridir.

Anahtar kelimeler: Nitelikli Okul, Nitelikli Ders, Nitelikli Öğretmen, Karşılaştırmalı Analiz

Abstract: This research aims to define students' views of the concepts of qualified school, qualified lesson and qualified teacher in secondary education, undergraduate and graduate education. By considering the features of the case study, which is one of the qualitative approaches to analysis, this study was planned. The data were collected via interview form and content analysis was used for the data analysis.

¹ Bu çalışmanın nitel araştırma aşaması 2018-2019 yılında yapıldığı için Etik Kurul Raporu gerekmemektedir./Since the qualitative research phase of this study was conducted in 2018-2019, the Ethics Committee Report is not required.

As a result of the content analysis, various themes representing the perceptions of students at different educational levels towards qualified school, qualified lesson and qualified teachers were determined. It has been found that teachers are the most significant aspect that allows a school and a lesson to be qualified according to the perceptions of students at different levels of education. However, according to the perceptions of the participants included in the study, the most important features that make teachers qualified are affective characteristics rather than cognitive characteristics.

Keywords: Qualified School, Qualified Lesson, Qualified Teacher, Comparative Analysis

GİRİŞ

Toplumları ilgilendiren her alanda küresel rekabetin yaşandığı günümüzde değişime öncülük edilmesi veya yaşanan değişimin gerisinde kalınmaması, toplumların refahı ve devamlılığı açısından son derece önem arz etmektedir. Yaşanan bu süreçte toplumları avantajlı kılan ve küresel rekabette öncü konumda yer almalarını sağlayan en önemli argümanların başında ise nesillerine sağlamış olduğu eğitim faaliyetlerinin niteliği gelmektedir.

Nitekim günümüzde ülkelerde verilen eğitimin niteliği hususunda uluslararası düzeyde önemli bir veri kaynağı olan PISA ve TIMSS gibi sınavlarda ölçülen son verilere göre en başarılı ülkeler içerisinde yer alan Çin, Güney Kore, Japonya gibi ülkelerin aynı zamanda dünyanın en gelişmiş ekonomileri içerisinde yer aldığı da bilinmektedir (The Organisation For Economic Co-Operation And Development [OECD], 2018; International Association for the Evaluation of Educational Achievement [IEA], 2019; International Monetary Fund [IMF], 2020). Bu duruma ek olarak uluslararası sınavlarda başarı gösteren ülkelerin en fazla uluslararası patent başvurusunda bulunan ülkeler arasında yer aldığı da görülmektedir (World Intellectual Property Organization [WIPO], 2020).

Bu noktadan hareketle ülkeler, nesillerine vermiş olduğu eğitimi ve eğitim sürecinde yer alan dinamiklerin (okul, ders, öğretmen özellikleri) niteliğini geliştirmek ve bu yönde politikalar oluşturmak durumundadırlar. Oluşturulacak politikaların belirlenmesine ise birçok etkenin kaynaklık ettiği söylenebilir. Bu kaynakların başında da konunun öznesi durumundaki paydaşlardan alınan görüşlerin geldiği düşünülmektedir.

Türkiye’de konuya ilişkin ilgili alan yazın tarandığında öğretmen niteliği kavramına yönelik, başka bir ifade ile ideal öğretmen özelliklerinin belirlenmesine yönelik yapılan araştırmaların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu araştırmalarda ideal öğretmen özelliklerinin belirlenmesinde daha çok öğretmen ve öğretmen adaylarının algılarının belirlenmesine çalışılmıştır (Atabek ve Kıyıcı, 2019; Çalışkan, Işık ve Saygın, 2013; Maden, Durukan ve Arslan, 2010; Taşkaya, 2012; Yılmaz, Göçen ve Yılmaz, 2013). Bunlara ek olarak Yıldırım, Ünal ve Çelik (2011) çalışmalarında öğretmen kavramına ilişkin okul yöneticisi, müfettiş ve öğretmenlerin algılarını belirlemeye çalışmıştır. Ayrıca nitelikli öğretmen özelliklerinin belirlenmesi amacıyla sadece öğrencilerin görüşlerinin alındığı çalışmalar da mevcuttur (Gültekin, 2015). Öte yandan öğrenci görüşleriyle birlikte öğretmen ve okul yöneticilerinin algılarını belirlemeye yönelik çalışmalar da yapılmıştır (Cerit, 2007; Telli, Brok ve Çakıroğlu, 2008). Okçabol (2004) ise çalışmasında öğ-

renci, öğretmen, öğretmen adayı ve öğretim elemanı gözünden öğretmen yetiştirme sürecini ele almış ve nitelikli öğretmenin özelliklerini belirlemeye çalışmıştır. Literatür incelendiğinde konuya ilişkin paydaşların görüşlerine başvurulmuş bir diğer husus ta nitelikli bir okulun özelliklerinin nasıl olması gerektiği üzerinedir. Helvacı ve Aydoğan (2011) çalışmalarında bu konuyu ele almış etkili okulların özelliklerinin belirlenmesine yönelik öğretmen görüşlerine başvurmuştur. Yapılan bir diğer araştırmada da ilköğretim ve ortaokul öğretmenlerinin etkili okul kavramına yönelik algıları belirlenmeye çalışılmıştır (Ertürk ve Memişoğlu, 2018). Bunlara ek olarak Yelok (2006) hazırlanmış olduğu yüksek lisans tezinde liselerde görev yapan öğretmenlerin etkili okul kavramına ilişkin görüşlerine başvurmuştur. Öte yandan konuyla ilişkili yapılan bir diğer çalışmada da ilköğretim okullarının etkili okul özelliklerine sahip olma dereceleri hakkında öğretmen görüşlerinin belirlenmeye çalışıldığı tespit edilmiştir (Keleş, 2006). Literatürde etkili okulun özelliklerinin belirlenmesine yönelik paydaş görüşlerinin alınması dışında bir takım farklı çalışmalara da rastlanmıştır. Örneğin Balcı (1988) çalışmasında etkili okul kavramını ilgili literatür ve araştırmalara dayanarak tanıtmaya çalışmış ve bir kuramsal çerçeve çizmiştir.

Çobanoğlu ve Badavan (2016)'ın araştırmalarında ise başarılı okulları, etkili okul değişkenleri ile ilişkilendirdiği görülmektedir. Bir diğer çalışmada da okulların etkili olmasında öğretim liderliğinin önemi ve okul yöneticisinin rolleri ele alınmıştır (Özdemir ve Sezgin, 2015). Bunlara ek olarak Polatcan ve Cansoy (2018) yaptıkları araştırmada Türkiye'de etkili okul kavramına ilişkin yapılan çalışmaların tematik incelemesini yapmış ve çalışmalarını sistematik bir şekilde değerlendirmişlerdir. Konuya ilişkin alan yazında incelenen bir diğer husus ise paydaşların nitelikli bir dersin özellikleri hususunda algılarının belirlenmesidir. Bu kapsamda yapılan incelemede doğrudan 'nitelikli bir ders nasıl olmalıdır?' sorusuna cevap olacak paydaş görüşlerini inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Fakat Ötken ve Süslü (2020)'nin çalışmalarında konu dolaylı olarak araştırılmış, nitelikli bir eğitim için ders işleyiş anlamında öğrencilerin öğretmenlerden beklentileri incelenmiştir.

Araştırma konusuna ilişkin ilgili literatür tarandığında yapılan çalışmaların daha çok öğretmen özelliklerinin belirlenmesine yönelik olduğu, bununla birlikte nitelikli okul özelliklerinin belirlenmesine yönelik paydaş görüşlerinin alındığı çalışmaların da yapıldığı görülmektedir. Fakat doğrudan nitelikli bir dersin özelliklerinin belirlenmesine yönelik paydaş görüşlerinin alındığı çalışmalara rastlanmamıştır. Ayrıca görüşüne başvurulmuş gruplar incelendiğinde çoğunlukla öğretmen, öğretmen adayı, okul yöneticisi, eğitim müfettişi gibi kesimlerin görüşüne başvurulduğu, eğitim öğretim sürecinin en önemli paydaşlarından biri olan öğrencilerin görüşlerine ise yeteri kadar yer verilmediği düşünülmektedir. Bu araştırmada ise eğitimin niteliğini etkileyen ve araştırmanın konusunu oluşturan dinamiklerden; okul, ders ve öğretmen özellikleri bir bütün olarak ele alınmış ve bu dinamiklere ilişkin farklı kademelerde eğitim öğretim faaliyetlerinde bulunan öğrencilerin algıları incelenmiştir. Bu bağlamda araştırmanın genel amacı; farklı eğitim kademelerinde yer alan öğrencilerin eğitimde nitelik kavramına yönelik algılarının okul, ders ve öğretmen özellikleri bağlamında karşılaştırmalı olarak incelenmesidir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

1. Farklı eğitim kademelerinde yer alan öğrencilerin nitelikli okul kavramına yönelik algıları nelerdir?

2. Farklı eğitim kademelerinde yer alan öğrencilerin nitelikli ders kavramına yönelik algıları nelerdir?
3. Farklı eğitim kademelerinde yer alan öğrencilerin nitelikli öğretmen kavramına yönelik algıları nelerdir?

YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, çalışma grubu, araştırmada kullanılan veri toplama teknikleri ve verilerin analizi ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

Araştırma Modeli

Farklı eğitim kademelerinde yer alan öğrencilerin nitelik kavramına yönelik algılarının okul, ders ve öğretmen özellikleri bağlamında karşılaştırmalı olarak incelendiği bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımlarından durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışması nitel araştırmalarda çok yaygın olarak kullanılan bir yaklaşımdır. Durum çalışmasının en temel özelliği ise bir ya da birkaç durumun ayrıntılı olarak araştırılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 73).

Çalışma Grubu

Araştırmada farklı eğitim kademelerinde yer alan üç grup yer almaktadır. Bu gruplar 2018-2019 eğitim-öğretim yılında;

- a) Ankara İli merkez ilçelerinde yer alan liselerde eğitim gören 20 öğrenciden,
- b) Gazi Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi'nde lisans eğitimi alan 20 öğrenciden,
- c) Gazi Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi'nde lisansüstü eğitimi alan 20 öğrenciden oluşmaktadır.

Örneklem seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir (convenience sampling) durum örneklemesinden faydalanılmıştır. Bu örnekleme yönteminde araştırmacı kendine yakın olan ve erişilmesi kolay olan bir durumu seçer (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 123). Araştırmanın örneklemini oluşturan üç gruptan toplam 60 öğrencinin eğitim kademelerine ve cinsiyetlerine göre dağılımı tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Öğrencilerin Eğitim Kademeleri ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Eğitim Kademesi	Cinsiyet		Toplam
	Kadın	Erkek	
Ortaöğretim	10	10	20
Lisans	7	13	20
Lisansüstü	5	15	20
Toplam	22	38	60

Veri Toplama Aracı

Araştırmada nitel veri toplama aracı olarak farklı eğitim kademelerinde yer alan öğrenciler için standartlaştırılmış açık uçlu görüşme formu kullanılmıştır. Bu yöntemde soruların dizimi ve tam ifadeleri uygulama yapılımadan önce belirlenmiştir. Tüm katılımcılara aynı sırayla

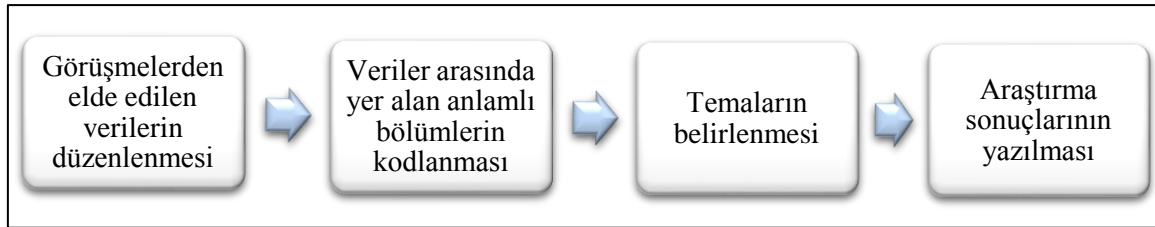
aynı tarzda sorular yöneltilir. Sorular tamamen açık uçlu olacak şekilde ifade edilir (Patton'dan aktaran; Kutluca, 2014, s.200). Görüşme formunun hazırlanması sürecinde ilgili literatür taranarak sorular hazırlanmış, nitel çalışmalarda yetkin uzman görüşü alındıktan sonra farklı kademelerde eğitim öğretim faaliyetinde bulunan beş öğrenci ile ön uygulama yapılmış ve görüşme formunda yer alan soruların anlaşılır olup olmadığı kontrol edilmiştir. Tüm bu uygulamalardan sonra veri toplama aracı asıl uygulama için hazırlanmıştır. Buna göre farklı eğitim kademelelerinde yer alan öğrencilere aynı içeriğe sahip üç soru yöneltilmiştir. Bu sorular şunlardır:

1. Size göre nitelikli bir okulda bulunması gereken özellikler nelerdir?
2. Sizce bir dersin nitelikli olmasını sağlayan özellikler nelerdir?
3. Nitelikli bir öğretmen size göre hangi özelliklere sahip olmalıdır?

Bu sorular katılımcılara yöneltilmeden önce araştırma süresince etik kurallara dikkat edileceği, kişisel bilgilerin üçüncü kişilerle kesinlikle paylaşılmayacağı, araştırmada katılımcıların adları ile değil, onlara verilecek kodlarla yer alacağı bildirilmiştir. Öte yandan görüşme sırasında katılımcıların görüşlerini etkilemeye ve değiştirmeye yönelik herhangi bir çaba gösterilmemiş, katılımcıların görüşleri olduğu gibi betimlenmiştir.

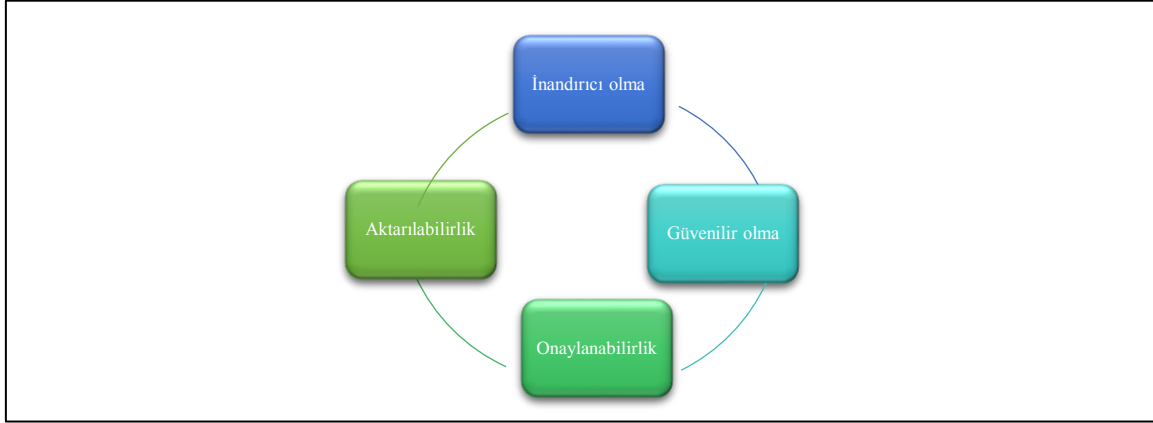
Verilerin Analizi

Verilerin analizinde nitel veri analizi yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu yaklaşıma birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayacağı bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır. (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 242). Katılımcı görüşlere dayalı olarak elde edilen nitel verilerin analizinde kullanılan içerik analiz yönteminin işlem basamakları Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. Katılımcı görüşlerine dayalı olarak elde edilen verilerin içerik analizi süreci

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirliğin sağlanabilmesi için sonuçların inandırıcı olması gerekmektedir ve bu maksatla bazı ölçütler belirlenmiştir. Şekil 2'de sonuçların inandırıcı olması maksadıyla belirlenen ölçütler verilmiştir (Guba ve Lincoln'den aktaran; Uysal ve Akyol, 2019).

Şekil 2. Nitel çalışmalarda sonuçların inandırıcılığını belirleyen ölçütler

Araştırma sonuçlarının doğruluğunun kontrol edilmesinde şekil 2’de belirtilen ölçütlerden en az bir tanesinin belirtilmesi önerilmektedir (Creswell, 2015). Bu noktadan hareketle çalışmanın inandırıcılığının sağlanmasına yönelik dış denetim stratejisi kullanılmıştır. Bu stratejide elde edilen bulgulara yüklenen anlamların yorumlanmasında dış uzmanlardan yararlanılmaktadır (Öztürk, 2014, s.266). Bu bağlamda veri toplama aracı ile elde edilen ham veriler ile araştırmacı tarafından elde edilen bulgular nitel araştırmalar konusunda yetkin üç uzmana verilmiş ve incelemeleri istenmiştir. Uzmanların değerlendirmelerin neticesinde ham veriler ile araştırmacı tarafından bu verilere yüklenen anlamların uyumu Miles ve Huberman (1994)’nın güvenilirlik formülüne ($\text{Güvenilirlik} = \frac{\text{Görüş Birliği}}{[\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}]}$) göre test edilmiş ve elde edilen verilere yüklenen anlamların %88,6 oranında uyduğu belirlenmiştir. Buna ek olarak araştırmada dış geçerliği sağlamak amacıyla zengin betimleme stratejisi kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 282). Bu amaçla katılımcıların görüşlerinden kura sonucu seçilenlerden alıntılara yer verilmiştir.

BULGULAR

Araştırmadan elde edilen bulgular araştırmanın alt amaçları doğrultusunda aşağıda ele alınmıştır.

Araştırmanın Birinci Alt Amacına İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt amacına ilişkin bulgulara ulaşmak amacıyla farklı eğitim kademelerinde yer alan öğrencilerin nitelikli okul kavramına yönelik algıları incelenmiş ve elde edilen bulgular tablo 2’de verilmiştir.

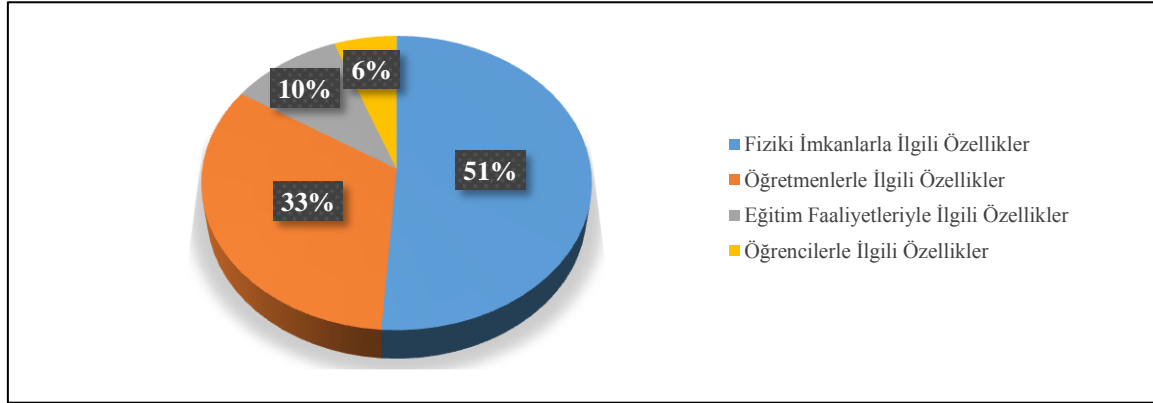
Tablo 2. Farklı Eğitim Kademelerinde Yer Alan Öğrencilerin Nitelikli Okulun Özelliklerine İlişkin Alguları

Tema	Kod	Eğitim Kademelerine Göre Frekansların Dağılımı			Toplam
		Ortaöğretim	Lisans	Lisansüstü	
Fiziki İmkânlarla İlgili Özellikler	Eğitim için gerekli araç gereçleri tam olmalı	-	8	-	8
	Okul temiz olmalı	2	4	1	7
	Teknolojik donanuma sa-	1	1	3	5

	hip sınıfları olmalı				
	Rekreasyon alanları olmalı	-	2	2	4
	Kütüphanesi olmalı	-	1	3	4
	Sınıfları konforlu olmalı	1	3	-	4
	Kantini ucuz olmalı	3	-	-	3
	Bahçesi büyük olmalı	-	1	2	3
	Kantini düzenli çalışmalı	2	-	-	2
	Öğrencilere yemek imkânı sunmalı	1	-	-	1
	Kaloriferleri çalışmalı	1	-	-	1
	Ulaşım açısından çeşitlilik göstermeli	-	-	1	1
	Kişide okula gitme isteği uyandırmalı	-	1	-	1
	Binasının mimarisi göze hoş görünmeli	-	-	1	1
Öğretmenlerle İlgili Özellikler	Nitelikli öğretmenleri olmalı	1	8	3	12
	Öğretmenleri anlayışlı olmalı	3	-	-	3
	Öğretmenleri egosuz olmalı	3	-	-	3
	Öğretmenleri tecrübeli olmalı	1	1	-	2
	Okulda çalışanlarının sorumluluk sahibi olmalı	-	-	1	1
	Öğretmenleri güvenilir olmalı	-	-	1	1
	Öğretmenlerin eğitim seviyesi yüksek olmalı	-	1	-	1
	Öğretmenlerinin kılık kıyafeti düzgün olmalı	1	-	-	1
	Rehberlik öğretmeni iyi olmalı	1	-	-	1
	Öğretmenleri alanında uzman olmalı	-	1	-	1
	Öğretmenler ve idare arasında koordinasyon olmalı	-	-	1	1
	Öğretmenleri öğrencisi ile samimi olmalı	-	1	-	1
	Öğretmenleri istekli olmalı	-	1	-	1
Eğitim Faaliyetleriyle İlgili Özellikler	Verilen eğitim öğrenci odaklı olmalı	-	5	-	5
	Sosyal, sanatsal ve sportif aktiviteler barındırmalı	1	1	1	3
	Disiplinli bir eğitimi olmalı	-	1	-	1
Öğrencilerle	Öğrencileri nitelikli olmalı	-	2	-	2

İlgili Özellikler	Öğrencilerinin kıyafetleri düzgün olmalı	1	-	-	1
	Öğrencileri anlayışlı olmalı	-	-	1	1
	Öğrencileri özgür olmalı	-	1	-	2
Toplam					88

Tablo 2 incelendiğinde, farklı eğitim kademelerinde yer alan öğrencilerin nitelikli okulun özelliklerine yönelik algılarının dört farklı temada toplandığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu temalar; 'fiziki imkânlarla ilgili özellikler', 'öğretmenlerle ilgili özellikler', eğitim faaliyetleriyle ilgili özellikler' ve 'öğrencilerle ilgili özellikler' olarak sıralanmaktadır. Şekil 3'te bu temaların yüzde-lik dağılımları verilmektedir.

Şekil 3. Farklı eğitim kademelerindeki öğrencilerin nitelikli okul özelliklerine yönelik algılarının temalara göre dağılımları

Şekil 3'te de görüldüğü üzere farklı eğitim kademelerindeki öğrencilerin nitelikli okulun özelliklerine yönelik algılarının yarısından fazlasının (%51) okulun fiziki imkânlarıyla ilgili özellikleri kapsamında yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte okulun öğretmenlerinin özellikleri de farklı eğitim kademelerindeki öğrencilerin nitelikli okula yönelik algılarının toplandığı yüksek oranlı (%33) bir tema olarak tespit edilmiştir. Ayrıca farklı eğitim kademelerindeki öğrencilerin nitelikli okulun özelliklerini okulda yürütülen eğitim faaliyetleri (%10) ve okulun öğrencilerinin özellikleri (%6) ile de ilişkilendirdikleri belirlenmiştir.

Araştırma bulgularından hareketle farklı eğitim kademelerinde yer alan öğrencilerin nitelikli okulun özelliklerine yönelik algılarının ilgili temalar çerçevesinde karşılaştırılması yapıldığında; ortaöğretim kademesindeki öğrencilerin bir okulun nitelikli olması için okulun fiziki imkânları kapsamında en çok kantininin düzenli olarak çalışmasını (f=5) vurguladıkları tespit edilmiştir. Lisans öğrencileri ise eğitim faaliyetleri için gerekli araç gereçlerin eksiksiz olmasını (f=8) fiziki imkânlar kapsamında nitelikli bir okulun en önemli özelliği olarak belirtmişlerdir. Bunlara ek olarak lisansüstü eğitim kademesindeki öğrenciler de sınıfların teknolojik donanımına sahip olmasını (f=3) ve okulda bir kütüphanenin bulunmasını (f=3) fiziki imkânlar çerçevesinde bir okulu nitelikli kılan en önemli özellikleri olarak algılamaktadırlar.

Farklı eğitim kademelerindeki öğrencilerin nitelikli bir okulun özelliklerini ilişkilendirdikleri bir diğer tema da okulda görev yapan öğretmenlerin özellikleri temasıdır. Bu tema kapsamında ortaöğretim kademesinde yer alan öğrencilerinin algılarına göre bir okulun nitelikli

olması için öğretmenlerinin en çok anlayışlı (f=3) ve egosuz (f=3) olması gerekmektedir. Lisans kademesinde yer alan öğrencilerin ise nitelikli öğretmenleri olan bir okulu (f=8), nitelikli bir okulun özellikleriyle daha fazla ilişkilendirdikleri belirlenmiştir. Aynı durum lisansüstü eğitim kademelerinde yer alan öğrenciler için de geçerlidir. Lisansüstü eğitim kademesindeki öğrencilerin de ilgili tema kapsamında nitelikli bir okulun özellikleri ile en çok öğretmenlerinin nitelikli olmasını (f=3) ilişkilendirdikleri tespit edilmiştir.

Farklı eğitim kademesindeki öğrencilerin nitelikli okulun özelliklerine yönelik algılarının toplandığı bir başka tema ise okuldaki eğitim faaliyetlerinin özellikleri temasıdır. Bu tema bağlamında ortaöğretim ve lisansüstü eğitim kademesinde yer alan öğrenciler daha çok sanat, spor ve sosyal aktiviteler gibi eğitim faaliyetlerine yer veren okulları (f=1; f=1) nitelikli bir okul olarak algılamaktadırlar. Lisans öğrencileri ise daha çok eğitim faaliyetlerini öğrenci odaklı (f=5) olarak düzenleyen okulları nitelikli bir okulun özelliği ile ilişkilendirmektedirler.

Farklı eğitim kademelerinde eğitim öğretim faaliyetinde bulunan öğrencilerin nitelikli okulun özelliklerine yönelik algılarının ifade edildiği son tema ise okulun öğrencilerinin özellikleri temasıdır. İlgili tema kapsamında ortaöğretim kademesindeki öğrenciler en çok bir okulun öğrencilerinin kılık kıyafetinin düzgünlüğü ile (f=1) o okulun niteliğini ilişkilendirdikleri tespit edilmiştir. Lisans öğrencileri ise en çok öğrencileri özgür olan bir okulu (f=1) nitelikli okul olarak algılamaktadır. Lisansüstü eğitim kademesindeki öğrenciler ise en çok anlayışlı öğrencilere sahip olan bir okulu (f=1) nitelikli okul olarak algılamaktadır.

Araştırmanın ilgili alt amacına yönelik katılımcıların görüşlerinden alınan birebir örnek alıntılar aşağıda sunulmaktadır.

Ortaöğretim Kademesi Öğrenci 13 (OÖKÖ13): Bana göre nitelikli bir okulun kantini ucuz olmalı yani. Ayrıca kantinde alabileceğimiz şeyler sınırlı çeşit çok az.

OÖKÖ5: Bence bir okulun öğretmeni nitelikliyse o okul da niteliklidir.

Lisans Kademesi Öğrenci 3 (LKÖ3): Nitelikli bir okulun en önemli özelliği bana göre ders dışında spor gibi sanat gibi sosyal aktivitelere önem vermesidir.

LKÖ9: Nitelik bir okulun öğrencileri rahat ve özgürdür. Yeterli sayıda eğitim materyali vardır.

Lisansüstü Eğitim Kademesi Öğrenci 20 (LÜEKÖ20): Nitelikli bir okulun özelliklerini sıralayacak olursam ilk olarak mimarisinin güzelliği gelir. Nitelikli bir okul temizdir bence. Temizliğe önem verir. Önemli bir diğer özellik te öğretmenlerinin niteliğidir.

LÜEKÖ6: İdari personel ve öğretmenlerin uyumlu olması koordineli çalışması nitelikli okulun en önemli özelliklerindedir. Bu durum başarıyı beraberinde getirir. Ayrıca okulun sınıfları da yeterli donanma sahip olmalıdır.

Araştırmanın İkinci Alt Amacına İlişkin Bulgular

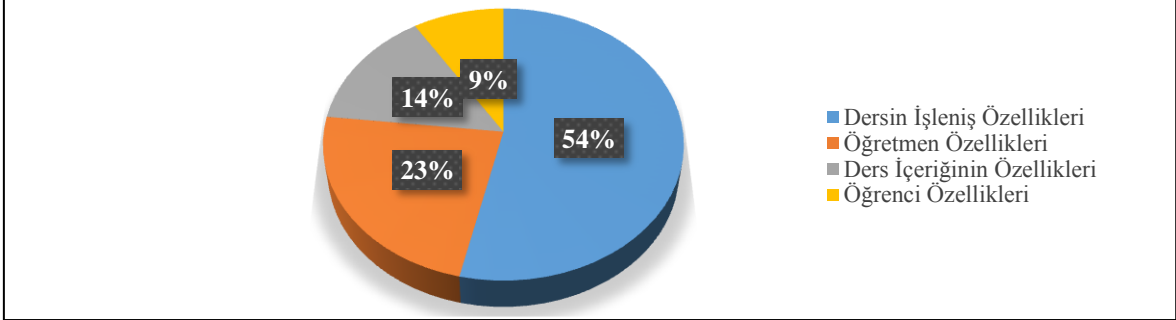
Araştırmanın ikinci alt amacına ilişkin bulgulara ulaşmak amacıyla farklı eğitim kademelerinde yer alan öğrencilerin nitelikli bir dersin özelliklerine yönelik algıları incelenmiş ve elde edilen bulgular tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Farklı Eğitim Kademelerinde Yer Alan Öğrencilerin Nitelikli Dersin Özelliklerine Yönelik Algıları

Tema	Kod	Eğitim Kademelerine Göre Frekansların Dağılımı			Toplam
		Ortaöğretim	Lisans	Lisansüstü	
Dersin İşleniş Özellikleri	Öğrenci katılımını destekleyici olmalı	3	9	3	15
	Dersin araç gereçleri tam olmalı	1	6	1	8
	Sessiz bir ortamda işlenmeli	5	2	-	7
	Teknolojiyle desteklenmiş olmalı	-	3	1	4
	Derse yeterli süre ayrılmalı	-	3	1	4
	Çeşitli ölçme değerlendirme yöntemleri kullanılmalı	-	-	4	4
	Nitelikli bir programa göre işlenmeli	-	1	2	3
	Ders planına uygun işlenmeli	-	1	2	3
	Gereksiz bilgi vermeden uzak olmalı	-	1	1	2
	Derslerin işlenişinde uygulamaya ağırlık verilmeli	-	2	-	2
	Dersler etkinliklerle işlenmeli	2	-	-	2
	Öğrenciler hedeften haberdar edilmeli	-	-	2	2
	Ders örneklerle destelenmeli	-	1	-	1
	Ders interaktif faaliyetler içermeli	-	1	-	1
	Görsel içerikler kullanılmalı	1	-	-	1
Derse göre etkili strateji seçilmeli	-	-	1	1	
Öğretmen Özellikleri	Nitelikli bir öğretmen tarafından işlenmeli	4	5	9	18
	Öğretmen öğrenciyle iyi iletişim kurmalı	3	-	1	4
	Öğretmenin hitabeti iyi olmalı	1	2	-	3
	Öğretmen genç olmalı	1	-	-	1
Ders İçeriğinin Özellikleri	Ders içeriği kolay anlaşılır olmalı	4	4	-	8
	Ders içeriği güncel olmalı	-	1	3	4
	Ders içeriği yoğun olmamalı	-	2	-	2
	Ders içerikleri görsellerden oluşmalı	1	-	-	1
Öğrenci Özellikleri	Ders içerikleri konu alanına uygun olmalı	-	-	1	1
	Öğrenmeye istekli öğrenci olmalı	-	3	2	5
	Öğrenciler dersi sevmeli	3	-	-	3
Öğrencilerin Özellikleri	Öğrencilerin hazırbulunuşluk seviyeleri yüksek olmalı	-	2	-	2
	Toplam				112

Tablo 3 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim gördükleri kademelere göre bir dersin nitelikli olmasını sağlayan özelliklere yükledikleri anlamların dört farklı tema

kapsamında ele alındığı görülmektedir. Bu temalar; 'dersin işleniş özellikleri', 'öğretmen özellikleri', 'ders içeriğinin özellikleri' ve 'öğrenci özellikleri' olarak sıralanmaktadır. Şekil 4'te farklı eğitim kademelerinde yer alan öğrencilerin algılarına göre oluşturulan temaların yüzdelik dağılımları verilmektedir.

Şekil 4. Farklı eğitim kademelerindeki öğrencilerin nitelikli dersin özelliklerine yönelik algılarının temalara göre dağılımları

Şekil 4'te de görüldüğü üzere araştırma örneklemine dâhil edilen öğrencilerin nitelikli bir dersin özelliklerine yönelik algılarının daha çok dersin işleniş özelliklerine (%54) yönelik olduğu belirlenmiştir. Başka bir anlatımla farklı eğitim kademelerindeki öğrencilerin görüşlerine göre bir dersin nitelikli olması için o dersin nasıl işlendiğinin önemli olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte öğretmen özellikleri teması ise nitelikli bir dersin özelliklerine yönelik öğrenci algılarının temsil edildiği yüksek oranlı (%23) bir diğer tema olarak tespit edilmiştir. Ayrıca dersin içeriğinin özellikleri (%14) ile dersi alan öğrencilerin özellikleri de (%9) katılımcıların algıları doğrultusunda bir dersi nitelikli yapan özellikler olarak belirlenmiştir.

Araştırma bulgularından hareketle farklı eğitim kademelerinde yer alan öğrencilerin nitelikli bir dersin özelliklerine yönelik algılarının ilgili temalar çerçevesinde karşılaştırılması yapıldığında; dersin işleniş özellikleri temasında, ortaöğretim kademesindeki öğrencilerin dersin sessiz bir ortamda işlenmesinin (f=5) o dersi nitelikli kılan en önemli özellik olarak algıladıkları belirlenmiştir. Lisans kademesindeki öğrenciler ise dersin öğrenci katılımını destekleyecek şekilde işlenmesini (f=9) bir dersi nitelikli yapan en önemli özellik olarak algulamaktadırlar. Lisansüstü eğitim kademesindeki öğrenciler ise ders işlenişinde ölçme ve değerlendirme yöntemlerinin çeşitlendirilmesini (f=4) bir dersin nitelikli olmasını sağlayan en önemli özellik olarak görmektedirler.

Farklı eğitim kademelerinde bulunan öğrencilerin nitelikli dersin özelliklerine yönelik algılarının ifade edildiği bir diğer tema ise öğretmen özellikleri temasıdır. Bu tema doğrultusunda araştırma kapsamına alınan tüm eğitim kademelerindeki öğrenciler dersi nitelikli bir öğretmenin anlatmasını ilgili tema bağlamında o dersi nitelikli kılan en önemli özellik olarak algıladıkları belirlenmiştir.

Farklı eğitim kademesindeki öğrencilerin nitelikli dersin özelliklerine yönelik algılarının toplandığı bir başka tema ise; ders içeriğinin özellikleri temasıdır. İlgili tema kapsamında ortaöğretim kademesinde yer alan öğrenciler ders içeriğinin kolay anlaşılır olmasını (f=4) o dersi nitelikli kılan en önemli özellik olarak algulamaktadırlar. Lisans öğrencileri de tıpkı ortaöğretim kademesinde yer alan öğrenciler gibi dersin kolay anlaşılır olmasını (f=4) nitelikli dersin en

önemli özelliklerinden biri olarak görmektedirler. Lisansüstü eğitim kademesindeki öğrenciler ise diğer katılımcılardan farklı olarak ders içeriğinin güncel olmasını (f=3) verilen dersin nitelikli olmasını sağlayan en önemli özellik olarak vurgulamışlardır.

Farklı eğitim kademelerindeki öğrencilerin nitelikli bir dersin özelliklerini ilişkilendirdikleri son tema da öğrenci özellikleri temasıdır. Bu tema bağlamında ortaöğretim kademesinde yer alan katılımcıların, öğrencilerin dersi seviyor olmalarının (f=3) o dersi nitelikli kılan en önemli öğrenci özellikleri kapsamında değerlendirdikleri tespit edilmiştir. Lisans öğrencileri ise öğrencilerin öğrenmeye istekli olmasının (f=3) dersi nitelikli hale getiren en önemli öğrenci özelliği olarak görmektedir. Lisansüstü eğitim kademesindeki öğrenciler de araştırma kapsamına alınan lisans öğrencileri gibi bir dersin nitelikli olmasını sağlayan en önemli öğrenci özelliği olarak; öğrencilerin dersi öğrenmeye istekli olmalarını (f=2) vurgulamışlardır.

Araştırmanın ilgili alt amacına yönelik katılımcıların görüşlerinden alınan birebir örnek alıntılar aşağıda sunulmaktadır.

OÖKÖ4: *Bana göre genç öğretmenler dersi anlatırsa ders daha nitelikli olur. Yaşlı öğretmenlerle iletişiminiz iyi olmuyor bu da dersin iyi geçmesini etkiliyor.*

OÖKÖ17: *Kesinlikle dersler sessiz ortamlarda işlenmeli. Gürültüden hiçbir şey anlamıyoruz. Bu durum dersin nitelikli olmasına engel oluyor.*

LKÖ11: *Nitelikli bir ders için gerekli tüm araç gereçlerin eksiksiz olması gerekir.*

LKÖ9: *Nitelikli dersin en önemli özelliği iyi bir akademik programa göre işlenmesidir. Bir de öğretmenin hitabeti iyi olmalı. Jest ve mimiklerini etkili kullanılmalıdır.*

LÜEKÖ8: *Bir dersi nitelikli yapan özellikler; değerlendirmelerin çeşitliliği, derse yeterli sürenin ayrılmış olması ve öğretmen ile öğrenci iletişiminin iyi olması.*

LÜEKÖ14: *Nitelikli bir dersin en önemli özelliklerinin başında öğrencilerin öğrenmeye açık olması gerekmektedir. Ayrıca eğitimi veren öğretmenin de kaliteli olması gerekir.*

Araştırmanın Üçüncü Alt Amacına İlişkin Bulgular

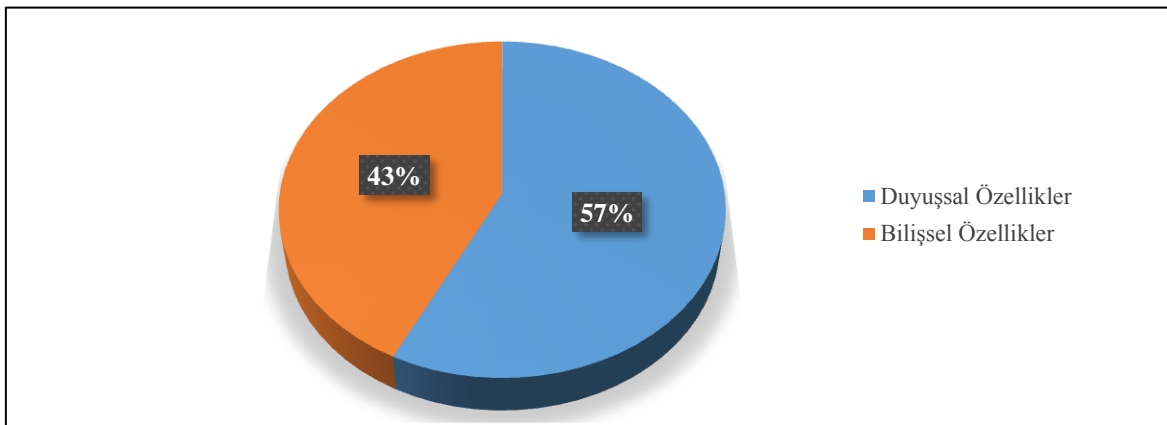
Araştırmanın üçüncü alt amacına ilişkin bulgulara ulaşmak amacıyla farklı eğitim kademelerinde yer alan öğrencilerin nitelikli bir öğretmenin özelliklerine yönelik algıları incelenmiş ve elde edilen bulgular tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Farklı Eğitim Kademelerinde Yer Alan Öğrencilerin Nitelikli Öğretmen Özelliklerine Yönelik Algıları

Tema	Kod	Eğitim Kademelerine Göre Frekansların Dağılımı			Toplam
		Ortaöğretim	Lisans	Lisansüstü	
Duyuşsal Özellikler	Anlayışlı olmalı	5	5	1	11
	Saygılı olmalı	3	4	-	7
	Adaletli olmalı	2	2	1	5
	Egosu olmamalı	4	2	-	6
	Sakin olmalı	5	-	-	5
	Arkadaş gibi olmalı	2	3	-	5
	Disiplinli ve düzenli olmalı	-	4	1	5

	Empati yapabilmeli	1	2	-	3
	Mesleğini sevmelidir	-	1	2	3
	Neşeli olmalı	-	2	-	2
	Yenilikçi olmalı	-	-	2	2
	Olumlu duyuşsal nitelikleri olmalı	-	-	1	1
	Vicdanlı olmalı	-	-	1	1
	Ahlaklı olmalı	-	-	1	1
	İyi insan olmalı	-	-	1	1
	Bakımlı olmalı	-	1	-	1
	Spor yapmayı sevmeli	-	1	-	1
	Meslek etiği olmalı	-	-	1	1
	Ülkesine bağlı olmalı	-	1	-	1
	Hitabet konusunda kendini geliştirmeli	3	5	-	8
	Alan bilgisine sahip olmalıdır	-	3	4	7
	Eğitim konusunda tecrübeli olmalıdır	3	3	-	6
	Pedagoji bilgisine sahip olmalıdır	-	-	5	5
	Yeterli genel kültüre sahip olmalıdır	1	1	3	5
Bilişsel Özellikler	Bilgiyi aktaran olmalı	-	3	1	4
	Sınıf kontrolü sağlayabilmelidir	1	2	-	3
	Yapılandırmacı anlayışta olmalıdır	-	2	-	2
	Problem çözme becerisine sahip olmalı	-	2	-	2
	Etkin plan yapabilmeli	-	2	-	1
	Derse hâkim olmalı	1	-	-	1
	Teknolojiyi etkin kullanmalı	-	1	-	1
	Dersi anlaşılır kılmalı	1	-	-	1
Toplam					108

Tablo 4 incelendiğinde, araştırmaya dâhil edilen farklı eğitim kademelerindeki öğrencilerin nitelikli öğretmenin özelliklerine yönelik algılarının iki tema kapsamında toplandığı görülmektedir. Bu temalar; ‘duyuşsal özellikler’ ve ‘bilişsel özellikler’ temalarıdır. Şekil 5’te farklı eğitim kademelerinde yer alan öğrencilerin algılarına göre oluşturulan temaların yüzdeleri verilmektedir.

Şekil 5. Farklı eğitim kademelerindeki öğrencilerin nitelikli öğretmen özelliklerine yönelik algılarının temalara göre dağılımları

Şekil 5'te görüldüğü üzere farklı eğitim kademelerinde yer alan öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%57) nitelikli öğretmenin özelliklerine ilişkin algılarının, öğretmenlerin duyuşsal özelliklerine yönelik olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte farklı eğitim kademelerindeki öğrencilerin nitelikli bir öğretmenin özelliklerine ilişkin algılarının temsil edildiği diğer tema ise bilişsel özellikler temasıdır (%46).

Araştırma bulgularından hareketle farklı eğitim kademelerinde yer alan öğrencilerin nitelikli öğretmen özelliklerine yönelik algılarının ilgili temalar çerçevesinde karşılaştırılması yapıldığında; ortaöğretim kademesinde bulunan öğrencilerin, duyuşsal özellikler temasında öğretmenin anlayışlı (f=5) ve sakin (f=5) olmasını öğretmeni nitelikli kılan en önemli özellikler olarak algıladıkları tespit edilmiştir. Araştırma kapsamına alınan lisans öğrencileri ise öğretmenlerin duyuşsal özellikleri kapsamında tıpkı ortaöğretim kademesinde yer alan öğrenciler gibi öğretmenin anlayışlı olmasını (f=5) bir öğretmenin nitelikli olmasını sağlayan en önemli özellik olarak görmektedir. Lisansüstü eğitim kademesindeki öğrencilerin ise öğretmenin mesleğini sevmesini (f=2) ve yenilikçi olmasını (f=2) duyuşsal özellikler kapsamında nitelikli bir öğretmenin en önemli özellikleri olarak algıladıkları belirlenmiştir.

Farklı eğitim kademelerinde eğitim öğretim faaliyetinde bulunan öğrencilerin nitelikli öğretmenin özelliklerine yönelik algılarının ifade edildiği diğer tema ise öğretmenlerin bilişsel özellikleri temasıdır. İlgili tema kapsamında; ortaöğretim kademesindeki öğrenciler en çok öğretmenlerin hitabet konusunda kendilerini geliştirmesini (f=3) ve eğitim konusunda tecrübeli olmalarını (f=3) öğretmenlerin nitelikleri ilişkilendirdikleri tespit edilmiştir. Lisans öğrencileri ise en çok hitabet konusunda kendini geliştiren öğretmenleri (f=5) nitelikli öğretmen olarak algılamaktadır. Lisansüstü eğitim kademesindeki öğrenciler ise en çok pedagoji konusunda bilgi sahibi olan öğretmenleri (f=4) nitelikli öğretmen olarak algılamaktadır.

Araştırmanın ilgili alt amacına yönelik katılımcıların görüşlerinden alınan birebir örnek alıntılar aşağıda sunulmaktadır.

OÖKÖ19: Nitelikli bir öğretmen öğrencisiyle arkadaş gibi olmalı, bağırılmamalı, sakin olmalıdır.

OÖKÖ4: Eğitime yıllarını vermiş tecrübeli öğretmenler nitelikli öğretmendir.

LKÖ9: Nitelikli öğretmenlerin genel kültür bilgisi yüksek olmalıdır. Öğrencisiyle iyi iletişim kurmalı, öğrencisine arkadaş gibi davranıp onları anladığını hissettirmelidir.

LKÖ17: Nitelikli öğretmenin en önemli özelliklerinin başında sınıfta kontrolü sağlayabilmesi gelmektedir. Ayrıca alan bilgisi de iyi olmalı, alanındaki gelişmelere hâkim olmalıdır.

LÜEKÖ11: Nitelikli öğretmen yeterli genel kültüre sahip olup bu bilgilerini mesleğine uyarlayabilmelidir. Alan bilgisi de nitelikli bir öğretmende bulunması gereken özelliklerin başında gelir. Bunlarla birlikte nitelikli bir öğretmen yenilikçi olmalıdır.

LÜEKÖ6: Nitelikli bir öğretmen en başta iyi bir insan olmalıdır. Daha sonra alanına ilişkin yeterli donanımına sahip olması, yeterli ölçüde pedagoji bilgisine sahip olması ve yeterli genel kültüre sahip olması nitelikli öğretmenin özellikleri olarak sıralanabilir.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Bu araştırmada ortaöğretim, lisans ve lisansüstü eğitim kademelerinde yer alan öğrencilerin nitelikli okul, nitelikli ders ve nitelikli öğretmen kavramlarına yönelik algılarının belirlenmesi ve karşılaştırmalı olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın amacına yönelik hazırlanan veri toplama aracı Ankara’da farklı eğitim kademelerindeki öğrencilere uygulanmış ve katılımcıların nitelik kavramına yönelik algıları okul, ders ve öğretmen özellikleri bağlamında belirlenmiştir.

Araştırmanın alt amaçlarına yönelik ayrı ayrı değerlendirmeler yapıldığında, ilk olarak farklı eğitim kademelerinde yer alan öğrencilerin nitelikli okul kavramına yönelik algıları genel anlamda incelenmiş ve katılımcıların bir okulu nitelikli kılan en önemli özellik olarak o okulun nitelikli öğretmenlere sahip olmasını algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Nitekim Balcı (1988)’nin çalışmasında da benzer sonuçlara ulaşılmış, öğretmenlerin bir okulun etkililiğinde farklılıklara yol açabileceği belirlenmiştir. Ayrıca Polatcan ve Cansoy (2018) Türkiye’de ki etkili okul araştırmalarını değerlendirdikleri çalışmalarında bir takım ortak bulgular olduğu sonucuna ulaşmış ve inceledikleri araştırmalardaki ortak bulgulardan bir tanesinin de okulların etkililiğinin artırılmasında o okulun öğretmenlerinin niteliğinin geliştirilmesi olduğu tespit edilmiştir. Benzer bir bulguya Çobanoğlu ve Badavan (2016)’ın başarılı okulların anahtarı isimli çalışmasında da rastlanmaktadır. Öyle ki çalışmada başarılı olmak isteyen bir okulun kendini geliştirmeye açık, başarılı öğretmenlere ihtiyaç duyduğu sonucuna ulaşılmıştır. İlgili alt amaç kapsamında farklı eğitim kademelerindeki öğrencilerin nitelikli okulun özelliklerine yönelik algıları karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, bir okulu nitelikli kılan en önemli özellik olarak ortaöğretim öğrencileri; anlayışlı ve egosuz öğretmenler ile okul kantininin ucuz olmasını, lisans öğrencileri; nitelikli öğretmenler ile eğitim araç gereçlerinin eksiksiz olmasını algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Lisansüstü eğitim kademesinde yer alan öğrenciler ise bir okulu nitelikli yapan en önemli özellik olarak okulun teknolojik donanımına sahip sınıflarının olmasını, kütüphanesinin olmasını ve nitelikli öğretmenlerin eğitim kadrosunda yer almasını algıladıkları belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde araştırma kapsamına alınan tüm eğitim kademelerindeki öğrenciler için öğretmen özellikleri bir okulu nitelikli yapan en önemli unsur olarak algılanmaktadır. Farklı olarak, ortaöğretim kademesindeki öğrencilerin okulun kantininin özelliği ile okulun niteliğini ilişkilendirdikleri, lisans öğrencilerinin ders araç gereçlerine vurgu yaptıkları, lisansüstü öğrencilerinin ise okuldaki teknoloji alt yapısı ile okulun kütüphanesinin olmasını nitelikli bir okulun özelliği olarak ilişkilendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın bir diğer alt amacı olan farklı eğitim kademelerindeki öğrencilerin nitelikli bir dersin özelliklerine yönelik algıları genel olarak incelendiğinde ise; bir dersi nitelikli kılan en önemli özelliğin, o dersin nitelikli bir öğretmen tarafından anlatılması olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Nitekim Duman (1991) çalışmasında araştırma bulgularını destekleyecek şekilde öğrencilere verilen eğitimin istenilen niteliklere ulaşmasında birçok etkenden söz edilebileceğine değinmiş fakat öğretmenlerin tüm bu dinamiklerin uygulayıcısı olduğu düşünüldüğünde eğitim öğretim sürecinde son derece önem teşkil ettiğini vurgulamıştır. İlgili alt amaç kapsamında farklı eğitim kademelerindeki öğrencilerin nitelikli dersin özelliklerine yönelik algıları karşılaştırıldığında, ortaöğretim kademesindeki öğrenciler bir dersin nitelikli olmasını sağlayan en önemli özellik olarak, dersin sessiz bir ortamda işlenmesini vurgulamışlardır. Lisans öğrencileri

de en çok bir dersin öğrenci katılımını destekleyici nitelikte olmasını o dersin niteliğini etkileyen önemli bir etmen olarak algıladıkları yönünde görüş bildirmiştir. Lisansüstü eğitim kademesindeki öğrencilerin ise dersin nitelikli bir öğretmen tarafından verilmesini o derse nitelikli kılan en önemli unsur olarak algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ulaşılan sonuçlar değerlendirildiğinde bir dersin nitelikli olmasını sağlayan özelliklerin araştırma kapsamına alınan her bir eğitim kademesinde farklı algılandığı görülmektedir.

Araştırma kapsamında ele alınan son alt amaç ise farklı eğitim kademelerindeki öğrencilerin nitelikli öğretmen kavramına yönelik algılarının belirlenmesidir. İlgili alt amaç genel olarak incelendiğinde katılımcıların bir öğretmeni nitelikli yapan en önemli özellik olarak öğretmenin anlayışlı olmasını vurguladıkları başka bir ifade ile öğretmenin duyuşsal yönüne atıfta buldukları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca katılımcılar öğretmenin hitabet yeteneğini de onu nitelikli yapan bir diğer önemli özellik olarak belirtmişlerdir. İlköğretim öğrencilerinin ideal öğretmenin özelliklerine yönelik algılarının belirlendiği bir çalışmada araştırma bulgularını destekler nitelikte sonuçlar elde edildiği görülmüştür. Nitekim çalışmada ilköğretim öğrencilerinin ideal öğretmenin en önemli özelliği olarak öğretmenin anlayışlı olması gerektiğini vurguladıkları sonucuna ulaşılmıştır (Gültekin, 2015). Buna ek olarak nitelikli bir öğretmende bulunması gereken özelliklerin öğretmen adaylarının görüşlerine göre incelendiği bir başka çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. İlgili araştırmanın sonuçlarına göre öğretmen adayları nitelikli bir öğretmende bulunması gereken en önemli özellik olarak öğretmenin anlayışlı olmasını belirtmişlerdir (Taşkaya, 2012). Öte yandan Maden, Durukan ve Aslan (2010) Türkçe öğretmeni adaylarının öğretmen niteliklerine yönelik görüşlerini inceledikleri çalışmalarında, beden dili ve hitabeti etkin şekilde kullanmanın nitelikli öğretmenin özelliği olarak algılandığı sonucuna ulaşmıştır. Elde edilen bu sonuçta araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Ayrıca Çetin (2001) ideal öğretmenin özelliklerine yönelik üniversite öğrencilerinin algılarını incelediği çalışmasında araştırma sonuçlarını destekler nitelikte bulgulara ulaşmıştır. Öyle ki ilgili çalışmada üniversite öğrencilerinin genel olarak ideal bir öğretmenin özelliklerini; alan bilgisi tam, öğrencisini anlayan, genel eğitiminde ve bilimsel tavrında eksikliği olmayan, saygılı, sevgi dolu olarak tanımladıkları sonucuna ulaşılmıştır. İlgili alt amaç doğrultusunda farklı eğitim kademelerinde yer alan öğrencilerin nitelikli öğretmenin özelliklerine yönelik algıları karşılaştırıldığında ise ortaöğretim kademesindeki öğrencilerin bir öğretmeni nitelikli yapan en önemli özellik olarak en çok öğretmenin anlayışlı olması ve arkadaş gibi davranmasını algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Lisans öğrencilerinin algılarına göre ise nitelikli bir öğretmenin en önemli özelliği anlayışlı olmasıyla birlikte hitabet konusunda da kendisini geliştirmiş olmasıdır. Lisansüstü eğitim kademesindeki öğrenciler de nitelikli bir öğretmenin en önemli özelliği olarak pedagoji bilgisinin yeterli olması ile alan bilgisi konusunda yetkin olmalarını vurguladıkları sonucuna ulaşmıştır. Elde edilen sonuçlara göre farklı eğitim kademelerindeki öğrenciler bir öğretmeni nitelikli yapan en önemli özellikler olarak öğretmenlerin duyuşsal yönlerini daha çok öne çıkarmaktadır.

Araştırma sonuçlarından anlaşılmaktadır ki; farklı eğitim kademelerinde bulunan öğrencilerin algılarına göre bir okulun ve bir dersin nitelikli olmasını sağlayan en önemli özellik öğretmenlerdir. Yine araştırma kapsamına alınan katılımcıların algılarına göre öğretmenleri nitelikli yapan en önemli özellikler ise öğretmenlerin bilişsel özelliklerinden ziyade duyuşsal özel-

likleridir. Bu bağlamda Türkiye’de öğretmen yetiştirme çalışmalarında öğretmenlerin bilişsel özellikleriyle birlikte duyuşsal özelliklerini de geliştirecek uygulamalara daha fazla ağırlık verilmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Atabek, E., ve Kıyıcı, F. (2019). Öğretmen adaylarının öğretmen algısı. *MSKÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 20-39. <http://dergipark.org.tr/doi/10.21666/muefd.460666> sayfasından erişilmiştir.
- Balçı, A. (1988). Etkili okul. *Eğitim ve Bilim*, 21-30. <http://213.14.10.181/index.php/EB/article/view/5979/2110> sayfasından erişilmiştir.
- Cerit, Y. (2008). Öğretmen kavramı ile ilgili metaforlara ilişkin öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(4), 693-712. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/256303> sayfasından erişilmiştir.
- Creswell, J. W. (2017). *Karma yöntem araştırmalarına giriş* (M. Sözbilir, Çev.). Ankara.
- Çalışkan, M., Işık, A., ve Saygın, Y. (2013). Öğretmen adaylarının ideal öğretmen algıları. *İlköğretim Online Dergisi*, 12(2), 575-584. <http://ilkogretim-online.org.tr/index.php/io/article/view/1421> sayfasından erişilmiştir.
- Çetin, Ş. (2001). İdeal öğretmen üzerine bir araştırma. *Milli Eğitim Dergisi*, 137. https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/149/cetin.htm sayfasından erişilmiştir.
- Çobanoğlu, F., ve Badavan, Y. (2016). Başarılı okulların anahtarı: etkili okul değişkenleri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi*, 26, 114-134. <https://dergipark.org.tr/en/pub/pausbed/384422> sayfasından erişilmiştir.
- Duman, T. (1991). *Türkiye’de ortaöğretime öğretmen yetiştirme*. İstanbul: MEB
- Ertürk, R., ve Memişoğlu, S. (2018). Öğretmenlerin etkili okula yönelik görüşleri. *International Journal of Social Science*, 1(68), 55-76. https://www.researchgate.net/publication/326676387_OGRETMENLERIN_ETKILI_OKULA_YONELIK_GORUSLERI_TEACHERS_VIEWS_FOR_EFFECTIVE_SCHOOL sayfasından erişilmiştir.
- Gültekin, M. (2015). İlköğretim öğrencilerinin ideal öğretmen algısı. *Turkish Studies*, 10(11), 725-756. https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=makale_tr_özet sayfasından erişilmiştir.
- Helvacı, M., ve Aydoğan, İ. (2011). Etkili okul ve etkili okul müdürüne ilişkin öğretmen görüşleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 41-60. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/202373> sayfasından erişilmiştir.
- IEA (2019). Trends in international mathematics and science study 2019. <https://www.iea.nl/studies/iea/timss/2019> sayfasından erişilmiştir.

- Keleş, B. (2006). İlköğretim okullarının etkili okul özelliklerine sahip olma dereceleri hakkında öğretmen görüşleri. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Kutluca, T. (2014). Veri toplama yöntemleri. B. Johnson ve L. Christensen (Ed.), *Eğitim araştırmaları (nicel, nitel ve karma yaklaşımlar)* (M. Bütün, çev.) içinde (s. 193-214). Ankara: Eğiten.
- Maden, S., Durukan, E., ve Aslan, A. (2010). Türkçe öğretmeni adaylarının öğretmen niteliklerine yönelik görüşleri. *Turkish Studies*, 5(4), 1364-1378. https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=makale_tr_ozetvemakale_id=14648 sayfasından erişilmiştir.
- Miles, M.B. ve Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. California: Sage.
- OECD (2018). PISA 2018 global competence. <https://www.oecd.org/pisa/pisa-2018-global-competence.htm> sayfasından erişilmiştir.
- Okçabol, R. (2004). Öğrenci, öğretmen, öğretmen adayı ve öğretim elemanı gözüyle öğretmen yetiştirme. XII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayında sunulmuş bildiri, İnönü Üniversitesi, Malatya. <https://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/360.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Ötken, Ş., ve Süslü, A. (2020). Nitelikli bir eğitim için öğrencilerin ders işleyiş anlamında öğretmenlerinden beklentileri. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(28), 1054-1063. <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.350> sayfasından erişilmiştir.
- Özdemir, S., ve Sezgin, F. (2015). Etkili okullar ve öğretim liderliği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 51, 266-282. <https://www.researchgate.net/publication/242173391> sayfasından erişilmiştir.
- Öztürk, F. (2014). Nicel, nitel ve karma araştırmalarda araştırma sonuçlarının geçerliği. B. Johnson ve L. Christensen (Ed.), *Eğitim araştırmaları (nicel, nitel ve karma yaklaşımlar)* (F. Öztürk, çev.) içinde (s. 243-280). Ankara: Eğiten.
- Polatcan, M., ve Cansoy, R. (2018). Türkiye’de etkili okul araştırmaları: Ampirik araştırmaların analizi. *Sakarya University Journal of Education*, 8(3), 8-24. <https://orcid.org/0000-0003-2768-9939> sayfasından erişilmiştir.
- Taşkaya, M. (2012). Nitelikli bir öğretmende bulunması gereken özelliklerin öğretmen adaylarının görüşlerine göre incelenmesi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(33), 283-298. <https://dergipark.org.tr/en/pub/erusosbilder/253360> sayfasından erişilmiştir.
- Telli, S., Brok, P., ve Çakıroğlu, J. (2008). Öğretmen ve öğrencilerin ideal öğretmen hakkındaki görüşleri. *Eğitim ve Bilim*, 33(149), 118-129. <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/645> sayfasından erişilmiştir.
- Uysal, P., ve Akyol, H. (2019). Okuma güçlüğü ve giderilmesi: bir eylem araştırması. *Eğitim ve Bilim*, 44(198), 17-35. <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/8032> sayfasından erişilmiştir.

- WIPO (2020). World Intellectual Property Indicators 2020. <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=4526> sayfasından erişilmiştir.
- Yelok, F. (2006). Genel liselerde görevli öğretmenlerin etkili okula ilişkin görüşleri (Ankara ili örneği). (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, A., Ünal, A., ve Çelik, M. (2011). Öğretmen kavramına ilişkin öğretmen, yönetici ve müfettiş algılarının analizi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 2(8), 92-109. <http://www.insanbilimleri.com> sayfasından erişilmiştir.
- Yılmaz, F., Göçen, S., ve Yılmaz, F. (2013). Öğretmen adaylarının öğretmen kavramına ilişkin algıları: bir metaforik çalışma. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(9), 151-164. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mersinefd/issue/17382/181569> sayfasından erişilmiştir.

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Fatma ERASLAN
International Burch University
fatma.eraslan@stu.ibu.edu.ba ORCID

Assist. Prof. Dr. Doğan YÜCEL
International Burch University,
Oriental Philology
dyucel58@gmail.com ORCID

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN
UZAKTAN YABANCILARA TÜRKÇE
ÖĞRETİMİNE BAKIŞI (KAZAKİSTAN
VE BOSNA-HERSEK ÖRNEKLERİ)

SECONDARY EDUCATION STUDENTS'
PERSPECTIVE ON DISTANCE LEARNING
TURKISH TO FOREIGNERS (EXAMPLES
FROM KAZAKHSTAN AND BOSNIA-
HERZEGOVINA)

Geliş / Submitted / Отправлено: 02.02.2021

Kabul / Accepted / Принимать: 17.03.2021

Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Eraslan, F. ve Yücel, D. (2021). Ortaöğretim Öğrencilerinin Uzaktan Yabancılara Türkçe Öğretimine Bakışı (Kazakistan ve Bosna-Hersek Örnekleri). *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 483-499.

Eraslan, F. and Yücel, D. (2021). Secondary Education Students' Perspective on Distance Learning Turkish to Foreigners (Examples from Kazakhstan and Bosnia-Herzegovina). *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 483-499.

 10.29228/kesit.49172

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN UZAKTAN YABANCI LARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNE BAKIŞI (KAZAKİSTAN VE BOSNA-HERSEK ÖRNEKLERİ)*

SECONDARY EDUCATION STUDENTS' PERSPECTIVE ON DISTANCE LEARNING TURKISH TO FOREIGNERS (EXAMPLES FROM KAZAKHSTAN AND BOSNIA-HERZEGOVINA)

Fatma ERASLAN

Assist. Prof. Dr. Doğan YÜCEL

Öz: İnsanlık tarih boyunca kıtlık, yangın ve salgın hastalıklar gibi felaketlerle birçok kez karşı karşıya kalmıştır. İnsanlık olarak içinden geçmekte olduğumuz son salgın hastalık COVID-19 pandemisidir. Bu salgın dünyanın hemen tamamına hızla yayılmış ve sosyal hayatı altüst etmiştir. Milyarlarca insan aylarca evlerinde diğer insanlardan izole şekilde kalmıştır. Bu durumdan örgün eğitim de payına düşeni almıştır. Bu olumsuz durumla birlikte teknolojik gelişmelere paralel olarak dünyadaki birçok ülke ve okul öğrencilere evden eğitim-öğretim vermeye başlamışlardır. Bu ülkelerden Kazakistan ve Bosna-Hersek'te de yabancı dil Türkçe öğretimi bir yıla yakındır çevrimiçi eğitim olarak devam etmektedir. Salgın döneminde uzaktan yabancı dil Türkçe öğrenimi gören öğrencilerin görüşlerini belirlemek üzere bu çalışma hazırlanmıştır. Uzaktan yabancı dil Türkçe öğrenen öğrencilerin memnuniyet ölçümleri Türkiye dışında ilk defa yapılmıştır. Çalışmanın bu bakımdan önemli olduğu düşünülmektedir. Öğrencilerin memnuniyetlerinin ölçümü için dört kısımdan meydana gelen kapalı uçlu 17 soruluk yapılandırılmış bir dördümlü Likert ölçeği oluşturulmuştur. Hazırlanan ölçek formu internet üzerinden Kazakistan'daki beş ve Bosna Hersek'teki dört okuldaki 7-11. sınıflar arasındaki 145 öğrenci üzerinde uygulanmıştır. Uygulanan ölçek sonrası öğrencilerin büyük ölçüde örgün eğitime geri dönmek istedikleri, gelir seviyelerinin derslere erişimde engel olabildiği gibi sonuçlara ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yabancı Dil öğretimi, Uzaktan öğretim, Yabancılar Türkçe öğretimi, Kazakistan, Bosna Hersek.

Abstract: Mankind has faced disasters such as famine, fire and epidemics many

* Bu çalışma Türkiye dışında yapıldığı için etik kurul onayı gerekmemektedir. Bu makale için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Sorumlu Yazar: Doğan YÜCEL/Because this study was conducted outside of Turkey, "Ethics Committee Approval" is not required. No conflicts of interest were reported for this article. Corresponding Author: Doğan YÜCEL

times throughout history. COVID-19 pandemic is one we are passing through as humanity. This epidemic spread rapidly to almost the whole world and distressed social life. Billions of people have been in isolation in their homes for months. Formal education has also been influenced from this situation. With this negative situation, in parallel with technological developments, many countries and schools overall the world have started to provide education from home to students. As an example, the Turkish language classes have been teaching online for almost a year in Kazakhstan and Bosnia-Herzegovina. This study was conducted to determine the views of students who have been learning Turkish as a foreign language throughout the epidemic period. Satisfaction measurements of students learning Turkish as a foreign language was conducted for the first time outside Turkey, what makes this study significant. To measure students' satisfaction, a structured four-point Likert scale consisting of four parts with 17 questions with closed ends was created. 145 students of 7-11 grades from 5 schools in Kazakhstan and 4 schools in Bosnia and Herzegovina took part in this work. Survey results display that the students wanted to return to formal education and their level of knowledge can become an obstacle in the further study of the language.

Key Words: Language, Foreign Language Teaching, Distance Education, Online Turkish Education, Kazakhstan, Bosnia and Herzegovina.

GİRİŞ

Tarih boyunca dünya üzerinde yaşanan salgın hastalıklar insanları diğer insanlardan ayrı yaşamaya mecbur etmiştir. Son yaşanan salgında ise milyonlarca insan günlerce/haftalarca evde kalmış ve kendilerini tecrit etmiştir. Bu mecburi durumla beraber internet teknolojileri vasıtasıyla yabancı dil öğretimi evlere kadar girmiştir. Uzaktan yabancı dil öğretimi gelecek yıllarda birçok insanın daha fazla hayatında yer edecek gibi görünmektedir. Son yaşanan salgın hastalık insanlar arasındaki sosyal yaşamı büyük ölçüde etkileyip iş ve eğitim noktasında birçok insanı neredeyse eve bağlı hâle getirmiştir. İnsanlık zaruret neticesinde uzaktan eğitime mecbur kalmıştır. Yabancılar Türkçe öğretimi de bu durumdan hâliyle etkilenmiştir. Ancak dünyanın birçok ülkesinde internetten bazı uygulamalar aracılığıyla yabancı dil Türkçe öğretimi devam etmektedir.

Dil seslerden oluşan ve iletişimi sağlayan bir kendini ifade etme unsurudur. Dil; hava ve su gibi insan yaşamının ana unsurlarındandır. Eski zamanlarda insanlar ticaret yapacağı milletlerin ya da dinini öğrenmek amacıyla veya coğrafi yakınlık sebepleri ile etkileşime geçtikleri toplumların dillerini öğreniyorlardı. Küreselleşme çağında teknolojinin gelişmesi, dünya üzerinde mesafelerin kısılması ve sanal dünyanın insan hayatının her safhasına girmesinden doğan zaruret yabancı dil öğrenimini artırmıştır.

Öncelikle tarih boyunca yabancılar Türkçe öğretiminden kısaca bahsedilecektir. Türkler tarihte birçok devlet kurup bu devletlerin eliyle dünyanın farklı coğrafyalarında başka dillerden toplumları idare etmişler ve/veya etkileşim içerisinde olmuşlardır. Türkçe bu yönüyle anadili Türkçe olmayan birçok toplum tarafından tarihi süreç içerisinde öğrenilmiştir. Türklerin

farklı dillerin konuşulduğu coğrafyaları hâkimiyetleri altına almaları gibi bazı sebeplerin Türkçenin en azından idare olunan toplumların bir kısmınca öğrenilmesini sağladığı ifade edilebilir. Örneğin; Osmanlıda devşirme sisteminde Yeniçeri Ocağına alınan gayrimüslim çocukların, savaşlarda esir alınanların, devletin çeşitli kademelerinde çalıştırılmak üzere ailelerinden alınan devşirmelerin Türkçe öğrenmesi için bazı çalışmalar yapılmıştır. Osmanlıda siyasi ve ticari ilişkilerin sağlamlaştırılması için tercüman yetiştirme kılavuzları hazırlanmış ve elçiliklerde çalıştırmak üzere yetiştirilenler için Türkçe öğretimi kitapları kaleme aldırılmıştır (Bulut, 2019). Sonraki yıllarda bazı ülkelerde dil okulları ve üniversiteler bünyesinde kurulan kürsüler aracılığıyla Türkçe öğretimi çalışmalarına başlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti döneminde de yabancılara Türkçe öğretimi noktasında bazı adımlar atılmıştır. “Özellikle son yıllarda üniversite bünyelerinde yabancılara Türkçe öğretimi yapılmaktadır. TÖMER, DİLMER, DEDAM, FUSEM, HÜDİL” (Bakır, 2014, s. 437) gibi merkezler açılmıştır. Ayrıca “Dil okulları ve üniversiteler bünyesinde kurulan kürsüler aracılığıyla Türkçe öğretimi” (Biçer, 2012, s. 126) yapılmaya devam etmektedir.

1.1. Uzaktan Eğitim

Uzaktan eğitimi İşman, “farklı ortamlarda bulunan öğrenci ve öğretim elemanlarının, öğrenme-öğretme faaliyetlerini, iletişim teknolojileri ve posta hizmetleri ile gerçekleştirdikleri bir eğitim sistemi modelini ifade eder” (1998, s. 18) olarak tanımlamakta ve alttaki şekilde açıklamaktadır. Başka bir açıdan bakılacak olursa uzaktan eğitim zaman kaybının önlenmesi ve ortam şartlarının oluşturulması açısından bir nevi avantaj sağlamaktadır.

Dünyada ilk uzaktan eğitim çalışmalarının tarihi makalenin konusu kapsamı dışında kaldığından değinilmemiştir. Uzaktan eğitim uygulamalarının birtakım yararları da bulunmaktadır. Kaya, uzaktan eğitim uygulamalarının yararlarından kısaca şöyle bahsetmektedir; “İnsanlar arasındaki fırsat eşitsizliğini en aza indirip kitle eğitimi kolaylaştırmaktadır.” (2002, s. 19). Uzaktan eğitimin fayda ve sınırlılıkları Kaya’nın çalışmasına göre şöyle özetlenebilir: Eğitim programlarında standart maliyeti düşürür ve eğitimde niteliği arttırmayı sağlar. Öğrenciye serbesti sağlam zengin bir eğitim ortamı sunarak zaruri sınıf ortamında öğrenim görme zorunluluğunu kaldırmaktadır. Bireysel ve bağımsız öğrenme sağlanmaktadır. Aynı zamanda öğrenme zorunluluğu kazandırmaktadır. İlk kaynaktan bilgi sağlayarak daha fazla kişinin yararlanmasını sağlar. Başarı aynı koşullarda ilerler. Eğitimi bir taraftan kitleleşirebilirken, diğer taraftan bireyselleştirir. Belli bir zamanda ve belli bir kapalı alanda bulunma zorunluluğunu ortadan kaldırır. Birçok fayda sağlayan uzaktan eğitimin bazı yönlerden sınırlılıkları da bulunmaktadır. Yüz yüze eğitim ilişkilerini kolay sağlayamaz ve sosyalleşmeyi engeller. Yardımsız ve kendi kendine öğrenme alışkanlığı olmayan öğrencilere yeterince yardım edemez. Çalışan öğrencilerin dinlenme zamanını alır. Uygulamaya dönük derslerden yeterince yararlanamaz. Beceri ve tutuma yönelik davranışların gerçekleştirilmesinde etkili olamaz. Ulaşım olanaklarına ve iletişim teknolojilerine bağımlı olması ve maliyetinin yüksek olması, ders içeriklerinin hazırlanması için daha fazla emek ve zaman harcanması gibi bir takım sorunsallıkları da söyleyebiliriz (2002, s. 20-21).

1.2. Uzaktan Eğitim ve Yabancı Dil Öğretimi

Tarihte ilk uzaktan eğitimle dil öğretim çalışmalarının 1856 yılında Almanya’da uzak-

tan eğitim alanındaki örgütlü girişimlerle başladığı görülmektedir (Uşun, 2009). Charles Tousseint ve Gustav Langenscheidt Berlin’de, günümüzde de Langenscheidt adıyla öğretim malzemeleri üreten, uzaktan eğitim uygulayan dil okulunu kurmuştur. Aynı dönemde İngiltere’de Fransızca öğretimi için radyo ve televizyon programları yapıldığı bilinmektedir. ABD’de İngilizce dışındaki diller için televizyon ve diğer uzaktan eğitim programları mevcuttur. Ayrıca Güney Afrika, İsrail, Avustralya, İngiltere gibi pek çok ülkede de sadece İngilizce değil diğer pek çok dilde uzaktan eğitim faaliyetlerinin devam ettiği bilinmektedir. Balçıkanlı (2021) uzaktan eğitim uygulamalarının “öğrencilerin kendi öğrenme planlarını oluşturmalarına olanak tanıdığını, esnek ve çeşitlilik sağladığını, anında geribildirim imkânı sunduğunu, eğer derslerin kaydedilme imkânı varsa dersleri sonradan izleme fırsatı olduğunu” ifade etmektedir. Bu da öğrenci çevrimiçi dersi dinlemese de daha sonra telafi edebileceği ve öğrenmenin devam edilebileceğini gösterir. Derslerin daha sonra da kayıtlardan takip edilebilmesi öğrenci açısından çok büyük avantaj sağlamak ve öğrenme için zaman mekân zorunluluğunu ortadan kaldırmaktadır.

1.3. Türkçenin Uzaktan Yabancı Dil Olarak Öğretimi

“1728 yılında posta ile yapılan uzaktan eğitim, günümüzde gelişen bilişim teknolojileri sayesinde daha sistemli ve nitelikli devam etmektedir” (İşman, 2011, s. 3). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde uzaktan eğitim etkinlikleri Türkiye’de 2000’li yılların başında uygulanmaya başlanmıştır. “Uzaktan Türkçe Öğretim Programı (TSP); Türkçe öğrenmeye ve Türkçe bilgisini geliştirmeye yönelik bir gereksinim bulunduğu ve bu gereksinime yönelik öğretimin uzaktan eğitimle ve özellikle e-öğrenme ile verilebileceği öngörülmüş ve 2007-2008 öğretim yılında Türkçe Sertifika Programı başlatılmıştır.” (Ulutak, 2007, s. 7). Daha sonra çeşitli üniversitelerde benzer çalışmalar yapılmıştır. Zamanla internetin yaygınlaşmasıyla yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılacak bazı program ve uygulamalar da hazırlanmıştır. İnternette arama motorlarında kısa bir tarama sonrası bulunabilecek bu program ve uygulamaların bazıları şunlardır; Talki, Skype, FaceTime, Verbling, Preply, Amazing sTalker, Eurokly, İdroo, Scribblar, WizIQ, Google Docs, Voscrea, Zoom. Bu program ve uygulamaların avantajlı ve dezavantajlı yönleri bu makalenin kapsamı dışında kaldığından değinilmemiştir.

1.4. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmanın amacı; artık mecburi bir durum hâline gelen uzaktan yabancılara Türkçe öğretiminin öğrencilerin örgün öğretime kıyasla olumlu ve olumsuz bakımlardan memnuniyet derecelerini belirlemektir. Bu amaca ilişkin olarak araştırmada nitel araştırma yönteminin imkânlarından faydalanılmıştır. Hedeflenen belirlemelerin tespiti için bir ölçek oluşturulmuştur. Bu ölçekte öğrencilerin demografik yapıları dışında kalan sorularda dördümlü Likert ölçeği kullanılmıştır. Ölçek toplamda dört kısımdan ve kapalı uçlu 17 sorudan oluşmaktadır. Elde edilen sonuçlar tablolar hâline getirilmiş ve analizleri yapılmıştır.

1.5. Uygulama Grubu

Araştırmanın uygulama grubunu, Kazakistan’da uzaktan Türkiye Türkçesi öğretimi alan 7-12 sınıflarda öğrenim gören 12-16 yaş ile Bosna Hersek’te yabancı dil Türkçe öğretimi alan 13-18 yaşları arasındaki öğrenciler oluşturmaktadır. Kazakistan ve Bosna-Hersek örnekleri bu makalenin yazarının ulaşım ve erişim kolaylıkları açısından seçilmiştir. Ölçek formu Kaza-

kistan'daki yabancı dil Türkçe öğrenimi alan 104 ve Bosna-Hersek'teki yabancılar için Türkçe öğrenimi gören 41 öğrenci olmak üzere toplam 145 ortaokul ve lise öğrencisi üzerinde uygulanmıştır. Katılımcıların tamamı okullarında Türkçeyi mecburi ders olarak almaktadır.

1.6. Verilerin Toplanması ve Analizi

Hazırlanan ölçek formunu öğrencilerin internet üzerinden *Google Forms* aracılığıyla doldurmaları istenmiştir. Belirtilen amaç doğrultusunda veriler, yapılandırılmış ölçek formu ile ve kapalı uçlu sorularla toplanmıştır. Yabancı dil Türkçe öğrenen Kazak ve Boşnak öğrencilerin Türkçenin uzaktan öğretimine ilişkin memnuniyet oranları tespit edilmeye çalışılmıştır. Ölçeğin bilimsel literatüre uygunluğu açısından ilk olarak çoğunluğu Üniversitelerin Uzaktan Eğitim bölümlerinde olmak üzere daha önce uzaktan dil eğitimi üzerine yapılmış ölçek ve ölçekler incelenmiştir. Örnek alınan çalışmalar kaynakçada gösterilmiştir. Örnek olarak alınan ölçeklerden de faydalanılarak bu çalışmada kullanılan form şekillendirilmiştir. Hazırlanan yapılandırılmış ölçek formu Türkçe öğretimi üzerine ihtisas sahibi üç uzmana da gönderilmiş ve görüşleri alınmıştır. Uygulanan ölçek formu dört kısımdan müteşekkil olup demografik yapı, teknik donanım ve derse erişim, dersin içeriği ve son olarak dersin işlenişi üzerinedir. Formda çapraz soruların sıraları karıştırılmıştır. Memnuniyet ölçeğinden çıkan sonuçlar tablolar hâlinde gösterilmiş olup tabloların yorum ve değerlendirmeleri yapılmıştır. Uzaktan yabancılara Türkçe dersleri memnuniyet ölçeği EK: 1'de verilmiştir.

Bulgu ve Yorumlar

2.1. Uygulama Grubu Demografik Dağılımı

Uzaktan Türkiye Türkçesi memnuniyet ölçeğinin 1. kısmı olan uygulama grubunun sınıf ve Türkçe seviyelerine göre demografik dağılımı alttaki tablodaki gibidir;

Tablo 1

Uygulama Grubu Demografik Dağılımı

Sınıf	Ülke	7	8	9	10	11	12	Toplam
	Bosna Hersek			13	4	15	9	41
	Kazakistan	59	26	15		4		104
Toplam		59	26	28	4	19	9	145
Seviye		Başlangıç	A1	A2	B1	B2	C1-C2	
	Kazakistan	20	29	20	18	13	4	104
	Bosna Hersek	16	6	10	3	3	3	41
Toplam		36	35	30	21	16	7	145

2.2. Teknik Altyapı ve Derse Erişim

Üç sorudan oluşan Teknik Altyapı ve Derse Erişime dair 2. kısma verilen cevaplar takip eden tablolarda görüldüğü şekildedir.

Tablo 2*Teknik Altyapı ve Derse Erişim*

Teknik Altyapı ve Derse Erişim	Ülke	Türkçe derslerini takip etmede yeterli teknik donanıma sahibim.		Türkçe dersleri alırken internet bağlantı güclüğü yaşıyorum.	
		N	%	N	%
Kesinlikle katılıyorum	Kazakistan	15		4	
		14.3		3.8	
	Bosna Hersek	21	51.2	1	2.4
Katılıyorum	Kazakistan	46	44.2	19	18.3
		Bosna Hersek	15	36.6	8
	Kısmen katılıyorum	Kazakistan	33	31.7	44
Bosna Hersek			5	12.2	18
Katılmıyorum		Kazakistan	10	9.6	37
	Bosna Hersek		0	0%	14

Kazakistan'daki beş devlet okulunda okuyan öğrencilerin Türkçe derslerini takip etmede yeterli teknik donanıma sahibim sorusuna %44,2'si *katılıyorum* ve %14,3'ü *kesinlikle katılıyorum* cevabı vermiştir. Bu noktada ölçek formunu dolduran öğrencilerin %58,5'inin dersleri takipte yeterli donanımının olduğu görülmektedir. %9,6'lık bir dilim *katılmıyorum* demiştir. Bu öğrencilerin genellikle köylerde ikamet etmekte olan ve teknik altyapı problemi yaşayan öğrenciler oldukları düşünülmektedir. Kazakistan'daki devlet okullarında okuyan öğrencilerin %58,5'i yeterli teknik donanıma sahibim demektedirken Bosna-Hersek'teki dört özel okuldaki öğrencilerin %87,8'inin teknik donanım noktasında problem yaşamadıkları anlaşılmaktadır. Bu durum uzaktan öğretimde maddi imkânların derse erişimdeki etkisini de göstermektedir. Bir önceki soruyla birlikte derse erişim noktasında internet bağlantı güclüğü yaşayan öğrenci miktarı teknik donanım noktasında sıkıntı çeken sayıyla hemen hemen eşittir. Maddi imkânlar veya yaşanan yerleşim yerlerinin uzaktan öğretim derslerine doğrudan etki ettiği görülmektedir.

İnternet bağlantı güclüğü sorusuna üstteki tablodan Bosna-Hersek'teki öğrencilerin yarısına yakınının hemen hiç problem yaşamadığı anlaşılmaktadır. Diğer yarısının ise ara sıra da olsa güçlük yaşayabildiği görülmektedir. Sadece bir öğrenci 'Kesinlikle katılıyorum' demiştir. Bu durumda Bosna-Hersek'teki öğrencilerin internet bağlantısı noktasında çok az güçlük çektikleri ifade edilebilir.

Tablo 3*Türkçe Dersini Hangi Uygulamadan Takip Ediyorsunuz?*

Türkçe dersini hangi uygulamadan takip ediyorsunuz?	Ülke	Kahoot	Edupage	Zoom	Edupage ve diğer
		N	N	N	N
		%	%	%	%
Kazakistan		6	31	61	6
		5.8	29.8	58.7	5.7
Bosna Hersek		2	0	39	0
		4.9	0	95.1	0

Hem Kazakistan hem de Bosna-Hersek'ten uygulamaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu tek bir uygulamayı kullandıklarını belirtirken Kazakistan'daki öğrenciler ise farklı uygulamalardan faydalandıkları cevabını vermişlerdir. Bu durum öğrencilerin okudukları okulların tercihine bağlı durmaktadır. Hangi uygulama daha iyidir? gibi bir soru bulunmadığından bir çeşitlilik söz konusudur.

2.3. Uzaktan Türkçe Derslerinin İşlenişi

Türkçe derslerinde derslere aktif katılabiliyorum derslerin işlenişine dair ilk maddedir. Bu soruyla öğrencilerin derslerin işlendiği anlardaki aktif takip oranları ve motivasyonlarının da ölçülmesi hedeflenmiştir.

Tablo 4*Uzaktan Türkçe Derslerinin İşlenişi*

Uzaktan Türkçe Derslerinin İşlenişi	Ülke	<i>Türkçe Derslerine Aktif Katılıyorum.</i>	<i>Türkçe Dersi işlenirken araç gereçlerini rahatlıkla kullanabiliyorum.</i>	<i>Türkçe öğretimi okulda verilen yüz yüze eğitimin daha faydalıdır.</i>	<i>Salgın bittiğinde Türkçe dersleri yeterlidir.</i>	<i>Türkçe derslerinin süresi yeterlidir.</i>	<i>Türkçe derslerinde anlamadığım yerleri öğretmene sorabiliyorum</i>
		N	N	N	N	N	N
		%	%	%	%	%	%
Kesinlikle katılıyorum	Kazakistan	31	29	8	6	32	27
		29.8	27.9	9.8	5.8	30.8	26
Katılıyorum	Bosna Hersek	13	17	4	6	20	22
		31.7	41.5	9.8	14.6	48.8	53.7
Katılıyorum	Kazakistan	34	47	42	19	45	51
		32.7	45.2	51.2	18.3	43.3	49

	Bosna Hersek 16	20	6	4	13	11
	39.0	48.8	14.6	9.8	31.7	26.8
Kısmen katılıyo- rum	Kazakistan 31	24	15	16	24	26
	29.8	23.1	18.3	15.4	23.1	25
	Bosna Hersek 10	4	17	5	8	8
	24.4	9.8	41.5	12.2	19.5	19.5
Katılmıyorum	Kazakistan 8	4	17	63	3	0
	7.7	3.8	20.7	60.6	2.9	0
	Bosna Hersek 2	0	14	26	0	0
	%4.9	0%	34.1	63.4	0	0

Kazakistan'daki öğrencilerin %64,7'sinin derse aktif katılabildiği sadece %7,7'lik bir kısmın katılmadığı sonucundan hareketle üstte teknik donanım ve internet bağlantı güçlüğü yaşıyorum diyen öğrencilerin cevapları karşılaştırılmış ve sekiz öğrenciden dördünün aynı zamanda internet güçlüğü de yaşayan öğrenciler olduğu tespit edilmiştir. Teknik altyapı yetersizliklerinin ve güçlü internet bağlantısı olmamasının öğrencilerin derse katılımlarında da olumsuz manada önemli rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kazakistan'da derslere aktif katılım oranı sorusunda *katılıyorum* ve *kesinlikle katılıyorum* cevapları veren %64,7 iken öğrenciyken üstteki Bosna Hersek'te %70,7'dir. Derslere aktif katılım ile ders araç ve gereçlerini rahatça (aktif) kullanabiliyorum soruları birbiri arasında doğruluklarını sağlama açısından sorulmuştur. Derse aktif katılmayan öğrencilerle ders araç ve gereçlerini rahatça kullanamayan öğrencilerin ne kadarı denk gelmektedir? Bu sonuçlar ışığında tekrar karşılıklı bir eşleştirmeye gidilmiş ve bu sorunun cevabı aranmıştır. Cevapların karşılaştırılmasıyla toplam sekiz öğrencinin hem derse aktif katılmadığı hem de ders araç ve gereçlerini rahatça kullanamadığı tespit edilmiştir. Az katılan ve hemen hiç katılmayan öğrenci miktarları Kazakistan ve Bosna Hersek'te sırasıyla %36,5 ve %29,3'tür. Öğrencilerin uzaktan Türkçe öğretiminde derse aktif katılmama sebepleri de ayrıca bir araştırma ve tartışma konusudur.

Derslerin işlenişine üzerine sorulan ikinci soru *Türkçe dersi işlerken ders araç ve gereçlerimi rahatça kullanabiliyorum* şeklindedir. Bu soru bir önceki sorunun devamı olarak tasarlanmıştır. Derslere aktif katılımın bir neticesi olarak öğrencilerin ders araç ve gereçlerini rahatça kullanmaları beklenmektedir. Bosna Hersek'teki öğrencilerin %70,7'si derse aktif katıldığını ifade ederken ders araç ve gereçlerini rahatça kullandığını söyleyenlerin oranı %90,3'tür. Cevaplar arasındaki %19,6'lık farkın kaynağının araştırılması gerekmektedir. Bosna-Hersek'te ders sürelerinin pandemi sürecinde 45 dakikadan 35 dakikaya indirilmesi mi etkili olmaktadır? Bu sorunun cevabına ilgili grafikte yine %80,5 oranında yeterli olduğu cevabının verilmiş olması arasındaki farkı açıklayabilir.

Bosna Hersek örneğinde ise *Uzaktan Türkçe öğretimi okulda verilen yüz yüze eğitimden daha faydalıdır* seçeneğine %75,6 oranında şekilde yanıt vermişlerdir. Kazakistan örneğinde ise *kısmen katılıyorum* ve *katılmıyorum* cevaplarının oranı %39'dur. Bu ayrışmanın Kazakistan'daki öğrencilerin bazılarının birtakım maddi külfetlerden kurtulmaları, Türkçenin bir lehçesinin anadilleri oluşu ve muhtemelen sorunun cevabının tam anlaşılmasını olabileceği gibi sebepler

sayılabilir. Bu noktada elde edilen veri üstteki diğer cevaplarla birlikte değerlendirilmelidir.

Salgın bittiğinde Türkçe dersleri internette devam etmelidir sorusu bir önceki *Uzaktan Türkçe öğretimi okulda verilen yüz yüze eğitimin daha faydalıdır* sorusunun tamamlayıcısı olarak yöneltilmiştir. Uzaktan Türkçe derslerinin salgın bitiminde devam etmesinin doğru olduğunu ifade eden öğrenci miktarı Kazakistan'daki uygulama grubunda %24,1'dir. Üstteki soruda %19,6 olumsuz olan miktar bu soruda %76 şeklindedir. Üstteki soruyla birlikte elde edilen oranların arasındaki ciddi ayrışmanın sebepleri üzerinde durulmalıdır. Özellikle Kazakistan'daki uygulama grubundan küçük yerleşim yerlerinde yaşayan bazı öğrencilerin okuldaki sosyalleşme, evde izole kalma gibi sebeplerin bu cevapları vermelerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Her iki örnekte de uzaktan eğitimin devam etmesinin doğru olacağını düşünen öğrenci miktarı %5,8 ve %14,6'dır. %60,6 ve %63,4 oranlarında birbirlerine oldukça yakın şekilde *katılmıyorum* cevabı verilmiştir. Öğrencilerin uzaktan Türkçe öğretiminin devam etmesi veya etmemesini düşünmelerinin sebepleri üzerinde de ayrıca araştırmalar yapılabilir.

Kazakistan'da ders saatleri 30 dakikaya indirilmiştir. Ders saatlerinin kısaltılması sonrası öğrencilerin %74,1'i uzaktan öğretim ders sürelerinin yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Ancak evlerinde ekran başında motivasyon problemi yaşadığı öğrenciler ve öğretmenler tarafından açıkça ifade edilen bir konudur. Bu durumun derslerde yapılan alıştırmalar ve aktiviteleri de azaltan bir nokta olduğu açıkça bilinen bir konudur. Bosna Hersek'te ders süreleri ise 30-35 dakikaya indirilmiştir. Teneffüsler beş dakikadır. Bu sıkışık ortamda öğrenciler bir dersten diğerine geçmektedir. Tablodaki cevaplara bakıldığında bu duruma paralel bir şekilde %80,5 öğrenciler ders süreleri yeterli demektir. Sürenin aynı şekilde 45 dakika olarak kalması veya uzatılması durumunda öğrencilerde derslere karşı ciddi motivasyon kayıpları da görülebileceği anlaşılmaktadır.

Kazakistan'daki öğrencilerin *kesinlikle katılıyorum* veya *katılıyorum* %76'sı öğretmene uzaktan öğretim dersleri esnasında soru sorabildiğini belirtmektedir. Derslere aktif katılıma dair olan soruyla yakın oranların ortaya çıktığı görülmektedir. Derslere aktif katıl(a)mayan öğrenciler tabii olarak öğretmene de soru soramamaktadır. Bu durumun sebepleri arasında ders sürelerinin kısaltılması, teknik donanım yetersizlikleri, internet bağlantı sıkıntıları, öğrencilerin ekran başında motivasyon kayıplarının da etkili olabileceği üstteki sorulara verilen cevaplardan görülmektedir. Bosna Hersek örneğinde ise Türkçe derslerinde *anlamadığım yerleri öğretmene sorabiliyorum* seçeneğini öğrencilerin %80,5'i *kesinlikle katılıyorum* veya *katılıyorum* yanıtı vermiştir. Kazakistan örneğiyle Bosna Hersek örneği arasında birbirine çok yakın şekilde sadece %4,5'lik bir fark bulunmaktadır.

Tablo 5

Türkçe derslerinde öğretmene rahatça soru sorabiliyorum.

Türkçe derslerinde öğretmene rahatça soru sorabiliyorum	Her zaman	Sık sık	Bazen	Çok az	Hiçbir zaman
	N	N	N	N	N
	%	%	%	%	%
<i>Kazakistan</i>	46	11	36	8	3

	44.2	10.6	34.6	7.7	2.9
Bosna Hersek	12	10	13	6	0
	29.3	24.4	31.7	14.6	0

Türkçe derslerinde öğretmene rahatça soru sorabiliyorum sorusu ile *Türkçe derslerinde anlamadığım yerleri öğretmenime sorabiliyorum* sorusu birbirinin sağlaması şeklinde düzenlenmiştir. Öğretmene anlamadığım yerleri sorabiliyorum sorusuna *kesinlikle katılıyorum* ve *katılıyorum* yanıtı veren öğrenci miktarı Kazakistan örnekleminde %76 ve Bosna Hersek örnekleminde %80,5 oranlarındayken şıkların hem artırılıp hem de farklı kelimelerle ifadesi sonrası bu oran her zaman ve sık sık cevapları dikkate alındığında sırasıyla %54,8 ve %53,7'e inmiştir.

2.4. Türkçe derslerinin içeriği

Bu kısımda ölçeğin uygulandığı öğrenci grubuna toplam beş soru yöneltilmiştir. Bu soruların birincisi *Türkçe derslerinde yapılan yazma çalışmalarını yeterli görüyorum* şeklindedir.

Tablo 6

Uzaktan Türkçe derslerinin içeriği

Uzaktan Türkçe derslerinin içeriği	Ülke	Türkçe derslerinde yapılan yazma çalışmalarını yeterli görüyorum	Türkçe derslerinde yeterince konuşma pratiğini yaptığımı düşünüyorum	Türkçe derslerinde yeterince alıştırma verildiğini düşünüyorum.	Türkçe derslerinde yapılan okuma çalışmalarını yeterli buluyorum	Türkçe dersi işlerken yapılan dinleme çalışmalarını yeterli görüyorum
		N	N	N	N	N
		%	%	%	%	%
Kesinlikle katılıyorum	Kazakistan	18	26	41	34	36
		17.7	25.0	39.4	32.7	34.6
	Bosna Hersek	8	13	17	13	11
		19.5	31.7	41.5	31.7	26.8
Katılıyorum	Kazakistan	52	54	40	51	50
		50.0	51.9	38.5	49.0	48.1
	Bosna Hersek	18	14	20	14	21
		43.9	34.1	48.8	34.1	51.2
Kısmen katılıyorum	Kazakistan	26	21	20	10	15
		25.0	20.2	19.2	9.6	14.4
	Bosna Hersek	14	8	3	8	7
		34.1	19.5	7.3	19.5	17.1

Katılmıyorum	Kazakistan	8	3	3	9	3
		7.7	2.9	2.9	8.7	2.9
	Bosna Hersek 1		6	1	9	2
		2.4	14.6	2.4	8.7	4.9

Kazakistan örneğinde *Türkçe derslerinde yapılan yazma çalışmalarını yeterli görüyorum* sorusuna öğrencilerin %77,7'si *kesinlikle katılıyorum* veya *katılıyorum* yanıtı vermiştir. Bu yanıtların doğruluğu takip eden sorularla beraber değerlendirilmelidir. Bosna Hersek örneğinde de Kazakistan örneğine oldukça yakın sonuçlar elde edilmiştir. Konuşma pratiğine verilen *kesinlikle katılıyorum* veya *katılıyorum* cevaplarının miktarı yazma alıştırmalarına verilen cevaplara göre %12,2 fazladır. Bu durumun ders saatlerinin salgın sürecinde kısaltılmasına paralel olarak yazma alıştırmalarının konuşma araştırmalarına göre daha fazla zaman alıcı olmasından ötürü öğretmenlerin konuşma pratiğine ağırlık vermesinden ötürü olduğu düşünülebilir.

Bosna örneğinde *Türkçe derslerinde yeterince konuşma pratiği yaptığımı düşünüyorum* sorusuna yazma alıştırmalarına paralel olarak %65 yani üçte ikilik bir oran ortaya çıkmıştır. Bosna Hersek örneği Kazakistan örneğinden farklı olarak konuşma ve yazma alıştırmalarının daha dengeli yapıldığını göstermektedir.

Konuşma ve yazma alıştırmalarına verilen cevaplara yaklaşık olarak Kazakistan örneğinde öğrencilerin %77,9'u yeterince *alıştırma* yapıldığı yanıtını vermiştir. Bosna Hersek örneğinde ise *Türkçe dersinde yeterince alıştırma verildiğini düşünüyorum* sorusuna öğrencilerin %90,3'ü *katılıyorum* veya *kesinlikle katılıyorum* yanıtı vermiştir. İnternet bağlantı güçlüğü Kazakistan örneğine göre hemen hiç olmaması ve hemen tamamının yeterli teknik donanımına sahip olmalarının aradaki oran farkının sebepleri olarak düşünülebilir.

Kazakistan örneğinde ise *Türkçe dersinde yapılan okuma çalışmalarını yeterli buluyorum* sorusuna öğrencilerin %49 *katılıyorum* ve %32,7'si *kesinlikle katılıyorum* cevabını vermiştir. Bu durum öğrencilerin beşte dördünden fazlasının okuma alıştırmalarını yeterli gördükleri anlamına gelmektedir. Okuma alıştırmalarının diğer alıştırma oranlarına oldukça yakın değerlerde olduğu da görülmektedir. Bosna Hersek örneğinde ise *Türkçe dersinde yapılan okuma çalışmalarını yeterli buluyorum* sorusuna öğrencilerin %65,8'lik kısmı *katılıyorum* veya *kesinlikle katılıyorum* yanıtı vermiştir. Kazakistan örneğiyle olan farkın Bosna örneğindeki öğrencilerin genel olarak Türkçe seviyelerinin düşük olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Türkçe dersi işlerken yapılan dinleme çalışmalarını yeterli görüyorum sorusuna Kazakistan örneğinde öğrenciler bir önceki sorudaki okuma alıştırmalarına verilen cevaplara yakın olarak %82,7 oranında *katılıyorum* veya *kesinlikle katılıyorum* yanıtı vermiştir. Öğrencilerin derslerin işlenişindeki okuma, yazma, dinleme ve konuşma aktivitelerine birbirlerine yakın oranlarda motive oldukları söylenebilir. Bosna Hersek örneğinde ise öğrencilerin verdiği dinleme çalışmalarına verdikleri *katılıyorum* veya *kesinlikle katılıyorum* cevapları %78'lik oranıyla Kazakistan örneğinden %4,7'lik farkla daha azdır.

SONUÇ ve TARTIŞMALAR

Uzaktan Türkçe öğretim derslerine erişimde yeterli teknik altyapı ve internet bağlantısına sahip olabilmenin olduğu etkili görülmüştür. Bu imkânlarla sahip olabilmenin öğrencilerin ekonomik imkânlarına ve yaşadıkları yerleşim yerlerine bağlı olarak değişebildiği düşünülmektedir. Özellikle Kazakistan'da aileleri köylerde yaşayan ve eğitim için şehirlere giden öğrencilerin yol ve konaklama masrafları gibi bazı maddi külfetlerden kurtulmalarına rağmen uzaktan eğitime erişemeyebildikleri anlaşılmıştır. Benzer şekilde büyük oranda aynı öğrencilerin yeterli ders ortamı, teknik donanım ve internet erişimine de sahip olmadıkları görülmüştür. Her ne kadar uzaktan öğretim bazı noktalarda masrafsız gibi görünse de sağlıklı bir şekilde derslere erişim için belli teknik altyapı şartlarının da gerektiği ölçek sorusuna verilen cevaplardan okunabilmektedir. Benzer şekilde Şen'in 2016'daki çalışmasında ise Türkiye'de mevcut uzaktan eğitimle Türkçe öğretimi çalışmaları araştırılıp değerlendirilmiş ve "Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde uzaktan eğitim; geniş kitlelere ulaşmada, uzun vadede dil öğretimine yapılan maliyetleri düşürmede, fırsat ve imkân eşitliği yaratmada, eğitimcilerin alan bilgisi ile donanık olmasında önemli bir yere sahiptir." sonucuna ulaşılmıştır (s. 423). Bu imkâna sahip olan öğrencilerin yeterince imkân olmayanlara göre daha avantajlı bir öğretim ortamında bulunduğu gerçeğiyle bir kez daha yüz yüze kalınmıştır. İnternet ağının genişletilmesi, teknik altyapı noktasında öğrencilerin eksiklerinin giderilmesi gerekmektedir.

Salgın sürecinde derslerin sürelerinin kısaltılmasıyla birlikte internet üzerinden bazı uygulamalardan daha fazla faydalanılmaktadır. Bu manada Bosna Hersek ve Kazakistan'daki okullarda uzaktan eğitimi tekdüzelikten kurtarmak ve öğrencilerin dersteki motivasyonlarını canlı tutmak için farklı öğretim uygulamaları teşvik edilmektedir. Bu uygulamalar öğrencilerde de sıklıkla tercih edilmektedir. Öğrencilerin mümkün olduğunca derslere olan motivasyonlarını diri tutacak eğlenceli, öğretici oyun ve uygulamalar da giderek yaygınlaşmaktadır. Ders sürelerinin kısaltıldığı bu dönemde yabancılara Türkçe öğretimindeki geleneksel yöntemler öğrencilerin derse aktif katılımlarını sınırlandırıcı etki de yapmaktadır. Ayrıca okuma, yazma, dinleme, konuşma ve alıştırmaya üzere çalışmada yöneltilen sorulara verilen cevaplardan ders süresinin kısaltılmasının alıştırmaya ve aktivitelere ayrılan süreyi de olumsuz etkilemektedir.

Çalışmada derslerin işlenişinde okuma, yazma, konuşma ve dinleme aktivitelerine öğrencilerin birbirine yakın oranlarda cevaplar verdikleri görülmüştür. Olumlu ve olumsuz karşılıkların sebepleri üzerine daha başka çalışmalar da yapılabilir. Öğrencilerin %2,4 ila %14,6'sı alıştırmaları yeterli görmemektedir. Bu cevaplara yol açan faktörler üzerine daha derin yeni çalışmaların da yapılması gerekmektedir. Uzaktan Eğitimde bu noktada yakın zamanda yapılan bir çalışmada ise "Uzaktan eğitim sisteminin teorik dersler için kullanışlı ve yeterli olduğu anlaşılmaktadır. Fakat ders müfredatlarının bir kısmı uygulamalı olan bölümlerde ise uzaktan eğitim modelinin uygulanmasında zorluklar yaşanabilmektedir." sonucuna ulaşılmıştır (Kahraman, 2020, s. 53).

Türkçe derslerinin içeriği kısmında öğrenciler yapılan konuşma, okuma, dinleme, yazma ve alıştırmaya çalışmalarını %65,8 ila %90,3 arasında değişen oranlarda yeterli görmekteyler. Bu noktada eğitimciler açısından uzaktan yabancılara Türkçe öğretiminin zorluklarına ve iyileştirilmesine yönelik Türker, "Türkçenin web tabanlı ortamlarda yabancı dil olarak öğretilmesi

amacıyla ülkemizde yapılan çalışmaların sınırlı olduğunu, son yıllarda bu alanda bir kısım çalışmaların yapıldığını fakat yapılan çalışmaların yetersiz olduğunu" (2014, s. 89) belirtmiştir.

Ölçme ve değerlendirme konusunda yaşanan sıkıntılarla ilgili yeni çalışmalar yapılmalı ve hâlihazırda yapılan araştırmalardan faydalanılmalıdır. Diğer ders ve dillerle mukayeseli olarak yapılan çalışmalar yabancılara Türkçe öğretiminin verimliliğini artırmada yol gösterici olabilecektir.

Uzaktan yabancılara çevrimiçi Türkçe öğretimi yeni sayılabilecek bir olgudur. Ancak yine de salgın döneminde çevrimiçi eğitime dair yapılan çalışmalarda benzer sonuçlar elde edilmektedir; "Çevrimiçi öğretim ortamlarının kalabalık gruplarla yapılan yoğun programlarda, örgün eğitimdeki gibi olumlu çıktılar sağlayamayacağı, bunun yerine uzaktan öğretim ortamlarının küçük gruplarda kullanılmasının faydalı olacağı söylenebilir." (Çangal ve Güngör, 2020, s. 1184) şeklinde benzer tespitler ortaya çıkmaktadır.

Türkçe öğretim derslerinin işleniş bölümünde öğrencilerin çoğunluğu derse aktif olarak katılabildiğini belirtmiştir. Öğretici açısından bakılırsa yüz yüze öğretimde öğrenci motivasyonuna olumsuz etki eden faktörlere ilaveten uzaktan öğretimde birçok yeni engelin varlığı mevcuttur. Uzaktan Türkçe öğretimi yapılırken motivasyon artırıcı uygulamaların artırılması veya motivasyon düşürücü engellerin kaldırılmasına dair alttaki maddeler uygulanabilir;

- Motivasyon azaltıcı gürültü vb. çevresel faktörleri azaltılmalı,
- Derslerin takip edildiği sırada cihazlarda ders dışındaki tüm uygulama, müzik sesi vb. kapatılmalı,
- Dış seslerden etkilenmeyecek şekilde ders takibine uygun dizayn edilmiş bir oda var olmalı,
- Öğrenci öğrenilecek konulara hazırlık yapmalı,
- Ders süresinin kısaltılması sebebiyle mümkün olduğunca ders saatleri dışında alıştırmaya ve ödevler verilmeli.

Sonuç olarak uzaktan eğitim veya çevrim içi eğitimin avantajları olmakla beraber dezavantajlarının fazlalığına dikkat çekilmiştir. Çalışma sonuçları öğrencilerin çoğunluğunun salgın bittiğinde örgün eğitimden yana olduğunu ortaya koymaktadır. Uzaktan eğitim nasıl daha verimli hâle getirilebilir, sorusu ise daha fazla araştırılması gereken ayrı ve önemli bir diğer konudur.

KAYNAKÇA

- Bakır, S. (2014). Türkiye'deki yabancılara Türkçe öğretim merkezleri ve Atatürk Üniversitesi Dil Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi (Dilmer). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 51, 435-456.
- Biçer, N. (2012). Hunlardan günümüze yabancılara Türkçe öğretim. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1(4), 107-133.

- Bulut, K. (2020). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kuramsal çerçeve. İçinde M, N. Karadaş (Ed.), *Yabancı dil olarak Türkçe öğretim programı*. (1. Baskı, ss. 27-42). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Gücüköğlü, B. ve Türker, F. M. (2015). Yabancı dil olarak web tabanlı Türkçe öğretiminde materyal hazırlama süreci. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 10(15), 439-450. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8758>
- Güngör, H., Çangal, Ö., Demir, T. (2020). Türkçenin yabancı dil olarak uzaktan öğretimine ilişkin öğrenci ve öğretici görüşleri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40(3), 1163-1191.
- İşman, A. (2011). *Uzaktan Eğitim* (4.baskı). Pegem Akademi.
- Kahraman, M. E. (2020). COVID-19 salgınının uygulamalı derslere etkisi ve bu derslerin uzaktan eğitimle yürütülmesi: Temel tasarım dersi örneği. *İMÜ Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 6(1),45-56. <https://doi.org/10.46641/medeniyetsanat.741737>
- Kaya, Z. (2002). *Uzaktan Eğitim* (1.baskı). Pegem Yayıncılık.
- Şen, Ü. (2016). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde uzaktan eğitim programları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 411-428.
- Türker, F. M. (2014). Yabancı dil eğitiminde web tabanlı uzaktan Türkçe öğretim yöntemleri, *Route Educational and Social Science Journal*, 1(2), 89-100.
- Ulutak, N. (2007). Front-end analysis of an online language program. EADTU 2007 Conference, November 8-9, Lisbon, 2007, Portugal.
- Uşun, S. (2006). *Uzaktan eğitim* (1. Basım). Nobel Yayın Dağıtım.
- Balçıkkanlı, C. (2021, Ocak 1). [2020 yılının eğitim gelişmelerini mi yoksa kendimizi mi değerlendirelim?](https://www.egitimtercihi.com/okulgazetesi/21165-2020-y-l-n-n-egitim-gelismelerini-mi-yoksa-kendimizi-mi-degerlendirelim?https://www.egitimtercihi.com/okulgazetesi/21165-2020-y-l-n-n-egitim-gelismelerini-mi-yoksa-kendimizi-mi-degerlendirelim.html) <https://www.egitimtercihi.com/okulgazetesi/21165-2020-y-l-n-n-egitim-gelismelerini-mi-yoksa-kendimizi-mi-degerlendirelim.html>
- <https://moodle.atilim.edu.tr/anket/index.php?r=survey/index&sid=37379>. (Erişim; Aralık 26, 2020.)

EK-1: *Uzaktan Yabancılar Türkçe Öğretimi Memnuniyet Ölçek Formu*

"Ortaöğretim Öğrencilerinin Uzaktan Yabancılar Türkçe Öğretimine Bakışı" konulu bu araştırma Fatma Eraslan ve Doğan Yücel tarafından yapılmaktadır. Araştırma sonucunda elde edilecek veriler sadece akademik çalışmada kullanılacaktır. Araştırma sonuçları istenildiği takdirde araştırmacı tarafından katılımcılarla da paylaşılacaktır.

Kaçıncı sınıfta okuyorsunuz?

- 7
- 8
- 9
- 10
- 11

Türkçeyi hangi seviyede biliyorsunuz?

- A1
- A2
- B1

- B2
 - C1
 - C2
 - Başlangıç
- Türkçe derslerinde öğretmene rahatça soru sorabiliyorum.
- Her zaman
 - Sık sık
 - Bazen
 - Çok az

Türkçe dersinde yeterince konuşma pratiği yaptığımı düşünüyorum.

- Kesinlikle katılıyorum
- Katılıyorum
- Kısmen katılıyorum
- Katılmıyorum

Türkçe dersi işlerken ders araç ve gereçlerimi rahatça kullanabiliyorum.

- Kesinlikle katılıyorum
- Katılıyorum
- Kısmen katılıyorum
- Katılmıyorum

Türkçe derslerinde yapılan yazma çalışmalarını yeterli görüyorum.

- Kesinlikle katılıyorum
- Katılıyorum
- Kısmen katılıyorum
- Katılmıyorum

Türkçe dersleri alırken internet bağlantı güçlüğü yaşıyorum.

- Kesinlikle katılıyorum
- Katılıyorum
- Kısmen katılıyorum
- Katılmıyorum

Türkçe dersinde yeterince alıştırma verildiğini düşünüyorum.

- Kesinlikle katılıyorum
- Katılıyorum
- Kısmen katılıyorum

- Katılmıyorum

Türkçe derslerini takip etmede yeterli teknik donanıma sahibim.

- Kesinlikle katılıyorum
- Katılıyorum
- Kısmen katılıyorum
- Katılmıyorum

Türkçe dersinde yapılan okuma çalışmalarını yeterli buluyorum.

- Kesinlikle katılıyorum
- Katılıyorum
- Kısmen katılıyorum
- Katılmıyorum

Türkçe derslerinde derslere aktif katılabiliyorum.

- Kesinlikle katılıyorum
- Katılıyorum
- Kısmen katılıyorum
- Katılmıyorum

Türkçe derslerinin süresi yeterlidir.

- Kesinlikle katılıyorum
- Katılıyorum
- Kısmen katılıyorum
- Katılmıyorum

Türkçe dersi işlerken yapılan dinleme çalışmalarını yeterli görüyorum.

- Kesinlikle katılıyorum
- Katılıyorum
- Kısmen katılıyorum
- Katılmıyorum

Türkçe dersinde anlamadığım yerleri öğretmenime sorabiliyorum.

- Kesinlikle katılıyorum
- Katılıyorum
- Kısmen katılıyorum
- Katılmıyorum

Türkçe dersini hangi uygulamadan

- takip ediyorsunuz?
- Edupage
 - Zoom
 - Edpuzzle
 - Kahoot
 -

Türkçe öğretimi okulda verilen yüz yüze eğitimden daha faydalıdır.

- Kesinlikle katılıyorum

- Katılıyorum
- Kısmen katılıyorum
- Katılmıyorum

Salgın bittiğinde Türkçe dersleri internetten devam etmelidir.

- Kesinlikle katılıyorum
- Katılıyorum
- Kısmen katılıyorum
- Katılmıyorum

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Dr. Öğr. Üyesi Alper AKGÜL
Trabzon Üniversitesi,
Devlet konservatuvarı
akalper1@gmail.com ORCID

AMATÖR MÜZİK EĞİTİMİ
BAĞLAMINDA MÜZİK
ÖĞRETMENLİĞİ BÖLÜMLERİNDE
VERİLEN PİYANO DERSİ ÜZERİNE BİR
İNCELEME

A STUDY ON PIANO LESSON IN
MUSIC TEACHING DEPARTMENTS
IN THE CONTEXT OF AMATEUR
MUSIC EDUCATION

Geliş / Submitted / Отправлено: 01.02.2021
Kabul / Accepted / Принимать: 19.03.2021
Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Akgül, A. (2021). Amatör Müzik Eğitimi Bağlamında Müzik Öğretmenliği Bölümlerinde Verilen Piyano Dersi Üzerine Bir İnceleme. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 500-506.

Akgül, A. (2021). A Study On Piano Lesson in Music Teaching Departments in The Context of Amateur Music Education. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 500-506.

 10.29228/kesit.49755

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

AMATÖR MÜZİK EĞİTİMİ BAĞLAMINDA MÜZİK ÖĞRETMENLİĞİ BÖLÜMLERİNDE VERİLEN PİYANO DERSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

A STUDY ON PIANO LESSON IN MUSIC TEACHING DEPARTMENTS IN
THE CONTEXT OF AMATEUR MUSIC EDUCATION

Dr. Öğr. Üyesi Alper AKGÜL

Öz: Türkiye’de müzik öğretmeni yetiştiren kurumlarda verilen piyano dersi, müzik öğretmeni adayının piyano çalabilme becerilerinin gelişmesini sağlaması amacıyla hazırlanmıştır. Müzik öğretmenliği bölümlerinde alanda yaygın olarak kullanılan piyano enstrümanının öğretime yönelik öğretim teknikleri üzerine bir ders bulunmamaktadır. Piyano üzerine yoğunlaşan müzik öğretmeni adaylarının yanı sıra ana çalgısı piyano olmayanlar da hem genel müzik eğitiminde hem de ülkemizde yaygın olarak bulunan amatör müzik eğitimi veren kurslar ve sanat merkezlerinde yüksek düzeyde talep gören piyano derslerini verebilmektedirler. Bu sebepten, enstrümanın çalış öğretimi için gerekli olan bilgilerin yanısıra, değişik yaş gruplarında nasıl öğretilmesi gerektiğine yönelik bilgilerin de öğretilmesi önemlidir. Bu çalışmada, literatürde yapılan çalışmaların da desteğiyle, alandaki eksikliğe yönelik bir inceleme yapılmış ve çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Piyano Eğitimi, Piyano Öğretimi, Amatör Müzik Eğitimi

Abstract: Piano lessons in music teacher music teachers' training institutions in Turkey has been prepared in order to ensure the development of the ability to play the piano. There is no lesson on teaching techniques for teaching the piano instrument, which is widely used in the field, in the departments of music teaching. In addition to music teacher candidates who concentrate on piano, those whose main instrument is not piano can give piano lessons that are highly demanded both in general music education and in amateur music education courses and art centers, which are widely available in our country. For this reason, it is important to teach the information about how the instrument should be taught in different age groups as well as the information required for teaching playing. In this study, with the support of the studies in the literature, a review was made for the deficiency in the field and various suggestions were made.

Key Words: Piano Education, Piano Teaching, Amateur Music Education

GİRİŞ

Türkiye’de müzik eğitimi, örgün eğitim kurumlarının yanı sıra amatör müzik eğitimi veren kurumlar tarafından da yürütülmektedir. Bu kurumların müzik eğitimi adına önemli bir boşluğu doldurdukları düşünülmektedir. Devlet okullarında ilköğretim düzeyindeki müzik dersleri, bu kurumlarda görev alan müzik öğretmenleri ile yapılmakta; üniversiteler bünyesindeki konservatuvarlar, eğitim fakülteleri müzik öğretmenliği bölümleri bünyelerinde

görev alan akademisyenler ile yürütmektedir. Bunun yanı sıra özel okullar da yoğun bir şekilde müzik eğitimcisi istihdam etmekte bu derslere kendi tanıtımları açısından da büyük önem vermektedirler. Bu okulların haricinde, ülkedeki müzik eğitimi altyapısının büyük bölümü amatör sanat eğitimi ve bunun özelinde müzik eğitimi veren kurumlar tarafından yürütülmektedir. Amatör müzik eğitimi kurumlarında müziğe başlayıp daha sonra profesyonelleşerek müziği meslek edinen bir çok insan vardır. Bu açıdan bakıldığında bu kurumlar müzik eğitiminin yayılması ve gelişimi için çok önemli bir işleve sahiptirler.

Kuramsal Çerçeve

Amatör müzik eğitimi, her yaş grubundan ve eğitim düzeyinden bireylere verilebilir. İsteyen her yaş grubundan birey önkoşulsuz bu eğitimden faydalanabilir. Yaygın eğitim kapsamında okulların hafta sonu kursu, halk eğitim merkezleri, özel dersaneler ve özel dersler yoluyla, öğrencilerin istekleri doğrultusunda verilir. Özengen müzik eğitimi yaygın eğitim boyutunda büyük öneme sahiptir (Büyükköse, Yıldırım ve Şeren, 2016: 570). Kendine has bir çalışma etiğine de sahip olduğu düşünülen bu alan, sanata hayatın içerisinde amatör bir ruhla yer vermenin önemini anlamak ve bunu faaliyete geçirmek için kullanılmaktadır (Özdek, 2012: 1094). Amatör çalgı eğitimi, insanın kendisini fark etmesi, algılayabilmesi, tanıyıp tanımlayabilmesi, var olan becerilerini aldığı eğitim aracılığıyla geliştirmesi ve bu sayede kendisini gerçekleştirme imkanı vermesi bakımından müzik eğitiminin önemli bir boyutudur. (Ercan ve Orhan, 2012: 225).

Tarman (2006: 9)'a göre amatör müzik eğitimi "müziğe ilgi ve sevgi duyanlara yöneliktir. Etkin bir müziksel katılımı doyum sağlamak ve bunu sürdürüp geliştirmek için gerekli müziksel davranışları kazandırmayı amaçlar. Bireyin yetenekli olması değil istekli olması önemlidir. Bu eğitim, genellikle müzik dersaneleri, kurslar ve özel dersler yoluyla bir müzik eğitimcisi ya da çalgı öğretmeni tarafından yürütülür. Uzman bir eğitimci bulunmaması durumunda birey; arkadaşları, anne-babası ya da çeşitli yazılı ve görsel yayınların da yardımıyla müzik eğitimine kendi kendine başlayabilir ve bunu sürdürüp geliştirebilir. Ancak bu durumda kuşkusuz daha az ve daha zor yol alınır. Bu nedenle bir uzman yardımına başvurmak yerinde olur. Amatör müzik eğitimi, aynı zamanda mesleki müzik eğitiminin de hazırlayıcısı ve bir alt basamağıdır" (Aktaran, Durak, 2007: 3).

Mesleki müzik eğitimi, müzik ile mesleki anlamda ilgilenen ve müziğin bir dalını seçen kişilere verilen eğitimdir. Müzik ile mesleki anlamda ilgilenen kişiler bu alanda belli bir yeteneğe sahip olan bireylerdir ve bu eğitim türü ile kişilere mesleğin gerektirdiği müziksel birikimi kazandırmak amaçlanır. Mesleki müzik eğitimi, genellikle örgün eğitim kurumlarında gerçekleştirilir. Mesleki müzik eğitimi müziği meslek olarak seçmiş yetkin ve yeterli kişilerce verilir (Karan, 2011: 6). Mesleki müzik eğitimi, müzik alanının bütününü, bir kolunu ya da dalını, o bütün, kol ya da dal ile ilgili bir işi meslek olarak seçen, seçmek isteyen, seçme eğilimi gösteren, seçme olasılığı bulunan ya da öyle görünen, müziğe belli bir düzeyde yetenekli kişilere yönelik olup, dalın, işin, ya da mesleğin gerektirdiği müziksel davranışları ve birikimi kazandırmayı amaçlar (Uçan, 2005: 32). Ülkemizde şu an mesleki müzik eğitimi konservatuvarlarda, Anadolu güzel sanatlar liselerinin (AGSL) müzik bölümlerinde, üniversitelerin eğitim fakültelerinin müzik eğitimi bölümlerinde ve güzel sanatlar fakültelerinin müzik bilimleri bölümlerinde verilmektedir. Bu kurumların yapıları ve özellikleri birbirinden farklı nitelik göstermektedir.

Tüm mesleki alan dersleriyle doğrudan ilgili olan piyano dersinin özellikle müzik öğret-

meni yetiştiren kurumların hedeflerine ulaşabilmesi açısından planlı ve programlı bir disiplin içerisinde yürütülmesi büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple piyano öğretim programlarının içeriklerinin ve tüm öğelerinin dünyaca kabul edilmiş piyano öğretim yöntemlerini ve evrensel metotları takip eden bir anlayışla hazırlanmış olması gerekmektedir. Ancak ülkemizde özellikle müzik öğretmeni yetiştiren kurumlara baktığımızda öğretim programlarının, ders tanımlarından öteye gitmediğini görmekteyiz. (Durak, 2007: 8).

Piyano eğitimi, dünyaca kabul edilmiş evrensel teknikleriyle öğrenilmesi sabır gerektiren çok uzun ve zor bir süreçtir. Ancak müzik öğretmeni yetiştiren kurumlardaki piyanoya başlama yaşının ortalama on sekiz olduğu ve öğrenme sürecinin son değişmelerle sekiz yarıyıl olduğu düşünülürse, bu kurumlar için yapılacak olan piyano öğretim programlarının sanatçı-icracı ile müzik öğretmeni arasındaki farkı iyi irdeleyip hazırlanması gerekliliğini ortaya koymaktadır. (Durak, 2007: 8).

Çoksesli boyutuyla ilköğretimden yükseköğretime kadar tüm eğitim kurumlarında satsal ve eğitimsel açıdan önemi kanıtlanmış olan piyano, müzik öğretmenin vazgeçilmez bir yardımcısıdır. İyi bir piyano eğitimi almış ve çalgısına hakim bir öğretmen, bu sayede derslerinde daha etkili olacak, saygınlık kazanacaktır (Görsev, 2006: 31).

Bir müzik eğitimcisinin her zaman kullanması gereken temel müzik enstrümanı ise hiç kuşkusuz ki çok sesli müziğin bel kemiği sayılan piyanodur. Müzik öğretmenliği A.B.D. öğretim programı incelendiğinde de bu durum açık ve net olarak görülecektir. Dolayısıyla piyano kendi alan özelliği yanı sıra diğer alan derslerinde de destekleyici ve tamamlayıcı rolünü mutlaka yerine getirmelidir. (Tunç, 2009: 4).

Konservatuvarlar, öğretmen yetiştiren müzik öğretmenliği bölümleri ve güzel sanatlar fakültesi müzik bölümlerinde piyano dersleri seçmeli ve yardımcı piyano başlıkları altında görülebilmektedir.

Bulgular

Ülkemizde, 81 ilde amatör müzik eğitimi veren kurumlar bulunmaktadır. Bu kurumlar, bir çok öğretmen ve öğretmen adayı için önemli bir iş imkanı yaratmakla beraber meslekte tecrübe kazanmaları için gerekli imkanı da sunmaktadırlar. Bu kurumlar, öğretmen ihtiyaçlarını müzik öğretmenliği bölümleri, konservatuvarlar ve güzel sanatlar fakülteleri ile müzik bölümlerinde okuyan ya da mezun olmuş öğretmenlerle karşılamaktadır. Bu gün müzik öğretmenliği bölümlerinden mezun olmuş - olacak öğretmen adayları milli eğitime bağlı devlet ve özel okullarda ders vermelerinin yanı sıra amatör müzik eğitimi veren kurslar, sanat merkezleri gibi hobi amaçlı eğitim veren yerlerde de ders vermektedirler.

Müzik eğitimcileri ile mezun olan öğretmen adayları kendi enstrümanlarının yanında bildikleri ve hakim oldukları diğer enstrümanların da derslerini verebilmektedir. Örneğin keman alanında ilerlemiş bir öğretmen piyano dersine de girebilmektedir. Piyano eğitimine olan ilgi ülkemizde yüksek bir düzeydedir. Bu sebepten dolayı amatörler için müzik eğitimi veren kurslar, özel eğitim kurumlarında piyano eğitimi ihtiyacı artmaktadır. Dönem içerisinde piyano dersleri ile beraber bütün sene içerisinde öğrencilerin gelişiminin sergilendiği sene sonu konser ve resital etkinliklerinde piyano çalan ve eşlik yapabilen öğretmenlere ihtiyaç

duyabilmektedirler.

Müzik öğretmenliği lisans programında ilk sene iki dönem boyunca piyano dersi bütün öğretmen adayları için zorunludur. İlerleyen yıllarda öğretmen adayları bu dersi seçmeli olarak görebilmektedirler. Bu dersler, öğretmen adayının gösterdiği performans ile enstrümana hakimiyeti artırıcı niteliktedir. Belirlenen ana hedef, bu yönde bir gelişim sergilenmesidir. Lisans eğitimleri boyunca müzik öğretmeni adaylarının piyano dersinin nasıl öğretilmesi gerektiğine dair bir ders bulunmamaktadır. Bu alandaki gelişim, öğretmen adayının kendi ilgisiyle ve piyano dersini almış olduğu akademisyenlerden edindiği bilgiler ile sınırlıdır. Tüm yaşlar için özellikle piyano eğitiminin en önemli aşaması olan başlangıç seviyesi için, piyano başlangıç seviyesindeki eğitim yaklaşımlarına yönelik bilgilendirmeler ve bununla ilgili bir dersin olmaması öğretmen adaylarının bu yöndeki gelişimlerini kendi çabalarıyla kapatmasına sebebiyet vermektedir.

SONUÇ

Işıkdemir (2019) çalışmasında, piyano eğitimcileri ile yapılan görüşmeler sonucunda eğitimcilerin çoğunun, temel müzik eğitiminde kullanılan öğretim yöntemleri hakkında bilgilerin olmadığı ya da yaptığı öğretim faaliyetlerinde var olan öğretim yöntemlerini kullanmadıkları sonucunda ulaşıp eğitimcilerin kendi çabaları ile farklı öğretim biçimleri uygulayarak öğretmeye çalışmışlıklarını belirtmiştir. (Işıkdemir, 2019: 51).

Ersoy (2010) yapmış olduğu çalışmada piyano öğretmenlerinin büyük çoğunluğunun mesleğe yeni başladığını belirtip öğretmen adaylarının piyano öğretim yöntemlerine yönelik bir uygulama dersi almadıklarını belirlemiştir. Okul öncesi dönemde piyano eğitimi veren öğretmenlerin piyano öğretim yöntemleri hakkında yeterince bilgiye sahip olmadığı sonucuna varmıştır. Bu nedenle öğretmenlerin okul öncesi dönem ve erken müzik eğitiminde kullanılan yöntemler hakkında daha kapsamlı bir eğitim sürecinden geçmeleri gerektiği kanısına varmıştır.

Literatürde yer alan çalışmalarda görüldüğü gibi piyano dersi veren, alanla ilgili uzmanlaşan eğitimcilerin bu alandaki eksiklikleri ortaya konmuştur. Müzik öğretmenliği bölümlerine kabul edilen öğrencilerin piyano üzerindeki hazır bulunuşluk düzeyleri eşit değildir. Güzel sanatlar lisesinde piyano eğitimi alarak gelen öğrencilerin yanısıra kendi imkanlarıyla amatör müzik eğitimi veren kurumlar ile özel dersler ile eğitimcilerden dersler alarak gelen öğrenciler de bulunmaktadır. Her iki grup içerisinde de piyanoya özel olarak ilgi duyup ilerlemiş ve piyano enstrümanında branşlaşarak kendini ilerletmek isteyen öğrenciler bulunmaktadır. Amatör müzik eğitimi veren kurumlarda ders veren, piyanoyu başlangıç seviyesinde öğretebilecek kadar çalabilecek eğitimciler de alanda bulunmaktadır. Ana çalışması keman, bağlama, çello, flüt, şan vs. olup piyano dersini de veren öğretmenlerde bu kurumlarda dersvermektedirler.

Öneriler

- 1) Ülkemizde mesleki müzik eğitimi ile beraber özengen müzik eğitiminde de piyano enstrümanı yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Özel kurslar ve sanat merkezlerinde bu enstrümana yönelik yoğun bir ilgi ve talep söz konusudur. Müzik öğretmenliği lisans programında okuyan öğrencilerin enstrümanın çalışına yönelik

olarak verilen derslerle beraber piyanonun nasıl öğretilmesi gerektiğine yönelik yöntem ve teknikleri de içeren bir dersi görmeleri gereklidir.

- 2) Lisans eğitimi süresince bilimsel çalışmalarla da tespit edilen piyano öğretimi alanındaki eksikliklerini giderecek derslerin müzik öğretmenliği lisans programına eklenmelidir. Programda yer alan yoğun performans ve teknik gelişim üzerine olan eğitiminin yanı sıra etkili bir piyano öğretim yöntem ve teknikleri eğitimi dersi de bulunmalıdır.
- 3) Bu derslerde okulöncesi, ilköğretim seviyesi ve yetişkinler için olan yaş aralıklarını içeren öğretim yöntem teknikleri ayrı ayrı gösterilmelidir.
- 4) Bu dersi verecek öğretim elemanlarının özel olarak yetiştirilmesi gereklidir.
- 5) Çocuklara ve yetişkinlere özel metotların tanıtımına yönelik dersler veya seminerler düzenlenerek öğretmen adaylarının faydalanması sağlanmalıdır.
- 6) Yapılan bu etkinlikleri il bazında bütün öğretmenlerle de paylaşılması için üniversitelerin kurumsal sosyal medya hesaplarında içerikler oluşturularak paylaşılmalıdır.
- 7) Ülke çapında bir eğitim birliği oluşabilmesi için piyano enstrümanının nasıl öğretilmesi ile alakalı olarak mesleki sanat eğitimi veren kurumlarda görev yapan; piyano enstrümanı üzerine uzman olan akademisyenlerin ortak bir öğretim yöntemi belirlemek için bir araya gelmeleri, tecrübelerini ve fikirlerini paylaşmaları; çalıştaylar, kongreler ve bilimsel platformlar ile ülke çapında bilimsel platformlarda bu sistematığın oluşturulması için beraber hareket etmesi gereklidir.
- 8) Eğitim fakültesi müzik öğretmenliği bölümünden mezun olan öğrenciler ülke çapında müzik eğitiminin yürütülmesinde önemli bir yere sahiptirler. Müzik öğretmenliği lisans programlarıyla öğretmen adaylarının müzik alanında donanımlı olarak yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Lisans süresi boyunca enstrümanlarında ilerleme hakimiyetlerini artırıcı nitelikte derslerin olması yanı sıra müziği ve enstrümanı her yaşta her seviyede aktarabilmesine olanak sağlayacak onlara bu yolda yol gösterecek dersleri görmeleri gereklidir.

KAYNAKÇA

- Büyükköse, A. Yıldırım Orhan, S. Seren, M. (2016). Amatör Müzik Eğitiminin, Ortaokul Öğrencilerinin Problem Çözme Becerilerine Etkisi (Kırıkkale İli Örneği). *Turkish Studies*, 11 (21), 565-582.
- Durak, Y. (2007) Piyano Öğretim Programı Model Önerisi ve Uygulamadaki Görünümü. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Ersoy, S. G. (2010). Altı Yaş Çocuklarının Piyano Eğitimine Hazırlanmalarında Kullanılan Yöntemlerin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Görsev, A. (2006), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Müzik Eğitimi Anabilim Dalı Son Sınıf Öğrencilerinin Piyano Eğitimi, Müzik Teorisi ve İşitme Eğitimi ve Eşlik (Korepetiston) Dersleri ile Okul Şarkılarına Doğaçlama Eşlik Becerileri Arasındaki İlişkiler.

- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Işıkdemir, T. (2019). 5-6 Yaş Çocukların Piyano Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Eğitimci Görüşleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Karan, M. (2011). Özengen Müzik Eğitimi Veren Kurumlarda Algı Eğitimi Alan Öğrencilerin Mesleki Yönelimlerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Orhan, S. Y. ve Ercan, N. (2012). Yetişkin Çalgı Öğretmeni Özellikleri. *Turkish Studies*, 7(4), 223-231.
- Özdek, A. (2012). Özengen Müzik Eğitimi Kurumlarında Verilen Gitar Eğitiminde Veli ve Öğrenci Beklentilerine Yönelik Bir Araştırma: Kayseri Örneği, Niğde 10. Müzik Eğitimi Sempozyumu. 25-27 Nisan, Niğde.
- Tunç, T. (2009). Müzik Öğretmenliği Anabilim Dallarında Uygulanan Armoni-Kontrpuan- Eşlik Derslerinde Piyanonun Kullanılabilme Durumunun İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uçan, Ali (2005). *Müzik Eğitimi*. Ankara: Evrensel Müzikevi Yayınları.

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Arş. Gör. Dr. Deniz ERÇAVUŞ
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen Edebiyat
Fakültesi, Tarih Bölümü
ercavus4342@hotmail.com ORCID

KLASİK FARS ŞİİRİNDE HALLÂC-I
MANSÛR

MANSUR AL-HALLAJ IN CLASSICAL
PERSIAN POETRY

Geliş / Submitted / Отправлено: 17.02.2021
Kabul / Accepted / Принимать: 15.03.2021
Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Erçavuş, D. (2021). Klasik Fars Şiirinde Hallâc-ı Mansûr. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 507-539.

Erçavuş, D. (2021). Mansur Al-Hallaj in Classical Persian Poetry. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 507-539.

 10.29228/kesit.49497

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

KLASİK FARS ŞİİRİNDE HALLÂC-I MANSÛR¹

MANSUR AL-HALLAJ IN CLASSICAL PERSIAN POETRY

Arş. Gör. Dr. Deniz ERÇAVUŞ

Öz: Tasavvuf tarihinin en ünlü mutasavvıflarından biri olan Hallâc-ı Mansûr, tasavvufun gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Sözleri ve menkıbeleri çağlar boyunca Müslümanlar arasında son derece etkili olmuştur. Hallâc-ı Mansûr'daki tasavvufi düşüncenin temelini oluşturan şey "vahdet-i vücûd" anlayışıdır. Varlığın birliği inancını hazırlayan Hallâc'a göre, mutlak var olan yalnızca Tanrı'dır çünkü her şey Tanrı'nın yansımasının sonucudur. Bu konuda ortaya koyduğu "enelhak" kavramı, kişinin kendi benliğini yok ederek bir gerçeklik haline gelmesidir. Her şeyde Allah'ı görmek için kullanılan "enelhak", artık Tanrı'ya tanımlamak için kullanılan bir terimdir. "Enelhak" fikriyle dini ve siyasi çevrelerin tepkisini çeken Hallâc, darağacında asılarak idam edildi. Hallâc'ın katliamından sonra tasavvuf ağır bir bunalım yaşadı ancak tasavvuf taraftarları arttı. Hallâc'ın tasavvuftaki bu etkisinin yanı sıra Klasik Fars şiiri de Hallâc'ın fikirlerinden derinden etkilenmiştir. Hallâc'ın menkıbevi hayatı ve trajik ölüm şekli onu efsaneleştirerek onunla ilgili sembollerin oluşmasına neden olmuştur. Şiirlerde "enelhak" ve "darağacı" sembolleri sıkça yer almış, can vermeye hazır olan sûfî ve âşığı sembolize etmek için Hallâc adı kullanılmıştır. Doğu kültür ve edebiyatında çok büyük etkiye sahip olan Hallâc-ı Mansûr'un adının çok sık anıldığı İran Edebiyatı'nda özellikle Klasik Fars şiirinin önemli simalarından Ferîdüddin Attâr, Hâfız-ı Şîrâzî, Senâî-yi Gaznevî, Mevlânâ, Ebû Saîd gibi şâirler şiirlerinde Hallâc'tan bahsetmişlerdir. Onun hayat hikâyesi, idamı, haksızlığa karşı gelmesi, "enelhak" sözü, vahdet-i vücûd anlayışı örnek gösterilerek iktibas, telmih ve teşbih gibi söz sanatları yoluyla sürekli olarak şiirlerde işlenmiştir. Çalışmamızda bunları çeşitli örneklerle ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Klasik Fars Şiiri, Hallâc-ı Mansûr, tasavvuf, enelhak, darağacı

Abstract: Mansur al-Hallaj, one of the most famous Sufis in the history of Sufism, made important contributions to the development of Sufism. His words and legends have been extremely influential among Muslims throughout the ages. It is the understanding of "wahdat al-wujûd" that forms the basis of mystical thought

¹ This study was presented orally in (USVES 2020)./Bu çalışma Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Sempozyumu 2020'de (USVES 2020) sözlü olarak sunulmuştur.

in Mansur al-Hallaj. According to Hallaj, who prepared the belief on the unity of being, it is only God that exists absolutely because everything is the result of God's reflection. The concept of "ana'l-haqq" that Hallaj puts forward on this subject is the destruction of one's own self and becoming a reality. "Ana'l-haqq" which is used to see God in everything, is now a term used to describe God. Hallaj, who attracted the reaction of religious and political environments with the idea of "ana'l-haqq" was executed by hanging on the gallows. After massacre of Hallaj, Sufism had a heavy depression, but supporters of Sufism increased. Classical Persian poetry was deeply influenced by Hallaj's ideas as well as this influence of Hallaj in Sufism. Hallac's legendary life and tragic way of death caused him to become a legend and create symbols about him. The symbols of the "ana'l-haqq" and "gallows" were frequently used in poems, and the name of Hallaj was used to symbolize the mystic and lover who were ready to give life. In Iranian Literature, where the name of Mansur al-Hallaj, who has a great influence on the Eastern culture and literature, is mentioned frequently, such as Fariduddin Attar, Hafez Shirazi, Sana'i Ghaznavi, Mawlana and Abu Said who poets one of the important figures of Classical Persian poetry, talked about Hallac in their poems. His life story, his execution, his opposition to injustice, the word "ana'l-haqq", and the understanding of Wahdat al-wujud were shown in poems through the art of words such as quotation, telmih (allusion) and teşbih (simile). In our study, we tried to reveal these with various examples.

Key Words: Classical Persian poetry, Mansur al-Hallaj, sufism, ana'l-haqq, gallows

GİRİŞ

Hallâc-ı Mansûr'un Hayatı

Tasavvufun gelişmesinde önemli katkıları olan meşhur mutasavvıf Hallâc-ı Mansûr (ö. 309/922), 244'te (858) Fars eyaletinde bulunan Beyzâ şehrinin Tûr kasabasında dünyaya gelmiştir. Dedesi Mahamma adında bir Mecûsî, (Uludağ, 1997: 377) babası ise Müslüman olmuş bir İranlıdır (Bakış, 2010: 5). Anne tarafından Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin neslinden geldiği söylenerek kendisine "Ensârî" de denilmiştir. İbnü'n-Nedîm'e göre babasının mesleğinden dolayı "Hallâc" diye tanınmış, oğlu Hamd ise insanların gönüllerindeki sırları pamuk gibi atıp altüst ettiğinden "Hallâc-ı Esrâr" unvanıyla anıldığını anlatmıştır. Bir rivayete göre de bir hallâcın dükkânında iken sahibini bir yere göndermiş, bu kişi dükkânına döndüğünde bütün pamukların atıldığını görüp bunu onun kerameti olarak kabul etmiş ve sonrasında kendisi "Hallâc" ismiyle anılmıştır. Asıl adı Hüseyin olmasına rağmen daha çok Mansûr ve Hallâc-ı Mansûr diye anılmıştır (Uludağ, 1997: 377). Câmi, Nefehâtü'l-Üns eserinde onun unvanını Hüseyin Mansûr el-Hallâc el-Beydâvî, künyesini Ebû'l-Mugîs olarak ve üçüncü tabaka şeyhler arasında kaydetmiştir (Câmi, 1858 hş.: 168).

Güney İran'da özellikle Araplaşmış bir merkez olan Beyza'da doğmuş olan Hallâc, pamuk atıcısı (hallâc) olan babasıyla birlikte bu şehirden ayrılarak Ahvaz'ın dokumacılık merkezlerini dolaşırlar. Tüster'den Nehr-i Tîrâ'ya, Kürküb'e, Arap ülkesinin içlerine Vâsît'a kadar gider-

ler. Henüz küçük yaşlarda olan Hallâc, ünlü “Kur’ân okuyucuları” okulu bulunan bu büyük Sünni Hanbeli şehrinde, tam anlamıyla Araplaşır. Böylelikle İran toprağından köklerini koparır ve anne tarafından Arap olmamasına rağmen kültürel olarak mevaliler, yani Müslüman kent uygarlığının en iyi kurucu ve yaşatıcısı olmuş, İslam’a en başından beri direklerinin çoğunluğunu, Selmân ve Bilâl’den beri Abdâllarını, şefaathçilerini sağlamış olan “Araplaşmış” dönmeler arasına katılır (Massignon, 2006: 55-56).

On altı yaşında, gramer, kıra’at, tefsir, Kur’ân okuma ve yorumlama öğrenimini tamamlayan Hallâc, tekrar Tüster’e dönmüş ve orada iki yıl, simgesel ve gizemciliğe dayalı (bâtınî) ilk tefsir yazarı olan dünyadan el-etek çekmiş zahid Sehl et-Tüsterî’nin (ö. 283/896) hizmetine girmiştir (Massignon, 2006: 56). Ardından Basra’ya gelmiş ve Ebû Ya’kûb Akta’ adlı bir sûfînin kızı ile evlenmiştir. Hallâc, burada Amr b. Osman el-Mekkî (ö. 297/910) tarafından tasavvufi yola girmeye ikna edilmiştir. Basra’da zâhidâne bir hayat yaşarken kayınpederiyle şeyhi arasında şiddetli bir geçimsizlik çıkan Hallâc, bu durumu arz etmeye ve aklındaki soruların cevabını bulmaya Cüneyd-i Bağdâdî’nin (ö. 297/909) yanına gider (Bakış, 2010: 7-8). Bir süre Cüneyd’in yanında yaşar ve onun sohbetlerine katılır. Cüneyd ona bir süre sessiz ve yalnız kalmasını tavsiye eder. Sonra Hicaz’a yönelir ve bir yıl da orada kalır sonrasında Bağdad’a döner. Sûfîlerden bir grupla Cüneyd’in yanına gelir ve ona bir meseleyi sorar. Cüneyd cevap vermez Hallâc’a “git de çabuk darağacını kanınla boya!” der. “Ben darağacını kırmızıya boyadığım gün sen de şekil elbisesini giyersin” diye yanıt verir. Bunun üzerine Cüneyd’den beklediği cevapları alamayınca Tüster’e geri dönen Hallâc, bir yıl orada kalır, halk etrafında toplanır ancak o halkın fikirlerine aldırış etmez. Amr b. Osman el-Mekkî, onu halkın gözünden düşürmek için Huzistan’a mektuplar yazar, Hallâc’ın gönü bu durumdan incinir, tasavvuf giysisini çıkarır ve halkın sıradan giysisini giyer. Beş yıl boyunca halkın gözünden kaybolur (Attâr, 1382 hş.: 292). Hallâc, Tüster’de iken hacca gitmiş, döndüğünde Basra’ya geçmiş ve bir süre kaldıktan sonra İsfahan, Kum, Horasan’a seyahatler yapmıştır. Buralarda ledünnî vaazlar vererek büyük şöhret kazanmıştır. Keşmir’deki putperestleri, Maçin’deki Türkleri Müslüman etmek için Hoten ve Turfan’a kadar çok sayıda Türk ve Hindistan şehirlerine seyahat etmiştir. Hallâc, tekrar hacca gittiğinde Arafat’ta iken halkın kendisini aşağılamasını ister. Mekke’de bir süre kaldıktan sonra Basra’ya dönüp halka vaazlarda bulunur. Verdiği vaazlarda, fenâfillahtan bahseder, makamının sırlarını ortaya koyan “enelhak” ifadesini söyler. Bu sözden sonra devrin siyasi ve dini otoritelerinin pek çoğunun düşmanlığını kazanır. Bununla birlikte onu ve savunular da vardır. Hallâc, Sus’ta yakalanıp hapsedilir. Hapiste olduğu sekiz yıl boyunca *Tâsin el-Sirâc*, *Tâsin el-Azâl* gibi risaleleri yazmış, şöhreti giderek artmıştır (Tatçı, 2008: 25-26).

Daha sonra Hallâc, reisü’l-kurra makamında bulunan İbn Mücahîd’e (ö. 324/936), düzmece kerametler gösteriyor diye ihbar edilir. Yargılanır, ilham akidesi, Allah aşkı uğruna kurban olma görüşü ve beden Kâbe’sinin yıkılması gibi konuları içeren remizli mecazlı ifadelerinin manalarına bakılmaksızın zahirine göre hüküm verilip mahkûm edilir. Onun beden Kâbe’sinin yıkılması sözünün ardından Karmatîlerin Kâbe’yi tahrip etmeleri üzerine ortalık iyice karışır. Karmatîlerin gerçekleştirdiği bu olay, Samanîlerin bazı müridleri himaye etmesi ve Hanbelîlerin isyanı, Hallâc’ın mahkûmiyetini hızlandırır. Vezir Hâmidin Malikî kadısı Ebû Ömer Hammâdî’nin Hallâc hakkında vermiş olduğu idam fetvası, başmabeyinci Nasr ve annesi Sagab’ın af taleplerini reddeden Halife Muktedir tarafından onaylanır (Cebecioğlu, 1988: 335-336).

İdamı hakkında çok sayıda rivayet anlatılır. Asılmak üzere idam sehпасına getirilen Hallâc, arkadaşı Şiblî'den (ö. 334/946) seccadesini sermesini rica etmiş, Şiblî, seccadeyi serince 2 rekât namaz kılmış. Bu sırada cellat gelmiş bir kılıç darbesiyle Hallâc'ın burnunu uçurmuş ve bembeyaz saçları bir anda kırmızıya boyanmış. O anda bunu gören Şiblî ve Hallâc'ın dervişlerinden bir grup kendinden geçmiştir. Hallâc, kemikleri görününceye kadar kamçılanmıştır. Ardından vücudu parçalara ayrılmış, elleri ve ayakları kesilmiş, darağacına asılmış, kafası kesilmiş ve son olarak cesedi yakılarak külleri bir minareden rüzgâra savrulmuş ve Dicle nehrine atılmıştır (Cebecioğlu, 1988: 336-338; Câmî, 2011: 2812).

Hallâc'ın Abbasilere karşı ayaklanan Karmatilerle gizlice mektuplaştığı, enelhak sözüyle Tanrı olma iddiasında bulunduğu, haccın farz oluşunu inkâr edip yeni bir anlayış ortaya koyduğu, bunların onun öldürülme nedenleri arasında olduğu ileri sürülmüştür. III./IX. yüzyılda yaşayıp Hallâc'inkine benzer sözleriyle tanınan Bâyezîd-i Bistâmî gibi sûfilere dokunulmamasına bakıldığında idamın esas nedeninin bu tür iddialar olmadığı anlaşılmaktadır. Dinsel olmaktan çok siyasal bir karar olan Hallâc'ın idam fetvası, siyasal baskı ve entrikalar sonucunda gerçekleştirilmiştir (Yıldırım, 2006: 348). Onun sahip olduğu büyük ün, çok sayıda müridin çevresinde toplanması, sarayda ve yüksek rütbeli devlet adamları ve kumandanlar arasında bile taraftar bulması, zenci kölelerin isyanını haklı bulması, mehdî olduğu ve Abbâsiler'e karşı Karmatîler'le gizlice işbirliği yaptığı yolunda ortaya çıkan söylentiler devlet adamlarının endişelenmesine neden olmuş, bu yüzden baskı yoluyla hâkimler kurulundan fetva alıp Hallâc'ın idamını gerçekleştirmişlerdir (Uludağ, 1997: 378).

Hallâc'ın asıldığı yer zamanla önem kazanmış ve Hak şehidi bir velînin türbesi olarak ziyaret edilmiştir. Burada Hallâc adına inşa edilen ve zaman zaman onarılan türbenin dışında çeşitli İslâm şehirlerinde de onun adına pek çok makam yapılmış ve bu makamlar birçok muta-savvıf, âlim ve devlet adamı tarafından ziyaret edilmiştir (Uludağ, 1997: 378).

Sûfî aşkın sembolü olan bir figür haline gelen Hallâc, insan ile Allah arasındaki birliği ve nihai kavuşmayı anlatan şairler için ana figürlerden biri olmuştur. Adı unutulmamış, ölümü birçok esere konu olmuş, İslam'ın yayıldığı tüm coğrafyada yüzyıllar boyunca tasavvufi bir sembol olarak anılmıştır. (Schimmel, 2014: 184, 195).

Hallâc'ın Düşünce Dünyası

Hallâc-ı Mansûr, kendisine mezhebi sorulduğunda "Rabbimin mezhebi üzerindeyim." diye cevap verir (Hemedânî, 2015: 27). Her şeyden önce iyi bir Müslüman olan Hallâc'ın tasavvufi düşüncesi tamamen Kur'an ve hadislerden kaynaklanmıştır. Mezhep olarak Hanbeli olmakla birlikte, mezheplerin azimete ait ahkâmını alarak onlarla amel etmeyi kendine mezhep edinmiştir. O, Sünnetle deruni tecrübe arasında bir uyum olmasını savunmuştur. Konuşmalarında daima *Kur'an'a* sarılmayı, çok sıkı riyazet yapmayı, ruha sinmiş bir ibadet anlayışına sahip olup devamlı tevbekar olmayı, durmaksızın Allah'ı aramayı bildirirken en tanınmış ve en sahih hadislerle başvurmuştur (Cebecioğlu, 1988: 339).

Hallâc-ı Mansûr, insanın beşerî (maddî) yönünü nâsût (insan), ilâhî (mânevî) yönünü de lâhût (İlahi Zat) kelimeleriyle ifade etmiştir. Daha sonra diğer sûfiler de bu iki terimi kullanmışlardır. Hallâc'a göre insan Allah'ın ezelde kendisinden çıkardığı bir sûrettir, Allah gizli olan güzelliğini ve sırrını onda göstermiştir. Hallâc, bu sûretin nâsût ve lâhût olmak üzere iki tabiat

ve âlemden oluştuğunu ve iki âlemin ayırt edilemeyecek şekilde birbiriyle mezcedildiğini söylemiş ve “Allah Âdem’i kendi suretinde yaratmıştır” hadisini bu çerçevede açıklamıştır (Uludağ, 2006: 431).

Hallâc’ın, “Tenzih ederim o zatı ki nâsûtu, parlak lâhûtun yüce sırrını açığa çıkarmış, sonra da halka açıkça yiyen, içen sûretinde görünmüştür” beytinde dile getirdiği bu görüş vahdet-i şühûd, hulûl, bazılarına göre de ittihad/vahdet-i vücûd anlayışı bağlamında şerh edilmiştir. Afîfî, Hallâc’ın “Ben Hakk’ın sûretiyim” sözüyle kendisinin O’nun şehadet âlemindeki mazharı olduğunu, lâhûtî ve nâsûtî iki ayrı tabiata sahip bulunduğunu ve nâsûtun lâhûtta fenâyâ erdiğini anlatmak istediğini öne sürmüştür (Uludağ, 2006: 432).

Hallâc, bu konu hakkında şiirlerinde şöyle der:

“Senin ruhun benim ruhuma şarabın saf su ile karışması gibi karışmıştır.

Sana herhangi bir şey dokunduğunda bana da dokunur.

Ey Allah’ım her durumda sen, bensin!”

Ben, sevdiğim oyum ve sevdiğim o, benim

Biz, bir vücûdda sakın iki ruhuz.

Eğer sen beni görürsen, onu görmüş olursun.

Ve eğer sen onu görürsen ikimizi birlikte görmüş olursun.

(Tatcı, 2008: 39)

Bu nâsût ve lâhût kelimelerini yorumlayanlardan bazıları onların aslının Süryânîce olduğuna dikkat çekerek Hallâc’ın, Hz. İsa’nın lâhûtî ve nâsûtî olmak üzere iki tabiatı bulunduğu inanan monofizitlerin etkisinde kaldığını ileri sürmüşlerdir (Uludağ, 2006: 432). Hulûl²cüler yani tecessüde inananlar, genellikle sûfîler tarafından mutedil Müslümanların reddettiği ölçüde sert şekilde reddedilmiştir. Fakat sûfîler hulûl inancını tereddütsüzce kınadıkları halde, Hallâc’ı o düşünceye sahip olma şüphesinden kurtarmak için ellerinden geleni de yapmışlardır. Onu farklı görüşlerle savunmuşlardır, kimisi Hallâc’ın, Hakk’a karşı günah işlemediği lakin şeriata karşı büyük bir suç işlediği fikrindedir (Tatcı, 2008: 39).

“Enelhak” diye bağırın Hallâc değil, aslında ermiş Hallâc’ın ağzıyla konuşan bizzat Allah’ın kendisiydi. Tıpkı Allah’ın yanan bir ağaçtan Musa’ya hitap edişi gibi (*Kur’an*, XX, 8-14). Birçok sûfî tarafından bu görüşün Hallâc’ın gerçek düşüncesini temsil ettiği kabul edilmiştir. Mevlânâ, yegâne nurun bütün âlemden binlerce surette nasıl tecelli ettiğini ve tek zatın daima aynı kalarak, her çağda insanoğluna onun şahitliğini yapan peygamber ve velilerin kisvesine nasıl büründüğünü şöyle tasvir eder (Tatcı, 2008: 40):

“Çarpıcı güzellik her an bir başka şekilde doğar, nefsi cezbeder ve kaybolur.

Her an biricik mahbûb, bazen yaşlılığın bazen de gençliğin yeni bir örtüsüne bürünür.

² İlâhî zâtın veya sıfatların yaratıklardan birine veya tamamına intikal edip onlarla birleşmesi anlamına gelen bir terim.

Şimdi o, çömlekçi balçığının ta içine daldı. (yani) Ruh bir dalgıç gibi daldı.

Sonra o, kalıba dökülmüş ve pişirilmiş çamurun derinliklerinden çıktı ve dünyada göründü.

O, Nûh oldu ve onun niyazı sırasında âlem tufana tutulduğu halde o, Nûh'un gemisine girdi.

O, İbrahim oldu ve onun uğruna gülistan olan ateşin ortasında göründü.

Bir süre o, kendini eğlendirmek amacıyla dünyada dolaşmaktaydı.

Sonra o, İsa oldu ve gök kubbeye yükseldi. Allah'ı tazime başladı.

Kısaca, senin gördüğün her nesilde gelip giden hep o idi.

Nihayet o, bir Arap suretinde zuhur etti ve âlemlerin sultanlığını kazandı.

Nakledilen nedir? Gerçekte tenasüh nedir? Gönülleri fetheden güzel.

Bir kılıç oldu ve Ali'nin elinde göründü, zamanın kılıçtan geçiricisi oldu.

Hayır hayır! Çünkü o insan suretinde "Enelhak" diye bağırandı da.

Darağacına çıkan Mansûr değildi, oysa ahmaklar öyle zannetti.

Rûmî küfre düşmedi, düşmeyecek de; ondan şüphe etmeyin.

Kim inanmazsa kâfirdir, cehennem dibini boylayanlardan biridir."

(Tatcı, 2008: 40-41)

Enelhak

Enelhak, bu büyük sûfînin tam bir vecd halindeyken söylediği bir ibaredir. Onun idamının nedeni olarak kabul edilen bu meşhur söz, o zamanlardan beri bütün tasavvufi toplantıların konusu olmuş, bütün büyük sûfîlerin zihnini meşgul etmiştir. Kimisi onu bu sözünden dolayı kâfir olarak kabul ederken onu büyük bir veli kabul edenler ise bu sözü diğer sûfîlerin şahiye-leri gibi görüp farklı şekillerde yorumlamışlardı. Onun bu konudaki ifadesinin tamamı şu şekildedir: "Eğer Allah'ı tanımıyorsanız, eserini tanıyınız. İşte o eser benim, ben Hakkım, çünkü ebediyen Hakk ile Hakkım..." bu sözü daima onun fenâ, sekr ve tevhîd hali düşünülerek açıklanmaya çalışılmıştır. Mutasavvıflar kendilerindeki ilahi vasıfları keşfettiklerinde Allah'tan başka her şeyi bir gölge kabul ederler, hatta kendilerini bile var gördüklerinden benliği ortadan kaldırmaya çalışırlar. İşte bunu başardığına inanlarda böyle garip haller görünür. Enelhak sözü de böyle bir halde dile gelmiştir. Hallâc, bu sözle Hakk'a eriştiğini, kendi benliğini yok edip artık bizzat İlahi varlıkla baş başa kaldığını yani benliğini O'nun varlığında fani ettiğini anlatmıştır. Çünkü gölge ancak asıl varlık var olduğu sürece var olabilir (Ceylan, 2007: 191).

Hallâc, kendisini Hak ile kaim, kendi varlığını ise yok görerek "enelhak" sözünü sarf etmiştir. Burada bir incelik bulunur. "Allah" lafzı O'nun zatına, Hak kelimesi de O'nun tecellilerine adlandırılan bir isimdir. Bu sözünden dolayı idama mahkûm edilen Hallâc'ın idamı esnasında söylediği sözler, bu sözlerin ruhi vecd sonucu meydana geldiğini gösterir: "Kulların sana olan yakınlıklarından ve dinlerine olan bağlılıklarından ötürü beni öldürmek için toplandılar. Onları başışla! Çünkü Sen bana gösterdiğin sırları, onlara da göstermiş olsaydın, hakkımda böyle düşünmeyeceklerdi. Şayet onlardan gizlediklerini benden de gizlemiş olsaydın, ben böyle sözler söylemeyecektim."

“Ey Allah’ım, her yerde tecelli eden Sensin. Senin bilinmen benimledir. Benim varlığımın Seninle mümkün olması, Senin bilinmen benimledir. Benim varlığımın Seninle mümkün olması, Senin kıyamının benimle caiz olmasına aykırıdır...” (Yılmaz, 2016: 287)

Hallâc’ın bu sözü ne zaman ve nasıl söylediğine dair farklı rivayetler bulunmaktadır. Kimi rivayetlerde araları bozulmadan önce Cüneyd’in önünde söylediğini kimisinde ise Şiblî’nin halkasında onunla girdiği bir tartışmada halkın gözü önünde söylediğini aktarılırken daha sonraki döneme ait ve sûfî kaynaklı üçüncü bir gelenek ise bu sözü Hallâc’ın mahkemede söylediğini ileri sürmüştür. Ama çoğunluk bu sözü vaaz şeklinde söylediği yönündedir. Kısacası “enelhak” sözü Hallâc’ın eserlerinde yer almamakla birlikte, öğretisi ve öğretimiyle uyumlu biçimde, onun tarafından söylenmiştir (Massignon, 2006: 176-179).

“Katletmek için onu alıp götürdüler, çevresinde yüz bin kişi toplandı. Gözünü hepsinin üzerinde dolaştırarak, “Hak! Hak! Enelhak!” diyordu. Derler ki, bu sırada bir derviş ona “Aşk nedir?” diye sordu. “Aşkın ne olduğunu bugün, yarın ve öbür gün göreceksin” dedi. O gün katlettiler, ertesi gün yaktılar. Üçüncü günse külünü rüzgâra verdiler...” (Attâr, 1984: 624)

Attâr’ın anlattığı bu hikâye, Hallâc’ın hayatını, aşkını ve ölümünü özlü bir şekilde aktarır. Attâr, aşkın sırrını açıklayarak âşık için en büyük günahı işleyen Hallâc’ın yaşadığı trajediyi en iyi şekilde aktar mıştır (Schimmel, 2018: 107).

“Hasbü’l-vâcid ifrâdü’l-vâhid lahu” (vecd sahibi) aşğa, bir ve tek olanı birlemek yeter Hallâc’ın son sözleri olmuştur. Âşğın kendi varlığını, aşk yoluyla temizlemesi gerektiğini anlatmak istemiştir. Hallâc’ın bütün hayatı boyunca hazırlığını yaptığı ölüm budur. Allah’a kavuşmak için sık sık Bağdatlıların kendisini öldürmelerini istemiştir: “Öldürün beni ey sadık dostlarım; çünkü öldürülmemdedir benim hayatım” der bir şiirinde (Schimmel, 2018: 115).

Hallâc’ın *Dîvân*’ında da yer alan “Ben Hakk’ım; Hakk, Hakk için Hakk, Zât-ı her şeyimi kaplamış, nerede kalmış fark.” (Bakış, 2010: 46) sözüyle enelhak sözünün manasını açıklamıştır. Ona göre Allah’ın zâtı her şeyini kapladığı için arada bir fark ayrılık yoktur, o yüzden de kendisinde Hak’tan başka bir şey görmeyen Hallâc “enelhak” (ben Hakk’ım) der.

Hallâc-ı Mansûr’un *Kitâbü’t-Tavâsîn* eserinin ve *Dîvân*’ının bir kısmını Türkçeye tercüme eden Yaşar Nuri Öztürk’e göre Hallâc ile birlikte ilk akla gelen “enelhak” sözüdür ve onun özgünlüğü bu tabirdedir. Ancak, “enelhak”la vahdet-i vücûd ve Hallâc’ın öldürülüşü arasında ilgi kurmak ve bu konu ve katledişini enelhak üzerine oturtmak çok yanlıştır. Öztürk, enelhak sözünün Hallâc’ın anlayışının Kur’ani bir ifadesi olduğunu düşünür. Ona göre enelhak hulûl anlamı taşımaz, enelhak (ben Hakk’ım), eneallah (ben Allah’ım) demek değildir. Hulûlde ilahlaşmak vardır; enelhak ise ancak ilahîleşmek olabilir. Enelhak sözündeki Hak kelimesi, Allah’ın zat ismi değil isim-sıfatlardan (Esmâül Hüsna) biridir. Esmâül Hüsna’nın her birinde ilahî tecelliden bir parça bulunur ve isimlerin taşıdığı tecelliler bakımından en üst sırada olanı Hak ismidir. Tecellilerden en fazlasına sahip olan insan, en güzel ifadesini Hak kelimesinde bulabilir. Çünkü hayır da haktır, şer de; Âdem de haktır İblis de. Yani zıtlıkların hepsi haktır. İnsan da zıtlıkları bir arada bulunduran bir benlik olduğu için onun varlığını da en güzel Hak kelimesi ifade eder. İnsan dışında hiçbir varlıkta zıtlar bir arada bulunmaz. Her varlık, Esmâül Hüsna’nın Hak dışındaki isimlerinden bir ya da birkaçının tecellisine sahiptir. Hak isim-sıfatının tecelligâhı ise sadece insandır. Bu nedenle Hak kelimesiyle sadece insanın nasibi ifade edilebilir.

Hallâc, enelhak derken insanın varlık bünyesindeki konumunu dile getirmiştir. Öztürk'ün ifadesiyle enelhak, yaratılmışlara, insana karşı bir bağımsızlık ilanı iken Zâtı Mutlak'a tam bağımlılığın da ilanıdır. Enelhak, *Kur'an*'ın istediği "üretici ve taşıyıcı ben" in ifadesidir (Öztürk, 2012: 364, 373, 400, 401).

Hallâc, 'benlik' konusunda İblis'in aşkını ve onurunu, Firavun'un ise inadını temel alır ve "Yoldaşım ve öğretmenim, İblis ile Firavundur" der. O, kendine özgü olan bu 'benlik' anlayışıyla "enelhak"ı temellendirir. "Enelhak" ifadesi "... onun mutlak Tanrı anlayışı, vecdin nadir anlarında yaşadığı yaratılmış insani ruh ile yaratılmamış (ezeli olan) ilahi ruh arasındaki aşk ve vuslat öğretisi..." olarak açıklanabilir. Allah'a ne akılla ne de duyuların yardımıyla varılamayacağını düşünen Hallâc, Lahut olana ancak aşkla varılabileceği inancındadır. Ancak iç sezisi yoluyla Tanrı kavranabilir, bu da içe dönüş yani "ben"i keşfedip ondan vazgeçerek mutlak "ben"e ulaşmaktır (Ağırman, Bekalp, 2012: 96-97). Hallâc, *Kitâbü't-Tavâsîn*'de ilahî aşkı pervâne ve mum sembolüyle şöyle anlatır: "*Pervane, sabaha dek alevin çevresinde döner; arkadaşlarının yanına gelir ve onlara, görkemli bir anlatımla bu Tanrısal ilişkisini anlatır. Sonra tam bir birleşmeyi özleyerek kendini alevin cilvelerine kaptırır. Alevin ışığı gerçekliğin bilgisidir, sıcaklığı gerçekliğin gerçekliğidir; onunla birleşme (tek oluş) ise gerçekliğin doğrusudur. Ona alevin ne ışığı yetiyordu, ne de sıcaklığı; kendisini alevin içine fırlatıverdi. Bu sırada onun söylentilerle kanmadığını bilen arkadaşları, son iç görüşünü anlatması için gelmesini bekliyorlardı. Ama o anda pervane yanmış kül olmuş dağılmıştı; ne bir biçimi kalmıştı, ne bedeni, ne de ayırt edici bir belirtisi. O, iç gözü aşamasına varınca, sözlerden uzaklaşmayı başarmıştı. İç görüşündeki varlığa ulaşınca da, iç görüşüyle hiçbir ilişkisi kalmamıştı.*" (Hallâc, 2012: 20-21)

Hallâc'ı âşikların önderi ve âriflerin rehberi olarak gören Aynü'l-kudat Hemedânî'ye göre bu mertebeye yükselen salikten geriye hiçbir eser kalmaz, sadece onun Yaratıcısı kalır. Bu makamın ötesinde makam yoktur, bu mertebeden de yüce mertebe yoktur. Bu durumda olan Hallâc, enelhaktan başka ne diyebilirdi. Hemedânî eserinde, Hallâc'ın şöyle dediğini aktarır: "*Allah, bir kulunu veli edinmek istediğinde ona önce zikir, sonra da kurb (yakınlık) kapısını açar. Sonra onu tevhîd kürsüsüne oturtur, ondan perdeleri kaldırarak müşahedeyi gerçekleştirir. Daha sonra onu ferdaniyet yurduna götürür, Kibriya ve cemal örtüsünü kaldırır. Cemale bakış gerçekleştiğinde ise geriye sadece O kalır. Bu esnada kul tamamıyla fani olur, Hak baki kalır. Allah'ın korumasıyla, nefis davasından uzaklaşır.*" (Hemedânî, 2015: 55, 163, 171). İşte bu sözler enelhak ibaresinin hangi durumu temsil ettiğini açıkça ortaya koyar.

Nicholson'a göre "enelhak" bir şath sözü ve sekr ürünü değil, Hallâc'ın tasavvufi anlayışının en önemli noktasıdır. O, Hallâc'ı hem vahdet-i vücûdculardan hem de vahdet-i şühûdculardan ayırır. Nicholson, "enelhak"ın vahdet-i vücûdun bir ifadesi olamayacağını söyler. Zira Hallâc, uluhiyyet (ilahlık) konusunda tenzihi (Tanrı'nın bütün kusurlardan uzak olduğuna inanma) hiç bırakmamıştır. Bu durumda o, vahdet-i vücûdçu değildir. Hallâc, mütenahîyle (âlemin sonlu olduğunu ifade eden felsefe ve kelâm terimi) lâ-mütenahîyi (sonsuz) birbirini uzaktan seyreden iki varlık halinde görmez. O halde vahdet-i şühûdçu da olamaz. İşte bu ikisi arasındaki niteliği "enelhak" ifade eder (Tatçı, 2008: 43).

Niyâzî-i Kadîm'in *Hallâc-ı Mansûr Menâkıbnâmesi*'ni hazırlayan ve kitabında Hallâc hakkında ayrıntılı bilgi sunan Mustafa Tatçı ise Nicholson'un görüşlerinden farklı ve ilave olarak

şöyle der: *Hallâc'ın eserlerine bir bütün olarak bakıldığında açıkça görüleceği üzere, o, hem eşyanın hem nefsinin aslını birlemesi yönüyle nihayet vücut birliğine inanmış bir sûfidir. Esasında Hallâc'a göre, bütün nurların kaynağı nübüvvet nurudur. Ve asıl olan nur bâkî, fer (ışık) ise geçicidir. Aynı zamanda fenâfillah üzere olan bir sûfinin istikameti vahdet-i vücûda doğrudur* (Tatçı, 2008: 44).

Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fih* eserinde Hallâc'ı savunmuş onun idamının gerekçelerinden biri olarak gösterilen sözün gerçek manasını şöyle açıklamıştır: *“Enelhak demeyi büyük bir iddia sanıyorlar, oysa bu, büyük bir alçakgönüllülüktür. Bunun yerine, “Ben Hakk'ın kuluyum, kölesiyim” diyen, biri kendi varlığı, diğeri Tanrı'nın varlığı olmak üzere iki varlık ortaya sürmüştür. Hâlbuki ‘ben Hakk'ım’ diyen, kendi varlığını yok ettiği için, enelhak diyor. Yani ‘Ben yokum, hepsi O’dur; Tanrı’dan başka varlık yoktur. Ben, sadece yokluğum ve hiçim’. Bu sözde alçakgönüllülük daha fazla mevcut değil midir? Halk bunun manasını anlamıyor.”* (Öztürk, 2012: 371).

Şebüsterî de Hallâc'ı haklı bularak enelhak sözü için şunları söyler: *“Dikkat et! Eymen vâdisinde bir ağaç ansızın: ‘Ben Allah'ım’ diyebilmiştir. Peki ‘Ben Allah'ım’ sözü bir ağaçtan çıkınca makul görülüyor da, bir yüce benlikten çıkınca neden makul görülüyor?”. Şebüsterî'ye göre kayıtlarından kurtulmuş bir benliğin sesi “enelhak”tan başka bir şey olamaz* (Öztürk, 2012: 371).

Tüm sûfiler arasında en iddialı söz olan “enelhak”, *Kitâbü't-Tavâsîn* eserinin bir bölümünde geçer. Bu bölümde Hallâc, Firavun ve İblis'le birlikte kendi iddiasını ele alır, Firavun, *Kur'an'a* göre, “Ben sizin en yüce Rabbinizim” (Naziât: 79/24), İblis de “Ben ondan (Âdem) hayırlıyım” (A'râf: 7/12) demişti; Hallâc'ın iddiası ise “Ben Mutlak Hakikatim” olmuştur. Bu sözler daha sonraki mutasavvıfların, Firavun'un ‘ben’i ile âşık sûfinin ‘ben’i olmak üzere iki ayrı ‘ben’ hakkında derin düşüncelere dalmalarına neden olmuştur. Sonunda şu sonuca varılmıştır: “Firavun yalnızca kendini görmüş ve ‘ben’i yitirmiş, Hallâc ise ‘ben’i görmüş ve kendini yitirmişti”, yani Firavun'un ‘ben’i kâfirliğin, Hallâc'ınki ise ilahi lütfun ifadesidir (Schimmel, 2018: 111-112).

Dünyevi kibirlenme ile ariflerin “enaniyyet” ve “mağrurluk” kavramları farklı manevi değerlerdir. Birinci anlamda cismani varlığın “ben”liği, bencilliği kast edilirken ikincide ise ilahi ve şeytani-nefsani kökenli “ben” olmak üzere iki kısma ayrılır. “Enaniyyet” tabiri ve mağrurluk kavramı yakın anlamlı olsalar da, tasavvuf edebiyatında onlardan birincisinin olumlu, ikincisinin ise olumsuz anlamda kullanıldığı görülür (Şihyeva, 2007: 194).

Tarikatın şeriattan ayrı, ancak şeriata karşıt olmayan özgü bir dili vardır. Hallâc-ı Mansûr'un dili bu özgünlüktedir. Onun “hüvel-hak” değil, “enelhak” demesi boşuna değildir. Her ikisi de Mansûr'un dili ile hakikati söyleme ve aramadır. “Enehak” ittihadın ifadecisidir. İttihatta ikilik yoktur. Ama “hüvel-hak” tevhidin beyanıdır ve tevhidde Allah ve kulu arasında ayrılığı kasteder (Şihyeva, 2007: 194).

Eserleri

Hallâc-ı Mansûr, sevgi (muhabbet) meselesi ve ona bağlı “fenâ” ve “bekâ” kavramları ile ilgili ölümsüz eserler geriye bırakmıştır (Doğrul, 2008: 111). İbn Nedim'e göre Hallâc, elliye yakın eser kaleme almıştır. Arapça olarak yazdığı bu eserlerinden günümüze kadar gelenler şunlardır (Tatçı, 2008: 45):

Kitâbü't-Tavâsîn: Hapiste iken kaleme aldığı bu eser, Hallâc-ı Mansûr'un düşünce dünyasını yansıtmaya açısından son derece önemlidir. Hallâc, Şuarâ, Neml ve Kasas sûrelerinin başlangıcındaki "tâ" ve "sîn" harflerinin okunuşuyla elde ettiği "tâsîn" (çoğulu "tavâsîn") kelimesine sırrî-tasavvufî mânalar yüklemiştir. Eser, her biri birkaç sayfalık sirâc, fehm, safâ, dâire, nokta, ezel ve iltibas, meşîet, tevhid, esrar, tenzih ve mârifet tâsîni adını verdiği on bir tâsînden meydana geldiğinden *Kitâbü't-Tavâsîn* adıyla anılmıştır (Uludağ, 1997: 380-381). Fasih bir Arapça ile kaleme aldığı bu eserinde geçen ifadeleri şiir özelliği taşımakla beraber anlaşılması son derece zordur. Kendisinden sonra İbnü'l Arabî ve Mevlânâ gibi pek çok sûfî tarafından iktibas edilen ve yorumlanan sözleri, onun tevhîd hakkındaki görüşlerini çok iyi yorumladığını göstermektedir (Tatçı, 2008: 45). Bazı bölümlerinde Peygamber efendimizi öven ilahiler yer alır. Hallâc, "Sirâc Tâsîni" bölümünde Hz. Muhammed'i şöyle tasvir eder:

"Peygamberlik nuru yalnız onun nurundan çıkmıştır. Vücudu yokluktan, adı Kalem'den önce idi. ... Kâinatlardan, varlıklardan önce bilinmekte idi o! O hep var olacaktır. ... Gözler yalnız onun işaretiyle görür. ... Bütün ilimler onun denizinden bir damla, bütün hikmetler onun ırmağından bir avuç. Ve zamanlar onun zamanından bir saat." (Öztürk, 2012: 198-201, II).

Sünnet ve Hz. Muhammed konusunun ana teması olan Nur-i Muhammedî bahsinin ilk ve en ünlü eseri Tavâsîn'dir (Öztürk, 73).

Dîvân: Hallâc'ın farklı kaynaklarda bulunan şiirleri Louis Massignon tarafından derlenerek divan haline getirilmiş ve ilk olarak 1931'de bir dergide yayımlanmıştır. Daha sonraki yıllarda ayrı olarak basılan eser Kâmil Mustafa eş-Şeybî tarafından yayımlanmıştır (Bağdat 1974) (Uludağ, 1997: 381).

Ahbârî'l-Hallâc: Hallâc'ın söylediği rivayet edilen sözlerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen eser, Massignon'un *Quatre textes inédits, relatifs à la biographie d'al-Hallâj* (Paris 1914) eserinin genişletilmiş yeni basımıdır (Uludağ, 1997: 381).

Hallâc'ın şiiri, tasavvufî özlemin son derece incelikli ve yoğun bir anlatımıdır. Dili zarif olan Hallâc en çok şarap kadehi, hilal, sarhoş eden tasavvufî zevk kadehi, bakire, can kuşu ve benzeri simgeleri kullanır. Bazen alfabenin harflerinin gizli anlamları üzerinde durur; bazen ise simya ifadelerine yer verir. Bütün dizeler derin teolojik ve tasavvufî anlamlarla ve muammalarla doludur; bu şiirler derin dinsel yorumlamaya açık olmasının yanı sıra Arap şiirinin en güzel örneklerindedir (Schimmel, 2018: 117).

Bu şehid sûfînin eserleri, 300 yıldan fazla zaman yasaklanmış, bu süre boyunca 26'sı düşmanlarından olan 117 kişi tarafından dilden dile aktarılmıştır (Küçük, 2015: 243).

Hallâc-ı Mansûr'un İlim ve Edebiyat Dünyasındaki Yeri

İslâm tarihinde, şehid velî, şehid mutasavvıf, şehid şâir olarak tanınan Hallâc-ı Mansûr'un fikirleri neredeyse bütün İslâmî ilimlerde etkili olmuştur. Özellikle tasavvufun önderleri Hallâc'ın etkisinde kalarak onun sözleri ve fikirlerini yorumlamışlardır. Vahdet-i vücûd inancının rehberleri olan Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Sühreverdî, Abdülkâdir-i Geylânî, Sadreddin Konevî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Yûnus Emre, Nesîmî, Niyâzî-i Mısırî ve diğer bazı velîler, Hallâc-ı Mansûr ile aynı doğrultuda fikirler ortaya koymuşlardır. Birçoğu onunla benzer sözler söylemekle beraber aynı akıbete uğramamışlardır. Hallâc'ın asırlardır süregelen şöhreti ve etkisi başta eserleri olmak üzere ve hayatının trajedik bir ölümle sonuçlanmasından kaynaklanır (Tatçı, 2008: 27-28).

Hallâc-ı Mansûr ilhâd davası için yargılanırken kendisine sorulduğunda halini bilmediği için bir şey söyleyemeyeceğini belirten ve fetva vermekten kaçınan İbn Süreyc'in (Özen, 1999: 364) görüşüne taraftar olan bir kısım Şafîiler; Hanbelîlerden Uşşârî, İbn Âkil ile İbn Mukarrab, Bağdat sûfileri arasında Hallâc'ın dostu Şiblî'nin gizli öğrencileri, özellikle Zavzanî ribatındaki ler ve bunlar aracılığıyla tarikatın muahhar müridleri, Eş'ariyye kelamcılarında Kuşeyrî, Gazzâlî ve Fahreddin er-Râzî, filozoflardan Tevhîdî, Sühreverdî, Nasîrüddîn Tûsî, Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr, Yûsuf el-Hemedânî ve Hakîm Senâî'nin mensup olduğu Horasan mutasavvıfları kolu, Fars şiirinde Mansûr'un edebî kudsiyet mertebesine yükselmesine yardım etmişlerdir. Özellikle bunlar içinde *Tezkiretü'l-evliyâ* eserinde Hallâc'la ilgili verdiği bilgilerden dolayı önemli bir yere sahip olan Ferîdüddîn Attâr sayesinde Hallâc, bütün Türk dünyasında da tanınmıştır (Tatcı, 2008: 38).

İslâm edebiyatı eserlerinde adından en fazla söz edilen kişilerden biri olan Hallâc-ı Mansûr'un hayatı, görüşleri, sözleri ve trajik sonu, pek çok manzum ve mensur eserde söz konusu edilmiştir. Sırları, pamuk gibi lif lif atan manasında zikredilen "Hallâc" kelimesi; Allah'ın yardımıyla galip gelen kişi anlamında ve sonraları bir ney çeşidinin adı olarak kullanılan "mansûr" kelimeleriyle birlikte, darağacı, kan, kül, sır ve enelhak sözü gibi unsurlarla edebiyatta geniş bir teşbih ve mecaz dünyasının malzemesi haline gelmiştir. Arap, İran ve Türk edebiyatında yetişen pek çok kişi tarafından kutsal gönüllü bir velî olarak kabul edilmektedir (Tatcı, 2008: 50-51).

Louis Massignon'un incelemelerinden anlaşıldığı üzere Arap şairlerden Ali el-Muzaffer el-Şiblî (XII. yy.)'nin ve Hurûfî el-Mekkî (M. 1398) kaside ve gazellerinde Hallâc'dan bahseder. Ama Hallâc'ın şöhreti, İran edebiyatında daha yaygın ve meşhurdur. Ferîdüddîn Attâr'ın, *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sındaki Hallâc maddesiyle, yine aynı zata atfedilen sekiz bin beyte yakın *Mansûrnâme* adlı eserde; daha sonra yaşayan Hâfız-ı Şîrâzî (ö. 1390)'nin pek çok beytinde Hallâc'a ait bilgiler ya da telmihler bulunmaktadır. Hakîm Senâî (ö. 1141)'nin *Hadîkatü'l-Hakîka*'sında, Rûzbihân Baklî'nin şerhlerinde, Ebu Saîd (ö. 1074)'in rubailerinde Hallâc'la ilgili geniş bilgiler bulunmaktadır (Tatcı, 2008: 51).

Massignon'un eserinde ifade ettiği üzere Mansûr Hint'ten Jawa'ya kadar pek çok ülke edebiyatına girmiştir. Ahmed Ali el-Sivaşpur (ö. 1750), Hintçe bir Kıssa-i Hallâc yazmıştır. Çağımızın Mevlânâ'sı diye şöhret bulan Pakistan'ın büyük şairi Muhammed İkbâl eserlerinde, özellikle *Câvidnâme*'sinde Hallâc ve görüşleri ile ilgili önemli yorumlarda bulunmaktadır (Tatcı, 2008: 51).

Hallâc'ın takipçisi kabul edebileceğimiz Mevlânâ ve onun yolundan giden Mevlevî mûsikîşinaslar, kullandıkları neylerden birisine "Nây-ı Mansûr" adını vermişlerdir. Gerçekten neyin içi boştur ve yapılırken başıyla alt kısmı kesilmiş, daha sonra içi yakılıp dağlanmıştır. Mansûr da aynen ney gibi vücuttan, elden ayaktan geçmiş varlığını Hak varlığında öldürerek nefsinin terk etmiştir (Tatcı, 2008: 52-53).

Klasik Fars Şiirinde Hallâc-ı Mansûr'un Etkileri

Hakk'ın sırlarını aşikâr ettiği için insanların kınamasına maruz kalan Hallâc-ı Mansûr hayatı ve ölüm hikâyesi en etkileyici olan sûfidir (Zerrînkûb, 1386 hş.: 133).

İran geleneği büyük ölçüde, Hallâc'ı hapisteyken ziyaret eden ve onu savunan, hatta ona âlim-i rabbani (ilhamını Rabb'den alan âlim) diyen Şirazlı İbn Hafîf'in davranışını örnek alır. Hallâc'ın müritlerinden bazıları, zulüm gördüğü yıllarda Hallâc'a, İran'da barınacak yer aramışlar ve burada onun düşüncelerini gizlice yaymaya çalışmışlardır. Hallâc'ın en önemli metinlerinin korunmasını, İbn Hafîf geleneğinden gelen Şirazlı mutasavvıf Rûzbihân-ı Baklî sağlamıştır. Rûzbihân'ın *Kitâbu't-Tavâsîn* ile Hallâc'ın birçok sözü üzerine yazdığı yorumlar, Hallâc'ın ilahiyatının önemli bir bölümünün anlaşılması için en önemli kaynaklardır (Schimmel, 2018: 121).

Semâ meclislerinde okuduğu âşıkane rubâîlerle tanınan Horasanlı mutasavvıf Ebû Saîd Ebu'l-Hayr (ö. 440/1049), onu yüce bir makamda görür, doğuda ve batıda onun gibi birisi olmadığını söyleyerek onu yüceltir (Câmî, 2011: 280). Hallâc'ın pamuğu yay veya tokmak gibi bir araçla atma manasına gelen ismini vurgulayarak onu beden pamuğundan can tanesini ayıran olarak niteler, enelhak sözünü dile getirdiği gün Mansûr'un var olmadığını yalnız Allah'ın var olduğunu söyler:

منصور حلاج آن نهنگ دریا
کز پنبهء تن دانهء جان کرد جدا
روزیکه انا الحق به زبان می آورد
منصور کجا بود؟ خدا بود خدا

Beden pamuğundan can tanesini ayıran

O deniz balinası Hallâc-ı Mansûr

«Enelhak»kı diline getirdiği gün

Nerede idi Mansûr? (Orada olan) Allah idi, Allah.

(Ebû Saîd Ebu'l-Hayr, 1334 hş.: 2)

Baba Tâhir-i Uryân (ö. 447/1055 [?]) da Hallâc'ın darağacına çekilmesi olayına hatırlatmada bulunmuştur:

فرو ناید سر مردان به نامرد
اگر دارم کشند مانند حلاج

Yiğitlerin başı namerde meyletmez

Eğer beni darağacına çekseler de Hallâc gibi.

(Baba Tâhir, <https://ganjoor.net/babataher/2beytiha/sh20/>, Erişim Tarihi: 01.10.2020)

İran tasavvuf şiiirinin büyük ismi Senâî-yi Gaznevî (ö. 525/1131 [?]), *Hadikat'ül-Hakîka* eserinde Hallâc'ı tasavvufi kemalin en ideal temsilcisi ve enelhakkı da kemale ermenin doruk noktası olarak görür (Öztürk, 2011/2: 15). Senâî'ye göre Allah yolunun âşığı, bu yolda canı ve bedeninden vazgeçerek fenâ makamına ulaşır. Ebedi varlık olan Allah'tan başka bir şeyin var olmadığı bekâ makamında ise âşık, maşuk olan Allah'tan başkasını göremez hale gelir ve Hallâc-ı Mansûr'un vecd hâlindeki şathiyesi gibi "enelhak (Ben Hakk'ım)" der (Tuğyânî, 1381 hş.: 171):

دل و جانش نهفته شد حق جوی

شد زبانش به حق انالحق گوی

Gönlü ve camı Hakk'ı ararken gaip oldu.

Hak diliyle "enelhak" diyen oldu.

(Senâî-yi Gaznevî, 1394 hş.: 165)

Hallâc-ı Mansûr'un ilahi aşk şarabıyla sarhoş olduğunu düşünen Senâî-yi Gaznevî (ö. 525/1131 [?]), şöyle der:

نه کار تست می خوردن که بد مستی کنی هزمان

تو چون حلاج عشق آری چو جام از می بلا یابی

Senin işin değıldir şarap içip sarhoş olup hur çıkarmak her zaman

Sen Hallâc gibi âşık olursun kadeh gibi şaraptan bela bulursun.

(Senâî-yi Gaznevî, 1341 hş: 616)

گر چو بوذر آرزوی تاج داری روز حشر

باش چون منصور حلاج انتظار دار دار

Ebûzer gibi taç arzusundayısan kıyamet günü

Mansûr Hallâc gibi darağacı darağacı bekle.

(Senâî-yi Gaznevî, 1341 hş: 205)

در ره هل من مزید عاشقی مرجانت را

آن انالحق گفتن و آن دجله و آن دار کو

"Daha yok mu"nun yolunda incinin âşıklığını

O enelhakkı söylemek ve o Dicle ve o darağacı nerede?

(Senâî-yi Gaznevî, 1341 hş.: 575)

آنکه او گوهر محبت سفت

به زبان و به دل «انالحق» گفت

Dil ve gönülle "enelhak" diyen

O muhabbet cevheriydi.

(Senâî-yi Gaznevî, 1302 hş.: 59)

پس زبانی که راز مطلق گفت

بود حلاج کو انالحق گفت

O halde mutlak sırrı söyleyen dil

Enelhak diyen Hallâc (ınki) idi.

(Senâî-yi Gaznevî, 1394 hş.: I, 113)

İran'daki Hallâc geleneğinin başlıca temsilcilerinden biri olan Feridüddîn Attâr, Hallâc'ı gördüğü bir rü'yette³, onu manevi rehber olarak kabul etmiştir. Onun adı, Attâr'ın şiirlerinde sık sık geçer. Attâr'ın, *Tezkiretü'l Evliyâ* adlı eserinde Hallâc'ın çektiği ıstırapı anlatması, Farsça konuşulan yerler Anadolu, İran, Orta Asya ve Hindistan'da bu şehit mutasavvıf hakkında bir şeyler yazmış bütün tasavvuf ehlini etkilemiştir. Attâr'ın Hallâc'ın idamı hakkında anlattıklarının ayrıntıları, sonradan yazılan neredeyse her kitapta tekrarlanır; birçok dilde -Farsça, Türkçe, Urduca, Sindi, Pencabi ve Peştuca- şiirsel olarak çok dikkatle işlenmiş, ama özünde değişmeden kalmıştır (Schimmel, 2018: 121).

Hallâc, *Kitâbü't-Tavâsîn*'in Fehm Tâsîn bölümünde, kendini aleve atan ve sonunda da yanıp kül olan, böylece Hakikatler Hakikatî'ne varan pervanenin yazgısını anlatır. Pervane ışık ve ısıyla yetinmez, kendini alevlere atar, ne hakikat hakkında bilgi verecek ne de bir daha geri dönecektir, çünkü kemale ermiştir artık. İran şiirinde, pervâneyle şem'in hikâyesi, gerçek âşığı yazgısını dile getirmek için şairler tarafından kullanılan istiarelerdendir. Attâr'ın *Mantıku't-tayr* eserinde batıni yolculuğun yedinci ve son vadisinin (fakru fenâ/yokluk vadisi) anlatıldığı bölümünde neredeyse tümüyle bu şairane anlatıma rastlanır (Schimmel, 2018: 116-117).

Feridüddîn Attâr, Hallâc'a olan bağlılığını, İran tasavvufi şiirinin önde gelen isimlerinden Hakîm Senâî'den (ö. 535/1131[?]) miras almıştır. Attâr'ı Hallâc'dan asırlar sonra onun ruhunu taşıyan biri olarak gören Mevlânâ Attâr'la birlikte kendisinin de Senâî'nin bir varisi olduğu fikrindedir. Senâî, Attâr ve Mevlânâ'nın ortak esin kaynağı olan Hallâc-ı Mansûr'un etkisi, farklı devirlerde, şiir diliyle konuşan bu sûfilerde görünür hâle gelmiştir diyebiliriz. Hallâc gibi şehit edilmiş olan Attâr, "*Hallâc'ın gönlüne düşen ateşin aynısı benim de hayatıma düşmüştür*" diyerek onunla fikir beraberliğinin yanında kader birliği de yaptığını dile getirmiştir. Attâr, şiirlerinde işlediği vahdet-i vücûd hakkındaki görüşlerini, Hallâc'tan etkilendiği "fenâ" düşüncesi ile Ahmed Gazzâlî'den aldığı "aşk" anlayışını birleştirerek oluşturmuştur. Hallâc'ın İblis anlayışını tekrarladığı *İlâhînâme* adlı eseri, ondaki Hallâc etkisinin en somut örneğidir (Gürer, 2017: 180).

Edebî literatürde Mansûr-nâme adıyla, Hallâc'ın hayatını ve kerametlerini anlatan mesnevî nazım şekliyle yazılmış tahkiyevî eserler vardır. Bazı kaynaklarda Attâr'ın da Hallâc-nâme adıyla böyle bir eseri olduğundan bahsedilmektedir. Ancak kitabın günümüze kadar ulaşmış bir nüshası mevcut değildir. Eserlerinde Hallâc'ın izleri açıkça görülen sûfilere biri olan Attâr'ın onunla aynı pencereden hayata ve eşyaya baktığı ve aynı hakikati gözlemleyerek ondan söz ettiği söylenebilir (Gürer, 2017: 180-181).

İran'da, mutasavvıf şehit Hallâc'ın adının geçmediği bir şiir neredeyse bulunmamaktadır; bu şiirlerde darağacına ve âşığın talihsizliğine atıflar yapılır; şairler, sevgililerinin zülûflerini Mansûr'un boynuna geçirilen urgana benzetirler. Daldaki kırmızı gülü, darağacındaki Hallâc'ın simgesi olarak görürler; enelhak sözünün, suyun her damlasında ve her zerrede tecelli ettiğini kabul ederler. Mansûr'un trajik kişiliği çağdaş İran tiyatrosunda da yer bulur (Schimmel, 2018: 122).

Attâr, Hallâc'ın adı ile birlikte isminin anlamından yola çıkarak (Hallâc: Pamuk atıcısı)

³ Allah'ı, Hz. Peygamber'i, melekleri, vefat etmiş velilerin ruhlarını görme anlamında bir tasavvuf terimi (Süleyman Uludağ, "Rü'yet", *DİA*, İstanbul 2008, XXXV, 310).

pamuk kelimesini de özellikle bir arada kullanarak onun eriştiği makamı anlatır. O makamda Hallâc enelhak dediğinde artık o sözden geriye sadece Hakkın kaldığını enenin yani benliğin tamamen yok olduğunu söyler ve böylece enelhak sözünün ne anlam ifade ettiğini özetler:

بدان مقام که حلاج همچو پنبه بسوخت
ز انالحقش همه حق ماند و محو گشت انا

Hallâc'ın pamuk gibi yandığı o makamda

Onun enelhakkından hep Hak kaldı ve yok oldu ene (ben).

(Attâr, 1376 hş: 73)

Attâr, *Mantıku't-tayr* eserinde Hallâc'ın yüzünü kendi kanıyla kırmızıya boyamasını anlatır:

زود درمالید آن خورشید و ماه
دست بریده به روی هم چو ماه
گفت چون گلگونه مردست خون
روی خود گلگونه بر کردم کنون

Sürdü o güneş ve ay hemen

Kesilmiş elini o ay gibi yüze

Yiğidin gül rengi yanağı kandır dedi

Yüzümü gül rengi yaptım şimdi.

(Attâr, 1342 hş.: 127)

همان آتش که در حلاج افتاد
همان در روزگارم او فتادست

Hallâc'a düşen aynı ateş

Bizzat benim dünyamada da düşmüştür.

(Attâr, 1376 hş: 167)

همچو آن حلاج بدمستی مکن
یا حسینی باش یا منصور باش

O Hallâc gibi sarhoş olup hır çıkarma

Ya Hüseyin ol ya da Mansûr ol.

(Attâr, 1376 hş: 389)

چو آن حلاج برکش پنبه از گوش
هم از دار و هم از منبر میندیش

O Hallâc gibi pamuğu çek çıkar kulaktan

Hem darağacımı hem minberi çıkar aklından.

(Attâr, 1376 hş: 401)

زان می که خورد حلاج گر هر کسی بخوردی
بر دار صد هزاران برنا و پیر بودی

*Hallâc'ın içtiği şaraptan eğer içseydi herkes
Yaşlanırdı darağacında yüz binlerce genç.*

(Attâr, 1376 hş: 578)

Kısacası Attâr'ın eserlerinde hâkim olan fikirler Hallâc'ın fikirleridir. Mevlânâ, kendi üstadı olarak gördüğü Attâr'ın Hallâc'ın ruhunu taşıdığını söyler. Attâr son eserlerinden biri olan *Cevheru'z-Zât'* ta bu görüşü kanıtlar, Attâr bu eserde tanrısal zafere ulaşmış kâmil insan örneği olarak Hallâc'ı göstermiştir (Öztürk, 1999: 135)

Farsça yazan mutasavvıf şairlerin en büyüğü olan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin eserlerinde (ö. 672/1273) Hallâc-ı Mansûr'un acıklı kaderine çok sayıda atıf vardır (Schimmel, 2018: 122).

Mevlânâ, *Mesnevî'*sinde hüküm verme yetkisinin gaddar bir kadının elinde olduğu süreçte Hallâc'ın suçsuz yere dara çekileceğini söyleyerek onun idamının haksızlık olduğunu dile getirmiştir.

چون قلم در دست غداری بود
لا جرم منصور بر داری بود

Kalem (hüküm) bir gaddarın elinde olduğu sürece

Günahsız yere Mansûr dara çekilir.

(Mevlânâ, <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar2/sh27/>, Erişim Tarihi: 10.02.2021)

Mevlânâ, gerçekte sekr ve vecd hali yaşamadığı halde kendilerini aşk şarabıyla mest olmuş bir sûfî gibi gösterenleri eleştirirken onları Hallâc ile kıyaslayarak onun gibi olmadıklarını söyler (Çakmaklıoğlu, 2005: 209):

"Kendini Hallâc-ı Mansur gibi gösteriyorsun, hâlbuki Hallâc, aşk ateşini, nefsinin pamuğuna düşürüp onu yakarken, sen şeriatı yakan imansızlık ateşini, dostlarını inanç pamuğuna düşürüp onları felâkete sürüklüyorsun." (Çakmaklıoğlu, 2005: 209).

Şarap ta Hallâc'ın adıyla birlikte sıkça geçen kelimelerden biridir. Şair, şaraba Mansûrî olma özelliğini bahşetmiş ve o şarabı enelhak kadehinde istemiştir. Kendisinin durumunu da tıpkı darağacı altındaki Mansûr'a benzetmiştir:

بیار جام انالحق شراب منصورى
در این زمان که چو منصور زیر دار توام

Getir Mansûrî şarabı enelhak kadehinde

Darağacımın altında Mansûr gibi olduğumuz bu zamanda.

(Mevlânâ, <https://ganjoor.net/moulavi/shams/ghazalsh/sh1726/>, Erişim Tarihi: 01.10.2020)

Hallâc-ı Mansûr gibi coşkulu şiirler söylemiş olan ve onun gibi sekr ekolüne mensup Mevlânâ, beyitlerinde Hallâc'ın hakiki âşık oluşuna özellikle vurguda bulunur. Hallâc'ın hem kendi şahsiyeti hem "enelhak" sözü ile dile getirdiği düşünceleri hem de hayat hikâyesinin unsurları Mevlânâ'da birer metafor haline gelmiştir. *Dîvân-ı Kebîr*'de yer alan "bâde-i Mansûr/Mansûr şarabı" "enelhak kadehi" "can Mansûr'u" gibi metaforlarla Mevlânâ, hakiki aşkı ve âşığı anlatmaya çalışmıştır. Örneğin yeryüzünde ilâhî aşka düşenlerin birer Mansûr olduğunu ve her birinin bir darağacında asıldığını şöyle dile getirmiştir (Gürer, 2017: 181):

"Âşıkların damakları Mansûr şarabı (o şarabın lezzeti) ile dopdolu.

Böylece yüzlerce Mansûr, senin aşkınla darağacında ayakları sallanıp durmadadır."

(Gürer, 2017: 181).

Mevlânâ, bir şiirinde Hallâc-ı Mansûr'dan önce onun sahip olduğu irfana ulaştığını iddia eder:

ما ببغداد جهان جان انا الحق میزدیم

بیش ازین کین دار و کیر نکته منصور بود

Biz dünyada Mansûr'un nüktesinden dolayı idamından evvel,

Can âleminin Bağdâd'ında "enelhak" narası atardık.

(Gürer, 2017: 182).

Mevlânâ, "enelhak" sözüne çok sayıda beytinde yer verir:

منصور بدان خواجه که در راه خدا

از پنبهء تن جامهء جان کرد جدا

منصور کجا گفت اناالحق می گفت

منصور کجا بود خدا بود خدا

Mansûr öyle bir efendiydi ki Allah yolunda

Teninın pembedesinden can elbisesinden ayrıldı

Mansûr nerede dedi enelhak diyordu

Mansûr neredeydi Allah vardı Allah.

(Mevlânâ, ts.: 1271)

هر ذره ز خورشیدت گویای اناالحقی

هر گوشه چو منصورى آویخته بر دارى

Enelhak der senin güneşindeki her zerre

Her köşede bir darağacına asılmış Mansûr gibi.

(Mevlânâ, ts.: 966)

Mesnevi'de yer yer Hallâc-ı Mansûr'u Firavun'la karşılaştıran Mevlânâ şöyle der:

بود انا الحق در لب منصور نور

بود انا الله در لب فرعون زور

Enelhak Mansûr'un ağızında oldu nur

Eneallah Firâvun'un ağızında oldu yalan.

(Mevlânâ, 1361 hş.: 194)

گفت فرعونى انا الحق گشت پست

گفت منصورى اناالحق و برست

آن انا را لعنة الله در عقب

وین انا را رحمة الله ای محب

«Enelhak» dedi, alçaldı Firavun

«Enelhak» dedi ve kurtuldu Mansûr.

O enenin arkasında Allah'ın laneti

Bu eneninse Allah'ın rahmeti ey sevgili.

(Mevlânâ, 1336 hş.: 925)

آن انا بى وقت گفتم لعنتتست

آن انا در وقت گفتم رحمتتست

آن انا منصور رحمت شد یقین

آن انا فرعون لعنت شد ببین

Lanettir, o «ene»yi yersiz (zamansız) söylemek

Rahmettir, o «ene»yi yerinde söylemek.

Mansûr'un «ene»si, rahmet oldu kuşkusuz,

Firavun'un «ene»si lanet oldu bak.

(Mevlânâ, 1336 hş.: 318)

Mesnevî eserinde Hakkın maddi varlıkların vasıtası ile tecellisinden çoğu zaman Mansûr'un dili ile söz eden Mevlânâ, şiirlerinin çoğunu "Hamuş!", "Hamuş kon!" ("Sus") sözleri ile bitirerek, gayb âlemine ait haberler konusunda birtakım sırları bildiğini, ancak onları açıklamanın maksada uygun olmadığını belirtir. "Enelhak" nidası ruha, "hamuş" ise cismani varlığa aittir. Bununla bile, Mansûr'un "enelhak"ına hak verip onu hak aşığı kabul etse de, Mevlânâ da Attâr gibi âşığın susmasını tercih eder. Her iki kavram "enelhak" ve "hamuş" ruha mahsustur. Birinci ifade cismani varlıkla ilişkilerini kırarak "Hakta hak" olan ruhun, ikinci ise cisim dâhilinde olduğundan hakikatlerin aslı hakkında susmaya mecbur kalan ruhun dilinden belirtir (Şihyeva, 2007: 187, 197, 200).

Mevlânâ, aynı hakikati seyreden ve aynı akıbete uğramış kimseler olarak gördüğü Hallâc

ile Şems-i Tebrizî'yi (ö. 645/1247 [?]) yakanın ilâhî aşk ateşi olduğu düşüncesindedir: "Tebrizli Şems'in ateşi Hallâc'ın dükkânına düştüğü için Mansûr sevinerek darağacına asılmıştır." (Gürer, 2017: 182).

Mevlânâ'nın sohbet şeyhi, Şems-i Tebrîzî, *Makalat* eserinde vahdet (İslamî Tevhid) merhalesini farklı bir açıdan yorumlamıştır. Hallâc'ın enelhak sözü hakkında şunları söylemiştir (Şihyeva, 2007: 194):

«Mansûr'a henüz ruh tamamı ile yüzünü göstermemişti. Yoksa nasıl olur da, «enelhak» («Ben Hak'ım») (sözünü) diyebilirdi?! Hak nerede, ben nerede?! Bu «ene» (ben) nedir? Bu ne sözdür? Eğer ruh âlemine dalmış olsaydı, orada söz nasıl yer bulurdu? «Elif» nereye sığar, «nun» nereye sığardı?...» Şems-i Tebrizî'nin "enelhak" kın sözle ifadesine karşı çıkmasının nedeni, onun Hak'ta dilsiz olmasındandır (Şihyeva, 2007: 194-195).

İran'ın önemli mutasavvıf şairlerinden Fahreddîn-i Irâkî (ö. 688/1289) (Bilgin, 1995: 84) de Hallâc'ın adını şiirlerinde anar. Onun ismiyle birlikte sır ve darağacı kelimelerini de kullanır. Hallâc gibi düşüncelerini açıkça söylerse kendisini de darağacına asacaklarını söyler:

مكن فاش اين سخن ها همچو حلاج

بياويزندت از دار، ای عراقی

Açık etme bu sözleri Hallâc gibi

Asarlar seni de darağacına, ey Irâkî.

(Irâkî, 1362 hş: 227)

عراقی هیچ خواهد گفت: انالحق، این زمان

بر سر دارش ز غیرت ناگهان خواهیم کرد

Irâkî hiçbir zaman demedi enelhak, bu zamanda

Onun darağacımın başında kıskançlıktan aniden biz diyeceğiz.

(Irâkî, 1362 hş: 125)

آن دم که گفته‌اند «انالحق» ز بیخودی

آندم بدان که ایشان، ایشان نبوده‌اند

Vecd halinde "enelhak" dedikleri o an

Bil ki o an onlar onlar değildiler.

(Irâkî, 1362 hş: 284)

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin oğlu, mutasavvıf-şair Sultan Veled de şiirlerinde Hallâc'ın adını darağacı ve sır ile birlikte anar:

گنشت احوال آن منصور حلاج

هزاران همچو او بی دار اینست

Geçti gitti, o Hallâc-ı Mansûr halleri

Darağacı olmadan işte onun gibi binlercesi.

(Sultan Veled, 2016: 91)

Sultan Veled, önce Hallâc gibi sırları söyle diye hitap eder kendisine, ama sonra onun acıklı sonuna işaret ederek sırları söyleyenler için sonunda onları darağacının beklediğini dile getirir:

ولد اسرار می گو همچو حلاج
اگر چه هر طرف صد دار بینی

Veled! Sırlar söyle hep Hallâc gibi

Her ne kadar her tarafta yüzlerce darağacı görsen de.

(Sultan Veled, 2016: 516)

Veled de Hallâc'ın enelhak diyerek tek varlık haline gelip aşk darağacına gitmesine hatırlatmada bulunarak onun vahdet hakkındaki görüşünü açıklar:

چون جان شدی تو مطلق، میگو ز جان انالالحق
منصور وار می رو، بردار عشق تنها
خود را چو طاق دیدی از جفت تن رهیدی
مردانه بر پریدی، بر چرخ چون مسیحا

Sen mutlak can oldun mu, canla hep enelhak de;

Mansûr gibi git aşk darağacına tek başına.

Kendini tek gördüğün zaman beden eşinden kurtuldun,

Gökyüzünde Mesih gibi mertçe uçtun demektir.

(Sultan Veled, 2016: 31)

Bazen şiirlerde Hallâc'ın "Allah'ın yardımıyla galip gelen" anlamındaki "Mansûr" adı kullanılırken bu kelime iki kere kullanılıp hem gerçek manası göz önünde bulundurulur hem de Hallâc'ın ismi olarak anılarak cinas sanatı da icra edilir.

منصور چون منصور شد جمله ظلامش نور شد
دلدار دید او دار را ای عاشقان ای عاشقان

Mansûr, muzaffer olunca, bütün karanlıklar ışık oldu (da) ona

Darağacını sevgili (olarak) gördü ey âşıklar âşıklar!

(Sultan Veled, 2016: 581)

Veled, aşk kulluğunun ilahi olduğunu o yüzden enelhak dediğini söyleyerek Mansûr'u savunur:

بندگی عشق خداوندیست
لفظ انالالحق روان زان شدست

Aşk kulluğu ilahidir; o yüzden

Enelhak sözü ondan (Mansûr'dan) ortaya çıktı.

(Sultan Veled, 2016: 102)

Sultan Veled'in oğlu, Mevleviyye tarikatının yayılmasında büyük rolü olan Ârif Çelebi, Hallâc'ı şiirlerinde darağacı, sır ve enelhak sözü ile birlikte anmıştır:

بسوزان پنبه هستی خود را
 بزنی در عشق چون منصور انا الحق
 فنا شو از خودی سوی خدا رو
 چو کشتی باش اندر بهر مغرق
*Yak kendi varlık pamuğunu,
 Enelhak de aşkta Mansûr gibi
 Yok et benliğini, git Allah'a doğru;
 Denizde gark ol gemi gibi.*

(Çelebi, 2017: 160, 161)

چو در سر نیست کشف سر عشقت
 چو منصور از چه رو بر دار گشتم
*Senin aşkının sırrını keşfetmek akılda yokken
 Neden darağacma çekildim Mansûr gibi?*

(Çelebi, 2017: 178, 179)

اگر بر دار کردی نفس بد را
 سزد گر هم دم منصور باشی
*Eğer kötü nefsinin darağacma çekersen
 Layık olursun Mansûr'la dost olmaya.*

(Çelebi, 2017: 287)

Seyf-i Fergânî (ö. 705/1305'ten sonra), şiirlerinde Hallâc'ın adını, aşk şarabını içip sarhoş olması, enelhak demesi, sırrı keşfetmesi nedeniyle anar. Onun enelhak demesinin küfür olmadığını hatta kendi ilminin de Hallâc'ın enelhak dediği noktaya ulaştığını söyler ama aynı zamanda Hallâc gibi sırrı keşfetmemeyi tavsiye eder. Ayrıca Hallâc'ın tuttuğu yolun peygamberlerin yolu olmadığını da dile getirir:

چو حلاج از شراب عشق او شد مست لایعقل
 نمی کردند هشیاران تحمل های (و) هویش را
*Hallâc, onun aşk şarabından kendinden geçmiş (bir) sarhoş olunca
 Ayık olanlar tahammül edemediler onun hayhuyuna.*

(Fergânî, 1364 hş.: 278)

عیب نبود تصلف از عاشق
 کفر نبود انالحق از حلاج

*Ayıp olmaz âşığın saçmalaması
Küfür olmaz Hallâc'ın enelhak demesi.*

(Fergânî, 1364 hş.: 362)

هردم از دریای دل موج انالحق می زند
تشنه وصلت که در قاموس شوقت مغرقت

*Her an gönül denizinde kıyıya enelhak dalgası vurur
Vuslata susayan senin şevk denizinin ortasında gark edilmiştir.*

(Fergânî, 1364 hş.: 648)

علم تو آنجا رسد بدو که چو حلاج
گویی انالحق و نام خویش ندانی

*İlmin Hallâc gibi enelhak dediğin
Ve kendi adını bilmediğin o noktaya ulaştı.*

(Fergânî, 1364 hş.: 354)

راز در دل چو دانه در پنبه است
همچو حلاج کشف راز مکن

*Pamuktaki tane gibidir gönüldeki sır
Keşfetme sırrı Hallâc gibi.*

(Fergânî, 1364 hş.: 681)

İranlı mutasavvıf şairlerden Evhadüddîn-i Merâgî (ö. 738/1338) (Tokmak, 1995: 520) de Hallâc-ı Mansûr'un darağacına asılması ve "enelhak" sözünden bahsetmektedir:

مجنون و عشق خسته و ایوب و صبر زار
توفان و نوح بیدل و منصور و دار مست

*Mecnûn aşkla yorgun, Eyüp inleyen sabırla,
Sarhoştur âşık Nûh tufanla, Mansûr ise darağacıyla.*

(Merâgî, 1360 hş.: 110)

منصوروار در همه باغی شکوفه را
بر دارها کشیده صبا بی انالحقی

*Saba rüzgarı her bahçede tomurcuğu
Mansûr gibi "enelhak" demeden darağaçlarına çekmiştir.*

(Merâgî, 1360 hş.: 393)

Hâcû-yi Kirmânî (ö. 753/1352) enelhak sözüne darağacıyla birlikte şiirlerinde çok sık yer vermiştir. Kendini Hallâc-ı Mansûr'un yoldaşı olarak görür ve onun gibi vahdetten konuştuğunda darağacından korkmamak gerektiğini söyler:

منصوروار اگر ز انالحق زدیم دم
این دم نگر که چون به سر دار می‌رویم

*Eğer Mansûr gibi enelhaktan söz edersek
Darağacına başımızla gittiğimizde bu an bak.*

(Kirmânî, 1369 hş.: 467)

گر همدم منصوری رو لاف انا الحق زن
چون دم زنی از وحدت از دار مترس ای دل

*Eğer Mansûr'la yoldaş olursan git enelhak de
Vahdetten söz edince darağacından korkma ey gönül.*

(Kirmânî, 1369 hş.: 452)

ایکه از سر انا الحق خبری یافتنی
چه شوی منکر منصور که بر دار بسوخت

*Ey enelhak sırrından haberdar olan
Ne diye inkar edersin darağacında yanan Mansûr'u.*

(Kirmânî, 1369 hş.: 393)

منصور بقا از گذر دار فنا یافت
نا گشته فنا دار بقا را نشناسند

*Bekânın Mansûr'u fenânın darağacından yolundan buldu
Darağacında fenâyâ ermemiş olan bekâyı tanımaz*

(Kirmânî, 1369 hş.: 393)

İran'ın önde gelen lirik şairlerinden Hâfız-ı Şîrâzî (ö. 792/1390 [?]) (Yazıcı, 1997: 103), Hallâc'a "yar" diye hitap eder ve darağacının onunla yüceldiğini bilir. Aşağıdaki beyitte onu yücelterek övmüştür (Mevlâyî, 1368 hş: 268):

گفت آن یار کزو گشت سردار بلند
جرمش آن بود که اسرار هویدا می کند

*Derler ki darın üstünde olunca yücelen
Sevgilinin suçu belli etmek sırları.*

(Mevlâyî, 1368 hş.: 268)

Şair, beyitte Hallâc'ın suçunun sırları ehil olmayana ifşa etmek olduğunu dile getirmiştir. Hallâc ile İmam Şafî'yi karşılaştırarak aslında batın ile zahiri kıyaslamıştır. Hallâc'ın görüntüsü olan çamur da hep gönülle doludur ve gönül ehlinin önderidir. Şafî ise zahiri düşünenlerin önderidir. Hallâc, aşkın kölesi, her iki dünyadan da özgür olan ve mezhepleri su ile çamuru kullanmaya yönelik değil gönlün eğitildiği mezhep olan, Hak'ın gerçeklerinin ve ilahi sırların tecelli ve başlangıç yeri aşkı taşıyan biridir (Mevlâyî, 1368 hş: 268).

حلاج بر سردار این نکته خوش سرايد
از شافی ميرسيد امثال این مسايل

Hallâc, bu nükteyi darın üstünde ne de hoş söyledi:

Şafi'den sormayın bu meseleleri!

(Hâfız-ı Şirazî, 1361 hş.: 164)

Onun öldürülmesi aslında irfani suçlarıyla alakalı değildir. Aksine onun fikirlerindeki siyasi tat, özgürlük istemesi, Abbasilerin alçak ve zalim makamı ve İranlılara yaptıkları zulüm ve işkenceler karşısında direnmesidir. İslami kaynaklarda ondan daha az söz edilmiştir. Hallâc hakkında Louis Massignon'un yeni araştırmaları ve nükteleri vardır. Onun aktardığı bilgilere göre Hallâc, Şiaların birçoğunun içinde bulunduğu inkılâba dahil olur. Bu inkılâbın hedefi fakir halka ve kölelere özellikle de çiftçiler ve sanatkârlara yapılan zulüm ve baskı karşısında adaleti yerine getirmektir. Hallâc adalet istemedi onlara yol gösterir. Bundan yola çıkarak Hallâc'ın sadece bir inanca ihtilaf etmediği halifelerin mektebi dini hükümetle de mücadele ettiğini söyleyebiliriz. Bu çeşit halifelerin makamının zulüm ve baskısına muhalefet ve özgürlük isteyen fikirler Hallâc'dan sonraki ariflerde de az çok gözlenmiştir. Hâfız'ın da Senâî, Attâr gibi bu yöne tam bir meyli vardır (Herevî, 1372 hş: 1279-1280).

Kendi kararından memnun olan kimseler darağacına giderler, yani bu yolda mutluluk sırrı söylemeyi terk etmektir (Hurremşâhî, 1372 hş: 711):

رموز سر انالحق چه داند آن غافل
که منجذب نشد از جذبه های سبحانی

Ne bilir "enelhak" sırrının şifrelerini o gafil,

Cezb olmamıştır o Subhân'ın cezbeleleriyle.

(Hurremşâhî, 1372 hş: 1041)

Anlatılan rivayetlere göre Hallâc-ı Mansûr, idamı esnasında kesilen elini yüzüne sürmüş, yüzünün her tarafını kana bulamış. Bunu neden yaptığını sorduklarında ise benden çok kan aktı o yüzden de yüzümün sarardığını biliyorum, sizin gözünüzün önünde kırmızı yüzlü olmak istedim, yiğitlerin gül rengi onların kanıdır diye cevap verir. Yüzünü kanla kırmızı yaptın da kollarını niye kana buladın diye sorarlar, Hallâc da bu sefer kanla abdest alıyorum der. Kanla abdest almak caiz değildir, namazı batıl edersin diye karşılık verirler. Bunun üzerine Hallâc, âşıklar aşk namazı kılınca onun abdesti kandan başkasıyla alınmaz diye cevap verir. Hâfız, birçok şiirinde bu konuyu işlemiştir (Yemîni, 1389 hş: 53):

نماز در خم آن ابروان محرابی
کسی کند که به خون جگر طهارت کرد

O mihrap gibi kaşların kıvrımının karşısında

Ancak ciğer kanıyla abdest alan kişi namaz kılabilir.

(Yemîni, 1389 hş: 53)

خوشا نماز نیاز کسی که از سر درد
به آب دیده و خون جگر طهارت کرد

Ne güzeldir, dert çekip gözyaşı ve ciğer kanıyla

Temizlenen kişinin namazı niyazı.

(Yemînî, 1389 hş: 53)

چو منصور از مراد آنان که بردارند بردارند
بدین درگاه حافظ را چو می خوانند می رانند

Mansûr gibi muradından dolayı darağacına çekilenleri yüceltirler,

Hâfız'ı da bu dergâha davet ettiklerinde kovarlar.

(Hâfız-ı Şîrâzî, 1361 hş.: 91)

Nî'metullâhiyye tarikatının kurucusu, mutasavvıf şair, Şâh Nî'metullâh-ı Velî'nin (ö. 834/1431) (Kılıç, 2007: 133) şiirlerinde de Hallâc'ın ismi darağacı ve enelhak ile birlikte geçer:

عشق سرداری اگر داری بیا
بر سر دار فنا منصور باش

Eğer varsa önder olma aşkın gel de

Fenâ (yokluk) darağacının başına Mansûr ol.

(Nî'metullâh-ı Velî, ts.: 369)

گر انا الحق گفته ای منصوروار
بر سر دار فنا سرور بجو

Eğer sen de "Enelhak" demişsen Mansûr gibi

Fenâ (yokluk) darağacının başında önder ol.

(Nî'metullâh-ı Velî, 1378 hş.: 209)

"Hint üslûbu" (sebk-i Hindî) şiir akımının ilk öncülerinden olduğu ileri sürülen ve Fars şiirinin en büyük üstatlarının sonuncusu kabul edilen Abdurrahman Câmî (ö. 898/1492), büyük sûflerin hal tercümeleriyle tasavvufî terimlerin açıklamalarını içeren eseri *Nefehâtü'l-üns* (Okumuş, 1993: 96) eserinde Hallâc'ın hayat hikayesini de anlatır. Divanında ise Mansûr ve darağacını bir arada anar hatta Câmî sırları açık etme çünkü halkın mezhebinde bu sırrı ne mahrem dil ne de kalem göstermez der sonrasında da böyle bir manayı ortaya koyan enelhak sözünü söyleyen Mânsûr'un darağacına gittiğini söyler:

همه دانند کز افشای چنین معنی رفت
صاحب قول انا الحق به سر دار ستم

Herkes bilir ki böyle bir mananın ifşasından

Enelhak sözünün sahibi zulüm darağacına gitti başıyla.

(Câmî, 1378 hş.: II, 270)

Irak ve Hint üslûpları arasında bir geçiş dönemi olan Mekteb-i Vukû' adı verilen üslûbun öncülerinden sayılan Vahşî-i Bâfkî (ö. 991/1583) (Örs, 2012: 449), Mansûr'un enelhak demesini aşk sarhoşluğundan görür ve Mansûr'u darağacına götüren o şaraptan ister:

ساقی بده آن می که ز جان شور برآرد
بردار انالحق سر منصور برآرد

Enelhakkın darağacına Mansûr'un başını çeken

Ruhu azitan o şarabı ver saki.

(Bâfkî, 1392 hş.: 292)

ز مستی آنکه می گوید انالحق کی خبر دارد
که کرسی زیر پا، یا ریسمانش در گلو باشد

Enelhak diyen o şarhoşluktan ne haber var

Ayağının altında kürsü ya da boğazında ip olur.

(Bâfkî, 1392 hş.: 90)

Muhteşem-i Kâşânî (ö. 996/1588), sırrı keşfinden dolayı Mansûr'un ateşte yakılmasına telmihte bulunur:

خوش بود گر از دل رسد حرف انالحق بر زبان
غیرت به جرم کشف راز آتش به منصور افکند

Güzel olur eğer enelhak sözü gönülden dile ulaşırsa

Sırrı keşif suçuna çabasından dolayı ateşe attılar Mansûr'u.

(Muhteşem-i Kâşânî, 1380 hş.: 139)

Safevî Devleti'nin en parlak döneminde yetişen bir Türk şairi olmasına rağmen Fars edebiyatında yeni bir ekol kurarak Hint üslûbunun önemli temsilcileri arasında bulunan Sâib-i Tebrîzî (ö. 1087/1676 [?]), (Sadıkoğlu, 2008: 541) de şiirlerinde Hallâc'ın adına sıkça yer vermiştir:

عشقبازی کار هر حلاج دعوی دار نیست
هر کمانی در خور طاق بلنددار نیست

Her Hallâc'ın işi aşk oyunudur darağacı davası değil

Her bir yay için yüce gökyüzündeki güneşte mesken yoktur.

(Tebrîzî, 1365 hş.:II, 632)

بهره از صنعت خود نیست چو حلاج مرا
بالشی غیر سر دار نمی دانم چیست

Hallâc gibi kendi sanatından fayda yoktur bana

Bilmiyorum baş için darağacından başka bir yastık nedir

(Tebrîzî, 1365 hş.:II, 785)

اندیشه پنبه زده را نیست از کمان
حلاج را ملاحظه از چوب دار نیست

Pamuğu düşünme yaydan dolayı değildir

Hallâc'tan söz etmek darağacının odundan dolayı değildir.

(Tebrîzî, 1365 hş.:II, 1004)

همه سر انالحق می سراید
ندانم آب این نی از چه چاه است

Herkes enelhak sırrını söyler

Bilmiyorum bu kamışın suyu hangi kuyudan.

(Tebrîzî, 1365 hş.:II, 1095)

در صومعه ها جوش انالحق نتوان زد
این زمزمه در گوشه میخانه عشق است

Manastırlarda çalınamaz enelhak çanı

Bu terennüm aşk meyhanesinin köşesindedir.

(Tebrîzî, 1365 hş.:II, 1044)

Feyz-i Kâşânî (ö. 1090/1679), şehid olarak adını andığı Hallâc'ın Hakk'a doğru farklı bir yoldan gittiğini onun yolunun darağacına asılmak olduğunu söyler. Kâşânî'ye göre Hakk yolunda Mansûr gibi Hakk'tan başka herşeyden uzak olup aşk yolunda benlik yükünü atmak gerekir:

از رموز عشق حلاج شهید
بر سر آن دار میگوید سخن

Şehid Hallâc aşkın sırrından

O darağacının başında söz söyler.

(Feyz-i Kâşânî, 1366 hş.: 319)

اینجمع سحرخیزان، زو شیفته مسجد
منصور انالحق گوی، آویخته برداری

Seher vakti kalkanların hepsi, mescidin aşıkları

Enelhak diyen Mansûr, bir darağacına asılmış.

(Feyz-i Kâşânî, 1366 hş.: 390)

هر کسی را سوی حق از مسلکی ره میدهند

راه حق منصور را جز نردبان دار نیست

Herkes Hakk'a doğru farklı tarz bir yoldan gider

Hakk'ın yolu Mansûr'a darağacının merdiveninden başkası değildir.

(Feyz-i Kâşânî, 1366 hş.: 60)

در راه حق منصور باش از هرچه جز حق دور باش

در راه عشق حق فکن از خویش بار خویشتن

Mansûr'un Hak yolunda ol Hakk'tan başka herşeyden uzak ol

Hakk'ın aşk yolunda benlik yükünü at kendinden.

(Feyz-i Kâşânî, 1366 hş.: 339)

SONUÇ

Aşk uğruna zulme maruz kalan ve öldürülen herkes için bir model haline gelen Hallâc, bütün İslâm coğrafyasında birçok şiirde karşımıza çıkar. Şiirlerde daha çok babasının adı Mansûr (muzaffer kişi) ile anılan ünlü şehit mutasavvıfın darağacında sonlanan hayatı, şiirlerde aşkın sırrını söyleyen herkesi için ikaz için bir örnek olarak gösterilir. Aşk için kendi hayatıyla şahitlik yapan ve abdestini kanla alan aşkın gerçek şehidi Hallâc, her şairin olmak istediği biriydi. İran şiir geleneği büyük ölçüde Hallâc'tan etkilenmiştir. Rûzbihân-ı Baklî onun eserini günümüze gelmesini aynı zamanda Hallâc'ın sözleri üzerine yazdığı tefsirlerle onun daha iyi anlaşılabilmesini sağlamıştır. İran'daki Hallâc geleneğinin başlıca temsilcilerinden olan Feridüddîn Attâr, Tezkiretü'l Evliyâ eserinde Hallâc'ın hayatını, çektiği ızdırabı anlatarak birçok tasavvuf ehlini etkilemiştir. Attâr'ın Hallâc'ın idamıyla ilgili ayrıntılı olarak anlattıkları sonradan yazılan çoğu kitapta tekrarlanmıştır. Farsça yazan mutasavvıf şairlerin en büyüğü kabul edilen Mevlânâ'da şiirlerinde daha çok Mansûr (Allah'ın yardımıyla galip gelen) ismiyle onun adını anmış, yaşadığı acı sona atıfta bulunmuştur.

Trajik hayatıyla bir âşık timsali kabul edilen Hallâc-ı Mansûr'un ismi özellikle ilahi aşkı anlatmak isteyen Klasik Fars edebiyatı şairleri tarafından sıkça anılmıştır. İran'da adının geçmediği şiir neredeyse yoktur. Bu şiirlerde darağacına ve âşığın talihsizliğine atıflarda bulunulur. Onun ismiyle birlikte sembolleşen darağacı, enelhak ve sır, Dicle nehri, kül, ateş, kan, aşk, âşık kelimeleri şiirlerde sıklıkla yer almıştır. O, şiirlerde hem aşk uğruna canından vazgeçen örnek bir âşık hem de yolundan gidilmesi gereken bir mürşid olmuştur. Tasavvufun önde gelenleri, ünlü sûfîler ondan hep iyilikle ve övgüyle bahsederler. Özellikle Senâî, Attâr ve Mevlânâ gibi sûfî şairler bunlar arasındadır; onu adeta bir mürşid görerek onun düşüncelerinden etkilenmiş ve bunu şiirlerine yansıtmışlardır. Onlar, Hallâc'ın değişik dönemlerdeki görünüşleri gibidirler.

KAYNAKÇA

Ağırman, F. ve Bekalp, B. (2012). Hallâc-ı Mansûr'da Tanrı-Varlık ve Benlik Problemi. *Felsefe*

- Dünyası*, 1(55), 84-98.
- Aynülküdat Hemedânî. (2015). *Temhîdât Aşk ve Hakikat Üzerine Konuşmalar* (Edt. Ercan Kara). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Bakış, R. (2010). *Hallâc'a Göre Varlık ve Dîmî Tecrübe*. Doktora Tezi. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Bilgin, O. (1995). "Fahreddîn-i Irâkî". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, 12: 84-86. İstanbul: TDV Yayınları.
- Câmî, Abdurrahman. (2011). *Evlîya Menkıbeleri (Nefehâtü'l-Üns)* (Haz. Süleyman Uludağ, Mustafa Kara). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Câmî, Abdurrahman. (1858 hş.). *Nefehâtü'l-Üns* (Tsh.: Movlevî, Gulâm İsâ). pdf.
- Cebecioğlu, E. (1988). Hallâc-ı Mansûr. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 30(1), 329-350.
- Celâleddîn-i Movlevî Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin el-Belhî Şemsî Rûmî. (1336 hş.). *Dovre-i Kâmil-i Mesnevî-i Mânevî* (Tsh. Reynold Nicholson). Tahran: İntişârât-i Emîr Kebîr.
- Ceylan, Ö. (2007). *Tasavvufî Şiir Şerhleri*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Çakmaklıoğlu, M. M. (2005). Hallâc'ın "Ene'l-Hakk" Sözü Bağlamında Mevlânâ'nın Şatahât Yorumu. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 6 (15), 191-223.
- Çelebi, U. Â. (2017). *Ulu Ârif Çelebi'nin Farsça Divanı ve Çevirisi* (Çev. Veyis Değirmençay). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Doğrul, Ö. R. (2008). *İslamiyet'in Getirdiği Tasavvuf*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Ebû Saîd Ebu'l-Hayr. (1334 hş.). *Sohenân-i Manzûm-i Ebû Saîd Ebu'l-Hayr* (Tsh. Saîd Nefîsî). Tahran: İntişârât-i Ketâbhâne-yi Senâî.
- Ebü'l-Mecd Mecdûd b. Âdem es-Senâî-yi Gaznevî. (1394 hş.). *Hadîkatü'l-hakîka Şerîatü't-tarîka* (Tsh. Moderris-i Razavî) I-II. Tahran: Çâphâne-i Sipehr.
- Evhadüddîn-i Merâgî. (1360 hş.). *Külliyât-i Evhadüddîn-i Merâgî* (Tsh. Said Nefîsî). Tahran: Emîr Kebîr.
- Fahreddîn-i Irâkî. (1362 hş.). *Külliyât-i Divân-i Fahreddîn-i Irâkî* (Tsh. Said Nefîsî). Tahran: Sâzmân-i İntişârât-i Câvîdân.
- Ferîdüddîn Attâr. (1382 hş.). *Merdân-i Hodâ Nigârîş-i Diger ez Tezkiretü'l-Evlîyâ* (Haz.: Muhammed Bakir Sadrâ). Tahran: Encümen-i Edeb-i Emîr Kebîr.
- Ferîdüddîn Attâr. (1984). *Tezkiretü'l-Evlîyâ* (Haz.: Süleyman Uludağ). Bursa: İlim ve Kültür Yayınları.
- Feyz-i Kâşânî. (1366 hş.). *Külliyât-i Eşâr-i Mevlânâ Feyz-i Kâşânî* (Tsh. Muhammed Peymân). Tahran: İntişârât-i Ketâbhâne-i Senâî.
- Gürer, B. (2017). Övgü ve Yergi Bağlamında Sûfîlerin Nazarında Hallâc-ı Mansûr. *ILTED*, (47),

171-197.

Hâce Şemsuddîn Muhammed Hâfız-ı Şîrâzî. (1361 hş.). *Dîvân-i Hâfız* (Nşr. Seyyid Ebu'l-Kâsım İncü-yi Şîrâzî). Tahran: İntişârât-i Cavidân.

Hâcû-yi Kirmânî. (1369 hş.). *Dîvân-i Eşâr-i Hâcû-yi Kirmânî* (Tsh. Ahmed Süheyli Hânsârî). Tahran: İntişârât-i Pâjeng.

Hâkîm Senâî-yi Gaznevî. (1341 hş.). *Dîvân-i Hakîm Ebü'l-Mecd Mecdûd b. Âdem Senâî-yi Gaznevî* (Tsh. Muderris Rezevî). Tahran: Ketâbhâne-i İbn-i Sînâ.

Hallâc-ı Mansûr. (2012). *Tavasın "Enel Hak"* (Çev. Yaşar Günenç). İstanbul: Yaba Yayınları.

Herevî, Huseyn Alî, (1367 hş.). *Şerh-i Ğazelhâ-yi Hâfız I-III*. Tahran: Ferheng Yayınevi.

Hurremşâhî, Bahâuddîn. (1372 hş.). *Hâfıznâme I-II*. Tahran: İntişârât-i Surûş.

Kanar, M. (2016). *Büyük Farsça - Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları.

Kemâlüddîn Muhteşem-i Kâşânî. (1380 hş.). *Heft Dîvân-i Muhteşem-i Kâşânî*. I-II. Tahran: Mîrâs-i Mektûb.

Kemâlüddîn Vahşî-yi Bâfkî. (1392 hş.). *Dîvân-i Vahşî-yi Bâfkî*. Tahran: Neşr-i Sâlis.

Kılıç, M. E. (2007). "Ni'metullâh-ı Velî". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, 33: 133-135. İstanbul: TDV Yayınları.

Massignon, M. Louis. (2006). *İslâm'ın Mistik Şehidi Hallâc-ı Mansûr'un Çilesi* (Çev. İsmet Birkan) I. Ankara: Ardıç Yayınları.

Mevlânâ Celâleddîn-i Muhammed Belhî. (1361 hş.). *Külliyât-i Mesnevî-i Ma'nevî*. Tahran: İntişârât-i Pegâh.

Mevlânâ Celâleddîn-i Muhammed Meşhur be Movlevî. (ts.). *Külliyât-i Dîvân-i Şems* (Tsh.: Bediüzzamân Furûzânfer). Pdf.

Mevlâyî, Muhammed Server (1368 hş.). *Tecelli-yi Ustûre Der Dîvân-i Hâfız*. Tahran.

Niyâzî-i Kadîm. (2008). *Hallâc-ı Mansûr Menâkıbnâmesi* (Haz. Mustafa Tatçı). İstanbul: H Yayınları.

Nevber, A. Ş. (1377 hş.). *Bâztâb-i Şehsiyet-i Hallâc der Endişe-i Şâirân-i Bozorg*. *Keyhân Endişe*, (81). Erişim adresi <http://ensani.ir/fa/article/بازتاب-شخصیت-حلاج-در-اندیشه-شاعران-بزرگ>

Nûrüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Câmî. (1378 hş.). *Dîvân-i Câmî*. (Tsh. İ'lâhân Efsahzâd) I-II. Tahran: Merkez-i Mutâlâ'ât-i İrânî.

Sâib-i Tebrîzî. (1365 hş.). *Dîvân-i Sâib-i Tebrîzî* (Haz. Muhammed Kahremân) II. Şirket-i İntişârât-i İlmî ve Ferhengî.

Sadıkoğlu, S. C. (2008). "Sâib-i Tebrîzî". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, 35: 541-542. İstanbul: TDV Yayınları.

Schimmel, A. (2018). *İslâmın Mistik Boyutları*. İstanbul: Alfa Yayınları.

-----, A. (2014). *Tasavvuf Edebiyatı* (Çev. Humeyra Mermer, Bayram Akbulut), *İslam Med-*

- niyeti Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 182-195.
- Senâî-yi Gaznevî. (1302 hş.). *Tarîku't- tahkîk*. <https://ael.af///wp-content/uploads/2016/03/tariq-ul-tahqiye-sanayee.pdf>
- Seyf-i Muhammed Fergânî. (1364 hş.). *Dîvân-i Seyf-i Fergânî* (Tsh. Zebîhullah Safâ) I-III. Tahran: İntişârât-i Firdevsî.
- Sultan Veled. (2016). *Sultan Veled Divanı* (Haz. Veyis Değirmençay). İstanbul: Demavend Yayınları.
- Şâh Ni'metullâh-ı Velî. (1378 hş.). *Gozîde-i Gazeliyyât-i Şâh Ni'metullâh-ı Velî* (Tsh. Cevâd Nûr-behş). Tahran: İntişârât-i Yeldâb Kalem.
- Şâh Ni'metullâh-ı Velî. (ts.). *Dîvân-i Seyyid Nureddin Şâh Ni'metullâh-ı Velî* (Tsh. Said Nefisî, M. Dervîş). Tahran: İntişârât-i İlmî.
- Şeyh Ferîdüddin Muhammed Attâr Nîşâbûrî. (1376 hş.). *Dîvân-i Attâr* (Tsh. Bediüzzâmân Furûzânfer). Tahran: İntişârât-i Nigâh.
- Şeyh Ferîdüddin Muhammed Attâr Nîşâbûrî. (1342 hş.). *Mecmûe-i Metûn-i Fârsî Mantıku't-tayr XV* (Tsh. Seyyid Sâdık Govherîn). Tahran: İntişârât-i Bingâh-i Tercüme ve Neşr-i Ketâb.
- Şihyeva, S. (2007). Ârif Mevlâna'nın Ruhî Durumu: «Ene'l-Hakk» ve «Hâmûş» Arasında. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (22), 187-205.
- Okumuş, Ö. (1993). "Câmî, Abdurrahman". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, 7: 94-99. İstanbul: TDV Yayınları.
- Örs, D. (2012). "Vahşî-i Bâfkî". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, 40: 449-450. İstanbul: TDV Yayınları.
- Özen, Ş. (1999). "İbn Süreyc, Ebü'l-Abbas". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, 20: 363-366. İstanbul: TDV Yayınları.
- Öztürk, Y. N. (1999). *Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar* (7. Baskı). İstanbul: Yeni Boyut.
- Öztürk, Y. N. (2012). *Enel Hak İsyanı Hallâc-ı Mansûr (Darağacında Miraç) I-II*. İstanbul: Yeni Boyut.
- Uludağ, S. (1997). "Hallâc-ı Mansûr". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, 15: 377-381. İstanbul: TDV Yayınları.
- , S. (2006). "Nâsût". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, 32: 431-432. İstanbul: TDV Yayınları.
- , S. (2008). "Rü'yet". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, 35: 310-311. İstanbul: TDV Yayınları.
- , S. (2010). "Şerh-i Şathiyyât". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, 38: 568-569. İstanbul: TDV Yayınları.
- Tokmak, A. N. (1995). "Evhadüddîn-i Merâgî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 11: 520-521. Ankara: TDV Yayınları.

- Tuğyânî, İ. (1381 hş.). *Şerh-i Muşkilât-i Hadîka-i Senâî*. İsfahan: İntişârât-i Dânişgâh-ı İsfahan.
- Yazıcı, T. (1997). "Hâfız-ı Şîrâzî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 15: 103-106. İstanbul: TDV Yayınları.
- Yemînî, P. (1389 hş.). Hallâc der Zihn ve Zebân-i Hâfız. *Mâhnâme-i Hâfız*, (68), 52-55.
- Yıldırım, N. (2006). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Yılmaz, H. K. (2016). *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Zerrînkûb, Abdulhuseyn. (1386 hş.). *Costucû der Tasavvuf-i İrân*. Tahran: İntişârât-i Emîr Kebîr.
- <https://ganjoor.net/>
- <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/>

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

İlhan DUMAN
Nilüfer Belediyesi Özlüce İlkokulu
dmn.ilhn@gmail.com ORCID

2023 EĞİTİM VİZYONU BELGESİ,
KAMU OKULLARINA OKUL MÜDÜRÜ
GÖREVLENDİRME

2023 EDUCATION VISION DOCUMENT,
ASSIGNING A SCHOOL MANAGER FOR
PUBLIC SCHOOLS

Geliş / Submitted / Отправлено: 18.02.2021

Kabul / Accepted / Принимать: 22.03.2021

Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Duman, İ. (2021). 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi, Kamu Okullarına Okul Müdürü Görevlendirme. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 540-547.

Duman, İ. (2021). 2023 Education Vision Document, Assigning A School Manager for Public Schools. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 540-547.

 10.29228/kesit.49521

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

2023 EĞİTİM VİZYONU BELGESİ, KAMU OKULLARINA OKUL MÜDÜRÜ
GÖREVLENDİRME

2023 EDUCATION VISION DOCUMENT, ASSIGNING A SCHOOL
MANAGER FOR PUBLIC SCHOOLS

İlhan DUMAN

Öz: Milli Eğitim Bakanlığı; 23 Ekim 2018 tarihinde yayınladığı 2023 eğitim vizyonu belgesinde yer alan okul yöneticilerinin desteklenmesi başlığındaki uygulamaları 2020 yılında ülke genelinde hayata geçireceğini, 2021 yılında ise bu uygulamaları izleme, değerlendirme ve iyileştirme yapacağını vaat etmiştir. 05.02.2021 tarihli ve 31386 sayılı Resmi Gazete’de Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Eğitim Kurumlarına Yönetici Seçme ve Görevlendirme Yönetmeliği yayınlanmıştır. Bu çalışmada, Eğitim Kurumlarına Yönetici Seçme ve Görevlendirme Yönetmeliği’nin; 2023 eğitim vizyonu belgesinin vaat ettiği, okul yöneticilerinin destekleneceği ana hedefler altında sıralanan eylemlerin ne derece gerçekleştirdiği karşılaştırılarak yorumlanmıştır. 2023 eğitim vizyonu belgesiyle eğitim yöneticilerinde oluşan beklentilere rağmen vaat edilen uygulamaların bu yönetmelikte hayata geçmediği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: 2023 vizyon belgesi, Eğitim kurumu yönetimi, Okul müdürü

Abstract: With the announcement of the 2023 Education Vision document on 23rd of October 2018, The Ministry of National Education has pledged to actualize applications under the topic of providing support to school directors across the nation in 2020 as well as to monitor, evaluate and to improve these aforementioned applications in 2021. Regulations on Selection and Assignment of Directors to Educational Institutions affiliated with the Ministry of National Education have been published on 5th of February 2021 with 31386 issue number in Official Gazette. In this study, Regulations on Selection and Assignment of Directors to Educational Institutions have been compared and interpreted in terms of achievement of the actions lined under the main goals for supporting school directors within the 2023 Education Vision. It has been seen that despite the expectations of school directors arising from the 2023 Education Vision, the promised applications don’t come to fruition with this regulation.

KeyWords: The 2023 education vision document, Education Institution Management, School Manager

GİRİŞ

Bir örgütü amaçlarına ulaştıracak işleri yapmak için bir araya gelen insanları örgütleyip eş güdümlenerek eyleme geçirme süreci yönetim olarak tanımlanmaktadır (Başaran, 2000 s.13). Okuldaki öğrenme ortamını, mesleğe yaklaşım düzeyini, öğretmen aidiyetini, öğrenci hedeflerini ve öğretmenlerin motivasyonunu etkileyen onun önderliğidir, eğitim kurumu yöneticisinin yöneticilik yeteneği bir okulun bütün başarısında önemli bir yer tutmaktadır (Anderson, 1991).

Eğitim kurumum yöneticileri okul yönetiminin kilit unsurlarıdır. Okulların etkili olması ve daha önce belirlenen amaçlara ulaşabilmesi, önemli ölçüde etkinliklerde ve eğitim ve öğretim programının hayata geçirilmesinden sorumlu yöneticilerin etkililiğine bağlı olmaktadır (Balcı, 1993).

Okuldaki yöneticinin yeterlik alanları Sergiovanni (1991) tarafından;

(a) değerlendirme, (b) ekip kurma, (c) iletişim, (d) program, (e) liderlik, (f) performans, (g) öğretim, (h) örgütlenme, (i) politik ve ekonomik yeterlikler olarak sıralamıştır.

Eğitim kurumu yöneticilerinden; kurumunu ve çevresini tanıyarak, başarının arttırılabilmesi için liderlik yapması, kendisini devamlı geliştirip ileriye taşımaları beklenmektedir (Bartell ve Birch, 1995).

Modern eğitim kurumu yöneticisinde olması gereken özellikleri ve bilgi alanlarını Açıkcalın (1997) aşağıdaki şekilde sıralamıştır:

Detaylı insan bilgisine sahip,

Tesirli iletişim becerisi olan,

Liderlik gösterebilen,

Ana dilini doğru ve güzel kullanan,

Medeniyet tarihi, matematik ve felsefe, eğitimi,

Yabancı dil bilgisi olan,

Bilgiyi yönetebilen ve İletişim teknolojisine hakim,

Fiziki ve duygusal yönden sağlıklı,

Eğitime inanan.

Okulun potansiyelini okul yöneticileri etkili idare edebilmeli, çalışanların mesleki gelişimi sağlanmalı, okul hedeflerini net olarak ortaya koymalı, öğretim programlarının hayata geçirilmesine ve revizyonuna önderlik yapmalı, kurumda ödüllendirme ve toplam kalite yönetimini uygulayabilmeli, karar sürecinde kurumun tüm paydaşlarının görüşü alınmalı, ahlaki prensipler oluşturarak öğretmenlerin sürekli gelişimine destek olmalıdır (Mestry ve Grobler, 2004).

Eğitim liderinin eğitim örgütündeki beş fonksiyonu;

Eğitim kurumunun amacını tanımlamak,

Olumlu öğrenme ortamlarını hayata geçirmek,

Öğretmenleri izleyerek dönütte bulunmak,

Öğretim programına hâkim olarak uygulamaya koymaktır (Lashway 1995).

Eğitim örgütü yöneticisi, olumlu bir örgüt iklimi oluşturarak eğitim örgütünün nitelik ve niceliğini yükseltmedeki en büyük faktördür (Balcı, 1996).

Hakiki okul yöneticileri, sorunlar karşısında yılmayarak bu durumu kurumun faydasına çevirebilir. Liderliğini sağlayacak olanaklar, kanun veya mevzuatlardaki boşluklardan faydalanarak, liderliğini gösterecek durumlar içerisinde bulunmayı gerektirir (Bursalıoğlu, 1979: s. 292-293).

Okul yöneticileri, yasaların içinde boğuşmadan, kanun ve emirleri kurumunun çıkarına yorumlayıp çözüme gider (Balcı, 1996).

Öğretim lideri olarak yöneticilerin günümüzde, vizyoner, olumlu öğrenme ve öğretme ortamını okulda oluşturma, mesleki gelişimi önemseme, okulun takım ruhuna sahip olması için kişilerarası iletişim ve işbirliği ortamlarını sağlama, okul çevresiyle olumlu ilişkiler kurma, stratejik planlama becerisine sahip olma, detaylarda boğulmadan okulu hayat boyunca eğitimin bir parçası haline getirme gibi sayılabilecek vazife ve mesuliyetleri vardır. Okulun etkililiğinin eğitim kurumu müdürünün liderlik davranışlarıyla doğrudan ilişkisi vardır (Balcı, 2002).

2023 eğitim vizyonunda (MEB 2023 Eğitim Vizyonu, 2018) okul yöneticileri ile ilgili;

Eğitim kurumu imkânlar ölçüsünde bağımsızlaştırılarak kimlik bulmalıdır. Eğitim kurumu, günümüz gereksinimlerine göre aslını bulduğunda o okulda ekip ruhu, üretme ve insanlık şuuru yükselecektir. Okul yöneticisi sürecin en önemli aktörüdür. Çok kısıtlı olanaklardan kurumda hayal ve hayati üretebilecek kişi olduğu gibi kurumun mevcut kapasitesini yok edebilecek kişi de yöneticidir. Eğitim kurumunun kendini bulma sürecinde her okul, yöneticisi kadar okuldur. Bu sebeple yetkinin ötesinde okul yöneticisinin okuldaki öğrenciden veliye dek güvene ve uzmanlığa dayanan etkisi belirleyici olacaktır. Bu etki gücü sadece eğitim planlarındaki öğeler için değil bununla beraber kestirilemeyenlerin yönetilmesinde de önemlidir denilmektedir.

Amaç

Çalışmanın amacı, 05.02.2021 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurumları Yönetici Seçme ve Görevlendirme Yönetmeliği esas alınarak, 2023 Eğitim Vizyonu belgesi okul yöneticilerinin desteklenmesi bölümünde yer alan ana hedefler altında sıralanan eylemlerin hayata geçirilmesi durumunun karşılaştırılarak yorumlanmasıdır.

Yöntem

Araştırma doküman incelemesi türünde bir çalışmadır. Araştırmaya konu dokümanlar 2023 Eğitim Vizyonu (MEB 2023 Eğitim Vizyonu, 2018), 05.02.2021 tarihli ve 31386 sayılı Resmi Gazetede Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurumları Yönetici Seçme ve Görevlendirme Yönetmeliği ve ekinde yer alan yönetici değerlendirme formudur.

Yönetmelik İncelemesi

05.02.2021 tarihli ve 31386 sayılı Resmi Gazetede Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurum-

ları Yönetici Seçme ve Görevlendirme Yönetmeliğine¹göre Müdür olarak ilk defa görevlendirilecekler; yazılı sınav puanının yarısı, değerlendirme formu sonucunda elde edilen puanın %30'u ve mülakat puanının %20'si oranında hesaplanarak belirlenmektedir ayrıca hâlihazırda çalıştıkları okulda aynı unvan ile dört senelik süreyi tamamlayan müdürler aynı veya farklı eğitim kurumlarına, çalıştıkları okulda aynı unvan ile sekiz yıllık süreyi tamamlayan müdürler farklı okullara Yönetici Değerlendirme Formu sonucuna göre puan üstünlüğüne dikkate alınarak müdürlüğe yeniden görevlendirilmek üzere başvuruda bulunabilmektedirler.

Bu yönetmelikle ilk defa; yönetici olarak görevlendirilme genel şartı olarak 8 yıl geçerliliği olan, eğitim yönetimi sertifika programına katılmak ve başarıyla tamamlama şartı getirilmiştir. Ayrıca değerlendirme formuna göre yöneticiliğe ilk defa ve yeniden görevlendirmede göre puan getiren gelen yenilikler incelendiğinde ulusal/uluslararası hakemli dergide makalesi yayımlanmak ulusal ve uluslararası düzeyde projelerde görev almak, ulusal ve uluslararası düzeyde düzenlenen bilgi/beceri/sanat/proje yarışmalarında öğrencileri çalıştırmak/ödül almak gibi kriterlerin yanı sıra daha önceki yönetmeliklere benzer olarak aşağıdaki tabloda yer alan eğitimler, hizmet süresi, ödüller - cezalar bölümü karşılığında alınabilecek puan değerlendirme yer almaktadır.

Yönetici Değerlendirme Formu (Eğitimler - Hizmet Süresi-Ödüller - Cezalar Bölümü)

Kişisel Bilgiler	T.C. No	Ad Soyad	Puanı	Belge-Süre	Puan Toplamı
Eğitimler	İkinci bir dört yıllık yükseköğrenim mezunu olanlara		4		
	Alan dışı tezsiz yüksek lisans		5		
	Eğitim yönetimi alanı tezsiz yüksek lisans		6		
	Alan dışı tezli yüksek lisans		7		
	Eğitim yönetimi alanında tezli yüksek lisans		8		
	Diğer alanlarda doktora		11		
	Eğitim yönetimi alanında doktora		15		
Hizmet Süresi	Öğretmenlik kıdemi (Adaylık dâhil dört yıldan fazla olan kısımları bakımından öngörülen puanın yarısı verilecektir.)		1		
	Kurucu müdür, müdür yardımcılığı ve müdür yetkili öğretmenlik kıdemi (Dört yıldan fazlası için bir yıllık puanın yarısı verilir)		2		
	Müdür başyardımcılığında geçen her bir yıl için (Dört yıldan fazla olan kısımları bakımından öngörülen puanın yarısı verilir.)		3		

¹ URL-1

	Müdürlükte ve Milli Eğitim Bakanlığı merkez/taşıra teşkilatı şube müdürü veya daha üst kadrolarda geçen her bir yıl için (Dört yıldan fazlası için bir yıllık puanın yarısı verilir.)	4		
Ödüller	Başarı Belgesi (En fazla 1 adet)	1		
	Üstün Başarı Belgesi (En fazla 1 adet)	2		
	Ödül (En fazla 1 adet)	3		
Cezalar	Her kınama cezası için (Af haricindekiler)	-1		
	Her aylıktan kesme veya maaş kesilmesi cezası için (Af haricindekiler)	-2		
	Her bir kademe ilerlemesinin durdurulması, kıdem/ derece indirilmesi cezası için (Af haricindekiler)	-3		

2023 Vizyon Belgesi ve Eğitim Kurumu Yöneticiliği

Okul ortamını dönüştürecek kişiler olan okul müdürleri bu görevlerini 657 sayılı Devlet Memurları Kanununda öğretmenlere; okul ve enstitü müdürlüğü, başyardımcılığı ve yardımcılığı görevleri, ikinci görev olarak yaptırılabilir denilmektedir². Kanuna göre okul müdürlerine esas görevleri öğretmen olarak tanımlanmış, ikinci görev olarak da okul müdürlüğü yaptırılmaktadır. Bunun haricinde okul yöneticilerinin herhangi bir meslek kanunu bulunmamaktadır.

Yöneticiler hali hazırdaki mevzuata göre; eğitim kurumlarına, değerlendirme formuna göre aldıkları toplam puan üzerinden 4 veya 8 yıllığına görevlendirilmektedirler. Bu sürelerin sona erdiği yıl tercihlerine göre farklı okullara görev istemek zorundadırlar. Tercihlerine göre herhangi bir kuruma görevlendirilememesi durumunda yöneticilikten öğretmenliğe döndürülmektedirler.

2023 eğitim vizyonu hazırlık aşamasında daha önce hazırlanan çalışmalar gözden geçirilerek alanlarında uzman kişiler dâhil edilerek çalışmalar düzenlenmiştir. Yapılan bu çalışmalar neticesinde temel sorulara yanıtlar aranmıştır (MEB 2023 Eğitim Vizyonu, 2018).

2023 eğitim vizyonunun öngördüğü 2020 yılında uygulamaya geçirerek 2022 yılının sonuna dek okul yöneticiliği ile ilgili iyileştirme yapılmasını planladığı hedefleri aşağıdaki şekildedir;

Eğitim yöneticilerimizin üzerindeki bürokratik iş yükü azaltılacak

Yükseköğretim Kuruluyla iş birliği ve eşgüdümle okul yöneticilerinin mesleki gelişimleri modern yaklaşımla master düzeyinde yapılandırılacak.

Eğitim kurumu yöneticilerinin göreve getirilmeleri, özlük hakları, görevde yükselmeleri, çalışma koşulları ve benzeri diğer konuları dikkate alan "Öğretmenlik Meslek Kanunu" çıkarılması çıkarılmasına ilişkin hazırlık çalışmaları yürütülecek.

² URL-2

Okul yöneticilerinin; özlük hakları iyileştirilerek, kariyer basamağı olarak yapılandırılacak ve profesyonel bir uzmanlık alanı şeklinde düzenlenecektir.

Yeterliliklere dayalı yazılı sınav ve belirlenecek diğer objektif kriterler kullanılarak Okul yöneticiliğine atama gerçekleştirilecektir (MEB 2023 Eğitim Vizyonu, 2018).

SONUÇ ve ÖNERİLER

05.02.2021 tarihli ve 31386 sayılı Resmi Gazetede Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Eğitim Kurumlarına Yönetici Seçme ve Görevlendirme Yönetmeliğinde yer alan eğitim yönetimi sertifikası programı ile 2023 eğitim vizyonunda bahsedilen okul yöneticiliğinin profesyonel bir uzmanlık alanı olarak ele alınması hususunda bir adım sayılabilir ancak daha önemli husus olan okul yöneticiliğinin hiyerarşik kariyer uzmanlık basamağı şeklinde yapılandırılması yerine hala ikinci görev olarak yapıyor olması profesyonellikten uzak algısını pekiştirmektedir.

2023 eğitim vizyonu; okul yöneticiliğine, belirlenecek objektif kriterler ve yazılı sınav sonucuna göre atama yapacağını bildirmektedir. Yönetmeliğin ekindeki yönetici değerlendirme formuna göre yöneticiler görevlendirilmektedirler; bu formda yer alan ödüller bölümü geçmişten günümüze tartışmalara yol açmıştır. Nedeni ise bu ödüllerin verilmesi için herhangi bir kriter bulunmaması ve liyakat yerine keyfiyete göre verilmesi durumu söz konusu olmaktadır. Ayrıca ilk defa yönetici olarak görevlendirilecek adaylarda objektif olan yazılı sınav haricinde objektiflikten uzak sözlü sınavın yer alması da hakkaniyetli olarak değerlendirme ve görevlendirmeye gölge düşürmektedir.

Bunların yanı sıra yayınlanmasının üzerinden iki yıldan fazla süre geçmesine rağmen 2023 eğitim vizyonunda yapılması öngörülen; eğitim kurumu yöneticilerinin göreve getirilmeleri, özlük hakları, görevde yükselmeleri, çalışma koşulları ve benzeri diğer konuları dikkate alan "Öğretmenlik Meslek Kanunu" çıkarılması hazırlığıyla ilgili de şu ana dek kamuoyuyla paylaşılmış bir bilgi bulunmaması, yöneticilerin günümüzde ümitsizliğe kapılmalarına sebep olacağını düşündürmektedir.

KAYNAKÇA

Açıkalın, A. (1997). *Toplumsal ve Kuramsal Yönleriyle Okul Yöneticiliği*. Ankara: PegemA Yayınları.

Anderson, M. E. (1991). *Principals: How To Train, Recruit, Select, Induct and Evaluate Leaders For America's Schools*, Eric Clearinghouse On Educational Management. College Of Education. University Of Oregon.

Balcı, A. (1993). *Etkili Okul: Kuram, Uygulama ve Araştırma*, Ankara: Yavuz Dağıtım.

Balcı, A. (1996). *Etkili Okul ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*, Yeni Türkiye Eğitim Özel Sayısı, 7.

Balcı, A. (2002). *Etkili Okul, Okul Geliştirme Kuram Uygulama ve Araştırma*, (3. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık

Bartell, Carol A. ve Birch, Lavvrence W. (1995). *Restructuring Administrator Preparation For Cali-*

formia. ThrustforEducationalLeadership, Vol. 24. Issue 5, 28-31.

Başaran, İ. E. (2000). *Yönetim*. Ankara: Feryal Matbaası.

Bursalioğlu, Z. (1979). *Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış*. Ankara: Kadioğlu Matbaası.

Lashway, L. (1995). *Can Instructional Leaders Be Facilitative Leaders?*, Educational Management, 98, 135-140.

Mestry, R.ve Grobler, B. R. (2004). *The Training and Development of Principals to Manage Schools Effectively Using the Competence Approach*. ISEA, 32 (3), 2-19.

Sergiovanni, T. J. (1991). *The Principalship: A Reflective Practice Perspective*. Boston: Allyn and Bacon.

İnternet Kaynakları

Devlet Memurları Kanunu

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=657&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 16.02.2021)

Milli Eğitim Bakanlığı 2023 Eğitim Vizyonu (2018)

http://2023vizyonu.meb.gov.tr/doc/2023_EGITIM_VIZYONU.pdf (Erişim Tarihi: 16.02.2021)

URL-1: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/02/20210205-1.htm>

URL-2:(<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=657&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>)

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Doç. Dr. Esin de THORPE MILLARD
Ege Üniversitesi, Devlet Türk Musikisi
Konservatuarı, Temel Bilimler Bölümü
esinkaleli@gmail.com ORCID

AQUITAİNE'Lİ ELEANOR
ÖRNEKLEMİNDE ORTAÇAĞ'DA
KADIN AŞIKLAR

FEMALE BARDS IN THE MIDDLE
AGES IN THE SAMPLE OF ELEANOR
OF AQUITAINE

Geliş / Submitted / Отправлено: 21.02.2021

Kabul / Accepted / Принимать: 22.03.2021

Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

De Thorpe Millard, E. (2021). Aquitaine'li Eleanor Örnekleminde Ortaçağ'da Kadın Aşıklar. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 548-555.

De Thorpe Millard, E. (2021). Female Bards in the Middle Ages in the Sample of Eleanor of Aquitaine. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 548-555.

 10.29228/kesit.50035

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

AQUITAİNE'Lİ ELEANOR ÖRNEKLEMİNDE ORTAÇAĞ'DA KADIN AŞIKLAR

FEMALE BARDS IN THE MIDDLE AGES IN THE SAMPLE OF ELEANOR OF AQUITAINE

Doç. Dr. Esin de THORPE MILLARD

Öz: Müzik bilimleri alanında ortaçağda müzik alanına dair birçok çalışma yapılmıştır. Literatürde kadın ile ilgili ilk eserler Antik dönem yazarlarından bu yana yazılmıştır. Bunun altı çizilecek yanı ise, Homeros'tan Meandros'a kadar kadın üzerine yazılmış mitolojik olaylar, lirik şiirler, tiyatral oyunlar, politik ve felsefi eserlerin hemen-hemen hepsi erkekler tarafından yazılmış olmalarıdır. Bunun sonucu olarak da egemen erkek toplumun bakış açısıyla anlatılmış olmasıdır. Toplumun sosyal yapısında kadın dünyası ve erkek dünyası tamamen farklı olarak görülmektedir. Bu yapıya göre, kadının görevi ev işleri ve aile bireylerinin bakımı üstlenmesiyle belirlenmiştir. Ortaçağ'da toplumda erkek egemenliği olduğu için kadın özellikle müzik alanında geri planda kalmışlardır. Öylesine ki, müzik alanında etkin kadınların erkek kılığında icra yaptıkları yönünde bilgiler bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ortaçağ, Aşık, Kadın Aşık, Toplumsal Kimlik, Toplumsal Cinsiyet

Abstract: In musicology, numerous studies recording the field of music have been conducted during the medieval period. Since ancient times, therefore, the first works encompassing women in musicology literature were written. The underlying aspect of this is that almost all mythological events, lyrical poems, theatrical plays, political and philosophical works written on women from Homer to Meandros were written by men. As a result of this, historical events were explained from the perspective of the dominant male society. In the social structure of society, the world of women and men are seen as completely different. According to this structure, the duty of the woman was determined by taking care of the housework and family members. Since there was male dominance in society in the middle ages, women remained in the background, especially in the field of music. There is information that women who are active in the field of music performed as men.

Key Words: Medieval Period, Bard, Female Bard, Social Identity, Gender

GİRİŞ

Sanat bir toplumda konum, manevi kimlik, cinsel kimlik, toplumsal kimlik veya politik güç göstergesi olarak kullanılabilir. Sözlü sanatlar müzik ve diğer güzel sanatlar kimlikleri ile doğru orantılı olarak da, işlevlerini birlikte üretebilen aynı yaratıcı düş gücünün farklı dışa vurumlar olarak kullanılabilir.

Müziğin toplumsal işlevi özellikle şarkılarda belli olmaktadır. Bunun nedeni şarkılarda sözlü anlatım olmasıdır. Şarkıların toplumsal işlevlerinin yanında politik işlevleri de vardır. Kullanılan şiirsel dil ve ritm ile birlikte akılda kalıcı ve uygun bir ezgi oluşturulduğunda görüşlerin hızlı ve etkili biçimde yayılmasını sağlarlar.

Müzikle söylenen bu şiirler ve öyküler, jestler, mimikler ve hareketlerle birlikte bir tiyatro gösterisi tadında olmaktadır.

Müzik güçlü bir belirleyici kimliktir. Müziğin kimlik belirleme gücü her yerde görülmektedir. Örneğin, İngilizler Britanya ordusunun İskoçya olaylarında güçlü bir kimlik duygusu yaratmak için "gayda" çalgısının kullanılmıştır. Gayda'nın çalınması askeriyede kullanılması müziği politik güç kimliğini öne çıkarmanın bir örneğidir.

Ortaçağ'da Aşıklar

1150-1450 yılları arasında Ortaçağ'ın son yüzyıllarını kapsayan dönem "Gotik" dönem olarak adlandırılır. Ortaçağ'ın bu dönemi müziğinin, resminin, mimarisinin "Gotik" terimi, günümüzde de kullanılan bir yazı stilinden kaynaklanmıştır. Bu dönem, felsefe, mimari ve sa-natta hızla gelişme ve yükselişi temsil etmektedir.

Ortaçağın V. yüzyıldan IX. yüzyıla kadar uzanan ilk döneminde, kendine ait bir toplum tipi ve değerler ölçeği olan bir üretim tarzına bağlı, yeni bir yönetsel sistem ortaya çıkmıştır. Bu da feodal sistemdir. Feodalizm, toprak malikliği üzerine dayalı bir yönetim biçimi, bir toplum yapısı, bir ekonomik rejim olarak tanımlanmıştır.

Feodalite rejimi, toprağına yerleşenleri yöneten ve hükmeden büyük şatolar yaratmıştır. Savaş dönüşlerinde oralarda geceleyecek olan şövalyeler onuruna büyük yemekler düzenlenirdi. Şatonun genç kızı yarı şarkı, yarı şiir söyleme tarzında jestli ve enstrümanlı sunumlar yapılırdı.

Bu dönemde müzik alanında 1150-1500 yılları arasında, şövalyelere gezgin aşıklar (troubadour ve trouvere, bard..) da eşlik ederlerdi. Gördükleri, yaşadıkları her şeyi müzikle anlatan gezgin aşıklar deyim yerindeyse "ayaklı tarih" gibiydiler. Gezgin aşıklar aracılığıyla halkla ve halk kültürüyle yakınlaşma da bu dönemin en önemli özelliklerindendir. Müzik, Ortaçağ'da yaşayan insanlar ve Ortaçağ'daki kraliyetler için oldukça önemliydi. Bir şövalye için sadece dövmüşmek değil, müzikal enstrümanlar çalabilmek ve dans edebilmek de bir prestijdi. Müzikal enstrümanlar, Troubadourlar, Bardlar ve Minstreller gibi Ortaçağ müzisyenleri tarafından da çalınırdı.

Troubadour, Trouvéres ve Bard adlı aşıklar, 12 ve 13. yüzyıllarda yetişen gezgin şair ve müzik insanlarıdır. Bölgesel halk ağzıyla herkesin anlayabileceği ve sevebileceği şiirler yazarlar, çalgıları eşliğinde bu şiirleri söyleyen kişileridir.

Bu gezgin aşıklar değişik yörelerde (Kuzey-Güney Fransa, İngiltere ve Almanya gibi) ve değişik dönemlerde ayrı isimlerle anılmaktadırlar: Goliard, bard, jongleur, gleemen, troubadour, trouvére, minnesinger, meistersinger gibi isimlerdir. Bu isimler çoğunlukla birbirinin yerine kullanılır gibi görünse de, aslında aynı şey olmadıklarına dikkat etmek önemlidir. Aşıklara verilen bu isimler ülkeye, sosyal sınıfa ve müzik tarzına göre değişmektedir.

Minstrel - İngiltere, bu kelimenin varyasyonları tüm Avrupa'da kullanılmıştır.

(örn. *Ministrello* - İtalya)

Bard - İrlanda, İskoçya ve Galler

Minnesinger - Almanya

Troubadour - Güney Fransa

Trouvere - Kuzey Fransa

Jongleur, Joglar - Fransa (alt sınıf)

Gleeman - İngiltere (alt sınıf)

Wait - İngiltere

Trobadore - İspanya

Aşıklar, Avrupa'da uzak yerlerin hikayelerini ya da gerçek ve hayal ürünü tarihsel olayları anlatan şarkıları söyleyen kişilerdir. Kendi efsanelerini oluştursalar da, onlar genelde başkalarının eserlerini ezberleyip, süsleyip sunarlardı. O dönemde saraylar bu müzik insanlarına sahip çıkmışlardır. Saraylar daha sofistike hale geldiğinde, çoğu gezgin olan bu ozanların yer değiştirdikleri görülmektedir. 15. yüzyılın sonlarında bu sanata reddediş başlamasına rağmen rönesansın ortalarına kadar ilgi görmüşlerdir.

Aşıklar sık-sık Avrupa'yı dolaştıkları için, bu çeşitli sanatçılar hemen her ülkede görülmüştür. Aralarında sosyal sınıf, mekanlar ve müzik tarzına göre ayrımlar yapılmıştır. Hatta bazı gruplar içinde beceri düzeyine göre bile rütbelendirilmiş, böylelikle uzmanlık olarak daha iyi tanımlanabilmişlerdir.

Örneğin, zanaatının ustası olduğu düşünülen deneyimli profesyonel bir madenci *Meistersinger* unvanını alabilirdi. *Chanson* (bir tür şarkı) söyleme konusunda uzmanlaşmış bir şarkıcı, *Chanteur* olarak bilinirdi. Bunların hepsi hala hatırlanmayacak kadar çeşitli olması sebebiyle, herhangi bir bağlamda kullanılacak en iyi kelime Minsterel (Aşık-Ozan)dir. Orta Çağ'da, "âşık-ozan" kelimesi genellikle seyahat eden herhangi bir müzisyen için genel bir terim olarak kullanıldığı görülmektedir.

Basitçe ifade etmek gerekirse, bir besteci, müzisyen ve şairdir, tipik olarak asil doğumludur veya üst sınıfların bir üyesidir. Genellikle din adamları (resmi müzik notalarını geliştiren ve müzik okullarını yöneten ortaçağ toplumunun üyeleri) tarafından profesyonel olarak eğitilmişlerdir. Okur-yazarlardı, yani şiir ve melodilerinin çoğu, geleneksel köylü halk müziği gibi sözlü olarak iletilmek yerine aslında yazılıp not edilmiştir. Şarkı söyleyebilirler ve genellikle çeşitli enstrümanlar çalarlardı. Hatta bazıları dans konusunda da yetenekli kişilerdi. Ancak ana odak noktası beste ve müzik yapmaktı. Müzik icra etmek, özellikle en ünlü ve başarılı aşıklar için,

genellikle onu yazmaya göre ikinci sıradaydı. Eserlerinin gerçek performansları genellikle kiralık saray aşıkları ve gerçekten iyi *jongleurlar* tarafından yapılırdı.

Aşıklar 12. ve 13. yüzyıllarda popüler müzik ve şiirin kurallarını icat etmişlerdir. Birçoğu dini referanslar içeren şarkılar yazmış, ancak Oksitan kültürü doğrudan Roma Katolik kilisesinden etkilenmediğinden veya doğrudan Roma Katolik kilisesi tarafından yönetilmediğinden (ortaçağ Avrupa'nın geri kalanının aksine), âşıklar neredeyse istedikleri her şeyi yazma özgürlüğüne sahip olmuşlardır. Bu özellikle yüksek rütbeli soylular için geçerliydi. Soylular aşk, savaş, siyaset hakkında şarkılar yazmıştır. Çoğu aşık eserlerinde, ağırlıklı olarak saray sevgisine odaklandığı görülmüştür. Bir kısmı ise, modern bir yetişkini bile utandırabilecek romantik konular hakkında şarkılar yazmışlardır. Ozan sözleri ve şiirlerinden bazıları oldukça müstehcen olarak görülmüştür.

Bu aşıkların dünyasını zenginleştiren olay, Haçlı Seferleri'yle Avrupa'ya taşınan Arap müziği ve çalgılarının etkisi olmuştur. İspanyol-Fas karışımı yorumlar özellikle dikkati çekmektedir. Kullandıkları çalgılar,

Arp: Trubadur ve Minstrellerin (Aşıkların) en popüler enstrümanıydı. Uzunluğu yaklaşık 30 inçti (76 cm)

Flüt: Şimdiki modern flütlere benzemektedir. Müzikal enstrümanların bu tipleri ortaçağ'ın flüt Minstrelleri tarafından çalınırdı. Bunların dışında da, lavta ve fiddle'dır.

Kısa Sorularla Aşıklara Genel Bir Bakış

Kim: Üst sınıflar, soylular ve aristokrasinin üyeleri. Alt sınıfların çok yetenekli bazı üyeleri, âşık olabilirlerdi.

Ne: Genellikle Eski Oksitan dilinde yazılmış beste ve icra edilen müzik türüdür.

Nerede: Occitania. Bazıları müzikal etkilerini yayarak Avrupa'yı dolaşmışlardır.

Ne zaman: Ortaçağ. 12. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar sürmüş ve popülerliği 14. yüzyılda azalmaya başlamıştır.

Nedeni: Çünkü insanlar müzik yapmayı sevmişlerdi ve Occitania, dini olmayan aşk müziğinin gelişebileceği bir kültür sağlamışlardır.

Aşıklar Konusunda Bilinmeye Değer Diğer Genel Bilgiler:

Müzik tarzı ve türleri: Birçok farklı türden lirik şarkılar, liste uzundur. En dikkate değer türlerden bazıları *canso* (beş veya altı *ayetli* aşk şarkıları), *escondig* (sevgilinin özrü), *sone* ve *tenso* (iki sevgili / şair arasındaki tartışma)

Temalar: Çoğunlukla nazikçe aşk.

Müzik Aletleri: Seyahat etmesi kolay her şey; hafif ve hareketli. Lutlar, harplar, rebekler vb.

Mekanlar: Soylulara veya sosyal statüsü yüksek kişilere ait mahkemeler, evler ve mülkler.

Gösteri: Aşıklar kendi eserlerini icra etmişler veya onlara icra etmeleri için ozanlar ve jongler'ları kiralamışlardır. Troubadour şarkıları ve şiirleri, *chansonniers* adı verilen şarkı kitabı

koleksiyonlarında yazılmıştır. Teoride, notasyonu nasıl okuyacağını bilen şarkı kitaplarına erişimi olan herkes parçaları çalabilirdi. Bir ozanın şiir yazması ve bunları önceden var olan müziğe veya diğer âşıkların yazdığı melodilere uydurması yaygın bir uygulamadır.

Bilinen eserler: Yaklaşık 2.500 bilinen aşık şarkısı vardır. Birçoğu özellikle kimseye atfedilmemiştir (yazarlar "bilinmeyen" veya "anonim") ve çoğu yazılı notalı melodiler içermemektedir.

Ortaçağ dilbilgisi kılavuzları ve sözlükleri: Aşık müziğinin popülaritesi ve onu icra etmenin getirdiği arzu edilen yaşam tarzı ve şöhret statüsü, Occitania dışındaki insanların da âşık veya onların bölgesel eşdeğeri (Kuzey Fransa'daki *alimler* gibi) olmayı arzuladığı anlamına geliyordu. Oksitanca bilmeyenler, özellikle İtalyanlar ve Katalanlar şarkıları anlamak ve söylemek istemişlerdir. Bu yüzden dilbilgisi kılavuzları ve sözlükler, âşıklar ve onların resmi olmayan taklitçileri için yazılmıştır.

Kadın Aşıklar

12. yüzyılda aşık şiiri kadınları çok yüksek bir ideale yükseltmiş, onlara mistik ve hatta tanrıça benzeri nitelikler kazandırmıştı. Kadınların yasal ve kültürel statülerinin erkeklerin çok altında olmasına rağmen, müzik ve edebiyat onları "doğüstü yüksekliklere" ulaştırmıştı. Aynı zamanda kilisede Meryem Ana'nın putlaştırılmasında ilginç bir artış yaşanmıştır. Ortaçağ'da önemli cinsiyet eşitsizliği hakkında bildiklerimizi düşünürsek, bu yüzeyde ileriye doğru atılmış güzel bir adım gibi görünse de, kadınların muhtemelen bu kadar yüksek bir standarda tabi tutulmaktan hoşlanmadıkları mantıklı bir şekilde varsayılabilir. İdol olmak, temel insan hakları gibi gerçek avantajlarla birlikte gelmediğinde o kadar da harika değildir.

Erkek âşıklar, güzel bir kadına aşklarını kanıtlayan şövalyelerin hikayelerini söylemişler, öte yandan kadın âşıklar, romantizm ve sevgililerinden çok yüksek beklentileri hakkında da şarkı söylemişlerdir. Ancak çoğu zaman kendi cinsiyetlerini insanlaştırmaya ve idealize edilmiş versiyonları çok kişisel sözlerle dengelemeye çalışmışlardır.

Orta çağlarda, kilise duvarlarının dışındaki dünyada kadın âşıklar (*trobairitz*) laik müzik yazmışlardı. *Trobairitz* tarafından kullanılan en yaygın müzikal biçim, sarayla sevgi konularında dördürlük şeklinde bir şarkılardı. *Trobairitz*'in şarkıları, toplumlarının yüzyıllar boyunca kadınlara yönelik tutumları nasıl etkilediğini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

"Kadın âşıklar... zina eden aşk temalarını, kadının onu seven adama karşı yükselmesini ve romantik aşkın işkenceli doğasını içerdiği için, âşıkların saray aşk geleneğini izleyen sözler yazdı... Bu önemli... Ancak saray sevgisi geleneğinde kadınların bir kaide üzerine yerleştirilmesinin toplumdaki veya sanattaki kadın düşmanlığını ortadan kaldırmaya pek bir katkısı olmadığına işaret etmek. Bazı ozanlar sözleri son derece kadın düşmanıdır. " (Danièle Cybulskie, "The Troubadours, Part II: Ladies in Love," *Medievalists.net*)

Aquitaine'li Eleanor

Aşıklık ve seküler saray müziği hareketi, Eleanor of Aquitaine ile gerçekten başlamıştır. Aslında bir *trobairitz* (kadın âşıklara verilen isim) olup olmadığı belli olmasa da, ismine ait oriji-

nal eserleri görülmemesine rağmen, popüleritesinden kesinlikle sorumluydu ve iyi finanse edilen müziği ve kültürel etkinlikleri İngiltere'de himaye altına alınmıştır. O gerçekten "saray aşkı" ana akımdan alan bir kadın ozan olarak anılmıştır.

Müzik Eleanor'un kanındaydı. Öylesine ki, Troubadour müziği, o doğmadan önce kesinlikle var olmuştu, ancak henüz Occitania'nın ötesine geçmemiş nispeten yeni bir türdü. En etkili eserlerden biri ve aynı zamanda bilinen en eski eserlerin yazarı, aslında Eleanor'un büyükbabası olan Aquitaine'li Dük William VII idi. Onun derin müzik ve şiir sevgisi çocuklarına aşılandı, bunlardan bazıları ünlü Richard I gibi bizzat ozan oldu. Kızı Marie de Champagne, zamanında sanatın tanınmış ve güçlü bir koruyucusuydu.

Eleanor 1137'de 15 yaşındayken ilk kocası Louis VII ile evlendiğinde, Occitania'da saray romantizm ritüelleri iyice yerleşmişti. Asker saray müziği üzerine büyüyen ve aşk ritüellerine ve saray tavırlarına sıkı sıkıya bağlı kalan Eleanor, düğünden kısa bir süre sonra Fransa Kraliçesi olmasına rağmen bu birliktelikten hayal kırıklığına uğradı. Yıllarca süren evlilik sorunları ile ciddi siyasi meselelerin (en önemlisi başarısız bir haçlı seferinin) stresiyle birleştikten sonra, sonunda ayrıldılar ve evlilik 1152'de iptal edildi. İkinci kocası, İngiltere Prensi II. Henry, saray oyunlarında çok daha iyiydi. Henry ile evlendikten kısa bir süre sonra, İngiltere Kraliçesi oldu ve asil ve saray aşk gelenekleri hızla krallığına yayıldı. Henry ile ayrıldığında 1167 yılına kadar kraliçe olarak hüküm sürdü. O zaman Poitiers'deki kendi topraklarını yönetti, sanat, edebiyat ve müziğe olan iyi bilinen desteğiyle Avrupa kültür manzarasını büyük ölçüde etkilemiş ve sonsuza dek değiştirmiştir.

Eleanor'un zamanında, soylu kadınlar, özellikle görgü kuralları ve sanat alanlarında oldukça iyi eğitimliydi. Soylu bir kadının sadece güzelce şarkı söyleyebilmesi ve bir enstrüman çalabilmesi değil, aynı zamanda şiir yazabilmesi bekleniyordu. Ancak kilise liderleri bir kadının bu yetenekleri dindar bir dini ifade dışında herhangi bir şey için kullanmasının uygunsuz olduğuna inanıyorlardı. Sivil ve toplumsal liderler "soylu" doğumlu kadınların tüm enerjilerini uygun kültürel rolleri ve sınıf ayrımlarını takip etmeleri ve sürdürmeleri ve soylu ailelerini temsil etmeleri bekleniyordu. Buna karşılık ilginç bir şekilde, "sıradan" işçi sınıfı kadınların ise, daha az sosyal kısıtlamaları vardı ve gün içinde yapacak daha çok şey vardı. Alt sınıftaki kadınlar, joglares (Fransa) veya gleewomen (İngiltere) olarak müzikte bir tür "kariyer" peşinde koşabilişlerdi.

SONUÇ

Orta çağ Avrupa'sında bazı kadınların başarılarına rağmen, eğitimlerini, sosyal ve kültürel katkı ve katılımlarını engelleyen önyargılar olduğu bilinmektedir. "Örneğin, Hristian bilgin Thomas Aquinas kadınları kastederek 'onlar bir otorite sahibi olacak zihinsel yeteneğe sahip değildir.'" demiştir. (Küçük Ulviye, 2015: 25) Ortaçağ'da kadınların eğitimi için sadece manastırlar mümkün kılınmıştı. Bu dönemde ilk üniversitelerin ortaya çıkışında kadınlar çoğunlukla eğitimden uzak bırakılmışlardır.

Kültürel ortamlarda müzik alanındaki incelemeler 19. Yüzyılda derlemeler yapılması ile başlamış ve "etno-müzik bilimi" uzmanlık alanına dönüşmüştür. Bu bilim dalının tarihsel gelişimi Avrupa müziğinin incelenmesi amacıyla doğmuş olan müzik bilimine dayanır.

Müzik biliminde toplumsal cinsiyet, davranışların organizasyonunda, yaş, statü gibi un-

surlarla birlikte, belirleyici bir ögedir. Bazı durumlarda erkek ve kadının hangi çalgıları ya da müzik performansı esnasında kadın-erkek arasında -cinsiyet farkları ile ilgili olarak- müzikal davranışları bakımından büyük farklar söz konusu olabilmektedir. Birçok topluluk, dansçı, şarkıcı gibi meslekleri icra eden kadınlara "kötü" bir gözle bakmakta ve yargılamaktadır. Ortaçağ dönemine dair yapılmış bazı müzik bilim incelemelerinde, dansçı ve eğlendirici kadınların köy dışından getirildiği gözlemlenmektedir. Bayram ve düğün gibi eğlencelerde, kadın ve erkek arasındaki kesin çizgiler yumuşayabilmekte, erkekler dışarıklı kadınlarla yakın etkileşimlere girebilmektedir. Eşitlikçi bir yapıya sahip gibi görünse de, kadınların müzik pratiklerindeki yeri ve önemi, çeşitli zaman koşullarına göre değişiklik gösterebilmektedir.

KAYNAKÇA

- Haviland W., Prins Halrath D., McBride B., (2005). *Kültürel Antropoloji*. İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- İlyasoğlu, E. (1997). *Zaman içinde Müzik: Başlangıcından Günümüze Örneklerle Batı Müziği*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kutluk, F. (2006). *Müzikte Cinsellik*. İstanbul: Ho2 Yayınları.
- Küccük, U. (2015). *Bilimin Sultanları*. Ankara: Kültür Ajans Yayınları.
- Selanik, C. (1996). *Müzik Sanatının Tarihsel Serüveni*. Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Şahin, N. (2013). *Antik Dönemde Anadolu'da Kadın*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Ülgen, P. (2010). Ortaçağ Avrupasında Feodal Sisteme Genel Bir Bakış. *Mukaddime*, 1 (1) , 1-18 .

İnternet Kaynakları

- Danièle Cybulskie, "The Troubadours, Part II: Ladies in Love," *medievalists.net*
<https://en.wikipedia.org>
<https://www.medievalchronicles.com>
<https://medium.com/@sannieb/trobairitz-the-lady-composers-of-medieval>
<https://ekstremlbilgi.com>

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa CORA
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İslami
İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü
mustafa_cora@hotmail.com

MUHARREF KUTSAL KİTAPLARIN
KUR'ÂN'DA HABER VERİLMESİ VE
TAHRİFİN ELEŞTİRİLMESİ

INFORMATION ABOUT THE FALSIFIED
HOLY BOOKS IN THE QURAN AND
CRITICISM OF THE FALSIFICATION

Geliş / Submitted / Отправлено: 10.02.2021

Kabul / Accepted / Принимать: 22.03.2021

Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Cora, M. (2021). Muharref Kutsal Kitapların Kur'ân'da Haber Verilmesi ve Tahrîfin Eleştirilmesi. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 557-578.

Cora, M. (2021). Information About The Falsified Holy Books in The Quran and Criticism of The Falsification. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 557-578.

10.29228/kesit.49567

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

MUHARREF KUTSAL KİTAPLARIN KUR'ÂN'DA HABER VERİLMESİ VE TAHRİFİN ELEŞTİRİLMESİ INFORMATION ABOUT THE FALSIFIED HOLY BOOKS IN THE QURAN AND CRITICISM OF THE FALSIFICATION

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa CORA

Öz: Hayat durağan değil dinamiktir, onunla ilişkili olarak kültür, değerler ve alışkanlıklar da değişkenlik arz eder. İnsanoğlu hayatta karşılaştığı her farklı inancı ve anlayışı kabul etme veya reddetme konusunda hep aynı tepkiyi göstermez. Bununla birlikte bütün dinlerin kabul edilme ve yaşanma amacı ve iddiası vardır. Bu durum Yahudilik ve Hıristiyanlık için de geçerlidir. Ancak onların muhataplarından kimileri bu durumu olumlu karşılamış ve benimsemiş, kimileri reddetmiş ve peygamberlerine karşı gelmiştir. Bazıları da dinlerini değiştirme, kendi yaşantılarına uydurma veya onlardan menfaatlenme yoluna gitmiştir. Bu durum onların kutsal kitaplarını ve dinlerini fiili olarak değiştirmelerine/bozmalarına (tahrif etmelerine) ve amaçlarından sapmalarına yol açmıştır. Kur'ân bunu önemine binaen haber vermiş ve uyarıda bulunmuştur. O, bir taraftan bu kutsal kitapların ve o dinlerin tahrif edildiklerini öne sürerken, diğer taraftan kendi âyetlerinin tahkimli olduğunu, kendisinde hiçbir şüphe bulunmadığını, en son gelen hidâyet rehberinin kendisi olduğunu, İslâm'ın o dinlere üstünlüğünü öne çıkararak özellikle dikkatlere sunmuştur. Kur'ân kendisini ve İslâm'ı, o dinler ve kitaplar ile bir bakıma mukâyeseli olarak takdim ederek, onların mevcut durumlarını insanların bilgi ve dikkatlerine sunarak onları âdeta tekrar tekrar düşünmeye ve dikkatli olmaya davet etmiştir. Onları hak ile muharref veya bâtil dinler konusunda tercihle karşı karşıya bırakmaktadır. Kur'ân bir şekilde İslâm dininin sıhhatini, geliş sebebini ve bunun önemini vurgulu bir şekilde ortaya koymaktadır. Çalışmamızda bu gibi hususları Kur'ân merkezli, âyetlerin anlam ve bağlamlarını da dikkate alarak İslâm âlimlerinin/müfessirlerin farklı görüşleri ile bir bütünlük içerisinde incelemek, değerlendirmek ve sonuçları ile birlikte ortaya koymak istedik. Bu çalışmanın yukarıda verilen bilgiler ve takip edilecek metotlar eşliğinde sunulmasının yararlı ve İslâm literatürüne bir katkı olacağını ümit etmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Tahrîf, Muharref, Tebdîl, İncil/Tevrât, Ehl-i kitap.

Abstract: Life is not static but dynamic, and the culture, values and habits associated with it also vary. Not all people react in the same way to accept or reject each different belief or understanding they have encountered throughout their lives. However, all religions have a purpose and claim to be accepted and experienced. This is the case for Judaism and Christianity as well. However, some of their addressees rejected them and opposed their prophet, and some welcomed and adopted them. Some have chosen to change their religion, adapt it to their own lives or take advantage of it. Therefore, this

situation cased their holy books and religions to be subject to de facto alteration/distortion (falsification) and to be distorted from their purpose. The Quran has informed this and warned about its importance. In this sense, the Quran states that this holy books of those religions were falsified while putting forward that its revelations are protected, it includes no doubts, it is the last guide to the right path, it is superior to other religions. The Quran presented the case of falsification by addressing the issue in the context of both itself and those religions. Therefore, it informs people that the books of those religions are corrupted by comparing them, and prompts them to reconsider and be careful. It confronts them with a choice regarding true and falsified/invalid religions. In this regard, the Quran emphasizes the truth of the religion of Islam, its reason, meaning and importance. We tried to address, evaluate the aforementioned issues on the Quran within meaning and context integrity of revelations, and different opinions of Islam scholars/glossators and to present them with its results. We hope that presenting this study with examination and research in the light of the above information and thoughts will be useful and contribute to the Islamic literature.

Key Words: Falsification, Falsified, Alteration, the Bible/Torah, The People of Book.

GİRİŞ

İnsanoğlunun inandığı dinin gereği ilâhi kitabını koruma görevi ve sorumluluğu vardır. Bu anlayışla ondan sürekli ve sağlıklı bir şekilde istifade etme ve onun amacına uygun yaşama ve ona uygun kul olma imkânına sahip olur. Aksi takdirde o hem tahrif olmuş bir kitabı esas alarak Allah'ın muradına uygun ve sağlıklı bir dini hayat yaşayamaz hem de yaptıkları ile hak kitabın gayesine muvafık davranmışlar yapamaz. Hal böyle olunca sözde kutsal olan bir kitap hayra değil, şerre veya kötülüğe de kaynaklık edebilir. Kur'ân bundan bahisle semâvi kitaplarda ve dinlerde yapılan tahrifâtın söz etmekte ve bu durumu özellikle eleştirmektedir.

Yapılan araştırmalardan Tevrât ve İncil metinlerinde veya yorumlarında çelişkiler olduğu, az veya çok veyahut da bütünüyle onlarda tahrifât bulunduğu anlaşılmaktadır (İbn Hazm, t.y.: I, 116, 155; İbn Teymiye, 1414: 424, 425, 442 vd.). Kaldı ki pek çok batılı düşünür ve yazar da onlardaki tahrifi kabul etmekte ve kutsal kitaplarda herhangi bir bilimsellik kalmadığını ifade etmektedir. Onların nezdinde bu kitapların akla, tabiata uygun, gerçek ve hayranlığa değer olan, gelişmeye katkı sağlayan nitelikteki yönleri veya kısımları olumlu karşılanmakta, makul görülmekte (Örs, 1966: 5; Düzgün, 1999: 21, 22) ve bunlar menfi kabul edilenlerin dışında tutulmaktadır.

İslâm'ın ilk günlerinden beri Yahudilerin, Hıristiyanların, kimi insanların/grupların ve ya düşünce akımlarının Kur'ân'a ve İslâm'a yönelik tahrif faaliyetleri içinde olma çabaları hemen hemen hiç eksik olmamıştır. Bu bağlamda hak olanı sahiplenme yerine Kur'ân'ın da diğer kutsal kitaplardan farklı olmadığı iddia edilmiştir (Yıldırım, 2006: sayı: 26, s. 17). Halbuki Kur'ân'da kendi dışındaki kitaplardaki *tahrifât* ortaya konulmuş, kendisinde ve İslâm'da onunla ilgili hiçbir eserin kendilerinde bulunmadığı bildirilerek bu konu üzerinde ısrarla durulmuştur.

Kur'ân kendisinin hem hak olduğunu öne çıkartmakta hem de bunu özellikle güçlü bir şekilde ifade etmektedir. Bu şekilde o kendisi ile kutsal kitaplar arasında var olan gerçek farkın görülmesi için insanları her zaman buna davet etmektedir. Elbette en son gelen ve gelişmiş bir din olan İslâm bizzat kendi varlığıyla bunu ifade edecek nitelikte ve kabiliyettedir. Kaldı ki

Kur'ân'ın getirdiği bu din mâhiyet itibariyle yeterince anlaşılabilen ve onunla kâfi derecede irtibat sağlanabilmektedir. O zaman onun zihinlerde ve gönüllerde kendisine yönelik bir meylin oluşması ve oralarda yeterli derecede yer edebilmesi, eğer ön yargı yoksa mümkün olabilmektedir.

Kur'ân'ın ortaya koyduğu İslâm, sahip olduğu farklı özellikleri ile diğerleri üzerindeki üstünlüğünü bir şekilde göstermiştir. Bunu Kur'ân'ın farklı yerlerinden anlamak mümkündür. Kur'ân'da bu konuya defalarca değinilmekte, bunun vaat olunduğu anlatılmakta ve *Nasr sûresi* ile pekiştirilmektedir (*Nasr* 110/1, 2). Nitekim onun diğer dinlere göre taşıdığı üstünlük Hz. Peygamber döneminde tezâhür etmiş ve zamanla da pek çok kere tekerrür etmiş olup varlığını hep sürdürmüştür (*Mâide* 5/3).

Bu çalışma ile hem tahrif konusunun hem de bu konudaki gerçeklerin irdelenmesi, farklı bir üslupla bir kez daha anlatılarak insanların dikkatlerine sunulması ve bunların anlaşılmasına katkıda bulunulması hedeflenmiştir. Konuya önce *tahrîf* ve *muharref* gibi kavramlar ele alınarak başlanmıştır. Kur'ân'ın kendi dil yapısı çerçevesinde onun ne olduğu ve ona hangi anlamların atfedildiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Terim anlamı verilmiştir. Sonra bu kavrama kısaca hadis ilmi bağlamında değinilmiştir. Bununla Kur'ân'da tahrifle ne anlatılmak istendiği ortaya konularak pekiştirilmesi için elde edilen bilgiler, bulgular ve belgeler incelenerek konu vuzuha kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Tahrif meselesi bağlamında bilhassa kutsal kitaplarda tahrifin niçin olduğunu ve bu konuda farklı görüşlerin bulunduğunu makale ölçüsünde irdelemeyi yeğledik. Bunun için çalışmamızda temel kaynakları tarayarak İslâm âlimlerinin görüşleri doğrultusunda Kur'ân'ın ve İslâm'ın böyle bir tahriften uzak olduklarını, Tevrât ve İncil ile mukâyese edilemeyecek derecede müspet farklara ve niteliklere sahip olduklarını vurgulama çabası içinde olduk.

İmkân ölçüsünde, konuya has ve gerekli gördüğümüz kavramları/ifadeleri yer yer Arapça karşılıkları ile birlikte parantez içinde verdik. Zaman zaman bu konuda ileri sürülen karşıt görüşleri de vererek kendi tercihimizi ve kanaatimizi de bir şekilde ortaya koyduk.

Bu şekilde Kur'ân bağlamında tahrifin ne olduğunu, meydana geliş sebeplerini, inanç, ahlâk ve yaşam üzerindeki etkilerini ve sonuçlarını belirleme amacına yönelik bir çaba içinde olduk. Konunun akışı esnasında oluşan muhtemel soruların cevaplarını da bulmaya çalıştık. Her hâlükârda konuyu bütüncül bir yaklaşım ve anlayışla ele alarak sonuçlandırma çabası içinde olduk.

1.Sözlük ve Terim Anlamı

Tahrifin türev durumu, sözlük anlamı ve ıstılâhi tanımı gibi hususlara kısaca değinmek yerinde olur.

1.1.Sözlük Anlamı

Sözlükte *tahrîf*, dönmek, yönelmek, meyletmek, sapmak gibi anlamları taşıyan “h-r-f” kökünden müştak olan bir ifadedir. O, bir şeyin yerine bir başkasını getirmek, bir lafzı kullanıldığı anlamlardan mümkün olan bir başkasına hamletmek, sözüün veya kelimenin mânasını benzeri veya farklı olan başka anlamlar ile değiştirmek (İbn-i Manzûr, 1999: “h-r-f” md.) gibi an-

lamlara gelir. Bu bağlamda *tahrîf* “تحريف” mâna ve işlevi açısından önemli bir kavram ve mas-tardır. Bundan müştak olan ve tahrif edilmiş, aslından saptırılmış, bozulmuş (el-İsfehânî, t.y.:113,114) demek gibi anlamlara gelen *muharref* “محرف” de bu şekliyle kullanılmakta olup istilâhi bir kavramdır.

1.2.Terim Anlamı

Tahrîf kavramı, İslâm literatüründe Yahudi ve Hıristiyanların kutsal metinlerinde kasıtlı olarak yapılan değiştirmeleri veya yanlış yorumlamaları ifade etmek için kullanılır. Bunun yanında o, çok farklı görüşler bağlamında mütalaa edilebilen bir mâhiyet arz eder.

Kısaca şöyle denilebilir: *Tahrîf*, bozmak, değiştirmek, çarpıtmak, bir şeyden meyletmek, dönmek, yorum açısından iki yöne de gidebilecek bir sözü/kelimeyi bir tarafa çekmek veya bir şeyi doğruluğundan (hak olanından) saptırmaktır (Muhammed Fuâd, 1939: “h-r-f” mad.; İsfehânî, t.y.: 114). Bu kavramın ifade ettikleri ile kök mânaları arasında hem bir ilişki hem de bir şekilde örtüşebilirlik vardır.

2.Hadis İlmî Bağlamında Muharref/Musahhaf Kavramı

Hadis ilminde, tahrif masdarından müştak olan *muharref* “محرف” kelimesi önemli bir kavramdır. O, “râvînin metin ve isnadda yer alan kelimeleri, aynı hadisi nakleden sikalardan yazı biçiminin baki kalmasıyla birlikte şekil açısından farklı biçimde” (Akyüz, 2020: 63) yahut kimilerine göre de yazı değişikliği yapılmış olarak naklettiği hadisler için kullanılan bir terimdir. Muharref terimini, ilk asırlardan itibaren bütün muhaddisler, *musahhaf* kavramıyla aynı anlamda kullanmışlardır. Bununla birlikte musahhaf daha yaygın biçimde istimal edilmiştir.

Hadislerin senet veya metninde şekil yani hareke, harf yahut yazı değişikliği yapılmasına “tahrîf”, herhangi bir kelimenin sahip olduğu şeklin başka bir şekle dönüştürülmesine ise *tashîf* nitelemesi yapılır. Bu iki tarifi bir şekilde hem tebdille hem de tağyirle ilişkili olduğunu veya onları içerdiklerini söylemek mümkündür. O zaman tahrif konusuna titiz ve sıkı bir disiplin ve İslâm ilimleri arasında çok saygın bir yeri olan hadis ilmi yönünden de çok kısa olarak değinmek de yerinde olur.

Kullanılması pek yaygın olmayan muharref kelimesi İbnü’s-Salâh eş-Şehrezûrî, Nevevî ve Suyûtî gibi hadis âlimleri tarafından musahhaf adlı başlık altında verilmiştir. Buna karşılık sözü edilen terimlerden her birini ayrı ayrı olarak ele alan ilk âlim İbn Hacer el-Askalânî olmuştur. Ona göre senesinde veya metninde şekil değişikliği yapılan hadisler muharreftir. Ama nokta değişikliğine maruz kalmış olan hadisler ise musahhafıdır (İbn Hacer, 1413/1992: 94). Bu şekilde muharrefin musahhaf kavramından daha geniş anlamı olduğu da anlaşılmaktadır (Tâhir el-Cezâirî, t.y.: 365).

Tahrifin genellikle yanlış okuma veya yanlış duymaktan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. İlk dönemlerde yazıda noktalama işaretleri henüz yerleşmiş ve gelişmiş değildi. Kaldı ki râvî hadisi muhaddisten duymuş olabileceği gibi onu ilk olarak bir kitaptan yazmış veya ilim meclislerinden birinde ders veren bir hocadan dinlerken yanlış olarak da nakletmiş/rivayet etmiş olabiliyordu. Bu şekilde nakledilmesi esnasında hadislerde tahrifler yapılıyordu. Kaldı ki meşhur muhaddisler bile zaman zaman tahrif hatasına düşebiliyor ve bu durum onlarda da görülebiliyordu. Bu gibi durumlar hadis senetlerinde veya metinlerinde olumsuzlukların oluş-

masına yol açabiliyordu.

Tahrif daha çok şekillerde benzeşme veya okunuşlarda birbirine yakınlık olan isim veya kelimelerde meydana gelmekteydi. Bu bazen “أسيد بن حصير” isminin “سعيد بن حصين” şeklinde sene-de vuku buluyordu. Bazen de metinde yapılan bir tahrif şeklinde olabiliyordu. Örneğin “المسجد فى احتجر فى” (Hz. Peygamber) meşicde bir oda edindi” (Buhârî, (t.y.): Edeb 75; Müslim, *Salâtü'l-müsâfirîn* 213 vd.) biçiminde olan bir cümleyi herhangi bir hocadan duymaksızın râvi İbn Lehîa, kitapta gördüğü halde “احتجم فى المسجد”, “(Hz. Peygamber) meşicde kan aldirdı” şeklinde hatalı olarak okumuş ve yanlış olarak nakletmiştir.¹ Bunlara benzer pek çok tahrif örnekleri zikretmek mümkündür.

Bütün bunların yanında bilgi aktarımında rivâyetin ağırlıklı olduğu dönemlerde hem Arap yazısı yeterli seviyede gelişmemişti hem de yazıda değişkenliklerin olması mümkündür. Her hâlükârda menfi tutumlu bazı kimselerin olmuş olabileceği ihtimali hariç tutulursa bütün Müslümanların hadis konusundaki tutumlarında, samimiyetlerinde ve gayretlerinde müspet olmasına rağmen bahsi geçen hususlar hadislerde olabilecek tahrif ihtimalinin artmasında birer etken olmuştur. Buna karşılık Ehl-i kitap'ın anlayışı, tutumu, dünyalık hırsı, benimsediği hayat tarzı, dönemin ve de sürecin tahrif konusuna ilâve etikleri yönünden meseleye bakılınca bunlar kutsal metinlerin/kitapların nasıl ve ne şekilde tahrif edildiklerini anlamada kolaylaştırıcı fak-törler olarak kabul edilebilir.

Hadis ilmi bağlamında bahsi geçen hususlar hadislerin lafzıyla ve metniyle ilgili meseleler olup bir şekilde mâna ile de alâkalı olan hususlardır. Bu bağlamda benzer hususlarla ilişki-li olan tashîf meselesine çok az da olsa değinmekte yarar vardır. Öncelikle belirtelim ki mâna ile ilgili tahrif, hadis ilmi açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu konuya örnekler verilmesi gere-kerse, Yahudilerin (veya Ehl-i kitab'ın) Hz. Peygamber hakkında Tevrât'ta yer alan işaretleri çarpıtmaları, dindeki hükümlere yanlış teviller yapmaları, recm âyetini ve Hz. Muhammed'e işaret eden alâmetleri saklamaları (ed-Dihlevî, 1980: 12-18) veya farklı yorumlamaları gibi hu-susları zikredebiliriz.

Hadis senedinde olan bir bozulma pek önemli görülme-yebiliyordu. Ancak metinde ya-pılan bir tahrif mânada değişikliğin oluşmasında etkili olan bir faktör olarak düşünülüyordu. Dolayısıyla hadis naklinde sık sık tahrifin meydana gelmesi fâilinin rivâyette ehil bir râvi olma-dığına işaret eden alâmetlerden biri olarak mütalaa ediliyordu. Bu şekilde rivâyet edilen bir hadis aslı sahih olsa bile muharref hadis olması nedeniyle hüküm yönünden merdût olarak görülüyordu (Efendioğlu, 2006:4). Kaldı ki ilk dönemlerden itibaren muharref rivâyetler ve bunların tashih edilmeleri bir zorunluluk olmuştur.² Bu da elbette Müslüman âlimlerin hadisle-

¹ Bunlara benzer “عاصم الأحول” adının “واصل الأحذب” olarak okunması, “رمى أبى يوم الأحزاب”, “Übey b. Kâ'b Hendek Gazvesi'nde yaralandı” cümlesinde yer alan “أبى” kelimesinin râvi Gunder tarafından “أبى” şek-linde okumasıyla cümlemin “رمى أبى يوم الأحزاب”, “Babam hendek Gazvesi'nde yaralandı” şekline dönüşmesi gibi farklı tahrif örneklerini görmek mümkündür. Bunlarla birlikte başka örnekler için bkz. el-Ebnâsî, 1418/1998: II, 468; İbn Maîni, 1979: IV, 399, no: 1973; el-Bağdâdî, 1986: 195, 196 vd.

² Buna binaen çeşitli telif eserler meydana getirilmiştir. Bunlar, muharref hadislerin musahhaf hadisler ile beraber/bir arada oldukları şekillerde yazılmışlardır. Bu konuda daha geniş bilgi, örnek ve eser adları için Hamza el-İsfehânî'ye ait *et-Tenbîh 'alâ Hudûsî't-Tashîf* (nşr. Muhammed Hasan Âl-i Yâsîn, Bağdat 1387/1968; nşr. Muhammed Es'ad Tales, Dimaşk 1388/1968), Hasan b. Abdullah el-Askerî'nin *Kitâbü't-*

rin sıhhatleri konusundaki hassasiyetleri ile alâkalı idi. Bu açıdan bakılınca muharref kitapları o hale getiren inanç, anlayış ve tutum Kur'ân'ın korunması ile ilgili anlayış ve hassasiyet bir yana, hadis konusundaki bilimsellik, hassasiyetle alâkalı ve gerçekçi bir tutum ve tavırla mukayese bile edilemez.

Kur'ân'da tahrif konusuyla ilgili bilgi ve haberler, ortaya koydukları anlayış ve mâhiyet itibarıyla genel olarak *tahrîf*, *tashîh* ve *tasdîk* olmak üzere üç grup halinde ifade edilebilir. Burada her ne kadar ağırlıklı olarak tahrif üzerinde durulsa da bu mesele ile irtibatlı olarak tashif ile tahrif arasında da bir ilişki kurulabilir. Bu şekilde yapılan akıl yürütmeler, mukayeseler ve izahlar bir taraftan meseleyi zenginleştirirken diğer taraftan kutsal kitaplarda oluşturulan tahriflerle ilgili farklı ipuçlarını ve ayrıntılarını yakalama ve değerlendirme imkânını da sunar. Böylece hem hadis konusundaki bazı hususlara benzeyen durumlar hem de kutsal kitapların açıklanmasıyla alâkalı olan tefsir hakkındaki bazı konular için incelikler ve hassasiyetler yakalamak mümkün olabilir.

Burada şekil ve mâna (veya isnat ve metin) bağlamında hadis ilmi ile kutsal kitaplarda yapılan tahrif arasında kurulabilecek bazı irtibatlar veya benzerlikler sayesinde yapılabileceklerin tespit edilmesine çalışılmıştır. Böylece hadislerin yazısında/metninde olmuş olabilecek şekilde oynama veya mânayı bozma ile kutsal kitaplarda yapılan tahrif arasında muhtemel ilişkiler kurarak konunun biraz da İslâm literatürü bağlamında irdelenerek ifade edilmesi murat edilmiştir. Bütün bunlar, sadece kutsal metinler değil diğer dini belgeler/metinler için de olabilecek tahrifâta karşı bir bilinçlenmeye ve hassasiyet kazanmaya yönelik bir vesile olabilecek şekilde düşünülebilir.

3.Tahrîf Konusunun Kur'ân Bağlamında Değerlendirilmesi

Bu konu hakkındaki tespitlerimizi öncelikle onun odağı ve miyarı olan Kur'ân üzerinde yaptık. Zira kutsal metinlerin veya ilâhi kelâmın bozulduğu ve çarpıtıldığı onda konu edilmektedir. Bu bağlamda özellikle tahrif kavramının tahlili ve anlamı üzerinde durduk. Tahrif ve muharref kavramlarını bir miktar hadis ilmi bağlamında irdeledik. Şimdi ilgili bazı âyetler ışığında birkaç mesele üzerinde durmak istiyoruz.

3.1.Konuyla İlgili Bazı Âyetler ve Yorumlar

Kur'ân'da bu konunun anlatıldığı ve eleştirilerin ele alındığı oldukça fazla miktarda âyet (örneğin *Bakara* 2/59, 75; *Nisâ* 4/46; *Mâide* 5/13,41; *A'râf* 7/162 vd.) vardır. Tahrîf kelimesi "h-r-f" maddesinden gelen fiil ve aynı kökten müştak farklı türevlerde olmak üzere Kur'ân'da altı yerde geçen³ ama âyetlerde yer almayan bir kavramdır. Konuyla ilgili âyetlerde işaret edilen tahrif örneğin Yahudilerin bilerek ve kasıtlı olarak kitaplarında yaptıkları bozma/değiştirme (*Bakara* 2/75; *Nisâ* 4/46; *Mâide* 5/13, 41) veya yanlış yorumlamadır.

Tashîf ve't-Tahrîf, Dârekutnî'nin *Tashîfü'l-Muhaddisîn*, Osman b. İsâ el-Belatî'nin *et-Tashîf ve't-Tahrîf*, Safedî'nin *Tashîhu't-Tashîf ve Tahrîru't-Tahrîf* (nşr. Seyyid eş-Şerkâvî, Kahire 1407/1987), Suyûtî'nin *et-Tasrîf (et-Tatrîf) fi't-Tashîf*, Berlin 1664 gibi değerli çalışmalara bakılabilir.

³ Bunlardan dört tanesi çoğul ve fiil olarak *yuharrifûne* "...بحرفون..." (*Bakara* 2/75; *Nisâ* 4/46; *Mâide* 5/13,41), bir âyette, "...mutenharifen..." "...مُتَحَرِّفًا..." (*Enfâl* 8/16) ve *harfin* "...خزف..." (*Hac* 22/11) şeklinde isim olarak yer alır.

Bahsi geçen anlama veya bu anlamda kutsal kelâmında yapılanlar konusunda âyetlerde (meselâ *Bakara* 2/75; *Nisâ* 4/46; *Mâide* 5/13, 41) geçen ifadeleri lügat âlimleri “sözü farklı tarzlar- da yorumlama ama lafızda (metinde) oluşturulan değil de mânada yapılan bir bozma” olarak anlamışlardır. (İbn-i Manzûr, 1999: “h-r-f” md.; *Müfredât*, t.y.,14). Kaldı ki bu anlayış tahrifin kök maddesiyle alâkalı olan meyletme, yönelme, sapma (ve anlamı değiştirme) gibi anlamlarla da uygunluk arz etmektedir (İbn-i Manzûr, 1999: “h-r-f” md. ve *Müfredât*, t.y., 114). Bir kısım müfessir, sözlük anlamı bağlamında tahrifin, yorum şeklinde bir tahrif olduğu kanaatini benimsemiştir. Bu anlama şekli ile lügat âlimlerinin konuyu tasavvurları arasında bir ilişki ku- rabilmek mümkündür. Başka bir kısmına göre o, meselâ Yahudilerce *recmin had* kavramı ile değiştirilmesi mânasına gelir. Bir üçüncü kesime göre ise Tevrât ve İncil’den Hz. Peygamber’i müjdeleyen ifâdelerin atılması anlamında metinde yapılan tahriftir. Bu, kimilerine göre öne çıkma yönüyle ağırlık kazanan bir görüştür. Her hâlükârda Taberî’nin görüşüne göre tahrif anlamı ve hükmü değiştirmektedir (Taberî, 1968): I, 367-369).

Biraz önce bahsi geçen anlayışı Reşîd Rızâ’nın benimsediğini de söylemek mümkündür. Zira onun görüşüne göre de tahrif bir bakıma yorumla alâkalı bir saptırma ve çarpıtma olduğu şeklindedir. Nitekim o, söz konusu âyetlerde yer alan *mevâdi* “مواضع” kelimesinin anlamını *meânî* “معانى : Anlamlar” şeklinde mânalandırmıştır. Bu durumda *Nisâ* 4/46 ve *Mâide* 5/13 âyet- lerde geçen ifadeleri, “Onlar lafızları gerçek anlamlarından uzaklaştırıyorlar” şeklinde anlamak mümkündür. O zaman onun, Yahudiler tarafından Hz. Muhammed’in nübüvvetini inkâr et-meye yönelik yapılan yorumlar olarak ifade edilmesi demek olduğu şeklinde anlaşılması da mümkündür. Nitekim Reşîd Rızâ, *Mâide* 5/13’de söz konusu olan tahrifi “takdim, tehir, ekleme ve çıkartma yapma veya yanlış anlam verme” şeklinde açıklar ki o takdirde onun Tevrât’ta ve İnciller’de yapılan metin ve mânâ tahrifi olduğunu söylemek mümkündür (Reşîd Rıza, 1990: VI, 231, 234 vd.).

Tahrifin ilk dönem kaynaklarındaki beyanlara göre de *anlamı çarpıtmak, söze yanlış anlam vermek ve kelimeleri bağlamlarından uzaklaştırmak* şeklinde anlaşıldığı görülür. Onun âyetler veya onlarda yer alan ifadeler bağlamında bir bütün olarak değerlendirilme gereği vardır. Bununla birlikte bazı âyetlerde örneğin *...yüharrifûne...“...يحرّفون...”* şeklinde ve muzari/hal olarak yer alan ifadenin “...tahrif ediyorlar...”⁴ şeklinde anlaşıldığı ve dile getirildiği görülür. Onun bu mânası ile esas alınması kimilerine göre tahrifin şekilde ve mânada bazı yanlışlar yapıldığı bi- çiminde anlaşılmasına zemin hazırlar. O zaman onun münhasıran Hz. Peygamber dönemi ile kayıtlı olduğu ve metin boyutunda da bozmanın yapıldığı şeklinde olan bir algıya ve anlamaya yol açılabileceği düşünülebilir. Halbuki tahrifin o dönemden asırlar öncesine kadar uzandığı şeklinde muhâlif iddialar ve görüşler mevcuttur (Cüveynî, 1398/1978: 29, 31, 39; Tarakçı, 2010: XXXIX, 423, 424 vd.).

Tahrif konusunda âyetlerde geçen örneğin *mevâdi* kelimesinin yerler olarak değil de Reşîd Rızâ’nın öne sürdüğü görüş üzere “kelimelerin vazedildikleri şey, kelimelerdeki asıl anlam, bağlam” olarak anlaşılmalı bize göre de daha uygun gibi görünmektedir. Zira bu takdirde söz konusu âyetlere göre Yahudilerin Tevrât’taki cümlelerin anlamlarını kasıtlı olarak çarpıt-

⁴ “...يَحْرَفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ...” “...Kelimeleri yerlerinden kaydırıyorlar veya saptırıp çarpıtıyorlar...” Bkz. *Mâide* 5/13; *Nisâ* 4/46 vd.

tıkları yönündeki bir anlam vâkıya oldukça uygun düşen bir anlayış olarak ortaya çıkar. Nitekim Fahreddin er-Râzî, kelime oyunlarıyla veya yalan/yanlış yorumlar ile kelimelerin mânalarının başka taraflara çekildiği şeklindeki görüşü benimser (Râzî, 1411/1990: III, 134,135; VIII, 114; XI,187).

Her ne kadar müfessirlerden pek çoğunun anlayışı biraz önce sözü edilen görüş üzere olsa da Alûsî'nin görüşü bize daha makul gözükmektedir. Ona göre Allah kutsal kitaplarda yapılan bu olayı bahsi geçen "...بحرفون..." ifadesi ile beyan etmiştir. Ancak bu şekilde tahrif olayının ifade edilmesi hem göz önünde canlandırılmasına hem de onun süreklilik arz edecek şekilde (Alûsî, 1987: VI, 89) anlaşılmasına imkân vermektedir. Nitekim hadislerde beyan edildiği üzere o dönemdeki Yahudiler Tevrât'ın İbrânice'sini okuyorlar ama onu Arapça olarak tefsir ediyorlardı (Buhârî, (1402): Ítisâm, 25). Kaldı ki, söz konusu tahrifin asırlar öncesinden beri o döneme kadar yapılmadığı hakkında sağlam ve güçlü her hangi bir kanıtın bulunamayacağı gerçeği de Alûsî'nin bu görüşünü destekler niteliktedir.

Bunların yanında belirtmek gerekir ki, müfessirler arasında genellikle hâkim olan kanaate göre, Kur'an'da yer alan "hakkı bâtil ile karıştırma" sözü ile delillerin yanlış yorumlanarak zihinlerin bulandırılması, hakkın gizlenmesi yanında insanların delillere ulaşmalarının yolunun engellenmesi demek olduğu anlaşılmaktadır (Taberî, 1968: I, 255-256; Râzî, 1414-1990: III, 43; Yazır, 1971: I, 335 vd.). Bu durumda söz konusu âyetlerden sadece Tevrât'ın tahrifi/bozulması şeklinde değil, onda yazılı olan bilgilerin insanlardan saklanması/gizlenmesi, zihinlerin bulandırılması olarak da tahrife anlam yüklenebileceği anlaşılmaktadır (Tarakçı, 2010: XXXIX, 422).

Tahrif olayı, bir şekilde dini gerçekleri bozmak, insanlardan saklamak veya bu mâhiyette onu hep sürdürmek olarak düşünülebilir. Nitekim tahrifin kimilerince bazı dönemlerde ama asırlara yayılan bir süreçte veya geniş zamanda yapılan bir eylem olduğu şeklindeki değerlendirilmesi onu zamana yaygın olarak mütala eden kanaati teyit eder niteliktedir. Her hâlükârda onun kutsal kitaplarda bir daha yapılamayacağı konusunda herhangi bir garantiden söz edilemez.

Velhasıl tahrifin mâna veya lafızda bozma/değiştirme, bir kavram yerine başkasını koyma, hakkı gizleme, hakkı bâtil ile karıştırma, ona ulaşılmasını engelleme veya onu kasıtlı olarak çarpıtma veya Hz. Peygamber'in geleceğine dair haberleri değiştirmeye gibi meseleye farklı yönlerden bakarak değişik izahlar getirmek mümkündür. Ancak yukarıda bazı âyetlerle ilgili yapılan kısa yorumlardan ve izahlardan ortaya çıkmaktadır ki âyetlerde ifade edilen tahrif, ilgili tartışmalar bir yana, Kur'an'ın dışında ve kutsal kitaplarda olan bir tahriftir.

Nihayet keyfiyeti, niteliği, miktarı nasıl ve ne şekilde olursa olsun yanlışların önde geleni ve hiçbir şekilde affedilemez olanı olan tahrif her hâlükârda hem Kur'an âyetlerinde haber verilmekte, eleştirilmekte hem de bir uyarı ve bahsi geçen konuda uyanık olunması gerektiği şeklinde insanların dikkatlere sunulmuştur. Bununla birlikte tahrif eyleminin sahibi olan Ehl-i kitap da bizzat âyetlerde yaptıkları yanlışlar sebebiyle suçlanarak eleştirilmişlerdir.

3.2. *Konuyla İlişkilendirilebilecek Bazı Kur'ânî Kavramlar*

Kur'an'da yer alan tahrif konusu anlam ve bağlam açısından farklı boyutlarıyla yine ondaki bazı kavramlarla tebdil ve tağyir anlayışı üzere nitelikleri ve mâhiyet ile uyumlu olarak

ilişkilendirilebilir. Bu şekilde onun Kur'ân'daki diğer konulardan temyiz edilmesi ve mâhiyet itibarıyla daha belirgin ve anlaşılır hale gelmesi mümkün olabilir. Dolayısıyla onun Kur'ân'daki bazı kavramlarla ilişkilerilerek irdelenmesi yerinde olacaktır. Kaldı ki müfessirlerin Kur'ân'dan bazı meseleleri vuzuha kavuşturmak için genellikle başvurdukları yollardan biri ilgili lafızların irdelenmesi ve anlamlarının belirlenmesidir.

Tahrif konusuna farklı boyutlardan bakabilmek için Kur'ân'da yer alan, onunla ilişkilendirilebilen ve onunla aynı semantik çerçeveyi paylaşan bazı kavramları kısaca ele almak gerekir. Bu, tahrifin Kur'ân'daki karşılığını belirlemeye katkı sağlayıcı olacak ki onlardan öne çıkan bazıları şunlardır:

Tebdîl "تبدیل": Değiştirmek, bir şeyi başka bir şey ile değiştirmek gibi anlamları taşır. Bu bağlamda o, *tahrif*le irtibatlandırılabilir. O bir şeyi yerinden alıp başka bir yere koymak (*Müfredât*, t.y.: s.39), değiştirmek, tahrif etmek (İbn Manzûr, "b-d-l" md.) gibi anlamlara gelir.

Tebdîl kelimesi, bir yönüyle anlam ve mefhum olarak İsrâiloğulları'ndan bir grup âlime yönelik gelen bazı buyrukları bildiren sözleri başka sözler ile değiştirerek bunlarla kendilerinin anlatmak istediklerinin ifade edilmesi olarak dile getirilmesi anlamında olduğunu söylemek mümkündür. Onunla aynı kökten müştak olan fiiller (bkz. örneğin *Bakara* 2/59; *A'râf* 7/162 vb.) değişik âyetlerde⁵ ve farklı yerlerde geçer. Bu meyanda İsrâiloğulları'nın bir kente girerken Allah tarafından kendilerine emredilen *hitta* "حطة" kelimesinin yerine bilinçli olarak *hintâ* "حنطة" sözünü kullanmış olmaları bu manada yerinde bir örnek teşkil eder. Nitekim budan da tahrifin veya onunla ilgili âyetlerin sadece kitap üzerinde yapılan tahrifatı ifade etmedikleri anlaşılabilir. Kaldı ki örneğin anlatılanlarda Yahudilerin Allah'ın emirlerine karşı geldiklerine dair söz konusu olan bir durum vardır. Ancak bu şekilde de olsa bunda bir yönüyle yine bir değiştirme veya tahrif etme vardır. .

Leyy "لئى": Dili eğip bükme veya onu ağzın iç boşluğunda döndürmektir (*Al-i İmrân* 3/78; *Nisâ* 4/46 vd.). Bu manada kaynaklarda tahrifle (*Âl-i İmrân* 3/78; *Nisâ* 4/46) irtibatlı olarak değerlendirilebilmesi ve anlamlandırılması mümkün olmakla birlikte onun geçtiği âyetleri⁶ Yahudilerin daha ziyade tahrifkâr yapıldıkları şeklinde anlamak da mümkündür. Ancak bunun kutsal kitaplarda yapılan sırf metin tahrifi hakkında olduğunu söylemek pek mümkün gözükmemektedir. Nitekim Yahudilerin örneğin Hz. Muhammed'le konuşurken "*işittik ve karşı geldik*" şeklinde dile getirdikleri ifadeler bu mânada değerlendirilebilir. Kaldı ki Tevrât'ta Hz. Peygamber hakkında yer alan işaretleri çarpıtma veya dine dair hükümleri yanlış yorumlama ve ifade etme şeklinde yapılan bir anlatım biçimi için de *leyy* ifadesi de kullanılmıştır (Zemahşerî, 1995: I, 329; Râzî, 1990: X, 118,119; Reşit Rıza, 1990: III, 344,345). Bu şekilde onun yorum tahrifi bağlamında ifade edildiğini söylemesi mümkündür.

Kitmân "كتمان": Gizlemek, sözü veya sırrı saklamak veya hakkı gizlemek ve *nisyân* "نسيان"

⁵ Bu kelime ile aynı kök maddesinden gelen değişik türevler (otuz üç adet) Kur'ân'da farklı yerlerde geçer ve bu kavramın kendisi *onda* ayrıca *yedi* yerde bulunur. Bkz. Mumammed Fuad, 1939: "b-d-l" md.

⁶ Bu kelime ile aynı kök maddesinden gelen değişik türevler (dört adet) Kur'ân'da farklı yerlerde geçer ve bu kavram *onda* ayrıca *bir yerde* bulunur. Bkz. Mumammed Fuad, 1939: "l-v-y" mad.

⁷ Bu kelime ile aynı kök maddesinden gelen değişik türevler (on sekiz adet) Kur'ân'da farklı yerlerde geçer ama *kitmân* "كتمان" kavramı *onda* bu şekliyle yer almaz. Bkz. Mumammed Fuad, 1939: "k-t-m" mad.

“: Unutmakla Ehl-i kitabı'nın suçlandığı âyetlerde (Mumammed Fuad, 1939: “k-t-m” ve “n-s-y” mad.) eylemleri doğrudan tahrif olarak alınmaz. Ancak diğer kavramlar gibi onun da tahrif bağlamında yorumlanarak bu konunun açıklanmasına yönelik ondan yararlanıldığı görülür. Zira onunla da bu konuda bazı ipuçları elde etmek mümkündür. Nitekim âyetten (*Bakara* 2/159) Yahudilerin gerçekleri gizleme anlamında yorum tahrifi yaptıkları anlaşılmaktadır. Bundan maksat, dinleyenin duyduğunu farklı anlamasına yönelik veya onu buna sevk etmek içindir ki buna yönelik maksadı ifade etmek adına kitmân (Cevherî, 1956: V, 2018) ifadesi kullanılmıştır.

Tağyîr “تغيير”: Değiştirmektir⁸. Bu ve yukarıda zikri geçen kavramlar, Kur’ân uslubuna uygun olan kullanımları ile Kur’ân’da yer almışlardır. Bu vb. kavramlar tahrif konusuyla alâkalı olarak bir şey başkası ile (İbn Manzûr, 1999: “h-r-f” md.) veya lafzın anlamının benzerleri ile değiştirilmesi olarak değerlendirilebilir. Bunlar Kur’ân’da yer alan ve bir birinden farklı ama bir şekilde tahrif ve onun değişik boyutları ile irtibatlandırılabilen ve de onun anlam ve bağlam çerçevesinde mütala edilebilen kavramlardır.

Bütün bunlar bağlamında ayrıca denilebilir ki Ehl-i kitap elleri ile yazdıkları ve ona Tevrât’ın içeriğine muhâlif yorumlar ilâve ettikleri bir kitabı, “*Bu Allah’tandır*” veya bu “*O’nun âyetleridir*” diyerek bedel/para karşılığında sattıkları anlaşılmaktadır (*Bakara* 2/79; Yazır, 1971: I, 393, 394 vd.). Taberî, bu âyetler bağlamında Yahudilerin Tevrât’a zıt yorumlarının da içinde yer aldığı bir kitap yazdıkları, onu Tevrât’ın yerine kabul ettikleri ve Tevrât’ı bilmeyen Araplara para karşılığında sattıkları veya onunla değiştikleri gibi hususları dile getirmiştir. Kaldı ki bir hadiste de Yahudilerin hoşlandıklarını Tevrât’a ilâve ettikleri, hoşlanmadıklarını ondan çıkarttıkları, Muhammed ismini (Taberî, 1968: I, 378, 379) veya onun getirdiklerinden bahseden ifadeleri de ondan sildikleri gibi hususlardan söz edilmektedir.

Elmalılı, Yahudilerin Tevrât’ın aslını korumamakla birlikte kendi yazdıkları tercümeleleri, “*Bu Allah’ın kitabıdır*” (*Bakara* 2/79) diyerek Tevrât’ın yerine koyduklarını, Allah’ın irâdesinin ve emirlerinin yerine onları kabul ettiklerini, kendi görüşlerine, arzularına tâbi olarak hak olan inançlarını bile bozduklarını ifade eder (Yazır, 1971: I, 336). Ama bu bağlamda Yahudilerin yazmış oldukları kitabın ismi âyette (*Bakara* 2/79; Yazır, I, 336) beyan edilmemiştir. Ancak bu, Tevrât’ın hükümlerini askıya alan Talmud, kendi elleriyle yazdıkları ve Tevrât’a muhâlifi ve onun alternatifi olarak ortaya konulan veya onun yanlış yorumlarını içeren bir tefsir kitabı da olabilir.

Biraz önce bahsi geçenlerin yanında Kur’ân’da “*Allah’ın âyetlerini az bir ücretle satmak*” şeklinde sözü edilen olayın sıklıkla ifade edildiği (*Bakara* 2/41, 79; Yazır, 1971: I, 335, 336, 393, 394 vd.) görülür. Kimilerine göre hahamların hem liderliklerini sürdürmek hem de rüşvet alarak insanları memnun etmek gibi maksatlarla bunu yaptıkları anlaşılmaktadır. Böylece bir taraftan kutsal kitaplara karşı sadakatsizliklerini ortaya koymuşlar diğer taraftan da Allah’ın kitabını tahrif etmek ve hükümlerini değiştirmek şeklinde hareket etmişlerdir.

⁸ Bu kelimenin değışme, değıştirme mânâlarındaki kullanımları için bkz. *Muhammed* 47/15; Ra’d 13 /11 vd. Bu kelimenin kök maddesinden gelen değışik türevleri (yüz elli adet) Kur’ân’da farklı yerlerde bulunur ama *tağyîr* “تغيير” kavramı bu şekliyle onda ayrıca bulunmaz. Bkz. Mumammed Fuad, 1939: “ğ-y-r” mad.

Nihayet âyetlerin mefhumlarından, ele alınan ilgili kavramlardan ve yapılan izahlardan Ehl-i kitap'ın kutsal kitaplarını tahrif ettikleri, yanlış yorumladıkları, bazı buyrukları değiştirdikleri, hakkı gizledikleri, unuttukları/unutturdukları, onları hayata yansıtmadıkları gibi hususlar anlaşılmaktadır. Bu bağlamda özellikle vurgulanması gereken bir husus da Kur'ân'a göre kutsal kitaplarda yer alan, Hz. Muhammed ve getirdiklerini haber veren, müjdeleyen âyetlerin tahrif edilmiş olmasıdır. Nitekim âyette (*Saf* 61/6) Hz. İsa kendisinden sonra gelecek olan bir peygamberi (Ahmet ismini) beyan ettiği ve müjdelediği bildirilmiştir. Ancak İslâm geleneğinde ve peygamberlik müessesesinde son halkayı teşkil eden son peygamberin vasıflarının âyete (*A'raf* 7/157) göre Tevrât ve İncil'de yazılı olması gerektiği halde onlarda böyle bir şey olmadığı ortaya konulmuş ve onun önünü kesmeye çalışmışlardır.

4.İslâm Literatürü Açısından Bazı Mülâhazalar ve Yorumlar

Kur'ân'daki Yahudilerin ve Hıristiyanların kutsal kitaplarına karşı davranışlarına ve onları nasıl bozduklarına dair çeşitli eleştiriler ve izahlar İslâmî kaynaklarda da yer almaktadır. Özellikle bunlardan olan tefsir kaynaklarında tahrifin sosyolojik, ahlâki, tarihi vb. keyfiyetine ve niteliklerine dair çeşitli boyutları, birbirinden farklı bilgileri ve belgeleri bulmak mümkündür. Kaldı ki tartışmalar ve araştırmalar özellikle Kur'ân'ın konu hakkında ortaya koyduğu bilgilerle başlamıştır. İşte o dönemlerden itibaren konu tartışılmış ve Müslüman âlimler birbirinden farklı pek çok şey söylemişlerdir. İslâm literatüründe onların bu konudaki kanaatleri, tartışmaları, eleştirileri yer almaktadır. Şimdi bu hususlara kısaca değinmek istiyoruz.

4.1. Kur'ân Bağlamında Tahrife Dair Bazı Görüşler ve Yorumlar

Müslümanlar her ne kadar Kur'ân'da ilgili âyetleri okumuş olsalar da o zamana kadar Tevrât'taki ve İncil'deki tahrif ve muharref konusunda ciddi bir kanaate sahip olmamışlardı. Ama zamanla yapılan araştırmalar neticesinde ve özellikle ihtidâ eden (muhtedî) bir kısım Hıristiyan bilginin katkılarıyla kutsal kitaplarda Hz. Peygamber ve bazı hükümlerle ilgili bilgilerin/ifadelerin olduğu hakkında bir kanaat hâsıl olmuştur (Aydın, 1992: V, 549-550; 1995: XII, 165,166).

Tahrifle ilgili âyetlerin yorumlanmasında, Yahudilerin Tevrât metnini tahrif ettikleri savı umumiyetle Hz. Peygamber hakkındaki ifadelerin (örneğin Ahmet isminin) ve recm gibi hususların Tevrât'ta yer almadığı gibi görüşlere dayanmaktaydı. Ancak bunlara müfessirlerin, Tevrât'ta "had" kelimesinin yer aldığı ama onda "recm" kelimesinin bulunmadığı gibi iddialar ve görüşler de ilave edilmiştir. Kimilerine göre hadislerde zikredildiği üzere Tevrât'ta "recm" hükmü bulunuyordu ama Yahudiler o hükmün yer aldığı ifadeleri okurken bu kelimenin üzerine örtüyorlardı (Buhârî, (1402): Tefsir, 64). Bu doğal olarak Tevrât'ın metninde recim ile ilgili âyet bulunmadığı iddiası karşısındaki görüşe isnat edilmekle alâkalı idi (Tarakçı, 2010: XXXIX, s. 423). Bu durumda kimi müfessirin Yahudilerin kutsal metinlerinde tahrif yaptıkları konusundaki iddiaların pek önemi kalmaz.

Bunlarla birlikte yukarıda bahsi geçen bir hususu burada tekrar vurgulamak gerekir. Şöyle ki müfessirlerin âyetler ve ilgili diğer ifadeler bağlamında tahrifin Hz. Muhammed döneminde olduğu görüşüne yönelik ileri sürdükleri farklı görüşler olması doğaldır. Ancak bu görüş bazılarının iddia ettikleri gibi doğru kabul edilirse tahrifin metinde değil yorumda olması gerekirdi. Zira o dönemde Yahudiler Tevrât'ı Arapça olarak tefsir ediyorlardı. (Buhârî, (1402):

İ'tisâm, 25).

Hız. Peygamber döneminde Tevrât'ın kitap olarak Arapça tercümesi bulunmadığına göre Yahudiler tarafından onun metinde tahrif yaptıklarını ileri sürümek onun İbrânice metninde değışiklik yaptıkları iddiasının önünü açar. Oysa Tevrât, Hız. Peygamber'den yaklaşık beş yüz yıl önce mevcut hâline getirilmiş idi. Bu durumda Hız. Muhammed döneminde yaşayan Yahudilerin kutsal kitaplarının Arapçalarında veya İbrânicelerinde herhangi bir değışiklik yaptıklarını söylemek pek mümkün gözükmemektedir (Tarakçı, 2010: XXXIX, s. 423). Kaldı ki Müslüman âlimler de bu konuda değışik görüşlere sahiptir. Bu gibi tartışmalara ışık tutması bakımından Müslüman âlimlerin birbirinden farklı ve bazıları bazıları ile kümelenebilecek görüşlerine göz atmakta yarar vardır.

4.1.1. Müslüman Âlimlerin Bazı Tespitleri ve Görüşleri

Bu, İslâm âlimlerinin görüş ve kanaatleri bağlamında konuyu daha iyi anlamak, keyfiyetini kavramak ve ortaya müspet sonuçlar çıkartmak bakımından faydalı olacaktır.

1-Makdisi'ye göre ilk tahrif Hız. Musa döneminde olmuştur. Nitekim Sinâ dağından dönüşlerinde onunla birlikte olan yaşlı yetmiş İsrâilli (Tevrât'tan) kendilerine değıştirilmeleri konusunda tavsiyede bulunulan (bilgiyi/metni) değıştirmişlerdir. Hatta daha sonra da Üzeyr'in (Ezrâ) öğrencilerinden olan bir kişi Tevrât'a eklemeler yapmıştır. Bu nedenle mevcut Tevrât metni tahrif edilmiştir (Tarakçı, 2010: XXXIX, 424).

2- Tahrif konusunu ele alan ve genişçe izah eden ilk âlim İbn Hazm'dır. Ona göre bu iki kutsal kitabın metinlerinin ekseriyetinde tahrif vardır. Onlara hem güvenilemez hem de onlar aslı şekillerine dönüştürülmez. Ama bununla birlikte Yahudi ve Hıristiyanların aleyhine delil olmak üzere Kitab-ı Mukaddes'ten bir kısım cümle tahrife karşı muhâfaza edilmiştir (İbn Hazm, t.y.: I, 116,155, 211, 212). Bu görüşün hemen hemen aynısına Şehâbeddin el Karâfi'nin de sahip olduğu görülür (Karâfi, 1406/1986: 20-27, 78-88).

3-Tevrât ve İnciller'de metin tahrifi yapılmıştır. Bu görüşe göre Hız. Muhammed ve onun getirdiği kurallar için Tevrât'ta işaret niteliğinde olan deliller vardı. Ancak bu görüşü savunan Şehristânî gibi âlimler bunları Yahudilerin *tahrîf*, *tebdîl* ve *tağyîr* ettikleri kısımların dışında tutarlar. Oysa Yahudiler tarafından bu deliller hem yanlış anlaşılmuş hem de yanlış yorumlanmıştır. Bu metinlerle birlikte yorumda da tahrif yapılmıştır (Tarakçı, 2010: XXXIX, 424).

4-İmamü'l-Haremeyn el-Cüveynî, kutsal kitapların (Tevrât ve İncil) metinlerde yapılan tahrif esasen Hız. Peygamber hakkındaki tebşîratla ilgilidir. Zira Kur'ân'da kendinden önceki kutsal kitaplarda Hız. Muhammed'le ilgili olan müjdenin yer aldığı açıkça belirtildiği (*A'raf* 7/157; *Sâf* 61/6) halde hem onu müjdeleyen ifadeler onlardan çıkartılmış hem de onun ismi onlarda bulunamamıştır. Ona göre mevcut Tevrât M. Ö. 545 yılında Ezrâ tarafından kaleme alınmıştır. İnciller Hıristiyanların işi savaştıkları nedeniyle hem yazılmamış hem de esas hüviyetlerini koruyamamıştır (Cüveynî, 1398/1978: 29, 31, 39).

5-Takiyyüddin İbn Teymiye gibi âlimler tarafından savunulan oldukça farklı bir görüş de Tevrât'ın ve İncil'in kutsal metinlerinde tahrif yapılmış olmasıdır. Ama bu dini kurallarda değil tarihi bilgilerde yapılmıştır. Bu görüşü, Tevrât'ta Allah'ın ahkâmı olduğunu beyan eden

(Mâide 5/43) ve Hıristiyanların da İncil'i izlemelerini buyuran (Mâide 5/47) âyetleri teyit etmektedir (Tarakçı, 2010: XXXIX, 423). Hz. Peygamber'in zina eden bir Yahudi erkeğin ve kadının Tevrât hükümlerine göre recmedilmesini istemesi (Buhârî, (1402): *Tefsir* 64) de buna örnek teşkil eder niteliktedir. O bu hususta Kur'ân ve hadislerden başka deliller de çıkartarak meseleye açıklık getirmek suretiyle Tevrât ve İncil'in çok az bir kısmında tahrif yapıldığı sonucuna varmıştır. Ama buna göre Tevrât, İncil'e oranla daha az tahrif edilmiştir (İbn Teymiye, 1414: 424,425, 442, 450, 451).

6-Kur'ân'da ifade edilen tahrif metin tahrifi değildir. Bu görüşe göre Musa tarafından geride Tevrât'ın tefsiri mâhiyetinde olan bir kitap bırakılmıştır. Bunun adı Mişna idi. Ama o, Titus'un (Romalı General) Kudüs'ü işgali sıralarında kaybolmuştur. Ancak daha sonra Hillel ve Şamma'y isimli kişiler kendilerine ait sözleri de ona ilâve ederek onu (Mişna'yı) yeniden kaleme almışlardır. Üyelerden müteşekkil ve Sanhedrin olarak bilinen heyet eserin tefsiri mahiyetinde olan Talmud'u kalem almıştır. Bu görüşü savunan Makrîzi'ye göre heyetin üyeleri ona kendi düşüncelerini de ilâve etmiş, onda yer alan pek çok bilgiyi gizlemiş, onun Allah'tan olduğunu iddia ederek para karşılığında satmış ve bundan dolayı da eşleştirilmişlerdir (*Bakara* 2/79). Görüşleri arasında bunun da yer aldığı Şehristânî ve yukarıdaki düşüncelere sahip olan âlimler nezdinde tahrif Yahudiler tarafından tefsirde de yapılmıştır (Tarakçı, 2010: XXXIX, 423).

7-Şah Veliyullah ed-Dihlevî, Yahudiler Tevrât'ta iki yönden (lafızda ve mânada) tahrif yapmış, bunlardan lafzî tahrif, Tevrât'ın kendisinde olmamış ama onun çevirisinde ve misâllarında yapılmıştır (Dihlevî, 1980: 12-18). O zaman o, bununla hemen hemen Makrîzi'nin görüşünü benimsemiştir. Burada mâna yönünden yapılan tahrif bağlamında şahsi yargılarla onun metnine yanlış mânalar yüklenmesine veya yorumunda (te'vilinde) yapılan yanlışlıklara işaret edilmektedir. Örneğin Yahudiler, cehennem ateşinin bize zarar verme süresi az olacak demişlerdir (*Al-i İmrân* 2/24). Bununla birlikte onlar bu tür tahrifin yanında recmi ifade eden âyeti ve Hz. Muhammed'in nübüvvetini gösteren alâmetleri insanlardan saklamışlardır (Karâfi, 1406/1986:12-18).

8-İbn Haldûn'a göre Tevrât'la ilgili yorumda tahrif yapılmıştır. Ona göre Yahudiler tarafından Tevrât'ta (veya metninde) tahrif yapıldığına dair iddiayı değerlendiren ciddi âlimler bunu kabul etmemektedir. Zira vahye dayanan herhangi bir dinin mensupları için âdet, onların kutsal kitaplarına bu şekilde davranmalarına engel oluşturur (İbn Haldûn, 2005: I, 17; İbn Aşûr, 1420/2000: II, 121; VI, 110, 213 vd.).

9-Bîrûnî de Tevrât nüshaları arasında varlığı söz konusu olan pek çok çelişkiye dikkatleri yöneltmek elde bulunan Tevrât'a güvenmenin mümkün olmadığını belirtmiştir. Ona göre kutsal metinleri kaleme alanların Tevrât'ta yer alan kelimelerin yükledikleri anlamları değiştirmiş, onlardaki gerçekliği de değiştirerek sapıtmışlardır. Kaldı ki İnciller'de de İsa Mesîh'e ait verilen bilgilerde tutarsızlıklar ve çelişkiler bulunmaktadır. Bu nedenle onlar için de benzer durum söz konusudur. Bundan dolayı Bîrûnî, İnciller'den hiçbir tanesinin peygamber kitabı olarak kabul edilemeyeceğini savunmuştur. (Bîrûnî, 2001: 26-29).

10-Kur'ân diğer kutsal kitapları tasdik eder ve kendini öyle vasıflandırır. (Âl-i İmrân 3/3; el-Mâide 5/48 Fâtır 35/31 vd.). Bunun yanında önceki kitaplarda bulunduğunu bildirdiği cümlelerden de söz eder ki o zaman bunlar mevcut Tevrât ve İnciller'de olmak durumundadır.

Bu durumda o kitapların tümünün tahrif edildiğine dair görüş boşa çıkar. Ancak ondan önceki kitaplar arasında mevcut olan tezatlar, metinlerindeki bozulmalar onlarda sadece yorum tahrifi yapıldığı şeklindeki iddiaları hükümsüz kılar.

11-Hz. Musa'ya gönderilen Tevrât'ın tahrif edilmiş olduğuna dair pek çok bilgi ve bulgu Yahudi kaynaklarında mevcuttur. Hatta Musa'ya gelen Tevrât kaybolmamıştır. Bu görüşü savunan Rabbânî'ye göre elde bulunan Tevrât Ezrâ tarafından tespit olunmuştur. Bununla birlikte Batı'da XVI. yüzyıldan itibaren gün ışığına çıkmış olan Kitab-ı Mukaddes hakkındaki tenkidi tedkik için yapılan araştırmalarda da eldeki Tevrât'ın otantikliği (veya orijinalliği) olmadığını ve onun zamanla farklı kişilerce yazıldığını ortaya çıkartmıştır (Tarakçı,2010: XXXIX, 424).

12-Her halükârda Hıristiyanlar tarafından da kabul edilmekle birlikte Hz. İsa bizzat herhangi bir kitap yazmamış veya yazdırmamıştır. Bu da Hz. İsa'dan sonra yazılan İnciller'in, onun gözetimi ve kontrolü olmaksızın yazıldığı anlamına gelir. Kaldı ki Hıristiyan inancına göre İnciller'in otantikliği ilham anlayışına/düşüncesine dayandırılmıştır. O zaman İncil yazarları eserlerini kutsal ruhun gözetiminde ve denetiminde yazmışlar ve kutsal ruhun etkisi altında kalarak onların gerçekliğini muhafaza etmişlerdir. Halbuki İslâm'a ve onun inancına göre vahyin dışında ve sadece ilhamla yazılan hiçbir kitap hiçbir şekilde her hangi bir kutsallık veya orijinallik vasfına hâiz olamaz.

Kutsal kitaplarda olagelen ve bahsi geçen çeşitli tahrifler hakkındaki Müslüman âlimlerin görüşleri genel olarak dört grup hâlinde ifade edilebilir. Buna göre tahrif Tevrât'ın ve İncil'in,

- a. Metinlerinin tamamında,
- b. Ekseriyetlerinde,
- c. Onların bir kısmında,

d. Bu onların metinlerinde değil yorumlarında yapılmıştır. Bununla birlikte bütün müfessirlerin bu tahriflerin (tebdîlin ve tağyîrin) genellikle ve ağırlıklı olarak onların hükümlerinde olduğu konusundaki görüşlerini de bura da özellikle belirtmek yerinde olur.

Neticede İslâm âlimlerinin şu veya bu şekilde kutsal kitaplardaki tahrifâtın varlığını kabul ettiklerini söylemek mümkündür. Bu aynı zamanda İslâm literatüründe konuyla ilgili ciddi ve pek çok iddia ve tartışmanın da kaynaklarda mevcut olduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir. Bundan maksat elbette tahrif konusunda ileri sürülen hususların hassasiyetle ve bilimsel bir anlayışla araştırılarak müspet veya menfi ama isabetli ve sağlıklı sonuçlarla ortaya konulmasıdır. Kaldı ki o zaman ancak Allah'ın iradesinin oldukça gerçekçi bir şekilde ortaya konulmasına katkıda bulunulabilir.

4.1.2. Bazı Batılı Düşünürlerin Bir Kısım Tespit ve Eleştirileri

Müslüman âlimler gibi pek çok batılı düşünür ve yazar da kutsal kitapların tahrifini kabul etmektedir. Meselâ bir Alman Kilise (Protestan) Kurulu'na göre kutsal Kitap (Eski ve Yeni Ahit) gökten gelmemiştir. O binlerce yıldan beri farklı kişilerin yazdıklarından oluşarak ve gelişerek mevcut son şeklini almıştır (Örs, 1966: 4).

Spinoza, Kutsal Kitap'ta yanlışların, değiştirmelerin, çelişkilerin olduğunu söyler. Ona

göre kendi görüşlerinden dolayı, o kitabın (Kutsal Kitab'ının) kutsallığına inanan bir kimse tarafından kendisinin Kutsal Ruh'a karşı günâh işlediğini düşünmesi mümkündür. Ancak onun da iyice düşününce kendisine kızmayacağı kanaatini taşır (Örs, 1966: 5).

Tevrât'ın ve İnciller'in bazı beyanlarının Kur'ân'a benzemesinden dolayı Ehl-i kitap, Kur'ân'ın onlardan alındığı görüşünü savunmuştur. Ama böyle bir benzetmenin yapılabilmesi söz konusu görüşün doğru olduğunu göstermez. Kaldı ki böyle bir düşünce onların kitapları hakkında da aynı kanaate götürebilir. Örneğin Tevrât'taki *on emir* Hammurabi'nin kanunlarına benziyor demek suretiyle bunların o kanunlardan alındığını söylemek ne kadar mümkündür (Messadié, 1998:162).

Bernard Shaw, İncil bilimselliğini yitirmiştir (Düzgün, 1999: 21, 22). Ancak Kutsal Kitap'tan akla, tabiata uygun olan ve gerçek olan, hayranlığa değer olan yerler, gelişmeye katkı sağlayan kısımlar doğrudur. Ama makul ve mantıklı olmayan ve meyve vermeyen kısımlar sahtedir (Örs, 1966: 5). Batılıların kutsal kitaplara yönelik bu gibi eleştirilerini çoğaltmak mümkündür.

Kur'ân'da kutsal kitaplara yönelik olarak yer alan tahrifle ilgili eleştirilerin daha ziyade Yahudilere yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bundan hareketle İnciller'de benzer tahrif olmadığı sonucunu çıkartmak asla mümkün değildir. Örneğin *çarmıh* olayına ve *kelâmın* Tanrı olduğuna dair cümlelerin İnciller'de yer alması araştırmacıların ve Müslüman âlimlerin o kitaplarda tahrif yapıldığı konusundaki düşüncelerinin ve kanaatlerinin oluşmasında müessir birer etken olmaktadır (Tarakçı, 2010: XXXIX, 424).

Kur'ân'da *hak ile bâtilin karıştırılması*ndan (*Bakara* 2/42) söz edilmektedir. Yahudilerde de var olan bu davranışı müfessirlerin, delilleri yanlış yorumlayarak insanların zihinlerini bulandırmak, onlardan hakkı gizlemek ve onların hak olanı doğru olarak anlamalarını engellemek demek olacak şekilde anladıklarını söylemek mümkündür. (Taberî, 1968: I, 255, 256; YAZIR, 1971: I, 335 vd.). İşe bununla Yahudilerin yaptıkları örneğin yorum tahrifi veya doğru ile yanlış karıştırmak hatta hakkı örtmek arasında bir ilişki veya (*Bakara* 2/159 vd.) benzerlik kurmak da mümkündür. Bu da kutsal bir kitabın, dininin ve onun mensuplarının ne hale düşürülmek istendiği hususunda fikir verici niteliktedir.

Neticede Kur'ân, İslâm literatürü ve ilgili birikim ışığında bakılınca mevcut İnciller'in orijinalliğinin bulunmadığını söylemek mümkündür. Diğer taraftan son araştırmalar en eski İnciller oldukları kabul edilen Matta ve Markos dahil hiçbir İncil'in havariler tarafından yazılmadığını göstermektedir. Bunlar da gerek Müslümanlarda ve gerekse bu konuda araştırma yapanlarda genellikle Tevrât ve İnciller'de tahrifât olduğu konusunda oluşan kanaatlerinin haklılığını gösterir.

Vaktiyle aslı hak olsa da Yahudilerin işlerine gelmediğinden dolayı ellerindeki mevcut Tevrât'a inanmıyorlardı (*Maide* 5/43). Halbu ki Tevrât'ta Allah'ın hükmü de bulunmaktaydı. Bu nedenle olmalıdır ki Ehl-i kitab'ı tasdik etmek de yalanlanmak da yasaklanmıştır. Bununla birlikte Kur'ân'ın kutsal kitaplarda (Tevrât'ta ve İncil'de) yer aldığını haber verdiği ifadelerin onlarda bulunabileceği gibi nedenlerden dolayı kimilerine göre bu, o kitapların tamamında tahrif olmadığı hususuna işaret mâhiyetinde düşünülebilir. Örneğin âyete (*Maide* 5/43) göre Tevrât'ta Allah'ın hükümünün yer aldığını ifade eden âyet bulunmaktadır. Ama bu onda bulunmadığı

takdirde yapılanın sadece yorum tahrifi olduğu görüşü Kur'ân'a uymaz (Tarakçı, 2010: XXXIX, 423, 424). Kur'ân'da Ehl-i kitab'ın yaptığı tahrifâta karşılık onlara yöneltilen çeşitli eleştiriler onların bu mânada yaptıkları yanlışın büyüklüğünü gösterir.

4.2. Bu Konuda Bazı Tespit ve Öneriler

Kutsal kitaplar sadece vahiy mahsulü olmak durumundadır. Bu gibi hususlarda müspet niteliklere sahip olan Kur'ân onlar için bir ölçü niteliğindedir. Kutsal kitaplar Kur'ân'ın ruhuna ve mesajına mutâbık kalmakla sınırlıdır (Tarakçı, 2010: XXXIX, 424). Bu nedenle Müslümanlar Tevrât'ın ve İnciller'in ne ölçüde ve hangi kısımlarında tahrif olup olmadığı gibi hususlarda Kur'ân'ı esas alırlar.

Kutsal kitaplardaki (Tevrât'ta ve İncil'de) tahrifleri anlayabilmek için onların Kur'ân'la mukayese edilmeleri icap eder. Zira bu konuda onlar için sahih ve en başta ölçü alınabilecek olan kutsal kitap, en sonuncu ve her türlü tahriften uzak olan Kur'ân'dır. Kaldı ki Kur'ân, kendisinin hak olduğu, Allah katından geldiği, âyetlerinin doğru olduğu gibi hususlar hakkında insanların kendi nefislerindeki ve dış dünyadaki delillere yönelmelerini ve bakmalarını istemektedir (*Fussilet* 41/53 vd.)

Kur'ân'da, kutsal kitapların keyfiyet ve nitelik açısından menfi durumlarda olmaları, Yahudi ve Hıristiyanlarla ilgili bilgilerin ve onların kutsal kitaplarında yaptıklarının eleştirilmesi ile birlikte onlar hakkında yapılan tartışmalar ilk dönemlerden itibaren başlamıştır. Onlarda Hz. Muhammed'le ilgili cümlenin yer almaması ve Ahmed isminin İncil (İnciller)'de ve Tevrât'ta bulunmaması, *recm* kelimesinin yerine *had* kelimesinin konulması gibi hususlar bunu etkileyen nedenler arasında sayılır.

Kutsal kitaplarda yapılan tahrifâtın lafızda (metinde), mânada⁹, yorumda (meselâ Tevrât'ta) (İbn Aşûr, 1420/2000: II, 121; VI, 110, 213 vd.) veya her ikisinde birden yapıldığı (Reşit Rıza, 1990: V, 140; VI, 282, 389 vd.) veya bunun onların yazdıklarında olduğu¹⁰ hatta kimilerine göre bunun tarihi bilgilerde yapıldığı şeklindedir.¹¹ Her hâlükârda kutsal kitaplarla ilgili şüpheler, bu şüpheleri uyandıran sebepler ve bunları ortaya koyan başka temel etkenler veya olaylar hep var ola gelmiştir. Kaldı ki tahrifin şu veya bu şekilde olması sonucu değiştirmez.

İslâm dini diğerlerine kıyasla onlar fevkinde yerini alan son din olmuştur. Kur'ân âyetlerinde (*Saf* 61/8, 9 vd.) İslâm'ın diğerlerine üstün olduğu nâzil olan âyet (*Mâide* 5/8) ile özellikle Hz. Peygamber zamanında zâhir olmuştur. Bu üstünlüğün farklı coğrafyalara doğru genişlemek suretiyle zamanla yüksek tecellileri de olmuştur. Nitekim onun kitabı, sağlam bir düzenleme, lafızlarında ve mânalarında her hangi bir bozukluk, eksiklik veya çelişki bulunmamak ve açıklanmış olmak gibi nitelikler ile muttasıf olan Kur'ân'dır (*Hûd* 11/1, 2 vd.). İnsan her zaman

⁹ Bu bağlamda âyette yer alan "... يُخْرَفُونَ ..." / "... kaydırıyorlar veya saptırıp çarpıtıyorlar..." (Mâide 5/13; Nisâ 4/46 vd.) ve ilgili başka tabirler ve sözlük anlamları muzâri bağlamında ele alındığında bu olayların Hz. Peygamber zamanında ve bir şekilde mânanın bozulduğu anlamında bir izlenime de yol açmaktadır. Bkz. İbn-i Manzûr, 1999: "h-r-f" md.; el-İsfehânî, t.y. : "h-r-f" md., s. 114.

¹⁰ Yahudilerin yazmış oldukları o kitapları para ile satmak şeklinde olan davranışları (Bakara 2/79) onlara yapılan sadakatsizlik olarak da değerlendirilmiştir. Bkz. et-Taberî, 1968: I, ss. 378-379; Yazır, 1971: I, 336.

¹¹ Nitekim İbn Teymiyye, bunu bazı örnek olaylarla ve *Mâide* 5/43, 47 ile teyit ederek açıklamıştır. Bkz. İbn Teymiyye, 1414: s. 424, 425, 442 vd.

egosu ve dünyalık hırsları ile hep var olmaktadır ki bu onu Kur'ân'ın aleyhinde benzer menfi düşüncelere, eylemlere sürükleyebilir. Kutsal kitaplar hakkında yapılan söz konusu olumsuzluklar ve bilgiler her zaman dikkate alınarak Yahudi ve Hıristiyanların yaptığı gibi kimi Müslümanların da Kur'ân'a karşı benzer hatalara ve davranışlara sürüklenmemesi gerekir.

Tahrifin sebepleri ne olursa olsun kutsal kitapların muharref olduğu gerçeği bir vâkıdır. (İbn Teymiye, 1414: 424, 425, 442 vd.). Benzer sebeplere veya gerekçelere zemin hazırlandığı takdirde Kur'ân hakkında da o tür anlayışların, girişimlerin veya davranışların ortaya çıkmayacağı konusunda emin olunamaz. O duruma benzer olabileceklere karşı her zaman zihnen ve kalben bilinçli ve çalışmalarla hazırlıklı olunmalıdır. Nitekim insanların hepsi İslâm'ı kabul etmiş değildir. O zaman onu kabul edenlerin sıhhatli bilgi ve onu destekleyen sağlıklı bir dini yaşantı ile mücehhez olmaları gerekir. Kaldı ki pek çoğunun ona bakışı, onu anlama ve yaşama keyfiyeti her zaman gözden geçirilmeye muhtaçtır. Din konusunda yeterli bilgi ve bilinç sahibi olmaksızın onu yaşayan bile zamanla onun bozulmasına zemin hazırlayabilir.

İnsanların vicdanlarında meydana gelecek uyanma, ahlâki gelişme ve İslâm'ın yüksek tecellisi ile oluşacak genel yükselme sayesinde haksızlıkların ortadan kalkması, huzurun ve sulhun tesis edilmesi konusunda her zaman hevesler ve ümitler daha da artacaktır. Hakkın istenen ölçülerde inkişafı, tahrifin yer almadığı ve tevhit anlayışının bulunduğu sahit bir din ile ancak mümkün olabilir. Kaldı ki insanlığa, özellikle gerçekte ve ilâhi olan bir dinin faydası olabilir. Aksi takdirde hevâ ve hevesin hakim olduğu ve dünyalığın ağır bastığı bir tahrif anlayışından, şirkten, zulümden, fitneden ve fesattan başka bir şey beklenemez.

Tefsir âlimlerine göre Ehl-i kitab'ın kutsal kitaplarında tahrifât bulunduğu söz konusudur. Bunu Kur'ân'dan, sahit hadislerden, kutsal kitaplarda yer alan akla muhâlif açıklamalardan ve onlardaki çelişkilerden anlamak mümkündür (Kazvînî, 1405/1985: 434). Bu noktada papazların veya keşişlerin dünyalığa düşkünlüğü, bunun için ortaya koydukları hileleri asla göz ardı edilemez. Bu nedenle onların dinlerinin kendilerine emrettiklerini veya onlardaki ilkelere değiştirmeleri söz konusu olmuştur. Ama bu onların ille de bir kelimeyi başkası ile değiştirmeleri veya onun yerine başkasını telaffuz etmeleri şeklinde olmuş olması anlamına gelmeyebilir. Allah'ın emirlerinin tersini yapmayı veya öyle davranmayı da O'nun buyruklarını tağyir etmek, O'na muhâlefet etmek olarak anlamak da mümkündür (Taberî, 1999: I, 532; Ateş, t.y.: I,171). Bu hususun özellikle müminlerin/Müslümanların dikkatlerinden uzak olmaması gerekir.

Ehl-i kitap'tan gelen haberler, Kur'âna uygun (Vâhidî, 1315: 19), yalan veya sıhhati net olarak bilinmeyen ama yalanlanamayan veya kabul edilemeyen türden olabilir. Bu nedenle o tür haberlere karşı temkinli olmak, onları ne *tasdik* etmek ne de yalanlamak gerekir. Bu hassasiyetle birlikte onlardan nakiller yapılabilir (Ebû Dâvud, 1371/1952: II, 289). Ancak Kur'ân'da verilen bilgiler ve Hz. Peygamber'in bu konudaki uyarıları göz ardı edilememeli¹² ve itinalı olmak asla elden bırakılmamalıdır.

İlâhi vahye dayanan diğer kutsal kitaplar gibi Kur'ân'ın da her zaman hevâ/hevese ve

¹² Örneğin “مَنْ كَذَبَ عَلَىٰ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَّبِرُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ...”, “Kim benim hakkında kasten yalan söyleirse, ateşteki (cehennemdeki oturacağı) yerine hazırlasın” vb. buyurmuşlardır. Bkz. İbn Kesîr, 1373/1953: I, 4.

dünyalık beklentilerine karşılık tahrifât girişimlerine, kasıtlı veya bilgisiz yorumlara maruz kalabileceğini bir kez daha vurgulamak gerekir. Bu, dine hurafeyi, bidatı, israliyâtı ve şirkle ilgili unsurları veya bazı mezheplerin sapık inançlarını ona karıştırmak veyahut o anlamdaki uygulamaları hatta bazı sapık fikri cereyanları ona karşı kullanmak şeklinde de olabilir. Bu durumlara karşı tedbirler alınmazsa zamanla bunlara alışılır, uyum sağlanır ve dinen kabul edilmiş gibi kimileri tarafından onlara göre davranabilir.

Yanlış ve sapık anlayışlarla Kur'ân Allah'ın iradesini yansıtmaktan uzaklaştırılabilir. Kaldı ki, çeşitli manevralarla yanlışların şirin gösterilmesine çalışmak tahrife zemin hazırlamak olur. O zaman Kur'ân ve İslâm, câhili anlayışa dayanan statükocu zihniyetler veya düşünceler için âdeta bir maske haline getirilebilir. Bu nedenle onları çeşitli akımlara, bâtil inançlara ve anlayışlara karşı savunma konusunda varsa eksikler tespit edilmeli, gerekli çalışmalar yapılmalı, ilgili mekanizmalar hazır vaziyette olmalı ve geçmişte Ehl-i kitap'ın düştüğü tahrif bataklığına düşmemeli hatta onların zihniyet ve davranışlarından dersler çıkartılmalıdır.

Kur'ân ve sahih sünnete karşı oluşmuş ve onlara zarar verebilecek nitelikte olan anlayışlar ve düşünceler belirlenerek onlara karşı uyanık olunmalı ve Müslümanlar onlardan haberdar edilmelidir. Bu bilhassa Müslümanların ama öncelikli olarak Müslüman araştırmacıların sorumluluğu ve görevi olarak mütalaa edilmelidir. Bu iş elbette kolay olmayabilir. Ama gerekli ve zorunludur. O zaman bu konuda lüzumlu olan bilince, formasyona ve mekanizmalara bir şekilde ve mutlaka sahip olmak gerekir.

Kur'ân, Tevrât veya İncil gibi herhangi bir tahrife uğramamıştır. Ama bu hiçbir zaman böyle bir yanlışın asla yapılamayacağı anlamına gelmez. Zira şerrin savunucuları her zaman vardır. Ama hakkın savunucuları özellikle bunun farkında ve bilincinde olmalıdır. Nitekim Allah Tevrât'ın korunma görevini Yahudi âlimlerine vermiştir. Buna rağmen Ehl-i kitap'ın yaptığı ortadadır. Kaldı ki bu tür tahrifkâr davranışlar her zaman olabilir (Alûsî, 1987: VI, 89). Her ne kadar Allah Kur'ân'ın dokunulmazlığını kendisi üstlenmiş (*Hicr* 15/9) olsa da herkes bu konuda kendine düşen sorumluluğu, görevi ve yapabileceklerini veya yapması gerekenleri asla göz ardı etmemelidir. Şeytan, insanın nefsî hırsı ve onun çok sevdiği dünyalık beklentileri onunla beraber hep var olmaktadır. O zaman Müslümanlar ve özellikle Müslüman âlimler her konuda olduğu gibi bu konuda da Hz. Peygamber'i özellikle örnek almalıdırlar.

Valhâsıl biraz önce belirtildiği üzere Kur'ân'ın korunmasını Allah kendi üzerine almış (*Hicr* 15/9), Tevrât'ın korunması ile de Yahudi âlimleri memur edilmiş (*Mâide* 5/44) olsa da bu konuda mukaddes kitaplar arasında herhangi bir fark olmaması gerekir. Bu bağlamda bazı müfessirler iki âyet (*Mâide* 5/44 ve *Nahl* 16/9) arasında uzlaştırıcı nitelikte olan bir izah tarzı getirmişlerdir. Buna göre Kur'ân'ın insanların aracılığı ve korunması ile bir şekilde muhâfaza edilebileceğini ifade etmişlerdir. İnsan için gelen Kur'ân'a karşı onun korunmasında kendi sorumluluğu ve görevleri olmadığı söylenemez. Kaldı ki Allah ezeli ilmi ile sonradan olacakları biliyordu. Bu nedenle O, onu koruma güvencesi vermiştir. Ama sağlıklı ve derin ilim ehli veya mütehasıs olan da onu müdâfa edecek, ona yönelik oluşturulabilecek şüphe ve iddialara karşı onu koruyacaktır. Bununla birlikte Müslümanlar hem bilinçli olacak hem de ilim adamlarına destek vererek Kur'ân'ı koruyacaklardır. (Hâzin, 1317: III, 550; Zemahşerî, 1995: II, 550 vd.).

Nihayet Kur'ân'a karşı her ne kadar Râfîzîler gibi bazı kesimler tarafından menfi görüş-

ler, Hz. Muhammed'e ait olduğu sabit olmayan vecihlerle okunduğu, ona bazı şeylerin ilave edildiği veya ondan bazı şeylerin çıkartıldığı gibi bazı iddialar ileri sürülse de bunlar Müslümanlar tarafından asla kabul görmemektedir (Ciyânî, t.y.: I, 90; Yıldırım, 2006: sayı: 26). İşte bu anlayış, inanç ve kararlılıkla İslâm'ın uygarlığın yüceltilmesi gayretleri ile tevhit ve adâlet çizgisi üzere gelişmeler, sulh ve huzurun temin edilmesi ve bunun insanoğluna dönük katkıları mutlaka sağlanabilir. Yeter ki Müslümanlar görevleri ve sorumlulukları çerçevesinde davranışları ve yapmaları gerekenleri ifa etsinler.

5.Sonuç

Kur'ân Ehl-i kitab'ın kutsal kitaplarında ve dinlerinde *tahrîf* (bozma/değiştirme) yaptıklarını bildirmektedir. *Tahrîf* kelimesi İslâm literatüründe Kur'ân'dan önceki ilâhi kitaplarda (Tevrât/İncil) metin ve anlam bağlamında yapılan bozulmaları veya değiştirmeleri ifade etmek için kullanılan bir kavram olmuştur. Bu meyanda onun üstlendiği mânayı, işlevi ve bu konuda ileri sürülen şüpheleri giderecek veya tahrifin olmadığını ispat edecek makul, bilimsel veya ikna edici herhangi bir delil veya belge bulunmamaktadır. Bu konuda varlığından söz edilebilecek olanlar olursa onların mutlaka sıhhatli, bilimsel, ikna edici ve yeterli olması gerekir. Bununla birlikte semâvi kitaplarda yapılan tahrifâtın keyfiyeti, miktarı veya bunun lafızlarında mı yoksa yorumlarında mı olduğu gibi hususlarda İslâm âlimleri arasında bir ittifak yoktur.

Kutsal kitapların *tahrîfi* meselesi insanlığın karşısında bir gerçek olarak durmaktadır. O, ilâhi irâdenin insan yaşamına sağlıklı ve gerçekçi bir şekilde yansımalarının önünde çok menfi bir engel teşkil etmektedir. Kur'ân'ın haber verdiği göre kutsal kitapların mânalarının çarpıtılması, kelimelerinin yanlış anlamlandırılması, lafızlarının bağlamlarından uzaklaştırılması veya değiştirilmesi gibi farklı hususlar söz konusudur. Bu konuyu ifade etmek için kullanılan *tahrîf* "تحريف" kavramı bu şekliyle onda bulunmamakta ancak onunla aynı "h-r-f" kök maddesinden gelen değişik türevler olarak altı ayrı yerde ve üç farklı şekilde geçmektedir. Ancak Kurân'da bu konuyla alakalı muhtelif yerde pek çok âyet yer almaktadır.

Bahsi geçen gerçekler ortada iken bu konuda yapılan yanlış yorumlar veya sözler ve mânalar ile olayı başka taraflara çekmek meseleyi çözmez ve gerçeği yansıtmaz. Bunlara karşılık Kur'ân'ın sıhhatli ve İslâm'ın son ve hak din olduğu ortadadır. Kaldı ki tahrifin gerçek bir vâkıa olarak haber verilmesine, onun mâhiyetinin anlatılmasına yönelik Kur'ân'da yer alan açıklamaların olması son derece isabetli ve gerçekçidir. Zira bu, insanlığın hayrınadır. İslâm dinin süreç olarak Yahudilikten ve Hıristiyanlıktan sonra gönderilmiş olması onun amacının isabetliliğini ve mâhiyetinin gerçekliğini ispat eder niteliktedir.

Tahrif, lafızda, lisanda, yorumda veya hükümde ve herhangi bir şekilde olmuş olabilir. Ama burada müşterek olan nokta lafızların asıl anlamlarından uzaklaştırılması veya taşıyarak edilerek esas gayelerinden saptırılması veyahut da anlamlarının benzerleri ile değiştirilmesidir. Bunun farklı bir bakış açısı ve bir yönüyle bazı hadislerde yapılan tahrif ile benzerlik arz ettiğini söylemek mümkündür. Tahrifin, o kutsal kitaplarda ve dinlerinde gerçekten yapıldığını Kur'ân'dan, sahih hadislerden, Kutsal kitaplardaki çelişkilerden, onlarda yer alan akla muhâlif açıklamalardan anlamak mümkündür. Kaldı ki bu hususun gerçek bir vâkıa olarak var oluşu sadece Müslüman âlimler tarafından değil batılı veya ecnebi pek çok düşünür tarafından da kabul edilmekte ve eleştirilmektedir.

Bu araştırmada elbette öne çıkan bazı hususlar olmuştur. Hak dinler vahiyle gelmiştir. Muharref kutsal kitapların olduğu Kur'ân'da vahiyle bildirilmiştir. O halde bunun bilgisi kaynak olarak vahye dayanmakta, lafızlar olarak Kur'ân'da yer almaktadır. Kur'ân'ın ve İslâm'ın gelişleri ve ilk dönemleri muharref olan kutsal kitaplardan ve dinlerinden dönem ve tarih olarak daha yakındır. Bununla birlikte İslâm her iki dine göre de daha gelişmiş bir dindir. O, bu gibi özellikleri sayesinde diğerlerinden öne geçmektedir. Bu ve benzeri hususlar ve de gerçekler, İslâm'ın gelişinin anlamını ve önemini, onun sahihliğini oldukça açık olarak ortaya koymaları bakımında son derece önemli bir değere sahiptir. Bunlar İslâm'ın her hâlükârda diğer dinler üzerinde olduğunu ve üstünlüğünü ortaya koyan, onu farklı kılan niteliktedir. Buna karşılık tahrifin o kutsal kitaplarda az veya çok ne kadar ve hangi kısımlarında veyahut onların tamamında mı olup olmadığı gibi hususlara dair farklı görüşler tahrif olayının gerçekliği olgusunu değiştirmez. Her hâlükârda ruhu ve muhtevası ile Kur'ân onlar hakkında bir miyar olup bu bağlamda onlar onunla sınırlıdır.

Kur'ân gerçeğin bilinmesini, vicdanların uyanmasını, beşerî sağduyunun ve hassasiyetin gelişmesini, sâlih amel ile sahîh dinî yaşantının oluşmasını hem talep eder hem de bu konuda ısrarını sürdürür. Benimsenecek bu anlayış ve hassasiyet ile iç içe olan Kur'ân bilincinin ve İslâm'ın yüksek tecellisinin tahakkuku oranında tevhit fikri eşliğinde hakkın inkişafı sayesinde ancak sulh ve huzur imkânlar ölçüsünde vücut bulabilir. Ancak bunun için özellikle Müslümanların ne yapması gerekiyorsa onu mutlaka ifa etmeleri icap eder. Aksi takdirde hevâ ve hevesin bulaştığı, dünyalığın ağır bastığı, tahrifin yer aldığı kitaplara ve dinlere göre oluşacak bir anlayışın kendini gösterdiği inançtan ve dinden, şirkten ve zulümden, fitne ve fesattan başka bir şey beklenemez. Sihatli inanç, fikir ve düşünce sayesinde ancak Allah'ın muradına, rızasına uygun faydalı işler yapılabilir ve sâlih kul olunabilir ve de sağlıklı ve müreffeh bir hayat yaşanabilir.

KAYNAKÇA

- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd(1939). *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfâzi'l Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire.
- Akyüz, Hüseyin (2020). *Kavram Atlası Hadis I*. ed. Bülent Akot. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Alûsî, Ebu'l-Fadl Mahmud (1987), *Rûhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve Sebi'l-Mesânî, Dâru'l-Fikr*, Beyrut.
- İbn Aşûr, Muhammed Tâhir (1420/2000). *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Beyrut.
- Ateş, Süleyman(ts.). *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, (Yeni Ufuk Neşriyat), İstanbul.
- Aydın, Mehmet (1992) "*Beşâiru'n-Nübüve*" mad., İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi; (1995). "*Farkalî*" mad., İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi.
- Bağdâdî, el-Hatîb Ebû bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit(1986). *el-Kifâye fi İlmi'r-Rivâye*, (nşr. Ahmed Ömer Haşim), Beyrut.
- Bîrûnî, Muhammed b. Ahmed (2001), *el-Âsâru'l-Bâkiye* (nşr. Pervîz Ezkâî), Tahran.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil Ebû Abdillâh (1402) *Sahîhu'l-Buhârî*, Beyrut.
- Cevherî, İsmail b. Hammad (1956). *es-Sihah Tâcu'l-Lüga ve Sihahu'l-Arabiyye* (thk. Ahmet Abdulgafur İtr), Kahire, V, 2018.
- Ciylânî, Abdulkâdir (ts.). *el-Ğunye*, Beyrut, ts.
- Düzgün, Şaban Ali (1999). *Sosyal Teoloji*, Ankara.
- Ebû Dâvud es-Sicistânî (1371/1952). *Sünen*.

- Efendioğlu, Mehmet (2006). "Muharref" mad., İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi.
- Fahreddin er-Râzî(1411/1990). *Mefâtîhu'l-Gayb*, Beyrut
- İbn Hacre el-Askalânî (1413/1992). *Nüzhetu'n-Nazar fî Tavzihi Nuhbeti'l-Fiker* (nşr. Nüreddin Itr), Dimaşk.
- İbn Haldûn (2005). *el-Mukaddime* (nşr. Abdüsselâm eş-Şeddâdî), Dârülbeyzâ.
- İbn Hazm (ts.), *el-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâ' ve'n-Nihal*, Beyrut, (Dârü'l-ma'rife), I ve II.
- Hâzin, Alâuddîn Ali b. Muhammed (1317). *Lübâbu't-Tevîl fî Meâni't-Tenzîl*, (Mu'cemu't-Tefâsir içinde) İstanbul.
- İbrâhim b. Musa b. Eyyûb, Burhânu'd-Dîn Ebû İshâk'l-Ebnâsî eş-Şâfiî (1998/1418). eş-Şezâ'l-Feyyah min Ulûmi İbni's-Salâh (thk. Salâh Fethî Helel), (nşr. Mektebu'r-Rüşd), ys.
- İmâmu'l-Harameyn el-Cüveynî(1398/1978). *Şifâ'ü'l-Galîl* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Kahire.
- İsfehânî, er-Râgıb (ts.), *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân* (tah. ve dabt: Muhammed Seyyid Keylânî), Dârü'l-Ma'rife, Beyrut.
- Kavîni, Zekeriya b. Muhammed (1405/1985). *Müfîdu'l-Ulûm*, (thk. Muhammed Abdulkâdir Ata), Beyrut.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ (1373/1953). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Kahire.
- İbn Maîni, Yahya b. Meîn b. Avn es-Srahsî el-Bağdâdî(1979). *Kitâbu't-Tarih* (nşr. Ahmed Muhammed Nur Seyf), Mekke.
- İbn-i Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddîn b. Muhammed (1999), *Lisânu'l-'Arab*, Beyrut.
- Messadié, Gerald (1998). *Şeytan'ın Genel Tarihi* (çev. Işık Ergüden), İstanbul.
- Muhammed Reşîd Rıza (1990). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm* (*Tefsîrü'l-Menâr*), Mısır.
- Müslim b. el-Haccâc, Ebu'l-Hasan el-Kuşeyrî en-Neysâbûrî (t.y.). *Sahîhu Müslim* (muh.: Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Beyrut.
- Örs, Hayrullah (1966). *Musa ve Yahudilik*, İstanbul, Önsöz, s. 5.
- Şah Veliyullah ed-Dihlevî (1980), *el-Fevzu'l-Kebîr fî Usûli't-Tefsîr* (trc. Mehmet Sofuoğlu), İstanbul.
- Şehâbeddin el-Karâfî(1406/1986), *el-Ecvibetü'l-fâhire*, Beyrut.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr (1968), *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân* (nşr. M. Mahmûd el-Halebî), Kahire; (1999). *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, Beyrut.
- Tâhir el-Cezâirî (ts.). *Tevcihu'n-Nazar*, Beyrut. (Dâiretü'l-M'aife).
- Takiyuddin İbn Teymiyye(1414). *el-Cevâbu's-Sahîh* (nşr. Ali b. Hasan b. Nâsir v. dğr.), Riyad.
- Tarakçı, Muhammed(2010), "Tahrif" mad., İstanbul, TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXIX.
- Vâhidî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbûrî (1315). *Esbâbu'n-Nuzûl*, Mısır.
- Yazır, M. Hamdi (1971). *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Kitabevi, İstanbul.
- Yıldırım, Arif (2006), *Kelâmi Açından Tevrât ve İncil'de Tahrif Meselesi*, AÜİ Fakültesi Dergisi, Erzurum, sayı: 26.
- Zemahşerî, Cârullah Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer (1995). *el-Keşşâf* (nşr. M. Abdüsselâm Şâhin), Beyrut.

